TÜRKÇEDE
ÖYKÜ - ROMAN

SEÇKİ
(antoloji)

MAHİR ÜNLÜ

İNKILÂP

Mahir ÜNLÜ, *Mart 1926' da Harput (Elazığ)'da doğdu. İlköğrenimini, Ankara'da, Gazi (Atatürk) Orman Çiftliği'ndeki 'Onuncu Yıl Yatı Okulu'nda yaptı (1938); "Elazığ Lisesi"ni (1945), AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin "Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü" nü bitirdikten sonra, "Türkçe / Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni"olarak asker okullarında görev yaptı (1951- 1971). Kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. Darüşşafaka ve Saint Joseph liselerinde öğretmenliğini sürdürdü (1971-1980). Üç yıl, kendi kurduğu "Ekin Kitabevi"ni işletti. 1960'lı yıllarda başlayan ve ara sıra değişik dergilerde çıkan yazıları yanında, kotarıp yazdığı aşağıdaki kitapları yayımlandı.*

YAYIMLANAN KİTAPLARI

Lise ders kitapları:
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 1, 2, 3
(Ömer Özcan- Özdemir Sarıca'yla) İnkılâp Kitabevi (1965-1993)
EDEBİYAT 1,2,3,4 (Ömer Özcan'la), İnkılâp Kitabevi, 1994.
Dil ve Edebiyat'la ilgili yapıtlar:
ÖZ TÜRKÇE SÖZLÜK, İnkılâp Kitabevi 1977 (Genişletilen yeni baskı)
Yabancı Karşılıklı TÜRKÇE SÖZLÜK, İnkılâp Kitabevi, 2004.
KAVRAMLAR VE BOYUTLARI, İnkılâp Kitabevi, 1977.
TOPLUMSALLIK AÇISINDAN TÜRK EDEBİYATI, İnkılâp Kitabevi,1982.
20. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATI 1. 2. 3. (1987-91, Ö. Özcan'la)
20. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATI 4. 1960 SONRASI EDEBİYATIMIZDAN ONİKİ YAZAR, İnkılâp Kitabevi, 2003.
ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATINA DOĞRU, İnkılâp Kitabevi, 2006.
DİL VE EDEBİYATTA TEMEL KAVRAMLAR, Anadolu Ü. Açıköğretim F. 1991.
ÖRNEKLERLE EDEBİYAT BİLGİLERİ, Cem Y. 1992.
DİL BİLGİLERİ, Cem Y. 1993.
ŞİNASİ, Kişiliği ve Yapıtları, İnkılâp Kitabevi, 1995.
TÜRKÇE'DE YAZINSAL ELEŞTİRİ, İnkılâp Kitabevi, 1997.
TÜRKÇE'DE İNCİLER- İNCELİKLER "CÖNK GİBİ", İnkılâp Kitabevi, 2004.
Yaşamöyküsü ve yazdıkları:
YATILI DOLMAKALEM, İnkılâp Kitabevi, 2005
Günümüz Türkcesi'ne uyarladığı yapıtlar:
TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI (Ziya Gökalp) / (Y. Çotuksöken'le.), İnkılâp Kitabevi, 1975.
AHMET HAŞİM'İN DÜZYAZILARI, İnkılâp Kitabevi, 1992
DEDE KORKUT ÖYKÜLERİ, İnkılâp Kitabevi, 1995
Değişik :
TÜRKÇE (Lise hazırlık), İnkılâp Kitabevi, 1998.
YAZIN TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ, Dil Derneği Y. (ortak yapıt), 1998.
Yayımlanmakta olanlar:
ÖYKÜ - ROMAN SEÇKİSİ
TÜRK HALK ŞİİRİ SEÇKİSİ

TÜRKÇEDE

ÖYKÜ - ROMAN

SEÇKİ
(antoloji)

MAHİR ÜNLÜ

İNKILÂP

Türkçede Öykü-Roman / Seçki (antoloji)

© 2009, İnkılâp Kitabevi
Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir.

Dizgi, sayfa tasarımı İsmet Sayar
Kapak tasarımı Aret Demirkaynak

ISBN: 978-975-10-2827-3

09 10 11 12 9 8 7 6 5 4 3 2 1

Baskı
İNKILÂP KİTABEVİ BASKI TESİSLERİ

İNKILÂP
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna - İstanbul
Tel: (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks: (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

SUNU

Kırk beş yıldır yazıyorum. Yazdıklarım, çoğunlukla dil, edebiyat ve eğitim üzerine; Türkçe, Türk yazar – şairleri... Türkçe – edebiyat eğitimi... Kırk yıldır da, kapaklarında adımın yazılı bulunduğu ortaöğrenim ders kitapları, binlerce öğretmen, öğrenci ve annebabanın ***Türk Dili ve Edebiyatı*** *bağlamında yararlandığı, hiç değilse göz gezdirdiği ya da okuyup belleğine kazıdığı örneklerin (örüler / metinler) sunulmasında emeğim oldu. Yazınsal ve eğitsel konuları içeren başka kitaplar, yazılar da yazmaya ya da düzenlemeye çalıştım. Özellikle Çağdaş Türk dili ve edebiyatıyla ilgili tarihsel gelişimin, çağdaşım olan kuşaklarca izlenmesine yardımcı oldum. Beğenildim mi? Bilmiyorum. Yer yer emeğim değerlendirildi; edebiyat tarihimize katkı sağladığım belirtildi, yazıldı...*

İlerlemekte olan yaşımın şu yıllarında, önceki yapıt ve değerlendirmelerimden ya da özdeş bağlamlarda ortaya konmuş benzerlerinden yararlanarak kotardığım bu yapıt; özellikle edebiyat okurları için gereksinme duyulacağını umduğum, bir **SEÇKİ** (antoloji) *niteliğini taşımakta; bunun yanı sıra,* **edebiyatımızda " Öyküleme" nin gelişim çizgisi***' ni ve değerli yazarlarımızı tanıtıcı bilgilerle birlikte, seçilmiş örülerini de içermektedir**

Örüler, yapıtlardan, edebiyat ders kitaplarından ya da seçkiler (antolojiler)'deki örneklerden yararlanılarak seçilmiştir Seçkide, dönemler ve sıralamalar, genellikle, edebiyat tarihimizdeki saptamalara uygun olarak yapılmış; yalnızca, "Yeniler ve 1960 Sonrası" sıralamasında, yazarların doğum tarihleri ile yapıtlarının yoğunlaştığı yıllar göz önünde bulundurulmuştur.

Yazınsal, tarihsel, toplumbilimsel ve yaşamsal gelişimimizde önemli yeri bulunan binlerce öykü ve romanın, tek tek okunarak incelenip değerlendirilmesi güçlüğü karşısında, çoğu kez alıntılara başvurmanın doğru ve doğal bir yol olduğu konusunda, sanırım, SEÇKİ' ye alınmış bulunan tüm örülerin yazarları, dolayısıyla tüm okurlar, beni onaylayacaklardır.

SEÇKİ'ye kaynak oluşturan örü, bilgi ve değerlendirmeler için, **ilgili tüm yazarlara yazınsal iyilik borcu içinde, saygılar sunuyor;** *sevgili okurların, sonsuz güzelliklerle birlikte olmalarını diliyorum...*

SEÇKİ'nin yayımlanmasında gereken kolaylığı sağlayan Yayın Yönetmeni sayın ***Arman Fikri****'ye ve yazarlarla ilgili oldukça güç bağlantıları gerçekleştiren sayın* ***Figen Yalkın****'a teşekkürlerimi borç biliyorum.*

Değerlendirenlere esenlikler...

Şubat 2005 **Mahir Ünlü**

---

* Çocuk öykü ve romanları; yazınsal değerlerinden çok; salt sergüzeşt, salt erotik, salt popüler vb. türde yazılan öykü ve romanlar; oylumun çok genişleyeceği gerekçesiyle SEÇKİ'ye alınmamıştır...
Yazarların aldıkları başlıca ödüller tanıtım bölümlerinde belirtilmiştir...

İÇİNDEKİLER

Giriş 11

BİRİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT EDEBİYATI DÖNEMİ 13
AHMET MİTHAT 15
Yeniçeriler 16
NAMIK KEMAL 19
İntibah 20
ŞEMSETTİN SAMİ 23
Taaşşuk-ı Talat ve Fıtnat 24
SAMİPAŞAZADE SEZAİ 25
Sergüzeşt'ten 26
Pandomima 27
RECAİZADE MAHMUT EKREM 30
Araba Sevdası 31
NABİZADE NAZIM 35
Karabibik 36

TANZİMAT DÖNEMİ ÖYKÜ VE ROMANLARINDA EN BELİRGİN ÇİZGİLER 40

EDEBİYAT-I CEDİDE DÖNEMİ (SERVET-İ FÜNUN TOPLULUĞU) 41

EDEBİYAT-I CEDİDE DÖNEMİ'NDE (SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI) ÖYKÜ-ROMAN 43
HALİT ZİYA (UŞAKLIGİL) 44
Mai ve Siyah 46
Aşk-ı Memnû 49
Mai Yalı 50
MEHMET RAUF 53
Eylül 54
HÜSEYİN CAHİT (YALÇIN) 57
TEVFİK FİKRET 58
Balıkçılar 59

EDEBİYAT-I CEDİDE DÖNEMİ ROMAN ve ÖYKÜLERİNDE EN BELİRGİN ÇİZGİLER 61

İKİNCİ BÖLÜM

20. YÜZYIL CUMHURİYET ÖNCESİ ÖYKÜ-ROMAN (1900-1923) 63
HÜSEYİN RAHMİ (GÜRPINAR) 65
EBUBEKİR HAZIM (TEPEYRAN) 66
Küçük Paşa 67
AHMET HİKMET (MÜFTÜOĞLU) 70
Yeğenim 71
Üzümcü 73
MEHMET AKİF ERSOY 76
Küfe 77
ÖMER SEYFETTİN 80
Yalnız Efe 81
Mermer Tezgâh 84
Kaşağı 90
Forsa 93
HALİDE EDİP ADIVAR 97
Handan 98
Sinekli Bakkal 100
Ateşten Gömlek 104
Himmet Çocuk 108
REFİK HALİT KARAY 112
İstanbul'un İçyüzü 113
Boz Eşek 114
Eskici 118
YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU 122
Kiralık Konak 123
Hüküm Gecesi 126
Sodom ve Gomore 127
Yaban 129
Panorama 134
On Dört Yaşında Bir Adam 135

CUMHURİYET ÖNCESİ (1900-1923) ÖYKÜ VE ROMANDA EN BELİRGİN ÇİZGİLER 138

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1923-1940 DÖNEMİ ÖYKÜ-ROMAN 139
F. CELÂLETTİN 141
MİTHAT CEMAL KUNTAY 142
Üç İstanbul 143
SERMET MUHTAR ALUS 146
Harp Zenginin Gelini 147
ERCÜMENT EKREM (TALU) 149
REŞAT NURİ GÜNTEKİN 150
Çalıkuşu 151
Yeşil Gece 154
Yaprak Dökümü 156
Tanrı Misafiri 159
Sönmüş Ocak 163
OSMAN CEMAL (KAYGILI) 168
SADRİ ERTEM 169
MAHMUT YESARİ 170
NAHİT SIRRI ÖRİK 171
Şair Necmi Efendinin Bahar Kasidesi 172
PEYAMİ SAFA 174
Fatih-Harbiye 175
Dokuzuncu Hariciye Koğuşu 178
AHMET HAMDİ TANPINAR 184
Huzur 185
NAZIM HİKMET (RAN) 187
Bahri Hazer 188
BEKİR SITKI KUNT 190
KENAN HULUSİ (KORAY) 191
CEVDET KUDRET 192
Havada Bulut Yok 193
ZİYA OSMAN SABA 195
Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi 195

CUMHURİYET KURULUŞ DÖNEMİ (1923-1940) ÖYKÜ VE ROMANDA EN BELİRGİN ÇİZGİLER 197

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1940-1960 DÖNEMİ ÖYKÜ-ROMAN I 199
MEMDUH ŞEVKET ESENDAL 201
Ayaşlı ile Kiracıları 202
Mendil Altında 204
Hasta 205
Haşmet Gülkokan 207
Feminist 210
ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR 214
Çamlıca'daki Eniştemiz 214
Fahim Bey ve Biz 217
HALİKARNAS BALIKÇISI 220
Aganta Burina Burinata 221
Alabandada 223
Çingene Ali 225
SUAT DERVİŞ 227
Ankara Mahpusu 228
SAİT FAİK ABASIYANIK 230
Ermeni Balıkçı ile Topal Martı 231
Sinağrit Baba 233
Hişt Hişt 235
Birtakım İnsanlar 237
SABAHATTİN ALİ 240
Hanende Melek 241
Kağnı 247
Kuyucaklı Yusuf 249
REŞAT ENİS (AYGEN) 252
Sarı İt 253
İLHAN TARUS 257
HASAN İZZETTİN DİNAMO 258
SAMET AĞAOĞLU 259
Korku ve Neticesi 260
KEMAL BİLBAŞAR 264
Kaymaklı Tavukgöğsü 265
Cemo 269
KEMAL TAHİR (DEMİR) 274
Göl İnsanları 275
Devlet Ana 277
Yorgun Savaşçı 280
RIFAT ILGAZ 285
Sınıf Değil Şano 286

Yıldız Karayel 290
ORHAN KEMAL 293
ÜMRAN NAZİF (YİĞİTER) 294
HALDUN TANER 295
Bir Motörde Dört Kişi 296
Konçinalar 298
Sonsuza Kalmak 301
ŞAHAP SITKI 305
MELİH CEVDET ANDAY 306
AZİZ NESİN 307
Memleketin Birinde 308
Ne Güzel Memleket 310
ORHAN HANÇERLİOĞLU 315
Büyük Balıklar 316
SAMİM KOCAGÖZ 322
Kocaöküzün Ölümü 323
Kalpaklılar 325
İzmir'in İçinde 329
PERİDE CELAL 334
Üç Yirmidört Saat 335
FAHRİ ERDİNÇ 340
TARIK BUĞRA 341
Küçük Ağa 342
MEHMET SEYDA 345
Ölümsüz Sevi 346
Yağmurda Öptü 347
VEDAT TÜRKALİ 350

BEŞİNCİ BÖLÜM

1940-1960 DÖNEMİ
ÖYKÜ VE ROMAN II 351
SABAHATTİN KUDRET AKSAL 353
İki Kişi Arasında 354
CENGİZ DAĞCI 358
Korkunç Yıllar 359
NECATİ CUMALI 363
YUSUF ATILGAN 364
Saatlerin Tıkırtısı 365
Yaşanmaz 367
Aylak Adam 370
Anayurt Oteli 372
FAİK BAYSAL 374
Azap Baba 375
Rezil Dünya 380
VÜS'AT O. BENER 384
Dost 385
Havva 388
Sal 390
YAŞAR KEMAL (GÖĞCELİ) 392
Peri Bacaları 393
Sarı Sıcak'tan 395
İnce Memed I 400
ZEYYAT SELİMOĞLU 406
Direğin Tepesinde Bir Adam 407
OKTAY AKBAL 412
Ester ile Roza 413
Garipler Sokağı 417
Suçumuz İnsan Olmak'tan 419
ABBAS SAYAR 421
Yılkı Atı 422
MUZAFFER HACIHASANOĞLU 427
Lokomotifler 428
NEZİHE MERİÇ 431
Susuz III 432
Korsan Çıkmazı 436
ATTİLA İLHAN 439
Sırtlan Payı 440
NAİM TİRALİ 444
Yirmi Beş Kuruşa Amerika 445
MEHMET BAŞARAN 448
Kim Söyleyecek Benim Türkümü 449
TALİP APAYDIN 453
Sarı Traktör 454
ÇETİN ALTAN 458
Büyük Gözaltı 459
ŞEMSETTİN ÜNLÜ 463
Yukarışehir 464
İsmet Paşanın Ağır Topları 471
FAKİR BAYKURT 474
Can Parası 475
Yılanların Öcü 476
Kaplumbağalar 482
ADALET AĞAOĞLU 485
Ölmeye Yatmak 486
Fikrimin İnce Gülü 491

Duvar Öyküsü 494
ERHAN BENER 499
Baharla Gelen 500

ALTINCI BÖLÜM

1960 SONRASI ÖYKÜ - ROMAN 507
MUZAFFER BUYRUKÇU 509
DURSUN AKÇAM 510
Köyden İndim Şehre 511
TARIK DURSUN K. (KAKINÇ) 519
Yarınlı Gece 520
Bağrı Yanık Ömer ile Güzel Zeynep 522
Gün Döndü 527
FÜRUZAN (SELÇUK / ÇERÇİ) 531
Benim Sinemalarım 532
TAHSİN YÜCEL 541
Vatandaş 542
Haney Yaşamalı 543
Büyük Sarhoşluk 546
BEKİR YILDIZ 552
Reşo Ağa 553
Avrat 558
OĞUZ ATAY 561
Tutunamayanlar 562
Unutulan 566
DEMİRTAŞ CEYHUN 570
Çamasan 571
ADNAN ÖZYALÇİNER 577
Gözleri Bağlı Adam 578
DEMİR ÖZLÜ 583
Boğuntulu Sokaklar 584
SEVGİ (YENEN) SOYSAL 587
Tante Rosa 588
Şafak 590
FERİT EDGÜ 593
Bir Gemide 594
O / Hakkâri'de Bir Mevsim 602
TOMRİS UYAR 606
Yaza Yolculuk 607
1940 SONRASI TÜRK ÖYKÜ ve
ROMANINDA EN BELİRGİN ÇİZGİLER 612
GENEL KAYNAKÇA 613
ÖRÜLER DİZİNİ 614

GİRİŞ

"Öykü" kavramı, çok kez "öyküleme (hikâye etme-tahkiye)" kavramını çağrıştırır. Öykülemeyse toplumsal yaşamın, insan ilişkilerinin başladığı günden bu yana var olan bir gerçekliktir. Başlangıçta sözlü olarak ortaya çıkan bu olgunun, gün geçtikçe "söylenti", "söylence (mit, efsane)" niteliği alarak yaygınlaştığı; daha sonra şiir (destan) leştiği, sanatsal ya da yazınsal bir anlatım yolunun açılmasına neden olduğu düşünülebilir... Düşünülmektedir de...

İşte ***öykü***, eytişimsel (diyalektik) bu sürecin; ***roman*** da,geniş ve Batılı-çağdaş anlamıyla öykünün ürünüdür...

Kökeni Sumer'lere değin götürülen, tüm dinlerin kutsal kitaplarında yer alan, çoğunlukla yalvaçların ya da üstün insanların, yarı tanrıların yüce yaşamlarıyla ilişkilendirilen söylence-öyküleri; örneğin, *"Nuh Tufanı", "Yusuf ve Zeliha"* söylencelerindeki; *Gılgameş, İlyada ve Odise, Manas, Ergenekon, Oğuz, Şehname, Kalevala* destanlarındaki başkişilerin yiğitlikleri ya da erdemcil olayları, öykünün, daha doğrusu öykülemenin ayrışık anlatımlarını içerir...

Batıda, şiirle koşut, gelişen tragedya ve komedyalara konu edilen; örneğin Eski Yunan ve Latin tiyatrolarındaki, örneğin *Kral Oidipus*'taki gibi, söylencesel (mitolojik) olayların oyunlarla sahnelere konulduğunda gözlenip izlenen anlatıları öyküleme biçimindedir.

Batı edebiyatındaki öykü ve roman da söylencesel örülerin, Rönesansla birlikte, düzyazı (nesir) biçimine dönüşerek geliştiği; 16. Yüzyıldan başlayarak özellikle 19. Yüzyılda, İtalyan, İspanyol, Fransız, İngiliz, Rus edebiyatlarında, çağdaş anlamdaki düzeye ulaştığı, yazınsal türler olarak karşımıza çıkar.

*

Tanzimat Dönemine gelinceye dek, Türk edebiyatında roman türünde örneklere rastlamıyoruz. Öykü ve roman yerini tutacak anlatılar ise, ya İran edebiyatından çeviri, benzetileme (nazire) ve öykünmelerle oluşturulan, ölçülü-uyaklı (manzum) *Yusuf ile Züleyha, Leyla ile Mecnun, Husrev ile Şirin, Hüsn ü Aşk* gibi Divan Edebiyatı ürünleri; ya da halk arasında anlatılagelen, *Dede Korkut Öyküleri, Köroğlu, Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Âşık Garip, Battalgazi* gibi, sözlü-yazılı ürünlerdir.

Tanzimat'la birçok alanlardaki Batıya açılım, edebiyatımızdaki Batıya yönelişi de gündeme getirmiş oldu. Osmanlı yazarları, çoğunlukla Fransızca öğrendikleri için, daha çok Fransız yazarlarını tanımaya başladılar. Fransızca'dan çeviriler ve yapıtlardan etkilenerek öykünmeler, Türk edebiyatında da yerli ürünlerin yazılmasına yol açtı.

"Türkiye'de okunan ilk Fransız romanı ***François Fénelon*** (Fransua Fenelon, 1651-1715)*'un* ***Yusuf Kâmil Paşa*** (1808-1876) tarafından ***Telemak*** *(1862) adı ile çevrilen* ***Telemahos'un Maceraları*** (1699) *isimli eseridir... Eserin vakasını, 'Truva savaşına*

katılan Yunan mitolojik kahramanlarından İtakes adası Kralı Odiseus'un savaş dönüşü yolunu kaybetmesi, bu gecikmeyi merak edip babasını aramak için oğlu Telemahos'un yola çıkması... ve akıl ve bilgi tanrıçası Atena'nın ona telkin ve tavsiyelerde bulunması...' oluşturur." Kenan Akyüz (MTEA)

Tanzimat Edebiyatımızda Batılı öyküleri andıran ilk denemeler, **Ahmet Mithat**'ın yazdıkları arasında göze çarpar. Romanda ilk denemeyse, Türk savunucusu, sözlük ve oyun yazarı **Şemsettin Sami**'nin (1850-1904) ***Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*** (1872) adlı yapıtıdır; romanda:

"Babasını küçükken kaybeden Talat'ı annesi büyütmüştür. Talat onsekizine gelince evinin cumbasında gördüğü Fitnat'ı sever, kadın elbiseleri giyerek kızın evine girer, onunla konuşur. Üvey babası Fitnat'ı zengin bir adamla evlendirir Evlendiği Ali Bey'in vaktiyle annesini terkeden babası olduğunu Fitnat, sevgilisinden ayrılmanın üzüntüsüyle kendini vurduğu zaman öğrenir..." Behçet Necatigil (ES)

Bu yapıtın çağdaş yazınsal niteliklerden yoksun olduğu; kimi yazınsal yönleriyle ilk roman denemesinin ise **Namık Kemal**'in ***İntibah ya da Son Pişmanlık*** adlı yapıtının olduğu ileri sürülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT EDEBİYATI DÖNEMİ (1860 – 1900)

Ahmet Mithat
Namık Kemal
Şemsettin Sami
Recaizade Mahmut Ekrem
Samipaşazade Sezai
Nabizade Nazım

* * *

EDEBİYAT-I CEDİDE DÖNEMİ (SERVET-İ FÜNUN TOPLULUĞU) (1896 - 1901)

Halit Ziya (Uşaklıgil)
Mehmet Rauf
Hüseyin Cahit (Yalçın)
Tevfik Fikret

AHMET MİTHAT

(1844 - 1913)

İstanbul doğumlu olan Ahmet Mithat, Niş Rüştiyesinde okuduktan sonra kendisini yetiştirdi; aralıklı kimi memurluklar yaptı.. İlk yazıları "Tuna" gazetesinde yayımlandı. 1873'te "Dağarcık"ta çıkan bir makalesi yüzünden Rodos'a sürüldü. Sürgün dönüşü 1878'de "Tercüman-ı Hakikat" gazetesini yayımlamaya başladı. Mithat Paşanın koruması altında etkinliklerini sürdürdü. 1908'den ölümüne değin öğretmenlik yaptı. (Ö. 28 Aralık)

Edebiyatımızda Batıya yönelerek çevirilerle birlikte benzer yapıtlar da veren Ahmet Mithat'ın öykü, roman, makale, anı, tiyatro türleri yanında; tarih, coğrafya, gezi vb. alanlarda da sayılamayacak denli çok yazı ve kitap yayımladığını görüyoruz.

Öykü niteliğinde: **Kıssadan Hisse** (1870), **Letaif-i Rivayat** (1871-1896)...

Roman ya da uzun öykü: **Yeniçeriler** (1871), **Hasan Mellah** (1875), **HüseyinFellah** (1875), **Henüz On Yedi Yaşında** (1881), **Dünyaya İkinci Geliş** (1875), **Felatun Bey ile Rakım Efendi** (1876), **Dürdane Hanım** (1882), **Jön Türk** (1910)...

Yazarlığı süresince, "halkı eğitmek için yararlıyla eğlenceliyi bir arada verme özgörevi"ni (misyon) yüklenmiş olan Ahmet Mithat, Osmanlı edebiyatının, Osmanlıca düzyazı anlatımına aykırı denilebilecek dil ve biçemle, konuşma dilini yeğleyerek okurlarını aydınlatma amacını güden; öykülemelerindeki olay ve kişileri, bu amacın birer aracı yerine koyan eğitici bir yazardır. "Hace-i Evvel" (ilk öğretmen) sanı, ona, bu özelliğine dayanılarak verilmiştir.

Öykü ve romanda, daha sanatsal kurgu ve anlatımın ilk adımlarının bile atılmadığı bir dönemde yaşadığı gözönünde bulundurulursa, Ahmet Mithat'a, kalıplaşmış Divan biçemini geride bırakan bir yazar gözü ile bakılabilir....

Hasan Mellah, Hüseyin Fellah'ın Batıdaki serüven romanlarına benzetilerek yazılmış; ***Felatun Bey ile Rakım Efendi***' romanında, alafrangalık özentisi konu edinilmiş; ***Henüz Onyedi Yaşında***, yazgısına yenik düşen bir genç kadının öyküsü anlatılmıştır.

Ahmet Mithat'ın roman ve öykülerindeki biçem ve kurguya örnek yapıtlarından biri, ***Yeniçeriler*** adlı büyük öyküsüdür. Bu öykü, bir araya getirilmiş birkaç öyküyü andırır.

Öyküde, bir dönemde sorumsuzca davranışlarda bulunan yeniçerilerin yaşamaları, evlenmeleri ve birbirleriyle kurdukları ilişkiler; kimi gelenekler konu ediliyor. Kimi boş ve gereksiz düşüncelerle kişilerin sürüklendikleri zararlı davranışlar ortaya konuyor.

YENİÇERİLER

Yeniçeri bölük ağası Osman Çorbacı, Hüseyin Çorbacı'nın kızı Ayşe ile evlenir. Bunların beş yıl çocukları olmaz. Osman çorbacı, İstanbul'dan ayrılarak Sofya'ya, oradan fırkasıyla Tuna boyuna gider. On bir ay geçmiştir. Karısından, bir erkek çocuğu olduğunu bildiren bir mektup alır. Önce sevinir, sonra bunun kendi çocuğu olamayacağı kuruntusuna kapılarak, Ayşe'yi öldürmeye karar verir. İstanbul'a gelir. Osman Çorbacı, karısından sevgisini esirger; çocuğuna da şefkat göstermez. Ertesi gün onları, öldürmesi için, Hasan Pehlivan'la birlikte Kozyatağı'na gönderir. Ayşe, kendisinin ve çocuğunun yazlığa gönderildiğini sanır.

Biçare Ayşe'cik hem hazırlanır, hem de Osman Çorbacı'nın "Zaten orada harem var" dediğini tefsir etmek ister. Bir yandan dahi yalnız bir yeniçeri ile Kozyatağı'na kadar nasıl gideceğini ve kocası kendisini ne akıl ile gönderdiğini düşünür.

Her ne hal ise bir saat kadar sonra Hasan Pehlivan gelip "Hanım hazır oldun mu?" diye sual etmesi üzerine kadıncağız derhal yaşmaklanıp ve çocuğunu da kucağına alıp çıkar. Yeniçeri ile birlikte Samatya iskelesine inerler. Oradan bir kayığa binip Kadıköy'ün yolunu tutarlar.

Hasan çocuğu kucağına almış ve kalafatı önüne eğmiş düşünür. Artık kalbinden neler geçer.

Arada bir, kalafatın altından kadıncağızın yüzüne bakar. Görür ki melek. Yüzünün her mesamatından cevher-i aslîsî iffet ve sadakatten ibaret bir âbrû tebahhur etmektedir ki bu hali bir cellâd-ı sahih görse yüreği parça parça olur. Ya ne kadar güzel! Ne kadar güzel! Biçare yirmisini henüz tecavüz etmiş. Kudretten rastıklı kaşlar, kudretten sürmeli gözler! Ağzın şeklini yaşmak tayin eder ki tarife sığmaz.

Hasan oturduğu yerde gaşyolup gidiyor. Bazı çocuğun yüzüne bakar, gâh bir nim tebessüm ederek etvârıyla çocuğa merhamet gösterir ve gâh kaşlarını çatarak hemen çocuğu boğup atacak gibi bir vaz'da bulunur. Dikkat isterim ki tamam vaz'-ı cellâdâneyi alır almaz çocuk dudaklarını yayarak ve yanaklarını çukurlatarak bir tebessüm gösterdiği anda Hasan bir kere burnundan solur ve bir kere kafasını bükerek çehresinde beşaşet göstermeye mecbur olur.

Bunlar şu hal ile Kadıköyü'ne varırlar ve o civarda bir öküz arabası bulup binerler. Yolda hal gene kayıktaki halin ayni. Fakat biçare Ayşe'nin kalbinde bir sıklet var ki düşünür, düşünür, çorbacının ikinci karısı Kozyatağı'ndaki bağda olmasından başka bir şeye hamledemez. Gide gide Kadıköyü'nün bayırlarını aşarlar, tamam tenhalığa düşerler.

Bir de Hasan Pehlivan arabayı durdurup "Hanım kız kardeş gideceğimiz bağ şurada, sol taraftadır; fakat araba işlemez. Artık orasını da yaya gidelim" diyerek ve arabacıyı savarak caddenin sol tarafına doğru caddeden tebaüde başlarlar ve bir sekiz yüz, bin ve bin iki yüz hatve kadar gittikten sonra bir büyücek badem ağacının altına vararak Hasan Pehlivan'ın "Hanım abla, yorulduk değil mi? Biraz da burada oturmalıyız" demesi üzerine ağacın dibine otururlar.

İşte burada zavallı Ayşe'nin yürekçiği oynamaz mı? Beş kat daha. Ancak pehlivan gözlerini kadına dikmiş, ayırmak ihtimali yok. Kadın kaşlarının altından pehlivanın yüzüne bakar ki herifin gözleri hâlâ kendisinde. Derhal gene önüne eğer.

Elhasıl aradan bir yarım saat kadar zaman dahi bu suretle geçer. Nihayet Hasan'ın kınıyla beraber bıçağı çıkarıp engerek yılanı gibi çimenlerin arasına yatırdığını görünce kadın bütün bütün tevahhuş ederek istizah-ı merama mecburiyet görür.

– Canım Hasan Pehlivan, sizin meramınız ne? Kardeşim ol, doğruyu söyle.

– .... (Sükût)

– Hayır, hayır saklama. Ben Osman Çorbacıda da, sende de bir başka meram anlıyorum.

– Vallahi hanım abla benim hiçbir kabahatim yoktur. Ben âdeta bir emir kuluyum. Ne emrederse yapmaya mecburum.

– Sana ne emretti?

– Ah, ne emredecek? Seni ve çocuğunu buraya getirip kesmeyi emretti.

Bu haber üzerine Ayşe'ye bir baygınlık gelerek oturduğu yerde dahi durmayıp yıkılıverir ve bir müddet öyle bihuş yatar. Nihayet aklını biraz başına aldıktan sonra:

– Pek güzel kardeşim, ne yapayım benim de ecelim bu yüzden imiş derim. Fakat rica ederim sana ki kabahatimin ne olduğunu bilir isen bana söyleyesin.

– Vallahi hamım sana doğrusunu söyleyeyim mi? Ben senin bu kabahatine inanmıyorum: Çünkü çocuğun gözleri ve gülüşü tıpkı Osman Çorbacı. O diyor ki bu çocuk kendisinden değildir.

– Ya öyle mi? Öyle ise rica ederim sana emrettiğini yapmaktan geri durma. Çünkü ben bu çorbacıyı kendi nefsimden çok severim ve çorbacı bugün yeniçeri ocağının yarısıdır. Benim gibi kanı katli helâl bir kadıncağız onun namusunu yerlere vurmuş olmasın. Ben kendimi tanıyorum. Beni benden başka kimse tanımaz ise Allah tanır. Huzur-ı mahşerde yüzüm kara çıkmadıktan sonra ölümden havfetmem..

– Güzel söylüyorsun. Ben seni kıyamam, çünkü seni kabahatsiz görüyorum, melek gibi iffetli, namuslu görüyorum. Bana kalsa şimdi kalkar İstanbul'a gideriz. Ben de yalvarırım, senin kabahatin var ise de, yok ise de affettiririz.

– İşte yalnız bunu kabul etmem. Bundan sonra beni affetse de, ona karı olamam. Çünkü o, karı koca ne demek olduğunu bilir bir adam olmuş olsa idi bir kere işi anlar dinler idi. Madem ki bir kere katlimi gönlü hükmetmiş artık o iş bitti... Şimdi sen beni ne yapacaksan yap. Onun hükmü yerini bulacaktır.

Bu muşafehe üzerine Hasan Pehlivan ol kadar vâsi ve amîk bir derya-yı hayrete öyle bir düşüş düşer ki başı ta dibine değer. Hem de çıkmaklığın imkânı yok. Bıçağını kınından çekmiş çıkarmış, eline almış, oynar durur ve bir saniyede bin şeye karar verip bin kararını bir saniyede bozduğu dahi zâhir-i halinden anlaşılır idi.

Garip ve biçare Ayşe her an ölüme muntazır olarak lâyenkati' tevbe ve istiğfar ile vakit geçirir ve her lemh-i basarında etraf ve eknafı son defa olmak üzere görüp kâinata vedâ eder idi.

Ciğerpâresi yavrucak çimenler üzerinde yuvarlanıp gâh meme için ağlar ve gâh otlara güler...

Efendim sözü uzatmayalım. Hasan Pehlivan tamam iki saat düşündü. Bu müddet zarfında birkaç defa dahi gözleri doldu. Nihayet başını kaldırıp söze başladı:

– Hanım hemşire ben seni kıyamayacağım. Seni öldürmeye elim ve kalbimin şehadetine bakar isen senin üzerinde bırakılan kabahati tasdika da dilim varmayacak. Ben seni kurtaracağım. Fakar bir şart var: Beni kocalığa kabul eder misin?

..."Yeni işittiği bir söz üzerine gözlerini fırlatır."

– Yok ama taaccüp etme. Çünkü çorbacı seni bir kere gözünden çıkardı, ölümüne razı oldu. Demek ki artık sen onun karısı olamazsın. Ben ise sana koca değil, kul köle olurum, fakat bu çocuğu kabul edemem. Çünkü zaten seni gayet gizli olarak tutacağım ve daha birtakım sebepler var ki bu çocuğu kabul edemem, ancak öldürmem de, şurada Kadıköyü'nde bakkal dükkânı kepengine koyarım. Sevabına birisi alır, ne dersin?

Şimdi düşünmeli ki Ayşe bu anda ne hal ve mevkide bulunuyor? Hangi teklife razı olsun? Can dahi tatlı. Bu kere dahi Ayşe başlar düşünmeye. Kendi alnının kara yazısına, düşünür, ağlar; biçare yavrucağın kara yazısına, düşünür, ağlar. Ağlar, ağlar.

Fakat ağlamaklığın faydası yok. Hasan Pehlivan cevap talebinde ısrar eder. Bıçak dahi herifin elinde. Biçare Ayşe ne yapsın; razı olur. Fakat kendisi de bir rica eder. "Pekâlâ!... Allahın emri ve muradı bu imiş derim. Fakat sana rica ederim ki çocuğun arkasına bıçağın ucuyla bir çizgi yap. Ne bilirsin... Belki bir gün evlâdımı onunla bulurum."

Bu anlaşmadan sonra, çocuk bir dükkân önüne bırakılır; Ayşe Hasan Pehlivan'la evlenir.

Hikâyenin bundan sonraki bölümünün kahramanı, Üsküdar'la İstanbul arasında kayıkçılık yapan piyade yeniçerisi Civelek Hüsnü'dür.

Civelek Hüsnü bir akşam üstü kayığıyla bir anne ile kızını, İstanbul'a geçirmektedir. Bu sırada görüp beğendiği kızla evlenmek için annesinden söz alır. Kız (Şahap) da onu beğenmiştir.

Bir süre sonra Hüsnü, Nizam-ı Cedid'in kurulması sırasında yeniçeriler arasında çıkan bir kavgada sırtından bıçaklanır ve Cellât Hasan'ın (Hasan Pehlivan'ın) evine yaralı olarak götürülür. Orada, Hüsnü'nün sırtındaki işaretten, Osman Çorbacı'nın oğlu; Şahap'ın da, Hasan Pehlivan ile evlenen Ayşe'nin kızı, yani kendi kızkardeşi olduğu ortaya çıkar. Hüsnü ölür. Şahap da onun ölümü karşısında çıldırır.

(Yeniçeriler, 1950)

Sözcükler

âbrû : Yüz aklığı, haysiyet, şeref.
amik : Derin.
beşâşet : Güler yüzlülük.
bîhûş : Kendinden geçmiş.
civelek : Acemilikten yeni kurtulmuş yeniçeri.
çorbacı : Yeniçeri bölük ağası.
eknâf : Yönler, yanlar.
etvâr : Davranışlar, tavırlar.
hamletmek : ....e vermek.
hâsıl-ı kelâm : Sözün kısası.
hatve : Adım.
havf : Korku.
iffet : Namus, temizlik.
istiğfar : Bağışlanma isteği.
istizah : Açıklama isteği.
kalafat : Yeniçeri başlığı.
kudretten : Yaratılıştan.
layenkâti' : Kesilmez, aralıksız, durmadan.
lemh-i basar : Göz atış, gözü açıp, ani kapama.
mesâmât : Gözenekler.
muntazır : Bekleyen.
müşâfehe : Konuşma.
rastık : Siyah saç ve kaş boyası.
tebahhur : Buharlaşma.
taaccüp : Şaşakalma.
tebâüd : Uzaklaşma.
tefsir : Açıklama.
vâsi' : Geniş.
vâzı' : Koyan.
vaz' : Koyma, konulma.

NAMIK KEMAL
(1840-1888)

Tekirdağ doğumlu (21 Aralık) olan Namık Kemal, öğrenimine İstanbul'da başladı. Büyükbabası Abdüllatif Paşa, onu yanında yetiştirerek Kars'a ve Sofya'ya götürdü. 1857'de İstanbul'a döndükten sonra dönemin edebiyatçılarıyla tanıştı. 1865'te, Şinasi'nin Paris'e giderken bıraktığı "Tasvir-i Efkâr gazetesini yönetti. Sonra kendisi de "Yeni Osmanlılar Cemiyeti"ne katılarak Avrupa'ya kaçtı (1867). Orada Ziya Paşa ile birlikte "Hürriyet" gazetesini çıkardı. İstanbul'a döndükten sonra "İbret" gazetesinde makaleler yazmaya başladı(1872). Yazdığı "Vatan -yahut- Silistre" adlı piyesinin oynanması sonucu, kalebent olarak sürüldüğü Magosa'da üç yıl kaldı. 1877'de 1.Meşrutiyet öncesi, Anayasa (Kanun-ı Esasi)'nın hazırlanmasında görev aldı. Daha sonra bir jurnalla tutuklanarak, önce Midilli, ardından Rodos Mutasarrıflıklarıyla İstanbul'dan uzaklaştırıldı; Sakız'da öldü.(Ö. 2 Aralık)

Şiir, oyun, makale ve eleştirilerinde "yurtseverlik", "özgürlük" kavramlarını öne çıkararak toplum sorunlarımızla ilgili duygu, düşünce ve inançlarını coşkulu bir anlatım ve söyleyişle dile getiren Namık Kemal, yazdığı ***İntibah*** (1876) ve ***Cezmi*** (1880) adlı romanlarında yerel, toplumsal ve tarihsel görüşlerini de sergilemeye çalıştı.

Cezmi romanında, ordusuyla İran'a savaş açan Kırım şehzadesi Adil Giray'ın bir baskında tutsak olması, Şah'ın kızkardeşi Perihan'ı ; Şahın karısının da Adil Giray'ı sevmesiyle gelişen; bunların yanı sıra araya mezhep çekişmelerinin girdiği olaylar öykülenir. Cezmi, Giray'la arkadaş olan, bir binici (sipahi) şairdir. Osmanlıca'nın ağırlığını taşıyan dil ve anlatımıyla roman, trajik sonla biter...

İntibah - yahut- Son Pişmanlık'ta anaolay, İstanbul'da, seçkin bir yer ve çevrede geçmesine karşın, tümüyle düşlemsel, romantik nitelikli -karşıt, çelişkili- olaylar ve kişilerle gelişen bir romandır... Konusuna, olayların geçtiği yerlere, kişilerin özelliklerine bakılınca, yerlidir; yapılan betimlemeler, ruhsal çözümlemeler gözönünde bulundurulursa, edebiyatımızın ilk yazınsal nitelikli romanı sayılır.

İNTİBAH

Roman, bir bahar tasvirinden sonra, Çamlıca'yı ve Ali Bey'i tanıtmakla başlar. (Aşağıdaki parçalarda kimi sözler yalınlaştırılmıştır.)

Acaba az rüzgârlı, hafif bulutlu bir havada bir baharın çemenistanına ziya aksedince hâsıl ettiği hâle hiç dikkat edilmş midir? Bir taraftan rüzgârın tahriki, bir taraftan bulutların sâyesi çemenzârı her mevci bir başka şekle girmiş bir yeşil hâreye benzetmez mi? Ekser sahralarda görüldüğü gibi çemenler öbek öbek her renkte, her şekilde çiçeklerle müzeyyen olurlar da güneşin pertevi üzerinde temevvüce başlarsa rûy-i Arza tavus tüyünden halılar döşenmiş zannolunmaz mı?

Biz galiba sadetten çıktık. Muradımız Çamlıca'nın tarifine evsâf-ı bahardan bir girizgâh bulmak idi... Taciz ettikse af niyaz eyleriz. İşte maksada gidiyoruz.

"Ey âlem-i misâlin seyyah-ı hûşyârı.
Hiç kasr sûretinde gördün mü nevbaharı?"
(Nedim)

İstanbul'u görenlere malûmdur ki Çamlıca köşkü, ruh-perverlikte nevbahardan aşağı kalır bedayi-i rüzgârdan değildir... Çamlıca'ya Firdevs-i âlânın yere inmiş bir kıt'ası denilse şayestedir... Cumanın, pazarın gayri bir açık veya sümbüli havalı günde Boğaziçi seyirlerinin hemen kâffesini ve hususiyle baharda Çamlıca'yı severim...

İşte insanın umumuna şâmil olan seyir meyli bittabi –zirde halinden bahsedeceğimiz – Ali Beyde dahi mevcut idi.

....

Ali Bey zengin evlâdının yirmi bir, yirmi iki yaşında bir delikanlı idi. Anasının, babasının bir tanesi olduğundan ve hususiyle pederi evlât kadrini gerçekten bilenlerden bulunduğundan –İstanbul'da bulunduğu halde– tahsiline, maarifçe terakkinin son mertebesine varmış olan yerler zadegânı kadar, itina olundu. Çocuk o yaşında iken birkaç lisan bilir; üdeba arasında, nevrestegân-ı maarifin en müstaidlerinden addolunurdu. Hele pederinin –bizim taraflarda az görülen – rıfk u şefkati fıtratında olan saffet ve nezakete o kadar kuvvet vermiş idi ki terbiyesine, muamelesine bakanlar kendini âdeta bir melek zannederlerdi. Fakat biçare pederi sağ oldukça çiğerpâresi için daima bir büyük endişe içinde idi. Çünki çocuk sarı benizli, ziyade asabi, bununla beraber kanı da oynak bir şey olarak gördüğü hakîmane terbiyelerin, müşfikane muamelelerin tesiriyle tabiatın netayicinden olan hiddete galebe gibi görünür ise de o mizacın bir diğer neticesi olan inhimak ve iptaliye esir olduğu her halinden anlaşılırdı; her neye merak ederse bütün dünyayı unuturcasma ona hasr-ı eşgal ederdi. Bir şey arzu eder de husûlünde bir mâniaya tesadüf eylerse maksadı ne kadar cüz'i olur ise olsun ele getirmek için yolunda en büyük fedakârlıktan çekinmez idi: hattâ ufak bir emelinden meyus olunca günlerce hastalanır, gecelerce gizli gizli ağlardı.

....

Fakat bu âlem-i inkılâp kendi gibi sebatı sevenlerden olmadığından çocuk yirmi yaşına girer girmez sebeb-i vücudu mürebbi-i efkârı olan pederi ahrete intikal etmekte Ali Bey'in halinde birbirini müteakip enva-ı tagayyürat, enva-ı belâya zuhur etmeye başladı.

> Sonra Ali Bey'in baba ve annesi tanıtılır. Baba ölünce, annesi çocuğunun üzerine daha da düşer. Bir süre sonra Ali Bey'de melankolik bir hal baş gösterir, bu yüzden Çamlıca'da gezintilere götürülür.

....

O vakit ise Çamlıca'nın en "civcivli" zamanı olmak cihetiyle yollar birbiri ardınca akıp gelmekte olan yaşmak kalabalığından köpükler içinde kalmış birer seyl-i huruşanı andırmaya başladı. Beyler de yerlerinden kalktılar. Hanımlara karıştılar. Her biri bir tanesine iptilâsından, ondan başka kimseyi sevmek ihtimali olmadığından, yolunda ölmeye canına minnet bileceğinden, hâsılı dünyada ne kadar soğuk yalan var ise cümlesinden bahisler açmaya başladılar.

Bu haller ise Ali Bey'in fıtratına, terbiyesine bütün bütün mugayir olmak cihetiyle bu eğlenceden bayağı bir felâket kadar müteezzi idi. Fakat memleketimizin hali malûm: Ahbap arasında kalbin teessüratını halisâne izhar etmemek ülfet âdâbından sayılıyor. Eğlence gibi hiç hükümsüz şeylerde bile beğenmediği hali riya ile beğenir gibi görünmek insaniyet vezaifinden addolunuyor. Binaenaleyh biçare çocuk ekseriyete tâbi olmak ve gönlündeki ıstırabı safa şeklinde göstermeye çalışmaktan başka çare bulamadı. O da arkadaşlarıyle beraber öteye beriye gezinip dururken –hiç içindekilere dikkat etmeden– bir arabaya rüfekasından yeni öğrendiği tarz ile işaret etti. Lâkin arabadan mukabele görmedi. Bu hal ise evvel emirde bir ehl-i ırz arabasına tasallut etmiş olmak vehimesiyle bir derece hicabını mucib oldu ki kanında hasıl olan hararet vücudunu eritecek zanneyledi.

Öyle bir mevkide ve öyle bir hal üzerine lisanen kusurun bağışlanması için imkân göremediğinden, özür dileyen hüzünlü bir bakış ile beyan-ı teessür etmek istedi. Kirpikleri birbirinden ayrılıp da o tarafa bakar bakmaz arabanın perdesi bir kere açıldı, bilmediği yolda bir işaret göründü, gene derhal kapandı.

....

> Ali bey arabadan yapılan işaretin etkisiyle Çamlıca'ya tekrar gider; eve ilk olarak akşam karanlığında döner ve annesine yalan söyler, ama yalanın bunalımından da kurtulamaz. Bir Pazar, sürüklendiği Çamlıca'da arabayı yeniden görür, onu izler; yeni bir işaret alır ve Mehpeyker adlı hanımla karşılaşır:

....

Ali Bey ahlâkında olan hicab ile gönlündeki şevk ve cazibenin şiddet-i tesiratı içinde –iki miknatis arasına düşmüş bir cüz-i madeni gibi– sükûtu ıstırabı sükûtuna galib bir hal-i mütereddidane ile nihayet derecelerde icbar-ı nefs ederek gözlerinin üst kapağını biraz yukarı kaldırmaya muktedir olunca karşısında ne görsün: üstad elinden çıkma sanemlerden münasip yapılı, siyaha mail samurî saçlı, incerek düz kaşlı noktalı yeşil gözlü, siyah ve uzun kirpikli, hafif sarı üzerine mevcli koyu al yanaklı, irice çekme burunlu, ufak ağızlı, ateşî kırmızı kalınca dudaklı bir âfet duruyor.

Mehpeyker, şeytan zekâlı, ele geçirdiği erkeğe her istediğini yaptırabilen düşmüş bir kadındır. Ali Bey, onun bu niteliklerini öğrendiği halde, avuçları içine girmiştir. Evine geç vakitler gelmeye başlar; annesi şüphelenir, arkadaşı Atıf Bey aracılığıyla oğlunun durumunu öğrenir. Onu bu durumdan kurtarmak için, her bakımdan iyi, güzel bir cariye olan Dilaşup'u eve alır. Ali Bey'in gözü Dilaşup'u görmez; bir gün bu yüzden annesini bile kırar; Mehpeyker'in yalısına, kalmak üzere, gider. Mehpeyker o gece, İstanbul'a gelen âşığı, veli nimeti Suriyeli tüccar Abdullah Efendi ile buluştuğu için, eve sabah karşı dönmüştür. Bu durum karşısında Ali Bey Mehpeyker'e hakaret eder ve ondan ayrılır; Dilaşup'la evlenir. Buna kızan Mehpeyker, Abdullah Efendi ve adamlarının aracılığıyla türlü düzenler çevirir; Dilaşup'a iftira attırır. Bu iftirayı gerçek sanan Ali Bey, onu satınca Mehpeyker satın alır. Bir ara Ali Bey'le buluşur. Fakat yine hakaret görür. Sonunda Ali Bey'i öldürmek için tuzak hazırlar.

Üsküdar'daki bir bağ köşküne eğlenceye çağrılan Ali Bey, Dilaşup'tan durumu öğrenir; karakola haber verir. Bu sırada Ali Bey'in paltosu içine gizlenen Dilaşup öldürülür. Bunu gören Ali Bey de, aynı bıçakla Mehpeyker'i öldürür ve tutuklanır.

(İntibah, 1963)

Sözcükler

afet : Bela, güzel.
ahiret : Öbür dünya.
bedayi : Görülmedik güzellikte yeni bulunan şey.
belâya : Belalar.
binaenaleyh : Bundan dolayı.
bittabi : Aslında.
ehl-i ırz : Namus sahibi.
enva' : Çeşitler, neviler.
evsaf : Nitelikler.
eşgal : İşler, güçler.
fıtrat : Yaratılış.
firdevs-i âlâ : Güzel cennet bahçesi.
galebe : Üstün gelme.
girizgâh : Geçiş yeri.
hakîmane : Filozofça, üstün bilgilere dayanan.
hâre : Dalgalanır gibi görünen parlak çizgiler.
hasr : Yalnız bir şeye kullanma; kendini verme.
hurûşan : Çoşan, çağlayan.
hususiyle : Özellikle.
hûşyâr : Akıllı, aklı başında.
icbar : Zorlama.
inhimak : Ahmak gibi görünmek.
izhâr : Gösterme, meydana çıkarma.
kâffe : Hep, bütün.
kasr : Köşk.
mevc : Dalga.
minnet : İyilik borcu.
mucib : Gereken.
mugayir : Karşıt, başka türlü.
mürebbi : Eğitici.
müstaid : Yetenekli, uyanık.
müşfikane : Acıyarak.
müteakip : İzleyen.
müzeyyen : Süslenmiş, donanmış.
müteezzi : İncinen, sıkılan.
mütenasip : Denk, uygun.
nevrestegân : Yeni yetişmişler
nefs : Ruh, can, hayat
netayic : Sonuçlar.
pertev : Işık, parlaklık.
rıfk : Yavaşlık, yumuşaklık.
ruhperver : Ruha güç ve açıklık veren.
rûy-i arz : Yeryüzü.
rüfeka : Arkadaşlar.
rüzgâr : Zaman, devir, yel.
sadet : Asıl konu; niyet.
samuri : Samur renginde.
sanem : Put, güzel.
seyl : Sel.
sükût : Sessizlik.
şayeste : Yaraşır, uygın.
şevk : Şiddetli istek.
şüru : Başlama.
ta'ciz : Aciz bırakma, tedirgin etme.
tagayyürat : Değişmeler.
tahrik : Oynatma, kımıldatma.
teessürat : Etkiler; üzüntüler.
temevvüç : Dalgalanma.
üdeba : Edipler.
ülfet : Alışma, kaynaşma.
vehime : Kuruntu, kuşku.
vezaif : Ödevler.
zadegân : Belirli ve ünlü aileler topluluğu.
zir : Alt, aşağı.
zuhur : Görünme, meydana gelme çıkma.

ŞEMSETTİN SAMİ
(1850 - 1904)

Yanya – Fraşeri doğumlu (1 Haziran) timar beyi Halit Beyin oğlu olan Şemsettin Sami, Franşeri'de ilköğrenimini gördükten sonra; Yanya'da Rum jimnazında okudu; Fransızca, İtalyanca, eski Yunanca dersler aldı (1871). Tanınmış bir müderristen Arapça ve Farsça'yı öğrendi. 1872'de İstanbul'a geldi. Dahiliye Matbuat Kalemine memur oldu. "İbret", "Hadika" gazetelerine yazılar yazmaya başladı. Bir yıl Trablusgarp'ta Türkçe ve Arapça çıkan il gazetesinin başyazarlığını yaptı (1875). Rodos ve Yanya'da bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a döndü. "Sabah", Tercüman-ı Şark" gazeteleriyle "Aile", "Hafta" dergilerini çıkardı (1879-1881). Yayımladığı Türkçe yazı ve yapıtlar yanında, Arnavutça'nın abecesiyle dilbilgisini hazırladı (1886). Çeviriler yaptı, "Cep Kütüphanesi" adlı bir yayınevi kurdu...1882'de Askeri Teftiş Komisyonu Kâtipliğine getirildi. (Ö. 1 Temmuz)

Taaşşuk-ı Talat ve Fıtnat (1872) adlı yapıtıyla, Türk edebiyatı tarihinin ilk roman yazarı diye anılan Şemsettin Sami, aynı zamanda, *Kamus-ı Türkî (1900)* adlı büyük sözlüğünde, ilk kez Osmanlıca terimi yerine, "Türkçe" anlamındaki "Türkî" teriminin uygun olduğu gereğine inanarak, bu terimi kullanan; yine edebiyatımızda ilk kez, "köy-kasaba, bey-ağa ilişkilerini" konu alan Türkçe *"Besa yahut Ahde Vefa (1875)"* adlı oyunu yazmayı denemiş olan yazarlardandır..

Seçilen örü

TAAŞŞUK-I TALAT VE FITNAT

Küçük yaşta babasını yitiren Talat'ı annesi yetiştirir. On sekiz yaşında bir evin cumbasında gördüğü Fıtnat Hanıma âşık olur. Asıl babasının kim olduğunu bilmeyen Fıtnat Hanımı üvey babası hiç dışarı çıkarmaz. Talat Bey, kadın kılığında eve girer.

Hacı baba, Fıtnat Hanımı, varlıklı olmasına karşın, sevemediği Ali Beyle evlendirir.

* * *

Bizim Talat Bey üç dört seneden beri tütüne alışmış olup, Laleli kurbunda bir tütüncünün müşterisiydi ki her gün kaleme giderken ondan tütün alırdı. Bir gün Talat bey, Hacı Baba'nın dükkânının önünden geçerken, "bir de şu tütüncüden kırk paralık tütün alayım, bakalım bunun tütünü nasıldır ki, herkes buna bu kadar rağbet ediyor?" diyerek Hacı Baba'nın dükkânına yaklaşır, tütün ister. Hacı Baba nargileden daha bir iki nefes çekince, kalkıp tütünü tartınca Talat Bey aşağı yukarı bakarken, gözü dükkânın üstündeki cumbaya ilişir. Kafesin içinde bir güzel çehre görür. Kafes de seyrekçe, içindeki pekâlâ fark olunur. Talat Beyin gözleri kamaşır. Bir daha bakayım derken, terazinin gürültüsü gözlerini beri tarafa celb eder. Tütünü alır. Giderken bir daha cumbaya bakar. Gördüğü şey evvelki defadan daha bir kat güzel görünür. Biçare çocukcağızın o vakte kadar öyle bir güzel görüp sevdiği yoktu. Böyle bir mübtedinin gönlü ne kadar kolay müteessir olur malûm ya! Talat Beyazıt'a doğru çıkar ama, zihni oradan ayrılamaz. Tütüncünün cumbası hayalhanesinde tecessüm ettikçe eder. Kaleme gider, yine bu efkârla meşgul. Kalemden dönerken, tütünü tükenmemiş idiyse de yine kırk paralık tütün alır, cumbaya bakar, yine aynı şey. Evine gider, aklı yine onunla meşgul. Yatağa yatar, uyku yok. Bir düzüye düşünür, bir sevinir, bir keder eder. Kararı kalkar, bir yerde duramaz. Sabahleyin evinden çıkar, tütüncüye uğrar, tütünü varken bir daha tütün alır. Cumbanın keyfiyeti daima o. Nihayet birkaç gün böyle gider.

Bir gün Talat Bey ber-mutad tütün almaya gider. Tütüncü tütünü tartarken Talat Bey yüzünü cumbaya çevirip bakakalmıştı. Hacı Baba tütünü hazırlar, Talat'ın önüne atar:

– Buyur efendi!

der. Ama kime söylersin? Herifin aklı başka yerde. Hacı Baba:

– Ayol, alsan a tütünü! Ne bakıyorsun, şaşkın mı nesin? Tuhaf be!

Diyerek çıkışmaya başlar. Talat mahçup olup tütünü alır, gider. Giderken bir daha göz kaldırıp bakar ki, cumbadaki gülüyor. İşte, Talat Bey'e bugün başka bir meşguliyet... Kızın bu gülmesine bir mâna vermek ister. "Benim şaşkınlığıma mı güldü? Yoksa bu gülmek bir muhabbet alameti midir? Diyerek ve it'âb-ı zihn ederek yukarı çıkar...

(Taaşşuk-ı Talat ve Fıtnat, 1964)

Sözcükler

ber-mutad: Alışkanlıkla.
Cumba: Pencereli çıkma.
it'âb: Yorgunluk.
keyfiyet: Nitelik.
mübtedi: İlkel, acemi.
müteessir: Etkili, üzgün.
tecessüm: Gözönüne getirme.

SAMİPAŞAZADE SEZAİ
(1860-1936)

İstanbul doğumlu olan Sezai, Sami Paşa'nın oğludur. Özel bir öğrenim gördü. 1880'de Evkaf Nazırlığı Mektubi Kaleminde; bir yıl sonra da Londra Elçiliğinde ikinci kâtip olarak görev aldı. Dört yıllık sürede İngiliz dilini ve edebiyatını tanıdı; Namık Kemal ve Abdülhak Hâmit gibi yeniliklere yönelen yazarların etkisiyle yazmaya başladı. İstanbul'a dönüşünde İstişare Odası'na girdi (1885). Sergüzeşt romanının yayımlanmasından sonra (1899) göz hapsine alınması üzerine Paris'e kaçtı. Orada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde görev aldı; bir yandan da Batı edebiyatlarını yakından izleme olanağı buldu. İkinci Meşrutiyet'in ilanı sonucunda Madrid Elçisi oldu. Savaş yıllarını İsviçre'de geçirdi; 1921'de yurda döndü.(Ö. 26 Nisan)

Anı, mektup, gezi notları, söyleşi türlerinde ürünleri olan Samipaşazade Sezai, özellikle **Sergüzeşt** (1889) adlı romanı ve **Küçük Şeyler** (1892) başlıklı öyküleriyle tanınır.

Bu iki yapıtında da, gözlemlere önem vererek yaptığı betimleme ve çözümlemelerinde, gerçekçi yaşayışları öyküleyen yazar, romantizmin etkisinden kurtulmuş sayılmaz.

Sezai, gerçekçiliğine ve konuşma bölümlerindeki yalınlığına karşın; kendi kişiliğini gizleyememiş olması, yer yer duygulu ve süslü anlatıma başvurması dolayısıyla, yapıtlarına romantizmle gerçekçiliği birlikte taşıyan bir yazar sayılabilir.

Sergüzeşt romanı, tutsak alım satımının yaygın olduğu dönemlerde; varlıklı konaklarda yaşayan soylu kişilerle cariye, halayık, besleme ya da hizmetçiler arasındaki olumsuz ilişkileri yansıtır. Kafkasya'dan satın alınarak getirilen dokuz yaşındaki Dilber, ilk girdiği evde çok acımasız davranırlar. Birkaç kez satılarak el değiştiren Dilber, daha çok para etmesi için eğitilir; Fransızca'yı, şarkı söylemeyi, ut çalmayı öğrenir... Güzel bir genç kız olmuştur.Yüz elli liraya satıldığı Asaf Paşa konağının, Avrupa'da öğrenim görmüş, genç, iyi yürekli, ressam olan oğlu Celal'le Dilber birbirlerini sevmeye başlamışlardır. Ne yazık ki anne, bu duruma karşı çıkmıştır. Evden uzaklaştırılan Dilber, varlıklı bir Mısırlıya cariye olmak istemez. Bir odaya kapatılır. Celal hastalanmıştır. Konaktaki haremağası onu kurtarmak ister, ancak başaramaz...

SERGÜZEŞT'ten

(Anlatılan yer Dilber'in ikinci efendisinin köşküdür. O devirde kibar köşklerinin çoğunun bu türde olduğu değişik betimlemelerden anlaşılıyor.)

Mısırda birçok memuriyetlerde bulunarak müddet-i medide ikamet ve kesb-i servet eden pederi şimdi Moda Burnu taraflarında bezl-i nukut ile inşa ettirdiği Avrupakâri binasının deniz cihetindeki nezaretine mukabil kara tarafından çınar, kestane, zeytin gibi insanı düşündüren ve istiğrak içindeki hayale sema-yı laciverdiyi gösteren yüksek ağaçlar güneşin ziyasını dalgalandırarak saye-i medit ve letafetlerini hiçbir tarafa irtibatı olmayan bahçeye ruhun aradığı bir sükûn ve asayişi ilka ederdi. Bahçeye nazır cihetin alt katında bir salon, salonda mermerden büyük bir ocak, ocağın kenarları mermer üzerine işlenmiş tesavir-i esatirden bellerinden aşağısı balık şeklinde iki çıplak kız, ocağın üstünde büyük bir ayna, önünde beyaz bir ayı pöstekisi, ortada on dördüncü Louis zamanına mahsus olan âsar-ı sınaiye ve zarifeden bir masa, etrafında ayakları ve arkaları yaldızlı iskemleler, gene o devr-i smaatperverin mahsul-i bediasından ufak bir yazıhane küçük muhaverelere, mahrem mükâlemelere müsait birbirine mukabil konularak yekdireğine raptedilmiş koltuklara benzeyen kanepeler, kanepelerin arkasında, odanın köşelerinde, eski madenlere takliden yapılmış saksılar içinde Afrika ve Hint kuvve-i namiyyesinin galeyan ve feyzini gösterir uçları tavana dokunacak kadar büyük çiçeklerle, salonun zemini Anadolu sanayi-i nefisesinden olan kaliçelerle mefruş olmakla beraber üzerinde en nadir hayvanatın pöstekileri, yaldızlı koyu kırmızı kâğıtlı duvarlarında Fatih'in İstanbul'a duhul-i muzafferanesini kemal-i mehabet ve azametiyle arzeder bir mükemmel levha, diğer tarafında Sainte Helene'in sisler, dumanlar içinde kalmış kayalarının üzerinde şahane bakışlı bir kartal gibi nazar-i istilakâranesini Avrupa cihetindeki ufuklara dikmiş düşünen birinci Napolyon'un tasvir-i mehibi...

Bu yolda döşenmiş salondaki ocağın sağ tarafındaki köşesinde büyük bir piyano, geceleri on dokuz yaşındaki kızının –saray-ı serair-i muhabbetin ebvab-ı müzehhebini açmaya hazırlanmış – parmakları ruhu okşayacak hissiyat-ı hafiyeyi uyandıracak bir havay-i sevda-feza ile neş'e nisar-i tarap olurdu.

Akşam taamından sonra salona girdikleri zaman efrad-ı aile lambaların renkli karpuzlarından akseden gayet açık mavi bir ziyanın altında toplanarak gazetelerini, kitaplarını okurlar. Sonra peder-i aile olan Asaf Paşa haremiyle bazen kağıt oynar, yukarıda dediğimiz gibi kerimesi piyano çalar, Celal Bey bir ihtiyar Fransız mürebbiyesiyle beraber resimli gazeteleri karıştırır, bir taraftan da piyanoyu dinlerdi.

Salonun pencerelere yakın küçük kapısından bir sere girilir, serden de yukarıda bahsettiğimiz bahçeye çıkar. Gene alt kattaki salonun hizasındaki yemek odasının zemine kadar inmiş büyük pencerelerde uçları yerlere kadar sarkmış mavi atlastan perdelerin

bıraktıkları aralıklardan nazar çiçekleri içinde dolaşır, lâkin kenarında düşünür, ağaçların aralarında dalar, ormanın yeşil karanlığı içine kadar bitap olarak nüfuz ederdi.

(Sergüzeşt, İB. 1889)

Sözcükler

âsâr : Eserler.
bezl-i nukut : Para bolluğu.
duhul: Giriş.
ebvab-ı müzehhep: Yıldızlı kapılar.
efrat: Bireyler.
hissiyat-ı hafiyye: Gizli duygular.
kaliçe: Halı.
kesb-i servet: Para kazanmak.
kuvve-i namiye: Çoğaltıcı güç.
lâk : Göl.
mahsul-i bedia: Sanat ürünü.
mefruş: Yayılmış, döşenmiş.
mehabet: Görkem.
müddet-i medide: Uzun süre.
neşe-nisar-ı tarap: Sevinç neşesi dağıtan.
Sainte Hélen: Atlantikte bir ada.
sanayi-i nefise: Güzel sanatlar.
saye-i medit: Uzun gölge.
ser: Baş; uç.
serair: Sırlar, gizler.
sevda-feza: Sevgi artıran.
sınaat-perver: Sanatsever, sanatı koruyan.
tasvir-i esatir: Mitoloji k resimler.
tasvir-i mehip: Görkemli resim.

PANDOMİMA

– Öykü –

Haseki taraflarında bir çıkmaz sokağın içinde yalnız tavan üç odalı bir ev, bir mezar gibi, sukûnet-i ebediye ile muhât idi. Bir hâl-i nisyan ve metrukiyette bulunuyordu. Çatısından kopan bir tahta, damdan uçan bir kiremit, duvarından yuvarlanan bir taş senelerce düştüğü yerde kalır.

Arasıra çirkin, ihtiyar bir Rum karısı – cadılara mahsus dehşet ve sükûnetle – dışarı çıkarak malzeme-i beytiyyesini iştira ve tedarikle alelâcele eve girip kaybolurdu. Evin küçük bahçesinde duvara yakın bir büyük ağaç, temmuzun o ateşli güneşi İstanbul'un bu cihetlerini tâkatsiz bir hareket içinde bıraktığı zaman yapraklarının arasına gizlenmiş serin bir rüzgâr neşretmeye başlayarak o evin, o mahallenin bir büyük yeşil yelpazesi gibi havayı tecdid ve tehziz ederdi...

Yazın bir Cuma günü, öğle üzeri, bu evden, koltuğunda bohçasıyla çıkan bir adam, kapısını itina ve dikkatle kapadıktan sonra yoluna devam etmeye başladı. Arkadan bakılınca omuzlarıyla belinin genişliği bir derecede bulunacak kadar şişman olan otuz üç yaşındaki bu adamın enli, fakat pek kısa bacakları üzerindeki yükü istediği tarafa götürmekte pek müşkülât çektiği görülüyordu... Bu uzak mahallelerin tenha sokaklarında mütefekkir, mahzun bir surette yoluna devam eden bu adam, halkı güldürmek için gidiyordu... İnce tahtalarla inşâ edilmiş ve yıkılmamak için etrafına destekler vurulmuş bir binanın önüne geldi. Bu binanın kapısının üzerinde beyaz kâğıda büyük siyah yazıyla şu levha ta'lik edilmişti:

"Meşhur Paskal'm pandomiması. Burada her Cuma ve Pazar günleri meşhur Paskal envâ-i türlü hünerler ve gülünçlü icrâ-yı lûbiyyat eder. Rağbetli müşterile-

rinin teşvikâtlarını kazanan Paskal her hafta yeni yeni oyunlar sahne-i temâşâya vaz'edecektir!"

Paskal, kendisiydi. Tiyatrosunun kapısından girip bohçasını açarak, hiç değişmeyen, beyaz külâhını giydikten ve tekmil yüzünü unlara, kurbağa bakışlı siyah gözlerinin alt kısımlarını kırmızıya boyadıktan bir saat sonra idi ki – boş zihinlerle gailesi gönüllerden çıkıp yükselen –kahkaha sedâları ve alkış âvâzeleri arasında "icrâ-yı lû'biyyat" ediyordu.

Oyunda bir kadına aşıklık vazifesini icra eden Paskal'ın ilan-ı muhabbet için dilini çıkarması ve şükrane-i iltifat olmak üzere taklak kılması oradaki halkı çok güldürüyordu. Tiyatronun bezden tavanını başının üstünde tutan ortadaki müteharrik direğe arkasını dayayarak ağzındaki sigara ile oyunu temâşâ eden bir seyirci:

– Paskal'ın dilini çıkarması yok mu? İnsan buna gülmekten bayılır! diyordu.

Zaten bunu orada küçük iskemlelerin üzerine oturanların ekserisi tasdik etmişti.

Oyuncuların yanındaki locada, o masum, o tıflâne gülüşleri âlâm-ı hayata teselliler veren genç kızlardan biri kemâl-i neş'e ile kanatlarını sallayarak uçuşan kuşlar gibi, o küçücük pembe dudaklarının üzerinde nûrâni bir tebessüm olduğu halde, ellerini birbirine çırparak Paskal'ı alkışlıyordu. "Eftalya" ismindeki, yirmi yaşında, bu genç kız, ihtiyar validesiyle hemen her hafta bu locaya geliyordu.

Validesi:

– Kızım burada çok mu eğleniyorsun?

diye sorduğu vakit, kerimesi: Paskal'ı bundan evvel ölen sevgili köpeğine benzettiğini ve bazen de hâl ü tavrı, bir kere görüp de pek hoşuna giden bir maymunu andırdığını söylerdi!...

O gün ise beyaz ketenler, sîhrî tebessümler içinde bulunan bu genç kız, o gürültüler arasında, takdir-i istihzâ-âmîzine bir delil olmak üzere, locadan çiçek atıyordu. Attığı bu çiçekler, Paskal'ın yüzüne göğsüne dokundukça eliyle kalbini tutarak en can alıncak yerinden vurulmuş bir yırtıcı hayvan gibi acı acı feryat ediyordu.

Bir iki dakika sonra tiyatrosunun iç tarafındaki toprağın üzerine oturarak, hâlâ güldürdüğü adamların kahkahaları devam ederken içini çeke çeke ağlıyordu. Bu zavallı Paskal o güzel Eftalya'yı seviyordu, bu nâkıs vücut, o kemal-i hilkate aşık olmuştu!

Fakat gönlünün en gizli bir köşesinde hıfzettiği bu mahabbetini kimseye söylemeye, küçükten beri mahrem-i hem-hâli olan evdeki ihtiyar hizmetçisiyle hasbıhal etmeye bile cesaret edemiyordu. Ömründe bir kadının nazar-ı nevâzişkârânesine, hiç kimsenin muâmele-i mültefitânesine nâil olmamıştı. Kendisinden beklenen yalnız güldürmek!. Bak, bu hâl-i inkisârında, gözyaşları içinde bulunduğu şu zaman-ı ye's ve iğbirârında herkes kahkahalarla gülüyor.

Oyun bittiği cihetle akşamdan sonra yine bohçasını koltuğuna alarak geldiği yoldan muhterizâne evine avdet ediyordu... Odasının kapısını açarak, içinde kimse olmayan evinde, birisinin dolaşıp dolaşmadığını, penceresini kaldırıp, sokaktan kimsenin geçip geçmediğini anladıktan sonra güzel Eftelya'sını düşünmeye başladı.

Bugün oyunda kendisine niçin o kadar gülmüştü acaba?.. Koynundaki çiçekleri

çıkarıp bir hürmet-i dindârâne ile öptükten sonra hücrenin en yüksek cihetine koydu. "Bu çiçekler, ah bu çiçekler beni öldürecek" diyordu.

Kendisini bir kere kabul edecek olursa... Bu hücreleri saksılarla donatacak, o güzel Eftelya"sını şu köşeye ik'âd edecek, ne kadar garip hikâyeler söyleyecek, bütün gece güldürecek... Gayet güzel rüyalı bir uykudan uyanır gibi hâl ile başını kaldırdı. Ah, pek de çirkin, âlemin maskarası! Ağlamaya başladı...

Son gününde bir haber-i mâtem getiren o ay ne kadar süratle cereyan edip gitmişti. İki haftadan beri tiyatrosuna gelemeyen Eftalya evleniyordu. Zavallı Paskal bir Cuma günü kocasıyla beraber gelen Eftalya'yı güldürerek ve teessürat-ı can-hıraşından renk vermemek için başını önüne eğerek kemâl-i sür'atle evine gidip içine kapandığı odasının kapısını sürmeledi.

Ertesi sabah öğleden sonra kapısını kıracak gibi vuran ihtiyar Rum karısı hiçbir cevap alamayınca kemâl-i havf ve telâş ile, mahalleden topladığı adamlarla, kapısını kırıp odaya girdiler. Odaya girer girmez herkes gülüşmeye başladı: Zira Paskal asılmış bir adam taklidi yaparak o meşhur mahâretiyle dilini çıkarmıştı!

Hayatında herkesi güldürdüğü halde, memâtında kimseyi ağlatamayan zavallı Paskal'ın bu seferki hâli taklit değil, ölüm gibi hakikattı.

(Küçük Şeyler, İB. 1892)

Sözcükler

âlâm : Acılar, elemler.
âvâz : Ses, bağırtı.
beyt : Ev, konut.
can-hıraş : Dayanılamayacak derecede acı veren, iç tırmalayan.
havf : Korku.
hıfz : Koruma.
hilkat : Yaratılış.
inkisar : Kırılma, gücenme.
iğbirar : Kırılma, gücenme.
ik'ad : Oturtma.
istihza-âmiz : Alay eder gibi.
iştirâ : Satın alma.
lu'biyyat : Oyunlar, eğlenceler.
memât : Ölüm.
metrukiyyet : *Terkedilmişlik.*
muhât : Çevrilmiş, kuşatılmış.
muhterizâne : Sakınarak, çekinerek.
mültefitâne : İltifat ederek.
mütefekkir : Düşünceli, düşünür.
müteharrik : Hareket eden.
nâil : Erişen.
nâkıs : Eksik, noksan.
nevazişkârane : Okşayarak.
nisyan : Unutma.
şükrane : İyilik bilme.
tecdîd : Yenileme.
tehzîz : Titreme.

RECAİZADE MAHMUT EKREM
(1847 - 1914)

Vak'anüvis (tarihçi) Recai Efendi'nin oğlu olan Mahmut Ekrem, İstanbul doğumludur (1 Mart). Öğrenimini askeri idadi (lise)'de yaptı. Kimi memurlıklarda bulunduktan sonra, 1967 yılında, Namık Kemal'in Avrupa'ya giderken kendisine bıraktığı "Tasvir-i Efkâr" gazetesini yönetti. Makaleleri ve çevirileriyle kendini tanıttı. 1868' de Şura-yı Devlet (Danıştay) üyesi oldu. Mülkiye (Siyasal Bilgiler) ve Sultani (Galatasaray Lisesı)'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. Edebiyat-ı Cedide topluluğunun "Servet-i Fünun" dergisinde bir araya gelmelerini sağladı. 1908'den sonra, kısa süre Evkaf (Vakıflar) ve Maarif (Milli Eğitim) Nazırlıklarında bulundu. Son yıllarını, seçildiği Ayan (Senato) üyeliğiyle geçirdi. (Ö. 31 Ocak)

Edebiyatsever, yenilikçi gençleri bir araya getirerek onlara yön veren bir şair / yazardır Recaizade Mahmut Ekrem. Karşısında, tutuculuğu savunan Muallim Naci ve yandaşları bulunmaktadır. Onun öncülüğündeki eleştiri ve tartışmalarla, edebiyatta Batıya ve sanata dönük, yeni bir yol açılmıştır.

Şiir, roman, makale, eleştiri ve oyun türlerinde yazan Mahmut Ekrem, gösterdiği sanatsal başarıdan çok; kendi döneminin yazınsal alanında, kuramsal yol göstericiliğiyle tanınır. "Üstat" sanını almıştır...

Recaizade Mahmut Ekrem'in şiir, oyun, eleştiri makale türüyle ilgili kitap ve yazıları dışında **Araba Sevdası** (1898) adlı romanıyla **Muhsin Bey - yahut - Şairliğin Bir Neticesi** (1891), **Şemsa** (1897) adlı uzun öykü kitapları vardır.Yazınsal değerleri bakımından öyküleri, Namık Kemal biçemine benzer bulunmuş; üzerinde durulmamıştır.

ARABA SEVDASI

Üsküdar'dan Bağlarbaşı tarıkıyla Çamlıca'ya gidilirken Topanelioğlu'ndaki dört yol ağzı mevkiinden takriben bir yüz hatve ileriye medd-i nazar olunur ise o vâsi' şosenin muntehâ-yı vasatisinde etrafı bir buçuk arşın kadar irtifada duvar içine alınmış bir ağaçlık görülür.

Bu ağaçlığa varıldığı gibi şose yol sağ ve sol olmak üzere iki şubeye ayrılır. Duvar ile muhat olan ağaçlığın büyücek bir kapsı vardır ki iki yolun tamam nokta-i iftirâkında vâki'dir.

Sağ ve soldaki yollardan hangisine gidilecek olsa taraf-ı muhalifi mahut ağaçlıkla mahduttur.

Ağaçlığın yanındaki duvar alçacık olduğundan üzerinden hayvan ve bahusus insan aşamamak için, boyunca teller uzatılarak muhafaza olunmuştur.

> Bu park, Cuma ve Pazar günleri kadın ve erkeklerle dolup taşar. Buraya, en güzel elbiseleri içinde, çok güzel arabasıyla Bihruz Bey de sık sık gelip kendini göstermektedir. Bihruz Bey, paşa babası Anadolu'da valiliklerde bulunduğu için iyi bir öğrenim görememiş, özel öğretmeninden aldığı Fransızca'yı da gerektiği ölçüde öğrenememiştir. Ancak günün modasına uyarak her yerde, herkesle Fransızca konuşur. Babasının ölümü üzerine çokça mirasa konmuştur. Annesinin, denetleyememesi yüzünden tam bir "mirasyedi" olarak, kendini eğlenceye vermiştir.
>
> Bihruz Bey, bir gün, araba ile parka gelen Periveş Hanım'ı görür ve ona gönlünü kaptırır. Yanında "kalem" den tanıdığı yalancılığıyla tanınmış Keşfi Bey de vardır. Bu rastlantıdan sonra Bihruz Bey, soylu bir aileden sandığı Periveş'i günlerce düşünür. Ona mektup yazar; bir hafta sonra, Çamlıca Parkı'nda mektubu verir; fakat konuşamaz.
>
> Bir gün yine Fenerbahçe'de arabası içinde, Periveş'in hayaliyle denizi seyrederken Keşfi Bey gelir; konuşma arasında Periveş'in öldüğünü söyler. Bu, her zaman olduğu gibi Keşfi Bey'in uydurduğu yalanlardan biridir. Ama Bihruz Bey buna inanır; o gece hiç uyuyamaz; hastalanır. Annesine haber verilir:

Bihruz Bey bir vezirzade olmak haysiyetiyle daha tıfl-ı şîrhâre iken dayaların, dadıların ellerine ve biraz sonra uşaklara teslim olunduğundan bu sıralarda vâlideynini nadiren görürdü. Tufûliyetten kurtulduktan sonra mektebe gitmek, çarşı pazarda midillilerle gezmek zamanı geldiği için anasını babasını gene çokluk görmez idi. Âlemi sabâvetten âlem-i şebâba intikal edince beyefendi iptida araba sevdasına düştü. Bâdehû alafrangalık illetine giriftar oldu. Bilâhare bunlara sair hevesât da karıştı. Peder paşa irtihal etmekle, başa bir de "mirasyedilik" çıkınca türlü türlü sefahatlar, israflar yol aldı. İşte bey gece gündüz bunlara sarf-ı efkâr etmekten – bir sakfın altında bulundukları halde günde yarım saat olsun validesini görüp görüşmeye vakit bulamaz olmuş idi. Yalnız geceleyin yatmaya gider ve sabahleyin haremden çıkarken valide hanımın oturduğu odanın kapısından bakarak eğer hanımefendi orada ise alafranga bir eda ile: "Bonsuvar" (iyi

akşamlar) veya "Bonnüvi" (iyi geceler) veyahut "Bonjuar mer!" (Günaydın anne) deyip zavallı kadından karşılık almaya da lüzum görmeden çekilir giderdi. Periveş Hanım gailesi meydana geldikten sonra Bihruz Bey valide hanıma o kadarcık olsun selâm sabah etmeyi de unuttu. Mahdum beyin sair birçok münasebetsiz ve yakışıksız ahvaline lâhika olan bu muamelesinden dolayı da valide hanımefendi ona epeyce gücenmiş, kırılmış idi. Bu kırgınlık, bu güceniklik halinde bile zavallı kadın oğlunun keyifsizliğini haber alır almaz yerinden fırladı. On saniye içinde Bihruz Beyin rahatsızlığı kadını vehle-i nazarda fena dehşetlendirdi. Elini oğlunun alnına götürüp de ateşler gibi yandığını anlayınca derhal hekime adam koşturulmasını emretti. Hekim geledursun, bunlar ana oğul şu veçhile konuşmaya başladılar:

– Ne yaptın Bihruzum, oğlum? Niçin hastalandın? Terli terli su mu içtin? Dondurma mı yedin? Söyle bana bakayım.

– Hayır madam...

– Yoksa şemsiyesiz gezdin de güneş mi çarptı?

– Bilmem, her vakit geziyorum... Bir şey olmuyordu.

– Biraz canın da sıkılıyormuş... Neden sıkılıyorsun evlâdım?

– Size kim söyledi sıkılıyorum diye?

– Valideler evlâdını görmese de hallerinden haber alırlar. Bana kimse bir şey söylemedi, ben kendim anladım. Oturuşundan, kalkışından, yemenden, içmenden, her halinden öyle anlaşılıyor...

– Hayır! Hayır! sıkılmıyorum...

– Paran var mı bakayım? Ne kadar paran var?

– Biraz daha var. Var ama borcum da var, hele bir tanesi pek edepsizlik ediyor, ne ise onu da vereceğim. Konak satılsa...

– Konağı satma... Babandan kalan malındır, ben karışmak istemem. Lâkin şimdilik ilişme, ileride benden kalacak bir iki parça şeyle beraber üzerinde bulunsun. Ne olur ne olmaz...

– Borçlarımı vermeyeyim mi?

– Ben senin borçlarını yavaş yavaş öderim. Şimdilik de sana bir yüz elli lira vereyim... Fakat bugün değil, bir hafta sonra... Olmaz mı oğulcuğum?

– Mersi! Mil mersi şer mer!

– O ne demek oğlum? Türkçesini söyle de anlayım...

– Teşekkür ederim validem!

Bihruz Bey bir gün Üsküdar'dan Köprü'ye geçmek isterken uzaktan vapurda Periveş'i görür. Fakat vapuru kaçırır. Keşfi Bey'e bunu söyler. O da, gördüğü hanımın Periveş'in ablası olduğu yalanını söyleyince; Bihruz Bey, bu kez sevgilisinin mezarını aramaya koyulur. Bir ramazan günü Şehzadebaşı'nda, Periveş'in ablası sandığı hanıma rastlayarak, Periveş'in mezarını sorar. Konuşmalar sonunda bütün gerçeği öğrenir.

– Hemşirenizin mezarını öğrenmek isterim.

– Benim hemşiremin mezarını?

– Evet! Pardon, kusurumu affedin... Ne yapayım, zat-ı seniyyenizi temin ederim ki..

– Siz hemşiremi nerede gördünüz?

– Çamlıca bahçesinde gördüm. Lâkin sizi temin ederim ki... ah! Hemşireniz bir anj (melek) idi.

– Konuştunuz, görüştünüz mü idi?

– Evet! Lâkin ma parol donör (şerefim üzerine) namus dairesinde konuştuk. Ah kom se trist! (ne kadar hazin) mil pardon efendim! Ne söylediğimi, ne söyleyeceğimi bilemiyorum... Evet! Topu topu bir defa konuştuk.

– Bahçede konuştunuz öyle mi?

– Evet efendim bahçede ah!

– Havuz başmda olacak...

– Evet! Evet! ah! siz nereden biliyorsunuz?

– Siz ona bir çiçek verdiniz galiba...

– Ah! evet! bir çiçek, ma povr flör! (Benim zavallı çiçeğim!)

– O da size teşekkür etti, çiçeği aldı göğsüne iliştirdi... öyle mi?

– Ah! öyle oldu.

– Azıcık geri kalın, şu adamlar geçsinler.

– Peki efendim.

....

– Ey sonra? başka bir defa daha kendisine bir mektup da verdiniz mi idi?

– Ah! pardon efendim, mektup başka bir şey değildi, maryajımız (evlenmemiz) için bir teklif idi.

– Hemşiremi beğendiniz, sevdiniz mi idi?

– Ah! bilmezsiniz, tasavvur edemezsiniz ne kadar sevmiş idim.

– ....

– İki ay... tamam iki ay gezdim, aradım; bir yerlerde görmek müyesser olmadı. Birdenbire kayboluşuna bir mana veremiyordum. Korkuyordum, kimseye soramıyordum. Nihayet o malörü (felâketi) haber aldım. Ah! kom je suffet! (Ben neler çektim!)

– Besbelli çok sevdiğiniz için öldürdünüz.

– Ah! ben mi öldürdüm? Onun için ben her dakika ölmeye hazır idim; o gideceğine keşki ben gideydim, hâlâ bana hayat haram oldu, gözüm dünyayı görmüyor. Povr anj! (Zavallı melek!)

– Şimdi görseniz hemşiremi elbette tanırsınız değil mi?

– A!... ne demek efendim, ne demek? hiç tanımaz mıyım?

– Hele yüzüme iyi bakınız, sakın hemşirem sandığınız ben olmayayım?

– Ah! ne kadar benziyorsunuz!..

– Beyefendi! beni anam bir tane doğurmuş; ne hemşirem var, ne de biraderim.

– Ah! gerçek mi söylüyorsunuz?.. Emposibl!.. (İmkânsız...)

– Bahçede hemşiremle beraber gördüğünüz hanım da bu hanım değil mi idi?

Periveş Hanım'ın önü sıra giden Çengi Hanım bir aralık arkasına dönüp bakarak ve istihza-âmiz tebessüm ederek: "Küçük bey ihtiyar olmadan benim gibi bunamış galiba." dedi. Bihruz Bey de Çengi Hanımın Çamlıca mülâkatı gününden kulağında kalan sesini pek iyi tanıdı. Onun üzerine hanımların yanında mahcubiyetini tahfif edecek bir mazaret aradı ve tekrar söze başladı:

– Ah! pardon! mil pardon!.. kabahat benim değil, Keşfi Bey söyledi, işte işte o beni aldattı.

– Zararı yok! bari bundan sonra sevdiklerinizi çabuk çabuk mezara göndermeyin.

– Ah! Pardon! fakat niçin lândonuzla gezmeyip de böyle yayan geziyorsunuz?

– Nasıl lândon?

– Hani sizi bahçede ilk gördüğüm günkü güzel ekipajınız, süslü arabanızla gezmeli değil misiniz?

– Ha! o araba bizim değildi, biz onu kira ile tutmuştuk.

– Vah vah!

– Ey! Sizin mahut sarı fayton ne oldu?

– Onu alacaklı zaptetti, şey müsyü Kondraki'ye bıraktım.

– Yazık!...

Bihruz Bey bir müddetten beri müstağrâk-ı ezvâk-ı ahzânı bulunduğu baharİstan-ı alem-i bâlâ-yı hayalden bir zemin-i huşk-i hakikate def'aten sukut etti. Bir dakika evvele kadar nazargâhını ihata eden hazin seherler, mülevven guruplar, mükevkep semalar, şükûfezar çimenler bir anda dağılıp mahvoluverdi!..

Gayrı iradî bir surette takip etmekte olduğu şekl-i nâpesend-i hakikata bir aralık nazarı münatıf olmakla ruhunda bir büyük hiss-i nefret duydu. Fakat kırmızı şemsiyeden uzaklaşmaya kudreti teallûk etmiyordu. Hattâ önleri sıra giden Çengi Hanımın: "Artık elverir, peşimizi bırak! Hadi oğlum işine git..." yollu tekdir-i tahkîrâmizini de işitmeyerek arzusu hilâfına hamımları takipte devam ediyordu. Hele biraz ilerideki bir sokağın köşesinden zuhur eden mükellef bir lândonun kendilerine doğru süratle gelişi zavallı Bihruz Bey'i bulunduğu mevkii müşkilden kurtardı. Bey o zaman aklını başına alarak kırmızı şemsiyeye hitaben:

– Aman bir lândon geliyor, pardon!

dedi, geldiği tarafa döndü, koşa koşa gitmeye başladı. Periveş Hanımla Çengi Hanıma gelince Bihruz Bey'in âğâz ve encam-ı kârdaki garaib-i ahvalinden bahsederek ve kahkahalarla gülüşerek ağır ağır yollarına devam ettiler!..

(Araba Sevdası, 1963)

Sözcükler:

âğaz : Başlama.
ahzân : Üzüntüler, tasalar.
bahusus : Özellikle.
daya : Dadı.
def'aten : Birden.
ezvâk : Zevkler, beğeniler.
encâm : Sonlar.
hevesât : Hevesler, istekler.
huşk : Kuru sert.
iftirak : Ayrılma.
irtihâl : Ölme.
istihzâ-âmiz : Alaylı.
lâhika : Ek.
mâ'hud : Bilinen, sözü geçen.
medd-i nazar etmek : Göz atmak, bakmak.
muhât : Çevrili.
mükevkep : Yıldızlı.
mülevven : Renkli.
mün'atıf : Sapan, yönelen, çevrilen.
müstağrak : Gark olmuş, boğulmuş.
müntehâ : Son.
nâpesend : Beğenilmez.
sabâvet : Çocukluk.
sakf : Çatı.
seniyye : Yüksek.
şebâb : Gençlik.
şîrhâre : Süt emen.
şükûfezar : Çiçek bahçesi, çiçeklik.
tahfif : Hafifletme.
teallûk : Yetme, ilgili olma.
vâki : Geçen, olan, vukua gelen.
valideyn : Ana-baba.
vechile : Tarz ile, biçimde.
vehle : An, lâhza.

NABİZADE NAZIM
(1862 -1893)

İstanbul doğumlu olan Nabizade Nazım, ilkokul ve Beşiktaş Askeri Rüştiyesi (ortaokul)'nden sonra Mühendishane İdadisi'ni bitirerek Topçu subayı; ardından erkân-ı harp (kurmay) yüzbaşısı oldu (1886). Harbiye Mektebi'nde dersler verdi. Bir süre Suriye'de kaldı (1889). İstanbul'da hastalanarak öldü... (Ö.6 Ağustos)

Tanzimat Dönemi edebiyatımızm özellikle öykü ve romanlarıyla tanınan Nabizade Nazım, şiir, makale, oyun türlerinde de yazdıklarını, *Hazine-i Evrak, Servet-i Fünun, Tercüman-ı Hakikat* gibi değişik dergi ve gazetelerde yayımladı. Fransız yazarlarından çeviriler yaptı.

Oldukça yalın bir anlatımla yazdığı, Namık Kemal'den ve romantik etkilerden kurtulamadığı ileri sürülen Nabizade Nazım'ın öykü ve romanları, edebiyatımızda, gerçekçi (realist ve natüralist) akımların, gözlem ve araştırmalarla uygulanmaya çalışıldığı ilk denemelerden sayılmaktadır.

"Olaylara kendi duygu ve düşüncelerini kesinlikle katmamak gerçekçi romancının ana görevlerinden olmakla, öykü, tümüyle o biçimde yürütülmüştür. Bulacağınız yargılar ve görüşler hep olaylardaki kişilerin kendilerinindir. Benimle hiçbir bağlantıları yoktur.."

Öyküleri: **Yadigârlarım** (1885), **Zavallı Kız, Bir Hatıra** (1889), **Sevda, Seyyie-i Tesamüh, Karabibik** (1890)... adlı kitaplardadır.

Romanı, **Zehra** (1894) adını taşır:

İstanbul'da Eminönü Tüccarlarından Şevket Efendi, kızı ***Zehra*** ile kâtibi Suphi'yi evlendirir. Gençler Bulgurlu'daki köşkte mutludurlar. Ne var ki annesiz büyüyen Zehra'da ruhsal dengesizlikler olduğu için, eve alınan güzel cariye Sırrıcemal'i, kocasından kıskanmaya başlar. Bir süre sonra Suphi dayanamayıp ayrılır, Sırrıcemal'le evlenir; Bakırköy'e giderler. Zehra, Urani adında güzel bir Rum kadını bulup Suphi'yi onun tuzağına düşürür. Gün geçtikçe daha kötü durumlara düşen Suphi, Ürani'yle bir dostunu öldürür. Trablusgarb'a sürülür. Zehra, olanlar karşısında çok üzgündür. Çok geçmeden acı son kendisini de bulur...

Karabibik uzun öyküsünün anlatıcısı üçüncü kişidir. Girişte bir köylü olan Karabibik ve onun kişiliği betimlenir. Sonra, onun geçimini sağladığı tarlada çalışması ve hastalanarak üç ay evde kalışı anlatılır. Öyküleme, Karabibik'in babasından kalan dört dönümlük tarlasını komşusuna satması; geri kalan sekiz dönümü Yosturoğlu'na kaptırmamak için, yaşı geçkin kızı Huri'yle çektiği yoksulluk ve hastalık ile ilgilidir.. sonuçta, kızını Yosturoğlu'nun yeğeni Hüseyin'le evlendirmesi ile sürdürülür...

KARABİBİK

–Öykü–

Karabibik bugün erken kalkmıştı. Tarlasına harım çevirmek için dün –Matırlı- tepelerinden kestiği pırnal fidanı dalları harman yerinde koca bir yığın halinde durmaktaydı. Sağ elinde ağzı çentikli bir tahra bulunmakta olup geçen seneden beri nadaslı duran tarla içinde ağır adımlarla bu yığına doğru yürümekteydi. Ayağında iri, kalın pençeli, sökük yemenileri kemâl-i zahmetle sürüklemekte, liyme liyme, rengi, cinsi belirsiz, muhtelif renkte yamalı dizliğinin deliklerinden iç donunun toprak rengine mâil olan rengi görünmekte, bir eski istibdal neferinin kim bilir kaç sene evvel hediyesi olmak üzere mâlik olduğu ceketi tutar giyilir yeri kalmadığı halde ve bedenini ihâtadan aciz kalmakla beraber yine sırtında bulunmakta; bu ceketin altında kirli gömleğinin göğsü, yakası büsbütün açık kalarak kayış gibi sert ve siyah olan vücudunun göğüs ve bağır kısımlarını hep açıkta bırakmaktaydı. Çenesinde beyazlı siyahlı olmak üzere isbât-ı vücut eden tek tük kıllar dik ve seyrek bıyıkların da inzimâmıyla müdevver, gayet esmer, ufarak gözlü olan çehresinin heybetini arttırmakta ve bu hey'et-i acîbe insanda tuhaf bir korku uyandırmaktaydı.

Tarlayı otlar bürümüştü. Karabibik burasını babası Koca Osman'ın mirası olmak üzere ele geçirmişti. Tarla o zaman on iki dönümken dört dönümünü Kara Durmuş'a satarak vaktiyle bedel-i naktî vermişti. Şimdiki halde sekiz dönümden ibâret kalan bu toprak parçasına bile tarla komşusu olan Yosturoğlu göz dikmekte ve bu sebeple aralarında ara sıra münazaat vukua gelmekteydi. Otuz iki dönüm tarlası olanların da el ayası kadar toprağa göz dikmesi minâsebetsiz değil mi ya? Kendisi şu kadarcık tarla sayesinde ancak akşamları bir kaşık çorba içecek kadar mal kaldırabiliyor, elinden bu da çıksın da açlıktan mı ölsün? Zaten Yosturoğlu'nun babası da bu toprak hırsından ölmemiş miydi? O vaktin behrinde de babası, himdi kendisi gibi ötekinin berikinin damına tarlasına göz koya koya herkesin canını yakmıştı.

Karabibik yaprakları budanmış fidanlardan bir kucak alarak tarlasının Yosturoğlu tarafındaki anına doğru yürüdü, hâlâ tahrayı sağ elinde tutmaktaydı...

Güneş batmış, damın içini karanlık bir duman basmıştı. Ocağın cansız parıltısı karşısında o yemeği kemâl-i iştihâ ile yediler. Hele Huri tembel olduğu kadar oburdu. Üç tane Yulkayı peşkir gibi katmer katmer bükerek birbiri üzerinde önüne yığmış, pilâv çukalını da kendisine doğru pek ziyâde çekmişti. El kadar bir yufka parçasını avurduna tıkadıktan sonra iki kaşıklık kadar pilavı da birlikte yutmaya çalışırdı.

Karabibik hem yiyor hem de öküzlerini düşünüyordu. Huri ise pilâv yenilip bittikten sonra yarın çukalı nasıl temizliyeceğini düşünmekteydi.

Dışarda çoban köpeklerinin sesleri ayyûka çıkmaktaydı.

Karabibik Huri'ye hitâp ediyormuş gibi bir sûretle homurdanarak:

– Bu kez vimedi ki hal?

Huri alık alık Karabibik'in yüzüne baktı. Karabibik hasbihâlinde devâm ile:

– Bu kez Huri'yi goşarım...

Huri hâlâ iştihalı iştihalı yemekteydi. Karabibik bu sırada birden bire kızına dedi ki:

– Het Huri! Hayvan pidahliyacaaaız. Hım? Yavız mı?

Huri alıklaştı. Bu fikrin babasının kafasına hangi rüzgârla estiğine taaccüp etmekteydi.

Ellerinde avuçlarında mangır bile olmadığı halde? Bu istiğrâb ile dedi ki:

– Ni şekil?

Karabibik omuzlarını silkti: Adaaam!.. Bu sefer borç itmeli. Gayri bundangeri borç edilmez. Hayvanlar insanı besler gider. Borçlardan da kurtulunur. Allah kerim.

Huri bu fikre pek iştirâk edemiyordu. Fakat bir erkekten iyi düşünebilecek değil a. Belki babası daha akıllıdır.

İşe karar verildi. Yarın erkenden Karabibik İnhal'e gidecek. Anderya lâzım olan parayı vermekten imtinâ edecek olursa Huri mürâcaat edecek. Nasıl olursa olsun yalvara yakara o parayı ele geçirecekler.

Pilâvın son kaşığı da Huri'nin midesine indi. Sıcak yufka ile lapa halinde olan pilav Huri'nin midesinde ağır bir yük gibi durmaktaydı.

Yemek bittiği halde ikisi de hayalleri içine dalarak on dakika kadar yağlı, kırıntılı yemek tahtası etrafında oturup kaldı.

Karabibik kimin öküzlerini almak daha kârlı olduğunu düşünmekteydi. Andonoğlu'nun öküzlerine çıkışamıyordu. Durali'nin öküzü ise hem bir taneydi hem gayet zebun. Sarıalikızı'nın hayvanı da hasta. Başka tarafta satılık hiçbir hayvan bilmiyordu. Andonoğlu'nun hayvanları bir türlü zihninden çıkmıyordu. Fakat fiatını da gözüne kestiremiyordu. Durali'ninkiyle Ayşe'ninkini birleştirmekten başka çare yoktu. Fakat Andonoğlu'nunkinden de nasıl vaz geçmeli? Nice yavız hayvanlar ya!..

Temre köyü Hıristiyan köyü olup ekseri ahâlisi ticaretle iştigal ederler.

Haneler hep kerpiçten veya toprak harcıyla moloz taşından olup cümlesinin de dahi-

li ve harici tertibatı hemen birbirinin aynıdır. Altları mağaza üstleri ikişer oda. Bazen bu odaların ön tarafı bir dehlizden ibârettir. Pencereler hep çerçevesiz ve camsız olacak. Çünkü bu mevkiin havası yazın nihayet derecede sıcak ve kışın gaayet mûtedildir. Sakfları âdi oluklu kiremitlerle örtülüdür. Fakat yeniden yeniye bazı zenginler Marsilya kiremidi kullanmaya başlamışlardır.

Her evin de ayrıca bir küçük bahçesi olmak kaidedendir. Bu bahçelere herkes soğan sarımsak gibi bazı sebze ekerler. Sâir sebzevat hep kilise bahçesinde yetiştirilir. Bu kilise Karabibik'in girdiği caddenin nihâyetinde bulunmaktadır.

Köylüler bu kilisenin taaa Hazret-i İsâ zamanından kalma olmasını iddia ederler. Fakat kulağı delik olan Sarı Simyanoğlu bunun daha eski bir bina olduğunu iddia etmekteydi. Bu civarı gezmiş olan bir İngiliz lordunun pederine verdiği malumattan naklen Sarı Simyonoğlu bu kilisenin kadim Likya hükümeti zamanından kalma bir Apollon mabedi olduğunu rivayet eylemekteydi. Gûyâ şimdiki Temre köyü ol zaman Mira namıyla meşhur ve cesim bir şehir olup bu mabed de işbu şehrin tam ortasındaymış. Fakat sonradan kim bilir bundan kaç bin azim bir sel getirerek Mira şehrini kum ile örtmüş de bu suretle Apollon mabedini de gözden nihan eylemiş.

Hatta otuz sene evvel Papazoğlu Ligor ile Andonoğlu "Meis" adasından bu civara hicretle tevattunları sırasında mezkur mabedin kubbesini keşfetmişler ve peyder-pey toprağı kazarak meydana çıkarmışlar.

IV

"Diiiih... Ha gözüm ha... Çic çic çic çic!.. Hürrüüüü! Hüüüüüt!... Dah dah dah!

Karabibik birinci dönümü bitirmek üzereydi.

Sağa sağa kaçmaya çalışan "Benekli'yi övendirenin burunuyla yola getirmekeydi. Yüreğinde bir sevinç duymaktaydı. Sapanın sapına kemâl-i gururla sarılarak, kuvvetli demirin açtığı çığır üzerinde ağır hatveleriyle yürümekteydi. Harımın yanına kadar yaklaştı... Hayvanları harmanlayıp ikinci dönüme geçti.. Hem yürüyor hem şarkı gibi bir şey mırıldanıyordu: Bas gidelim, yavrum da bas gidelim!

Etrafta çiftçiler işleriyle meşguldüler. Yanı başında Deli Ali Koca imamın tarlasını nadas etmekteydi. İki erkek arada sırada birbirlerine seslenmekteydiler : Hey Deli Ali! Köşkârlı Yusuf onu hal etmiş? Kersese gitmiş. Beslengisini almaya. Sarısimayil'i ni vagıt everiyo? Yaydan geri.

Artık Karabibik Huri'yi "Sarısimayil'e vermekten kat'ı ümid etmişti. Fakat buna da artık lüzum kalmamıştı. Çünkü işte kendisi de çift sahibi, mal sahibiydi.

Bundan geri kızını yalvaran alsın.. Zaten Yosturoğlu'nun yeğeni, Hüseyin, Huri'ye göz koymuştu ya.. Karabibik o kadar ahmak mıdır? Hüseyin'in daima kendi damı etrafında dolaşmasındaki hikmeti anlamayacak mı ya.. Hey kuzum hey buna gençlik derler. Kendisi de vaktiyle o zaman böyle bir ihtiyar değildi, sakalı falan yoktu. Canım insan da ne çabuk kocayor. İşte o zaman Huri'nin anası "Sıdka" yı böyle koğalıya koğalıya almıştı. Ya sıdka da kendisinden ne kadar kaçar dururdu. Hele bir kere hiç hatırından

çıkmaz, Karabucak köyünün yolunda, mah horada, tiyatronun yanı başında rast gelmişti; şöyle üzerine doğru yürüyünce kadın "Aman anaaa!" diye çaylak gibi bağıra bağıra koşup kaçmıştı. Ey ayol! Buna naz derler! Karılar erlere böyle naz ederler.

Bu hâtırat Karabibik'in neş'esini artırdı.. Şarkıyı yüksek sesle söylemeye başladı..

Deli Yusuf'un zurna gibi çatlak sesi uzaktan doğru işitilmekteydi: "Yire batası! Dün gün ni şikil gelmedin... İreceb'i yola salacaklâmış... Şşüüüt" Karabibik Deli Ali'ye seslendi:

– Genem Deli Yusuf ünlüyyo...

– He, he.. İreceb'i uğratacaklâmış diyyo... Senin habarm vâ mı?

– Dün gün Yosturoğlu diyyodu. Eksere gidiyyomuş..

– Adalya'dan çağırmışla... Muayena olacâmış...

Karabibik Yosturoğlu'nun yeğeni Hüseyini düşünmeye başladı. Gelecek sene Hüseyin Esnâna dahil olacaktı. Kızını bırakıp gidecek demekti. Kim bilir kaç sene kalacak.. İhtimal dönüp gelemeyecek. Ni hal itmeli? Huri de artık kocamaktaydı.

Harımın deliğinden Huri göründü. Damda canı sıkılmış, şöyle gezmeye çıkmıştı. Babasının yanına geldi, öküzlere hayran hayran bakmaya başladı.

(Karabibik, 1943-44)

(Aslına uygun baskı: Dün - Bugün Yayınevi, Ankara 1961.)

Sözcükler:

Adalya : Antalya.
an : Sınır.
azim : Çok büyük.
bedel-i nakdi : Parasal karşılık.
behr : Tarih.
cesim : Çok iri.
gayri bundangeri : Artık bundan sonra.
harım : Çit.
hatve : Adım.
hey'et-i acibe : Şaşılacak görünüş.
hicret : Göç.
hikmet : Neden.
himdi : Şimdi.
ihata : Kavrama.
imtina : Çekinme.
inzimam : Eklenme.
istibdal : Askerlikle ilgili bir terim.
iştigal : Uğraşı.
kemal-i zahmet : Güçlük içinde.
mabet : Tapınak.
mail : Eğilimli.
mezkûr : Sözü geçen.
mutedil : Ilımlı.
müdevver : Yuvarlak.
münazaat : Çekişme.
nadas : Tarlanın sürülerek dinlendirilmesi.
ni hal itmeli : Ne yapmalı.
nihan eylemek : Gizlemek.
ni şekil : Nasıl.
övendire : Öküz güdülen sopa.
taaccüp etmek : Şaşırmak.
tevattun : Yerleşme.
yavız mı : İyi mi.
yaydan geri : Yazdan sonra.
zebun : güçsüz.

TANZİMAT DÖNEMİ ÖYKÜ VE ROMANLARINDA EN BELİRGİN ÇİZGİLER

Edebiyatımıza çeviriler yoluyla Tanzimat Döneminde giren ***öykü ve roman***'da ilk ürünler *Ahmet Mithat*'ın yazdıklarıyla tanınmaya başlar. *Şemsettin Sami*'nin ***Taaşşuk-ı Talat ve Fıtnat*** adlı yapıtı ilk romanımız; *Namık Kemal*'in ***İntibah*** yapıtıysa, ilk yazınsal roman sayılmaktadır. 1960'tan, Edebiyat-ı Cedide Topluluğu dışında, yüzyılın sonlarına değin etkisini sürdüren Tanzimat Dönemi öykü ve romanlarında göze çarpan en belirgin çizgiler şunlardır:

* Dil ve anlatım, genel olarak öyküleme, betimleme ve çözümlemelerde, Divan Edebiyatımız için *orta nesir* (düzyazı) diye nitelendirilen süslü ve sanatlı düzyazının altında tutulan özellik gösterir. Ancak yine de Osmanlıca sözcük ve tamlamalarla yüklü olarak, yazarların biçem (üslûp)'leriyle özgünleşir. Halkın anlayabileceği düzey amaçlandığı ya da karşılıklı konuşmalara yer verildiği bölüntülerde, "konuşma dili"ne yaklaşılmaktadır.

* Konular, genellikle töresel olaylar öne çıkartılarak üst düzeyde insanların tutku ve acımasızlıkları ile alt düzeydekilerin sorunlarını, yokluk ve yoksunluklarını sergilemektedir. Özellikle İstanbul'da gelenekselleşmiş "varlıklı - besleme" serüvenleri... Batı etkisiyle gözükmeye başlayan alafranga özentisi...

Örneğin, Tanzimat Döneminde birçok alanda başlayarak bugüne değin süregelen, Batılılaşmaya dönük kimi özenti ve öykünmeler, tek sözcükle "alafragalık"; genellikle halkın ve durumu uygar açıdan değerlendiren birçok aydının yadırgamasına yol açmış; dahası, onlarca eleştirilerek alay konusu edilmiş, edilmektedir de...

Daha önce Ahmet Mithat'ın ***Felatun Bey ile Rakım Efendi*** romanında olduğu gibi, ***Araba Sevdası***'nda da özdeş izleğin işlendiği görülür. 20. Yüzyıl başlarında Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın yayımladığı ***Şık, Şıpsevdi*** romanlarında da, bu, söz konusudur.

Araba Sevdası'nda, romantizme karşın gerçekçiliğin öne çıktığını görüyoruz. Toplum yaşayışımızın tüm dönemlerinde gözlemlenen Bihruz Bey tipindeki kişiliğin yadırganan yaşam biçimi; bunun yanı sıra, özellikle yabancı (Fransızca) sözler kullanarak gülünç durumlara düşüldüğü betimlenmekte, öykülenmektedir.

Yüzyıl sonuna doğru kimi yazarın gözlemlediği köy - köylü sorunlarının, öykü ve romanlarda yer aldığını görüyoruz.

* Kişiler, doğal kişiliklerden, doğal bireyler olmaktan çok; yazarın çizdiği, genellikle karşıtlıkları simgeleyen insanlar olarak olaylara karışırlar...

* Genellikle ortaya koymak istenilen ileti ya da ana düşünceye uygun kurguyla geliştirilen öykülemede, yazarın, kimileyin olayları ya da kişilerin davranışlarını yorumlamaktan kaçınmayarak çağdaş tekniğe aykırı bir tutum takındığı görülmektedir.

* Öykü ve roman türlerinin ikisinde de, dönemin tarihsel sürecinde, çağdaş niteliklere ve romantizmden realizme doğru bir eğilimin başladığı izlenebilir.

EDEBİYAT-I CEDİDE DÖNEMİ
(SERVET-İ FÜNUN TOPLULUĞU)
(1896 - 1901)

Halit Ziya (Uşaklıgil)
Mehmet Rauf
Hüseyin Cahit (Yalçın)
Tevfik Fikret

EDEBİYAT-I CEDİDE DÖNEMİ'NDE
(SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI)
ÖYKÜ - ROMAN
(1896 – 1901)

Recaizade Mahmut Ekrem, Galatasaray'dan öğrencisi *Tevfik Fikret*'le Servet-i Fünun dergisi sahibi *Ahmet İhsan*'ı tanıştırır. Derginin yönetilmesi için Fikret'i önerir. Böylece 7 Şubat 1896 gün ve 256. sayıdan sonra Servet-i Fünun, özellikle "edebiyatla ilgili bölüm, Fikret'çe yönetilmeye başlar. Kısa sürede çevrede yankılar yaratan dergi, **Tevfik Fikret**'in ardından **Halit Ziya, Cenap Şahabettin, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit** vb. *Edebiyat-ı Cedide Topluluğu*'nu oluştururlar.

Şiirler, öyküler, roman tefrikaları; Fransız edebiyatını tanıtan yazılar, çeviriler yanında çekici görüntü ve baskısıyla *Servet-i Fünun* dergisi, Tevfik Fikret'in öncülüğünde, **Edebiyat-ı Cedide** (Yeni Edebiyat) **Dönemi**'ni, 1901 yılına değin, parlak bir dönem olarak yaşatır. Ne var ki yeni olmasına karşın, Osmanlıca'dan seçilmiş sözcüklerle yapılan anlaşılmaz tamlamalar yüzünden yadırganan ürün ve yapıtlar, halkın beğenisinde yaygın bir ağ kurulmasını sağlayamaz.

Yine de bu dönemde yazılan roman ve öyküler, Türk edebiyatının, özellikle Fransız edebiyatından esinlenilen, çağdaş ilk başarılı örnekleri olurlar...

HALİT ZİYA (UŞAKLIGİL)
(1866 - 1945)

İstanbul doğumlu olan Halit Ziya, ilköğrenimine Fatih Rüştiyesinde başladı (1873), sonra İzmir'e giderek Fransız Okulunda (Machitariste) öğrenimini sürdürdü. Okulda, arkadaşlarıyla birlikte çıkardığı ***Nevruz*** *ve* ***Hizmet*** *gazetelerinde ilk yazılarını yayımladı. Bu arada halk öykülerini okumaya, tiyatro oyunlarını ve yerli - yabancı başlıca yazarların yapıtlarını izlemeye başlamış; İtalyanca ve İngilizce de öğrenmek istemişti.(1878).*

Rüştiyeyi bitirdikten sonra, ***Envar-ı Zekâ*** *dergisinde yazmaya başladı. 1885'te Hariciye Nezaretinde memurluğa girmek üzere İstanbul'a geldiyse de olmadı. Tevfik Fikret ve dönemin edebiyatçılarıyla tanıştı. Annesinin hastalığı nedeniyle İzmir'e döndü. Bir süre Osmanlı Bankasında muhasip olarak çalıştı. İzmir Rüştiye ve İdadisinde öğretmenlik yaptı. 1893'te, yeniden İstanbul'da, Reji (Tekel) başkâtipliği alarak işe başladı. Servet-i Fünun topluluğuna girdi (1896).*

Meşrutiyetten sonra Darülfünun'da Batı edebiyatı öğretmenliği; sonra Sultan Reşat'ın Mabeyn Başkâtipliği görevlerinde bulundu. 1905'ten sonra Yeşilköy'deki köşküne çekildi. (Ö. 27 Mart)

Edebiyatımızın Batıya yönelişiyle başlayan düzyazıda, özellikle romanda, çağdaş dönüşümün öncüsüdür Halit Ziya. Servet-i Fünun topluluğuna katılarak "Edebiyat-ı Cedide (yeni edebiyat)'nin" düzyazı (nesir) temsilcisi sayılır. Topluluk sona erince de (1901) etkinliklerini sürdüren; yapıtlarındaki Osmanlıca kimi sözcük ve tamlamaların yalınlaştırılmasına önayak olan bir yazarımızdır..

Roman, öykü, makale, deneme, anı, oyun... türlerindeki yazı ve yapıtlarında, çevirilerinde, özet olarak, 19.Yüzyılın Batılı sanat anlayışını da sergileyen Halit Ziya Uşaklıgil'in, tarih sırasına göre;

Romanları: **Sefile** (1885), **Nemide** (1889), **Bir Ölünün Defteri** (1889), **Ferdi ve Şürekâsı** (1894), **Mai ve Siyah** (1897), **Aşk-ı Memnu** (1900), **Kırık Hayatlar** (1924)...

Öyküleri: **Bir Yazın Tarihi** (1900), **Solgun Demet** (1901), **Bir Şi'r-i Hayal** (1914), **Sepette Bulunmuş** (1920), **Bir Hikâye-i Sevda** (1922), **Hepsinden Acı** (1934), **Aşka Dair** (1936), **Onu Beklerken** (1935), **İhtiyar Dost** (1937), **Kadın Pençesi** (1939), **İzmir Hikâyeleri** (1950)...

"Öyküleme", roman ve öyküdeki anlatım yolunun uygulama alanı sayılır. Bu nedenle olsa gerek, Halit Ziya'nın ilk yapıtlarından biri, ***"Hikâye"*** adlı araştırmasıdır:

"Halit Ziya, burada temel olarak 'anlatım'a dayalı öykü sanatının Batı dünyasında destan ve tarihi yapıtlardan roman ve öyküye doğru nasıl evrildiğini ele almıştır. Batı

dünyasındaki belli başlı yapıtları tanıtması, tarih ve anlatıma dayalı öykü arasındaki ırkı ortaya koyması, ayrıca romantizm, realizm ve natüralizm gibi 19. Yüzyılın edebî akımları hakkında bilgi vermesi bakımından yapıt büyük önem taşımaktadır...

Hikâye adlı kitabında romantizm ve realizm olmak üzere edebiyatta belli başlı iki akımın varlığını kabul eden Halit Ziya, romantizme saygı duyduğunu, ancak kendisinin realizmi tercih ettiğini belirtmiş, ayrıca 'masalcılar' diyerek küçümsediği halk edebiyatı ürünlerini de edebiyat dışı ürünler olarak kabul etmiştir...

Romantizmden gelen aşk ve duygusallığı, realizmden gelen gözlemcilikle birleştirerek işlemiş, aşırı duygusal ve içe dönük tipleri realist yöntemlerle kurguladığı romanlarında dengeli biçimde ele alıp anlatmıştır " (YKAN)

Halit Ziya Uşaklıgil'in yapıtları arasında, tüm yönleriyle çağdaş edebiyatın ilk örnekleri olarak değerlendirilen ve günümüze değin kalıcı niteliklerini koruyan romanları, ***Mai ve Siyah*** ile ***Aşk-ı Memnu***'dur.

Bu romanlar, çevre betimlemeleri, ruhsal çözümlemeler ve kişilerin gerçek yönleriyle tanıtılmaları bakımından, Tanzimat Dönemi romanlarına oranla teknik bir üstünlük sağlamış; ayrıca romanda gerçekçiliğe en çok yaklaşan yapıtlar niteliği kazanmıştır.

Mai ve Siyah'ta kimi düşlemleriyle yenilik yanlısı olan Ahmet Cemil ile eski edebiyat yanlısı Raci karşı karşıya getirilmekte; İstanbul'daki basın çevresi, belli başlı özellikleriyle, çekişmeleriyle tanıtılmaktadır.

Yazar, 'gözlem'lerine dayanarak, olayları, çevreyi, kişilerini; romanın başkişisi olan, romantik yapılı, Ahmet Cemil'lin karamsar ruh haliyle birlikte ortaya koymakta; bir bakıma, Edebiyat-ı Cedide topluluğunun eski-yeni çatışmasını romana yansıtarak *gerçekçi* niteliğine ulaşmaktadır.

Romanın dili, sonradan yazarınca, Osmanlıca tamlamalar çözülerek yalınlaştırılmıştır. Anlatımda yeni bir takım kavramları, duygu ve düşlemleri Osmanlıca sözcük ve tamlamalarla yazmasına karşın; yazar, yaptığı betimleme ve çözümlemelerle, özgün bir yetkinliğe erişmiştir.

Aşk-ı Memnu romanında, özyapılarıyla karşıt olan kişi ve kişiliklerin yarattığı romantizm, olayların ve ilişkilerin gerçekliği ile bir uyuşum sağlayarak, okur için, gerekli gerilimi ortaya koymaktadır. Böylece Aşk-ı Memnu romanı, bir bakıma, yazıldığı dönemden önceki "romantizm - realizm çatışması"nı sergileyerek *"gerçekçiliğin üstünlüğü"* iletisini de vurgulamış olmaktadır.

MAİ ve SİYAH

Ahmet Cemil, Mülkiye Mektebinin son sınıfına geçtiği yıl babasını kaybetmiştir. Edebiyata, özellikle şiire düşkündür. Fransızcayı iyi öğrenmiştir. Bir yandan da annesi ve kız kardeşi İkbal'in geçimini sağlamak için küçük çevireler yaparak para kazanır; bir süre sonra da "Mirat-ı Şuun" gazetesi yazarlarından olur. Gazetesinin onuncu yılı dolayısıyla Tepebaşı'ndaki gazinolardan birinde yapılan toplantıdan sonra, yalnız kalınca, gelecek için bazı hayaller kurar:

Şimdi Ahmet Cemil, altından yer kaçıyor, başından sema uçuyor, vücudu bir boşluk içinde yuvarlanmaya başlıyor zannında idi.

Bârân-ı elmas!

İşte işte; sanki semalardan dökülen, karşısında şu bayırın eteğinde yer yer parıldayan, denizin siyahlıkları içinde şurada burada ışıldayan bu ziyalar; işte işte raksediyor; yağıyor; onlar da bir bârân-ı elmas, fakat hayatta yüksek şeylere meftun olmuş gözler gibi aşağıdan yukarıya yağıyor; ta o semâlara, o üzerinde gülümseyen nurlar, çalkanan mailiklere doğru yağıyor.

....

Ahmet Cemil burada, hayalinin şu müdebdeb levhasını yaşatırken "Ah! O ümit güneşi!.." diyordu. Onu ne kadar senelerden beri bekliyordu.

Henüz yirmi iki yaşında idi. Öyle yaşta gençliğinin öyle hassas bir devresinde ki fikir, münevver bir semanın bârân-ı elması altında parlak hulya âlemlerinde kanatları kırılmış bir kuş gibi henüz topraklara düşmemiş; gözler ziyadar bir hayâl ufkunun envârıyla dolu iken bir perde altında siyah köşesinin açılmak üzere olduğunu henüz görmemiş; yalnız münevver, mübtehic bir sabahın rü'yasına dalmış; ümit güneşinin üzerine ta uzaklarda bir ufkun içinde hazırlanan bulutların dökülmeye müheyya olduğunu anlamamış idi. Henüz yirmi iki yaşında, bütün ma'neviyatı yalnız bir ümidin tahakkukuna muntâzır... Şöhret bulmak, edip olmak, herkesçe tanılmak, bugün o kadar acılıklarına göğüs vermek için hayatını zehirlediği bu edebiyat âleminin bir gün yüksek zirvelerine çıkmak ve ismini o kadar yükseltmek ki. O tasavvur ettiği yüksek payeye bir had bulamıyor; sonra da bu derece i'tilâ emellerine kapılıyor olduğundan kendi kendine utanıyordu. Edip olmak, şöhret almak, senelerdenberi bütün düşüncesi bu değil miydi?

Ahmet Cemil daima aceleci ve telaşlı yürüyüşle, adeta koşarak Bâb-ı Ali caddesinin kenarından çıkarken şu kitapçı dükkânları, cam kapıların aralarından fark edilen şu kütüphane müdavimleri, bu matbaalar, sabahtan akşama kadar fikir ve sanat hareketlerinin münferit mecrası olan şu cadde bir gün olacak ki onun teshiri altına girmiş olacak. Şimdi birkaç eski mektep arkadaşıyla sekiz on kalem erbabından başka herkesin meçhulü olan bu genç, bugün koltuğunun altında bir iki kitapla buradan bir gölge gibi çıkarken bir gün olacak ki tesadüfen bir kitapçının gözüne isabet edecek olursa mektepten henüz çıkmış iki genç edebiyat müntesibinin birbirine kendisini gösterdiğini fark edecek...

Ah! O zaman göğsü nasıl bir iftihar havasıyla şişecek! Şimdi oradan mevhum bir cisim şeklinde geçiyor; gören yok, bakan yok, lâkin o zaman... Güzergâhında isminin yavaşça fısıldandığını işitecek ve ciğerlerinden sıcak bir şeyin aktığını duyacak...

Zaten bu neticeye, bu ümidin tahakkukuna şayan olmak için az mı ıstırap çekmiş, hayatın az meşakkatlerine mi tahammül etmişti?

Ahmet Cemil, ailesini geçindirmek için, geceleri varlıklı ailelerin çocuklarına özel dersler de vermekteydi.

Dersi olduğu akşamlar sofrada matemi andıran bir sükût ile yemek yedikten sonra küçücük kırmızı bakır mangalla ısınan bu yuvacıktan annesini, kardeşini yalnız bırakarak, hatta geç kalmak korkusuyla mangalın kenarına sürülen parlak sarı cezveden hissesini almayarak bu gece seferleri için aldığı muşamba paltosunu giyer, "Anne ben gidiyorum, uykunuz gelirse beni beklemeyiniz!" der, kalbinde bu eve, şu muhtasar aile ocağına bir hasret hissiyle sokağa çıkardı.

O sokaklardan, o yağmurun altından geçer ta Vezneciler'e kadar gelir. Kapının önünde zile dokunmadan evvel bir nefes alır, sonra kapı açılınca henüz yemeğini bitirememiş, yağlı elini silmemiş uşağın tuttuğu mumun ziyasıyla dar bir merdiveni çıkar, selâmlık odasına girer, orada bekler, tâ ki küçük bey kitaplarını alıp haremden çıksın...

– Hoca Efendi, bugün hiç çalışamadım, affınızı rica ederim.

Mukaddemesiyle küçük bey girer. Ahmet Cemil'in her şeyden ziyade bu "Hoca Efendi" tabiri canını sıkar. Ne için? Canı sıkılmaya hakkı var mıydı?

Çocuk, küçük bir yaramazdır, fakat yaramazlıkları bir terbiye süsü altında saklıdır. Şakirdinin hiçbir zarafete mugayir hâline tesadüf etmemiş olmakla beraber ufak bir serzeniş yapsa çocuğun ca'li bir mahcubiyet edası ile gözlerini indirerek içinden: "Budala! Sen de... Sana ne oluyor? İster çalışırım, ister çalışmam. Keyfimin kâhyası değilsin ya!... diyeceğinden emindir. Onun için daima affeder, zaten çocuğun kendisiyle beraber bulunduğu müddetten başka çalışmadığını da bilir.

....

Avdet ederken başka bir fasıl başlardı. Uşak yavaş yavaş teklifsizleşmiş idi. O, buna sükûttan başka bir şeyle mukabele göstermediğinden uşak evde konuşmak vesilesi bulamadan geçen hayatının öcünü kendisinden çıkarırdı.

Ahmet Cemil, kendisini kıskanan, çeşitli dedikodular yapan Raci'ye karşın, yazacağı eseri yayımlamak düşüncesindedir. Bununla büyük bir ün sağlayacak, zengin olacak; gizliden gizliye sevdiği varlıklı arkadaşı Hüseyin Nazmi'nin kız kardeşi Lâmia ile evlenecektir.

Ahmet Cemil, şiirlerini arkadaşlarına okur; eski edebiyata bağlı bir kısım yazarların aleyhine yaptıkları birtakım yayınlar karşısında umutlarını yitirir; eserini yakar.

Kendi eliyle evlendirdiği kız kardeşi İkbal, sarhoş eniştesinin attığı bir tekme yüzünden çocuğunu düşürmüş ve ölmüştür. Lamia bir subayla evlenmiş; Ahmet Cemil'in mavi bir gecede kurduğu hayallerin hepsi kararmıştır.

Sonunda, siyah bir gecede annesiyle birlikte, kaymakamlık göreviyle İstanbul'dan ayrılır.

Bu, bir siyah gece idi. Öyle bir gece ki gökler bütün kandillerini söndürerek denizlere gayp âleminin gizli şeylerini dökmek için hazırlanmış gibiydi. Yalnız ileride direklerle bacanın birer serseri şeklinde yürüyen gölgelerine zulmetler için rehberlik eden vapurun kırmızı feneri, bu siyahlıklar arasında açılmış uzak bir kırmızı göz gibi parlıyordu. Bu siyahlıklar...

Ahmet Cemil, işte bu saçların arasından üşüterek geçen rüzgârın, kanatlarını çırpa çırpa bu siyahlıkları semalardan denizlere döktüğünü hissediyor, görüyor, sükûtunu işitiyordu. Kendi kendisine, içinden hep şahsi üslubunun tabirlerini tekrar ederek: Sanki bir bârân-ı dürr-i siyah! diyordu.

Birden, bu siyah gecenin karşısında aklına bir başka gecenin hatırası geldi.

Ta hulya hayatının başlangıcında, ümitlerinin incilâsı zamanında Tepebaşı bahçesinde Haliç'e bakarak seyrettiği mâi gece ile o bârân-ı elması tahattur etti.

Gözlerinin önünde o mâi gece ile siyah gece tekabül etti: Mâi ve Siyah.

Ah! biçare hırpalanmış, ezilmiş hayat!... Mâi bir gece ile siyah bir gece arasında geçen şu nasipsiz bahtsız ömür!... Bir bârân-ı elmas altında inkişaf ederek şimdi bârân-ı dürr-i siyahın altında gömülen o emel çiçekleri!...

Ta yambaşında bir ses:

– Cemil, niçin karanlıkta yalnız oturuyorsun? diyordu.

O vakit titreyerek ayağa kalktı: "Geliyorum anne!... dedi ve hayatta bir ümidi

Kalmamış bu çocuk, yavaş yavaş, bu siyah geceden, şu kendisini çekip almak isteyen ademden ayrılarak, mevcudiyetini daha kuvvetle çeken bu sese uyarak, annesini takip etti...

(Mâi ve Siyah, İstanbul 1991)

Sözcükler:

adem : Yokluk.
avdet etmek : Geri dönmek.
Bâb-ı Âli : Osmanlı Devleti döneminde İstanbul'da başbakanlık; basın ve çevresi.
bârân : Yağmur.
bârân-ı elmas : Elmas yağmuru.
ca'li : Yapmacık.
dürr : İnci.
envâr : Nurlar.
erbab : Becerikli. Bilgiç.
gayp âlemi : Görünmeyen dünya.
güzergâh : Geçilecek yer.
had : Sınır.
hulya : Kuruntu, kurgu, fikir.
incila : Parlama, cilalanmış.
inkişaf : Gelişme.
i'tila : Yükselme.
mâi : Mavi.
mecra : Suyun aktığı yalak.
meftun : Tutkun, vurgun.
meşakkat : Zahmetler, mihnetler.
mevhum : Sanılan.
mugayir : Karşıt, başka türlü.
muhtasar : Kısa kesilmiş, kısaltılmış.
mukabele : Karşılık verme, karşılama.
mukaddeme : Giriş, ön söz.
muntazır : Bekleyen, hazır.
mübtehic : Sevinen, sevinmiş.
müdavim : Devam eden.
müdebdeb : Debdebeli, gösterişli.
müheyyâ : Hazır.
münevver : Parlatılmış, aydınlatılmış, ışıklı.
münferit : Yalnız.
müntesib : Bir şeyle ilgili, birine bağlanmış.
paye : Rütbe, derece.
selâmlık : Saray ve konaklarda erkeklere ayrılan bölüm.
sema : Gök, gökyüzü.
serzeniş : Sitem etme.
şakird : Öğrenci.
şayan : Yakışır, yaraşır, değer.
tahakkuk : Meydana çıkma.
tahattur : Hatıra getirme.
tasavvur : Tasarım, dilek kurma.
teshir : Büyüleme.
ziyadar : Parlak, ışıklı.
zulmet : Karanlık.

AŞK-I MEMNÛ

Aşk-ı Memnu, yazınsal çevreler ve okurlarca en çok ilgi gören romanlardandır. Orta yaşlı, dul, varlıklı bir soylu olan Adnan Bey, konağında, kızı Nihal ve oğlu Bülent'le yaşamaktadır. Bir gün, Göksu'da, bir arayış içinde bulunan ve kendisi gibi dul olan, Firdevs Hanım'a rastlar; onun iki kızıyla da tanışarak, çok geçmeden, kendisinden çok küçük yaşta olan Firdevs Hanımın kızı Bihter'le evlenir...

Bir süre sonra, ruhsal arayış içinde bulunan Bihter ile Adnan Bey'in çapkın yeğeni Behlül arasında "yasak aşk" başlar. Behlül, çok sürmez, bu kez Adnan Beyin kızı Nihal'le ilişki kurarak nişanlanır... Ancak gizliliklerin ortaya çıkması, Bihter'i acı sonla karşı karşıya getirmekte geçikmez...

Aşağıdaki parçada, Behlûl'le Nihal'in evlenmeleri konusu konuşulmaktadır.

Firdevs Hanım hiddetinden boğuluyor gibiydi, haykırdı:

– Bihter!...

Bihter elini uzattı:

– Hizmetçilere duyurmak hiç de hoş bir şey değil. İsterseniz sizinle anne kız meseleyi halledelim. Bakınız size ne şartlar teklif ediyorum: Behlûl buradan gidecek, acı bir mâ'nâ-yı ferâgatle başını sallayarak tekrâr etti- evet, buradan gidecek. Bir daha avdet etmemek şartıyla... Siz bunu iki kelime ile yaparsınız. İzdivaç! O zaten bir oyuncaktı, tahta parçalarından yapılmış bir şey; parmağınızın ucuyla dokunsanız...

Firdevs Hanım:

– Lâkin yanılıyorsun, dedi onlar birbirlerini seviyorlar, bu izdivacı bozmak hiç kolay değil.

Bihter sesinin kat'iyyetiyle cevâp verdi:

– Kolay olmasa bile, mâdemki birbirini seviyorlar, hususiyle bunun için bu izdivacı bozmak lazım geliyor... Sonra birden bütün ye's-i aşkının, ıztırâb-ı rûhunun taşıveren Hamle-i heyecanıyla bu defa o haykırarak: - Lâkin, yârabbi anlasanıza, ölüyorum, onların gözümün önünde seviştiklerinden, gözümün önünde, ben işkenceler içinde kıvranırken, onların saâdetlerinden ölüyorum...

Bu, zabt olunmamış bir feryat idi; bu feryâttan sonra bütün kuvvetleri söndü, artık ketm olunmaya kuvvet bulunamayan bir feverân-ı ıstırâb ile annesinin dizlerine atıldı ve hüngür hüngür ağladı, ağladı...

(Aşk-ı Memnû, 1963)

MAİ YALI

– Öykü –

Sabahtan akşama kadar Boğazı bir baştan bir başa gezerek, vapurla iskele iskele dolaşarak işte hayatının işe yarayan kısmını geçirmiş, şimdi arkasından boş bir mazi, önünde yine boş bir istikbal ile hayatının tek bir teranesine terceman olmaktan usanan sarı boruya ara sıra takarrüb eder idi.

Şimdi ne kadar oluyor? yirmi sene... Bu yirmi senenin içinde yirmi günlük vukuat yoktu. Aman Yarabbi! Bu uzun seneler şuracıkta nasıl geçmiş idi! Evvelleri bundan o kadar sıkılmamış idi. Zaten o hiçbir zaman kendisi için âdi hayatın fevkinde bir şey tasavvur etmemişti. Ta çocukluğundan beri zevkleri sade, emelleri ufak idi. Mektepte derslerine çalışırken yalnız mektepte bulunmak, derslere çalışmak icabettir diye basit ve mücmel bir fikri rehber edinmişti. Hattâ mektepten çıktıktan sonra bile hulya sahibi olmamak neticesiyle, mecrâsını tebdile lüzum görülmemiş tesadüflerin hizmetiyle mesleğinin istikametine bir inhiraf gelerek, bir küçük kayıtsızlıkla, hayatının bütün cereyanını tebdil etmiş, böylece İstanbul'un seyyar parçalarına benzeyen vapurlardan birine mıhlanıvermiş idi.

İlk önce Üsküdar'a Salacak'a, Harem'e gider gelirdi. Kabataş'a, Beşiktaş'a da uğrardı. Fakat belki birinci emel olarak o zaman asıl hevesi Boğaziçi seferleri idi. Bu emel hâsıl oluncaya kadar epeyce sıkılmış idi. O da vücut bulunca artık emel edinecek bir şey kalmadığı için sıkılmaya da sebep kalmamış oldu. Hattâ kendisini mesut buluyordu. Ufak tefek tebeddüllerden başka hayatın münferit cereyanı sabahleyin Yenimahalle iskelesinden kalkmak, bütün Rumeli sahillerini birer birer selâmlayarak Köprüye gelmek, sonra hemen yine hareket ederek Anadolu kıyısını takip ede ede sabahtan akşama kadar Boğazı aşağı yukarı inip çıkmaktan ibaret idi.

Kendi kendisine "Oh! Ne iiyi! Ebedi bir seyran!" derdi. Bu seyrandan eğlenirdi, hissetmek ister idi ki devam eden eğlenceler kadar can sıkacak bir şey yoktur. İki sefer arasında bir fasıladan istifade ederek ya Galata'ya gider, yetişememek korkusuyla halecanla avdet eder, ya köprü kahvelerinden birine sokularak tavla oynardı.

Eğlenceleri hemen bunlardan ibaretti.

....

Fakat şimdi onun, yalnız gündüzlere mahsus bir rüyası vardı... Bu rüya mai boyalı bir yalı idi; küçük fakat zarif, pencerelerinin yeşil pancurlarıyla şehnişinin oyma tahtadan kenarlarıyla; çatısından sarkan nazik oymalarla oracıkta bir demet çiçek heyetiyle duran hoş bir yalıydı.

Bir gün yine Karadeniz boğazından annesine selâm gönderen bir nazarla bakarak Köprüye her vakitten ziyade bir keselân ile avdet ederken onu görmüş idi. Birden bire taaccüp etmiş idi, bu yalıyı yeni yapılmış bir şey zannetti. O, bugün şu bir dakikalık nazar-ı isabeti içinde o kadar lâtif bir saadet yuvası şeklinde görünmüş idi ki her vakit önünden geçtiği halde bugün duyduğu hissi daha evvel duymamış olmasına ihtimal veremiyordu. Kalbinde, birden o zamana kadar hissedilmeyerek geçen tesiratın bir inkişafıyla bir emel uyandı: Bu yalı kendisinin olsa...

Böyle, makineye verilen iki emir, çımacılara yukarıdan fırlatılan bir yığın tekdir

arasında doğuveren bu emeli hayalinde takip etti ve birinci defa olarak bu adam hulya kurmuş oldu: Evet, bu yalı kendisinin olsa...

Bu rü'yet hayali içinde kendisini, orada yazın sarmaşıkları arasında kaybolması lazım gelen şehnişinin kenarında, arkasında yalnız gömleğiyle başında ince bir takye ile, ayaklarında terliklerle, keten bezinden açılır kapanır bir sandalyeye yaslanmış gördü. Sonra onu gördü. Onun ismini bilemiyordu. O ki bu rüyayı kendisiyle paylaşacaktı. Hatta ona zihninde bir sima bile tertip etmiyordu. Bir kadın, kendisini sevecek bir kadın kalbi, ancak o kadar... Bu rüyayı bulduktan sonra böyle kendisini seven bir kalbe ihtiyacının şiddetini birden anlamış idi; buna bir de çocuk ilave ediyordu: Çocuğun saçları derin kırpılmış olacaktı. Buna merakı vardı; çocuk tombalak sekiz yaşlarında bir herif olacaktı. Hayır olmuş bulunacaktı... Mademki bu rüyanın husulü artık mümkün değildi, hep "olsa" demiyor, "olmuş olsaydı" diyordu. Fakat ne ehemmiyeti var? Mesele rüyanın tahakkukunda değildi. Artık her seferinde oradan geçerken bir tebessümle bu mai yalıya bakarak rüyasını yaşardı. Bütün aşağı yukarı inip çıkarken bu rüyayı takip ederek ve bunun maziye veya istikbale nisbetini karıştırarak kırk beş yaşında olduğunu, hayatında bundan sonra dolmak mümkün olmayan bir boşluk bulunduğunu unutur, seri bir tarh ameliyesi ile mazisinden yirmi seneyi hazfederek geçmiş hayatını tekrar bu rüya ile yaşamaya başlardı.

...

Karısıyla beraber geceleri rıhtımda mehtaba çıkacaklardı. Karısının zarif bir yeldirmesi, başında ipekten ince bir örtüsü olacaktı; hatta çocuğu da beraber alacaklardı, gecenin rutubetinden nezle olmasın ihtiyatıyla çocuğa bir başlık giydirmek lüzumunu bile düşünüyordu. Kendisinin elinde bir kamçı olacak, bir fino köpeği idare eder gibi o maskarayı arkasından bu kamçının mini mini temaslarıyla denize yaklaşmaktan menederek öyle ayın altında yürüyeceklerdi. Bir gün Büyükdere seyranında böyle bir Firenge tesadüf etmiş idi de ne kadar mesut olacaktı.

Onlar da kendisini seveceklerdi, hatta sevilmek lezzetini tamamıyla hissetmek için bu rüyaya bir de hastalık ilave ederdi. Bir vakit o hasta olmuş idi de çimacının elinde kalmış idi, lakin o zaman ona karısı bakmış olacaktı; yatağının başında bekleyecek, gözlerini açsa o da uyanarak koşacaktı. Çocuk bile babasını yatıyor gördükçe odanın içinde ağlamaya vesile bulmak için huysuzluklar çıkaracaktı; sonra babasının yatağına tırmanarak yanma sokulacak, sokulacak, babam iyi olsun diye yanında uyuyacağım fikriyle mini mini başını onun yüzüne yanaştırarak içine çeke çeke uyuyacaktı. Ah! O bunların arasında bu hastalıktan ne mesut olacaktı.

...

Nihayet bir gün, yaz mukaddemesine tesadüf eden fakat nisan havasının bir dönekliğiyle ağustos sıcaklarına nazire yapan bir günde, akşam seferini icra edecekti. Sabahtan beri köprüden Boğaziçinin sonlarına kadar her gün aynı ittirâd ile tekerrür eden seferlerinin artık bu sonuncusu olacak idi, bugün her vakitten ziyade yorulmuş idi. Hava batı, Karadeniz boğazından püsküren serince havada bile bugün güneşin kızgın harareti altında bunalan beynine, yanan ciğerlerine inşirah verecek kuvvet yok. Artık bu sonsuz seferlerden, bugün her vakitten ziyade hissediyor idi ki, bıkmış usanmış idi.

Birden, bir ses ismini çağırdı, o başını çevirdi, kendisine gülerek; "Tanıyamadınız mı?" deniyordu.

O tanımıyordu, fakat ihtiyat ederek menfi cevap vermekte de acele etmiyordu, bu Bahriye miralayına, kordonlarına, mütebessim çehresine, mesut heyetine hatıralarına kazıyarak uzun uzun bakıyordu, sonra birden tahattur etti: Bu eski mektep arkadaşını tanıdı, senelerin ilave ettiği şeylerden onu tecrid ederek bu heyetin içinden o eski refik simasını çıkardı.

O vakit ellerine sarıldı, ayakta görüştüler. Onun anlatacak bir şeyi yoktu: "İşte böyle, ben buradayım, hep o eski hâl!" diyordu, refikine de sormuyordu, ne lüzum var? İşte görmüyor muydu? Onun saadetinin yanında kendi hayatının husranı daha ziyade meydana çıkmış gibiydi. Bu gençlik refikini tekrar görmekten memnuniyetle beraber kalbinde gizli bir eza var idi ki onu görmemiş olmayı tercih ettiriyordu. Ona ehemmiyetten ari şeyler sordu.

Hep böyle eski şeylerden, mektep hatıralarından bahsediyorlardı, fakat bahs ilerledikçe o artık daha ziyade sıkılıyor, bu musahebenin bir an evvel bitmesine intizar ediyordu. Bir aralık iyice sahile yanaşarak vapurun dalgaları rıhtıma püskürürken o rüyasının mai yalısını tahattur etti, başını çevirdi, fakat bu defa gördüğü şey her zamankinden başka bir şey idi. İşte o rüyasının karısıyla çocuğu şimdi yeşillenen sarmaşıkların arasında, şehnişin kenarına dayanmış bakıyorlardı. Şimşek şeklinde geçen bir vehm ile rüyasını tahakkuk etmiş zannetti; sonra birden kadının dönerek çocuğa bir şey söylediğini, çocuğun vapura bakarak elini salladığını gördü; ve bu selâm kendisine idi, evet, kendisine bakıyorlardı...

Sonra birden bu hulya rü'yeti içinde eski refikinin sesini işitti; o "Buraya çıkıyorum, müsaadenizle, yine görüşürüz" diyordu, o zaman hakikatı anladı, kalbinde bir şey kırıldı.

O, mai yalıyı göstererek "işte burasını aldık" diyordu.

Evet, fakat orasını almakla onun hayatının biricik ziyneti olan rüyayı almışlar, onu çalmışlardı.

Bu defa semaları yırtmak isteyen bir düdük feryadıyla sanki rüyasının son nefesini verdi. Ve bundan sonra her vakit oradan geçerken göğsü kabararak mai yalıya bakmamak için başını çevirdi.

(Bir Yazın Tarihi, 1941)

Sözcükler

âri : Soyunmuş, kurtulmuş.
batî : Ağır, yavaş.
çimacı : Vapurlarda halat işçisi.
hazf : Giderme, silme.
heyet : Görünüş.
husûl : Ortaya çıkma.
inhiraf : Sapma.
inşirah : İç açılması.
ıttırat : Düzenlilik.
keselân : Gevşeklik, yorgunluk, tembellik.
mefruz : Varsayılmış.
musâhabe : Konuşma, görüşme.
mücmel : Öz, özet.
nazire : Benzer.
pancur : Pencere güneşliği.
râyiha : Koku.
refik : Arkadaş.
rü'yet : Görme.
şedid : Şiddetli.
şehnişin : Ev çıkıntısı, balkon.
tahattur : Anma.
ta'lik : Başka zamana bırakma.
tecrid : Ayırma.
teceddüd : Yenilik, yenileşme.
teferrüç : Gezinti.
terane : Tekrarlanan söz.
tevâli : Sürme, birbiri arkasından gelme.
tevehhüm : Kuruntuya düşme.
tesliyet : Avutma, teselli.
zahib : Bir sanıya uyan.
ziynet : Süs.

MEHMET RAUF
(1875 - 1931)

Bahriye (Denizci) Mektebi'ni bitirdikten sonra (1874) deniz subayı stajyeri olarak Girit'e gönderilen Mehmet Rauf, Almanya'ya gitti; dönüşünde İstanbul'da Tarabya' daki elçilik gemilerinin irtibat subaylığına getirildi (1895). 1908'de askerlik görevinden ayrılarak yazarlığa yöneldi. Ticaretle uğraştı. Kadın dergileri yayımladı...

(Ö. 23 Aralık)

Düşmüş adlı öyküsü, daha on altı yaşındayken, Halit Ziya'nın *Hizmet* gazetesinde çıkan Mehmet Rauf, ilk yazılarını *Mektup* dergisinde yayımlar. Mensur (düzyazı) şiirler (***Siyah İnciler***) ve küçük öyküler yazmayı denedikten sonra, ünlü romanı ***Eylül***'le, Edebiyat-ı Cedide topluluğunda tanınır. Topluluk dağıldıktan sonra da yazmayı sürdürür. Ancak ünü, yine *Eylül* romanıyla edebiyat tarihinde yer alır.

Mehmet Rauf'un öykü ve roman türlerinde yayımladığı yapıtları şunlardır:

Romanlar: **Eylül** (1901), **Ferda-yı Garam** (1913), **Karanfil ve Yasemin** (1924), **Genç Kız kalbi** (1925), **Böğürtlen** (1926), **Define, Son Yıldız, Ceriha** (1927), **Kan Damlası** (1928), **Halas** (1929)...

Öyküler: **İhtizar, Aşıkane** (1909), **Son Emel** (1913), **Hanımlar arasında** (1914), **Bir Aşkın Tarihi** (1915), **Üç hikâye** (1919), **İlk Temas İlk Zevk, Aşk Kadını** (1923), **Eski aşk Geceleri** (1924)...

Pençe (1909), ***Cidal*** (1911), ***Sansar*** (1920) adlı oyunları da bulunmaktadır...

Küçük öykülerde, genellikle, gözleme dayanan olaylarla ruhsal çözümlemeler, Mehmet Rauf'un 'Eylül' romanındaki başarı düzeyini aşmış sayılmaz.

Edebiyatımızda, Batılı anlamda ilk psikolojik roman olarak değerlendirilen *Eylül'* de ana olay, oldukça yalın, alafranga nitelikleri de olan, romantik aşk öyküsüdür. Bir aile çevresindeki kişilerin yaşayışları ve duygulu yönleri öykülenir: Süreyya ve Suat birbirlerini seven, mutlu bir yuva kurmuşlardır. Düşünceleriyle evlenmeye karşı olan Necip ise, bu karı kocanın mutluluğuna hayran; onları, evlilikleri yönünden beğenen bir dosttur. Zamanla Necip'in ve Suat'ın birbirlerine duydukları ilgi, mutlu evlilik engeline karşın, istemeye istemeye 'aşk'a dönüşür; ikisi de vicdan ve gönül acısı içinde kalırlar...

Arkadaşlığın, dostluğun en sıkı bağlarıyla bağlanmış üç kişi arasında, yine onları birbirinden büsbütün uzaklaştırabilecek aşk olayının yarattığı çıkmazlar, acılar ve mutluluklar; romantik olduğu oranda çözümlenmeyi gerektiren ruhsal durumlar ve yaşanılanlar, yazarın gerçekçi biçemiyle, eylül ayındaki doğasal ortamla örtüştürülüp betimlenerek anlatılmaktadır...

EYLÜL

– Günümüz Türkçesiyle –

Süreyya ve Suat beş yıllık evlidirler. Süreyya babasının köşkünde kalmaktan sıkılmaktadır. Hele kız kardeşi Hacer ve koca Fatin'in bu köşkte oluşları ve bunların davranışları, Suat'a her fırsatta sataşmaları Süreyya'yı üzmektedir.

Suat, kocasını daha mutlu görmek için Boğaziçi'nde bir yalı tutmak ister. Bu düşünce köşktekilerin alaylı bakışları ve sözleriyle günün eğlence konusu haline gelmiştir.

Süreyya'nın halasının oğlu Necip, bu sıkıntılı ortamda Süreyya ve Suat'a manevi destek olur. Necip, Suat'ı her haliyle bir ev kadını olarak beğenmektedir.

Suat, babasına gizlice bir mektup yazar, para ister; böylece Boğaziçi'nde bir yalı tutar.

Süreyya ile Suat'ın birbirlerine ilk günden şevk ve gönül açıklığına benzeyen bağlılıkları vardı; Boğaz'a geldiklerinden beri içleri açılmıştı hep aynı şeyleri özlüyorlardı. Süreyya'nın çocukça sevinmeleri, delilikleri oluyordu. Ve bunlar, Suat'a kalbinde duyduğu sıcaklığın okşanmak isteyen kaynaşmalarında büyük bir saadet gerekiyordu ve Suat hayatlarını muntazam, güzel yapmak için pek çok çalışarak yoruluyordu. Bezginlik nedir bilmeyen bir ömür kurabilmek için böyle uğraşıp sonra mükâfatını gördükçe, Süreyya'yı böyle yeniden gösterişli ve çok neşeli buldukça emeline kavuştuğundan dolayı mesut oluyordu. İstiyordu ki, Süreyya evde şikâyet edecek hiçbir şeyi bulamasın. Hazırlık, öteberi edinmeler, her şeye düzen vermelerle geçen ilk günler, ardı ardına gelip geçtiği halde bile, bu günlerde, Bağdaki son zamanlara nisbeten yeni evli bir karı kocanın heyecanlılığı ve neşesi vardı.

Necip bu hayatın bir başka neşesi oluyordu; bu halin bir parça yardımcısı da kendisi olduğu için onun da orada vücudu meserretlerini biraz daha tamamlıyor gibi idi. Onun gelmesini sevinçle karşılıyorlar, gitmesini geciktirmek için tuhaf tuhaf bahaneler icat ediyorlardı. O, ilk gelişinden sonra, karar verildiği üzere, Çarşamba günü akşam vapuruyla geldi. Cuma günü sabahleyin dönmek şartıyla kalacağını söylüyordu. Karı koca bu iki günü bir büyük sevinç gibi kabul ettiler. Onlar daha Necip gelmeden seyranlar hazırlamışlardı. Bentler'e Beykoz'a gitmek istiyorlardı. Suat: "Şimdi Bentler ne güzel olur..." diyor, Süreyya: "Hele Beykoz çayırı!" diye mukabele ediyordu; hemen ertesi sabah hangisine gideceklerini konuşuyorlardı; nihayet üçü de sabah erkenden, Bentler'e gitmekte birleştiler.

Necip'in bu aile arasında geçen günleri, başlangıçta gerçekten temiz olan duygularını yavaş yavaş aşka çevirir. Necip bu durumdan şikâyetçidir.

Bir akşam üstü Tarabya'ya gezmeye çıkılırken Necip, dayanamayarak piyanonun üstünde duran Suat'ın eldivenlerini alır, okşar; sonra bir cinayet işlemişçesine şaşkınlıkla eldivenlerden birini cebine koyar.

Suat, ikisini beraber diye aldığı eldivenin bir tane olduğunu ancak arabada fark etti. Aceleyle yalnız birini almış olmak ihtimalini başını sallayarak reddediyordu, şemsiye ile beraber ikisini de piyanonun üzerine koyduğunu ve oradan alırken piyanonun üstünde başka bir şey kalmadığına dikkat ettiğini söylüyordu. Süreyya: "Belki arabaya gelirken düşürmüşsündür" dedi. Necip durmadan Süreyya'ya bir şeyler anlatıyor, Suat'ı düşündürmemek için tuhaflıklarla birtakım sualler buluyor, onun dalgın düşünüşünden korkuyordu. Suat: "tuhaf acaba ne oldu, besbelli öyle..." dedikçe sanki eldiven cebinden çıkarak; "Buradayım" diyecekmiş zannediyor, yüreği hopluyordu.

Ve bu eldiven meselesi unutulduğu zaman onun yegâne malı, kıymetli matatı oldu; o hayat dolu bir el, sanki Suat'ın eli gibi geliyordu; ve onun eline malik olmak Necip'i saadetinden çıldırtıyordu.

> Necip bu mutluluktan çıldırır, ama sonucun ne olacağını kestiremez, korkar. Herhangi bir davranışı, veya sözüyle onun nefretini kazanmamak için yalıdan ayrılır.
>
> Bir gün Süreyya, Necip'in tifo geçirdiğini Suat'a haber verir; iyileştikten sonra Necip yeniden yalıya getirilir; yeniden eski günlere dönülür.
>
> Her ikisi de birbirini sevmekte, ancak vicdan azabı içinde bunu belli etmemektedirler. Eylül ayının bir günü, sanki onların bu ruh durumlarını dile getirmektedir:

Çayırı bütün bütün tenha buldular, ağaçların gölgeleri, yarı bulutlu sema altındaki çayır soluk, melûl idi. Yalnız son yağmurların ve dünkü güneşin verdiği bir tazelik ile mahzun bir yeşillik vardı; onlar çayırın bu rengindeki güzellikten bahsederlerken Suat çınarlardan sarı, kuru düşen yaprakların kapladığı yollarda yağmurlarla ıslanarak hasıl ettikleri çamura, bir çürümüş yapraklara bakarak "İşte" diyordu...

Necip etrafına bakınarak: "Havanın rengi gitgide soluyor." dedi.

Ve bastonuyla karşıdan ağır ağır yükselen bulut yığınlarını gösterdi; Süreyya:

– Ey, ne olacak? Dedi; geçenki havaları düşünsene... Ne idi o yağmur o rüzgâr?..

– Amma dün ve evvelki gün ne kadar parlaktı, bir yaz günü gibi.

– Buna sonbahar demişler!... Bu kadar güzellik ve sıcaklık verdikten sonra eylûlden daha ne beklenir? Malûm ya, eylûl hüzün ve matem ayıdır.

Bu söz üzerine Suat'a, hayatının bu çağı, ömrünün, kadınlığının eylûlü gibi geldi. Eylûl.. Öyle bir ay ki, geçen her güzel günü için ona minnettar olmak lazımdır. Eylûl esef ve hasret ayıdır, içine birkaç günlük kış hücumundan acı düştüğü için, o insan o güzel havaların, devamlı yazın artık geçtiğini anlayıp esef eder ve hasret çeker...

Kendi hayatı da böyle değil miydi? Son günlerin güzelliğinden sonra şimdi yine imkansızlığa, hüzün ve kasvete düşmemiş miydi? Tıpkı şimdi düştüğü gibi, yaz da, farkına bile varmadan, nasıl elindeki saadeti kaçırıp ilk kış hücumuyla teessüf ediyorsa, o da demin anlayıp eski günlerin hasretini çekmemiş miydi? Hayata yeni baştan başlamak arzusu, bugün tekrar yaz olsun emeli gibi bir şey değil miydi? Bir senedir onu harap eden endişelerin, acıların ne olduğunu artık iyice anlıyor; "İşte benim eylûlüm!" diyordu.

Eylûl!.. Henüz renk ve güzel kokular bitmiş, fakat baharın bol renkleri hissedilmez şekilde kaybolmuştu. Bu kayboluşta geri gelmek ister bir eda vardı amma, bu hoş, acı hırçın bir eda idi ve buna rağmen baharın rengi soluverdi. Artık uyanmış, tabiatın ruhunu görüyordu; yaprakların nasıl sararmış; bir çocuğun düşüp çamurlarda çürümüş olduğunu görüyor; ve şimdi, hava ne kadar güzel olsa, ne kadar çekici, bu renk ve güzel kokuların, ne kadar vefasız, ne kadar ele avuca sığmaz, elde iken kıymeti bilinmemiş, öylece harcanmış bir hazine olduğunu acı acı görüyordu. İşte artık ne bir çiçek kalmıştı, ne de güzel bir koku... Artık tahammül de kalmamıştı. Hepsi çürümüştü... Evvelden yağsa umursamazlardı. Yağmurdan sonra yeni bir hayat, yeni bir tazelik gelirdi. Şimdi ise... İşte yağmur, işte kış her şeyi çürütüyordu. Her şeyi...

Evet her şey çürüyor, her şey... İnsanlar çürümeyecekler mi? Eylûl'de, sanki bahara hasret çeken melûl bir tazelik, sanki üzerine çöken kışın; kendini mahvetmek isteyen sonbahara rağmen devam etmek, yine bahar olmak mücadelesi vardır; fakat bunun muhtaç olduğu şeylerden mahrumdur ve kendisinin de dayanmak takati kalmamıştır, tabiat da bunu anlamış gibi acı bir düşünceyle üstüne çöken ıssızlığın, matemin altında ezilerek durur. Ne kadar uğraşırsa uğraşsın, ne kadar dayanabilirse dayansın kışın galip geleceği, artık her şeyin, her ümidin bittiğini buna tahammül lâzım geldiğini anlamaktan doğan bir takatsizlik ile ağlar... Ne renk, ne de güzel koku... İşte yapraklar ölüyor... Rüzgâr insafsız, yağmur inatçı; her şey çürüyor, oh!... Her şey çürüyor!...

Demek ki çürüyecekti, o da çürüyecekti! Böyle hiçbir saadet gelmeden, daha henüz beklerken, bahusus hayatının nasıl gafil geçmiş olduğunu anladıktan sonra, artık bir şey de yapmak kabil olmadığını görerek; böyle çürümek, bitmek ona pek insafsızca, pek acı geliyordu.

Halbuki işte onda yaşamak için daha şedid bir arzu, saadetten mahrum olmamak, hayatını kaçırmamak için derin bir ihtiyaç, icabederse mücadele kabiliyeti vardı. Fakat her şey boş değil mi? Ne olsa, ne yapılsa, kış gelmeyecek mi? Ya gelinceye kadar... Hiç mi, hiç mi bir şey yapılamaz. Böyle, görerek, anlayarak, bile bile hayat ve saadetten feragat tahammülden başka bir şey mümkün değil mi?

Derin bir hüzün içinde bu mulâhazalardan gafil konuşan Süreyya ile Necip'e baktı, Süreyya Necip'e bir şey anlatıyordu; eliyle ileriyi göstererek söylerken Necip de Suat'a bakıyordu; o zaman, gözler arasında, bugün ilk defa ciddi, ateşli bir çarpışma oldu: Necip bu nazarda ne kadar derin, acı bir şikâyet ve istimdat gördüyse, Suat da onun gözlerinde o kadar derin, o kadar samimi bir muhabbet, her mücadeleye hazır, her tecrübeye mâruz, ölümlere kadar sürecek bir rabıta görüyorum zannetti.

Kısa bir süre sonra Süreyya birdenbire köşke taşınmaya karar verir.

Necip köşke eskisi gibi gelememektedir. Hacer'in davranışları Suat ve Necip'i huzursuz etmiştir.

Bir gece köşkte yangın çıkar. Suat ortalarda yoktur. Köşke gelmiş olan Necip, alevler arasında Suat'ı kurtarmak için koşar.

(Eylül, 1962)

HÜSEYİN CAHİT (YALÇIN)
(1874 - 1957)

Balıkesir doğumlu olan Hüseyin Cahit, Mekteb-i Mülkiye (Siyasal Bilgiler Okulu)'yi bitirdikten (1896) sonra, Maarif Nazırlığı (Milli Eğitim Bakanlığı)'nda memurluk; Vefa ve Mercan idadileri (lise)'nde öğretmenlik, müdürlük yaptı. Edebiyat-ı Cedide topluluğuna katıldı. Meşrutiyet başında "Tanin" gazetesini çıkardı (1908). İstanbul mebusu (milletvekili) oldu. Mütareke sırasında Malta adasına sürgün edildi (1919). İstanbul'a döndükten sonra "Tanin" gazetesini yayımlamayı sürdürürken (1922-1925), bu kez siyasal nedenlerle, Çorum'da, bir buçuk yıl sürgün yaşadı. 1930-1950 yıllarında İstanbul, Kars milletvekilliği; Ulus gazetesi başyazarlığı yaptı. (Ö. 18 Ekim)

Hüseyin Cahit, gözleme yer veren, ancak betimleme ve çözümlemelerinde derinleşmeyen gerçekçi bir yazardır. Roman ve öykülerinde, Osmanlıca söz ve tamlamalar olmasına karşın, dil ve anlatımının süsten, özentiden uzak olduğu görülür.

Yazar kişiliği öyküleriyle daha belirginleşen Hüseyin Cahit Yalçın'ın başlıca öyküleri şunlardır: ***Hayat-ı Muhayyel (1899), Hayat-ı Hakikiye Sahneleri (1910), Niçin Aldatırlarmış (1922)***...

Ahmet Mithat'ın etkisinde kalarak genç yaşında yazdığı ***Nadide (1892)*** sayılınazsa, onun bir romanı vardır : ***Hayal İçinde (1901)***... Romanın konusuna, gerçekçiliği yansıtmak isteyen, dönemin yerli yabancı birçok yazarda rastlanmaktadır. Örneğin Halit Ziya, *Aşk-ı Memnu* ve *Mai ve Siyah*'ta; Samipaşazade Sezai, *Pandomima* öyküsünde; G. Flaubert, *Madam Bovary* adlı romanında... romantik yapıdaki başkişilerin "düşlemsel aşk ya da tutkularına karşılık alamadıkları" gerçeğini ve düş kırıklıklarını işlemişlerdir.

"İdadi talebesinden olan Nezih, birkaç arkadaşıyla birlikte, bir Pazar günü Tepebaşı bahçesine gider Nezih, orada rastladıkları arasında Diyapola' larının küçük kızıyla ilgilenir. Kızdan da kendisine karşı bir ilgi vehmine kapılır. Gençliğin kaynayan bütün duygularıyla bu vehim üzerine birçok binalar kurar; hep bu hayalin verdiği görüş yanlışıyla sevinçler duyar, ıstıraplar çeker..."(STE)

Yapıtlarındaki anlatım bakımından Edebiyat-ı Cedide'nin gerçekçi özelliğini taşıyan Hüseyin Cahit'in "öyküleme biçimi", aşağıdaki örnekte açıkça görülmektedir:

Seçilen örü*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

TEVFİK FİKRET
(1867 – 1915)

İstanbul doğumlu (24 Aralık) olan Tevfik Fikret, Mekteb-i Sultani'yi (Galatasaray Lisesi) birincilikle bitirdikten sonra memurluk yaptı. 1896 yılında Servet-i Fünun dergisinin edebiyat bölümü başyazarı olarak Edebiyat-ı Cedide topluluğuna öncülük etti. Robert Kolej Türkçe öğretmenliği, Galatasaray Lisesi Müdürlüğü yaptı. (Ö.19 Ağustos)

Edebiyat-ı Cedide Dönemi'inde, ServetiFünun topluluğunun önde giden şairi, Tevfik Fikret, şiirlerindeki söyleyişinde, genellikle, "betimleyici", "coşkulu ve öğretici" (lirik – didaktik) olduğu gibi; kimi kez "öyküleme" biçimiyle öykü türüne de yaklaşmış; "Rubab-ı Şikeste" ve "Halûk'un Defteri" adlı kitaplarında yer alan, özellikle **Balıkçılar, Ramazan Sadakası, Hasta Çocuk...** şiirleri, onun, toplumsal içerikli, yalın konuşmaları ve Türkçe deyişleri, aruz ölçüsüne başarıyla uyguladığı ilgi çekici "manzum öykü"leridir.

BALIKÇILAR

– Manzum Öykü –

– Bugün açız yine evlâtlarım, diyordu peder,
Bugün açız yine; lâkin yarın ümit ederim,
Sular biraz daha sakinleşir... Ne çare, kader!

– Hayır, sular nekadar coşkun olsa ben giderim,
Diyordu, oğlu, yarın sen biraz ninemle otur;
Zavallıcık yine kaç gündür işte hasta...

–Olur
Biraz da sen çalış oğlum, biraz da sen çabala;
Ninen, baban iki miskin, biz artık ölmeliyiz...

Çocuk düşündü şikâyetli bir nazarla: – Ya biz,
Ya ben nasıl yaşarım siz ölürseniz?

Hâlâ
dışarıda gürleyerek kükremiş bir ordu gibi
Döğerdi sâhili binlerce dalgalar, asabî.

– Yarın sen ağları gün doğmadan hazırlarsın;
Sakın yedek biraz ip, mantar almadan gitme...
Açınca yelkeni, hiç bakma, oynasın varsın;
Kayık çocuk gibidir: oynuyor mu kaydetme,
Dokunma keyfine; yalnız tetik bulun, zirâ
Deniz kadın gibidir: hiç inanmak olmaz ha!

Deniz dışarda uzun sayhalarla bir hırçın
Kadın gürültüsü neşreyliyordu ortalığa.

– Yarın küçük gidecek yalnız, öyle mi balığa?
– O gitmek istedi; "Sen evde kal!" diyor...
–Ya sakın
O gelmeden ben ölürsem?..
Kadın bu son sözle
Düşündü kaldı; balıkçıyla oğlu yan gözle
Soluk dudaklarının ihtizaz-ı hâsirine

Bakıp sükût ediyorlardı; başlarında uçan
Dışarda fırtına gittikçe pürgazap, cûşan
Bir ihtilâç ile etrâfa ra'şeler vererek
Uğulduyordu...
– Yarın yavrucak nasıl gidecek?
Şafak sökerken o, yalnız, bir eski tekneciğin
Düğümlü, ekli, çürük ipleriyle uğraşarak
İlerliyordu; deniz aynı şiddetiyle şırak–
Şırak döğüp eziyor köhne teknenin şişkin
Siyah kaburgasını... Âh açlık, âh ümit!
Kenarda, bir taşın üstünde bir hayal-i sefîd
Eliyle engini gûya işaret eyleyerek
Diyordu: "Haydi, nasibin o dalgalarda, yürü!"
Yürür zavallı kırık teknecik, yürür; "Yürümek,
Nasibin işte bu!.. Hâlâ gözün kenarda... Yürü!"
Yürür, fakat suların böyle kahr-ı hiddetine
Nasıl tahammül eder eski, hasta bir tekne?
Deniz ufukta, kadın evde mutazır... ölüyor;
Kenarda üç gecelik bâr-ı hasârıyle,
Tehî, kazâzede bir tekne karşısında peder
Uzakta bir yeri yumrukla gösterip gülüyor;
Yüzünde giryeli, muzlim, boğuk şikâyetler.

(Rubab-ı Şikeste, 1985)

Sözcükler:

bâr : Yük, ağırlık.
cûşân : Kaynayan, çoşkun.
girye : Ağlama.
hasâr : Zarar.
hâsır : Zarara uğrayan, istediğine kavuşamayan hasret çeken.
ihtilâç : Çarpıntı.
muhtazır : Can çekişen.
muzlim : Karanlık.
pürgazap : Çok kızgın.
ra'şe : Titreme.
sayha : Bağırma, haykırış.
sefîd : Beyaz.
tehî : Boş.

EDEBİYAT-I CEDİDE DÖNEMİ ROMAN ve ÖYKÜLERİNDE EN BELİRGİN ÇİZGİLER

–SERVET-i FÜNUN TOPLULUĞUNDA–

Servet-i Fünun Topluluğunda, ***Halit Ziya** (Uşaklıgil)* ile ***Mehmet Rauf***, Batılı romana yaklaşarak; ***Hüseyin Cahit** (Yalçın)* ise, öyküleriyle gerçekçilik çizgisini yeğleyerek öne çıkmaktadırlar.

Bu yazarlar, Tanzimat Dönemindeki geleneksel yaşamı yansıtmaya çalışan sergüzeştçi çizgiden, tümüyle olmasa bile, sıyrılarak, Batılı tekniğe daha çok yaklaşan özellikler gösterirler.

- Romanlarda dil ve anlatım, özellikle betimleme ve çözümlemelerde, Osmanlıca'nın Arapça -Farsça ağırlıklı tamlamalarıyla yüklüdür. Öykülerdeyse yazarlar, seçilen konulara koşut, daha anlaşılır; konuşma dilindeki yalınlığa yönelmişlerdir.
- Romanlarda, genellikle İstanbul'da, üst ve orta katmanın aydın kişileriyle bunların yaşayışları, duyarlıkları söz konusudur. Öykülerde ise, halktan kişiler arasındaki olaylar ve ilişkiler önem kazanmıştır. Tiplerin yerini yaşayan doğal kişiler almış; kurgularda çağdaş roman ve öykü tekniğine uyum sağlanmaya çalışılmıştır.
- Seçilen konularda, ülkücü - ulusçu - toplumcu amaç ya da güdüler yerine, birey - çevre yaşamı ve sorunları, örneğin *insanlık, erdem, aşk, sevgi, yardım, görgü...* ve *karşıtları*...önemlidir.
- Roman ve öykülerde, kişilerin çevreleri, sorunları, bireysel davranış, duygu, düşünce ve düşlemleri önem kazanmış; bunlara koşut, özellikle romanlarda, ayrıntılı betimleme ve ruhsal çözümlemeler yeterince yer almıştır.
- Yazarların roman ve öykülerinde, "*gözleme dayanan, yaşanmış yaşanmamış, ancak gerçekleri yansıtmak...* ***(gerçekçilik)***" dışında, belirgin güdüleri yoktur.

İKİNCİ BÖLÜM

20. YÜZYIL
CUMHURİYET ÖNCESİ

ÖYKÜ – ROMAN
(1900 - 1923)

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

EBUBEKİR HAZIM (TEPEYRAN)

AHMET HİKMET (MÜFTÜOĞLU)

MEHMET AKİF ERSOY

ÖMER SEYFETTİN

HALİDE EDİP ADIVAR

REFİK HALİT KARAY

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

HÜSEYİN RAHMİ (GÜRPINAR)
(1864 - 1944)

İstanbul doğumlu (17 Ağustos) olan Hüseyin Rahmi, Mehmet Sait Paşa'nın oğludur Küçük yaşta annesini yitirdi. Teyzesi ve büyükannesi büyüttüler onu. Özel dersler alarak kendi çabasıyla Fransızca'yı öğrendi. Kâtip yetiştiren Mahrec-i Aklam' da okuduktan sonra 1878'de Mekteb-i Mülkiye'ye girdi. Hastalandığı için öğrenimini sona erdiremedi (1880). Birkaç memurluk yaptıktan sonra yaşamını kalemiyle sürdürdü. Ahmet Mithat'ın çizgisinde, 1988'de ***Tercüman-ı Hakikat****, 1894'te* ***İkdam*** *gazetelerinde yazarlık yaptı,* ***Boşboğaz*** *ve* ***Güllabi*** *adlı gülmece gazetelerini çıkardı. 1912'de Heybeliada'da yaptırdığı köşkte yaşamını sürdürdü. 1936-1943 yıllarında milletvekili oldu. (Ö.8 Mart)*

Hüseyin Rahmi Gürpınar, öykü ve romanlarında, Tanzimat Edebiyatı yazarlarının, özellikle Ahmet Mithat'ın açtığı, yerel-geleneksel kaynaklarla oluşan, *"toplumcu, serüvenli - eğlenceli (gülmeceli-yergili-eleştirili)"* çizgiyi, kendi biçemiyle geliştirmiş olan bir yazardır.

Kadın toplantılarında yapılan konuşmaları yakından izleyen Hüseyin Rahmi'nin, bu gözlem ve edindikleriyle, öykü ve romanlarında, kimi gerçekleri yansıttığı; dolayısıyla gerçekçiliği benimsediği söylenebilir.

Gazeteciliği sırasında, birkaç yıl yaptığı çevirilerden sonra, yazdığı kimi romanlarını gazetelerde tefrika ederek yayımlayan Hüseyin Rahmi, öykü ve roman dışında, oyun, anı, söyleşi ve eleştiri türlerinde de yazmıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, yapıtlarında, toplumsal eleştiriyle, okuru eğlendirerek eğiten, sanatı toplum için amaçlayan, güdümcü bir yazardır. Bu yönüyle Ahmet Mithat'ın çizgisindedir. Yapıtlarına yansıttığı, İstanbul yaşamına ilişkin günlük notlar, gözlemler, izlenim ve konuşmalarla gerçekçi (realist) sayılmakla birlikte; kişilik özellikleriyle aşırılığa varan değişik tipler; düzencekli olaylar, çözümleme yerini tutan, çok kez uzun ve sıkıcı "yüksek felsefeli" görüşler kendine özgüdür.

En özgün yönlerinden biri de yerine göre yalın ve açık, gülümseyen ve yeren, ciddi ve derin anlatımıdır.

Ünlü yapıtları arasında şunlar vardır:

Romanlar: **Şık** (1896), **Mürebbiye** (1899), **Metres** (1899), **Tesadüf** (1900), **Nimetşinas** (1901), **Şıpsevdi** (1911), **Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç** (1912), **Gulyabani** (1912), **Hakka Sığındık** (1919), **Ben Deli miyim?** (1925), **Utanmaz Adam** (1934), **Ölüm Bir Kurtuluş mudur?** (1945)...

Öyküler: **Kadınlar Vaizi** (1920), **Namusla Açlık Meselesi** (1933), **Gönül Ticareti** 1939)...*

* İzin verilmediği için, "Seçilen örüler", bu SEÇKİ'ye alınmadı. MÜ.

EBUBEKİR HAZIM (TEPEYRAN)
(1864 – 1947)

Niğde doğumlu, Tahrirat Müdürü Hasan Efendinin oğlu olan Ebubekir Hazım, rüştiyeyi bitirdikten sonra (1879), özel dersler alarak Arapça, Farsça ve Fransızca'yı öğrendi. Tahrirat ve zabıt kâtipliği, öğretmenlik gibi memurluklarda bulunduktan sonra, sırasıyla Dedeağaç Mutasarrıflığı, Musul, Bağdat, Hicaz, Beyrut, Halep Valisi oldu (1896-1911). Bursa Valiliği (1918, Dahiliye Nazırlığı (1920) yaptı. Kuva'yı Milliye'ye yardım ettiği için bir süre tutuklandı. Sonra Ankara'ya geçti (1921). Sivas, Trabzon Valiliklerinin ardından iki dönem Niğde Milletvekili olarak T BMM'nde bulundu. (Ö. 5 Haziran)

Görevli olarak gezdiği bölgelerdeki gözlemlerini öykü biçiminde değerlendirerek **Küçük Şeyler** adı altında toplayan Ebubekir Hazım, aynı yılda yayımladığı **Küçük Paşa** (1910) romanıyla tanınır. Yazarın ayrıca, **Zalimane Bir İdam Hükmü** (1946), adıyla yayımladığı yaşamöyküsü ile **Canlı Tarihler** (1944) adlı anıları vardır.

Nabizade Nazım'ın "Karabibik" adlı yapıtı, köy konusunda ilk uzun öykü; **Küçük Paşa** ise, ilk köy romanı sayılabilir.

Romanda, sözü edilen yer, İstanbul'da konakta büyütülen Küçük Paşa'nın, önce tren, sonra dört günlük araba yolculuğuyla gittiği Niğde ya da Orta Anadolu köylerinden biridir; köylünün dinsel, ekinsel, toplumsal ve ekonomik düzeyi; sorunları ve yerel ağız özellikleri betimlenerek öykülenmektedir.

KÜÇÜK PAŞA

Anadolu köylerinden İstanbul'daki Suat Paşa konağına, kucağında bebeğiyle bir sütnine getirtilir. Adı Selime'dir.

"Nazikter Kalfa bir sırasını getirip Selime'yi sorguya çekti:

– Her gece yatarken melekleri şahit getirdiğin din ve imanın ne olduğunu bilir misin?

– Onu sorgu melekleri mezarda sorarlar, şimdi sorulmaz, hem de o sorgunun karşılığı diri iken verilmez, ölünce verilir.

– İnsan sağken bilmezse, ölünce hiç bilmez.

– Mezara gömülünce imam talkın verir, öğretir.

– Demek sen hiç bilmiyorsun?

– Dini din, imanı iman bilirim, işte bu gadar.

– Allahı nasıl bilirsin?

– İyi bilirim, lâkin görmedim.

Nazikter, Selime'nin yüzüne bakıp lâtifeye benzer bir eser görmeyince, kuşkulandırmayarak bütün malûmatını anlamak için sözlerine devam etti:

– Pekalâ peygamber kimdir?

– Allahın torunu.

– Babası kimdir?

– Adem Babamız.

– Anası da Havva Anamız olduğunu tabii bilirsin. Sormaya hacet yok, namaz nedir?

– Köyde erkeklerden bazıları boş kaldıkça kılar; dişi ehliler kılmaz, sevaplı iştir.

– Devlet nedir?

Selime böyle bayağı bir sorguya nazaran kendisinin pek ahmak zannedilmesine kızmış gibi bir tavır aldı:

– Bunu herkes bilir: Köylerden vergi, asker alır; fakat kendisi gelmez; kuduz gibi zaptiyeyi saldırır, zift gibi yapışkan tahsildarlar gönderir.

– Padişah kimdir?

– Devlet efendimizin altın kafes içinde oturan büyük oğlu...

Burada din yasalarıyla yönetilen bir ülkede, en küçük din bilgisinden yoksun köy insanının, bir yana itilmişliği, yalnızca çıkar için arandığı; kentliye her bakımdan ne denli uzak düştüğü anlatılıyor.

İşte romanda vurgulanan kimi gerçekçi gözlemlerden biri de budur.

Selime'nin bebeği Salih, konakta paşa torunu Haldun'un süt kardeşidir. Annesi köye gönderildikten sonra 'evlatlık' olur. Paşa çocukları gibi yetiştirilir. Küçük paşa adını alır.

Selime bir iftiraya uğramış; kocası Ali onu boşamış, başkasını almıştır. Selime de yakın köylerden birinde dul çocukları olan, yaşlı muhtara varmıştır.

Suat Paşa ölünce, Küçük Paşa, onu çekemeyen Naime Hanımefendi tarafından köye geri gönderilir. Yolculuk, yazarın betimleme ve çözümlemelerdeki kendine özgü izlenimleri açısından ilginçtir. Buna, çevreyi çocuk gözüyle değerlendirmeden çok yazarın yorumlaması denebilir:

"Tam dört gün süren araba yolculuğu, Salih'e dört yıllık bir kürek mahkûmluğu kadar uzun göründü.

Akşamları indikleri köylerde bir nevi seyyar işkence aleti demek olan arabalardaki rahatsızlığa rahmet okutulacak kadar muazzep oluyordu. Senelerden beri ocaklarında tezek ve ot kökleri yakıla yakıla, bunların dumanlarına mahsus kokular, ebediyen zail olmayacak kadar taşına toprağına, üzerlerini örten ağaç ve çalı çırpıya sinmiş, bütün tavan ziftlenmiş gibi siyahlanmış köy odalarının yıllanmış sakinleri olan bitler, pireler, yalnız böyle yaysız, her tarafı kağşamış yük arabası içinde büzülerek çarpıla çarpıla bütün vücutları berelenerek kımıldanmaya mecalleri kalmayan yorgun yolcuların tahammül edebildikleri kadar izaç ediyorlardı..."

Salih (Güccük Paşa) köyde düş kırıklığına uğrar; yoksullukların ve yoksunlukların içine düşmüştür. Analığı Haççа, kendine ve iki çocuğuna çıkar sağlama amacıyla ona karşı kıskanç davranmakta, öfkesini gizlememektedir. Salih'in İstanbul'dan getirdiği zengin sandığını ve gösterişli giysilerini de ergeç ele geçirecektir.

Salih, bir süre sonra öz annesinin köyüne götürülür, sevgiyle karşılanır. Daha sonra da babasının yeniden askere çağrılarak, Yemen'e gönderilmesi üzerine, Haççа'nın acımasız dayak ve davranışları altında iyice ezilir, hastalanır. Bütün şiddetiyle sürmekte olan bir kış günü, evden dışarı çıkarak kurtlara yem olur...

Haççа, acımasız bir üvey ana olmakla birlikte, her türlü eziyete katlanabilecek bir köy kadını, bir Anadolu insanıdır.

"Yurtseverlik hislerinin insanları ne kadar büyük fedakârlıklara katlandığını anlamak için her şeyden önce köylere gitmeli...

Sağlam bedenli yaratılmış, büyütülmüş üç oğlu askerden dönmeyen ak sakallı babanın ve ak saçlı ananın kendilerine muin verilen dördüncü alil oğullarını beslemek; yıpranmış vücutları, bükülmüş belleriyle takatlerinin üstünde çalışmak mecburiyetinde kaldıkları halde, 'Allah din ve devlete zeval vermesin' diye dua ettiklerini görüp de vatan ve din sevgilerinin bu derecesine hayran olmamak mümkün mü?...

Tabiatın en ziyade semahat gösterdiği güz mevsimi, Haççа'nın ambarına, geçen yıllara nisbetle pek az mahsul verdi. Öşrün yedide ve dörtte biri olan Maarif, Nafia hisseleriyle beraber öşrü verildikten sonra birkaç kile arpa, çavdar, beş on okka soğan, beş on avuç nohut, mercimek, bir iki deste mısır, birkaç çuval saman kalabildi..."

"Geçen muharebede ölen iki kardeşinin karılarıyla altı çocuğunu beslemekten aciz olduğu halde bu defa da kendisiyle Mevlût'a, Güssün'e muin gösterilen ihtiyar babası

birtakım borçlarından dolayı tazzik ediliyordu. Son defalık tahsildar bütün ailenin süt anası, yegâne erzak kaynağı bir tek ineği satmaya kalkıştı. Öksüz çocuklardan her biri ineğin yularından, kuyruğundan, kulağından tutup mâni olmak istediler; tahsildar çekti, bunlar bırakmadılar. Ahırdan kapı önüne kadar çekilen bu inekle sürüklenen altı çocuğun vâveylası köyü tutmuştu."

....

(Küçük Paşa, 1984)

Sözcükler:

izaç: Bunaltma, can sıkma.
muin: Yardımcı.
öşr (öşür): Onda bir vergi.
tazzik: Tazyik, baskı.

AHMET HİKMET (MÜFTÜOĞLU)
(1870 – 1927)

İstanbul doğumlu olan Ahmet Hikmet, mahalle mektebi ve askeri rüştiyeden sonra, Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi)'yi bitirdi (1888). Hariciye Nezareti' nde işe başlayarak Pire, Marsilya, Poti, Kerç Konsolosluklarında değişik görevlerde bulundu (1889-1896). Yurda döndükten sonra, Servet-i Fünun topluluğuna katıldı. Galatasaray Lisesi'nde Türk Edebiyatı, Darülfünun'da Alman ve Fransız Edebiyatı Tarihi dersleri verdi (1910-1912). Peşte Konsolosluğunda bulundu (1912). Savaş yıllarında ve sonrasında, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığında değişik görevler aldı (1918-1926). (Ö.19 Mayıs)

Edebiyatı Cedide Dönemi'nde, *Hazine-i Fünun, Servet-i Fünun* dergilerinde çıkan öyküleriyle tanınan Ahmet Hikmet, önceleri Servet-i Fünuncuların ilkeleri doğrultusunda yazdı. Topluluk dağıldıktan sonra, "Milli Edebiyat Akımı" nı benimseyerek, *Türk Derneği, Türk Yurdu* dergilerinde Türkçe'yi ve ulusal konuları yeğleyen öyküler verdi.

Yazarın ilk yapıtı olan **Haristan ve Gülistan** (1900)'daki öyküleri, Osmanlıca sözcük ve tamlamalarla yüklüdür. İkinci kitabı, **Çağlayanlar** (1922)'da ise, yalın anlatımlı öyküler yer almaktadır.

YEĞENİM

– Öykü –

(Kırçıl, çember sakallı, setresini yukardan aşağı iliklemiş, açık buruşuk alnını gösteren toparlak fesi arkaya mütemayil, omuzları düşük, endamı öne eğilmiş, çehresinin hutûtu istihzayı imâ eder derecede müteharrik bir ihtiyar... Yaşı elli ile ellibeş arasında.)

Benim bir yeğenim var... Paris'te tahsilini bitirdi... Paris'te tahsilini bitirdi ne demektir bilir misiniz? Beni yedi, bitirdi demektir. Ben bitince benden tahsilât biter bitmez pek tabii değil midir, tahsil de bitti... Tahsilâtı benden çektiği paralar... Lâkin tahsili nedir? Onu bir türlü anlayamadım... "Amca, sen bir şey anlamıyorsun, ben dârülfünun'un tekmil fünûnuyla mütefenninim!" diyor... Diyor ama o dârülfünun'un tekmil fünûnûyla mütefennin oluncaya kadar ben de darülcünûn'un tekmil cünûnûyla mütecennin oldum! Bakın, anlatayım size; yeğenim evvelâ mimarlık öğrenmek hevesiyle bana birçok süslü kaplar, yaldızlı kubbeler yaptı; girintili ve çıkıntısız planlarla paralarımı çekti... Sonra bunda temel tutturamayınca, kimyâ-yi ma'deni'den izâbe tahsiline yeltendi; izâbe tahsili kızıştıkça bizim alıntılar da erimeye başladı... Yeğenim bundan da sıkıldı... "Toprak tut altın olsun" feyzine mazhar olmak arzusuyla çiftçiliğe başladığı anda ilk tecrübeleri kesemin dibine darı ekmek... sonra ocağıma incir ağacı dikmek oldu... Nihayet, bir sabah yeğenimi karşımda gördüm: Yakalığı bir mermer kuyu çemberi gibi gırtlağına sarılmış; uzun, kıvrık saçları kalıpsız fesinin altında, rüzgâra tutulmuş hindi tüyleri gibi tersine dönmüş; yeni doğan bir çocuğa şilte olabilecek kadar kocaman bir plastron boyunbağını göğsüne takmış... Karşımda boyun kırdı; öptürmek alışkanlığıyla ben elimi uzatırken, o da kımıldamadan dudaklarını bana uzattı; ikimiz de ne yapacağımızı birden anlayamadık... Benim elim muallakta kaldı. Nihayet, boynuma sarılarak lâubâliyane dudaklarımdan tekrar tekrar öptü. Öpülmeyen zavallı elimden mahcup oldum. Nâçâr geri çektim... Bu sırada dizlerinden aşağı inen redingotunun arka cebinden bir beyaz mendil çıkarırken, parmaklarında allı, yeşilli, mavili birçok sahte, kaba yüzüklerin benimle eğlenir gibi sırıttıklarına dikkat ettim... Bilmem dudağımı öptüğü için midir, nedir? Mendiliyle bir tuhaf tarzda burnunu, dudaklarını sildi... Bizim Hacı Bacı'nın bunca senelik devşirimine muhâlif bir devşirme icat ile mendili ortasından büzdü, büktü, sardı... (Taklidini yaparak) mindere kendisini attı... Hacıyatmaz gibi sallandı, sallandı, sonra dimdik kalktı... Bizim yeğen, bizim yeğenlikten çıkmış da acibül-acâib bir makine şekline girmiş... Minderde oturamadı... Kanapede rahat edemedi... Beni, sevgili amcasını beğenmedi... Sözlerimi beğenmedi... Vaziyetimi beğenmedi... Yürüyüşümü beğenmedi... Bakışımı beğenmedi... Nefes alışımı beğenmedi... Of! Beğenmedi, bir şeyimizi beğenmedi... Evin tertibini bozmaya, hepsini değiştirmeye kalkıştı: Uşaklara kahve getirirken beyaz eldiven giymelerini, ahçı İbiş'in kafasına

bir beyaz keten takke geçirmesini, vekilharç Köse Kahya'nın her sabah tıraş olmasını istiyor, yırtınıyor, ısrar ediyordu. Bir gece, biraz nasihat vermek için odasına girdiğim zaman kendimi dehşetli bir manzara karşısında buldum: Bizim yeğenin burnunun altında kulaklarının hizasına kadar bir bezle bağlı çehresi sapsarı parlıyor...

Ayaklarını karyola demirinin üstüne dayamış... Ellerini pamuklara sarmış, gözleri kapalı, kendisinden geçmiş atıyor... Felaket ! dedim, felaket!... Odadan dışarı fırladım... Hekim, aman hekim!... Evin içinde birbirimize girdik. Çıktık. Biz hekimle usul usul odaya girerken yeğenim de şaşkın şaşkın karyolasdından kalktı... Sofadaki kadınların "Kendisini öldürdü!" feryadları evi dolduruyor, yeğenim bu halden ürkmüş, kaçmak istiyor; biz tekrar yatması için yalvarıyoruz; ellerine ayaklarına sarılıyoruz. Bir kargaşalık, bir gürültü, bir patırdıdır gidiyor...

(Bir parça tevakkuftan sonra)

Nihayet iş anlaşıldı: Yeğenim ertesi gün Kağıthane'ye gitmeye niyet etmiş... Yeni potinlere ayaklarını sığdırmak, kanı aşağı vermek hülyasıyla ayaklarını havaya kaldırmış... Yumuşasın, parlasın diye, yüzüne ellerine krem sürmüş... Bıyıklarını dik durdurmak için bir cendere ile sarmış... Ve bu azâb ve eziyyet içinde uykuya, hâb-ı rahata dalmış... Hem bundan sade, bundan tabii ne olabilirmiş?... Bunlar o diyâr-ı irfanda beş senelik geceli gündüzlü (Gülerek ve öksürerek) geceli gündüzlü bir tahsil-i mütemâdinin semeresi imiş!... Anladınız mı? Beş seneden sonra, Napolyonkâri bir vaziyet, Hümbertkâri bir saç, Vilhelmkâri bir bıyık... İşte bu kadar! Yeni kafa olmak için bu kadarı kâfi imiş... Ah!

(Geniş bir nefes alır)

Bir sabah da baktım ki aşağıdaki büyük odada bir curcuna, bir kahkaha, bir tepişmedir gidiyor... Kapıyı araladım; yeğenim hemşiresini piyanoya oturtmuş, Hacı Bacı ile kâhya Kadın, Nail Molla da dahil olduğu halde, halayıkların tekmiline dekolte olmak için kollarını sıvatmış, göğüslerini açtırmış, onlara kankan oynatmıyor mu?.. "La havle!" dedim, "Ya sabır!" dedim, olmadı. Hemen odaya atıldım; onun o pomatlı saçlarından yakaladım; selamlığa aldım... Bizim yeğenin "Neşr-i medeniyyet" vazifesi imiş: kadın ninesine Boccace'ın hikâyelerini anlatmak, halayıklara "Moulin Rouge" sergüzeştlerini nakletmek "neşr-i medeniyyet" imiş!... Artık lâtifeye, şakaya mahal yoktu.

(...) Henüz hiddetimi teskin etmeden aşağıdaki mutfaktan doğru bir gürültü, bir hırıltı fışkırdı... Bizim yeğen uzamış tırnaklarının ucuyla, keşkûlûfukarının fıstığından almak istemiş, ahçı İbiş, yeğenimin böyle mülevves tırnaklarını kesmeden mutfağa girmekten men'olunmasını benden rica için yerinden fırladığı sırada, o, biçarenin arabacı Pavli, ayvaz Haçador vasıtasıyla ellerini ayaklarını tutturup daha şık, daha alafranga olmasını te'minen, biçarenin bıyıklarını tıraş etmeye kalkışmamış mı? İbiş'in kafası kızmış; oklavayı bir eline almış, yanmış odunu diğer eliyle kavramış, savuruyor ve "Namusum bir paralık oldu... Bu kapıda bir daha duramam... Ben giderim!.." diye avazı çıktığı kadar gürlüyor...

Baktım olmayacak; yeğenimi kurtardım, hareme tıktım... Buna bir ders-i ibret vermek sırası gelmişti; düşündüm, taşındım; hemen o günden itibaren buna bir iş bulmaya

teşebbüs ettim; Anadolu'nun şöyle bir kıyıcığında bir seyâhât-ı tecrübiyye icrâ etmesini kararlaştırdım... Zonguldak hatırıma geldi; "Zonguldak... Oh! Zonguldak... Şimdi görürsün sen Moulin Rouge'da kankan oyununu. Ömrüne bereket Zonguldak!... diyerek Zonguldak'ta bir maden mühendisliğiyle yeğenimi başımdan savdım.

Bu vakadan tam beş sene sonra, o şampanya gibi kabına sığmayan yeğenim, Zonguldak'tan avdet ettiği zaman, ayran gibi sakin ve râkid, apışmış kalmıştı...

(Hâristan, İB. 1900)

ÜZÜMCÜ

Büyükada'da Temmuz ipitidası öğle üstü. Güneşin eriyip toprakları kavrayıp kavurduğu yalayıp parlattığı bir gün. Gökten dökülen sıcak, yanakları yakıyor, göğüsleri eziyor, nefesleri tıkıyor. Elle tutulabilir bir alev haline geliyor. Ortalık gözleri kamaştıracak derecede aydınlık karşıdaki çamlar yanık, siyah bir leke gibi duruyor. Bu kadar nura dayanamaya gözler sönüyor ve kapanan göz kapakları altında kımıldanmak istemiyordu. Yer, gök bir kor halinde için için yanıyordu.

Baygın geniş sükûtun içinde tâ uzaklardan, iskele tarafından, akisler hâsıl ederek korkunç, vakur bir sada kükredi:

– Kaaarpuz!... Karpuz!

Köşklerin camlarını çarparak camların tepelerinden aşarak kızgın bir kartal mehabetiyle dağların sırtlarından uçan bu sesten ürken bir küme güvercin karşıki çamlıktan havalandı.

– Kaaarpuuz!...

Bu sadaya Nizam tarafından, daha dik, daha iri bir ses aksiseda gibi cevap verdi:

– Çaaavuuuuuş!...

Sükût... Sanki bu dik kalın, büyük sesin azametinden mevcudat bir saniye için, ürkmüş, titremişti. Sükûtun altında sinmiş duran dağlara, denizlere bu iki sesin yüksekliği hâkimdi.

– Çaaavuuş!... Çaaavuuuş!...

Sesi kadar yüksek vücudu, değirmi ve kır sakalı, açık ve yanık göğsü, kalın tozluklu baldırları, saf çehresi, arkasında seksen okka çeken iç içe geçmiş küfesiyle bu erkeklik heykeli şimdi karşımda duruyordu.

Ben bu ses, bu sesi hâsıl eden çehreye meftunum.

Şimdi yanımızdaki sokaktan bir satıcı daha geçiyor: Biraz daha uzaktan "çalı fasulye, kemer patlıcan!" sesleri alçaklarda paytaklanarak yayılıyor. Bunların üstünde uçan "Çavuuuuş!... "avazının yanında bu yıpranmış, çatlamış sesler ne kadar âciz, ne kadar pest kalıyordu.

Evin arka penceresine koştum. Üzümcü tepeye varmıştı.

Yolun kenarındaki kayanın üstüne küfesini koydu. Ellerini belindeki kızıl kuşağın

ön tarafına soktu. Açık göğsü, çıplak sert baldırlarıyla bir kuvvet âbidesi vaziyetinde durdu. Mütekebbir, kalın kaşları altında mütehakkim ağır dönen iri gözlerinden fırlayan nazarlarıyla, Marmara'nın dalgalarına, karşıki sahile, mavi göğü, lacivert deniziyle altın köpüğü renginde güneşinin ışığıyla mavi gözlü sarı saçlı bir kıza benzeyen sevimli, sevgili yurdunun taşına toprağına derin derin baktı... Bu bakışta esrar, bu bakıştaki feryat, memleket için:

Allah! Dedim, yatağana dayandım;
Ben senin'çün al kanlara boyandım.

Beytinin mağrur bir meali idi.

Pencerenin önünde bir canlı heykeli hayretle, hürmetle seyrediyor; bunun kur'a neferi halinde üstünde mavili, kırmızılı yemeni sarılmış, kalıpsız, püskülsüz fesi, ayağında yırtık çarığı, sırtında alaca mintanının üstünde koyun postundan dağarcığı olduğu halde sırayı bozmamak için bir kuzu gibi seğirte sıçraya Harbiye Nezareti'nin büyük kapısından içeri girdiğini görüyordum...

Sen gürbüz ninenin gür ve temiz sütünü daha emerken azameti nefis, sebat ve tahammül, itaat ve tahakküm gibi âmir olmak için yaratılmış bir cinsin faziletlerine malik olmuşsun. Bu hakimiyet esaslarını başka milletler mekteplerde, medreselerde anlarlar. Sana bu meziyetleri ninenin iri siyah bakışı, babanın kükreyen dik sesi, Kur'an'ın esrarengiz ahengi öğretmiş.

Yırtık poturunla da vakursun; mahkûm olsan da hâkimsin; temellükten ziyade tecebbüre meyyalsin; fikrinde azmin gibi sabitsin; sertsin, sertliğinde kabalıktan ziyade âmiriyet kuvveti, necabet lâubaliliği vardır. Hiddetle yıldırım gibi gürlediğin halde rikkatle bir bulut gibi ağlarsın; safiyette bir melek, ısrarda bir devsin... Onun için dünyada eşi bulunmaz bir millet olmuşsun. Düşündüğün zaman bir aslan temkiniyle ağır ve sakin duruşundan, kızdığın vakitki azim ve şiddetin anlaşılmaz. Uzun kirpiklerin altında utangaç ve durgun düşünen iri gözlerin bir kere açılmasın; kalın kaşların bir kere çatılmasın; o zaman varlığın, benliğin köpürür, taşar; o zaman ceberûtun, haşmetin parlar, yükselir. O zaman cebbar olursun. Bu acayip sırr-ı hilkatini bilmeyenler yanılırlar.

Büyüklere karşı saygın bizzat sayılmayı sevdiğindendir; muti olman, muta olmak istemendendir.

Fikrinde muannit, muhabbette muannit, muharebede muannitsin. Safsın; seni çekemeyenler, böbürlenmekle değil, ekseri sana yaltaklanmakta seni ızrar ederler. Ayakların, kolların bir boğa gibi ağır ağır kımıldarken tavrından tükenmeyen bir tahammül, yılmayan bir azim aşikâr olur. O engin denize benzersin ki yavaş yavaş coşar ve coşunca da pek hırçın olursun.

Maddî menfaate ehemmiyet vermezsin. Para denilen maden parçasına itibar etmezsin. Suçun budur. Müsrifliği asalet icabı sayarsın.

Vakarın benliğine galebe eder. Cananını canına tercih edersin. Ekseri başkaları için yaşar, başkaları için çalışır, başkaları uğruna ölürsün. Başkaları seni beğendiği halde sen kendini sevmezsin. Ne zaman köyünde, önüne bir önlük koyup makine başına geçecek, ne vakit eline pergel alıp masaya yaslanacaksın? Ne zaman dükkânının tezgâhında ser-

mayenin faizini hesap edeceksin?... Senden bunu bekliyorlar... Fakat vakit kalmıyor mu? Keseni doldurmak için değil, karnını doyurmak için kullandığın sabahın demirini tarlanın ortasında bırakıp tüfeğin çeliğine sarılıyorsun... O serhadden bu hududa koşuyorsun.

Bu ulu çınarsın ki kırılır, eğrilmezsin, ölür, inlemezsin... Kanınla çorak kumlukları sularken ekmeğini alnının terine batırır, yer, yine düşman karşısına yaralarınla beraber her yerde bir istihkâm gibi çıkarsın... Sen, zalim heybetinde bir mazlumsun; ninenin atanın bucağında bir garip, ananın babanın kucağında bir yetimsin...

Dul analarla dolu olan şu Anadolu bir üvey nine kadar sana cefakârdır... Sen şarkın kınına giremeyen bir kılıcısın; dövüle dövüle tavlanır, vurula vurula kırılırsın. Yine her parçadan bir kıvılcım, her kıvılcımdan bir şimşek çıkar! İlahi bir kuvvetin, ebedi bir feyzin var, ey Türk!...

Ahmet Hikmet Müftüoğlu
(Çağlayanlar, 1968)

Sözcükler:

aksiseda : Yankı.
âmiriyet : Âmirlik.
avaz : Yükses ses.
azameti nefs : Nefsin yüceliği.
cebbar : Cebreden, zorlayan, zorlayıcı.
ceberût : Aşırı büyüklük, pek çok kibir.
esrar : Sırlar.
feyiz (feyz) : Bolluk, verimlilik.
galebe etmek : Yenmek.
hilkat : Yaratılış, yaratılma.
ızrar : Zarara sokma.
iptida : Başlama, başlangıç, önce.
istihkâm : Savunma için güçlendirilmiş yer.
kur'a neferi : Kur'a çekerek yeni asker olan er.
meal : Anlam, kavram.
meftun : Tutkun, hayran olmuş.
mehabet : Ululuk, büyük görünme.
mevcudat : Varlıklar.
meyyal : Eğilen, eğilimli.
muannit : İnatçı.
muta : İtaat olunan, boyun eğilen.
muti : İtaat eden, bağlı.
mütehakkim : Hâkim, âmir kesilen, egemen olan.
mütekebbir : Kibirli.
necabet : Asalet, soyluluk.
paytaklanmak : İki yana sallanarak yürümek.
pest : Yavaş sesle söylenen.
potur : Arkasında kırmaları çok altı dar pantolon türü.
pulat : Çelik.
rikkat : İncelik, naziklik.
tecebbür : Büyüklenme, kibirlenme.
temellük : Sahip olma, mülk edinme
vakur : Ağır, ağırbaşlı.

MEHMET AKİF ERSOY
(1873 - 1936)

İstanbul doğumlu, Fatih Medresesi müderrislerinden Tahir Efendinin oğlu olan Mehmet Akif, mahalle mektebi, Fatih Rüştiyesi ve Mülkiye Mektebi'nin lise bölümünü okuduktan sonra, Halkalı Baytar (veteriner) Mektebi'ni birincilikle bitirdi (1893). Fatih Camiinde dersler alarak Arapça, Farsça'yı öğrendi. Tarım Bakanlığına bağlı değişik yerlerde baytarlıkla ilgili görev yaptı (1893-1897). Baytar Mektebi Müdürlüğü, Darülfünun Edebiyat Öğretmenliği görevlerinde bulundu. Bir arkadaşıyla "Sırat-ı Müstakim", "Sebilürreşat" adlı dergileri çıkardı. Şehzadebaşı, Süleymaniye Camilerinde verdiği vaazlarda, Türkçülük akımına karşı, İslam Birliğini savundu (1912). Birinci Dünya Savaşı yıllarında Mısır, Hicaz ve Berlin'e gitti. 1918'de Dar'ül İslamiye'nin başkâtipliğini yaptı. İzmir'in işgalinden sonra (1919), Balıkesir'de vaazlarıyla Kurtuluş Savaşı'nı destekledi (1920). Kimi İslamiyetçi etkinlikleri olumlu karşılanmadı. Bir süre Mısır Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği yaptı (1925- 1935); hastalanınca yurda döndü. Yazdığı ***İstiklâl Marşı,*** *12 Mart 1921'de BMM'nce, "Ulusal Marş" olarak kabul edildi. (Ö.27 Aralık).*

Safahat (1911), **Süleymaniye Kürsüsünde** (1912), **Hakkın Sesleri** (1913), **Fatih Kürsüsünde** (1914), **Hatıralar** (1917), **Âsım** (1924), **Gölgeler** (1933) başlıklı bölümlerden oluşan **Safahat** adlı şiirlerden (ya da manzumelerden) oluşan yapıtında, Mehmet Âkif, "mesnevi" (Divan Edebiyatında, genellikle uygulanan, öykü ya da öyküleme nazım biçimi) düzeninde, karşılıklı konuşmalar ya da öğütler ve hitabelerle, dinsel ilkelere dayanan görüşlerini dile getirmiş; kimi şiirlerinde de, gerçekçi betimlemelerle, toplumsal sorunları içeren öyküler (manzum hikâyeler) ortaya koymuştur. **Küfe, Seyfi Baba**... onun bu öyküleri arasında en çok bilinenleridir.

Mehmet Âkif'in şiirlerinde "mesnevi" düzenini yeğlemesi, söyleyiş biçeminin (üslûp), genelikle uyguladığı "öyküleme" ye uygun olmasındandır.

K Ü F E

Beş-on gün oldu ki, mu'tâda inkiyâd ile ben
Sabahleyin çıkıvermiştim evden erkenden.
Bizim mahalle de İstanbul'un kenârı demek:
Sokaklarımızda gezilmez ki yüzme bilmeyerek!
Adım başmda derin bir buhayre dalgalanır,
Sular karardı mı, artık gelen gelir dayanır!
Bir elde olmalı kandil, bir elde iskandil,
Selâmetin yolu insan için bu, başka değil!
Elimde bir koca değnek, onunla yoklayarak,
Önüm adaysa basıp yok denizse atlayarak
– Ayakta durmaya elbirliğiyle gayret eden,
Lisân-i hâl ile ammâ rükûa niyyet eden
O sâlhurde, harab evlerin saçaklarına,
Sığınmış öyle giderken, hemen ayaklarına
Delîlimin koca bir şey takıldı... Baktım ki:
Genişçe bir küfe yatmakta, hem epey eski.
Bu bir hamal küfesiymiş... Acep kimin? Derken;
On üç yaşında kadar bir çocuk gelip öteden,
Gerildi, tekmeyi indirdi öyle bir küfeye:
Tekermeker küfe bitâb düştü tâ öteye:
– Benim babam senin altında öldü, sen hâlâ
Kurumla yat sokağın ortasında böyle daha!
O anda karşıki evden bir orta yaşlı kadın
Göründü:
– Oh benim oğlum, gel etme kırma sakın!
Ne istedin küfeden, yavrum? Ağzı yok, dili yok,
Baban sekiz sene kullandı... Hem de derdi ki: "Çok
Uğurlu bir küfedir, kalmadım hemen yüksüz..."
Baban gidince demek kaldı âdeta öksüz!
Onunla besleyeceksin ananla kardeşini.
Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini?
Dedim ki ben de:
– Ayol dinle annenin sözünü!
Fakat çocuk bana haykırdı ekşitip yüzünü;
– Sakallı, yok mu işin? Git cehennem ol şuradan!
Ne dırlanıp duruyorsun sabahleyin oradan?

Benim içim yanıyor: dağ kadar babam gitti...
– Baban yerinde adamdan ne istedin şimdi?
Adamcağız sana, bak hal dilince söylerken...
– Bırak hanım, o çocuktur, kusûra bakmam ben...
Adın nedir senin oğlum?
– Hasan.
– Hasan, dinle.

Zararlı sen çıkacaksın bütün bu hiddetle.
Benim de yandı içim anlayınca derdinizi...
Fakat, baban sana ısmarlayıp da gitti sizi.
O, bunca yıl çalışıp alnının teriyle seni
Nasıl büyüttü? Bugün, sen de kendi kardeşini,
Yetim bırakmayarak besleyip büyütmelisin.
– Küfeyle öyle mi?
– Hay hay! Neden bu söz lâkin?
Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?
Ayıp: dilencilik, işlerken el, yürürken ayak.
– Ne doğru söyledi! Öp oğlum amcanın elini...
– Unuttun öyle mi? Bayramda komşunun gelini
"Hasan, dayım yatı mekteplerinde zâbittir;
Senin de zihnin açık... Söylemiş olaydık bir...
Koyardı mektebe... Dur söyleyim" demişti hani?
Okutma sen de hamal yap bu yaşta şimdi beni!
Söz anladım ki uzun, hem de pek uzun sürecek;
Benimse vardı o gün birçok işlerim görecek;
Bıraktım onları, saptım yokuşlu bir yoldan.
Ne oldu şimdi acep, kim bilir zavallı Hasan?

Bizim çocuk yaramaz, evde dinlenip durmaz;
Geçende Fatih'e çıktık ikindi üstü biraz.
Kömürcüler kapısından girince biz, develer
Kızın merakını celbetti, daima da eder:
O yamru yumru beden, upuzun boyun, o bacak,
O arkasındaki püskül ki kuyruğu olacak!

Hakikaten görecek bir şey değil mi ya? Derken,
Dönünce arkama, baktım: Beş on adım geriden,
Belince enlice bir şal, başında âbâni,
Bir orta boylu, güler yüzlü pîr-i nûrani;
Yanında koskocaman bir küfeyle bir çocucak,

Yavaş yavaş geliyorlar. Fakat tesadüfe bak:
Çocuk, benim o sabah gördüğüm zavallı yetim...
Şu var ki, yavrucağm hâli eskisinden elîm:
Cılız bacaklarının dizden altı çırçıplak...
Bir ince mintanın altında titriyor, donacak!
Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!
Düğümlü, alnının üstünde sâde bir çember.
Nefes değil o soluklar, kesik kesik feryad;
Nazar değil o bakışlar, dümû-i istimdâd.
Bu bir ayaklı sefâlet ki yalnayak, baş açık;
On üç yaşında buruşmuş cebîn-i sâfı, yazık!
O anda mekteb-i rüşdiyyeden taburla çıkan
Bir elliden mütecâviz çocuk ki, muntamazan
Geçerken eylediler ihtiyârı vakfe-güzin...
Hasan'la karşılaşırken bu sahne oldu hazin.

Evet, bu yavruların hepsi, pür-sürûd-i şebab,
Eder dururdu birer âşiyân-ı nûra-şitab.
Birazdan oynayacak hepsi bunların, ne iyi,
Fakat Hasan, babasından kalan o pis küfeyi,
– Ki ezmek istedi görmekle reh-güzârında–
İlel'ebed çekecek dûş-i ıztırârında!
O, yük değil, kaderin bir cezâsı ma'suma...
Yazık, günâhı nedir bilmeyen şu mahkûma!

(Safahat, 2006)

Sözcükler:

bîtab: Bitkin, yorgun.
buhayre: Göl
cebin: Alın.
delil: Kılavuz.
dûş-ı ıztırâr: Zorunluluk.
dümû-i istimdâd: Yardım zamanı.
elîm: Çok acı.
inkıyad: Boyun eğme.
iskandil: Ölçme gereci, baston.
mutad: Alışılmış.
reh-güzâr: Geçit.
rükû: Namazda eğilme.
şebab: Gençlik.
şitab: Acele, çabukluk.
vakfe-güzin: Seçkin an.

ÖMER SEYFETTİN
(1884 – 1920)

Gönen doğumlu (28 Şubat) olan Ömer Seyfettin, ilköğrenimine burada başladı. Babası subaydı. İstanbul'da, Fransızca öğretilen Mekteb-i Osmani'de okuduktan sonra, Edirne Askeri İdadisi'ni (1900); ardından Harbiye'yi bitirdi (1903). Teğmen rütbesiyle İzmir'de Redif taburuna atandı. Oradaki yazarlarla tanıştı.1908'de ordudan ayrılarak Selanik'te "Genç Kalemler" dergisinde ve "Rumeli" gazetesinde makaleler, öyküler yazmaya başladı.Balkan Savaşı'nın çıkışıyla yeniden orduya çağrıldı. Yanya Kuşatması'nda tutsak düştü. Tutsaklığı son bulunca (1913), İstanbul'da, yaşamını yazarlıkla, öyküleriyle sürdürmeye koyuldu. 1914'te "Türk Sözü", dergisinin başyazarlığını üstlendi. "Türk Yurdu" ve "Tanin"' de de yazıyor; Kabataş Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapıyordu. "Yeni Mecmua" (1917), "Büyük Mecmua" (1919) gibi dergilerde ünlü öykülerini yayımladı.(Ö. 6 Mart)

Öykü ve yazılarıyla Türkçe'nin arınması, ulusal bilincin oluşması bağlamlarında önemli yeri olan Ömer Seyfettin, anılarından, tarihsel kahramanlıklardan ya da güncel yaşayışlardan yararlanarak; gücünü etkili anlatımından ve ilginç olaylardan alan; öykülerindeki anaolayları, çoğunlukla beklenmedik sonuçlara götüren; her dönemde, genellikle öğrenim çağındaki okurların ya da halktan insanlarımızın ilgisini çeken bir yazarımızdır.

İlk öyküsü, *Genç Kalemler*'de yayımlanan **Pamuk İpliği**'dir. Bu, Milli Edebiyat Akımı'nın öncü öyküsü sayılabilir. Ardından, 31 Mart'la ilgili **İrtica Haberi**, **Bomba** (1909), **Bahar ve Kelebekler** (1910) ... adlı öyküler gelir. 1911'de Trablusgarp Savaşı'nın ortaya çıkardığı sorunları işleyen **Primo Türk Çocuğu** yayımlanır. **Aşk Dalgası** (1912)'ından sonra, çocukluk anılarını konu alan **And** (1912), *Genç Kalemler*'deki son öyküleridir.

Daha sonra öykülerinin yoğun olarak yayımlandığı dönemler, *Yeni Mecmua (1917); Büyük Mecmua, Zaman, Vakit* gazetelerinin çıktığı 1919-1920 yıllarına rastlar. Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini gidermek için Harbiye Nezaretinin açtığı "Kahramanlık Yazıları Yarışması", onun yazınsal yaşamına yön vermiştir.

"İçtimai (toplumsal) roman" niteliğinde olan **Ashab-ı Kehfimiz** (Yedi Uyurlarımız) ile **Harem** (1918), **Efruz Bey** (1919) adlı uzun öykülerini kendisi yayımlamış; **İlk Düşen Ak, Yüksek Ökçeler, Gizli Mabet, Asılzadeler, Beyaz Lale, Mahçupluk İmtihanı, Dalga...** adlı, öykülerinin derlendiği kitaplar da, ölümünden sonra, uğraşdaşı *Ali Canip*'çe yayımlanmıştır.

Bomba, Bahar ve Kelebekler, Primo Türk Çocuğu, Hürriyet Bayrakları,

Beyaz Lale... adlı öykülerin yazılmasında, ulusal bilincin oluşması amaçlanmıştır.

Öykülemelerdeki konuşmaların yalınlığına, betimlemelerin çekiciliğine karşın, ruhsal çözümlemelerde derinliğin bulunmaması, öykülerin kolay okunup algılanmasını sağlayan anlatım özelikleridir.

Seçilen örüler

YALNIZ EFE

– Öykü –

Sabahtan beri yürüyorduk. Düşe kalka geçtiğimiz sarp keçi yolları bazen sel yarıntıları içinde kayboluyor, bazen sık fundalıklardan ayrılarak, dibinde sivri sivri çam tepeleri görünen karanlık çukurlara sapıyordu. Ayı avına gidiyordum. Kılavuzum "Kumdere" köyünün en namlı nişancılarındandı. Beraber tırmanacağımız yüksek ormanlı dağların daha çok uzağındaydık. Vakit vakit ince bir yağmur sepeliyordu. Güneş yoktu. Nihayetsiz mor bir kubbeyi andıran duman gökten faniliğin geçmiş saatlerini hatırlatırken gamlı guguk sesleri aksediyordu. Artık iyice yorulmuştum. omzumdaki martin gittikçe ağırlaşıyordu.

– Biraz dinlensek...

Dedim... Kılavuzum güldü. Onun da kır çember sakalı, şen çehresi pembeleşti.

– Kesildin mi?

Diye sordu.

Sırtında çiftesiyle üç günlük yiyeceğimizden başka benim kebemi de taşıyan bu dinç köylüye yorgunluğumu söylemedim.

– Ha biraz gayret! dedi. Yarın başına bir çıkalım, ordan öte "Akkavuz"a kadar yol iyidir.

....

Yarım saat daha tırmandık. Ayaklarımızın altından küçük taşlar, kireçli topraklar sökülüyordu.

Gayet büyük tek bir çam ağacının yanına gelince kılavuzum:

– İşte yarın başı!

Dedi. Yerler çamurdu. Çiseleyen yağmurun dallara çarpan damlaları derin bir fısıltı çıkarıyordu. Ben hemen çöktüm. Çamın arka gövdesine arkamı dayadım. Cebimden paketimi çıkardım. Sırtından yükünü indiren ihtiyar avcıya uzattım:

– Yak bi cigara bakalım, yorgunluk alır.

Ağır bir tavırla:

– Burada tütün içilmez!

Dedi. Sordum:

– Niçin? Namazgâh mı burası?

– Hayır

– Ya ne?

Başını salladı. Gizli bir şey söylüyormuş gibi yavaşça:

– Burası "Yalnız Efe'nin "sır" olduğu yerdir!

Dedi. Serin bir rüzgâr, yağmurun fısıltısını çoğaltarak esiyor, üstümüze siyah bir çadır gibi açılan çam dalları titriyordu. Anadolu'nun bu yalçın tutkulu, bu boş, bu kayalık, bu korkunç tarafı; Bozdağı'na giden bu ıssız yol eskiden beri bir eşkıya uğrağıydı, bunu biliyordum. Ben tenha bir geçidin gizli bir köşesinde uyuyan küçük bir köyde doğdum. Gerali'nin Köroğlu'nun koşmaları, Develi'nin, Çellav'ın menkıbeleri içinde büyüdüm. Bilmem onun için mi, eşkıya hikâyelerini dinlemeyi pek severim.

– Anlat bana baba, dedim, bu "Yalnız Efe" kim? Nasıl "sır" oldu?

İhtiyar avcı torbasının yanına bağdaş kurdu. Çiftesini kucağına uzattı. İri elâ gözleriyle dik yarın keskin kenarına, karşıdaki yağmurda ıslanarak koyu kan rengine giren derin granit uçurumlara baktı, baktı. Sonra bana döndü:

– Anlatayım, dedi, ben şimdi elli yaşını geçiyorum. O vakit pek ufaktım. Onu gören kadınları dinledim. Kendisi hiç erkeğe gözükmezdi.

– Neye gözükmezdi?

Diye sordum.

– Çünkü kızdı!

– Kız mıydı?

Hayretim hoşuna gitti. Geçmişi seven, bütün harikaları geçmişte sanan, takdis eden her yaşlı köylü gibi masum bir şevkle hikâyesine devam etti.

**

"Dağa çıktığı zaman daha on altı yaşındaymış. Babası gençliğinde bizim köye göçmüş. Kızından başka kimsesi yokmuş. Topal mıymış neymiş...

"Bu adam bir gün nasılsa Eseoğlu'nun çiftliğinden geçer. Oradaki yabancı korucuların birisinde alacağı varmış. Onu ister. Vermezler. O da galiba kötü bir laf söyler. Hemen zavallıyı öldürürler. Kızı duyunca babasının ölüsüne gider. Ağlamaz, sıkılmaz. Kimin vurduğunu anlar. Sonra kasabaya gelir. Hükümete koşar. Babamı vuran filândı! Tutun, der. Aldıran olmaz. Kız yine köye döner. O vakit nereden geldiği, nereli olduğu belli olmayan sarhoş bir zaptiye mülâzımı varmış? Eseoğlu'nun ahbabıymış. Kız her gün onu tutar: Babamı vuranı daha tutmazsan ben seni öldüreceğim, der. Zaptiye mülâzımı bu lafa bütün bütün gazeplenir. Fırlar. Yörüğün kızını iyice döver. Zaptiyelere sokağa attırır.

"Kız bir zamanlar görünmez olur.

"Bir gün sarhoş mülâzım, Eseoğlu'nun verdiği ziyafete giderken kafasına bir kurşun yer. Hemen oracıkta can verir. Vuranı ararlar. Bulamazlar. Yörüğün kızı vurdu, diye bir laf olur. Ama kimse buna inanmaz. Herkes onu İzmir'e birinin yanına evlatlık gitti sanır. Fakat bir hafta geçmeden Yörüğü öldüren korucu da vurulur. Biraz sonra hükümete, Yörüğün davasını hasıraltı ettiren çiftlik sahibi Eseoğlu'nun da boğazlanmış

ölüsünü bağdaki yatağında bulurlar. Kasabalı ağaların çiftliklerine korucu, hergeleci, çoban gibi gelip silahsız ahali içinde tüfekle gezen ne kadar Arnavut filan yabancı varsa, yavaş yavaş hepsi vurulmaya başlar. İş o dereceye varır ki, yabancılar yalnız kıra çıkmaz olurlar. Nihayet takım takım buralarını bırakırlar. Kendi yurtlarına dönerler. Zalim zaptiyeleri, köylüyü soyan memurları, rençberleri dolandıran madrabazları hiç görünmeden öldüren bu Efenin kim olduğu bir zaman anlaşılmaz.

"Malûm ya, Anadolu Efeleri uşaklarıyla gezer. Halbuki bu Efe tek başına... Yanına uşak filan almaz. Müracaat edenleri tersyüzüne çevirir. İşte bunun için köylüler ona "Yalnız Efe" derler. Tam on beş sene! Yalnız Efe'nin yüzünü kadınlardan başka kimse görmez. Dağda erkeğe rastgeldi mi, uzaktan: Gözlerini yum! diye bağırırmış. Sonra yanına gelirmiş. Kim gözünü açarsa hemen öldürürmüş. Gözünü açmayan erkeğe; Size zulüm eden kim? Rüşvet alan memurunuz var mı? diye sorarmış. Onun korkusundan kazada kimse kötülük yapamazmış. Zenginlere kadınlarla haber gönderir: Falan fakire yardım ediniz. Filân öksüzü evlendiriniz, filân köprüyü yapınız. Filân köye bir mektep kurunuz, gibi emirler verirmiş. Hem çok sofuymuş. Benim teyzem bir kere odundan gelirken görmüş. Anlatırdı: Başında yeşil bir namaz bezi sarılıymış. Arkasında erkek esvabı varmış, yamaçta namaz kılıyormuş. Peri gibi güzelmiş.

"Evet, bir zaman onun korkusundan kimse kimseye haksızlık edemez olmuş. Haksızlığa uğrayan düşmanlarını: Gidip Yalnız Efe'ye söylerim, diye korkuturmuş. On beş sene ne köyümüze, ne kazamıza, yağmacı gelmemiş. Öşürcüler, ağnamcılar, tahsildarlar, zaptiyeler köylerde kuzu gibi namuslu namuslu dolaşırmış. Rüşvet değil, ikram olunan yemişi bile kimse almaya cesaret edemezmiş.

"Yalnız Efe'den kimsenin şikâyeti yokmuş. Ne kimseyi dağa kaldırmış, ne de fidye istermiş. İstediği hep fakirler, kimsesizler, dullar, öksüzler içinmiş. Camiye bakmayan köye haber gönderir: Gelecek Ramazana kadar mescitlerini tamir etmezlerse, samanlıklarını yakarım dermiş. Onun sayesinde camiler şenlenmiş. Köylü zulümden kurtulmuş. Öksüzlerin, yoksulların yüzü gülmüş. Her köyün korusunda gizli bir ağaçta bir heybe asılıymış. Köy halkı bu heybe boşaldıkça içine somun, sucuk, şeker korlarmış. Yalnız Efe'nin kaza içinde belki elli dalda heybesi varmış, Kimseye ağırlık olmaz, kimseyi sıkıştırmaz, iyilikten başka bir şey yapmaz, herkesin gönlünden kopanla geçinirmiş.

"Uzatmayayım; işte tam o sırada Söke taraflarında gayet azgın bir Rum eşkiyası türer. Devlet bu haydutlara karşı bir nizamiye taburu çıkarır. Döne dolaşa bu tabur bizim tarafa gelir. Rumların izlerini bir türlü bulmazlar. Kasabada Yalnız Efe'nin namını işitirler. Boş durmamak için onu tutmaya kalkarlar. Yerli zaptiyeler kılavuzluğu kabul etmezler. Yalnız Efe bunu haber alır. Bozdağı'na geçmek ister. Bir bölük asker ondan evvel davranır. Arkadan dolaşır. Akkovuğu tutar. Bir bölük asker de aşağıdan çıkmaya başlar. Yalnız Efe'yi tam burada sıkıştırırlar. Teslim ol, derler. Yalnız Efe: Siz askersiniz, benim kardeşlerimsiniz, canınızı yakmak istemem. Savulun. Yoluma gideyim... der, dinlemezler. Üzerine ateş ederler... Yalnız Efe birkaç askeri elinden, kolundan, kulağından hafifçe yaralar. Tekrar: Asker kardeşler! Bırakın beni, sizin canınızı yakmak istemem, diye haykırır. Yine dinlemezler. Akkovuk'tan gelip dar geçidi saran bölük de ateşe baş-

lar. İki ateş arasında kalınca: Asker kardeşler! Benim yüzümden birbirinizi vuracaksınız! Ben gidiyorum! Ben artık yokum! Ateş kesin. Yürüyün. Buluşun, diye haykırır. Bir zaman daha yaylım ederler. Nihayet Yalnız Efe'nin sesi kesilince vuruldu sanırlar. Yavaş yavaş yürürler. Dik boyunun önünü arkasını adım adım tararlar. İşte bu çamın dibinde "Yalnız Efe"nin martiniyle geyik postu seccadesinden, yeşil namaz bezinden başka bir şey bulamazlar.

"O vakitten beri Yalnız Efe'ye rastgelen yok! Yazın yamaçlarda hayvanlarını süren Yörükler buraya her gece nur inerken gördüklerini yemin ederek anlatırlar."

**

Akkovuğa biraz erken yetişmek için davranmak icabediyordu.Yağmur dinmişti. Kalktım. Martininin kayışını omzuma geçirdim. İhtiyar yemek torbasını, heybeyi sırtlıyordu. Yürüdüm. Yarın kenarına geldim. Aşağısı başı döndürecek kadar derin bir uçurumdu. Yeni geçmiş bir kâbus gecesinden kalma korkunç rüyaları andıran parça parça sisler, birbirine karışmış çamlarla kayaları örtüyordu. Yanıma yaklaşan kılavuza:

– Yalnız Efe askerlerin eline düşmemek için buradan kendini aşağıya atmış olmalı!...

Dedim:

– Hâşâ! Tövbe! Diye reddetti, o Allah'tan korkardı. Dini bütündü.

– Ey havaya uçmadı ya?

– Sır oldu!

Gülerek sordum:

– Ne biliyorsun?

İri elâ gözlerini kırptı:

Delillerinden emin olan sade insanlara mahsus, saf bir kanaatla:

– Ne bilmeyeceğim! dedi, sır olmasa buraya her gece nur iner mi?

(Yalnız Efe, 1971)

MERMER TEZGÂH

– Öykü –

Câbi Efendi, öyle her ihtiyar gibi, sabahtan akşama kadar evinde pineklemezdi. Vâkıa yine ciddi bir işe elini sürmez: "Yiyeceğim var, içeceğim var! İş benim neme gerek?" derdi. Ama her sabah, güneş doğmadan, kendini sokağa atardı.

Yegâne merakı "dünyanın ahvalini" tetkikti! "Okur, yazar" gürühundandı. Fakat bu faziletini hiç kullanmıyordu. Kütüphanelerin önünden geçerken, kendini tutamaz: "işte nâdanların akıl ambarı!" diye gülümserdi. Onun fikrince, kitaplar, "hakikat"'in üstüne gelişigüzel yığılmış birtakım zarif, süslü, kıymetli kerpiçlerdi. Bu kerpiçleri toplayıp bir tarafa atmayan, mümkün değil, hakikati göremezdi.

Hakikat kitapta değil, hayatın kendisinde idi. Kitaba inanan, esir olur, zihni katılır, kafası kerpiçleşirdi. Halbuki, ancak... Her gün değişen, hiçbir mefhumun dar çerçevesine sığmayan hayat okunmaya lâyıktı.

Hayatın her adımında binlerce garibe, binlerce sır... Binlerce dalavere gizliydi. İlim, hikmet, hars, felsefe, irfan, hep hayatın içinde idi. Mesela elli senedir gezmekle bitiremediği şu İstanbul, "bir milyon küsûr sayfalı" kocaman bir kitaptı. Sokaklarında, çarşısında, pazarında dolaşan her adam da başlı başına ayrı bir cihan, ayrı bir kitaptı. Bu kitapların hepsini okumaya kalkmak, ummânı içmek kadar imkansızdı; yalnız bir tanesinin bir faslını süzebilen insan, şüphesiz en büyük bir irfanın sahibi olurdu. Mahalle mektebinden diplomasını aldıktan sonra, mukaddes, gayrı mukaddes hiçbir kerpici eline almamakla iftihar eden Câbi Efendi, işte bu, yalnız hayatı okuyan âriflerden biriydi!

**

...Yine bir bahar sabahı, güneş, bahçesindeki evvel zamandan kalma çitlenbik ağaçlarının üstünden doğarken, Câbi Efendi de kapısında göründü. Birkaç adım yürüdü, durdu. Etrafına bakındı. Yerlerde çimenler yeşermiş, sıska erik dalları, pembe, beyaz havayı kokladı. "Bu ne letâfet, bu ne güzellik Yarabbi!" diye mırıldandı.

Allah, mutlaka dünyayı kullarına sevdirmek için, baharı yaratmış olacaktı!... Her sene kıştan, yağmurdan, çamurdan, kardan, soğuktan, tipiden bıkan insanlara, bahar, hayalden bir peri gelini gibi görünür, uyuşuk ruhlarına "teselli, hararet, ümit" serper, sonra onları "haberleri olmadan", yazın cehennemi içinde bırakarak kendi kelebekleriyle, çiçekleriyle, korkularıyla, savuşup giderdi... "Ben ama dolma yutmam, derdi, hepsi rüya... Birkaç hafta sonra, ne bu çiçeklerden, ne bu kokulardan eser kalır!"

Çimenlerin üzerindeki çiğlerde, güneşten düşmüş parlak elmas damlalarını, inadına, ayaklarıyla ezdi. Sokağa çıkar çıkmaz, gece geçen zerzevatçı, sütçü beygirlerinin bozuk kaldırımda bıraktığı şeyleri cıvıldaşarak yiyen serçelere gözü kaçtı. Durmadı, "birinin ettiği halt ötekine nimet..." dedi. Kendi istemediği halde, müstakil zihni bu münasebetsiz hadiseden bir hikmet çıkarmaya çalıştı. İstemeye istemeye arılarla insanları hatırladı. "Vâkıa" aynı idi. Yalnız tarafeynin hacimlerinde tehâlüf vardı. Birinde müstahsil küçük, müstehlik büyüktü. Diğerinde bunun aksi; müstahsil büyük, müstehlik küçük...

Yürüdü. Şimdi nereye gidecekti!

Vapur iskeleye yanaşıncaya kadar seyahat planını kurdu. Karadan Harem İskelesi'ne gelecek, oradan sandalla Kızkulesi'ne çıkacaktı.

Ama dalgın dalgın, Ahmediye'den Karlık Bayırı'na giden sokağı geçerken gözüne tuhaf bir şey ilişti. Durdu. Kızkulesi'ni falan hemen unuttu. Baktı, baktı. Baktı:

– Olur iş değil!

Dedi. Biraz karanlıkça, temizi geniş bir marangoz dükkânı... İçinde ferah ferah kırklık, pos, kara bıyıklı, şişmanca bir adam... Elinde keser, çalışıyordu; fakat beyaz mermerden büyük, nârin bir tezgâhın önünde! Câbi Efendi: "Aldanmayayım" diye göz-

lerini ovuşturdu. Dikkatle baktı. Hayır, tezgâh mermerdendi... Acaba beyaza boyanmış kalastan mı? şüphesi tekrar zihnini bulandırdı. Baktı. Baktı. Hiç mermerden doğramacı, marangoz tezgâhı olur muydu? Olursa... Mutlaka bunun hususi bir sebebi vardı! Câbi Efendi, mermerin kalastan çok pahalı olduğunu düşündü. Başını, sakalını kaşıdı. Hiç şüphe yok, burası eskiden ya bozacı, ya muhallebici dükkânıydı. Sonradan gelen bu marangoz, mermer tezgâhı hazır bulmuş olacaktı. Güldü. "Tembel herif, dedi, kimbilir ne kadar keser bozdu. Hiç mermer üzerinde çalışılır mı?" Birden nasihat damarlarının kabardığını duydu. Her şeyin bir usulü, bir kaidesi vardı. Usulleri, kaideleri bozanların zarar görecekleri muhakkaktı. Duramadı. Gayrı ihtiyârî dükkânın açık kapısından girdi. "Ne var?" gibi kendisine bakan marangoza sordu:

– Sen bu dükkânı yeni tuttun değil mi?

– Hayır.

Cevabını alınca, tekrar sordu:

– İstersen eskiden tut. Fakat senden evvel burada bir muhallebici otururdu, değil mi?

– Hayır.

– Öyle ise bir bozacı?

– Hayır.

– Ya kim otururdu?

– Hiç kimse... Bu dükkânı ben kendim yaptırdım.

– Ey, bu mermer tezgâh burada ne arıyor?

– Ben koydurdum.

Câbi Efendi, gözlerini açtı. Marangoza daha keskin bir dikkatle baktı:

– Sen deli misin oğlum?

Dedi.

– Hayır.

– Akıllı adam, mermer üzerinde keser oynatır mı?

– Niçin oynatmasın?

– Kazara keseri kaçar. Hem mermer bozulur, hem keser...

– Ben hiç keserimi kaçırmam.

– Kaç senelik marangozsun?

– Yirmi senelik.

– Kaç senedir mermer tezgâh üzerinde çalışıyorsun?

– On beş sene var...

Câbi Efendi tezgâha yaklaştı. Marangoz gülüyor, pos bıyıklarının üstünde şiş yanakları elma gibi kızarıyordu.

– On beş senedir hiç keserini yanlışlıkla kaçırmadın mı?

– Kaçırmadım.

– Kazara... Bir defacık olsun...

– Bir defacık olsun kaçırmadım. İstersen gel, bak...

– Câbi Efendi, cebinden gözlüğünü çıkardı. Taktı. Baktı. Baktı. Mücellâ mermer

tezgâhın sathında hafif bir çizgi bile yoktu. Sonra marangoza döndü. Tepesinden tırnağına kadar iyice süzdü. Hiç öyle zeki bir adama benzemiyordu. Tekrar sordu:

– Şimdiye kadar, hiç keserini, yanlış vurmadın ha?

– Görüyorsun işte...

– Nasıl olur, bu?

– Çünkü ben birinci ustayım. Vuracağım yeri iyice görürüm. Hiç yanılmam. Elimin maharetine emniyetim var, onun için tezgâhı mermerden yaptırdım.

Câbi Efendi dayanamadı:

– Oğlum, bu senin elindeki maharetten değil!

Dedi.

– Ya neden?

– Düşüncesizliğinden...

– Düşüncesizliğimden mi?

– Evet.

Marangozun kalın, siyah kaşları çatıldı. Keserini mermer tezgâhın üstüne yavaşça bıraktı. Suratını buruşturdu. Hakareti andıran bir tavırla, Câbi Efendi'ye sordu:

– Ne bildin?

– Neden mi bileceğim? Biraz düşüncen olsa, her vakit bu kadar dikkatli keser kullanamazsın.

– Benim düşüncem olmadığını nerden biliyorsun? Ne olsa, ben keserimi indirecek yeri bilirim. Hiç şaşırmam. Ben "sanatımın eri'yim, haydi bakalım, gevezelik yeter... Çek arabanı işine...

– .....

Câbi Efendi, fena halde bozuldu. Kendisiyle tatlı tatlı konuşurken, hakikatı işitince, herifin birdenbire değişip, kabalaşması fena halde canını sıktı. Gözlüğünü çıkarmaya vakit bulamadan, kös kös önüne bakarak, dükkândan çıktı. "Sanatının eri ha... gidi budala seni..." diye dişlerini sıktı, başını salladı. Her hadisenin sebebini aramak onda bir illetti. Bulduğu sebebi de, hatta bizzat hâdisatın mevzularını gösterip kabul ettirmek diğer bir illetiydi. İşte bu ahmak, düşüncesizliğinin neticesi olan "yanılmaz dikkat"ini, elinin maharetine affediyor, düşüncesizliğini kendisi için bir "meziyet" sanıyordu. Hızla döndü. İşine başlayan kayıtsız marangoza kapıdan haykırdı:

– Usta yarın dikkat et. Keserini tam yerine yapıştıramayacaksın. Mermer tezgâhını kıracaksın!...

Cevap beklemedi. Hemen yürüdü. Karşıki sokağa saptı. Birer birer civardaki dükkânlara girdi. Mermer Tezgâhlı Marangoz'a dair birçok malûmat topladı. İsminin meşhur Ali Usta olduğunu öğrendi. Vâlideiatik Bostanı'na bitişik, kırmızı aşı boyalı, tek katlı, yedi numaralı evde otururmuş. Yeni evlenmiş. Genç bir karısı varmış... Bütün komşuları, onun elindeki mahareti methetmekle müttefiktiler. "Daha ömründe yanlış bir çivi vurmamıştır. Keserine güvenir. İstanbul'da eşi bulunmaz. Frengistan'da bile onun gibi mermer tezgâhta işleyen bir marangoz yokmuş" diyorlardı.

Câbi Efendi hepsine, içinden "Yarın siz onun mermer tezgâhını görürsünüz" derken, dışından: "Doğru, doğru..." diye başını salladı.

Daha öğleye epey zaman vardı. Ali Usta'ya, mermer tezgâhını kırdırmak için tasarladığı planı düşüne düşüne Yenicami'nin avlusuna girdi. Bu düşüncesiz herifi, bir dakikacık düşündürmek kâfiydi! Câbi Efendi'nin birçok tecrübesi vardı. Ufacık bir düşüncenin en büyük bir dikkati iflas ettirdiğini, dini gibi bilirdi.

Bu tecrübelerden bir tanesini, bu düşüncesiz herifte tekrarlayarak, ona da bu hakikati zorla kabul ettirecekti. Planını zihninde tamamlayınca, cami avlusunun karşısındaki kasaba girdi. Kesilmiş, yüzülmüş kuzulardan bir tane satın aldı. Çırağın eline verdi. Moskoflu'nun fırınına geçti. Bir kuzuyu kaç saatte kızartabileceğini sordu.

– İki saatte...

Cevabını alınca, hemen bir de büyük toprak kap aldırdı. Kuzuyu fırına attırdı. Kendi, dükkânın kirli kepengine yaslandı. Kısa çubuğunu doldurdu. Yaktı. Tam iki saat orada, sabır taşı gibi sesini çıkarmadan çubuğunun dumanlarını seyretti. Kuzu pişince, bir hamal buldurdu. Kabı eline verdi. Öne geçti. Çavuş Deresi'ne çıkan yokuşu tırmandı. Vâlideiatik Bostanı'nı buldu. Bostan'a bitişik, tek katlı, kırmızı aşı boyalı evi görünce:

– Hah, işte burası...

Diye yürüdü. Tokmağı çaldı. İçerden ince, şerit bir kadın sesi:

– Kimdir o, bakayım, kimdir o?

Dedi.

– Ben.

– Sen kimsin, ayol?

– Burası mermer Tezgâhlı Marangoz meşhur Ali Usta'nın evi değil mi?

– Evet

– Usta, bu kuzuyu kızarttı. Gönderdi. Alın.

Kapı yarım açıldı. Kalın, beyaz, çıplak iki kol, daha beyaz elleriyle kuzu kabını içeri aldı, meçhul bir şeye hiddetlenmiş gibi kapıyı hızla çarparak kapadı. Câbi Efendi gülümsedi.

– Yarın mermer tezgâh...

Ellerini ovuşturdu. Gözleri, isabet etmemiş müthiş bir tokat gibi bir rüzgârı suratı çarpan, alçak kapının üstündeki silik rakama kaçtı:

– Yedi, yedi...

Diye başını salladı. Sabahleyin erkenden mermer tezgâhın kırıldığını görecekti. Bunun için İstanbul'a geçmedi. Doğru Atpazarı'ndaki Hacı Hüseyin'in hanına gitti. Temizce bir oda kiraladı. Geceyi Üsküdar'da geçirecekti.

**

Meşhur marangoz Ali Usta'nın, evine geç gelmek âdetiydi. Kapıdan girince, doğru sofraya oturdu. Bu akşam sofranın başına çökünce şaşırdı. Karısına:

– Hayrola, dedi. Bu kuzu nereden esti?

– Sana sormalı?

– Ne demek?

– Bugün sen gönderdin.

– Hâşâ...

– Hâşâ mı?

– ! !...

Karısı, merhum eski Kasımpaşa İmamı'nın üvey kızıydı. Pek çabuk hiddetlenirdi. Yine kıpkırmızı oldu. Ellerini geniş kalçalarına dayadı. Yüzünü eğritti:

– Hâşâ ha?

– ....

– Vay, demek ben bunu çaldım ha?

– Bilmem.

– Dostum mu gönderdi?

– Onu da bilemem!

– Gündüz gönderdin. Şimdi unutup lâf mı çıkarıyorsun?

Ali Usta:

– Ben hiçbir şeyi unutmam.

Dedi.

– Haydi oradan, bunak, sen de... Çamaşır yıkıyordum. Bir adam geldi. "Mermer Tezgâhlı Ali Usta'nın evi burası mı? dedi. "Evet" dedim. "Benimle bu kuzuyu gönderdi" dedi. Ben de aldım.

– Nasıl adamdı?

– Beni nâmahreme bakar sanıyorsun, ha... Görmedim bile.

– Sesi nasıldı?

– Beni nâmahremin sesini işitir sanıyorsun ha... Vallahi işitmedim...

– .....?

– .....!

Karı koca, bu kuzu yüzünden güzel bir kavga ettiler. Ali Usta, bu nefis kuzudan değil, öbür yemeklerden bile ağzına lokma koyamadı. Acaba bu kuzuyu kim göndermişti? Merakından çatlayacaktı. Yoksa evini barkını dağıtmak için bir büyü müydü? Kahvesini, çubuğunu da içemedi. Ömründe ilk defa olmak üzere, o gece, uykusu kaçtı. Sabaha kadar uyuyamadı. Karısı hâlâ onu unutkanlıkla itham ediyor, "Bunamışsın ayol, git kendini Pabucu Büyük'e okut." diyordu.

Sabah namazını kılmadan dükkânına girdi. Kepenkleri açtı. O kadar dalgındı ki... Köşede kendisini gözetleyen Câbi Efendi'yi bile görmedi... Mihaniki bir sükûn ile keserini eline aldı. Dünden kalan işini mermer tezgâhın üstüne koydu. Câbi Efendi, açık kapıdan onun dalgınlığına bakarak gülümsüyordu. Zavallının aklı, fikri hep dün akşamki kuzuda idi. "Kim gönderdi, yarabbi, kim gönderdi, kim olabilir?" diye düşünüyordu. Kaldırdığı keskin, kalın ağır keseri çattadak indirince, gözleri açıldı. El kadar bir mermer parçası tezgâhtan kopmuş, yere fırlamıştı. Aynı zamanda arkasındaki kapıdan bir ses işitti:

– Geçmiş olsun usta?

– ?.....!

Döndü. Dün kovduğu küçük ihtiyarı görünce, bütün bütün şaşırdı.

Câbi Efendi sordu:

– Hani sanatının eriydin! Ne oldu böyle?

– ....?

Zavallı Ali Usta, ağzını açamadı. Sapsarı kesildi. Dudakları titriyordu.

O vakit Câbi Efendi, düşüncesizliğin neticesi olan dikkatini, bu âna kadar kendisinde bir meziyet sayan bu adama acıdı.

– Artık düşünme, dedi, o kuzuyu ben gönderdim.

– Sen mi?

– Evet.

– Niçin?

– Seni biraz düşündürmek için...

Sonra üşenmedi, ona, ayak üstünde, insanın "düşünen bir hayvan" olduğunu, dalgınlıkla bazen dikkat hassasını kaybettiğini, "yanılmaz, keskin bir dikkat"in sırf "düşüncesiz hayvanlar'a mahsus bir fazilet sayılacağını, uzun uzadıya anlattı. Kapıdan çıkarken:

– Haydi oğlum, dedi. Dünyanın nizamını bozmaya kalkma. Marangozun tezgâhı kalastan olur. Şimdi kırdığın şu mermeri hemen kaldır. Yerine ahşap bir tezgâh koy!

**

Bir saat sonra Câbi Efendi, Harem İskelesi'nin koyu lâcivert dalgalarında sallanan köhne bir kayığa biniyordu. Dün gitmeye karar verdiği "Kızkulesi"nin neye deniz ortasına yapıldığını keşfedecek, mutlaka bunun da asıl sebebini bulacaktı! Ama bu sabah erkenden, nâdanın birine, "dikkatin hakikati'ni öğretebildiği için o kadar memnundu ki...

(Gizli Mabet. Mayıs 2004)

KAŞAĞI

– Öykü –

Ahırın avlusunda oynarken, aşağıda, gümüş söğütler altında görünmeyen derenin hazin şırıltısını işitirdik. Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arasında kaybolmuş gibiydi. Annem İstanbul'a gittiği için, benden birkaç yaş küçük olan kardeşim Hasan'la artık Dadaruh'un yanından hiç ayrılmıyorduk. Bu, babamın seyisi, ihtiyar bir adamdı. Sabahleyin erkenden ahıra koşuyorduk. En sevdiğimiz şey atlardı. Dadaruh'la beraber onları suya götürmek, çıplak sırtlarına binmek ne doyulmaz bir zevkti. Hasan, korkar, yalnız binemezdi. Dadaruh, onu kendi önüne alırdı. Torbalara arpa koymak, yemliklere ot doldurmak, ahırı süpürmek, gübreleri kaldırmak en eğlenceli bir oyundan ziyade bizim hoşumuza gidiyordu. Hele tımar... Bu, en zevkli şeydi. Dadaruh, eline kaşağıya alıp işe başladı mı, tıkı... tıkı...tık... tıpkı bir saat gibi. Yerimde duramaz:

– Ben de yapacağım... diye tuttururdum. O vakit Dadaruh beni Tosun'un sırtma kor, elime kaşağıyı verir:

– Hadi yap, derdi. Bu demir aleti hayvanın üstüne sürter, fakat o ahenkli tıkırtıyı çıkaramazdım.

– Kuyruğunu sallıyor mu?

– Sallıyor.

– Hani bakayım.

Eğilirdim, uzanırdım. Lâkin atın sağrısından kuyruğu görünmezdi. Her sabah ahıra gelir gelmez:

– Dadaruh, tımarı ben yapacağım, derdim.

– Yapamazsın.

– Niçin?

– Daha küçüksün de ondan.

– Yapacağım.

– Büyü de öyle.

– Ne vakit?

– Boyun at kadar olduğu vakit?

– .....

At, ahır işlerinde yalnız tımarı beceremiyordum. Boyum karnına bile varmıyordu. Halbuki en keyifli, en eğlenceli şey buydu. Sanki kaşağının muntazam tıkırtısı Tosun'un hoşuna gidiyor, kulaklarını kısıyor, kuyruğunu kocaman bir püskül gibi sallıyordu. Tam tımar biteceğine yakın huysuzlanır, o zaman Dadaruh:

– Höyt! diye sağrısına bir tokat indirir, sonra öteki atları tımara başlardı.

Ben de bir gün yalnız başıma kaldım. Hasan'la Dadaruh dere kenarına inmişlerdi. İçimde bir tımar etmek hırsı uyandı. Kaşağıyı aradım, bulamadım. Ahırın köşesinde Dadaruh'un penceresiz küçük bir odası vardı. Buraya girdim. Eyerlerin arasına falan baktım. Yok! Yok!... Yatağın altında yeşil tahtadan bir sandık duruyordu. Onu açtım. Azıcık daha sevincimden haykıracaktım. Annemin bir hafta evvel İstanbul'dan gönderdiği hediyeler içinde çıkan fakfon kaşağı pırıl pırıl parlıyordu. Hemen kaptım. Tosun'un yanına koştum. Karnına sürtmek istedim. Rahat durmuyordu. "Galiba acıtıyor" dedim. Gümüş gibi parlayan bu güzel kaşağının dişlerine baktım. Çok keskin, çok sivri idi. Biraz körletmek için duvarın taşlarına sürtmeye başladım. Dişleri bozulunca tekrar tecrübe ettim. Yine atların hiçbiri durmuyordu. Kızdım. Öfkemi sanki kaşağıdan çıkarmak istedim. On adım ilerdeki çeşmeye koştum. Kaşağıyı yalağın taşına koydum. Yerden kaldırabileceğim en ağır bir taş bularak üstüne hızlı hızlı indirmeye başladım. İstanbul'dan gelen, ihtimal, Dadaruh'un kullanmaya kıyamadığı bu güzel kaşağıyı ezdim, parçaladım, sonra yalağın içine attım.

Babam, her sabah dışarıya giderken bir kere ahıra uğrar, öteye beriye bakardı. Ben o gün yine ahırda yalnızdım. Hasan, evde hizmetçimiz Pervin'le kalmıştı. Babam, çeşmeye bakarken, yalağın içinde, kırılmış kaşağıyı gördü. Dadaruh'a haykırdı:

– Gel buraya!

Nefesim kesilecekti. Bilmem neden, çok korkmuştum. Dadaruh şaşırdı. Kırılmış kaşağı meydana çıkınca, babam, bunu kimin yaptığını sordu. Dadaruh:

– Bilmiyorum... dedi. Babamın gözleri bana döndü. Daha bir şey sormadan:

– Hasan... dedim.

– Hasan mı?

– Evet. Dün Dadaruh uyurken odaya girdi. Sandıktan aldı. Sonra yalağın taşında ezdi.

– Neye Dadaruh'a haber vermedin?

– Uyuyordu.

– Çağır şunu bakayım.

– ....

Çitin kapısından geçtim. Gölgeli yoldan eve doğru koştum. Hasan'ı çağırdım. Zavallının bir şeyden haberi yoktu. Koşarak arkamdan geldi. Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı. Hasan'a dedi ki:

– Eğer yalan söylersen seni döverim.

– Söylemem.

– Pekâlâ. Bu kaşağıyı neden kırdın?

Hasan, Dadaruh'un elinde duran alete şaşkın şaşkın baktı. Sonra sarı saçlı başını sarsarak:

– Ben kırmadım, dedi.

– Yalan söyleme, diyorum.

– Ben kırmadım.

Babam tekrar:

– Doğru söyle, darılmayacağım. Yalan çok fenadır... dedi. Hasan inkarında inat etti. Babam hiddetlendi. Üzerine yürüdü.

– Utanmaz yalancı! diye yüzüne bir tokat indirdi.

– Götür bunu eve! Sakın bunu bir daha buraya sokma. Hep Pervin'le otursun... diye haykırdı. Dadaruh, ağlayan kardeşimi kucağına aldı, çitin kapısına doğru yürüdü.

Artık ahırda hep yalnız oynuyordum. Hasan evde mahpustu. Annem geldikten sonra da affetmedi. Fırsat düştükçe:

– O yalancı... derdi. Hasan, yediği tokat aklına gelince ağlamaya başlar, güç susardı. Zavallı anneciğim benim iftira edebileceğime hiç ihtimal vermiyordu.

– Aptal Dadaruh atlara ezdirmiş olmasın! derdi.

Ertesi sene annem, yazın, yine İstanbul'a gitti. Biz yalnız kaldık. Hasan'a ahır hâlâ yasaktı. Geceleri, yatakta, atların ne yaptıklarını, tayların büyüyüp büyümediğini bana sorardı. Bir gün birdenbire hastalandı. Kasabaya at gönderildi. Doktor geldi.

– Kuşpalazı... dedi.

Çiftlikteki köylü kadınlar eve üşüştüler. Birtakım tekir kuşlar getiriyor, kesip kardeşimin boynuna sarıyorlardı. Babam, yatağının dibinden hiç ayrılmıyordu. Dadaruh çok durgundu. Pervin hüngür hüngür ağlıyordu.

– Niçin ağlıyorsun? diye sordum.

– Kardeşin hasta.
– İyi olacak.
– İyi olmayacak.
– Ya ne olacak?
– Kardeşin ölecek... dedi.
– Ölecek mi?
– ....

Ben de ağlamaya başladım. O hastalandığından beri Pervin'in yanında yatıyordum. O gece hiç uyuyamadım. Dalar dalmaz Hasan'ın hayali gözümün önüne geliyor:

– İftiracı! İftiracı! diye karşımda ağlıyordu. Pervin'i uyandırdım:
– Ben Hasan'ın yanına gideceğim... dedim.
– Niçin?
– Babama bir şey söyleyeceğim.
– Ne söyleyeceksin?
– Kaşağıyı ben kırmıştım, onu söyleyeceğim.
– Hangi kaşağıyı?
– Geçen seneki. Hani babamın Hasan'a darıldığı...

Lafımı tamamlayamadım. Derin hıçkırıklar içinde boğuluyordum. Ağlaya ağlaya Pervin'e anlattım. Şimdi babama söylersem Hasan da duyacaktı, belki beni affedecekti.

– Yarın söylersin... dedi.
– Hayır, şimdi gideceğim.
– Şimdi baban uyuyor. Yarın sabah söylersin. Hasan da duyar. Onu öpersin, ağlarsın, seni affeder.
– Pekâla.
– Haydi şimdi uyu.
– ....

Sabaha kadar yine gözlerimi kapayamadım. Hava henüz ağarırken Pervin'i uyandırdım. Kalktık. Ben içimdekini bir an evvel boşaltmak için acele ediyordum. Yazık ki zavallı masum kardeşim o gece ölmüştü. Sofada çiftlik imamıyla Dadaruh'u ağlarken gördüm. Babamın dışarıya çıkmasını bekliyorlardı.

(Falaka, 1971)

FORSA

– Öykü –

Akdeniz'in esâtir yuvası nihayetsiz ufuklarına bakan küçük tepe, minimini bir çiçek ormanı gibiydi. İnce, uzun dallı badem ağaçlarının alaca gölgeleri sahile inen keçi yoluna düşüyor, ilkbaharın tatlı rüzgârlarıyla sarhoş olan martılar, çılgın nâralarla havayı çınlatıyorlardı. Badem bahçesinin yanı geniş bir bağdı. Beyaz taşlardan yapılmış

kısa bir duvarın ötesindeki zeytinlik, tâ vâdiye kadar iniyordu. Bağın ortasındaki virân kulübenin kapısız medhalinden bir ihtiyar çıktı. Saçı, sakalı bembeyazdı. Kamburunu düzeltmek istiyormuş gibi gerindi. Elleri, ayakları titriyordu. Gök kadar boş, gök kadar sâkin duran denize baktı. Baktı.

– Hayırdır inşallah! dedi.

Duvarın dibindeki taş yığınlarına çöktü. Başını iki ellerinin arasına aldı. Sırtında yırtık bir çuval vardı. Çıplak ayakları topraktan yoğurulmuş sanılacaktı. Zayıf kolları kirli tunç rengindeydi. Tekrar başını kaldırdı. Gökle denizin birleştiği dumandan çizgiye dikkatle baktı. Fakat görünürde bir şey yoktu.

*

Bu, her gece uykusunda kendini kurtarmak için birçok gemilerin pupa yelken geldiğini gören zavallı, eski bir Türk forsasıydı. Esir olalı kırk seneden ziyâde geçmişti. Otuz yaşında dinç, levent, kuvvetli bir kahramanken Malta korsanlarının eline düşmüştü. Yirmi sene onların kadırgalarında kürek çekti. Yirmi sene, iki zincirle iki ayağından rutubetli bir geminin dibine bağlanmış yaşadı. Yirmi senenin yazları, kışları, rüzgârları, fırtınaları, güneşleri onun granit vücudunu eritemedi. Zincirleri küflendi, çürüdü, kırıldı. Yirmi sene içinde birkaç defa halkalarını, çivilerini değiştirdiler. Fakat onun çelikten daha sert adaleli bacaklarına bir şey olmadı. Yalnız abdest alamadığı için üzülürdü. Daima güneşin doğduğu tarafı sol ilerisine alır, gözlerini kıbleye çevirir, beş vaktini gizli gizli, işaretle eda ederdi. Elli yaşına gelince korsanlar onu "Artık iyi kürek çekemez" diye çıkarıp bir adada satmışlardı. Efendisi bir çiftçiydi. On sene kuru ekmekle onun yanında çalıştı. Allah'a şükrediyordu. Çünkü artık bacaklarından mıhlı değildi. Abdest alabiliyor, tam kıblenin karşısına geçiyor, unutmadığı ayetlerle namaz kılıyor, dua edebiliyordu. Bütün ümidi memleketine, Edremit'e kavuşmaktı. Otuz sene içinde hiçbir an ümidini kesmedi...

Fakat işte, eskiden beri gördüğü rü'yaları yine görmeye başlamıştı. Kırk senelik bir rü'ya... Türklerin, Türk gemilerinin gelişi...

Gözlerini kadid elleriyle iyice oğdu. Denizin gökle birleştiği yere yine baktı. Evet, mutlaka geleceklerdi. Buna o kadar emindi ki...

– Kırk sene görülen bir rü'ya yalan olmaz!

Diyordu. Kulübe duvarının dibine uzandı. Yavaş yavaş gözlerini kapadı. İlkbahar bir ümit tufanı gibi her tarafı parlatıyordu. Martıların:

– Geliyorlar, geliyorlar, seni kurtarmaya geliyorlar!

Gibi işittiği tatlı seslerini dinleye dinleye daldı. Duvar taşlarının arasından çıkan kertenkeleler üzerinde geziniyorlar, çuvaldan esvabının içine kaçıyorlar, gür beyaz sakalının üstünde oynaşıyorlardı. İhtiyar esir, rü'yasında ağır bir Türk donanmasının limana girdiğini görüyordu. Kasabaya giden yola birkaç bölük asker çıkarmışlardı. Al bayrağı uzaktan tanıdı. Yatağanlar, kalkanlar güneşin aksiyle parlıyordu.

*

– Bizimkiler! Bizimkiler!

Diye bağırarak uyandı. Doğruldu. Üstündeki kertenkeleler kaçıştılar. Limana baktı. Hakikaten kalenin karşısına bir donanma gelmişti. Kadırgaların, yelkenlerin, kürek-lerin biçimine dikkat etti. Sarardı. Gözlerini açtı. Kalbi hızla çarpmaya başladı. Ellerini göğsüne koydu. Bunlar Türk gemileriydi. Kenara yanaşıyorlardı. Gözlerine inanamadı. "Acaba rü'yam devam mı ediyor?" şüphesine düştü. Fakat uyanıkken rü'ya görülür müydü? Kanaat getirmek için elini ısırdı. Yerden sivri bir taş parçası aldı. Alnına vurdu. Evet, işte hissediyordu. Uyanıktı. Gördüğü rü'yâ değildi. O uyurken, donanma, burnun arkasından birdenbire zuhûr etmiş olacaktı. Sevinçten, hayretten dizlerinin bağı çözüldü. Hemen çöktü. Kenara çıkan bölükler, ellerinde al bayrak, kalenin etrafına doğru ilerli-yorlardı. Kırk senelik bir beklemenin son azmiyle davrandı. Birden kemikleri çatırdadı. Badem ağaçlarının çiçekli gölgeleriyle örtülen yoldan yürüdü. Kenara doğru koştu. Koştu. Koştu. Karaya çıkan asker, ak sakallı bir ihtiyarın kendilerine doğru koştuğunu görünce:

– Dur! diye bağırdılar. İhtiyar durmadı; bağırdı:

– Ben Türk'üm, oğullar, ben Türk'üm!

– .....

Askerler onun yaklaşmasını beklediler. İhtiyar, Türklerin yanına yaklaşınca önüne ilk geleni tutup öpmeğe başladı. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Hâline bakanların hepsi müteessir olmuştu. Biraz heyecan sükûn bulunca ona sordular.

– Kaç yıldır esirsin?

– Kırk!

– Nerelisin?

– Edremitli.

– Adın ne?

– Kara Memiş

– Kaptan mıydın?

– Evet

İhtiyarın etrafındaki askerler birbirine karıştı. Bir çığlıktır koptu. "Bey'e haber verin! Bey'e haber verin!" diye bağırışıyorlardı. İhtiyarın kollarına girdiler. Kuş gibi deniz kenarına uçurdular. Bir sandala koydular. Büyük bir kadırgaya çıkardılar. Askerin içinde onun menkıbelerini bilmeyen, şöhretini duymayan yoktu. Biraz güvertede durdu. Sevinçten, kırk senedir hasret kaldığı millettaşlarını görmekten, şaşırmış, aptallaşmıştı. Ayağına bir çakşır geçirdiler. Sırtına bir kaftan attılar. Başına bir kavuk koydular.

– Haydi, Bey'in yanına!

Dediler. Kendini kadırgaya getiren askerlerle beraber büyük geminin kıçına doğru yürüdü. Kara palabıyıklı, sırmalı esvabının üzerine demir, çelik zırhlar giymiş, iri bir adamın karşısında durdu.

– Sen kaptan Kara Memiş misin?

– Evet, dedi.

– Hızır Aleyhisselâm'ın geçtiği yerlerden geçen sen misin?

– Benim.

– Doğru mu söylüyorsun?

– Ne yalan söyleyeceğim?

– Aç bakayım sağ kolunu!

İhtiyar, kaftanının altından kolunu çıkardı. Sıvadı. Bey'e uzattı. Bazusunda haç şeklinde derin bir yara izi vardı. Bu yarayı, gecesi altı ay süren bir adadan karısını kaçırırken almıştı. Bey ellerine sarıldı. Öpmeye başladı.

– Ben senin oğlunum! dedi.

– Turgut musun?

– Evet.

– ....

*

İhtiyar esir sevincinden bayılmıştı. Kendine gelince oğlu ona:

– Ben karaya cenk için çıkıyorum. Sen gemide rahat kal, dedi.

Eski kahraman kabul etmedi:

– Hayır. Ben de beraber cenge çıkacağım.

– Çok ihtiyarsın baba.

– Fakat kalbim kuvvetlidir.

– Rahat et! Bizi seyret!

– Kırk senedir dövüşe hasretim.

Oğlu:

– Vurulursun! Vatana hasret gidersin! diye onu gemide bırakmak istedi. Kara Memiş, o vakit birdenbire gençleşmiş bir kaplan gibi doğruldu. Duramıyordu. Kalkan, kılıç istedi. Sonra geminin kıçında sallanan sancağı göstererek:

– Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan, al bayrağın dalgalandığı yer değil midir? Dedi.

....

(Seçme Hikâyeler, 1992)

Sözcükler:

âyet : Kur'an surelerini oluşturan cümlelerden her biri.
âzât : Kölelikten kurtulmuş, özgür bırakılmış.
cizye: Müslüman devletlerde, Müslüman olmayan tebaadan alınan bir çeşit vergi.
çakşır : Bir çeşit şalvar.
edâ etmek : Borç ya da borç gibi olan herhangi bir şeyi ödemek, yerine getirmek.
esâtir : Mitoloji, söylence.
forsa : Yelkenli gemilerde kürek çekmeye hükümlü tutsak.
Hızır Aleyhisselâm : Peygamber; halk inanışlarına göre, abıhayat denilen ölümsüzlük suyunu bulup içtiği kabul edilen ulu kişi.
kadırga : Yelkenli.
kadîd : İskelet, zayıf.
kaftan : İpekten, uzun üst giysi.
kıble : Namazda yönelinen taraf, Mekke yönü.
korsan : Düşman ya da kendi ulusunun gemilerine saldıran deniz haydudu.
levent : Deniz erlerine verilen ad.
medhal : Girecek yer, kapı.
menkıbe : Büyük adamların, daha çok din adamlarının yüğitlik ve erdemlerini gösteren öyküler.
yatağan : Namlusu eğri, iki yanı da kesici, bir tür uzun savaş bıçağı.
zuhûr etmek : Görünmek, ortaya çıkmak.

HALİDE EDİP ADIVAR
(1884 – 1964)

İstanbul doğumlu, Selanikli Mehmet Edip Beyin kızı olan Halide Edip,Üsküdar Kız Kolejini bitirdikten (1901) sonra,Rıza Tevfik ve matematikçi Salih Zeki'den özel dersler aldı; Arapça öğrendi. İlk yazılarını "Tanin"de; ardından, "Musavver Muhit", "Şehbal", "Resimli Kitap", "Resimli Roman" gibi dergilerde toplumsal, siyasal konulu yazılarını yayımladı. Yazarlığı yanında öğretmenlik ve müfettişlik görevleri yaptı. 1918 yılında İstanbul Darülfünunu'nda Batı edebiyatı dersleri verdi.İstanbul'un işgali sırasında Sultan Ahmet Alanı'nda yaptığı konuşma etkili oldu. Kurtuluş Savaşına katıldı (1920). "Hakimiyet-i Milliye, Akşam,Vakit, İkdam... gazetelerinde yazmayı sürdürdü. 1923'te İngiltere, Fransa, Amerika; sonra yeniden Fransa'da etkinliklerde bulundu (1925-1939).Yurda döndü; İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi oldu. 1954'te İzmir Milletvekili seçildi. (Ö. 9 Ocak)

Roman, öykü ve anı türlerinde yazan Halide Edip Adıvar'ın birkaç oyunuyla çevirileri ve incelemeleri bulunmaktadır. En çok romanlarıyla tanınır. En ünlü romanı da **Sinekli Bakkal** (1928)'dır.

20. Yüzyıl Türk Edebiyatının ilk yarısı romancıları arasında önemli yeri olan Halide Edip Adıvar'ın Batıyı özümsemiş olmasına karşın, Doğulu Türk insanını arık yüreğiyle kavrayıp yüceltmek isteyen çabalarıyla öne çıkar.

Adıvar'ın romanları, bireysel ya da toplumsal ağırlıklı işlenişleri; yazılma dönemleri ve yazma amacı gözetildiğinde üç bölümde toplanabilir:

- **Seviye Talip** (1912), **Handan** (1918), **Son Eseri** (1918), **Kalp Ağrısı** (1926)... bireysel duyguların, özellikle kadın psikolojisinin ayrıntılı çözümlemelerine yer verilen romanlar;
- **Yeni Turan** (1918), **Ateşten Gömlek** (1924), **Urun Kahpeye** (1928), **Zeyno'nun Oğlu** (1938)... Kurtuluş Savaşı ve Türkçülük Akımının etkisinden etkilenilerek yazılan ülküsel boyutlu romanlar;
- **Sinekli Bakkal** (1938), **Tatarcık** (1946), **Sonsuz Panayır** (1954)... değişik dönemlerde, İstanbul ve Anadolu'da yaşayan çevreleri, toplumsal ve töresel özellikleriyle sergileyen; aynı zamanda, Doğu-Batı ikileminde oluşan sorunları irdeleyen romanlar...

Öteki başlıca romanları: **Raik'in Annesi** (1910), **Mevut Hüküm** (1918), **Yol Palas Cinayeti** (1938), **Döner Ayna** (1954), **Akile Hanım Sokağı** (1958), **Sevda Sokağı Komedyası** (1959), **Çaresiz** (1961), **Hayat Parçaları** (1963), **Kerim Ustanın Oğlu** (1974)...

Öyküler: **Harap Mabetler** (1911), **Dağa Çıkan Kurt, İzmir'den Bursa'ya** (1922), **Türk'ün Ateşle İmtihanı** (1962), **Mor Salkımlı Ev** (1963)...

ÖDÜL: Sinekli Bakkal (CHP Roman Ödülü I.)

HANDAN

Kuzguncuk tepesindeki büyük evde, Cemal Bey'in iki kızı ile karısının yeğeni Neriman ve üvey kızları Handan yetiştirilmiş, alafranga eğitim görmüşlerdir.

Handan, Hüsnü Paşa adlı bir hariciyeciyle evlenmiş, Avrupa'da yaşamaktadır. Neriman, Refik Cemal adında biriyle evlenir. Refik Cemal, bir süre sonra, Abdülhamit'e karşı olduğu sezildiği için, Avrupa'ya sürülür. İkisi, mektuplaşırlar. Neriman her haliyle Handan'ın etkisinde ve onun özlemini çektiği için; kocasına hep ondan söz açar. Karşılıklı mektupların konusu hep Handan olmuştur.

Aşağıda, Neriman'dan Refik Cemal'e gönderilen mektupta, Handan'ın çocukluğu, ve yetişmesi özetlenir.

Ertesi gününden Handan'la beraber ders odasına geçtim. Bu, duvarlarına kadar mürekkep sıçramış, masası, sandalyeleri aşınmış sevgili odadan ne kadar çehreler geldi geçti. Sakallı, sakalsız, sarıklı Kuran ve Arabî hocaları; bazen çılgın, hoppa, bazen kuru ve korkunç İngiliz mürebbiyeleri; Ermeni, Macar, İtalyan daha bilmem ne cins musiki hocaları! Biz dört çocuk hep aynı hocadan aynı tahsili görüyorduk, fakat Handan öyle değildi. Onda öğrenmek bir ihtirastı. Bilmek, daima bilmek, yalnız kitaplarda değil, tabiatta, insanlarda her şeyi, görünmez şeyleri bilip anlamak için onda ebediyen susamış bir dimağ vardır. Fakat âlim kadınların kuru dimağı değil, Refik. Onda bildiği şeyleri seven, derâğuş eden bir şefkat, bir kadın kalbi vardır. Ağaç, nebat, deniz yıldız, insan ve hayvan, o kadar bildiği şeyleri ruhunda seven bir derâguş içinde saklar.

Bir iki lisan öğrenip biraz piyano çalıp çekildikten sonra onun öğrenmek iştiyakı her gün daha şiddetle artıyordu. Ona daha âlim, daha yüksek hocalar tutuyorlardı. Ve en nihayet en son hocası da zavallı Nâzım oldu. Musiki, edebiyat, felsefe, içtimaiyat, daha bilmem ne ... hep onunla ikmal etti. Nâzım, Handan'ın hayatında bir his, efkâr ve sanat mürebbisi olarak da kalmadı, daha ileri gitti. Elem mürebbisi, hayat mürebbisi oldu. Handan'ın hayatında Nâzım'a taalluk eden kısımlara geldiğim zaman birçoğunu da Handan'ın o zamandan kalan mektuplarıyla nakledeceğim.

Nâzım, Abdülhamit'e karşı, ülkücü bir gençtir. Handan'la yakından ilgilenmiş, ortak çalışmaları ikisi arasında duygu birliği, bir yakınlık meydana getirmiştir. Ama Handan, her yönden beğendiği Nâzım'dan, evlenme teklifi almış olmasına rağmen, amacından öte sıcak bir aşk bulamadığı düşüncesiyle, ikinci isteyeni Hüsnü Paşa ile evlenmiştir.

Bunları daha önce, Handan'ın Neriman'a yazdığı mektuplardan öğreniyoruz:

İşte Neriman'cığım, büyük mavi gözleri benden ziyade maksadına matuf çıktı, gitti. Şimdi içimde büyük, fakat insanlığı eksik bir şey var! Nâzım'ın hülyasını takdis

ediyorum, yalnız bu hülya ruhumun bir tarafını, pek derin ve vasit bir tarafını çıplak bırakıyor. Neriman, Neriman, ne olur gitmem diye idi; ne olur, biraz, ne bileyim nazarıyla ruhumu ısıta idi, elleri ellerimi maksadını yaşatacak birer makine değil, Handan'ın zavallı, âciz kadın elleri diye elleri içinde tuta idi; biraz, biraz. Hiç olmazsa beni benim için sevdiğini söylese idi! Nâzım'ın bu aşkı o kadar uzak bir hurafat kahramanının, bir Jüpiter'in, vazifeşinas bir Roma imparatoru heykelinin aşkına benzer bir şey. Ah, nasıl bu aşktaki hararet eksikliğinden üşüyorum ve büzülüyorum. Birdenbire ihtiyarlamış gibiyim, Neriman.

Nâzım gittikten sonra üç günden ziyade uyku uyuyamadım. Gündüzleri, geceleri, bahçeyi, ders odamızı, kitaplarımı, hatta yıldızları bile yadırgadım. Hepsinden bir şey boşalmış, uçmuştu. Ağlamadım, kederli değildim. Bir şey doğuyor, boşalıyordu. Gözlerim kuru, ellerim boş, dolaştım durdum.

Beşinci günü fevkalade bir vak'a oldu. Odamda her vakitki gibi maksatsız ve cansız otururken birdenbire sıkıldım, çarşaflandım, bacı ile başımı aldım, gezmeye çıktım. Bağlarbaşı'na kadar gittim, döndüm. Kapıdan girerken Şehper koştu:

– İçeriye gel Handan abla, Hüsnü Paşa Amcamız var, dedi.

Ben ters cevap verdim:

– Bana ne? Sizin amcanızsa benim değil ya!

– Fakat seni pencereden gelirken gördü. Bu güzel hanım da sizin mi, Cemal bey, dedi. Babam da beni seni çağırmaya yolladı.

Teyzemin zümrüdüanka kuşu gibi bahsettiği bu sefir eskisi, zengin herifi hiç sevmem. Ama senin akraban olması nazar-ı dikkatimi celbetti. İçeri girdim. Sen de bu masal kahramanı amcanı bilmezsin değil mi? Annenin ve bütün familyanızın sevmediği, yalnız teyzenin zengin diye ehemmiyet verdiği Hüsnü Paşa hiç de fena değil, Neriman. Evvela soğuk görünüyor ama siyah gözlerinde o kadar hayat var ki. Bana dünyanın en acayip bir şeyi gibi bakıyor. Odaya girer girmez biraz kaba ve kuvvetli çehresi değişti. Bana bir aslan kafesine girer girmez aslanı kediye döndüren kızların hissi geldi ve bu iyi bir his. Ani surette tecrübekâr senelerce Avrupa'da dolaşmış, bütün familyasının ve dünyanın gözünü korkutmuş bir adama hakim oluvermek hissi! Bu iyi bir şey.

Handan, Hüsnü Paşa ile bu duygu içinde evlenir, fakat pek umduğunu bulamaz; mutlu olamaz. Nâzım bir daha gözükmemiştir. Ancak bir süre sonra Avrupa'ya kaçarken yakalanıp Fizan'a sürülmek üzere iken hapishanede kendini boğduğu; cebinden, Handan'a yazılmış iki mektup çıktığı öğrenilir.

Handan, Handan, şimdi senin benden, mukaddes maksattan daha büyük bir şey, bir his istemeni anlıyorum ve şimdi bende de sana bu hissi verebilecek kabiliyeti hissediyorum. Tamamen hissediyorum, fakat bana açık durup da benim bakmadan geçtiğim o büyük, yumuşak kalbinde başkası var değil mi? Ben, ben mukaddes maksat için senelerce yaşamış olmaya artık layık değilim, Handan. Çünkü seni kaybetmek boşluğunun yanında mukaddes maksadım artık yok, artık yaşamıyor. Ne yaptın, Handan? Ne büyük bir mabedi yıktın Handan!

Bu olaydan sonra Handan büyük bir vicdan azabı içinde kıvranır, sonunda kocası tarafından Avrupa'ya götürülür; içine dönük bir yaşayışa koyulur. Hüsnü Paşa ise, çapkınlıklar peşindedir, hiçbir zaman Handan'a bağlı kalmaz; zaman zaman hırçınlaşır, ondan uzaklaşır. Handan'ın ruhunu yalnızlık kaplamış; gerektiğinde kendi değerini umursamaz görünmüştür ama, yine de Hüsnü Paşa'yı kendisine bağlayamamıştır.

Handan'ı bu durumda yalnız bırakmayan bir vardır: Refik Cemal. Refik Cemal de, karısı Neriman'ın boş bıraktığı düşünce yönünü Handan'la tamamlamaktadır.

Hüsnü Paşa'nın dönmeyişi Handan'ı yatağa düşürür; çok geçmeden Handan menenjit olur. Refik Cemal onun başındadır.

(Handan, 1968)

SİNEKLİ BAKKAL

"Kainatta ne varsa hep vehim ve hayal yani aynalara vuran akisler veyahut gölgeler."

Bu dar sokak bulunduğu semtin adını almıştır: Sinekli Bakkal.

Evler hep ahşap ve iki katlı. Köhne çatılar; karşıdan karşıya birbirinin üstüne abanır gibi uzanmış eski zaman saçakları. Ortada baştan başa uzanan bir aralık kalmış olmasa, sokak üstü kemerli karanlık bir geçit olacak. Doğuda, batıda, bu aralık, renkten renge giren bir ışık yolu olur. Fakat sokağın yanları her zaman serin ve loştur.

Köşenin başında durup bakarsanız: Her pencerede kırmızı toprak saksılar ve kararmış gaz sandıkları. Saksılarda al, beyaz, mor, sardunya, küpe çiçeği, karanfil. Gaz sandıklarında öbek öbek yeşil fesleğen. Ta köşede bir mor salkım çardağı, altında civarın en işlek çeşmesi. Bütün bunların arkasında tiyatro dekorunu andıran beyaz, uzun, ince minare.

Sürülü kafeslerin arkasında kocakarı başları dizili. Arada dikişlerini bırakır pencereden bağıra bağıra dedikodu yaparlar. Sokakta, ayağı takunyalı, başı yazma örtülü, eli bakraçlı kadınlar çeşmeye gider gelirler. Saçları iki örgülü kız çocukları kapı eşiklerinde sakız çiğner; çakşırı yırtık, yalınayak, başı kabak oğlanlar kırık taşlar arasındaki su birikintileri etrafında çömelmiş kağıttan gemi yüzdürürler.

Burası dünyanın herhangi bir fukara mahallesinden çok farklı değildir. Bir geçitten ziyade toplantı yeri: Mahalleli orada muhabbet eder, konuşur, kavga eder, eğlenir. Hayatın orada geçmeyecek bir safhası yok gibidir. İhtiyarlar, vaktiyle çeşme başında doğuran kadın bile olduğunu gülerek rivayet ederler.

Eğer bir yabancı durur, su dolduran kadınlarla ahbaplık ederse bir kınalı parmak ona mutlak iki yer gösterir. Biri Mustafa Efendi'nin "İstanbul Bakkaliyesi" öteki, arka pencereleri çeşmenin üstüne açılan İmam'ın evi. Birincisi sokağın ortasındaki evlerden

birinin altına kara bir kovuk gibi gömülen dükkân, öteki sokağın biricik üç katlı binası. Gerçi kapısı öteki sokağa açılır, fakat küçük Sinekli Bakkal onu benimsemek ister. Çünkü zengin fakir bütün civar halkı, ölüm, doğum, nikâh gibi hayati meselelerde o eve gelmek mecburiyetindedir.

Mustafa Efendi herhangi meddahın tarif ettiği hasis, tiryaki bir mahalle bakkalı. İmam? Şöyle bir bakılsa herhangi bir mahalle imamına benzer, fakat hakikatte o kendinden başka kimseye benzemez.

Kirpi kılları gibi ayakta duran iki kalın kaş, içeriye çökmüş, kömür gibi siyah, kor gibi yakıcı, burgu gibi keskin iki ufak göz. Burun uzun ve tilkivâri. Kara sakal hayli kırlaşmış. Boyu kısa, vücudu cılızdır. Fakat beyaz sarığın kallâviliği, geniş yenli lâtanın içinde ağır ağır sallana sallana yürüyüşü ona hususi bir heybet verir.

İri yarı erkeklerin bile gıpta edeceği gür, kalın bir sesi vardır. Vazeder gibi şedit bir talâkatla konuşur, gündelik lakırdıları bile Kuran okur gibi tecvitle söyler, her elif onun ağzından "dallîn"deki elif miktarı çekilir.

Defin ilmühaberi, nikah izinnamesi almak için çekişe çekişe onunla pazarlık edenler ona pinti imam, hasis imam der geçerler. Fakat küçük mescitte vaaza devam edenler, huzurunda biraz korku, biraz da rahatsızlık hissederler.

Eğer Sinekli Bakkal İmamı İkinci Abdülhamid'in tedhiş devrinde gelmeyip de ondördüncü asırda gelseydi, gözlerinin ateşi, akidesinin korkunçluğu, bilhassa üslubunun kudretiyle sürüleri başına toplayıp herhangi bir fikir peşinde sürükleyecek softa tiplerden biri olabilirdi.

> Sinekli Bakkal sokağında, imamın kızı Emine, bakkal Mustafendinin yeğeni, karagöz ve ortaoyuncusu Tevfik'e kaçmıştır. Tevfik, dayısı ve annesi ölünce bakkaliyenin sahibi olur; ama bakkaliye Emine tarafından işletilir. Emine bir gün, Tevfik'in kendi taklidini yapması üzerine babasının evine döner. Tevfik de Gelibolu'ya sürülür. Bir yıl sonra Emine'nin Tevfik'ten bir kızı olmuştur: Rabia.
>
> Rabia, dedesi tarafından yetiştirilir; on bir yaşında hâfız yapılır. Sesinin güzelliği ile ilgi çeken Rabia, artık, Zaptiye Nazırı Selim Paşa'nın karısı Sabiha Hanım tarafından korunacaktır.

Çepçevre sedirlerin üstüne sıra sıra ihtiyar kadınlar dizilmiş. Başlarında beyaz namaz bezleri, buruşuk yüzleri mütekallis, gözleri vecd içinde... Ellerinde rengârenk tespihler, parmakları hareket ediyor, soluk dudakları kımıldıyor, yandan yana hafif hafif vücutları dalgalanıyor.

Kız hafızın kalın, yanık sesi, konağı inletiyordu.

Okuyuşu, tam klasik bir Arap tarzı. Daimi bir legato ile her sesi ne kadar uzun olursa olsun ötekine bağlıyor. Gunneli, tecvitli fakat ne kadar sanatına hâkim bir ses ve şahsi bir üslup!

Bütün konak halkı, birer birer sofaya çıktılar, kapının arkasına yığıldılar. Aralarında Selim Paşa, hatta alafranga Hilmi bile vardı.

Misafirler dağılıp Rabia anasıyla evine döndükten sonra Sabiha hanım bitap sediri-

ne uzandı, Nazikter'e dizlerini ovdurmaya başladı. Çok geçmeden Selim Paşa, arkasında şam hırkası, başında beyaz gecelik takkesi, karısının odasına geldi.

– Hakkın var hanım, çocuğun sesi de okuyuşu da fevkalade...

Dargınca bir ses cevap verdi:

– Dürnev'in odasından nasıl duydun?

– Gitmedim; şöyle bir dinlemek için oda kapısına geldim, fakat nihayete kadar kapıdan ayrılamadım.

Selim Paşa, hafızasında canlanan hayale tebessüm etti. Bir halayık kapıyı açtığı vakit, aralıktan kız hafızı, rahlesinin önünde, iki uzun titrek mum alevi arasında görmüştü. Altın rengindeki gözleri açılmış, içlerinde yeşil mevceli bir ışık yanıyordu. Karısının odasında mânasız ve silik gördüğü uzun çocuk yüzünün keskin ve muntazam çizgileri olduğunun farkına varmıştı. Solgun, pembe renkleriyle bu yüz ne kadar antika bir Acem minyatüründen fırlamış gibi görünüyordu!

– O ses, mutlak iyi bir musiki mualliminin eline düşmeli.

– İmam ne der?

– Memnun olsun, kızın hafız olarak kıymeti artar.

Selim Paşa, sakalını karıştırarak o sesin, Dede'nin semailerini ne güzel okuyacağım tahlil ederken kendi kendine mırıldandı:

– Eski besteleri söylemek için yaratılmış bir ses.

– Aman Paşa, İmam hiç kıza şarkı söyletir mi? Onca şarkı söylemek günah...

– Benim dediğim şarkıları sultanlar, Dede gibi adamlar besteledi... Hepsi cennetmekân... Bir mahalle imamının itiraz etmek ne haddine...

Selim Paşa, Rabia'nın sesini nasıl terbiye ettireceğini uzun uzun Sabiha Hanım'a anlatırken kapı açıldı. Hilmi girdi.

Baba oğul, nerede karşılaşsalar yüzlerinde hâsıl olan ifade, hep birdi. Hilmi'nin hafifçe kaşları çatılır, Paşa içinin acılığını, inkisarını örtmek için yüzüne yarı istihfafkâr yarı lakayt bir maske takınır.

Zaptiye Nazırı oğlunu, zamanında çil çeyrek gibi hep bir çırpıda kesilmiş "Paşazade" örneklerinden biri diye görür. Kıyafeti onlara benzemez değil. Pantolon çizgilerine mübalağalı bir ehemmiyet verir, yeleği, ceketi kusursuz kesilmiştir. Fakat ona rağmen seçtiği renklerin koyuluğu, boyunbağında hiç fanteziye kapılmaması zevkinde bir başkalık, bir durgunluk olduğunu gösterir. Yüzü de ilk görüşte, o mübarek örneğe benzer. Mini mini, zarif bıyıklar, kansız, ince, azıcık dejenere bir sima. Fakat dikkat edilirse, yüzünde, onu züppelikten kurtaran iki aza vardır: Biri, gözleri ve bakışının mânası; öteki, ağzı ve dudaklarının ifadesi. Gözleri, düşünen, hem derin düşünen adamların dalgınlığı, hususiyetiyle başka gözlerden ayrılır. Ağzının çizgileri sarih ve temizdir, dudaklarında temiz yaşamış ağızların topluluğu, rakik mizaçlı bir adamın tatlılığı vardır. Sefahatle, cinsi hayatlarının suiistimaliyle çirkin, gayri muayyen, bol dudaklı paşazadelerden onu bu sevimli ve kuvvetli ağız derhal ayırabilir. Fakat bunu Selim Paşa fark etmez. Kendi canlı, kanlı, hatta biraz yırtıcı hilkatine hiç benzemeyen bu oğul, onun hayati emellerini yanlış yoldan sürükleyecek bir neslin nümunesi. Onda iyi bir şey görmek kabil mi?

Hilmi, babasına soğuk, fakat terbiyeli bir selam verdi. Annesinin iki elini birer birer aldı, öptü. Başına koyduktan sonra yanaklarına yaklaştırıp biraz öyle tutması vardı ki, yalnız hürmetinin değil, sevgisinin derinliğini de ifade ediyordu.

– Senin kız hafız, hakiki bir keşif, anne!

Baba oğlun ilk birleştiği bir fikir, bir görüş, Sabiha hanım sevincinden titredi.

> Rabia'ya, Mevlevi şeyhi Vehbi Dede'den alaturka musiki, Farsça, Arapça dersi aldırılır; tanınmış piyano öğretmeni Peregrini de, çok hoşuna giden Rabia'nın sesinin eğitimine yardımcı olur.
>
> Gittikçe sesi güzelleşen Rabia, camilerde Kur'an ve Mevlüt okuyarak iyice tanınır. Kazancını da dedesine vermektedir. Bu sırada; babası Tevfik, yabancı postaneden, kadın elbisesiyle "Genç Türkler" in Avrupa'dan gelen gizli gazetelerini alırken yakalanıp Şam'a sürülünce, konakla ilgisini keserek bakkaliyeyi çalıştırır, hafızlık yapar, müzik dersi verir ve böylece geçinmeye çalışır.
>
> Postane olayını ele alan Selim Paşa da, Genç Türkler'den olan oğlunu vali yardımcısı olarak Şam'a sürdürür. Böylece hem padişaha iyi görünmüş olur, hem de onu zararlı saydığı yolundan alıkoyduğu kanısına varır.
>
> Peregrini'nin Rabia'nın sesine karşı duyduğu hayranlık, zamanla aralarında bir yakınlığın kurulmasına ve birbirlerini sevmelerine yol açmıştır. Sonunda Peregrini, Müslümanlığı kabul eder; Osman adını alarak Rabia ile evlenir. Ölmüş olan imamın evine yerleşirler.
>
> Selim Paşa, geç de olsa doğru ve iyi yolu görmüş; görevinden ayrılmış; Meşrutiyet ilân edilince Tevfik de sürgünden dönmüştür.

Tevfik'in sırtı güneşte onları dinledi. O vapurda "Siyaset mağdurları" cemiyetine yazılması teklif edilmeyen bir Tevfik vardı. Herif soytarı! Artık ondan da mebus olmaz ya...

Nihayet limana girdiler.

İstanbul şehri kollarını açtı, şevk içinde kahramanlarını sardı. Ve Tevfik İstanbul'u görür görmez bir çocuk gibi ağlamaya başladı.

Rıhtıma nasıl çıktı? Bunu kendi de fark etmedi. Bir insan denizinde yüzüyor gibiydi.

Kalabalığın arasında gözüne Sabit Beyağabey'in yüzü ilişti. Arkasına Sinekli Bakkal'ın bütün aşina simaları toplanmıştı. Bütün Sinekli Bakkal sokağı hürriyet kahramanını karşılamaya gelmişti. Tevfik sağa sola omuz vurarak onlara yanaştı.

Ağabey onu görür görmez emir verdi. Sinekli Bakkal boğazını yırtarak bağırmaya, alkışlamaya başladı. "Yaşa şa şa..." nara, nara üstüne!

Tevfik bu tezahürattan o kadar ürkmüştü ki saklanacak yer arıyordu. Şimdi Sinekli Bakkal delikanlıları şişman bir adamı tuttular, omuzlarına kaldırdılar. Bir ayağı bir omuzda, öteki ayağı başka bir omuzda, elinde bayrak, bir adam... İhtilal günlerinin düzine düzine ortaya çıkardığı sokak hatiplerinden biri. Sabit Beyağabey onu Beyazıt'ta dinlemiş, yeni rejimi en çok hararetle, taşkın ve coşkun şakşakladığı için çok beğenmişti. Bugün de tutmuş Tevfik'in şerefine nutuk etsin diye getirmişti. Mahalleli hatibe on sarı altın vaat etmişti. Hatip:

– Ben hürriyet âşıkı Sinekli Bakkal'ın yetiştirdiği bir halk kahramanını alkışlamaya geldim, diye başladı. Sesi gürdü, kuvvetliydi.

Sinekli Bakkal grubunun dışındaki kalabalık bile yanaştı, durdu, dinledi.

– Geçen istibdat ve zulüm devrinin mazlumu olan bu kahraman bizleri kurtaran şanlı, hürriyet kahramanlarından biri (eliyle Tevfik'i gösteriyordu) "Sen ey hürriyet ve adalet aşığı! Senin huzurunda yemin ediyorum ki hürriyetimizin senedi olan Meşrutiyet'e kim el uzatırsa ben onun bu ellerle gırtlağını sıkar, anasını ağlatır, iki gözünü birden patlatırım!"

Hatip ellerini, hürriyetin gönüllü muhafızı, pençelerini halka uzattı. Kısa parmaklı, geniş kıllı ve korkunç iki el... Tevfik, Gözpatlatan Muzaffer'in ellerini tanıdı.

Sendeledi. Hapishanede gözlerinin önünde bin bir yıldız uçuran bu eller hâlâ kulak tozunda şaklıyor, tepesini yumrukluyormuş gibi geldi.

Sinekli Bakkal kafilesinden iki kişi arkadan geldiler, koluna girdiler, Biri Vehbi Efendi, öteki Osman'dı.

– Bu herif burada ne arıyor?

– Meşrutiyet hatibi... Yeni idareyi alkışlıyor.

– Ne, ne?

Osman kolundan çekti:

– Kalabalıktan çıkalım.

(Sinekli Bakkal, İB. 1928)

ATEŞTEN GÖMLEK

Peyami, Hariciyede (Dışişlerinde) çalışan bir memurdur. Cemal subaydır; Peyami'nin anne tarafından akrabası, Ayşe'nin ağabeyi, İhsan'ın arkadaşıdır.

Peyami, İhsan ve Cemal, İstanbul'da Meserret Otelinde sık sık buluşur, memleketin içinde bulunduğu o günkü durumu tartışırlar.

İzmir'in işgali sırasında kocası ve çocuğu öldürülen Ayşe, bir İtalyan ailesinin yardımıyla Peyami'nin yanına sığınır. İstanbul'da ulusal coşku başlamıştır. Peyami ve arkadaşı Binbaşı İhsan'la birlikte Kuva-yı Milliye'ye katılır. Anadolu'ya geçerler.

Hastabakıcı olan Ayşe'yi Peyami de İhsan da sevmeye başlarlar. Bu arada anası babası Yunanlılarca öldürülen Kezban da İhsan'ı sever...

Savaş, aşkları "ateşten gömlek" olan kahramanların yaşamlarını da karartır...

Aşağıdaki parçada, Kuvâ-yı Milliye'nin Bolu, Düzce, Adapazarı tarafındaki iç ayaklanmaları (1920) bastırmaya ve halkı İstanbul hükümetine karşı örgütlenmeye uğraşması ve bu arada, Ayşe'yi seven Peyami ile İhsan'ın iç savaşımları anlatılmaktadır.

Yanında giden adam bir nevi kuru hıçkırıkla cevap veriyor:

– Bizim kaptan vuruldu.

İhsan'ın kalbinin kininden hemen nadim olduğunu, belki de Ayşe'yi yüzünde bu ıstırapla koşturan felâketi kıskandığını hissediyorum ve hepimiz mütemadiyen uçarak gidiyoruz.

Nihayet onu tozlu yol üstünde bir ağacın altında uzanmış bulduk. Çenesini, yanaklarının çukurlarıyla hâlâ genç yüzü mütebessim, kalbini delen bir kurşunla yatıyor. Hepimiz ona koşuyoruz. En evvel Ayşe yetişiyor, bir çocuk gibi onu kaldırıyor:

– Rıfkı Bey, Rıfkı Bey!

Göğsünü çözüyor, açıyor. Allahım o manzarayı hiç unutmayacağım. Ceketinin altında gömlek yok, ucu yırtık bir yün kuşak pantolonunu tutuyor. Beyaz ince vücudu solundaki kırmızı ölüm yarasıyla nasıl garip görünüyor.

Ona söğüt dallarından bir sedye yaptık. Onu Ayşe ile beraber büyük bir dikkatle söğüt dallarının üstüne yatırdık, yanında hepimiz ağlayarak yürüyoruz.

Bütün gece terasta yatan ölünün etrafında Ayşe dolaştı. Artık kuvvetlerimiz o sırada yardım almadan uzun müddet kalamazdı. İhsan, Ayşe ile beni hemen götürmeye karar verdi. Ayşe asi ve kat'i idi. Ahmet Rıfkı'nın adamları ve kendi iki süvarisi ile bir baskın ihtimaline karşı sabaha kadar nöbet bekledi. Sabahleyin köyün imamıyla küçük cemaat onu mezarlığa götürürken Ayşe söğütlerin altında bir çocuk gibi hıçkırıyordu. Bu ıssız Anadolu mezarlıklarında ne kadar sevgili bıraktık, geçtik...

Mezarlıktan döndüğümüz zaman hareket hazırlığı yaptık. Hastalar doktora bırakılıyor, fazla araba ile arkamızdan hemen nakilleri için emir veriliyordu.

Ayşe gözleri ağlamaktan kırmızı ve şiş olarak köyden hareket etti. Umum köyde bir telâş ve korku vardı. Ayşe'nin boynuna kadınlar tekrar sarıldılar ve ağladılar. Ayşe'ye bir yaylı bulmuş, içini hazırlamıştık. Nihayet vedalar bitti, söğütleri bıraktık. Tozlu ve uzun yolda hayli ilerledik. İhsan'da ben de Ayşe'nin kederi dağılmayan yüzüyle alâkadardık; ikide birde ikimiz de eğiliyor, yeis içinde, başı önünde giden kapanık gözlü yüze endişe ile bakıyorduk. İhsan, Ayşe'nin yüzünden başka her şeyi, hatta zavallı genç ölüyü, hatta ihtilâlin çok vuzuhsuz ve karışık tehlikesini unutmuş gibiydi. Bilmiyorum, ne kadar gittik. Arkadan ince bir kadın sesi haykırdı.

Döndük, yalın ayak genç bir köylü kız, ağlayarak ellerini sallayarak bize doğru koşuyordu. Ben hemen anladım, fakat İhsan, ancak çocuk yanımıza geldiği zaman, hatta kendi atının başını yakaladığı zaman anladı.

– Babamı gâvurlar öldürdüler, anam yok, dedem yok, beni nerelere bırakıyorsunuz, diyor ve mütemadiyen ağlıyordu. İhsan biraz rikkatle, fakat çok canı sıkılmış bir tavırla Kezban'ı geri çevirmek için iknaya çalışıyordu. İlk defa o gün, Ayşe bizi gördü ve alâkadar gözlerle bu sahneyi takip etti. Kezban kani olmuyordu.

– Gitmicam, gitmicam! Tüfek atamam mı, elin şehrinden karılar gelir de ben gelip bir iş tutamam mı, diyordu.

Hakikat yeşil gözleri öyle genç bir ihtirasla tutuşuyordu ki, bu küçük mahlukun herhangi bir ihtilalci gibi dövüşebileceğine kaniydim. İhsan onu sonra gelip alacaklarını, şimdi dönmesini tavsiye ettikçe, o coşuyor ve haykırıyordu:

– Amanın anam, içim yanıyo, ben galaman, ben galaman.

Ayşe bu genç ıstıraptan müteessir miydi, bilmiyorum; arabadan atladı geldi, başını okşamak teskin etmek istedi. Kezban'ın gözlerindeki ateş bütün bütün tutuştu; onu, nefretle, şiddetle itti. Şimdi Ayşe arabadan inince yere atlayan İhsan'ın kolunu yakalamış, gözleri gözlerine yalvarıyordu:

– Beni de al, sen nereye varırsan ben de varırım. Her işini idem, guzum, guzum, ben bu şehir garısı gibi hastaya da baharım... diye başlayan uzun nutkunda İhsan'ın eğilmeyen soğuk inadıyla birdenbire meyus tozlara çömeldi. Başı ellerinde sarsıla sarsıla ağlıyordu, herkes garip bir sarsıntı ile zavallı çocuğa bakıyor ve ne diyeceğini bilmiyorlardı. Hatta gençlerden biri:

– Beraber alsak olmaz mı efendim, diyecek oldu. O zaman İhsan en ağır, en dürüst sesiyle birdenbire emreden, hükmeden bir reis bir erkek oldu:

– Bana akıl öğretmeyiniz. Bu çocuğu bu hâlde nereye götürürsünüz? Sen de Kezban, kalk bakayım, haydi kalk, şimdi yürü, geri dön, ben yapacağımı bilirim.

Kezban, İhsan'ın sesiyle kalktı, yaşlı gözleriyle ona sinmiş bir çocuk gibi baktı. Evvelâ bir şey söylemek istiyordu; sonra karşısında hâlâ sert ve âmir duran erkek nazarları altında eridi. Sesi ve kalbi kırılmış, fakat hâlâ ağlayarak döndü, köyün yolunu tuttu.

İhsan:

– Herkes hayvana, diye emir verdikten sonra elini uzattı, Ayşe'yi arabaya bindirdi. Arabanın basamağının başında bir an durduklarını, birbirlerinin gözlerine baktıklarını zannediyorum. Kezban'ın yaşları bana da çok dokunmuştu; tozlu yolda yalnız metrûk, kalbi kırılmış dönen çocuğun yeisi bana da sirayet etmişti.

Ayşe'nin biraz acı tahayyül ettiğim sesiyle:

– İhsan Bey, bu zavallı çocuğu niçin almadınız, dediğini duydum.

– Bu kadar genç bir çocuğu nasıl bizim kuvvetlerin arasına alırım. Ötede beride muharip kadınlar var ama, hiçbiri bu kadar genç değil. Siz isteseydiniz onu Eskişehir'e götürebilirdiniz.

– Fakat Kezban beni istemiyordu ki...

– İnsana istediğini verdiklerini nerede gördünüz?

Bu bir his düellosu mu? Yoksa iki kalbin çekişmesi mi? Yeşil gözlü kadınların, İzmir'in kızı da olsalar, hemşire de olsalar, yine zehirli hançerle dolu, yine insanın yüreğinde daim ateş yakan alev gibi kızıl dudakları, kalbi ısıran fil dişi gibi dişleri oluyor. Ayşe'nin kızıl dudakları o gün zalim bir hatla açıldı, beyaz dişleri merhametsiz ve hissiz acı bir istihza ile İhsan'a güldü.

Geyve'de Ayşe ile İhsan'ın evine misafir olduk, burası iki odalı bir köy evi idi. İhsan, kendi odasını derhal tahliye etmiş, Ayşe'ye tahsis ettirmiş, kendisi de benimle karşısındaki odaya çekilmişti. Ayşe odasında temizlenir ve değişirken İhsan'la karşıdaki odada biz konuşuyorduk.

İhsan, Ayşe'nin ertesi akşam Lefke'den hareket edecek trenle Eskişehir'e gitmesi

lazım olduğunu ve Cemal'den de Ayşe'yi isteyen bir mektup aldığını söylüyordu. Geyve merkez olarak, etraf hakiki bir ihtilal cehennemi içinde idi. Arnavutköy'ü Rumları isyan etmiş, aşağıda Bolu kıyamı Geyve kapılarına kadar uzanıyordu. İhsan, Ayşe'nin selâmeti için hem bir çocuk gibi titriyor, hem de ondan ayrılmak varlığını ikiye bölüyordu. İlk defa olarak İhsan'ın yüzünde endişe hatlarını bu kadar derin gördüm, onun sakin zevahiri altında sakladığı kasırga ve işkenceyi tamamen hissediyordum. Bir aralık dalgın dalgın:

– Pembe yemenili dilber köylü; beyaz gömlekli hemşire aramızdan giderse, hakikaten yalnızın, demirin, ateşin adamı olup kalacağız, dedi.

Dudaklarının etrafındaki nihayetsiz bir rikkat, yüksek bir tahassür uçuyordu:

– Ayşe gitmek istemeyecektir.

– Geyve'de, onun selâmetle kalabilmesini temin edecek bir köşe bulabilsek. Ama zannedersem yanılıyorsun, Ahmet Rıfkı öldükten sonra bizim kuvvetlerin Ayşe Hanım için şuuru kalmadı ki...

Bunları endişeden yanan, karşısındakini delen bir burgu gibi söylüyordu. Ben azıcık gaddar oldum:

– Ahmet Rıfkı hakikaten Adapazarı ihtilâlinin şuuru idi; genç hayatını istiklâl için tozlu yollarda bırakan bu güzel çocuğun arkasında gömleği bile olmaması hangi İzmir kızını lakayt bırakabilir?

Tozlu uzun yollarda bir tek ağacın altında soğuyan başı Ayşe'nin kolları arasında, beyaz çıplak göğsü üzerinde lâle gibi açılan kırmızı yarasıyla gözümden uçtu gitti. Ne zamana kadar kan, ne zamana kadar ıstırap ve meşakkat! Ne zaman bu kadar mebzul akan genç kanı ve göz yaşına mukabil bir avuç toprağımız bize kalacak?

İhsan kızarmış, düşünüyordu. Birdenbire:

– Ahmet Rıfkı çok iyi çocuktu, Peyami, fakat gömleği olmaması bizim çektiklerimizin en ucuz ve basit tarafı.

– Ayşe Hanım sizi istiyor efendim, nefer söylüyordu.

İhsan ok gibi yerinden fırladı:

– Peyami Bey'i istiyor, efendim.

Ok gibi fırlayıp gitmek benim sıramdı.

(Ateşten Gömlek, 1983)

Sözcükler:

ari: Arınmış.
atıl: Boş, yaramaz.
beyaban: Ağaçlı yol.
bîlüzum: Gereksiz.
dombay: Manda.
kablettarih: Tarih öncesi.
meşveret: Söyleşme.
mezalim: Zulümler.
muti: Boyuneğen.
sükkân: Oturanlar.
tahkik: Araştırma.
vesait: Araçlar.
vuzuh: Açıklık.
vazıh: Açık.yeis: Acı, keder.

HİMMET ÇOCUK

– Öykü –

Elvanlar'da ihtiyar bir kılavuz aldık. Köy kısmen yanmış, perişan herkes fersiz ve şaşkın gözlerle kamyon denilen canavarın bilüzum gürültüsüne bakıyordu. Herkesin ruhunda sonu gelmeyen meşakkatin, açlığın, her günün gizli felâket ihtimallerinin yoğurduğu yeis ve lâkaydi vardı. Onun için kimse Uşak'a kadar gelmek istemiyordu. Parayı ne yapacaklardı? Ne alırdı ki? Yalnız zayıf yüzlü bir ihtiyar halsiz bir sesle:

– Ben İney'e kadar yolu biliyorum. Fakat beni Uşak'a kadar götürürseniz ve bana orada bir okka tuz verirseniz gelirim, dedi. Akşam karanlığı basarken kamyon mırıldanarak, homurdanarak Anadolu'nun ıssız, yolsuz beyabanına daldı.

Kamyonda İstanbul gazetecileri vardı. Yunan ordusunun emsalsiz mezaliminin külleri ve facia sahnesi üstünde tetkikat yapacaklar, ben cephenin Yunan mezalimi raporunu hazırlarken onlar da ajansla Türk'ün felâketini dünyaya bildireceklerdi. Anadolu'da hakim, insan değil tabiattır. Kuytu ormanlar, batak ovalar, sarp keskin yokuşlar, sonra karanlık kımıldıyormuş gibi insanı keserek dondurarak esen acı rüzgârın ortasından bin bir zahmetle bilmem kaç saat geçtik.

İney, bir derenin yamacından kurşuni bir yangın harabesine inkılap eden bir köydü. Kamyon gırlayarak, çırpınarak köyün yoluna girerken dünyada hilkati adem başlamış gibi etraf insan sesinden, hayatından ariydi. Yalnız bir sürü çakal acı acı, karanlık esiyormuş gibi dereyi yalayıp geçen rüzgârla hemahenk uluyordu. İçimden:

– Eyvah köyden hepsi gitmiş, nasıl tahkikat yapacağız? diyordum.

Biraz sonra sağda bir kaya kovuğunda kızıl bir alevin önünde ısınan iki hâki gölgenin kımıldadığını gördüm. Karanlık dereye, kurşuni yangın harabesi olan yamaca vuran yegâne ışık bu ateş ve kamyonun yürüyen iki göze benzeyen fenerleriydi. Köprünün önünde şoför kocaman, atıl makineyi durdurmaya çalışırken önünde birkaç karaltı kımıldadı. Sonra ışığın beyazlattığı taşlı yolda siyah cübbeli, beyaz sarıklı, siyah sakallı bir adam, arkasındaki, henüz ışığın sahasına giremeyen karaltı halindeki arkadaşlarından ayrıldı. Hiç unutamayacağım vazıh bir sesle:

– Halide onbaşı, sizi biz İney istasyonunda bekliyorduk, dedi.

– Geleceğimizi nerden biliyordunuz?

– İstasyonda biliyorlar. Tahkik heyeti gelecek, dediler.

Bu sesten gazeteci arkadaşlar hemen harekete geldiler, kalem kağıt çıkardılar, kamyondan fırladılar, karaltılardan tahkika başladılar. Kaç ev yandı? Kaç kişi öldü?... Siyah sakallı adam yanıma geldi. Fenerlerin verebildiği ışıkla notlarıma yiyecek gibi baktı.

– Kaç ev mi? Bütün köy yandı. Kaç adam mı öldü? Sayısını Allah bilir. Eşkıya gelir öldürür, düşman gelir öldürür, yakar, soyar. Görüyorsunuz ya ne ev, ne yiyecek, ne giyecek var. Sen onları şimdi bırak, İsmet Paşa'ya başka şey söyle!

– Benim işim bunları yazmak.

Biraz daha hırçın ve sesi titrek:

– Senin işin bizim halimizi söylemek... Kaç ev yandı, kaç kişi öldü karnımızı doyurur, başımızı örtecek dam yapar mı? İsmet Paşaya söyle...

Sesinde hayat için mücadele edenlerin amiriyeti vardı, muti, sordum.

– Ne söyleyeyim?

– Ev isteriz, rüzgâr bıçak gibi kesiyor, çocukların başını sokacak kovuk bile yok, Uşak'ta birçok kereste ve Yunan esiri varmış, bunlardan bize verilmesini emretsin. Hemen kendimize dam yapalım.

Ekmek isteriz, askeri ambarlarda buğday var, bir saat ötede... Emretsin, bize versinler, çiğ olsun çocuklarımıza yedirelim. (Sesi acıyla, merhametle yırtılarak devam etti) Büyükler söz anlıyor, sesi çıkmıyor ama çocuklar söz anlamıyor, açlıktan hep ağlıyorlar, sabaha kadar ağlıyorlar, bunu Paşaya söyle.

Çakal ulumasıyla, rüzgârın iniltisi arkasından öyle zannettim ki aç çocuklar ağlıyor, göğsü sütsüz, boş, sırf çıplak analar yumruklarını sallayarak dünyaya, talihe hayata haykırıyorlar.

– Yazdım, dedim. Şimdi bize Uşak'a kadar bir kılavuz veriniz.

Herkes birbiriyle konuştu; biraz meşveret etti, sonra:

– Şu çocuk sizi şosaya çıkarsın, dediler.

Kocaman kurt derisi gocuk, kalın çizmeler, yün başlık artık ısıtmıyor, yakıyordu. Bütün gün yemek yememiştik. Yanımızda ihtiyaten alınmış yarım çuval peksimet vardı ki o da daha ziyade yanımdaki şoförle kamyondaki iki muhafız askere aitti. Fakat ne onlar, ne arkadaşlar, biraz evvel açlıktan şikâyet ettikleri halde, yemek arzusundan bir günahmış gibi bahsetmiyorlardı. Yalnız makineyi düzeltmekle meşgul görünen nefer şoförün bir şey söylemeden içini yakan bir arzusu kalbime geçti yavaşça:

– Peksimedi köylülere verelim mi? dedim.

Bu söz yanmak için bekleyen kuru çıra ile temas eden bir kıvılcım gibi oldu. Nasıl oldu bilmiyorum, üç nefer peksimet çuvalını yakalamış, titremiş gölgelere zorla dağıtıyorlardı. Vakur ve mütehammil bir ses:

– Uşak'ta belki ekmek bulamazsınız. Yanınızda kalsın diyordu.

Yine kamyon hırıldadı, homurdadı, çatırdadı, ve karanlığa, rüzgâra daldı. Yer olmadığı için kılavuz Himmet kamyonun basamağında, yanımda ayakta duruyordu. Kamyona tutunan küçük çocuk elinin za'fını, zavallılığını görmekle beraber İney'deki küçüklerin açlık feryadıyla içim dolu gibiydi. Açı düşünüyorum. Bu, kaç senedir gezdiğim saha kül olan, sükkânı aç ve ölmeye mahkûm olan kaçıncı köydü.

Anadolu hilkat günlerinin ilk devrelerindeki yoksuzluk, harabi ve vasıtasızlık içinde idi. Yeni Türkiye'yi inşa edecek milletle yine Hazreti Âdem'den sonraki devlere benzeyen kudret ve mesai kabiliyeti lazımdı. Evsiz, ekmeksiz, meyus bir halk.. Dünya onların zafer destanını terennüm ederken onlar ölümün gözlerinin içine bakıyorlardı. Memleketi kim yapacak? Nasıl yapacağız? Yanımda tiz fakat sakin bir çocuk sesi:

– Burası Kuzgunderesi teyze!

Başımı çevirdim. Küçük, zayıf bir yüzü vardı. Çenesine doğru uzanan ensiz yanağının derileri büzülmüş çene iskeleti olduğu gibi seçiliyordu. Bu açlık ve yeis içinde başının öyle deruni bir sevimliliği, insanı hayata davet eden bir kudreti vardı ki sordum:

– Himmet, niçin peksimedini yemiyorsun?

– Sonra yerim, teyze!

– Hele bir ye de sonra konuşalım.

Yavaş yavaş koynundan küçük lokmalara ayırarak çıkardığı peksimedi yemesini bekledim. Çenesinin, başının bütün iskeleti, peksimedi çiğnedikçe daha büyük bir vuzuhla meydana çıkıyordu. Birdenbire gocuğumun içine küçük başını almak, bilmem neden vaktiyle kendi çocuğumu uyuturken söylediğim ninniyi söylemek istedim. Fakat bu arzum çok sürmedi. Küçük kuru yüzde merhameti za'fı men eden bir olgunluk sezdim. Sakin ve arkadaş olmasına çalıştığım bir sesle konuşmaya başladım.

Büyük bir gururla on üç yaşında olduğunu söyledi. Yedi yaşında anasız, babasız, ihtiyar bir nine, genç bir kızkardeş, bir çift öküzle kalmıştı. Öküzlerle kocasız iki kadının tarlalarını senelerce sürmüş, ortakçılık etmiş ninesini, kardeşini beslemiş, hatta kızkardeşini ere vermişti. Fakat bir gün o havaliyle bir hayvan hastalığı gelmiş, iki öküzü birden ölmüştü.

Hikâyenin burası kalbimi burdu. Sordum:

– Ne yaptın?

Sükûnla omuzlarını silkti. Hiç, ne yapacaktı. Öküzsüz çalışmış, gündeliğe gitmiş, dul kadınların tarlalarını sürmüş, üç sene çalışmış ve nihayet iki şişman kocaman dombay almıştı.

Hikâyenin burası yine kalbimi heyecana verdi. Kimsesiz, sekiz dokuz yaşında, kuru Anadolu'da mesaisi ile iki manda alan çocuk, bu benim anladığım bildiğim kahramanlığın en yüksek derecesi gibi bir şey. Avusturalya'yı kuru topraktan mamure haline sokan, vahşi Amerika'yı mesaisi ile yenip medeniyet merkezi yapan ruhlar bu nevi ruhlardır.

–Dombaylar duruyor mu?

Bu defa gözlerimi yaşartan bir ifade ile ince omuzlarını silkti. Kamyon karanlık bir vadiden geçiyordu. Anadoluda vadiler, yarlar, uçurumlar insanın muhayyilesini ve arkasını soğuk soğuk ürpertir. Hicretlerin, kavgaların, cinayet ve soygunculukların sahnesi oralardır.

Üç ay evvel bu meş'um derede Yunanlılar Himmet çocuğu yakalamışlar, kesmeye yatırmışlar, iki nefer arasında münakaşalar olmuş, biri arabasını, mandalarını alıp bırakmak, öteki öldürmek istiyormuş, nihayet salıvermek isteyen demiş ki:

– Arabasında yumurta varsa bırakalım, yoksa keselim.

Himmet çocuğun sakin sesi titreyerek:

– Ninem yolda yesin diye iki yumurta haşladıydı, teyze... dedi.

Derenin sağ tarafındaki uçurum üstünde karanlık rüzgâr tuhaf tuhaf uluyordu. Çocuk susmuş, kamyona yapışmış, gidiyordu. Tabii bir sesle:

– Seni Uşak'a kadar götürelim Himmet, dedim. Sen dönmekten korkmazsın bilirim fakat biz yolda bir yanlışlık yaparız, şoför bilmiyor.

– Olur teyze.

Nefer şoförün yarım aydınlıkta kayadan oyulmuş gibi sabit erkek yüzü garip bir tebessümle harekete geldi.

Uşak'a girerken düşündüm, Anadoluda geçen senelerimde yüz haneden otuz haneye eriyerek dağılan, ölen erkeksiz ve kimsesiz köylerde Himmet çocuğun eşlerine

tesadüf ediyor, onlara memleketin hayat tarihinde birer ışık ve nişane diye bakıyordum. Hayat diye, insanlık diye Anadoluda ne kalmış ise gayur kadınlarıyla bu küçük gündelik kahramanların fevkalbeşer mesaisinden kalmıştı. Bunlardan bir tanesi kafamda ve kalbimde içimi kanatan bir çivi gibi saplanmış kalmıştır.

Antalya'dan Burdur'a gelirken nihayetsiz, kar bürümüş, bozuk, taşlı, bir yanı uçurum, bir yanında daima eşkıya gizlenen yokuşlardan birini tırmanıyorduk. Buralarda arabalar durur, arabacılar bir araya gelir, her arabaya üç dört çift hayvan takarlar, arabacılar arabanın arkasına omuz verir. Bin türlü acayip sesler çıkararak teker teker her arabayı yokuşun başına çekerler. Ve çok zaman da bu kablettarihi vesaitle, terleyerek, inliyerek günlerce didişip Cine ovasına kadar getirdikleri mallarını eşkıya çeteleri alır götürür, elleri boş geldikleri yere dönerler. Böyle bir hengâme ortasında, kalınlı inceli hayvanları teşvik için birbirine karışan ohalar arasında billur gibi bir ses:

– Ah kadın anam! Ah gel de bir kez halimi gör!.. dedi.

Kalbime ip takılmış gibi, ses gelen yere sürüklendim, on on iki yaşlarında, gocuğundan sular damlayan, el kadar güzel yüzlü, mavi gözlerini örten siyah kirpiklerinde yaş toplanmış bir çocuk arabacı gördüm. Bu Himmet çocuk gibi ihtiyar bir halaya bakmak için bir fevkalbeşer hayat mücadelesinde pişen bir çocuktu. Istırabının mercii olsa olsa toprak olan bir kadın kalbi oluyordu.

Hâlâ Türkiye'yi bu küçük Himmet çocuklar yürütüyor. Belki hâlâ acıları bir çocuğun değil bir devin kalbi gibi sağlam olan yüreklerden taşarsa:

–Ah kadın anam ah! gel de bir kez halımı gör! diyorlar.

(EGTH, 1954)

REFİK HALİT KARAY
(1888 – 1965)

İstanbul doğumlu olan Refik Halit, İstanbul'da ilkokul, ortaokul ve Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra (1900-1906), Hukuk öğrenimini yarıda bırakarak gazeteciliğe başladı. İlk yazıları, 1900 yılında, "Servet-i Fünun" dergisi ile" Tercüman-ı Hakikat" gazetesinde yayımlandı. Kendisi de bir süre "Son Havadis" gazetesini çıkardı (1909). Ardından "Fecr-i Ati" topluluğuna katıldı. "Kirpi" takma adıyla "Kalem", "Cem" gibi gülmece dergilerinde yazılarıyla tanındı. İttihat ve Terakki, karşıt görüşleri nedeniyle, onu sırasıyla, Sinop, Çorum, Ankara ve Bilecik'e sürgünle cezalandırdı (1918). İstanbul'a dönünce bir süre Robert Kolej'de Türkçe öğretmenliği yaptı. 1919'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na girdi. PTT Genel Müdürü oldu."Sabah", "Alemdar gazetelerinde yazıyordu 1922'de "Aydede" adlı gülmece dergisini çıkarmaya başladı (1922). Dergide, "Kurtuluş Savaşı"na karşı görüşler ileri sürdüğü için, "Büyük Zafer"den sonra, "Yüzellilikler" listesine alınarak, Beyrut ve Halep'te, on beş yıl sürgün olarak yaşama zorunluluğunda bırakıldı. "Doğru Yol" (1924), "Vahdet" (1928) gazetelerinde olumlu karşılanmayan yazılar yazdı. Harf ve Dil Devrimi'ne karşı çıkmadı. 1938'de bağışlanıp yurda döndü." Tan" gazetesinde yazmayı sürdürdü. "Aydede"yi yeniden yayımlamaya başladı (1948). (Ö.18 Temmuz)

Refik Halit'in ilk yazısı, Servet-i Fünun'da, "Köpekler" başlığı altında çıkar. Fecr-i Ati'ye katıldıktan sonra da "Kuvvete Karşı" adlı ilk öyküsünü yazar (1909).

Gazete ve dergilerde çıkan fıkra, deneme, söyleşi, yergi ve gülmece türündeki yazılarmın toplandığı kitaplar yanında; **Memleket Hikâyeleri** (1919) ve **Gurbet Hikâyeleri** (1940), onun en çok ilgi çeken öykü yapıtlarıdır.

Memleket Hikâyeleri'ndeki *Yatık Emine, Şeftali Bahçeleri, Koca Öküz, Sarı bal, Boz Eşek, Yatır, Komşu Namusu* gibi öykülerinde, Refik Halit, Anadolu'nun kimi yörelerinde ve İstanbul'daki kimi insanların yaşayışlarını, sevinçlerini, umut ya da umutsuzluklarını, gerçekçi gözlemleriyle birlikte yansıtmıştır.

Gurbet Hikâyeleri'ndeyse, Halep ve Beyrut'taki gözlemlerinden esinlendiği, *Antikacı, Fener, Çıban, Güneş, Eskici, İstanbul...*'da Sinop, ve Çorum'da gördüklerini yansıtarak öykülemiştir.

Refik Halit'in **İstanbul'un İçyüzü** (1920) romanı ile, gerçekle imgelemi bir arada geliştirdiği **Yezidin Kızı** (1939), kendisinin çok beğendiği **Sürgün** (1941) ve **Anahtar** (1947) romanları dışında, yayımladıklarının yazınsal nitelikleri tartışılmaktadır.

İSTANBUL'UN İÇYÜZÜ

Abdülhamit'in nazırlarından olan Fikri Paşa'nın konağında kızı Şadiye Hanımın büyüttüğü İsmet. Kız Öğretmen Okulu'nda okur. Konaktaki Kâni ile sevişmektedir.

Meşrutiyet'ten ve paşanın ölümünden sonra konaktaki yaşam düzeni dağılır. Varlıklı duruma gelen İsmet'le Kâni, Şişli'deki bir apartmanda, değişen yeni insanlar olurlar...

Aşağıdaki parçada, Fikri Paşanın küçük kızı Şadiye Hanımın bir doktorla sevişmesi ve eski devir sevdaları anlatılmaktadır.

...Yere dökülmüş bir ispirto gibi çarçabuk, alevlene alevlene yüreklerini kavrayan bu sevdayı geriden ne tatlı seyrediyordum... Evvelâ benden yarı saklanan bu macera nihayet meydana çıkarıldı. Şadiye Hanımefendi çılgına dönmüştü. Piyanoya geçiyor, beş saat sürekli çalıyordu; sonra başını alıyor, beni de peşine takıp Hekimbaşı çiftliğine doğru, Küçüksu deresi kenarından tâ içerilere, korkunç, kuytu yerlere kadar tırmanıyordu. Artık Göksu'ya gitmiyorduk, Bebek'e geçmiyorduk; gönlümüz hep tenha, izbe yerleri seviyor, baş başa kalıp doktordan bahsetmek için hep yalnızlık istiyorduk.

Sabahlara kadar gözümüze uyku girmiyordu; hep lâkırdı ediyor, mehtaba, yahut yıldızlı göğe penceremizi açıyor, cıgara üstüne cıgara içerek ömrümüzü hulya ile, şiir ile, yana yakıla geçiriyorduk. Nihayet haberler, mülâkatlar, gece seyranları... Halecandan eriyorduk. Kalblerimiz daima çarpıntı içinde idi. (...)

Eski devirde bir genç kızın muaşakası öyle şimdiki gibi, çarçabuk yoluna giremez, mülâkatlar, telâkiler öyle fütursuzca herkesin gözü önünde cereyan edemezdi. Bütün hâne dişinden tırnağına kadar sevda meseleleri karşısında pür-silâh durur, bekçilik ederdi. Bilen bilmeyen işe karışır, haber verir, men eder, kendi derdini bırakır, komşusununki ile meşgul olurdu. Ahali arasında bu hususta müthiş bir iştirak vardı; hani yeni kitaplarda okuyup öğrendiğimiz "tesânüd" yok mu, işte bu, bütün şiddetiyle, bütün kuvvetiyle hüküm sürerdi. Âdeta vâsi bir cem'iyyet-i hafiye teşkilâtı vardı. Gizli zannettiğin bu kabilden bir sır derhal, paso parola herkesin kulağına varır, bütün İstanbul Kavaklar'dan Pendik'lere, Ayastafanos'lara kadar meseleden haber alırdı. Şadiye Hanım'ınki ücrâ bir yalı içinde kapalı kaldığı bir müddet duyulmadı. Yaz mevsimini tehlikesiz geçirdik. Ekseri geceler, şöyle koruda bir dolaşmak bahanesiyle başlarımıza birer örtü alır, beraberce dışarı çıkardık. Doktor, yalının duvarla çevrilmiş hududu içine girmekten, pek haklı olarak çekinirdi; biz cesaret gösterir, Küçüksu kenarındaki bostanların üzerinde kuytu bir yer seçmiştik, oraya gider, kendisiyle buluşurduk. Ben şöyle biraz aykırı durur, rahatça konuşabilmeleri için sırtımı döner, susardım. Onlar bu hâlden pek memnun kalmakla beraber canımın sıkılmasından, gönlümün kırılmasından korkarak ikide birde hatırımı almaya çalışırlar:

– Niçin uzakta duruyorsun, İsmet, kızım! hitâbıyla beni meclislerine çağırırlardı. Zaten, vakitlerini sükut ile dalgın, neşesiz geçirirlerdi. Ben nasihat vermek lüzumunu duyar:

– Canım, derdim, böyle sükûti duracaksanız ne geldik? Biraz konuşunuz, gülüşünüz... İçiniz ferahlasın...

...Derken yağmurlar başladı. Sonbahar geldi. Teşrin-i evvelin bu ilk bozuk havaları sayfiyelerde yaz muâşakalarına başlamış gençleri o zaman ne kadar üzer, mükedder ederdi. Göksu'yun, yahut Fenerbahçe'sinin mevsimi kapanırdı; arabadan arabaya, sandaldan sandala göz göze toplanan zevkler, bu göz telâkkileri artık tatil olurdu. Gökleri bulutlar, yürekleri hüzünler kaplar, içeride lokmanruhu şişeleri boşalır, dışarıda yağmurlar dökülürdü. Derhal sevdalı hanımlar piyanoya otururlar:

Kış geldi firâk açmadadır sineme yâre
Vuslat yine mi kaldı güzel bakt-i bahâre

Şarkısını çalıp koltuklar ve kanapeler üzerinde yarı baygın, vakitlerini tahammül edilmez bir iç sıkıntısıyla geçirirlerdi. Rüzgârlar uğuldar, denizler çırpınır, dağ tepelerini dumanlar sarar, hakikaten Boğaziçi kasvetli bir hal alırdı. Sonra göçler başlardı. Birer birer duyardık: Şu Paşanınkiler taşınmış, bu Beyler cumartesiye hazırlanmış, kırmızı yalıdakiler daha kalacakmışlar, kiracılar hep gitmiş... Nihayet bizim yalıda da hararlar basılır, denkler yapılır, kalfalarla hizmetçiler bir hafta evvel konağa gönderilip göç temizliği görülürdü. Bir sabah erken, tatlı bir yaz geçirdiğimiz yalıya, yaprakları dökülmüş korularla çıplaklaşmış bahçeye veda eder, bizde giderdik...

(İstanbul'un İçyüzü, İB. 1920)

Sözcükler:

lâyenkati: Sürekli.
mülâkat: Söyleşi.
telâki: Buluşma.
tesanüt: Dayanışma.

BOZ EŞEK

– Öykü –

Irmaktan su taşıyan çocuklar dağ yolunda bir ihtiyar adamın yattığını haber verdiler. Bir boz eşek de, başıboş, oralarda dolaşıyordu. Hüsmen Hoca:

– Varıp bakalım, dedi.

Akşam yakındı. İki derenin birleştiği bu batak, çukur, sıtmalı araziye çeltiklerden kalkan kokulu, ağır bir duman yayılıyor; gövdeleri yarılmış, yanmış, beş on yaşlı,

cansız söğüt arkasında güneş, bulanık bir ışık uzatarak arkların durgun sularını yer yer parlatıyordu. Bu aydınlık parçalar, kül renkli, rutubetli ova ortasında bulutlu bir göğün yarıklarına benziyor; yavaş yavaş bulanıyor, sönüyor, örtülüyordu.

Üç köylü, arızalı, çamurlu bir patikadan ağır ağır, bir biri arkasından çıkıyorlardı; içlerinden biri, sakarlı bir at gibi, fena fena öksürüyordu.

Evvelâ boz merkebi gördüler. Fundaların ortasında, tozlu, topraklı bir yer bulmuş, galiba birçok tepinmiş, yatmış, oynamış, şimdi memnun bir eda ile yan gelip duruyor, batan güneşi lâkaydâne umursamazca seyrediyordu.

Hoca:

– Hedi nerdesin yolcu! diye seslendi. Ötede, arkasını kuru bir ahlata dayamış, ihtiyar, mecalsiz bir adam, sık sık soluyor, gelenlere fersiz gözleriyle bakıyor, elleriyle göğsünü göstererek işaretler ediyordu. "Nen var? Ne oldun dayı? Suallerine sesten ziyade nefese, soluğa benzeyen üfürüklü bir hırıltıyla anlaşılmayan cevaplar veriyordu.

Köylüler, ölüyor sanarak çömelmişler, bekleşiyorlardı. Lâkin hasta iyileşiyor, canlanıyordu. Abani sarıklı, mor cübbeli, fıkara kılıklı bir ihtiyardı. Sert, kır bir sakalın örttüğü çehreden meydanda duran kısmı, sıcak ovaların güneşiyle kavrulmuş, buruşuklar, kıvrımlar içinde kalmıştı. Sarkık, şiş kapaklarının altında beyaza yakın açık mavi, ufacık gözleri vardı ki insana bir çocuk bakışıyla dimdik bakıyordu. Yavaş yavaş bu çehreye bir renk, bu gözlere bir fer geliyordu. Aynı vaziyette, sırtı ahlata dayalı, ölgün sadasıyla bir şeyler söylüyor, galiba uzaklardan geldiğini, uzaklara gideceğini anlatıyordu.

Hüsmen Hoca'nın:

– Odaya götürün, yatsın! teklifi üzerine yardım edip eşeğe bindirdiler. İki tarafından tutarak, düşmesine meydan vermiyorlar, taşlar, topraklar kaydırarak bin müşkülâtla iniyorlardı.

Güneş gitmiş, arklardaki sular parlamaz olmuştu. Etrafı kapatan, dik, sivri dağlar duman ve bulut sarılı kocaman başlarını birbirine dayayarak çoktan uykuya varmışlardı. Köy kayaların kat kat gölgelerine gömülü, ne pencerelerinde bir ziya, ne yollarında bir ses, karanlıkta bekliyordu.

Gelenlerin şamatası üzerine kapılardan tek tük çehreler uzandı. Ahırlarda inekler böğürdü. Hüsmen bağırıyor;

– Nerdesiniz be! Hele çıkın, misafir geldi! diye haber veriyordu. Şimdi, ellerindeki yanar çıralarla her taraftan beyaz donlu birçok insanlar çıkıyor, duman ve ışıktan mürekkep bir hâle içinde, karanlık köşelere aydınlıklar dağıtarak, gübre yığınlarında hâreler koşturarak şaşkın şaşkın misafir odasına doğru geliyorlardı.

Burası, en yakın kasabaya iki gün uzakta, Anadolu'nun çıplak, yolsuz, viran bir köyü idi. Bir vilâyetten diğerine geçen arabasız yolcular, bazan havalar çok kurak gidip Kızılırmak geçit verdiyse, şoseyi bırakırlar ve kestirmeden bu köye uğrayarak iki gün yol kazanırlardı. İşte, senede bu vesile ile beş on kişi, beş on fakir, böyle üzüntülü bir saatte yorgun argın gelir, kapıları vururdu. O zaman muhtar Hüsmen köylülerden ikram kimin sırası ise ona haber gönderir, kendisi de, ocağında yaz kış, sönmemecesine çıra kütükleri alevlenen misafir odasına yolcuyu yerleştirir. Köy, dünya ahvâlini bu gelip geçici, cahil insanların getirdikleri yalan yanlış haberlerle öğrenirdi.

Hasta sakinleşmişti.

– Göğüs, diyordu. Böyle, ikide bir tutar.

Köylülerden bir ocağın çengeline bir bakraç asmıştı. Çıraların alevi vurmuş, içindeki, bir sabun köpüğü gibi rengarenk kabarıyordu. İndirdiler, ihtiyara bir taş verdiler. Üfüre üfüre zevkle içiyordu. Süt henüz bitmişti ki, inatçı bir hıçkırık tuttu. Bütün vücudunu sarsıyordu. O, her sadmede bir "Elhamdülillah" diyordu. Köylüler, ta karşısına bağdaş kurmuşlar, konuşmaya fırsat arayarak sabırsızca bekliyorlardı; gençler kapı önünde, ayakta dizilmişler, uyku isteyen gözleri küçülmüş bu sessiz, marîz misafirden bir şey anlamıyorlardı.

Hıçkırık kesilmiyor, bilâkis sıklaşıyor, sertleşiyordu. Hasta bir aralık elleriyle "Gelin yaklaşın" diye işaretler etti. Hüsmen önde, diğer ihtiyarlar arkada etrafını aldılar. Gençler, merak içinde, fakat yaklaşmağa cesaret edemeyerek kapıda duruyorlardı; galiba yolcu zorlukla bir iş anlatıyordu. Belki de vasiyet ediyordu. Hüsmen'in ikide birde:

– Merak etme, gönlünü ferah tut, biz bakarız.

dediğini duyuyorlardı. Birden, alel-acele, ihtiyarlar yere, mindere eğildiler. Sonra sessiz kalktılar.

Hüsmen:

– Hakka kavuştu! diye mırıldandı. Ocakta kütüklerden biri çarpıldı, keskin bir aydınlıkla ölünün yüzünü parlattı, söndü. Dışarıda bir inek uzun uzun böğürüyordu.

Yolcu, son arzusunu anlatmaya vakit bulmuştu. Kemerinde dizili sekiz altınıyla altındaki boz merkebi Hicaz'a vakfediyordu.

Mezarlıktan dönen köylüler, ellerinde kalan bu liralarla merkebi ne yapacaklarını, bu emri yerine nasıl getireceklerini kestiremiyorlar, asmanın altında birleşip söyleşiyorlardı. Nihayeti bir defa kazâya varıp hakimden danışmaya karar verdiler. Hafta içinde Hüsmen merkebi yanma alıp yola çıkacaktı.

Hayvan, bir ehemmiyet kesbetmişti; önüne bol yem dökülüyor, mısır sapları yığılıyordu. Bu, dini bir vazife gibi şikâyetsizce, hürmetle, saati saatine yapılıyordu. Köylüler sık sık hatırlıyorlar:

"Boz eşek suya götürüldü mü? Arpası döküldü mü?" diye birbirlerinden soruyorlardı.

Bir sabah, Hüsmen Hoca'yı alacakaranlıkta hep birden değirmenin önüne kadar götürdüler, selâmetlediler. Boz eşek, Hoca'nın merkebine bağlı, kuyruğunu oynatarak ferah, yüksüz, arkada gidiyor; yeni doğan sırma telli bir güneş palanın soluk keçesini kadife gibi parlatıyordu.

Bu, ne uzun, ne can sıkıcı bir yoldu. Durgun sulardan fışkırmış pirinç başaklarıyla arklar boyunca giden kamışların yeşilliği yamaçlar ardında görünmez olunca, kurak, düz bir toprak, iki gün hiçbir köye, hiçbir değirmene, hattâ iki cılız söğüdün gölgelediği bir su başına bile uğramadan, ıssız, kavruk, devam edip gidiyordu. Sonra dik kayalı bir yokuş, korkunç bir boğaz aşılıyor, tepesine yaklaştıkça serin bir rüzgârla beraber latif bir manzara başlıyordu. Kısa bir kılıç sırtı gibi parlayan ince bir dere ayvalıklar, elmalıklar ortasında, yemyeşil, sulak ve feyizli, göze görülüyordu; telgraf direklerinin sıralandığı beyaz, düz bir şose kıvrıla kıvrıla dönerek dağlara tırmanıyordu.

Hüsmen, handa geçirdiği gecenin sabahı, erkenden hükûmete yollandı.

Minimini kasabanın balkonlu, kuleli, gazinoya benzeyen kocaman bir konağı vardı. Lâkin ikmal edilememişti. Sıvanmayan kerpiç duvarlar yer yer açılmış, kumrulara yuva olmuştu. Üst kat penceresiz, sıvasız, tahta örtülerle bekleniyordu. Kenarda battal bir kireç ocağı, biraz ötesinde amelenin çalıştığı zamandan bakıyye bir sundurma, el'an öyle hâliyle duruyordu. Bina çoktan haraplaşmıştı.

Ceketsiz, kalpaksız bir jandarma çavuşu ne istediğini sordu. Hoca tâ baştan, ırmaktan su taşıyan çocukların gelip nasıl haber verdiklerinden tutturarak anlatıyordu. Hikâyesi yarıyı bulmadan karşısındaki lâkaydâne uzaklaşmış, derece yüzen ördeklere ekmek atıyor, köşede çardağın altında nargilesini höpürdeten bir sarıklıya:

– Ne o, Hoca Efendi, sabah keyfi mi? diye sesleniyordu.

Kadı'nın izinle İstanbul'a gittiğini öğrenen Hüsmen, bir defa da kaymakama işini anlatmak istedi. Kunduralarını kapıda çıkarıp, parmaklarını meydanda bırakan yırtık çoraplı ayaklarıyla, çekine çekine, elleri karnında yürüdü, hikâyeye başladı.

Kaymakam, arkasında çividi dalgalanmış bir keten ceket, bıyıkları boyalı, dişsiz, hımhım bir adamdı. İşin tamamını dinlemek tahammülünü göstermeden:

– Çağırın çavuşu! diye seslendi.

Beş gündür, Hüsmen Hoca önüne gelen adama derdini anlatarak, kasabada dolaşıyordu. Jandarma çavuşu ne merkebi alıyor, ne de kendisini bırakıyordu. Nihayet haline acıyan biri çıktı:

– Gitsin de, iki hafta sonra gelir; işi kadıya bırakalım, diye, kandırdı.

Zaten buranın kadısı namlıydı. Kabak Kadı derlerdi. Her işi halleder, her kördüğümü çözerdi. Arkasına turuncu bir maşlah giyerek, kırmızı şemsiyesiyle çarşıdan bir geçişi, kocaman gövdesini tutarak olur olmaz şeylere bir gülüşü vardı ki, halk bayılırdı.

Aynı yollardan, aynı halde boz merkep terkiye bağlı döndüler. Hüsmen Hoca'nın ve iyi beslenmesi icap eden eşeğin boğazına orada, katığın ve arpanın pahalı olduğu kazâda hayli masraf edilmişti. Meclis kuran köylüler bunu "Mübarek yere bağlı, bakmak borcumuz" diye çok görmediler. Hüsmen de yorgunluktan şikâyet getirmiyor, Hak uğrunda çalışmak ona yol mihnetlerini unutturuyordu.

Lâkin, ikinci seferin haftasında, yine merkep ardında dönmeye mecbur oldu. Kadı henüz gelmemişti; jandarma çavuşu, Hoca'ya çıkışmış:

– Hödük herif, acelen ne? demişti. Köylüler, vakfedilmiş bir hayvanın işte kullanılıp kullanılmayacağında şüphe ediyorlar, boz eşeğe ilişmiyorlardı.

Üçüncü yolculuğun avdeti, yine öyle, merkep arkada, oldu. Uzaktan, keskin gözüyle biri boz eşeğin geri geldiğini görmüş, köye yaymıştı. Halk şimdi mütehayyir (şaşkın), merakla bekliyordu. Hüsmen daha inmeden ferahlı bir sadâ ile:

– Ne ittik be, şahit götürecektik! diye bir hamlede meseleyi anlattı. "Sahi, nasıl düşünmemişlerdi? Ziyanı yok, merkebi kadı kabul edecek, hüccetini yazacaktı ya, haftaya üç kişi giderler, icap ederse yemin ederlerdi..."

Boz eşek, arasıra yaptığı yüksüz seyahatlere mukabil önüne dökülen bol yemden

yiye yiye semiriyor, suya götürülürken kancıkların üzerine koşuyor, hırçınlaşıyordu. Böyle iki buçuk ay geçmişti.

Nihayet son sefer hazırlandı. Değirmenin önünde selâmetlenirlerken yeni doğan güneş bu küçük kafilenin kaldırdığı tozları parlatıyor, yaldızlı bir bulut içinde yokuşa tırmanan köylüler geride kalanlara sanki yükseliyor, göklere kalkıyor gibi görünüyordu.

Boz eşek bir daha dönmedi. Köy halkı, yapılan hüccetlere, basılan mühürlere bakarak merkebin in'amlar, ikramlar göre göre, yavaş yavaş, yüksüz ve eziyetsiz tâ Hicâz'a kadar gideceğine, orada Zemzem taşıyacağına kanidiler. Hattâ Hüsmen, bir gece rüyasında eşeğin palanını yeşil bir kadifeyle kaplı görmüş, büsbütün inanmıştı.

Zaten, hepsi, vazifelerini yapmaktan mütevellid bir sevinçle sık sık merkebin lâfını ediyorlar, kancıklara pertav ettiğini unutmuş görünmek, kendi kendine kalınca, iki tarafa başını sallayıp zikre başladığını anlatıyorlar, birbirlerini kandırıyorlardı.

Lâkin vakanın yılında, kasabaya pirincini satmaya giden Hüsmen Hoca aptallaşmış gibi dönmüştü:

Pazar yerinin tam kalabalık zamanında uzaktan bir, "-Savulun, değmesin!" nidası duyulmuş, halk ikiye ayrılmış ve Kabak Kadı, altında boz merkep, arkasında mahut turuncu maşlah, iri gövdesini sarsan bir sür'atla etrafa selâmlar dağıtarak geçip gitmişti.

(Memleket Hikâyeleri, İB. 1919)

ESKİCİ

– Öykü –

Vapur rıhtımdan kalkıp da Marmara'ya doğru uzaklaşmaya başlayınca yolcuyu geçirmeye gelenler, üzerlerinden ağır bir yük kalkmış gibi ferahladılar:

– Çocukcağız Arabistan'da rahat eder.

Dediler, hayırlı bir iş yaptıklarına herkesi inandırmış olanların uydurma neşesiyle, fakat gönülleri isli, evlerine döndüler.

Önce babadan yetim kalan küçük Hasan, anası da ölünce uzak akrabaları ve konu komşunun yardımıyla halasının yanına, Filistin'in sapa bir kasabasına gönderiliyordu.

Hasan vapurda oyalandı; gırıl gırıl işleyen vinçlere, üstleri yazılı cankurtaran simitlerine, kurutulacak çamaşırlar gibi iplere asılı sandallara, vardiya değiştirilirken çalınan kampanaya bakarak çok eğlendi. Beş yaşında idi; peltek, şirin konuşmalarıyla da güvertede yolcuları epeyce eğlendirmişti.

Fakat vapur, şuraya buraya uğrayıp bir sürü yolcu bıraktıktan sonra sıcak memleketlere yaklaşınca kendisini bir durgunluk aldı: Kalanlar bilmediği bir dilden konuşuyorlardı ve ona İstanbul'daki gibi:

– Hasan gel!

– Hasan git!

Demiyorlardı; adı değişir gibi olmuştu. Hassen şekline girmişti.

– Taa! hun yâ Hassen.

Diyorlardı, yanlarına gidiyordu.

– Ruh yâ Hassen...

Derlerse uzaklaşıyordu.

Hayfa'ya çıktılar ve onu bir trene koydular.

Artık ana dili büsbütün işitilmez olmuştu. Hasan köşeye büzüldü; birşeyler soran olsa da susuyordu, yanakları pençe pençe, al al olarak susuyordu. Portakal bahçelerine dalmış, göğsünde bir katılık, gırtlağında lokmasını yutamamış gibi bir sert düğüm hep susuyordu.

Fakat hem tümüyle çiçek açmış, hem yemişlerle donanmış güzel, ıslak bahçeler de tükendi; zeytinlikler de seyrekleşti.

Yamaçlarında keçiler otlayan kuru, yalçın, çatlak dağlar arasından geçiyorlardı. Bu keçiler kapkara, beneksiz kara idi; tüyleri yeni otomobil boyası gibi aynamsı bir cilâ ile, kızgın güneş altında, pırıl pırıl yanıyordu.

Bunlar da bitti; göz alabildiğine uzanan bir düzlüğe çıkmışlardı; ne ağaç vardı, ne dere, ne ev! Yalnız arasıra kocaman kocaman hayvanlara rastgeliyorlardı; çok uzun bacaklı, çok uzun boylu, sırtları kabarık, kambur hayvanlar trene bakmıyorlardı bile.. Ağızlarında beyazımsı bir köpük çiğneyerek dalgın ve küskün arka arkaya, ağır ağır yumuşak yumuşak, iz bırakmadan ve toz çıkarmadan gidiyorlardı.

Çok sabretti, dayanamadı, yanındaki askere parmağıyla göstererek sordu; o güldü:

– Gemel! Gemel! dedi.

Hasan'ı bir istasyonda indirdiler. Gerdanından, alnından, kollarından ve kulaklarından biçim biçim, sürü sürü altınlar sallanan kara çarşaflı, kara çatık kaşlı, kara iri benli bir kadın göğsüne bastırdı. Anasınınkine benzemeyen, tuhaf kokulu, fazla yumuşak, içine gömülüveren cansız bir göğüs...

– Yâ habibi! Yâ aynî!

Halasının yanındaki kadınlar da sarıldılar, öptüler, söyleştiler, gülüştüler. Birçok çocuk da gelmişti; entarilerinin üstüne hırka yerine ceket giymiş, saçları perçemli, başları takkeli çocuklar...

Hasan durgun, tıkanıktı; susuyor, susuyordu.

Öyle, haftalarca sustu.

Anlamaya başladığı Arapçayı, küçücük kafasında beliren bir inatla konuşmayarak sustu. Daha büyük bir tehlikeden korkarak deniz altında nefes almamaya çalışan bir adam gibi tıkandığını duyuyordu, gene susuyordu.

Hep sustu.

Şimdi onun da kuşaklı entarisi, ceketi, takkesi, kırmızı merkupları vardı. Saçlarının ortası, el ayası kadar sıfır numara makine ile kesilmiş, alnına perçemler uzatılmıştı. Deri gibi sert, yayvan tandır ekmeğine alışmıştı; yer sofrasında bunu hem kaşık hem çatal yerine dürümleyerek kullanmayı beceriyordu.

Bir gün halası sokaktan bağırarak geçen bir satıcıyı çağırdı.

Evin avlusuna sırtında çuval kaplı bir yayvan torba, elinde bir ufacık iskemle ve uzun bir demir parçası, dağınık kılıklı bir adam girdi. Torbasında da mukavva gibi bükülmş bir tomar duruyordu.

Konuştular, sonra önüne bir sürü patlak, sökük parça parça ayakkabı dizdiler.

Satıcı, iskemlesinde oturdu. Hasan da merakla karşısına geçti. Bu dört yanı duvarlı, tek kat, basık ve toprak evde öyle canı sıkılıyordu ki...Şaşarak, eğlenerek seyrediyordu: Mukavvaya benzettiği kalın deriyi iki tarafı keskin incecik, sapsız bıçağıyla kesişine, ağzına bir avuç çivi dolduruşuna, sonra bunları birer birer İstanbul'da gördüğü maymun gibi avurdundan çıkarıp ayakkabıların altına çabuk çabuk mıhlayışına, deri parçalarını, pis bir suya koyup ıslatışına, mundar çanaktaki macuna parmağını daldırıp tabanlara sürüşüne, hepsine bakıyordu. Susuyor ve bakıyordu.

Bir aralık nerede kimlerle olduğunu keyfinden unuttu, dalgınlığından ana diliyle sordu:

– Çiviler ağzına batmaz mı senin?

Eskici başını şaşkınlıkla işinden kaldırdı. Uzun uzun Hasan'ın yüzüne baktı:

– Türk çocuğu musun be?

– İstanbul'dan geldim!

– Ben de o taraflardan... İzmit'ten!

Eskicide saç sakal dağınık, göğüs bağır açık, pantolonu dizlerinden yamalı, dişleri eksik ve suratı sarı, sapsarıydı; gözlerinin akına kadar sarıydı. Türkçe bildiği ve İstanbul taraflarından geldiği için Hasan, şimdi onun yalnız işine değil, yüzüne de dikkatle bakmıştı. Göğsünün ortasında, tıpkı çenesindeki sakalı andıran kırçıl, seyrek bir tutam kıl vardı.

Dişsizlikten peltek çıkan bir sesle adam yeniden sordu:

– Ne diye düştün bu cehennemin bucağına sen?

Hasan anladığı kadar anlattı.

Sonra Kanlıca'daki evlerini tarif etti; komşunun oğlu Mahmut'la balık tuttuklarını, anası doktora giderken tünele bindiklerini, bir kere de kapıya beyaz boyalı hasta otomobil geldiğini, içinde yataklar serili olduğunu söyledi. Bir aralık da kendisi sordu:

– Sen niye buradasın?

– Bir kabahat işledik de kaçtık!

Asıl konuşan Hasan'dı, altı aydan beri susan Hasan... Durmadan, dinlenmeden, nefes almadan, yanakları sevincinden pembe pembe, dudakları taze, gevrek, billur sesiyle sürekli konuşuyordu. Aklına ne gelirse söylüyordu. Eskici hem çalışıyor, hem de arasıra "Ha! Ya? Öyle mi?" gibi dinlediğini bildiren sözlerle onu söyletiyordu; artık erişemiyeceği yurdunun bir deresini, bir rüzgârını, bir türküsünü dinliyormuş gibi hem zevkli, hem yaslı dinliyordu; geçmiş günleri, kaybettiği yerleri düşünerek benliği sarsıla sarsıla dinliyordu.

Daha çok dinlemek için de elini ağır tutuyordu.

Fakat sonunda bütün ayakkabılar tamir edilmiş, iş bitmişti. Demirini topraktan

çekti, köselesini dürdü, çivi kutusunu kapadı, çiriş çanağını sarmaladı. Bunları hep ağır ağır yaptı.

Hasan, yüreği burkularak sordu:

– Gidiyor musun?

– Gidiyorum ya, işimi tükettim.

O zaman gördü ki, küçük çocuk, memleketlisi mini mini yavru ağlıyor... Sessizce, titreye titreye ağlıyor. Yanaklarından gözyaşları birbiri arkasına, temiz vagon pencerelerindeki yağmur damlaları; dışarının rengini geçiren manzaraları içine alarak nasıl acele acele, sarsıla çarpışa dökülürse öyle, bağrının sarsıntılarıyla yerlerinden oynayarak, vuruşarak içlerinde güneşli mavi gök, pırıl pırıl akıyor.

– Ağlama be! Ağlama be!...

Eskici başka söz bulamamıştı. Bunu işiten çocuk hıçkıra hıçkıra, katıla katıla ağlamaktadır; bir daha Türkçe konuşacak adam bulamayacağına ağlamaktadır.

– Ağlama diyorum sana! Ağlama!...

Bunları derken onun da katı, nasırlanmış yüreği yumuşamış, şişmişti. Önüne geçmeye çalıştı ama yapamadı, kendisini tutamadı; gözlerinin dolduğunu ve sakallarından kayan yaşların, Arabistan sıcağıyla yanan kızgın göğsüne bir pınar sızıntısı kadar serin, ürpertici, döküldüğünü duydu.

(Gurbet Hikâyeleri, İB. 1938)

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU
(1889 – 1974)

Kahire doğumlu (27 Mart), Manisa'nın ileri gelenlerinden Abdülkadir Beyin oğlu olan Yakup Kadri, İlkokulu Manisa'da okudu. İzmir'de başladığı ortaöğrenimini (1905), Mısır'da İskenderiye Fransız okulunda bitirdi. 1908'de Hukuk Mektebi'ne girdi. Fransız ve Türk yazarlarının yapıtlarını izliyordu. Genç yazarlarla tanıştı.Balkan ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında "Peyam", "İkdam" gazetelerinde çıkan yazılarını; Anadolu'ya geçtiği ve Kurtuluş Savaşı'na katıldığı yıllarda yazmaya başladığı romanlar izledi.

1923'te Mardin Milletvekili seçildi; "Hakimiyet-i Milliye ve "Cumhuriyet"te yazmayı sürdürdü.1932'de "Kadro" dergisinde yer aldı. Büyükelçiliklerde görevlendirildi: Tiran (1934), Prag (1936), Lahey (1939), Bern (1942), Tahran (1951)... Bir süre "Ulus" gazetesinin başyazarlığını üstlendi. Manisa Milletvekili seçildi (1961-1965). "Anadolu Ajansı" Yönetim Kurulu Başkanlığı yaptı. (Ö. 13 Aralık)

Roman, öykü, anı, mensur şiir ve makale türlerinde yazan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, özellikle yoğunlaştığı roman etkinliklerinde, 20. Yüzyılı hazırlayan evrelerdeki Türkiye'nin, geçirdiği toplumsal, siyasal, ekinsel gelişim ve dönüşümleri; tarihsel (kronolojik) sıralamaya koyarak kurgulamıştır:

Kiralık Konak (1922), Osmanlının çöküş dönemindeki bir ailenin üç kuşak bireyleri arasındaki ilişki ve ayrımların sergilenişidir.

Nur Baba (1922)' da, Bektaşi tekke ve tarikat yozlaşmaları betimlenerek öykülenir.

Hüküm Gecesi (1927)' nde, Meşrutiyet II. Sonrası, İttihat ve Terakki ile İtilaf fırkaları arasındaki ayrım ve çekişmelerin oluşturduğu olaylarla yorumlar bir aradadır.

Sodom ve Gomore (1928), İstanbul'un işgali sırasındaki işbirlikçilik, yozlaşma ve aktöresel çöküntü sergilenip eleştirilir...

Yaban (1932), Kurtuluş Savaşı sırasında, Eskişehir yöresindeki bir köyde, köylünün değişik yönleri, betimleme ve çözümlemelerle öykülenen; aydın bir kişi kurgusuyla yorumlanan, anılar biçimindeki romandır.

Ankara (1934), Savaş yılları sonrası ile on yıllık Cumhuriyetin umut verici görünümünü;

Bir Sürgün (1937), Birinci Dünya Savaşı'nın bıraktığı uygarlık yıkıntılarını;

Panorama (1953 – 1954), Türk Devrim ve atılımlarının 1933-53 yıllarındaki görünüm, izlenim ve yorumlarını içeren romandır.

Son romanı **Hep O Şarkı** (1956) adını taşır.

Öyküler: **Bir Serencam** (1913), **Rahmet** (1922), **Milli Savaş Hikâyeleri** (1947)...

ÖDÜL: Yaban (CHP 1942 Roman Mükâfatı 2.)

KİRALIK KONAK

1908 Meşrutiyet yılları, büyük konağın en yaşlısı Naim Efendi, ikinci Abdülhamit dönemi ileri gelenlerindendir; emekliye ayrılmıştır, temiz, titiz, dürüst bir Tanzimat efendisidir. İyi bir ev kadını olan Nefise hanımın ölümü üzerine konağın düzeni bozulmuş, kızı Sakine Hanım işleri yönetemeyince her şey onun kocası Servet Bey'in alafranga isteklerine bırakılmıştır. Bunların yirmi beş yaşlarındaki oğulları Cemal, Beyoğlu'nun eğlencelerinden ayrılmayan bir öğrenci; kızları Seniha ise "Asır sonu yeni bir nevi içtimai örnek", alaycı, şuh, tutumsuz, Avrupa delisi bir genç kızdır; Faik Bey adına, konağın devamlısı Batılı kafada bir salon genci ile arkadaşlık eder. Seniha'yı için için seven Hakkı Celis ise, Naim Efendi'nin kızkardeşinin torunudur; Seniha'nın alaylarıyla karşılanır. Şair ruhludur.

Konakta sık sık toplantılar, eğlenceler düzenlenir. Çok geçmeden Naim Efendi'nin malının büyük bir bölümü elden çıkar. Kanlıca'daki yalı kiraya verilir, borçlanmalar başlar. Naim Efendi, olan biten karşısında sessiz, ama şaşkındır.

Bir süre sonra Seniha, küçüklüğünden beri özlemini çektiği Avrupa'ya kaçar; arkasından da Faik Bey'i sürükler. Servet Bey, ötedenberi sıkıldığı konaktan ve Naim Efendi'den, bir apartman dairesi kiralayarak ayrılır.

Naim Efendi, davranışlarını beğenmediği halde, Seniha'yı çok sevmekte, ayrılığına dayanamamaktadır. Konak boşalıp para sıkıntısı başlayınca, hastalanır; onu avutan tek anlaştığı kişi Hakkı Celis'tir. Konak için bir kiracı aranmaya başlanır ama, bir türlü bulunamaz.

Sonunda Seniha Avrupa'dan döner; yine de zengin biriyle evlenme dileğindedir. Naim Efendi, Seniha'yla her ikisi de çok istedikleri halde, kırıldığı için görüşmeyi kabul etmez. Hakkı Celis asker olur. Çanakkale Savaşı'nda şehit düşer.

Aşağıdaki örnek parça, konağı kiralamak üzere gelenleri ve hasta olan Naim Efendi'nin durumunu anlatmaktadır.

Birkaç zamandan beri bu hıçkırıklar, bu ıssız ve koca evin içinde işitilebilen yegâne sesti ve bu ses etrafı yangın harabeleriyle çevrilmiş, bu eski, metruk konağın bir nevi nabız vuruşu gibiydi.

Naim Efendi'nin hıçkırığı aşağıdaki taşlıktan itibaren duyuluyordu; insan, evvela başının üstündeki tavana iri damlalar halinde bir su aktığına hükmederdi; fakat daha ziyade yaklaşınca, bu ses, iri su damlalarının bir tahta üzerine düşüşüne benzemekten çıkardı ve büyük, bozuk bir saatin tiktaklarını andırırdı. Daha yaklaştıkça, daha başka mânalar, feci ahenkler alırdı ve insanın kalbine bu derinden gelen yeknesak sesler bir hüzün, bir ürperti, bir korku verirdi. Hele sofayı geçip de, hastanın oda kapısına yaklaşıldı mı, mutlaka sekeratta [komada, can çekişir bir durumda] bir adamın yanıbaşına gelindiği sanılırdı.

Bir gün, Selma Hanım'ın uşağı konağa birtakım yeni müşteriler getirdi. Bunlar çok süslü ve zengin kimselerdi; erkeğin parmaklarında yüzükler ve kadınların kulaklarında

küpeler, Hasan Ağanın gözlerini kamaştırdı. Esasen kapıyı açar açmaz burnuna çarpan bir koku onu sarhoş etmişti; ürkek bir tavırla Selma Hanım'ın uşağına yaklaştı:

"Bunlar da kim?" diye sordu.

Öbürü kulağına eğildi:

"... Mebusu Necip Bey, haremi, hemşiresi ve annesi!"

Bunların gözlerinde insanlara ve eşyaya karşı tahkir edici bir bakış vardı. Kadınların en genci ayağını kunduralarının içinde bile yere basmaktan iğreniyor gibiydi. her adımda bir kere durup etraflarına bakınıyorlar ve dudaklarını büküyorlardı, içlerinden biri, taşlığı geçerek merdivenlerden çıkarken:

"Aman burası ne bakımsız, ne pis!" dedi.

Hasan Ağa az kaldı, bir şey söyleyecek, kaba bir harekette bulunacaktı; kendini güç zaptetti. Yukardaki sofaya çıkılınca, Mebus Bey yanındaki kadınlara evin yapılışı hakkında bir uzun konferans vermeye başladı:

"Bu tereddiye [yozlaşmaya] uğramış bir nevi tarz-ı mimaridir," diyordu. "O kadar ki, menşelerini bile bulmak kabil olamıyor. Eski ecdadımız bütün taş binalarda otururlarmış; Tanzimat devrinden sonra bir ahşap ev, ahşap konak modası başlamış. Şu çerçevesi birer parmak ayrılmış koca koca pencerelere bakınız, bunlar neyi ifade ediyor; hangi ihtiyaç, hangi lüzum üzerine yapılmıştır?"

Necip Bey öyle bir hayli söylendikten sonra kendisi önde, kadınlar arkada Naim Efendi'nin odasına yönelen koridora doğru yürüdüler. Kadınlardan biri dedi ki:

"Ne soğuk, ne kasvetli ev!"

Naim Efendi, yatağı içinde evvela ayak seslerini, sonra bu sözü işitti; yüreği hopladı, kendi kendine:

"Yine kiracılar, yine kiracılar... Kim bilir..." Ve sözünü tamamlayamadı; şimdi günde birkaç defa tutan o müziç hıçkırık birdenbire boğazından yakalamıştı. Dışarıda bu hıçkırığı duyanlardan birisi:

"A, aman, nedir o! Bu ses de nereden geliyor?" dedi.

Bir diğeri ilave etti:

"Tıpkı birisini boğazlıyorlarmış gibi..."

Kadınlardan en genci ürkerek geri geri çekildi:

"Anne, anne, o kapıya yaklaşma. Mutlaka ölen oradadır."

Naim Efendi bu sözlerin hepsini işitiyordu. Cenan Kalfayı çağırıp kapıyı içinden kilitlemek istedi, fakat sesi çıkmıyordu, birkaç defa elini birbirine vurdu, geçme kapı ile ayrılmış bir odada daima emrine amade duran ihtiyar kalfa, ya bulunduğu yerde uyumuş kalmış, ya başka bir yere çıkıp gitmişti. Naim Efendi, bin zahmetle yerinden kalktı, yatağının kenarlarına, karyolasının demirlerine tutunarak kapıya doğru yürümeye çalıştı; fakat tam bu sırada kapı açıldı, birçok başlar bir anda içeriye uzandı. Naim Efendi beyaz pike takkesi, beyaz entarisiyle boylu boyuna ayakta duruyordu. Kadınlar hep bir ağızdan bir çığlık kopardılar; kapıyı açmalarıyle kapamaları bir oldu; şimdi koridordan şu sesler duyuluyordu:

"Üstüme iyilik sağlık, bir mevta, kefeni içinde dimdik ayakta duruyor."

"Ayol, ne diyorsun, mevta değil, tıpkı mezardan çıkmış bir kadit..."

"Evet, sanki bir kadite beyaz bir entari giydirmişler."

"Lakin, ben gördüm, kımıldıyordu; kımıldıyordu, vallahi kımıldıyordu."

Naim Efendi, can evinden vurulmuş bir halde, yatağına atıldı. Evet, o, bu terbiyesiz ve izansız kadınların, bu çığlıklarla birbirlerine anlattıkları gibiydi. Hâlâ kımıldanışı, hâlâ ses çıkarışı, bakışı, gülüşü, ağlayışı, nihayet hâlâ düşünüşü, hissedişi tabiatın en şayan-ı hayret, hattâ en korkunç hâdiselerinden biri değil miydi? Kendi kendine:

"Cebin herif, cebin herif! Artık ölsene!" dedi ve hıçkırıkları birbiri ardı sıra boğazını tıkadı.

Naim Efendi'nin son senelerdeki bu fecaatini herkesten ziyade gören, hisseden Hakkı Celis'ti. Hayatta şöyle dursun, bütün okuduğu romanlarda bile bu kadar trajik bir ihtiyar simanısa tesadüf etmemişti; bu adam, ona, gittikçe bir şeye alâmet veya bir şeyin timsali gibi görünmektedir. Eski müverrihleri milletlerin hayatında zuhur edecek büyük hâdiselerin gökte ve yerde birtakım alâmetlerle belirdiğini söylerler. Eğer bu doğru ise, Naim Efendi de yeni başlayan devrin eşiğindeki korkunç hayaletlerden biridir. Hiç şüphesiz arkamızda bıraktığımız mazinin son feryadı ve önümüzde hissettiğimiz uçurumun ilk ürpertisi Naim Efendi'dir. Bundan başka, Hakkı Celis'e göre Seniha'nın büyükbabası aynı zamanda, hem bir ceza, hem de bir cezalıydı. Bir cezaydı, arkasında bıraktığı âleme karşı; bir cezalıydı, kendisini karşılayan bedbaht ve avare zürriyet önünde... Bugün naim Efendi'nin damarlarında işleyen zehir, dün kendinin ve kendi gibilerin elleriyle kendi bahçelerine ekilmiş zakkumun tohumundan ve özündendi. İstanbul'da, parmakla sayılmaya başlayan o Osmanlı konaklarından birini, Naim Efendi'nin konağını, böyle hafif bir ökçe darbesiyle ta temellerinden yıkıveren mahluk, hiç şüphesiz herkesten ziyade Naim Efendi'nin eseriydi.

O kadar necabet ve salâbetle [soyluluk ve sağlamlık] başlayan o büyük Tanzimat cereyanı, döne dolaşa, nihayet İstanbul'un ortasına Seniha gibi bir kadınla, Faik Bey gibi bir erkek örneği bırakıp geçmişti. Türk dehasının yaptığı bu son medeniyet tecrübesi de gelmiş ve gelecek nesillere acı bir imtihan olmaktan başka bir şeye yaramamıştı.

Hakkı Celis kendi kendine diyordu ki: "Naim Efendi'nin hıçkırıklarıyle Seniha'nın kahkahalarındaki mâna bir değil midir? Bu, her iki ses de biten bir şeyi ifade etmiyorlar mı?"

(Kiralık Konak, İB. 1922)

Sözcükler:

âmâde: Hazır.
âvare: İşsiz, kararsız.
bihûş: Kendinden geçmiş, baygın.
cebin: Korkak.
ceza-dide: Ceza görmüş.
dehâ: Üstün zeka.
elem: Üzüntü, acı.
hadise: Olay.
hâile-engiz: Trajik.
harem: Karı, eş.
hummalı: Ateşli, sürekli.
hükmetmek: Yargıda bulunmak.
iz'an: Anlayış.
kabil: Olan, olabilir.
kadit: Pek zayıf, iskelet.
kasvetli: Sıkıntılı.
meb'ûs: Milletvekili.
mehîb: Korkunç.
metruk: Bırakılmış.
mevta: Ölü.
muannid: İnatçı.
muhakkirane: Hor görürcesine.
muttarid: Biteviye.
muzlim: Karanlık.
müntehi: Sona ermiş, bitmiş.
müselsel: Ele geçiren, yayılan.
müstevli: Birbiri arkasından.

müverrih: Tarihçi.
müzi'c: Rahatsız eden.
nâgehani: Birdenbire.
necâbet: Soyluluk.
raşe: Ürperti.
salâbet: Katılık.
sekerat: Sarhoşluk, şaşkınlık (Ölüm sırasında).
sima: Yüz.
tarz: Biçim.
teerübe: Deney.
takaddüm: İleri geçme, önde bulunma.
tekerrür: Tekrarlama.
tereddi: Soysuzlaşma.
tesadüf: Raslantı.
timsal: Suret, temsil eden.
üsare: Özsu.
valide: Anne.
yeknesak: Monoton, aynı kararda.
zakkum: Yemişi acı bir ağaç.
zürriyet: Kuşak, soy.

HÜKÜM GECESİ

....

"Mahmut Şevket Paşa'yı vurdular; vurdular..."

Ahmet Kerim:

"Ey sonra?.." diye sordu. Muhabir:

"Sonra ne oldu, bilmiyorum." dedi ve odadaki iskemlelerden birinin üzerine yığılıverdi.

Ahmet Kerim, kalktı, polis merkezine telefon etmek istedi, tam kapıdan çıkacağı sırada ikinci bir muhabirle karşılaştı:

"Haberiniz var mı? haberiniz var mı?"

"Biliyoruz, sen sonucu söyle..."

"Sonuç ne olacak? Yaveri de kendisi de sizlere ömür... Harbiye Nezaretine götürdükleri vakit yaşıyordu, son nefesini orada vermiş."

"Onların nereye savuştuğunu kimse bilmiyor. Çünki, vaka şöyle olmuş. Hani Beyazıt'a giderken Çemberlitaş'tan sonra dar bir köşe vardır! İşte, tam orada bir otomobil duruyormuş; Mahmut Şevket Paşa'nın otomobili bununla karşılaşmış, tabiatıyla o da durmak zorunda kalmış. Tam bu sırada öbür otomobilden birçok eller uzanmış, dan dun, dan dun! Ve sürüp gitmişler... Bu otomobilin aldığı istikamete bakılacak olursa Çatalca yolunu tuttukları anlaşılıyor."

Ahmet Kerim'in bu dakikada herkesten çok Sırrı Bey'e ihtiyacı oldu. İlk defa olarak telâştan, kaygıdan yerinde duramıyordu. Hiç şüphesiz bütün şimdiye kadar işittiklerine, bildiklerine, gördüklerine rağmen bu siyasî cinayetin evveliyatı ve neticeleri herkes gibi Ahmet Kerim için de bilinmez ve esrarlıydı. Hattâ şu ihtilâl komitesiyle bunun ne dereceye kadar ilgili olduğunu, eğer ilgisi varsa bunun ne suretle bir ihtilâlin başlangıcı olacağını tahmin edemiyordu. Suikastçıları taşıyan otomobilin Çatalca'ya doğru gitmiş olması neyi ispat ederdi? Bu kadar hazırlıktan sonra bir tek adamın ölümünden ne çıkardı? Acaba bu cinayet, Nazım Paşa taraflısı birkaç zabitin sırf şahsî öç alma maksadıyla yaptıkları bir işten mi ibaretti? Yoksa şu dakikada şehrin çeşitli yerlerinde aynı olaylar oluyordu da henüz kendilerinin haberi mi yoktu? Bütün bu sualler Ahmet Kerim'in zihninden birer şimşek hızıyla geçiyor ve hepsi de dehşet verici bir şekilde cevapsız kalıyordu.

Bu halde tâ akşama kadar beklemek lâzım geldi. Akşam; her yanda Sırrı Bey'i aradı. Bulamadı. Şimdi sinsi, zalim ve ürkütücü bir polis havası İstanbul'un üstüne

bir kâbus gibi çökmüştü. Merkez Kumandanı Cemal Bey'in bir gülleden daha ağır yumruğu sanki muhalefetin can evine bir cehennem azabı gibi çökmüştü. Muharebe sırasında geçirdiği uzun ve öldürücü hastalıktan sonra bir felâket hatırası olarak sakalını uzatan bu genç miralay o vakitten beri halkın muhayyelesinde heybetli bir hal almıştı. Gerçi, amme efkârınca bu şahsiyet büsbütün yeni bir değer temsil etmiyordu. Dört beş yıl önceki Üsküdar Mutasarrıflığında ve ondan sonraki Adana Valiliğinde Cemal Bey, Meşrutiyet devrinin ortaya attığı şöhretlerin en kuvvetlilerinden biri olmasını bitmişti. Fakat, bu seferki kadar etrafına dehşet saldığı hiç görülmemiş, İstanbul kendisini böylesine onun avcu içinde hissetmemişti.

Gerçekten, Mahmut Şevket Paşa son nefesini verdiği andan itibaren bütün tahkik, takip ve tevkif işlerini kendi eline alan Cemal Bey, İstanbul şehrini bir limon gibi sıkıyor ve içindeki her çeşit kargaşalık ve muhalefet asidini bir sel halinde ortaya döküyordu. Bu sel, bütün karakolların, tevkifevlerinin, hapishanelerin her tarafını ağzına kadar dolduruyor, sanki bodrum katlarının deliklerinden, tavan aralarından, helâ pencerelerinden dışarıya taşıyordu.

(Hüküm Gecesi, İB. 1927)

SODOM VE GOMORE

Lakin, her şeye rağmen Azize Hanım kendisini Captain Marlow'la bir sevişmenin başında sanıyordu. Captain G. Jackson Read'e bağladığı ümitler tamamıyla kaybolduğu günden beri içinde bulunduğu alaca toplulukta hangi cinsten, hangi renkten olursa olsun bir âşığın ortaya çıkmasını dört gözle bekleyen bu kadın, nihayet, Marlow'un şahsında bu beklenen erkek yüzünün çizilmeye başladığını görür gibi olmuştu. Onun içindir ki, bu fırsatı kaybetmek istemedi ve demiri tavında iken dövmeye kalkıştı.

Zavallı kadın ortada ne demirden, ne ateşten eser bulunmadığını hiç bilmiyordu ve Captain Marlow'un –belki de kendisini daha ziyade tahrik için– takındığı çekingen tavrın günün birinde silineceğinden emin bulunuyordu.

Leylâ ona dememiş miydi ki İngilizler başlangıçta soğuk ve vurdumduymaz görünürler. Fakat bir defa alev aldılar mı bir daha önlerine geçmenin imkânı kalmaz. Aşk ve ihtirasın en son derecelerine varırlar. Sadakat ve bağlılıklarına da diyecek yoktur. İşte, Captain Jackson Read buna en canlı bir örnekti. İstanbul'a geldiği günden beri topukları nice kadın kalbinin kanıyla bulanmış bu merhametsiz Apollon nihayet bir esmer kızın elinde uslu bir Danimarka köpeği haline girmişti.

Bütün Major Will gecesinin ardından gelen günler hep bu Leylâ - Jackson Read münasebetine dair dedikodularla doldu. Özellikle o geceden beri nereye gittiği, ne olduğu bilinmeyen Necdet'in esrarlı vaziyeti bütün bu dedikodulara melodramlarla karışık bir meraklı tefrika romanı tadı veriyordu. Kimine göre Necdet, Major Will'in bahçe-

sinde gece yarısı Jackson Read'den yediği darbelerin tesiriyle yatağa düşmüş, gizlice tedavi edilmektedir. Kimine göre Captain'in şahsında İngiliz işgal kuvvetlerini tahkir etmiş olmak suçuyla ya Krocker Oteli'nin mahzenlerinde ya Arapyan Hanı'nın işkence odalarında inim inim inletilmektedir. Bazıları ise, Necdet'in çoktan Malta'ya sürülmüş veyahut Seylan'a gönderilmiş olduğunu iddia etmekteydi.

Bu zanları, bu şüpheleri alttan alta körüklediğine şüphe olmayan Madam Jimson arada bir ağzından yüz bin türlü mana verilmesi mümkün sözler kaçırıyordu. Bunlardan olmak üzere, bir gün Leylâ ile Jackson Read'in bulunmadıkları bir çay ziyaretinde sözde herkesçe bilinen bir hâdiseden bahseder gibi havaya şöyle bir laf attı:

– Leylâ, nihayet, düello meselesini bir tarafa attırmış. Harp Divanı işini de... Aferin kıza!..

Orada bulunanlar arasında hiç kimse bu sözü derinleştirmeye cesaret edemiyordu. Yalnız Azize Hanım kendisine mahsus saflığıyla sordu:

– Kuzum, bu düello meselesi, bu Harp Divanı işi de nedir?

– A, haberiniz yok mu? Leylâ'nın nişanlısı Necdet Bey Captain Jakson Read'i düelloya davet etmiş; bunun üzerine Captain da bunu kendi haysiyetine bir tecavüz sayarak Necdet Bey'i İngiliz Harp Divanı'na vermek istemiştir...

– E sonra! Sonra?..

– Sonrası ne olacak? Buraya gelmezden biraz önce dostlarımdan biri bana telefonla bildirdi: Leylâ araya girmiş, birini düellodan, öbürünü de Harp Divanı fikrinden vazgeçirmiş. Tabiatıyla Necdet Bey Captain'e tarziye vermek şartıyla...

– Tarziye mi, pöh! Ne bayağı çocukmuş!

Bunu söyleyen küçük Nermin'di.

– Ya siz olsanız ne yapardınız, hanım kızım?

– Ben mi? Hah, hah! Her ikisini de öldürürdüm.

Major Will göbeğini hoplatarak gülmeye başladı.

Azize Hanım tekrar söze karıştı:

– Eh, peki şimdi Necdet Bey nerede?

Madam Jimson bu suale esrarlı bir gülümseyişle cevap verdi. Bu gülümseme şunu ifade ediyordu: "Yok, o kadarını öğrenmeye çalışmayınız. Çünkü, bu mühim bir sırdır. Kesin olarak açıklanamaz."

Halbuki o saatte Necdet hiç çıkmadığı evinde Leylâ'yı beklemekten başka bir şey yapmıyordu.

....

(Sodom ve Gomore, İB. 1928)

Sakarya Savaşı'ndan sonra, düşmanın bıraktığı Haymana, Mihalıççık ve Sivrihisar'da Garp Cephesi Kumandanlığı'nın gönderdiği "Tetkik-i Mezalim Heyeti" taşlar altında, ortasından yırtılmış, kenarları yanmış bir defter bulur.

Bu defterde, Birinci Dünya Savaşı'nda kolunu kaybeden Ahmet Celâl'in anıları yazılıdır.

Ahmet Celâl, İstanbul'un işgali üzerine hizmet eri Mehmet Ali'nin Porsuk çayı yöresindeki köyüne gelmiş; bu köyde umduğu yakınlığı bulamamıştır:

Lakin, bu köyde de hiç kimse kolsuz olduğumun farkında değil... Oysa, burada, isterdim ki, farkmda olsunlar. Zira, sağ kolumu, ben, onlar için kaybettim. İstanbul'da zilletim olan şey burada şerefimdir. Hatta, ilk günler Mehmet Ali ile köyde dolaşırken şuna buna rastgeldik mi, hemen sağ yanımı çevirirdim. Hele, yeni yetişen delikanlılarla genç kızlara ne yapıp yapıp mutlaka bu eksikliğimi hissettirmeye çabalardım. Bu, benim son süsüm, son gösterişim, son çalımımdı. Beş on gün içinde o da gitti. Sağ kolumun yokluğu kimsenin takdirini celbetmek şöyle dursun, hatta merhametini bile uyandırmadı. Acaba niçin? Bunu sonradan anladım. Zira, urada, sakatlık hemen herkese mahsus bir hal gibidir.

Çıplak tabiatın ortasındaki bu köyde herkes, Salih Ağa'nın dediklerine inanır. Yıllar yılı emek verdiği hizmet eri Mehmet Ali bile aynı düşüncededir.

Salih Ağa, köyün zengin adamlarından biridir. Lakin, kılık kıyafet itibarıyla bir dilenciden hiç farkı yoktur. Kışın en soğuk günlerinde bile, onun çorap giydiğini hatırlamıyorum. Ökçesi basık pabucunun içinde, kara ve çatlak topuklu ayakları, ellerinden ziyade ortadadır. Denilebilir ki, rüşeymi ve yeraltı kişiliğinin bütün ifadesi bu ayaklarda toplanmıştır. Rahat mıdır? Sinirli midir? Bir arazi meselesinde, köylülerden birine, bir oyun oynamak üzere midir? Bir işte kazanmış mıdır? Kaybı mı vardır? Sizin hakkınızda ne düşünüyor? Bunları anlamak için hemen ayaklarına bakınız.

Eğer bunlardan birinin başparmağı oğulmakta ise Salih Ağanın canı bir şeye sıkılmış demektir. Eğer bunlardan biri ayakkabıyı, parmaklarının ucunda hafif hafif oynatmakta ise, biliniz ki, keyfi yerindedir. Çıplak tabanlarını sizin yüzünüze doğru uzatıyor ve hareketsiz duruyorsa, emin olunuz ki, yeni gasbettiği bir lokmanın hazım devresini geçirmektedir. Fakat, sizin hakkınızda bir fesat kurmakla meşgulse, bu ayaklar, iki büklüm, onun altında saklıdır.

Sinsi sinsi, bir ava doğru yaklaşan tilkinin adım atışlarını hiç görmedinizse, Salih Ağanın yürüyüşüne bakınız.

Salih Ağa, bütün köy halkını öyle sihir ve nüfuzu altına almıştır ki, dört yıldan beri, hep benim emrimle hareket etmeğe alışmış olan Mehmet Ali bile, köye geldikten sonra, iktisadi durumunu tayin için bana, bir kere gidip Salih Ağaya danışmamı tavsiye etti.

– Beyim, akıllı adamdır. Ne edeceğini sana o bildirir, dedi.

Lakin ben ona danışmaktansa hiçbir şey yapmamayı ve hazır paradan yemeği tercih ediyorum.

İstanbul'da babamdan kalan evi sattığım vakit, bunun parasıyla, gene Anadolu köylerinden birinde, bir bostan ortasında bir küçük ev almayı tasarlıyordum. O bostan, gelirimi temin edecek, bu evceğizde de ömrümün son yıllarını yaşayacaktım. Lakin, bu köyde, bostana elverişli hiçbir yer görmüyordum. Gerçi Porsuk Çayı, ta yambaşımızdan geçiyor. Ama, bunun suyundan istifade etmek için, enikonu bir kanalizasyon ameliyesine ihtiyaç görülüyor. Bu kıyısındaki sazlık ve bataklık toprağı kadar masraf ve emeğe bağlı iş. Zaten köy içinde, bostancılıktan anlar tek adam yoktur.

Oysa ben, Batı Anadolu'da ne güzel, ne yeşil bostanlar görmüştüm. Ortalarında bir dolaplı kuyu vardı. Gözleri bağlı bir hayvan, durmadan bu dolabı çevirir. Ortadaki çıkrık, kâh bir çocuk gülmesine, kâh bir kadın hıçkırığına benzer sesler çıkarır. Sıra sıra demir kovalardan sular boşanır, dolar. Vakit, bir yaz akşamıdır. Kavak ağaçlarında Ağustos böceklerinin sesi, henüz dinmemiştir. Kuyunun dört bir tarafından, düz, uzun, küçük toprak kanallar, serin ve berrak suyu sarışın marul tarlalarına doğru götürür.

Elinde ufak bir çapa ile, bir adam, bu kanalların çizdiği geniş dörtgenler arasında, güya, bir tabiat mezhebinin ibadetini yapıyormuş gibi yavaşça eğilip kalkar, durur, çömelir. Ve siz, bir asma çardağının altında, bu âlemin rehavetli bir seyircisinizdir.

Hava da sulanmış toprak kokuyordur.

İşte, o zamanlar, bu benim biricik hülyamdı.

***

Burada ise, yalnız gerçek, çıplak çirkin, kaba, yalçın gerçek!.. Boz toprak dalgaları, alabildiğine uzuyor. Yeksenak ovayı ikiye bölen Porsuk Çayı şiddetli bir zelzelenin açtığı bir uzun, bir yılankavî yarık gibidir. Hiç suyu görünmez. Tâ yanına gittiğiniz zamanda bile, o suyun cana can katan serinliğini ve rengini bulamazsınız. Boz topraklar orada çürümüş ve pıhtılaşmış sanılır. Elinizi bir soksanız günün hangi saatinde ve hangi mevsiminde olursa olsun bir cerahat gibi ılıktır.

Ve tepeler... Ve tepeler, birer urdur. Ve bütün ufkun çerçevelediği âlem, ancak, bu ıstırap manzarası ile canlı görünür.

Boş ve lüzumsuz feza içinde, hiçbir kuşun geçtiğini görmedim.

...

Emeti ninenin yetimi, davarı önüne katmış her adımda, bir ihtiyar adam gibi öksüre öksüre sırtları tırmanıyordur. Kara mandalar, bir felden daha buruşuk, daha uyuz, iri, çapaklı gözlerini devirerek, etrafta yiyecek bir şey aramaktadır. Köyün mezbelesinde, köpek enikleriyle insan yavruları birbirine karışmış, oynaşıyorlar. Kâh küçük çocuklardan biri, süprüntülerin arasından kemirecek bir şey bulup çıkarır. Köpek, üzerine hücum eder, kâh köpeğin ön ayakları arasındaki bir lokmaya çocuk saldırır. Bazen de, iki taraf arasında paylaşılamayan bir karpuz veya kavun kabuğunu, bir mandanın sömürdüğü görülür.

...

Zavallı köylü çocuğu! Sen, iki üvey ananın yavrususun. Biri demin seni döven anandır, öbürü de seni her gün döven, doğduğundan beri her gün döven yurdundur. İkisinin acısı arasında, böyle kavrulup gitmişsin.

Yarın gençlik çağına gireceksin. Lakin, o vakit de, o vakit de...

Savaşta gördüğüm bütün o erler, gözümün önünden bir daha geçiyor. Onların yırtık şalvarları ve kırmızı mintanlarıyla yalınayak gelişlerini, sonra hâki elbiseleri içinde, kâh sırtüstü, kâh yüzükoyun düşüp ölüşlerini görüyorum.

Siperlerde, kendi kendine yavaş sesle konuşan Mehmetçiğin sesi kulağıma geliyor.

"Neden korkacakmışım, her gün atıyor, atıyor, hiçbiri değmiyor!"

Bunu söylerken, mutlaka havada, başının üstünde düşman uçakları homurdanıyordu.

Dünya ile istediğim gibi ilişkimi henüz kesmiş değilim. İstanbul gazetelerini arasıra alıyorum. İlk İnönü zaferini, bunların birinden öğrendim. Bu olay, benim için günlerce süren bir sevinç kaynağı oldu.

Köyde her önüme gelene durmadan bunu anlatıyorum. Yalnız bundan bahsediyorum. Diyebilirim ki, elimden kimse kurtulamadı. Bana sokakta arkasını çeviren kadınlar, beni görünce kaçışan çocuklar bile elimden kurtulamadı. Mehmet Ali'nin anası, kız kardeşi, karısı, küçük kardeşi ve bilhassa Mehmet Ali benden bunalacak hale geldiler.

Köyde, zaten aklıma güveni olmayanlar, beni, büsbütün çıldırdı sanmışlardı.

Bir an geldi ki, ben de kendimden şüphelenmeğe başladım. Sevincime bir had tayin ettim.

Eleme, kedere, hattâ sevince bir sınır tayin etmek... Bunu, yalnız şehirlerde olur bilirdim. Meğer insan, köylerde, dağ başlarında ve mağara kovuklarında da samimi olmak, içinden geldiği gibi, içinden geldiği kadar gülüp ağlamak hürriyetine sahip değilmiş. Toplumun görenekleri, kuralları, insanların yarı çıplak yaşadıkları bu köstebek yuvalarında da aynı şiddetle hüküm sürüyormuş.

Mehmet Ali'nin anası Zeynep Kadın ile kardeşi İsmail, Ahmet Celâl'in bulabildiği dostlardır. Ailenin reisi olan Zeynep kadın, kahır altında, bir "meşe kütüğü kadar sağlamdır." İsmail, yaşma göre bir çocuk ve cüce gösterişindedir. Karısı Emine ise, her yönden tükendiğini sanan Ahmet Celâl'in ilgilendiği tek kadındır.

Köyde, Mustafa Kemal'in açtığı Kurtuluş Savaşını anlatmaya çalışan Ahmet Celâl'e kimse inanmaz. Köy halkı başka anlayış içindedir. Her yıl köye gelen Şeyh Yusuf'un zehirli düşünceleri, onlarm inançları olmuştur.

İki günden beri, köyde, olağanüstü zamanlara mahsus bir hal var. Bayram mı? Hayır. Çünkü, hiç kimse yeni esvaplarını giymemiş. Biri mi evleniyor? O da değil. Yalnız herkes işini gücünü bırakmış, şunun bunun evinde hemen gizli diyebileceğim birtakım toplantılarda... Sonra genel bir avarelik, bir kendinden geçiş, gözlerde bir alışmadığım parıltı... Mehmet Ali'nin anası bile gülümsüyor ve yirmi yaş daha genç görünüyor.

Bekir Çavuş'un ağzı kulaklarına varıyor. Bir "Geldi..." sözüdür fısıldanıyor.

– Geldi. Ahmet'inkilerin odasında...

– Geldi. Görmediniz mi?

– Geldi; ama çok kalmayacakmış.

Mehmet Ali'yi şöyle bir kenara çektim:

– Ne var? Ne oluyor?

O da kendini genel heyecana kaptırmış görünüyor. Sırıtarak:

– Hiç, beyim, diyor.

Fakat ben sıkıştırınca söyledi:

– Şeyh Yusuf geldi beyim, Şeyh Yusuf.

– Bu Şeyh Yusuf da kim oluyor?

– Mübarek, büyük bir adam. Her yıl gelir, duasını alırız. hastaları okur üfler. Bize güzel öğütler verir. Yol gösterir. Başı sıkıda olanları selâmete çıkarır.

– Hangi tarikattan bu şeyh?

– Bilmem beyim; o kadarını gayri bilmem.

– Peki, bu adamın şimdiye kadar size ne iyilikleri dokundu?

– Çok. beyim.

Fakat, bu iyiliklerin bir tanesini saymadan, yalnız, esrarlı bir tavırla başını sallıyor.

– Yalnız muhtarın karısını iyi edemedi.

– Ya Salih Ağa'nın oğlunun kamburunu düzeltebildi mi?

– .....

– Ya Bekir Çavuş'un kızı Zehra'nın gözlerini açabildi mi?

– .....

– Ya şu meczup Memiş'in aklını başına getirebildi mi?

Mehmet Ali cevap vermiyor. Önüne bakıyor. Biliyorum ki bana, içinden, öfkeleniyor. Bana karşı, her ne zaman öfke duyarsa böyle sessiz, önüne bakar.

Daha alaycı, daha babayani bir tavır takınarak devam ediyorum:

– Gelelim öğütlerine... Neymiş bakalım onlar?

– Aklımda kalmamış beyim; anam bilir.

Benim elimden kurtulmak için anasını çağırıyor. İhtiyar kadın:

– O ne bilir; dedi, Şeyh Yusuf Efendi kim, o kim?

– Öyle ise sen anlat bana. Zeynep Kadın.

– Nasıl anlatayım ki...

O da işin içinden çıkamıyor. Nihayet, Şeyh Yusuf Efendi'ye yalvarıp onu bu eve getirmeğe karar veriyoruz.

Bu işi, bin bela, Mehmet Ali üstüne aldı. Muhtarın evine gitti. Fakat, gitmesi ile gelmesi bir oldu. Muhtar "O sizin ayağınıza gider mi? Siz onun ayağına gelin" demiş. Bunun üzerine hep birlikte kalktık; gitmeğe mecbur olduk. Muhtarın evinde, Şeyh Yusuf'un oturduğu oda tıkabasa insanla dolu. O, köşede bir hasır üstünde bağdaş kurmuş oturuyor. Sırtında eskiden yeşil olduğu belli bir cüppe var. Üstü başı, sakalı o kadar kirli ki, –yanına yaklaşmağa hacet yok– kapıdan itibaren bir teke gibi kokuyor.

Beni görünce küçük kalabalık, kendiliğinden dağıldı. Mehmet Ali ile anası arkamda, içeri girdik.

– Merhaba Şeyh Efendi.

Rahatı kaçmış bir adam huzursuzluğuyla başını kaldırdı. Beni, uzun uzadıya süzdükten sonra dişsiz ağzının içinde bir homurtu halini alan şu sözleri geveledi:

– Merhaba merhametten gelir. Sen kim oluyorsun ki, bana merhamet edeceksin?

Hemen, Muhtar söze karıştı:

– Kusura bakma; yabanın biridir, dedi.

Ben, tek elimin yumruğunu, bir anda, hem Şeyh'in, hem Muhtar'ın suratına savurmak ihtiyacını güç zaptediyordum. Yarı gülümseyerek, yarı dişlerimi sıkarak dedim ki:

– Sen yalnız merhamete değil, terbiyeye de muhtaçsın.

Bu köy, insanlarıyla, tabiat parçasıyla, her şeyiyle ihmale uğramıştır. Bunun da bir suçlusu vardır:

Mutarekenin ilk günlerinde, bana bir tanıdık diyordu ki: "Ne bu zırhlılardan, ne bu ordudan, ne sokak başlarındaki bu makineli tüfeklerden korkuyorum. Beni, korkutan şey, kendi aramızdaki anlaşmazlıklar, kendi aramızdaki nifaklardır. Bizi asıl bu mahvedecek." Ben, içimden diyordum ki, bu adam, bu hükmü hep İstanbul'a göre veriyor, karışık ve bulanık bir şehir halkının huyunu bütün millete mal ediyor. Asıl vatanı, asıl milleti, Anadolu'yu hesaba katmıyor. Orası, buradaki nifaklardan ve pisliklerden arıdır. Orası, benim gözümde, ıstırabın en özlü alevlerinde kaynayıp pişmiş bir hayat mayasıyla yuğrula yuğrula kutsallaşmıştır.

Bu ülkede, temiz yürekli, duygulu ve candan insanlar vardı. Zenginin kapısı fakire açık ve gurbet yolları, sonunda mutlaka bir sıcak yurda ulaşacaktı. Orada, bütün kadınlar ana, bütün kızlar kardeş ve bütün çocuklar evlâttı. Oranın taşı arkadaş, yoksulluğun derecesi bence malûmdu. Fakat, bu maddi yoksulluğun içinde bir manevi varlık bulacağımı sanıyordum.

Şimdi ne görüyorum? Anadolu... Düşmana akıl öğreten müftülerin, düşmana yol gösteren köy ağalarının, her gelen gasıpla bir olup komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, asker kaçağını koynunda saklayan zinacı kadınların, frengiden burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan kovalayan softaların türediği yer burasıdır.

Burada, bıyıklarını makasla kırptı diye nice fikir ve ümit dolu Türk gencinin kafası taş altında ezildi. Burada, yüzü düşmana dönük, nice vatan mücahitleri savundukları kimselerin eliyle arkadan vuruldu. Burada, millî timsalin, millî bağımsızlık sembolünün yolu kaç defa kesildi ve kaç defa oturduğu şehrin etrafı isyan silahlarıyla çevrildi. Burada, ben, vatan delisi millet divanesi; burada, ben harp malûlü Ahmet Celâl yapayalnızım.

Bunun nedeni, Türk aydını, gene sensin! Bu viran ülke ve yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksinmek hakkını kendinde buluyorsun.

Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı; aydınlatamadın. Bir vücudu vardı; besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı! İşletemedin. Onu, hayvani duyguların, cehâletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın. O, katı toprakla kuru göğün arasında bir yabani ot gibi bitti. Şimdi, elinde orak, buraya hasada gelmişsin. Ne ektin ki, ne biçeceksin? Bu ısırganları, bu kuru dikenleri mi? Tabiî ayaklarına bata-

cak. İşte, her yanın yarılmış bir halde kanıyor ve sen, acıdan yüzünü buruşturuyorsun. Öfkeden yumruklarını sıkıyorsun. Sana ıstırap veren bu şey, senin kendi eserindir, senin kendi eserindir.

Günler geçer; köyü düşman işgal etmiştir. Köyde herkes, Emeti Kadın, oğlu Küçük Hasan (çoban); karısı Cennet'in kaçmasından sonra perişan olan Süleyman, Bekir Çavuş; çıkarları yüzünden düşmana yardımcı olan Salih Ağa, imam... tüm köy halkı kaderleriyle baş başa kalır; düşmanın yaptığı eziyetlere boyun eğerler.

Ama Ahmet Celâl herşeye rağmen, Türk askerlerinin geleceğine, "zafer"in onlarda olduğuna inanır. Düşman zulmünden kurtulmak için Emine ile birlikte kaçar; yaralanırlar. Ahmet Celâl sonunda yarası çok ağır olan Emine'yi de, anılarını yazdığı defteri de bırakarak, bilinmeyen bir yöne gider.

(Yaban, İB. 1932)

Sözcükler:

behimiyet: Hayvanlık; hayvan duyguları içinde olmak.
nüfuz: İçe geçme, sözü geçme.
rüşeym: Oğulcuk, embriyon.
yalçın: Çıplak ve sarp.

PANORAMA

(Diyarbakır Lisesi Edebiyat ve Felsefe öğretmeni Ahmet Nazmi ile İzmir'de Dış Ticaret Ofisi Müdürü Cahit Halit arasında gönderilen mektuplardan birkaç parça):

"İstiklal Harbi esnasında mektepten kaçıp hemen yalınayak ve başıkabak bir halde, Anadolu'ya geçtiğimiz zaman da, ben, kendi içimden bir toprak parçasını değil, bir *fikri*, bir imanı müdafaa edenler arasına katılmanın gururunu duyuyordum. Gerçi, şimdi de, birbirimize, –hattâ sen bana, ben sana– *İstiklal Harbi*'nin ekonomi, kültür ve medeniyet sahasında hâlâ durmadan devam etmekte olduğunu söylüyoruz ve birbirimizi durmadan silah başına davet ediyoruz, ama yine içimden bir ses bana diyor ki: "Bu, tastamam aynı şey değildir.' Neden tastamam aynı şey değildir? Çünkü, *İstiklal Harbi*'nin ilk safhasında hepimizi harekete getiren bir tek emir, bir tek *Mot d'ordre* [parola] vardı; –ya kurtuluş, ya ölüm!– Bu, basit bir sözdü ve basit olduğu derecede münakaşa götürmezdi. Halbuki, şimdi, yani bizim tabirimiz üzere –İstiklal Harbimizin bu ikinci safhasında– Mot d"ordre'lar birken iki, ikiyken üç, üçken on üç oldu ve sayıları arttığı nisbette cevherlerindeki duruluk da bulandı. O kadar bulandı ki, artık suyun dibini göremez, unsurunu tayin edemez oldum.

Bilmem, Fransızların büyük *décadent* şairi Charles Baudelaire'i tanır mısın? Devri-

nin romantik edebiyatına ilk sıtmalı raşeyi getiren bu hastalıklı dehanın doğuşunu, yine o devrin en büyük tenkitçilerinden biri olan Sainte-Beuve şöyle bir hijyenik endişeyle karşılamıştı: 'Zavallı çocuğum, senin her şeyden önce, güneşe, açık havaya ihtiyacın var. Günün birinde bir deniz kıyısında seninle beraber dolaşmak fırsatını bulursam, bil ki, ayağına bir çelme vurup seni ummanın dalgaları içine itmekten kendimi güç zaptedeceğim.' Sainte-Beuve, bu metaforla genç şairi, hayata, tabiata, hayat ve tabiatın sonsuz ve ezelî güzelliklerine çağırmak istiyordu. Şairin, bu tecrübeli ve ihtiyar üstat sözüne kulak asmadığını ve ölünceye kadar korkunç bahtının pençesinde kıvranıp kaldığını biliyorum; fakat, ona bir cevap verip vermediğinden haberim yoktur. Ben onun yerinde olsaydım: 'Bu denizin suları çok bulanık, üstadım. Dibini görmediğim bir şeyin içine atılmak istemem!' derdim.

"İşte, sen, bir başkasının çelmesine bile ihtiyaç hissetmedin; bu deniz denilen şeyin içine gözü kapalı atılıverdin. Korkarım ki, düştüğün yer bir bataklık olmasın! Herhalde sana, Tanrı'dan selamet dilerim."

(Panorama, 1953-54)

ON DÖRT YAŞINDA BİR ADAM

– Öykü –

Yolu arabacı da bilmiyor. Kâh sağa, kâh sola sapıyor; kâh tarlaların içine sürüyor; sonra kafasını bana doğru uzatıp şaşkın şaşkın gözlerle bakarak:

– Acaba buradan mı gitsek? acaba şuradan mı gitsek? diye soruyor.

Ben gittikçe öfkelenmeye başlıyorum:

– Nasıl arabacılık bu! Diyorum; ne yol bilirsin, ne de...

– Yol nerede efendi? Yok yok ki bileyim; diyor.

Biçarenin hakkı var. Evet yol yok ki... Bir müddet iyi kötü bir şose üstünde gidiyoruz; birkaç kilometre sonra bakıyorsunuz, altınızdaki bu şose kayboluveriyor. Ya bir derenin kenarındasınız, ya sarp bir tepenin eteğinde...

Bittabi, bu sarp tepeye çıkmak ihtimali olmadığı için derenin çakıl taşları üstünden sarsıla sarsıla gitmeye mecbur olursunuz. Derken, önünüze bir çoban yolu çıkıyor, bir müddet de bunu takip ediyorsunuz; bir de bakıyorsunuz ki bu yol da bitmiştir. Haydi, tarlaların içine... Lâkin, tarlalar ekseriyetle hendekle çevrilmiştir; bir yaylı arabanın hendekten geçebilmesi kabil değildir. O vakit, bir sağa bir sola başvurmaya başlıyorsunuz; tâ ki daldığınız bu toprak deryası içinden kendinize bir iz bulup çıkasınız! Bin zahmet, bin meşakkatle bu izi bulursunuz. Şimdi önünüzde bir kağnı arabasının yılankavi çizgileri uzanıyor; arabacı bu çizgiler üstünde "de ha!" diyor. İşte, sabahtanberi bu halde, bir serseri arabanın içinde sarsıla sarsıla gidiyordum. Sabahleyin çıktığımız köyden yolu tarif etmişler ve yedi saatte kasabaya varabileceğimizi söylemişlerdi. Hani yok? Ne yedi saati?...

Şafakla beraber hareket etmiştik; şimdi ise akşam oluyor. Ne yapmalı? Kime sormalı? Etraf o kadar tenha ki... Birden arabacı bağırıyor:

– Ülen, ülen!...

Başımı arabanın perdeleri arasından dışarıya uzatıyorum; arabacı yirmi otuz metre ötede bizim gittiğimiz istikamete yürüyen birine doğru bağırıyor. Yürüyen durdu: Bu sekiz on yaşlarında tahmin olunabilen cılız bir oğlan çocuğu; kendisinden iki kat daha ağır bir çuval yüklenmiş, eline de pabuçlarını almış bize doğru yaklaştı. Arabacı sordu:

– Ülen, şehir yolu nerede biliyor musun?

Çocuk ince, cılız ellerinden birini, boşta duran elini, karşıki yamaçlardan birine doğru uzattı:

– De ha, yol orada ağarıp yatıyor; dedi ve sonra ilâve etti: "Ben de şehre gidiyorum."

Küçük çocuğun yüzü çok sevimli idi; üstü başı da oldukça temiz görünüyordu.

"Yol ağarıp yatıyor!" tarzında söylenişi pek hoşuma gitti; dedim ki:

– Öyle ise bin arabaya, beraber gidelim.

Çocuk bir tereddüt dakikası geçirdi; sözüme inanmıyor gibi yüzüme baktı; çuvalını yere bıraktı; teklifi tekrar ettim:

– "Haydi! dedim; o çuvalı arabacının yanına koy, sen de çık!"

Karşımda yer gösterdim. Pabuçlarını yan yana, büyük bir ihtimamla çuvalın üstüne yerleştirdi; kendisi de sırtı arabacıya ve yüzü bana çevrik, ayaklarını altına alıp oturdu. Yavrucağı gittikçe daha sevimli buluyorum; kendine göre saygılı, terbiyeli bir tavrı da var ve zeki, parlak gözleri ile dikkatli dikkatli beni süzüyor. Bu gözlerin önünde kendimi âdeta mahçup hissediyorum.

Tıpkı bir büyük adam gibi bakıyor.

Zaten, Anadolu çocuklarında bu büyük adam bakışı ve bu olgun erkek tavrı seyrek görülen şeylerden biri değildir. Bunlar, bazı mahlûkat gibi sanki doğdukları günden itibaren yürümeye, işlemeye ve hayatı anlamaya başlarlar. Hiç oyun devirleri yoktur; sekiz dokuz yaşlarına basar basmaz maişet kaygıları, vaktinden evvel kavrulan, kabuk bağlayan fidan vücutlarını şiddetli bir rüzgârla sarsmaya başlar. Bu çocuk da, neden onlardan biri olma- Soruyorum:

– Sen kaç yaşındasın bakayım?

– On dört yaşındayım; diyor ve acayip bir vakar ile önüne bakıyor. Mutlaka mübalâğa ediyor, ben ona on ikiden fazla veremiyorum.

– Hangi köydensin?

– "Kara Işık" köyündenim.

– Böyle geç vakit şehre ne yapmaya gidiyorsun?

Başı ile arkasındaki çuvalı işaret etti:

– Azıcık kuru yemiş götürüyorum; yarın sabah Pazar var... dedi. "....."'nin pazarı erken olur; yola sabahtan çıkarsam yetişemiyorum.

Bir müddet o da, ben de sustuk. Çocuk gene dikkatli dikkatli beni tetkik ediyor. Dedim ki:

– Sizin köyden şehre kaç saatte gidilir.

– Ağır ağır yürürsen tam altı saatte, dedi.

– Atlı saat! Çok uzak değil mi? Yorulmaz mısın?

Sualimi anlamadı; duruşunda "Yorulmak mı? O da nedir? Şunun söylediğine bak!" demek istiyor gibi bir hal vardı.

– Her hafta giderim, dedi; şehre varır varmaz İsmail Ağanın hanına inerim; İsmail Ağayı tanırsın değil mi? O benim dayımdır. Öğleye kadar işimi bitiririm, satacağımı satar, alacağımı alırım; vaktim olursa bir de hamama giderim, yahut aşçı Recep ağanın dükkânında bir yoğurtlu kebap yerim; o da para artarsa...

– Satacağımı satarım, alacağımı alırım, dedin; kazandığın paralarla neler alırsın bakayım?

– Ne gerekse alırım; dedi. Bazı tuz bazı şeker lâzım olur; anama yemeni, ablama çorap alırım, bazı kendime zıbınlık alırım.

Çuvalın üstüne yerleştirdiği pabuçlarını gösterdi; bunları, geçen hafta üç kâğıda aldım, dedi; (ve gözlerini gözlerimin içine dikerek) pahalı mı? Ne dersin?

– Aferin, ucuz almışsın... (Ve birden büyük bir merakla sordum) senin baban filan yok mu?

Başı ile bir "Hayır!" işareti yaptı. Sonra hiç de mahzun görmeyen bir tavırla:

– Babam seferberlikte askere gittiydi. Geçen sene künyesi geldi; dedi.

Künyesi geldi, köylü lisanında öldü demektir.

– Demek ki şimdi babanın yerine eve bakan sensin? Dedim. İki defa başıyla "Evet, evet!" dedi ve karşımda daha rahat bir vaziyet aldı. Ona bir cigara uzattım, aldı ve kafasını saran yemeninin arasına yerleştirdi:

– Ben içmem; şehirde dayıma götürürüm; dedi ve gittikçe laubalileşen bir tavırla sözüne devam etti: "Babam çok içermiş ama, ben içmem; cigara içecek vaktim mi var ki... işim başımdan aşkın! Anamın ayaklarına hastalık geldiği günden beri davarı güden, tarlaya bakan, odun kesmeye giden hep benim... Ablam yalnız su taşır ve aşa bakar. Hem o bizde misafirdir. Başka köye gidecek! Geçen yıl nişanlandı.

Çok ciddileşen mükâlememizi (görüşmemizi) biraz değiştirmek için gülerek dedim ki:

– Sen de nişanlansana, bak bu kadar becerikli koskoca bir adam olmuşsun, hem karın da senin işlerine yardım eder, fena mı?

Mahzun mahzun yüzüme baktı:

– Efendim nişanlanmıştım emme olmadı; olmayacak; dedi. Kızın başına bir kaza geldi; düşman köyden çıkarken...

Hayretten tıkanıyordum:

– Ne diyorsun? Sahi mi? Ne kazası?.. Söyle, söyle! diye haykırdım.

Utanarak başını önüne eğdi:

– Dokunmuşlar; dedi ve gittikçe ağırlaşan bir sesle ilave etti: "Dokunmuşlar değil dokundular; benim gözümün önünde... Köyün öbür kızlarıyla beraber derenin içine sürüklediler. Biz bağırdık, çağırdık; aman etmeyin, zaman etmeyin dedik; kulak asmadılar. Ben arkalarından gitmek istedim, anam bırakmadı. "Biricik oğlum, sana da kıyarlar!" dedi; ağlıyordu, dayanamadım kaldım.

Artık çocuğun yüzüne bakamıyordum. Hayatın en mühim hadiseleriyle boğuşmuş bu köylü yavrusunun karşısında ben artık hiçbir şey bilmeyen, hiçbir şey anlamayan ve sanki korkunç bir masal dinliyormuş da tüyleri ürpermişçesine bir köşeye sinmiş, otuz dört yaşında ürkek toy, bir küçük çocuktum.

(EGTH, 1954)

CUMHURİYET ÖNCESİ
(1900 – 1923)
ÖYKÜ ve ROMANDA
EN BELİRGİN ÇİZGİLER

20. yüzyılın yaklaşık ilk çeyreği, Osmanlı Devleti'nin çözüldüğü yıllardır. Cumhuriyetin kuruluşu öncesine rastlayan bu yıllarda, Türk edebiyatının öykü ve roman türlerinde, Tanzimat ve Edebiyat-ı Cedide yazarlarının geliştirdiği, özellikle Batı edebiyatı etkisiyle oluşan, yazınsal çağdaş bir yolun açıldığını; *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu* gibi büyük yazarlarımızın bu döneme adlarını yazdırdıklarını görüyoruz.

Bu dönemde gelişen yol, genellikle, ulusal ve geleneksel niteliklerle birlikte, Batılı yapıtlara koşutluğu da izleyen, Osmanlıca dil ve anlatımın dışlanmadığı bir çizgidedir.

1900 – 1923 dönemi yazarlarının tümünün belirli ilke ve niteliklerde birleştikleri söylenemez; ancak aşağıdaki bağlamlarda, kimi yazarların birbirlerine yaklaştıkları söz konusu olabilir:

* Öykü ve romanlarda düşlemsel konulardan çok, yazarların gözlem ya da gerçek yaşamlarını yansıtan; örneğin, İstanbul'un değişik yörelerinde ya da Anadolu'nun kimi köylerinde geçen; yaşamsal (savaşlarla ilgili, toplumsal / bireysel nitelikli...) olay ve olgular;

* Bu olay ve olguların, öykü ve roman kişilerinde yarattıkları (yazarların kişiliklerine uygun, değişen oranda) siyasal, toplumsal, ulusal, ekonomik, bireysel, ruhsal etki ve tepkiler... Sorunların toplumsal ve bireysel yönleri izlenebilmektedir.

* Yazarların çoğunun dil ve anlatımındaki Arapça- Farsça yoğunluğu, betimleme ve çözümlemelerde korunmakla birlikte; özellikle öykülemelerdeki konuşmalarda, yumuşayıp yalınlaşmaya yönelmiştir.

* Osmanlıca yazı dili, yüzyılların birikimiyle, en yetkin öyküleme dili düzeyine, doruğa erişmiş sayılabilir. Ancak,Türkçe'nin Osmanlıca'ya karşı egemenliği ile dil ve anlatım devriminin zorunlu olduğu da duyumsanmaktadır.

Bu belirgin çizgiler, bu dönem yazarlarımızın öykü ve romanlarında, ayrı ayrı, yüzeysel ya da yoğun biçimde, seçilen örüler üzerinde örneklendirilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1923 – 1940
DÖNEMİ
ÖYKÜ – ROMAN

F. CELALETTİN
MİTHAT CEMAL KUNTAY
SERMET MUHTAR ALUS
ERCÜMENT EKREM (TALU)
REŞAT NURİ GÜNTEKİN
OSMAN CEMAL (KAYGILI)
SADRİ ERTEM
MAHMUT YESARİ
NAHİT SIRRI ÖRİK
PEYAMİ SAFA
AHMET HAMDİ TANPINAR
NAZIM HİKMET (RAN)
BEKİR SITKI KUNT
KENAN HULUSİ (KORAY)
CEVDET KUDRET
ZİYA OSMAN SABA

F. CELÂLETTİN
(1885-1975)

İstanbul doğumlu (20 Mayıs), asıl adı Fahri Celâl (Göktulga) olan yazar, ilk ve ortaöğrenimini İstanbul'da yaptı, Mercan İdadisini (1912); sonra İ.Ü. Tıp Fakültesini bitirdi.Üsküdar Toptaşı ve Manisa Akıl Hastanelerinde (asabiye) psikiyatri uzmanı olarak çalıştı. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Başhekimliği görevinde bulunarak 1960'ta emekli oldu. (Ö. 3 Haziran)

Birinci Dünya Savaşı sonlarında yazmaya başlayan F. Celâletin, öykülerini değişik edebiyat. gülmece dergilerinde yayımladı. Başlangıçta Meşrutiyet ve öncesi geleneğini sürdürerek Hüseyin Rahmi ve Ömer Seyfettin'in etkisinde kaldı.

Cumhuriyet Dönem'nin ilk öykücülerinden sayılan F. Celâlettin, (**Talak-ı Selase 1923**), **Kına Gecesi** (1927), **Eldebir Mustafendi** (1943), **Avurzavur Kahvesi** (1948), **Salgın** (1953)... adlı kitaplarda topladığı öykü ve fıkralarında; kişilerini kısa betimlemelerle tanıtarak, gülümser ve yalın anlatımıyla, okurlarını ilginç çözümlere götüren yazarlarımızdandır..

Seçilen örüler*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

MİTHAT CEMAL KUNTAY
(1885 – 1956)

İstanbul doğumlu olan Mithat Cemal, İşkodralı Selim Sırrı Beyin oğludur. Vefa Lisesi'ni, İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Adalet Bakanlığında değişik görevlerde bulundu. Beyoğlu Noterliği yaptı. (Ö. 30 Mart)

Başlangıçta yazdığı şiirleri, *Güneş* (1927) ve *Çınaraltı* (1943-1944) dergilerinde çıkararak, **Türk'ün Şehnamesi** (1945) adlı yapıtıyla kendini tanıtan Mithat Cemal; ününe, ilk kez 1938'de yayımlanan ve 1980'lerde televizyon filmi olarak ilgi çeken **Üç İstanbul** romanıyla erişmiş sayılır.

Üç İstanbul romanı; Meşrutiyet öncesi ve sonrası ile Cumhuriyet'in ilk on yılında, üç dönemin İstanbul'unu ve üst katman kişilerin yaşayışlarını betimleyip değerlendirerek öyküler...

Kişilikleri başarıyla çizilen roman kahramanları Adnan'la Belkıs'ın çevrelerinde gelişen olaylar, politik, toplumsal tutku ve düşüncelerle beslenerek yansıtılırlar.Romanda, tarihsel olaylarla ilgili yorumlar da yer almaktadır.

Roman şöyle özetleniyor (ES):

"1877- Türk Rus Savaşında şehit düşen Salim Beyin karısı ile sekiz yaşındaki oğlu Adnan Darüşşafaka'ya yerleştirilmiştir... Mekteb-i Hukuku da başarıyla bitiren Adnan, Sabah gazetesine edebiyat üzerine yazılar yazmakta, ayrıca 'Yıkılan Vatan' adında siyasal bir roman üzerinde çalışmaktadır.Aksaray'daki küçük evinde veremden yatan annesiyle yoksul bir hayat süren genç sanatçı...Namuslu bir adam olan Maliye Nazırı'nın kızı Süheyla'ya edebiyat, Erkân-ı Harp Müşiri'nin evli kızı Belkıs'e tarih dersi vermeye başlar...Bu arada Selanik'te kurulan gizli İttihat ve terakki Cemiyeti'ne girer; cemiyetin İstanbul'da güvenilir adamı olur. Süheyla Adnan'a, Adnan'sa olağanüstü güzellikteki Belkıs'e vurulur...Süheyla'yı reddeder...İttihatçıların ileri gelen adamlarından olur; avukatlığa başlar... Çok zengin olur... Belkıs'le evlenir. Mütareke devrinde Adnan yine parasız ve desteksiz kalır. Kendisiyle parası için evlenmiş olan Belkıs boşanır. O güne kadar sabırla bekleyen Süheyla, Adnan'a elini uzatır, onunla evlenir... Adnan annesi gibi vereme yakalanır..."

ÜÇ İSTANBUL

Cağaloğlu'ndaki bu taş konağa taşındığı günden beri Adnan yalnız kalmıyordu: Misafir, misafir... Hariciye'de, Dahiliye'de, Maliye'de işi olanlar Hariciye'ye, Dahiliye'ye, Maliye'ye gitmiyorlar, bu eve geliyorlardı. Ömründe yüzünü görmediği bir "akrabasıyla", bu yaşa kadar sesini işitmediği "bir eski dostuyla" her gün tanışıyordu.

Mermer yalıya da gidiyordu; Belkıs'ın, annesinin mahkemelerde hâlâ işleri vardı. Adnan davaları bedavaya bitiriyor ve bunları konuşmak için yalıya gittiği vakit, gazetelerin hâlâ sövdüğü Erkân-ı Harp Müşirinin ailesine vefa gösterdiği için tatlı bir gurur duyuyor, bunu fazla tevazuyla örtüyordu. Artık mermer yalıdan dönünce Cağaloğlu'ndaki evinde küçülmüyordu; Belkıs'la bu evde oturabilirdi. Fakat evlenmeyi teklif edemezdi. Reddederse ölürdü. Zaten bir müddettir Belkıs, Adnan'ın bütün hayatını dolduramıyordu. Fırkacılık Belkıs'a aşkından bile müthişti, bir de Adnan'ı fazla refahı bu aşkı haset, garez, ıstırap olmaktan kurtarmıştı. Eski dostlarıyla da münasebetini kesmişti. Zaten Moiz hâlâ Selânik'teydi; fakat Moiz için çok fena bir şey duydu: İstanbul'da fena tanınmış, zengin bir Musevi'nin kızıyla Selânik'te evlenmişti. Mektuplarını aylardan beri cevapsız bırakıyordu. Avukat Tevfik Hoca da artık pis adamdı: Ona selâm veren kirleniyordu. Adnan bu iki eski dostundan kaçıyordu. Başka iki eski dostu da ondan kaçıyorlardı: Dağıstanlı Hoca ile şair Mehmet Raif.

Bir gün sokakta Dağıstanlı Hoca'ya rastladı; zorla arabaya aldı, eve götürdü. Uzun müddettir Hoca'yı görmemişti; Abdülhamid için siyasi temayüllerini yoklamak istedi.

– Senin Deli İbrahim'in torunu meğer ne saçma adammış! Hükümdar tarafı hiç yok. Evde oturmak için doğan adamı tesadüf Saray'da oturtmuş. Hükümdar ailesinden gelmeseydi tapuda mukayyit (kaydeden görevli) olurdu. Sonra o ne hükûmetmiş, bütçesi yok, Maliye Nazırı var; donanması yok, amiralleri var. Fakat Allaha şükredelim ki, onun büyük olmaya merakı yoktu; sahne adamı değildi; Almanya İmparatoru gibi aktörlüğe kalkışsaydı halimiz haraptı.

Dağıstanlı Hoca:

– Onun mevhum (var olduğu sanılan) bir büyüklüğe bile tahammülü olamazdı. Suikast kurşununun hedef dairesi büyür diye korkardı!

Adnan rahat etti. Hoca, Meşrutiyet'ten sonra Abdülhamid'i beğenmeye başlayanlardan değildi. Hocayı cemiyete almak istedi.

Ve Adnan, Dağıstanlı Hoca'yla konuşmasını sürdürür. Söz İttihat ve Terakki'ye ve onun yaptığı Meşrutiyet Devrimi'ne gelir.

– Bu lafıma iyi dikkat et: İnkılâp yaptınız diye bugün boynunuza sarılanlar, yarın boğazınızı sıkacaklar! Dedi, sustu. Çehresinden bir fildişinin yekpare beyazlığı ile ak bir sakal uzanıyordu.

Hoca:

– Sizin için en korkunç düşman kimdir, biliyor musunuz?

Adnan:

– Tabii ki biliyoruz: Alâtini köşkünde oturan Abdülhamid!

Hoca:

– Hâşâ, tövbeler olsun değil. Sizin en korkunç düşmanınız Fatih'teki yobazlardır. Sarıktan korkun. Müslümanlık geç kalan bir saattir derler. Hayır. "Ali-Muaviye" vakasından beri bu saat hiç işlemiyor, durmuştur.

Hoca madem ki lakırdıya başlamıştı, yine Tatarcık Abdullah'ı methedecekti, kaç senedir buna merak sarmıştı, onu göklere çıkardıkça kendisi uçuyormuş gibi uyuşuyordu. Fakat Adnan daha evvel davrandı:

Adnan:

– Hükümet kuvvetinin karşısında sarığın lafı mı olur hocam? Bin softayı bir jandarma önüne katar.

Hoca:

– Yanılıyorsun: Hükûmet kuvvet değildir, vasıtadır. Bir memlekette asıl kuvvet. bir fikri temel edenlerdir. Başka memleketlerde sahici "fikir" zümreleri var. Bizim memlekette "hakiki fikir" yok: bizde üçyüz seneden beri fikir diye bir tek şey var; Taassup! Tatarcık Abdullah'ın Tanzimat lâyihasında...

Tatarcık Abdullah'ın Üçüncü Selim'e yazdığı teceddüt lâyihasını ezber okuyacaktı; Adnan, hocanın sözünü, işi dalgınlığa vurarak kesti.

Adnan:

– Fatih hocalarının dini de yalandır; dinsizliği de!

Hoca:

– Yalanmış! Tabii ki yalan. Onu ben de biliyorum. Onun için bu yalandan korkun diyorum ya! Sarıklı milletini bana sen mi anlatacaksın? Menfaat göster: Vapur bacası gibi bağırarak sana Allah'ı inkâr etsinler; Peygamberi de!.... Sultan Hamit otuz üç sene sarığa sırma takarak; taassuba maaş vererek tahtında oturdu efendi!

Adnan şaştı: Dağıstanlı Hoca, Abdülhamid'e eskisi gibi Deli İbrahim'in torunu demiyordu. Düşündü, düşündü, buldu: Hoca düşmüşlere sövmezdi.

Adnan:

– Şu ikinci düşmanımız kimmiş merak ettim hocam?

Hoca:

– İkinci düşmanınız sizsiniz!

Adnan, sokak edebiyatı yapan hocanın şirinliğine güldü; deminden beri müphemiyetinden korktuğu ikinci düşmanın ne kadar tehlikesiz olduğuna seviniyordu.

Hoca:

– Sizsiniz! Çünki siz, halkı fikir idare eder sanıyorsunuz. İzdiham, kafasıyla değil, gözleriyle düşünür. Bu gözleri idare etmeyi bilmeyeceksiniz, kendinize düşmanlığın en büyüğünü siz kendiniz yapacaksınız. Yığın, karnıyla düşünür; gözüyle öğrenir; kalbiyle kızar. Avamın midesindeki yeniçeri kazanını tanımıyorsunuz. Halkın gözünü rahatsız

etmemek için hiç değişemeye mecbursunuz. Eski ceketinizi çıkarmayacak, eski evinizden çıkmayacaksınız...

Hoca duvarlara, tavanlara baktı:

– Allah daha âlâ etsin. İhtişamlı konak. Fakat ben senin yerinde olsam Aksaray'daki evi bırakmazdım Adnan!

Adnan bozuldu, artık anlıyordu. Bu Dağıstanlı Hoca da, Şair Raif de, onun saadetini yakından görmeye tahammül edemiyorlar, onun için ondan kaçıyorlardı.

(Üç İstanbul, 1976)

SERMET MUHTAR ALUS
(1887 – 1952)

İstanbul doğumlu (28 Mayıs), Ahmet Muhtar Paşa'nın oğlu olan Sermet Muhtar, özel öğrenim gördü. Galatasaray Lisesi sınavını verdikten sonra (1906), Hukuk Fakültesini bitirdi. Yaşamını gazetecilikle sürdürdü. Yazılarını, Akşam, Son Posta,Cumhuriyet, Vakit, Tan, Tasvir-i Efkâr, Yeni Sabah, Vatan... gazetelerinde; gülmece dergilerinde yayımladı. (Ö. 18 Mayıs)

Roman ve oyun türlerinde etkinlik gösteren Sermet Muhtar'ın yazdığı, uyarladığı birçok oyun, sahnelenmesine karşın kitaplaştırılamadı.

Kıvırcık Paşa (1933), **Pembe Maşlahlı Hanım** (1934), **Harp Zenginin Gelini** (1934), **Eski Çapkın Anlatıyor** (1944), **Onikiler** (1999)... Sermet Muhtar Alus"un, geleneksel öyküleme çizgisinde yayımlanan romanlarıdır.

HARP ZENGİNİNİN GELİNİ

....

Madam Viyolet, nâraya nihayet verdikten sonra, birkaç saniye durdu. Önünü, arkasını, sağını, solunu kollar gibi gözlerinin mavisiyle akını birbirine karıştırdı.

Vücudunu bir top namlusu gibi hizalıyor, hedefi olan Cevdet Efendi'nin tepesini ortalıyordu. Tam pertav edeceği saniyede, ayağı seccadenin kenarına takılıverdi.

Aldığı hızı zaptedememişti. Havalanır havalanmaz, artık kendini tutamadı, mancınık gibi yerinden fırladı. Külhanbeylerin, cami avlularında oynadıkları adım attırmacanın acaba esamisi mi okunur? Eski omuzdaşların uzun eşek oyununun irapta (düzgün söz etmede) mahalli (yeri) mi olur?

Viyolet, ayakları yerden kesildikten sonra, koca cüssesiyle havada uçtu. Çömelerek siper alan Tayyar'ın beyni bâlâsına, olanca kuvvetiyle düştü.

Masanın üstündeki rakılar ve mezeler, köşe dolabının mermerindeki boş şişeler ve tabaklar, hepsi şangır şungur aşağıya, hepsi tuzla buz...

Tayyar:

– Sayım suyum yok. B... su!....

diye oğuna oğuna başını kaşırken, yere kıçüstü serilmiş olan madam, topaç gibi birkaç kere fırıl fırıl döndü. Uçuruma düşerken can havliyle kolunu uzatan bir kazazede gibi, son bir hamle ile bir daha ileriye atıldı. Ve Cevdet Efendi'nin pantolonunun kemerine yapıştı.

Kerpeten gibi parmaklarıyla sımsıkı yakalamıştı. Şimdi de ağız fora. İplikçi karının ötesi kaç para eder? Küfürün her lisandan su katılmamışı:

– Sakramento!... Porka mizerya!.... Sale cochon!... Kakohronakis!... Kagado!.. Gomuto!...

Başta Kandizade olmak üzere, bütün harp zenginlerinin son günlerini yaşadıkları muhakkaktı. Çünkü Gazeteler, harbin encama erdiğini, sulhun emrivâki haline geldiğini yazıyorlar, harp ticareti ve yeni zenginler aleyhine de sütunlar dolduruyorlardı.

O günlerde İstanbul'un içi allak bullaktı. Bu sebeple değme adamda ağız açacak, söz söyleyecek kuvvet yoktu.

Herkesten önce Kandilzade ortadan sıvışmıştı. Kâşif Bey'le Cezmi Bey, kargaşalıktan istifade ederek, sırra kadem basarlarken, kısa boylu, çiçek bozuğu Remzi Bey, baygınlıklar geçiren Kâniye Hanım'ın kolunu kavrayarak dışarıya boylamış, gazelhân Macit ve Seyit Bey'ler de, kapının önünde oturdukları için, ilk patırtıda gözden nihan olmuşlardı.

Benli Leman Hanım, etinden et kesiliyormuş gibi:

– Can kurtaran yok mu? Diye bağırıyor, Firdevs Hanım:

– Mahalleli, bekçi, imdada yetişin, galiba deli ispitalyası boşandı! diye cangır cangır haykırıyordu.

Evin yârı vefakârı Sadık Bey de görünürde yoktu. Madam Sara, masasının altına girmiş, hem zangır zangır titriyor, hem de yerdeki havyar tabağını parmaklıyordu. Madam Viyolet, koltuğun üstüne bir pösteki gibi yayılan Cevdet Efendi'nin pantolonuna asıla asıla, yaygarada idi:

– Viyolet, şimdiye kadar ahmak karı olmadı da, otuz üç yaşında budalak olacak? Ben kaz değil, benim domuz gibi energie var. Susma, çabuk çabuk cevap isteyoğum. Burada senin ne iş var? Kokotlar arasında keyif çatıyoğsun, flört yapıyoğsun?

Cevdet Efendi, bittabi duvar.

– İşitmiyoğsun? Ben senin conventionel madam değil mi?... Mariage civil yapmadık?... Benim gibi fidele karının üzerine ne trahison bu, ne crime bu? Bu nasıl érgenis, porka Cevdetika?...

Agop'la Takuk, sol köşede duran iki koltuğun arkasındaki boşluğa çömelmişler, kalaycı körüğü gibi nefes alıyorlardı.

.....

Odada Madam Viyolet, biçâre Cevdet Efendi'nin göğsünü bırakıp uzağa fırladıktan sonra, iki kolunu kalçalarına dayamış, etrafı süzmeye koyulmuştu. Gözbebekleri topaç gibi dönüyordu. Bir şey düşünüyor, yeni bir karar veriyordu, amma neye?

....

Masanın üstündeki bardaklardan birini yakaladı. Ayaklarının ucuna basa basa Cevdet Efendi'ye sokuldu. Tam gözlerini hizalayarak, bardaktakini veriştirir veriştirmez:

– Aman Allah, yandım! diye müthiş bir feryat ortalığı çınlattı. Eski yangın köşklülerinin sayhası, mahalle tulumbacılarının nârası, bunun yanında devede kulak, sivrisinek vızıltısı.

Takuk Hanım da, kendinden geçerek, "Mega!" diye tuttururken, Agob'un ökçesi ağzına yapışmış, çenesini kapatmıştı.

Dildâdesi, Cevdet Efendi'nin suratına, su zannıyla rakıyı boca etmişti. Biçâre koltuktan keçenin üstüne balıklama atlamış, dört büklüm olup, kafasını yere dayamış, kıvrım kıvrım kıvranıyordu...

(Harp Zenginin Gelini, İB. 1934)

ERCÜMENT EKREM (TALU)
(1888 – 1956)

İstanbul doğumlu, Recaizade Mahmut Ekrem'in oğlu olan Ercüment Ekrem, Galatasaray Lisesi'ni bitirdi (1905); Paris'te Siyasal Bilgiler ve Hukuk öğrenimini bir yıl sürdürdükten sonra yurda döndü. Çevirmenlik (1908), Dışişleri Basın Yayın Genel Müdürlüğü (1919, 1923-24), Müsteşar Yardımcılığı, Edirne İli Mektupçuluğu, Cumhurbaşkanlığı Başkâtipliği (1925), İstanbul Şehremaneti Yardımcılığı (1927-31), Barşova Büyükelçiliği Müsteşarlığından sonra; İstanbul Şehir Tiyatrolarında,Sular İdaresinde, okullarda Fransızca ve edebiyat öğretmenliği gibi görevler aldı... (Ö.16 Aralık)

Fıkra, makale, söyleşi, şiir, öykü ve roman türlerinde; genellikle gülmece çizgisinde yazan Ercüment Ekrem Talu, 1920'lerde çıkan *Dikmen, Alay* dergilerinde; sonraki yıllarda *Akbaba* dergisinde etkinlik gösterdi.

Romanlar: **Evliya-yı Cedit**, **Gün Batarken** (1920); **Asriler, Kopuk, Sabir Efendinin Gelini** (1922); **Kan ve İman, Şevketmeap** (1925), **Kundakçı** (1926)), **Meşhedi ile Devr-i Âlem** (1927)...

Öyküler: **Teravihten Sahura** (1923), **Sevgiliye Masallar** (1925); **Kız Ali, Meşhedi'nin Hikâyeleri** (1926), **Güldüren Kitap** (1928)...

Seçilen Örü*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

REŞAT NURİ GÜNTEKİN
(1889 – 1956)

İstanbul doğumlu (25 Kasım), asker doktor Nuri Beyin oğlu olan Reşat Nuri, ilk ve ortaöğreniminin bir bölümünü Çanakkale'de, sonra İzmir Fransız Okulu'nda sürdürdü. Sınavla girdiği İstanbul Darülfünunu'nun Edebiyat bölümünü bitirdi (1912). İlk görevi Bursa Lisesi Fransızca öğretmenliğidir (1913). Sonra yurdun değişik yerlerinde edebiyat ve felsefe öğretmenliği, lise müdürlüğü,Milli Eğitim Müfettişliği yaptı (1913-1939).Eğitim etkinliklerini, Çanakkale Milletvekilliği (1939-1943), Paris Kültür Ataşeliği ve UNESKO temsilciliği izledi (1947). Emekli olduktan sonra da İstanbul ŞehirTiyatroları'nda "Edebî Kurul üyesi" olarak çalışmalarını sürdürdü. (Ö.7 Aralık)

Yazı yazmaya, 1918'de, *Zaman* gazetesinde başlayan Reşat Nuri; yazılarını *Şair, Nedim, Büyük Mecmua, İnci, Diken* dergilerinde sürdürdü. 1920 yılında *Dersaadet* gazetesinde öyküleri yayımlandı. Tanındığı ilk yapıtı, *Çalıkuşu (1922)* romanıdır. Gülmece dergilerinde de yazan Reşat Nuri (1923 -1924)'nin öykü, roman, oyun, anı-makale türlerinde yazı ve yapıtları bulunuyor.

Cumhuriyet'e ulaşan Anadolu insanının gerçek durumunu yansıtarak, yüzüstü bırakılmışlığını belli başlı sorunlarıyla ortaya koyan Reşat Nuri Güntekin, yapıtlarında, çevre ve gözlem izlenimleriyle oluşturduğu olay ve kişilerini; toplumsal ve bireysel sorunlara parmak basan, çatışan, savaşıma giren, okur için yolgösterici betimleme ve çözümlemelerle öykülemektedir... (20 yy. 2)

Romanlar: **Çalıkuşu** (1922), **Dudaktan Kalbe** (1923), **Gizli El** (1924), **Damga** (1924), **Akşam Güneşi** (1926), **Bir Kadm Düşmanı** (1927), **Yeşil Gece** (1928), **Acımak** (1928), **Yaprak Dökümü** (1938), **Kızılcık Dalları** (1932), **Gökyüzü** (1935), **Eski Hastalık** (1938), **Ateş Gecesi, Değirmen** (1944), **Miskinler Tekkesi** (1946), **Harabelerin Çiçeği** (1953), **Kavak Yelleri, Son Sığınak** (1961), **Kan Davası** (1962)...

Öyküler: **Recm-Gençlik ve Güzellik, Roçild Bey** (1919); **Eski Ahbab, Sönmüş Yıldızlar** (1923); **Tanrı Misafiri** (1927), **Leyla ile Mecnun** (1928), **Olağan İşler** (1930)...

ÇALIKUŞU

Küçük yaşta, önce annesini sonra babasını yitiren Feride, teyzesinin yanında yetişir. Bir Fransız yatılı okuluna yerleştirilir. Feride, çok hareketli, ele avuca sığmaz, sevimli bir kızdır. Bu yüzden ona "Çalıkuşu" derler. Tatillerini teyzesinin evinde geçirir. Teyzesinin oğlu Kâmuran'la birbirlerine karşı ilgi duymaya başlarlar ve nişanlanırlar. Bir gün Kâmuran'ın başkasıyla evleneceğini öğrenen Feride evden kaçar. Sütninesinin yanına giderek izini kaybettirir.

Okulu bitirir, bakanlığa başvurarak öğretmenlik alır. Bursa, Çanakkale, İzmir, Kuşadası gibi yerlerde görev yapar. İşine önem veren genç bir kız olmuştur. Güzel olduğu için her gittiği yerde karşısına bir erkek çıkar, tedirgin olur.

İlk atandığı Bursa'daki Zeyniler Köyü okuluna gelir. Alışkanlığı olmamasına karşın, yoksulluklar içindeki bu Anadolu köyünü ve insanlarını yadırgamaz; onlara sevecenlikle bağlanır.

Aşağıda Feride'nin Zeyniler Köyüne gelişiyle ilgili bölümler okuyacaksınız.

İlk bakışta Zeyniler bana, hâlâ yer yer dumanları tütüen bir yangın harabesi gibi göründü.

Köy deyince gözümün önüne yeşillikler arasında eski Boğaziçi yalılarındaki güvercinliklere benzeyen sevimli, şen manzaralı kulübeler gelirdi. Halbuki bu evler, çökmeye yüz tutmuş, simsiyah viranelerdi.

Yıkık bir değirmenin önünde abalı, sarıklı bir ihtiyara rastgeldik, kaburga kemikleri soyulmuş zayıf bir ineği ipinden sürüye sürüye bu evlerden birine doğru götürmeye çalışıyordu. Bizi görünce durdu, dikkatli dikkatli bakmaya başladı. Bu ihtiyar koca, Zeyniler muhtarı imiş. Arabacı onu tanıyordu. Birkaç kelime ile benim kim olduğumu anlattı...

Muhtar, onu okula götürür, eskiden hoca olan Hatice Hanımla tanıştırır. Okul, çok eski ve bakımsızdır. Maarif Müdürü, büyük fedakârlıklarla bir derslhane düzenlemiştir. Feride, geldiğinin ertesi günü derse başlar. Öğrencilerini görünce oldukça duygulanır:

Zavallıların kıyafetleri öyle sefil ve perişandı ki hemen hiçbirisinde çorap, potin yoktu. Başları, eski püskü bez parçalarıyla sımsıkı kundaklanmış, çıplak ayaklarındaki nalınları şakırdata şakırdata dershanenin kapısına kadar geliyorlar, orada nalınlarını çıkararak yan yan diziliyorlardı.

Çocuklar beni görünce birdenbire ürkmüşlerdi. Utana utana kapıdan bakıyorlar, kendilerini çağırdığım zaman kollarıyla yüzlerini kapıyorlar, yahut kapının arkasına

saklanıyorlardı. O kadar ki bazılarını bileklerinden tutarak yarı zorla sınıfa sokmaya mecbur oldum.

Yanıma geldikleri zaman gözlerini sımsıkı yumarak öyle bir el öpüşleri vardı ki gülmemek için kendimi zor zaptediyordum.

Besbelli, köyün bir âdeti olan bu öpücüklerden her biri gülünç bir ahenkle şaklıyor ve elimin üzerinde hafif ıslaklık bırakıyordu. Yavrucakları kendime ısındırmak için her birine bir iki hoş kelime söylüyordum. Fakat onlar, mümkün olduğu kadar tatlı bir sesle sorduğum sualleri –insanı mahcup edecek kadar inatçı bir sükûtla– cevapsız bırakıyorlar, yalnız birçok naz ve niyazdan sonra adlarını söylemeye razı oluyorlardı: "Zehra, Ayşe, Zehra, Ayşe, Zehra, Ayşe..."

Aman ya Rabbi! Bu köyde ne çok Ayşe ve Zehra vardı...

Feride, dershaneye, kendine göre çeki düzen verir; öğrencilerini, köyü tanımaya başlar. Hepsinde, her şeyde bir neşesizlik vardır.

Burada sevmeye başladığım üç şey var:

Birisi, penceremin altındaki akar çeşme ki hiç durmayan sesiyle yalnızlık gecelerimde, âdeta bana arkadaşlık ediyor.

İkincisi, küçük Vehbi; Hatice Hanımın saltanatı zamanında ömrünü sandığın dibinde sırtüstü ceza çekmekle geçiren çocuk... Buradaki çocukların hiçbirine benzemiyor. (K) ları (C) gibi telâffuz ederek öyle serbest, şen bir konuşması var ki...

...

Vehbi'nin, hoşuma giden bir hâli de kibir ve inadıdır. O, kocaman bir erkek kadar kafa tutmasını bilir. Derste yanlışını çıkardığım vakit hem utanır, hem kızar. Bir türlü yanlışını düzeltmek istemez. Daha üstüne varacak olursam isyan eder, istihfafla yüzüme bakarak:

– Sen, karı kısmısın aklın ermez, der.

Üçüncü sevdiğime gelince; o, kimsesiz bir küçük kızdır. Derse başladığımın galiba beşinci sabah idi. Sıralara göz gezdirirken birdenbire kalbim tatlı bir heyecanla çarptı. En arka sıranın ucunda, beyaz denecek kadar uçuk sarı saçlı, duru beyaz tenli, melek gibi güzel çehreli bir kız çocuğu, inci gibi dişleriyle bana gülümsüyordu.

Bu çocuk kimdi? Birdenbire nereden çıkmıştı?

Elimle işaret ettim.

– Yanıma gel bakayım, dedim.

Bir kuş hafifliğiyle yerinden atladı. Benim, mektepte yaptığım gibi sıçraya sıçraya yanıma geldi.

Yavrucak, son derece fakirdi. Ayakları çıplak, saçları darmadağınıktı. Arkasındaki rengi kaybolmuş basma entarinin yırtıklarından beyaz, nazik teni görünüyordu.

Minimini ellerini tuttum:

– Yüzüme bak küçük, dedim.

Korka korka başını kaldırdı, kıvırcık kirpiklerinin arasında iki lâcivert göz parladı.

Zeyniler'de çektiğim ıstırap beni ağlatmamıştı. Fakat, bu yarı çıplak çocuğun gözleri, kırmızı ağzının içinde iki inci dizisi gibi gülen dişleri, o dakikada kendimi tutmasaydım, beni hıçkıra hıçkıra ağlatacaktı.

Hafifçe çenesini okşadım, bütün kızlara sorduğum gibi, ona da:

– Senin adın Zehra mı küçük, yoksa Ayşe mi? dedim.

O, temiz İstanbul telâffuzu, inanılmayacak kadar tatlı bir sesle:

– Benim adım Munise, hocanım, dedi.

– Sen bu mektepte mi okuyorsun?

– Evet hocanım.

– Niçin kaç gündür gelmedin?

– Abam göndermedi hocanım, işimiz vardı. Bundan sonra gelirim.

– Senin annen yok mu?

– Abam var hocanım. (Munise, ablaya aba diyordu.)

– Annen ne oldu?

Küçük kız, gözlerini indirdi, sustu. Bana öyle geldi ki, bu çocuk kalbinde, bilmeden bir gizli yaraya dokundum.

....

Feride, Munise'yi evlâtlık alır. Köy okulu binanın yetersizliğinden kapatılınca; ildeki kız öğretmen okulunda Fransızca öğretmeni olur. Feride'nin güzelliği, kimsesizliği, çevresindeki kimi erkekler tarafından rahatsız edilmesine neden olmayı sürdürmektedir. Feride'yi Zeyniler köyünden beri tanıyan ve yaşlı askeri bir doktor olan Hayrullah Bey ona sahip çıkar. Kuşadası'ndadırlar. Okul kapatılmış, hastahane yapılmıştır. Munise, kuşpalazından ölür. Hayrullah Bey, Feride'yi kızı gibi sevmektedir. Dedikoduları kesmek için Feride'yle kağıt üzerinde nikâhlanır.

Hayrullah Bey, Feride'nin tuttuğu günlüğü bulur ve okur; Feride'nin Kâmuran'ı sevdiğini öğrenince, teyzesine verilmek üzere bir paket hazırlar. Doktor her şeyi mektupla Kâmuran'a anlatmıştır. Paketin içinde Feride'nin günlüğü de vardır.

Hayrullah Bey hastalanır, ölür. Feride, Tekirdağ'da teyzesinin yanına gider. Hayrullah Beyin vasiyetine uyarak zarfı da getirmiştir. Mektubu ve günlüğü okuyan Kâmuran, Feride'yi bir daha bırakmaz, onunla evlenir.

(Çalıkuşu, 1973)

YEŞİL GECE

Babası tarafından bir "İslamcı" olarak yetiştirilmek istenen Şahin, medrese öğrenimi görürse de, öğrenimini sürdürdüğü Darülmuallimin'den (Öğretmen Okulu) karşı görüşü benimseyerek çıkar ve öğretmen olur. Softalarla ve softalıkla savaşa girer. Ancak Şahin'de din düşmanlığı da başlamıştır. Bir boşluktadır. Çıkar yolu, kendini eğitimciliğe vermekte ve bu konudaki engellerle savaşmakta bulur. Sarıova'da karşılaştığı birçok sorunu egemen güçlerle savaşarak çözmeye uğraşır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında sürgün edilir. Dönüşünde, Cumhuriyet'in gelişiyle Sarıova'da önemli bir değişim olmadığı kanısına vararak, sonunda, orta yolu tutmayı yeğler ve Ankara'ya yönelir.

... Beklediği büyük inkılâp olmuştu. Yollar açık ve temizdi. Ömrünün kalan kısmını çok cevrini çektiği, fakat evvelce bedbahtlığı, şimdi de saadeti için ölürcesine sevdiği Sarıova'ya hasredecekti. Kendi eseri olan "Emir dede mektebine memleketin yeni nesillerini daima daha iyiye, daha doğruya götürmeye çalışan bir mektep muallimi olmaktan başka hiçbir şey istemeyecekti.

Şahin Efendi, yerinden kalktı, bohçasını ve testisini eline aldı, yeni yapılan kasabanın tozları arasında bir fatih azametiyle ilerlemeye başladı.

***

Sarıova sokakları o gün çok kalabalıktı. Fakat Şahin Efendi nedense hiçbir bildik çehreye tesadüf edemedi. On sene evvel buraya geldiği zaman yaptığı gibi doğru Maarif Müdürlüğü'ne gitti.

– Git oğlum, Müdür beye haber ver. "Emir Dede" başmuallimi gelmiş de, dedi. Hademe, hayretle onun yüzüne baktı:

– Şu "Yeni mektep'in başmuallimi mi? Ne söylüyorsun efendi? O mektebin kaç muallimi var? diye sordu.

Şahin Efendi Emin Dede'yi o kadar kendine ait biliyordu ki, geçen seneler esnasında yerini başka bir muallime vermiş olmalarını hiç aklından geçirmemişti. Halbuki bu, tabii hatta zaruri bir şeydi. Gafletin bu derecesine hayret etmekle beraber kalbi ilk defa bir kıskançlık azabıyla burkuldu: Seferden döndüğü vakit karısını bir başkasıyla evlenmiş bulan bir askerin azabı. Bununla beraber derhal kendini topladı. "Emir Dede" mektebinin şimdiki başmuallimi ancak kendi yokluğunda muvakkaten çalışmış bir vekil olabilirdi.

Hademeye:

– O halde "eski başmuallim" dersin oğlum, dedi.

Şimdiki Maarif Müdürü yirmibeş, yirmialtı yaşlarında yabancı bir gençti. Başını önündeki kağıtlardan kaldırarak Şahin Efendi'ye ne istediğini sordu.

O, derdini nasıl anlatacağını, söze nereden başlayacağını bilemeyerek kasketini elinde çeviriyordu. Tam bu esnada kapı tekrar açıldı. İçeriye melon şapkalı, jaketaylı minimini bir adam girdi.

Şahin Efendi, onun çehresini görünce bir adım geri fırladı: Bu adam, Eyüp Hoca idi. Eski köse sakalını tıraş etmiş olmasına rağmen onu derhal tanımıştı. O da eski Emir Dede başmuallimini bir bakışta tanıdı:

– Siz burada? Nereden çıktınız? Dedi.

Şahin Efendi, verecek cevap bulamayarak hayretle onun yüzüne bakıyordu. Eyüp Efendi, onunla konuşmaya mecbur olmamak için telaşlı bir tavır aldı. Maarif Müdürü'ne parmağıyla işaret ederek:

– Bir dakikanız var mı? İçtimaa gitmeden evvel size ehemmiyetli bir şey söyleyeceğim, dedi.

Her zaman, her yerdeki serbest tavrıyla yandaki müfettişler odasının kapısını açtı; Maarif Müdürünü içeri çekti.

Onlar, kapının arkasında konuşurlarken, Şahin Efendi, şaşkın şaşkın düşünüyordu. Bu ne haldi? Yeşil Gece'nin kâbusundan kurtulan Sarıova'da bu yarasanın ne işi vardı? Şapkasını çıkarmaya lüzum görmeden odaya girmesine, Maarif Müdürü'nü bu kadar hâkim ve lâubali bir tavırla müfettişler odasına çağırmasına göre onun Sarıova'da yalnız işi değil, nüfuz ve ehemmiyeti de vardı. Bu nasıl mümkün olmuştu Yarabbi?

Şahin Efendi'nin ilk hayreti büyük bir korkuya tebeddül etmeye başladı. Bu adamın Sarıova'da el'an bir nüfuzu varsa kendi hali ne olurdu? Eyüp hoca şimdi Maarif Müdürü'ne ihtimal, ihtimal değil muhakkak, kendisinden bahsediyordu. Bu merakı uzun sürmeyecekti. Neredeyse bu fiskosun kokusu çıkardı.

Tekrar müdürlük odasına döndükleri vakit Eyüp Hoca yüksek sesle:

– Arzettiğim gibi bu arsa meselesinin halli artık dirayetinize kalmıştır, Allahaısmarladık, dedi.

Şahin Efendi'ye başıyla soğuk bir selâm vererek dışarı çıktı.

İçeride kendinden bahsedildiğinden Şahin Efendi'nin binde bir şüphesi varsa, derhal uydurulduğu belli olan bu arsa meselesi, onu da izole etti.

Maarif Müdürü, çatkın bir çehre, sert bir sesle bir kere daha:

– Kimsiniz? diye sordu.

– Vaktiyle "Emir Dede" denen "Yeni Mektep"in eski başmuallimiyim...

Şahin Efendi, derdini sıra ile anlatmaya başlayacaktı. Fakat genç Maarif Müdürü keskin bir tahakküm ve asabiyetle sözünü kesti.

– Herhalde şu işgal zamanında sarık sararak Yunan hizmetine giren Şahin Hoca olmayacaksınız. Çünkü bu müfsit softa, ne kadar yüzsüz ve gabi olsa Sarıova'ya ayak basmaya cesaret edemez sanırım.

Şahin Efendi çıldırır gibi oldu. En tehlikeli zamanlarda bile muhafaza ettiği sükûnetini kaybederek bağıra bağıra kendini müdafaa etmek istedi. Fakat Maarif müdürü, onu dinlemeye lüzum görmedi. Eliyle kapıyı göstererek:

– Haydi baba, dedi, gürültü etme... Biraz insaf ve iz'anın varsa memleketin bu mübarek toprakta serbestçe gezip dolaşmak hakkını veren büyük müsamahasına ve kanununa dua et... Fakat muallimliği aklından çıkar. Bu meslek, bundan sonra ancak temiz vicdanlı ve yeni fikirli insanlar içindir.

***

Şahin Efendi, bu ilk darbenin tesirinde kendini pek çabuk kurtardı. Yeis ne olduğunu bilmeyen nikbin gayretiyle uğraşmaya başladı. Fakat eski muarızları onun çok aleyhinde bulundular... Şahin Efendi, nihayet derdini anlatmaktan ümidini kesti... Arkasında kaybolmaya başlayan Sarıova'nın hafif ışıklarına son bir defa baktı. "Çok doğru söylemişler... İnkılâp denilen şey bir günde olmuyor" dedi.

Yol burada dörde ayrılıyordu. Sarıova'dan çıkarken nereye gideceğini kararlaştırmamıştı. Kararlıktan bir ilham bekler gibi uzun uzun ileriye baktı. Nihayet: "Şu ortadakini tutarsam beni zaferin ve inkılâbın doğduğu yere götürür. Orada derdimi nasıl olsa anlatırım" dedi.

(Yeşil Gece, 1968)

YAPRAK DÖKÜMÜ

Ali Rıza Bey "Babıâli yetiştirmelerinden", başarılı ve namuslu bir memurdur. Şevket adında bir oğlu, Fikret, Leylâ, Neclâ ve Ayşe adında dört kızı vardır. "Altın Yaprak Anonim Şirketi'ndeki son görevinden ayrılmak zorunda kalınca, evin bütün yükü bankada çalışan oğlu Şevket'e kalır.

Şevket, çalıştığı bankada daktilo memuresi olarak çalışan Ferhunde Hanımla evlenir.

Aşağıda Şevket'in düğün gecesi anlatılmaktadır:

Düğün gecesi... Ev baştan başa aydınlık içinde... Kapılar, pencereler açılmış. İkide bir cazbant çalıyor. O susunca, neşeli kahkahalar, haykırışlar, çığlıklar...

Sokakta kuvvetli bir ışığın etrafına toplanan gece böceklerinin kaynaşmasına benzer bir gizli hayat var. Ta uzaklardan çalgıya ve aydınlığa doğru akıp gelmiş bir kalabalık. Kadınlar, erkekler, çocuklar. Bunların bir kısmı düğün evinin saadetini sokakta seyrediyor; bir kısmı, içerideki kargaşalıktan, ardına kadar açılmış kapılardan cesaret alarak yavaş yavaş bahçeye yayılıyor. Ali Rıza Beyin özene bezene işlediği çiçek tarhlarının kenarına oturuyor.

Ali Rıza Bey, usulca arkadaki mutfak kapısından kaçtı, dört beş yüz adım uzaktaki bir tepeye çıktı. Büyük bir kayanın kenarına oturdu, şakaklarını elleri içine aldı.

Şimdi bu düğün, sıkı bir rüzgâr hücumu gibi bir anda kapıları arkalarına dayıyor, ihtiyar babanın bütün korktuğu şeyler, evi birdenbire istilâ ediyordu.

Evet, artık ümit kalmamıştı. Şevket'le beraber en kuvvetli silâh arkadaşını kaybediyor, dünyada yapayalnız kalıyordu.

Ali Rıza Bey, haftalardan beri ağırlık basmış gibi bir hâlde yaşamıştı. Ancak, her şeyin bittiği bu gecede açık bir kafa ile düşünmeye ve gördüklerini hatırlamaya vakit buluyordu.

Düğün lâkırdısı ortaya çıkınca, ağırbaşlı Fikret'e varıncaya kadar bütün çocuklar elbise diye üstüne üşüşmüşlerdi. Karısından yardım bekleyemezdi. Şevket'ten de hayır yoktu. Zavallı çocuğun başında ateş yanıyordu.

Ali Rıza Bey, bir zaman şaşkın şaşkın çarpışmış, çocuklarının hepsine ayrı ayrı anlatmaya çalışmıştı ki, bu düğün bildikleri gibi ferahlı ve iftiharlı bir düğün değildi. Nasılsa olmuş bir felâketin tamiridir; kendilerine düşen şey bu ayıbı davul zurna ile âleme ilân etmekten ziyade, mümkün olduğu kadar sessiz sedasız geçiştirmektir.

Böyle olmasa da ne ile elbise ve düğün yapacaklardı? Elde avuçta bir şey kalmamıştı.

Borç etmeye kalksalar ipin ucunu büsbütün kaçıracaklar, birkaç ay sonra muhakkak aç kalacaklar ve elâleme rezil olacaklardı.

İhtiyar adam bir gün şaşkınlıktan Ayşe'yi karşısına almış, bu on bir yaşındaki bebeğe saatlerce para hesapları yapmış, bakkal defterleri, senetler, kağıtlar göstermişti. Fakat, artık çocuklar, saygıyı da kaldırmışlardı. Şimdi, onların hepsi birer küçük Hayriye Hanımdı. Kızdıkları zaman tıpkı annelerinin çehresine benzeyen yüzleriyle bağırışıyorlardı: "Bir doğruluktur tutturdun. Bizi düşünmedin. Dilenci çocuklarından beter ettin. Herkes, çocuklarının bir dediğini iki etmezken kardeşimizin düğününde bizi hizmetçi gibi gezdirmeye nasıl razı olacaksın?

Ali Rıza Bey, filozof adamdı. İnsan olanın başına her şeyin gelebileceğine ihtimal verirdi. Fakat, doğruluk ve namusunun bir gün, çocukları tarafından bir büyük ayıp, affedilmez bir kabahat gibi başına kakılacağını hiç aklına getirmemişti.

Dert, sade elbise derdinden ibaret değildi. Ev eşyası, hemen baştan başa değişiyordu. Eski kırık oda takımları, kerevetler, masalar, sandalyeler satılıyor, yerine yenileri geliyor, bazı odaların duvarları kâğıtlanıyordu.

Bunlar para ile olan şeylerdi. Ali Rıza Bey, Şevket'in bütün bu masraflara dayanmak için neler yaptığını, neler çektiğini düşünmeye bile cesaret edemiyordu. Birkaç defalar, ne olursa olsun oğlu ile konuşmak istemişti. Fakat artık babasıyla göz göze gelmekten çekinen Şevket, meyus ve suçlu bir tavırla başını önüne eğmiş: "Biliyorum baba. Fakat zaruri." demiş ve ondan kaçmıştı.

Hayriye Hanım, sandığında, sepetinde ne varsa ortaya dökmüş, son kalan iki parça elmasını mezada götürmüştü. Bütün bunlar evde yine kimseyi memnun etmiyor, her akşam çığlıklar kopuyor, ayılıp bayılanlar oluyor, elinde sarfedilecek para bulundukça Ali Rıza Beyi adam yerine saymayan Hayriye Hanımı, başı sıkıştığı zaman: "Ayol, evin erkeği değil misin? Ben, aciz bir kadınım... Elimden ne gelir?... Bir çare bul!... diye kocasının üstüne koşuyordu.

İşin asıl fena tarafı, Ali Rıza Bey'in gelini Ferhunde'yi de gözü tutmaması idi. İhtiyar adam, onu ilk gördüğü günü unutamıyordu. O , namusu temizlendiği, iyi bir aileye kabul edildiği için sevincinden ağlayan mahçup ve mütevazı bir kadıncağızla karşılaşacağını zannediyordu. Halkbuki bilâkis, gayet yüksekten atan, kendisinde tükenmez haklar gören küstah, hafif, şımarık bir mahlûk buldu.

Oğlunun saadeti ve ailesinin şerefi namına bu kadına söylenecek bazı sözler vardı.

Fakat, bir bakışta onun konuşulamayacak bir insan olduğunu anlayınca vazgeçti ve artık kendini vakalara bırakmaktan başka çare görmedi.

Cazbant, durmadan çalıyor, iki gün evvel kafesleri sökülmüş pencerelerin arkasında bir alay insanın mütemadiyen sıçrayıp tepindiği görünüyordu.

Ali Rıza Bey, Hayriye Hanımı düşündü. O, şimdi mutlaka aşağıda, kör bir lâmba ışığında, kirli tabak yığınları arasında didiniyor, sarhoş mezesi hazırlamaya çalışıyor olmalıydı. Ali Rıza Bey, en müşkül zamanında kendisini yalnız bırakan bu kadına uzun zamandan beri dargındı. Fakat, buna rağmen bu gece ona acıyordu.

Bu zayıf kadın, bu beş çocuğu yetiştirinceye kadar neler çekmişti? Vazifesini bitirmiş bir insan sükûnetiyle bir köşeye oturacağı, rahat bir nefes alacağı bir zamanda böyle mutfak köşelerinde didinip çırpınması, her gün bir sıkıntı içinde kendini helâk etmesi çok acı bir akıbetti.

Bu olan şeyleri muhakkak ki o da hoş görmüyordu, göremezdi...

Ömrünü dört duvar arasında geçirmiş, çocuklarından başka insan yüzü görmemiş temiz bir ev kadınının birdenbire değişmesine imkân yoktu. Bu değişikliğin sebebini belki de onun bu çocuklara olan fazla muhabbetinde aramak lazım gelirdi. Ne de olsa düşüncesiz, saf bir kadındı. Fazla ilerisini görmeye kafacığı müsaade etmemiş, sırf hisleriyle, çocukların ne pahasına olursa olsun ağlamalarına mâni olmak isteyen, zayıf ana hisleriyle hareket etmişti. İğrendiği muhakkak olan birçok şeye, sırf onlar istiyor diye, onları mesut etmek için katlanıyor, bunca senelik kocasını hırpalamaktan çekinmiyordu. Evet, ikisi de çocuklarını ihtimal, aynı kuvvetle seviyorlardı; fakat, ne yazık bu seviş tarzları başka idi.

Ali Rıza Bey, içinden Şevket'e de biraz kırgındı; fakat bu gece onu da affediyor ve çocuğa çıldırırcasına acıdığını duyuyordu. O gün, birkaç defa karşılaşmışlardı. Pek dikkatli bakmamakla beraber oğlunu çok meyus ve şaşkın görmüştü. Güzel ve zeki başı, siyah güveylik elbisesinin üstünde balmumu gibi renksizdi.

Bir aralık tenha bir köşede Ali Rıza Beye yaklaşmış, "Baba, bir parça beni dinler misin?" demişti. Fakat sesi birdenbire göz yaşlarıyla dolmuş, yukarıdan birisinin, "Şevket... Şevket..." diye kendisini çağırmasını bahane ederek kaçmıştı.

Çocuk, acaba ne söylemek istemişti? Ali Rıza Bey, bunu bilmiyordu. Fakat öyle sanıyordu ki konuşmuş olsalardı, şimdi bu saatte, bu ayrı ayrı yerlerde ikisi de ferah ve daha az bedbin olacaklardı.

> Ferhunde Hanım, parayı ve eğlenceyi çok sever. Leylâ ve Neclâ'yı da bu hayata alıştırır. Fikret, evdeki bu gidişi beğenmez, yaşlı ve evli bir adamla evlenir, evden uzaklaşır. Şevket, Ferhunde'nin aşırı isteklerini karşılamak için zimmetine para geçirir, ödeyemez ve tutuklanır. Ferhunde evden kaçar. Neclâ, Suriye uyruklu bir adamla evlenir; Suriye'ye gider.

Leylâ ile Neclâ, artık muratlarına ermişlerdi. Senelerden beri hasretini çektikleri asri hayata nihayet kavuşmuşlardı.

Ali Rıza Beyin Bağlarbaşı'ndaki kendi gibi ihtiyar ve çürük evi, eski mahrumiyetlerinin acısını çıkarmak ister gibi, çılgın bir neşe ve şenlik içinde kalkıp kalkıp oturuyordu.

Haftada iki gece dostlara danslı çay veriliyor, en aşağı iki gece de başkalarının davetine gidiliyordu. Aşağı sofa ile taşlık arasındaki camekân kaldırılmış, delik deşik duvarlar sarı yaldızlı bir kağıt ile kaplanmıştı. Davet akşamları taşlıktaki su küpü, sofadaki yemek masası ve daha başka hırdavat eşya mutfağa taşınıyor, yukarıdan kilimler, iskemleler, süslü yastıklar indirilerek bir kabul salonu dekoru kuruluyordu.

Bu telâşlar arasında çok kere akşam yemeği hazırlamaya ve yemeğe vakit kalmazdı.

Ali Rıza Bey hastalanır; daha önce kötü yola düştüğü için evden kovduğu, bir avukatla yaşamakta olan kızı Leylâ tarafından hastaneden alınarak kendi evine götürülür.

(Yaprak Dökümü, 2008)

Sözcükler:

akıbet: Son, sonuç.
asrî: Modern, çağcıl.
bedbin: Kötümser, karamsar.
istila: Bir ülkeyi silâh gücüyle ele geçirme.
kerevet: Üzerine şilte serilerek yatmaya ya da oturmaya yarayan tahtadan seki, sedir.
mahrumiyet: Yoksunluk, istediğini elde edememe.
meyus: Üzgün, umutsuz.
mütevazı: Alçak gönüllü.

TANRI MİSAFİRİ

– Öykü –

Mangal başında, akşam kahvesini içerlerken sokak kapısı sıkı sıkı çalınmaya başladı. Hacı Ali Efendi, keyifli bir surette gülümsedi:

– Bu bizim kiracının çalışı... Para getirmiş olacak, dedi.

Kaynanası dudaklarını büktü. Kiracının, ayın yirmisinden evvel para getirdiğini rüyada görse, hayra yormazdı.

Müzeyyen, cumbanın kafesine abanmış, kapıyı çalanı seçmeye çalışıyordu:

– Efendi baba, galiba sarıklı bir adam geldi... dedi.

Hacı Ali Efendi hayret etti:

– Sarıklı adam kim acaba? Dilenci olmasın sakın? Haydi Elif ablaya haber ver! Elif abla, evin aşçısıydı. Kulağı ağır işittiği için, kapının çalındığını daima yukarıdan haber vermek lâzım gelirdi.

Kapıda uzun bir münakaşa oldu. Gelen, galiba ne istediğini Elif ablaya anlatamıyordu. Hacı Ali Efendi, terliklerini giyerek, merdiven başına çıktı:

– Kim o Elif abla? Ne oluyor? Bir saattir kapıda çene çalıyorsunuz diye seslendi. Elif:

– Softa gibi bir adam... Hacı Hafiz mi diyor, ne diyor anlamıyorum, diye cevap verdi. Hacı Efendi:

– Sus bağırma... Allah müstahakını versin. Herif işitecek; diyerek aşağı indi. Gelen adam, yumruk yüzlü, şaşı gözlü, ince seyrek sakallı, kuru paytak bir softa idi. Arkasında sarı bir lâta, omzunda bir heybe vardı.

– Hayrola molla; kimi arıyorsun?

Hoca cevap vermedi. Sadece mahçup bir tavırla Hacı Ali Efendi'nin elini alıp iki kere öptü, başına koydu:

– Molla sen kimsin? Ben seni tanımadım...

Hoca mahcubane sırıtarak:

– Evlâd-ı maneviniz, mahdumunuz makamında Hafız İlyas dâileri...

Hacı Ali Efendi, başını kaşıyor, böyle bir manevi oğlu olduğunu bir türlü hatırlamıyordu. Hoca, mahcubiyetinden parmaklarını ısırarak anlatmaya çalışıyordu:

– Hani,... Hacı Hafız Yunus dâiniz vardı... Hani, geçen yıl merhum olmuştu!...

– ...lı, Hacı Hafızı hatırlıyorum. Mübarek bir adamdı. Amma öleli, hemen hemen beş altı sene var... Belki de daha ziyade...

– Hani belki de öyledir. Geçmiş gün, aklımda kalmaz ki... Hâni dâileri, şöyle takriben, dedim, binaenalâzalık, efendim, benim velinimetimdir.

Hacı Ali Efendi, kalın kaşlarını kaldırarak:

– Ben bu kazıyeden bir şey anlamadım Hafız! Hacı Hafız merhum olmuş diye ben, niçin senin babalığın oluyorum?

– Hani, fakir onun mahdumu Hafız İlyas'ım da...

Ali Efendinin çehresi, birdenbire açıldı; sevinçle:

– Hâ, şu cihetten... Oğlum İlyas, diye merhum daima bahsederdi. İlyas Efendi sensin ha!... Memnun oldum. Ey gel bakalım, içeri gir hafız...

Hafız İlyas, kapının dışında lâpçınlarını çıkardı, heybesini şemsiyesini kapının arkasına bıraktı. Ev sahibinin arkasından, korka korka yandaki misafir odasına girdi.

Hacı Ali Efendi, merdivenin alt başından yüksek sesle mangal, kahve, tütün emrederken, Hafız efendi de, ayna ve konsollara, duvarda asılı yazı levhalarla kartpostallara, uçurtma kâğıdından tırtıllar ve oymalarla süslenmiş raflara, guguklu saatlara hayran hayran bakıyor, bu ihtişam ve ziynetten korkmuş gibi kendini gizleyecek bir köşe arıyordu.

Hacı Ali'nin ısrarlarına rağmen, sarı dokuma örtülü sedire çıkmaya cesaret edemedi. Kapının dibindeki bir şilteye diz üstü oturarak:

– Elhayaü minel-iman... Hani, biz medresede okumuş adamlarız; dedi. Hacı Ali

Efendi, iki gün evvel belediye meclisinde, müderrisler aleyhinde söylenen sözleri hatırladı. Aleyhtarlar, azanın en ileri gelenleri, en acar ve çenebazları oldukları için, orada cevap bulup verememişti. Yumruğunu pencereye uzatarak:

– ... Dedeniz yaşında adamlara karşı, bacak bacak üstüne atıp ötmesini bilirsiniz.

Gelin de gözlerinizle görün... Medresede okumuş adamın terbiyesi bakalım hanginizde var?... diye söylendi.

***

Hacı Ali Efendi, Bursa'nın eski ve büyük bir ailesine mensuptu. Çocukluğunda babasının evi hükümet konağı gibi işlerdi. Her Ramazan, eve sekiz, on ver hocası misafir olur, mutfakta, geceli gündüzlü çifte kazanlar kaynardı. Hacı Ali Efendi, Hacı Hafız'ı o vakitten tanırdı. Konakta, pek ehemmiyetli bir mevkii vardı. Her sene, Ramazandan evvel gelir, Kurban Bayramından sonra memleketine dönerdi. Babası öldükten sonra konak dağılmıştı. Mamafih, günler yine iyi günlerdi. Az bir para ile sultan gibi geçinilirdi. Onun için, Hacı Ali Efendi bu eski baba dostuna, yine kapısını açık tutmuştu.

Hacı Hafız, mübarek bir adamdı. Kuvvetli bir nefesi vardı. Hatta, Bursa'da kerametine bile inananlar çoktu. On sene evvel kötürüm olduğu için, dışa çıkamamış, altı, yedi sene evvel de vefat etmişti. İşte, bu Hafız İlyas, onun hiç dilinden düşürmediği kıymetli oğlu idi.

Gelenin kim olduğunu öğrenen kayınvalide Kudsiye Hanım da yeldirmesini giyip, aşağıya inmişti. Hafız, kadını görünce, büsbütün utandı... Yumuk yüzü renkten renge giriyor, sorulan suallere, elleri dizinde, gözleri önünde, başını oynatmadan:

– Hani sanki... Söz temsili... Alâ kaderillistitaa... Min tarafillâh... gibi kelimelerle dolu anlaşılmaz cevaplar veriyordu.

Kudsiye Hanım, damadının kulağına eğilerek:

– Vallahi bu hayâ bizim şimdiki kızlarda yok... Ben doğrusu pardon dedim... diyordu.

Kudsiye Hanımın istediği şey, Hacı Hafızın, ölümünden evvel nefesini oğluna verip vermediği idi. Bunu merakla sordu.

Hafız, başıyla tasdik etti:

– Hani rahmetli Hacı peder, merhum olmazdan üç gün evvel mi, bir ay evvel mi ne? Hani, sanki merhum olacağı, kendine malûm oldu da... Fakiri, önüne oturttu. Ağzımıza, yaşlıca üç kere tükürüp nefesini verdi...Gayri onun yerine biz nefes ediveriyoruz.

Kudsiye Hanım:

– Memnun oldum, Hafız efendi oğlum... Sen, artık ne kadar zahmetse benim romatizmalarıma da nefes ediverirsin!... dedi.

Hacı Ali Efendi, Hacı Hafız'ın son senelerini nasıl geçirdiğine, vefatına, öldükten sonra, üstüne kandil kandil inen nurlara dair epey tafsilât aldıktan sonra sordu:

– Eyyy, şimdi böyle nereden nereye gidiyorsun Hafız?...

A... da pahalılık çok artmış. İstanbula bir iş aramaya gidiyormuş.

Hafız İlyas, yolda pek çok meşakkat çekmiş, velinimetinin, Setbaşındaki evini, oruçlu oruçlu tam üç saat aramış...

Hacı Ali Efendi, oruç sözünü işitince yerinden fırladı.

– Sahi mi söylüyorsun Hafız, ne orucu bu böyle? diye sordu.

– Hani sanki peder merhum vasiyet ettiydi de... Haftada, iki gün oruç tutmazsan, hani on parmağım boğazında olsun, dedi...

***

Ertesi sabah ezan vakti, ev halkı, dik bir sesle uykudan uyandı. Hafız İlyas, bahçedeki çardağın altında, dışarıda unutulmuş bir keçe parçasının üstüne oturmuş, Kur'an okuyordu.

Kudsiye Hanım, yatağında keyifli keyifli gülümseyerek:

– Ooooh!... Müslüman olduğumu bugün anladım. İnsan kendini Kâbe'de sanıyor, dedi.

Fakat hanım ninesiyle bir odada yatan Müzeyyen'in canı sıkılmıştı... Bu tombalak, tembel küçük hanım, uykuyu çok severdi. Dargın bir mahmurlulukla, gözlerini ovuşturarak:

– İyi hanım nine amma, uykumu darmadağınık etti. Hem de ne bed ses Yarabbim!... Manda sesi gibi... diye söylenmeye başladı.

Kudsiye Hanım darıldı:

– Sus, tövbe de, deli kız... Kur'ana öyle denir mi?

O gün, Hafız akşama kadar çardağın altından kalkmadı; oturdu uzandı, yattı, uyudu, yine kalktı, diz çöktü, bağdaş kurdu. Fakat, namazlar müstesna olmak üzere, hiç ayağa kalkmadı. Tulumba uzak bir yerde olduğu için, ihtimal teyemmümü de caiz gördü.

Hafız İlyas, o gün dört öğün yemek yedi. Adamcağız hayâ sahibi olduğu için, açıktan açığa yemek istemiyor:

– Hele, kimse olmasın. Şu bizim heybeyi alalım. Hani içinde bir kuru ekmek var!... Yolunda imalarla maksadını anlatıyordu.

Hacı Ali gibi, hânedandan bir adamın evinde, misafir, kendi ekmeğini yiyecek değildi ya... Kudsiye Hanım, Hafız Efendiye kendi eliyle tepsiler donatıyordu.

***

İki gün, beş gün, bir hafta geçti. Hafızda hiçbir hazırlık alâmeti görünmüyordu. İstanbul adını artık ağzına almaz olmuş, bahçeye, tam manasıyla postunu sermişti. Yine akşama kadar, çardağın altında uyuyor, namaz kılıyor, yemek yiyordu. Mahalle, sabah karanlığında, onun sıtma görmemiş, dik sesiyle uyanıyordu. Hacı Ali Efendi, buna kızıyordu. Fakat, Kelâmullaha karşı bir şey söylemeye dili varmıyordu.

Hafız, artık gündüzleri de okumaya başlamıştı. Kur'andan ilâhiye, ilâhiden gazele geçiyor, nihayet: "Kara gözlerin öldürür beni" şarkısına kadar varıyordu. Onu susturmak için, bir tek çare vardı: Evdekilerin birinin bahçeye çıkması. O vakit hemen utanır, çehresi kızarırdı. Hasırın üstünde altları kirden kösele gibi sertleşmiş çorapları üstünde diz çöker, şaşı gözlerini önüne indirirdi.

Şimdi, artık ziyaretçileri, misafirleri de eksik olmuyordu. Onu görmeye gelen, kılıksız softalar vardı. Daha fenası, Hacı Hafız'ın keskin nefesine vâris olduğu da duyulmuştu. Her gün, yakından uzaktan birkaç hasta getirip nefes ettiriyorlardı.

Evdeki itibarı da hayli eksilmişti. Yatağı, misafir odasından, hamam aralığma inmişti. Hacı Ali Efendi, artık nadiren onu karşısına alıp konuşuyordu. Kırmamak, acı bir şey söylememek için yüzüne bakmaktan çekiniyordu. Fakat, her konuştuğu zaman, taşı gediğine koyuyor, maişet darlığından, dışarıdan gelmek üzere olan akrabalarından bahsediyordu.

Hafız bu sözleri dinlerken, mazlum mazlum boynunu büker ve ev sahibini, söylediğine, söyleyeceğine pişman olmak raddelerine getirirdi. Hacı Ali Efendi, her defasında:

– Artık anladı. Yarın çıkıp gider... diye müsterih oluyor, fakat ertesi gün Hafız'da yine bir hazırlık görmeyince, yeni çareler aramaya başlıyordu.

.....

(Tanrı Misafiri, İB. 1927)

SÖNMÜŞ OCAK

– Öykü –

– 1 –

Tren kalkmak üzereydi.

Düdükler ötüyor, kondüktörler oradan oraya koşarak kapıları kapıyorlardı.

Yüzbaşı Şekip hâlâ vagonun basamağında elleri yarı beline kadar sarkan genç zevcesinin ellerinde, bir türlü ondan ayrılmaya razı olamıyordu.

Muallim Remzi onu kolundan tuttu, yarı zorla yere indirdi, yaramaz çocuğunu azarlayan bir baba gibi:

– Rayların üstüne düşüp parçalanacaksın, dedi, hem bak herkes bizimle eğleniyor... ayıp.

Filhakika istasyonda ve vagon pencerelerinde birçok kimseler kendi ayrılıklarını, dertlerini unutmuşlar, onlara bakıp gülüyorlardı. Tren yavaş yavaş uzaklaşırken muallim Remzi'nin zevcesi Nüveyre de arkadaşı Behire4yi omuzlarından çekiyor, gülerek ona hemen kocasının Şekibe söylediği şeyleri tekrar ediyordu.

– Ayıp... Rezil olduk... Çocukluk etme...

Fakat Behire söz anlayacak halde değildi. Mendilini uçurduğu için pencereden kollarıyla hareketler yapmakta devam ederek ağlıyor, çırpınıyordu.

– Gitti... Artık görünmüyorlar... Ben ne yapacağım, nasıl dayanacağım...

Nüveyre, arkadaşının bu çocukça teessürüne gülmekten kendini alamadı.

– Elli altmış günlük bir ayrılık için bu kadar telaş ayıp değil mi? diyordu.

Onları uzaktan bu vaziyette görenler bir ana kız zannederlerdi. Halbuki aynı yaşta iki eski mektep arkadaşıydılar. Birkaç sene birbirini gözden kaybettikten sonra on ay evvel bu küçük Anadolu kasabasında buluşmuşlardı.

Behire'nin kocası süvari yüzbaşısı, Nüveyre'ninki idadi muallimiydi. Üçer ay izinle ailelerini görmeye gidiyorlardı.

Behire İstanbul'da kalacaktı. Nüveyre'nin seyahati biraz daha uzundu. Kıbrıs'ta üç seneden beri görmediği annesine gidiyordu.

Nüveyre hıçkıra hıçkıra ağlayan arkadaşını teskine çalışırken bir söz sarfetti:

– Beni o kadar şaşırttın ki Remzi Beye bir "Allahaısmarladık" diyemedim, dedi. Yabancılar gibi birbirimizden ayrıldık, biz de insanız.

Behire saygısızlığını o vakit farketti, yanaklarının yaşıyla gülerek:

– Sahi, dedi, ben fena yaptım, affet. Mamafih içimin ne kadar yandığını bilsen hak verirdin... Ben gitmek istemiyordum ya... Aksi, ablalarımın ısrarı...

Nüveyre aynı anne tavrıyla teselliye devam etti:

– Üç ay dediğin nedir? Göz yumup açıncaya kadar... Üç ay sonra, hattâ istersen daha evvel, yine bu yollardan geçeceksin... Yine bu tarlaları, ocağını, kocanı göreceksin... Şekip Bey belki sabırsızlığından seni pencereden çekip indirir.

Bunları vakur fakat biraz mahzun bir sesle söylerken gözleri arkada kalan yerlere nihayetsiz bir esefle dalıyordu. Sonra kirpiklerinin ucunda iki iri yaş damlası belirdi. Behire hayret etti. Bu iki damla yaşın deminden beri üç mendil ıslatan kendi yaşlarından çok daha acı ve mânalı olduğunu hissetmişti. Arkadaşının ellerini yakalayarak:

– Sende bir şey var, diye sordu.

Öteki hiç nazlanmadan, en tabii bir şeyden bahseder gibi cevap verdi:

– Ben artık dönmeyeceğim... Büsbütün gidiyorum...

Behire'nin hayretten ağzı açık kalmıştı. İnsan, hayatının en mühim bir vakasından böyle mi bahseder? Sonra on aydan beri geceli gündüzlü birbirlerini görüyorlardı. Nasıl olmuştu da bu büyük karar hakkında arkadaşına tek bir kelime söylememişti. Birden aklına bir şey geldi:

– Kocanın bir hiyaneti, bir çapkınlığını mı yakaladın?

O gülümsedi:

– Bilâkis, Ben ona hiyanet etmek üzereyim...

– !!!???

– Artık senden saklamıya sebep kalmıyor... Ben Remzi Beyden ayrılıyorum... Çok fena bir şey yaptığımı biliyorum... Fakat ne yapayım ben de insanım... Benim de yaşamaya, mesut olmaya hakkım var... Ben Kıbrıs'ın iyi bir ailesinin kızıyım... Muharebe zamanında ailemiz büyük felâketler geçirdi... Remzi Beyle evlenmeye mecbur oldum. Kocam kendi halinde namuslu bir idadi muallimi. Gündüz talebeleriyle, gece vazifeleriyle meşgul ağır, sakin bir adam... Ne yüzünde, ne tabiat ve ruhunda hiçbir fevkalâdeliği yok... Senelerce idadi muallimliğiyle memleket gezdik... Renksiz, fakirane bir hayat, cazibesiz ve yabancı bir erkek... Artık yaşamaktan bıkıyorum... Annem beni Kıbrıs'tan çağırdı... Küçüklüğümde bir akraba çocuğuyla bir küçük maceram geçmişti... Benden evvel evlenen bu çocuk geçen sene zevcesinden ayrıldı... Şimdi ısrarla beni istiyor... O unutulmuş eski çocuk sevdası benim de içinde canlanır gibi oldu... Bunda belki evime ve kocama karşı duyduğum lâkaytlığin tesiri de var... Uzun uzun düşündüm ve kararımı verdim. Kıbrıs'a gittikten sonra kocama mektupla ayrılmamızı teklif edeceğim... Dürüst ve namuslu bir adam olduğu için derhal dediğimi yapacağına eminim.

– Şu halde kocanın hiçbir şeyden haberi yok...

– Hayır, beni iki üç gün sonra dönecek zannediyor.

– Onu fazla muztarip etmekten korkmuyor musun?

– Zannetmem, o kadar kendi işlerini boğulmuş bir adam ki... Hem biraz müteessir bile olsa unutur...

– Seni bu kadar katı kalpli zannetmezdim... Evinden, kocandan öyle bir lisanla bahsediyorsun ki...

– Şüphesiz; şüphesiz ben fena bir insanım. Ne evimi, ne kocamı sevmiyorum...

Fakat senden de bir ricam var... Çok kuvvetli olmaya mecbur olduğum günde bana onlardan bahsetme...

Artık zaptedemediği gözyaşlarını arkadaşına göstermemek için başını pencereden çıkardı, uzakları seyretmeye başladı.

*

Tren birinci istasyondan bir türlü hareket etmiyor, yolcular hayretle birbirlerine soruyorlardı. Nihayet iş anlaşıldı; ilerdeki köprülerden biri bozulmuş... Tamiri için yirmi dört saat kadar zaman lâzımmış.

Tren geceden sonra naçar geri döndü. Yolcuları kasabaya iade etti.

– 2 –

Evinin önünde arabadan indiği vakit kasabanın saati on ikiyi çalıyordu. Sokaklar bir mezarlık gibi sessiz ve karanlıktı.

Hizmetçi daha yatmamıştı. Bu oğulları askerde ölmüş yarı meczup, kimsesiz bir yerli kadındı ki geceleri geç vakitlere kadar Kuran okurdu.

– Beyefendi galiba biraz rahatsız, dedi, yemek yedi, konuşmadı, erkenden yattı.

Nüveyre karanlıkta yukarı çıkarken bu eski evi uykusundan uyandırmaktan korkar gibi ayaklarının ucuna basıyordu. Kocasını uyandırıp uyandırmamakta tereddütü vardı. Bu hiç umulmayan saatte onun evine dönmesi büyük bir vakaydı. Fakat belki kocası aşağıdaki hizmetçi kadar şaşırıp sevinmeyecekti. Elinde gece kandiliyle bir dakika sofada durup düşündü, etrafına baktı. Evinin yıkıldığını hiçbir zaman bu dakikadaki kadar kuvvetle, acılıkla hissetmemişti. Sonra arkadaşının evindeki şenliği düşündü. Onlar şimdi kimbilir saadetten nasıl çıldırıyorlardı? Mamafih vakayı Remzi'ye haber vermeden yatmayı ciddi bulmadı. Yavaşça kapıyı açtı. Karanlıkta odanın ortasında yüzükoyun yere serilmiş bir adam yatıyordu. Bu yatışta uzun bir çarpışmadan sonra öldürülmüş bir insanın hali vardı. Nüveyre korkusundan haykıracaktı, fakat o hiç kımıldanmadan sönük bir sesle:

– Sen misin Ayşe nine, dedi, yatmadın mı? Ne istiyorsun?

Sonra cevap verilmediğini görünce başım çevirdi, toparlandı.

Elinde titrek kandiliyle kapıda duran karısına bakıyor, kendini çılgın bir hastalık rüyası içinde sanıyordu.

Nüveyre sakin bir sesle, kısa cümlelerle ona vakayı anlattı. Sonra yine ayni sakin sesle sordu:

– Sana ne oldu hasta mısın?

– ...

– Niye cevap vermiyorsun?

– Hiç... Biraz yorgunluk... Başım da ağrıyor.

– Acaba?

– ...

– Benden sakladığın bir şey var.

– Benim senden saklayacak nem olabilir ki?

Bunu söylerken öyle acı bir gülümseyişi, öyle bir omuz silkişi vardı ki genç kadının dikkatinden kaçmadı. Bu omuz silkiş ağır bir yük altında ezilmiş bir insanın artık onu atmak istemesine benziyordu. Kocasını yıldırımla devrilmiş bir ağaca benzeyen iri vücuduyla, ağlamaktan şişmiş gözleriyle, mütekallis çehresiyle hiç bu kadar muztarip ve ümitsiz görmemişti.

Bu vaziyette yakalandığına sıkıldığını, büyük bir cebri nefs ile bir daha açılmamak üzere tekrar kapanacağını anlıyordu. Hattâ şimdiden yavaş yavaş kendine hâkim oluyor, trenlerdeki yolsuzluktan şikâyete başlıyordu.

Nüveyre sualini değiştirdi:

– Döndüğüme memnun olmadın mı? dedi.

O nedense cevap vermek istemedi, sade anlıyamadığı şeyler hakkında sualler soran bir meraklı çocuğa hitap eder gibi şefkatle:

– Yorgunsun, haydi yat, yarın konuşuruz, dedi.

Nüveyre hakikati öğrenmeye mutlaka azmetmişti. Sualini bu defa başka şekilde tekrar etti:

– Memnun olmadın, yazık!...

– Memnun olmamak mümkün değil, Nüveyre... Kucağımızda ölmüş bir ölünün velev ki muvakkaten, bir dakika için, tekrar gözlerini açıp baktığını görmek insanı ne de olsa memnun eder.

Genç kadın olduğu yerde taş gibi donup kaldı.

Uzun tereddütlerden ve mücadelelerden sonra verilmiş büyük kararların sükûnu içinde ağır ağır devam ediyordu:

– Beni büsbütün bırakıp gittiğini biliyorum. Bunu yıllardan beri bekliyorum. Yıllardan beri dememe hayret edersin. Fakat emin ol ki ben onu senden çok evvel biliyorum. Beyhude olduğu için söylemeyecektim. Hiç olmazsa insanlığını, izzeti nefsimi kurtaracaktım. Vukuat yardım etmedi. Evet, Nüveyre, ben bütün bir hayatı seninle beraber geçirmek kabil olmayacağını çok eskiden, evlendiğimiz zamanlardan biliyordum. Senin kadar güzel ve ince bir mahlûk benim gibi bütün cazibelerden mahrum kaba saba bir mektep hocasını nasıl beğenebilirdi? Akıl ve hayale gelmeyecek vakaların yardımıyla evlendik. Fakat ben bu saadetin devam edeceğine yine inanmıyordum. Zihnim, mantıkım bir türlü selâmet ve isabetini kaybetmiyordu. Aramızdaki maddi, manevi büyük müsavatsızlık daima bir riyaziye dâvası gibi gözümün önündeydi. Sonra vehimlerim de buna yardım ediyordu. Dünyada seni her şeyden yüksek görüyordum. Binaenaleyh seni kaybetmek korkusu, göğsüme batmış bir bıçak gibi daima beni ta'zip ediyordu.

Zevcemdin, ölünceye kadar beraber yaşamak için yeminlerimiz, taahhütlerimiz vardı. Böyle olduğu halde ben seni daima bir misafir gözüyle görüyordum: "imkânı yok, onu ben ömrümün sonuna kadar nasıl muhafaza ederim" diyordum. Sen daima yanımda olduğun halde öyle yabacı, öyle uzaktın ki, her sabah uyandığım, yanımda senin başını gördüğüm zaman kendi kendime soruyorum: "Sakın bu son gün olmasın, acaba yarın bu saatte uyandığım vakit onu yanımda bulabilecek miyim?" "Fakir bir muallimdim, sana süslü ve renkli bir hayat temin edemedim. Sonra bütün sevgime rağmen karşımda bir ağaç kütüğü gibi kaba ve hissiz görünüyordum. Zevcem az çok benimle müsavi olsaydı belki asıl çehremi göstermekten korkmayacaktım... Kendimi ona sevdirmeye çalışacaktım fakat... Beyhude sözlere ne lüzum var. Beş sene bir arada yaşadığımız halde birbirimize yabancı kaldık. Sende hoşnutsuzluk seneden seneye artıyordu. Bunu gayet iyi görüyordum. Fakat ne çare ki elimde bir şey yoktu. Tazallum etmekten, merhamet istemekten, bir kat daha küçülüp kendimi istihfaf ettirmekten başka bir şey yapamazdım. Nihayet bildiğim felâket gelip çattı. Anneni göreceğin geldiğini söyledin. Benden izin istedin. Senelerden beri çektiğim korku bende umulmaz bir hassasiyet uyandırmıştı. Sonra halin, sesin, tereddüdün... Bir anda her şeyi anladım... "Gidiyor, onu müebbeden kaybediyorum. Artık gelmeyecek" dedim. O kadar ümitsizdim ki hiçbir şey yapmadım. Zaten sana da acıyordum. "Bu kadar nadide bir mahlûka yazık oluyor" diyordum. Bütün metanetini, tahammülümü topladım. Hiçbir şikâyetsiz, sızıltısız bu acıya tahammül ettim. Fakat aksi bir tesadüf... Her neyse bu acı şeyleri söylediğim için beni affet. Yorgunsun; uyu...

Çehresi yavaş yavaş eski sükûnetini bulmuştu. Gürültü yapmaktan korkar gibi sessiz, sadasız odadan çıktı, bir koltuğun içinde üşüyor gibi titreyen karısını yalnız bıraktı.

– 3 –

Ertesi günü aynı hal... Geceki vakayı ve itirafı unutmuş gibi görünen karı koca aynı sakin ve lâkayt tavırla istasyonda birbirlerinden ayrıldılar.

Remzi, geceye kadar kırlarda dolaştıktan sonra evine döndü, aynı karanlık odada aynı boğazlanmış hayvan vaziyetiyle tahtaların üstüne uzandı. Saatler geçti, kapı çalındı. Merdivenlerde, sofada hafif bir ayak sesi.

Bir gece evvelki rüyanın bir tekerrürüne ihtimal vermeyen Remzi:

– Sen misin Ayşe? dedi.

Karanlıkta Nüveyre'nin sesi:

– Benim, Remzi dedi. Dün geceki istasyonda trenden indim. Aynı yollardan dolaşarak eve geldim. Senin yine burada, bu vaziyette beni beklediğini biliyordum. Ve bu hiçbir zaman gözümün önünden gitmeyecekti. Dün gece tesire kapılmaktan korktum. Fakat şimdi uzun uzun düşündükten sonra sana kati kararımı söylüyorum. Gitmiyeceğim, Remzi. Ölünceye kadar seni bırakmayacağım. Artık birbirimizi mesut etmeye bütün kuvvetimizle çalışacağız.

(EGTH, 1954)

OSMAN CEMAL (KAYGILI)
(1890- 1945)

İstanbul doğumlu (12 Eylül) olan Osman Cemal, ilk ve orta-öğrenimini İstanbul'da yaptı. Askerî Kâtip Okulunu bitirdikten sonra işe başladı, müfettişiğe yükseldi (1906-1909). Mahmut Şevket Paşa kıyışımıyla (suikast) ilgili görüldüğünden Sinop'a sürüldü (1913). Emekli oldu. 1925'ten sonra okullarda Türkçe ve edebiyat öğretmenlikleri yaptı. (Ö. 9 Ocak)

Aydede, Akbaba, İkdam, Akşam, Cumhuriyet gibi dergi ve gazetelerde fıkra, oyun türlerinde gülmece yazıları yazan Osman Cemal Kaygılı, ortaoyunu, Karagöz ve kukla oyunuyla da ilgisi bulunan öykü ve romanlar da yazmıştır. O, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Rasim, F.Celalettin... biçemini, halkbilimden (folklor) yararlandığı yalın, açık, içten anlatımıyla izlemiş sayılır.

Öyküler: **Bir Kış Gecesi, Çuvalcı Şeyhinin Halefi, Altın Babası** (1923), **Çingene Kavgası, Goncanın İntiharı, Mahkemede Kaynana Gelin Kavgası, Tekin Olmayan Kedi, Eşkıya Güzeli** (1925), **Sandalım Geliyor Varda** (1938)...

Romanlar: **Çingeneler** (1939), **Bekri Mustafa, Aygır Fatma** (1944)...

Seçilen örü*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

SADRİ ERTEM
(1898 – 1943)

İstanbul doğumlu, babası jandarma subayı olan Sadri Ertem, çocukluğunu Anadolu kasabalarında geçirdi. Ortaöğrenimini Üsküdar'da, Askeri Rüştiye'de, sonra idadi'de gördü. İstanbul Üniversitesi, Felsefe Bölümünü bitirdi (1920). Birinci Dünya Savaşı'nda yedek subaydı. Kurtuluş Savaşı, Ankara'da Hakimiyet-i Milliye (Ulus),Yeni Gün gazetelerinde; Cumhuriyet kurulduktan sonra, Son Telgraf gazetesinde(1925) yazı işleri müdürlüğü, baş-yazarlık; Ankara ve İstanbul'da, liselerde felsefeyle birlikte değişik konularda öğretmenlikler yaptı. Gazete ve dergilerde yazıları yayımlandı. Matbuat Umum Müdürlüğünde müşavirlikten sonra milletvekili seçildi (1939-1943). (Ö.12 Kasım)

Öykü ve roman dışında, fıkra, makale, deneme ve gezi türlerinde de yazan Sadri Ertem, toplumsal gerçekçilik çizgisinde yapıtlar vermiştir. Onun, yaşadığı dönemin kimi yazarlarına yol gösterdiği de ileri sürülmektedir.

Romanlar: **Çıkrıklar Durunca** (1931), **Bir Varmış Bir Yokmuş** (1933), **Düşkünler** (1935), **Yol Arkadaşları** (1945) ...

Öyküler: **Silindir Şapka Giyen Köylü, Bacayı İndir Bacayı Kaldır** (1933), **Korku** (1934), **Bay Virgül** (1935), **Bir Şehrin Ruhu** (1938)...

Seçilen örü*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

MAHMUT YESARİ
(1895 – 1945)

İstanbul doğumlu (5 Mayıs), roman yazarı Afif Yesari'nin oğlu olan Mahmut Yesarı, ilköğrenimini Burhan-ı Terakki'de, orataöğrenimini İstanbul Sultanisi'nde yaptı. Resim öğrenimi için Sanayi-i Nefise Okuluna girdi. Birinci Dünya Savaşı çıkınca askere alındı. 1919'da İstanbul'a dönerek dergi ve gazetelerde karikatür çizdi; tiyatro eleştirileri yaptı. 1923'te Reşat Nuri'yle birlikte Kelebek adlı gülmece dergisini çıkardı. İlk romanı bu dergide yayımlandı. Öyküsel röportajları, roman ve oyunları; tefrika ve uyarlamalarıyla yaşamını sürdürdü. (Ö.16 Ağustos)

Yalın, açık anlatımına karşın, derinliği olmayan yapıtlarında Mahmut Yesari'nin tanındığı ilk romanı **Çoban Yıldızı** (1925)'dır. Bu roman, onun *"Sürtük"* başlığı altında filme alınmış oyunudur.

Başlıca romanları arasında, **Çoban Yıldızı** (1925), **Çulluk, Pervin Abla** (1927), **Ak Saçlı Genç Kız** (1928), **Bağrıyanık Ömer, Kırlangıçlar** (1930), **Su Sinekleri** (1932), **Ölünün Gözleri, Tipi Dindi** (1933), **Aşk Yarışı, Bir Kadın Geçti** (1934), **Kanlı Sır** (1935), **Yakut Yüzük** (1937), **Dağ Rüzgârları** (1939), **Sağanak Altında** (1943), **Gece Yürüyüşü** (1944)... vardır.

Öyküsel röportajları, **Yakacık Mektupları** (1938) adını taşır. Devlet Tiyatrosu'nca oyunlaştırılmış yapıtları bulunmaktadır.

Seçilen örü*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

NAHİT SIRRI ÖRİK
(1895 – 1960)

İstanbul doğumlu (22 Mayıs) olan Nahit Sırrı, Bir süre Galatasaray Lisesi'nde okuduktan sonra, Avrupa'nın değişik kentlerinde bulundu (1915-1923). Milli Eğitim Bakanlığında çevirmenlik yaptı. Cumhuriyet gazetesinde başladığı yazılarını öteki gazetelerde sürdürdü. (Ö. 18 Ocak)

Makale, fıkra yazarlığı; çevirmenliğin yanı sıra, gezi ve İstanbul'un tarihsel ya da üst katman yaşayışı konularında etkinlik gösteren Nahit Sırrı Örik'in değişik türlerde yazı ve yapıtları bulunmaktadır. Başlıca öykü ve romanları şunlardır:

Öyküler: **Kırmızı ve Siyah** (1929), **Sanatkârlar** (1932), **Eski Resimler** (1934)...

Romanlar: **Eve Düşen Yıldırım** (1934), **Kıskanmak** (1946), **Sultan Hamit Düşerken** (1957)...

ŞAİR NECMİ EFENDİNİN BAHAR KASİDESİ

– Öykü –

Yavaşça kapıyı açarak, Hatice Gülfam Hanım sessiz adımlarla içeri girdi. Birkaç gün evvel sadaret makamını ihraz eden Abdülkadir Hulûsi paşa için zevcinin vücuda getireceği kaside hakkında fikir edinmek istiyor, bunun yarılanıp yarılanmadığını merak ediyordu. Fakat, iki adım atar atmaz, kemikli ve esmer yüzü kıpkırmızı kesildi. Şair Necmi Efendi divitiyle kalemini bir tarafa bırakmış, kağıtları elinden düşmüş, yeni sadrazamı medih ve tebcil eden beyitler düzeceğine uykuya dalıp gitmişti! Dişleri seyrelmeye başlayan ağzı karışık sesler çıkarıyor, başındaki takke yana sarkıyordu.

Hatice Gülfam Hanım sert bir el darbesiyle kocasının omzunu sarstı. Necmi Efendi hemen gözlerini açmıştı ve başının ucunda karısını dikili görür görmez, biraz çökük yanaklarına hafif bir pembelik geldi, âdetâ gayr-ı şuurî bir hareketle eli divite, kağıda, kaleme uzandı. Divitle kalem tâ yanında, eski yerde duruyordu. Lâkin aşağıya düşmüş olan kâğıtları hemen alamadı. Bu alamayışta herhalde mahmurluğun tesiri olacaktı. Hışımla eğilerek, Hatice Gülfam kağıtları topladı ve bunları kendisine vermeden evvel, ne kadar yazdığını ve neler yazdığını bilmek istedi. Kağıtlara bakınca da, kan beynine sıçradı. Yaprakların hemen hepsi bembeyazdı. Henüz vezirin ismi bile yazılmamıştı. Daha mukaddemeler yapılıyor, henüz girizgâhlarda dolaşılıyordu!

– İkindi vakti erişmek üzeredir. Halbuki öğleden beri buradasın. Bu sedirde sana ilham değil, uyku geliyor! Saat başında tek beyit mi yazdın? Bu gidişle sadrazam azledilinceye dek belki kasidenin yarısına varırsın!

Uzun boylu, uzun yüzlü, uzun boyunlu, otuzbeşlik kırklık bir kadındı. Yüksek hotozu ve dört uzun peşli ile büsbütün iri görünüyordu.

Necmi Efendi, ilk ateşleri beliren bu harpten bir lâtife içinde çıkmak istedi.

– Ne olmak ihtimali mevcut? Biz de isimleri değiştirerek kasidemizi yeni veziretakdim ederiz!

İstihkar eden bir eda ile Hatice Gülfam Hanım omuzlarını silkti:

– Acep şimdi hoş söylediğine mi kailsin? Evde yatak ve yorgan bile kalmayınca mı meydana eser çıkaracaksın? İsmin zaten unutulup gitmiş. Bir şey yazıp takdim edebilsen bile, paşanın methinin neye ehemmiyet ve kıymet vereceği meşkûk! Hiç olmazsa elinde bir san'atın olsaydı, "Çarşıda dükkân aç!" derdim. Kazasker Harputî-zade Hayrullah Efendi kerimesi Hatice Gülfam'ın kaderinde esnaf haremi olmak da yazılmışsa, Rabbimin takdirine ne diyebilirdim?

Necmi Efendi'nin yarısı ağarmış yuvarlak ve kumral bir sakal çevrili beyaz yüzünde, yoğunluğa benzer bir hal vardı. Yüz bininci defa olarak asaletini ilân ettikten sonra ve tarif edilemez bir istihzanın zehirlerini saçan renksiz ince dudaklarını büze büze, zevcesi "esnaf haremi olmak da yazılmışsa" diye ilâve ederken göz kapaklarını, bitkin, indirip kaldırdı. Sonra, yazmaya başladığı ve uykuya dalarak yere düşürdüğü kâğıdı

eline aldı, usulü vechiyle ikiye bükerek kalemini divite batırdı. Ağır ağır, müteredditgibi, çekiniyor gibi, kâğıt kalemin üzerinde cızırdamaya başlamıştı.

Hatice Gülfam Hanım bir kere daha omuzlarını silkti:

– Gayret et, belki de muvaffak bir eser vücuda getirebilirsin. Eskiden ne kolay, ne güzel yazardın! Yazık, sende artık cevher-i şairiyet tükendi!

Necmi Efendi cevap vermiyor, sade elindeki kâğıdın titremesi kendisini kaplayan asabiyetin derecesini anlatıyordu.

Hatice Gülfam buna değil, kalemin yine durduğuna dikkat etti ve kocasında şairlik namına hiçbir şey kalmadığı hakkındaki kanaati biraz daha kuvvetlendi. Ancak şimdi güzel bir eser yazamasa da, Necmi Efendi'nin eskiden kazanmış bulunduğu bir nam ve şöhret vardı ve bu nam ve şöhretle yeni sadrazamın huzurunda ne kadar eğilse, ne kadar aşağılara inse o kadar fazla ihsan göreceği muhakkaktı.

– Efendi, paşayı göklere çıkarmayı unutma. Kendi gibi bir veziri asırların görmediğini, bilmediğini birkaç kere tekrar et!

– Olur, Gülfam, olur. Yedi kat yerin dibine geçmeye lâyık olan bu herifi arş-ı âlâya çıkarırım!

Bıçak gibi keskin bir nazarla kocasına bakan kadın cevap vermeye, mukabele etmeye tenezzül etmedi ve daha fazla kalırda pek ağır bir söz söylemekten korkarak odadan ayrıldı.

(San'atkârlar. 1996)

PEYAMİ SAFA
(1899 – 1961)

İstanbul doğumlu (2 Nisan), Servet-i Fünun şairi İsmail Safa ile Server Bedia Hanımın oğulları olan Peyami Safa, Sivas'a sürgün gönderilen (1901) Babasının ölümü üzerine İstanbul'a getirildi. Küçük yaşta yakalandığı kemik hastalığının ardından karşılaştığı birtakım sıkıntılar içinde yetişti.Çalışmak zorunluluğu dolayısıyla Vefa İdadisi'ni yarım bıraktı.Bir süre memurluk (1912),öğretmenlik (1914-1918) yaptı."Yirminci Asır"la başlayan gazetecilik yaşamını, "Son Telgraf, Tasvir-i Efkâr, Akşam, Cumhuriyet, Tasvir, Tan, Ulus, Zafer, Milliyet, Son Havadis..." gazetelerinde sürdürdü. 1934-1935 yıllarında "Hafta" dergisini çıkardı. (Ö.15 Haziran)

Düzyazının, makale, fıkra gibi gazetecilikle ilgili türleriyle birlikte, özellikle roman türünde de tanınmış olan Peyami Safa; sanatsal değer biçmediği kimi romanlarını "Server Bedi" takma adıyla yayımlamış; yaşam sürecine uygun olarak kendisinin sıraladığı romanları üç bölüme ayırmıştır:

Sözde Kızlar (1922), **Mahşer** (1924), **Canan** (1925)... "Yirmi yaşın, çocukluk döneminin" ...

Şimşek (1923), **Bir Akşamdı** (1924)... "Teknikten çok, ruhsal endişelerin..."

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (1930), **Fatih Harbiye** (1931), **Bir Tereddüdün Romanı** 1933)... "Çalışma hedefine daha çok yaklaştığı..." romanları.

Onun, genellikle psikanalize, mistisizme ve sezişe dönük son romanları arasındaysa:

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (1949), **Yalnızız** (1951), **Biz İnsanlar** (1959) sayılabilir.

Toplumsal, bireysel (sosyo-psikolojik) sorunların iç içe, kendine özgü anlatımlarla betimlendiği ya da öykülendiği, romanlardır, bunlar...

FATİH - HARBİYE

Faiz Bey, Maarif Evrak Müdürlüğünden emeklidir. Karısının ölümünden sonra Fatih'teki evine taşınır. Kızı Neriman'ı Süleymaniye'deki Kız Lisesine kaydettirir. Onun arkadaşı olan Nezahat'ın kardeşi Şinasi'yle tanışır. Bir süre sonra, Şinasi, ailenin bir ferdi gibi eve girer çıkar. Şinasi "şark" (doğu) eğitimiyle yetişmiş Osmanlı geleneklerine saygılı bir gençtir. Neriman'la iyi bir dostluk kurar. İki genç birbirlerini severler.

Aşağıda, Neriman ile babası Faiz Bey arasında geçen konuşmalardan bir bölüm okuyacaksınız:

....

Yemek odasına indiği vakit Faiz Beyi orada bulmuştu, yanına koştu, elini öptü ve:

Sabah şerifler hayrolsun babacığım! dedi.

Faiz Bey neşeliydi ve yüzünde, ihtiyarlara şeytani bir tazelik veren gizli bir tebessüm, beyaz sakalıyla bıyığı arasındaki pembe deriden kılların altına doğru kaçıyordu. Kızına karşı, geceki zaferini ebedileştirecek müstehzi bir cevap aradı; öyle bir cevap ki, Neriman'la arasındaki ezeli ihtilâfta, kızının herhangi bir isyanına daima set çekecek kadar sade ve kuvvetli bir nakarat hâlinde her zaman diline dolayabilsin. Bunu o kadar şiddetli bir ihtirasla aradı ki yüzüne kan çıktı ve beyaz sakalı bir kabartma vuzuhla belirdi:

– Bonjur Matmazel! dedi.

Neriman, biraz evvel verdiği karar yüzünden, soğuk bulduğu bu lâtifeyi güler yüzle karşıladı.

– Kahvaltınız hazır değil mi? Dedi ve gene babasına yaranmak gayretiyle mutfağa koşmak için doğrulurken Faiz Bey cevap verdi:

– Hazır değil, Matmazel.

Neriman bu sefer gülemedi. Hatta babasına hizmet etmekten ziyade, bu lâtifeden aldığı fena tesiri saklamak için odadan hızla çıktı ve taşlıkta:

"Soğuk şaka!" diye söylendi. Babasının şefkatten ziyade kinle ve tahakküm hırsıyla karışık bütün fena istihzalarını müphem bir suretle hatırlayarak öfkelendi.

....

Neriman babasının bu ricatı üzerine ilâve etti:

– Benim yaşımdaki kızların nasıl yaşadıklarını bilmiyorsunuz. Ben sizi üzmemek için çok sabrediyorum, ama ne kadar çok bilmezsiniz.

Neriman'ın gözleri doldu. Bir taraftan da babasının dizlerine peşkir seriyor, tepsiyi düzeltiyor, rafadan yumurtalarını kırıyordu.

Bu, Faiz Bey'e tesir etti. Fakat birdenbire geri dönemiyordu. Kızını okşayacak bir

kelime söyleyemedi, teessürünü başka bir vesile ile Neriman'a hissettirmek için odaya giren Gülter'e mahzun bir sesle emir verdi:

– Kızım, bana bir kahve yap, bu sabah süt içmeyeceğim.

Gülter odadan çıktı ve evin son bir iki günlük neşesi o anda tamamıyla mahvoldu.

Hiç konuşmadan kahvaltı ettiler. Faiz Beyin de, Neriman'ın da renkleri uçmuştu. Birbirine belli etmeden, bunu gördüler.

...

Neriman'ın gözünün önüne hep Şinasi gelmeye başladı. Cevabını kendi kendinden ısrarla beklediği bir sual sordu: "Şinasi ne olacak?"

Düşünüyordu: "Ben artık Şinasi'yi sevmiyor muyum?"

....

Faiz Bey, Şinasi'yi oğlu gibi sever. Evvelâ bir erkek evlâdı olmasını çok istediği hâlde olmadığı için; ikincisi de, Şinasi'nin tabiatları Faiz Beyi meftun etmişti; başkalarına Şinasi'den bahsederken, Faiz Beyin ekseriyetle kullandığı tabirler şunlardı:

– Sessiz, halûk, fevkalâde terbiyeli, fıtraten asil bir çocuk, büyük bir rikkatli kalbi var. Hissiyat-ı âliye sahibi, hem de bir kemençe çalıyor, yakında en büyük esatize-i musikiye arasında ismi geçecek. Dinlerken gözlerim yaşarıyor. Ben bu çocuğa meftunum doğrusu.

....

Faiz Bey, bunun için Şinasi ile Neriman arasındaki münasebetin ilerlemesine mâni olmadı ve aralarındaki hissi alâkanın bütün safhalarını sezdirmekten takip etti. Azami derecede müsamahakâr davranmıştı.

....

Neriman, bu meşru, dekor içerisinde Şinasi'ye her manasıyla bağlandı ve ona her şeyini verdi. Bunlar hem iki kardeşe, hem karı kocaya benziyorlardı.

> Bu arada Neriman, Macit'le tanışır. Onunla, Fatih-Harbiye tramvayına binerek gittikleri Beyoğlu'nda, caz, dans ve aldatıcı hayatın çekiciliğine kapılır. Fatih'i ve o semtin sessiz hayatını beğenmemeye başlar.
>
> Macit, "garb"ı (batıyı) eğlence ve gösteriş olarak algılayan züppe bir gençtir. Neriman, Şinasi ve Macit; Fatih-Beyoğlu yaşayışı arasındaki değişik duygular içindedir. Bir yandan Macit'le gideceği baloyu, öteki yandan Şinasi'yi düşünür. Faiz Bey ve Şinasi bu durumdan üzüntü duyar.

Neriman'daki değişiklikler, Macit'i tanıdıktan sonra meydana çıkmıştı; fakat hakikatte, Neriman'ın yenileşmeye karşı arzuları o tarihte başlamaz. Bunun başlangıcını bulmak için daha evvellere, ta çocukluğuna kadar gitmek lâzımdır.

Birçok Türk kızları gibi Neriman da ailesinden ve muhitinden karışık bir telkin, iki medeniyetin ayrı ayrı tesirlerinin halitasını yapan muhtelit bir içtimai terbiye almıştı.

Annesi ve babası ona halis bir şarklı itiyatları vermişlerdi; Anadolu'da, birçok memuriyetlerde gezen Faiz Bey, Neriman'ı yedi yaşına kadar saf Türk muhitlerinde

büyütmüştü. Fakat İstanbul'da yerleştikten sonra, Neriman'ın akrabalarından, bilhassa büyük dayısının ailesinden aldığı tesirler bambaşkadır. Galatasaray'dan çıkan ve tahsilini Avrupa'da bitiren büyük dayısı ve kızları, Neriman'da garp hayatına karşı incizap uyandırmışlardı.

....

Bütün bunlar Neriman'da, anadan babadan gelen tesirleri tamamıyla gidermiş değildi. Genç kız, iki ayrı medeniyetin zıt telkinleri altında, gizli bir deruni mücadele geçiriyordu.

Şinasi, Neriman'ı daha ziyade maziye ve an'aneye çekti. Bu, âdeta genç bir Faiz Beydi. Neriman'ın ruhundaki yeniye iştikayı senelerce uyuttu. Fakat bu Şinasi için pek de kolay olmamıştı.

Macit'le Neriman tanışınca, Şinasi için güçlük bütün bütün arttı. Hele rakibinin vücudundan haberi olmadığı halde yalnız tesiriyle mücadele ediyordu ve Macit, karşı kefeye o kadar büyük bir ağırlık ilâve etti ki muvazene tehlikeli bir surette bozuldu.

Artık Neriman nereden gelip nereye gittiğini anlıyordu, çünkü iki zıt iştiyakın remizlerini gözleriyle görüyor ve mukayeseler yapabiliyordu. Şinasi, Neriman'ın gözünde, aileyi, mahalleyi, eskiyi, şarklıyı temsil ediyordu; Macit yeninin, garbın ve bunlarla beraber meçhul ve cazip sergüzeştlerin mümessili ve namzediydi.

Bu iki genç, Neriman'ın ruhundaki iki cepheyi bütün vuzuhuyla şuura çıkardılar. Neriman, Macit'i tanıdıktan sonra kendi kendisini daha iyi tanımıştı.

....

Aşağıda Neriman'ın karar aşamasındaki duygu ve düşüncelerini okuyacaksmız:

Evvelce Şinasi ile aralarında birçok dargınlıklar olmuştu; fakat bunların hepsi, kuvvetli bir sevginin mübalâğası içinde, tesirleri bir an artan ve sonra azalan küçük hâdiseler yüzündendi, hiçbirinde bugünkü kadar ciddi bir sebep yoktu. O hâlde bu ihtilâfın ötekiler kadar kolayca hallolunabileceğini ümit etmemek lâzım geliyordu.

Neriman: "Bu sefer güç!" diye mırıldandı ve muhakemelerinin verdiği bu netice onda, Şinasi'yi tekrar kazanmak için kuvvetli bir arzu uyandırdı. Bu sefer deminki gibi yalnız merakla da değil, Şinasi ile yaşadığı eski saadet günlerini iade etmek arzusuyla da onu görmek istiyordu. Zaafı meydana çıkmıştı. Artık anlıyordu ki Şinasi'yi göreceği gelmişti.

....

Sonunda, Neriman baloya gitmez, Şinasi'ye döner ve onunla evlenmeye karar verir. Günlerdir ailenin içinde bulunduğu huzursuzluk da son bulur.

(Fatih - Harbiye, 1968)

Sözcükler:

an'ane: Gelenek.
atfetmek: Bir eylemi ya da düşünceyi birbirinden çıkmış gibi götermek.
bonjur: (Fransızca bonjour) Günaydın.
derunî: İçten.
ekseriyetle: Çoklukla.
esatize-i musiki: Musiki üstatları, öğreticileri.
feveran: Coşma, kabarma.
fıtraten: Doğuştan.
halis: Katışıksız.
halita: Alaşım.
halûk: Temiz huylu, iyi ahlâklı.
hissiyat-ı âliye: Yüce duygular.
ihtisas: Uzmanlık.
incizap: Çekme, çekilme.
itiyat: Alışkanlık.
ihtilâf: Uyuşmazlık.
ihtiras: Hırs, aşırı istek.
istihza: Biriyle eğlenme, alay.
iştiyak: Aşırı istek, özleme.
lâtife: Şaka.
meftun: Tutkun.
meşru: Yasal.
muamma: Bilinmeyen.
muhtelif: Çeşitli.
muhtelit: Karma.
muvazne: Denge.
mümessil: Temsilci.
müphem: Kapalı.
müsamahakâr: Görmezliğe gelen, hoşgörülü.
müstehzi: Alay edercesine.
namzet: Aday.
remiz: Simge.
ricat: Geri dönme.
rikkat: İncelik, acıma.
sergüzeşt: Macera.
şerif: Kutsal, şerefli.
tahakküm: Egemenlik kurma, baskı.
teessür: Acı, keder.
telkin: Aşılama, aklına sokma.
vesile: Bahane, aracı, fırsat.
vuzuh: Açıklık.
zaaf: Güçsüzlük.

DOKUZUNCU HARİCİYE KOĞUŞU

Roman bir hastanenin muayene odasının önünü ve orada sıra bekleyen hastaların davranışlarını betimlemeyle başlar.

Sekiz yaşından beri ayağından hasta olan roman kahramanı "Genç", "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu"na gönderilir. Orada hastabakıcılar, asistanlar ve beyaz gömlekli doktor tarafından ilgiyle karşılanır. Bacağındaki sargı açılıp yarasına bakılınca, ameliyatın gerekli olduğu kendisine bildirilir. İkinci ameliyat yapılacaktır. Genç, sonra, hastaneden ayrılarak eve döner:

SOFANIN BANA SÖYLEDİKLERİ

İki yastık, bir şişe, bir mendil

Fakat eve gittim. Şehrin bir ucundan öbür ucuna.

Kenar mahalleler. Birbirine ufunetli adeleler gibi geçmiş, yaslanmış tahta evler. Her yağmurda, her küçük fırtınada sancılanan ve biraz daha eğrilip büğrülen bu evlerin

önünden her geçişimde, çoğunun ayrı ayrı maceralarını takip ederdim. Kiminin kaplamaları biraz daha kararmıştır, kiminin şahnişini biraz daha yamrulmuştur, kimi biraz daha öne doğru eğilmiş, kimi biraz daha çömelmiştir; ve hepsi hastadır, onları seviyorum; çünkü onlarda kendimi buluyorum; ve hepsi iki üç senede bir ameliyat olmadıkça yaşayamazlar, onları çok seviyorum; ve hepsi, rüzgârlarda sancılandıkça ne kadar inilderler ve içlerinde ne aziz şeyler saklarlar, onları çok...çok seviyorum.

Eşiklerinde soluk yüzlü, çıplak ayaklı, ürkek ve sessiz çocukların, ellerinde ekmek kabuğuyla ve çerden çöpten yapılmış oyuncaklarla, ağır ağır, düşünerek ve gülmeden oynadıkları bu evlerin arasında kendi evimi ararım ve adetâ güç bulurum, çünkü bunların hepsi benim evim gibidirler.

Evde kimse yoktu; kapıyı anahtarımla açtım, girdim ve her zamanki âdetimle alt kat sofada epeyce durarak etrafıma hareketsiz bakındım.

Bu sofa yaşlı bir insan yüzü gibidir: Evimizin bütün ruhu, kederleri ve neşesi orada görünür, her günün hadiseleri tavana, duvarlara, döşemeye bir leke, bir çizgi, bir buruşuk ve bazan da ancak bizim görebileceğimiz gizli bir işaret ilâve eder. Bu sofa canlıdır: Bizimle beraber kımıldar, değişir, bizimle beraber dağılır, toplanır, bizimle beraber uyur, uyanır; bu sofa aramızda sanki üçüncü bir simadır ve güldüğü, ağladığı bile olur.

Bu sofa dört köşedir: Ortada sokak kapısı, iki yanında birer pencere. Pencerenin yanında bir ot minderi. Minderin yanında yemek masası. Masanın yanında iki sandalya. Bu sofada oturulur, yemek yenir, misafir kabul edilir.

Benim her gidişimde, orada hareketsiz duruşum, beni bana gösteren bu çehreye bakmak içindir.

Ve baktım: Minderde üstüste konmuş iki yastık. (Demek annem biraz rahatsızlanmış ve buraya uzanmış) Masanın yanında rafın önüne çekilmiş bir sandalya. (Demek annem üst raftan bir ilâç şişesi almış) Ha... işte masanın üstünde bir şişe: Kordiyal. (Demek annem bir fenalık geçirmiş.) Minderin üstünde ıslak, buruşuk bir mendil. (Demek annem ağlamış.)

Benim de bu şişeye, bu iki yastığa ve bir mendile ihtiyacım var, ben de Kordiyal alacağım, uzanacağım ve ağlayacağım.

Annesi gelince, ameliyatın gerekli görülüp görülmediğini merakla sorar. O, annesini üzmemek için "hayır" der ve onu avutmaya çalışır. Ama kendisi üzgündür.

O akşam, Erenköy'deki akrabaları, Paşalara gider. Paşa'nın kızı Nüzhet'i sevmektedir. Her gidişinde olduğu gibi, Paşa'ya ve Nüzhet'e çeşitli romanlar götürür. O okur, Paşa dinler. Akşam, Nüzhet'le bahçede yalnız kaldıkları sırada, Nüzhet kendisini Ragıp adına bir doktorun istediğini; ama evlenmek istemediğini söyler.

Bu söz onu çok sevindirmiştir. Gece yatakta, o güne kadar süren bütün olayları gözünün önünden geçirir: Hastane, doktor, ameliyatın gerekliliği, Doktor Ragıp, yıldızlar, Nüzhet'in kahkahası v.b.

Bu sırada Nüzhet odasına gelir; onu şaşırtır.

Ertesi gün hastaneden döndükten sonra, yine birtakım bunalımlar içinde iken; Doktorlar Nüzhet arasında söz kesileceğini duyar; Nüzhet'in kendisine yalan söylediği kanısıyla ona kızar. Gece Nüzhet tarafından yeniden yatıştırılır.

Bir gün sonra, Doktor Ragıp eve gelmiştir:

DOKTOR RAGIP

Tecessüs. Hattâ yeni başlayan bir sevgi.

Uzun boy. Seyrek, ince ve sarı saçlar. Etlerinin her parçası aynı pembelikte, sıhhatli bir baş. Daima gülmeye alışmış ve ciddi halinde bile gülümseyen bir ağız. Ameli ve harici bir zekânın daralttığı muzip, derinliksiz, kıvrak mavi gözler. İçinde – bana baktığı zaman – gurur, şefkat ve yukardan aşağı inen bir takdir. Kenarları biraz yayvan enli bir İslâv burnu. Az kımıldayan bir vücut, dik duruş gözlerin sinirsiz ve ölçülü bakışı. Mutedil bir zarafet. Bütün şahsiyette bir itidal, gayelere hendesi bir gidiş, sathi bir âhenk: Doktor Ragıp.

Mevzulara sükûnetle girerek konuşuyor. Sesi hafifçe titrek. Her sözünde ölçü hâkim: Rakam, mesafe, çizgi, harita, sayı.

– Efendim, bu trenler yirmi kilometre bile gidemez.

Yahut:

– Merkezi Erenköy olmak üzere bir daire çiziniz. Alemdağıyla Kadıköy arasındaki kutrun üstünde...

– Zavallı adamcağız günde otuz beş kere karısını düşünür, haftada iki defa onun gülümsediğini görmez.

Benim hiç konuşmadığımı gören paşa, beni herhangi bir doktora bağlayan acı rabıta üstünde bahis açtı:

– Ragıp Bey, dedi, iyi tesadüf. Bizim oğlumuzun dizinde birşeyler oluyor.

Bana döndü:

– Anlatsana... Sen bu hekimce lâfları biliyorsun.

Doktor Ragıp Beyin başı omuzlarıyla beraber ve yalnız bakarak sordu:

– O halde deruni olacak: Tumeur Blanche (Tümör Blanş).

Nüzhet bu kelimenin mânâsını bilmediği için tasdik ettim.

Fakat paşa sordu:

– Ne demek o?

Bu suale cevap vermemesini istediğimi anlayan Doktor Ragıp:

– Hiç! dedi, yani bünyevi bir hastalık.

Sonra bana:

– Alçıya kondu mı?

– İki defa. Belki gene koyacaklar. Birkaç kere de ameliyat oldum.

Yengem içini çekerek mırıldandı:

– Zavallı çok çekti.

Odayı zapteden bu merhametten ürkmeye başladım, fakat bu kuvvetli sari duygu bütün ruhlara saldırıyordu. Paşanın da sesi ağırlaştı.

– Ne yapsak. Ragıp Bey, bu illet bizi düşündürüyor.

– Delâlet edeyim, Paşa hazretleri, bir iki büyük operatöre gösterelim.

Bu bahsi kesecek kadar şiddetle:

– Hepsine gösterdim, dedim.

Bir sükût oldu. Sesim o kadar fazla çıkmıştı ki aksi hâlâ kulağımda idi. İtirafımı tâdil edecek bir yumuşaklıkla dedim ki:

– Yarın fakültede yeniden bir konsültasyon yapılacak. Ve büyük operatörün ismini söyledim.

Doktor Ragıp:

– Çok güzel!

Dedi, bu bahsin kesilmesini istediğimi de anlayarak başka bir mevzua geçti.

Nüzhet iki defa salondan çıktı, girdi ve ikisinde de gözleriyle beni dışarı çağırdığı halde, yerimden kalkmadım.

Tecessüs –hattâ yeni başlayan bir sevgi– benim, Doktor Ragıp'ı Nüzhet'e tercih etmemle neticelendiriyordu.

Galiba, düşmana dosttan fazla bağlandığımız alâka noktası budur.

Bir gün, Paşanın sorusu üzerine, Dr. Ragıp'ı beğenmediğini, Nüzhet'i mutlu kılamayacağını söyler. Yengesi buna sinirlenir. O günden sonra, köşkte kalışı ve konuşmaları bir huzursuzluk haline gelmiştir. Nüzhet'e bile ters cevaplar vermeye başlar. Bu ruh bunalımı içinde köşkten ayrılır.

Bacağı günden güne kötüye gitmektedir. Uyarmalar sonucunda hastaneye yatırılır:

DOKUZUNCU HARİCİYE KOĞUŞU

Gidiniz, bir şey istemiyorum, gidiniz.

Koğuştaki odam; bir demir karyola, başında bir küçük demir masa. Yerde kırmızı muşambalar. Çırılçıplak mavi duvarlar. Üstümde bir entari ve bir ropdöşambr; kolları uzun geldiği için kendimi bu ropdöşambr içerisinde de yadırgıyorum.

Hep gittiler. Yapayalnızım. Çıt yok. Odaya şimdiye kadar hiç tanımadığım yabancı bir akşam giriyor. Gittikçe artan karanlık, iki parça eşyayı da benden uzaklaştırıyor ve beni daha yalnız bırakıyor.

Odadan gündüz ışığıyla beraber bana ait her şey seçiliyor: Evime ait hatıralar, kalabalıklar, sevdiklerimin sesleri, birçok şekiller, hayatımın parçaları, Erenköy, köşk, tren,

vapur, fakülte, doktorlar, hastabakıcılar, hayatın gürültüler, şehir, gündüzün sesleri, her şey uzaklaşıyor. İçimde bir boşluk. Garip ve büyük bir his, derinliklerime doğru kaçıyor, gizleniyor. Ruhum karartılarla, sessiz ve şekilsiz gölgelerle, eşya arkasına saklanan hayaletler gibi kendilerini göstermeden korkutan meçhul varlıklarla dolu.

Kapım kapalı. Açmak istemiyorum. Açarsam hastanenin benim için hazırladığı felâketlerin hepsi birden içeri girecek sanıyorum.

Karanlık bastı. Elektrik düğmesini çevirdim. Gayet zayıf bir ışık. Ancak odanın büyük çizgilerini görebiliyorum. Teferruat sarı bir belirsizlik içinde bulanıyor.

Kapım vuruldu.

– Giriniz!...

Işıklı dehlizin soluk çerçevesi önünde bir kadın. Bembeyaz bir gömleğin üstünde esmer bir baş. Siyah kaşlar, yuvarlak ve kabarık, akları parlayan, oyuklarına mıhlı sabit, katı gözler:

– Yemeğiniz şimdi gelecek.

....

DUVARLAR

Galip duvarlar uzaklaşıyorlar.

Yüksek, çıplak, mavi, dümdüz, dimdik duvarlar.

Gözümün hiçbir görüş köşesi yok ki içine bir duvar parçası girmesin. Hep ve yalnız onları görüyorum. Onlardan kaçan gözlerim onlarla karşılanıyor.

Bakıldıkça uzuyorlar, yükseliyor; sertleşiyor ve korkak, yumuşak bakışlarıma kaskatı çarpıyorlar, gözlerimi ezecekler. Başım döndü.

Deniz gibi yayılıyor ve beni çeviriyorlar. Serinliklerini hissediyorum. Denizde, çıplak vücudumu saran dalgaların birdenbire taş kesilmeleri gibi, duvarları giyiyorum.

Hiç kımıldamıyorlar.

Bütün bu hastanenin sessiz, hareketsiz, soğuk, bomboş anlarını onlar doğuruyorlar.

Gözlerimi ondan kaçırmak için, yastığa kapatamıyorum. Arkama uzanacaklarını, üstüme abanacaklarını sanıyorum.

Ve onlara mütemadiyen bakıyorum, içime serin mavilikler doluyor. Ruhlarını iyice gizleyen korkunç ve tehditkâr mahlûklar. Şuurları varmış gibi duruyorlar ve her an büyük bir felâket yapmaya hazırlandıkları halde, avlarının kokusuyla eğlenmek için maksatlarının icrasını tehir ediyormuş gibi duruyorlar. Allah gibi, kuvvetini göstermeden kuvvetli duruyorlar.

Onlarla mücadele ederek vakit geçiriyorum, fakat onlar donmuş avuçlarıyla zamanı da yakalıyorlar, durduruyorlar ve hayatımın serbest akışına mani oluyorlar.

Kanım soğuyor. Kireçleniyorum.

Birçok defa elektrik ziline basmak istediğim halde kımıldanamıyorum.

Biraz yürüsem, onların bana doğru geldiklerini görerek geri çekiliyorum...

Göğsümde müthiş bir baskı. Boylu boyunca bir duvarın altına uzanıp kalmışım gibi hava alamıyorum, kollarımdan ve bacaklarımdan hayat çekiliyor.

Yatağa arka üstü uzanıyorum.

O vakit bir çığlık duyuyorum. Keskin, uzun, acı bir haykırış. Hayretle doğruluyorum. Kim bağırdı?

Oh... Fakat ben rahatlıyorum, ben de öyle bağırmak istiyorum, ancak birdenbire etrafımda herşey sönüyor, galip duvarlar uzaklaşıyorlar. Başımı siyah bir boşluk kaplıyor.

Etrafımda bir kalabalık, bütün hastane adamları.

– Gözlerini açtı...

....

Bunalımlar ve Nüzhet'in adının geçtiği sayıklamalarla gece sona erer.

Genç, ameliyat olur. Nüzhet'in aldığı karttan Paşa'ya inme geldiğini öğrenir. Bu notları yazar. Annesi ve arkadaşları gelip onu hastaneden çıkarırlar.

(Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, 1974)

Sözcükler:

ameli: Pratik, uygulamalı.
delâlet: Yol gösterme.
hendesî: Geometri ile ilgili.
ifrat: Aşırı.
illet: Hastalık.
itidal: Ölçülü olma hali.
kutr: Çap.
rabıta: Bağ, bağıntı.
sathî: Dış yüzeyle ilgili.
şahnişin: Evlerin dışarı çıkıntı yapan yeri; çıkma.
tecessüs: Merak.
şuur: Bilinç.
ufunet: Pis koku.

AHMET HAMDİ TANPINAR
(1901 – 1962)

İstanbul doğumlu (23 Haziran), Batumlu kadı Hüseyin Efendinin oğlu olan Ahmet Hamdi, İlkokulu İstanbul'da; ortaokulu Anadolu'da okudu. Liseyi de İstanbul'da bitirerek Darülfünun'un Edebiyat Bölümü'ne girdi (1919-1923). On yıl dolayındaki edebiyat öğretmenliği Erzurum'da başladı; Konya, Ankara, İstanbul vb. liselerinde sürdü (1932). Güzel Sanatlar Akademisi'nde Sanat Tarihi, Estetik, Mitoloji dersleri verdi. 1939'da İ. Ü. Tanzimat Edebiyatı Profesörü oldu. Bir ara Maraş Milletvekili seçildi (1942-1946). Öğretmenlik ve müfettişlikler yaptı. 1949'da üniversitedeki görevine döndü. (Ö.24 Ocak)

"Dergah" (1921-23), "Milli Mecmua" (1926- 27), "Hayat" (1928), "Görüş" (1930-32), "Varlık" (1933-35), "Oluş, Ülkü, Aile" dergileriyle (1939-1952) "Tan" (1936) ve "Cumhuriyet" (1942) gazetelerinde şiir, makale gezi ve deneme yazıları çıkan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın; edebiyat tarihi, öykü ve roman türlerinde de yapıtları yayımlandı. Özellikle *"On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi" (1949)* ve *Beş Şehir (1946)* ile **Huzur** (1949), **Saatleri Ayarlama Enstitüsü** (1961); **"Abdullah Efendi'nin Rüyaları** (1943), **Yaz Yağmuru** (1955) adlı roman ve öyküleri ilgi toplamış; şiirleriyle tanınmıştır, Tanpmar.

Onun romanları, genellikle, bireysel ve ruhsal çözümlemeler; öyküleri, çok kez, rüya ve simgeler üstüne kurulmakta, yorumlamalara yol açmaktadır.

Huzur adlı romanında, olaylar dizisinden çok, kişiler, nesneler incelenir; konuşmalarla duygu ve düşünceler sergilenir... Kişilerin bakış açıları öne çıkar.

HUZUR

Huzur romanı, başlıca kişilerinin adına ayrılmış, dört bölümden oluşuyor; İhsan, Nuran, Suat ve Mümtaz. En önemli kişi Mümtaz'dır. Mümtaz anne ve babasının ölümünden sonra İstanbul'a gelmiş, tarih öğretmeni İhsan'ın evinde büyümüştür. Galatasaray Lisesini ve Edebiyat Fakültesini bitirir, asistan olur. Şairdir.

Romanda ana olay, Nuran, Nuran'ı seven Suat ve Mümtaz üçlüsü arasında geçer; en çok Mümtaz'ın psikolojisi üstüne kurulmuştur. Kocasından ayrılmış olan Nuran'la evleneceğini sanarak kendisine kıyan Suat, ölümüyle Mümtaz'ı alt üst etmiş; Nuran'ın kocasıyla barışması ise, onun ruhsal bunalımını doruğa çıkarmıştır.

Romanın ilk bölümündeki bir günlük olayda Mümtaz'ın hasta olan İhsan'la uğraştığı anlatılır. Mümtaz, sevmeye başladığı Nuran'ın eski kocası Fahir'le yeniden evlenip İzmir'e gideceğini öğrenir.

İkinci ve üçüncü bölümlerde, geriye dönüşle, Mümtaz, Nuran ve Suat arasındaki geçmişteki aşk ilişkileri anlatılır.

Romanda, kişilerdeki psikolojik gelişmelere ayrı ayrı yer verilmekte; tarihle, mimarlıkla ilgili konulara da değinilmektedir.

Aşağıda, Mümtaz'la arkadaşı Orhan, doğu-batı karşıtlığı dışında kalan ve toplumsal değer taşıyan konular üstünde tartışmaktadırlar.

– Maziyi ihmal edersek hayatımızda ecnebi bir cisim gibi bizi rahatsız eder, terkibin içine ister istemez sokacağız. O, kendisinden gelmemiz lâzım gelen bir şeydir. Bu devam fikrine bir vehim de olsa muhtacız. Kaldı ki dün doğmadık. En çetin realitemiz budur. Sonra hangi köklere gideceğiz? Halk ve halkın hayatı bazen bir hazine, bazen de bir seraptır. Uzaktan namütenahi bir şey gibi görünür. Fakat yaklaştın mı, beş on motifin ve modanın içinde kalırsın; yahut doğrudan doğruya bazı hayat şekillerine girersin. Klâsik, yahut yüksek tabaka kültürü, ondan birçok yerlerde kopmuşsun... Ve zaten sık sıkıya bağlı olduğu medeniyet yıkılmış.

Mümtaz:

– İşte ben bunu imkânsız görüyorum, dedi. Çünkü dediğiniz gibi dizi koptu bir kere. Bugün Türkiye'de nesillerin beraberce okuduğu beş kitap bulamayız. Dar muhitlerin dışında, eskilerden zevk alan gittikçe azalıyor. Biz galiba son halkayız. Yarın bir Nedîm, bir Nef'î, hatta bize o kadar çekici gelen eski musiki, ebediyen yabancısı olacağımız şeyler arasına girecek!

– Güçlük var. Fakat imkânsız değil. Biz şimdi bir tepki devrinde yaşıyoruz. Kendimizi sevmiyoruz. Kafamsız bir yığın mukayeselerle dolu. Dede'yi Wagner (Vagner) olmadığı için; Yunus'u, Verlaine (Verlen); Bâki'yi Goethe (Göte) ve Gide (Jid) yapamadığımız için beğeniyoruz. Uçsuz bucaksız Asya'nın o kadar zenginliği içinde, dünyanın en iyi giyinmiş milleti olduğumuz hâlde çırılçıplak yaşıyoruz. Coğrafya, kültür, her şey; bizden bir yeni terkip bekliyor; biz milyonlarımızın farkında değiliz. Başka milletlerin

tecrübesini yaşamaya çalışıyoruz... Demin sevmek dedim, fakat sevmek de kâfî değil; daha öteye geçmek lâzım. Fikri ve duyguyu canlı bir şey gibi yaşamayı bilmiyoruz. Hâlbuki halkımız bunu istiyor.

Orhan şüpheliydi:

– Hakikaten istiyor mu? Bana öyle geliyor ki, halkımız bütün bunlara başından itibaren kayıtsızdır. Bütün mazi boyunca bizden o kadar uzak kalmış ki... Bu işlerde âdeta ümitsiz. Yahut hiç olmazsa şüphede.

– Evet, halk istiyor. Tarihte bu günün hesapları arasından bakmazsan bu memleketin de herhangi bir memleket gibi yaşadığını kabul edersin. Aradaki fark bizde orta sınıfın teşekkül edememesidir. Her an doğmak için hâdiseleri zorlamıştır. Fakat doğamamıştır. Ayrılık manzarası buradan gelir. Halkın kayıtsızlığı veya bizden şüphesi bizim uydurduğumuz bir misal olsa gerektir. Aramızdaki ideoloji kavgalarında karşımızdakini yenmek için bulunduğumuz bir tabiye... Hakikatte halkımız münevverine inanır. Onu benimser. Zaten başka türlüsüne imkân yoktur. İki asırdır siyasî hâdiseler bizi bir nev'i gemi nizamı altında yaşatıyor. Mutlak olan tehlikeler bize bu terbiyeyi verdi. Halkımız münevverine daima inandı ve gösterdiği yolda gitti...

– Ve daima da aldandı!...

– Hayır, daha doğrusu biz aldanınca o da aldandı. Yani her millette olduğu gibi...

– Halkı sever misiniz?

– Hayatı seven herkes halkı sever...

– Hayatı mı, halkı mı? Bana öyle geliyor ki, hayatı daha çok seversiniz, yahut mefhumları.

– Halk, hayatın kendisidir. Hem manzarası, hem tek kaynağıdır. Halkı hem sever, hem tadarım. Bazen bir fikir kadar güzel, bazen tabiat kadar haşindir. Orada her şey büyük ölçüdedir. Çok defa büyük denizler gibi susar. Fakat konuşacağı ağzı bulunca da...

– Fakat ona gitmek, ona gidemiyorsunuz! Sefaletleri, ıstırapları, endişeleri, hatta zevki size kapalı kalıyor. Yani hepimize demek istiyorum. Ben Adana'da çalışırken bunu çok iyi duydum. Daima kapının dışındaydım...

Romanın son bölümünde Mümtaz, hastalığı ağırlaşan ağabeyi İhsan için ilâç almaya koşar. eczaneden dönerken Suat'ın hayalini görüp yere kapaklanır; kanlar içinde eve döner. Radyo, İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı haberini vermektedir...

(Huzur, 1949)

Sözcükler:

ecnebi: Yabancı.
haşin: Sert.
mazi: Geçmiş
mefhum: Kavram.
münevver: Aydın.
namütenahi: Sonsuz, ucu bucağı olmayan.
realite: Gerçek, gerçeklik.
sefalet: Yoksulluk.
serap: Yanlış algılama.
tâbiye: Taktik, hazırlama, yetiştirme.
terkip: Birleşim, tamlama,
vehim: Kuruntu.

NAZIM HİKMET (RAN)
(1901/2 – 1963)

Selanik, 20 Kasım doğumlu olan Nazım Hikmet, Bahriye Mektebi'ni bitirdi (1919), Hamidiye Kruvazörüne stajyer bahriye subayı olarak atandı. 1920'de sağlık kurulu kararıyla askerlikten çıkartıldı. Ocak 1921'de Milli Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçti. Cepheye gönderilmedi, bir süre Bolu'da öğretmenlik yaptıktan sonra Eylül 1921'de Batum üzerinden Moskova'ya gitti, Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) okudu. 1924'de Türkiye'ye döndü, bir yıl sonra yeniden Moskova'ya gitti, 1928'e kadar kaldı. 1928'de döndüğünde bir süre tutuklu kaldı. Şiirleri ile ilgili açılan pek çok davada beraat eden Nazım Hikmet 1933'den başlayarak, 1938'e kadar "gizli örgüt kurmak" suçlarından tutuklandıktan sonra, bu tarihte "orduyu ve donanmayı isyana teşvik" suçlarından tutuklandı ve toplam 28 yıl 4 ay hapis cezasına mahkûm edildi. 14 Temmuz 1950'de çıkan Genel Af Yasası'ndan yararlanarak, 15 Temmuzda serbest bırakıldı. Yasal olarak yükümlülüğü olmamasına karşın, askerliğine karar alınmasını hayatına yönelik bir tehdit gördüğü için 17 Haziran 1951'de İstanbul'dan ayrıldı, Romanya üzerinden Moskova'ya gitti. 25 Temmuz 1951 tarihinde, Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığından çıkartıldı. Ölümüne kadar pek çok ülkeye seyahatler yaptı, konferanslar verdi, şiirlerini okudu. Moskova'da Novodeviçiy Mezarlığı'nda gömülüdür (Ö. Moskova, 3 Haziran)

Şiir yazmaya 1914'te başlayan Nazım Hikmet'in ilk şiiri, Mehmed Nâzım imzasıyla ("Hâlâ Servilerde Ağlıyorlar mı") 3 Ekim 1918'de *Yeni Mecmua*'da yayımlandı.: 1921-1924 yılları arasında Moskova'da öğrenim görürken tanıştığı Rus fütüristleri ve konstrüktivistlerinden esinlenerek, klasik şiir kalıplarından sıyrılmış, özgür, yeni bir şiir dili ve biçimi geliştirmeye başladı. Bu ilk çalışmalarından bazıları *Aydınlık* dergisinde yayımlandı. İlk şiir kitabı, *Güneşi İçenlerin Türküsü* 1928'de Bakû'de yayımlandı. 1929'da İstanbul'da basılan *835 Satır*, edebiyat çevrelerinde geniş bir yankı uyandırdı. Zamanla, tam anlamıyla klasik de denilemeyecek ama biçimsel bakımdan daha az deneysel bir şiir dili geliştirdi. Halk şiirinin de doğu şiirinin de çağdaş bir şiirden ödün vermeden nasıl kullanılacağını gösterdi.

Toplumcu (Sosyalist-Marksist) Türk şairi olarak tanınan Nazım Hikmet'in genellikle, yapıtlarının (şiir, oyun, mektup, roman...) çoğunda, kendine özgü *"öyküleme"*, "coşkulu (lirik) - öğretici (didaktik)" anlatı/söyleyiş biçemiyle yazdığını; salt öykü ve roman türlerindeki yapıtlarıyla yazınsal bir varlık göstermediğini görüyoruz. Onun öyküleme biçemi, romanlarından çok, *"Memleketimden İnsan Manzaraları"*yla örneklendirilebilir.

Romanlar: **Kan Konuşmaz** (1965), **Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim** (1967)...

Öyküler: Değişik gazete ve dergilerde, değişik takma adlarla yayımladığı, çoğunluğu gülmece biçiminde, 104 öyküsü bulunmaktadır. (100. Doğum Yıl Dönümünde Nazım Hikmet'e Armağan, TC Kültür B. Y. Ankara 2002)

Nazım Hikmet'in roman ve öyküleriyle ilgili, özetle, şu değerlendirmeler göze çarpar:

*"**Kan Konuşmaz**, gerek biçimsel özelliği, gerek ülkemizdeki toplumsal sorunların güncellik halkasıyla ilgili duyarlılığıyla başarılı, kalıcı, ırkçılığa karşı, çağdaş bir romandır.."* (agy)

Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim ise, yazarın yaşamının bir kesitini, geriye dönüşlerle, yalnızca öyküleyen anılar dizisi biçimindedir. (20 yy. 2)

Nazım Hikmet'in şiirlerinde "öyküleme" biçemi egemendir.

Bahri Hazer, öykülerde yapılan betimlemeler benzeri, örnek gösterilebilecek bir "öykü-şiir"dir:

Bahri Hazer

Ufuklardan ufuklara
Ordu ordu köpüklü mor dalgalar koşuyordu;
Hazer rüzgârların dilini konuşuyor balam,
Konuşup coşuyordu!
Kim demiş "çört vazmi!"
Hazer ölü bir göle benzer!
Uçsuz bucaksız başıboş tuzlu bir sudur Hazer!
Hazerde dost gezer, e...y!
Düşman gezer!
Dalga bir dağdır
kayık bir geyik!
Dalga bir kuyu
kayık bir kova!
Çıkıyor kayık
iniyor kayık,
Devrilen
bir atın
sırtından inip
şahlanan
bir ata
biniyor kayık!
Ve Türkmen kayıkçı
Dümenin yanında bağdaş kurup oturmuş.
Başında kocaman kara bir papak;
Bu papak değil:
Tüylü bir koyunu karnından yarıp
geçirmiş başına!
Koyunun tüyleri düşmüş kaşına!
Çıkıyor kayık
iniyor kayık

Ve kayıkçı
Türkmenistanlı bir buda heykeli" gibi
dümenin yanına bağdaş kurup oturmuş,
fakat, sanma ki Hazerin karşısında elpençe divan durmuş
O bir buda heykelinin
Taştan sükûnu gibi kendinden emin
Dümenin yanına bağdaş kurup oturmuş.
Bakmıyor
kayığa
sarılan
sulara!
Bakmıyor
çatlayıp
yarılan
sulara!
Çıkıyor kayık
iniyor kayık
devrilen
bir atın
sırtından inip
şahlanan
bir ata
biniyor kayık!
– Yaman esiyor be karayel yaman!
Sakın özünü Hazerin hilesinden aman!
Aman oyun oynamasın sana rüzgâr!
– Aldırma anam ne çıkar.
Ne çıkar
kudurtsun
karayel
suları,
Hazerde doğanın
Hazerdir mezarı!
Çıkıyor kayık
iniyor kayık
çıkıyor ka...
iniyor ka...
Çık...
in...
çık...

(835 Satır, Şubat 2008)

BEKİR SITKI KUNT
(1905 – 1959)

Antakya doğumlu, tüccar-çiftçi bir ailenin oğlu olan Bekir Sıtkı, ilk ve ortaöğrenimini Antakya'da yaptı (1923).Öğrenimini bir süre İstanbul'da Edebiyat Fakültesi'nde sürdürdü. "Vakit" gazetesinde çalıştıktan sonra, girdiği Hukuk Fakültesi'ni bitirdi (1928). Düzce,Uşak ve Aydın'da yargıçlık; Temyiz Mahkemesinde savcılık yaptı (1934). İki kez Hatay Milletvekili seçildi (1938-1946). Sonra İstanbul'da yargıçlık görevine döndü (1947-1959). (Ö. 8 Mart)

"Vakit" ve "Son Saat" gazetesinde düzyazı-şiirlerle yazmaya başlayan (1925-28) Bekir Sıtkı, "Varlık, Adımlar, Yurt ve Dünya, Yeditepe..." dergilerinde, Anadolu insanının yaşamını, sorunlarını yansıtan; toplumsal gerçekçi öyküleriyle tanındı.

Öyküleri: **Memleket Hikâyeleri** (1933), **Arzu ile Kamber** (1940), **Talkınla Salkım** (1937), **Herkes Kendi Hayatını Yaşar** (1941), **Yataklı Vagon Yolcusu** (1948), **Ayrı Dünya** (1952), **Yeni Hikâyeler** (1957) ... adlarını taşır.

Seçilen Örüler*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

KENAN HULUSİ (KORAY)
(1906 – 1943)

İstanbul doğumlu (9 Haziran) olan Kenan Hulusi, İstanbul Erkek Lisesini bitirdikten sonra, bir süre Edebiyat Fakültesi'nde okudu. "Vakit" gazetesi yazı işlerinde çalıştı (1934). Yedek subay olarak askerlik görevini yaparken tifüsten yaşamını yitirdi (Ö.23 Mayıs).

"Yedi Meşale" topluluğunun öykü yazarı olarak tanınan Kenan Hulusi, ilk öykülerini *Servet-i Fünun ve Uyanış* dergilerinde yayımladı. *Yedi Meşale* dergisi kapandıktan sonra (1928), *Muhit, Mektep, Yedigün, Yeni Mecmua, Yıldız, Varlık* dergilerinde yazdı.

Öyküler: **Bir Yudum Su** (1929), **Bahar Hikâyeleri** (1939), **Bir Otelde Yedi Kişi** (1940) adlı kitaplarda toplanmıştır.

Büyük öykü olarak, **Son Öpüş** (1939), **Osmanoflar** (tefrika, 1940-1942) roman denemeleridir.

Olcay Önertoy, onun genellikle,toplumsal ve psikoljik olarak ikiye ayırdığı öykülerindeki kişilerini, gerçek yaşamdan aldığını ya da idealinde yarattığını belirtmektedir. (TRÖ).

Seçilen Örü*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

CEVDET KUDRET
(1907 – 1992)

İstanbul doğumlu (7 Şubat) olan Cevdet Kudret, İstanbul'da Davutpaşa Ortaokulu'nu, İstiklal Lisesi'ni bitirdi (1930). 1928'de katıldığı "Yedi Meşale" topluluğunun şairleri arasında yer aldı. 1933'te Hukuk Fakültesi'ni bitirmesine karşın, liselerde, sonra Ankara devlet Konsevatuvarı'nda edebiyat öğretmenliği yaptı (1934-1945). " Türk Ansiklopedisi", TDK çalışanları arasında yer aldı. SBF Basın Yayın Yüksekokulu'nda öğretim görevlisi oldu. (Ö.10 Temmuz)

1927'de şiire başlayarak *Yedi Meşale* şairleri arasına katılan Cevdet Kudret (önceki soyadı: Solok), en çok tanındığı " edebiyat inceleme – araştırmaları ve eleştirileri" yanında, oyun, öykü ve roman türlerinde de etkinlik göstermiştir.

Atilla Özkırımlı, onun " romanlarında, kendi yaşamından yola çıkarak Çağdaş Türkiye'nin toplumsal panoramasını çizdiğini" ileri sürer.

Romanlar: **Süleyman'ın Dünyası: Sınıf Arkadaşları** (1943), **Havada Bulut Yok** (1958), **Karıncayı Tanırsınız** (1976).

Öyküler : **Sokak** (1974).

HAVADA BULUT YOK

– Öykü –

"Havada Bulut Yok", yazarın "Sınıf Arkadaşları" adlı romanını sürdürdüğü yapıtıdır. 1934-1949 yıllarında Kayseri'de geçen olayları anlatır. Edebiyat öğretmeni olarak lisede görev yalan Süleyman'ın, resim öğretmeni Basri Bulut'un ayağının kırılması ve ölümü üzerine başladığı yardımseverliği; sonra, halkevi etkinlikleri ve sonuçları öykülenir.

KÜLLENEN ATEŞ

Benim ruhumu aldılar, ne yaptıklarını bilmiyorum.
OSCAR WILDE, De Profundis

Süleyman da öbür arkadaşları gibi yavaş yavaş taşra memurluğuna alışmaya başladı. Akşam olup da son dersten çıkıldı mı herkes bir yana dağılır: gündüzlü öğrenciler evlerine, yatılı öğrenciler bahçeye, öğretmenler kahveye. İşte böyle, saat üç buçuktan sonra okula bir ıssızlıktır çöker. Gerçi saat beşe kadar yöneticiler kalır, kalır ama, beşten sonra onlar da çıkıp giderler, sesleri büyülterek yansıtan taş yapıda bir tek nöbetçi muaviniyle birkaç hademeden başka kimse bulunmaz olur. Öğretmenler odası bu saatten sonra içinde oturulmaz bir yerdir; ortada bir bacağı çarpılmış uzun bir masa; şuraya buraya dağılmış on on beş tahta iskemle; masanın üstünde izmarit, sigara külü, yanmış kibrit çöpü ile tepeleme dolu iki sigara tablası; bu süprüntünün bir kısmı masanın üstüne dökülmüş. Tepede 25 mumluk bir lamba. Bir köşede kara demir bir soba; küller, sönmüş kömür parçaları yerlere saçılmış. Karşıda ön bahçeye ve sokağa bakan üç büyük pencere; perdesiz, çıplak. Bu perişan odanın boşluğunda, havada hiç kımıldamadan duran, ancak kapı açılıp kapandıkça şöyle hafifçe bir dalgalanan sigara dumanından bulutlar.

Alt katta, merdivenin yanındaki muavinler odası da başka bir âlem: duvar diplerinde dört yazı masası, bir tahta kanepe. Ortada yuvarlak bir soba. Döşeme tahtaları yer yer kopmuş, açılan deliklerin bazıları birer tahta parçasıyla kabaca yamanmış, bazıları olduğu gibi duruyor; dikkatli yürünmezse, ayak ya o sonradan çakılan tahtaların çıkıntısına takılır ya da boşluğa saplanır. Geceleri bu deliklerden fareler çıkar.

Süleyman burada bir türlü çalışamıyor, yerini yadırgıyordu. Yattıkları odaya gitse, orada da sallana sallana mantık ezmerleyen Zühtü var. Çaresiz, o da, her gün dersten sonra, Numan Halit, Himmet Rıza, Ali Metin, Ömer Fethi ve daha başka öğretmenlerle birlikte Hakkı Ağanın kahvesine gider oldu. Bir gün, iki gün, beş gün, bir hafta, bir ay, beş ay derken kendisini yavaş yavaş bıraktı, o da boş vakitlerini kahvede iskambil, tavla, domino oynamak, akşamları Şükrü'nün lokantasında içmek, okulda Zühtü'ye ve

Şadan'a takılmakla geçirmeye başladı. Vücudunun içinde ruhu sanki buruşuyor, büzülüyor, ufalıyordu. Aylar var ki eline kalem almış değil; yazmak şöyle dursun, doğru dürüst bir kitap okuduğu yok. Çevresiyle ilgisi azaldıkça, içinde yaşadığı dünya, kendisi farkında olmadan, gittikçe küçüldü, gittikçe küçüldü; sonunda, genç adam, okul, kahve, lokanta, sonra yine okul, yine kahve, yine lokanta arasında dönen birkaç kilometrelik bir daire içinde yaşamaya başladı. Bu kadar küçük bir dünyanın havadisleri ağızdan da öğrenilebiliyordu; onun için, günün birinde, öbür arkadaşları gibi, gazeteleri de okumaz oldu. Hani mangaldaki ateşin hiç fark edilmeden eriyişi vardır; önce gayet ince, beyaz bir kül tabakasıyla örtülür, sonra bu kül tabakası yavaş yavaş kalınlaşır, bir de bakarsınız ateş ateş görünmez olmuş; ortada yalnız külden bir kalıp, bir şekil görünür. Maşayla dokunduğunuz vakit külün altında kimi zaman küçük bir ateş parçası bulabilirsiniz, kimi zaman da hiçbir şey kalmamış; hepsi erimiştir; dokunduğunuz şey sadece kalıptır; şekli sizi aldatmış, boş yere elinizi uzatmışsınızdır.

Süleyman da işte böyle küllenmeye başlamıştı, fakat henüz eriyip bitmemişti.

(Havada Bulut Yok, 2006)

ZİYA OSMAN SABA
(1910 – 1957)

İstanbul doğumlu (30 Mart) olan Ziya Osman, Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra (1931), Cumhuriyet gazetesinde çalışırken, öğrenim gördüğü İstanbul Hukuk Fakültesi'ni 1936'da bitirdi. Öğrenciliğinde başladığı sanat yaşamını, "Yedi Meşale" topluluğuna katılarak sürdürdü. Emlak Bankası (1936-1945), Milli Eğitim Bakanlığı (1945-1950), Varlık yayınevi...görev yaptığı kurumlardır. (Ö. 29 Ocak).

Duyarlı duygu ve düşüncelerle yüklü şiirleriyle *Yedi Meşale*'nin şairleri arasında yer alan Ziya Osman Saba, **Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi** (1952), **İstanbul** (1959) adlı öykülerini topladığı yapıtlarında da bu yaşam çizgisini yansıtır.

Seçilen örü

MESUT İNSANLAR FOTOĞRAFHANESİ

– Öykü –

.....

Karşımda insanlar geliyor, arkamdan insanlar geliyor. Arkamdan yürüyenler nihayet beni geçiyorlar, karşımdan gelenlerin bazılarıyla bir an bakışıyoruz; bazıları beni görmüyorlar, benim de görmediklerim oluyor, bana sürtünenler, çarpanlar oluyor. Erkekler, kadınlar, uzun boylular, kısa boylular, yaşlılar, gençler, güzeller, çirkinler, zenginler, fakirler... Kocalı kadınlar, henüz nişanlılar, yalnızlar, kolunda sevgilisi olanlar, anneleri yanında yürüyen küçük çocuklar var. Cahit Sıtkı'nın bir şiirinde "gün hazinesi" dediği bacaklarını uzun konçlu şosonlarda hapsetmiş bir ömür hazinesi genç kızlar var. Yalınayak çocuklar da var. Ayakları muhafazalıların arasında seğirtip gazete satmaya çalışıyorlar. Fakat ayakları üşümüyor gibi; herhalde alışmışlardır, diyorum. Hem onlar da kunduralılardan daha az mesut görünmüyorlar. Onlardan gazete alan zenginler, verdikleri paranın gerisini istemiyorlar. Bu onların sevincini bir kat daha artırıyor.

İki yanımda bu insanları giydirmeye, doyurmaya, eğlendirmeye, bir kat daha mesut etmeye mahsus dükkânlar, mağazalar, salonlar var. Onların camekânları önünde durmaktan kendimi alamıyorum. Şu oda takımı ne güzel! İnsan yemekten sonra şu geniş koltukta kimbilir ne kadar rahat eder! Şu abajur, elindeki örgüsüne dalmış karısının yüzüne kimbilir ne tatlı bır pembelik verir... Şu masa, karşıki mağazada satılan radyolar için bilhassa yapılmış gibi, tam uygun gelecek. radyonun üstünde de şu ileride, antikacıdaki biblolardan biri...

Fakat bütün bu eşyayı nereye taşımalı? Şu kat kat apartmanların hangi katı benim olabilir? İlerliyorum...

Sanki bütün mağazalar, bütün şu insanlara saadet satıyorlar. Şu manavdaki renk renk, türlü türlü yemişlerden, mesela şu iri, sarı kabuklar portakal değil, bir sofra saadetini tamamlayacak bir başka lezzet, koku ve serinlik saadetidir...

Bu caddeye ne kadar da çok fotoğrafçı toplanmış, şimdiye kadar kaç tanesinin önünde resimleri seyre daldım. Bütün bu mesut insanlar buralara da saadetlerini tespit ettirmek için koşuşmuş olacaklar...

Bütün duvarları fotoğraflarla kaplı holde bekliyorum. Bütün fotoğraflardaki insanlar tebessüm ediyorlar... Hiçbir ihtiyar, hiçbir çirkin, hiçbir düşünceli insan resmi yok. Sanki bu fotoğrafhaneye sevinçsiz hiçbir insan ayak atmamış...

– Fotoğrafımı çektirmek istiyorum. Güzel olmasını arzu ettiğim bir fotoğraf çektirmek istiyorum, dedim. Ben konuşurken adam da beni baştan aşağı süzüyor, yüzü deminki masumluk halini yavaş yavaş kaybediyor, adeta endişeli bir ifade alıyordu:

– Buyurun atelyeye, dedi.

Ben önde, o arkada, çiçek ve lavanta ile karışıkbütün bir saadet korkusunun dalgalandığı atelyeye girdik. Gösterdiği sandayyeye oturdum. Makinenin arkasına geçti, örtünün altında kayboldu, yalnız ara sıra sesini işitiyordum:

– Tabii durun!

– Kendinizi sıkmayın!

– Buraya fotoğraf çektirmek üzere gelmiş olduğunuzu unutun!

– Güzel, sevinçli şeyler düşünün!

Bunu ihtar etmesine hacet yoktu, ben buraya zaten sevinçli düşüncelerle gelmiştim. Şimdi burada çekilecek fotoğrafı belki bir gün sevgilim çantasında taşıyacak... Belki bu resim...

Birden fotoğrafçının sesi, bu sefer biraz daha asabi, yükseldi:

– Lütfen, zorla gülümsemeyin!

Evet, zorla tebessüm ne kadar çirkindir! Zaten benim zorla gülmeye ihtiyacım yok. Şu adesenin arkasında bütün bir ebediyet bana bakıyor, demektir, ben de o ebediyete, bana hayran kalacak bütün o müstakbel nesillere büyük bir şair gibi biraz mağrur, biraz yüksekten, sadece tebessüm edebilirim.

Çok mu fazla kendini beğeniş? Çok büyük hatta gülünç bir iddia mı? Doğru! Benim esasen hayatta hiçbir iddiam olmadı ki!.. Bu çıkacak fotoğrafımın daha küçük, daha mütevazi bir vazifesi olabilir. Belki, dinimin bana vaadettiği en yüksek mertebeye erişir, belki bir gün şehit düşerim. Belki o zaman bu fotoğrafımı bazı mecmualar, diğer şehitlerinkilerle beraber basarlar... akrabamın, birkaç vefalı arkadaşın beni anmalarına vesile olur. Onlara şükran ve dostluk tebessümlerimi göndermeliyim...

Fakat şimdi böyle şeyler düşünmenin de sırası mı ya!..

Birden, fotoğrafçı siyah örtüsünü başından atarak doğruldu. Yüzü hatta biraz terlemişti, ümitsiz bir tavırla:

– Beyim, mazur görün, sizin fotoğrafınızı çekemeyeceğim, dedi.

(Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi, 1952)

CUMHURİYET KURULUŞ DÖNEMİ
(1923 – 1940)
ÖYKÜ ve ROMANDA
EN BELİRGİN ÇİZGİLER

Doğaldır ki Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla Türk edebiyatının ilk anda değişime ya da dönüşüme uğrayacağı söz konusu olamaz. Ne var ki edebiyat tarihimiz, değerlendirme yaparken, yüce ***Atatürk***'ün önderliğinde başlatılan köklü değişim, atılım ve devrimlerin, bu dönemde yetişen *Reşat Nuri Güntekin, Memduh Şevket Esendal, Peyami Safa* gibi yazarlarla, yazılan öykü ve romanlarda, önemli izler bıraktığını gözardı etmeyecektir.

* Bu dönemin öykü ve romanlarında, siyasal değişimlerin yansımalarından çok; değişik toplumsal görünümlerle birlikte, bunların simgeleri sayılabilecek kişilerin betimlenmeleri, öykülenmeleri göze çarpmakta; bu değişik görüntülerde daha çok, geleneksel, ulusal / toplumsal ya da bireysel yaşamlar söz konusu olmaktadır.

* Kişilerin yaşamlarıyla ilgili sorunlara bağlı ruhsal çözümlemelerin, derinlemesine olmasa bile, betimlemelerle öne çıkarıldığı;

* Türkçe'nin özleştirilmesi çabasıyla kazanılan "yalınlık" niteliğinin, yazarların dil ve anlatım özelliklerini büyük ölçüde etkilediği;

* Ülkeci, ulusçu, toplumcu akımların; gerçekçi gözlemlerin, kimi yazarların yapıtlarında belirli izlerle yol bulduğu ileri sürülebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1940-1960 DÖNEMİ ÖYKÜ - ROMAN

- I -

1900 - 1919 doğumlu yazarlar

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL
ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR
HALİKARNAS BALIKÇISI
SUAT DERVİŞ
SAİT FAİK ABASIYANIK
SABAHATTİN ALİ
REŞAT ENİS (AYGEN)
İLHAN TARUS
HASAN İZZETTİN DİNAMO
SAMET AĞAOĞLU
KEMAL BİLBAŞAR
KEMAL TAHİR (DEMİR)
RIFAT ILGAZ
ORHAN KEMAL (ÖĞÜTÇÜ)
ÜMRAN NAZİF (YİĞİTER)
HALDUN TANER
ŞAHAP SITKI
MELİH CEVDET ANDAY
AZİZ NESİN
ORHAN HANÇERLİOĞLU
SAMİM KOCAGÖZ
PERİDE CELÂL
FAHRİ ERDİNÇ
TARIK BUĞRA
MEHMET SEYDA
VEDAT TÜRKALİ

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL
(1883 – 1952)

Tekirdağ Çorlu doğumlu (29 Mart), bir çiftçi oğlu olan Memduh Şevket, Edirne Rüştiyesinde kısa bir öğrenimden sonra kendini yetiştirdi. Fransızca, Rusça ve Farsça'yı öğrendi. 1906 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girdi.1908'de parti müfettişi oldu. Çiftçilikle geçiniyordu (1907-1913). Birinci Dünya Savaşı başlayınca Anadolu ve Rumeli'yi dolaştı. 1920'de BMM Hükümeti'nce Azerbaycan'a ortaelçi olarak atandı. Dönüşünde (1924),Galatasaray ve Kabataş Liselerinde bir süre tarih, coğrafya dersleri okuttu. Sonra, Tahran (1925-1930), Kabil (1932) ve Moskova elçiliklerinde görev aldı. CHP Genel Sekreterliği yaptı (1938-1945). Elazığ ve Bilecik'ten Milletvekili seçildi. (Ö. 16 Mayıs)

Önceleri "*Meslek*" gazetesinde, 1946'dan sonra, "*İstanbul*", Sanat ve Edebiyat", "*Seçilmiş Hikâyeler*", "*Ulus*", "*Ülkü*", "*Hisar*", "*Pazar Postası*", "*Türk dili*" dergi ve gazetelerinde yayımlanan öyküleri ve özellikle *Ayaşlı ile Kiracıları* (1934) adlı romanıyla tanındı.

(1900 doğumlu olmamasına karşın, Esendal'm "Yeniler Dönemi" yazarları arasında anılması uygundur. MÜ)

Öykülerinde gözlemlerinden, doğal ve yalın konuşmalardan, geleneklerden, köyde, kentte yaşayan küçük insanların (işçi, esnaf, köylü, memur...) ilginç görünmeyen, ancak gerçekçi yaşantılarından yararlanan Memduh Şevket Esendal; romanlarında da onların toplumsal ilişkilerini sergilemeye çalışır. Anlatımında özenti yerine doğallığı yeğleyen özgün kişilikli bir yazardır.

Öyküler: **Birinci Kitap** (1946) / **Otlakçı** (1958); **İkinci Kitap** (1946) / **Mendil Altında** (1958); **Temiz Sevgiler** (1965), **Ev Ona Yakıştı** (1971), **Sahan Külbastısı** (1983), **Veysel Çavuş, Bir Kucak Çiçek, Hava Parası, İhtiyar Çilingir** (1984); **Bizim Nesibe** (1985), **Kelepir** (1986), **Gödeli Mehmet** (1988), **Güllüce Bağları Yolunda** (1992), **Gönül Kaçanı Kovalar** (1993)...

Romanlar: **Ayaşlı ile Kiracıları** (1934); **Vassaf Bey, Miras** (1988)...

AYAŞLI İLE KİRACILARI

Cumhuriyet'in kuruluşunun ilk yıllarında Ayaşlı İbrahim Efendinin Ankara'da aldığı bir apartman dairesinin dokuz odasını kiraya verir.

Her odada geçen değişik olaylar, kişiler ve aralarındaki ilişkiler öykülenmektedir...

Ayaşlı benim yanımdaki odada oturuyor. Kapıdan girince insan kendini Semercinin hanında bir odada sanır: Yere serilmiş bir yatak. Bu yatak bazı günler dürülüp, köşeye kaldırılır, bazı günler de serili kalır. Ayaşlı üstünde oturur. Kapı arkasında su testisi, ağzında mavi maşrapa kapalı. Kapı karşısında pencerelerin önünde yere serili bir yatak daha... Bunda Ayaşlı'nm oğlu yatar.

Yerde Kırşehir örneği üç halı seccade. Bir köşede üstü renkli teneke kaplı bir sandık, bir eski bavul, kapağım Ayaşlı'nın kendi, kösele parçalarıyla mıhladığı bir gaz sandığı. Bunu Ayaşlı çamaşır dolabı gibi kullanır. Üstünde oturduğu zaman soluk pembe yorgan boydan boya yatağın üstüne serilir, daha üstüne de yerdeki seccadelerden biri yayılır. Yatağın başucunda, duvarda asılı bir saz. Keyfi yerinde oldu mu, Ayaşlı saz çalar. Evde kalorifer, elektrik, mutfakta havagazı varken, Ayaşlı kahvesini mangalda pişirir. Bu saç mangal Ayaşh'nın odasıyla mutfak arasında gezer durur, bu yüzden sabahları bütün bizim bölükte kömür kokusu duyulur. Faika söylenir, Ayaşlı aldırmaz.

İlkin gördüğüm zaman Ayaşlı'nın odası bu anlattığım gibiydi...

Ayaşlı bu yanındaki oğlunu okutmak için getirmiş, ancak nedense onu mektebe yollamaz. Oğlan evde okuyacak, sene sonunda mektebe gidip imtihan verecek. Haftada bir, iki kere kılıksız bir adam gelir, sanki çocuğa ders gösterir. Babası evden çıkınca, bu oğlan Faika'nın odasmdadır. Akşama kadar oradan çıkmaz. Faika'nın misafiri olursa, mutfakta gününü geçirir. Sessiz bir çocuk gibi görünürse de Halide'nin kavlince çok terbiyesiz imiş kabaca el şakası yaparmış...

Ayaşlı'nın yaradılışının en göze çarpan yeri: Parayı kazanırken başka, yerken başka adam olmasıdır. Parayı kazanırken Ayaşlı, sert, haydut, aldatıcı, acımasız bir adamdır.

Kazanmak için bu haksızlıkları yapmanın da doğru olduğuna inanır, yalansız, dolansız alışveriş olur mu? Doğru alışverişi sen yapsan başkaları yapmaz. O kazanır, sen ağzını havaya açarsın, der.

Kazanmak için Ayaşlı'nın yaptıklarının yüzde birini Hasan Bey'e yaptıramazsınız. Hasan Bey, rüşvet alan memurlara kızar, köpürür; Ayaşlı ise rüşvet almayan, yahut rüşvet alıp da gene iş bitirmeyen memurlara kızar.

Bunların ellerinden iş çıkmaz ki, der, ne kendilerine hayırları var, ne başkalarına.

Bir gün kendi işlerini anlatırken diyor ki:

– Benden para almadı, sözüm buradan dışarı, bu pezevenk, diyesin başka birinden al da, onun işini yap, hiç olmazsa bir fıkara da, birkaç para kazansın! Bunlara baksan herkes acından ölmeli! "Fesat karıştı" diye kağıtları bozmuş.

Ayaşlı'ya göre, bir memur da pazarda bir dükkâncı gibidir. Rüşvet alıyorsa, eh, o da geçinecek... Bir memur rüşvet alır da, iş yapmazsa, bu bir bakkalın parayı alıp malı vermeyişi gibidir. Gözünü açmalı, malı kaptırmamalı... Bir iş için başka bir çıkar da, daha fazla verirse, eh, hakkıdır. Sen daha çok vereydin!...

Ayaşlı için, "Hükûmet" demek memurlar demektir. Büyük memurlar, küçük memurlar toplanır, adına hükûmet derler.

– Memurluk kazançlıdır, derler ya, kulak asma. Çoğu borçludur. Aldıklarını karıları yer. Onlarda karılar vardır, fil gibidir, birini bir köylü toplansa doyuramaz!

Ayaşlı bu söylediklerine inanır, ancak inandıklarını her yerde söylemez. Çok konuşmaktan hoşlanmaz. Dinler...

Kalabalık bir yerde, tanımadığı adamlar yanında büsbütün susar. Bu huyundan Hasan Bey'den çok ayrılır. Hasan Bey söyleyip, herkesi ağzına baktırmak ister. Her zaman hükûmetten şikâyetçi olması, hiçbir işi beğenmemesi, biraz da bunları herkesin isteyerek dinlemesindendir.

Hasan Bey eğer dinleyen bulursa, devletler arasındaki yüksek siyasetten de konuşur: Alman Fransız'a demiş ki: "Beş yıla varmaz, gene kapında biterim, ver artık benim kralımı!" Fransız da Alman'a demiş ki: "Ver sen paraları, al kralını. Eğer sen de bir daha belini doğrultursan, gene gel buyur!"

Kazandıklarını yerken, bu iki adam, birbirine çok benzerler. Bunların ikisi de yalnız yemekten, içmekten hoşlanmazlar. Birlikte yenilen yemeğin parasını ikisi de kendileri vermek isterler. Hasan Bey olsun, Ayaşlı olsun, yanlarına birini takmadıkça, ahçı dükkânına girmek istemezler, rakı içirirler. Köylülerinden bir gelse, Ayaşlı'dan para istese boş çevirmez, yeter ki, bu alışveriş olmasın...

Kahramanlıktan, batırlıktan, yiğitlik hikâyelerinden ikisi de coşarlar. Bir gece Ayaşlı'ya bir misafir gelmişti, İzmir muharebelerini anlattı, ikisinin de dudakları titredi, az kaldı ağlayacaklardı.

....

(Ayaşlı ile Kiracıları, 1934)

MENDİL ALTINDA

– Öykü –

Ağustos. Cuma günü. Sicil müdürü Cavit Bey, yemekten sonra minderin üstüne uzanmış, uyumak istiyor. Ama, karasinekler rahat bırakmıyorlar. Köylülerin, duvar diplerine uzanıp, yüzlerine birer mendil örterek mışıl mışıl uyudukları gözünün önüne geldi. İmrendi. Uzandı, sandalye üzerinde duran ceketinin cebinden beyaz keten mendilini alıp, yüzüne örttü, sıkıntılı olmasına aldırmayarak uyku gelecek diye bekledi. Bu arada da ilkin çocuklarının mektep taksitleri için gönderdiği paranın makbuzunu nereye koyduğunu düşündü. Sonra, karısının "Para yetiştiremiyorum" diye sızlanmasını hatırladı. "Ben burada aç duracak değilim ya!" dedi. Maaşlara zam yapılacak diyorlardı... Müsteşarın, kendisini sevdiğini düşünüp, sevindi. Yanlışlıkla işten el çektirilen bir memuru Cavit Bey'in bir sözü ile müsteşar hemen eski işine göndermişti. Ya böyle olmayıp da müsteşar dayatsaydı. Bu zavallı adam sefil olurdu. Sonra onun han köşelerinde sürüneceğini, nasıl borçlanacağını, kılığının nasıl bozulacağını, tıraşının nasıl uzayacağını birer birer gözünün önüne getirdi. Acıdı. "Ya, müsteşar kabul etmese idi" diye düşündü. O zaman sanki müsteşar dayatmış gibi kızdı. Kendi kendine sordu: "Ne yapardım?" Hemen ceketinin göğsünü ilikledi, arkadaşına "Ver şu evrakı" dedi, başını kaldırdı, her gün sorduğu gibi "Hayrola, müdür bey?" diye sordu. "Efendim, dedi, açıkta kalan filân efendi için olmaz buyurmuşsunuz... Bu da revâ mı efendim. Bu zavallı nereye gidip derdini anlatsın? Bu bizim yanlışımız yüzünden işten el çektirilmiş. Kendisinin bir günahı var mı? Siz de çoluk çocuk sahibisiniz. İnsaf ediniz efendim". Müsteşar, "Olmuş olmuştur, diyor. Bir defa her nasılsa el çektirilmiş. Memuriyet hayatında böyle şeyler olur. Kendine başka iş arasın..." Sicil müdürü bu haksızlığa karşı köpürüyor. Müsteşara diyor ki: "Bu iş aksederse, elbette bizim için iyi olmaz". O, bu sözleri söylerken, bütün kalem arkadaşları, bütün daire halkı da kapıdan dinleseler... Sicil müdürüne ateş basıyor. Bütün daire, bütün işitenler, onun yiğitliğine, kabadayılığına şaşıp kalıyorlar. Çarşıdan, pazardan geçerken, herkes arkasından gösteriyor... Müsteşar, sicil müdürünün sözlerinden korkuyor, imzasını bozup, sözünü geri alıyor, sicil müdürü, kâğıtlar elinde odadan çıkarken, kapıda dinleyenlerin aralıktan kendi odalarına kaçtıklarını görüyor, aşağı inip elindeki kağıtları muavinin önüne atıyor. Muavin, müsteşarın silinmiş imzasını görünce, ağzı açık kalıyor. Sicil müdürü, muavinin şaşırdığını düşününce, beyaz keten mendil altında tatlı tatlı güldü. Sonra, işine yeniden tâyin edilen memur haber alıyor, gelip sicil müdürünün ayaklarına kapanıyor, bu iş de her yerde duyuluyor. Karısının kulağına kadar da gidiyor. Kadından bir mektup: "Orada bu kadar işler yapıyorsun da, bize para göndermiyorsun!" Artık kızıyor. Bu kadar da olmaz... Hemen o da bir mektup döşeniyor. Aradan biraz geçince, bilmem nerenin ikinci müntehiplerinden bir mektup: "Mebus seçeceğiz, kabul buyurunuz".

Mazbatası Meclis'ten geçince bir gün daireye geliyor, bütün arkadaşları tebrik ediyorlar, müsteşar, oda kapısından karşılıyor, pantolonunun arka cebinden altın tabakasını çıkarıp, cigara veriyor.

Meclis'e girince ilk iş, memur maaşlarının artırılmasma dair bir teklif...

Sicil Müdürü, terden, heyecandan boğulacaktı. Mendili yüzünden çekip fırladı. Yüzü kızarmış, gözleri dönmüş, saçları dikilmiş, köşeye durdu. " Bu mendil altına nasıl uyunur? diye düşündü, sonra da tekmesiyle odanın döşemesini teperek:

– Meryem, bir kahve pişir, diye hizmetçisine bağırdı.

(Mendil Altında, 1983)

HASTA

– Öykü –

Maliye Veznesi'nden Tevfik Efendi, banka önünde vezne arabasından inerken, nasıl oldu ise, ayak bileğini incitmiş, iki gündür hasta, evde yatıyor. Komşuları hatırsora geliyorlar. İki gündür evde yaşayış değişmiş herkesten sıcak bir sevgi görüyor. Karısı, sanki o eski karısı değil, tanıdıkları eski tanıdıkları değil. Hepsi değişmişler, hepsinde, yalan da olsa tatlı bir sokulganlık, bir yaltaklık var. İki gündür; tavuk suyuna çorba pişiyor, ıhlamur kaynatılıyor, ayağını sedef yağı ile ovup üstüne sıcak tülbent koyuyorlar. Havacıva muşambası sarıyorlar. Komşular içinde öyleleri var ki, sabahleyin işlerine giderken uğramışlardı. Akşam üstü gene uğruyorlar. "Bize bir hizmet varsa, yapalım" diyorlar. Herkes, her şey tatlı, ılık, yumuşak!...

Tevfik Efendi yatağa uzanmış, bu tatlı yaşayışı sanki yudum yudum içiyor, inleyerek, gözlerini bayıltarak nasıl düştüğünü anlatıyor:

– Innh, kaderde bu da varmış... ınnh... Dedim ya, olacak olduynan oluyor... Yer düz, güzel yaya kaldırım, bizim vezne arabası durdu, ben de indim. Düşmedim, kimse bana dokunmadı, atlar ürkmedi, araba kımıldamadı, dedim ya hiç. Bu ayağımı yere koydum, vay efendim sen misin koyan! Nasıl anlatayım size... Sanki topuğum iki taş arasında ezildi. Innh.. Ne ise bizi oradan kaldırdılar, eczaneye. Ayak olmuş bir kütük! Ya acısı ınnh... Ayakkabıyı çıkaracak oldular, ben dokundurmuyorum ki adamlar çıkarsınlar. Neyse çıkardılar. O aralık açıkgözün biri de ayağımdan çıkan potini almış, savuşmuş. Eczacılar o kadar aradılar, bulamadılar. Tek kunduranın da çalındığını yeni gördüm, ınnh...

– Canım, senin canın sağ olsun. Kunduranın lakırdısı mı olur?

– Hay hay. Uzatmayalım, bizi arabaya koyup daireye götürdüler. Kim gördü ise şaştı. Innh... İnanır mısınız belim, elim kolum, ensem, her yerim ağrıyor. Innnh...

– A, elbette! Sen bir ayak deyip geçme, bin bir damarı var. Her biri bir yana bağlı. Adamın budunda bir çıban çıkıyor da, bir hafta baş ağrısından kurtulamıyor. Benim başımdan geçti. Kolay mı? Neyse bununla geçmiş olsun. Damar damara binmiştir. Taze inek mayısı olsa da sıcak sıcak üstüne vurulsa, birebirdir, yahut çiğ bal sürmeli. Üstüne de bolca karabiber ekip kirli yapağı sarmalı. İki günde ne varsa çeker, alır.

Yoklayıcıları ile konuştukça, Tevfik Efendi açılıyor, inlemesi kesiliyor, artık gözlerini süzmesi, burnundan soluması kalkıyor. Kahveler, cigaralar içiliyor, konuşuluyor.

Sonra misafirler giderken Tevfik Efendi yeniden hasta. İnliyor, göz süzüyor, burnundan soluyarak konuşuyordu:

– Innh, eksik olmayınız, size de rahatsızlık oldu... Innh...

Yataktan doğrulmak ister, arkadaşları bırakmazlar, selâmlaşırlar, çıkıp giderler. Tevfik Efendi yeniden yumuşak yatağa uzanır.

Biraz sonra karısı gelir.

– Nasılsın? Biraz rahat ettin mi? İstersen tülbenti gene ıslatalım. Şahver hamım, erkek incir yaprağı diyor. İşletir, ufunetini alır, diyor.

– Bilmem, sen bilirsin! Hem zonkluyor, hem ateş gibi yanıyor. Yorgan bile ağır geliyor. Ne zor şeymiş...

– Geçer, bir şeyciğin kalmaz, inşallah!

Yorgan açılır, ayağın yanma bir yastık konur, gene yorgan örtülür. Biraz sonra bacanağı gelir. Tevfik Efendi yeniden başlar:

– Innh... dedim ya! Olacak olduynan oluyor! Yer düz, güzel, yaya kaldırım, bizim Vezne arabası durdu, ben de indim... Innh, atlar ürkmedi, kimse bana dokunmadı, düşmedim, ayağımı yere kor komaz, vay efendim sen misin koyan...

Yatak yumuşak, oda ılık, yaşayış tatlı, herkes sevimli, yalnız ne kadar yazık ki çok sürmüyor! On gün sonra gelen giden seyrekleşti.Karısı da tavuk suyuna çorbayı pişirmez oldu:

– Sen pek gayretsiz oldun. İnan olsun ben senden daha hastayım. Yatsam, yatacağım. Bak bugün gene başım çatlıyor, ayakta zor geziyorum, demeye başladı.

Tevfik Efendi'nin bileğindeki şişkinlik kalmamışsa da daha ağrısı varmış. Bir sargı, üstüne bir çorap, daha üstüne de bir terlik, eline de bir baston aldı, sokağa çıktı. Haber alamamış, alıp da gelememiş olanlar rasgeldikçe soruyor, o da nazlarını yapıyor, anlatıyor, kırıyor, dinleyenler de:

– Vah, vah geçmiş olsun, büyük kaza geçirmişsin, diyorlardı.

Tevfik Efendi, eşe tanışa biraz da böylece nazlandıktan sonra bir gün kalemine gidip işine başladı.

Bütün arkadaşları:

– Acele ettin, dediler. Birkaç gün daha çıkmamalı idin.

Dedi ki:

– Doğru söylüyorsunuz, bizim evden de çıkma, dediler, dediler ama, doğrusu dayanamadım. Yatak güç... Çıktım işte!

(Mendil Altında, 1983)

HAŞMET GÜLKOKAN

– Öykü –

A.B.T.İ. Müdürlüğü Hesap İşleri kaleminde yoklama masası işyarı Haşmet Gülkokan; Soma'da doğmuş, İstanbul'da büyümüş, Ankara'da Gümülcine'li bir bayanla evlenmiş, iki de sevimli çocuk sahibi olmuş; kırk yaşlarında, kısaca boylu, buğday benizli, güler yüzlü, konuşkan bir adam; iş saati bitip de kaleminden çıkınca, doğru Şakir'in fırınına gidip ekmeğini alır, evin yolunu tutar. Para kıt, geçim de dar ise de, evdekiler yoktan anlamazlar, bulup buluşturup bir şeyler almalı, çantayı, kese kâğıdını, cepleri, koyunu koltuğu doldurup eve öyle gitmeli. Araştırıp ucuzunu bulmadıkça, dükkânlarda çene çalmadıkça çanta dolmaz; tanıdıklarından biri rasgelirse, durup konuşmak, söyleşmek, dedikodu etmek de var! Kolay mı! Haşmet Gülkokan, gün olur ki evine, sular kararıktan, ışıklar yandıktan, geceden de biraz geçtikten sonra varabilir. Evden bilirler. Merak etmezler. Merak etmediklerini Haşmet de bilir, acele etmez, ağırdan alır. Nasıl ki bu akşam da ağırdan alıyor. Ekmeğini alınca doğru Hal'deki sakatatçıya uğradı.

– Gülüm, bizim ciğer, diye sordu.

– Hazır Haşmet Bey.

– Ne? Hazır mı? Hay ömrüne bereket. Hangi dağda kurtlar öldü* Bense atlatacaksın diye, biraz küfür hazırlamıştım. "On gün oldu, parasını verdik, nöbetini bekledik, gene de ciğeri alamadık. Dağ mahallesinin karılarından aşağı olduk. Bu ne yüzsüzlüktür, ne kepazeliktir a şekerim!..." diyecektim. Küfür deyip de geçmeyelim, adamın karnının şişini indirir. Sinemakiden daha iyidir. Şimdi bütün söyleyeceklerimden vazgeçtim. Tövbeler olsun! Bilip ettiklerime! Senin şimdi kâğıdın da yoktur, al bakayım şu gazeteyi. Bak iyiliğimi unutma. Sar şu ciğeri, koy şu çantaya, oh! Ömür bee! Yürü Haşmet yürü, saçın sürünsün! Masal etme gene aşığın cuk oturdu.

Haşmet Bey yürür, karşıdaki sıraya geçip, balıkçıya:

– İhsan Bey gülüm, çavelyaları boşaltmışsın!

– Çıkmıyor, Haşmet Bey. Dere balığı var, almaz mısın?

– Yayın kafasından çorba, oooh! Bayılırım! Bilen olmalı da, pişirmeli de, Haşmet de yemeli de, sen de karşısına geçip seyretmelisin. Bak ne şeker olur. Yengen bu işlerden çakmaz. Bize kaba balık ister. Palamuttur, toriktir, sivridir, altıparmaktır. Tavasını yapar, bolca limonu basınca, biraz da tahin helvası aldın mı, mis! O mübarekler de şimdi çıkmaz oldu. Benim sormam da hani yârenlik olsun, anlarsın ya! Hadi, hoşça kal bakalım!

Haşmet Bey yanındaki dükkânın önünde oturup kalfaya:

– Gülüm, salata malata alabilir miyiz?

– Verelim bayım!

– Ver ya, ver ama ne bileyim, bizim keseye uyar mı?

– Üçünü otuz yedi paraya veriyoruz.

– Aman gülüm, bu ne hesap! Kuyumcu musun? Yeşil salata alıyoruz. Bu kadar ince hesap olur mu? Bu mübarek ottur.

....

– Ulan Haşmet, yoksulluk maskaralık bee! Herif yüzüme bile bakmıyor. Kör olsun Necibe Kadın'ın tavukları. Ben salata mı alırdım! Komşu hatırı. Biraz ekşice söylesen, bizim bayan darılır.

Haşmet Bey, köşedeki dükkândan salatalık, limon alır, Hal'den çıkar. Suluhan'a doğru inecek oradaki dükkânları tarayacak olur; karşısına İstanbul'dan tanıdığı bir arkadaşı çıkar.

– Vay gülüm, nereden bu geliş?

– Haşmet Bey, sen Doktor Vasfi Bey'in evini biliyor musun?

– Hangi Vasfi Bey, gülüm! Ne var, hastan mı var?

– Hastam yok. Sen evini biliyor musun?

– Bilirim. Şurada Tezgâhçılar'da bir apartmanı vardır.

– Gel şu evi bana göster.

– Gülüm, ben ufak tefek alacağım.

– Bırak şimdi ufak tefeği...

Haşmet Gülkokan sürüklenir.

...

Gülkokan söylenerek dükkânların önünde takılarak, şekerciye uğrayıp çocuklara şeker alarak Samapazarı'na çıkar, Cebeci'ye doğrulur. Hamamönü'ne kadar iner. Eskici dükkânına girerek:

– Günaydın eskici başı! Bizim bayanın ayakkabıları için bir diyeceğin var mı? diye sorar.

Eskici boynunu bükerek:

– Haşmet Bey, Bey'im, der, bak şu halime! Sabahleyin dükkândan çıktım, daha şimdi geliyorum. Sor, çıraktan. Hava parası olmadı mı, hiçbir iş olmuyor. Daha ağzıma bir lokma ekmek koymadım. Allah seni inandırsın!

– Doğru tosunum, Allah seni inandırsın. Yoksa benim kendi kendime inanacağım yok. Sen iş peşinde koştuğunu söylemesen, ben seni şu sinemaya gitmiş sanacaktım.

– Kapıda mı gördün? Resimlere bakıyordum, içeri girmedim.

Haşmet gözlerini tavana kaldırdı:

– Hey, Ulu Tanrım, dedi, şu Haşmet'i ne akıllı yaratmışsın! Şu bendeki atışa bak, sonra da tutturuşa bak! Bu hergeleleri nasıl da tanırım. Dükkânı çırağa bırakıp akşama kadar, Kayserilinin kahvesinde tavla oynar mı oynar! Sinemalarda dolaşır mı, dolaşır! Kursağında da ekmek ufağı yok mudur, yoktur! Ne diyeceksin, hiç... ne ise aslanım, şimdi bu lakırdıları bırakalım da sözümün özüne gelelim. Şu bizim pabuçlar ne olacak? Öyle kutlu bir günceğiz gelecek mi ki, bizim bayan pabuçları ayağına geçirsin de şuracıktan tıkır tıkır geçsin! Senin de yedi göbek geçmişine rahmet okusun ha? Söyle, gülüm tam iki ay oldu.

– Haşmet Bey, bana iki gün izin veremez misiniz?

– Gülüm can sana kurban... Vermeyip de ne halt edeceğiz? Şimdi pabuçları geri istesem bulması iki gün sürer. Belki de hiç bulunmaz.

....

Haşmet Gülkokan yürür, beş on adım ötede, bakkalm önünde ilişir. Bakkal, portakal sandığını açmış, dükkânm dışına duvara dayayıp eğrice koymuş, Haşmet bunu görünce, söylenir:

– Ulan, bizim sokak çocukları ne insan şeyler be! Bu portakallara "gel gidelim" demiyorlar.

Yüksek sesle dükkânın içine seslenir:

– Bay Haktartar! Gülüm neredesin?

– Buyurun Haşmet Bey.

– Şekerim bu portakalların hediyesi kaça?

– Halis Dörtyol'dur, Haşmet Bey, korkma al... Son turfanda. Bir daha geleceği de yok.

– Parasını da sorayım mı?

– Haşmet Bey, şuradan Hal'e kadar bir zahmet et; bak kaça veriyorlarsa, iki kuruş aşağısına ben vereyim.

– Aman gülüm bayılacağım, portakal almanın kestirme yolu bu mu? Böyle kurumuş portakal Hal'de ne gezer!

– Kurumuştur ama içi bal gibidir, biz o senin dediğin malı dükkânımıza sokmuyoruz. Bizim müşterimiz kibar müşteri.

– Elmasını bu kibar müşteriler içinde ben de var mıyım?

– Varsn ya! Bugüne bugün sen de bir masa başında oturuyorsun. Sana da devletten bir iş vermişler. İstersen herifleri karşına diker, iki gün oynatırsın.

– Doğru şekerim. Biraz paramız kıtca ama, kibarlığımız var ya!

– Paran kıtsa itibarın sağ olsun.

....

Haşmet söylenerek mahallesine indi, önünden geçtiği küçük bir evin bahçesinde, eski bir kilimi silken bir adama:

– Akşamlar aydın Bay Sabri, dedi. Unu getirdiler mi, unu?

– Getirmediler Haşmet Bey.

– Getirirlerse beni unutma. Çocuğun bacağı nasıl oldu?

– İyidir, kapanıyor.

– Ben sana demedim mi? Kapansın bakalım.

Birkaç adım yürüdükten sonra elinde sirke şişesi ile bakkala giden yaşlı bir kadına:

– Fatma hala, paraları hazırla! Kaput bezini alacağım, kâğıdını getirdiler. Perşembeye hazır.

– A, eksik olma Haşmet Bey. Ama, ben şimdi parayı nereden bulayım? Çok para mı? Sen alsan da ben sana ödesem...

– Yo, hiç öyle şakaya gelemem. Sözünden de cayma. Sen bana "al da parası hazır" demedin mi?

– Demişimdir, demişimdir ama, şimdi inan ki on param yok.

– Ben tanımam. Torunun iki hafta sinemaya gitmesin. Canı çıkmaz ya? Yahut güveyin olacak o sarhoş herif iki kadeh az zıkkımlansın.

Aralarındaki evin penceresinden bir erkek sesi:

– Haşmet Bey, günahımı alma.

– Vay gülüm, sen orada mı idin? Bülbülü an, kafesi yanına koy derler.

İçerden bir kadın sesi:

– Haşmet Bey, Tahsin bıraktı siz mi başladınız?

– Bay sayın bayan, siz de mi buradasınız? Sayın eşiniz daha ayrılmadı. Geçmişleri anıyorum da ağzı kulaklarına varıyor.

....

Bu sırada Haşmet'in oturduğu evin bahçe kapısı açıldı, iki erkek çocuk koşup babalarına sarıldılar. Haşmet bunları görünce:

– Amanın şunlara bakın, dedi, yaradanın birliğine emanet. Çocuk değil ay parçası! Nasıl da kendime benzetmişim!

Çocuklardan sonra Haşmet'in karısı geldi. Kocasının elindeki çantayı, paketleri aldı.

Haşmet'in kendisi gibi güler yüzlü karısı, Tahsin ile karısına gülümsedi, sonra da kocasına:

– Bitir artık Haşmet! Tanrım öğmüş yaratmış!

Karısı:

– Ama, artık çok oluyorsun, yürü bakayım eve, dedi.

Haşmet'i eve soktular. Kapıyı kapayıp sürgülediler.

Yaşayışından rasgele bir yaprağını yazarak, iyi bir adam, doğru bir adam olan Haşmet Gülkokan'ı siz okuyucularıma tanıtmak istedim ki, günün birinde ona bir dükkânda, bir tanıdığın evinde yahut sokakta rasgelirseniz, yahut bir işiniz düşüp de dairesinde karşısına çıkarsanız, bilesiniz; konuşup görüşesiniz. Bir hizmetinizde bulunabilmek, işinizde size yardım etmek, size yararlı olabilmek için çırpınacak, elinden geleni yapacaktır. Sizden istediği karşılık da, yalnız bir güler yüz, bir iki tatlı sözdür.

(Temiz Sevgiler. 1965)

FEMİNİST

– Öykü –

Vilayet memurları yemeğe çıkıyorlar. İstatistik Müdürü Selim Bey, merdivenden inerken, ayrı ayrı kalemlerden çıkmış birkaç genç, önü sıra iniyor, konuşup görüşüyorlardı. İçlerinden biri, birazcık durup elini göğsüne vurarak, arkadaşlarına meydan okur gibi:

– Ben feministim, feminist... dedi.

Sonra arkalarından gelen Salim Beyi görüp seslerini kestiler, yol verdiler.

Salim Bey geçti gitti, ama, bu "feminist" sözü aklma takıldı. Çokça kullanılan bir söz. Mânası ne olsa gerek? "Kadıncı" demek mi? Yemekten sonra dairede çalışırken gene aklına geldi. "Bir bilenden sormalı" diye düşündü.

Akşam üstü, merkez kahvesinde tavla seyrederken yeniden hatırladı. Yanındaki masada oturan, orta mektep hocalarından Aytaş Bey'e sordu:

– Aytaş Bey, dedi, feminist ne demektir?

Aytaş Bey, dirseğini masaya dayamış, elini kalpağının içine sokmuş, dalgın, tavla seyrediyordu. Uykudan uyandırılmış gibi sözleri süzük, döndü, Salim Bey'e baktı. "Beni imtihan mı edeceksin?" demek ister gibi:

– Sanki bilmiyor musun? Dedi.

– Biliyorum ama, gene de soruyorum. Biliyorsan söyle.

Aytaş Bey, dargın:

– Birader, dedi. Hem biliyorsun, hem de gene niye soruyorsun?

"Beni mantara bastıramazsın" demek ister gibi, kaşlarını yukarı kaldırıp başını öteye çevirdi.

Salim Bey sıkıldı.

– Söylesen ne olur, dedi. Belki bir bilmediğim var da onu öğrenmek istiyorum!

Öteki yüzünü çevirmeyerek:

– Bilmiyorum, birader, dedi.

Tavla oynayanlardan biri, Kerim Bey, eski "Sahil Sıhhıye" memurlarından, eşi akranı arasında bilgiç geçinenlerden bir adam. Aytaş Bey'den sordu:

– Ne soruyor?

– Hiç canım, alay etmek istiyor!

Salim Bey kızar gibi oldu.

– Hiç alay etmek istemiyorum, dedi, "feminist" ne demektir, diye soruyorum. Ne olur, sorulmaz mı?

Kerim Bey, pulları düzelterek:

– Yani, feminist ne demektir, bilmiyor musunuz? dedi.

– Farzediniz ki, bilmiyorum, yahut biliyorum da gene soruyorum.

– Güzel, feminist sizce ne demektir?

– Bence ne demekse demek, ben sizden soruyorum.

– Biz söyleyeceğiz ama, siz bildiğinizi bir söyleyin bakalım!

– Ben bildiğimi söyleyecek olsam, sizden hiç sormam.

Kerim Beyin arkadaşı sıkıldı:

– Lâkırdıyı sonra edersin, dedi, at bakalım.

Kerim Bey oyuna başlayarak:

– Bilen sormaz, dedi. Bilmeyen de biliyorum, demez. Hep yek oyna! Sen söyle de, yanlış varsa biz düzeltelim!

Salim bey sustu. Bu kelimeden sezindiği mânayı iyice, açıkça bilmediği için, söylemek istemiyordu. Karşısındakiler de onun gibi olmalıdırlar ki onlar da söylemekten

çekindiler. Lâkırdı da böyle kaldı. Yalnız bu kısa konuşma, Salim Beyi biraz kızdırdı. Kendi kendine, "Söylemeyin siz, dedi, ben onu soracak adamı bulurum". O günlerde eski Fransızca hocalarından Cemil Beye rasgeldi. Biraz hoş beşten sonra ondan sordu:

– Cemil Bey, bu feminist ne demektir?

– Feminist, işte, feminin var ya!... Fem, Fam, ikisi bir asıldandır. Malûm kadın demek. La femme, müennes, ancak feministi nasıl tercüme etmeli?.. Bana kalsa tercüme ederken...

Cemil Bey düşündü. Sonra şikâyete başladı:

– Birader, dedi, bizim dilimiz de dil mi? Hangi tâbiri ararsın da bulursun? İşte buyurun, şu feminist meselâ! Ne diye tercüme edeceksin?

– Yok, ben tercümeden ziyade, asıl şu mânasını öğrenmek istedim.

– Malûuum. Malûm ya! Ancak benim arzettiğim de... Çünkü monşer, lisan bir ifade içindir, doğru değil mi? Biz dilimiz var diye ortaya çıkalım, mukabil olmadı mı! Doğru değil mi?

– Hakkınız var...

– Geçen sene, bu ıstılahlar için bir komisyon topladılar. Ben orada bütün bunları söyledim. Birkaç kere toplanıldı, ayrıca bir komisyon yapılmasına karar verdiler. Sonra tahsisat yoktur, gelecek sene bütçesine para konulacak diye bir lâkırdı çıkardılar, öylece kaldı. İşin içine bir kere bütçe karışınca, sen alt tarafını anlayıver. Şimdi ne kadar çoluk çocuk varsa, Maarife doldurmuşlar, böyle ciddi işlere bakan yok. Doğrusu ben de artık aldırmıyorum. Hangi birine bakarsın! Hem bir de bakmışsın, testiyi kıran da bir suyu getiren de!... Nasıl, sizin birader askerliğini bitirdi mi? Buraya getirtmek istiyordunuz?

– İstiyorduk ama, sonra kendisi "orada rahat olduğunu" yazmış; askerliği bitmesine de bir şey kalmadı, yerinde kalsın dedik. Askerden gelirse bakalım bir yere yerleştirebilecek miyiz?

– Bu kadar eş dost var, hep elden geleni yaparız. Efendim, bana müsaade... Divana kadar uğramak istiyorum da... Ara sıra görüşelim Salim Bey...

Selâmlaştılar, ayrıldılar. Salim Bey düşündü, "araya lâkırdı karıştı, feministi anlayamadık" dedi.

Birkaç gün sonra, bir akşam üstü, bilmem hangi dairenin hangi kaleminin müdürü, genç ediplerimizden R. Raif Beye rasgeldi. Konuşarak yürümeye başladılar. Söz arasında, bir sırası düşünce Salim Bey feministi ondan da sordu:

– Kuzum Raif Bey, dedi, bu feminist ne demektir?

– Feminist? Feminizm, azizim, nasıl arzedeyim... Ee, yani kadınlığın bütün inceliği, bütün mehasinine, bütün şeylerine karşı... Kadınlığı bağlayan ve bizden ayıran bütün kayıtlar ve şartlar. Mâzinin peszindeliklerine isyan... Bir kadın niçin erkek değildir? Bu yoklukları, bunların acılıklarını ben bu şehirde duymayan kalmadı sanıyorum! Sonra ben bunu erkeklerin zavallılıkları, diye izah etmiştim. Siz bilmem, benim "Nerkis" mecmuasına yazdığım yazıları gördünüz mü? Bu fikirler, o makalelerde çok ince işlenmişti. İtiraf etmelidir ki şimdi ne öyle bir mecmua çıkıyor, ne de öyle yazan var. Biz de sustuk. Çünkü okuyan yok.

Salim Bey sustu. İçinden, "bunu bilen elbette vardır ya, ben rasgelemedim" diye düşündü. Ve ondan sonra her önüne gelene sormaya başladı.

– Recai Bey, sen çok bilgiçsin, feminist nedir?

– Tuvalet sabunu!

– Nasıl tuvalet sabunu? Ben sana bu kelimenin mânasını sordum!

– Ben sabun soruyorsun sandım!

– Kabahat bende, seni bilirim de gene, soruyorum.

Birkaç gün sonra gene bir başkasına:

– Hikmet Beyefendi, affedersiniz, bir istirhamım vardı. Feminist nedir?

– Azizim, bir meslek. Bir de gazetesi vardı sanıyorum. Bir gazete çıkarıyorlardı. Tarihi, efendim 1800.. evet, 1874-75 olacak. Evet ama, bir kere de bakar arzederim. Hâaa, yok pardon, o "Femina" idi. Evet Femina! Ve tesis tarihi efendiiim, 1908, yahut 1909 olacak. Diğeri şimdi hatırımda yok, evde bakar arzederim.

Bazı şeyler böyledir. Tilkinin kuyruğu gibi. Kapanın bir biçimsiz yerine sıkıştı mı, çıkmaz. Salim Bey, bu rahatsızlıkla, bu feministi o kadar çok sordu ki, sonunda adı Feminist kaldı. Dahası, ona bu adın nereden kaldığım bilmeyenler, onu bu meslek sahiplerinden biri sandılar; kadınlar müsamerelerinde konferans vermeye çağırıyorlar, yeni çıkan gazeteler kadın sahifeleri için ondan yazı istiyorlar.

(EGTH, 1954)

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR
(1887 – 1963)

İstanbul doğumlu (14 Mart), gazeteci Mahmut Celalettin Beyin oğlu olan Abdülhak Şinasi'nin çocukluğu Rumelihisarı, Büyükada ve Çamlıca'da geçti. Fransızca dersler aldı. Galatasaray Lisesi'ni bitirdi (1905). Yükseköğrenimini Paris'te Siyasal Bilgiler Okulu'nda yaptı (1908). Yurda döndükten sonra, Fransız, Alman şirketlerinde; Osmanlı Bankası ve Reji İdaresi'nde çalıştı (1909-1930). 1931'de Ankara'ya yerleşerek Dışişleri Bakanlığı'nda görev aldı. 1948'de İstanbul'a döndü.

1921'de İleri dergisinde yazmaya başlayan Abdülhak Şinasi Hisar, Dergâh ve Yarın dergilerinde şiir; kitap tanıtma ve eleştiri yazılarıyla adını duyurdu. Ağaç, Varlık Ülkü ve Türk Yurdu dergileri ile Milliyet, Hakimiyet-i Milliye ve Yeni İstanbul gazetelerinde yazdı. 1954 yılından 1957'ye dek Türk Yurdu dergisinin Genel Yayın Müdürlüğünü üstlendi... (Ö. 3 Mayıs)

Öyküleme biçimindeki anlatılarıyla edebiyatımızda yer alan Abdülhak Şinasi Hisar, yapıtlarında, çocukluk ve gençlik yıllarını İstanbul'un seçkin yerlerinde geçirdiği, yaşamından belleğine yerleşen gözlem, anı ve özlemlerini yansıtır. "Cumhuriyet Dönemi yazarı olmasına karşın, dil ve anlatım bakımından Meşrutiyet kuşağına bağlı kaldı..."

Yapıtları:

Roman: **Fahim Bey ve Biz,** (1941), **Çamlıcadaki Eniştemiz** (1942), **Ali Nizami Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği** (1952).

Anı-Deneme: **Boğaziçi Mehtapları** (1942), **Boğaziçi Yalıları,** (1954); **Geçmiş Zaman Köşkleri,** (1956); **Geçmiş Zaman Fıkraları,** (1958).

Anı-Yaşamöyküsü: **İstanbul ve Pierre Loti,** (1958); **Yahya Kemal'e Veda,** (1959); **Ahmet Haşim: Şiiri ve Hayatı,** (1963).

ÖDÜL: 1942 CHP Hikâye ve Roman Mükâfatı: *Fahim Bey ve Biz.*

ÇAMLICA'DAKİ ENİŞTEMİZ

ÇAMLICA'DAKİ ENİŞTEMİZİN KÖŞKÜ

Bu köşkün uzaktan göze çarpan hususiyeti, o zamanlarda ancak İstanbul'un iç semtlerinde rastgelinen bazı tekkeler gibi, bir nevi dinî mâna sezdiren yemyeşil rengiydi. Bahçe duvarındaki demir parmaklıklı kapı gıcırdayarak açılırken öyle gönlünden geliyormuş gibi duygulu bir ses çıkardı ki bununla bize gûya "Safa geldiniz!" dediğini işitirdik. Bu bakımsız bahçenin ortasındaki havuzda kuvvetli musluğu hâlâ mükemmel işleyen, eskiden kalma bir fıskıye, eğer açık bırakırsanız, yükselen ve dökülen suların neşesini yayar ve bizim o zamanki tasasız ruhlarımıza serperdi. Bu fıskıyenin sularını yıllarca neşeden çağıldar gibi duymuştum. Ancak sonraları bunlar bana nafile bir bekleyişin yorgunluklarıyla bezgin ve yaşlanmış kızlar gibi, için için bir şeyler beklemekten üzgün gelmişti.

Her evin, hele o kadar hususiyetleri olan büyük eski zaman evlerinin birer tabiat ve hüviyetleri vardır. Yaşanan günlerle geceler içinde çocukla evin arasında büyük bir mahremiyet teessüs eder ve çocuk, içinde yaşadığı evi kendisine süt veren canlı bir mahlûk gibi sevmesini ve onun gönlünü açarak içindeki musikileri duymasını iyi bilir. Zira, daima böyle, hülyalarımızla tatlılaştırıp ağdalaştırarak gönlümüze sindirdiğimiz evler ve içinde mevsimlerimizin tatları olgunlaşıp kalbimize sızan mahalleler, başkalarına sevimsiz, lezzetsiz, hattâ belki gamlı ve kasvetli gözükse bile, bize yine hoş, derin, gönüllü ve âdeta dünya güzeli görünür. Onları hep gönlümüzün gece gündüz dokuduğu isteklerimiz, hülyalarımız ve ümitlerimizle besler, öreriz. Böylece onlarda başkalarının göremedikleri, bizimse aşinâları olduğumuz nice mânalar buluruz. Bir ihtiyar kadının buruşuk yüzü yabancı gözlere sadece çirkin ve âdeta kirli görünür. Fakat bu kadının torunu, o yüzde eski Mısır parşömenlerini okuyan bir âlim gibi, şefkatin, muhabbetin ve bütün hayatın en emin lezzetlerini okumasını ve duymasını bilir. O zamanlarda biz de eski köşke girmekle, bir büyük annemizi kucaklayıp öper gibi olurduk.

Çamlıca'daki eniştemizin köşkü çocukluk dünyamı teşkil eden dört kutupta, zaman zaman beni barındıran dört esaslı binalardan biriydi. Boğaziçi'ndeki yalımızın kendi hülyalarında, önünden akan mavi suların mırıltılarında ve âlâyişli mehtapların çalgılarında yüzen ömrünü; büyükbabamın Büyükada'da ve yaseminler içinde bir bahçedeki, geceleri uluyan çamlığa bitişik köşkünün hayatını; Eyüp'te sessiz Haliç'in önünde siyah tahtadan Bahariye Mevlevihanesi'nin tuğla harmanından dağılan yanık kokuları teneffüs ederek Fişekhane nöbetçilerinin hüzünlü seslerini dinleyen uhrevî halini ve eniştemizin Çamlıca köşkünün bahar sesleri ve kokuları içindeki geniş nefesli varlığını akrabalar yahut sevgililer gibi bilir ve taziz ederdim.

Her zaman serin gönlünü duyduğum köşkün harem kapısından girince, ötesi berisi aşınmış hasır döşeli alçarak tavanlı alt kat sofası, açılmış kollara benzeyen çifte, basık merdivenlerle kolayca çıkılıveren üst katı, insana, ilk görünüşte, biraz boşluk ve yalnızlık hissi verirdi. Bu, geniş odalı ve sofalı ve ilk katından itibaren, yüksek tavanlı, bütün kapıları ikişer kanatlı ve billûr topuzlu ve duvarları nakışlı, eski zamanın saffetli bir tarzda gösterişli evlerinden biriydi. Eniştemiz onu eski bir halde satın almış, acele bir tamirden sonra, galiba benim doğduğum senede içine yerleşmiş ve yaptırmak istediği esaslı tamiri de daha gelmeyen bir zamana bırakmıştı.

Burada eniştemiz, halam, değişmeyen Arap Naile Bacı ve hep değişen hizmetçiler; değişmeyen aşçıbaşı ve hep değişen ahçı yamakları, bir bahçıvan ve bir aralık türeyen bir seyis, o zamanlarda böyle evlerdeki bol ve yavaş, mütevekkil ve uysal hayat ahengiyle yaşarlardı. Bütün odaları doldurulamayan ve tekmil hayatının uyanması için daha kalabalığa lüzum olan bu binadan lâfazan eniştemize rağmen büyük bir sükût yayılıyor gibiydi.

Eşyasında da, tıpkı sahibinin giydiklerinde ve taşıdıklarında görülen tezat göze çarpardı. Bunların da, eniştemizin üstündekiler gibi, en lüzumlu ve meydanda olanları çirkin ve zevksizdi. Bütün döşeme takımları, kanepeler, masalar, iskemleler, konsollar kaba ve bayağıydı. Aralarında da çocukça biblolar, en âdi aynalar, sırçadan çiçeklikler, üstleri kabartma ve boyalı saksılar, yaldız sürülmüş tahtadan yapılmış çerçeveler konmuş ve asılmıştı.

Ancak, odaların ötesinde berisinde, eski zamanın saffetli ve güzel birçok eşyaları da görülürdü. Ecdattan kalma, ciddi bir kıymet ve değerleri olan bu şeyler, hakkıyla takdir edilmeden, mevcut diye, gelişi güzel bırakılıvermişti. İnce bir zevk ifade edense ancak bunlardı: Üstleri kapaklı çini sahanlar ve kâseler; eski hokka takımları, incecik çeşmibülbüller; oymalı ve mercan saplı kaşıklar; sünnet çocuğu takkesine benzeyen yaldızla işlemeli kadife kitap kılıfları, mor ve menevişli boncuklu sapları birer tavuskuşu kuyruğunu hatırlatacak kadar süslü sineklikler; uzun siyah, parlak sapı üstünde incecik parmakları içine doğru kıvrılmış, açılmayı bekler gibi duran mini mini bir el biçiminde bir kaşağı ki, hâlâ, ellerimle okşamış olduğum eller kadar sevgiyle hatırlıyorum.

Fakat ikide bir göç etmeye alışık bir memur evinin asıl eşyası hep konup kandırılan yer yatakları (bütün köşkte ancak iki, üç karyola vardı), büyük hararlar, kocaman yatak ambarları, bir oda kaplar yatak bağları, birçok irili ufaklı sandıklar, alçacık sini sehpaları, geniş siniler, çocuklara mahsus gibi küçücük ve hafif yazı masaları, kitap dolapları ve hele bir alay mutfak edevatı gibi, ekseriyetinde âdeta göçebe eşyalarıydı.

Köşkte yerlerdeki hasırlara serilen halılar üstüne konmuş minderlerde oturulurdu. Ve bahçenin siyahımsı kabuklar altında da kırmızımtırak gövdeli, gayet yüksek fıstık ve çam ağaçları kocaman şemsiyelerini tâ üçüncü kattaki odaların hizasında açarlardı. Öyle ki biz yerimizden başımızı çevirsek tam oturduğumuz minderin hizasında, bizi dinler gibi bakıştıklarını görür ve rüzgârla arada sırada sallandıkça başlarında daima taşıdıkları bir Çamlıca uğultusunu duyardık...

(Çamlıcadaki Eniştemiz, Ocak 2008)

FAHİM BEY VE BİZ

Roman, Fahim Bey'le ilgili, başlıklardan da anlaşıldığı gibi, onun bir yönünü anılar halinde ayrıntılarıyla anlatan bağımsız yirmi iki bölümden oluşur. Bir ana olay ya da olaylar dizisi yoktur. Bölüm başlıklarından bazıları şunlardır: Bir Ölüm Haberi, Babamın Anlattıkları, Esvapları, Fahim Bey'le Saffet Hanım, Saatler, Teşebbüs-i Şahsi Aleminde, Fahim Bey ve İstanbul...

Babamın Anlattıkları

Babam, kendi mektep ve gençlik arkadaşı olan Fahim Bey için, gerek beni onunla tanıştırdığı gün, gerek daha sonraları, bana çok şey anlatmıştı. O zamanlarda Pangaltı'da oturduğu evde dönmeden evvel bazı akşamlar, Galatasaray'ın karşısındaki bir binanın birinci katında bulunan bir lokantaya bir iki kadeh rakı içmeye giderdi. Ben bu akşamlarda kalabalık, aydınlık sokağın karışıklığı içinden geçerken gözlerimi kaldırsam bir köşe penceresinin önünde onun düşünür gibi duran saçsız başını görürdüm. O, âdeti veçhile, yani kâh hayret ve kâh hiddetten gözlerini aça aça gazetesini okurdu. Böyle pestenkeranî yerlerde bulunmak bana her zaman saçma sözler dinlemek kadar azap verir. Fakat benim arada sırada, birikmiş birtakım şeyleri söylemek, yahut biraz para almak için babamla görüşmek istediğim olurdu. Bu akşamlar onu yerinde görürsem o saçma merdivenlerden çıkarak ve âdetimiz veçhile tebessüm ederek yanına giderdim. Zira beraber oturmadığımız için her tesadüfümüz bizi güldürecek kadar hoşumuza giderdi. Beni görür görmez o da gülümseyerek ve hazla gözlerini açarak "Vay gel..." diye istikbal ederdi. Ekseriyetle sözlerimi fazla halecânh, mübalâğalı ve gizli maksatlarla dolu bulur ve bu fikrini bana nafile belli etmemeye çalışarak, kıs kıs gülüşlerini bir tutam enfiye çekişiyle örtmek isterdi.

İşte böyle bir akşam babamın yanına çıkınca orta yapılı, orta yaşlı, teni kehrüba gibi sarımtırak, dudaklarının üstünü kaplayan muntazam kesilmiş sert ve koyu siyah bıyıklarıyla, başı bir kuş kafasını andıran ve insana pek ciddi olmak hissini veren birisinin onun ısrarlarına rağmen oturmayarak gitmeye hazırlandığını gördüm. Babam, nasıl olup da daha evvel görüşmediğimize şaşarak bizi birbirimize tanıştırdı. "Nasıl olur da oğlum en iyi arkadaşımı tanımaz, ya da nasıl olur da en iyi arkadaşım oğlumu hâlâ bilmez? Diyordu.

....

O gider gitmez ve ben daha maksadımı açmadan evvel, babam uzun uzun bana ondan bahsetmeye başlamıştı. Ben istediğim şeyleri babamı sinirlendirmeden, zamanı gelince, söyleyebilmek için sonraya bırakmaya mecbur olarak içimden "Ne aksi tesadüf" diye üzülüyordum.

Bu, günün en çok hoşuma giden akşam saatiydi. Akşam şehre ve kalplere helmesini döküyor, sokaktan geçenlerin gözlerine karanlıkların sürmesini çekiyor, yüzlerini sa-

natın mânalarıyla güzelleştiriyor, hareketlerini kahramanların edâlarıyla asaletleştiriyor, her şeyi romantik gölgelerle sararak kıymetleştiriyordu. Bir günün daha, içinde kendi aradıklarını bulmadan, bozulup zail olduğunu duydukları bu anda insanlar hem daha çok cesaretli, hem daha az müşkülpesent olurlar. Akşamın karartısı ruhlarına sirayet ettiği zaman, batan güneş son aldıkları kararları gözlerinde parlatarak, birçok tereddütlerden sonra artık evlerine dönmeye karar vermiş olanları bile, aşklarına koşuyorlarmış gibi bir cezbe içinde gösterir.

Gençlerin her mevsim değişen, fakat gözleriyle, aynı mevsim içinde hep birden sevdikleri, görünce de sevindikleri birçok sevgilileri vardır. Gönüllerin lezzetini çoğaltan bu saatte ben belki onlara ve belki maceraları merakımı uyandıran arkadaşlarıma tesadüf imkânlarını kaçırdığıma üzülüyordum. Sokaktan belki onlar geçiyor ve içimden şüphesiz onlara ait birtakım hisler geçiyordu. Alâkadar olduğum bütün bu âlemin cazip dâvetlerini terk ile buraya yalnız bunun için çıkmış ve kapanmışız gibi, babam, sakin, rahat ve yavaş, sevdiği şeyleri söylerken âdeti olduğu veçhile, yani gözlerini açа açа, bana Fahim Beyin hikâyelerini anlatıyordu. Ben içimde büsbütün başka bir dünyaya ait hesaplar ve temayüler varken, gûya sırf bu duyduklarıma ait bir merak ve tecessüs sükûtuyla, onun bana anlattıklarını dinliyordum ve babam sözleri arasından bazen biraz susarak bir yudum rakı içiyor, bir tutam enfiye çekiyordu.

Fahim Beyin şimdi ismini unutmuş olduğum babası Bursa eşrafındanmış. O kadar iyi kalpli bir adammış ki öteki beriki âşar mültezimine kefil olurmuş ve paranın değerli olduğu o zamanlarda her sene kefaletleri yüzünden bin lira, iki bin lira ödemek mecburiyetinde kalırmış. Bursa'nın o zamanki vâlisi bir gün kendisini çağırtmış, "Yo! Bak, bu, böyle olmaz!" diye nasihat etmiş, "kefil olmak istediğiniz adamı evvelâ benden soracaksınız, hakkında tahkikat yaptıracağım, size, kime kefil olunuz dersem ona olursunuz!" Fahim Beyin babası da "Başüstüne Paşam!" dermiş. Fakat sonra kime kefil olmak isterse vâli Paşanın tahkikatı menfî çıkar ve Paşa ona muttasıl "Olmaz!" dermiş. O zaman Fahim Beyin babasının sabrı tükenmiş. Bir gün "Aman Paşam!" demiş, " ona kefil olma, buna kefil olma! Peki, kime kefil olayım?"

İşte babasından intikal eden bu içtimaî tesanüt hissi Fahim Beyde o kadar kuvvetliymiş ki kendi mektebin sonuncu sınıfında iken bir iki sene evvel birincilikle çıkmış olan bir arkadaşının pek istediği halde Tıbbiyeye giremediğini duyunca beyninden vurulmuşa dönmüş. Bir akşam kısacık bir mektup almış. Bunda o arkadaşı "Daima muhterem diye andığınız dostunuz size hayatta ne kadar muvaffak olamadığını bildirmek istiyor. Tıbbiyeye giremedi. Şimdi hayatını kazanabilmek için Fransızca dersleri vermeye çalışıyor" tarzında bir şeyler yazıyormuş. İşte bu basit satırlar Fahim Beyin sanki bir aslan kesilmesine kâfi gelmiş. Derhal bilmem kaç dostunu toplamış, bilmem kaç kişinin delâletini temin etmiş ve arkadaşının mektebe alınması işini o hafta içinde yoluna koymuş.

Fahim Bey mektepten çıkınca Bursa'ya gitmiş. Babası ona "Benim akıllı evlâdım! Şimdi ne yapmayı düşünüyorsun bakalım?" diye sorunca, sırf onun gönlünü almak için "Ben sayenizde Hariciyeye gireceğim, maaşa geçeceğim, kendime bir ev tutarak size hayır duâ edeceğim. Paraca hiçbir yardımınıza ihtiyacım olmayacak.Bundan sonra benim

için artık hiç üzülmeyin!" diye cevap vermiş. Fakat o devirde birdenbire maaşa geçmek kolay mı? Fahim bey Babıâli'ye fahrî olarak gidip gelmeye başlamış... ve sırf babasını tatmin etmek için, İstanbul tarafında büyükçe bir konak kiralamış. Bu konağın birçok odaları, kendisine büsbütün lüzumsuz olduğu için, perdesiz ve eşyasız büsbütün boş dururmuş. Fahim Bey bu kocaman evin boş odalarında her sabah saatlerle keman meşk ederek yanık birtakım havalar çalarmış.

....

(Fahim Bey ve Biz, Ocak 2008)

HALİKARNAS BALIKÇISI
(1890 – 1973)

İstanbul doğumlu (17 Nisan), elçi Mehmet Şakir Paşanın oğlu olan Musa Cevat Şakir (Kabaağaçlı), yazar olarak, Bodrum'un eskil adından esinlenerek "Halikarnas Balıkçısı" takma adını kullandı. İlköğrenimini Büyükada'da yaptı. Robert Kolej'i bitirdikten sonra (1904), Oxford Üniversitesi'nde "Yakın Çağlar Tarihi" öğrenimi gördü. Yurda dönünce (1908)," Yeni İnci, Resimli Hafta, Güleryüz, Resimli ay, Resimli Gazete..." adlı dergi ve gazetelerde yazı, karikatür ve çevirilerini yayımladı. Babasının ölümüne neden olduğu için, çarptırıldığı cezadan bir süre sonra bağışlandı. Ardından, "asker kaçaklarının yargısız kurşuna dizilmeleri"ne karşı çıkan öyküsü yüzünden; kendisine, üç yıl sürgün cezası çektirilen Bodrum'da,(1925) "çevreci-denizci-yazar" yaşamına koyuldu.1947'de İzmir'e yerleşti. Yazarlığıyla gazeteciliğini sürdürürken gezgin kılavuzluğu da yaptı.(Ö. 13 Ekim)

Öykü, roman, anı türleriyle inceleme yazılarının çoğunluğunun konusu deniz ve toprak olan Halikarnas Balıkçısı'nm, çevreden evrensele uzanan aşağıdaki öykü ve romanlarında; doğa ve deniz tutkusu, insan sevgisi, yazar kişiliğini de oluşturan ögelerdir.

Öyküleri: **Ege Kıyılarında** (1939), **Merhaba Deniz** (1947), **Ege'nin Dibi** (1952), **Yaşasın Deniz** (1954), **Gülen Ada** (1957), **Gençlik Denizlerinde** (1973)...

Romanları: **Aganta Burina Burinata** (1946), **Ötelerin Çocuğu** (1956), **Uluç Reis** (1962), **Turgut Reis** (1966), **Deniz Gurbetçileri** (1969) ...

Mavi Sürgün (1961) adlı yapıtı da Bodrum'la tanıştığı anılarını içerir.

ÖDÜL: 1971 Kültür Bakanlığı Devlet Kültür Armağanı.

AGANTA BURİNA BURİNATA

Bodrumlu denizci bir ailenin çocuğu olan Mahmut' un babası, amcası boğulduğu için oğlunu denizden soğutmaya çalışır; onu, bacağının sakatlanması yüzünden denizden ayrılmış bulunan Halil Usta'nın yanına çırak verir. Deniz özlemini daha çok duymaya başlayan Mahmut, bir gemiye tayfa olur, yıllarca denizlerde dolaşır. Anne ve babası ölmüştür. Bu kez, yurt özlemi duyarak, bir toprak ağasının kızıyla evlenir. Ancak deniz, dönmemek üzere, onu yeniden kendi kucağına alır. Mahmut, "Aganta! (Tut! Zaptet!) diye bağırır.

FIRTINA KABARIYOR

Bir gece, dışarıda esen bir kasırga evi temelinden sarsıyordu. Ocağın önünde bağdaş kurmuş, ocaktaki alevleri seyrederek dalgın dalgın cıgara içiyordum. Ayşe, gözlerimde uzak denizlerin yurtsamasını mı görmüştü ne, bana:

– Ne düşünüyorsun? Gene denizi mi düşünüyorsun? dedi.

Ayşe'ye duyduklarımı anlatmayı boşuna sayıyordum. Başımı döndürmeden yavaşça:

– Hayır! dedim.

Uzunca bir susuştan sonra Ayşe'nin hıçkırdığını duydum. Başımı döndürdüm. Yanaklarından yaşlar akıyordu. Yanıma koştu. Ta neden beri ilk sefer olarak yalvarışlı bir tavırla omzumu okşadı:

– Sanki derinden derine bir yerin acıyormuş gibi duruyorsun, dedi.

Dayanamadım!

– Ayşe, denizciler derler ki büyük fırtınalarda karanlığın ortasından bir ses onları adlarıyla çağırırmış. İşte o çağıran ses kendi kaderleriymiş. İnsanın yaratılışı kendisini, "Gel!" diye çağırdı mı durabilen kim! Ben denizcilerin bu sözüne kulak asmazdım, amma bu fırtına yok mu, neredeyse inanacağım. Seni ne kadar sevdiğimi bilirsin, ben seninim, anladık. Fakat acaba birbirimizden başka şeylere muhtaç değil miyiz? dedim.

İkimiz de bir süre göz göze sustuk. Yaşları dindi. Fakat bakışı sanki, "Eyvah!" diye acı bir çığlıktı. İşte o geceden sonra karım, önüme dikilip, vazifelerimizin kupkuru kâhyası olmaktan çıktı. Özleyişimin önüne geçmenin ne benim, ne de onun elinde olmadığını üzünçle sezdi. Artık "yasak!" diye yoluma set çekmiyordu. Fakat yürüdüğüm yolun üzerine çıplak ve savunmasız uzanıyor, "Geçme" demiyor. "İstersen beni çiğne de geç!" diye yalvarıyordu...

Bu sıralarda da Ayşe mutlaka benim bir çocuğuma ana olmak istiyordu. Onun gön-

lünü ana olmak isteğiyle tutuşturan solukla benim içimi açıklar aşkıyla tutuşturan nefesin aynı şey olduğunu, zihnimde anlamıyor idiysem de duygumla seziyor ve kendisine bir yakınlık duyuyordum. Bu durum, denize dönmemek konusundaki kararımı kolaylaştırıyordu. Günler geçtikçe bu kararımı uygulamayı başardığımı görerek, bayağı bir hastalıktan kurtulmuşum gibi bir hafiflik duyuyor ve seviniyordum. Bahçemiz de eski halini buluyordu. Ağaçlar serpilip serpilip, zerzevatlar ilk evlendiğim yıl gibi güllük gülistanlık oldu.

....

Bir gece Çiftlik koyunun ağaçları altında kıpırdayan ay ışığı beneklerinin üzerinden geçtim ve gölgesiz bir ay ışığında karlar gibi apak ağaran geniş ve açık kumsala vardım. Koskocaman bir ay, apak bir ateş küresiymiş gibi önümde yanıyordu. Ufuktan ayak uçlarına kadar göz kamaştırıcı bir şiddetle denizin üstünde parlıyordu. Bir aralık da, uzaktan bir kayık geçti....

Böyle kaç saat düşünekaldım, kaç cıgara içtim, farkında olmadım. Gün ağarmaya başlarken, uyuyakalmışım. Uyanınca gün doğuyor, yıldızlar sönüyordu. Denizin buğuları içinden birdenbire bir ışık uçurumu göründü. Bir kayık, dolu, yelkenlerle bir kayık, önümden geçiyordu. Dalgalara binip inerken durağın uçları göz üzerinde bir eğmeç (kavis) çiziyor, deniz de pruvasına apak gerdan veriyordu. Küpeşteleri, bordaları, salınan sancakları, tüm ipleri sanki yeni doğan günde ateşlendi. Bütün yelkenleri ve ipleri bir bir seçiliyordu. Floklarını, gabyasını, randasını, papafingosunu gördüm. Ta tepede çemberi bile gördüğüme emindim. Bakışım, itişim sanki insan bakışından daha güçlü oldu da, geminin tahta kesimlerinden, su içinden geçen güneş ışığı gibi geçiyor ve geminin içini görüyordu.

Kaptanın kamarasını, baş altında gemicilerin bangaççalarını hep bir bir görüyor, hatta onların birbirine ne dediklerini işitiyordum. Deniz değil gönlümü ve yüreğimi, her parmağımın ucundan saçımın her telinin ucundan beni çekiyordu. Gönlüm yabancı yerlerde veya karanlıklarda uçmuş yorgun bir kuş gibi papafingoya kondu. Rüzgârın iplerdeki ıslığını duydum. Bir denizci, yaşamının türküsünü söylüyordu. Açık denizleri, gürültülü limanları, cıgara dumanlarıyla ve tambura, cura ve tabakların ince tıngırtısıyla, rakı kadehleriyle dolu koltuk meyhanelerini gördüm.

Birdenbire, önümdeki kayığın güvertesinden, sanki bir denizci, parmağıyla beni gösterdi:

- İşte denizden korktuğu için denizden kaçan denizci! dedi.

Deli gibi yerimden sıçradım. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordum. Gemiye:

- Korkudan?... Hiçbir zaman! Diye bağırdım.

Artık ondan sonra ne Ayşe'nin kolları, öpücükleri ve gözyaşları, ne bağlar, bahçeler, ne tövbeler ve yeminler bağlayabildi beni karaya. Varımı yoğumu Ayşe'ye bırakarak, bir daha geriye dönmemek üzere denize açıldım. İlk limanda kayığın birisine gemici yazıldım.

Aganta!...

(Aganta Burina Burinata, 1946)

ALABANDADA

Saç maşası satan adam güverte yolcularına ait sancak kıç omuzluğunun alabandasında dinelmiş bağıra bağıra mallarını methediyordu. Günün son turuncu ışığı sönmek üzere idi. Denizin mavisi koyulaşmıştı. Dalga başlarından ise, çakmak çakılıyormuş gibi turuncu kıvılcımlar uçuyordu. Ufkun üzerinde parıldayan akşam yıldızı gökte bir gülüştü. Saç maşası satıcısının yüzünün yarısı turuncu yarısı açık menekşeydi. Adam, doğrusu, söz kuvvetiyle satıyordu. Sözler burgaçlanarak ve köpürerek ağzından şelâle halinde akıyordu. Etrafına halka olmuş çoğu erkekler ağızlarını açmış dinliyorlardı. Satıcının anlattığına göre gözü kârda değildi. Kâr mı? ne gezer efendim! Hattâ ziyanına satıyordu. Kadınların en güzellerine saç maşası sağlamak üzere işte vapura binip diyar diyar gurbette geziyordu. Onları satmayacak hediye edecekti.

Kendisi abur cubur satan alelâde bir işportacı değildi. Hâşâ efendim! Ona yüksekten gelen bir ses, "Yürü ya kulum! Git de bu maşaları güzellere sat!" diye nidâ eylemişti, o da bu emir üzerine yola çıkmıştı. On kuruş ziyanla beher maşayı yirmi kuruşa hediye ediyordu. Zaten her istiyene hediye edemeyecekti. Çünkü elinde topu topu onbeş tane kadar kalmıştı. İsteyen alır, isteyen almazdı. Yapacağı iş sadece onlara almak fırsatını vermekti.

Satıcının etrafında kalabalık halinde halka olmuş erkekler arasında yalnız iki dişsiz ihtiyar kadın vardı. Adam konuştukça arasıra birbirlerinin yüzüne bakıp gülümsüyorlardı. Erkeklerin bazıları alaylı alaylı bakıyor, bazıları kaşlar çatık, ciddiyetle dinliyorlardı. Yalnız halka dışında gemi alabandasına şiltelerini sererek bağdaş kurmuş olan kadınlar tepeden tırnağa kadar göz kulak olmuşlardı. Adamın yanında toparlak yüzlü bir kadın oturuyordu. Oradan geçen bir Laz gemicinin tâbirince, kadının sancak tarafının saçları maşalarla kıvırcık kıvırcık edildiği için dalgalı iskele tarafının saçları bonazza sütlimanlık yani düz. Adam maşaların bu marifetine işaret ediyordu. Ve permanat için gidip gidip boşu boşuna bir sürü para vermemelerini, çünkü o maşalarla saçların istenildiği gibi kıvırcık ve bukle edilebileceklerini söylüyordu.

Alabandada oturanlar arasında iki çiftçi de vardı. Sabahtan beri birbirine "mahsulların" nasıl olduğunu, havayı, yağmuru, kurağı tekrar tekrar sorup tekrar tekrar cevapladıktan sonra artık söyleyecek lâfları kalmamıştı.

"Bukle" sözünü duyunca, onun "U" sunu "O" ya çevirerek gevrek gevrek gülüşüyorlardı.

Saçlarının yarısı kıvırcık yarısı düz olan kadın güya utanıyormuş gibi başını bir eğiyor bir de sağa sola çeviriyordu. Maksadı saçlarını dört tarafa göstermekti. Tezkere alarak köylerine dönmekte olan iki er yavukluları için birer maşa aldılar. Satıcı oradan ayrılınca dört beş kadın teker teker giderek birer maşa aldılar.

Alabandada şiltelerin üzerine bağdaş kurmuş olup da maşa satışıyla ilgilenmemiş olanlar arasında otuz beş yaşlarında bir köy öğretmeni kadın vardı. Biraz önce annesinden fena halde dayak yemiş olan sekiz yaşlarında bir yaramaz oğlanı teselliye uğraşıyordu. Çocuk, "Bu vapur on para etmez, babamın upuzun direkli bir yelkenli gemisi var," dedi ve bu sözlerinin öğretmen kadında ne tesir yaptığını anlamak için ona dikkatli dikkatli baktı.

Öğretmen elinden geldiği kadar hayret ve hayranlıkla: "Ah ne güzel" dedi. Oğlan "Onun sahici direği beyaz yelkeni var, bu kara kara tüten pis baca gibi değil" diye ilâve etti. Çocuk devamla: " Biz babamla Amerikaya giderken balık tutarız. Bu vapur kadar balıklar!" dedi ve bu sözlerinin öğretmene güzel tesir ettiğini görünce heyecanlandı... Öğretmen çocuğun her söylediğine inanıyor gibi yapıyordu. Oğlanın yüzünde şanlı işler görenlere has bir gurur parladı ve "gemi giderken biz hep rakı içeriz. Bardakla değil doğrudan doğruya şişelerden içeriz. Şişeleri bir mil uzağa atarız. Şişeler batar, hiç çıkmaz" dedi. Öğretmen: "Aman ne güzel!" diye ellerini çırptı. Bu sefer çocuk öğretmene, bu peri midir, melek midir? diye düşünerek hayranlıkla baktı. Kadın cebinden çıkararak çocuğa bir avuç şam fıstığı verdi. "Rakım yok ama bak, bunları ben tuzladım. Belki hoşuna gider," dedi. Küçük yarı çekingen ve yarı hayran, fıstıkları yemeye koyuldu. Oğlan doğrusu pek erken yaşında kadın kısmının entrikalarına ve tuzaklarına uğruyordu. Fıstıkları çiğnerken göz ucuyla kadına baktı. İşte bu kadın o akşamın penbeşelen ışığında gül gibiydi; gülümsüyordu. Annesi gibi çatık kaşlı ve yaygaracı değildi. Oğlan kadına: "Sen evli misin?" dedi. Öğretmen "Hayır" dedi. Oğlan memnun oldu. "Ben büyüdüğüm zaman" dedi. Kadın elini sallayarak "ona daha çok vakit var," dedi. Çocuk, "Eyi ya, ben büyüdüğüm zaman seninle evleneceğim," dedi. Öğretmen güle güle çocuğa sarılarak öptü. "Aman çok hoş olur. Aman seni sözüne bağlı tutmayayım bari. Belki o zamana kadar fikir değiştirirsin!" dedi. Çocuk "Ben büyüdüğüm zaman çok param olacak. Bir beygirim olacak, bir de tüfeğim, arslan kaplan avlayacağım, sabahtan akşama kadar, dondurma, elma şekeri ve kurabiye yiyeceğim," dedi. Öğretmen, "Hiç korkma onları ben yaparım" diye cevapladı. Öteki "elbette yaparsın beraber yiyeceğiz... Kırk tane oğlum olacak. Onlarla beraber oynayacağım. Ama bak kız çocuğu istemem!" dedi...

Bunlar böyle konuşurken iki üç adım ötelerinde Denizci Davut alabandaya dayanmış, bir denize bakıyor ve sonra gözlerini yukarıda birinci mevki güvertesinin parmaklığına göğsünü yaslayarak ihtiyar ikinci kaptanla görüşen bir genç kıza çeviriyordu. Delikanlı o kadar şiddetle ve hayranlıkla bakıyordu ki kızı, dönüp kendisine bakmaya mecbur ediyordu. Kız ona bakınca göz göze geliyorlardı... Davut gözbağcıymış gibi kızın bakışını tutuyordu. Gözler birbirine bağlanıyordu. İkinci kaptan mühim bir şeyin vaki olmakta olduğunu anladı. Denizcinin gözünde ne merhamet ne de arzu vardı. Fakat bunlardan çok daha derin ve engin bir şey vardı. Davut kızı kendisini kabul etmeye zorluyordu. Bir güverte yolcusu, bir fukara olduğu için değil, fakat o kız gibi bir insan olduğu için bakışı kızın en mühim tellerini titremekte olduğunu yaşlı kaptan sezdi ve bir bahane ile kızın yanından ayrıldı. Kısa bir an için de olsa bu iki insan aynı çeşitten iki mahlûk olduklarını anladılar. İki kuş gibi ayrı dallarda oturup birbirlerine bakıyorlardı.

Deniz seyahati her insanı az çok âdet zincirinden ve her günkü hayat çenberinden dışarı fırlatır ve insan gönülleri arasında büyük bir sempati akıntısı dolaştırır. İnsanlar gemiye birbirinin yabancısı olarak binerler.

Aradan bir iki gün geçince yabancılık duygusunun çoğu ortadan kaybolur. Şehirde ise birkaç eş dost müstesna insanlar yabancı olarak doğdukları gibi yabancı olarak yaşar, yabancı olarak da ölürler.

Birdenbire Davut gülümsedi, kız da gülümsedi. Bu, yabancılığı bir kenara atmak,

tanışmak ve birbirini kabul etmekti. Belki de aralarında cereyan eden şeyde cinsiyet farkının – yâni birisinin erkek ve ötekinin dişi olmasının – payı vardı. Aralarında gözle görünmez kudretli bir bağ peydahlanmıştı. Bu bağ sınıf, zenginlik, fukaralık gibi yeryüzünün bir sürü mülâhazalarını aşıyordu. Bir an için Davut'un gözü kızın dudaklarına ve göğsüne indi. Kadının farkına varmadan göğsünü kabartışı bir kendini verişti.

İhtiyar kaptan salonun merdiveninden inerken gemi kâtibine rasgeldi. Neden bilmedi fakat ona: "İnsan ne muammalı mahlûktur" deyip geçti. Kâtip acaba bizim moruk aklını mı oynattı diye başını sallayıp işine gitti.

Tezkere alıp köye dönerken yavuklularına saç maşası almış olan erler, çocuğa bir avuç şam fıstığı vermiş olan köy öğretmeni kadın, Denizci Davut ve birinci mevkideki kız artık ölünceye kadar, gelip geçmiş o kısacık anı unutmayacaklardı. Ciddi ve mühim saydıkları bin bir hatırayla dolan varlıklarına bu ufak tefek şeyler sanki cennetteki meleklerin geçer ayak gönüllerine düşürmüş oldukları gülümsemelerdi.

(TGTH. 1954)

ÇİNGENE ALİ

– Öykü –

....

Sokak sokak gezdi. Yoruldu. Kaldırıma çömelerek başını önüne eğdi. Düşünceye daldı. Çoğunlukla kentin katı duvarları, katı insan yüzleri, kaldırımları ve tramvaylarıyla kendisinin arasına sevinçli gülüşünü kordu. Bugünse içinde nedensiz bir üzüntü vardı. Gülemiyordu. Yaklaşan bir felâketin duygusu, soğuk soğuk içine mi doğuyordu?

Tam ötede kaldırımın üzerine bir gölge uzandı ve oradan ayrılmadı. Ali, başım kaldırdı. Başucunda bir zaptiye dikiliyordu. Ali'yi karakola götürdü.

Ertesi sabah, kentin alanlarından birinde idam edilecek bir adamı, Kıpti olduğu için Ali'ye astıracaklardı. Bu cellatlığa karşılık, kendisine yarım altın ücret verildi. Ali afalladı. Ne yaptığını bilmeyerek parayı cebine attı. Yere çöktü. Gece olunca, "Aman kimse kimseyi öldürmesin, kimse kimseyi soyup soğana çevirmesin" diye bütün kent; polis, bina duvarları ve kapıları, kasa kapıları, terkos, havagazı ve elektrik saatleri, parmaklık, kepenk, anahtar ve kilitleriyle kaskatı kilitlenmiş, uyuyordu. Yalnız, kentin bir noktasında, lağım akıntılarının üzerinde yüzen farelerin kül rengi sırtları gibi, şapka selleri akıyor, ayaklar altında her dağ rüzgârının fısıltısı, çamurlarda çiğneniyordu. Basılan yaradan sızan irin gibi, cıvık ve soğuk bir çamur gürültüsü ve gürültü çamuru çıkartılıyordu.

Gövdeler gövdeleri ite-kaka yol alarak, bir insanın idam edileceği alanı arıyordu. İşte, Çingene Kara Ali'yi, o alana getirdiler. Uğulduyan bir kalabalığın karası, çevresindeki karanlıktan ayırt edilemiyordu. Darağacını dikmek için kaldırım taşlarını söken kazmaların sert çatırtısı, "eğlencelik çam fıstığı!", "kabak çekirdeği!" diye haykıran satıcıların seslerine karışıyordu.

Ali, sanki asılacak kendisiymiş gibi, elleri-kolları sarkık, başı eğik, bir kıyıda yere

yığılakalmıştı. İçinden "Madem ki bir insanı haklı olarak astıklarına emindiler; neden herifi kendi elleriyle asmıyorlar da bana astırıyorlar?" diye düşünüyordu. Bir aralık, bazı memurlar, asma işini Kara Ali'ye bıraktıkları halde, bu işi asıl kendilerinin yapmış olduklarını tespit için idam edilecek adamın işkencesini uzatmak pahasına idamlığı ortalarına alarak, grup halinde, tekrar tekrar fotoğraflarını aldırıyorlardı. Bunun için de, karanlıkta magnezyum ışığı yakıyorlardı. Işığın birdenbire çıkması Ali'ye bir şimşek etkisi yaptı. "Ben burada ne duruyorum?" düşüncesiyle birlikte, kargaşalıktan yararlanarak fırlaması bir oldu.

Bütün gece, alabildiğine koştu. Ertesi günü kendisini, bir uçurumun kıyıcığında buldu. Durdu. Yere oturdu... Çevresinde birbirinin üstüne yığılmış gibi duran koca koca dağlar sıralanıyordu.

....

Dağları ayrı ayrı selamladı. "Merhaba! Merhaba! Merhaba!" diye bağırdı. Dağlar, angılanarak, "Merhaba!" diye karşılık verdiler. Sanki dağ ona sesleniyormuş gibi, kendi kendisine seslenerek, "Ben sana demedim mi? Çingene Kara Ali, ben sana alabildiğine kaç! Bütün hızınla fırla, koş! Diye seslenmedim mi? Çingene Kara Aliiii!... diye haykırdı. Biraz durdu. Bütün dağlar, sanki konuşuyorlarmışçasına, Ali'nin sesini yankılattılar.

Bu kez dağlara Ali karşılık verdi:

"Yaşayın yahu! Seslendiniz ya! Hem de candan seslendiniz. Duydum, koştum, geldim!... dedi.

Sevincinden kopup gelen sesi, sözde kalmadı; türküye tırladı. Dağlar bir koro halinde inlediler. Fakat sesi bile sevincine yetmedi. Dağlara, "Durun hele, aranızda bir göbek atayım" diye bağırdı.

Ağzıyla gırnatayı taklit ederek, bir çiftetelli nağmesiyle otların üzerinde hopladı, çalkandı, coştu. Ali, havaya fırlayınca dağlar hep birden çömelip yere diz vuruyorlar; Ali yere inince dağlar havaya hopluyorlardı. Kimsecikler olmadığı için; dağ, taş, insan... Kimseden utanmaya gerek duymuyorlardı. Ali çocuk gibi perendeler atarak otlarla, yamaçlarla sarmaş dolaş oluyordu. Bir aralık, yırtık ceketinin cebinde yarım altını buldu. Onun çın çın öten gülüşünü dinledi; sonra fırlatıp attı. Bu coşkun hovardalıkla kayaya çarpan altının çınlayışı, onu öylesine güldürdü ki hıçkırıklarla sarsılarak katıla katıla ağladı ve yerlere yıkıldı.

Ertesi gün, karısı Cura'yı bulmak için yola düzüldü. Son çadır kurmuş oldukları yere vardı. Çadır yoktu. Cura oradan ayrılırken, her yok dönemecindeki çalıya mavi şalvarından bir parça iliştirmişti...

....

Ali, bir "insan koynu" özleyişle Cura'ya yetişti. Ona,

"Dört beş gündür seni aradım kız" dedi.

Cura, Ali'nin bakışındaki anlamı çözmekte güçlük çekmedi:

"Hadi sen çal, ben oynayayım." dedi ve parmaklarını şakırdatmaya koyuldu...

(Ege'den Denize Bırakılmış Bir Çiçek)

SUAT DERVİŞ
(1905 – 1972)

İstanbul doğumlu, asıl adı "Hatice Saadet Baraner" olan Suat Derviş, özel öğretim gördü; Fransızca, Almanca öğrendi. Berlin Konservatuvarı ve Edebiyat Fakültesi'nde okuduktan sonra yurda döndü (1933), gazeteciliğe başladı. "Son Posta, Cumhuriyet,Tan, Haber, Son Telgraf..." gazetelerinde tefrika ettiği roman ve röportajlarıyla tanındı.1937'de Sovyetlerde "Tan" muhabiri oldu."Yeni Edebiyat" gazetesini çıkardı (1940-41). Türkiye Komünist Partisi sanığı olarak yargılanarak sürgün cezası aldı. İsveç ve Fransa'da yaşadı (1953-1963). Yurda döndükten sonra "Devrimci Kadınlar Birliği"nin kuruluşunda görev aldı; romanlarını yayımladı.

(Ö.23 Temmuz)

Almanya'da fıkra, makale, öykülerle yazmaya başlayan Suat Derviş, on beş günde bir çıkardığı "*Yeni edebiyat*" gazetesindeki değişik toplumcu–gerçekçi çalışmalar ve aşağıda adları geçen tefrika roman ve çevirileriyle yazınsal etkinliklerde bulunmuş olan yazarlarımızdandır.

Kara Kitap (1920), **Ne Bir Ses Ne Bir Nefes** (1923), **Ahmet Ferdi** (1923), **Fatma'nın Günahı** (1924), **Beni mi** (1924), **Buhran Gecesi** (1924), **Gönül Gibi** (1928), **Emine** (1931), **Hiç** (1939), **Çılgın Gibi** (1945), **Fosforlu Cevriye** (1968), **Ankara Mahpusu** (1968)...

ANKARA MAHPUSU

Vasfi daha tıp öğrencisiyken, sevgilisi Zeynep'in dul ve başkalarıyla ilişkisi olduğunu öğrenince, Nuri'yle dövüşür; onun başına şişeyle vurarak ölümüne neden olur ve on iki yıl hapis yatar.

Vasfi özgürlüğüne kavuşmuştur ama, ne Ankara'da ne İstanbul'da iş bulabilir. Arayıp bulduğu Zeynep çok değişmiş, tanınmaz duruma gelmiştir. Ona görünmez bile. Rastladığı yalnız yaşayan yaşlı bir kadınla dostluk kurar; yapı işçiliği yaparak yaşamını sürdürür.

Roman, Vasfi'nin mahpusluktan kurtulma olayı ile başlar:

Cümle kapısının önüne geldiği zaman, başının dönmeye başladığını hissetti. Fakat muhakkak ki bu heyecandan değildi. Çünkü o, ne ufak bir heyecan hissediyor, ne de birşey düşünüyordu. Başı bomboş, ruhu uyuşmuş, kendi sakin, inanılmaz derecede sakindi. Bütün hislerden ve düşüncelerden onu bu kadar ayıran bu sükûnet ne acayip bir şeydi. O kadar sakindi ki sanki artık yaşayanlardan biri değildi... Sanki bir ölü idi. Eğer kalbi yaşamaya devam etmese, kendisi de bunu zannedecekti... Fakat kalbi yaşamaya devam ediyor ve şiddetli çırpmıyordu.

On iki seneden beri, her dakika, her saat bu anı beklemiş ve özlemişti. Evet bu an, on iki seneden beri karşısında kapalı duran menhus kapıların açılacağı zamanı beklemişti. Bu on iki sene içinde her zaman ona bir gün açılacak olan kapıların önünde duyacağı heyecanı tasavvur etmişti. İşte nihayet kapılar birer birer açılmıştı... Önünde bulunduğu bu son kapı da açılınca o hürriyetine kavuşacaktı... On iki sene mahpus kaldıktan sonra, hür bir insan olacaktı... Bu mümkün mü idi?...

Kocaman kapının önünde genç bir jandarma eri vardı... Dost bir gülümseme ile ona baktı ve omzuna hafifçe vurarak:

– Haydi güle güle dedi... Geçmiş olsun, talihin açık olsun...

Genç jandarma, korkak bir halde, yerinden kımıldayan Vasfi'ye bakıyordu... Hapishane kapısı çoktan Vasfi'nin arkasından kapanmıştı... Artık hapishanede değildi... Gülümsemeye gayret ederek o da jandarmaya baktı...

Jandarma gülerek:

Ne duruyorsun be arkadaş? Bas git... Ben senin yerinde olsaydım... Tövbeler olsun, çoktan tabanları yağlamıştım...

Vasfi cebinden sigara paketini çıkardı, jandarmaya uzattı...

– Sağol abi... Vazife başında içmem...

– Al, nöbetten sonra içersin...

– Dediğin gibi olsun... Kaç sene yattın abi?

– Tam on iki sene, yedi gün, üç saat...

Jandarma yürekten bir kahkaha attı... Vasfi'nin mahpusluğunun kendisine belki de en güç, en uzun gelen bu son üç saatine jandarma eri gülüyordu...

- Abi on iki seneden sonra üç saatin lafı mı olur?

Yere tükürdü ve gülmeye devam etti... Hayatında hiçbir macerası yok görünen ve hapishanede yatmak nedir bilmeyen bu genç adam bu şeylerden ne anlardı ki?... Vasfi cevap vermedi, öteki devam etti:

– Epey yatmışsın ha...

– Evet...

– Allah her şeyin sabrını veriyor... Allaha şükret, bak artık herşey bitmiş... Bir varmış, bir yokmuş değil mi abi? Bir masal, bir rüya gibi!... Hani şimdi yeniden dünyaya gelmiş gibisindir. Bu yeni dünyaya gelişin uğurlu olsun...

Vasfi titredi, o dirilen bir ölü mü idi?... Yeni bir hayat... İnsanların tek hayatı vardır... Onun hayatı birdenbire ortasından koğmuştu. Fakat bu on iki senelik kopuk parçanın bu ucunda yeniden hayatı başlıyordu, bu başka bir hayat değildi... On iki ıstırap senesinden sonra aynı hayat...

Jandarma selam verdi, sonra elinde bavul, kendisince meçhul bu şehrin merkezine doğru yürümeye başladı.

(Ankara Mahpusu, 1968)

SAİT FAİK ABASIYANIK
(1906 – 1954)

Adapazarı doğumlu (29 Kasım), tüccar Mehmet Faik'in oğlu olan Sait Faik, ilköğrenimini Adapazarı'ndan Rehber-i Terakki adlı özel okulda yaptı. İstanbul Erkek Lisesi'nde okudu, yatılı olarak geçtiği Bursa Erkek Lisesi'ni bitirdi (1925-1928). İstanbul Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'nde iki yıl öğrenim gördükten sonra, iktisat eğitimi için İsviçre'ye gitti. Sonra Fransa'ya geçti (1930-1933). Yurda döndükten sonra, Ermeni Yetim Mektebi'nde Türkçe dersi verdi. Ticarete atıldıysa da başarılı olamadı. Kısa bir süre Haber gazetesinde çalıştı (1942). İşlerinde süreklilik sağlayamadı. Gönlünce gezdi, gözlemledi, yazdı... (Ö. 5 Mayıs)

"İlk şiiri Mektep dergisinde yayımlanan (1929) Sait Faik'in ilk yazısı da Milliyet'te yayımlanan "Uçurtmalar'dır."

Yeniler Dönemi edebiyatımızın "öyküde yenileşen" yazarları arasında, önde yer alır. Sait Faik Abasıyanık, genellikle öykü türünde yoğunlaşarak, yazdıklarını, ayrı ayrı kitaplarda yayımlamıştır.

İstanbul, Burgaz Adası, Adapazarı; balıkçılar, balıklar; sıradan Türk, azınlık, ezilen insanlar, güçsüzler, bunların yaşayışları, sorunları, duygu ve düşünceleri, yalnızlık; yaşamın güzelliği, yaşam hakkı ve yapılan haksızlıklar... Onun öykülerinde yer alan başlıca çevreler, kişiler, konu ve izlekler (tema)'dir.

O, olayları, kişilerin davranış ve konuşmalarını gözlemlerine dayanarak sergileyen; yorumlamayı, daha çok okurlarına bırakan bir yazardır.

Öyküler: **Semaver** (1936), **Sarnıç** (1939), **Şahmerdan** (1940), **Lüzumsuz Adam** (1948), **Mahalle Kahvesi** (1950), **Kumpanya** (1951), **Havada Bulut** (1951), **Havuz Başı** (1952), **Son Kuşlar** (1952), **Alemdağ'da Var Bir Yılan** (1954), **Az Şekerli** (1954), **Müthiş Bir Tren** (1981)

Röportaj-öyküler: **Tüneldeki Çocuk** (1955), **Mahkeme Kapısı** (1956)...

Roman: **Medar-ı Maişet Motoru** (1944, Birtakım İnsanlar); **Kayıp Aranıyor** (1953)...

Ayrıca, **Şimdi Sevişmek Vakti** (1953) adlı şiirleri olan; **Balıkçının Ölümü - Yaşasın Edebiyat** (1977), **Açık Hava Oteli** (1980), **Sevgiliye Mektup** (1981) adlı, değişik türlerde yazıları bulunan kitapları da vardır, Abasıyanık'ın.

ERMENİ BALIKÇI İLE TOPAL MARTI*

– Öykü –

Topal martı ile balıkçının konuştukları bile görülmüştür. Önce martının laf attığını kalıbımı basarım, diyeceğim. İlkin balıkçının martıya laf atmasının mümkünü yoktur.

Raviyanı ahbar işbu muhavereyi şöyle naklederler:

Martı:

– .....

Balıkçı:

– Susacak mısın topal, sabah sabah?...

Martı:

– ....

Balıkçı:

– Patlamadın ya! Daha nişana varmadık.

Martı:

– .....

Balıkçı:

– Gözünü seveyim topal, sus... Sus da bir yan evvel (bir an evvel) varalım şu nişana.

Martı:

– ....

Balıkçı:

– Zo bu kadar laf ettiğine bakılırsa pek aç olmalısın?

Martı:

– .....

Balıkçı:

–Dur öyleyse de bir istavrit keseyim barim.

Martı:

– ....

Balıkçı:

–Amma da kafa patlattın ha!

Martıya bir istavrit başıyla, etlerinden sıyrılmış, kuyruğu titreyen bir kılçık iskeleti fırlattı. Küreklere asıldı. Az sonra sis içinde büyümüş Hayırsız Adalar önümüzde idi. Martı susmuştu. Artık konuşmuyorlardı. Balıkçı o zaman bana döndü:

–Ne zaman balığa çıksam sandalı şıp deyi tanır; peşine düşer. Bir de uğurlu kuştur; hiç sorma.

---

* Herhangi bir dergide yayımlanmadan, yazar tarafından doğrudan kitaba alınan bu hikâye, Varlık Yayınları'ndan çıkan kitapta bu adla yayımlanmış, ancak "İçindekiler" listesine "Ermeni Balıkçı ve Topal Martı" olarak geçmiştir. (Yay. N.)

–Neden topal diyorsun Varbet?

–Topaldır da ondan.

–Ne olmuş bacağına?

Cevap vermedi. Sustuk. Rüzgâr bir kara kokusu getirdi burnuma. Bozulmaya başlayan bir karpuz kokusu etrafımızı sardı. Balıkçı bu kadarcık konuştuğuna canı sıkılmış gibi susuyordu. Balıkçı dediğin içinden konuşan adamdır, diyeceğim ama yanlış olur. Balıkçı kendi kendisine bile geveze değildir. Balıkçının gevezesine hiç rastlamadım. İnsan geveze ise balıkçı değildir. Balıkçı ise geveze değildir.

Etrafına bakışından şu muhavereyi yapmış gibi olduk:

"Kınalı'nın burnunu görüyor musun?"

"Görüyorum."

"Yukarda beyaz bir toprak vardır. Orayı da görüyor musun?"

"Hayır..."

Balık sükûndan hoşlanır. Kendisi gibi ağzı var dili yok insandan haz eder.

Benim yine başım dönüyor. Bir daha mı balığa çıkmak? Bu ne kocaman, sağır, derin ses, denizin sesi. İnsan bu küçük sandalın içinde ne ufak. Ah kara. Orada sesler insanlar, gürültü var. Ağaçlar var. Rüzgârlar var. Ayağının altında kaskatı topraktan açıklara bakmak tatlı şey. Ama bu kocaman bir ağzın nefes alışına benzeyen sağır sesleri denizin ortasında, bir sandalın içinde, bir topal martı yan gözle sizi dikizlerken dinlemek insana bir korku, bir ürperme veriyor. Ah bir dönsek! Karaya bir ayağımı bassam kurbanlar keseceğim. Kurban mı? Kurban ne korkunç, ne barbar şey Allahım! Nasıl da hayvanları çoluk çocuğun, kadınların, kızların önünde boğazlarlar. Ne iptidai âdet!

–Sular çok fena! Sen de neredeyse bayılacaksın, dönelim hadi!

–Aman dönelim..

Kumkapı'daki kahveye vardığımız zaman yüzüme bir sıcak kan dalgası hücum etti. Oh, dünya vardı! Balıkçı yüzüme keskin keskin baktı:

–Bir daha mı seninle balığa çıkmak, dedi, sen sinirli adamsın zo.

Günlerce bana dargınmış gibi yaptı. Zaten o kiminle küs değildi. Galiba matemde idi de yakasına siyah bir şey takmıştı.

Ahbapları:

–Varbet'in nesi öldü acaba? Sorulmaz ki herife... Barut! diyorlardı.

Ben yine balığa çıkmaya, o garip haleti yeniden bulmaya can atıyordum. Hem korkmak, hem hulyaya dalmanın korkunç bir zevki vardı. Bu zevki bir daha tatmalıydım.

Misinaları cıgaradan kehribar kesilmiş tırnaklarıyla parlatırken gördüm.

–Agop Ağa, dedim, balığa mı?

Cevap vermedi. Kahveciye:

–Varbet'e bir kahve yap.

–Kahvemi içmişim, istemez.

–Balığa mı Varbet?

–He balığa... N'olacak?

–Beni de alsana!

Varbet'in de dünya yüzünde alacağı vereceği, ihtiyacı vardır. Bir çelebiden beş on para almak küçük düşmek sayılmaz ki...

–Ama, dedi, sandalın içinde ölsen geri dönmem bak.

–O gün biraz rahatsızdım.

–Yine rahatsız olacaksın; aldırma. Bu sinirle sen karada da rahat edemezsin. Koy ki bir şey olmaz. Ama ölsen ne olur? Ecel geldikten sonra ha karada, ha denizde.

–Nerede topal martı?

– Öldü.

–Nasıl?

–Nasıl olduğunu bilmem. Bir sabah nişana vardım ki tam nişanın üstünde ölüsü yüzer.

–Sen göresin diye mi geldi nişanda öldü dersin.

Cevap vermedi. Birdenbire yakasındaki matem bezini topal martı için taktığı düşüncesi kafama doğuverdi.

–Yoksa bu siyahı martı için mi taktın Varbet?

Gözünü gözüme dikti.

–Maşallah, dedi, bugün kafan karadaki gibi işliyor. Korku yok, dedi.

(Mahalle Kahvesi, Ocak 2008)

SİNAĞRİT BABA*

– Öykü –

"Cehennem Nişanı"nda beş sandaldık. Güzel bir ocak akşamı. Hava lodos. Denize kırmızı rengin türlüsü yayılmış. Çok kaynamış ıhlamur rengindeki yayvan, geniş, ölü dalgalar. Sandallar ağır ağır sallanıyor, oltalar bekliyor, insanlar susuyor...

Otuz sekiz kulaç suyun altındaki derin sessizliğe, dibindeki dallı budaklı kayaların arasına yedi rengin en koyusu girer mi şimdi? Sinağrit Baba döner mi avdan? Pırıl pırıl, eleğimsağma rengi pullarıyla ağır ağır, muhteşem, bir ilkçağ kralı gibi zengin, cömert, asil ve zalim mantosu ile dolaşır mı kim bilir? Altını, zümrütü, incisi, mercanı, sedefi lacivertliğin içinde yanıp yanıp sönen sarayını özlemiş acele mi ediyordur.

Sinağrit Baba ömründe konuşmamış, ömrü boyunca evlenmemiş, ömrü boyunca yalnız yaşamıştır. Onun kovuğundaki zümrüt pencereden ne facialar seyretmiştir. Sinağrit Baba, ne oltalar koparmıştır.

Bu akşam kimin oltasını seçmeli de artık bitirmeli bu yorucu ömrü. Daha her yer pırıl pırılken, mantosu sırtında iken, daha eti mayoneze gelirken bitirmeli bu ömrü. Sonra hesapta bir gün pis bir "Vatos"un, bir sırtı renksiz, yapışkan ve parazitli bir canavarın dişine bir tarafını kaptırmak var. İyisi mi muhteşem bir sofraya kurulmalı, bir zaferle

* Bu hikâye herhangi bir dergide yayımlanmamış, yazar tarafından doğrudan kitaba alınmıştır. (Yay. N.)

dolu ömrün sonunu beyaz şarapla, suların üstündeki başka dünyada yaşayan bir akıllı mahluka kendini teslim etmeli.

Sinağrit Baba oltalardan birini kokladı. Bu balıkçı Hristo'dur; kusurlu adam. Gözü açtır onun. İçinden pazarlıklıdır. Evet, fukaradır ama kibirli değildir. Sinağrit Baba fukaralıkta gururu sever. Öteki oltaya geçti. Kokladı. Bu balıkçı Hasan'dır. Geç. Cart curt etmesine bakma! Korkaktır. Sinağrit Baba cesur insandan hoşlanır. Bir başka oltaya başvurdu. Balıkçı Yakup iyidir, hoştur, sevimlidir, edepsizdir, külhanidir. Ama kıskançtır. Kıskançları sevmez Sinağrit Baba. Geç. Şu olta, hasisin tuttuğu olta. Sinağrit Baba cömertten hoşlanır. Ama bu oltaya bir baş vurmaya değer. Bir baş vurdu. Hasisin oltasının iğnesini dümdüz etti. Sinağrit Baba iğneden kopardığı yarım kolyozu çiğnemeden yuttu. Hasis oltasını hızla topladı.

– Vay anasını be Nikoli, dedi, iğneyi dümdüz etti.

Nikoli'nin oltasının yemini kuyruğuyla sarsmakta olan Sinağrit Baba, Nikoli'nin bir kusurunu arıyordu. Onda kusur mu yoktu. Evvela sarhoştu. Sonra ahlaksızdı, kendini düşünürdü ama cesurdu, cömertti, hiç kıskanç değildi. Fukara idi. Kibirli idi de. Sinağrit Baba kibirli fukarayı severdi ama Nikoli'nin kibrini beğenmiyordu. İnsanoğlunda o başka bir şey, gurura pek benzeyen şey, yerinde, vaktinde bir gurur, o da değil, insanoğlunun insanlığından, ta saçının dibinden, oltasını tutuşundan beliren, isteyerek olmayan, ama pek istemeyerek de gelmeyen bir gurur isterdi. Öyle bir elin oltasını düzleyemez, misinasını kesemez, bedenini fırdöndüsünden alıp gidemezdi.

Beş sandalın beşini de kokladı, beğenmedi.

Sinağrit Baba kayasının kenarında durmuş, lacivert âlem içinde hafifçe yakamozlanan oltalarla, cıvalı zokalardan aydınlanan saray meydanını seyrediyordu. Oltalar gitgide çoğalıyordu. Sinağrit ve mercanlar şehrinin göbeğinde şimdi tatlı tatlı saklanan on beş tane fener vardı. Öteki kovuklardan mercan balıkları çıkıyor, fenerlerden birine hücum ediyor, budalaca yakalanıyorlardı. Gözleri büyümüş bir halde yukarıya çıkarlarken dönüp tekrar aşağıya kadar geliyor, yukarıki dünyayı görmeye bir türlü karar veremiyorlardı. Sinağrit Baba'ya büyüyen gözleriyle, "Bizi kurtar şu lanetlemeden," der gibi bakıyorlardı. Sinağrit Baba düşünüyordu. Gidip o yakamoz yapan ipe bir diş vurdu mu idi, tamamdı. Ama hiçbirini kurtarmıyor, hareketsiz duruyordu. Sinağrit Baba onları kurtarmanın bu kadar kolay olduğunu biliyordu ama bildiği bir şey daha vardı. O da ister su, ister kara, ister hava, ister boşluk, ister hayvan, ister nebat âleminde olsun bir kişinin aklı ile hiçbir şeyin halledilemeyeceğini bilmesidir. Ancak bütün balıklar oltaya tutulan hemcinslerini kurtarmanın tek çaresinin koşup o yakamoz yapan ipi koparmak olduğunu akıl ettikleri zaman bu hareketin bir neticesi ve faydası olabilirdi. Yoksa gidip Sinağrit Baba oltayı kesmiş, biraz sonra Sinağrit Baba tutulduğu zaman kim kesecek? Kim akıl edecek yakamozu dişlemeyi?..

O sırada büyük büyük ışıklar saçan bir olta aşağıya inmişti. Sinağrit Baba ümitle koştu. Bu oltayı da kokladı. Hiç tanıdığı birisi değildi. Yemi ağzına aldığı zaman bu olta sahibinin, tam aradığı adam olduğunu bir an sandı. Bu anda da yakalandı. Kepçeden sandala düştüğü zaman Sinağrit Baba büyük gözleriyle kendisini yakalayana sevinçle

baktı. Sinağrit Baba etrafı kırmızı, içi aydınlık siyah gözleriyle bir daha baktı, bir daha baktı. Birdenbire ürperdi. Hiddetinden ayaklarını yere vuran bir genç kız gibi sandalın döşemesini dövdü. Belki bizim bile bilemediğimiz bir işaret görmüştü kendisini tutan oltanın sahibinde: Bu adam şimdiye kadar hiç imtihan geçirmemişti. Ömrü boyunca, cesur, cömert. Sinağrit Baba'nın istediği şekilde mağrur yaşamıştı. Ama Sinağrit Baba bu adamın ne korkunç bir ikiyüzlü köpek olduğunu bizim göremediğimiz bir yerinden anlayıvermişti. Bütün devirler ve seneler boyunca kendisini tutan oltanın sahibi ne cesaretini, ne cömertliğini, ne gururunu tecrübeye, bir imtihana tâbi tutturmamış, her devirde talihi yaver gitmiş birisi idi. Kimdi, ne idi? Sinağrit Baba da bilemezdi. Ama, belki de ölünceye kadar cömert, cesur, mağrur yaşayacak olan bu adamın şu ana kadar bir defa bile bir imtihana sokulmadığını anlamıştı. Belki de sonuna kadar bu imtihandan kurtulacaktı. Sinağrit Baba böylesine hiç rastlamamıştı. Ölmeden evvel adama bir daha baktı. Namuslu, cesur, cömert ölecek olan bu adamın hakikatte korkakların en korkağı, namussuzların en namussuzu olduğunu alnında okuyordu. Bu adam o kadar talihli idi ki daha, ikiyüzlülüğünü kendi kendisine bile duyacak fırsat düşmemişti. Yoksa Sinağrit Baba yakalınır mıydı? Sinağrit Baba hırsından tekrar tepindi. Bağırmak ister gibi ağzını açtı. Kapadı. Sinağrit Baba son nefesini, böylece hiçbir insanlık imtihanı geçirmemişin sandalında pişman ve mağlup verdi.

(Mahalle Kahvesi, Ocak 2008)

HİŞT HİŞT*

– Öykü –

Yürüyordum. Yürüdükçe de açılıyordum. Evden kızgın çıkmıştım. Belki de tıraş bıçağına sinirlenmiştim. Olur, olur! Mutlak tıraş bıçağına sinirlenmiş olacağım.

Otların yeşil olması, denizin mavi olması, gökyüzünün bulutsuz olması, pekâlâ bir meseledir. Kim demiş mesele değildir, diye? Budalalık! Ya yağmur yağsaydı... Ya otların yeşili mor, ya denizin mavisi kırmızı olsaydı... Olsaydı o zaman mesele olurdu, işte.

Çukulata renginde bir yaprak, çağla bademi renkli bir keçi gördüm. Birisi arkamdan:

– Hişt, dedi.

Dönüp baktım. Yolun kenarındaki daha boyunu bosunu almamış taze devedikenleriyle karabaşlar erik lezzetinde bana baktılar. Dişlerim kamaştı. Yolda kimsecikler yoktu. Bir evin damını, uzaktan uçan bir iki kuşu, yaprakların arasından denizi gördüm. Yoluma devam ederken:

– Hişt hişt, dedi.

Dönüp bakmak istedim. Belki de çok istediğim için dönüp bakamadım. Olabilir.

* Bu hikâye herhangi bir dergide yayımlanmamış, yazar tarafından doğrudan kitaba alınmıştır. (Yay. N.)

Gökten bir kuş hişt hişt ederek geçmiştir. Arkamdan yılan, tosbağa, bir kirpi geçmiştir. Bir böcek vardır belki hişt hişt diyen.

Hişt! dedi yine.

Bu sefer belki de isteksizlikten dönüp baktım çalıların arasına biri saklanıyormuş gibi geldi bana.

Yolun kenarına oturdum. Az ötemde bir eşek otluyor. Onun da rengi çağla bademi, ağzı, dişleri, kulakları boynu ne güzel. Otluyor: Otları adeta çatırdata çatırdata yiyor. Belki de bu çıtırtılı, çatırtılı sesi "hişt hişt" diye duymuşumdur. Eşeğin ot koparışının sesinden apayrı bir ses:

– Hişt hişt hişt, dedi.

Hani bazı kulağınızın dibinde çok tanıdığınız bir ses isminizi çağırıverir. Olur değil mi? Pek enderdir. Belki de kendi kafanızın içinden sizin sevdiğiniz, hatırladığınız bir ses, ses olmadan sizi çağırmıştır. Olabilir.

Birdenbire güneşi, buluta benzemez garip ve sarı bir sis kapladı. Bir kirli el, çağla bademi eşeğin sırtından bir kumaş çekip aldı. Her zamanki kül rengi, yer yer havı dövülmüş eski mantosunu giydirdi eşeğe. Yola indim. İstediği kadar hişt desin. İsterse sahici sulu bir dost olsun. İsterse kimseler olmasın, kendi kendime kulağıma hişt hişt diyen bir divane olayım, ben, aldırmayacağım.

Belki bir kuştur. Belki tosbağadır. Belki de kirpidir. Belki de yakın denizden seslenen bir balık, bir canavardır. Karabataktır. Mihalâki kuşudur.

İyisi mi ben kendim hişt hişt derim. O zaman tamamı tamamına pek hişt hişt seslenişine benzemeyen, benzemesin diye uğraştığım bir mırıldanmadır, tutturdum.

Birdenbire, önümde bir adamla bir kadın gördüm. Kalpazankaya yolunu sordular. Üstündesiniz dedim. Sanki yok hareket etti. Yürümediler. İki adımda benden uzaklaştılar. Koyunların arasına yüzükoyun uzanmış papazın oğlunu gördüm. Yüzünden apdal, çilli horoza benzer bir mahluk kalktı. Ağzının salyasını sildi. Kuzuyu bacaklarından tuttu. Kuzu ile yere yıkıldı. Kuzuyu burnundan öptü. Papazın oğlu çirkin, apdal, otuzbirli bir yüzle baktı. Şimdi bir çiçek tarlasında idim. Bana hişt hişt diyen mutlak bir kuştu. Vardır böyle kuşlar. Cık cık demezler de hişt hişt derler. Kuştu kuş.

Bir adam yer belliyordu. Belin demirine basıyor, kırmızıya çalan bir toprak altını, üste aktarıyordu.

– Merhaba hemşerim, dedi.

– Ooo! Merhaba! Dedim.

Tekrar işine daldı. Hişt hişt, dedim. Aldırmadı. Bir daha hişt, dedim. Yine aldırmadı. Hızlı hızlı hişt hişt hişt!

– Buyur beğim, dedi.

– Bir şey söylemedim, dedim.

Küçük parmağını kulağına soktu. Kaşıdı. Çıkarıp parmağına baktı. Belin sapına siler gibi yaptı.

– Hişt hişt, dedim.

Yüzünü göğe kaldırdı. Kuşlara baktı. Denize baktı. Dönüp şüphe ile bana baktı.

– Bu sene enginarlar nasıl? dedim.

– İyi değil, dedi.

– Baklayı ne zaman keseceksin?

– Daha ister, dedi.

Nefes alır gibi "hişt" dedim.

Yine şüphe ile denize, şüphe ile göğe, şüphe ile bana baktı.

– Kuşlar olmalı, dedim.

– Benim de kulağıma bir hışırtı geliyor amma, dedi, ne taraftan gelir? Zati bu sırada şu kulağım ağırlaştı.

– Bir yıkatmalı, dedim, benim de geçenlerde ağırlaşmıştı...

– Yıkattın mı?

– Yıkatmadım, hacet kalmadı, doktora gittim. Alıverdi; pislikmiş.

– Çocuklar nasıl? diye sordum.

– İyiler, dedi. Dokuzdu sekiz kaldı. Biliyorsun dokuzuncunun macerasını ya...

– Sus, sus, dedim. Yürekler acısı. Haydi allahaısmarladık!

– Haydi güle güle.

Biraz uzaklaşınca:

– Hişt hişt.

Bu sefer yakaladım. Bahçıvandı. Oydu oydu.

– Hadi hadi yakaladım bu sefer seni, dedim.

– Yok vallahi, dedi, vallahi daha kesmedim bakla, senden ne diye saklayayım, parasıyla değil mi?

– Sen değil misin hişt hişt diyen?

– Ben de duyarım bir ses, amma bulamam nerden gelir?

Nereden gelirse gelsin dağlardan, kuşlardan, denizden, insandan, hayvandan, ottan, böcekten, çiçekten. Gelsin de nereden gelirse gelsin!... Bir hişt hişt sesi gelmedi mi fena. Geldikten sonra yaşasın çiçekler, böcekler, insanoğulları...

– Hişt hişt.

– Hişt hişt.

– Hişt hişt.

(Alemdağ'da Var Bir Yılan, Şubat 2008)

BİRTAKIM İNSANLAR

– Öykü –

Gece. Saat on ikiyi on geçiyor. Taksim'de saatin altında tramvay bekliyorum. Öyle olmasa bu kadar ince eleyip sık dokumaya lüzum görmez; vakit gece yarısını geçmişti, derdim.

Epey oluyor. Baharın bu soğuk günlerinde, şu devam eden kıştan bir buz gibi gece hatırıma geliyor. O zamanlar daha bahardan haber bile yoktu. Şimdi ne kadar olsa sisin ve yağmurun hatta soğuğun içinde insanı şaşırtan ve başını döndüren bir koku var. O zamanlar daha Camlı Köşk'ün camlarını ve hanende ilanlarının mavi ışığını üşüterek geçen buz gibi bir rüzgâr esiyordu. Benimle beraber belki ona yakın insan, gördükleri herhangi bir filmin rüyasını ayakta görüyor ve yataklarının ümit, hayal, güzel günler veyahut uykusuz, muharebeli geceler, sığınaklar düşündüren ılıklığına bir an evvel kavuşmak için bir türlü gözükmeyen tramvaya sabırsızlanıyorlardı. Ağzımdan su buharı fışkırıyor. Birbirleriyle konuşanların arasına bir sis tabakası seriliyordu. Yatak şimdi bütün insanlar için, ekmek kadar azizdir. Yatak bir sevgili, yatak hatıra, yatak çocukluk, güzel rüya, yatak bir bahar, bir deniz kenarı, bir egzotik memleket, bu saniyede insana dostlarım yatak ne değildir ki...

Burnum yastıkta, yorganım ağzım hizasında, kirpi gibi büzülmüşüm; dalmak üzereyim: Bir şeyler, birtakım kuşlar tüylerini döküyor, bir ılık su damlıyor, içimi yıkayan bir çeşme var...

Tramvay hâlâ yok. Biraz daha yerimde yatağımı, uykuyu düşünsem, belki de uyuyuvereceğim. Donmak üzere olan insanların tatlılığını içimde duymaya başladım. "Bari gideyim şu açık pastanede bir ıhlamur içeyim de sonra yatarım" dedim. Bir iki adım atmamıştım ki önüme bir adam dikildi. Rüzgârdan yalnız bir karartı gördüm. Sonra yüzüme doğru bir hortumdan çıkar gibi bir duman yayıldı: Adam konuşuyordu. Tatlı, munis bir Anadolu şivesiyle:

– Ağabey,-dedi, buradan bana benzer birtakım adamlar geçti mi?

Paltomun yakası içinde yarı yarıya kaybolmuş kafamı çıkardım. Kafamı bir iki defa salladım. Soğuğa alışmış, mukavemete hazırlanmış gibi idim. Kulaklarımı keskin bir rüzgâr ısırdı. Adama baktım:

Bana benzer adamlar... Bütün insanlar birbirine aşağı yukarı benzemez mi? Bana benzer adamlar, ne demekti?

Evet, adamın hakkı vardı. Ona benzer adamlar, ötekilerinden kolaylıkla ayrılabilirdi. Kış günü bir şehirde insanlar palto, şapka giyer, ayaklarında fotinleri vardır. Belki paltolarının renkleri, şapkalarının kurdeleleri ve alamerikan, yahut alaturka şapkalarıyla birbirlerinden ayrılabilirler, icap ederse.

Bu adamın ne paltosu, ne şapkası ne de ayakkabıları vardı. Buna mukabil sırtında mor pamukları yer yer, parça parça dökülen bir hırkası, belinde ipi, ayağında yazlık, tüy gibi bir pantolonu ve ayaklarında da yine iplerle bağlanmış çuvalı...

Yüzü tatlı esmer renkli idi. Sakalı uzamıştı. Yirmi beş, otuz yaşlarında gözüküyordu. Yalnız gözlerinde büyük, korkak, acele bir şeyler vardı. Acaba, dedim bir esrarkeş midir?

O devam etti:

– Benim gibi ağabey, dedi. (Üstünü başını gösterdi.) İşte bu biçim adamlar görmedin mi? Bazıları şu yoldan geleceklerdi. Birtakımları da (Taksim sinemasının aşağısındaki yolu göstererek): Şu yokuştan çıkacaklardı.

İşi kısa kesmek istedim. Meçhul, karanlık, dalgada bir kafada her türlü hayaller dolaşabilir, neme lazım...

– Görmedim vallahi! dedim.

– Allah Allah! dedi. İmkânı yok. Muhakkak geçmişlerdir. Ben yolda biraz eğlendim. Onları kaybettim. Yoksa geçmemelerine imkân yok.

– Nedir bu adamlar canım? diye sabırsızlık ve merakla sordum.

Kafamın içinde esrarengiz, büyülü garip hikâyeler canlandı. Hatta daha ileriye giderek başka ve daha tuhaf şeyler düşündüm. Adamın afyonlu kafasına girmiş gibi oluyordum.

– Ağabey, biz dedi, Tophane'deki sabahçı kahvelerinde yatarız. Hepimiz hamal, uşak gibi herifleriz. Ama namusumuzla yaşıyoruz. Ne yapalım? Beş on para kazanırız. Geceleri de kahveciye beş kuruş verir, bir köşede uyuruz. Ne yapalım? Otellere para mı dayanır? En aşağısı otuz kuruş. Otuz kuruşla iki gün geçimimiz var...

Ha! Bu akşam polisler geldiler. Sabahçı kahvelerinde yatmak yasakmış. Hepimizi çıkardılar. Biz de hep birlik olduk. Gidelim valiye çıkalım; uyandıralım, derdimizi anlatalım, dedik. İşte birtakımı şu yokuştan, birtakımı da arkadan geldiler. Demek görmedin ağabey.

– Görmedim, dedim. Nerelisin sen?

Gözleri çakmak çakmaktı:

– Zonguldaklı beyağabey.

Gece yarısı, bu soğukta valiye gideceklerine başka bir koğuş bulmak, daha olmazsa polisler gittikten sonra kahveciye zorla kapıyı açtırmak mümkündü.

Valiye kadar çıkmayı akıl edemezler. Bu muhakkak bir esrarkeştir, dedim.

– Ne ise, ben yukarıya doğru bir hızlanayım, belki geçmişlerdir de sen görmemişsindir, dedi ve hafif hafif serpen karın içine karıştı gitti.

Tramvay gelmişti. Atladım. Tam yedek subay mektebinin önünde birtakım adamlar gidiyordu. Fakat camlar o kadar buz tutmuştu ki göremeyince tramvaydan atladım.

Belki seksene yakın insandı. Aralarında çok gençleri bile vardı. Büyük adımlarla gayet ciddi yüzlerle yürüyorlardı. Önde gidenlerin halinde daha büyük bir vaziyet vardı. Daha ciddi idiler. Tek tük geçenler durup onlara bakıyorlardı. Fakat onlar hiç kimseye bakmıyorlardı. Yalnız en önde gidenler bağıra bağıra konuşuyorlar. Vali ile nasıl konuşacaklarını talim ediyorlardı. Kıyafetlerine baktım. Evet, benim mor pamuk hırkalı ve keten pantolonlu adamın hakkı vardı; onun gibi birtakım adamlar gidiyorlardı. Kulaklarımda genç Zonguldaklının:

– Canım benim gibi adamlar beyağabey; dediği zamanki hali geliyordu.

Yatağım, tramvay beklediğim dakikalardaki o munis halini kaybetmişti artık. Ne şu, ne buydu. Bir yataktı. İçinde yatabildiğim için mesut değildim.

Sabahçı kahvelerini kapamadan evvel birkaç tane gece barınma evine şiddetle ihtiyacı olan İstanbul kışı bazan ne kadar uzun, ne kadar uzun ve bitmez tükenmez bir âfettir; bilen bilir.

(Semaver, Nisan 2008)

SABAHATTİN ALİ
(1907 – 1948)

Bulgaristan, (25 Şubat) Gümülcine doğumlu, Yüzbaşı Ali Sabahattin'in oğlu olan Sabahattin Ali, Edremit ilkokulunu; sonraBalıkesir Muallim Mektebi (öğretmen okulu)'ni bitirdi. Yozgat Cumhuriyet İlkokulu öğretmeniyken (1928) Bakanlık sınavını kazanarak Almanya'ya gitti. 1930'da yurda döndü; Aydın ve Konya Ortaokullarında Almanca öğretmenliği yaptı.Yıkıcı propaganda suçlaması ve bir eğlencede okuduğu bir taşlama nedeniyle, art arda cezalandırıldı (1933). Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğünde ve Konservatuvar'da görev aldı (1934). Haksız bir aşağılamaya karşın "bakanlık emri"ne alındı. 1945'te görevinden ayrılmak zorunda kaldı.İstanbul'da gazeteciliğe başladı. "Tan" gazetesinin yıkıma uğraması sonucu işsiz kaldı. Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Mim Uykusuz'la "Markopaşa" gülmece dergisini çıkardılar (1946). Bir yazısı yüzünden yine üç ay tutuklu kaldı. Kamyonla yük taşıma işi yapmaya başladı. Sürekli izleniyordu. Bulgaristan'a kaçmak isterken öldürüldü. (Ö. 2 Nisan)

Edebiyatımızda toplumsal gerçekçiliğin öncülerinden sayılan Sabahattin Ali, öykü ve romanlarında, yaşadığı ya da gözlemlediği çevre, kişi ve olayları; Anadolu insanının, bu, belirli sorunlarıyla örtüştürerek betimlemeye, öykülemeye ya da sergilemeye çalışır.

Öyküler: **Değirmen** (1935), **Kağnı** (1936), **Ses** (1937), **Yeni Dünya** (1943), **Sırça Köşk** (1947)...

Romanlar: **Kuyucaklı Yusuf** (1937), **İçimizdeki Şeytan** (1940), **Kürk Mantolu Madonna** (1950)...

HANENDE MELEK

– Öykü –

Kahve ocağına giden kapının yanında, üst kapının yanında, üst kısmı küçük bir halı etekleri eski bir kilimle örtülü, kürsü kılıklı bir kerevet vardı. Üç kişiden ibaret saz heyeti, yerli hasır iskemlelerin üzerine, göze batan bir ciddilikle oturmuşlardı. İçlerinden biri inmek isteyince, bir metreye yakın bir yerden atlamaya mecburdu. Hanende Melek böyle zamanlarda küçük garson Hamdi'yi çağırarak yardımını ister, bir eliyle onun omzuna dayanıp ötekiyle eteğini tutarak ince bacaklarını aşağı uzatırdı. Bu anlar o civarda oturmuş hovarda müşteriler için mühim fırsatlardı. Baygın, fakat istek dolu gözler derhal o tarafa çevrilir, tatlı bir şey yenmiş gibi pos bıyıklar alt dudakla yalanırdı.

Sigara dumanlarıyla nefes buğularından kahvenin pencereleri o kadar sislenmişti ki dışarda şarıl şarıl yağan yağmurun ancak sesi işitiliyor, damlardan süzülen damlalar içerden görünmüyordu.

Ortada dolaşan iki garson, tıka basa dolu olan salonda kendilerine güçlükle yol açabiliyorlardı. Çamurlu ayakkabıların tebahhurundan hasıl olan ağır bir koku yarısından çoğu sarhoş olan müşterileri büsbütün sersemletiyor, zaman zaman sazı bastıracak kadar yükselen bir gürültü, sık sık açılıp kapanan kapıdan sokağa vuruyordu.

Yeni gelenler, iskemlelerin arkasına asılmış duran paltoları düşürerek ve her geçtikleri yerde bir kaynaşma doğurarak uzun müddet dolaştıktan sonra bir yer bulup oturuyorlar ve ıslak kasketlerini çıkarıp başlarını kaşımaya başlıyorlardı.

Keman, ud ve Melek zaman zaman hamle eder gibi seslerini yükseltiyorlardı. Bu sırada gürültü ile saz arasında birkaç dakika devam eden hakiki bir mücadele oluyor, bazan gürültü galip gelerek saz mahcup bir eda ile vızıltısına devam ediyor, bazan da bir hayat kavgası kadar canla başla yaptığı mücadelenin sonunda kalabalığın biraz susar gibi olduğunu görünce, sevinçle sesini yükseltiyordu. Böyle dakikalarda Meleğin ince, biraz kısık fakat tesirli sesi salonu doldurur, kendisine çevrilen gözlerde biraz da alâka belirirdi.

*

Camlı kapı ağır ağır açılarak içeri dâvavekili Hüseyin Avni girdi. Siyah paltosunun yakasını kaldırmış, aynı renkteki şapkasını önüne indirmişti. Hastalıklı gözlerini vapur dumanı gözlük örttüğü için yüzünün ancak pek az bir kısmı, sakalları uzamış çenesi görünüyordu. Ucundan yağmur suları süzülen harap bir şemsiyeyi koluna takmıştı. Korkak adımlarla, yıkılmamak için iskemle arkalarına tutunarak ilerledi, saza yakın bir yere geldi. Etrafta oturacak boş iskemle yoktu. Gözleriyle arandı. O civara yerleşmiş bulunan memurlar, bekâr öğretmenler onun bakışlarıyla karşılaşıp kendisini masalarına çağırmaya mecbur olmamak için başlarını önlerine eğmişler veya derin lâkırdılara dalmışlardı.

Bir masanın etrafında oturan ve esrar sigaralarını avuçlarının içine saklayan üç ka-

sap Hüseyin Avni'yi masalarına davet ettiler. Hem ihtiyar sarhoşla alay etmek, hem de masalarına efendi adam oturduğunu hanendeye göstererek itibar kazanmak istiyorlardı.

Hüseyin Avni, siyah gözlüklerinin buğusunu ceketinin kolu ile sildi, paltosunun yakasını indirdi. Şapkasını çıkardı. Adamakıllı seyrekleşmiş olan beyaz saçları kafasının çatlak ve lekeli derisine yapışmıştı. Oturduğu alçak arkalıklı yerli hasır sandalyede rahatlaştıktan sonra başını saza çevirerek gülümsedi. Bu sırada uzun, seyrek dişleri, donuk pembe diş etleriyle beraber dışarı fırlıyor, dudaklarının kenarından tükrükler sızıyordu.

Keman çalan uzun kafalı esmer delikanlı eğilerek davavekilinin selâmını iade etti. Melek başıyla belli belirsiz bir işaret yaptı; kucağmdaki udun üzerine abanarak avaz avaz bağıran ihtiyar sanâtkar ise, dünyanın farkında olmadığı için, şarkısına devam ediyordu.

*

Melek içinden: "Aman yarabbi, bu heriften kurtulamayacak mıyım?" dedi. Ömründe bu derece iğrendiği bir adama rasgelmemişti. Beş senedenberi hayatını sesiyle kazanıyor, sıkıştıkça vücudunu bu sese yardımcı yapmak mecburiyetinde de kalıyordu. Bu meslekte adam seçmek pek âdet değildi ama, bunun da bir haddi vardı. Zaten bu tiksinmesinde Hüseyin Avni'nin suratının pek rolü yoktu. Melek'e asıl korkunç gelen onun yapışkan bir ifade taşıyan hareketleri ve siyah gözlüklerinin arkasında kirli bir paçavra gibi sallanan bakışları idi.

Diğer tutkunlarının ısmarladığı bir çayı bile hakir görmeyen ve bu eli açık hovardayı bir gülümseme ile tediye eden genç kadın, Hüseyin Avni'nin, evinden kimbilir ne sahnelerden sonra alıp kendisine hediye ettiği birkaç altın bileziği bir türlü koluna takamıyordu.

Kahvecinin söylediğine göre bu adam evvelce Hukuk mahkemesi âzasındanmış, sarhoşluğu yüzünden çıkarmışlar, çok az tekaût maaşı alıyor ve üç çocuğu ile karısını dâvavekilliği ederek geçindiriyormuş. Hukuk mezunu olmayıp zabıt kâtipliğinden yetiştiği ve işine gücüne karşı hiç alâkası olmadığı için yazıhanesine günde birkaç köylüden başka uğrayan olmazmış. Kahveci:

"Metelik yoktur herifte, nesine yüz verirsiniz?" diyordu. "Günde iki köylüye iki istida yazıp yarım kâğıt alır, onu da lokantacı Mahir'de rakıya yatırır, evde çoluk çocuk aç beklesin. Yaşından da utanmaz, yazıhanesine uğrayan altmışlık köylü karılarına saldırır. Dayak yemediği gün yoktur. Şu kahvemize gelen efendilerin hiçbirinin ona yüz verdiğini gördünüz mü? Çamur gibi adamdır."

Melek bu kasabaya geleli iki ay olmuştu ve Hüseyin Avni bir gece bile kahveye gelmezlik etmemişti. Her akşam üzeri yazıhanede mi olur, lokantada mı olur bir miktar rakısını içer, daha ikinci kadehte titremeye başlayan adımlarla kahvenin yolunu tutardı. Bu genç, sıska ve esmer kadıncağızın biraz çatlak fakat yanık sesi onu çıldırtıyordu. Fakat onun bir kadına ısrarla yapışması için böyle bir sebebe de hacet yoktu. Bütün kadınlarından, en güzelinden en çirkinine, en küçüğünden en yaşlısına kadar öyle bir hava intişar ediyordu ki, çeşit çeşit olmasına rağmen müşterek bir hususiyeti haber veren bu kâh lâtif,

kâh baş ağrıtacak kadar sakil kokular onun hurdalaşmış vücudunda ıstıraplı bir sarsıntı bırakarak yayılıyorlar, zavallıyı uykudan, hattâ düşünmekten mahrum ediyorlardı.

Çürük dimağının nasıl imal ettiği insanı şaşırtan binbir türlü dalaverelerle karısını kandırıyor, bir sandık köşesinde, bir çıkın dibinde nasılsa kalmış olan kıymetli birkaç parça eşyayı aldığı gibi sazlı kahveye gidiyor ve birkaç şarkı isteyip çaldırdıktan sonra, getirdiği şeyleri küçük çırak Hamdi ile Melek'e yolluyordu.

Kemancıyı birkaç kere yazıhanesine çağırıp kuru zeytin ile rakı ikram etmişti. Bir efendiye masa arkadaşlığı etmekten gurur duyan genç çingenenin Melek üzerinde lehinde tesir yapacağını ümit ediyordu.

Fakat artık Sabri tükenmişti. Yarım yamalak selâmlardan ve pek kıstırdığı zamanlarda genç kadının ağzından dökülen "Nasılsınız efendim?" yollu bir hatır sormadan başka bir şey gördüğü yoktu. Halbuki ihtiyar etlerini seyrek fasılalarla kamçılayan ihtiras nöbetleri tahammül edilmez hale gelmişti. Oturduğu yerden Melek'e doğru bakarken, derhal fırlayıp saldırmak isteyen vahşi bir hisse kapılıyordu.

Birkaç akşam evvel kemancı vasıtasıyla kadını yazıhanesine davet ettiği halde bu teklifi, patron razı değil diye reddedilmiş, kemancıdan cevap bekleyerek geçirdiği yirmi dört saat, kız isteyip bekleyen delikanlılara taş çıkartacak bir ümit ve yeis silsilesi halinde geçmişti. İki günden beri sabahtan akşama kadar içiyor ve binbir türlü plânlar kuruyordu.

Ayni masada oturduğu kasaplar, kahvede içki yasak olduğu için çay fincanlarına koydurup getirttikleri konyakları içiyorlar ve ona da ikram ediyorlardı. Esrar sigaralarının dumanı Hüseyin Avni'nin kırmızı kapaklı gözlerini ve kuru genzini yakıyordu. Melek ihtiyar udinin sesini bastırarak:

Gece kapladı her yeri,
Keder sardı dereleri,
Esmerim vay vay!
Düşman değil, sevda açtı
Sinemdeki yareleri,

Diye bağırdıkça Hüseyin Avni öne doğru eğiliyor, yere düşecek gibi oluyordu.

Bu şarkının bestesinde, sözlerinde ve Melek'in ağlar gibi bir ifade alan söyleyişinde garip bir zavallılık, bir yalvarma vardı. İhtiyar adam ağzının içinde bir şeyler mırıldanıyor fakat ancak gırtlağını yırtar gibi dışarı fırlıyan bir "Ah!" duyulabiliyordu. Bir aralık ufak ve buruşuk bir kâğıda bir şeyler karalayarak kemancıya gönderdi, biraz sonra saz eski bir şarkıya başladı:

Bir dâme düşürdü ki beni bahtı siyahım
Billâhi bu sevdada benim yoktur günahım!

Bunu, kısa fasılalarla diğer kâğıtlar ve ihtiyarın haline uygun diğer şarkılar takip etti.

*

Kahvenin kapısı aralanarak içeri sekiz on yaşlarında bir kız başı uzandı. Kıvırcık saçları saçları ıslak bir posteki gibi ensesine yapışmıştı. Gözleriyle, şaşkın ve kararsız, etrafı süzdükten sonra oralarda dolaşan Hamdi'yi çağırdı, birşeyler söyledi.

Hamdi, tek tük evlerine yollanmaya başlayan müşterilerin arasından sıyrılarak Hüseyin Avni'nin yanına geldi ve kara gözlüklerini düzeltmeye çalışan ihtiyara:

"Beybaba! Senin küçük kız gelmiş, evden istiyorlarmış!" dedi.

Şarhoşun yağlı yüzünün gerildiği ve seyrek sakallarının dimdik olduğu görüldü. Bir kedi gibi yerinden fırlayarak:

"Defolsun, beni burada bari rahat bıraksınlar!" diye homurdandı ve yumruğunu kapıya doğru uzattı.

Aralık kapı hemen kapandı, Hüseyin Avni tekrar iskemlesine çöktü.

Kahve adamakıllı tenhalaşmıştı. Kalanlar başladıkları partiyi herhalde bitirmek istiyen birkaç tiryaki oyuncudan ibaretti.

Biraz sonra saz da bitti. Ud torbaya, keman kutuya kondu. Udî, hiç konuşmayan ve etrafına bakınmayan bir ihtiyar, önündeki çay fincanını son bir defa diktikten sonra kahveciden gündeliğini alıp gitti. Kemancı, Hüseyin Avni'nin yanına gelerek:

"Nasılsın Beybaba!" dedi, başıyla da: "Ne idelim, bir türlü olmuyor işte!" der gibi işaret yaptı.

Sarhoş ihtiyar:

"E... Bu ne kadar sürecek ya? Bizde hal kaldı mı ya?" diye mırıldandı.

Melek patrondan parasını almış, kendisini hana kadar götürecek garsonun hazırlanmasını bekliyordu. Astragan taklidi eski bir mantonun içinde vücudu titriyor gibiydi. Siyah dekolte iskarpinleri çamurlanmış ve silinmemişti.

Hüseyin Avni yerinden fırladı. Genç kadına doğru yürüyerek onun koluna yapıştı:

"Ben götüreyim seni, ruhum!" dedi.

Melek vücudunun sıcak bir köşesine ıslak bir el dokunmuş gibi ürperdi.

"Teşekkür ederim. Hacet yok!" diye mırıldandı.

"Hacet yok olur mu ya? Bize de bu kadar cevretmek reva mı ya? İnsanda tahammül bırakmıyorsun vallahi!"

Bu sözlerle beraber kadının zayıf kolunu daha çok sıktı. Melek hızla silkindi. Muvazenesini kaybeden dâvavekili dizlerinin üstüne düşerek alnını iskemlelerden birine vurdu.

Kalktığı zaman, sağ kaşının üst tarafında kırmızı bir şiş görünüyordu.

Bir eliyle gözlüğünü düzelterek:

"Ne demek istiyorsun yani?" dedi, sesi hırıltı gibi çıkıyordu.

Başını kemancıya çevirerek:

"Ulan!" dedi, "Nedir bu yaptığınız? Bu cilve biraz uzun kaçıyor!"

Kemancı kahve ocağı tarafında kayboldu.

Hüseyin Avni tekrar Melek'in koluna sarılmak istiyerek, bir adım attı. Genç kadın korkak gözlerle etrafına bakınıyordu.

Kahvede oyun oynayanlar ayağa kalkmışlardı. Bir kısmı kasketini alıp gidiyor, bir kısmı ihtiyar avukatla Melek'in etrafına toplanıyordu.

Esrar çeken kasaplar başlarını birbirlerine yaklaştırmışlar, susuyorlardı.

Tavandaki lüks lâmbaları parlayıp sönerek ömürlerinin azaldığını bildiriyorlardı.

Patron kemancının hesabını kesmiş, o da kalabalığa doğru sokulmuştu.

Hüseyin Avni etrafının farkında değildi. Genç kadının tekrar eline geçirdiği kolunu titrek parmaklarıyla sıkarak: "Sen geliyor musun şimdi?" dedi.

Melek kısaca:

"Hayır!"

Diye cevap verdi. Fakat ne yapacağını kestiremeyerek olduğu yerde kaldı ve sağa sola bakındı.

Bu anda, birdenbire sol yanağı üzerinde sarhoşun terli elini hissetti. Birisi saçlarını çeker gibi oldu ve müthiş bir acı duydu.

Başka birisi onu yakaladığı gibi birkaç adım öteye götürdü bir iskemleye oturttu; bu kendisini hana götürecek olan garsondu.

Kahveci ile iki çırağı birkaç adım ilerde, yere eski bir çul gibi yığılmış olan avukatı tekmeliyorlar, kafasına gözüne yumruk vuruyorlardı. Biraz sonra çıraklar çamurlara bulanan sarhoşu bacaklarından ve kollarından yakalayıp kahvenin önüne, yağmurun altına bıraktılar.

Melek birkaç dakika iskemlede ses çıkarmadan oturduktan sonra çırağa:

"Haydi gidelim!" dedi.

Dışarı çıktıkları zaman, kahvenin üç ayak taş merdiveninin dibinde Hüseyin Avninin hâlâ yattığını ve yağmurdan iliklerine kadar ıslanan küçük kızının onu kaldırmak için şurasından burasından çekelediğini gördü. Onları birkaç adım geçtiler, kızcağız çıkanları fark etmemişti.

"Babacığım, ne olursun babacığım, hadi gidelim!" diye ağlıyordu.

Nezleli sesi, artık biraz hafiflemiş olan yağmurun şıpırtılarına karışıyordu.

Melek yanındaki garsona:

"Şu adamı kaldırıversene!" dedi.

Beraber geri döndüler. Küçük kız hâlâ babasının etrafında dolaşıyor, hıçkırıklarla kesilen bir sesle, kendi kendine söylenir gibi yalvarıyordu.

"Babacığım, hadi gidelim. Annem söz verdi, içtin diye kavga etmeyecek... Bir şey getirmedin diye de kavga etmeyecek... Hiç kavga etmeyecek...

Bir müddet susuyor, sanki cevap bekliyor, sonra:

"Hadi kalksana, ne olursun!" diye tekrar ağlamaya başlıyordu.

Yanına gelenlerin yüzüne baktı. O nezleli sesiyle, ehemmiyetsiz bir yardım ister gibi:

"Kaldırıversenize, ne olur! dedi. İki gündür eve uğramıyor, hepimiz açız. O gelmeyince annem büsbütün sinirlenip bizi dövüyor, gidin getirin diyor!"

Melek ve garson, Hüseyin Avni'nin kollarına yapıştılar. Sarhoş sızmıştı. Yerinden güç oynuyordu. Islak paltosu sıska vücudundan daha ağırdı. Ayaklarını yerde sürüyerek bir kaç adım götürdüler. Biraz gevşek bırakınca olduğu yere çöküyordu. Hiçbir şey söylemeden onu sürüklemeye devam ettiler. Küçük kız önlerine düşmüş, yol gösteriyordu.

Zifiri karanlık sokaklarda Melek dizlerine kadar çamura battığını hissetti. Her adımda bir çukur vardı. Epeyce uzun bir müddet yürüdükten sonra alçak bir bahçe duvarının önünde durdular. Kız alışkan bir elle iki kanatlı kapının demir halkalarını bulup takırdattı. Biraz sonra içerde kapı gıcırdadı, çamurlu bahçede takunyalı ayakların sesi duyuldu, kapının bir kanadı açıldı ve elinde titrek ışıklı bir idare lâmbasıyla sıska bir kadın vücudu göründü.

Gözleri evvelâ lâkayt bir bakışla sarhoşu, sonra büsbütün mânasız bir ifade ile genç kadını süzdü. Küçük kızın nezleli sesine pek benzeyen boğuk bir sesle:

"Demek şimdiki de sensin ha?" dedi.

Melek hiçbir şey söylemedi. İki kadın bir müddet bakıştılar. Garson sarhoşu kapının iç tarafına, duvarın dibine bıraktı. Küçük kız kapının bir kenarında hâlâ ağlıyor ve arasıra burnunu çekiyordu.

Damların kenarından tek tük damlalar düşüyor ve boğuk sesler çıkararak sokağın çamurlarına gömülüyordu.

Melek yavaşça elindeki çantayı açtı, içinden dört beş altın bilezikle bir çift küpe aldı. Kendisine hayretle bakan sıska kadına uzatarak:

"Alın bunları... Bunlar sizin galiba... dedi. Sonra başını azıcık önüne eğerek:

"Bana bunları boşuna vermişti..." diye ilâve etti.

Gitmek için döndü. Kapının kenarına dayanmış duran küçük kızı gördü. Kendini tutamayarak onu kolundan yakaladı ve çekti, sırsıklam saçlarından tuttuğu başını göğsüne bastırdı. Sonra eğildi, şaşkın şaşkın kendine bakan kızın yaşlardan ve yağmurdan ıslanmış yüzünü sıkı sıkı öptü.

Bir kabahat işliyormuş gibi çabuk ve sinirli hareketlerle çantasını tekrar açtı, biraz evvel aldığı bir buçuk lira yevmiye ile dünden kalan yirmi otuz kuruş parayı kızın avucuna sıkıştırdı.

Sonra hiç arkasına bakmadan, yanıbaşında sessizce yürüyen garsonla beraber, çamurlu yollardan geriye, kendisini bekleyen han odasına döndü.

(EGTH, 1954)

KAĞNI

– Öykü –

Bir tarla meselesi yüzünden Savrukların Hüseyin, Arkbaşında, Sarı Mehmed'i vurdu.

Otuz evli köy birbirine girdi. Şaşırdılar. Herkes korku içinde candarmaların gelmesini bekliyordu. Halkbuki karakol buraya altı saat uzakta idi; köyden kimse cinayet haberini götürmekdikçe on beş gün bile uğramazlardı. Bu, köylünün aklına en geç geldi; ondan sonra köyün ihtiyarları kahvede Hüseyin'in babası Mevlût Ağa'nın etrafında toplandılar. Sarı Mehmed'in bir tek ihtiyar anasından gayrı kimsesi yoktu. Onu karşılarına aldılar; davacı olmaması için kendisine nasihat etmeye başladılar. İmam:

"Ülen kocakarı!" diyordu. "Dava edersen ne kazanacaksın? Kim gider de Mevlût Ağanın oğlu adam vurdu diye şahitlik eder? Etse bile sen ayda bir iki defa kasabaya gidip her seferde dört beş gününü gâvur edersen tarlanı kim eker, işine kim bakar? Kasaba iki günlük yol, gidersin, şahitlerin gelmedi, haftaya uğra derler, mahkemen talik olur. Sen gününü şaşırıp gidemezsin, candarma seni alır götürür, gayrı kendin istesen bile yakanı sıyıramazsın, evin barkın yıkılır. İşte bir kazadır oldu. Cenabı Hak böyle istemiş. Allahın emrine mahkeme ile mi karşı koyacaksın? Ne yapsan oğlun geri gelmez. Gel bu işi kapatalım. Sarı Mehmed'in sana zaten bir faydası yoktu ki, düğünde seyranda gezer, sattığın iki şinik ekinin parasını avratlara yedirirdi. Bak Mevlût Ağa bundan sonra seni hep kollayacağını söylüyor. Ne dersin?"

Bütün bu sözleri oturduğu yerde başını sallayarak dinleyen ve çapaklı, ağlamaktan kızarmış gözlerini, budaklı bir dala benzeyen iri mafsallı, çatlak derili elleriyle silen kocakarı, imam lafını bitirdikten sonra da hep aynı şekilde sallamakta devam ediyordu. Bir demet kuru ot gibi başındaki yamalı ve kirli örtünün altından fırlayan kınası solmuş kır saçlarını yüzünden ve ıslak yanaklarından çekti. Anlaşılmaz şeyler mırıldandı.

Orada oturanlardan birkaçı daha kocakarının karşısına geçip çömelerek yarı kandırır, yarı tehdit eder şekilde uzun uzun söylendiler: "Öyle değil mi ha? Diyiversene, ha! Aklın yattı mı? Diyiversene!" diye dil döktüler.

Bu sırada ölü dışarıda, kahvenin bahçesindeki peykede bir hasırın üstünde yatıyordu. Üstünde eski ve pis bir keçe örtmüşlerdi. Başucunda iki üç sinek dolaşıyor, vınlıyordu. Biraz ötede, güneşten gözlerini kırpıştıran bir sürü ufak çocuk, ellerinde boylarından büyük değneklerle ve hiç seslerini çıkarmadan bu üstü örtülü ölünün, keçenin alt ucundan fırlayan ayaklarına bakıyorlardı. Tabanları ve topuğu tamamen delik kalın bir yün çorabın içinde donuk bir sarılık alan bu hareketsiz ayaklar ve bunların üzerinde uçan ve kalkıp inerken güneşe rastlayınca yemyeşil parlayan sinekler onları eğlendiriyordu. Arasıra içlerinden biri uzaklardan kendisini çağıran anasının sesine koşuyor, biraz sonra yine koşup gelerek eski yerini ve kımıldamayan tavrını alıyordu.

Kahvedekiler yavaş yavaş çıktılar. Kocakarı oğlunun başucuna gidip oturdu. Bir

eliyle sinekleri kovmaya, öteki eliyle ihtiyarlıktan ve hastalıktan bir nohut kadar ufalmış olan gözlerini silmeye başladı... Akşama doğru her şey eski haline gelmişti. Sanki uzun bir hastalıktan sonra eceliyle ölmüş kadar sûkûnetle ölü yıkandı ve gömüldü. Mevlût Ağa ezandan evvel Sarı Memed'in anasına iki sütlü keçi ile bir torba un ve kesekâğıdı şeker yolladı.

Bir ay kadar sonra idi, köye iki süvari candarma geldi. Müddeiumumi evvela kendisi doktoru da alıp gelecekti. Sonra ağustosun bu sıcağında at üstünde günlerce yolculuğu pek gözüne kestiremedi; işi tahkik etmelerini söyleyerek açıkgöz iki candarma yolladı. Doktor, daha ihtiyatlı bulunmak için, eğer bir cinayet varsa cesedi çıkarıp kasabaya getirmelerini candarmalara sıkı sıkı tembih etti.

Sarı Memed'in anası ifadesinde hiçbir şey söylemedi. Yalnız, "Ben kimseden davacı değilim!" dedi.

İkindi üstü candarmalar mezarlığa gidip köylülerle Mehmed'in ölüsünü mezardan çıkarttılar. Ancak yarım metre kadar toprağın altında olan ceset, şiddetle taaffün ediyordu. Herkes beş on adım geri çekildi. Candarmalar Memed'in anasını çağırarak, "Koş bakalım kağnıyı! Oğlunu kasabaya götüreceksin... Doktor muayene edecek!" dediler.

Kadın, "Yavrumu mezarında bile rahat komadılar!" diye iki yanını dövüyor ve bütün Anadolu kadınları gibi ses çıkarmadan ve pek az hıçkırarak ve çömelerek ağlıyordu. Mütemadiyen sallanmakta ve çatlak, kuru yumruklarını ağzına ve gözlerine götürmekte idi. Candarmanın biri ayağıyla hafifçe arkasından dokundu: "Kalk bakalım!" dedi.

Kadın kağnısını koştu oğlunun kurtlanmış ölüsünü parça parça olumuş bir yorgana sardı, eski bir şilteyi kağnıya serdi, ölüyü onun üzerine yatırarak hepsini birden bağladı. Bunları yaparken ikide birde duruyor ve bir müddet ağlayıp kendi kendine söylendikten sonra tekrar başlıyordu. Gece olduktan sonra yalnızca yola düzüldü. Candarmalar daha evvel muhtarı, imamı, Savrukların Hüseyin'i birbirine bağlayarak önlerine katmışlar ve yollanmışlardı.

İhtiyar kadın, iki sıska ve küçük, birer eşek kadar küçük öküzün çektiği kağnının arkasında çıplak ayakları taşlara takılarak; elinde değnek, ağlamaktan kısılmış sesiyle öküzlere bağırmaya çalışarak yürüyordu. Yaz gecelerinin parlak ay ışığı altında çakalların sesini bastıran bir gıcırtı ile ağır ağır ilerleyen bu kağnı, hiç de bir ölü taşıra benzemiyordu: Öküzler sırtlarına vuran aydınlık altında canlı ve gürbüz; yamalı yorgan ve köhne kağnı fevkalâde kıymetli bir madenden yapılmış gibi güzel ve yeni görünüyorlardı. Kadının gölgesi elindeki değnekle beraber, beyaz taşların, çalıların üzerinden atlayarak metrelerce uzanıyor, raksediyor gibi sıçrıyordu.

Halbuki altmışlık kadın, kağnıdan yayılan ağır koku ile sersemlemiş, sendeleye sendeleye yürüyor, bazen birdenbire hızlanan öküzlerin yanında gitmeye çabalıyordu. Yavaş yavaş ayakları sürüklenmeye, ağlamaktan, içine akıta akıta ağlamaktan daralan göğsü nefes almamaya başladı.

Kağnının kenarına tutunarak biraz daha yürüdü. Ayakları birbirine dolaşıyordu. Öküzlere "ooooha" diye bağırmak istedi, sesi boğazından çıkmadı; elleri kağnıdan kurtuldu, yere yuvarlandı, tozların içinde tekrar ayağa kalkarak koştu. Karşıdan doğru yeni

çıkan serin bir rüzgâr üç etekli entarisini ve şalvarını paçalarını uçuruyor, yırtık yazma başörtüsünü siyah bir bayrak gibi dalgalandırıyordu. Kağnıya yetişemeden tekrar düştü, yüzü yolun beyaz ve kül gibi ince tozlarına gömüldü.

(Kağnı, 1936)

KUYUCAKLI YUSUF

1903 yılı, Nazilli'nin Kuyucak köyünü eşkıyalar basıp bir karı-kocayı öldürürler.

Nazilli kaymakamı Selahattin Bey, yetim kalan dokuz yaşındaki Yusuf'u evlatlık alır; üç yaşındaki kızı Muazzez ile Karısı Şahinde'yi, birlikte, yeni atandığı Erdemit'e götürür.

Şahinde Hanım, olumsuz davranışları olan bir kadındır. Kaymakam kendini içki ve kumara verir. Yusuf, okuma yazma öğrendikten sonra okulu bırakır. Muazzez'i koruması altına alan ve sevmeye başlayan bir genç olmuştur. Ancak onu isteyen birçok düzencelere yol açan Ali ve Şakir adlı başkaları da vardır...

Kaymakam hastalanır, Muazzez'i Yusuf'la evlendirdikten sonra ölür.

Yeni Kaymakam, Yusuf'u tahrirat kâtipliğinden alarak, ona, süvari tahsildarlığıyla köyleri dolaşma görevi verir.

Şahinde Hanım, evini, kasaba eşrafı ve kaymakamla birlikte; içkili, çalgılı bir eğlence yerine dönüştürmüş; Muazzez'i bile içkiye alıştırmıştır.

Yusuf, kasabaya döndüğü böyle bir gecede, ateşli bir savaşıma girişir. Böylece, orada bulunan tüm kişiler, beklenen/beklenmeyen sonla karşı karşıya kalırlar...

....

Yusuf bahçeden taşlığa geçip kapıyı açar açmaz, yüzüne ılık bir hava ile beraber hafiften gelen bir ud sesi çarptı. Bunun ne olduğunu hiç düşünmeden, sokak üstündeki odaya doğru yürüdü. Kapı parmak kadar aralıktı ve buradan dışarıya turuncu bir ışık çizgisi uzanıyordu.

Bir saniye kadar duraladıktan sonra eliyle kapıyı itti. Gördüğü manzara onu hiç şaşırtmadı. Kendini dört günden beri, farkında olmadan bu sahneye hazırlamış olduğunu anladı. Ortada, son günlerde evde peyda olan masa vardı ve onun etrafında Hilmi Bey, kaymakam İzzet Bey, Şahinde oturuyorlardı. Masadan biraz açık duran bir iskemleye Yusuf'un şahsen tanıdığı fakat kim olduğunu bilmediği kır saçlı bir adam oturmuş, ud çalıyordu. Sokak üstündeki sedirin bir kenarında Şakir ile Hacı Etem kulak kulağa bir şeyler konuşuyorlardı. Diğer kenarda, kendini bilmeyecek kadar sarhoş olan Muazzez, yastıklara dayanmış duruyordu ve öpmek için üzerine eğilen candarma bölük kumandanı Kadri Bey'e karşı kendini müdafaaya çalışıyordu. Kalpağı arkaya kaçmış ve saçları yüzüne dökülmüş olan Kadri Bey ter içinde idi. Resmi ceketinin açık duran yakasından kıllı göğsü görünüyordu.

Yusuf kapıyı itip eşikte belirince bütün odadakiler evvela hareketsizce birbirlerine baktılar. Kaymakam boynunu sağa sola ve öne doğru kımıldatarak ayılmaya çalıştı. Hacı Etem ile Şakir birbirlerine göz kırptılar. Şahinde titreyerek iskemleye sarıldı ve faltaşı gib açılan gözlerini Yusuf'a dikti. Ud çalan adam çalgısını yanı başına bırakarak kapıyı gözlemeye başladı.

Muazzez'i bırakan candarma zabiti bir eliyle kalpağını düzeltiyor, öbür eliyle de yakasının çengelini takıyordu.

Muazzez oturduğu yerde doğrulmuştu. Evvelâ ne olduğunu anlamayarak gözlerini odada gezdirdi. Kadri Bey'in taarruzdan vazgeçmesi ve odayı birdenbire bir sükûtun kaplayışı ona fevkalade geliyordu.

Gözü kapıda duran Yusuf'la ilişince, bütün vücudu sarsıldı. Bir hayali kovmak ister gibi elini yüzünde dolaştırdı. Kocasıyla arasındaki mesafeyi sislendiren bulutlar yavaş yavaş kayboldular ve Yusuf karşısında her zamankinden daha büyük ve daha vazıh olarak durdu.

Sarhoşluğu da geçmeye başlamıştı. Etrafındaki her şeyi gayet iyi görüyordu. İçinde bir korku yoktu. Bilâkis hayatında o zamana kadar hiç hissetmediği kadar bir rahatlık ve genişlik duyuyor, uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra dinlenmek imkânı bulan bir insan gibi, uyanık bir gevşekliğe düşüyordu. Yüzüne tatlı ve keskin bir tebessüm gelmişti.

Yusuf gözlerini odada şöyle bir gezdirdikten sonra içeri doğru bir adım attı. Kaymakam korku ile iskemlesini geri çekti, fakat Yusuf birdenbire kolunu havaya kaldırdı, elinde tuttuğu meşin kamçıyı İzzet Bey'in suratına yapıştırdı, ondan sonra bu kamçı müthiş bir çabuklukla inip kalkmaya ve masanın etrafındakilere rasgele vurmaya başladı. Bu sırada Yusuf kolunu tekrar havaya kaldırdığı zaman, kamçı kenarda ve konsolun üzerinde duran lambaya çarptı ve onun şişesini düşürdü. Bunun rüzgârında birkaç kere yükselip alçalan sisli bir alev hemen kayboldu ve oda tam bir karanlığa gömüldü.

Yusuf, lambanın sönmeden evvel verdiği dalgalı ve kırmızı aydınlıkta, karşı sedirde oturan Şakir'in cebinden tabancasını çıkardığını görmüş ve kendisi de kamçıyı bir kenara fırlatarak gocuğunun cebinden Nagantını çekmişti. Daha kendini toparlamaya vakit bulamadan karşısında bir alevin parladığını gördü ve sağ kulağının dibinden vınlayarak geçen kurşun arkasındaki duvara saplandı.

O zaman Yusuf da ateş etmeye başladı. Evvelâ karşısına doğru iki el sıktı ve sedirden aşağıya bir şeyin yuvarlandığını duydu. Fakat bu ona ehemmiyet vermedi. Bu karanlık odanın her köşesinde bir ölüm saklı olduğunu ve buradan çıkmak için her şeyin yok edilmesi icap ettiğini sanıyordu. Zaten artık kafası herhangi bir şey düşünecek halde değildi. Uzun senelerden beri nefsine karşı yaptığı tahakkümlerin acısı çıkıyor, içinde boşandığını hissettiği bir çarkı artık durduramayacağını anlıyordu. Bu anda bütün hayatıyla, bütün muhitiyle, bütün dünya ile hesap kesiyor ve bu hesaplaşma, şimdiye kadar her şeye baş eğdiği nispette korkunç oluyordu.

En ufak bir kımıldama olduğunu zannettiği köşeye ateş ediyordu. Silahında kurşun kalmadığını anlayınca bir an durdu. Karanlık odada en küçük bir hareket yoktu. Ya herkes ölmüş, yahut korkudan bir köşeye büzülmüştü. Pantolon cebinden aldığı fişekleri el yordamıyla tabancasına yerleştirdi. Odanın rasgele iki köşesine birer kurşun daha sıktı. Sonra tabancayı cebine yerleştirerek başını sağa sola çevirdi, hafif bir sesle:

"Muazzez!" dedi.

Yusuf'la asırlar kadar uzun gelen bir saniyeden sonra, yanı başından ve yerden doğru, bir fısıltı duydu.

"Yusuf!"

O tarafa eğildi ve elleriyle bir kumaş yığınına dokundu. Tekrar sordu:

"Muazzez!"

Aynı mırıltı cevap verdi:

"Yusuf!"

"Gel gidelim!"

"Götür beni Yusuf!"...

Karısını kucaklayıp kaldırdı. Kollarının üstünde dışarı götürdü. Bahçe kapısından taşlığa gecenin kurşuni aydınlığı vuruyordu. Bahçeye çıktı. Beyaz at sahibini görünce başını merakla o tarafa çevirmişti.

Yusuf, sağ koluyla Muazzez'i belinden yakaladı ve henüz teri kurumayan atın üstüne oturttu. Kendisi de atlayarak karısını kucağına aldı, üşümesin diye sımsıkı sardı, açık duran bahçe kapısından başını eğerek geçti ve hayvanı, iki dakika evvel geldiği gibi, dörtnala kaldırdı.

....

(Kuyucaklı Yusuf, 1937)

REŞAT ENİS (AYGEN)
(1909 - 1984)

İstanbul doğumlu (1 Haziran), babası jandarma subayı olan Reşat Enis, ilkokulu Muğla yöresindeki ilçelerde, ortaokulu, Çanakkale'de okudu. İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirdi (1928). Öğrenimini, iki yıl Yüksek Ticaret Mektebi'nde ve Edebiyat Fakültesi'nde sürdürdü, "Milliyet" gazetesinde adliye muhabirliğiyle işe başlayan Reşat Enis (1930),"Vakıf", "Haber", "Son Dakika"... gazetelerinde çalıştı; yazı işleri müdürlüğü görevlerinde bulundu (1933-1940). Adana'da çıkan "Bugün" gazetesini yönetti (1940-1945). Sonra yeniden,sırasıyla, İstanbul'da "Son Dakika", "Cumhuriyet", "Yeni İstanbul" gazeteleriyle "Anadolu Ajansı"nda görev aldı. (Ö. 10 Ocak)

Gözlemlediği gerçeklerden yararlanarak kurguladığı, toplumun alt katmanlarındaki insanların sorunsal yaşamlarını öyküleyen, toplumsal içerikli romanlarıyla tanınan Reşat Enis Aygen, ilk öykü denemelerini "*Servet-i Fünun*", "*Uyanış*" dergilerinde yayımlamıştır.

Öyküler: **Kılıcımı Sürüyorum** (1931)...

Romanlar: **Gonk Vurdu** (1933), **Gece Konuştu** (1935), **Afrodit Buhurdanında Bir Kadın** (1939), **Toprak Kokusu** (1944), **Kara Toprak** (1969), **Ekmek Kavgamız** (1947), **Ağlama Duvarı** (1949), **Yol Geçen Hanı** (1952), **Despot** (1957), **Sarı İt** (1968)...

SARI İT

Bir yazısı nedeniyle gazetecilikten ayrılan Selim Reşit, işsiz kalır. Sonra işçi sendikasının kurulmasına öncülük eder. Karısı ölünce, fabrika işçisi olan Aysima'yla evlenir. Almanya'ya giderek fabrika sahibi zengin olan bir kadın, evlendiği genci, sendika yöneticisi yapar: Bu işçi hakları karşıtı bir gençtir: "Sarı Köpek"...

Selim Reşit, oğlu Fuat ve Aysima... arasında değişik ilişkilerle süren roman, sendikaların, işçi hakları ile işverenlerin çıkarları bağlamlarındaki gerçekleri sergiler.

Behçet Necatigil, "Sarı İt, işçi haklarını korumaktan yana dürüst sendikalara karşı, yalnız işveren çıkarlarına hizmet amacıyla kurulmuş çıkarcı, dalkavuk sarı sendikaların içyüzünü göstermesiyle edebiyatımızda bu konuyu ele alan ilk romanıdır." diye değerlendiriyor.

....

Haftalardan beri işsizdi. Sinir krizleri geçiriyordu. Boğazına bir şey tıkanıyordu sanki... Nefes alamıyordu. Hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyordu. Her sinir hastası gibi, parmakları nabzında... Şaşılacak şey! Bazen nabız atmıyordu! Ama o, antrenmana çıkmış atlet gibi, adeta koşuyordu.

Böyle bir krizde, gazeteye yazılar yazan profesörü hatırladı. Yaşlı bir adamdı bu sinir uzmanı... "X" hastanesi başhekimiydi. Muayenehanesinde güleryüzle karşıladı Selim'i... O bir hekimden çok, filozoftu, edipti.

– Sen yabancı değilsin, dedi; bekleme salonuna geç... Ben hanımı dinleyeceğim. Maroken koltukta sarı saçlı, orta yaşlı bir kadın oturuyordu. İri mavi gözleri cam gibiydi. Birer mezarlık boncuğu gibi hareketsizdi. Gelişigüzel boyanmış ağzı, elma şekeri yalamış bir kız çocuğunun ağzına benziyordu. Selim başını eğerek selamladı. İri mavi gözleri, birer nazarlık boncuğu gibi gene kıpırdamadı.

Kadın gittikten sonra, doktorla başbaşa kaldılar. Olup bitenleri anlattı ona Selim...

– Bütün tanıdıklarım yüz çevirdi hocam, dedi; bütün dostlarım selamı sabahı kesti...

Biliyor musunuz hocam, iğreniyorum insanlardan... korkuyorum insanlardan...

– Şirazlı Sadi gibi... "Aslan görürem gorkmirem, gaplan görürem gorkmirem, ille insan görürem gorkirem." Günümüzde dost öylesine "Bulunmaz Hint kumaşı" ki... Pir Sultan Abdal'ı bilirsin herhalde...

– Evet, Hocam...

– Ya şu şiirini? "Pir Sultan Abdal'ım dostum dâmende – İsmim koca Haydar neslim Yemen'de – Garip bir hal gelse zamanda – Orda her kişinin dostu bulunmaz. "Ey dostlarım, dünyada dost yoktur! Diyordu Aristo...

Eski Yunanistan'ın 7 hakiminden biri olan Chlon dermiş ki: "Dostunuzu, bir gün kendisinden nefret edecekmiş gibi sevin. Ondan kendisini sevecekmiş gibi nefret edin!"

Selim'i en çok üzen, dost çevrenin birdenbire dağılıverişiydi. Dün, rastladıkları yerde onu saygı ve sevgi ile selamlayanlar, şimdi baş çeviriyordu. Bu "Dost" kalabalığı içinden yalnız biri, sadece teki vefa göstermişti. Ona dert döktüğü bir gün, bu yaşlı dost:

– Benim bir tekir kedim vardı, diye gülümseyerek anlatmıştı; tüylerinin arası fıkır fıkır pire doluydu. Tekir bir gün öldü. Ne oldu biliyor musunuz? Pirelerin hepsi dağıldı...

Selim'in omzunu sıvazlarken, gözleri yaş içindeydi:

– Dostlar pireler gibidir. Sende emilecek kan bulundukça etrafındadır. Boşver, üzme kendini...

Profesör arkasından sanki kahkaha ile gülüyordu: "Aslan görürem gorkmirem... İlle insan... İlle insan..."

– "Bir yüz liram var!"

Acısı içine çökmüştü.

Şişhane'ye doğru yürüdü. Meyyit yokuşunu indi. Issız dağ yolunda, sıcaktan çatlayıp ölmüş ve bırakılmış at leşleri vardır. Kurtlar, böcekler üşüşmüştür üzerine... Her geçen gün biraz daha ufalır, ufalır. Ve iskeletinden başka bir şey kalmaz bir gün ortada... Haliçin kıyısında, parçalanmakta olan, boyaları dökük şu gemi, dağ yolunda gördüğü at leşlerini hatırlatıyor ona... Teknenin üstündeki ve gövdesindeki işçiler sanki birer kurt, böcek... Oradan her geçişinde biraz daha ufalıyor tekne... Ufalıyor, ufalıyor, ufalıyor... "Bu geminin suvarisi olsaydım ne kadar üzülürdüm?" diye düşündü.

Unkapanı'nda bir otobüse atladı.

Eyüp'te caminin avlusunu dolaştı. Bakır maşrapalarla güvercinlere yem atan genç kızları, "Eyüpsultan" türbesindeki pencere bronzlarına- kirden simsiyah olmuş yazılara avuçlarını sürerek dua eden kadınları seyretti.

Tarihi kabirlerle dolu mezarlığın arasındaki dar, dik yoldan Pierre Loti kahvesine doğru çıkıyordu şimdi... Sıcak bir temmuz ikindisiydi. Yükseldikçe Haliç. Eyüp'ün eski, kara evleri küçülüyor. Soluk yüzleri acılı genç kızlara rastlıyordu. Yellim yelâlim adımlarla yürüyen kızlara... Ve "Les desenchantes"yi düşünüyordu, Pierre Loti'nin "Neşesiz kızları"nı...

....

Selim, genç organizatör arkadaşı ile köşeleri tutmuştu. Sendikanın bildirileri koltuk altlarında... Şu fabrikanın iki yüz işçisinden ellisini üye yazdırabilselerdi!

Duymuşlardı ki "..." fabrikasının patronu, aynı koldan bir başka sendika ile anlaşma yolundaydı. Ustabaşları bu sendikanın yöneticileriyle gizli gizli buluşup konuşuyordu. Güçsüz bir sendikaydı bu... İşveren, toplusözleşme görüşmelerinde onu parmağında oynatacaktı. Ve kaynayacaktı işçinin hakkı.

Fabrikanın paydos düdüğü ötüyordu. Cezaevi kapısına benzeyen demir kapının tek kanadı açılmıştı. İrikıyım bir adam, çıkanların üstünü araştırmak için susta durmuştu.

İşçiler birer birer dışarı süzülüyordu. Tel kafesinden kaçıp özgürlüğe kavuşunca şaşkına dönen kuş gibiydiler. Bitkin, yalpalayan adımlarla evlerinin yolunu tutuyorlardı.

Selim, arkadaşıyla pusudan fırladı. Bildiri uzattıkları her işçi örümcekli gözlerle onlara bakıyordu. Sonra, başını ürkek ürkek fabirkaya çeviriyor, bildiriyi elinin tersiyle itip yürüyordu. Binanın üst katındaki pencerede purolu bir adam, gözlerini sokağa dikmişti atmaca gibi... İşçilerini ayartmaya uğraşacaklarını ona duyurmuş olacaklardı.

Selim, arkasından yetiştiği işçiyi kolundan kavradı:

– Veba mikrobu yok bu kâğıtlarda! dedi.

İşçi durdu, yutkundu. İnce uzun boynundaki gırtlağı bir yukarı çıktı, bir aşağı indi. Avını yeni yutmuş bir boa yılanının gövdesine benzetti bu sıska boynu Selim...

Bildiriyi çekinerek aldı.

– Bu ne? dedi. Güldürücü gazete mi?

Bildiri, sendikanın önemini, sendikalı olmanın yararını karikatürlerle açıklıyordu. Başkanın buluşuydu bu... Resimdeki patlıcan burunlu işçi, kasketini kaşlarına yıkmış işçi, şöyle diyordu: "Sevgili kardeşlerim, yıllardır sendikalıyım ben...Hiç kimse beni haksız yere işimden atamaz. Emeğimin ve ustalığımın tam karşılığını alırım.

Alamazsam, binlerce üyesi bulunan sendikam beni korur. Haklarımı çiğnetmemek için birlik oldum."

İşçi, sokak lambasının ışığında, bildiriyi gözlerine yaklaştırdı. Patlıcan burunlunun ağzından çıkan yuvarlaktaki yazıları seçmeye uğraştı: "Ücretlerimizin artması, yıllık ikramiye, çocuk zammı alabilmemiz, yemeklerimizin düzelmesi, işyerinde sağlığımıza önem verilmesi hep sendikalılaşmakla olacak. Sendika üyesi işçiler artık korkusuz, rahat bir hayata kavuşuyor. Senin en büyük kurtarıcın sendikan olacak."

Gerisini okumadı. Gözlerini bildiriden ayırıp Selim'in yüzüne dikti. Upuzun ince boynundaki gırtlağı bir yukarı çıktı, bir aşağı indi gene...

– Beğendin değil mi? Şu giriş fişini doldurup imzala öyleyse...

– Ne sandukası bu?

– "..." sendikası...

Dudak büktü:

– Bu sandukanın üyesiydim ben bir vakitler, dedi.

– ....

– Çıktım sonradan...

– Ama neye?... Niçin çıktın?

– Anlatayım, dedi.

Yürüdüler, kaldırımdaki birikintilere bata çıka... Yanlarından lüks bir oto geçti. Işıl ışıl, gemi gibi bir oto... Fırlattığı zifosla çamura buladı onları... Yenlerini çamurlu suratlarında dolaştırarak, birbirlerine bakıp acı acı güldüler.

– Patronun arabasıydı, dedi işçi; yanındaki de yeni metresi... Bizim patrona göre "Ana bir kardeş iki, kalana çal...

Çamura bir tükürük attı. Selim'e öyle geldi ki gözlerinin önünde patronunun suratı... Adamın içi, o suratla tükürmüşçesine rahat şimdi...

Padavra işçinin, sendika üyeliğinden çıkış nedenini öğrendi.

Bir gün aidat ödemeye gitmiş. Merdiveni çıkarken, bir adam – sendikanın kâtibi – nefes nefese seğirtmiş ardından...

– Ne var? demiş.

– Aidatımı ödeyeceğim de...

– Buranın kâtibiyim ben... Çıkalım...

Borç ödenmiş. İşçi, beş liranın makbuzunu katlayıp cebine yerleştirmiş. Ayrılmış binadan... Kısa bir süre sonra geri dönmüş. Sendikadan bir şey öğrenmek istermiş. Kâtibi, bitişik kahvenin önündeki kaldırımda bir arkadaşıyla oyun masasında görmüş. Altmışaltı oynarlarmış... Kâtip, şeker tozlarını silkelediği lokumu yutmaya hazırlanırken, göz kırparak alaycı alaycı konuşurmuş:

– Enayi aidatını vermeseydi oyunumuzu oynayamayacaktık, patron...

İşçi, birden Selim'in omzunu kavradı. Mezardan fırlamış bir ölünün eliydi bu sanki... Gözleri çakmak çakmaktı.

– Aidatımı verebilmek için, o gün evde çorba tenceremiz kaynamamıştı, dedi.

– Sanduka mı? Bok canına! diye homurdandı.Yuttukları lokum, işçiyi sömürenleri bir gün tıkayacak, buna inan, dedi.

Sendika başkanı, Selim'in gözü önüne geldi. Sendika gelişmiş, başkan palazlanmıştı. Artık işçi aidatı ile lokumuna altmışaltı oynamıyordu. Lüks bir kaptıkaçtısı vardı...

....

(Sarı İt. 1968)

İLHAN TARUS
(1907 – 1967)

Tekirdağ doğumlu (27 Ocak),Reji Müdürü Hasan Tahsin Tuna'nın oğlu olan İlhan Tarus, ilk ve ortaöğrenimini değişik illerde yaptı. Kabataş Lisesi'nden sınav kazanarak geçtiği (1925) A.Ü. Hukuk Fakültesi'ni 1928 yılında bitirdi. Pazarcık, Edirne, Kayseri'de savcılık ve yargıçlık yaptı. 1932'de görevine son verildi. İstanbul'da muhabir ve düzeltmen olarak çalıştı. Yasal yollardan hakkını alarak Adalet Bakanlığı'ndaki görevine geri döndü (1946-1957). "Zafer" gazetesinde fıkra ve röportaj yazıları yayımladı. Ankara Adliyesi kitaplığında görevlendirildi. (Ö. 8 Ocak)

Gözlemlerinden, yaşadığı çevre ve tanıdığı kişilerden esinlendiği gibi tarihsel olaylardan da yararlanarak gelenekselle çağdaş çizgi arasında; öyküden romana, gerçekçi çabasına karşın, güdümcü bir yöntem izleyen İlhan Tarus'un, oyunları da bulunmaktadır.

Öyküler: **Doktor Monro'nun Mektubu** (1938), **Tarus'un Hikâyeleri** (1947), **Apartman** (1950), **Karınca Yuvası** (1952), **Ekin İti** (1953), **Köle Hanı** (1954)...

Romanlar: **Yeşilkaya Savcısı** (1955), **Var Olmak** (1957), **Duru Göl** (1961), **Hükûmet Meydanı** (1962), **Vatan Tutkusu** (1967)...

Seçilen örü*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

HASAN İZZETTİN DİNAMO
(1909 – 1989)

Trabzon, Akçaabat – Ahanda doğumlu, Yemen şehidi Ahmet Çavuş'un oğlu olan Hasan İzzettin, çocukluğunu ve ilk ve ortaokul öğrenimini Samsun ve İstanbul'daki Darüleytam (ÖksüzlerYurdu)'da gerçekleştirdi. Sivas ilköğretmen okulunu bitirdi. Bir süre Malatya ve Adıyaman'da ilkokul öğretmenliği yaptı. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Resim – İş Bölümü'nde eğitim görürken yargılandı; dört yıl ceza giydi (1935).Yargılanmaları sürdü. Yedeksubaylık hakkını elde etmiş olmasına karşın, yedi yıl er olarak askerlik yaptı (1942-1949). Çevirmenlik, fotoğrafçılık, özel dersler vererek; derlemeler yaparak geçimini sağladı. 1971'de, bir süre yine tutuklandı. (Ö. 20 Haziran)

Değişik dergilerde, toplumsal gerçekçi içerikli şiirlerini yayımlayan Hasan İzzettin Dinamo'nun, özellikle, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcmdan Atatürk'ün ölümüne değin süren yılları, belgeli gerçeklerle öyküleyen, geniş oylumlu **Kutsal İsyan** (8 cilt, 1966-67), **Kutsal Barış** (7 cilt, 1972-76) adlı romanları, emek ürünü yapıtları arasındadır. Öteki romanları: **Ateş Yılları, Savaş ve Açlar** (1968), **Öksüz Musa** (1973), **Musa'nın Mapusanesi** (1974); **Koyun Baba, Musa'nın Gecekondusu** (1976); **Açlık, Türk Kelebeği** (1981); **Adalet Sıtması** (1983), **Anadolu'da Bir Yunan Askeri** (1988)...

Öyküler: **Savaşta Çocuklar** (1981)...

ÖDÜL: 1977 Orhan Kemal Roman Armağanı **Kutsal Barış**

Seçilen örüler*

* İzin verilmediği için, "Seçilen örüler", bu seçki'ye alınmadı. MÜ.

SAMET AĞAOĞLU
(1909 – 1982)

Kafkasya Karabağ/Bakû doğumlu, babası Türkçülük Akımı öncülerinden Ahmet Ağaoğlu olan Samet Ağaoğlu, ilk ve ortaokulu Fevziye Mektebinde okudu; Ankara Lisesini (1926) ve Hukuk Fakültesini (1931) bitirdi. Strazburg'da doktora çalışması yaptı. Bir süre İktisat ve Ticaret Bakanlığında çalıştı. 1946'da avukatlığa başladı. Sonra Demokrat Partiye girerek 1950-1960 yıllarında milletvekili seçildi. Adnan Menderes Hükümetlerinde, Çalışma, Sanayi ve Devlet Bakanlıklarında bulundu. 27 Mayıs 1960 darbesi sonucu yargılandı; 1964'te bağışlandı. (Ö. 6 Ağustos)

"İlk denemelerini Ahmet Muhip Dıranas ve Behçet Kemal Çağlar'la birlikte kurdukları Genç Türk Edebiyatı Birliği'nin yayın organı *Hep Gençlik* dergisinde (1930), ilk öykülerini ise *Varlık*'ta yayımladı.

Yücel, Şadırvan, Çığır dergilerinde de yazdı. Ruhsal çözümlemelere ağırlık verdiği öykülerindeki mekân, kişi ve olaylarda, öykücülüğü ile anı ve portre yazarlığının iç içe geçtiği söylenebilir..."

Tanıdık yüzlerden, düşlem gücünden, psikolojik ve psikiyatrik olaylardan yararlanarak kurmaca, ilginç, gerilimli öyküler yazan Ağaoğlu; çoğu zaman sağlıksız tipler çizerek ruhsal çözümlemelere girişir... Anlatımı açık ve durudur.

Öyküler: **Strazburg Hatıraları** (1944), **Zürriyet** (1950), **Öğretmen Gafur** (1953), **Büyük Aile** (1957), **Hücredeki Adam** (1964), **Katırm Ölümü** (1965)...

Anı: **Babamın Arkadaşları** (1958), **Babamdan Hatıralar** (1964), **Aşina Yüzler** (1965), **Arkadaşım Menderes** (1967), **Marmara'da Bir Ada** (1972).

KORKU VE NETİCESİ

– Öykü –

Son toplantıdan gece yarısından biraz sonra çıktılar. Hava yağmurlu ve bulutlu idi. Kapının hemen birkaç adım ötesinden geçen küçük dere geceden daha kara, kımıldayan bir post gibiydi. Evlerde ışık yoktu.

Geçtikleri bu kenar sokaklarda bozuk kaldırımlar arasında birikmiş sulara batıyorlardı. Attıkları her adım bu küçük çukurlardan kof bir ses çıkarıyordu.

Oldukça yakın bir yerden bir düdük öttü, bir köpek havladı. Ve bir köşebaşından iki gölge çıktı. Hemen yanlarındaki duvar dibine çekilerek bu gölgeler önlerinden sallana sallana geçip ayak sesleri yok oluncaya kadar hareketsiz ve dimdik kaldılar.

Büyük caddeye geldikleri ana kadar konuşmamışlardı. İkisinin de omuzları çökük ve başları eğikti. Derin bir düşünceye dalmış gibiydiler.

Hükümet konağının tam önünde durarak birbirlerine baktılar:

– Galiba titriyorsun!

– Sen de öyle.

– Yarın görüşeceğiz.

– Kimbilir?

Aynı anda ellerini uzattılar, fakat görünmez bir kuvvet bu ellerin tutuşmasına mâni oldu ve ayrıldılar.

– Kimbilir, kimbilir?

"Yarın görüşecek miyiz? Amma lâf ha!"

Bu sözleri kendi kendine mırıldanan, küçük zayıf, dağınık sarı saçlı bir adamdı. Yeşil gözlerinde korkulu ışıklar yanıyordu.

Döndü, uzaklaşan arkadaşına baktı, gidenin, uzun, ince vücudu, hareketsiz, tenha yok üzerinde, zayıf elektrik ışıkları altında garip bir şekil almıştı.

Yine mırıldandı:

"Fakat belki de görüşemeyeceğiz; belki de bu gece manzarası, bu büyük gölgeler, bu ışıklar bizim için sondur."

Birdenbire yorulduğunu, ani bir dermansızlığın bütün vücudunu sardığını hissederek oturacak bir yer aradı, biraz ötede havuz kenarında sıralar gördü. Bunlardan birisine çöktü.

"Bu iş olacak mı? Ya muvaffak olamazsak!"

Omuzlarından aşağıya doğru teninde ıslak bir sicim kaydı, "Öyle ise mahvolduk. Bu başladığımız işi becermek lâzımdır."

"Sonra asıl istediğimiz hayat bizim için yeniden başlayacak." "Ya muvaffak olamazsak!"

Korku ile etrafına baktı. Hiç kimse yoktu. Hayat bir daha gelmeyecekmiş gibi en ufak bir iz bırakmadan çekilmişti.

"Hiçbir şey düşünmek istemiyorum. Her şey olacağına varır."

Gözlerini kapadı; istedi ki derin bir uyuşukluk gelerek bütün mevcudiyetini içine alsın.

Birkaç saniye öyle kaldı, bu saniyeler saatler kadar uzun sürdü. Tekrar mırıldandı:

"Ya yakalanırsak!"

Bu sözleri ona yanı başında bir başkası söylüyormuş gibi işitti:

– Hayır hayır, böyle düşünmemelisin!...

"Galiba içimde bir şeytan var. Mütemadiyen bana fısıldıyor. Yapamayacaksınız!"

Bu şeytan fikri onu güldürdü.

"– Sinirlerim bozulmuş!"

Böyle demekle beraber birdenbire gözlerinin önünde kıpkızıl alev içinde parlayan iki iri göz görür gibi oldu. Yerinden fırladı, alev ve gözler kayboldular. Arkasından ayak sesleri işitti. Başını çevirdi, bir sarhoşun yıkıla yıkıla geçtiğini gördü. "Belki sen de son geceni yaşıyorsun, babalık!" "Ölmek, ölmek, ölmek."

Bu kelimeyi belki yüz defa tekrarladı.

"Neden ölmek?"

"Bir fikir için! Güzel doğru olan bir fikir için!"

"Fakat sen öleceksin! Kazanamayacaksın!"

"Giriştiğimiz, ölüm ve yaşama kavgasıdır. Biz kazanacağız!" "Daha birkaç saat sonra, hemen mahkemesiz, sormadan seni sallayacaklar. Çünkü, dediğin gibi, bu bir ölüm ve yaşama kavgasıdır." "Ne olur, ne olur? Ben bir şehit olmuş olacağım. Her şehit için hayat sonsuz değil midir?" "Ne hülyalar, ne hülyalar! Kemiklerin toz olduktan sonra sonsuz yaşamak ne demektir?"

"Hem artık iş işten geçti. Ok yaydan fırladı."

"Ok hedefe vursa bile sana ne? Sen bir âletsin!"

"Hayır, hayır. Ben bir âlet değilim. Ben kendi fikrim için bu işe girdim."

Rüzgâr ağaçlarda büyük bir kanat gibi dolaştı. Birkaç kuş ürkerek uçuştular ve birkaç yaprak havuza döküldü.

"Yarın sen de böyle bir yaprak gibi düşeceksin! Fırtınanın içinde titreye titreye söneceksin!"

Kendi kendine konuşuyordu. Bu son cümleyi yüksek sesle söylediğini fark etti.

"Aklını başına topla! Daha vakit var. İstersen..."

"İstersem..."

"Kurtulursun! Hayat, güzel, zengin ve refahlı hayat başlar, renkli, ışıklı ve sesli hayat başlar. Zaten bu senin en güzel hasretin değil mi?"

Birden gözlerinin önüne bir sehpa geldi. Kendisini bu üç direğin arasında gördü; ip, boynunu sıkmıştı. Yüzü mosmordu. Dili, dişlerinin arasından bir parça şiş et halinde sarkmıştı.

Titredi ve gözlerini kapadı.

"Ah! Nasıl korkuyorsun. Büyük ve tek hakikat karşısından hâlâ boş ve âvare fikirler arkasında koşmaktan ne fayda var? Ufak bir hareket, küçük bir feragat! Sonra hayatının üstündeki kara perde gece ile beraber kalkacak."

"Fakat bu ufacık hareket nedir? Ne yapmalıyım?"

"Bak, biraz ötede bir karakol var..."

Yerinden fırladı; yanında üstüne hücum etmek için bir adam aradı.

Hıyanet etmek, arkadaşlarını satmak... Böyle bir şeyin imkânı yok!

Kafasını yumrukladı. Kendisini bu yolda bir kurtuluştan sonra tahayyül etti:

Şık elbiseler giymişti. İskarpinleri parıl parıl parlıyordu, cepleri altınla ağırlaşmıştı. Kalabalık, geniş bir caddede yürüyordu. İstiyordu ki bu insanlar arasında en kıymetli bir mevcut gibi saygı görsün. Fakat herkes onu görür görmez dönüp uzaklaşıyordu. Herkesle konuşmak istiyordu, fakat bu kalabalık onun karşısında sanki sağır ve dilsizdi.

"Böyle düşünme! Böyle düşünme! Sen hemcinslerini yanlış tanıyorsun. Onlar her gün, ışık etrafındaki pervaneler gibi senin etrafında dönecekler."

Sonra birden garip, korkunç bir kahkaha duydu. Etrafına baktı, kimse yoktu.

"Bildiğin gibi yap. Nasıl istersen! Ben çekiliyorum." Hakikaten yanından birisi çekilmiş gibi yapayalnız kaldığını hissetti.

Oturduğu yerden kalkarak evine doğru koşmaya başladı. Sabah yaklaşmıştı: Sokaklardan tek tük geçenler vardı. Bu koşan insana hayretle bakıyorlardı.

Büyük bir apartmanın üst katında küçük bir odada oturuyordu. Merdivenleri dörder dörder çıktı. Odaya girerek kapıyı kilitledi; ayakta, tam odanın ortasında, yüzünü elleriyle kapamış, durdu. Kafasının içinde bir uğultunun başladığını hissetti. Bu uğultu birçok insanın birden çıkardığı mırıltılara benziyordu. Sonra bir çekicin kuru tahtaya vurmasından çıkan sesler duydu. Gözlerini açtı. Arkadaşlarının hayalleri birbiri arkasından önünde dizildiler.

Pencereden, ince ve beyaz bir ışık süzüldü.

Geceki ses yine başladı:

"Bir saat kaldı. Yalnız bir saat! Sonra ebedî karanlık!" Kapıya doğru yürüdü, tokmağı çevirerek açtı ver geri çekti.

Koridor ona nihayetsiz derecede uzamış göründü; birer adım mesafe ile dizilmiş sehpalarda arkadaşları sallanıyorlardı. Hepsinin gözleri açık kendisine bakıyorlardı. Bağırarak kapıyı kapadı; sonra şuursuz bir süratle belinden kemerini çıkardı, bir iskemlenin üstüne çıkarak bir ucunu tavandaki bir çiviye, diğer ucunu boğazına geçirdi. Ayakları ile iskemleyi itti. Boynunun gerildiğini, yüzünün yandığını duydu. Hayatta son hissi bu oldu.

II

Ötekisi, hükümet konağının önünde arkadaşından ayrılan uzun boylu adam, tıpkı birincisi gibi kendi kendine mırıldandı:

"Demek ki ikimiz de korkuyoruz, ikimizin de yüzü sapsarı. Sonra neden ellerimiz birbirini tutmadı? Neden onunla, böyle bir son akşam ihtimali içinde son defa kucaklaşmadık?"

Omuzlarını silkti:

"Çünkü korkuyoruz. Bu işe girdik, fakat kazanamayacağız ve itiraf etmeli ki hayat güzeldir. Belki de yarın bu vakitler hayatta olmayacağız."

"Hem, ben neden bu işe girdim? Ne kadar kazanacağım?"

"Nasıl! Böyle son dakikada gösterdiğin bu zaaf nedir?" Bu sözleri sanki ona yanında yürüyen birisi söylüyordu. Dudaklarında acı bir bükülme oldu.

"Zaaf! Bu insanların kaderi değil mi? Yarın sabah vücudum delik deşik, yerlerde sürünmüş, ezilmiş kalacağım." "Belki. Ne çıkar? Fikir için ölüyorsun!"

"Fikir için ölmek! Bu belki iyi bir şey! Fakat benim kârım değil!"

"Ne ise, ne ise! Ok, yayından çıktı, ok, yayından çıktı, hedefe varacak! Bana ne olacak? Benim için ne var?"

Caddeden büyük, şık bir otomobil geçti. İçinde kadın, erkek birkaç kişi birbirlerine sarılmış gülüyorlardı. Hasretle baktı:

"Yaşıyorlar! Yaşıyorlar!"

"Halbuki ben çoktan beri kadına, içkiye ve otomobile hasretim!"

Kendisini o mesut erkeklerden birisinin yerine koydu. Elinin, sıcak et üzerinde gezindiğini hisseder gibi oldu.

"Ne garip bir değişme!"

Bu suretle kendi kendine konuşmaktan garip bir zevk alıyordu.

"Bu şehri son defa görüyorum. Ne hülyalarım vardı!"

"Hülyaların ne olacak!"

Bir ağaca dayandı.

"Kendi kendime kıyıyorum. Bu işe girmemeliydim."

Bunu düşünmekle beraber ezici bir korku içinde kaldı. Bütün vücudu titriyor, dişleri birbirine vuruyor, ellerinin buz kesildiğini duyuyordu.

"Girmemeliydim, girmemeliydim, girmemeliydim!"

"Tutacaklar, dövecekler, etlerimi parça parça kesecekler."

Koşmaya başladı. Arkasından kendisini kovalayan ayak sesleri işitti, döndü, kimse yoktu, yine koştu.

"Nereye kaçıyorum? Nasıl olsa beni bulacaklar!"

"Evet, nereye kaçıyorum?"

"Adi, korkak, alçak bir adam gibi."

Durdu. Etrafına baktı. "Bir tek yol var. Onu yapabilir misin?

"İş işten geçti. Hiç ümit kalmadı. Ben ve arkadaşlarım hepimiz mahvolduk."

"Arkadaşların senin hesabına mahvolabilirler. Fakat sen kurtulursun."

"Bu bir alçakça kurtuluştur!"

"Fakat hayat her şeye rağmen güzeldir!"

"Hayat, her şey pahasına hayat!"

En yakın karakolun yolunu biliyordu. Artık hiçbir şey düşünmeden yürüdü.

(Bütün Öyküleri, Ocak 2003)

KEMAL BİLBAŞAR
(1910 – 1983)

Çanakkale doğumlu, babası polis komseri olan Kemal Bilbaşar, Hadımköy İlkokulu'nu (1924) ve Edirne Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Vize ve Babaeski'de iki yıl ilkokul öğretmenliğinden sonra, Gazi Eğitim Enstitüsü Tarih – Coğrafya Bölümü'nde öğrenim gördü. Ardından, İzmir Karataş Ortaokul'unda tarih öğretmenliği yaptı (1937-1961).

H. Aksan'la birlikte İstanbul'da ortaokul ders kitapları hazırladı. 1939 yılında değişik dergilerde yazmaya başladığı öykü ve romanlarını başlıca şu dergilerde yayımladı: "Yurt ve Dünya, Adımlar, Yürüyüş, Yığın, Yeditepe, Türk Dili, Yazko Edebiyat..." (Ö. 21 Ocak).

Bilbaşar, deneyim ve gözlemlerine dayanarak, halkm yaşayışmı, geleneklerini, dil ve ekinini... dolayısıyla, bunlarla ilgili sorun, savaşım, sevgi ve özlem gerçeklerini... açık anlatımıyla sergiledi; öykü ve romanlar yazdı:

Öyküler: **Anadolu'dan Hikâyeler** (1939), **Cevizli Bahçe** (1941), **Pazarlık** (1944), **Pembe Kurt** (1953), **Köyden Kentten** (Üç Buutlu Hikâyeler 1961), **Irgatların Öfkesi** (1971) ...

Romanlar: **Denizin Çağırışı** (1943), **Ay Tutulduğu Gece** (1961), **Cemo** (1967), **Memo I, II** (1970–71), **Yeşil Gölge** (1970), **Başka Olur Ağaların Düğünü** (1972), **Kölelik Dönemeci** (1977), **Bedoş** (1980), **Zühre Ninem** (1981)...

ÖDÜL: 1967 TDK Roman Ö. *Cemo*

KAYMAKLI TAVUKGÖĞSÜ

– Öykü –

Bay Naci Duru, elbise kuponlarından ilkini, Yerli Mallar Pazarı civarında gelip geçenlere "memur kuponları alıyorum!..." diyen karaborsacılara satmış, dönüyordu.

Artık eskisi gibi acemi ve utangaç değildi. Alışverişi bir ayak önce bitirmek için, ilk teklif edilen fiyata "Eyvallah.. Allah bereket versin. Taş mı attım, kolum mu yoruldu?" demiyordu. Şimdi bu işi bir suç, bir çeşit dilencilik telâkki etmiyor, bu alış-verişe, harbin son yılında, iyiden iyiye alışmış bulunuyordu.

Hükûmetin onbeş lira karşılığı verdiği A kuponu kendisine havadan on lira kazandırmıştı işte; ama bu parayı "nereye peşin" sarfedeceğine henüz karar vermemişti. "Delik o kadar büyük, yama o kadar küçük"tü ki...

Karısı ne derse desin, oğlanı bir kere doktora göstermeliydi. "Solucan var da ondan sarı bu çocuk, bu kadar," diyorlardı komşular... ama, solucan peynirden, şekerden olurdu. Oysa ki, oğlanın peynir yüzü gördüğü yoktu; şekeri de karısının dayısına gittikleri zaman yiyordu.

Çocukta solucan olmadığı muhakkaktı. Ne salyası akıyor, ne de burnu kaşınıyordu.

Peki ama, karnı da boşuna şişmezdi ya oğlanın? Elbet bir derdi vardı. Dispansere götürmeliydi muhakkak bir kere. "Gözlüklü doktorun ilâçları iyi geliyor herkese" diyordu mahalleliler...

Bay Naci Duru'nun karısı çocukta "doktorluk" bir maraz görmüyordu. O, bütün fakir semt halkı gibi, doktordan çok komşu teyzelerine inanıyordu. Onların ilâçlarını daha "hasiyetli" buluyordu. sarımsakla kabak çekirdeğini dövüp, sabahları yutturdular mı, yüzünün sarılığı da giderdi, karnının şişliği de inerdi... Hadi bilemedin, solucan şekeri yedirirdin. Bak o zaman bir şeysi kalır mıydı oğlanın...

Lâkin, Bay Naci Duru için, kırkbeşinden sonra kavuşulan bu oğlancığın kıymeti büyüktü. O, "kuru dalın meyvası"ydı. Ve onu, kabrİstan avlusunda çocukların taşladığı sarı erikler gibi renksiz görmeye yüreği katlanmıyordu. Yanaklarının Amasya elması gibi kırmızı kırmızı ışıldamasını istiyordu. Kör olası dünya savaşının sırası mıydı? Harb çıkmasaydı bu çocuk şimdi böyle mi olurdu? Ona yatarken 250 gram süt içirse, sabahları tereyağcığını, yumurtasını, reçelini yedirse, yanakları böyle solar mıydı?... Harb çıkaranın gözü kör olsundu...

Hayır... Bay Naci Duru karısının bütün iyimserliğine rağmen bu on lirayı oğlanın sağlığına harcayacaktı. Varsın bu para eczacılara kısmet olsundu. Zaten lâneti nasıl kazanmışlardı?.. Alın teriyle kazanılmayan paranın gideceği yer belliydi; ya ilâca, ya doktoraydı...

Sara Hanım nihayet boyun eğdi; ama "yazık dört kilo et parasına" demekten kendini alamadı.

Küçük Engin'e "adamlık"ları giydirildi. Saçları tarandı. Engin, küçülmüş lâcivert elbiseleri içinde büsbütün çelimsiz ve sarı görünüyordu.

Dispanserin "gözlüklü doktoru" korkudan gözlerinin halkaları büyümüş, babasının ellerine sımsıkı yapışmış olan Engin'i okşadı. Ona bir şeker verdi. Sonra bir tane daha vereceğini vadederek boğazını, ciğerlerini ve karnını muayene etti. Göz kapaklarına bakarak kansızlığının derecesini ölçtü.

Çocuk biraz zayıf düşmüştü. Karnının şişliği bundandı. "Bir tüberküloz başlangıcı" diyemedi. Bu mel'un kelime boğazında düğümlendi.

İştahsızlığı için bir şurup, kanlanması için iğneler veriyordu. Tereyağı, peynir, pirzola, karaciğer, kompostolar, tatlılar tavsiye etmenin bu fakir semt halkıyla alay etmek gibi bir şey olacağını hissediyordu.

Fakat "mümkün olursa günde üç-dört yumurta yedirmelisiniz," dedi. Reçeteyi babasına verirken Engin'in ağzına iri bir lokum soktu. "Hadi geçmiş olsun," dedi. Onlar baba-oğul kapıdan çıktıkları sırada doktor başını salladı, omuzlarını kaldırdı. Harb yılları içindeydik, ne çare...

*

Bay Naci Duru ilâçları "Şifa"da yaptırdı. Bu ad ona ilâçların hülâsası gibi geliyordu. Eh... İlâcın iyisi de insanın iyisi gibi "büyük" yerde bulunurdu. Bu çeşit çeşit kavanozlar, mavi, kırmızı yeni-dünyalar, garip garip şişeler, camekânlı dolaplar ve ilâç kutuları, ona, hastalıkların yanıp kül olacakları acayip bir âlem gibi geliyordu.

Küçük Engin de, beyaz gömlekli adamların gidip kayboldukları kırmızı perde arkasında fevkalâde birşeyler olacağını sanıyordu. Kapının üstündeki resimden gözlerini ayıramıyordu. Bu resim ona komşu Rasime Halanın masallarındaki devi hatırlatıyor ve babasına sokuluyordu.

Eczaneden "iğneleri ve şurupları" aldıkları zaman ellerinde yüzyirmi kuruşları kalmıştı. Bu pahalılık zamanda üç-dört ilâç almışlardı. Buna da şükür. Ya ilâçları bulamasalardı?.. Engin önünde Lorel ve Hardi satan bir kuklacıdan, kendisine "şapkalı cüce" alması için yalvardı. Ne güzeldi bu cüceler... boyları uzayıp uzayıp kısalıyordu.

Bay Naci Duru, hanımdan azar işiteceğini bildiği halde, oğlunun bu arzusunu kıramadı. Ya oğlan ölüverirse... İçinde bir huzursuzluk halinde duyduğu bu endişe, şimdi bütün acılığı ve çıplaklığıyla ortaya çıkıyordu. O zaman oğluna bir kukla almayışı, yüreğinde büyük bir hicran halinde kanayacaktı?

Yetmişbeş kuruş verip kırmızı yanaklı ve şişman olan kuklayı satın aldı. Kimbilir belki de bu ilâçlar sayesinde oğlu da böyle şişmanlardı.

Küçük Engin, kuklacının gösterdiği bebeğini yakaladı. Kuklanın elbisesi altında, makasa benzer iki tahta parçasını sıktığı zaman "cüce"nin boyu uzuyordu. Ooo... bu ufacık adam kendisine gülüyordu da. Engin de kahkahayla gülmeye başladı.

Babası pek sevindi.

"İsterse hanım bana bir hafta kahve parası vermesin. Bu israfımızı da başımıza kaksın, razıyım. Engin kuklasından memnun ya."

Mamafih çarşı içinde elele giderken:

"Bana bak Engin!" Annen sorarsa kuklayı çarşıdan aldığımızı söyleme, gözlüklü doktor verdi de, e mi? diye tembih etti. "Bilirsin, annen oyuncağa para vermemizi istemez..." dedi.

Muhallebici önünden geçiyorlardı. Engin, babasını bugünkü kadar cömert ve zengin hiç görmemişti. Ne isterse babasının alacağını sanıyordu. Muhallebicinin camekânlarındaki muhallebiler, sütlâçlar, kimbilir ne kadar tatlıydı. Müjgân teyzelerinde bir defa tavukgöğsü yemişlerdi. O da tıpkı bunlar gibi boyayla süslenmişti. Ah, şu tavukgöğsünden bir tane yeseler!... "Babacığım... Acıktım ben. Bana tavukgöğsü alsana..."

Bu teklif Naci Duru'yu hem sevindirdi, hem ürküttü. Oğlu birşey yemek istiyordu ha?.. Evde sofraya bin nazla oturup birşey yemeden kalkan oğlu, şimdi "acıktım" diyordu. "Gözlüklü doktorun" elinde muhakkak bir uğur vardı.

İyi ama, acaba cebinde tavukgöğsü alacak kadar para kaldı mıydı? Elli kuruşu vardı. Eh... Bu parayla bir tavukgöğsü verirlerdi elbet... Kendisi yemese de olurdu. Parası olmadığı için yiyemediğini nereden bileceklerdi? Muhallebici, olsa olsa kendini ya oruçlu sanacak, yahut da şeker hastalığından mustarip bilecekti.

Camekânın kenarındaki liste gözüne ilişti... Tavukgöğsünün karşısında 17,5 kuruş yazılıydı. Demek kendisi de bir tabak yese gene onbeş kuruşu kalacaktı.

Muhallebiciye göğsünü gere gere girdi.

İçerde, köşeye çekilmiş, burun buruna, bir delikanlı ile bir boyalı kızdan başka kimse yoktu. Erkek birşeyler anlatıyor, öteki kaşığıyla gelişigüzel oynayarak ve gülümseyerek onu dinliyordu. "Bu hareketli ve alçak sesli konuşmayı biz de biliriz," diye düşündü. "Hey gidi gençlik ve bolluk yılları..."

Oğlunu sandalyeye oturttu. Engin'in "gülen cüce"sini de masa üzerine yatırdı...

Naci Duru, masayı bezle silerek, ne emrettiğini soran garsona, gayet katî bir sesle:

"Bize iki tavukgöğsü getir!" dedi.

Engin kuklasını alıp oynatmak hevesiyle, ona sarıldığı sırada, babası, elini tuttu. Kaşlarını yukarı kaldırdı:

"Burada olmaz..." dedi.

Engin "Burada niçin olmaz!" diye düşündüyse de, sormaya cesaret edemedi.

Duvarlarda o kadar çok ayna vardı ki. Camekânlar da tatlıyla doluydu. Şu beyaz elbiseli adam, niçin bu kadar çok tatlısı olduğu halde, yemiyordu? Yoksa o da, "gözlüklü doktor" gibi hastalara mı bakıyordu?..

Garson iki tavukgöğsü getirdiği sırada Bay Naci Duru, başından şapkasını çıkarmadığını hatırladı. Şapkayla böyle yerlerde oturmak ayıptı. Şu gençler ihtimal kendisini ayıplamışlardı. Hadi onlar görmedi, diyelim. Etraflarına bakacak halleri yok... Ama şu garsonla, masadaki kız boşuna gülümsemiyorlardı birbirlerine...

Şapkasını asıp tekrar yerine oturduğu zaman, oğlunun büyük bir iştahla tavukgöğsünü yediğini gördü. Maşallah, yarılamıştı bile... Yok canım. Tavukgöğsünü muhallebici tabaklara küçük parçalar halinde koymuştu da ondan öyle sanıyordu. Oğlu henüz üzerinden bir kaşık... O ne? Tavukgöğsünün üzerinde bir parça kaymak vardı, oğlu

onun yarısını yemişti. Acaba?.. Evet, kendi tabağında da, tavukgöğsünün üzerinde bir parça kaymak vardı.

Sırtından soğuk bir ter boşandı.

Eyvah!.. Kaymak parasını nereden verecekti? Ama levhada "Kaymaklı tavukgöğsü" diye bir tatlı fiyatı yazılmamıştı. Camekândaki bütün tavukgöğsü ve muhallebilerin üzerinde birer parça kaymak vardı. Yüreğine biraz su serpildi.

Eh... demek ki tavukgöğsünün parçaları küçülmüş, fakat üzerine biraz kaymak ilâve edilmişti. Bununla beraber, içi rahat değildi. Kaymaklı tavukgöğsünün lezzetini bir türlü çıkaramıyordu. Ağzının tadı kaçmıştı sanki.

Engin tabağını iyice sıyırdı. Hattâ iki eliyle kenarından yakaladı. Fakat babası tam vaktinde müdahale ederek, gülünç vaziyete düşmekten kurtardı kendilerini. "Evlâdım, tabak yalanmaz, biliyorsun" diye fısıldadı ve kendi tabağındaki parçayı da oğluna verdi. Bereket o sırada iki genç müşteri kolkola dükkândan çıkıyorlardı. Kimse onun bu müdahalesini görmemişti.

Garsonu çağırdı. Elli kuruşu masa üzerine koydu. Garson parayı almadı.

"Daha yirmi kuruş vereceksiniz, efendim," dedi.

Sırtına bir ter dalgası hücum etti. Sakin olmaya çalışarak sordu: "Neden? İki tavukgöğsü yemedik mi biz!"

"Evet efendim, fakat kaymaklıydı..."

Korktuğuna uğramıştı demek! Şimdi gözünün önüne garsonla çekişmeler, kapının önüne birikmiş insanlar, polisler geliyordu. Rezil mi olacaktı?

Oysa ki burada kendisi, haksız değildi. İşin içinde bir düzenbazlık var gibiydi. Onlardan kaymaklı tavukgöğsü isteyen kimdi?..

Soğukkanlılığını elden bırakmamalıydı.

"Ben sizden iki tane tavukgöğsü istedim. Kaymaklı olsun demedim ki. İşte fiyat listeniz de karşıda. Tavukgöğsü 17,5 kuruş diye yazılı. Kaymaklı kaymaksız lâfı yok. "Kaymaklı tavukgöğsü" diye birşey olsaydı, onun da fiyatını yazardınız."

Hâkim karşısında kendini müdafaa eden bir suçlu gibi bütün cesaret ve zekâsı uyanmıştı:

Bu da yeni bir karaborsa hilesi miydi? Bu ne rezaletti? Âlemi soymak için bütün esnaf elbirliği mi etmişti?

Bay Naci Duru'nun bu tehdit dolu sözleri garsonu şaşırtmıştı:

"Şimdi müşteriler hep böyle yiyorlar da, efendim... Affedersiniz... Yanlışlık bizde oldu," dedi.

Bay Naci Duru istihfaf dolu bir bakışla bakışla baktı ve dudağının ucundan:

"Biz o kibarlardan değiliz oğlum... 50 kuruş içinden 35 kuruş al.. üstünü ver... Ben fazla lâf istemem! dedi.

Avucunda 15 kuruşla kapıdan çıktıkları zaman, kaymaklı tavukgöğsü satanlara karşı bir zafer kazandığı halde, neşe, sevinç yerine bir yeis, hüzün ve bıkkınlık duyuyordu.

Engin'in elindeki kukla gülüyordu ve sokakta insanlar koşar gibi yürüyorlardı.

(THA. 1967)

Yazar, Cemo ve Memo için diyor ki: "Bu romanlarda Osmanlı İmparatorluğu çağında ihmal edilmiş, Cumhuriyet döneminde de tüm iyi niyetlere rağmen, bir türlü Ortaçağ kalıntılarından kurtarılarak çağımıza yakışır bir sosyal düzen ve yaşayışa kavuşturulamamış olan Doğu Anadolu'nun 1925-1938 yılları arasındaki trajik serüveni anlatılmaktadır...

Cemo'da, Hakkâri – Van dolaylarındaki yöresel kimi yaşayışlar, yerli töreler, betimlemeler ve savaşımlarla öykülenir.

DEĞİRMENCİ CANO ANLATIYOR

....

Ok gibi fırladı hayvanlarımız.

Çarbuk köprüsüne varanda, Şıh Mahmut hepimizi attan indirdi. Hayvanlarımızı Murat Suyu kıyısında söğütler arasına gizledik. Dillerini, gemlerinin ipiyle bağladık. Şıh Mahmut, makineli tüfeği bana verdi:

– Sen beş yiğit al yanına, şu sırta yerleş Cano, dedi. Biz de Murat boyuna pusu kurarız. Ben ateş edin demeden, ateş açmayacaksınız gelenlere.

Karları eşip yuvalandık.

Şerafettin dağlarında cayırtı, ikindiye dek sürdü. İkindi üstü 20 kadar atlı göründü karşıdan. Uçar gibi gelirlerdi köprüye. 500 adım kalanda, gelenlerin yüzü seçildi. Aralarında, sakalı göbeğinde ihtiyarlar da vardı. Hepsi de bey gibi, ağa gibi giyimli, kuşamlıydılar. Gözüm Şıh Mahmut'da idi. Ateş, dese, tümünü anında biçerdim.

Şıh Mahmut, yanındakilere:

– Hayvanlara nişan alın, yıkın herifleri yere! dedi. O anda bir cayırtı koptu. Atlar şahlanıp, burun üstü kösteklendiler, yıkıldılar. Arkadan gelen ikisine kurşun değmemişti. Yüzgeri kaçmak istediler. O anda onların da hayvanları kapaklandı, devrildi.

Yere yıkılanlar, toparlanıp kalkmaya çalıştılar. Biri hayvanını siper alıp, Şıh Mahmut'a kurşun değdirmek istedi. Dayanamadım, tetiğe dokundum, gırrr! diye biçtim herifi.

Şıh Mahmut kızdı:

– Hey Cano! Buyruğuma karşı mı gelirsen? diye azarlardı beni. Sonra ağalara döndü.

– Silahlarınızı atıp, teslim olmaktan başka çare yoktur ağalar, begler! dedi.

İlkin tüfeğini, beyaz sakallı göbeğine değen Şıh Sait attı. Sonra ötekiler tüfeklerini, hançerlerini, soyunup bıraktılar. Kardaşlarımız varıp, silahları topladılar. Bir iple sıraya bağlandı ağalar, şıhlar, beyler. Can çekişen hayvanların beynine kurşun sıkıldı.

Şıh Mahmut, hayvanların koşumlarını söktürdü, içi yiyecek, para dolu heybeleri yığdırdı ortaya.

Biz bu işleri görene dek, Varto yolundan Gazi Paşa'nın atlı leşkeri yetişti. Şıh Mahmut, ganaimle birlik, esirleri onlara teslim etti...

Biz daha aylarca dağ, dere dolaştık, nice adam tepeledik, kimini ağaca astık, kimini dereye gömdük.

....

Şıh Mahmut'un konağına vardığımızda dünyam yıkıldı. Kevi'den bir avuç toprak bile kalmamıştı. Sancılandığında, utancından kimseye duyurmadan çekilmiş gitmişti. Her yanı aramışlardı. Yavrusunu döllemiş mi, netmiş, bilen yoktu. Salt çakşırını bulmuşlardı Zozona'da. Başka bir yerde izine, nişanına rastlamamışlardı.

Ben savaşa gidende, gözünün yaşı hiç dinmemiş Kevi'nin. Durmadan şu türküyü söylermiş:

*Di gidi gidi Cana milni**
Kane soze te dayi
Di gidi gidi herva herva hervai
Di gidi gidi soze manel dunyayi

Ağlaya ağlaya erimiş, ufalmış, sonunda da karnındaki yavrusuyla kurda kuşa yem olmuş fakir.

Şıh Mahmut, beni yanında alıkoymak için çok uğraştı. "Sana mal verem, yatak bağışlayam Cano, dedi. "Burada kal, kızımı da nikâhlayım sana."

-Malın mülkün, ömrün ziyade ola ağam, dedim. Bundan böyle bana dünya malı da, namahrem de haram. Bırak da giydim. Yüreğimin acısını dağa taşa, kurda kuşa duyurayım, dedim.

Şıh Mahmut, gözleri dolu dolu sırtımı sıvazladı:

– Hele bir zaman git dolan, yüreğinin zehirini akıt! Gurbetlikten usananda buraya gel. Kara Düzü'nde mihman olacak yiğit kardaşların arasına sen de katıl, dedi.

Şıh Mahmut'un ellerini öptüm, savaş kardaşlarımın cümlesiyle sarılıp helalaştım. Sonra Cemo kızı kucağıma alıp, ceyranımın sırtına yerleştim.

Aylarca dağ dere dolaştım.

Oy Kevi oy! Diye dağı taşı inlettim. Gel gör ki, bir yandan sesimi yankılamadı ay yüzlü Kevi'm.

Anasının yanına gitmiş mi ola? Diye (...) semtinin oralara dek uzandım. Şıh Sait'den sonra yana döğüşe katıldığından Kevi'nin obası da tarumar edilmişti. Ben de en sonu Kevi'nin Zozona'da kaldığına inandım. Perişan, yorgun döndüm geri. Ondan böyle varımı yoğumu seyitlere, bakıcılara, ocaklara harcadım. İzi bulur muyum diye. En

* Hey gidi hey canımın içi
Hey bana verdiğin sözler
Hey gidi hey başıma gelenler
Dünyada sözünde duran kalmamış

sonunda ruhunun dolandığı yerlere geldim, bu değirmene yerleştim. İnsanlardan uzak, Kevi'nin muhabbetini, hık demiş burnundan düşmüş kızım Cemo'ya verdim.

Geceleri bazı bazı Zozona'da esen rüzgârda Kevi'nin ağlayan, türkü söyleyen sesini duyarız. O zaman kar demek, kış demez, Zozona'ya çıkarım. Nefessiz kalana dek dolanır, gezerim.

Büyüyüp dillendikçe büsbütün muhabbet sardırdım Cemo'ya. Gözümden kıskanır oldum kızımı. Yemedim yedirdim, giymedim giydirdim. Anasızlık ne bildirmedim. Kurt gibi yabani olsun, erden yılmasın istedim. Bileğini, olur olmaz yiğit bükemesin, dedim de öyle yetiştirdim. Yaz demedim, güz demedim, kar demedim, sürdüm kızı yokuşa. Buram buram ter dökende buzu kırdım, daldırdım içine. Demirine su verdim, çelik ettim. At yoldaşı, tüfek oyuncağı idi. Kurdun, kuşun dilinden anlar oldu.

On ikisine bastığında, Zozona'da Cemo gibi at binen, it süren, kurt koğan, attığını vuran biri daha yoktu. Analı babalı büyümüş akranları, yaprağı dökülmüş dal gibi kuru birer çalı iken, Cemo güz çiçeği gibi donanmış, gül tenli, bir kız olup çıkmıştı. Serpilip açıldıkça, değirmenin önünde öğdürme sırasını bekleyen çuvalların sırası artardı...

....

CEMO'NUN KOCASI ÇANCI MEMO ANLATIYOR

Ben Cemo'nun eriyem. Çancı Memo derler sanıma. Muş'un, Bitlis'in, Çapakçur'un dağlısı, düzlüsü bilir benim sanımı. Üç ilin içinde çanın hasını ben yaparım, davarların, sığırların boynunda sallanan çanların çoğu benim elimden çıkmıştır. Hayvan koşumlarının, her biri başka ses veren çıngırdaklarını ben tökmüşümdür. Oy benim töktüğüm çanlar! Gözüm kurban, ses vermez konuşur, türkü ırlar dağları, yaylaları şenlendirir.

Katırımın sağını solunu çanla doldurup yaylaya, pazara çıkanda, şıhlar, ağalar yolumu çevirirlerdi.

Sazım hastır, parmağım dokunanda bir ses verir, gümüler, çanlarım gibi. Yerinde duramazsın. Ben saz çalanda obanın eri-gelini oraya dökülür, horon teper. Bir de barı üfledim mi, hey babo, yanık sesine yürekler dayanmaz, yanar kül olur. Koyun olsa gözün yaşın tutamaz.

Dayımdan öğrenmişim ben bu hünerleri. Dayım erin hasıydı. Yiğitliğine yiğit, âşıklığına âşık. Atıcılıkta üstüne yoğdu. Uçan kuşu kaçırmazdı. Pazusu da çeliktendi. Deyme yiğit, bileğini bükemezdi. Öyleyken ne dağda gezdi, ne kervan soydu.

....

Ben dayımın yanına dokuz yaşında öksüz kaldığımda sığınmışım. Beni öksüz koyanlar Şıh Sayıtlılardı. Şıh Sayıt ayaklandığında bizim köye haber salmış: "Din-i İslâmı ayaklar altına alan Halifemiz efendimizi küffar diyarına süren Kemal Paşalılara haddini bildirmek, Osmanlı'nın cezasını vermek üzere bayrak açmışım. Siz de Müslümansınız, bayrağım altında toplanasız!" buyurmuş.

Oysa Rus işgalinde yerini yurdunu terk edip, günbatısına kaçan bizim köylüler, Osmanlı'dan da, Kemal Paşalı'dan da çok iyilik görmüşler. Göçmenlik günlerinde kendilerine evlerini açanlara, yiyeceklerini bölüşenlere karşı küfranlık edip, Şıh Sayıtlı hatırına silaha sarılmayı insanlığa, mertliğe sığdıramamışlar. Şıh Sayit'e:

– Biz yoğuz bu cenkte! cevabını yollamışlar. Şıh Sayıt buna pek içerlemiş, bir gece adamlarını yollayıp, köyümüze baskın vermiş.

O geceyi çok iyi hatırlarım. Her yan kardan bembeyazdı. Bıçak gibi kesen bir ayaz vardı. Ay ışığında koyun boğazlar gibi boğazladılar eri, avradı, kızı, oğlanı.

Rahmetlik babom silah seslerini duyanda:

– Memo sen var samanlar içine gizlen! dedi. Kaçtım, gizlendim...

Avluya çıkanda yüreğim ağzıma tıkıldı. Anam da, babam da, kolu bacağı bir yanda, parçalanmış, kan içinde yatırlardı.

....

Değirmenci Cano, güleçyüzlü, kanı sıcak bir adamdı. Sandık başına gelende, kızlar avratlar için çıngırdaklı ayak bağlarını, saç uçluklarını gördü: Neymiş bunlar? dedi.

– Zaza gelinlerinin nişan armağanı. Kızların ayak bileklerine, saçlarına takarlar bunları. Bir bir eline aldı. Gözlerinin içi gülerdi:

– İyi ki çıngırdakla, para ile pulla süslemişsin bunları oğul. Yoğsam yayla kancıkları ayağını kolay kolay bağlatmazlardı.

– Adamına göre değişir kızların davranışı, dedim. Ayak bağında, tasmada değil, tasmayı takacak olanda keramet.

Cano döndü, yüzüme baktı:

– Çok tasma, ayak bağı sarafladığına hiç şüphe yok. Belki evlisin, belki değilsin. Ne var ki yayla kızlarının ayağını bağlamadığın besbelli.

– Evli değilim. Nasipte varsa bir yayla kızının ayağını da ben bağlarım, dedim.

O sıra, çavlanda yıkandığını gördüğüm kız, yaban keçisinin ardından koşarak, değirmenin alt yanından geçti. Ağaca bağlı canavar kırması it, onlara havladı.

Değirmenci cano, kızla keçinin gidişini seyretti bir süre. Sonra yerine geldi oturdu. Elindeki tasmayı şangırdattı.

– Şu geçen kız benim, dedi. Adı Cemo. Zozona'da anasız büyütmüşüm onu.

İçini çekti:

– Kör etmemişim, sakat etmemişim. Gel gör ki, bir yiğit çıkıp da ayağını bağlayamamıştır kızın daha.

Yüreğim çarptı. Bu kız benim nasibim miydi yoksa?

– Başlığı neymiş? dedim, sesim pürüzlenmişti.

Gözlerini kısarak ölçtü beni:

– Evlenmemiş kızların başlığı neyse, o. 200 mecidiye, dedi.

Koynuma davranıp kesemi çıkardım. 200 mecidiye saydım, sürdüm önüne.

....

– Dur hele, dur! dedi. Şu mecidiyelerini al. Cemo'yu kendine ısındır hele, para sonra...

Bir ağacın dibine çöktüm. Heybenin gözünden barımı çıkardım, ağaca yaslanıp üflemeye başladım. Çaldığım çoban havası derenin içinde yankılananda, Cemo'nun türküsü kesildi. Başını kaldırıp benden yana baktı. Keçi de kulaklarını dikmiş, Cemo'nun kucağında doğrulmuştu. Cemo, keçinin boynuna sarıldı, başını hayvana yasladı, bir süre

öyle durdular, dinlediler. Yüreğimin ateşini soluğumla durmadan barın içine üfledim. Hiç bu kerte yanık çaldığım olmamıştı barımı. Dinleyenin bağrını susuzlukla yakacak, kül edecek alevli sesler çıkardı deliklerinden.

Keçi, Cemo'nun kollarından sıyrıldı. Önce ağır ağır, sonra hızla koşarak tepeye tırmanmaya başladı. Yukarı çıkanda durdu. Bir aşağıya, bir bana baktı, sonra geldi, ayağımın dibine yattı.

Cemo'nun da tepeye tırmandığını görende, yüreğim kuş oldu, çırpındı. Barımın sesi büsbütün dillendi. Cemo tepeye çıkanda, durup uzun uzun baktı bana. Kara gözleri ıslaktı, yıldız yıldızdı. Ağır ağır geldi, keçinin yanına oturdu. Gözleri gözlerimdeydi. Bakışları korkusuzdu, itaatlıydı, sevdalıydı. Kulun kölenim senin, der bir hali vardı.

Gayrı barı üflemezdim. Öyleyken, yer gök, dağ taş, dere orman, barımın çağıran yanık sesiyle dopdoluydu. Benim yüreğim, onun yüreğiyle bir çarpardı.

Elimi uzattım, ışıltılı kara saçlarını okşadım. Gözlerini yumdu. Okşayan elime yanağını sürdü, tuttu ağzına götürdü, sıcak dudaklarını değdirdi. Gayri Cemo, benimdi. Hiç şüphe yok, ölesiye benimdi.

Heybemden altın çıngırdaklar, paralar dizili bir saç ucu çıkardım. Kırk örgü saçlarına takmak istedim. O sıra ne olduğunu anlayamadım, yere yuvarlandım. Yabani teke, Cemo'yu kıskanmış, toslamıştı beni.

Cemo fırlamış ayağa kalkmıştı. Şu çavlanını andıran bir kahkaha ile gülerdi. Benim toparlanıp kalktığımı görende, kaçmaya başladı...

– Hooo Ceylan! diye seslendi. Sonra kayanın üstünden sıçradı, gitti.

Cemo'yu kaçırmaktan korkarak, ayağımı, kolumu sakınmadan saldırdım kayalara. Bir solukta yukarı tırmandım. Kayanın tepesine varanda durdum, dört yanıma bakındım. Önümde küçük yeşil bir alan vardı. Alanın gerisinde, kayaların dibinden çıkmış bıtım ağaçlarının kuytuluğunda bir mağara göze çarpardı. Cemo, mağaranın önündeki çimene uzanmıştı. Ellerini dayamış solurdu. Ağır ağır yaklaştım. Kâkili, kara gözlerini gölgelemişti. Saçlarının altından yıldız yıldız bakardı. Ürkmüş, kaçmaya niyetli, öyleyken ne olacağını merak edip, gidemeyen biri gibi beklerdi beni. Solurken burnunun kanatları açılırdı. Yüzü bir sararır, bir kızarırdı. Avını atılmaya hazır kartal gibi dikildim baş ucunda. Şimdi gözlerinin karası büyümüştü. Kolları gevşemişti. İyice yere uzanmıştı. Toprağı eşip içine gömülmek ister sanırdın, öyle sürtünürdü yere.

Kavradığım gibi kucağıma aldım, kaldırdım. O anda tekenin böğürdüğünü duydum. Başımı kaldırdım baktım ki hayvan Zozona'ya doğru dörtnal gider.

Cemo'yu mağaraya götürdüm. İçerisi sarı çiçeklerle bezenmişti. Çiçekten halı üzerine yatırdım onu. Dizlerimin altında sarı çiçeklerin hışırdayıp ezildiklerini duydum.

....

(Cemo, 1966)

KEMAL TAHİR (DEMİR)
(1910 – 1973)

İstanbul doğumlu, Saray Yaverliğinde bulunmuş deniz subayı Tahir Beyin oğlu olan Kemal Tahir, ortaokulu Kasımpaşa'da bitirdi (1923). Galatasaray Lisesi'nin onuncu sınıfından ayrılarak avukat yazıcılığı, Zonguldak Kömür İşletmesinde Ambar memurluğu (1928-1932); gazetecilik (1932-1938) yaptı. ...

Donanma Komutanlığı As. Mahkemesi'nce Nazım Hikmet'le birlikte yargılanarak onbeş yıla gün giydi.Çankırı Malatya, Nevşehir,Cezaevlerinde yattı (1938-50). Aziz Nesin'le "Düşün Yayınevi"ni kurdu. Romanlarıyla yaşamını sürdürdü... (Ö. 21 Nisan)

Başlangıçta yazdığı öyküler ve Anadolu insanının toplumsal – gerçekçi, töre ve inançlarını sergileyen romanlarıyla ilgi çeken Kemal Tahir, daha sonra yayımlanan, araştırmalarını ve görüşlerini kattığı, özellikle tarihsel-siyasal içerikli yapıtlarıyla tanındı; tartışıldı...

Öyküler: **Göl İnsanları** (1955)...

Romanlar: **Sağırdere** (1955), **Esir Şehrin İnsanları** (1956), **Körduman, Rahmet Yolları Kesti** (1957), **Yediçınar Yaylası** (1958), **Köyün Kamburu** (1959), **Esir Şehrin Mahpusu** (1961), **Kelci Memet** (1962), **Yorgun Savaşçı** (1965), **Bozkırdaki Çekirdek, Devlet Ana** (1967), **Kurt Kanunu** (1969), **Büyük Mal** (1970), **Yol Ayrımı** (1971), **Namusçular, Karılar Koğuşu** (1974), **Hür Şehrin İnsanları** (1976), **Damağası, Bir Mülkiyet Kalesi** (1977)...

ÖDÜL: 1967- 68 Yunus Nadi Roman Ö. *Yorgun Savaşçı,*
1968 TDK Roman Ö. *Devlet Ana*

GÖL İNSANLARI

– Öykü –

....

En çelimsizleri olduğu için Kurubacak Mehmet, ötekilerden evvel neşelendi. Bağlamayı indirip Ağazade'ye uzattı:

– Göster kendini Ağazade... Yık şu dağları!

Mustafa başını eğerek sazın gövdesini kucağına bastırdı. Telleri geçirdi. Yarım yırtık sesler evvelâ arka arkaya telaşla koşuştular, gittikçe damla damla düştüler; sonra kalın sesli bir erkek inliyor gibi, uzadılar.

Mustafa eğilmiş başı, az kamburca sırtı ile neler hissettiğini, neler söylediğini sanki biliyor, tezenenin ucunu tellere, orta parmağının tırnağını bağlamanın göğsüne vurup tempo tutarak çalıyordu. Küçük tekne, hazin bir hikâye ile ağzına kadar dolmuştu. Halbuki Mustafa, böyle coştuğu sıralarda bir şey düşünmez, haberi olmadan çalışan parmaklarının çıkardıkları seslere, kendisi de şaşardı.

Hamdi, farkında olmaksızın, yavaş yavaş Sarıcalar köyünü, Hatice ablayı hatırlıyordu. Omuz başı, dişleniyormuş gibi tatlı tatlı sızladı. Maşrapayı rakı tenekesine daldırdı:

– İçelim arkadaşlar, içelim anasını sattığımın...

Rakıyı içtikten sonra yüzünün yarısını eliyle kapatarak, içinden geçenleri sezip sezmediklerini anlamak için, oradakilerin yüzüne ayrı ayrı baktı. Tekrar kaptanın hikâyesini dinlemeye devam etti.

Kurubacak Mehmet kendi kendine gülümsüyordu: "Karı on lirayı alınca bir sevinir... Sevinsin. Sekizini harcarsa ikisini bir tarafa mutlak gizler... Gizlesin..."

Bulgaryalı İbrahim'in yüreğinden, yeleleri mavi boncukla örülmüş demir kırı beygirlerin çektiği, kenarları kırmızı çiçeklerle süslü bir araba, gıcırdaya gıcırdaya geçiyordu. Ölüm aman verseydi, Bursa'da kalıp, para biriktirecek, çocuklarıyla karısını bir pazar günü, üstüne beyaz tente çekilen bu araba ile gezmeye götürecekti. Şimdi kocaman yumruğu ile mütemadiyen ağzını siliyordu.

Recep, güneş çıksa ekin biçmeyi, harman kaldırmayı düşünür, yağmur yağsa sürülecek tarlaları hatırlardı. Toprağına bağlı bir köylü olduğundan, hepsinden daha dalgındı. Böyle ay ışığı bol yaz geceleri, delikanlılar harman yerinde, öküzleri salarlar, ateşin etrafında oturarak konuşurlar.

Küçük Salih, bir taraftan karnını doyuruyor, bir taraftan aya bakıyordu. Birkaç gün evvel ortasından yırtılmış gibi görünen bu beyaz şeyin, bu gece Ağazade Mustafa'nın cebindeki ufak ayna gibi, yusyuvarlak oluşu acayipti.

Kaptan her zaman içtiği için hiç değişmemişti. Bir kabadayılık hikâyesi anlatıyordu: "Çetecilik zamanında böyle bir gece... Ay ışığı varmış... Karıştıran taraflarında dağ

cümbüşü yapıyorlarmış. Muhabbetin ortasmda Gâvur Efe ile ağızdalaşma tutuşmuşlar. Gâvur Efe'nin önünde o vakitler on kişi duramazmış. Lâkin Kaptan, kafası kızınca bıçağı efenin göğsüne daldırmış. Biçare bu yarayı aylarca işletmiş, gezmiş..."

– Kulakları çınlasın, hâlâ "Canım, senin gibi babayiğite feda olsun" der. "Ben senin gibi elini korkak alıştırmamış kabadayı görmedim." diye, hâlâ parmak ısırır Gâvur Efe...

Biraz durdu:

– Hey gidi insanoğlu hey! dedi; adam öldürmekten kolay iş yoktur. Lâkin bizim gibi eskiden alışmalı.

Kâsedeki rakıyı bitirdi. Sağ gözü daah ufalmıştı. Testekerlek duran sol gözü, gittikçe kırmızılaşıyordu. Parmaklarını şıkırdattı.

– Salih, su getir ulan... Uyuyor musun orada?

– Uyumuyorum amca!

– Sen çiftetelli oynamasını bilir misin?

– Bilmem.

– Yuf olsun. İnsan çiftetelli oynamasını bilmez mi? Öğren mutlak... Bak, ben oynayayım da gör.

Kollarını kabartıp göğsünü şişirerek yerinden kalktı. Hamdi'nin yeni doldurduğu kâseyi, çenesinden akıta akıta içti:

– Mustafa, vur çiftetelliyi... Haydi vur!

Kıvrak oynuyordu. Başını ve omuzlarını titreterek parmaklarını şakırdatırken, mavzerli huşunetinden ayrılmış, azametle kösteğini kımıldatan, kamçısıyla asabi asabi çizmesine vuran, ağırbaşlı, mal sahibi kılığından çıkmıştı. Süzgün gözleriyle yüzü, munis göründüğünden küçük vücudu, erkek kıyafetine girmiş bir kadını andırıyordu. Yorgun bir kadın gibi sevimliydi.

Bir müddet sonra, geniş bir hareketle elini kuşağının arasına sokup, bir deste banknot çıkardı. Parmaklarının tükürükledi. Bir lirayı hızla çekti. Mustafa'nın omuzuna doğru attı:

– Çal, Mustafa, aferin!..

Yeşil kâğıt, Mustafa'nın omuzunda biraz duraklayarak bağlamanın teknesine, oradan da yere düştü.

Ağazade Mustafa, üstüne cıvık bir şey sürülmüş gibi, telâşla sazı kesti. Lirayı avucunda buruşturduktan sonra Küçük Salih'e fırlattı:

– Al Salih, sana Kaptan Ağa bahşiş veriyor.

Hamdi, Mustafa'nın yüzünü, hiçbir zaman bu kadar sevimli görmemişti. "Ne de olsa kişi evlâdı. Ayda yedi buçuk liraya çakıl çeker de, havarda bahşişine el sürmez." diye düşündü.

....

(Göl İnsanları, 1969)

DEVLET ANA

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili, Devlet Hatun (Bacı Bey)'un öncülüğünde başlayan Osmanoğullarının "Derin Geçit"i aşamalarındaki çabaları öykülenen romanı özetlerken Behçet Necatigil diyor ki: "Osmanoğullarının, çimleniş, filizleniş yılları; Konya'da Selçuklu çözülüşleriyle Bizans sınır kaynaşmaları; savaşçı dervişler, hilebaz keşişler, Sen-jan şövalyelerinden Notüs Gladyüs, Orhan Gazi'nin eşi olunca Nilüfer Hatun adını alan tekfür kızı Lotüs, Şeyh Edebali, Yunus Emre... gibi kişileriyle maceranın, aşkın, inancın, tarih-masal potasında erimesiyle yazıya dökülür."

....

Bacıbey, gövdesini hayvanın rahvanına bırakmıştı ama, rahat değildi. Suratında, kendisine dargın olduğu için yaşamaktan usandığı zamanların somurtkan yorgunluğu vardı.

Bu yorgunluk, kırmızı ipek poşunun sardığı dik başına, eğri kılıcının kabzasındaki eline, bu elin bileğine asılı ürkütücü kırbacına hiç yaraşmıyordu.

Mağaranın kara ağzı uzaktan görüldü görüleli suratının asıklığı artmıştı. Bir adam sol gerisindeki Aslıhan'a, çıkışır gibi, üçüncü kez söylendi:

– "El elin yitiğini, türkü çağırarak arar" demiş atalarımız... Doğru!

Aslıhan bu kez duymazdan gelemedi:

– Canım Bacıbey Abla, el midir bize, Osman Beyimiz?

– Ben Osman Beye mi dedim, hayır, para gücüyle çalıştığı gâvur martaloslarına, dedim. Gâvur martalostan yararlı haber çıkmayacağı belli değil mi?

– Gâvur olmakla... Mavro oğlun da, nah, gâvur...

– Mavro oğlum başkadır ve de para martalosu değildir ve de yarı Müslüman sayılır, çünkü temizdir yüreği...

– Yüreğini demedim, gâvurluğunu, dedim. Martalos napsın, bişey sezinleyemediyse?

– Var gücünü ortaya komuş da he mi? –Bileğine kırbaç asılı elini salladı: -Görelim bakalım, bey martalosu mu güçlü, bizim Kamagan Derviş mi?

Aslıhan, Bacıbey'in, yamçı gibi terkeye bağladığı kara kuzuya acıyarak baktı. Kendisinin götürdüğü kara horozu hatırlayınca gülmesi tuttu. Horoz için, "Komşu karılardan birinin adağı" diye yalan söylemişti. Adak kendinindi. "Kerim'le kavuşursak, İnönü mağarasındaki Kamagan Dervişe bir kara horoz alıp gideyim" demesinin adağı... Koca Tanrı, bunca ağlayıp yakarışı duymuş, umutsuz işini olura bağlamıştı. Bu yıl, yayla dönüşü evleneceklerdi. "Fukara Demircan ağamın başına gelen de gelmeyeydi ne vardı, hey kurban olduğum Allah!"... İçini çekti. Güldüğünü fark edince ürktü. Yerli yersiz gülmesi tutmaktaydı bu sıra... Babası farkına varmış, "Nedir bu sırıtmalar durduğun

yerde Köçek? Şamara bak, şamara!" diye şakadan çıkışmıştı. Mavro'yla Kerim lafa dalıp epey geride kalmışlardı. Dönüp bakmamak için kendisini zorladı. Geçen gece, "Kız kısmının sözü mü olabilirmiş, babası razı gelmeyince" diyerek, sabaha kadar, kanlılar gibi yalvartmıştı Kerim domuzunu, "Oh ne güzel", ancak savuştururken "Tanrı yazdıysa bozulmaz" deyivermişti. Yüreğini sevinç kavradı, yüzüne ateş bastı, yutkundu. "Neden tatlı bu kadar, hey Allah, elin oğlunu sevmek?... Şundan ki, birini sevdin mi, güvenirsin!... "Nereden mi biliyordu? Mağaralarda eğleşen dervişlere, kaç kez gelmişse yüreğini ürperti sarmıştı. Gülmesi tutuyordu bugün... "Sevdiğinle oldun mu, Kamagan Derviş'ten bile korkmazsın... Çünkü güvenirsin! Erkek milletine de böyle midir bu? Hiç olmaz. Erkekte akıl n'arasın?

Bacıbey, başıboş bıraktığı için yavaşlayan atını "Hele şuna hele" diyerek biraz hızlandırdı:

– Yetişelim vaktiyken... Eğe kemiği falına baksın, Kamagan Derviş! Ateş falına baksın! Göklere çıksın, alıcı kuş gibi, fırlasın dolansın baksın! Kanlımızı bulsun bize... Kesimini bildirsin, zorlasın, adını sanını bile söylesin... Nerden girip nerden çıkılacak , haym düşmanın yakası ele nasıl girecek bir bir anlatsın!

– Söylesin ya... -Aslıhan biraz sustu: -Bilebilir mi oh Bacıbey, doğrusunu hiç yanıltısız bilir mi?

– Hele akılsız... Ya neden çekilmiş, koca Tanrı'nın mağarasına, bu domuz, şuncacık şeyi bilemeyince?

– Kerim Can ne dedi, demincek, "Gözüyle görmeyen kaybı bilemez" demedi mi?

– Kerim Can... Bir tanık bul ki, adama benzesin az biraz...

– Okumuşluğunu n'apalım, bunca kitap karıştırmışlığını?

– Kitap adamı adam etse, vah kızım...

– Bilir mi, bu Kamagan Derviş, olmuşun olacağın gizlisini, Aman Bacıbey abla, bilir mi gözüyle görmüşcesine gerçekten?..

– Hüsss! "Güvenini bozanın falı olmaz" denilmiştir. Bilmesine bilir ya, söylemesine, bakalım söyler mi?

Aslıhan biraz düşündü, gözlerini kırpıştırdı, yutkundu. Sonunda alt dudağını ısırıp "N'olursa olsun" anlamına yumruğunu sallayarak sordu:

– Acep bilir mi Bacıbey abla...

Bacıbey biraz bekledi:

– Desene kız çengi!

– Soralım anlayalım bakalım, oh Bacıbey, Şeyh Edebali efendimiz ikinci kez verimkâr kızı olmak neden kötüdür, bu yüzden kötüdür. Evde kocamak bile yazılıdır şeyh kızlarına...

– Benim şaştığım, babasına kızıp küseceği yrede, akılsız Balkız, bizim Osman Beyimize küsmüş ki, ne kadar...

– Hay alık! Ne suçu varmış Osman Bey'in?

– Aklım hiç ermedi. "Açmayın bana Kara Osman'ın lâfını" diye tersleyivermiş Yahşi İmamın karıyı...

– O mu sizin haberciniz, kazı koz anlayan dil bilmez çerkes? Duyduğunu anlar mı ki, yanlışsız noksansız getirip söyleyebile? –Biraz düşündü: -Kendi başına bulamadın mı, Balkız'ın neye küstüğünü?

– Yok...

– "Birkaç yiğit alıp gelip babam olacağın tekkesini başına yıkıp beni neden alıp gitmez?" diye kızmıştır.

– Vay başımaaaa!

Bacıbey, yeniyetmelerin akılsızlığına çok yanmış gibi, yalandan içini çekti derin derin, sonra, gönülsüz güldü.

Kamagan Dervişin mağarası, ev iriliğinde sivri kayalarla kaplı bir çorak tepedeydi. Önünde harman yeri kadar bir düzlük vardı. Kamagan Derviş, gelenleri, çoğunluk, burada karşılar, buradan savardı. Yolu geceye kalanlar, bahar herklerinde öküzlerini gövertiye salmak için kırlarda geceleyenler, genellikle çobanlar, Kamagan Dervişin mağarasında, kırmızı, mor, yeşil, sarı ışıklar yandığını söylüyorlardı. Dervişliğin yanı sıra simyacılıkla uğraştığı, kurşunu bakırı altın etmeye çabaladığı yaygındı. Bunu inanılır hale getiren Dündar Alp'ın akıldânesi Daskalos Dervişin buraya sıkça gelmesi, Kamaganla mağaraya girip kaybolup uzun uzadıya kalmasıydı.

Mağaraya yaklaştıkça Bacıbey'in sinirliliği artmıştı.

Mavro'nunsa, "Allah adamlarıdır bunlar, tekin değildirler, nolsa olur" dediği keşişe, dervişe karşı, hiç yüzü yoktu. Ortasında kocaman bir ateş yanan düzlüğe çıkınca beti benzi atmış, boğazı kurumuştu.

Kamagan Derviş mağaranın kapısında göründü. Uzun cüppesi, iki arşın külahıyla boyu kestirilemiyor, çekik gözleri, fırlak elmacıklarıyla adamdan çok moğol'a benziyordu. Sakalları seyrek, boynu ince, omuzları daracıktı. Bütün dişleri döküldüğünden çenesi neredeyse burnuna değecekti. Buruşuk suratı, insana ürküntü verecek biçimde oynuyor, gerilip gevşeyerek aralıksız değişiyordu. Gelenlere ayrı ayrı baktı. Bacıbey'in sağrısına bağlı kara kuzuyu, Aslıhan'ın heybesinden başını çıkarmış horozu görünce, işi anlamıştı. Ellerini göğsünde çaprazlayıp eğildi:

– Fala geldin Bacıbey! İyi zamanda geldin... Ateşin yandığı zamanda...

Bacıbey Kerim'in yüzüne ürküntüyle baktı. Mavro üst üste yutkunuyordu. Kerim suratını asarak gözlerini kaçırdı. Vakit kuşluğa yakındı. "Aş pişirme zamanı... Adam olan yerde ateş bulunmaz mı bu saat bre Bacıbey?"...

Hayvanları gölgeye bağladılar. İşleri uzun süreceğinden torbaları başları astılar.

Kamagan Derviş, çevrede herkesi tanıyordu. Bütün olaylardan haberliydi. Bu sebeple Bacıbey'e Kerim'e, Mavro'ya başsağlığı diledi. Aslıhan'a babasını sordu. Kerim'in mollalığı bırakmasını nedense görmezden geldi. Aslıhan'a fal ocağını gösterip odunları çatmasını altlarına çırpı koyup hazırlamasını emretti. Adak horozu mağaraya götürdü. Gündeliklerini tören giyimleriyle değiştirmiş olarak döndü.

(Devlet Ana, 1967)

YORGUN SAVAŞÇI

İstanbul'un işgali yıllarında İttihat ve Terakki üyelerinden Cehennem Yüzbaşı Cemil ve arkadaşlarının, Anadolu'ya Kurtuluş Savaşı'na katılmaları; bu arada başkişi Cemil'in, savaşım sürecinde, teyzesi kızı olan Neriman'la evlenmesi, romanın temel konusudur...

....

Cemil cıgara paketini uzattı, daigın... "Başının derde sokulması" meselesine takılmıştı. Polisler Doktor Reşit Bey'i, hemen yakalamaya kalkmasaydılar da, izini sürseydiler. Buraya girdiğini görüp evi çevirseydiler... Şimdi, kendi ölüsü de, morgdaki mermer masalardan birinde yatıyor olacaktı belki çırılçıplak... "Atlat bunca savaşı... Gel, doğduğun mahallede, kendi polislerinin kurşunlarıyla geber... Hem de silâhları bırakıp pes ettikten sonra..."Nazmin'nin fotoğrafına baktı. Vurulduğu saniyeye kadar, vurulduğu anda bile belki hiç ölümü kondurmamıştı Nazmi de... Savaş meydanlarında ölümü kondurmamak nasıl yaşamanın kanunuysa, en umulmadık yerde, yaşamayı alt etmesi de, ölümün kanunu...

– Sizin mi fotoğraf yüzbaşım?

– Bu mu? Hayır... Rahmetli enistemin... Teyzemin kızının kocası...

– Savaş, insanı o kadar değiştiriyor ki... Sizin sandım. Nerde şimdi?

– Balkan Savaşı'nda kaybettik, Edirne'de... Teğmen Nazmi Ortaköy... Kolağası Niyazi Bey'le dağa çıkanlardan... – Fotoğrafa bakarak anlatıyordu. Birden şaşırarak durdu: – Sahi bana benziyor bir çalım... Hiç fark etmemiştim şimdiye kadar... -Neriman'ın farkında olup olmadığını düşündü bir an, yüreği sıkıştı: – Oğlu var... Yedi yaşında... Ne dese beğenirsin demin bana?... "Kendini buran adam ittihatçıymış... İttihatçılar da gâvurmuş" dedi. Yaşıtlarından birçoğu Kuşdillerinde, Fenerbahçelerde bıyık büküp boy gösterirken, Balkanlar'da komitacı kovala sen, dağlarda hürriyet ara... Yetmiyormuş gibi yirmi altı yaşındayken, kaybedilmiş bir savaşta alnından vurul... On sekizindeki gebe karını dul koy... Sonra oğlun sana "İttihatçı gâvuru"desin.

– Zor yüzbaşım... İşimiz adamakıllı zora saptı bizim...

– Zor evet...

Cemil, omzundaki şarapnel yarasının uzaktan uzağa başlayan sızısına, bir meydan saatinin vurmasını dinler gibi, kulak verdi:

– Ben yorgunum çok teğmen... Bunu, hiç hazır değilken istemeyerek söylemişti:

– Dinlenemedim geldim geleli... Yatıyorum oysa hep sırtüstü... Yaşlandık mı dersin, farkına varmadan?

– Yaşlılıkla ilgisi yok yüzbaşım... Bende yaş yirmi iki. Yamyassıyım yorgunluktan... Atamıyorum üstümden yorgunluğu, ne kadar dinlesem... Bizim yorgunluğumuz

gövdemizde değil, ruhumuzda olsa gerek... İki satır okuyamıyorum. Arkadaşlar bilir, Harp Okulunda aralıksız okurdum ben... Elime ne geçerse... Aburcubur... Birbirini tutsun tumasın! Okumazsam geberirim sanırdım. İlk zamanlar cephede bile okumaya çabaladım... Işıksızlık, bir de kitapsızlık bunaltırdı ilk zamanlarda beni, soğuktan sıcaktan, bitten, açlıktan çok... "Bir bitse şu rezillik... Bir atlasam kurmay okuluna... Gece gündüz okuyacağım" derdim. Şimdi günler, geceler bomboş... Kitaplar yığınla... Birini uzanıp alamıyorum. Alsam açamıyorum. Açsam yarım sayfada bunalıyorum. Dışarıya kulak verip dalıyorum. Sessizlik damarlarımı donduruyor. Pusu yerine girdiğimi birden sezmişim gibi irkiliyorum. Sokakta, kahvede, tramvayda, üniformalıya nasıl baktıklarına dikkat ettiniz mi? Omuzlarımızın üstünde artık apolet değil, yenilginin suçunu taşıyoruz. Daha doğrusu hâlâ yaşamakta oluşun suçunu... Yakın bir arkadaş düştüğü zaman gelir insanın içine bu duygu cephede... – Biraz daldı: – Nasıl yorgun olmayalım? Her ayıplayan bakış, aşağılayan söz, dayanma gücümüzden birazını alıp götürüyor. Oysa "bizi anlasınlar!" diye bakıyoruz gözlerine... "Anlarlarsa, üstümüzden atarız bu yorgunluğu, güven gelir içimize belki..." diyoruz. Dostça, hatta acıyarak da olsa, bir gülümsemeden başka hiçbir şey beklemediğiniz, sizden bir kalabalık düşününüz ki... Düşmanca bakmak bile değil, çoğu zaman, hayır, çok daha korkuncu, görmezden geliyor sizi... Sanki hiç yoksunuz, soluk almıyorsunuz, kımıldamıyorsunuz aralarında... Oysa onlara sokulmak için koşup geldinizdi buraya. Su baskınlarında, depremlerde, afatın yaklaştığını sezen koyunlar insanlara nasıl koşarsa... Biletçiler tartaklıyor, garsonlar horluyor. Yüzlerine bakıyorsunuz şaşkın... Suçlu, sessiz... – Alt dudağını, kemirerek, biraz düşündü: – Ama gene de bunların gelinebilir üstesinden... Bir küçücük umut ışığı görebilsek... Bizi asıl bitiren, ne kadar süreceği bellisiz, bu aylaklık... Ordu dağıldı. Ha deyince kurulamayacağı meydanda... Ordu olmayınca, nasıl atarız bu utancı üstümüzden? Nasıl dinlenebiliriz? Arandı, bir cıgara yaktı: – Ortaokuldan beri askersiniz değil mi?

– Evet...

– Siz de benim gibi on bir yaşında giydiniz üniformayı... On bir yaşında asker olmak öteki insanlardan ayrılmaktır. Evet, bizi ordunun dağılmışhğı yoruyor. Başıbozukluğu onurumuza yediremiyoruz. Bize imkânsız gibi geliyor bu değişme... Düşünün, bir bakkal dükkânı açmışsınız...

Cemil birden elini kaldırdı. Önce eline, şaşkın baktı, sonra gözlerini kırpıştırarak gülümsemeye çalıştı.

– Seni dinlerken...Dinleyip dururken... Sanki bir ışıldak çaktı beynimde... Bu zamana kadar nasıl anlayamadığıma şaştım!

– Neyi?

– Babam da topçuydu. Söylemiştim değil mi dün gece?... Enver Paşa orduda temizlik yaptığı zaman emekliye ayrılmıştı. Umursamadımdı hiç... Bana, çok yaşlı geliyor olmalıydı ki "Dinlensin artık..." dedim. Aslında dargındım biraz... Abdülhamit'i severdi. Tevkif edildiğim zaman, "Girmesin başından büyük işlere"..." demiş. Eve başıbozuk döndüğü gece, "Biz savduk sıramızı..." diye gülüyordu. Şimdi sen konuşurken yüzü

apansız geldi gözümün önüne... Meğer gülmemiş, suratının derisini acıtarak gülmeye çabalamış. Demek hiç tanıyamamışız birbirimizi baba-oğul... – Gözleri daldı: – Evet, başıbozukluğa alışabilmek için, sudan çıkmış balık gibi, çırpınıyormuş meğer tek başına... Bize sezdirmemek için zorluyormuş kendini... Evet, birkaç ayda çöktü. Her şeyi değişti. Gülmesi, öksürmesi, elini cebine sokması, "merhaba" demesi, yürümesi, konuşması... Suçüstü yakalanmış gibi insanlardan utanıyordu. Yoğurt alırken yoğurtçudan, sadaka verirken dilenciden bile utandığına eminim. Çevresine yük olduğunu sanan, bunu, örtbas etmeye çabalayan bir çapaçul özür dileme halini üstünden atamadı ölene kadar... Bir gün ikindi üstü, acele çağırdılar beni... Kalp krizi geçirmiş, sokakta düşmüş. Kapıdan girip selâm verdim. Baktı bir zaman, acır gibi gülümsedi, "Yok bir şey" dedi. "Başım döndü meraklanma... (Çağırmayın) dedim, dinletemedim" dedi. Yanına oturttu. Ağrılar yokluyordu aralık aralık... Konuşmaması lâzımmış... Bilinmiyordu o zamanlar... Yıllardan beri ilk defa "topçuluk nasıl?" diye sordu. İlle topçu olmamı istemişti. İnat olsun diye, yanıp yıkıldım yoruculuğundan... Dinlerken gülümsemeye çalışıyor, arada sırada, acıyı yenmek için alt dudağını ısırıyordu. Sözümü bitirdim. Elimi tuttu: "Topçuluk ağırdır, barışta olsun, savaşta olsun zordur" dedi. "Çünkü ordunun namusudur top..." dedi. "İnsan asker oldu mu, topçu olmalı... Topçuluk ederken de ölmeli... "dedi. "Ben aklıma emekliliği hiç getirmemiştim, emekli olana kadar, inanır mısın?" diye elimi okşadı. "Yaşını doldurup emekli olanları ölmüş sayarmışım meğerse... (Asker yaşadım, asker elbisesiyle öleceğim!) derdim, olmadı. Suç benim değil... Bunu hiç unutma..." dedi. "Ölene kadar asker ocağında kalasın diye topçu yaptım seni ben..." dedi. "Yaya subayı, başıbozukluğunda bir tüfek uydurur, avculuk eder, avunur... Atlı olsan, at beslersin... Topçunun başıbozuğu kendisini hiç avutamaz. Çünkü kışladan başka yerde top yoktur. 93 savaşında ben toplarımı, Ahmet Muhtar Paşanın yanı sıra Kars'tan Erzurum'a kadar katır gibi çekerek getirdim. Biz yenildik ama, düşmana top kaptırmadık. Onurlu bir ordu düşmana top kaptırmaz. Göğsümdeki bu sancıyı doktor bilemedi. Ben biliyorum. Gerçek topçu topundan ayrıldı mı çok yaşamaz. Kışlaya gitsem (gelme) demezlerdi. İçeri sokmamazlık etmezlerdi belki ama, insan kapı dışarı edildiği yere bir daha gidemiyor. Her gün gidip toplarımı görseydim, bu göğüs sancısıyla sokakta yıkılmazdım. Tutardı üniforma beni... Topçu ol, iyi topçu olmaya çalış... Von Kres Bey denilen kefere ustadır. Topçuluğu iyi öğren!... Napolyon toplarını tabanca gibi kullanırmış... Sen de öyle yap... Bizim pirimiz Sultan Mahmut'un Cehennem topçusudur. "Cehennem topçu" diye nam sal orduya..." dediydi babam o gün... Saçma gelmişti bana bu laflar... Şimdi, seni dinlerken anladım ancak neler çektiğini... – Gözlerini bir an yumdu: – İyi olmuş vaktiyle ölüp bu günleri görmediği... Topların, kendi oğlunun elinde bulunduğunu bilmek az mutluluk değilmiş... Hani, nerde benim toplarım?...

Faruk gözlerini kaçırmak için yere bakarak kalktı:
– Nereye teğmen?... Otur, yemek yiyelim!...
– Geç kaldım çok, yüzbaşım, daha Kasımpaşa'ya gideceğim...
– Kalaydın... Hazırdı yemek...

– Sağolun, gitmeliyim... Aklınızda değil mi? Sivil geleceksiniz... Silâhlı...

– Tamam...

Faruk bir an durdu. Pencereden baktılar. Dışarıda tipi bastırdıkça bastırıyor, göz gözü görmüyordu. Gök alçalıp kararmış, öğle vaktinde sanki akşam olmuştu.

Cemil, teğmen Faruk'u selâmetleyip, yukarı çıktı, sivil elbisesiyle gömleğini dolaptan aldı.

Bunları, Şam'da, Cemal Paşa'dan ödleri kopan inzibat subayı arkadaşlarının zoruyla, çalgılı gazinolarda, gizli birleşme evlerine giderken giymek için uydurmuş, dört beş kereden fazla da kullanmamıştı.

Gömleği geçirdi. Kravatı umduğundan çok daha kolay bağlayınca, nasıl olup ta unutmadığına şaştı. Kendisini bugüne kadar hiç sivil görmemiş olan Neriman'ı şaşırtmak için, gürültü etmemeye çalışıyordu.

Tabancasını kemerine geçirirken aşağıda bir kapı açılıp kapandı. Silâhı yanına aldığını Neriman'a göstermek istemiyordu. Ceketini hemen giydi. "Alıştıramadık gitti şu kızı..." diye gülümsedi. Şam hastanesinde Alman hastabakıcı Marta'yı hatırlamıştı. Marta, usta bir süvari gibi ata biner, mavzerle yüz adımdan yumurtayı vururdu. Alman kızının bu marifetlerini, bütün subay arkadaşları gibi, kendisi de, o zamanlar çok beğenmişti. "Oysa hayvana erkek gibi binen, silahı erkek gibi kullanan kadının kadınlığı nasırlaşır biraz... Kendini sevişmenin yeline kapıp koyuvermez". Bunu, Marta'yı denediğinden Neriman'la da kıyasladığından biliyordu.

Komodinin gözünden ağızlığını, bozuk para kesesini, kâğıtlarını, tırnak çakısını, mendilleri aldı.

Fesi başına geçirip ayaklarının ucuna basarak sofaya çıktı.

Dolabın boy aynasındaki herifi görünce irkildi.

Asteğmenliğinde bile, şık subay olmaya özenmemişti, ama, yakası yağlı, önü lekeli, düğmeleri paslı da gezmemişti. Üniformayla yüzde yüz savaş subayına benzediğinden şüphesi yoktu. Ya bu lacivert elbise, kalıpsız fesle neye benziyordu? Düğüne süslenmiş esnafa... Bayrama giyinmiş odacıya... "Hadi biraz daha çıkalım! Taşradan gelmiş öğretmene... Öğretmen kısmı dış cebinde gazete gezdirir. Hava iyi olsaydı, bir tane uydurup sokardık..." Pencereye baktı. Sulu sepken kar yağıyordu. İçi ürperdi. "Sivil giyinmeyi de nereden çıkardı böyle günde Arapoğlu?"

Fesini başında evirip çevirdi. Sağ kaşına eğiyor, sol kaşına indiriyor, arkaya atıyor, hiçbiri olmuyordu. Kendine ne kadar çekidüzen verse, gebeşlikten kurtulamayacaktı. "Suratımız değişti yahu! Gerçekten bir kara cehennem olup çıktık... Allahından bul emi Maksut Arap..." Bıyıklarını büktü biraz, çatık kaşlarından parmaklarını geçirdi.

Kravatla boynu biraz daha kalın, sivil ceketle omuzları adamakıllı dar görünüyordu. Pazılarını şişirerek dirseklerini geri çekti. Ceketin dikişleri çatırdayınca, "Yırtmalısın ki ben sana sormalıyım, gebeş Cehennem!" diye aynadaki başıbozuğa çıkıştı. Üniforma, bir yandan insanın kişiliğini ortadan kaldırıyordu ama, öte yandan onu silahlı bir topluluğun güvenilir parçası haline getiriyordu. "Asker üşümez, asker acıkmaz, asker yorulmaz" martavalına herkesin inanması da galiba bundandı.

– Aaaa... Bu ne kılık Cemil abi?

Cemil merdivene döndü:

– Neymiş? Beğenmediniz mi küçükhanım?

Neriman gözlerini kırpıştırarak önce tepeden tırnağa, sonra inceden inceye baktı:

– Beğendim... Çok beğendim... Yaraştı size inanır mısınız? Dönün şöyle bakayım!... Fesiniz kalıpsız biraz... Gönderip kalıplatayım hava açınca...

– Giderken kalıplatacağım...

– Giderken mi? Çıkıyor musunuz bu havada? Nereye, niçin?

Cemil bir yalan ararken Neriman gözlerini açtı:

– Paltonuz da yok sizin... Hayır, vallaha bırakmam bu karda kıyamette paltosuz...

– Kim demiş... Kaputu giyeceğim...

– Asker kaputu olur mu sivil elbisenin üstüne...

– Olurmuş... Düğmeleri değişecek o kadar... Harbiye Nezareti izin vermiş...

– Kim söyledi?

– Teğmen Faruk...

– Uygun düğme bulamayız ha diyince... Bugün çıkmasanız olmaz mı?

– Olmaz.

– Neden?

– "Bugün yetişebilirse, biriken aylıkları belki alabilir." Demişler.

– Böyle giyinmeyince vermezler miymiş?

– Bana gizliden verecekler. Yattı mı aklın?

– Hayır! Yalan söylüyorsunuz!

Höst terbiyesiz! Yüzüme karşı...

– Dönün biraz... Aylığa gidiyorsanız tabancanızı neden aldınız? Hayır, siz Harbiye Nezaretine gitmiyorsunuz. O teğmen size başka haber getirdi, tehlikeli bir haber...

....

(Yorgun Savaşçı, 1969)

RIFAT ILGAZ
(1911 – 1993)

Kastamonu Cide doğumlu, bir devlet memuru oğlu olan Rıfat Ilgaz Samsun'da, ilkokulu; Kastamonu'da öğretmen okulunu bitirdi (1930). Bolu'da altı yıl ilkokul öğretmenliği yaptı. 1938'de Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Edebiyat Bölümü'nde eğitim gördükten sonra Adapazarı Ortaokulu Türkçe öğretmeni oldu. Hastalandı, Yakacık Sanatoryumu'nda yattı. İstanbul'a yerleşti, orada öğretmenliğini sürdürmeye başladı (1939). İÜ Felsefe Bölümü'nde de öğrenim gördükten sonra gazeteciliğe, gülmece ve oyun yazarlığına yöneldi. 1944'te tutuklandı. Bir ara "Marko Paşa" dergisinin Yazıişleri Müdürlüğünü üstlendi. Yaşamının yedi sekiz yılı tutuklulukla hastane arasında sürdü... (Ö. 7 Temmuz)

Önce şiir, sonra gülmece ağırlıklı öykü, roman ve oyunlarıyla tanınan Rıfat Ilgaz'ın, fıkra ve anıları da kitaplaştırılmıştır. O, gülmece öykü aracılığıyla roman ve oyun türlerinde de başarı sağlamış, " gözlemci- toplumcu" yazarlarımızdan sayılmaktadır.

Öyküler: **Radarın Anahtarı, Don Kişot İstanbul'da** (1957), **Kesmeli Bunları, Nerde O Eski Usturalar, Saksağanın Kuyruğu** (1962), **Şevket Usta'nın Kedisi, Geçmişe Mazi** (1965), **Garibin Horozu** (1969), **Altın Ekicisi, Palavra, Tuh Sana, Hababam Sınıfı...** (1972), **Rüşvetin Alamancası** (1982), **Çalış Osman Çiftlik Senin, Sosyal Kadının Partisi** (1983), **Şeker Kutusu** (1990), **Dördüncü Bölük** (1994)...

Romanlar: **Hababam Sınıfı, Bizim Koğuş** (1959), **Karadeniz'in Kıyıcığında** (1969), **Karartma Geceleri, Meşrutiyet Kıraathanesi** (1974), **Sarı Yazma** (1976), **Yıldız Karayel** (1981), **Hababam Sınıfı İcraatın İçinde** (1987)...

ÖDÜL: 1982 Orhan Kemal Roman Armağanı / Madaralı Roman Ö. *Yıldız Karayel*

SINIF DEĞİL ŞANO

Otello Kemal, on birlere Eşber'i oynatacaktı. Hababam Sınıfı'nın güney duvarında sahneye yandan açılan pencerenin kâğıtları sökülmüş, sınıfın tadı kaçmıştı. Etütlerde uyumak bile zorlaşmıştı artık. Bir kulis oluvermişti Hababam Sınıfı. Sumru'nun (on birdeki zenne Yaşar) makyajını yapıp kırıta kırıta dolaşması bütün sınıfı şair etmişti. Divan edebiyatından akılda kalan bütün mısralar dökülüyordu ortaya:

"Ayağın sakınarak basma aman sultanım
Dökülen mey kırılan şişe-i rindân olsun"

Ya da Refüze'nin tekrarladığı:

"O gül endâm bir al şâle bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardından sürünsün yürüsün"

beyitleri gibi...

Bir şiir havasıdır esiyordu Hababam Sınıfı'nda. Fakat bu hava Haşimci Piyale İhsan'ı kızdırıyordu. Sivas Lisesi'nden gelmişti bize. Hababam Sınıfı'na girdiği gün bir biçimine getirip:

"Âteş doludur tutma yanarsın
Karşında şu Gülgûn piyâle!"

mısralarını okumuş, lâyık olduğu adı da almıştı.

İlk ders Piyale İhsan'ındı. Palamut Recep sağa sola kaymış sıraları hizaya getirdikten sonra:

"Çocuklar" dedi, "Sahne açılmışken Piyale'ye söyleyelim, bir piyes de biz oynayalım. Ha, ne dersiniz?"

Bütün Hababam Sınıfı Şaban hariç, "Oynayalım" diye onayladı.

Palamut:

"Ne oynayalım ama?"

Tulum Hayri:

"İnek Şaban'ı!" dedi.

İnek'in olgunluğu üzerindeydi, kızmadı:

"Sen İnek'in kuyruğunu al da eline, onunla oyna!" diye bir espri bile yuvarladı.

Refüze Ekrem:

"Bırakın İnek'i sabah sabah... Kel Mahmut'u oynayalım!"

"Oynayalım!"

"Söyleyelim bizim Piyale'ye."

Palamut kapıya gitti, geldi:

"Tamam, geliyor... Herkes yerine!"

Piyale İhsan, bugün çok yorgundu. Uzun saçlarını tarayacak zaman bulamamıştı. Kürsüye geçince her iki kulağına düşen kırçıl saçlarına parmaklarını takarak düzenledi. Sonra iri cam gözlüğünü, ceketinin eteğiyle sildi. Tam derse başlayacaktı ki Refüze kalktı ayağa.

"Efendim" dedi, "Bir müsamere de biz verelim. On birlere Otello..."

"Otello'yu mu oynayalım?"

"Hayır efendim. On birlere Otello Kemal Bey, Hamit'ten Eşber'i oynatıyor."

"Hamit'in Eşber'i oynanmak için yazılmamıştır ki... Zaten bütün tiyatroları böyledir. Şiirleri..."

Hamit'ten hiç hoşlanmayan, edebiyatçı geçinen Refüze:

"Efendim, şiirleri de okumak için değildir..." diye lafa karıştı.

Piyale kızmıştı:

"Küstah! Diye çıkıştı. "Sen nasıl olur da bir büyük şaire..."

Palamut sadede gelinmesini istiyordu. Bütün sınıf dersin kaynatılmasından memnundu:

"Efendim... Bir piyes oynasak, realist bir piyes... Meselâ..."

Piyale yeniden kızmıştı:

"Sen realizm nedir biliyor musun? Realizm Emil Zola'yla birlikte ölmüştür. Edebiyat... Sembolizm demektir."

"Peki efendim... Öyleyse sembolik bir piyes... Meselâ Kel Mahmut?"

"Kimdir bu Kel Mahmut?..."

"Kel Mahmut bir tiptir, bir idareci tipi... Bütün idarecileri sembolize eder..."

"Hayır, sembolik tiyatro yoktur, olamaz da... Olsaydı Haşim yazardı..."

Refüze parmak kaldırmadan yine lafa karıştı:

"Öyleyse Piyale'yi oynayalım!"

"Piyale mi?"

"Öyle ya efendim. Büyük şair Hamit'in Eşber'i için yazılır da Piyale niçin oynanmak için yazılmaz?"

"Otur, terbiyesiz... Sizden edebiyat ne kadar uzak... Edebiyat demek görüş demektir. Siz burnunuzun ucunu görmeden..."

"Efendim, Haşim görebilmiş mi burnunun ucunu?"

Piyale'nin kan beynine fırlamıştı:

"Haşim sizin aynada gördüğünüzü duvarda görmüş... Haşim tabiatı bir tül perde arkasından seyretmiş... Haşim bir tül perde arkasından..."

Ön sırada oturan Kalem Şakir, İnek Şaban'a bir tutam ot gösteriyor, onu deli ediyordu. Şaban'ın savurduğu küfürleri Piyale bile duymuştu. Parmağını Şaban'a uzatarak:

"Çabuk söyle!" dedi. "Şimdi ne söyledim?"

Şaban büsbütün afallamıştı:

"Ahmet Haşim... Tül perde..."

"Söyle ne olmuş tül perdeye?"

"Efendim Haşim, bütün şiirlerini tül perde arkasında oturmuş da yazmış!"

"Vah zavallı Haşim. Siz Haşim'i öldürdünüz de tül perdelere sarıp sarmalayıp yeniden gömdünüz."

Cebinden not defterini çıkardı. Adının, numarasının hizasına kırmızı kalemle (+) işareti koydu:

"Görüşürüz seninle! Otur!"

Sonra bütün sınıfa çıkıştı:

"Edebiyat çok, çok, çok uzak sizden, Haşim de öyle. Ben bütün şiir zevkimi Haşim'e borçluyum. Haşim tabiatı görüş, insanları anlayış, seziş demektir. Haşim'de görüş yok ha!"

Refüze yavaştan:

"Dur!" dedi, "Ben sana şimdi görüş nedir, seziş nedir göstereyim de gör! Burnumuzun dibini hangimiz görmüyoruz, bakalım! Çocuklar oyun başlıyor! Piyale'yi oynatacağız, Piyale İhsan'ı."

Çekmeceden çantasını aldı. Sahneye açılmış pencereden yavaşça atlayıp gözden kayboldu. Az sonra kapı vuruldu:

Piyale dik bir sesle:

"Giriniz!" dedi.

Refüze koşarak gelmiş gibi, soluk soluğa:

"Efendim affedersiniz..." dedi. "Annem hastalandı da doktora gitmiştim."

Hababam Sınıfı'ndaki tek bir gündüzcünün bile bulunmadığını bilmeyen Piyale:

"Geç!" dedi. "Bir daha benden önce girmeye çalış sınıfa!"

"Teşekkür ederim!"

Bir falso olmasın diye dudaklarımızı ısırıyorduk. Refüze gayet soğukkanlı geldi, yine sahneye açılan pencerenin yanına oturdu. Çantayı sıraya koydu. Bir tomar kitap alarak tekrar kaydı dışarı. Az sonra kapı üç kere vurulmuştu:

"Giriniz!"

Piyale dersi kesmiş, gözlerini kapıya dikmişti. Refüze daha kalın bir sesle:

"Tam okula sapıyordum ki, bir otobüs kaldırımdaki çocuğu çiğnedi. Karakola götürdüler bizi tanık olarak."

"Ders mi yapacağız, trafik memurluğu mu?"

Sağ elini sıralardan tarafa uzatarak:

"Geç!" dedi.

Hiç olmazsa gülme sebebini bulmuştuk. Katıla katıla gülüyorduk. Piyale esprisinin hoşa gittiğinden memnun tekrar derse başladı. Biz tepine tepine gülerken Refüze çoktan kaymıştı sahneye... Kapı bu sefer altı kere vuruldu. Piyale nezaketi bir tarafa bırakarak:

"Gir be!" diye bağırdı.

Refüze'nin arkasında bir pardösü vardı bu sefer. Elinde de bavul kadar bir çanta. Kasketini bile çıkarmamıştı Piyale:

"Çıkar şapkanı be... Sınıftasın!"

Refüze şaşkın bir davranışla:

"Ah, affedersiniz! Memleketten geliyorum da, izinliydim..."

"Ne izini bu?"

Tulum:

"Hava tebdili!" diye laf karıştırdı.

"Ne izini, söylesene?"

Refüze'nin gözleri dolu dolu oldu:

"Efendim ben yatılıyım, parasız yatılı... Telgraf almıştım da... Mahmut Bey izin vermişti."

"Ne telgrafı?"

"Baban ağır hasta, acele gelsin diye."

"Geçmiş olsun, nasıl şimdi?"

"Öldü!"

"Ya! Vah, vah... Başın sağolsun. Geç otur!"

Bu ölüm haberine Hababam Sınıfı hüngür hüngür ağlayacak yerde katıla katıla gülüyordu.

Piyale İhsan şaşkın şaşkın bakıyor:

"Ne taş yürekli sınıfsınız be!" diyordu. "Hiç böyle sınıf görmedim. Ezilene gülersiniz, ölene gülersiniz. Haşim boşuna söylememiş, 'Melâli anlamayan nesle aşina değiliz' diye. Sizin gibi bir nesil tanımıyoruz. Melâle aşina olmadığınızdan."

Refüze pardösüyü çıkarmış, yeniden pencereden sızacaktı ki zil çaldı. Bu zil, aynı zamanda oyunun bittiğini haber veren bir gonktu. Hoca sınıftan çıkınca Refüze ayağa kalktı:

"Sayın seyircilerim!" dedi. "Oyunumuz burada bitti... Haftaya Kanlıkavak cinayeti! Ayrıca düettolar, kantolar... Askere beş kuruş, başıbozuk iki çeyrek!"

(Hababam Sınıfı, 1971)

Avcı Şaduman ailesinin tarlalarından geçecek olan yol sorunu ile kızı Nazife'nin evliliği, romanın ana olaylarını oluşturur... Karadenizde motorla kaçakçılık yapan Hurşit Ağa ve oğlu Akif, Şaduman'ın oğlu Harun, muhtar, bucak müdürü, mühendis vb. kişiler ile aralarındaki karşılıklı çekişme ve ilişkiler; sonra patlayan "yıldız karayel" fırtınası... romanda geliştirilerek öykülenir...

ALTINCI BÖLÜM

Aşağı Akpelit'in çarşı içine kümelenmiş evlerinin önünden geçtikten sonra ortalık büsbütün kararıvermişti. Yeni zenginlerin evlerinden sızan ışıklar çarşı kaldırımlarını ışıtmış, çizmelerinin burnunu sağa sola çarpmadan Çukurçeşme'ye kadar gelmişti. Avcı yürüyüşüyle en azdan bir saatlik yolu vardı daha... "Ne halt etmeye bu Aşağı Akpelit'e indim... diye kendini suçluyordu. Oysa bir yol mühendisi gibi sahilden geçecek şoseye onların deyimiyle, bir "güzergâh" bulmak için yönelmişti. Kendi aklına göre en tutarlısını bulmuştu da... Neden yok Taşdibi'ne sapmıyordu? Çapar Yusuf'un tarlasından geçip de Hurşit Ağa'nın tarlalarına vurmuyordu? "Sahil Yolu"nun Kavlandüzü'nde ne işi vardı? Oraya da neden tepedeki Yukarı Akpelit evlerini kavlan tomruğu budar gibi dalını yaprağını budayarak iniyordu? Yol işte elleri arasında yürür gibi yürüdüğü şu Akpelit yolundan geçirilemez miydi? Şimdi bile sıkışınca köyden köye öküz arabasıyla bile gidilmiyor muydu?

Bahçe içindeki Toraman Halil'in evini seçebilmişti. Mısır hevenklerini kuruttuğu çardak neredeyse yola kadar uzanıyordu. Kör bir ışık yanıyordu damda. Kızıyla karısı, ineklere bakmaya inmiş olacaklardı. Kendi inekleri geldi aklına. Şu mühendis cenabetine her sabah süt yollasa... Hiç kimse sütünü dışarı vermezdi bu köyde. Bu adam da parayla istese, kimse süt vermezdi. Gelenekti, evden dışarı çiğ de olsa, pişmiş de olsa sütün çıkmaması... Okula giderken Emriye'yle yollasa... Gelenek melenek dinlemese... Üç beş tane de taze yumurta... Çocuklarına yedirmese de ona yedirse? Bayılırlardı dışarlıklılar yumurtayı sütle çalkalayıp içmeye... Mühendis de İstanbullu olacaktı herhalde... Hep bu İstanbullular okuyup adam olurlardı... Adam olmak... Adam ha!... Okumak başkaydı, adam olmak gene başka... Hurşit Ağa'nın parasına puluna, viskisine sigarasına tamah ederek yolu fakir fukaranın tarlasından geçirmek adamlık mıydı? Hurşit Ağa'nın adamlığı... Sonra Çapar Yusuf'un adamlığı... Bütün bu adamlıkların çok eğilip bakacak açık yanları, ayıp yanları vardı.

Ay çıkmamıştı daha... Göz gözü görmüyordu. Eğer ayakları alışmış olmasa bir adım atamazdı. Ne yol belliydi, ne iz... Toraman Halil'in evi çok gerilerde kalmıştı. Su

karaltı şu yamacın böğründeki höyük olsa olsa İstanbul'a göç eden, Kaynakçı Bekir'in dededen kalma çandırlı eviydi. Ne evdi ya! Rahmetli Deli Bekir, "Şu eve çivi çakarsam bana da Dülger demesinler bu Akpelit'te! Demişti. Ne Cide'de böyle bir usta vardı, ne de İnebolu'da... Temel çivisi yerine geçecek şimşirden eyseriler yapmış, burguyla delip çakmıştı hatıllara.

Yoksa bu karaltı Deli Bekir'in torunu, Kaynakçı Bekir'in evi değil miydi? Saç gemilerde çalışmıyor muydu artık, İstanbul'da? Çoluk çocuk iki yıl önce göç etmemişler miydi? Eee bu ışık da ne oluyordu, damın tömeğinden sızan kör ışık? Nurcular mı toplanıyordu arasıra, Süleymancılar mı? Damdan gelmiyor muydu bu kandil ışığı?

"Höyyyt! Kim o?"

"Ben Şaduman Dağlı!" dedi, "Sen kimsin?"

Biraz da meydan okur gibiydi bu soruş. omzundaki tüfek yılların alışkanlığıyla kayıvermişti avuçlarına. Ağzında fişek var mı, yok mu diye duraladı. Kahveci Sarı Memiş'in sözü üzerine fişeklerin ikisini de çıkarmış, fişeklikteki yerine koymuştu. Eli domuz dolusu fişeklere gitti, yeniden sürmek için. Bu davranışı karanlıkta bile gözünden kaçmamıştı, pusuda yatanın.

"Kıpırdama"

"Kıpırdadığımız yok! Kimsin sen?"

"Kim olursam olayım. Yoluna gidecek misin adam gibi?"

"Gitmiyor muyduk yolumuza?"

"Haydi uğurlar ola!"

Bu karanlıktan gelen ses, duymadığı, bilmediği bir ses değildi. Kimse bu sesin sahibi, tanımış olmalıydı kendisini. Yoksa elindeki tüfekle uğurlar olsun, demezdi arkasından. Gene de, bu dik sese boyun eğerek yola girmek ağır geliyordu kendisine.

Tüfeği omzuna asmadan dört yanını kollaya kollaya yürüyüşe geçmişti. Yolun alt yanındaki çitin dibinde tepeleme yüklü bir araba gördü. Karanlığın içinde kirli beyaz bir ev karaltısı gibi yükseliyordu. Tomruk olamazdı arabada, olsa olsa yeni biçilmiş tahta olmalıydı. Gecenin bu saatinde taşındığına göre de, damgasız, tezkeresiz, kaçak olması gerekirdi. Kimin kerestesiydi? Hurşit Ağa'nın parmağı var mıydı bu işte? Onun parmağı yoksa Çapar Yusuf'un işi olmalıydı.

"Yusuf Ağa sen misin?" diye sorsa? Az buçuk merhabası vardı onunla... Cide'ye kadar bir karlı havada, motorların işlemediği zemheri soğuğunda katırlarla gidiş geliş yolculuk etmişlerdi.

Bu ses, bu kaba, çatlak genizden gelen ses, ondan başkasının gırtlağından çıkamazdı.

Karanlıktaki adam, onun duraladığını ayak seslerinden anlamış olacaktı. Bu çatlak ses yeniden duyuldu:

"Doğru yoluna! Bırak dikilip durmayı da... Yürü!"

"Ne telaşlanıyorsun be! dedi Şaduman, "Yaptığın iş, kereste kaçakçılığı değil mi? Bilen bilmeyen de eroin kaçırıyorsun sanacak!"

Arabadan yana bir kez daha baktı. Önlü arkalı iki kişinin omuzlarında getirdiği tahtalar arabaya yükleniyordu.

"Aldanmışım" dedi, içinden. "Ben keresteyi dama istifliyorlar sanmıştım."

Bu saatte nereye götürülürdü bu tahtalar? Yol mu vardı ki İnebolu'ya, Cide'ye, Küre'ye götürecek? Demek yakın bir yere boşaltacaklardı. Alıcısını bulmuştu tahtalar... Hem yürüyor, hem düşünüyordu. Orman köyüydü burası... Ev yapacak olan adam, gösterilen yerden damgalı tomrukları alır, şerite götürüp biçtirir, serbestçe kullanırdı. Neden kaçak keresteyi pahalı pahalı alsın da kullansındı? Olsa olsa bir kaçakçıdan bir kaçakçıya geçiyordu bu keresteler... Acaba kime?

Ona ne oluyordu. Keresteler kimden kime geçerse geçsindi. Kendi derdi, kendine yetmiyor muydu? Bu köy, kaçakçı köyüydü işte. Babaları, dedeleri zamanında bir yaprak tütün ekmedikleri halde Konturabatçılık ayınkacılık yaparlardı. Biliyordu, tüm bunları çocukluğunda... Kalıp kalıp paketler içinde kız saçı gibi kıyılmış tütünler... O zaman aşağı köyde tütün havanı varmış, bu tütünler orda kıyılırmış. Rize dolaylarından gelenler çekermiş bu işin başını... Bu köy bildi bileli böyleydi işte! Tabancanın en para edeni buradan gelir geçerdi... Öyle "Takarof'lar* vardı ki, fabrikasının müdürü görse parmağım ısırırdı. Bugün istese düzineyle alır, düzineyle satardı. Ama şu çocukların kursağına mevsimsiz vurulan av eti girerdi ama, kaçakçılıktan kazanılmış bir lokma ekmek... Bir yerine kıymış batmış gibi canı yanmıştı birden:

"Ya Harun" dedi, "Harun'un kazanıp getirdiği para? Söz verdiği öküz parası... Kız kardeşlerine getirdiği ufak da olsa armağanlar!" Gönül rahatlığıyla yaşanamaz mıydı bu köyde... Şöööle bi ooooh çekerekten?

Çamurdan, çirkeften kaçar gibi hızlandı. Kestirmeden vurdu, mezarlığın ordan. Mersinlikten geçip tuttu evin yolunu. Geç kaldı mı karısı Ümmüye kapıyı içerden sürgülemezdi. Anahtarı tömek dibindeki kemrenin içine sokar, damın kapısını da sıkıca çekerdi. Bir kulağı kapıda beklerdi kendisini.

Gece Ümmüye kocasının ne zaman geldiğini, kendisini uyarmadan nasıl yanına kıvrılıp yattığını anlamamıştı. Sabahleyin sığırlar için gözlerini açınca onu yanında görmüş, uykusunun ağırlığından kendini suçlamıştı boşuna.

....

(Yıldız Karayel, 1987)

* Takarof: Tokarev.

ORHAN KEMAL
(1914 – 1970)

Adana Ceyhan doğumlu (15 Eylül), asıl adı Mehmet Raşit olan Orhan Kemal, babası TBMM'de milletvekilliği yapmış, avukat Abdülkadir Kemali Beyin, siyasal nedenlerle yurt dışına kaçması sonucu, ilkokulu bitirdikten sonra, Suriye ve Lübnan'da sürgünde yaşadı. 1932'de Adana'ya döndü. Pamuk fabrikalarında işçi ve kâtip olarak çalıştı. Askerlik görevini yaparken, okuduğu kitaplar yüzünden yargılanarak (1939) Kayseri, Adana, Bursa cezaevlerinde tutuklu kaldı. Nazım Hikmet'le tanıştı.Özgür bırakılınca, yine, bir süre işçilik ve kâtiplikten sonra, yazdıklarının yayımlanması üzerine İstanbul'a geldi (1950). Yaşamını kalemiyle kazandı. (Ö. 2 Haziran).

Yapıtlarında, genellikle toplumumuzun alt ve orta katmanlarından kişilerin toplumsal, ekonomik, kültürel, cinsel yaşamlarını; savaşım, çatışma, çaba ve özlemlerini öyküleyen Orhan Kemal'in konu ve temaları şu başlıklarda toplanabilir: özyaşamöyküsel nitelikte olanlar; toplumsal, cinsel, güncel sorunlar ya da özenti, özlem ve mutluluklar; İşçi – işveren çelişkileri, büyük kentlere göçler; sömürüler...

Yalın, yerel ve doğal dil özellikleri, onun, kendine özgü anlatım boyutudur.

Yazar, aşağıdaki öykü ve romanlarından kimisini oyunlaştırmıştır:

Öyküler: **Ekmek kavgası** (1949), **Sarhoşlar** (1951), **Çamaşırcının Kızı** (1952), **72. Koğuş, Grev** (1954), **Arka Sokak** (1956), **Kardeş Payı, Babil Kulesi** (1957), **Dünyada Harp Vardı, Mahalle Kahvesi** (1963), **İşsiz** (1966), **Önce Ekmek** (1968)...

Romanlar: **Baba Evi** (1949), **Avare Yıllar** (1950), **Murtaza, Cemile** (1952), **Bereketli Topraklar Üzerinde** (1954), **Suçlu** (1957), **Devlet Kuşu** (1958), **Vukuat Var, Gâvurun Kızı** (1959), **Küçücük, Dünya Evi, El Kızı** (1960), **Hanımın Çiftliği** (1961), **Eskici ve Oğulları (Eskici Dükkânı), Gurbet Kuşları** (1962), **Sokakların Çocuğu, Kanlı Topraklar** (1963), **Bir Filiz Vardı** (1965), **Müfettişler Müfettişi, Yalancı Dünya, Evlerden Biri** (1966), **Arkadaş Islıkları, Sokaklardan Bir Kız** (1968), **Üç Kâğıtçı, Kötü Yol** (1969), **Kaçak** (1970), **Tersine Dünya** (1986)...

ÖDÜL: 1958 Sait Faik Hikâye Armağanı *Kardeş Payı*
1969 Sait Faik Hikâye Armağanı / TDK Öykü Ö. *Önce Ekmek*

Seçilen örüler*

* İzin verilmediği için, "seçilen örüler", bu seçki'ye alınmadı. MÜ.

ÜMRAN NAZİF (YİĞİTER)
(1915 – 1964)

İstanbul doğumlu, babası sağlık müdürü olan Ümran Nazif'in çocukluğu Anadolu'da geçti. İlköğrenimini Isparta'da (1927), Ortaöğrenimini Pertevniyal Lisesi'nde (1933) yaptı. İÜ Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra (1936), savcılık, yargıçlık görevlerinde bulundu; Trabzon'da başladığı avukatlığı İstanbul'da sürdürdü. (1943-50). Konya'dan milletvekili seçildi (1950-54). İstanbul 2. Noteri oldu... (Ö. 28 Aralık)

Gözlemlediği kişi ve olayların toplumsal – gerçekçi çizgilerini, yeterli betimleme ve çözümlemelerle ustaca sergileyerek öyküleyen yazarlarımızdandır Ümran Nazif. Yapıtları arasında şunlar sıralanabilir:

Öyküler: **Kara Kasketli Amele** (1933), **İçimizden Birkaçı** (1941), **Yaşamak İçin** (1948), **Gar Saati** (1951), **Tepedeki Ev** (1954), **Aşk Üçgeni** (1963)...

Büyük öykü / roman (dergilerde yayımlanan): **Baki Bankör Ailesi, Tangonun Ölümü** (1942)...

Seçilen örü*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

HALDUN TANER
(1915 – 1986)

İstanbul doğumlu olan (16 Mart) Haldun Taner, ilk ve orta-öğrenimini Galatasaray Lisesi'nde yaptı. Almanya'da Heidelberg Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğrenimini sürdürdü (1935- 1938). Hastalanarak yurda döndü. 1950 yılında, İÜ Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü de bitirdikten sonra, Edebiyat Fakültesi'nin Sanat Tarihi Bölümü'nde asistan olarak çalıştı (1954). Sonra Viyana'da Tiyatro Enstitüsü'nde öğrenim görerek reji asistanlığı; Viyana Şarkiyat Enstitüsü Türkçe Rektörlüğü yaptı (1955-57). Yurda döndü; Tercüman, Milliyet gazetelerinde yazarlık; İÜ'nde, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Tiyatro Tarihi, Gazetecilik Enstitiüsü' nde edebiyat – sanat öğretmenliği yaptı... (Ö.7 Mayıs)

Öykü, oyun ve düzyazı (anı, gezi yazıları) türlerinde yazı ve yapıtları bulunan Haldun Taner, 1940 yenileşen edebiyatımızın usta yazarlarındandır.

Gözlemlerinde en küçük ayrıntıları kaçırmayan; toplumsal yapımızı, tüm çevre ve kesimlerden seçtiği insanların, toplumsal ve kişisel, iyi - kötü, sağlıklı - yoz, güçlü - güçsüz... davranışlarını yeren ya da gülmece yoluyla eleştirerek sergileyen; yalın ve açık anlatımıyla okurun ilgisini çeken bir öykücümüzdür.

Öyküler: **Yaşasın Demokrasi** (1949), **Tuş** (1951), **Şişhaneye Yağmur Yağıyordu** (1953), **Ayışığmda Çalışkur, On İkiye Bir var** (1954), **Konçinalar** (1967), **Sancho'nun Sabah Yürüyüşü** (1969), **Yalıda Sabah** (1983)...

ÖDÜL: 1983 Sedat Simavi V. Ö. *Yalıda Sabah*

BİR MOTÖRDE DÖRT KİŞİ

– Öykü –

Güverteyi aydınlatan hüzünlü ampulün ışığında dört kişiydiler: sarı saçlı bir kadın, çiğ et kokan bir kasap, dazlak bir profesör, bir de ağzında piposu delikanlı.

Dördü de son vapuru kaçırmış, bu uykulu kaptanın istediği beşer lirayı hemen verip motöre atlamışlardı.

Motör şimdi karanlık suları yara yara ilerlerken sarışın kadın sigara içiyor, dumanını da şahane bir tavırla gecenin serinliğine savuruyordu.

Esmer delikanlı piposunu içiyordu.

Profesörün zihni tramvayda okuduğu bir makaleye takılmıştı.

Kasaba gelince, o hem fıstık yiyor, hem toptancının yolladığı son faturayı düşünüyordu: "hadi karamana yüz elli yazdığı neyse ne, fakat dağlıcı ne demeye yüz seksenden hesap ediyor herifçioğlu?"

Gece yıldızsız, deniz hafif çalkantılı idi. Bordoya vuran küçük dalgaların serpintisi arasıra muşamba şilteleri ıslatıyordu. Motör artık Moda'yı, Kalamış'ı geride bırakmış, Adalar'a doğru yol almaya başlamıştı.

Sarışın kadın üşümüş olacak ki birden kalktı, içeriye kamaraya doğru yürüdü. Fakat içeri girmesiyle başının dönmesi bir oldu. Burası yanık benzinle karışık kızgın demir kokuyordu.

Kadın hemen pencereyi açıp önüne oturdu. Sonra yeni bir sigara yakıp dışarı üfürdü.

Çamlıca sırtlarında iki uçaksavar ışıldağı karanlık gökyüzünü tarıyorlardı. Işıldakların biri sağdan sola kayarken öbürü soldan sağa doğru iniyor ve ikisi ortada bir yerde birleşince husule gelen göz alıcı ışığı seyretmek doğrusu pek ömür oluyordu.

Sarışın kadın dalmış bunlara bakarken hemen biraz ötesinden denize ateşböceği gibi bir şey uçtu. Bunu bir başkası, bir başkası daha ve nihayet ardı arası kesilmeyen birçokları takip etti. Kadın dalgın gözlerle bir müddet hiçbir şey düşünmeden birbirini kovalayan bu acaip böceklerin çini mürekkebi gibi siyah denizde teker teker eriyişlerini seyretti. Sonra birden deminki kızgın demir kokusunu hatırlayınca yerinden fırladı. Kaptan kamarasına geçen kapıdan dışarı şimdi hafif bir duman sızıyordu. Kadın şaşkınlıkla kapının topuzuna yapıştı ve o zaman yüzünü alazlayan sıcak bir dumanın ortasında, kaptanla çımacıyı yere çömelmiş, kan ter içinde uğraşırken gördü. Bayılacak gibi oldu bir an. Sonra:

– Yanıyoruz... İmdat!... Yanıyoruz!... diye kendini dışarı attı.

Bu feryat güvertenin üstünü bir anda allak bullak etmişti. Kadın, kaptan kamarasının kapısını açık bıraktığından, şimdi dumandan göz gözü de görmüyordu. Kasap

şaşkınlıktan oturduğu minderi kucaklamış, profesör ise motörün tek tahlisiye simidini boynuna geçirivermişti.

Sarışın kadın, telaştan piposunu düşüren genç adama doğru koştu:

– Kurtarın beni... beni kurtarın, yüzme bilmem! diye yalvardı. Delikanlı titrek bir sesle:

– Ben de bilmem, diye cevap verdi. Halbuki biraz bilirdi. Kendini şöyle yarım saat su üstünde tutabilecek kadar... Ama yalnız kendini.

Kadın ondan ümidi kesince kasaptan medet umdu. Fakat o şimdi iki elini açmış:

– Şu vartayı bir atlatalım, dinim hakkı için üç goyun gurban edecem! diye adak adıyordu.

Hepsinden çok profesörün işi bitikti. Halbuki o, kahraman da geçinirdi. Hattâ daha o sabah derste Sokrates'in hayatı nasıl istihkar ettiğini anlatırken gerçek bir filozof için bunun hiç de güç olmadığını ve netekim kendisinin de onun gibi ölümü tebessümle karşılıyabileceğini söylemiş, işin tuhafı, sözlerine talebeleri kadar kendini de inandırmıştı.

Kadın şimdi bakraca su dolduran çımacıya sarılmış:

– Allahaşkına bırakmayın beni, ne olursunuz bırakmayın! Diye yalvarıyordu. Onlar böyle çırpınıp dururken, ön taraftan kaptanın sesi duyuldu:

– Teprenmeyun be!... Ne oliysiniz? Motörü paturacaksınız!...

Fakat hiddetli olmasına rağmen sesinde nedense herkese emniyet veren bir şey vardı. Yoksa.. Yoksa söndürmüş müydü yangını?... Evet, muhakkak söndürmüş olacaktı...Hiç söndürmeseler kaptan böyle onlara çatacak vakit bulabilir, hiç çımacı kovada kalan suyu tekrar denize boca eder miydi?

Kaptan:

– Ne adamlara çattık yahu! diye söyleniyordu.

Profesör, kaptanın hiddetini haklı bulmuştu. Yakalığını düzeltti. "Öhö öhö" diye öksürdü. "-Nedir bu telâş yani. Öyle ya, biraz sakin olalım beyler!" diyecekti. Evet, handiyse böyle diyecekti. İsabet ki demedi. Zira tahlisiye simidi hâlâ sımsıkı boynunda duruyordu.

Motör bir iki homurdanıp durduktan sonra şimdi keyifli keyifli işlemeye başlamıştı. Yerine dönen kaptan içerde hâlâ geçmişi kınalı motöre ve şamatacı yolculara veriştirip duruyordu. Fakat onlar aldırmadılar artık. Paylasındı, sövsündü, isterse dövsündü onları. Kurtulmuşlardı ya bir kere.

Bir çeyrek sonra her şey artık normale dönmüş bulunuyordu. Sanki rüzgâr o boğucu dumanla beraber ölüm korkusunu da güvertenin üstünden silip götürüvermişti.

Güverteyi aydınlatan hüzünlü ampülün ışığında şimdi yine dört kişiydiler. Yine kendi içlerine kapanmış dört kişi.

Kadın adamakıllı sükûnet bulmuş gibiydi. Eli fazlaca titremese hattâ sigara bile içecekti.

Delikanlı yine piposunu içiyordu.

Profesör evde kendini bekleyen karısıyla şimdi her zamankinden çok sevdiği pembe yanaklı evlâtlarını düşünüyordu.

Kasaba gelince, o biraz evvel adadığı üç kurbanı ikiye indirmek için vicdanını dolandırmakla meşguldü. Bunda muvaffak da oldu. Hattâ öyle ki Büyükada'nın ışıkları göründüğü zaman bu iki kurban daha bire inmiş bulunuyordu. Hem artık onu da kurban bayramında kesecekti.

(Tuş, 1951)

KONÇİNALAR

– Öykü –

İskambil destesinin en sevdiğim kâğıtlarından biri, üzerinde The Jolly Jocker yazılı, o delişmen, o uçarı, o biraz cambaz, biraz sihirbaz, bir miktar da düzenbaz, ama neşe dolu, hayat ve hareket dolu, kanısıcak delikanlıdır. Ne yazık ki Jocker'lere Kanasta'dan, Kumkan'dan, Rami'den başka oyunlarda pek yer verilmiyor. Verilse, her girdikleri oyuna renk ve hareket, canlılık ve şaklabanlık katarlardı.

Jolly Jocker'ler bir yana, destenin en itibarlı kâğıtları, bilindiği gibi, Bey'ler, yani As'lar oluyor. Ayıp değil ya, ben As'lardan oldum bittim hoşlanmam. Belki kendim hiçbir zaman As olamadığım, As olamayacağım için. Kabul etmeli ki onların dördünde de bir Kral havası, bir Padişah cakası vardır. Hele bazı takımlarda bunları daha da bir şatafatlı resmederler.

Karamaça Beyinde meşum birşeyler sezilir. Onun sarayında herhalde birtakım karanlık dalavereler dönüyor, gece, mahzenlerinde bir sürü kelleler uçuyor olmalıdır.

İspati Beyinin ben bir Bizans Prensine benzetirim.

Bunlara kıyasla Kupa Beyi daha bir bizden gibidir. Kupa Beyi herhalde Osmanlı Hanedanına mensup olmalı.

Karo Beyine gelince, bakınız, o bir Selçuk Sultanıdır. Çelebi, zarif nazik... Aksi gibi, Tekel damgasını da hep onun üstüne vururlar. Buna rağmen öylesine asil ve kibar bir havası vardır ki bu damga bile onu çirkinleştirmez, inadına daha bir açar, daha bir sevimli yapar. Öyle ki damgası olmayan bir Karo Beyi görsek, bayağı yadırgar, bir eksiklik duyarız.

Resimli kâğıtlar içinde kanım en çok Kupa Kızına kaynar. Kupa Kızı, etine dolgun, durubeyaz, hanım-hanımcık bir tazedir. Üniversiteyi filân bir kalem geçin, güç hal ile bitirdiği ortadan sonra liseyi bile okuyamamıştır. Olsa olsa sanat enstitüsü mezunudur. Herkesin okumaya merakı olmaz a, buncağızın da başka marifetleri var: Dikişle nakışın her türlüsü, örgü işlerinin daniskası... Eteği belinde, bütün evi o çeviriyor. Yeni yetişirken mahalledeki oğlanlara mektup alıp verdiği olmuş gerçi. Cahillik işte. Hoş görmeli. Ama evlenince eşi bulunmaz bir hayat arkadaşı olacaktır. Buna eminim. Bir kere kocasına ukalâ ukalâ karşılık vermez. Sonra bu cins kadınlar çocuklarına da düşkün olurlar. Daha ne?

Onunla evlendiğiniz takdirde, kaynınız Kupa Oğlu olacaktır ki Allah için uslu, akıllı, yumuşak başlı, kendi halinde bir çocuktur.

Babaları Kupa Papazına gelince, sizden iyi olmasın, pek babacan, pek canayakın bir adamdır. Hoş fıkralar anlatıp göbeğini hoplata hoplata güler. Daha coşarsa, küt küt karşısındakinin sırtına vurur. Evde teklif tekellüf hak getire... Sen de sen, ben de ben. Candan insanlardır vesselâm. Öyle bir aileye damat girmek isterim.

İspati kızına gelince, bakın ondan her türlü sinsilik umulur. Siz onun öyle sakin ve masum göründüğüne bakmayın, o ne hin oğlu hindir o, o ne içinden pazarlıklı aşiftedir o... İskambilin üstünde gördüğünüz onun bayramlık resmi. O, bu mâsum bâkire pozunu, fotoğrafçıda resim çektirirken bir, bir de pazarları kiliseye giderken takınır. Şöyle kulağınızı verin de bir dinleyin mahalleyi. Maçanın Oğlu ile sinema localarında, plâj kabinelerinde yapmadığı kalmamış. Hâl böyle iken, yine de bilmeyenlere karşı kendini dirhem, dirhem satar. İspatinin Oğlu ablasının kirli çamaşırlarını herkesten iyi bilir, bilir ama gel gör ki ablası da onun kumar borçlarını öder, evden şunu bunu götürüp satışını gizler. Babaları da zaten itin biri. Bu yaşa gelmiş hâlâ sefih, kumarbaz, bir gün olsun ayık gezdiği görülmemiş. Tencere dibin kara hikâyesi, kimin kime ne demeye hakkı var.

Karolara gelince, onlar kişizade, görmüş geçirmiş bir ailedir. Bakmayın şimdi biraz düştüklerine. Babaları Hariciyeden emekli. Zannedersem Şehbendermiş. Eski usul, mukaffa ve musanna bir İstanbul Türkçesi konuşur. Kızları, nörsler matmazellerle el bebek gül bebek büyütüldü. Beş senedir İngiliz Filolojisine gidiyor, bitiremedi. Bitiremez de elbet. Allahın günü kantinde ha ha ha, hi hi hi, akşamüstü de oğlanlarla altı buçuk matinesi.. Erkek kardeşini sorarsanız, al onu vur ona. Karonun oğlu da, hoppala paşam, hoppala beyim dadılar tayalarla şımartılmış, kuş sütüyle beslenmiş, beyaz, tüysüz, oğlandan çok kıza yakın, tasvir gibi bir civan. En iyi mekteplere verdiler, okumadı. Günahı boynuna, bir takım uygunsuz, meymenetsiz, heriflerle geziyormuş. Allah bilir, eroin de çekiyordur. Gözlerinin her daim mahmur bakışını ben pek hayra yoramıyorum. Öyle efendi babanın çocuğu böyle soysuz çıksın, yazık, çok yazık...

Maçalar bir Ermeni ailesidir. Gedikpaşa'da oturuyorlar. Peder koyu bir Katolik papazı. Bas-bariton, tomturaklı bir sesi vardır. Oğlu Mahmutpaşada bir tuhafiye mağazası işletiyor. İspati kızı ile maceralarına yukarda az buçuk dokunduk. Ablası Maça Kızı, esmer, kara kaşlı, kara gözlü, bazı yerleri muhakkak ki aşırı tüylü, gerçi sıcak, gerçi güzel, ama neme lâzım, duasında niyazında, dini bütün bir tazedir. Belli ki, babasına çekmiş. İstavrozunu bir gün göğsünden eksik etmez. Kardeşinin İspati Kızıyla yaptıklarını duysa, utancından yerin dibine geçer. Öylesine kaba-sofu ki malûm günlerde erotik rüyalar gördüğü zaman bile, şuuraltısının kendine oynadığı bu oyuna içerler, sabahleyin alelacele banyo yapıp, tövbe istiğfar eder. İyi bir drahoması var. Şimdi genç değil, şöyle, kırkını, kırkbeşini aşmış, efendiden ağırbaşlı bir kısmet bekliyor. Hayırlısı...

Resimli kâğıtlardan sonra, ilk ağızda, Onlularla Dokuzlular gelir. Onlularla Dokuzlular, resimsiz kâğıtlar içinde önemli oyunlara katılma imtiyazına sahip başlıca kâğıtlardır. Bundan ötürü de hallerinde görgüsüzce bir çalım, budalaca bir kurum sezilir. Haydi Onlular Asların halktan yetişme vezirleridir diyelim. Ya Dokuzlulara ne buyurulur? Bunlar, kendilerini sayıdan bile saymadıkları halde yine de oyunlarına alan, oyun-

larına alıp onlara öbür resimsiz kâğıtlardan üstün bir değer sağlayan aristokrat kâğıtlara yaranmaktan, siftinmekten hoşlanırlar. Bu halleri ile Dokuzluları efendilerinin önünde yerlere kadar eğilen ama saray parmaklıkları dışındaki halka tepeden bakan mabeyinciler veya stile uşaklar makulesinden saymak yanlış olmaz sanırım.

Dokuzlular mabeyinci veya stile uşak olursa Sekizlilerle Yedililere de, el ulaklığı, bahçıvan yamaklığı gibi daha aşağılık işler düşüyor.

Bütün bunlardan sonra sıra nihayet Konçinalara gelir. Konçina diye, bilindiği gibi, Altılıdan aşağı kâğıtlara deniyor. Konçinalar, ismi üstünde işte Konçinalardırlar. Geçin Bezik gibi, Poker gibi kibar oyunları, Aşçı İskambili gibi en pespaye oyunlarda bile hiçbir işe yaramaz, üzgün ve küskün, oyunu dışardan seyrederler. Diyeceksiniz ki Pinakl'de, Kanasta'da oyuna alınıyorlar ya... Ben ona oyuna alınmak mı derim. Zavallılar, çıtır kozların at oynattığı meydanlarda habire gelir gider, ayak altında dolaşıp trafiği tıkar, itilip kakılır, muştalanır dururlar. Hasılı aburcuburdurlar. Böyle oynamaktansa ben yeşil çuhanın üstüne kapanıp yüzüstü uyuklamayı tercih ederim. Konçinalar bu bakımdan iskambillerin Paryasıdırlar. Var oluşlarının sebebi sırf öbür kâğıtlara basamak olmak, onların üstün mevkiini sağlamaktır. Alt basamak olmasa üst basamak neye, kime öğünecek?

Konçinaların bu içler acısı durumu bana oldum olasıya dokunmuştur. Kaldı ki deste içinde hüküm süren bu derebeylik rejimini bugüne bugün İnsan Hakları Beyannamesi ile uzlaştırmaya da imkân yoktur. Nitekim, usta oyuncu geçindiğim sıralarda onları Paryalıktan kurtarıp eşitliğe kavuşturacak, böylece desteği de iyi kötü çağımızın demokrasi gidişine uyduracak yeni oyunlar aradığım oldu. Hattâ, öyle bir oyun bulayım ki diyordum, orada birliler asıl değerlerine indirilsin, alay bu ya, icabında bir kılkuyruk üçlü dört papazı birden susta durdurabilsin. Fakat olmuyor beyler. Aslarda o küçük dağları ben yarattım diyen heybet, Papazlarda, o bütün güvenini sakaldan, asâdan, baltadan alan azamet varken, o güdük, o sümsük, o boynu bükük Konçinalar onlara bir türlü el kaldıramıyorlar. Sinmiş bir kere içlerine. Alışkanlık deyin, çekingenlik deyin, aşağılık daha doğrusu Konçinalık kompleksi deyin, yapamıyorlar işte, ellerinden gelmiyor.

Bunu anladığım günden beri yeni oyunlar aramaktan, eskilerini de oynamaktan vazgeçtim. Her kâğıda eşit değer tanıyan biricik oyun olduğu için şimdi yalnız Pasyans açıyorum.

12 Mart 1953

(THA, 1967)

SONSUZA KALMAK

– Öykü –

Ne demişler, ahrette iman dünyada mekân. Razi Bey olmasa ev sahibi olacağımız yoktu. Bunca yıl öğretmenlik ettim. Şu emeklilik yaşıma kadar başımızı sokacak bir ev sahibi olamadım. Razi Bey bizim hanımın eniştesi olur. Uyanık, girişken, müteşebbis bir müteahhit. Ayvalık dolaylarında kırk sekiz dönümlük araziyi izaleyi şuyu ile tarla fiyatına kapatıp, iki ortağı ile bir kooperatif kurmuşlar. Parselleyip, eşe dosta satıyorlar. Yerli eşraftan hiçbiri talip bile olmadı. Bunlar denize denize sırtlarını çevirip oturanlar. Karı kızan denize girilmesi buranın bekâretini bozacak akıllarınca. Allah razı olsun bize de böylece bir hisse düştü. Tabii kooperatif evlerini Razi Bey'le ortakları inşa edecek. Ayrıca da oradan sebeplenecekler. Helal olsun. Her hissedardan yüzer bin lira peşin isteniyor. Mütebakisi ayda beşer yüz liradan altı yılda ödenecek. Kelepir. Sudan ucuz.

Kırdık sardık. Hanımın dükkânı, benim devlet tahvillerimi sattık. Yüz bini borç harç tosladık. Öbür hissedarlar da ununu elemiş, eleğini asmış, efendiden emekliden kimseler. Razi Bey ve ortakları şantiyeleri kurdular. İnşaat malzemesi depo edildi. Irgatlar üşüştürüldü. Temeller kazılmaya başlandı. Buraya kadar iyi hoş. Bir sabah posta başı çıkageldi:

– Sizin arsadan iri iri taşlar çıkıyor bey, dedi.

– Altın madeni çıkacak değil ya. Bundan tabii ne olabilir, dedim.

– Öyle rasgele taş değil. Siz bir gelip görün.

Gittim, gördüm. Dikdörtgen şeklinde, bir tarafı yassı, öbür yanı eğri büğrü taşlar.

– Önemli değil, dedim. Ayrı koyun. İnşaatta işe yarayabilir.

Onlar gittikten sonra bir keser alıp taşlardan birini şöyle bir kazıyım dedim ki ne göreyim. Şahaser bir röliyef. Çocuğunu göğsüne bastırmış iri memeli bir kadın. Olur, olur. Bizim ege kıyıları antika eser doludur.

Akşam durumu karıma açtım;

– Bunları asarı atika taşlar olabilir, dedim. Müze müdiresi Şükran Hanım'a bir göstersek.

– Hadi hadi, icat çıkarma kuzum, dedi.

Şükran Hanım'a gıcığı var bizimkinin zaten. Her okumamış kadının okumuş, meslek sahibi olmuş kadına duyduğu gibi. Oysa Şükran Tur kendi halinde, kara kuru, kısa boylu, gümüş çerçeve gözlük takan, hiç evlenmemiş, bu gidişle pek de evlenemeyecek, arkeoloji mezunu bir kızcağız. Az konuşur. Pek görmez. Kendini işine vermiş. İngilizce kitaplar okur.

– Bir görmekle ne çıkar, dedim. Ya asarı atika ise.

– Asarı atika ise sana mükafât mı verecekler?

– Ben insanlık borcumu yapayım da...

O gün iki taşı daha temizledim:

Ellerinde adaklar, ayaklarında sandallar dört kişilik bir tören alayı. Hepsi birbirinden güzel ifadeli.

Sabah sabah Razi Bey çıkageldi.

– Bir sabah çayınızı içeyim çocuklar, dedi.

Oysa bize çaya geldiği hiç vaki değildir. Sonra hiç dolambaca gerek görmeden:

– Hayrola Sunuhi Bey, dedi. Asarı atika bulmuşsun arsada...

Alaycı ifadesini beğenmedim.

– Müze müdiresi Şükran Hamm'a bir göstereceğim.

– Şükran Tur izinli. Silifke'de. Yaz sonu gelecek. Ondan önce bir ben göreyim şunları hele, dedi. Götürdüm, gördü, evirdi çevirdi. Yüzündeki alaycı ifade uçtu, kaşlar çatıldı.

– Boş ver, dedi. Asarı atika filan değil bunlar. Tut ki asarı atika olmuş, sana mı düştü tasası yani...

– Şükran Hanım bir görsün de.

– Bu da Şükran Hanım bir görsün de diye takılmış kafaya. Görüp ne olacak yani.

– İnsanlık borcu, medeniyet borcu diye bir şey yok mu? Ya yüzyıllar ötesinden yüzyıllar berisine seslenen ölmez bir şaheser ise?

– Tuhaf konuşursun Sunuhi Bey, dedi. Yüzyıllar boyu toprağın altında kalmış madem, yine kalsa ne olur?

– Ama insanlık...

– Başlatırsın şimdi insanlığından. Elbet benim de bir bildiğim var. Değil mi? Sen bunu başkasına açmadın ya?

– Açmadım.

– Yine de açma. Hele Şüktan Tur ukalası duymamalı. Rençberlerle de kubur taşı imiş dersin. Asarı antika diye bir tavatür çıkınca başımıza geleceği bir tasavvur edebiliyor musun? Devlet araziye el kor. Kazı yaptırmaya kalkar. Ucuza kapattığın arazi elinden gider. Kooperatif mooperatif hikâye olur. Bütün hissedarlarla beraber sen de ağzını poyraza açarsın.

– Desene bir yanda çıkar, bir yanda ödev.

– Ödev de demez mi? Büyütme işi dedik işte.

– Ben bugüne kadar vicdanımla barışık yaşadım. Tek övüncüm namusum Razi Bey.

– Namuslu öğretmenliğin mükâfatını çok mu gördün? Diye karım atıldı. Razi Bey de ekledi:

– Seni adam sanıp aramıza aldık. Şunun şurasından bir çatı sahibi yapalım dedik. Şimdi bizi pişman mı edeceksin?

– Estağfurullah, dedim. Beni de aranıza aldığınıza minnettarım da...

– Hadi, hadi uzun etme, dedi Razi Bey. Namusu mücessem olduğunu hep biliriz. Ve de bununla maaile, iftihar ederiz. Ama bu senin benim işim değil. Kırk yedi hissedarın menfaati var bu işte. Anca beraber, kanca beraber. Çeneni tutmazsan gider elden paracıklar ve de bütün ümitler.

O gittikten sonra karıma:

– Sen mi yetiştirdin Razi Beye bunu? dedim.

– Ne yapayım, bir çılgınlık yapmandan korktum, dedi.

....

Baktım bizimkine sanatın ölümsüzlüğünü anlatmak deveye hendek atlatmaktan daha güç. Sustum. Bütün gece de bir uyudum, bir uyandım. Düşüme Phidias girdi. İskender girdi. Sinan girdi. İşin tuhafı, Sinan sanat tarihi kitaplarmdakine hiç benzemiyordu.

Karı, Intelligen Servis, evde ne olsa yetiştiriyor olmalı ki ertesi gün iri kıyım Nuri İskeçe ve Komiser emeklisi Sırrı Erdem yoluma çıktılar.

Nuri İskeçe burnundan soluyordu:

– Kasabada zırva bir tevatür dolaşıyor, dedi. Yok bizim kooperatif bölgesinde bir asarı antika mı bulunmuş ne? –Dikkat buyuruluyor mu, herifler daha doğru dürüst asarı atika diyemiyorlar.

– Ben henüz kimseye bir şey söylemedim, dedim.

– Biri söylemiş ki duyulmuş. Sonra uzun bir off çekti. Başını sağa sola, belki on kere çevirip "lâhavle" çekti. Bir daha asarı antika lafı eden olursa hiç şakam yok kan çıkar, dedi. Biz bu işe tam on beş milyon para yatırmışız. Yok bu işin şakası, dedi. Sonra ta gözümün içine kanlı gözleri ile bakıp:

– Ben eski ittihatçıyım arkadaş, dedi. Belki Razi söylemiştir. Dün kahvede tabancamın üstüne yemin ettim. Ve gitti.

Resmen şantaj. Gözdağı.

Razi uzaktan bizi gözlüyormuş. Uçtu geldi. Koluma girdi:

– Boş ver sen Nuri'yi dedi. Osuruğu cinli herifin biridir. Ama dün kahvede görmeliydin. Sırrı ile eline yapışmasak tabancasını ateşleyecekti. Ne de olsa eski komitacı.

– Kime? Niye? Rölieflere mi, ölmüş gitmiş sanatçısına mı?

Sırrı da lafa karıştı:

– Önemli olan Nuri'nin tepkisi değil de hepimizin menfaati. Değil mi kardeşim. Emekli Danıştay üyesi Gavsi Bey güya içlerinden en kültürlüleri. Hiç değilse asarı atikaya, asarı antika demiyor:

– Bu Anadolu, kat kat ekmek kadayıfı misali nice medeniyetleri barındırıyor, dedi. Hepsi de birbirinin üstüne bina edilmiş. Her şehir, her kasaba böyle. Bir Alman Yahudisi bir zamanlar Truva'nm üst katından aparttığı altınları taşımış da kimse gık dememiş. İstanbul var ya şu İstanbul? Neresine bir kazma vursan altından Bizans çıkar. Ne ev ne apartman yapamazsın, arkeolojik kazıya kalksan... Bu işleri o kadar üstelemeyeceksin.

Nene lâzım...

....

Aradan üç gün daha geçti. Rüyalarıma Nuri Beyin komitacı tabancası da karıştı. Hissedarlar toplantısında yeni seçim yapıldı. Tahsildarlığa ne hikmetse beni seçtiler. Müze müdiresi Şükran Tur Silifke'de bir Amerikalı ile tanışmış. Adam buna bir yıllık burs mu vermiş ne? Kasabaya şöyle ateş alır gibi bir gece uğramış. Formaliteleri tamamlamak için soluğu Ankara'da almış. Koydunsa bul.

Arada Razi Bey bize uğramış, hanım akşam:

– Razi Bey taşları istiyor, dedi.

– Ne yapacakmış?

Bilir miyim ben. Kamyonla taşıtacaklarmış.

Nereye?

Emin bir yere, dedi. Yanında Gavsi Beyle Sırrı Erdem vardı.

Arada ben ciddi bir böbrek iltihabı geçirdim. İyileştiğimde Gandi'ye dönmüştüm. İki ay sonra inşaat bitti. Nuri İskeçe'nin verdiği gözdağı ile kasabada asarı antika lafı da pek duyulmadı. Ne de olsa komşu olup yaşayacağız. Gerginliğe, dargınlığa gerek var mı? Ne demişler ev alma, komşu al, diye. Esas dirlik, düzenlik. Şunun şurasında hepimiz kaç günlük mihmanız ki dünyada? Geçende, darısı dostlar başına. Sırrı Erdem kızını everdi. Düğünde, yenildi, bol tarafından içildi. Çakır keyif olunduğu bir hengamda Razi Bey, Nuri İskeçe ve Gavsi Bey, koluma girdiler. Sarılıp öpüştük.

....

Razi Bey, Nuri İskeçe'ye baktı. Nuri İskeçe, bizim hanıma göz kırptı. Gavsi Bey:

– Sen yine meraklanma, dedi. Yüzyılların berisinden yüzyılların ötesine seslenen o şaheserleri biz ne attık, ne sattık, ne de kırıp parçaladık. Çok emniyetli bir yerde duruyorlar.

– Nerede? dedim.

– Hepsi çok emin bir yerde, yine gelecek yüzyıllara bakıyorlar, sesleniyorlar.

– Nerede? dedim.

Razi Bey gururla atıldı:

– Kooperatif evlerinin ortak fosseptiğinin cidarlarını onlarla ördük, dedi.

– Ne? diye bağırmışım. Yazıklar olsun size. Gavsi Bey atıldı:

– İşte şimdi çok ayıp ettin, dedi. O kadarcık sanat saygısı, iz'an ve insaf, müsaade et de bizde de olsun biraz. O güzelim asarı atika kabartmaların yüzlerini, affedersin, dışkılarımızla pisletmek bize yakışır mı? Hepsini ters çevirdik. Sen hiç fütur getirme. Yüz tarafları toprağa, yine sonsuza bakıyor. Bizim fosseptiğe arkalarını verdiler. Sağken onların da dışkı yaptıkları arkalarını.

– E, pes yani, dedim.

Başka ne diyebilirim ki.

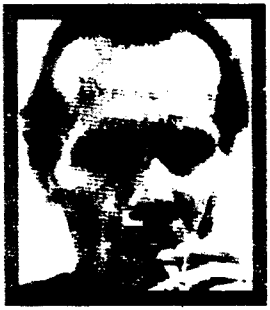
Hayatımda en çok kullandığım kelime "Pes"tir.

Tek heceli, kolay.

İnsanın bir derece içini boşaltmaya yarar.

(Yalıda Sabah. 1983)

ŞAHAP SITKI
(1915 – 1991)

Niğde doğumlu olan Şahap Sıtkı, Ortağrenimini Isparta ve Antalya'da yaptı (1936). Matbuat Müdürlüğü, PTT ve Ankara Radyosu'nda memurluk yaptı (1936 - 1940). Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi (1941). Sırasıyla, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Ziraat Bankası'nda görevler aldı (1951 - 1961). (Ö. 3 Eylül)

Şiirle yazmaya başlayan (1937) Şahap Sıtkı'nın, *"Varlık", " Seçilmiş Hikâyeler"* ve değişik başka dergilerde yayımladığı şiir ve öykülerini romanları izledi. O, yapıtlarında genellikle gözleme dayanan toplumsal sorunları işledi.

Öyküler: **Seçilmiş Hikâyeler** (özel sayı, 1949), **Çırılçıplak** (1957), **Bulut Gelir Pare Pare** (1958), **Gülen Ayva Ağlayan Nar** (1959), **Şubat Gecesi** (1964), **Acı** (1970)...

Romanlar: **Gün Görmeyen Sokak** (1958), **Toprak** (1962); **Horoz Değirmeni, Kimin İçin** (1967)...

ÖDÜL: 1971 TDK Öykü Ö. *Acı*

Seçilen örü*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

MELİH CEVDET ANDAY
(1915 - 2002)

İstanbul doğumlu olan Melih Cevdet Anday,ilk ve ortaokulu İstanbul'da okudu.Ankara Gazi Lisesi'ni bitirdi. Yükseköğrenim için Belçika'ya gitti. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkışı üzerine yurda döndü. Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü'nde, Ankara Kitaplığı'nda görev yaptı (1945-1951). Gazetecilik ve çevirmenlik de yapıyordu. 1951'de geldiği İstanbul'da Akşam, Tercüman, Cumhuriyet gazetelerinde yazdı. İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'nde öğretmen oldu (1954).TRT Yönetim Kurulu Üyeliği (1964-1969), Paris Öğrenci Müfettişliği (1978-1980) yaptı. Yazdıklarını yayımlayarak ve Cumhuriyet gazetesi yazarı olarak yaşamını ve yazınsal etkinliğini sürdürdü. (Ö. 28 Kasım)

Şiir, deneme, roman, oyun, gezi yazısı türlerinde yazan, çeviriler yapan Melih Cevdet Anday, "Birinci Yeni" şairlerinin (Orhan Veli Kanık, Oktay Rıfat'la birlikte) öncülerindendir. Özellikle, "deneme" türünde gösterdiği, "başarılı düzyazı anlatımı" nı, değişik konulardaki romanlarına da yansıtmak istemiştir:

Romanlar: **Aylaklar** (1965), **Gizli Emir** (1970), **İsa'nın Güncesi** (1974), **Raziye** (1975), **Yağmurlu Sokak** (1991).

Seçilen örü*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

AZİZ NESİN
(1915 -1995)

İstanbul doğumlu (20 Aralık), asıl adı Mehmet Nusret olan Aziz Nesin'i, mahalle mektebinde okurken amcası eğitti.İlkokulu Darüşşafaka'da bitirdi. Vefa ve Davutpaşa Ortaokullarında öğrenim gördü. Kuleli Askeri Lisesi'ni (1935), Harp Okulu'nu bitirdi (1937).

İki yıl İstihkâm Okulu'nda eğitimden sonra Anadolu'da ve Trakya'da görev aldı.Üsteğmenken ordudan ayrıldı. "Yedigün" ve "Tan"da çalıştıktan sonra, Sabahattin Ali'yle birlikte "MarkoPaşa (Malum Paşa, Merhum Paşa ...)" gülmece dergilerini çıkardı."Nereye gidiyoruz?" adlı bir broşürü yayımlanırken tutuklandı, Bursa'ya sürüldü. Gazetecilikten uzaklaştı (1947). Birkaç kez daha tutuklandı. Bir süre kitapçılık ve fotoğrafçılık yaptı. 1953'ten sonra yeniden yazı ve yayın yaşamına döndü. Kemal Tahir'le "Düşün Yayınevi"ni kurdu (1956). 1962'de "Zübük" adlı dergiyi çıkardı. "Aziz Nesin Vakfı"nı kurarak (1972) yapıtlarını ve her yıl "Edebiyat Yıllığı"nı yayımlamayı; Vakıf etkinlikleriyle, öğrenci yetiştirme amacını sürdürdü...(Ö. 6 Temmuz)

Edebiyatımızda, özlem ve izlenimlerinden yararlanarak toplumsal ve bireysel aksamalardan gülmeceye varan tepkilerini yansıttığı yazı, öykü, anı, fıkra ve oyunlarıyla iz bırakan yazarlarımızdandır, Aziz Nesin.

Onun, alay, eleştiri, yergi, taşlama... kısaca gülmecelerini oluşturan başlıca konu ve motifleri; genellikle, toplum ve birey yaşamını, uyumsuz – uygunsuz duruma düşüren olaylar ve davranışlardır. Bunların nedenleri de çoğu kez, kişilerin, kurumların; çağdaşa, hakka, adalete, eşitliğe, erdeme değgin aykırılıklarıdır.

Öyküler: **Geriye Kalan** (1948), **İt Kuyruğu, Yedek Parça, Fil Hamdi** (1955), **Damda Deli Var** (1956), **Koltuk, Kazan Töreni, Toros Canavarı, Deliler Boşandı, Mahallenin Kısmeti, Ölmüş Eşek, Hangi Parti Kazanacak** (1957), **Havadan Sudan, Bay Düdük, Nazik Alet** (1958), **Gıdıgıdı, Aferin, Kördöğüşü, Mahmut İle Nigar** (1959), **Gözüne Gözlük, Ah Biz Eşekler** (1960), **Yüz Liraya Bir Deli, Bir Koltuk Nasıl Devrilir** (1962), **Sosyalizm Geliyor Savulun, İhtilali Nasıl Yaptık, Rifat Bey Neden Kaşınıyor, Yeşil Renkli Namus Gazı** (1965), **Memletin Birinde, Hoptirinam** (1966), **Bülbül Yuvası Evler, Vatan Sağolsun** (1968), **Yaşasın Memleket** (1969), **Büyük Grev** (1978), **Hayvan Deyip Geçme** (1980), **70 Yaşım Merhaba, Kalpazanlık Bile Yapılamıyor** (1984), **Maçinli Kız İçin Ev** (1987), **Nah Kalkınırsın** (1988), **Rüyalarım Ziyan Olmasın** (1990), **Aşkım Dinimdir** (1991)...

Romanlar: **Kadın Olan Erkek** (1955), **Gol Kralı Sait Hopsait, Erkek Sabahat** (1957), **Saçkıran** (1961), **Zübük** (1961), **Şimdiki Çocuklar Harika** (1967), **Tatlı Betüş** (1974), **Surname** (1976), **Yaşar Ne yaşar Ne Yaşamaz** (1977), **Tek Yol** (1978)...

ÖDÜL: 1978 Madaralı Roman Ö. *Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz*

MEMLEKETİN BİRİNDE

– Öykü –

BAY ÖKÜZ'LE BAY AHMET

Bir zamanlar, ülkenin birinde bir Ahmet Bey varmış. Arpa, mısır, saman alışverişi yaparmış. Çok zenginmiş. Zenginmiş ama, har vurup harman savurmayı da sevmezmiş. Tutumlu bir kişiymiş. Karısı bir gün Ahmet Beye,

– Çocuğun ayakkabısı eskidi. Yeni ayakkabı almak gerek... demiş.

Ahmet Bey, karısına kızmış:

– Bu nasıl iştir? Annem bana iki-üç yılda bir ayakkabı alırdı da babam yine kızardı. "Bizim zamanımızda bir ayakkabı beş-on yıl giderdi" diye söylenirdi. "İnsanlarda namus kalmamış, her şeyi çürük çarık yapıyorlar" derdi. Şimdi bizim oğlumuz iki ayda bir ayakkabı paralıyor. Sende hiç mi insaf kalmadı?...

Kadın,

– Suç benim değil, demiş, ayakkabıyı eskiten ben değilim.

Kadın bu kızgınlıkla oğluna çıkışmış:

– Sen ne biçim çocuksun... Baban da, ben de bir ayakkabıyı iki yıl giyerdik. Şimdiki zamanın çocuklarında hiç insaf kalmamış. İki ayda bir ayakkabı eskitilir mi?

Oğlan,

– Suç benim değil, demiş, siz de biliyorsunuz, ben eskiden bir ayakkabıyı bir yıl giyerdim. Sonra ancak altı ay giyebildim. Şimdi her şey bozuldu yeryüzünde... Bir ayakkabı iki ayda paramparça oluyorsa ben ne yapayım? Satıcılarda ahlâk kalmamış. Çürük ayakkabı satıyorlar.

Anne ile oğul, her zaman ayakkabı aldıkları satıcıya gitmişler. Neden çürük ayakkabı yaptığını sormuşlar. Satıcı,

– Bunun suçu benim değil, demiş. Ayakkapların çürüklüğünden şikâyetçi olan bir siz değilsiniz. Herkes de sizin gibi. Ben de bu çürük ayakkapları beğenmiyorum. Ama ne yapayım ki, şimdi zaman değişti. İnsanlarda ahlâk kalmadı. Kunduracılar, hep böyle çürük kundura yapıyorlar.

Kunduraların çürüklüğünden o denli çok yakınmış ki, satıcı da, kunduracıya gidip, neden sağlam kundura yapmadığını sormuş. Kunduracı,

– Bunda benim bir suçum yok, demiş. Ben kundura yapmak için aldığım gereçlere, eskisinden daha çok para veriyorum. Ama ne kadar çok para versem işe yaramıyor. Eski insanlar daha namusluydu. Sağlam gereç satarlardı. Şimdiki köseleler, deriler çürük, dayanıksız. Bunda benim hiç suçum yok.

Kunduracı sinir içinde, deri, kösele aldığı tüccara gitmiş. Neden dayanıksız, çürük deriler, köseleler sattığını sormuş. Derici,

– Benim hiç suçum yok, demiş. Ben dayanıksız deri, kösele satıp da, alıcılarımı kaçırmak ister miyim? Ama zaman değişti kardeşim. Şimdi insanlarda ahlâk, namus kalmadı. Kaç deri fabrikası değiştirdik. Hepsi de kötü, dayanıksız deri yapıyor.

Derici, işi bu kadarla bırakmamış. Alışveriş ettiği fabrikanın sahibine gitmiş,

– Sizin çürük derileriniz, köseleleriniz yüzünden ben utanılacak duruma düşüyorum... demiş.

Fabrikanın sahibi de,

– Ne desen doğru, kardeşim, demiş. Ama benim hiç suçum yok... Eski zamanlarda fabrikamızda işlemek için aldığımız ham deriler sağlam çıkardı. Şimdi insanlarda hiç ahlâk kalmamış. Hem eskisinden de pahalı, hem de çürük deri satıyorlar...

Fabrikanın sahibi kendisine ham deri satan tüccara, gelen şikâyetleri anlatmış. Deri tüccarı,

– Çok doğru demiş, şimdiki deriler eski deriler gibi sağlam çıkmıyor. Ama derilerin sağlam olmaması benim yüzümden değil. Biz bu derileri mezbahaya kasaplık hayvan getiren sürü sahiplerinden alıyoruz. Eskiden, insanların ahlâkı gibi, aldığımız deriler de sağlamdı.

Deri tüccarı da, kendisine öküz derileri satan sürü sahibine çıkışmış. Sürü sahibi,

– Bunda benim suçum yok, demiş. Şimdi zaman değişti. Yalnız insanların ahlâkı değil, öküzlerin derisi de bozuldu. Ben size kendi derimi satsam, neden çürük deri satıyorsun diye, bana kızmaya hakkınız var. Ama ben size kendi derimi değil, öküzün derisini satıyorum. İnanır mısınız, öküzlerde bile namus kalmadı. Suç benim değil, öküzün.

Sürü sahibi, sürekli şikâyetler karşısında, mezbahaya götüreceği öküzlerden birini yakalamış. Ona şöyle söylemiş:

– Beni tüccara karşı utandırmaktan hiç sıkılmıyor musun? Senin yüzünden bana çıkışıyorlar. Siz öküz milletinin derileri eskiden daha sağlam olurdu. Şimdi deriniz bile bozuldu.

Öküz, boynunu bükmüş, şöyle söylemiş:

– Bunda biz öküzlerin en küçük suçumuz yok. İşte, beni ele alın. Ben, bütün gücümle, etimle, boynuzumla, gübremle, derimle sahibime yararlı olmaya çalışıyorum. Nasıl olsa insanlar beni kesip derimi yüzecekler. Hiç insanlara daha sağlam, daha kalın deri vermek istemez miyim? Ama ne yapayım ki zamanlar değişti şimdi. Bizim derilerimiz, babalarımızın derileri gibi sağlam, dayanıklı olmuyor. Ama buna ben ne yapabilirim? Derimi kalınlaştırmak, sağlamlaştırmak elimde değil... Önüme arpa diye koydukları şeyin yarısı toprak, kum... Saman diye çürümüş ot veriyorlar. Hem de eskiden verdiklerinin yarısı kadar bile değil... Bu kadar yemle işte bu kadar deri olur.

Öküz, derisinin aşağılanmasından çok üzülmüş. O üzüntüyle, sahibine gitmiş:

– Neden bana iyi bakmıyorsun? demiş, hem az, hem de karışık, bozuk yem veriyorsun. Kemiklerim irileşmiyor, derim kalınlaşmıyor. Senin yüzünden suçu öküzlere yüklüyorlar.

Öküzün sahibi şöyle demiş:

– Doğru söylüyorsun ama suç benim değil. Biliyorsun, benim küçük tarlamdan çıkan arpayla saman hayvanlarıma yetmiyor. Ben de gidip, arpa tüccarı Ahmet Beyden sizin için saman, arpa alıyorum. Bay Öküz, şimdi dünya değişti. Namuslu kişi kalmadı. Arpa tüccarı Ahmet Bey, hem fiyatları artırdı, hem de karışık, katkılı mal satıyor. Ben de sana eskisi kadar bol ve iyi yem veremiyorum.

Adam, Öküz'ün sözlerine öylesine alınmış ki, hemen tüccar Ahmet Beye gitmiş. Neden hayvan yemlerini karışık, bozuk, pahalı sattığını sormuş.

Tüccar Ahmet Bey de,

– Çok doğru söylüyorsun, demiş. Ama benim bunda hiç suçum yok. İnsanlarda ahlâk kalmadı. Zamanlar çok değişti. Eskiden oğluma aldığım bir ayakkabı bir yıl giderdi. Şimdikiler iki ay zor dayanıyor. Hem de pahalı, hem de çürük... Yalnız ayakkabı mı?... Elbise de, giyecek de, yiyecek de, her şey buna göre... Çoluk çocuğumun geçimini sağlayabilmek için, başkaları bana ne yapıyorsa, ben de onlara öyle yapmak zorunda kalıyorum. Ama bunu istemeden yaptığıma inan... Benim hiçbir suçum yok.

Tüccar Ahmet Bey, o kızgınlıkla kunduracıya gitmiş. Kunduracı, fabrikaya, fabrikanın sahibi ham dericiye, ham derici sürü sahibine, sürü sahibi Öküz'e, Öküz kendi sahibine, Öküz'ün sahibi Tüccar Ahmet Beye gitmiş. Herkes birbirine,

– Çok doğru söylüyorsun ama, bunda benim hiç suçum yok. Şimdi zamanlar değişti. İnsanlarda namus, ahlâk diye birşey kalmadı... demiş.

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım tahtaboşa...

(Memleketin Birinde, 1966)

NE GÜZEL MEMLEKET

İki komşu memleket arasında bir ticaret anlaşması yapılacaktı. Bunun için komşu memleketlerin birinden bir ticaret heyeti öbür memlekete gelmişti. Konuk ticaret heyetinin başkanı kendi memleketine günügününde rapor gönderiyordu. Aşağıda bu günlük raporların çevirisini bulacaksınız.

3 MART 19...

Havaalanında uçaktan indiğimiz zaman bizi gümrük memurlarından başka karşılayan olmadı. Memurlar bavullarımızı, valizlerimizi didik didik arayıp taramaya başladılar. Biz, bu hareketin protokola aykırı olduğunu, ticaret heyeti olduğumuzu, eşyalarımızı arayamayacaklarını söyledikse de, gümrük, memurlarına söz anlatamadık. Belgelerimizi gösterdik, para etmedi, muayeneden sonra iki saat kadar bekletildik. Gelen giden olmadığı için ne yapacağımızı bilemiyorduk. Gece için kendimize bir otel aramaya karar

verdiğimiz sırada bizi beşyüz kişiye yakın bir kalabalık karşılamaya geldi. Karşılayıcıların başında bulunan zat,

– Biz sizi deniz yolu ile geleceksiniz diye sabahtan beri iskelede bekliyorduk, dedi.

– Pek şakacısınız, diye cevap verdim.

Bu zatın bizim memlekete denizden yol olmadığını bilmemesi elbette olanaksızdı. Gümrük memurlarından şikâyet ettik. Pek nâzik biçimde özür diledi:

– Sizi, bizden sanmışlar. Bir kaçakçı çetesi geliyor diye ihbar olmuş da...

Sonra gülerek ekledi:

– Sizi yabancı yerine koymamışlar, bizden sayılırsınız.

– Teşekkür ederiz.

– Karşılayıcıların başında gelen zat.

– Sizi ancak beş-altı yüz kişiyle karşılayabildik, dedi.

"Neden bu kadar kalabalık?" diye sormama vakit bırakmadan,

– Çünkü, dedi, gazeteciler Amerika'dan gelen bir artisti karşılamaya gitmişler. Sayın Bakan da propaganda gezisinde, müsteşar bey açılış töreninde, Genel müdür de yapılacak barajda. Vali, pazar'ı teftişe çıktı. Protokol müdürü garda Başbakanı uğurluyor. Mektupçu ile Hukuk işleri müdürünü bu sabah emekliye ayırdılar. Özel kalem müdürü, görülen lüzum üzerine izinli gönderildi. Genel Müdür yardımcısı sağlık nedenleriyle istifa etti. Kala kala bir ben kaldım. Onun için bu kadar az kişi geldik. Yoksa onbeş-yirmi bin kişi ile karşılardık.

– Zatıâliniz kimsiniz? diye sordum.

– Ben, Bakanlığın müsteşar muavininin birinci şube müdür vekilinin sekreter yardımcısına vekâlet ediyorum. Eğer Bakanlık emrine alınmazsam, sağlık nedeniyle istifa ettirilmezsem, mecburî izine gönderilmezsem, görülen lüzum üzerine işten çıkarılmazsam, görevden affedilmezsem, şu dakikada bu işle meşgulüm.

Otomobillere binerken,

– Karşılama törenini denizde hazırlamıştık, dedi. Şimdi hep birlikte sahile gidelim. Orada tören yapıldıktan sonra istirahat edersiniz.

Sahilde arabalardan indik. Kayıklara binerek açıkta duran yata çıktık. Yat, iskeleye yanaşamadığı için, biz kayıklarla yata yanaştık. Yat kalkınca, bizi bayraklarla donatılmış gemiler karşıladı. Sahilden kırk pâre top atıldı.

Sahile döndük. Rıhtım üzerinde yirmi ile yirmi beş yaş arasındaki küçük kız çocukları (!) bize buketler verdiler. Üzerlerinde "Hoş geldiniz!" yazılı, meşe dalları ve çalı süpürgesi otlarıyla süslü takların altından geçerken fotoğraflarımız çekildi. Alkışlar arasında konuk kalacağımız otele geldik.

4 MART 19...

Otelde gazetecilerin baskınına uğradık. Fotoğrafımızı çektiler.

– Memleketimizi nasıl buldunuz? diye sordular. Biz de her gittiğimiz geri kalmış ülkede, her zaman, her yerde olduğu gibi,

– Fevkalâde... Harikulâde... Cennet gibi... Kalkınmalarınıza hayran olduk. Bizim için sizden alınacak pek çok dersler var... gibi pohpohlayıcı sözler söyledik.

Gazetecilerden biri bana,

– En çok hoşuma giden ne oldu? diye sordu.

Ben, nasıl cevap verilirse hoşlarına gideceğini önceden öğrendiğim için,

– Şişkebaplarınızla, dolmalarınıza, bir de baklavanıza bayıldık dedim.

Gazeteciler tam ayrılacağı sırada içlerinden biri,

– Siz ne oynuyorsunuz? diye sordu.

– Oyun sevmem, dedim.

Yüzüme tuhaf tuhaf baktı.

– Ciddi söylüyorum, hayatımda hiç oyun oynamadım, dedim.

Bizim heyetteki arkadaşlardan birine döndü,

– Siz nerede oynuyorsunuz? dedi.

O da oynamadığını söyleyince, başka birine sordu:

– Maçta kimler oynayacak?

– Ne maçı? dedik.

– Siz Magsonar futbol takımı değil misiniz?

Hayatımda bu denli şakacı insanlar görmedim.

İçlerinden birisi,

– Yok canım, bunlar futbolcu falan değil, dedi, bunlar Monako'dan gelen güreş takımı...

Başka bir gazeteci de,

– Yok yahu, dedi, görmüyor musunuz, heriflerin suratlarını, bunlar besbelli Honolulu'dan gelen operet artistleri...

Biz, gazetecilere ticaret heyeti olduğumuzu anlatınca,

– Öyleyse sabahtanberi ne diye bizi meşgul ediyorsunuz? diye çıkıştılar.

Kendilerinden özür diledik.

5 MART 19...

Geceki ziyafet pek neşeli geçti. Ziyafet sofrasında bir zat ayağa kalkarak, iki memleket arasındaki kültür, ticaret, tarih, kozmoğrafya, kimya ve hesap ilişkilerinden ve kader birliğinden sözetti. Ve kadehini şerefimize kaldırdı. Bütün kadehler havaya kalktığı sırada, birdenbire elektrikler söndü. Kısa bir şaşkınlıktan sonra, herkes dışarı fırladı. Biz neye uğradığımızı şaşırmıştık.

– Kontak!... Kontak!... diye bağırıyorlardı. Önce bize bu yapılanı, bu memleketin bir geleneği, şakası, sürprizi sandım.

Bir süre sonra elektrikler yandı. Nâzik bir zat, yaptı sanmıştık. Çünkü arasıra böyle kontak olur. Halbuki kontak değilmiş.

– Neymiş? diye sordum.

– Bu kez sigorta atmış, dedi...

Yeniden yemeğe içmeye başladık. Yine lambalar söndü. Bir kaçışma, koşuşmaca daha oldu. Karanlıkta yakaladığım birine,

– Kontak mı, yoksa sigorta mı attı? diye sordum.

– Değil, dedi, bu kez cereyan kesildi.

– Ne kadar sürer?

– Belli olmaz. Bazan uzun sürer ama, bazan da bir iki saat içinde onarırlar.

İyi ki, çok ihtiyatlı insanlar olduklarından hemen gaz lâmbalarını, mumları getirdiler. Fakat lambaların gazı yoktu. Bu kez şamdanlardaki mumları yakarlarken cereyan geldi.

6 MART 19...

Bu gece onurumuza sabaha kadar sanat gösterisi yapıldı. Şarkılar söylendi, sazlar çalındı. Doğrusu pek güzel eğlendik.

11 MART 19...

Dün, müzeleri, anıtları gösterdiler. Bugün de yeni açılan fabrikaları dolaştırdılar. Yarın da kenti gezdirecekler. Henüz ticaret konuşmalarından lâf yok. Ayıp olur diye biz de bişey söylemiyoruz. Herhalde bir programları vardır.

16 MART 19...

Buraya ticaret andlaşması için geldiğimizi hatırlatmamızın doğru olup olmadığına bitürlü karar veremiyorum. Bu hususta emirlerinizi beklerim. Dün gece sabaha kadar şerefimize çok büyük bir ziyafet daha verildi. Bugün okulları gezdirecekler, akşama başka bir ziyafetteyiz.

19 MART 19...

Dün gece yarısından sonra yirmi altı otomobille Sulukule denilen yere gittik. Sabaha kadar eğlendik. Size bu raporu uyku sersemi yazıyorum.

20 MART 19...

İki gündür bizi eğlencelerle, balolarla, ziyafetlerle, içkilerle iyice serseme çevirip öylece müzakere masasına oturtmak, kazıklamak istiyorlar, diye kuşkulanmıştım. Yanılmışım. Üç haftadır buradayız. Müzakerenin lafını bile eden yok.

25 MART 19...

Bugün Genel Müdüre anlaşmayı ne zaman yapacağımızı sordum. Şaşırarak,

– Ne anlaşması? dedi.

– Ticaret anlaşması, dedim.

Büsbütün şaşırınca, kendilerine açıkladım. O zaman,

– Yaaa, siz ticaret heyeti miydiniz? Dedi, biz sizi başka bir memleketin yardım heyetiyle karıştırmışız.

Akşama yine şerefimize bir ziyafet var.

1 NİSAN 19...

Dün gece bizim heyetten üç kişi sarhoş oldu. Biz de onlar gibi zeybek, çiftetelli oynamasını öğrendik. Ziyafetlerde, hopluyor, zıplıyor, göbek atıyoruz. Ticaret işini bir kez daha hatırlattım.

– Kolay canım. Biz size palamut, tütün, pamuk, fındık satarız, siz de bize kahve satarsınız, dediler.

– Bizde kahve yok, yetişmez, dedik.

– Öyleyse buğday satın! dediler.

– Biz buğdayı altı ay önce sizden satın almıştık, dedik.

– Zararı yok, artanını bize satarsınız, dediler.

Çok şakacı insanlar.

Ertesi gün gazetelerde resimlerimiz çıktı. Altında şöyle yazıyordu:

"Dost komşu memleketle ticaret anlaşması yapıldı. Yeniden 500 milyon dolarlık kredi açtılar. Zarurî ihtiyaçlarımızdan dudak boyası, zıpzıp, nalmıhı, sapan lâstiği gönderecekler."

20 NİSAN 19...

Geri dönmemiz için yüksek buyruğunuzu aldık. Fakat ticaret heyetimiz bu memleketin havasına o kadar alıştı ki artık dönmemize olanak yoktur. Yiyoruz, içiyoruz, eğleniyoruz, oynuyoruz. Bu nedenle toptan uyrukluk değiştirerek bu güzel memlekette kalmak kararını verdiğimizi saygılarımla arzederiz!

ORHAN HANÇERLİOĞLU
(1916 – 1991)

İstanbul doğumlu (19 Ağustos) olan Orhan Hançerlioğlu, Ortaöğrenimini Şişli Terakki Lisesi'nde (1936), yükseköğrenimini İÜ Hukuk Fakütesi'nde (1939) yaptı. Önce Trakya'da ve Anadolu'nun Doğu ve Güney bölgelerinde ilçe yöneticilikleri (kaymakamlık, 1940-48); sonra İstanbul'da Belediye Müfettişliği yaptı (1947-50). Emniyet 3. Şube Müdürlüğü(1952), Şehir Tiyatrosu Müdürlüğü (1953), İETT Hukuk İşleri Müdürlüğü görevlerinde bulundu... (Ö. 9 Haziran)

1950 'den sonra dil ve edebiyat çalışmalarına girerek yayımladığı öykü ve romanlarında yenilik etkinliklerine katılan Hançerlioğlu, romanları dışında, özellikle düşün ve sözlük konularında araştırma ve incelemeler yaptığı yayınlarıyla da tanınır.

Romanlar: **Karanlık Dünya** (1951), **Büyük Balıklar** (1952), **İnsansız Şehir** (1953), **Ekilmemiş Topraklar** (1954), **Ali** (1955), **Kutu Kutu İçinde** (1956), **Yedinci Gün** (1957), **Bordamıza Vuran Demir** (1960)...

BÜYÜK BALIKLAR

Bir çevre romanıdır... Günlük yaşayışın geçtiği İstanbul'da rasgele karşılaşmalarla göze çarpan kimi görüntü ve serüvenleri öyküler... Örneğin, Sabah tramvayıyla yola çıkan vatman Sabri'nin, Silva-Şakir ilişkisinin, Refik Beyin... öyküleridir bunlar.

Marika güldü: Ah şu Eleniça...

– Pek âla.

– Şu programları al, yarın belki ilk matineye yetişemem.

Marika tekrar güldü:

– Hristo'ya selâm söyle, emi?

Eleniça üstündeki iş önlüğünü koprarırcasına çıkarıyordu. Saadet içindeydi.

– Olur, söylerim.

– Hristo'yu sinemaya getir bir akşam...

– Delisin vre, sinemada ne yapayım onu?...

Marika bu sefer kahkaha ile güldü: Ah şu Eleniça...

Eleniça uçar gibi sokağa çıktı. Vitrinler ışık içindeydi. Başını kaldırıp göğe baktı. Kat kat yükselen apartmanların arasından görünen ufak bir parçada yıldızlar vardı. "Hava iyi..." diye mırıldandı. Hristo onu Tepebaşı bahçesine götürecekti. Evet, hava güzeldi bu akşam... Kral Konstantin'in şehri yıldızlı bahar gecelerinden birini yaşıyordu.

Tarlabaşı'na dönen köşede genç bir adam sırtını duvara dayamış, gelip geçen kadınları seyrediyordu. Göz göze geldiler. Eleniça bir saniyelik aşklarından birini yaşadı. Adam onun belini, omuzlarını, kalçalarını usta bir bakışla süzüverdi. Kendi kendine "Bunda iş var..." diye söylendi. Eleniça köşeyi dönmüştü. Adam da döndü. Açıkça peşine takılmıştı. Tarlabaşı'na inen yoldan tek tük insanlar geçiyordu.

Ara sokaklardan birine giren Eleniça sıvıları dökülmüş, köhne bir apartmanın önünde durmuştu. Erkek çekinmeden yaklaştı. Genç kızın arkasından içeri girdi. Apartmanın antresi sessiz ve karanlıktı.

– Delisin vre, ne arıyorsun burda?

Adam hiçbir şey söylemeden Eleniça'nın başını tuttu, kendine çekti. Ağzını onun ince, kırmızı dudaklarına yapıştırdı. Genç kız sırtını antrenin soğuk duvarına dayamıştı. İnce vücudu zevkle titriyordu. Öpüş, yarım dakika kadar sürdü. Eleniça çırpınmamış,

erkeğin alkol kokan dudaklarına kendini isteyerek bırakmıştı. Sonunda onu eliyle iterek:

– Sarhoş, sen de... diye bağırdı.

Adam gülüyordu.

– Çok hoşuma gittin, çok...

– Haydı git artık, neredeyse nişanlım gelecek...

– Bu akşam engajesin demek?

– Ne sandın vre, seni mi bekleyecektim?

– Öyle ise yarın akşam?

– Olmaz, yarın burada değilim.

– Öbür akşam olsun, ha?...

– Oooff aman, nişanlım gelecek diyorum, öleceğim vre...

– Saat kaçta geleyim?

– Onda...

Adam Eleniça'yı bir kere daha kendine çekip, dudaklarından öptü. Tekrar güldü. Ne de güzel bir gülüşü vardı. Sonra arkasına bakmadan yürüdü. Kapıdan çıktı. Sokağın karanlıklarında kayboldu.

Eleniça merdivenleri ikişer ikişer tırmanırken heyecandan ölecek gibiydi. Kendini yatağın üstüne bıraktığı zaman kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Sırt üstü dönmüş, gözlerini kapamıştı. Erkeğin ağzı, hâlâ dudaklarının üstünde idi. Alkol kokusunu aynı şiddetle duyuyordu.

On dakika kadar zevkli bir hatırayı sürdürmek isteği içinde öyle kaldı. Sonra birdenbire ayağa kalktı. Acele ile soyunmaya başladı. Hristo geldiği zaman onu giyinmiş, sokağa çıkmaya hazır bir halde bulmalıydı. Tepebaşı dönüşünde yine bu odaya gelecekler, belki de geceyi birlikte geçireceklerdi. Hristo'nun kendisini Amerikan bezinden iç gömleğiyle görmesini istemiyordu. İpekli kombinezonunu giydi. Radyonun düğmesini çevirdi. Siyah, parlak saçlarını taramaya başladı.

Spiker:

– Şehrin eğlence yerlerinden naklen caz havaları dinleyeceksiniz sayın dinleyiciler... diyordu. İşte... Tarabya'da, Konak Oteli'nin taraçasındayız.

Arkasından bahar yağmuru gibi şakırdayan alkış sesleri, ıslıklar, bravolar...

– Şimdi bir İspanyol şarkısı... Söyleyen: Belinda...

Erkekleşmiş bir kadın sesi, kastanyetlerin hafif şıkırtılarına uyarak odayı doldurdu. Eleniça'nın kalp çarpıntısı yerini tam bir saadete, çocukça bir sevince bırakmıştı.

Vücudu, ipek kombinezonun altında üşümekle mesut olmayı birleştiren tatlı bir ürperişle titriyordu. Milyonlarca erkek tarafından arzulanan bir dişi olmanın hazzı... Belinda'nın söylediği aşk şarkısı... Ah, yaşamak ne tatlıydı.

– Oleeee, oleeeee...

Tarabyalılardan biri aşka gelmiş, Belinda'yı coşturmaya çalışıyordu. Sarışın, uzun boylu, olunabildiği kadar sarhoş bir adamdı. Karısını bir Amerikalı ataşe ile dans etmeye yollamış, hürlüğün baş döndürücü zevki içinde ayakları, elleri, yanakları, kaşları, kısa-

ca vücudunun kımıldayabilen her tarafı ile tempo tutuyor; ara sıra yükselen kastanyet fırtınasına uyarak:

– Viva Belindaaaa... diye haykırıyordu.

Pistin üzeri omuz omuza dans edenlerle kaplanmıştı. Salonun kenarlarından fışkıran ışık yağmurunun içinde renkli serpantinler uçuşuyordu. Kafalarına kağıttan külahlar giymiş kavalyeler, üflenince uzayan düdükleri öttürmeye çalışan damlarını şuursuz adımlarla o köşeden bu köşeye sürüklüyorlardı.

– Viva Belindaaaa...

Orkestra ürkek tempolarla Ravel'in Bolero'suna başlamıştı.

Nisim Senkasat'ın masasında yeni bir ortaklığın sözlü mukavelesi yapılmış, şerefe içiliyordu:

– Yaşasın İsrail radyoları, buzdolapları, çamaşır makineleri...

Radyolar, dolaplar, makineler şimdi Konak Oteli'nin taraçasında bir şampanya nehri halinde bardaktan bardağa boşalıyordu.

– Doktor Moşe'nin şerefine...

Yorgo Aristidis kır saçlı bir adamı omuzlarından yakalamış, elindeki kadehi zorla dudaklarına uzatıyor:

– İçmezsen hatırım kalır Celâl Bey, motofeo... diye yalvarıyordu. Ne olur, bir kadehçik de benim için...

Sayısız tuğla harmanları sahibi Hırant Jirairyan efendi, oturduğu köşede sızmıştı. Kızı Meline pistin üzerinde bıkıp usanmadan dans ediyordu.

– Belinda'yı isteriz, Belinda'yı...

Sarı saçlı, sarhoş karısından umudunu kesmiş, aklı güzel şarkıcıda, oturduğu yerde tepinmeye başlamıştı.

Denizin üstünde yuvarlak bir ay vardı. Serin bir boğaz rüzgârı esiyordu.

Rasim, Sevim'i belinden yakalamış:

– Gidelim buradan... diye yalvarmaya başlamıştı. Yalnız, yapayalnız kalabileceğimiz bir yere gidelim. N'olursun, hatırım için... Arabam aşağıda, küçük bir voyage d'amour. Eros'tan başka kimsenin bulunmayacağı mehtaplı tepelere doğru...

– Ne çocuksun Rasim.

– Çocuğum, evet, çocuktan da beterim senin karşında... Ah Sevim, sevgilim, bebeğim, canım benim... Öyle seviyorum ki seni...

– Emin misin?

Durumun bütün şairliğine rağmen Rasim dayanamadı. Mahalle çocukluğundan kalma ucuz espri alışkanlığı ile mırıldandı:

– Emin değilim, Rasim'im.

Genç kız kahkahalarla güldü. Kolay anlaşılan esprileri severdi. Şampanya ile ağırlaşmış başını delikanlının omzuna yaslamıştı. Kumral saçları yanaklarına dökülüyordu.

– Haydi kırma beni biricik Sevim'ciğim, Venüsüm, Desdemonam, Julyetim, Beatrisim benim...

– Beatris de kim?

– Ohhh...Yüce bir sevda Tanrıçası, ölümsüz Dante'nin Virjini'si.

– Virjini de nereden çıktı canım?

Nasıl? Biliyor musun?... Hele şu tepelere doğru açılalım da sana anlatayım bunu... Virjini, Bernardin de Saint Pierre'in Monna Vana'sıdır.

– Anlaşıldı. Dediğini yapmaktan başka çare yok, bu saçmalarının sonu gelmeyecek...

– Aşktan delirdim yavrucuğum, saçmalamayayım da ne yapayım? Senin karşında hangi erkek hislerini frenleyebilir, hangi erkek?...

Sevim, onun sözünü bitirmesini beklemeden kumral saçlarını dalgalandırarak yürüdü. Dünyayı umursamıyordu. Ha Rasim, ha başkası... Onun için hepsi birdi. Elden ele dolaşırken sonunda elbet bu ahmaklardan birinin üstünde kalacaktı. O zaman aşk tanrıçası Beatris'in ne çeşit bir kadın olduğunu göreceklerdi. Otomobilde, Rasim'in yanına otururken esnedi. Ölçüyü kaçırdığı akşamlar alkol ona uyku veriyordu.

– E, nereye gidiyoruz bakalım?

Nereye mi? Şu dakikada Şişli'de olsaydılar otomobili Tarabya'ya sürecekleri muhakkaktı. Ama Tarabya'da olduklarına göre Şişli'ye uçmaktan başka ne yapabilirdi? Ne yazık ki asfalt üçüncü bir yöne sapmıyordu.

Otomobil Hacı Osman bayırını kurşun gibi çıkarken, Rasim'in yine şairliği tutmuş:

– Ey aşkın müstesna lezzeti, seni kim tasvir edebilir?... diye söylemeye başlamıştı. Aradığımız kadını sonunda bulmuş olmak inancı, hayatın esrarını bize izah eden o ışık, o belirsiz kuvvet, o çabuk geçen saatler, o saatler ki..

Sevim başını otomobilin arkasına yaslamış, gözleri kapalı, yarı uyku halinde mırıldanıyordu:

– Bu sözler bana yabancı gelmiyor... Bir kere daha işitmiştim ben bu sözleri... Rasim içinden, "Hay aksi şeytan..." diye söylendi. "Karı gazete bile okumazken Benjamin Constant'ı okuyacağı tutmuş. Ne de talihsizim ya..." Sonra, birden sözü değiştiriverdi:

– Çok mesudum çok... Gökte ay, yanımda sen, havada çiçek kokuları...

Kilometre saati 80 rakamını gösteriyordu.

– Göğe bak sevgilim, kâinat ne güzel...

Sevim gözlerini araladı. Ondördünü süren ay bütün yuvarlaklığı ile tepelerinde idi. Gök, uçsuz bucaksız, ışıklarla ışıksızlıkların Tanrısal âhengini yaşıyordu.

– Ayda insanlar var mı?

– Niçin olmasın? Hem orada insanlar severek, sevilerek, ıstırap çekmeden yaşarlar. Sükûn ve huzur vardır orada, aşk ve şiir vardır. Orhan Veli'nin şu mısralarını duydun mu hiç?... Deli eder insanı bu dünya – Bu gece, bu yıldızlar, bu koku – Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç...

Rasim kolunu Sevim'in beline dolamış, onu kendine çekmişti. Başları birbirine değiyordu. Kumral saçların kokusu, baharın kokusuna karışmıştı.

Kanarya sarısı otomobil, ay ışığında, rüzgârın önüne katılmış bir çiçek gibi uçuyordu.

– Göğe bak sevgilim...

Müthiş bir gürültü Rasim'i susturdu. Otomobil bütün hızı ile yol kenarındaki ağaçlardan birine çarpmıştı. Bir an içinde toz, duman, et, çelik ve toprak birbirine karıştı. Tutuşan benzin kokusu, çiçek kokularının üstüne bir kâbus gibi çöktü.

Sevim'in gözleri yuvalarından fırlamış, vahşi bir ısrarla gök boşluğuna dikilmişti. Siyah uçurumlar içinde kaynaşan dünyaları görüyordu artık. Bütün sırlar göz kamaştırıcı bir aydınlık içindeydi. Parçalanan yıldızlar ıstırapları, saadetleri ve aşkları ile birlikte şekil değiştiriyorlardı. Sonsuz âlemi sevgiler, nefretler ve ebedi ölümsüzlük kaplamıştı... Güneş, dünya, İstanbul ve Sevim... İşte kâinat...

– Evet, işte kâinat...

Maçka'da, Taşlık parkında tahta sıralardan birine oturmuş, arkadaşı Ahmet'le beraber göğü seyreden Hasan içini çekti.

– Ne korkunç...

Ahmet:

– Evet, korkunç... diye tekrarladı. Hem bu ancak gözlerimizin görebildiği kadarı... Bir de sonsuz büyük âlemi düşün...

Gece, İstanbul semâsını kaplamıştı. Dolmabahçe sarayının üstünden Haydarpaşa'ya doğru içinde sayısız yıldızların uçuştuğu siyah bir gök boşluğu uzanıyordu.

– Kırk milyar yıldız... Bu rakam sade bizim Galaksimizde... Çörek gibi yuvarlak olan bu yıldız ormanının çapı tamam yüzbin ışık senesi... Bu, ne demektir bilir misin?

Ahmet gökyüzüne büyülenmiş gibi bakıyor, ses çıkarmıyordu.

Hasan devam etti:

– Işığın, bu ormanın bir ucundan öbür ucuna kadar gidebilmesi için bin yüzyıllık bir zaman geçmesi lâzım demektir. Güneşi küçülte küçülte on bir santimetre çaplı bir portakal olarak Beyazıt'taki üniversitenin kapısına ve dünyayı da bir milimetre çaplı bir kum tanesi halinde onun hemen yanına koyarsak, en yakın komşumuz Wolf yıldızını Londra'ya oturtmak gerekecek... Ya Vega, Ya Rigel?... Onlar bu ölçülerin büsbütün dışında... Ve bu sadece bizim galaksimiz... Onun ötesinde galaksiler, galaksiler, milyarca galaksiler var...

Can çekişen bir rüzgâr ağaçların yapraklarını hafif hafif sallıyordu.

Ahmet acı acı gülümsedi:

– Zavallı Hesiode... Göğün en tepesinden bırakılan bir çekicin yeryüzüne on günde varacağını söylerken gök boşluğu hakkında akılları durduran bir fikir verdiğini sanıyordu.

– Aldanan sade Hesiode mu?... Ya sonsuz küçük âlem, atomlar âlemi?... Bir radyum atomunu çapı bir santimetre kadar büyüttüğümüzü farzedelim. Bu halde bir mikrop Eyfel Kulesi büyüklüğünü alacak ve bir insanın ayı eliyle tutulabilmesi için bir diğerinin omzuna çıkması yetecektir.

Ahmet, içini çekti:

– Vücudumuzun her zerresinde çılgın elektron kasırgaları esiyor... Biz ise bütün bunlardan habersiz seviyor, nefret ediyor, gururlanıyor ve dövüşüyoruz.

– Kimbilir? İnsan, belki de daha büyük bir hayvanın vücudunu kaplayan hücrelerden biridir. Niçin olmasın? Meselâ büyük bir balığın?...

– Olabilir, ama o balık da kendinden daha büyük bir balığın hücresi olmak şartı ile...

– Şu halde bizim hücrelerimizde de güneşler, aylar ve dünyalar olmalı değil mi?

– Doğru... Belki de gururumuz bu yüzdendir.

Gülüştüler.

İstanbul tam bir sessizlik içinde idi.

Bir zaman konuşmadılar. Sonra Ahmet:

– Harp olacak mı dersin? Diye sordu.

Hasan bir kelime ile cevap verdi:

– Olacak.

– Niçin Allahım, niçin?... Halbuki yaşamak ne güzel... Harbi sevmiyorum.

– Onu kimse sevmiyor, ama yine de oluyor işte... Oluyor, .çünkü bütün kâinat boğuşma halinde.

– Ya sükûn? İnsanlık onu bulamayacak mı?

– Sükûn... O, bizim hayal ettiğimiz bir mefhum... Kâinatta böyle bir şey yok. Var olan sadece atom çekirdeklerinin cehennemî kasırgası...

– Ölüm bir çeşit sükûn değil mi?

Hasan, gözlerini ayın kıvrımlarına dikmişti. Kendi kendine konuşur gibi:

– Kâinatta ölüm de yok... diye mırıldandı. Ölüm, parçalanmak ve şekil değiştirmekten başka bir şey değil... Eğer parçalanan bir radyum çekirdeğini birkaç yüzyıl gözümüzün önünde tutabilseydik sonunda onun kurşunlaştığını ve fakat yine de yaşamakta, dövüşmekte, parçalanmakta devam ettiğini görebilirdik.

Gök boşluğunda sarı bir kuyruk bırakarak kayan bir yıldız karanlığın içinde eriyiverdi.

Ahmet:

– Saat kaç? diye sordu.

– Tam gece yarısı.

– Uykum geldi, gidelim artık...

Kalktılar.

Bu sırada yeşilliklerin üstünde uyumakta olan bir serseri uyandı. Esnedi. Göğe baktı. Ve:

– Ulan ay... dedi, amma da yuvarlakmışsın be.

....

(Büyük Balıklar, 1952)

SAMİM KOCAGÖZ
(1916 – 1993)

İzmir Söke doğumlu (13 Şubat), tanınmış çiftçi ailesinden olan Samim Kocagöz, ilköğrenimini Söke'de (1928), ortaöğrenimini İzmir Erkek Lisesi'nde (1937), yükseköğrenimini İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölünü'nde yaptı(1942). Lozan Üniversitesi'nde sanat tarihi derslerini izledi. 1945 yılından sonra çitçilik uğraşını sürdürdü.

Bir süre İzmir Devlet Konservatuvarı'nda öğretmenlik yaptı. (Ö. 5 Eylül)

Köy ve Anadolu insanının sorunlarında yatan nedenlerin araştırılması gereğini duyan Samim Kocagöz; bunları, tarihsel, ülküsel, töresel ve siyasal ortamlarında somutlaştırma çabasıyla öykü ve romanlarına yansıtmıştır. Yazarın, *"Roman ve Yazarlık Onuru"* (1991) başlıklı deneme türünde bir yapıtı ve anıları da bulunmaktadır.

Öyküler: **Telli Kavak** (1941), **Sığmak** (1946), **Sam Amca** (1951), **Cihan Şoförü** (1954), **Ahmet'in Kuzuları** (1958), **Yolun Üstündeki Kaya** (1964), **Yağmurdaki Kız** (1967), **Alandaki Delikanlı** (1978), **Zarkanat** (1981), **Koca Tülü** (1984), **Gecenin Soluğu** (1985), **Simon Pépéta** (1986), **Baskın** (1990)...

Romanlar: **Bir Şehrin İki Kapısı** (1948), **Yılan Hikâyesi** (1954), **Onbinlerin Dönüşü** (1957), **Kalpaklılar** (1962), **Doludizgin** (1963), **Bir Karış Toprak** (1964), **Bir Çift Öküz** (1970), **İzmir'in İçinde** (1976), **Tartışma** (1976), **Mor Ötesi** (1986), **Eski Toprak** (1988)...

ÖDÜL: 1968 TDK Öykü Ö. *Yağmurdaki Kız*
1989 Orhan Kemal Roman Armağanı *Eski Toprak*

KOCAÖKÜZÜN ÖLÜMÜ

– Öykü –

Yusuf, titreyen elleriyle ılgınları araladı. Yarı kapalı yumuk yumuk gözlerini, büsbütün küçülterek nehrin iki kıyısını süzdü. Önünde bataklık, bulanık suların ortasına doğru, yarımada şeklinde uzanıyordu. Yarımada, nehrin en derin bir noktasına kadar yürümüştü. Yığın yığın sarı miller, yakıcı mayıs güneşinin altında, ıslak ıslak parlıyordu. Yusuf, bir zaman sulara, bataklığa baktı. Sonra birdenbire kalbi durur gibi oldu. Bir an gözlerini yumdu. Açtığı vakit, iki damla yaş, bembeyaz sakalına yuvarlandı. Güçlükle iki üç adım attı; ılgınlardan kurtuldu. Sonra dizlerinin bağı çözüldü. Oracığa, kumların üzerine çöküverdi. Titreyen ellerini dizlerine dayadı. Ellerinin, dizlerinin sarsılması bir zaman sonra kesildi. Taştan bir heykel gibi, nehrin bulanık sularına doğru uzanan bataklığa baktı kaldı.

Yusuf, Kocaöküzü üç gündür aramadık yer bırakmamıştı. İlk aklına gelen, onun bir ziyana girip kolcular tarafından götürülüp tokata kapatılması olmuştu. Fakat elin ekilmiş tarlasına ziyana girmek, Kocaöküzün âdeti değildi. Bütün beraber yaşadıkları uzun senelerde ne Yusuf, ne de Kocaöküz, haram mal yememişti. Yusuf'un ümidi boşa çıkmadı. Kocaöküz ziyana girmemişti. Yusuf, üç gündür, köyüne yakın çiftlikleri, dağı bayırı dolaşmış, önüne gelene Kocaöküzü sormuştu. Fakat bir türlü onun nehrin öte yakasına geçmeye niyetleneceğini hatırına getirmemişti. Nihayet bu sabah, bu ihtimal zihnini kurcalamış; kalkmış, oğluna "sen, şu yakaya git" emrini vermiş, kendisi de nehrin bu kıyısını tutmuştu.

Yusuf uzun zaman olduğu yerde, kılını bile kıpırdatmadan kaldı. Neden sonra oğlu gelip yanına çökünce kendine geldi... Delikanlı, gözlerini dikmiş babasına bakıyordu. Boğuk bir sesle:

"Bulamadım." Dedi. Baba da gözlerini dikmiş, bataklığın üzerinde dolaşan iki kartala bakıyordu.

"Ben buldum!" diye mırıldandı. Genç adam, babasının baktığı istikamete döndü:

Öfkeyle:

"Namussuz, ne işi varmış suyun, batağın içinde?... diye söylendi. Yusuf, dönüp oğlunun yüzüne baktı:

"Karşı yakaya geçmeye niyetlenmiş herhalde..."

"Ne işi varmış, o yakada?" Yusuf'un yüzünden acı bir tebessüm uçtu:

"Mübarek bu mevsimde işsizliği hiç sevmezdi. Canı sıkılmış olacak. Huyu Sarıköküze benzemezdi..."

Yusuf'un oğlu ayağa kalktı. Dikkatle nehrin çepeçevre çevirdiği bataklığa baktı.

"Hiç de boğulmuşa benzemiyor. Yoksa sular alır giderdi."

"Boğulmamış ki... Karnına kadar çamura batmış."

"Ölmüş ya..."

Yusuf, cahillik etme, der gibi ters ters oğlunu süzdü.

"Ulan bunu diri çakallar yemiş işte." Delikanlı heyecanlandı. Şaşkın şakın etrafına bakınmaya başladı.

"Allah, Allah... Hiç de çakalların yediği öküz görmemiştim."

"Ben, çok gördüm. Karşı yakaya yüzüp geçerim sanır fukara... göz önüne suyun en dar yerini kestirir. Bataklıktan yürümeye başlar. Yürüdükçe de batar... Çakal bu, şaka mı, fırsat gözler. Sürüyle çullanırlar öküzcazın üzerine. Diri diri, bağıra bağıra, gece karanlığında zavallının karnını deşerler. Kıpırdayamaz, kaçamaz, böğürür, böğürür... Ta karnı delik deşik oluncaya kadar... Ta geberinceye kadar, işkence ederler. Sonra çamurların içine yıkılır kalır. Etraf aydınlanınca, iş kartallara, gördüğün gibi leş kargalarına düşer."

Delikanlı, büsbütün hayretle açılan gözlerini bir babasına, bir bataklığa, Kocaöküzün yattığı yere çeviriyordu.Bir kere daha...

"Hiç de çakalların yediği öküz görmemiştim..." diye söylendi. Yusuf, kızdı:

"Gör, işte... Ben çok gördüm. Lakin benim öküzü yediklerini hiç görmemiştim"

"Ne işi varmış, karşıda?"

"Canı sıkılmış, gezmeye çıkmış dedik ya..."

"Bırak Allahını seversen baba... Öküz gezer miymiş?..."

Yusuf içini çekti. Sakalları titriyordu. Dolu dolu gözleri dumanlanmıştı:

"Belki de canından bezdi... Ben, bezmedim mi sanki?... Öküz bu! Gitmiş, bile bile çakallara teslim olmuştur..."

"Lâf!..."

Bir zaman sustular. İleride çamurların içinde yatan Kocaöküzün başucunda, iki kartal, alçaktan dönüp dolaşıyordu. Hafiften esen rüzgâr, leş kokusunu baba oğlun burnuna kadar getiriyordu. İhtiyar toparlanır gibi oldu. Sakalını sıvazladı:

"Ne de olsa kötü ölüm bu!" diye mırıldandı. "Çamurlara yuvarlanıp batmak. Çıkayım dedikçe batmak, çıkamamak. Düşmanlarına karşı kendini koruyamamak... En sonunda gözlerin baka baka düşmanına kendini yedirmek... Hem de kime?... Çakal gibi ciğeri beş para etmez, korkak bir düşmana! Tuh! Allah belasını versin... Bombok bir iş bu.. Kırk yıldır ben de böyle battım ya... Başkalarının tarlalarında işlemekten ben de bıktım. Kocaöküz de... Hayvancağız benden akıllı, benden cesur çıktı... Vazgeçti fukara, dünyasından..."

Delikanlı, gözlerini iri iri açmış, babasını dinliyordu. Heyecanlanmıştı. Göğsü hızlı hızlı şişip iniyordu. Yumrukları sıkılmış, dişleri sıkılmıştı, güçlükle konuştu:

"Ne yapacağız şimdi?..."

Yusuf, oğlunun bu sualine omuzlarını silkti. Doğruldu:

"Benim yapacak hiçbir işim yok... Seni bilmem.." diye söylendi. Dikkatle nehre doğru bataklıkta ilerlemeye başladı. Oğlu da onun arkasına düştü. Ölü Kocaöküzün yanına kadar sokuldular. Yusuf, suların sürükleyip getirdiği kocaman, ağır bir ağaç

yakaladı. Bir zaman bir eli ile burnunu tıkayıp, Kocaöküze baktı: Karnı deşilmiş, kaburgaları meydana çıkmıştı. Bir gözünü kurt yemiş, kalan öteki gözüyle iri iri, boynuzlarının istikametinde gökyüzüne bakıyordu. Yusuf, elindeki ağaçla Kocaöküzü, nehrin derin sularına doğru itti. Oğlu da ona yardım ediyordu. Uzunca bir çalışmadan sonra, Kocaöküz, sulara, bulanık sulara yuvarlandı. Bir zaman kayboldu. Sonra suyun yüzüne çıktı. Bir müddet de kazanın ortasında döndü döndü... Daha sonra akıntıya kapılarak, Yusuf'tan uzaklaşmaya başladı. Baba oğul, uzun uzun Kocaöküzün ardından baktılar. Yusuf döndü:

"Belki de bir yere takılmadan deryaya kavuşur..." diye söylendi. "O zaman kemiklerine varıncaya kadar balıklara yem olsa bile, uçsuz bucaksız deryada hiç olmazsa ruhu serbest kalır... Boyunduruktan kurtuldu gayrı..."

Bataklıktan yeşil ılgın ormanına doğru yürüdüler.

(Cihan Şoförü, 1954)

KALPAKLILAR

Yunanlıların İzmir'e girişini (1915) anlatarak başlayan roman, Kurtuluş Savaşı örgütlenmesinin ilk evresinde gerçekleşen (1919-1920) halk direnişini, Kuvayi Milliye'nin kuruluşunu; padişaha ve dış düşmanlara karşı savaşımla birlikte, Ankara'yla bütünleşme ve utkuya ulaşma çabalarını öyküler...

....

"Biz Türkler," diyordu, kendi kendine. "Yüzyıllar boyunca kendi içimizden gelen baskılara karşı hep sinmişiz. Osmanlı tarihi boyunca çıkan isyanlar, ayaklanmalar, kazan kaldırmalar, belli, dar bir sınıfın direnmesi olmuştur. Halk ayaklanması, parmakla gösterilecek kadar azdır. Üst tarafı haydutların, büyüklük sevdasına düşen paşaların padişaha kafa tutmasıdır. Fakat halk, Türkler, dıştan gelen baskılara, hücumlara hiçbir zaman boyun eğmemiştir. Dört bin yıldan beri, ne zaman bir Türk devleti bağımsızlığını yitirse, hemen istiklâle sahip yeni bir Türk devleti doğardı. Hasan Tahsin'in, milletin şuurunun derinliklerindeki istiklâl ateşinin parlayacağından hiç şüphesi yoktu. Padişah satılmıştı. Altı yüz yıllık ceddinin yüz karası bir adamdı, İstanbul'da padişahın sadrazamı, Damat Ferit Paşa, bütün yaptıkları bir yana, eli-kolu bağlı İzmir'i düşman kucağına bırakmakla zaten vatan hainiydi. Vatan, namuslu evlatlarının himmetini bekliyordu. Böyleleri çıkacaktı. Hasan Tahsin, buna inanıyordu. Herkes, her fert, vatan için, millet için payına düşeni yapmalıydı. Şimdiki halde, kendisinin payına düşeni biliyordu. Yapacağı işin

büyüklüğü karşısında heyecan duyuyordu. Bu heyecanı, sakin, sessiz bir heyecandı. Duyduğu, şu anda duyduğu hisler, ne korku, ne telaş, ne de vazifesinin büyüklüğü karşısında bir büyüklük hissiydi. Zihninde sabit bir fikir vardı: Başlayacağım; bitirecekler. İstiklâl ateşinin ilk kıvılcımı olacağım!...

....

Körfezsin ta uzaklarından vapur sesleri gelmeye başladı. Bu düdükler durmadan ötüyordu. Düdük sesleriyle beraber İzmir'in Rum mahallelerinde bir kıyamettir koptu. Hasan Tahsin, saatine baktı: Sekiz buçuktu. Pencereye yaklaştı; önce gökyüzüne baktı. Gökte kara kara bulutlar İzmir'in üstüne yığılıyordu. Kordon'da, pencereden göründüğü kadar yerde bile büyük bir kaynaşma vardı. Hasan Tahsin'in dudaklarına acı bir gülümseme takıldı: "Yüzlerce yıldan beri bu topraklarda yaşayan Rumlar-Romalılar-Yunanlılar'ı karşılıyorlar..." diye düşündü. İşte İngiliz Amirali Galtrop'un kumandasında itilaf devletleri donanması İzmir'e giriyordu. İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar, kanatlarının altında, himayelerinde, Yunanlılar'ı getiriyorlardı. Sanki bir çocuğun eline oyuncak verir gibi, İzmir'i Yunan'ın eline vereceklerdi. Hasan Tahsin, yüreğinin ezildiğini, başının dönmeye başladığını hissetti. Bir an koltuğun kenarına ilişti. Çabuk kendisini toparladı. Odasını, yeşil gözlerini iri iri açarak süzdü. Kapının arkasında, bayram günlerinde, tatillerde astığı matbaasının bayrağı duruyordu. Bayrağı, dikkatle sopasından çıkardı. Karyolasının üstüne serdi. Ayyıldızını bir zaman seyretti. Bayrağının içine, masanın üstünden topladığı "Hukuku Beşer" gazetesinin bütün sayılarından birer tane koydu. Gazetelerin üstüne kalpağını yerleştirdi. Kalpağına da birkaç saat önce yazdığı mektubu iliştirdi. Bunların hepsini de tekrar bir gazeteye sararak bağladı. Karyolasının altından büyük bir çantayı, çekti, açtı. Paketi, dikkatle temiz, ütülü birkaç gömleğin üzerine koydu. Sonra parmakları ağır ağır gömleklerin altına uzandı. Oradan elini çektiğinde, avucunun içinde simsiyah, İngiliz yapısı bir el bombası vardı. Bombaya, iri bir yumurtaya bakıyormuş gibi bir zaman baktı. Bu bomba, İngilizler tarafından İzmir Metropoliti Hıristostomos'a hediye edilmiş bombalardan biriydi. Hıristostomos Hazretlerinin(!) Metropolithanesinin bodrumundaki sandıkların içinden alınmıştı. Hasan Tahsin, bombayı dikkatle ceketinin cebine yerleştirdi. Birden içine bir şüphe, korku girdi: Ya bomba patlamazsa? "Yok, İngilizler, her işlerini sağlam yaparlar..." diye düşünüp gülümsedi. Çantayı kapadı. Karyolanın altına sürdü. Bir kere daha saatine baktı: Dokuza geliyordu. Yatağının başucundaki takvimden bir yaprak kopardı. Onu yırttı, attı, Sonra kapıyı çekip çıktı. Merdivenleri inerken, kapı şiddetle vurulmaya başladı. Gelen, Yusuf'tu. Yüzü sararmış, dudakları titriyordu. Gözleri dolu doluydu. Kapıya tutundu:

"Geliyorlar... Geliyorlar, Hasan Tahsin Bey..." diye mırıldandı. Hasan Tahsin:

"Geliyorlar... Evet, geleceklerdi. Gelsinler..." diye söylendi. Yusuf'un halinden de korktu. Onun koluna girip, odaya çıkardı. Bir bardak su verdi. Heyecanı biraz yatışınca, Yusuf konuşmaya başladı:

"Gece sizden ayrıldıktan sonra eve gitmedim. Sokak sokak gezdim. Kordonboyu'nda, Kramer Palas'ın Tiyatro'nun önünde yerli Rumlar delirmiş bir halde bağırışıyor, dans ediyor, zıp zıp zıplıyorlar. Bütün evlerini, binalarını Yunan bayrakları ile donatmışlar.

Frenk mahallesinin sokaklarında palikaryalar, şarap fıçılarını sokaklara dökercesine boşaltıyorlar. Türk mahallelerinde derin bir sessizlik, korku var. Her şey bitti. Mahvoldu!... Şu sırada körfeze düşman donanması girmiş durumda. Donanma ile beraber bir sürü nakliye gemisi, asker getiriyor. Bir avuç, İzmir'deki bir avuç Rum'un hatırı için bütün Türkiye'yi nasıl istila ederler?" Hasan Tahsin, Yusuf'un bu şaşkınlığını çok iyi anlıyordu:

"Telaş etmeyiniz... Heyecanınızı çok iyi anlıyorum. Benim üzüntüm, sizden aşağı kalır mı? Fakat inanın bana, bu gelenlerin hepsini günün birinde yurdumuzdan kovacağız. Size dövüşeceğiz, dedim!...

Yusuf, onu dinlemiyor gibiydi...

"...Şimdi burada vakit kaybetmeyelim. Yürüyün!" Yusuf, Hasan Tahsin'in ardından kapıya yürüdü. O, durdu. Yusuf'un başından kalpağını aldı. Askıya astı:

"Ben giymedim,"dedi. "Sırası gelince giyersiniz. Bugün için teklikeli olur." Bundan sonra Hasan Tahsin, hiç konuşmadı. Kordonboyu'na çıktılar. Omuz omuzu sökmüyordu. Yavaş yavaş yol açarak, Frenk mahallesine doğru yürüdüler. Yolcu salonunun önünden öteye, tâ büyük tiyatroya kadar yürümeye imkân yoktu. Kadın erkek Rumlar, yollara dökülmüş, pencerelerden sarkmış, rıhtımı seyrediyorlardı. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Düşman donanması açıklarda demirlemiş, iki harp gemisi rıhtıma biraz daha yaklaşmıştı. Nakliye gemileri, limanın dışında, yolcu salonunun ilerisinde, rıhtıma rampa etmeye hazırlanıyordu. Güvertedeki askerler, ellerini, şapkalarını sallıyor, marşlar söylüyorlardı. Karadaki Rumlar, yaygaralar koparark onlara karşılık veriyorlardı. Mavili-beyazlı elbiseler giymiş genç kızlar, ellerinde çiçekler, vapurlardaki askerlere öpücükler yolluyorlardı. Bir binanın duvarı dibine çekildiler. Başların arasından kaynaşmayı seyretmeye başladılar. Önlerinde yığılan kalabalığın içinden yükselen sesler arasında tartışmalar da duyuluyordu.

"Na Averof!..."

"Haydi vire Kılkış!..." Kordonboyu'na iyice yaklaşan harp gemilerinin adlarını çekişiyorlardı. Rıhtımı, vazifelendirilen yerli Rum delikanlıları açıyor, kalabalığa bağırıp çağırarak geri çekiyordu. Kordonboyu'na ilk yanaşan bir nakliye gemisi, kendinden geçen kalabalığın çığlıkları arasında merdivenini indirdi. Yusuf, boğulan bir sesle:

"Bu rezaleti niçin seyrediyoruz?" diye sordu. Hasan Tahsin, yanan gözlerini gemiden inmeye başlayan Efzun askerlerine dikmişti:

"İsterseniz siz gidebilirsiniz. Benim beş dakika sonra burada küçük bir işim olacak" dedi. Yusuf, bütün içinde bulunduğu şaşkın duruma rağmen, Hasan Tahsin'in sesindeki kuruluktan bir şeyler sezdi. Yan gözle arkadaşına baktı. O, çok sakin görünüyordu. Sağ elini ceketinin cebine sokmuştu. Yusuf'un beyninde bir şimşek çaktı. Onun koluna yapıştı:

"Hasan Tahsin Bey!..."

"Bağırmayın rica ederim." Onlarla kimse ilgilenmiyordu. Bu sefer, Yusuf yalvardı:

"Ne yapacaksınız? Ne yapıyorsunuz?" Hasan Tahsin, gözlerinin içi gülerek arkada-

şının yüzüne baktı. Sol eli ile onun iki yanına sarkan ellerinden birini tuttu, sanki şaka eden bir sesle:

"Dövüşe başlıyoruz," dedi, "ben başlıyorum, siz devam edeceksiniz. Hakkını helal et". Yusuf'un dili tutulmuştu. Dumanlanan gözlerini etrafa gezdirdi. Şimdi bağırmalar, çağırmalar, alkışlar, Zito'lar göklere çıkıyordu. Askerler, rıhtıma dizilmişler, yürüyüşe hazırlanıyorlardı. Yusuf, güçlükle mırıldandı:

"Sizi... sizi ne yaparlar?... Hasan Tahsin, tek bir sesle cevap verdi:

"Biliyorum, beni paramparça edecekler. Ama ben de onların birkaçını parçalayacağım. Geri kalanını millet yok edecek, yurdumuzdan kovacak. "Yusuf donmuş kalmıştı. Şaşkınlığı geçmeden Hasan Tahsin, önündekilerden yol istedi. Kalabalıktan birkaç kişi ona ters ters baktılar. Bu sefer Hasan Tahsin bağırdı:

"Çekilin, elimde bomba var!..." Bir anda bu ses bütün sesleri bastırdı. O, etrafında çilyavrusu gibi dağılan kalabalığın içinden sağ elinde bomba, sol elinin işaret parmağını bombanın çengeline takmış, fırladı. On adım kadar koştu. Bir an şaşkın, duraklayan kalabalığın bakışları önünde bombayı Efzunların ortasına attı. Bomba, büyük bir gürültü ile patladı. Patlar patlamaz, şaşkınlıkla yerinden kıpırdayamayanlar yere yıkıldılar. Ortalık karıştı. Yunan askerleri darmağın oldular. Koşarken, püsküllleri uçuşuyordu. Kimisi halkın arasına saklandı, kimisi geminin merdivenlerine tırmandı. Bu sırada nakliye gemisinin güvertesinden bir yaylım ateş açıldı. Hasan Tahsin, birkaç saniye ayakta kalabildi. Dudaklarında bir tebessüm, yüzünde bir rahatlık vardı. Sonra, dizlerinin üzerine düştü. Daha sonra ellerini, avuçlarını açarak, kaldırım taşlarını tuttu. Yavaş yavaş yere kapandı. Sanki İzmir'i sımsıkı kollarının arasına almış, yurdumuzun topraklarına sarılmıştı.

Bundan ötesini görmemek için Yusuf, gözlerini kapadı. Kalabalık, askerler, leş kargaları gibi Hasan Tahsin'in ölüsü üzerine saldırdılar. Yusuf, yavaşça kalabalığın içinden sıyrıldı, arka yollardan Konak'a doğru hızlı hızlı yürümeye başladı. Bu yollarda kimseler yok gibiydi. Herkes, sahildeydi. Bir ara aksayan ayağında yanma hissetti. Pantalonunu çekti. Dizinin altında bir kan vardı. Hafif hafif sızlıyordu. Bir sıyrıktan ibaretti. Gemiden atılan kurşunlardan biri, dokunup geçmişti. Tekrar yürümeye başladı. Kulakları uğulduyor, gözleri kararıyordu. Titreyen dudaklarının arasından sanki bir başkası söylüyormuş gibi bir takım kelimeler dökülüyordu:

"Bu ayağımı kıramayacaksınız. Görürüz!..."

....

(Kalpaklılar, 1981)

İZMİR'İN İÇİNDE

Roman, 27 Mayıs 1960 öncesinde yaşanan kimi tecimsel ve siyasal gerçek olaylarla ilişkili değişik katmanlardan, özellikle burjuvadan, ilginç tipleri (kişileri) sergilemektedir.

....

Bir süredir, şirkette, bana karşı bütün memurların halinin, tutumunun değiştiğinin farkındayım: Merdivenlerde, koridorlarda önüme birisi çıksa, hemen toparlanıyor; hani neredeyse, Hamdi Beye, Hidayet Beye gösterilen saygıyı, nezaketi, bana da gösteriyordu. Doğrusu bu hal, beni çok sıkmaya başlamıştı. Eskiden benim yanımda rahat rahat konuşan, şakalaşan, dedikodu yapan memur arkadaşlar, daktilo kızlar, beni görünce, yapmacık bir ciddiyet takınmaya başladılar. İşin tuhafı, yaz sonundan beri her fırsatta boynuma sarılan Gülseren bile, aramıza bir mesafe koymuştu. Hele nişanımız kesinleşince, elimi bile tutmaya korkuyor, tuttuğu zaman da tir tir titrediğini hissediyordum. Daha daha asıl bu durumumuzdan Gülseren'in babası Hamdi Bey, pek memnun görünüyordu. Sık sık beni yanına çağırıyor, bizim büronun ilgisi olmayan işleri, kendisince önemli bulduğu işleri de bana havale ediyordu. Anladığıma göre, Uğur'a yaptıramadığı işleri, bana bir oğul gibi yaptırmaktan büyük bir memnunluk duyuyordu. Arasıra ağzından bir "oğlum" çıkıyordu ki babam duysa kıskanır...

Hidayet Beye gelince, bizim üç gün sonra çıkacağımız İstanbul gezisine çok büyük önem veriyordu. Gerçi Gülseren'le nişanımızla ilgili, bilmem ya da evlenmemizle ilgili bazı hazırlıklar gerekliymiş Ahter Hanıma göre. Önceleri, yalnız şu Zehra Hanımın hasta kocasının Sulhi Beyle yapacağı, bizimkilerin yardımcı olacağı yedek parça dükkânı işinin işlemi için ben, İstanbul'a gidecekken, sonradan Gülseren'le ilişkimiz nişana dek dönünce, annesi de bizimle gelmeye kalkışmıştı. Uğur da işsizlikten, bir gezi olsun diye, bize katılmaya karar vermişti. Hamdi Bey de bir ara, birkaç gün için arkamızdan İstanbul'a gelecek, yılbaşı gecesini hep birlikte geçirecektik. Bu durumda Hamdi Beyin Ahter Hanımın eski evlâtlığı Zehra'nın Heybeliada'da yatan kocası Rasim Beyin işi, ikinci plâna düşmüştü. Ne ki Hasip Bey, belli belirsiz gülümsüyordu. Onun böyle gülümsemesini de bilirim, her zaman çeşitli anlamlar vardır. O, gülümsedi mi herhangi bir konuda; hemen kuşkulanmak gerekir... Aklıma çeşitli biçimsiz düşüncelerin arasında, Hidayet Beyin Zehra ile bir ilişkisi olup olmadığı da gelmiyor değildi... Ama böyle bir kuşkuyu güçlendirecek bir neden de göremiyordum. Ola ki çok gizli bir ilişkiyi yürütüyorlardı. Geçen gün bu kuşkularımdan Hasip Beye söz ettim. Şöyle bir elini salladı; "adam sende! pek kurcalama.. bu işte senin vicdanını rahatsız edecek birşey yok" dedi, "Sen zavallı bir hastaya, onun karısına, çocuklarına yardım edeceksin, onların geleceklerini sağlayacaksın... Bu da birkaç kâğıdı imzalatmaktan öteye gidecek bir iş değil. Memur adamsın, işin kâğıt götürüp getirmek, kâğıt imzalatmak... Üst yaka-

sına kulak asma!" İyi hoş ya; niçin beni seçmişlerdi şu yedek parça dükkânınm açılış hazırlıklarını tamamlamak için? Yoksa Gülseren'le birlikte bir İstanbul gezisi yapalım diye mi? Elbette annesi de arkamıza düşüyordu nişan hazırlığı diye... En iyimser bir düşünceyle oldu bittinin bu yönde geliştiğine karar verdim. Sonra Hasip Bey, bir söz etmişti: "Ola ki günün birinde bu yedek parça dükkânı için nasıl kuruldu? diye sana bir soru sorarlar. Nasıl, niçin kurulduğunu hiçbir zaman bilemeyeceksin. E.. memur olarak kâğıt imzalatmak da bir suç değildir; kendin imzalamadıktan sonra..." Doğrusu bu karışık sözlerin içinden çıkamıyordum; oluruna bıraktım.

Bugün de masama oturmuş, iki milyondan fazla tutan döviz kâğıtlarını, çekleri, gideceği, yatacağı bankalara göre ayırıyordum. Hasip Bey, suratı asık, önündeki deftere eğilmiş, birşeyler yazıyordu. Durmadan da cıgaranın birini söndürüp birini yakıyordu. Hasip Beyi pek böyle görmeye alışık değildim. Her zaman güler yüzlü bir hali vardı. Camlı odadan, Fatma Hanımdan da bir ses, makine sesi gelmiyordu. Gözümün ona takıldığı bir sırada Hasip Bey, birden başını defterden kaldırdı. Gözgöze geldik. Gülümsedi sonunda Hasip Bey,

"O kâğıtları, çekleri getir; şu kasaya kitleyelim. Bugün vakit geçti; yarın gerekeni yaparsın..." dedi. Canıma minnet fırladım yerimden. Şef, kasayı kitlerken söylendi:

"Bakalım senin yerine patronlar ne biçim adam bulacaklar... Herkese kolay kolay senin işini vermezler. Ben de olsam vermem. Bakarsın herif, birkaç milyonu çantaya koyup sırra kadem basar... Asıl dert, bir de senin işini de bana yüklemeye kalkarlarsa, işte o zaman benden paso! İstifamı basarım. Bu yaştan sonra elin milyonları için banka banka, kambiyo dairelerinde sürtemem..."

"Bana ne olmuş, oluyor Hasip Bey?"

"Senin işler, yıldırım hızıyla yürüyor evlât. Gülseren Hanımla başın tatlı derde girdi say; senin yakanı bırakmıyor. Amcası Hidayet Beyefendi bir yana, Gülseren Hanımın babasının da muhabbeti, baba muhabbet,, sana karşı güngünden artmakta. Hiçbir işe, Uğur'la birlikte kuracağınız plastik fabrikasına verdiği önemi vermiyor. Elbette bunun çeşitli nedeni var: Kızını, seni düşündüğü değin, oğlunu da düşünüyor. Onu, bir baltaya sap olsun istiyor. Görmüyor musun, durmadan sizin fabrika için toplantılar yapıyoruz. Şimdi de her ne bahaneyle olursa olsun İstanbul gezisi... Bütün bunlar ne demektir Emme? Yardımcımı yitirdim demek değil midir?" Hasip Bey, bir cıgara daha yaktı: "Şu kurduğunuz fabrikaya beni muhasebeci olarak alamaz mısın? Şuradan kurtulayım..."

"Bu da söz mü Hasip Bey, seve seve... ne var ki Hidayet Bey yakanı bırakmaz."

"Bırakmaz doğru... 1960 yazının ortalarına doğru sizin fabrika işletmeye açılır. İstanbul dönüşü sizlere çok iş var. Uğur Beyimiz de nedense canlandı; Halkapınar'daki arsanın alım işiyle uğraşıyor. Ben, ne de olsa kurulmuş bir fabrikada iş görebilecek bir adamım. Oğlum Cahit, mühendis olduğu için, sizin fabrikanızın kuruluşuna yardım edebilir. Edebilir ne demek, kurar fabrikayı..."

Birden şaşırdım:

"Oğlunuz Cahit, doğuda petrol mühendisi olarak devlet görevinde değil miydi?"

"Öyleydi..." diye Hasip Bey, içini çekti, "Şimdi bu işten çıktı." Hasip Beyin üzün-

tüsünü, sıkıntısını birden anlayıverdim. Onu hiçbir zaman böylesine tedirgin görmemiştim. Teselli etmem gerektiğini anlıyordum. En iyisi konunun üzerinde durmaktı:

"Bana kalırsa Hasip Bey, bir petrol mühendisi için plastik işleri, çocuk oyuncağıdır. Zaten çocuklara oyuncak, ev hanımlarına kap kacak yapacağız ilk ağızda. Plastik boru gibi şeyler de var yapacağımız ama önce bir deneme dönemi geçireceğiz. Bence Cahit, bu iş için en yetkili kişi. Fabrikanın yapısından, makinelerinin kuruluşuna dek, göreceksiniz, Uğur, bütün işi onun üstüne yıkar. Zaten, "Yahu Emre, bu işin altından nasıl kalkacağız?" diye sorup duruyordu. Şimdi bir söylersem, çok sevinecek... Ben de elbette Cahit'i yalnız bırakmam; bütün gücümle ona yardım ederim. Aslına bakarsanız, biz, çalışacağız; onlara para koyacaklar."

Hasip Beyin yüzü aydınlandı. Derin, rahat bir soluk aldı. Onun bu hali, beni düşündürüyordu. Oğlunun işinden çıkarılmasının nedenini sormak istedim; soramadım. O, kısık bir sesle söze girişti:

"Sen Emre, bir de Cahit olunca bu işin içinde; fabrikanız dalaverasız bir fabrika olacak demektir."

"Bu huyunuzu bilirim aziz şefim; bir iş söz konusu oldu mu, hemen o işte bir dalavera kokusu sezersiniz..."

"Bak oğlum Emre, bizim memleketin düzeninde kurulan her işte, muhakkak bir bit yeniği arayacaksın. Deneylerim, görgülerim bu konuda beni yanıltmaz. Hele iş, ticaret işi olursa, toptan hileciliktir!" Hasip Bey, şöyle bir durup düşündü. Sonra bir öneride bulundu: "Bu sözlerimi sana isbatlamak isterim. Değil özel girişimde, devletin yaptığı ticarete benzer işlerde bile, çıkar söz konusu oldu mu, devlet de dolandırılmaya kalkışılıyor. Bu konuda rezilliğin nereye değin vardığını, bize gelip bir kahvemizi iç de gör... İş saati bitiyor zaten. Vaktin var mı bizim fakir haneye dek bir uzanalım?"

İyice meraklandım. Anladım ki Hasip Bey, beni oğlu ile tanıştırmak istiyor:

"Memnuniyetle gelirim. Hiçbir işim yok. Yalnız biz, buradan çıkana değin telefon çalarsa, vereceğiniz ustalıklı karşılığı, yalanı hemen hazırlamanız gerek..."

Hasip Bey, güldü:

"Hiç merak etme.. Ben, gençliğimde çok hanım kız atlatmışımdır..." Hasip Bey, bu sözü ederken, Fatma Hanım, camlı odasından kahkaha ile gülerek çıktı:

"Bakıyorum sayın şefim, pek yüksekten atmaya başladınız!"

"Hanımlar konusunda mı?"

"E.. başka konuda pek attığınızı duymadım da..."

"Sen, Fatma Hanım kızım, dünkü çocuksun. Benim gençliğimi nereden bileceksin?"

"Ayol sizin gençliğinizde kadınların yüzü kapalıydı."

"Ya.. işte bak cahilliğin nasıl da meydana çıkıyor. Bütün kızların yüzlerini görmek bizim gençliğimizde çok zordu. Ama ne de olsa, bu zorluk, bizim ne değin ustalıkla iş görmemizi ispatlamaz mı?"

Ben söze karıştım:

"Her devrin, her zorluğun, kendisine özgü bir raconu vardır Fatma Hanım!"

"Peki, kabul ettim. Hasip Beyin gençliğini düşünüyorum da.." Hasip Bey, sözünü kesti:

"Bırak Allah aşkma şakayı Fatma Kızım, bugün hiç keyfim yok."

"Peki Hasip Bey, beşten sonra bugün çalışmayacağız demek?" diye Fatma Hanım ciddileşti. Bugünlerde beşe değin şirkette pek kaldığım yoktu. Şaştım:

"Siz, niye bugünlerde beşten sonra da çalışıyorsunuz?"

"A.. haberiniz yok mu? Uzun zamandan beri, babanızın anılarının bir bölümünü eski harflerden Hasip Bey, okuyor; ben de makineyle yazıyorum. Ama severek yazıyorum; roman gibi..."

Hasip Beyin canı sıkıldı Fatma Hanımın bu gevezeliğine:

"Olmadı Fatma Hanım, olmadı! Hidayet Bey, hem Emre'ye, hem de babası sayın Albayımız Nazif Beyefendiye bir sürpriz yapmak istiyordu."

"Hay Allah boş bulundum... Ama Emre, babasına söylemez. Ne yazık ki Hidayet Bey, Albayın elinden bazı bölümleri alabilmiş. Anıların hepsini seve seve yazardım." Hasip Bey aldı sözü:

"Hele şu bölümü bitirelim. Üst yakasını da Albayımızdan alırız. Hidayet Bey, ille kitap olmalı bu anılar diyor ki haklı."

Gerek Hasip Beyin, gerekse Fatma Hanımın, hiç şikâyet etmeden babamın anılarını yazmaları, beni çok şaşırttı. Gerçekten anılar, ilginç olabilirdi ya, belki de benim hatırım da karışıyordu bu işe... Basbayağı sevindim. On beş gün filân oluyordu galiba, Koryürek ailesi, annemi, babamı evimizde ziyarete gelmişti. Bir cumartesi gününün akşam vaktiydi. Annem, iki gün uğraşıp yemekler hazırlamıştı. Hepbirlikte yemek yemiş, gecenin geç saatlerine dek oturmuştuk. Gülseren, sevinç içinde, bizim evin kızıymış (!) gibi, anneme yardım etmişti; ortalıkta fır dönmüştü. Bu arada gayetle derin sohbetlere dalınmış, Hidayet Bey, ne yapmışsa yapmış babamın yazdığı anılarından kalın bir defteri, okumak için elinden almıştı. Demek okuduktan sonra Hasip Beye vermişti yazılması için. O gece için Albay Tınaztepe'nin verdiği notu anımsıyorum; askerce nottu bu. Herkese sicil vermişti sanki: Hamdi Bey, alaturka bir tüccardı. Hidayet Bey, çok bilirim züppesiydi. Ahter Hanım, bütün gösterişçiliğine karşın, kocası Hamdi Beye bağlı bir hanımdı. Kızları Gülseren'e gelince, "eh" diyordu babam gülümseyerek, "bize gelin gelirse, adam ederiz (!)" Bir an bu düşüncelerle duraklamışım. Bir de her türlü işe, herkese, her olaya, alaylı gözle bakan bizim daktilomuz Fatma Hanımın, babamın anılarını ciddiye alması, nedense beni sevindirdi. Beni bir şey daha sevindirdi: Babamın anılarını okuyabilecektim. Hasip Bey,

"Bugün beşten sonra çalışmayacağız Fatma Hanım, istersen şimdiden gidebilirsin..." dedi. Fatma Hanım, sabununu, havlusunu aldı. Gitti ellerini yıkadı geldi. Çarçabuk hazırlanıp çıktı. Ona, "güle güle" derken toparlandım. Hasip Beye sordum:

"Babamın anıları için Hidyaet Beyin neler düşündüğünü anlayabildiniz mi? Size birşey söyledi mi?"

Hasip Bey, çekmeleri kitliyor, kasanın kilidini yokluyordu. Şöyle bir durup yüzüme baktı. Kır saçlarını eliyle bir karıştırdı. İçtenlike parlayan gözleri yüzümde dolaştı:

"Hidayet Beyle, Albay Nazif Bey, başka başka dünyaların adamları, Albayla henüz tanışmak olanağını bulamadım ama anılarından kendisini bir hayli tanımış oldum. Hidayet Bey de meydanda! Birbirleri hakkında, ya da birbirlerinin geçmişi hakkında ne düşünürler kestirilebilir mi?"

Hasip Bey, haklıydı. Hem de çok anlayışlı, kendisine göre, bilgili insanları iyi tanıyan bir kişiydi. Zaten onun bu halinden ötürü kendisine her zaman saygı duyarım. Yine düşünmüş kalmışım ya, telefonun zili, beni yerimden sıçrattı. Hasip Bey, uzanırken telefona, bana göz kırptı. Konuşmaya başladı. Gülseren'di elbette; Bizim durmadan telefonla haberleşmemizden, ilk telefonu açan Hasip Bey olduğu için, onunla oldukça yakın bir dostluk kurmasına yol açmıştı. Bu kez de, Hasip Bey: "Buyur Gülseren Hanım kızım," diye söze başladı; "nasılsınız? oh oh! memnun oldum.. Ne yazık ki Emre, onbeş dakika önce çıktı. Ya öyle oldu işte... Ama akşama size ya uğrayacağını, ya da telefon edeceğini ima etti... İma canım, hani ben öyle anlar gibi oldum! Elbette gelmezse, muhakkak telefon eder. Aksi halde, izin verirsen, yarın sabah ben bir güzel haşlarım olur biter... Tamam! Güle güle kızım.. teşekkürler..." Bana döndü:

"Nasılım yalan kıvırmakta?"

"Fatma hanım, burada olacaktı ki görsün!" İkimiz de kahkahayı bastık. Kalktık, paltolarımızı giydik yola çıkmak için.

Gülseren, bana kızacaktı; neredeydin? Beni aramadın? filân diyecekti ya, ne olursa olsun, şefim Hasip Demiroğlu'nu kıramazdım. Sonra onun beni, böyle evine çağırmasında önemli bir neden olsa gerek diye düşünüyordum. Her zaman, Gülseren'le ilişkimizi bilmeden de, bana karşı bir şef, bir emreden kişi gibi davranmamıştı. Bir oğul, bir arkadaş gibi konuşurdu benimle.

Şirketten çıkınca, Pasaport vapur iskelesine doğru, ağır ağır yürümeye başladık. Hava iyiden iyiye soğuktu. Hasip Bey, paltosunun yakasını kaldırmış, şapkasını kaşlarına değin çekmişti. Boyu, neredeyse benim boyuma yaklaşıyor, hani yürürken de benim değin genç görünüyordu. Yalnız halinde bir tedirginlik, bir sıkıntı vardı. Bu hali gittikçe artıyordu.

İskeleye geldiğimizde saat tam beşti. Hasip Bey, "vapur beşi çeyrek geçedir; hani tarifeye göre on yediyi on beş geçe..." diye söylenerek iki yakasına bakınmaya başladı. Az sonra kalabalığı yararak Avukat Suphi beyin bize doğru yaklaştığını gördüm. Soluk soluğa, biraz da telâşlı telâşlı söylendi:

"Vapuru kaçıracağım diye korktum. Milletin ağzını kapamak zor. Bir geliyorlar yazıhaneye birader, bir dertleri mi var; on kere al baştan anlatıyorlar. E... müşteri, yeter, anladık diyemezsin..."

"İyi, vaktinde kurtulmuşsun.. ben, biletleri alayım.." diye Hasip Bey, gişeye yürüdü, sıraya girdi. Suphi Bey, şöyle beni tepeden tırnağa süzdü:

"Şampiyonumuz nasıl?"

(İzmir'in İçinde, 1976)

PERİDE CELAL
(1915)

İstanbul doğumlu olan Peride Celal, Fransız Lisesi'nde okudu. İsviçre'de Bern Ataşeliği sekreterliği yaptı. Yurda dönüşünde, Basın Yayın Kurumu ve Yeni İstanbul gazetesinde görev aldı...

Değişik gazetelerde yayımladığı, öyküler, röportaj ve tefrika romanlarıyla tanınan Peride Celal, yazınsal nitelikli romanlarını, kendisi, *Üç Kadının Romanı* (1954) 'yla başlatır. "*Roman ve öykülerinde İstanbul'un aydın ve zengin kesimini, zengin bir gözlem gücüyle, gerçekçi, yalın ve yer yer hüzünlü bir dille anlattı*" (YKAN)

Romanlar: **Kırkıncı Oda** (1958), **Gecenin Ucundaki Işık** (1963), **Güz Şarkısı** (1966), **Evli Bir Kadının Günlüğünden (1971), Üç Yirmi Dört Saat** (1977), **Kurtlar** (1990)...

Öyküler: **Jaguar** (1978), **Bir Hanımefendinin Ölümü** (1981), **Pay Kavgası** (1985), **Mektup** (1995), **Melahat Hanım'ın Düzenli Yaşamı** (1999)...

ÖDÜL: 1977 Sedat Simavi V. Ed. Ö. *Üç Kadın*
1991 Orhan Kemal Roman Armağanı *Kurtlar*

ÜÇ YİRMİDÖRT SAAT

Yaşlı bir hasta olan Dilber'in hastanedeki üç günlük bakım süresinde, onun anıları ile beklenenler ... sonra, evinde büyüttüğü, şimdi yardımcısı (refakatçısı) olan kızı Fatma'nın yaşamıyla ilgili anımsamalar... öykülenir.

Fatma uyandığında annesi çoktan çıkmıştı. Sabahlığını omuzlarına alıp, mutbağa koştu. Posbıyık bir türkü tutturmuş, sebze ayıklıyordu. Onu görünce yüzü açıldı, güldü.

– Masaya koydum her şeyi, size çay getireyim!

Hayvan herif, umurunda değil Dilber'in hastalığı, bayram ediyor! diye, sırtını döndü Fatma. Buzdolabını açtı.

– Süt yok mu bana?

– Unutmuşum, bağışla! dedi, Posbıyık, akşama alırım.

Söylendi öfkeyle Fatma:

– Dilber olsa unutmazdı!

Kendi eliyle koydu çayını, arka arkaya iki fincan içti. Banyoya koştu. Yüzünü aynada görünce hoşlanmadı. Gece çok ağladığı için gözlerinin altı şişmişti. Ne budalayım! diye düşündü. Öfkesi düşmüştü. Ağladığı için kızıyordu kendi kendine. Beni başından savıp hanım dostu ile gidecek, ben de matemini tutacağım! Yüreği kinle dolu, taş gibi ağırdı.

Giyindi, çabucak, annesinin odasına geçti.

Gösterişsiz döşenmişti oda. Bir küçük divan, kitaplıklar, duvarda birkaç resim, mavi perdelerin renginde, hafif kuştüyü yorgan.

Annesi güzelle ucuzu birleştirmeyi bilirdi. Giysi dolabını açıp boy aynasında kendine baktı Fatma. Pantolonunu iyi ütülememişti Posbıyık, bluzunun bir düğmesi eksikti. Çekmeleri açıp kapadı, düğmesini dikmek için iplik aradı. Annesinin aynası önünde pudralandı yüzünün beyazlığını örtmek için. Hıncından kokusunu hiç sevmediği annesinin pahalı, Avrupa kolonyasından bol bol süründü, her yanı karıştırıp, törpü aradı. Kırılmış tırnağını törpüledi.

Dışarda Posbıyık bağırıyordu:

– Gene karıştırma odasını! kızacak, ben yaptım sanıyor.

– Hayvan! diye, bağırdı Fatma. Hayvan!

Aynalı dolabı, çekmeleri açık unutup, kendi odasına geçti. Cıgarasını arandı. Çantasını omzuna asıp Posbıyık'ın yüzünü görmemek için mutbağa uğramadan kapıyı kırar gibi çekip fırladı dışarı. hastaneye geç kaldığı için taksi durağına doğru koşmaya başladı.

Hastanenin bahçesine girdiğinde ön avlu özel araba doluydu. Kapıcıya tanıyarak selâm verdi. Salonda bekleyenler vardı. Telefoncu kız, odasının önünde, elini kapıya dayamış şakır şakır sakız çiğniyordu. Hastabakıcıların doktorların arasından kimsenin yüzüne bakmadan geçti, merdivenleri hızla çıktı. Bir gün önce olduğu gibi sıkıntı, korku yüreğine oturmuştu. Nasıl dayanacağım! Diye düşünüyordu..

Kat hastabakıcısı yerindeydi. Camın arkasında bir başka hastabakıcı ile konuşuyordu. Onu görünce ilgilendi:

– Hoş geldin güzelim!

Yüzü dinlenmiş, boyaları taze! Gözleri kıvançla parlıyordu.

Onun kendisi ile senli-benli olmasına kızarak bir,

– Günaydın! savurdu Fatma.

Pijamalı, esmer adam, Adanalıların kapısının önünde durmuş sırıtıyordu. Selâmlaştılar. Fıtığı patlayan hastanın karısı ile çarpışmamak için yana çekildi Fatma.

– Günaydın! dedi, kadın. Size müjde, nine çok iyi! Ayşe hemşire gitti, ben sık sık uğradım, konuştuk. Ne küçücük şey, ne de tatlı!

Fatma sormadan, kocasından haber verdi:

– Sarılık değilmiş, üre de çok az, haftaya çıkarsınız dedi, doktor. Çal, çal, gelmezler! Gidip biraz limonata isteyeyim bari!

Dilber iyiymiş! Yüzü açılıverdi Fatma'nın.

– Sağolun! dedi.

Birçok odalar gibi, burnunu kestiren artistin odasının kapısı açıktı. Pembeler içinde, sarışın bir kadın gördü Fatma. Kadının burnu, başı sarılıydı. Gözlerinin altı şişmişti, mosmor. Çiçek doluydu oda. Kara bıyıklı, yağlı yüzü bir adam, yatağının ucuna oturmuş, bir şeyler anlatıyordu kadına.

Dilber'in odasına girerken arkadan bir ses duydu.

– Günaydın küçükhanım!

Adanalı mühendisti. Esmer, pijamalı adam, mühendisin peşinde yaklaştı.

– Günaydın! diye, yanıt verdi isteksiz Fatma.

Adanalı, yanındakini tanıttı. Bursalıymış adam, havlu dükkânı varmış. Prostattan ameliyat olacakmış. Karısı gelecekmiş ameliyata. Bir solukta anlattı hikâyesini pijamalı. Öbürü, Fatma'nın sinirlendiğini anlamışçasına lâfa karıştı.

– Nine iyi! dedi. Sabah uğrayıp hatırını sordum.

– Sağolun! dedi Fatma.

Ekledi arkadan,

– Geç kaldım bu sabah biraz, kusura bakmayın...

İki adama sırtını dönüp, girdi kapıdan içeri.

Dilber'in bir gün önceye göre gerçekten çok daha iyi olduğunu görmek şaşırttı onu. Sevinç doldu içi. Gazetelerini, kitabını koltuğa atıp, yaklaştı karyolaya.

Bir şey söylemedi Dilber. Başını yapıdan yana çevirmiş, karşı apartmanın parmaklıklarını boyayan boyacıları seyrediyordu. Üzerine eğildi Fatma.

– Ne o, dargın mıyız?

Başını çevirmeden söylendi Dilber:

– Geç kaldın! Kızcağız saatlarca bekledi seni!

Başlıyoruz! diye, öfkesini yenmeye çalıştı Fatma.

– Uyuya kalmışım, saati de kurmayı unuttum!

Arkaüstü yatıyordu her zamanki gibi Dilber. Yavaşça başını çevirdi. Geceliği değiştirilmiş, saçları taranmış, örgüsü örülüp, tepesine renkli bir kurdele ile bağlanmış. Yüzü soluk ama canlıydı, gözleri de öyle.

Oda bir gün önceye göre çok daha temizdi. Her şey yerli yerine konup toparlanmıştı. Tekerlekli servis masasının üzerine pamuk kavanozu, kolonya, temiz bezler sıralanmıştı. Bir masanın üzerinde pembe güller vardı. Renkli, küçük taşlar gördü bir başka masada Fatma.

Kimse beni sevmiyor! diye, düşündü Dilber bile! İçi çöküverdi.

Ahmet'le konuşmuş!

Dostuyla Marmaris'e yerleşmeye gidecekmiş!

Butiği satacakmış!

Birine açmak içini? Neye yarardı! Daha sonra Ahmet'le konuştuğunda? Evet belki ona anlatacaktı. Neyi? "Beni başından atıyor!" diyebilir miyim? "Annemden nefret ediyorum!" diyebilir miyim?

Akşamki çatışmayı, annesini, Ahmet'i bir kenara itip kıvançlı, görünmeye çabaladı.

– Dalboroş iyisin bakıyorum!

– Ne iyiliği! dedi, Dilber.

Bir gün önceye göre, sesi de daha canlıydı.

Her şey karmakarışık, her şey birden bozuluyor, neden ama? diye, sordu kendi kendine Fatma.

– Valla iyisin! Yüzün, gözlerin! Saçlarına bak, ne güzel taramışlar!

"Ahmet'i bırakma, Ahmet'i kaçırma elinden!" Ne demekti bu! Ahmet'den başkası beni istemez mi sanıyor? Ne sanıyor, ne sanıyor!

Yalancı gülüşü içinde, gözleri parlıyordu öfkeli Fatma'nın.

– Neden başını çeviriyorsun! Sen de mi beni istemiyorsun? Kurdeleni sevsinler, ne güzel yaraşmış!

Sesi titriyordu. Kendi kendisine acımaya başlamıştı.

Başını çevirdi Dilber.

– Saçımı o kız taradı, dedi. Kurdele de onun. İyi kız, çok iyi!

Konuşmayı kesmemek için ilgilenir göründü Fatma.

– Gece kalan mı?

– Gece kalan, dedi, Dilber. Sabahtan beri öyle şeyler oldu burada!

Bir ara Ahmet'i aramalıyım! diye, düşündü Fatma. Bir hafta sonra gitmek ne demekmiş! Benden kaçıyor aklınca, budala!

Gülmeye çabalıyordu.

– Neler oldu Bibişim?

İlgisizliğini sezmişçesine içini çekti Dilber. Gözlerini kaçırdı gözlerinden.

– Doktor geldi. Canımı acıttı fena halde. İğneler, durmadan iğneler! Gelip gelip basıyorlar iğneyi. Burnumda bu meret, ayrı sıkıntı.

Fatma "Meret"in ucunun indiği kavanoza baktı, yarıya kadar yeşil sıvı doluydu.

– Nah böyle taslarla kan çıktı karnımdan! dedi Dilber.

– Senin iyiliğin için! Pansımanı değiştirmiş olacaklar.

– Benim kız değiştirdi gece, hiç acıtmadı ama!

Bacakları hep öyle örtülerin dışında, iki yana devrilmiş duruyordu. Karnı biraz inmiş gördündü Fatma'ya. Serom şişesine baktı, yarıdaydı.

– Bir şey istiyor musun? diye, sordu yavaşça.

Gece dolabın üzerinde beyaz bir çanak vardı. Kapağını kaldırıp bakınca yarıya inmiş muhallebi olduğunu gördü, şaşırdı.

– Muhallebi vermişler sana! dedi.

– Kız geldi aldı. Çok yalvardı, birkaç kaşık yedim hatırı kalmasın diye.

– Ona iyice kanın kaynadı bakıyorum!

– O da benim gibi Ayşe, o da benim gibi öksüzün biri.

– İstersen ben de Ayşe derim sana?

Dudak büktü Dilber, bir şey söylemedi.

– Bir şey ister misin, biraz çay, ıhlamur?

– Sakın, sakın! diye, telâşlandı Dilber. Yediğimde ağrı başlıyor karnımda.

Sabırlı görünmeye çabaladı Fatma.

– Başka bir isteğin var mı?

– Mendili kolonyaya batır, alnıma koy! Ayşe öyle yaptı gece, rahatladım biraz.

Yastığının yanındaki mendili aldı Fatma, kolonyayla ıslattı. Katlayıp alnına koydu.

– Şimdi iyi dedi Dilber.

Fatma, koltuğuna oturdu. Bekçilik başlıyor! diye düşündü. Kolonya kokusu odaya yayılmıştı. En sevmediği kokuydu. Küsmüş gözlerini kaçırıp duran o kocamış kadın, çiş kesesi, mide salgısı, lastik boruların sallandığı o karyola! Karabasan gibi ürkütücüydü hepsi.

Gözlerini kapamıştı Dilber. Uyumadığı, zaman zaman aralayıp bakmasından belliydi.

Eskiden olsa! diye düşündü Fatma. Eskiden yüzüme bakar bakmaz anlardı. "Kız neyin var, yüzün gözün karmakarışık!" diye, sorguya çekerdi, yatıştırmaya kalkardı beni!

Yapayalnızım! Akşamdanberi kafasında dönüp dolaşıyordu bu düşünce. Sabah uyanır uyanmaz, gözlerini açtığında göğsüne vurulmuşçasına irkilmişti.

"– Seni sevgimle kuşatıp, çevreni daraltmaktan kaçındım!"

"– Seni kendime saklayıp hapsetmekten çekindim!"

"– Seni durmadan özgürlüğe iteledim!"

Palavra, edebiyat!

Kaçıp gideceği, bırakacağı için, özrüne kılıf geçirmek bir çeşit!

Beni çıkmaza sürerek!

....

(Üç Yirmidört Saat, 1977)

FAHRİ ERDİNÇ
(1917 – 1986)

Akhisar doğumlu olan Fahri Erdinç, Balıkesir İlköğretmen Okulu'nu bitirdi (1936).Bir süre köy okullarında öğretmenlik yaptı. Ankara Devlet Konsevatuavarı Tiyatro Bölümü'nde öğrenim gördü(1938). Ankara Radyosu Tiyatrosu'nda çalıştı. Bir ara tutuklandı. 1949'dan sonra Bulgaristan'da yaşamını sürdürdü. (Ö.1986)

Şiirle yazmaya başlayan Erdinç, 1940'lı yıllarda değişik dergilerde yayımlanan öyküleriyle tanındı. Sosyalist görüşü benimsemişti. Öyküleri dışında, romanları ve anıları ile Ankara Radyosu'nda yayımlanan oyunları bulunuyordu.

Öyküler: **Akrepler** (1952), **Memleketimi Anlatıyorum** (1960), **Diriler Mezarlığı** (1964), **Canlı Barikat** (1973), **Türkiye Hikâyeleri** (1976)...

Romanlar: **Ali'nin Biri** (1958), **Acı Lokma** (1959), **Kore Nire** (1966)...

Seçilen örüler*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

TARIK BUĞRA
(1918 – 1994)

Akşehir doğumlu (22 Aralık), Erzurumlu yargıç Mehmet Nazım Beyin oğlu olan Tarık Buğra, ilköğrenimini Akşehir'de yaptı. Ortaöğrenimine İstanbul'da başladı, Konya Lisesi'ni bitirdi (1936). İstanbul Tıp, Hukuk ve Edebiyat fakültelerinde öğrenime başladı; hiçbirini bitiremedi. Değişik işlerde çalıştıktan sonra gazeteciliğe yöneldi: Öğrenciliğinde Milliyet gazetesine fıkra ve sanat yazıları yazıyordu. 1947'de Akşehir'de Nasrettin Hoca gazetesini çıkardı. İstanbul'da gazeteciliğini sürdürdü; 1951'den sonra Milliyet, Yeni Gün, Vatan, Türkiye Spor, Yeni İstanbul gazetelerinde yazıişleri müdürlüğü yaptı. Haber gazetesinde çalıştı (1959-64). Yol dergisini çıkardı. 1969'dan sonra Tercüman gazetesinde Fıkralar yazdı. (Ö. 26 Şubat)

Öykü, roman, oyun ve başka düzyazı türlerinde yazan Tarık Buğra, genellikle, kişilerinin iç dünyasına yönelerek öykülemeye bir yenilik getirmek; değişik tipler çizmek isteyen; ancak gelenekselden ayrılamayan yazarlarımızdandır.

Öyküler: **Oğlumuz** (1949), **Yarın Diye Bir Şey Yoktur** (1952), **İki Uyku Arasında** (1954), **Hikâyeler** (1969)...

Romanlar: **Siyah Kehribar** (1955), **Küçük Ağa** (1964), **Küçük Ağa Ankara'da** (1966), **İbişin Rüyası** (1970), **Firavun İmanı** (1975), **Dönemeçte** (1978), **Gençliğim Eyvah** (1979), **Yalnızlar** (1981), **Osmancık** (1983), **Yağmur Beklerken** (1989), **Dünyanın En Pis Sokağı** (1989)...

KÜÇÜK AĞA

Küçük Ağa, Akşehir'e gönderilen padişah ve halife yanlısı, önce Kuva-yı Milliyeci'lere karşı çıkan; Ankara'dan vurulması buyruğu gelince, bir çeteye sığındıktan, savaşçı bir yiğit olduktan sonra, Çerkes Ethem'lerin çetelerine katılan genç vaız "İstanbullu Hoca"dır (Mehmet Reşit Efendi).

Küçük Ağa, Akşehir'e gelince, oradan evlenmiş, çocuğu olacağı sırada Akşehir'den ayrılarak çeteci olmuştur.

Kuva-yı Milliyeci'ler, çetede müfrezebaşı olan Küçük Ağa'yı yakalaması görevini, Birinci Dünya Savaşı'nda sakat kalan Çolak Salih'e verirler. Küçük Ağa, sağduyusuyla yavaş yavaş Ulusal Kurtuluş savaşını benimseyecektir...

"Küçük Ağa Ankara"da ise, Küçük Ağa'nın Çerkes Ethem'e karşı savaşı; Akşehir'e dönememesi sonucu karısının bir yaşlıyla evlenişinin öyküsüdür.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK İHANET

Tevfik Bey'in küfürleri Küçük Ağa'nın kulaklarında bütün gece gümbürdedi durdu. Arada sırada, sanki kapkara bulutlar parçalanmış, mavi bir parça ışıldamış gibi dost, sevgi dolu cümle de kulaklarında yeniden ses buluyordu.

"– Küçük Ağa'ya tez döşek serin. Burada yat Küçük Ağa, dinlen, yarın kendine gel ki görüşüp konuşalım!"

Ve Kazanmak, elden kaçırmamak isteyen sokuluş, hem de Tevfik Beyin öfke için var olan mizacını kenara iten sokuluş ve kazanma isteği.

"– Kafası işleyen bir sen varsın yanımda!...

Sonra Küçük Ağa iyice ısıtılmış odadaki pufla yatağa girmiş, yün yorganların dinlendirici, yatıştırıcı ağırlığına kavuşmuştu. Yarım saatçığa sığan, fakat biri ötekilerden, ötekiler de birbirinden tehlikeli ve hepsi de bir ölüm-kalım netamesi taşıyan zincirleme olaylardan sonra bu yatak, bu yorganlar ve bu ısıtılmış oda, kısık lambanın esmer, turuncu aydınlığı ile tam bir sığınak idi.

Küçük Ağa –İstanbullu Hoca– şeriatın mübah gördüğü harp hilesinin en büyüğünü, en netamelisini oynuyordu. Oyun bitmemişti, bütün tehlikeleri ile devam ediyordu, bir küçük başarısızlık birkaç saat önce kazanılanları bozgun haline getirebilirdi.

Küçük Ağa olup bitenleri bir kez daha, hem de kırıntılarına kadar aklından geçirdi.

Pehlivan ile adamlarının temizlenmesi tam manasıyla mükemmel olmuştu, geride hiçbir iz bırakmamışlardı. Küçük Ağa bundan emindi. Fakat Topal İsmail'in işinde tereddütleri vardı. Çıradan çıkan yangın büyük bir şans olmuştu. Ateş yakar ve yok eder. Fakat eve girip çıkarken bir gören olmuşsa, Tevfik Bey de bunu öğrenirse ne olacaktı?

"Kim görecekmiş yahu!"

Bu noktayı da aşınca bütün mesele ertesi günü ayarlamaktan, Tevfik Beyi zerrece olsun kuşkuya düşürmekten ibaret kalıyordu. Bunu da –Allah'ın izniyle – becereceğine emindi.

"– O kolay. Fakat, ahh, Tevfik Beyi doğru yola getirmenin bir imkânı olsaydı!...

Küçük Ağa kafasını zorluyor, ama bir açık kapı bulamıyor, göremiyordu. Tevfik Bey, ağası Etem ve kardeşi Reşit Beylerle zarını atmış, kendisini kaderin eline teslim etmişdi Küçük Ağanın yapıp yapabileceği, bu kaderin kalleş oyunundan mümkün olduğu kadar çok şey kurtarmaktan ibaretti. Çerkez kardeşlerin ihanetinden doğacak sarsıntıyı hafifletmek de büyük bir şeydi. Bunu başaracağına inanıyordu. Canının tehlikede olduğunu aklına bile getirmedi.

Gece ilerliyor, göz kapakları ağırlaşıyor, kolundaki yara da gittikçe kendini duyurmaya başlıyordu. Pansuman bir rahatlık vermişti ve kemikte bir zedelenme bile yoktu. Fakat yine de, parçalanan adaleler dağlanır gibi yanıyor, vücudu ateş basıyordu. Uyku en güzel olacaktı; en güzel, en iyi ve tek imkân!

Küçük Ağa kendini yavaş yavaş uykuya bırakırken, kafası ondan ayrı bir varlık gibi işlemeye devam ediyordu.

"– Yarın ve yarını kovalayacak yarınlar!"

Sonra bir de dün vardı, dünler, geride bıraktığı dünler vardı. Öyle günler ki çoğu zaman Küçük Ağa'nın düşünceleri onlardan dayanılmaz dertlerden kaçar gibi kaçmıştı. Emine'yi düşünmekten, Mehmet'i düşünmekten, Akşehir'i Sarayyaka'yı kısacası İstanbullu Hoca'yı düşünmekten vahşi bir korku ile kaçtığı çok olmuştu. Belli belirsiz bire seziş ona İstanbullu Hoca ile birlikte ve İstanbullu Hoca yüzünden kazandığı, elde ettiği her şeyi de ebediyen yitirdiğini söyler dururdu. Kendisi yoktu, İstanbullu Hoca vardı. O gitti, her şey gitti. Küçük Ağa bu vahşi korku anlarında bir hafıza kaybından sonra bambaşka bir iklim ve toplumda, kendine gelmiş gibi olurdu. Hatırasız ve bomboş.

İstanbullu Hoca'dan Küçük Ağa doğmuştu ve hangi doğum o kadar sancılı olabilirdi? Sancılı ve annenin hayatına mal olan bir doğumdu bu. Geçmiş günler, Küçük Ağa için işte bu demekti ve ona öyle geliyordu ki, artık Çolak Salih'i de bir daha göremeyecek, onun getireceği haberler için beslediği ümitle birlikte İstanbullu Hoca'nın son hatıra kırıntıları da gömülüp gidecekti.

Peki Küçük Ağa ne olacaktı? Yarın ve yarını kovalayacak günler ne olacaktı. Yarınların ömrü olacak mıydı?

Ateşi yükseliyor, ağrı artıyor, Küçük Ağa uykuya daldığı ölçüde bir kâbus havasına kayıyordu.

Küçük Ağa, yeni bir nehre, nehirlerin en delidolusuna geçiyordu ve akışın yönü yordamı belli değildi. Kimlerle karşılaşacak, kimlerle elbirliği edecek, kimlerle didişmek zorunda kalacaktı? Çerkez Etem ve onun kardeşi Tevfik Bey bunların en zorlusu, en çetini olarak kalacak mıydı? Yoksa bambaşka kozları, büsbütün kancık silâhları olan ve yanında yan yana göründükleri halde Etem'e rahmet okutturacak kadar gaddarlaşabilen vurma fırsatını orospuca kullananlarla mı karşılaşacaktı?

İnançların, amaçların, yeminlerin ve sözleşmelerin macerası ne olacak, kaderi ne olacaktı? Hangi hesaplar, hangi çıkarlar – örümcekler gibi- ağlarını örmeye çalışacak, hangi dürüstlükler, hangi iyi niyetler ve sağ düşünceler bu ağlardan kurtulabilecek, bu ağlara takılıp kalacak, can vereceklerdi?

Bir millet mezarının kıyısında boğuşuyor, yeniden hayata katılmak için dişini tırnağına takıyordu. Bu trajik savaşta yenilişin hesabını yapmak kolaydı. Zor olan, Küçük Ağayı terleten, diken üstünde gibi tedirgin eden zaferdi, zaferden sonrası idi.

Zira, Küçük Ağa inanıyordu ki başlangıç bugünlerde değildi, milletin yeni kaderi zaferden sonra başlayacak ve bu başlangıç, Türkiye'nin hayatla savaşının, o sonsuz şakaya gelmez savaşın başlangıcı olacaktı. Ve bu başlangıç hangi yöne tutturulursa öyle gidecekti. İyi ise en iyiye, kötü ise en kötüye. Midecilerle budalalar gerçek vatanseverlerin, kötüler, iyilerin karşısına zaferden sonra geçecekti. Asıl savaş da işte bu idi.

Küçük Ağa gittikçe artan ağrıları ve ateşi içinde aralıksız olarak mırıldandığı dualarından koparak tam uykuya daldı.

Bu sırada bütün Kütahya uyuyordu. Tevfik Bey müstesna! Tevfik Bey el sürmediği rakı bardağı önünde kâh dalgın, kâh beyni motor gibi işleyerek burnundan soluyup duruyordu. Etem Beyden haber gelmedikçe de uyuyacağa benzemezdi.

(Küçük Ağa, 1981)

MEHMET SEYDA
(1919 – 1986)

İstanbul doğumlu olan Mehmet Seyda, Liseyi bitirmeden memurluk yaşamına başladı; Zonguldak, Devrek, Merzifon, ve İstanbul'da görevler aldı... (Ö.13 Temmuz)

İlkin şiir ve öyküler yazan Mehmet Seyda, özellikle romanlarında psikolojik çözümlemelere de yer veren, değişik ödüller alan, yapıtlar ortaya koydu:

Öyküler: *Beyaz Duvar, Zonguldak Hikâyeleri* (1962), *Başgöz Etme Zamanı* (1963), *Oyuncakçı Dükkânı* (1964), *Garnizonda Bir Olay* (1968), *Anahtarcı Salih* (1969), *Kör Şeytan* (1974)...

Gülmece öyküleri: **Bana Karşı Ben** (1976), **Kapatma** (1980)...

Romanlar: **Ne Ekersen** (1958), **Cinsel Oyun** (1960), **Süeda Hanımın Ortanca Kızı, Yanartaş** (1970), **İhtiyar Gençlik** (1971), **İçe Dönük ve Atak** (1973), **Gerçek Dışı** (1976)...

Tarihsel romanlar: **Köroğlu** (1969), **Sultan Döşeği** (1969), **Nemrut Mustafa** (1970)...

ÖDÜL: 1957-58 Yunus Nadi Ö. *Ne Ekersen*
1964 Sait Faik Hikâye Armağanı. *Başgöz Etme Zamanı*
1974 TDK Roman Ö. *İçe Dönük ve Atak*

ÖLÜMSÜZ SEVİ

– Öykü –

YAZAR:

Biliyorum güçsüzlüğümü, benim elimde kuşa döneceğini. Ustası şahane, karanlık ateşli bir roman çıkarabilirdi bu konudan, İçinde, aradığınızca şiir, istediğinizce tutku. Bence burada, herhangi bir tutanakla küçük hikâyenin sınır çizgisi üstünde, kendi çapımda, kalıyorum. Anlatılanları, anlatıldıkları gibi anlatabilmek kaygısı, daha şimdiden, gözümü yıldırıyor. Hele doktorun ağzına, kullandığı teknik terimlere bakınca – başlangıç için onu yardımcı sayıp aldanmışım -, konu, bana daha çetin geliyor. Bir kez daha, üstelik iyice anlaşılıyor ki bilimin bu çeşit olaylara bakışı kuru, epeyce soğuk, tarafsız ayrıca. İncelediği nesnenin dışında tutuyor kendini, karışmıyor, içine girmek istemiyor. En dokunaklı – ya da bana öyle gelen – yerleri birkaç terimle geçiştiriyor. Sözle, bakışla, (Canım bizim için çoktan çözümlenmiş, nedenleri anlaşılmış şeyler!) demeye getiriyor. Olaki haklıdır ya, benim de tepemin tası atıyor.

Anlamanızı çok isterim, salt o kızgınlıkla sarıldım kaleme. Olayın üstünden şunca yıl geçmişken, güzelliğini "zaman"a kaptırmayan, "Beni yaşlandıramazsınız!" diye direnen kadını görünce, "boşalma"dan duramayacağımı aklım kesti.

Büyük oyuncak mağazalarında bal mumundan dökülme bebekler vardır, o bebekleri andırıyordu biraz. Pürüzsüz, bir yanından baksan öte yanını görecekmişsin sanısı veren bir deri dokusu. Önünde kavuşturulmuş, sonra yorganın üstüne bezgince bırakılmış eller, ayağa kalkmaya davranırken yataktan çıkardığı, cayıp gene yorganın altına soktuğu ayaklar ufacık. Kendisi de çıtı pıtı. Biz içeri girdiğimizde kapıya dikili, yüksek bir ilgiden derin bir ilgisizliğe düşüveren- durumu bilmayenler pekâlâ gocunabilir- iri mavi gözlerinden bir anlam çıkartamadım. Ruh, onlarda, bir saniye ya yaşadı, ya yaşamadı. Yalnız, sönen birşeyi elle tutmuşcasına görebildim. Doktorun yanında beni gören, "Geldi.." diyen kadın, kendisinde henüz mahvolmamış bir dikkatin yaşadığını gösterip olanca varlığı ile karanlığa çekildi.

Doktorun sesi – bir açıdan – sinirime dokundu diyebilirim.

"Gelmedi!" dedi. "Hem de gelemez." – Sözcüklerin üstüne basıyordu. – "Öldüğünü çok iyi biliyorsunuz. Gelemez, geleceğini aklınızdan çıkarın.."

Kadın önce hiç kıpırdamadı. Derken alnında terler birikti. Dudak kıyıları titreşti, alt dudak aşağı sarktı. Dokunsan boşanacak. Ama ağlamadı. Üstelik gülümsedi. Yüzüne, anlatılmaz bir iyimserlik yayılmıştı.

"Siz şaka ediyorsunuz."

Çivilendim. Bu gülüşü ömrümce unutamam. Doktor, hem eliyle hem başıyla işaret edip dışarı çağırmasaydı kimbilir daha ne kadar kalırdım. Bir "Allahaısmarladık!" olsun diyemeden, apar topar çıktım dışarı. Bunun utancı altında.

"E", deyip somurttum, "pazarlığımızda şıpşakçılık yoktu.

Duymazlıktan geldi.

"Madonna'ya onun yanında halt etmek düşer, değil mi?"

"Kötü çarptı beni."

"Düşün ki bu yaşında..." dedi. "Bir de onu benim gibi, on beş yıl önce, hastalık ilerlememiş, bir gelip bir gider durumdayken tanımak var."

"Yani?"

"Sen de tutulurdun."

Koskoca konakta in cin top oynuyor. Taban halılarına basarak yürüdüğümüzden, adımlarımızdan bile ses çıkmıyordu. Bütün perdeler inik. İçimden, bir ara, bağırıp çağırmak geldi. İsteğimi, zorlu zorlu öksürerek yatıştırdım.

"Hizmetçisi falan yok mu bu evin?"

"Aşağıdalardır."

Aşağıdalardı, evet içleri geçmiş, kara kuru iki kadın. Al birini vur ötekine. Hani, birleşik koşullar, ortaya, benzer kişiler çıkartır demişler. Örnek aransa onlardan iyisi bulunmazdı. Kullandıkları sözcüklerdeki, davranışlardaki benzerlikten geçtim, seslerin tonajı da birbirine uymuştu. Aşçı olanı konuşurken, aman yanılmayayım diye hizmetçiye bakıyordum. Şaşkınlığımı söyleyince, (E, dediler ikisi birlik, biz şu kadarcıkken gözümüzü bu konakta açtık.)

Doktor, hizmetçileri bana dinlettikten sonra, "Kalkalım mı?" gibilerden yüzüme baktı. Kalktık. Bahçeyi geçerken, ulu bir çınarın dibinde küçük bir mezar gördüm. Doktor:

"Yürü canım" dedi. "bakmaya deymez. Kaspar'ın mezarı!"

"?"

"Senin anlayacağın, bir vakitler efendisiyle dünya gezisine çıkmış kurt köpeğinin mezarı."

(THA, 1967)

YAĞMURDA ÖPTÜ

> "Karakoldan, hücreye atıldıktan sonra, bir jandarmayla savcılığa gönderilen gazeteci Muhsin'de, sarhoşluğu dışında, bir suç unsuru bulunmamıştır. Özgür kalan Muhsin, Kitapçı Hasan Arseven'le evlenip ayrılmış bulunan; eski okul arkadaşı, şimdi fabrika işçisi Fatma'yla birlikte olur.. Roman, bu ilişki sonrasında gelişen olaylarla sürer..."

Onun hayatına azar azar sokuldu. Varlığını, ona duyurmadan, azar azar kabul ettirdi. Aşk arayan, erkek arıyan bir kadın olduğunu duyurmadan önce, sık sık arayan sevgide duralı bir arkadaş olmasını bildi. İşinden çıktı mı soluğu Muhsin'in odasında alırdı. Kimi gün yarım saatliğine, kimi gün bir saatliğine ama, uğramadan evine dönmezdi.

Böylece... kadının günlük yoklamaları düpedüz, cayılması zarar getirmez bir alışkanlıkken, giderek her ikisi için de güçlü bir gereksinme kılığına büründü. Fatma'nın gelemediği akşamlar Muhsin onu aramaya başladı. Kendi kendine "Cık cık.."lıyor, "kıza amma da alıştım ha!" diyordu.

Gene de tabansız, bu alışkanlığa bir ad komaktan, alışkanlığının çeşidi üstünde kafa yormaktan kaçınır; onu göremediği günler gazeteye giderken niçin biraz sinirli olduğunu araştıramazdı.

Fatma ertesi gün geldiğinde bakardı ki Muhsin abi'de surat bir karış. Bir şey mi oldu? hayır. Bir şeye mi canın sıkıldı? Hayır. E, nen var? hiç, keyifsizim. Keyifsizmiş, hepsi bu.

Ama Fatma, geçenlerde armağan getirdiği gazocağını yaksın, üstüne çaydanlığı oturtsun; bilir ki Muhsin abinin neşesi gelecektir. Basık tavanlı odanın, gazocağından bile ısmıveren ılık havasında, karşılıklı oturup çay içmek, dereden tepeden konuşmak başlıca eğlenceleri. Onu hiç kaçırmak istemezler.

Geçen yıl çayı Meri ile içmişti, bu yıl Fatma'yla içiyor. Aradaki ayrım, işte, buncağız. Yok, bir daha var; geçen yıl, Meri'nin odasında bile, becerikli geçinir de çayı hep Muhsin hazırlardı. Şimdikilerdeyse, Muhsin'in odasında, konuk gelmişken, çayı hep Fatma hazırlamakta.

Onun çay demleyişi de görülmeye değer hani. Çaydanlığı ateşe oturttu mu sıra bardaklara gelir. Onlar sabunlu sularla gıcır gıcır ovularak yıkanır. İçine, çatlamasın diye, şekeriyle kaşıkları önceden konur. Kokusu kaçmasın diyerek, her boşaltılıştan sonra, çaydanlığın ağzına bir gazete parçası tıkanır. Üstüne de havlu örtülür.

Fatma'nın bu olağan işe kendini bu denli tutkulu verişinden Muhsin şaşar kalır. "Kızcağız ufacık şeylerden zevk alıyor.." der, ki yalan değil. Fatma ufak, önemsiz işlerden zevk alır gerçekten. Her iş üstünde dikkatli, titiz, hamarattır o.

Arada bir, birbirlerine çok sokuldular mı, erkeğin burnuna, temizliğine özenti gösteren bir kadının yumuşak teninden sızan iç açıcı bir sabun kokusudur çarpar. O zaman, işte o zaman, Muhsin'in gamsız rahatlığı yokolur. Daha çok koklasa bir türlü, koklamasa bir türlü. Yalnızlığını gidermeye, anlatıp dinlemeye gelmiş birisinin kadınlığını duymak sinirine dokunur.

"Günün birinde başımı derde sokmazsa, iyi.." diye homurdanır.

Ona, kapıyı açmayacağı günleri tasarlar. Başka yere taşınıvermiş. Fatma kapıyı boşuna yumrukluyor. Kapı duvar. Ya da başını almış, uzak yerlere gitmiş. Kaçmış Fatma'dan. Kokusundan da, kendisinden de.

Fatma gelip gitmekle kalsa birşey değil; gitti mi, tavan arasındaki oda kılık değiştirip başkalaşır bir de. Yıkanacaklar yıkanmış, raflar bir karış tozdan kurtulmuş, ortalık –toz kaldırmadan – süpürülmüş, sökükler dikilmiştir. Sanki oradan sihirli bir peri geçmiş, her şey onun eliyle düzene konmuştur. Neler yaptığını, kaşla göz arası, anlamaya vakit kalmaz. Fatma:

"Bir dakika Muhsin abi!" der.

Ne yapacaksa bu "bir dakika" da yapar. Bir yandan adamı lâfa tutup oyalar, öte yandan kendisine yasak edilen işleri çarçabuk bitirir.

Muhsin, ilkin kaba kaba azarladı onu. Sonra mırın kırın etti. Daha sonra, başa çıkamayacağını anlayıp durumu olduğu gibi kabullenmek zorunda kaldı:

"Ah, Fatma kadın ah... yuları senin eline verdik galiba!"

Peşinden:

"Galiba'sı fazla, verdik gitti..." derdi. "Sen de biliyor musun, ev işleri görmek için, böyle, tükenmez bir heves, bir merak var."

"Vardır Muhsin abi."

"Beni de tembelliğe alıştırdın. Gelmedin mi arıyorum bayağı.."

Fatma'da sessiz bir gülüş. Hem sessiz, hem utangaç:

"Gelmeyişimin sebebini anlattım Muhsin abi. Annem yaşlandı. Yemeği gün aşırı bir o pişiriyor, bir ben. Sırayla. Sonra babam da "Bu akşam kaçta geleceksin?" diye sorar oldu. Anlarsın ya, kızdırmaya hiç gelmez."

"Gene okşar mı dersin?"

"Okşamasa da suratı çekilmez. Salı gecesi eve vardığımda saat sekizi geçiyordu. Babamı görecektin.."

"Şimdi saat kaç?"

Fatma bileğindeki saata baktı:

"Yedi buçuk!"

"Öyleyse gene geç kaldın."

"Zararı yok" dedi Fatma. Ayaktayken iskemleye çöktü. "Babam bu gece nöbetçi."

"Yâni?"

"Eve anca yarın sabah döner."

Muhsin:

"Şu halde biz bir kaçamak yapalım.." dedi. "Var mısın?"

"Nasıl?"

Derken Fatma önüne bakıyordu, bayağı da heyecanlıydı.

"Burada birşeyler yiyelim, sonra sinemaya gidelim!"

"Ya başına gene ağrı saplanırsa?"

Muhsin pirelendi, ona baktı. Ama o öylesine saftı ki..

"Girmez, girmez!"

Fatma, gözleri gene yerde:

"Biliyorsun ya..." diye yavaşça mırıldandı, "kendin söyledin; bu ağrıya ben birşey yapamazmışım."

Sustu.

Muhsin de sustu.

Konuşmadan, bakışmadan sustular.

Neden sonra erkek, kendi sesini duyurdu:

"Sinemaya gitmek teklifi benden geldiğine göre, başıma ağrı girmeyeceğini de biliyorum demektir."

Fatma göğüs geçirdi:

"İnşallah!"

Yola koyulduklarında hafiften bir yağmur, çiseliyordu.

(Ne Ekersen, 1968)

VEDAT TÜRKALİ
(1919)

Samsun doğumlu, asıl adı "Abdülkadir Pirhasan" olan Vedat Türkali, İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü asker öğrenci olarak bitirdikten sonra asker okullarında öğretmenlik yaptı...Sol görüşlü olması nedeniyle yargılanarak yedi yıl hapisle cezalandırıldı (1951- 1958). Sonrası yıllarda, roman yazarlığı dışında, sinemaya yöneldi; senaryo, film yönetmenliği ve tiyatro gibi sanat dallarında etkinliklerini sürdürdü.

Romanları: **Bir Gün Tek Başına** (1975), **Mavi Karanlık** (1983), **Yeşilçam Dedikleri Türkiye** (1986), **Tek Kişilik Ölüm** (1990) adlarını taşır...

Yazarın oyunları, senaryoları, şiir ve düzyazıları da bulunmaktadır.

ÖDÜL: 1974 Milliyet Y. Roman Yarışması Ö. *Bir Gün Tek Başına*
1976 Orhan Kemal Roman Armağanı *Bir Gün Tek Başına*

Seçilen örü*

* İzin verilmediği için, "Seçilen örü", bu SEÇKİ'ye alınmadı. MÜ.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1940-1960 DÖNEMİ ÖYKÜ ve ROMAN

- II -

1920 - 1929 doğumlu yazarlar

SABAHATTİN KUDRET AKSAL
CENGİZ DAĞCI
NECATİ CUMALI
YUSUF ATILGAN
FAİK BAYSAL
VÜS 'AT O. BENER
YAŞAR KEMAL (GÖĞCELİ)
ZEYYAT SELİMOĞLU
OKTAY AKBAL
ABBAS SAYAR
MUZAFFER HACIHASANOĞLU
NEZİHE MERİÇ
ATTİLA İLHAN
NAİM TİRALİ
MEHMET BAŞARAN
TALİP APAYDIN
ÇETİN ALTAN
ŞEMSETTİN ÜNLÜ
FAKİR BAYKURT
ADALET AĞAOĞLU
ERHAN BENER

SABAHATTİN KUDRET AKSAL
(1920 – 1993)

İstanbul doğumlu olan Sabahattin Kudret Aksal,Işık Lisesi'ni bitirdi (1937). Yükseköğrenimini İÜ Felsefe Bölümü'nde yaptı. Öğrenciyken Türkçe öğretmenliği, sonra Felsefe öğretmenliğine atandı (1943). Daha sonra sırasıyla şu görevlerde bulundu: Çalışma Bakanlığı İş Müfettişliği (1949-51), İstanbul Belediyesi Müfettişliği (1951-59), Konservatuvar Müdürlüğü (1959-61), Şehir Operası Genel Sanat Yönetmenliği (1961-62), Belediye Yazışleri Müdürlüğü (1963-68), Belediye Müfettişliği (1968-70). Ek görevle başladığı (1961) Konservatuvar öğretmenliğine 1970 yılında asil olarak atandı. 1977 yılında emekli oldu. 1980-81 yıllarında Güzel Sanatlar Akademisi'nde estetik dersi öğretmenliği yaptı. (Ö. 19 Nisan)

Daha çok şiir ve oyun yazarlığı türlerinde tanınan Aksal'm, öyküleri ve çevirileri de bulunuyor.

Türk Dil Kuumu'nda yıllarca etkinliğini sürdürmüş bulunan Sabahattin Kudret Aksal'm, şiir ve düzyazı ayrımı yapmadan, Türkçe'yi en yetkin biçimiyle kullandığını; gelişen Türkçe'ye bilinçli olarak yazınsal bir nitelik kazandırdığını; öykülerinde olayların arkasındaki düşünsel derinliğe önem verdiğini; *"küçük insanların yaşamlarını, aile bireyleri arasındaki çatışmaları konu edindiğini"* görüyoruz.

Öyküler: **Gazoz Ağacı** (1954), **Yaralı Hayvan** (1956), **Öyküler** (1994)...

ÖDÜL: 1955 Sait Faik Hikâye Armağanı *Gazoz Ağacı.*
1957 TDK; 1985 ENKA öykü ödülleri...

İKİ KİŞİ ARASINDA

– Öykü –

"Bu akşam içelim mi seninle? dedim.

"Siz bilirsiniz," dedi.

"İçelim." dedim. "Nerde? Pasaja gidelim mi?"

"En iyi yer," dedi. Sonra sözünün sonunu getirdi hemen. "Daha iyi yerler de vardır. Kenarda, köşede adi meyhaneler. Ben daha çok öyle yerlere giderim."

Neredeyse bir yağmur boşanacak, caddeyi, evlerin, dükkânlarm yüzlerini yıkayacak, dolaştıkça sokaklar, ilk kuruluş günlerindeki gibi görüneceklerdi gözüme.

"Pasaja gitmeyelim" dedim. "Daha başka bir yere gidelim."

Bir ara sokağa saptık. Bir köşeyi döndük. Ancak iki metre genişlikte altı yedi katlı apartımanların, belki de hanların yükseldiği bir geçitti burası. Yine yıllarca önce bu geçitten geçmiş, gitmiştim. Bir anım vardı anlatacak. Anlatmadım. Neyim varsa her şeyimden, bütün bilgilerimden, inançlarımdan anılarımdan arınmak istiyordum. İlk dünyaya geldiğim gün gibi demeyeyim, ama dünyayı ilk tanıdığım gündeki gibi olmak istiyordum. Olamaz mıyım? Tutun ki bu kente ilk olarak bu akşam geldim. Rasgele karanlık sokaklara daldım. Üstelik insanın insanla arasında geçebilecek şeyler üstüne de pek öyle bir bilgim yok.

"Girelim mi?" dedim. Girdik. Bir tek boş masa vardı da dipte. Oturduk karşılıklı. Bu kadar insanın aralarında konuştukları şeyler, yarıda bırakır gibi olup da yeniden sözünü etmeye başladıkları konular nelerdir? Bir an bile düşünmedim.

"Yirmi gün önce nasılsam şimdi de öyleyim," dedim.

"Anlıyorum," dedi.

"O akşam da anlamıştın" dedim.

"Öyle" dedi.

Garsona şapkamı, paltomu verdim. Bir sigara yaktım. Bir nefes, bir nefes daha çektim. Sigaradan da, bütün alışkanlıklarımdan da tiksiniyordum.

"Bu akşam buradan çıktıktan sonra ne yapacaksın? diye sordum.

"Biliyor musunuz?" dedi.

"Yoo!"

"Bir parkta sabahlayacağım," dedi. Sonra hemen sordu. "Ya siz?"

Düşünmeden karşılık verdim: "Ben de."

Dostça güldü: "Yapamazsınız."

"Haklısın. Yapamam," dedim.

"Olayları kendinize yontun," dedi.

"Nasıl?"

"Her şey sizin için çalışmalı. Size yararlı olanın dışında bir şey olmamalı!"

"Ben öyle düşünemem," dedim.

Bir içki masasında, konuştukça içimde birikmiş kötü bir tortunun boşaldığını sanırdım. Ama aldanmışım. Böyle geceleri izleyen günlerde, nereden nasıl maya tuttuğunu bilmem, aynı tortu yeni baştan gelir, çökerdi. Bir düşünce ki, gel de kurtul çemberinden elindeyse! Ben bu akşam, daha bu akşam, bir vapurdan çıkmış, bilmediği bir kentle karşılaşınca çocuksu coşkular duymuş, yeni duyular, yeni inançlar, yeni anılar arayan kişi değildim. Üstelik insanın insanla arasında geçebilecek şeyler üstüne de bir şeyler biliyordum. Belki yanlış, boş şeyler, ama biliyordum.

"O öyküyü yazmamalıydım," dedim.

"Bir gün bu öyküyü de yazmamalıydım diyeceksiniz," dedi.

"Hayır," dedim. "Aynı şey değil."

"Ne dediniz?" dedi. "Nasıl açıkladınız?"

"Nasıl açıklamalıydım. Ne demeliydim? Ben o adam değilim, dedim sadece."

"Öyküdeki adam?"

"Evet..."

"Öyle demeyecektiniz," dedi. "Doğruyu söylemek varken... Niçin söylemezsiniz? Böyle dolambaçlı yollardan gitmeye kalkarsınız?"

"Anlamazdı," dedim.

"Ben o öyküyü yazmamalıydım. Doğrusu buydu. Böyle söyleyecektiniz. Şimdi aynı şeyi içinizden, ta içinizden söylemediniz mi?"

"Evet, içimden geçeni söyledim şimdi" dedim.

"Gördünüz mü?"

"Ama insanın içinden geçeni söylemesi berbat bir şey," dedim.

"Evet" dedi. "Doğru bu söylediğiniz."

Böyle demeseydi, içimi sıkıntılar basacak, kalkıp yağmur altında yürümeyi deneyecektim. Yağmur başlamıştı dışarda. Kapıdan ıslak paltolu, şapkalı adamlar giriyordu boyuna. Küçük meyhanelerde çiçek, ağızlık, cüzdan gibi şeyleri satanları ilk olarak bu akşam sevmiyordum. Biri gelip masanın önünde bir an duruyor, bir daha da gitmiyordu.

Yüzüme yine dostça baktı. Ama bu kadar dostça bir bakışla böyle haince bir cümle söylenebilir miydi?

"Siz yanlış bir adım atmışsınız" dedi.

Yağmurlu gecede, bir ara sokakta, durup dururken adam bıçaklamak buna derler işte. Bir insanın saniyenin binde biri kadar bir zaman içinde, olabildiği kadar anlayışlı, olabildiği kadar anlayışsız olması buna derler.

"Sen de mi böyle düşünüyorsun?" diye karşılık verecektim. Kızdığımı yüzümden mi anladı ne, vakit bırakmadı.

"Tembelliğinizden," dedi.

"Neler söylüyorsun Allah aşkına?" dedim.

İki cümlesini bir arada rahatça söyledi:

"Tembelliğinizden yanlış bir adım atmışsınız."

O kadar keskin konuşuyordu ki görüşüne katılmaktan, rahat edebilmek için görüşünü benimsemekten başka çare yoktu. Öyle yaptım.

"Tembelliğimden yanlış bir adım atmışım. Doğru," dedim.

"Şimdi de" dedi. "Bu yanlış adımı bir yana bırakmak, birçok şeylere yeniden başlamak istiyorsunuz?"

Ne söylerse söylesin, nasıl konuşursa konuşsun, artık aldırmıyordum. Yedi sekiz masalı dumanından gözgözü görmeyen garsonunun bile yarı sarhoş dolaştığı; daha doğrusu masalar arasında sürüklendiği bu kötü meyhanede içimde kolayca anlatamayacağım, öylesine bir rahatlık, bir gevşeklik duyuyordum. Burada kimse beni bilmiyordu. Ben kimseyi tanımıyordum. Gene kimse, bu kentte kimse benim şimdi burada olduğumu bilmezdi. Kayıptım. Bütün bağlarımı çözmüş silkmiş, atmıştım. Ne adım, ne evim, ne işim, ne sevdiğim, ne dostluklarım, ne düşmanlıklarım, benim için şimdi hiçbiri yoktu. Hiçbir şey duymuyor, hiçbir şey düşünmüyor, istemiyordum. Böylece yıllarca sürecek bir zamanı, burada tüketmeye gönüllüydüm. Yine bir kentten bir başka kente gelip de, vapurdan çıkan adam gibiydim. Üstelik bu yabancı, bilinmedik kentte hayranlıklar, coşkular duysam da, en küçük bir serüveni içim çekmiyordu. Bir otel bulsam günlerce, aylarca uyuyacaktım.

"Uyumayacaksınız," dedi. "Uyumamak için elinizden geleni yapacaksınız."

Bir cümle düşündüm. Çok beğendim. Söyledim.

"Bu cümleyi yazmak istiyorum," dedim.

Dudak büktü. "Yazmayın!" dedi. "Bu kadar anlamsız bir söz olur ancak."

"Yazsam," diye direttim.

"Bir gün bu cümlenizden iğreneceksiniz. Bu cümle boyuna sizi rahatsız edecek duracak. Ardınızı bırakmayacak."

"Bir gün... var mı? diye sordum.

Bir yeni şişe geldi. Yeni kadehler içtik. Bir zaman susmuşuz. Gözlerini yüzüme dikerek:

"Ne düşünüyorsunuz?" dedi.

Nasıl söyleyebilirdim? Bir gün, bir akşamüstü, bir kulisten, bir elli yaş makyajını silerek, bol bir suda elimle yüzünü yıkayarak, bir kızı bu kentin öbür ucuna götürmek istediğimi, bu şaşkın saplantıyı söyleyebilir miydim?

"Hiç!" dedim. "Aldırma!"

Bir tabağı göstererek: "Nedir bu?" diye sordu.

Baktım. "Midyeyle patates salatası olmalı," dedim.

"Ben de aynı şeyi düşündüm," dedi.

Çıkmış yürüyorduk. Aydınlık bir caddeden geçtik. "Nereye gideceksin?" diye sordum.

"Söylemiştim ya."

Durdum. Anımsayamamıştım. "Parka" dedi hemen.

Bir parka gidecek, geceyi sabaha dek bu yağmurlu, ılık kış akşamında, bir ağacın dalına tüneyerek geçirecekti. Uzaktan ışıklar belirsiz, yüzünü aydınlatacak, sonra gece

yarısına doğru biraz daha karanlığa bürünecek, kentin kocaman saatinin her yarım saatte bir çalışını dinleyecek, sabaha aydınlık, taze çıkacaktı.

Bana: "Siz?" diye sordu.

"Eve" dedim.

"Yemek yemeniz gerekiyor," dedi.

"Konuşmam da," dedim.

"Susmanız da gerekiyor," dedi.

"A'lar gelecek," dedim.

"A'lar mı? Korkunç" dedi.

Yağmur dinmişti. Yağmurun dindiği saatte bir kenti düşündüğünüz zaman neler duyarsınız ben de onları duydum. Ne eksik, ne de çok.

Ayrılıp gidecekti. Bir park kokusu gelmişti burnuna. "İyi geceler, " dedi.

"Eğlenme Allahaşkına," diye mırıldandım.

(Gazoz Ağacı ve Diğer Öyküler, Mart 2008)

CENGİZ DAĞCI
(1920)

Kırım Yalta, Kızıltaş köyü doğumlu (9 Mart), bir çiftçi oğlu olan Cengiz Dağcı, ilk ve ortaöğrenimini Akmescit'te yaptı (1938). Yükseköğrenimini Kırım Pedagoji Enstitüsü'nde sürdürürken İkinci Dünya Savaşı nedeniyle askere alındı (1940). Alman – Rus Savaşı'nda Ukrayna cephesinde tank teğmeni olarak savaşa katıldı; Almanlara tutsak düştü (1941). Almanların bozguna uğramasıyla Londra'ya yerleşti (1946). Değişik işlerde çalışarak, sonra lokanta açarak yaşamını sürdürdü.

"Londra'ya yerleştikten sonra yazdığı **Sadık Turan'ın Hatıraları** başlıklı bir dizi romanda Kırım Türklerinin 1928'den sonra gördüğü baskıları ve zorlu yaşamlarını, II. Dünya Savaşı sırasında esir kamplarında yaşadıklarını, dramatik bir dille yansıttı" (YKAN). Türkiye'de tanındığı ilk anı romanı, **Korkunç Yıllar** (1956)'dır.

Öteki romanlar: **Yurdunu Kaybeden Adam** (1957), **Onlar da İnsandı** (1958), **Ölüm ve Korku Günleri** (1962), **O Topraklar Bizimdi** (1966), **Kolhozda Hayat** (1966), **Dönüş** (1968), **Genç Temuçin** (1969), **Badem Dalına Asılı Bebekler** (1970), **Üşüyen Sokak** (1972), **Anneme Mektuplar, Benim Gibi Biri** (1988), **Yansılar** (1988-93)...

KORKUNÇ YILLAR

Yazar romanla ilgili olarak şunları belirtiyor: "Sovyetler ordusunda subay olarak son dünya savaşına katılmış, nefret ettiği bir bayrak altında dövüşmek zorunda kalmış, Almanların tutsağı olunca, Türklüğüne bakılmadan, toplama kamplarında inim inim inletilmiş, sonradan kurulan Türkİstan ordusuna katılarak, bu sefer de Alman bayrağı altında, Ruslara karşı savaşmış bir Kırımlı Türk'ün öyküsü... Ardında kendi insanlarını, kendi yurdunu düşman çizmeleri altında bırakmış Türk'ün duygularını yansıtması..."

KORKUNÇ YILLAR'dan

İKİNCİ BÖLÜM

ESİR

Hatıralarımın birinci kısmına burada son vermek istiyorum. Başka bir hayat başlamak üzere benim için. Korkunç bir hayat. Bu hayatımı da yazmak istiyorum. Yazabilecek miyim? Bilmiyorum. Herhalde bu akşam değil... Bu akşam kafam ateşler içinde. Belki yarın... Belki yarın bütün korkularımı içimden atarak gene eski Turan olurum. Bazen, bu yeni hayatımın alevleri arasından, tanıdığım insanların, ölülerin yüzlerini görür, korkunç feryatlarını, iniltilerini işitir gibi oluyorum. Belki yazabilirim.

İşte biz böyle harp ettik. Birçoğumuz öldü. Ovalarda, dağ eteklerinde, ıssız çöllerde, yurttan uzaklarda, çok uzaklarda, taşsız, mezarsız unutuldular. Birçoğumuz yaralı, hasta, ayaksız, kolsuz, yarım vücutla, yabancı memleketlerde sürünerek ulu Tanrı'dan imdat bekliyoruz. Yurtta kalmış yavrularımızı, ak sakallı babalarımızı, analarımızı, kızlarımızı. Kızıllar hayvan vagonlarına doldurarak uzak, vahşi Sibirya ormanlarına sürüyorlar. Bir millet düşman kamçısı altında "Vatan! Vatan!" diye inleyerek mahvoluyor. 1873'de Potemkin'in başladığı iğrenç işi bugün sarhoş, hissiz "Maloyetsler" tamamlıyorlar. Yüz altmış yıl zulüm ve işkence; gözyaşı ve ölüm. Sibirya'nın kara ve vahşi ormanlarında, Avrupa çöllerinin ateşlerinde, azgın denizlerde ölüm tekneleri içinde büyük, kahraman, mağrur bir millet ezildi, eridi, yok oldu. Kalanlar yurtlarından sürüldü.

Düşünüyorum; Rusya, bu büyük, kahraman, namuslu milletle neden böyle namussuzca hesaplaştı?

1943'te Varşova'da bir kahvede, aramızdaki heyecanlı bir konuşma sırasında gayet medeni, Vlasofcu(!) bir Rus bana şu sözleri söylemişti:

– Sizlerin esir hayatı yaşamanız, Rusya'nın bütünlüğünü korumak demektir. Kırım'sız, Kafkasya'sız, Türkİstan'sız Rusya, Rusya olur mu hiç? Yalnız istiklâl düşüncelerinize karşı değil, bütün varlığınıza bile, Beyaz Rusya da, Kızıl Rusya da karşı oldu; ileride bu harpten sonra, Rusya ne renk alırsa alsın, bil ki gene size karşı olacak... Bundan dolayı ben sana geçmişi unutmah, istikbalinizi düşünmelisiniz, derim.

Bunu ben de çoktan bilirdim. İtiraz etmedim. Ayrılırken, o subaya: "İlk fırsatta seni öldüreceğim" demiştim. Başka ne söyleyebilirdim? 8 Ağustos günü akşamı Almanlar'la karşı karşıya geldiğimiz zaman, içimde bu sözlerin yankısı var mıydı acaba? Olmasaydı ben kaçar kurtulurdum. Öyleyse kalbimin gösterdiği yolda yürüyeceğim. Dövüşeceğim... Uzun yıllardır yurdu ve istiklâli uğrunda kan döken milletime karşı kötü söz söyleyen her subayı, herkesi öldüreceğim...

O akşam, Alman askeri beni karşıdaki evlere götürüp karanlık bir ahıra kapadı. Yol boyu ne o konuştu, ne de ben. Daha esirliğin ne demek olduğunu iyi bilmediğimden olacak, ateş kasırgasından sağ salim kurtulduğuma seviniyordum. Yavaş yavaş benden uzaklaşan top gürültüleri, tüfek takırtıları bana artık harbin son iniltileri gibi geliyordu. Harp benim için sona erdi sanıyordum. Karanlık ahırda yalnızlık duymadan ilkin harbin tuhaf bir şey olduğunu düşündüm. Sonra, ansızın ahırda kapalı olduğumu, ahırın önünde silahlı nöbetçi durduğunu, beni dışarıya bırakmadığını hatırladım ve ister istemez istikbalimi de ahırın içindeki karanlık gibi kara görmeye başladım. Ama bu his çok uzun sürmedi. İçimde tatlı hatıralar uyandı. Güzel memleketimi düşündüm. Köyümün her bahçesini, her ağacının, her evini, çeşmelerini, sularını hatırladım. Sonra annemin yüzünü, bütün güzelliği ve merhametliliğiyle gördüm. Gülümseyen gözleriyle bana bakıyordu. O başı göğsüme batırıp sabaha kadar ak saçlarını okşamak istedim. Bazen annem gözlerimden kayboluyordu. Gene gözlerimin önüne getirmeye çalışıyordum. O zaman, ikimizin arasına bir Alman sokuluyor ve kan bürümüş gözleri korkunç, kaşları çatık "Bolşevik! Ruski!... Ruski!" diye haykırıyordu. Sonra uyudum. Ertesi sabah uyandığımda ahırda birçok esir vardı. Onların o gece ahıra kapatıldıklarını duymamıştım. Hepsi yorgundu, benim gibi bitkindi. Aralarında yaralılar vardı. Alçak sesle konuşuyorlardı. Biraz sonra, ahırın kapıları açıldı. Dışarıdaki serin sabah aydınlığı içeri doldu. Kapının önündeki silahlı Alman askerinin omuzları üstünden görünen yeşil bahçeler güneşin altında ısınıyordu. Harpsiz, ateşsiz, ölümsüz dünya bana cennet gibi göründü. Ama kendi dünyamla, benimle birlikte ahırın içinde bulunanların dünyasının gördüğüm dünyadan başka olduğunu yavaş yavaş anlıyordum. Ayağa kalkıp kapıya doğru yürümek istediğim sırada, yanımda Ivan Aleksandroviç Şişkof'u gördüm. Sırtında yırtık, kirli, nişansız bir elbise vardı. Yüzü çok ıstıraplı görünüyordu. Halsiz, bitkindi. Gözlerimin

içine, kalbimdekileri okumak ister gibi, baktı. Gülümsedim. Başını öne eğip, birden geri dönerek ahırm öteki tarafına yürüdü. Hareketinden benimle konuşmak istemediğini anladım. Esir oluşuma mı kızıyordu? Kendisi de esir olmamış mıydı? Belki adamlarımla düşmanın hücumuna karşı durmadığıma... O, bin askerle düşmana karşı gelemediği halde, ben otuz erle ne yapabilirdim?

Şişkof'un bu hareketinin manasını ancak iki gün sonra anladım. Bu akşam üstü Almanlar, aramızda bulunan komiserleri alıp gittiler. Aleksandrovka'nın kenarında derin bir çukur kazdırdılar ve hepsine, elleriyle kazdırdıkları o çukurun kenarına diz çöktürüp, enselerine birer kurşun sıktılar. Yalnız Şişkof kaldı. Kivograt kampında beraberdik. Sonra o, Kivograt'ta kaldı, beni Uman kampına gönderdiler.

Öğleye doğru, bir gün önce beni esir etmiş olan Alman askeri bulunduğumuz ahıra gelerek beni dışarıya çağırdı. Çıktım. Şimdi, bahçeler arasından uzanan dar bir yolda yürüyoruz. Biraz korkuyorum ama, korkudan çok nereye götürüldüğümü merak ediyorum. Belki beni serbest bırakacaktı... Kimbilir? Serbest bırakırsa... Harp daha devam ederken beni serbest bırakabilir mi? Etrafıma bakınıyorum. Etrafta boş ve tatlı bir hayat var. Hayat, sanki topraktan fışkırıp daha dün ölümün alevden soluğu ile kavrulmuş bu yerlere yeniden hâkim olmuş. Yoksa yalnız benim gözlerime mi böyle görünüyor? Bahçelerden çıkıp saman damı biraz çökmüş küçük bir eve yaklaşıyoruz. Evin önünde, avluda, bir asker mutfağı görüyorum. Mutfağın yanında, beyaz gömlekli, uzun boylu, ense, kulak yerinde, pehlivana benzer biri geziniyor. Adam aşçı galiba. Benimle gelen Alman, aşçının yanına gidip bir şeyler söylüyor, benden bahsediyor, sonra beni aşçının yanında bırakıp geri dönüyor. Beyazlı adam, gözlerimin içine çirkin çirkin bakıyor, sonra elini omzuma atarak evin duvarı yanında duran baltayı ve odunları işaret ediyor. Hizmete getirildim diye düşünüyor, içimden gülüyorum. Yıllarca Ruslar hesabına çalıştık, esir düştük, şimdi de Almanlar'a odun kıralım bakalım!

– Ben sana, bir arka odun değil, bir orman kesmeye razıyım. Yalnız milletimi kurtar, dostum!

Alman mırıldanarak kendi kendine konuşuyor. Ben odunları kırıyorum, mutfağı temizliyorum; sonra kirli çizmelerini getiriyor, çizmelerini, üniformasını temizleyip fırçalıyorum. Akşama doğru, paslı bir konserve kutusunun içinde çorba veriyor. Çorbayı içmek için odunları kestiğim kütüğe oturduğum zaman, yanıma gelip elini omzuma koyuyor ve: "-Türk gut! Türk zeher gut!" diye gülüyor. Ama gülümsemesinde ne hoşluk, ne de merhamet var. İçimde acılar birikmeye başlıyor. Ahırda bıraktığım aç, bitkin esirleri düşünüyorum. Elimdeki teneke kutunun içindeki çorbanın bana sırf Türk olduğum için verildiğini anlıyorum. Neden bilmem, Türklüğümü ucuza satmışım gibi geliyor bana. Nihayet, teneke kutuyu kütüğün yanına bırakıp, ayağa kalkıyorum. Alman emreder gibi:

– Ye! Ye! diyor.

Yiyemiyorum. Boğazımı bir şey tıkıyor. Başımı sallayarak Alman'a yiyemediğimi

anlatmak istiyorum. Suratı değişiyor, hemen. Bir an geri çekilerek, karşısmdakini parçalamaya azmetmiş vahşi bir hayvan gibi gözlerimin içine bakıyor, dudakları titriyor, burnunun kanatları açılıp kapanmaya başlıyor, bir korkunç hal alıyor. Çekiniyorum! Ne kabahat işledim ki! Allah, beni korur diye düşünüyor yavaş yavaş geriliyorum.

Alman eliyle tenekeyi işaret ederek:

– Nicht gut! Nicht gut! Diye haykırıyor.

Şimdi Alman'ın çorbayı içmediğimden kızdığını anlıyorum. Bu kızgınlık çok uzun sürmez sanırken, göz kapayıp açmama vakit kalmadan Alman bir tekmeyle tekneyi devirip üzerime atlıyor. Çeneme inen kuvvetli bir yumrukla yere yıkılıyorum, gözlerimde bir şimşek çakıyor, doğrulmama vakit kalmadan herif beni ayakları altına alarak tekmelemeye başlıyor. Burnumdan, kulaklarımdan kan geliyor, dudağım yarılıyor; ellerim, yüzüm kan içinde. Sonra yakamdan tuttuğu gibi beni ayağa kaldırıyor ve önüne katıp ahıra sürüyor. Bahçe yolunda giderken, iki üç adımda bir tekme atıyor, arkadan kafama yumruk vuruyor, itiyor. Diz üstü çöküyor, yıkılıyor, sürünüyorum... Ahıra varıncaya kadar, Alman'a mı, yoksa benim garip halime mi bilmem, bahçelerde köpekler havlıyor. Bazen korkuyla başımı sağıma soluma çeviriyorum. Basık evlerin pencereleri ardında yaşlı kadınları, kızları görüyorum; ama onlar beni görür görmez pencereden çekiliyorlar. Ahırın önünde Alman beni kolumdan yakalayıp ahırın içine fırlatıyor. Esirlerin arasına yüzükoyun yıkılıyorum. Esirler bana tuhaf tuhaf bakıyorlar, sonra yavaş yavaş, alçak sesle konuşarak uzaklaşıyorlar:

– Almanya'ya karşı...

– Komiserdir.

– Az yedi kerata, gebertmeliler böylesini.

Sesimi çıkarmıyorum. Kimse bana bakmıyor, kimse yanıma gelmiyor, kimse beni tanımıyor. Ötede, duvarın yolunda, arkası bana dönük İvan Aleksandroviç Şişkof'un geniş omuzlarını görüyorum. Şişkof bana benden çok uzak geliyor. Sessizce ayağa kalkıp ahırın karanlık bir köşesine çekiliyor, orada, sokak ortasında kalmış öksüz bir çocuk gibi, kollarımda, parmaklarımın arasında kurumuş kanlara bakarak ağlıyorum.

Vasilef çavuş gözlerimin önüne geliyor. Allahım! Niçin dün akşam onun kafasını delen kurşunlar benim de beynimi delmedi...

Ama o gece, kafamın, kemiklerimin sızısından çok, kalbimin ağrısını duydum. Gece yarısı, annemi, ahırda uyuyan esirlerin üzerinden yürüyerek bana doğru gelir gördüm. Gerdanından topuklarına kadar uzanan, siyah, ipek bir entari giymişti. Saçları perişandı. İleri uzanmış iki elinde kanlı bir kılıç tutuyordu. Ter içinde uyanıp ayağa kalkmamla annem gözlerimden kayboldu. Rüya mıydı? Aynı uzun, siyah entariyle, saçları hep öyle perişan, bana doğru yürüyerek, kanlı kılıç uzatan annemi iki defa daha gördüm sonraları...

....

(Korkunç Yıllar, 1956)

NECATİ CUMALI
(1921 – 2001)

Yunanistan Florina doğumlu olan Necati Cumalı, ilk ve orta-okulu İzmir, Urla'da; liseyi İzmir'de (1938); yüksek öğrenimini Ankara Hukuk Fakültesi'nde bitirdi (1941). Paris Ataşeliği'nde memur, İstanbul Radyosu'nda redaktör olarak çalıştı. İzmir ve Urla'da avukatlık yaptı.

1970 yılından sonra İstanbul'a yerleşti; şiir, öykü roman ve oyun türlerinde yapıtlar yayımlayarak yazınsal etkinliklerle yaşamını sürdürdü. (Ö.10 Ocak)

Yenilikler Döneminin şair ve yazarları arasında önemli yeri bulunan Cumalı, özellikle şiir ve oyun türlerindeki yapıtlarıyla adını duyurmuştur. *"1959'dan sonra kaleme aldığı öykü ve romanlarında, Urla ve çevresine ait gözlemleriyle avukat olarak baktığı dosyalardan, karşılaştığı olaylardan öğrendiklerini birlikte kullanır. Doğa ortasında sürdürülen ' canlı ve sert hayat'a ait çeşitli görünüşler, geleneksel yaşayış biçimiyle yasalar arasındaki çatışmalar yalın bir anlatımla öyküleştirilir..." (YKAN).* Yerine göre, yergi ve gülmeceye de yönelen Cumalı, özellikle öykülerinde, cinsel konulardaki olağan gerçekleri de doğal anlatımıyla yansıtır.

Öyküler: **Yalnız Kadın** (1955), **Değişik Gözle** (1956), **Susuz Yaz** (1962), **Ay Büyürken Uyuyamam** (1969), **Makedonya, Kente İnen Kaplanlar** (1976), **Dilâ Hanım** (1978), **Revizyonist, Yakub'un Koyunları** (1979), **Aylı Bıçak** (1981), **Uzun Bir Gece** (1991)...

Romanlar: **Tütün Zamanı** (1959), **Yağmurlar ve Topraklar** (1973), **Acı Tütün** (1974), **Aşk da Gezer** (1975), **Üç Minik Serçem** (1990), **Viran Dağlar** (1994)...

ÖDÜL: 1977 Sait Faik Hikâye Armağanı *Makedonya 1970*
1995 Orhan Kemal Roman A. / Yunus Nadi Roman Ö. *Viran Dağlar*

Seçilen örüler*

* İzin verilmediği için "Seçilen örü" bu SEÇKİ'ye alınmadı. MÜ.

YUSUF ATILGAN
(1921 -1989)

Manisa doğumlu (27 Haziran),Tahsildar oğlu olan Yusuf (Ziya) Atılgan, Manisa Ortaokulu'nu (1936), Parasız yatılı olarak Balıkesir Lisesi'ni (1939) bitirdikten sonra, asker öğrenci olarak İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim gördü. 1946 yılında Maltepe As. Lisesi'nde bir yıl öğretmenlik yaptı (1945). Siyasal etkinlikler gösterdiği savıyla tutuklandı. On ay tutuk evinde kaldı. Öğretmenlik görevine son verilince, 1946'da Manisa'da Hacıharmanlı köyünde çiftçilik yapmayı, öykü ve romanlar yazmayı yeğledi. 1976'da yerleştiği İstanbul'da, yazınsal çalışmalarını sürdürürken, yayın çevrelerinde danışmanlık ile çevirmenlik yaptı... (Ö. 9 Ekim)

Çağdaş Batı romanından esinlenen; öykü ve romanlarında, yaşadığı kimi ruhsal sıkıntılardan yararlanarak gözlemlediği insanların davranış ve devinimlerini özellikle *"Psikolojik yabancılaşma ve yalnızlık temalarını"*, derinlemesine çözümlemelerle kurgulayan; yorumlara bırakan, gerçekçi yazarlarımızdandır.

Romanlar: **Aylak Adam** (1959), **Anayurt Oteli** (1973), **Canistan** (2000)...

Öyküler: **Bodur Minareden Öte** (1960), **Eylemci Öyküleri** (1993), **Bütün Öyküleri** (2000)...

ÖDÜL: 1955 Tercüman öykü yarışmasında Birincilik: *Evdeki* (Öykü)
1957-58 Yunus Nadi Roman Armağanı ikinciliği: *Aylak Adam*

SAATLERİN TIKIRTISI

– Öykü –

Tabelâcı dükkânının önünde yaş yaş, kurusunlar diye duvara dayanmış iki levha vardı. Baktım birinde "Saatçı A. Yayladan" yazılı. İçimi bir hüzün bürüdü. Karşıdaki saatçınındı bu levha, sormuş öğrenmiş gibi biliyordum bunu. Küçücük dükkânın önünden her geçişimde hep aynı hüzün kaplardı içimi. Bütün gün orada oturan benmişim gibi. Yolun çarşılığından kurtulup evlerinin başladığı ucundaydı dükkân. Daracıktı. İçi karanlıktır diye düşündüm. Saatçının hikâyesini yazmak istiyordum.

Karşıya geçtim. Saatçının kapısındaki cama dayadım burnumu, içeriye baktım. Loştu. Saatçı bir masanın ardında oturuyordu. Gözlüklüydü. Bıyıksız oluşuna şaştım. Kafamdaki bıyıklıydı. Gözlüklerinin üstünden dik dik bakıyordu bana. Hoşuma gitti. Çekildim. Başka biri olsaydım belki dükkâna girer, saatımı çıkarır, "Usta, günde üç dakika geri kalıyor bu derdim." O saati ayarlarken ben dükkânın girdisine çıktısına bakardım. Birkaç soru da sorardım saatçıya. Hikâyenin olayı daha baştan kafamda hazır olurdu. Değişmezdi bu: Belediye Başkanı, onarsın diye saatını gönderecek odacıyla. Saatçı parçaları silecek. Aksilik bu ya, silerken çarklardan biri elinden düşecek. Tabandaki tahta yarıklarından aşağı girecek. Saatçı saatı ödemeye hazır; ama başkan düşman kesilecek ona. Sağa baktın suç, sola baktın suç. Sonunda dükkânı kapattıracak saatçıya.

Sevmem bu çeşit hikâyeyi yalanmış gibi gelir bana. Belediye başkanı saatını hiç bu çarşı ucundaki saatçıya gönderir mi? Büyük caddede, pencereleri yeşil demir parmaklıklı, yeni açılan bankanın karşısındaki bilmem ne acentası saatçıya gönderir. O dükkânın tabanı tahta değil, parkedir. Düşen çark bulunur. Genel kitaplık memurunun saatını dört liraya silen o saatçı başkandan iki lira ister.

Ben saatçıya soru sormak gereğini de duymuyorum. Yalan söyleyeceğini biliyorum. "İşler nasıl ustam?" desem gözlüklerinin üstünden kuşkuyla bakar bana. "Kim bu herif? Neden soruşturup duruyor? Vergimi arttırmak için mi gönderdiler bunu? diye düşünür. "Kötü, kötü" der. Ne soracağım ona? Evli olduğunu, çocuğu olmadığını, çocuk istemediğini de biliyorum. Bütün uyanık düş görenler gibi o da az bencildir. Dükkânın içini göreceğim de ne olacak? Duvarlarda durmadan işleyen saatlar asılı olduğunu bilmek bana yeter. Adını da bilmek istemiyorum. Soyadıyla dükkânı arasındaki zıtlık içimi burkuyor. İzmir fuarındaki sırtları düşünüyorum. Kafesinin beton tabanı çepeçevre aşınmış; gezinmekten. Aşınan yer kafesin en uzun yolu. Adını öğrenmekten korkuyorum. Tabelâcının önündeki levhada. 'A. Yayladan' yazılı. "Ali ya da Ahmet'tir" diyorum içimden. Birisine sorsam? Sormam. Abdülkerim deyiverir de üzülürüm.

Bu gece saatçı yatağında beni düşünecek. "Bugün bir adam geldi, kapının camına burnunu dayadı diyecek." Oda karanlıktır. Yanında yatan karısının soluk alışında

bir değişiklik yok; uyumuş. Başını çevirip bakacak karısına. Sıkıntılı acıyan bir bakış olacak bu. (Ne çabuk uyumuş.) Saatçı daha alçak bir sesle, kendi kendine anlatır gibi anlatacak: "Burnu camda yassılmış. Dik dik baktım yüzüne. Neden? Ne bileyim. Şimdi pişmanım. Çağırıp konuşsaydım onunla diyorum."

Birden döndüm. Gidip saatçıyla konuşacaktım. Güç tuttum kendimi. Gece olmamıştı daha. Benim kendisini götürdüğüm kıvamda değildi o. Hem hikâyemi yazmam için öğrenmem gereken önemli bir şey daha vardı. Bunu ondan soramazdım. Komşularından birine soracaktım. Ama kime? Karşıki bakkala mı? Olmaz güvenim yok ona. Kendi açısından görür insanları, "Saatımı karşı saatçıya onartmak istiyorum. Nasıl adamdır? İçinden değerli bir parçayı değiştirir mi dersin? diye sorsam, "Eh, hiç duymadım ama belli olmaz. Kişioğlu bu" falan deyip kuşkulandırır beni yok yere. İyisi mi şu tabelâcıya sorayım. Ne de olsa bir çeşit sanatçıdır o. İnanılır sözüne. Yürüdüm. Deminki yaş tabelâlar gene kaldırım üstündeydi. Birden camın ardında vitrine asık, sülüs yazısıyla yazılmış levhalar takıldı gözüme. Besmeleler, "Tevekkeltü al-Allah"lar "El Kasibü habibullah"lar vardı. Hiç olmazsa bir tane "Ah, minelaşk" olsaydı aralarında, hani "he"nin iki gözünden iki damla yaş akan soyundan, yoktu. Nasıl güvenirdim böylesi bir adama! Döndüm. Aşçıya soracaktım. 'Aşcılar iyi kişilerdir. Kişi oğlunu doyururlar, yoksullara parasız artık yemekler yedirirler, diyordum. Dükkânın kapısından baktım. Bir delikanlı masanın önünde oturmuş patates soyuyordu. Erkendi. Başka kimse yoktu içerde. Bu çocuk aşçının çırağı olacaktı.

– Merhaba! dedim.

– Merhaba.

– Saatım bozuldu da. Şu karşıki saatçıya yaptırmak istiyorum. Bir sorayım dedim. Nasıl adamdır, ha? İçinden bir parçasını çalmasın?

– Yok abi, dedi, öyle adam değildir o. Korkma.

Kirli uzun tırnakları vardı çocuğun. Yüzüne ustura değmediği belliydi. Yumuşak, uzunca tüyler vardı sakal başlarında. Yüzü toplu ama sarımsı, gözleri parlak. İnandım bu çocuğa, yalan söylemez o. İçim rahatladı. "Ocağına düştün abi." Deseydi inanacak mıydın ona? Ne bileyim ben, demedi işte. Birine daha sormak geçti içimden. Aşçının yanında elektrik araçları satan bir dükkân vardı. Sormadım. Gittim bir kahveye oturdum. Çay istedim.

Şimdi tıkır tıkır işleyen saatların arasında saatçının canı sıkılıyordur. (Ben de sıkıntılıyım burda.) Gözlüğünü çıkarmış, gözüne büyütkeni yerleştirmiş, bir saatın bozuk yerini arıyordur. Saatların tıkırtısıyla içinin sıkıntısı arasında bir ilgi vardır sanki. Bu durmayan tıkırtı dünyanın düzeni gibi bir şeydir. Değişmez. Dursa sıkıntısı geçecek belki. Oysa bu sıkıntıyı yaratan kendisidir. Her sabah dükkâna girdi mi ilk işi birer birer bu saatları kurmaktır. İğrene iğrene yapar bu işi. Kurmayıverse olmaz mı? O zaman kendi kendisi olmaktan, saatçı olmaktan çıkar. Zorunludur bu. Nasıl her akşam eve gider, yemek yer, oturur, yatarsa bunu da yapacak. Pazar günlerinin bile bir kurulu düzeni vardır. Kahveye çıkılır, tavla oynanır. Geceleri yatakta yatarlar karısıyla. Kışın, uykuda döndükçe yorgan kayar, üşürler. Ayrı yatakta yatamazlar. İsteksiz, ara sıra, ödev

yapar gibi sarılmalar, tümü. "Bir güreşken horoz beslesem" diye düşündü dün gece. Gerçek bir heyecan kaynağı olurdu bu horoz. Ama evde kümeslik yer yok.

Karşıdaki bakkal köşedeki kahveciye iki çay bağırıyor. "Birini kazıklayacak yine" diyor saatçı kendi kendine. Sonra yeniden saatlara dönüyor. Bunların çoğu İsviçre'de yapılır. Duyduğuna göre dağlı bir yermiş orası. Dağlarında kar varmış. Bir özlem kabarıyor içinde. "Bir gün kurmayacam şunları" diyor. Ürperiyor, daha bir büyümüş sayıyor kendini.

Ben yakında saatçının bir gün saatları kurmayıvereceğini biliyorum. Dükkândan fırlayacak. "Saatların yapıldığı yere!" diye bağıracak. Konu komşu sımsıkı yakalayacaklar onu; bırakmayacaklar; delirdi diyecekler. Bana bunları dükkânın önünden geçeceğim zaman kepenkleri inik görüp sebebini soracağım deminki aşçı çırağı anlatacak. Yüzünde bir üzüntü, bir acıma izi olmayacak. Benim de...

Şimdi büyük bir sevgi duyuyorum saatçıya. Onunla tanışmayacak kadar, saatım bozulsa ona değgin düşüncelerim değişir korkusuyla saatımı ona değil gidip o acenta saatçısına onartacak kadar büyük bir sevgi. Yazmayacağım onun hikâyesini, vazgeçtim. Beceremem, yanlış anlatırım diye korkuyorum.

Kahveden çıktım. Sıkışmışım. Genel ayakyoluna doğru yürüdüm. Sokağa saptım. Baktım sağımda bir ayakkabı onarıcısının dükkânı vardı. İçerisi görünmüyordu.

(Bütün Öyküleri, Şubat 2008)

YAŞANMAZ

– Öykü –

"Kalk, kalk" diyordu biri, duyuyordum. Sol yanağım yanıyordu. Adamın vurduğu yanağımdı bu, Kolumdan tuttu kaldırdı. Gücün doğruldum. Beş altı kişi durmuş, bana bakıyorlardı. Bir de çocuk vardı. Tümünü gördüm bir bakışta.Gözleri şakıyordu. Geçen gün sucuk aldığım bakkalın gözleri geldi aklıma. Dayanamayacaktım; kahredici bir sıkıntı vardı içinde. Birden hatırladım. Eve varınca kendimi öldürecektim. Rahatladım. Dikilenlerden biri:

– Sulanır mısın herifin karısına!... dedi.

– Yalan! Dedim, kaygısızca.

– Susun be! dedi. Ne var gülecek? Dağılsanıza siz.

Üstümdeki tozları silkiyordu eliyle. Tanımadığım biriydi. Önce çocuk yürüdü; sonra ötekiler. İkimiz kaldık yalnız. Üstümdeki tozları silkiyordu boyuna. Yüzüm yanıyordu.

– Ben Ali'yim, dedi. "Ali'ymiş."

– Bir Ali vardı Manisa'da...

– Buralıyım ben, dedi.

Şimdi sokaktan geçenler bana bakmıyorlardır. Yediğim yumruğu görmemişlerdi.

– Eyvallah, dedim.

Gidecektim. Kolumu tuttu.

– Olmaz. Kan var yüzünde. Şuracıkta odam, gel de silelim, dedi.

Yürüdük. Tahta basamaklardan çıktık. İkinci kattaydı odası. Yalnız yaşadığı belliydi. Duvarda bir genç kadın resmi vardı. Sarı saçlıdır diye düşündüm. Yüzümü ispirto ile silerken sordu:

– Niye vurdu sana?

Anlattım. İşten dönüyordum. (Orada olanları anlatmadım. Her günkü gibiydi. Bir özelliği yoktu bugünkülerin. Ama ben bugün vermiştim kararımı. Eve gidince kendimi öldürecektim. Bunları söylemedim) Karşıdan geliyordu kadın; eski bir tanıdık gibiydi. Oysa hiçbir kadınla tanışmışlığım yoktur benim. Yol ortasında durakladım. Yanındaki adamı görmemişim. Sol yanıma vurdu. İşte bu.

– Hergele, dedi. Karı oldu mu yanlarında aslan kesilirler. Dişine göre bulmuş seni.

Kısa boyluyum ben. Bücürüm. "Bacaksız" derdi babam, kızardım. Ama ona kızmadım. Kalktım.

– Aldırma, dedi.

Aldırdığım yoktu. Çıktım. Manavların önünde domatesler, dolmalık biberler yığılıydı; sonra kocaman ak benekli, donuk yeşil karpuzlar. Bunlar ötekiler içinde ben başkaydım. "Sen başkasın" derdi öğretmen; başı benim söylemeyeceğimi bildiği bir sözü kaçırmaktan korkuyormuş gibi öne eğik, sağ eli kulağında, gözleri kısılmış, yüzünde belli belirsiz pis bir gülüş "Değil mi filozof?" Ötekiler gülerlerdi; çın çın öterdi sınıf. Utanırdım.

Yine utanıyordum. Kira isteyen bu yıpranmış kadın elinin arsızlığına- yüzüne bakmazdım – yıllardır alışmam gerekirdi, ama olmuyordu. Her ayın birinci günü madam 'salon' dediği bu kara tahtalı, loş, isli, pişmiş soğan kokulu yerde, kapıya yakın bir koltuğa oturmuş, kiracılarından para toplardı. Üç onluk bıraktım eline. "Al bakalım; hakkınmış gibi ye!" demişti mutemet, aylığımı verirken. Tam o zaman mı istemiştim ölmeyi yoksa? Ağustos böceğinin sözü kafamın diline o zaman mı takılmıştı. "Bütün dünya bana bir yaşama borçlu." Ötekiler bana tuzlu kahve içirdikleri zaman bir mutemet kalırdı gülmeyen. Gözlüğünün üstünden bakardı.

Odam alacakaranlıktı. Işığı yaktım. Perdeler inik, bir de kapı sürgülü oldu mu kendi ülkemdeydim burda. Yeğindim, sivrisinek gibi. Tavana baktım. Büyük eksiklikti bu; ustalık üstüste kocaman yapılar dikmekte değil, odaların tavanına sağlam halkalar çıkmaktaydı. Birden çocukluğumun asılmışını gördüm; Dili, gözleri dışarıda, sümüklü korkak. "Bütün dünya bana bir yaşama borçlu." En iyisi ağu içmekti ama aramak için yeniden ötekilerin arasına çıkmak gerekti. "Ulan sağ ayağın altı parmaklıymış senin be," "yalan" derdim. Ayakkabımın bağına uzanırdım. Katıla katıla gülerlerdi. Şaşırır kalırdım. Mutemet gözlüğünün üstünden bakardı. "Sen başkasın" derdi öğretmen. Sınıf çın çın öterdi. "Hey bücür, temize çek şunu." Bücür bendim. "Bu suratla mı be? Vazgeç, korkar kadınlar." Çağımızın öncüsüydüm ben; ama beni yerden kaldıran adam üstümü başımı silkmişti. "Yirmi liraya bu gömlek ha! Kazıklamışlar seni. Benimkine bak, onüç

liraya." Sonra o bakkal, yarım kilo sucuğa beş lira alanı: "Bütün dünya bana bir yaşama borçlu!" İstemiyordum alacağımı. Bilek damarımı kesecektim. Ötekiler kapımı kırınca ne yapacaklardı acaba? Madam kızardı belki. Önce karşı duvara kara boyayla kocaman bir YAŞANMAZ yazacaktım.

Doğrularken kalçama bir sancı saplandı. Bugün üstüne düştüğüm kalçamdı bu. Birden beni yerden kaldıran adam geldi aklıma. "Ben Ali'yim" demişti. Kolumu tutmuş, üstümü başımı silkiyordu. Ötekilerden bir değildi. Yüzümü silerkenki bakışı vardı. İçimde bir eziklik, kudurgan bir sevgi büyüdü birden. Kafamda her şey yerli yerinde oturdu. Köşedeki sepetten havanelini alıp iç cebime koydum. Ağırdı. Sokağa çıktım.

Odasında yoktu; kilitliydi kapısı. Üst kata çıkan merdivenin kuytusuna oturup bekledim. Çok bekledim. Bir ara sokağa yağmur yağdı. Sonunda geldi. Kalkarken gördü beni.

– Sen miydin? İyi ettin de geldin. Gel içeri girelim, dedi.

Odanın aydınlığında yürürken sendelediğini gördüm.

Gözleri ışıldıyordu, sevinçli.

– Biliyor musun, seviyor beni.

– Kim, bu mu?

Duvardaki resmi gösterdim.

– O.

– Saçları sarı mı?

– Evet.

Anlattı. Önce bir gazinoya gitmişlerdi. Ben artık dinlemiyordum. Sol kolum havanelini bastırıyordu. Sarhoş olduğu belliydi. Duvardaki kadın onu sevemezdi. Yazılı ödevini yaptırıncaya değin adamın gözüne gözüne bakan, sonra ötekilerle birlik gülen, benim tanıdığım sarı saçlıdan bambaşka biri miydi bu? Değildi. Sevmiyordu onu, aldatıyordu. Aldandığını anladığı zaman nasıl üzüleceğini biliyordum. "Konuş bakalım, konuş" diyordum içimden, "Sen hiç olmazsa mutlu gideceksin." Her şey benim kafamda oturgun düzene uygun geçecekti. Değişmezdi bu. Üstümü silkmişti. Pisliğin içinde işi yoktu onun.

– Neyin var senin, hasta mısın? dedi birden.

– Yoo, çok iyiyim, dedim.

Gerçekten de öyleydim.

– Şarap var dolapta; birer bardak içeriz ha?

Dolaba doğru yürüdü. Ben de yürüdüm. Önce dönecek sandım; oysa sendeliyormuş. Havanelini sağ elime aldım; bütün gücümle vurdum başına. Yüzükoyun düştü. Odayı korkunç bir gürültü kapladı. Nice sonra döşemeye kan aktı. Öylesine yeğindim ki hop desem uçacaktım; sivrisinek gibi. Şimdi kendimi öldürebilirdim.

(Bütün Öyküleri, Şubat 2008)

AYLAK ADAM

Roman. İstanbul'da dört mevsimlik aylak bir yaşam süren; ancak aradığı gerçek sevgiyi bulamayan C. adlı gencin yalnız ve bunalımlı serüvenini çözümlemelerle öyküler...

....

Kitabını çıkardı. Belki Laura Amerika'ya gitmişti. Belki şu anda dilinden düşürmediği o gölün kıyısındaydı. "Ooo my Erie!" "Ama orada daha sabahtır." Cleveland'lıydı. Kahveci, fincanı masanın üstüne bıraktı. "Salt et. Hold me honey. Büyük kalçalı." Kahveden bir yudum içti. "Az kıllı bacaklar. Bir kere bu kılları çekmiştim. 'Oooy, are you crazy!" Neden kadınlar bana hep, 'Deli misin' derler?" Güldü. Bir sigara yaktı. Önce hikâyelerin adlarına baktı. Şehrin en gürültülü yerindeydi. Denizin üstü bile doluydu. Ama okumaya başlayınca duymadı.

Gene de kendi içinin derinlerine sinmiş dağınık, dikkatsiz bir başka kişi, sanki kitap okuyanla ilgisiz, masanın üstüne durmadan ilerleyen güneş çizgisini, öbür masaya oturup kalkan insanları, geçen kayıkları yarı-görüyor, yukardan geçen arabaların köprünün ek yerinde çıkardıkları trak trak sesini –eskiden bu iki 'trak' arasındaki zaman süresinden arabanın hızını anlardı- en çoğu bu sesi işitiyor, okuyanın zaman bilincini büsbütün yitirmesine engel oluyordu. Sabahları geç kalkmaya alışmış bir insan bir gece yatarken, "Yarın erken kalkmam gerek" diye düşünüp ertesi sabah istediği vakitte uyanınca nasıl şaşarsa o da saatine bakınca öyle şaştı. Dörde beş vardı.

Beşe beş kala – saati, önünde sık sık eliyle saçlarını düzelten kızın kolunda görmüştü – Güler'le aynı tramvayda gidiyorlardı. Biliyordu: Ona bir şeyler anlatan arkadaşını dinlemiyordu. "Neden umutsuz bakıyor bana? Yoksa dün akşam içimden mi bağırdım? Üç kişinin arkalarına sürtünerek onun yanına vardı. Güler'in bir eli tavandan sarkan kayışta, öbürü kalçasına bastırdığı çantasındaydı. Dün gece dörde katladığı küçük kâğıdı cebinden çıkarıp, çabucak, elin ayasıyla çantanın derisi arasına sıkıştırdı. Göğsüne değen koldan çekilip bu elin yapacağını görmek istedi ama göremedi. Çantayı önüne kaydırmış, arkadaşına, "Güle güle! Deyip ön kapıdan yana yürümüştü.

Az sonra yokuşu çıkarlarken kendi budalalığına şaşıyordu. Kâğıdı alır almaz okuyacağını sanmıştı. "Okumayacak. Kendiliğinden dönmez mi oraya? Hayır. İşte geçiyor." Birden hızlanıp ona yetişti. Koluna değdi, durdurdu. Koyu maviydi.

– Neden bu... (Sesinin böyle tarazlı oluşu tuhaftı. "Kahve. Orta şekerli olsun" diyeli beri ağzını açmamıştı da ondan mıydı?) Neden bu sokaktan geçmiyorsunuz?

– Bilmem ki...

– Gelin, ordan gidelim.

Yan yana ilk yürüyüşleriydi. Galata kulesini geçtiler. Bir şeyler söylemeliydi. Öksürdü. Kafasında, "Sabahki yağmurdan sonra bu hava ne hoş, değil mi? cümlesi kuruluydu. İlle havadan mı bahsedecekti? Bu cümleyi söylemeyecekti; ama kafası tutuk, tıkanık gibiydi. Sanki bunu söylemeden önce başka bir şey diyemeyecekti. İçini bir umutsuzluk sardı. Yanındaki kızın ayakkaplarına baktı. Kahverengiydiler. Birden ferahladı.

– Bu sabah ayaklarınız ıslandı, dedi.

– Islandı mı? Fark etmedim ben. Yağmurda yürümeyi severim. (Az durdu.) Siz nereden gördünüz?

– Gördüm. Dört gündür sabahları da görüyorum sizi. Evden çıkarken. (Artık kolaydı. Sesi kelimelere tıpatıp uygundu. Yüzünü yandan görüyordu. Güler ona baktı.) Biliyorum, daha önce konuşmadım diye şaşıyorsunuz. Burada olsun istiyordum. Ne var burada? Daha iyi olacaktı. O gün bu sokakta arkanızdan yürürken bana öyle geldi.

Sokak bitince ikisi de, "Eee, şimdi!" der gibi durdular. "Bir daha ne zaman buluşacağımızı sormam gerek galiba." Burnuna bakıyordu. İnsan burnunun da güzel olabileceğini hiç düşünmemişti.

– En gücünü atlattık, dedi.

– En gücünü, ilk konuşmayı... (Sesi hızlandı.) Eve gideceksiniz değil mi? Vazgeçin, biraz uzatalım bunu. Daha erken sayılır. Var mısınız, gidip asfalttaki sıralardan birine oturalım?

– Varım, dedi gülerek.

Karşıya koştular. Az sonra Kasımpaşa'ya doğru sarkan uçurumun kıyısında yürüyorlardı. Dönüp dönüp Haliç'e bakıyordu. Güler:

– Işıklar yanınca daha da güzelleşir, dedi.

– Bu yolu sever misiniz?

– Çok. Bazen elimde bir kitap bir sıraya otururum. Ama rahat bırakmazlar. Ne çok delikanlı vardır burda bilseniz. Laf atarlar. O zaman insana dünyada en kötü şey kadın yaratılmakmış gibi gelir.

Boş bir sıra bulup oturdular. Güler'in çantası aralarında kaldı.

– En kötüsü güzel burunlu yaratılmaktır. Adınız Güler, değil mi?

– Ben daha sizinkini bilmiyorum.

– Öğreneceksiniz. Bence insanın adı onunla en az ilgili olan yanıdır. Doğar doğmaz, o bilmeden başkaları veriyor. Ama yapışıp kalıyor ona. Onsuz olamıyor. (Sustu. Bir sigara yaktı.) Bakın, şimdi adımdan daha önemli bir şey biliyorsunuz: Sigara içtiğimi. İşte bir başkası: Bütün bu "siz"ler, "iz"ler, "uz"lardan sıkılırım ben. Yapmacık, fazlalık gibi gelirler bana. İkinci konuşmamda 'sen' diyemeyeceğim biriyle bir daha konuşmam. Ne dersin(iz)?

– Galiba sizi anlıyorum.

– Yanılıyorsun. "Siz" anlanamaz, "sen" anlanır. Bazı kitaplarda "sizi seviyorum"u okuyunca gülerim. Sanki "siz" sevilirmiş! "Sen" sevilir, değil mi?

– Seni anlıyorum (Kızardı.)

İşte ilk konuşmalarında bile diyebilmişti. "Onu söyletinceye dek zorlamadım mı? Olsun. Dedi ya!" Ayşe üç gün dayanmıştı. İçindeki bu katkısız sevinç neydi? Aradığının bu kadar güzel olacağını hiç düşünmemişti. Nasıl bakıyorlardı birbirlerine! Haliç'te yanan ışıkları bile görmediler. Elindeki küçülmüş sigarayı attı.

....

(Aylak Adam, Mart 2008)

ANAYURT OTELİ

Anayurt Oteli'nin otel olarak gerçekte var olduğu Atılgan'ın şu sözlerinden anlaşılıyor.*

"Manisa'da 'Anavatan Oteli' diye bir otel vardı. Ben Hacırahmanlar' danım... Manisa yandıktan sonra oraya yerleşmişiz. Babamla Manisa'ya her gidişimizde Anavatan Oteli'nde kalırdık. Çünkü otelin sahibi babamın iyi arkadaşıydı. Oteli de Ahmet Efendi ile oğlu Zebercet işletirdi. Romandakinin tersine Zebercet babası, Ahmet Efendi oğluydu. Bir gün bu oteli yazma isteği doğdu içime. O sıralar arkadaşlarla Birgi'ye gideceğiz. Gece Aydın'da bir otelde kalırdık. Bir otel işte. Kapıdan giriliyor, karşıda yukarıya çıkan bir merdiven var. Kâtibin yeri de bu merdivenin altında. Önünde bir küçük masa. Gece arkadaşımla konuşurken 'yahu' dedim, 'Bu adamın buradaki hayatı ne olabilir?' Merdiven altında oturan bir adam. Nasıl bir adamdır bu? Üstelik benim bunaldığım zamanlar. Böyle bir ikilem içinde olduğum bir durum. Anavatan Oteli ile bu adamı birleştirdim, kendi ruh durumumu da yansıtmaya çalıştım. Bu roman çıktı."

....

Gece

On sekiz kırk treninin geçişinden çok sonra, elleri arkasında merdivenle dış kapı arasında gidip geliyordu. Kapı açıldı: orta boylu, gençten bir adamdı.

– Yerimiz yok efendim, dedi.

– Öyle mi? Peki.

Adam gitti. Akşamüstü iki kişiyi daha 'Yerimiz yok' deyip çevirmişti. Öğleden sonra ortalıkçı kadın yukarıların temizliğini bitirince salonu da silmişti. Elinde koca, 1 numaranın önünde durup sormuştu: 'Burası silinecek mi ağa?' 'Hayır, temiz orası.' Gerçekten temiz miydi? Yandaki odaya girdi; çay demleyip çıktı. Köşedeki koltuğa oturdu. Büyük bakır küllük boştu. Son gece miydi bu? İçinde doğulmuş, yaşanmış, ölünmüş eski konak hazırdı. Trenle gelmemişti; on bire değin bir saat daha bekleyecekti. Kapı açıldı: ara sıra bir erkekle otelde kalan sarışın orospuydu; yanında orta yaşlı bir adam vardı. Kalkmadı.

– Yerimiz yok, dedi.

– Aa niye? Hep burda kalırdık biz.

– Gidelim, dedi adam.

Kadın boynunu büktü.

– Bişey yapamaz mısınız? Üçüncü kattaki odayı...

– Yerimiz yok bu gece.

Adam kadının kolunu tuttu.

* Cumhuriyet g. dergi, 7 Şubat 1988.

– Gidelim, dedi.

Gittiler. Çarşamba gecesi başka bir erkekle gelmişti kadm. Kalkıp deftere baktı. 6 numarada Saliha Alakaş ile Ahmet Alakaş yazılıydı. Defteri kapadı. Günlük fişte 6 numaraya aynı adları yazdı. Bunlardan önce gelen adama bir ad düşündü. Kırk yıldır bir tek Zebercet bile kalmamıştı otelde. 5 numaraya Zebercet Gezgin yazdı. Yandaki odadan bir cızırtı geliyordu. Koştu; ocağı söndürdü. Çay yanmıştı; içilmezdi. Çaydanlığı yıkayıp çıktı. Gene Emekli Subay'm yerine oturdu. On bire değin ikişer ikişer dört kişi daha geldi yatak arayan. 'Yerimiz yok' diye savdı. Ara sıra hızla bir araba geçiyordu dışarıdan.

On ikiye doğru kalktı. Kapıyı demirledi, kilitledi; ışıkları söndürdü. İkinci katın ayakyoluna işeyip döndü; Ankara treniyle gelen kadının kaldığı odaya girdi. Sırtını kapıya dayayıp karanlıkta durdu. "Bir çay içebilir miyim acaba?" Çay yanmıştı. Işığı yaktı. Her şey yerindeydi; çay bardağı bile. Yatağın solunda duvara çakılı askıya mı asmıştı ince, kahverengi paltosunu? Tepsiyle girdiğinde yatağın üstündeydi. Belki sandalyeye koymuştu sonra; kazağını, eteğini... Yürüdü, yatağın yanında durdu. Doğduğu yataktı bu. Vişneçürüğü atlas yorgan, konağın yorganlarından biriydi. Çıplak mıydı altında? Gece lambasını yaktı; öteki ışığı söndürdü. Ayakkabılarını, çoraplarını çıkardı; terlikleri giydi. Soyundu; giysilerini askıya astı. Ayaklarını yıkadı; otelin havlusuyla kuruladı. Dönüp yatağa girdi, yorganı üstüne çekti. Yastığı çevirdi, sarıldı; yüksek sesle 'Gelmeseydin ölürdüm' dedi. Yastığı kokladı, öptü. Erkeklik organı dimdikti. Sıcaktı içerisi; avuçları terliyordu. Doğruldu; yorganı ayakucuna itti. Göğsünün kılları seyrekti; yüzü sarıydı, gergindi. Kadının unuttuğu karaları ince, sarıları kırmızıları kalın çizgili havluyu demirden aldı; yatağın ortasına serdi; yastığın bir ucunu havlunun altına çekip abandı; sarıldı. Yüksek sesle bir daha 'Gelmeseydin ölürdüm' dedi. Kadın birşey sormuştu anlaşılan; 'Evet' dedi. Kolları oldukça ince, bacakları kıllıydı. Kıçı da kıllıydı, sivilceliydi.

....

(Anayurt Oteli, Ocak 2008)

FAİK BAYSAL
(1922 – 2002)

İstanbul doğumlu (1 Aralık), babası tüccar olan (Mustafa) Faik Baysal'ın çocukluğu Adapazarı'nda geçti. İstanbul'da Saint Joseph Lisesi'ni (1928-39); sonra İÜ Fransız Dili ve Edebiyat Bölümü'nü bitirdi (1942). Pertevniyal Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği (1944-49) yaptıktan sonra da özel öğretmenlik, Yataklı Vagonlar Şirketi'nde çevirmenlik (1954-59), Ankara radyosu sunuculuğu, ansiklopedilerde çevirmenlik, Tv. dizisi (1988) gibi uğraş dallarında çalıştı... (Ö. 9 Aralık)

Yazmaya şiirle başlayan Baysal, ardından öykü ve romana yönelir. Anlatılarında kişilerin olaylar karşısındaki duygu ve düşüncelerini betimlemelerle somutlaştıran başarılı yazarlarımızdandır.

Öyküler: **Perşembe Adası** (1955), **Sancı Meydanı** (O. Kemal'le 1968), **Nuni** (1983), **Kelebek, Militan** (1986), **Güller Kanıyordu** (1992), **Ilgaz Teyze Öldü** (1993), **Kırmızı Sardunya** (1997), **Elleri Sesinin Rengindeydi** (1998), **Terlikler** (1998)...

Romanlar: **Sarduvan** (1944), **Rezil Dünya** (1955), **Drina'da Son Gün** (1972)...

ÖDÜL: 1969 Sait Faik Hikâye Armağanı *Sancı Meydanı*

AZAP BABA

– Öykü –

O gün yine akşam serinliğinde geldi. Çürümüş kavun karpuzun, acı acı kokan ısırgan otlarının doluştuğu kireç kuyusunun başına oturdu. Sağlam bacağını altına kıvırdı, tahta olan solunu çerçöpün ortasına sallandırdı. Garip bir uğultu koptu, hava sarsıldı. Yeşil yeşil kanatlı bir sinek ordusu dutlaşan günün en altına vızıldayarak dağıldı. Kokuyu alan yarasalar hemen uçuşmaya başladılar. Et meydanının yağlı yağlı, kapkara, kanatları tozlu akşamın giderek koyulaşan kızılcık rengine bulanan yarasaları. Bu sessiz, amansız ve acımasız savaşı bütün gece soluk almadan sürdüreceklerdi. İsli paçavra kokan gece bitip de kahveci Sülo'nun minare boyundaki bacasından tüten çay ve telve kokulu marsık dumanının arasından güneş iri bir örümcek gibi tırmanıp Kurşuncu Çıkmazının toz kümelerine sıçrayınca sinekler yenik düşeceklerdi. Yaşamın bu katı kuralı hiçbir yerde değişmiyordu. Kurşuncu Çıkmazında da insanlarla hayvanların dünyasında pes eden hep sineklerdi.

– Merhaba Azap Baba.

– Merhaba be!

Çok canı sıkılıyordu galiba bugün de. Üzüntüden boğulacak bir gününde olsa bile bana asla be demezdi çünkü. En çok sevdiği bendim mahallede. Başka hiç kimseyle selamlaşmazdı bile. Çocukların çirkin saldırılarından hep ben kurtarırdım onu. Bazen saatlerce konuştuğumuz olurdu. Akşam basıverirdi çabucak. Güneş İspiro'nun dalından kopar, toprağa döne döne düşer de öyle ayrılırdık birbirimizden. Azap Baba tahta bacağını tozun içinde sürüye sürüye karanlıklara dalar, bilmediğim bir yerlere savuşur, ben de evime giderdim. Kafamın içinden geçerdi renkli bir film gibi bütün anlattıkları. Boğuk sesi, eliyle gökyüzüne birşeyler yazması, küfürleri, ezik kafası, daracık alnı, incecik kaşları, tespih böceğine benzeyen dumanlı gözleri, sağa kıvrık sivri burnu, kırmızı yanakları, dişsiz ağzı, kanarya sarısı gömleği, kıçı ve dizleri yırtık pantolu, tahta ayağı, boynuna astığı içi kâğıt kırpıntıları ve ekmek artıklarıyla dolu torbası...

– Sen Allahsın lan!

Şaşırdım, gözleri çarpık çarpık bakıyordu yüzüme. Birer kurşundu sanki ikisi de yuvalarında.

– Valla Allahsın be!

– Günaha giriyorsun Baba.

– Öyle.

– Neden?

Birbirine çullanmış dudaklarının arasına bir 'Köylü' sıkıştırdı.

– Sende, nah şu kadarcık bile kibir mibir yok. Bak, şu boynu yularlı salakların hiçbiri konuşmuyor benimle, dedi.

Ne yalan söyleyeyim, sevinçle karışık gizli bir gurur duydum. Allah değildim elbette, ama Allah olsaydım bile güzel bir şeydi bir insan tarafından beğenilmek, sevilmek, övülmek. Keyfimden bir 'Birinci' yaktım ben de. Bir süre sigaralarımızın boşluğa asılan mavimsi dumanları arasında sustuk. Kuyunun öbür yanındaki düzlükte bir eşek anırdı, toz toprağın içinde yuvarlanmaya başladı. Saka 'Öksüz İbrahim'in hayvanıydı bu. Dibinden kesik kuyruğundan tanıdım onu. Zaten Kurşuncu Çıkmazında canlı cansız ne varsa hepsi sakattı. Kahveci Sülo doksan kilo çekiyordu, sağırdı. İşin kötüsü de kendi gibi herkesi sağır sanıyor. Pikabını ciyak ciyak bağırtıyor, bitip tükenmek bilmeyen Kürt havalarıyla mahallenin göbeğini çalkalıyordu sabahlara kadar. Bakkal İlya metre metre solucan düşürüyordu. Mahallede yetişen bütün tatlı kabaklarının çekirdekleri onundu. Postacı 'Bunak Selim'in bir kulağı dibinden kopuktu. Kadınlar arasında da keller, romatizmalılar, sağırlar ve körler çoktu. Kusursuz, yakışıklı, sapasağlam bir erkek vardı yalnız. O da 'Arabacı Canım Seyit'ti. Kızlar takmıştı bu adı ona. Mahallenin dişi sinekleri bile tutkundu bu erkek güzeline. Seyit'in güçlü kollarının arasında bir limon gibi sıkılmaya can atıyordu tümü de. Tekerlek sesleri duyuldu mu kadını kızı yığılıyordu kapı önlerine. Seyit kamçısını şaklata şaklata bir Tanrı gibi geçip gidiyordu aralarından da gözünün ucuyla olsun birine bile bakmıyordu.

– Uh kokmuş mendebur, şuna bak hele. Bir burun, bir burun herifte.

– Ne sanıyor kendini acaba? Kabahat bizde ayol bizde.

– Sarımsak kafalı budala.

– Yüz buldu, şişti de şişti ha.

– Ne yapsın adam yani? Sizi de mi mıncıklasın haspalar? Nur topu gibi bir karısı var adamın be.

Seyit kamçı şakırtıları arasında bu kıskançlık saldırılarını ya duymuyor ya da duymazlıktan geliyordu. Her neyse, Tanrılığından bir şey yitirmiyordu hiçbir zaman. Yalnız bir eksiği vardı onun da, kısırdı. Bu yüzden saltanatı sallanır gibi oldu bir gün. Nur topu karısı pılısını pırtısını toplayıp evden kaçtı, kendini dar attı tek kollu sütçü Ahmet'in kucağına. Seyit bıçağını çekmedi. Kadının karnını deşmek bir yana, hiç kızmadı bile. Belki de öyle göründü. Nur topunu mahkemeyle boşadı. Bütün kadınlar ve kızlar çok sevindiler bu işe. Çok geçmeden acı gerçek su yüzüne çıkıverdi. Seyit'in erkekliği yoktu, kadın ondan kaçmıştı sütçüye. Tek koluydu sütçü, n'olursa olsun olsun erkekti, fiyongası tamamdı ya. İki kolu olmasa da olurdu, önemli olan gece yatınca iş görmesiydi. O günden sonra adamın yüzüne bakan bile olmadı. Yalnız kaldı mahallede, yapayalnız. Buna da aldırmadı Seyit, akşamları kamçısını şaklatarak mahalleden bir Tanrı gibi geçmeyi sürdürdü yine. Böyle işte, Kurşuncu Çıkmazında 'Canım Seyit'e bile cimri davranmıştı Tanrı.

– Neyin var Baba? Hiç konuşmuyorsun bugün ya?

Tahta ayağını ileri sürdü. Bir kavun kabuğunu delip ortasından çıktı.

– Ne konuşacağım? Allah belâsını versin, dedi.

– Kimin?

– Ne bileyim ben?

– Birine mi kızdın yine?

– Şu mahalleye bak be. Yarın erkenden iki yüz amele dökeceğim buraya.

Başmı kaldırdı, sivri burnunu içi dışı çıplak, toza ve sidiğe bulanmış çocuklarla dolu, ağaç mantarlarına benzeyen eğri büğrü, yarı bellerine kadar toprağa gömülü kulübelere dayadı.

– Yarın hemen yıktıracağım bunları. Yeniden yaptıracağım hepsini. Filizi, beyaz, sarı, mavi, yeşil yeşil, odaları pırıl pırıl yağlı boyalı evler. Aynı renge de boyatsam olur değil mi? diye sordu.

– Elbette, dedim.

– Hem daha ucuza çıkar bana. Valla parasında marasında değilim. Değişikliği severim ben her şeyde. Yalnız beyaz, yalnız sarı usandırır insanı. Yetmez, iki yüz amele daha gerek bana.

– Neye?

Daracık alnı gerildi, sonra daha beter kırıştı.

– Şu cenabet sokağı da açtıracağım. İnsan boğulacak burda, havasızlıktan ölecek yahu, dedi.

Haklıydı Azap Baba, çok haklıydı. Otuz iki yıldan beri Belediye'nin her gün birkaç kez yaptırmaya söz verdiği, iki insanın yanyana güçlükle geçebildiği, güneşi yalnız öğle saatlerinde görebilen Kurşuncu Çıkmazı boğucuydu gerçekten de. Isırganların, yabanıl pire otlarının, sidikle karışık öbek öbek fışkıların kirletip zehirlediği toprağınkine aylarca sabun yüzü görmeyen insanın kokusu da karıştı mı, rüzgâr esse bile ancak yerinden kımıldatabiliyor, alıp götüremiyordu bu leşi. Rüzgâr da aynı leş kokusuna bulanıyordu bir iki soluk sonra.

– Mozayik döşeyeceğim şu sokağa baştanbaşa. Taşların aralıklarına da zift dökeceğim kaynar kaynar. Üstüne de sapsarı nehir kumu.

– İyi olur, çok iyi olur.

Yüzü çocuk çocuk güldü.

– Ne güzel olacak ha, çıtır çıtır!

Sokağımızın o kendine özgü kokusuyla birlikte yanık zift, taze yağlı boya, bir de insan kokusu duydum ekşi ekşi. Işıltısı gökyüzüne vuran sapsarı bir kum çıtırtısı da kulaklarımı tırmalayıp geçti.

– Su da getireceğim mahalleye. Şu kuyuyu kapatacağım, sineklerin, hepsini kovacağım buradan. Allah insanın başına ne de çok şey musallat etmiş be.

– Doğru.

– Gözleri sivrildi, diken diken oldu.

– Şuna bak, şuna. Bir de "Dünyayı senin için yarattım" diyor bana. Şu pis, cenabet sineklere ne gerek vardı öyleyse. Yarattın, doğru dürüst yarat bari şunu.

– Kızmakta haklısın.

Oturduğu yerden sokağı karışladı, enini boyunu ölçtü.

– Nerde şu?

– Kim?

– Elektrik Müdürü?

– Ne yapacaksın?

– Çok karanlık bu sokak. Hemen gidip şu herife emir vereyim de on tana lamba assın şuraya.

– Çok iyi edersin Baba.

Sustu, ben de yeni evlerin içiyle uğraşmaya başladım. Kırık iskemleleri, dibi delik oturaklara, hasır parçalarını, demir tavaları, çatlak küpleri, çuval kırpıntılarını, her gün güneşe kurumaya serilen içi paçavrayla dolu, sidik kokan şilteleri gazlayıp yaktım. Cilâlı iskemleler, bembeyaz emaye oturaklar, renk renk halılar, alüminyum tavalar, Koleman gaz sobaları, kuştüyü yastıklar, ipek örtüler, koltuklar, kanepeler ve buzdolaptan aldım. Isıttım, helâları bile ısıttım. Yazın kavurucu sıcaklarında vantilatörlerle serinlettim bütün odaları. Her eve bir radyo, her kapının önüne Citroen marka gıcır gıcır bir otomobil koydum. Kadınların ayaklarından ter ve kirin muşambalaştırdığı kalın bez çorapları çıkarıp attım. Kıçlarından yırtık, ağları irinleşen donları sıyırıp çıkardım. Hepsini sıcak, kaynar sularla dolu banyolara soktum. Süngerle ovdum hep yoksulluk yıllarının köseleştirdiği derilerini. Yumuşayıncaya, pamuk gibi oluncaya, kalçalarını yuvar yuvar yapıncaya, bellerini inceltinceye, topuklarını pembeleştirinceye, göbeklerini çukurlaştırıp dişileştirinceye, kızları da gıcır gıcır ötünceye kadar yıkadım da yıkadım.

– Hadi, Elektrik Müdürünü çağır bana.

– Peki Baba; şimdi hemen.

Birşeyler daha mırıldandı, yine sustu. Yerimden kımıldamadım, o da bir daha üstelemedi. Ben de tatlı düşlerime döndüm yine. Bütün mahalleyi bol köpüklü, kokulu sulara soktum bir daha. Tertemiz, yumuşacık Bursa havlularıyla kuruladım mermerleşen vücutlarını. Yepyeni giysiler giydirdim karısına kızına. Neye uğradıklarını bilemediler, gördüler de kendilerini tanıyamadılar kristal aynalarda. Rujlu dudaklarına, halka küpeli kulaklarına, ojeli tırnaklarına, kıvırcık kıvırcık saçlarına, cımbızla yoldukları kaşlarına, ipek çamaşırlarına, yüksek topuklu pabuçlarına baktılar da renkli bir düşte, Beyoğlu'nda, Maçka'da, Nişantaşı'nda sandılar hep kendilerini. En çok sevinen çocuklardı. Daha analarının karnında olanlara bile vitaminler aldım kutu kutu. Beşiktekileri de mamalarla, biberonlarla, meyva sularıyla besledim. Hele sokaktakilere, toz toprağa kavun karpuz kabuklarına, ekmek kırıntılarına ve at eşek gübrelerine, paslı tenekelere karışmış çocuklara neler yapmadım neler. Tümünü giydirdim baştan aşağı, yepyeni giydirdim. Bisikletler, trenler, gemiler tabancalar aldım onlara. Kimini kovboy, kimini polis, kimini kral, kimini de Celal Bayar yaptım. Hiçbirinin karnı ağrımaz oldu artık. Dişi çürümez, yüzü sararmaz, kan tükürmez, simit diye ağlamaz, durup dururken de ölmez oldular.

– İki milyon tuğla yeter mi?

Baba bir ot sapını çiğneyip duruyordu.

– Çok değil mi? diye sordum.

Bakışları ısırgan yeşiline bulandı.

– Çok olur mu hiç? dedi. Bütün bahçelere duvar da çekeceğim. Güller, sarmaşıklar, asmalar...

Kolunu başının altına kıvırdı. Birer birer yıldızlarını sarkıtmaya başlayan gökyüzüne baktı.

– Kaç çocuk var burda?

– İki yüz kadar.

– Yarın erkenden Hacı Fidan'a git.. Benden selâm söyle. Hemen gelip sünnet etsin bu çocukları. Parasını Azap verecek dersin.

– Olur Baba.

Torbasını açtı, bir ekmek kabuğu çıkardı, sonra onu yeniden yerine koydu.

– Ay oldu lokma koymadım ağzıma, dedi.

– Neden?

– Canım istemiyor. Şu işler bir bitsin bakalım hele.

Birdenbire ayağa kalktı, torbasını sırtına vurdu.

– Ben gidiyorum, dedi.

– Erkencisin bu akşam. Neden Baba?

– Geç bile kaldım geç. Şu dört yüz ameleyi geceden sağlayayım da yarın sabah saat altıda işbaşı yapsınlar. Yeter artık be, yeter. Ben ölmeden baştanbaşa değiştireceğim şu dünyayı. Her şeyi değiştireceğim her şeyi.

Tahta bacağını tozun içinde sürüye sürüye gitti. Yıldızlar salkım salkımdı gökyüzünde. İspiro'nun domates tarlası karanlıklar içindeydi. Yarasalar da sineklerin peşine düşmüştü. Eve döndüm, erkenden yattım, bütün gece Baba'yı düşündüm. Yaşamıyla ilgili hiçbir şey bilmiyordum. Keşke bütün insanlar onun gibi deli olsalardı. Ertesi sabah gün ışımamıştı daha, kızgın bir zift kokusuyla uyandım. Çabucak giyindim, sokağa fırladım hemen. Polisler, bekçiler, Belediye memurları kaynıyordu her yerde. Biraz sonra hava homurdandı, ona yakın kamyon yığınla amele döktü sokağa. Şaşırdım, Baba delinin biri değildi demek. Sevincim çok uzun sürmedi, tadına varamadığım mutluluğum da. Kazma kürekler harıl harıl çalışmaya başladı. Kurşuncu Çıkmazının kahve yanığı çocuklarının, anaların ve erkeklerin gözyaşları yıkılan kerpiç duvarların molozları arasında kuruyup gitti. Paslı çivilerinden zorla sökülüp yırtılan tenekelerin gürültüsü arasında çığlıkları boğulu boğuluverdi. Partal döşeklerin, toz dumana boğulan yıkıntıların ortasında gün bitti, akşam bastırdı birdenbire. Polisler, bekçiler, ameleler ve kamyonlar homurdana homurdana çıkıp gittiler mahalleden. Kahveci Sülo'nun minare boyundaki, dumanı çay ve kahve kokan bacası da yoktu artık. Gökyüzü de yıkıldı yıkılacaktı sanki. İlk kez pikabını çalamadı Sülo. Bir tek, acı mı acı, insanın yüreğini kırmızı biber gibi yakan bir ses vardı havada. Boz boz salanlar toz duman içinde analar babalar eski püskü eşyaların, evlerinin ve düşlerinin sıcak sıcak külleri üstünde, çocuklarıyla birlikte ağlaşıyorlardı hâlâ.

– Hey Ahmet!

– Ne var be?

– Nerde o teres?

– Kim?

– Elektrik Müdürü. Çabuk çağır o herifi bana, çabuk'

Molozların tepesinde yavaş yavaş susan Kurşuncu Çıkmazı birdenbire ayaklandı. Ağa sola emirler yapdıran Baba'ya karşı saldırıya geçti. Küfürlerin bini bin paraydı.

– Uğursuz köpek seni, defol buradan defol.

– Allahın zırdelisi herif.

– Senin yüzünden bu felâket geldi başımıza.

– Cenabetoğlu cenabet.

Çoluk çocuk sokağın dışına doğru sürdüler Baba'yı, sopalarla vura yere yıktılar acımasızca. Günlerden beri ortalıkta gözükmeyen Seyit de yolun ağzında kan kusan gözleriyle görünüverdi. Kamçısını şaklattı, ama havada değil zavallının toz toprağa bulanan kafasında. Bir saniyede kıpkırmızı oldu yüzü gözü, kıpkırmızı.

– Evlerimizi yıktı köpek, evlerimizi!

– Şimdi ne yapacağız biz? Çoluk çocuk sokaklarda ne yapacağız?

Ama Azap Baba kararlıydı. Dünyamızı değiştirmeden ölmeye hiç niyeti yoktu. Gürültü patırtı, küfür ve gözyaşları arasında sesi duyuluyordu arasıra hâlâ. Zayıf, boğuk, inatçı mı inatçı bir sesti bu:

– Elektrik Müdürünü çağırın bana, Elektrik Müdürünü...

(Perşembe Adası, 1955)

REZİL DÜNYA

Yazarın kendi yaşamöyküsü çizgisinde, önce bir taşra kasabasında, sonra İstanbul'da; okul, dükkân, kahve vb. yerlerle yoksul mahallelerin sergilendiği... Arkada, ekonomik, siyasal, toplumsal, görüntülerin verildiği bir anlatı...

REZİL DÜNYA'dan

....

– Komünist de ne demek?

– Ne, niye okudun sen okulda? Komünistin n'olduğunu bilmen gerek. Hadi hadi, alayın sırası değil şimdi.

– Vallahi sahi söyledim Baba. Sen babam yaşında insansın. Seninle alay etmek aklımın ucundan bile geçmez.

– Stalin'i de duymadım deme bana.

– Tamam, onu duydum.

– En büyük komünist, en büyük köpek o işte. Şimdiki gençlerin çoğu da birer Stalin. Komünist yani. Sen değilsin, ben de değilim. Allah'a inananlar komünist olamazlar. Birer çay daha döküver bakalım.

– Hemen, şimdi.

– Şu Fransızlarm, Polonyalılarm, Yunanlılarm haline bak. Allah bu dinsizlerin başına Hitler gibi bir canavarı saldı. Çok iyi de yaptı, gebersin teresler.

– Hitler bize dokunmasın da ne yaparsa yapsın.

– Biz Müslümanız. Alaman bize hiçbir şey yapamaz. Kurtuluş Savaşında Yunan'a n'oldu. Kaçacak delik bulamadılar. Dualarımız karşısında ne top dayandı ne tüfek. Yalnız Alancuma'da üç kişiyi satırla doğradılar, hamile bir kadının da süngüyle karnını deştiler. Bunu görünce utandım milletimden.

– Hangi millet?

Şaşkınlıkla bekledim, soruma yanıt alamadım. Baba camı açtı, yıldızla dolu denize hapşırıp tükürdü. Bir ayağını altına kıvırdı. Çayından bir yudum içti. Bir durgunluk geldi yüzüne gözüne. Başını önüne eğdi, soluğu içinde kalır gibi oldu.

– Ben Selânikli Rumlardanım, dedi. Anamla babamın mezarları orada. Kardeşlerim ve ablalarım da. Hepsi orada kaldı.

Sıkı davranmasaydım şaşkınlıktan çay bardağım elimden düşecekti az daha. İnanamadım, Baba'nın Rum'a benzeyen hiçbir yanı yoktu.

– N'olmuş Rum'san yani, dedim. İnsan olman bana yeter. Ben insanları Rum ya da Rus diye ayırmam. Kötülüklerini görmedikçe hepsini de severim. Başını hemen yukarı kaldırdı. Çocuk gibi sevindiğini, çayını üst üste yudumlamasından anladım. Ben de yeniden umutlandım. Yarın aylığımı kırk liraya çıkarabilirdi belki. Ben de az değildim hani. Gerçek bir insan olmak sandığımdan da güçtü. Arsızların ve hırsızların ısırganotları gibi hızla çoğalmasının nedeni buydu galiba. Baba'nın giderek artan bir mutlulukla bana baktığını görmeseydim kendime geleceğim yoktu daha.

– Kopiller kadını öldürünce ben de Kurtuluş Ordusu'na katıldım. İstiklal madalyam bile var. İstersen göstereyim sana. Bak, işte bu, Kâzım Karabekir Paşa taktı bu madalyayı göğsüme. Ah ah, ne adamdı o be! Paşa gibi adam nerede şimdi? Tarih okudun sen okulda. Okumaz olur musun hiç? Ne kadar okusan da nafile! Hiçbir gün benim kadar anlayamazsın sen Karabekir Paşayı.

– Gerçek adın neydi Baba?

– Kozma. Kozma Panayotidis. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra hemen Adapazarı Müftüsü'ne koştum. Kozma'yı Kâzım, Despina'yı da Ayşe yaptım. Bayılırım bu Ayşe adına ben. Bin gâvur adına değişmem ben Ayşe'yi.

– Despina kimdi?

– Karım.

– Türk olmaya razı oldu mu o da?

– İsterse olmasın. Ben şimdikiler gibi karı budalası değilim. Canavar değilim, ama benim sözüm geçerdi evde hep. Şu dünyanın haline bak sen. Kadınlar iyice şımardı. Kimi görsem sırtında kürk manto. Ayağında ipek çorap, yüz göz boya içinde. Hiçbirinin

filmlerde oynayan orospulardan farkı yok. Senin benim karı dediklerimiz hanımefendi oldular şimdi. Nereye gitsen kadın, hep kadın. Trende, vapurda, tramvayda hep karılar. Oturacak yer bulamazsın hiçbir yerde. Yemeklerini kim yapar, bulaşığı çamaşırı kim yıkar! Kim süpürür bunların evlerinde ortalığı?

– Bu işleri makineler yapıyor şimdi Baba.

– O makineleri icat edenin boynu altında kalsın. Öyleyse karıya kıza ne gerek var be? At bacak bacak üstüne, bak keyfine gitsin. Benim Ayşe her işini kendi yapar, ateşi yakar, evini süpürür, ben akşam eve gelince de ayaklarımı bile yıkardı leğende sıcak suyla. Biz babadan böyle gördük oğlum. Şimdiki karılar her şeyleriyle meydanda. Bir zamanlar çocuklar hep dokuz ayda doğardı. Şimdikiler öyle mi ya? Ben üç-beş ayda doğanları çok gördüm.

– Doğru Baba.

– Aman aman, boşboğazlık etme sakın ha! Bu konuştuklarımız aramızda kalsın. Bir duyan olursa bana da komünist derler sonra.

– Olur, hiç merak etme Baba.

– Kızımı hiç sormadın ya?

– Unuttum, valla unuttum.

– Sen beni dinlemiyorsun galiba?

– Demin kızım Safiye'nin yandığını söylemedim mi sana?

– Yo.

– Allah Allah, ya ben bunadım ya da sen sağırsın. Ne talihsiz insanım ben yahu. Çok istedim, ama Salih gibi kızımın arkasından ölemedim gitti. Tanıyamadım önce. Yüzü gözü bir avuç kahve gibi kavruktu. Sofya'yı Safiye yaptığım gün ne kadar da mutluydum. Avazım çıktığı kadar bağırdım, parmağını bile oynatmadı. Gözyaşlarım, çığlıklarım hiçbir işe yaramadı. Sen benim yaşadığıma bakma. Ben çoktan öldüm. Rafet, çoktan öldüm.

– Apti'ye n'oldu Baba?

– O da korkusundan Apostol'u Apti yaptı. Yunan İzmir'e çıkınca köpeğin bize karşı savaştığını duydum. Hayvan, insan yediği ekmeğe orospuluk eder mi a köpek? Derin derin içini çekti. Battaniyesine sıkı sıkı sarındı. Neredeyse ağlayacaktı. Bunca acıya karşın kendini yine de tutmasını bildi. "Ya, böyle işte evlat. Sünnet bile oldum ben."

– Ya!

– Hadi, daha çok konuşturma beni. Al şu bardakları da yıkayıp yerine koyuver. İnşallah yarın hava açık olur da biraz iş yaparız. Gazinocu da köylüye benzer. Yazın kazanır, kışın yer. Ne kaldı şurada yazın bitmesine zaten. Bilemedin iki ay bir şey. Yarın yapraklar sararıp dökülmeye başladı mı bahçede kimseyi arama artık. Yalnız bu kapalı yerde biraz iş yaparız. O da kimsenin karnını doyurmaz. Yarma yetecek kadar çay kahvemiz var mı?

– Var Baba.

– Dün kırılan bardaklar n'oldu?

– Kosti parasını aldı galiba?

– Bana bir şey demedi ya?

– Unutmuştur. Bu yakmda çok dalgm zaten.

– Üç bardak deyip geçme. Üstünde durmazsan üç yarın altı olur. Hesabımı bilmeliyim. Patronluk çok zor. Kalp kırmadan işini yürüteceksin. Ona, "Yavrum" buna, "Oğlum," demezsen olmaz. Ağzın laf yapacak biraz da. Herkesin huyuna suyuna gideceksin. Bir gün cascavlak kalırsın yoksa. Moda Gazinosu'nu tutan Yorgo n'oldu? Adamlarını horladı, kendi de güme gitti. Beyoğlu'nda bir lokantada garson şimdi. Patronu da kim desene? Anlı şanlı günlerinde yanından kovduğu garson İspiro.

– Bravo şu adama yahu!

– Neye?

– İspiro'nun yerinde başkası olsaydı Yorgo'nun yüzüne bile bakmazdı. Ben de olsaydım hemen kapıyı gösterirdim ona.

– Bunu hiç beğenmedim oğlum. Hoş tutmalı insanları, hoş. Dünya dümdüz değil ki bir ucundan bakınca öbür ucunu göresin. Şimdi patron olan yarın dilenci olur. Ben hiçbir adamımı kırmadım daha. Gelenler kendileri geldi, gidenler de kendiliklerinden gittiler. Ne zaman rastlasam birine koşup hemen elimi öper. Boşuna mı, "Baba" diyor herkes bana? Ateşi gömdün mü?

– Gömdüm.

– Ehh, bugünlük bu kadar yeter. Birazı da yarına kalsın. Çok geç oldu, yatalım artık. Lambayı söndürmeyi unutma. Düş müş de göreyim deme sakın. Uyumana bak, yarın çok işimiz var.

....

(Rezil Dünya, 1955)

VÜS'AT O. BENER
(1922 – 2005)

Samsun doğumlu olan Vüs'at O. Bener, ilkokulu Erzincan'da, ortaokulu Sivas'ta okudu; Bursa Işıklar As. Lisesi'ni ve Harp Okulu'nu bitirdikten sonra orduda görev yaptı (1953-1957). Ankara Üniverstesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra da kamu kesiminde, Ticaret Bakanlığı raportörlüğü, Kara Yolları'nda Hukuk Müşavirliği görevlerinde bulundu. 1979-1992 yıllarında bir sendikanın danışmanlığını yürüttü.(Ö. 31 Mayıs 2005)

Öykü ve romanları dışında oyunları da bulunan Bener; öykülemelerinde toplumsal, bireysel, cinsel sorunların daha çok içsel etkilerini, kimi zaman bir gözlemci olarak, çözümleme ve soyutlamalarla; konuşma dilinin doğal biçimiyle, yansıtan yazarlarımızdandır.

Öyküler: **Dost** (1952), **Yaşamasız** (1957), **Siyah-Beyaz** (1993), **Mızıkalı Yürüyüş** (1997), **Kara Tren** (1998), **Kapan** (2001)...

Romanlar: **Buzul Çağının Virüsü** (1984), **Bay Muannit Sahtegi'nin Notları** (1991)...

ÖDÜL: 1993 Sedat Simavi / Yunus Nadi Ed. Ö. *Siyah Beyaz*

DOST

– Öykü –

Ali'yi sürükleye sürükleye içeri aldık. Sedire uzattık. Söyleniyor. Uzamış sakalı, iri patlak gözleri, kıvrım kıvrım boynu üzerinde yana yatmış koca kafası iğrenç. Yüzünde derin çizgiler, acayip bir anlam var.

Naciye deminkinin tersine, yalnız kalışımızdan sıkılır gibi.

– Bir kahve pişireyim mi, açılırsınız.

"Smız. Niye sınız!"

Başımı salladım.

Sofa karmakarışık. Tavandan örümcek ağları sarkıyor. Arada koşuşan farelerin tıkırtıları işitiliyor.

Kahvem geldi. Fincanı uzatırken elinin titrediğini gördüm.

– Gidecek misiniz?

– Cevabını beklemeden ekledi:

– Yukarıya bir yatak sereyim isterseniz.

– Fena olmaz. Yorgunum zira.

"Sedirdeki korkunç yaratığın yanında bu kadın! Canlı ve arzulu, nasıl yatar? Ona yaşayabileceği en güzel bir aşk gecesi verebilirim."

– Sen nerede yatacaksın?

Bakışları öyle bir bulandı. Sert bir sesle:

– Burada, dedi.

"Laf, numara yapıyor. Pekala!"

Tahta döşemeye serdiği yer yatağına elbisemle uzandım. Az sonra kapı açıldı.

"Gelecek tabii"

Kıpırdamadım. Başucuma sürahiyi bıraktı.

– Niye geldin?

Ses çıkarmadı. Yavaşça ayağımdan iskarpinlerimi çekti. Lambayı kısıp dışarı çıktı.

"Nazlanıyor! Birazdan. Kimbilir ne zevk almıştır. Hayatında hiç böyle öpüldü mü acaba?"

Soluğum sıklaşmaya başladı. Ağzım kurudu.

"Saçlarını yavaş yavaş okşarım!"

Dakikalar geçtikçe sinirlerim geriliyor.

"Ayrıldı mı yoksa Ali? İmkansız, körkütüktü. Amma garip kadın. Darılttık mı yoksa? Muhakkak uyanıktır. Sabırlı ol oğlum. Aşağı insem? Ya ayıksa? Aldırma. Bahane kolay..."

Doğruldum. Ceketimi çıkardım. Tahtalar gıcırdıyor. Çarpıntı içinde merdiven başına gelebildim. Kısık idare lambası eşiğine konmuş.

Görülmüyor ki sedir. Aldırma."

Pek sakınmadan indim.

"Gözlerim bir alışsa. Yok mu ne? Bir şeye çarpmasam bari."

Elimle yavaşça yokladım.

"Kalkmış. Tuhaf şey. Nasıl kalktı bu?"

Ayaklarımın ucuna basa basa yatak odalarına yaklaştım.

"İnliyor. Öyleyse Naciye çekti içeri. Tokmağı çevirsem. Uyumuyorsa görür. Görmez, oda karanlıktır. Öksürsem?"

Öksürdüm. Gene ses yok.

Bir kez daha umutsuz basamakta durup çevreyi dinledim.

"Yatmalı."

Uyandığımda ortalık yeni ağarmıştı.

Ağzımda çiriş tadı, başımda tortusu dibe çökmüş bir ağırlık, midemde eziklik. Gaz kokusu odayı kaplamış. Sızıncaya değin geleceğini unutmuştum, yalnız oluşuma şaşar gibi bir halim var.

"Akşam olanlar."

Garip bir pişmanlık duygusu içindeyim.

"Rezalet!"

Kapı kapalı, iyi biliyorum, açık bırakmıştım oysa. Anladım. Geldi. Ben sızdıktan sonra herhalde.

"Enayi, sızmasaydın işte. Bırak bırak kimseye görünmeden gitmeli."

Pantolon buruşmuş. Gömleği atıvermiştim. Demek epey sarhoştum akşam. Ellerim tozlu gibi.

"Bu da ne?"

Dörde bükülü bir kâğıt parçasıydı. İskarpinleri çekince altından çıktı.

"Bunun için geldin demek!"

Okudum. Acemice bir yazı. Güç söküyorum.

"Niyazi Bey:

"Beni fena kadınlardan sandınız. Teessüf ederim. Evet, daha bize ilk geldiğiniz günden beri sizi delice sevdim. Ne yapayım elimde değildi. Bu gün anladım ki siz de beni seviyormuşsunuz. Fakat sonra... Ama affediyorum. Yalnız bana kavuşmanız; şunu iyi bilin ki ancak evlenmemiz şartıyla olur. Ben, nikah altındayken sizin olmam. Eğer maksadınız benimle evlenmek değilse kendimi intihar ederim. İnanmazsın, yaparım bak. Çocukları hiç düşünme. Yeter ki sen iste. Kabul ediyorsun değil mi? Senin vicdanından şüphe etmem. Oturduğumuz ev benimdir. İstemezsen satarız. Öyle sevinçliyim ki. Artık bu cehennem azabından kurtuluyorum. Akşam aşağıya indiğinde uyanıktım. Çok isterdim ama. Sana hizmetçi gibi bakarım Niyazi Bey. Acele cevabınızı bekliyorum."

"Kendimi intihar ederim" tümcesini okurken elimde olmadan güldüm.

"Zavallı basit kadın. Ben seninle nasıl evlenirim!"

"Kabahat bende. Temizle bakalım şimdi. Ne mendebur talih be. Birinden kurtul, birine çat. Şu kadınlar kuş beyinli. Hiç düşünmüyor ki..."

Mektubu buruşturup cebime soktum. Endişem artmaya başladı. Çıkardım. "İnanmazsın yaparım bak."

"Yapar mı yapar."

Tavana baktım.

"Şu salıncak halkasına ip takabilir."

Sallanışı gözümün önüne geldi. Sırtım ürperdi.

"Hadi canım palavra. Kolay mı o kadar? Aklınca... Bir daha görünmeyiveririm, olur biter. Vakit erken. İsabet. Daha kalkmamışlardır. Çekip gitmeli. Ya dediğini yapıverirse? Bana ne? Daha görür görmez sevmiş! Laf. Tuhaf, mecbur muyum yani? Ben de amma yumuşak kalpliyim."

Kararsızlığıma içerliyorum. Bir sigara yaktım.

"Düşüneyim biraz. Acele etmemeli. Bu sefer de acırım arkasından. Büyütüyorum işi. Oyalarım. Birdenbire olmaz dememeli."

Ferahlar gibi oldum. Belki o da kalkmıştır. Giyinip aşağıya indim.

Mutfaktaydı. Girdiğimi sezdi. Bir şey arar görünüyor. Sesimi yumuşatmaya çabaladım:

– Erken kalkmışsın Naciye?

Döndü. Rengi uçuk. Heyecanını belli etmemeye çalışıyor.

– Çay mı hazırlıyorsun?

Kıpırdamadı. Yavaşça yanına yaklaştım:

– Sakin ol Naciye, okudum mektubunu.

Elini tuttum. Öyle bir güvenerek sıktı:

– Kızdın mı bana?

Çenesini okşadım:

– Ne münasebet. Kızar mıyım sana? Ama oturalım da öyle konuşalım olmaz mı?

Çekingen, suçlu bir tavırla dinliyordu.

– Sen çocuk değilsin Naciye. Söz ne demek bilirsin.

Başını salladı.

– Emin ol, ben de seni severim. Fakat. Bazı mecburiyetler var ki... İnsan ne kadar istediğini yerine getirmeye çalışsa olmuyor. Nasıl anlatayım...

Arkasını getiremedim. Yardım etti.

– Anladım, arada başkası var.

Soluk aldım.

– İyi tahmin ettin. Yalnız söz vermiş olsam gene neyse.

Yüzü değişiverdi.

– Ortada tamiri imkansız bir hadise de var!

Anlamadı.

– Yani onu almaya mecburum. Yoksa...

İnanmadı.

– Anladın değil mi?
– Kim bu kız?
– Tanımazsın Bursalı.
Durakladı:
– Çocuk da var mı?
Başımı eğdim.
Düşündü. Acır gibi yüzüme baktı. Sonra kırık bir sesle gülerek:
– Eh ne yapalım, dedi. Üzülme.
Şaşırdım. Yineledi:
– Ne yapalım, sağlık olsun. Ver mektubumu öyleyse.
Uzattım.
– Darılmadın ya.
– Yo niye darılacakmışım?
Gözlerinde kesin bir anlatım vardı. Kuru, acı koyu bir anlatım.
– Bak bir delilik edersen...
Cevap vermedi. Buruşturulmuş kağıdı ocağa attı.
Dışarıdan Ali'nin bağırtısı duyuldu:
– Naciye, kahvemi getir.

(Dost Yaşamasız, Ocak 2006)

HAVVA

– Öykü –

Benim saçlarım yumuşak. Havva'nın saçları keçe gibi. Annem ustura ile iki defa kazıttı saçlarını uzasın diye, ama uzamadı, kısa kaldı. Burnu da öyle biçimsiz ki! Yamyassı. Tıpkı okul kitabımızdaki maymunun burnuna benziyor burnu. Hiç sevmiyorum onu. Pis, hırsız.

Annem, bugün onu bir temiz dövdü. Tabii döver. Misafir odamızdaki güzelim halımızı kesmiş. Deli mi ne? Annem: "Kız niye kestin halıyı?" dedi. O: "Kuş var halının içinde", dedi "Beyaz kuş. Onu çıkartacaktım. Gördün işte kuşu. Bir "Töbe töbe ana" bellemiş, onu söyler.

Bari bir işe yarasa. Ne olacak görmemiş ki! Sen onu bırak, öteyi karıştırsın, beriyi karıştırsın sade. Miskin. Üstüne bir de ağır. Sekiz saatte bir bulaşığın içinden çıkamaz. Sonra da doymak bilmez. İyi vallahi!

Geçen gün de ne oldu. Annem misafirliğe gitmişti de. Evde yalnız kaldık bununla. Bizim komşu imamın oğlu Recep evimizin önünden geçti. Döndü gene geçti. Ondan sonra da oturdu karşı kaldırıma, şarkı söylemeye başladı. Nasıl da bağırıyor pis. Bu da oturuyordu sedirde. Bir fırladı durup dururken yanımdan. Korktum. Sonra merak ettim, ne oldu buna diye. Gidip baktım arkasından. Mutfağa girmiş, pencereyi açmış el sallıyor utanmaz. Anneme söyleyeceğim ama. Görür gününü o. Lekeli entarimi sakladığım yerden çıkarıp anneme göstermesini biliyor ama. Ne yapayım. Karadut lekesi işte. Çıkmadı. O kadar uğraştım. İnşallah başına bir bela gelir de kurtuluruz. Allahım şunu öldür!

Nasıl çıktı dediğim. Oh olsun! Kütük gibi şişti bacağı. Geceleyin asmadan üzdüm koparmaya çıkmış, düşmüş, doğru idare lambasının üstüne. Cam kırıkları ayağına girmiş hep. Aptal.

Babam da çok merhametli. Kalktı bu çirkin kızı İstanbul'a götürdü. Yalnız kaldık. Annem gizli gizli ağladı.

Bir aydır rahatsız. Keşke hiç gelmese bu Havva.

Geldi ama. İyi olmuş.

Annem dün dedi ki: "On baş soğan koysam bu kızın önüne yiyebilir mi acaba?" Koyalım anne, bakalım yiyebilecek mi? dedim. Koyduk. Vallahi bitirdi hepsini! Şaştık kaldık. Gözlerinden zırıl zırıl yaş akıyordu da gene yiyordu. Sonra annem: "Kız sigara da içer misin?" dedi. "İçerim", dedi. "Al iç şunu haydı." Meğer sigaranın içine tuz koymamış mı annem. Çıtır çıtır sesler çıkmaya başlayınca korkusundan sigarayı atıp öyle bir kaçtı. Katıldık gülmekten.

Sütçü Hacı bunun için bıçak çekmiş guya Recep'e. Bir de bu çıktı. Geçen gün annemin yanında da söylemez mi! Öyle kızdı annem. "Kız nasıl söz o öyle", dedi. "Duymayım bir daha bak. Yoksa öldürürüm seni." Annem öyle dedi, ama o gene bana: "Valla bıçak çekti kız", diyor.

Annem bir yere gittik mi onu eve kilitler. Yoksa alır başını gider. Bir gün az daha ölüyordu. Annem çamaşırlığa kilitlemişti de. Maltızda kömür varmış. Akılsız pencereyi açıversene. Neler çektik. Sarımsaklı yoğurt yedirdik. İçim bulanıyor. Altına etmişti.

Fatmanım diyor ki: "Bu kız kedi canlı, gebermez." Haklı. Domuz gibi yiyor. Ama ne versen. İki tanecik misafir şekerini anneme söylemeden aldım diye, on değnek yedim avcuma. Onun yüzünden. Nereden de görmüş fesat.

Annem de tuhaf ama. Başını dizlerime koyuyor, öyle yatıyor. Bazan da dizime daha çok bastırıyor gibi geliyor bana. Dizim çok ağrıyor, ama çekemiyorum. Yüzüme öyle tuhaf tuhaf bakıyor ki!

Sonra bir gün kapıdan dinledim. Babam anneme: "Aç ağzını tüküreceğim", diyordu. Annem de: "A! Bey olur mu öyle şey", diyordu. Sonra babam kalın kalın güldü: "Denedim seni be!" dedi. "Sen aç ağzını aç bakalım bir kere, tükürecek miyim? Şaştım kaldım.

Neden böyle konuştular? Kaç kere anneme sorayım dedim, sonra vazgeçtim. Kapıdan dinlediğimi anlarlar diye. Zaten annemden ödüm kopar. Vururken sesini çıkarmayacaksın. Hele bağır. Ben bağırmıyorum, ama ağlıyorum. O deli hiç ağlamaz. Avazı çıktığı kadar bağırır sade. Babam kaç kere: "Bu kız adam olmayacak, gönderiverelim köyüne gitsin" dedi. Gitse de kurtulsak ya. Annem: "Acıyorum kıza", dedi. "Kimsesi yok. Hem kuvvetli. İşime yarıyor. Nasıl olsa lazım biri." Bari o kadar iyilik ediyoruz, o da uslu uslu otursa ya. Bir de tutturmuş karnım ağrıyor diye. Ağzı öyle fena kokuyor ki! Sonra iki de bir, solucan bulup beni korkutuyor. Bu yüzden iştahım kesildi. Anneme de söyleyemedim. Söylesem o da sürahimizi benim kırdığımı söyleyecek anneme. Halbuki Mestan kırdı sıçrarken. O kırmadı ama ben öyle dedim anneme. Ne yapayım ucunda sopa var sonra.

Havva üç gündür hasta. Evin içi leş gibi kokuyor. Ne yaptıksa kâr etmedi. Alttan üstten gidiyor. Kimi sürgün dedi, kimi humma. Doktor da adını unuttum bir şey dedi.

Allah korusun hepimiz ölürmüşüz. Sonra değil, dedi. Bereket ben okula gidiyorum. Kokudan durulmuyor yoksa.

Neyse onu kömürlüğün yanmdaki odaya koydular. Babam evi badana ettirdi. Annem de günlük yaktı. Benim odamın duvarları yeşil. Ben bazan aşağıya inip penceresinden onun odasına bakıyorum. Çırpınıp duruyor. Kazık kadar kız ufalıvermiş. Ne oldu buna? Ama ölmez ki. Gene iyileşir. Bacağını keseceklermiş İstanbul'da. Keşke kesselerdi. Otururdu bir köşede hiç olmazsa. Hep pis boğazlığı yüzünden başına bu belalar geliyor. Şimdi pişman olmuş ama kaç para eder. Annem sıkıştırmış da söylemiş. Çöplüğe attığımız yağ tenekesinin dibini sıyırmış, yemiş de ondan böyle olmuş. Komşular paslı tenekeden zehirlendi diyorlar. Annem: "Bir de okutsak mı acaba"diyor.

Annem bugün ağlıyordu. Zavallı annem. Beni çok döver ama, onu çok severim. Kaç bayram kendi güzel elbiselerini bozdu da bana dikti. "Niye ağlıyorsun? Dedim. "Havva ölecek galiba kızım", dedi. "Ona ağlıyorum." Birden benim de içim doldu. Ben de ağlamaya başladım. "Havva ölecek ha! Ölmesin anne!" "Belli olmaz kızım. Her şey Allahtan. Hadi git ağlama." Annem öyle dedi, ama ben ağladım. Sonra aşağı inip odasının penceresinden baktım. İki tarafına çarpınıp duruyordu. "Allahım ne olursun ölmesin", dedim. Allahım öldürme onu!" O gene çırpınıp duruyordu. Birden karnıma bir ağrı girdi. Bağırayım dedim, sesim çıkmadı. Ortalık da kararıyor. Olduğum yerde kalakaldım öyle. Neyse ki köpeğimiz geldi yanıma. Kuyruğunu sallayarak. Kafasını okşadım köpeğimizin. Sonra onunla merdiven başına kadar geldik. Karnımın ağrısı geçti.

Az sonra, annem, babam, doktor geldiler. Ben de kapı aralığından baktım. Doktor, Havva'nın koluna iğne yaptı. Havva bağırmadı. Üçü de durup beklediler. Babam çenesindeki sivilceyle oynuyordu.

Sonra annem babamın yüzüne baktı. Babam eğilip doktorun kulağına bir şey söyledi. Doktor başını salladı. Sonra Havva'nın gözleri açıldı. Annem Havva'nın yanına gitti, yatağına diz çöktü. "Kızım Havva iyi misin evladım?" dedi. "Bak iyileştin artık. Canın bir şey istiyor mu? Ne pişireyim sana?" Havva baştan bir şey demedi. Sonra gözlerini iri iri açtı: "Baklava", dedi. Sonra da öldü.

(Dost Yaşamasız, Ocak 2006)

SAL'DAN

....

Sal hafifleyince büsbütün hızlandı. Açıklara doğru. Hayri: "Olmayacak," dedi, "biz bunu kurtaralım derken. Bırakalım gitsin. Haydi ben gidiyorum. "Sustum. Peşinden ben de atıhverdim. Belki de ona güvenerek. Sularla gücüm yettiğince boğuştum sanırım. Yorulunca da kendimi koyuverdim. Aşağıya iniyorum. Gözlerim açık. İlkin aydınlıktı, sonra ortalık karardı sonra gene aydınlandı. Baktım suyun yüzündeyim. Sırtüstü. Anlamadım nasıl olduğunu. Ağzım sımsıkı kapalı yalnız. Suyun yüzünde biraz sallanayım

derken, bağırıverdim. Gene batıyorum. Üçüncü galiba, yüze çıkışımda Hayri karşımdaydı. Morarmış. Birden boynuna sarıldım. Avazı çıktığı kadar: "İmdat!" Boğuluyoruz!" diye haykırdı. Boynunu bıraktım. Boynunu bırakmazdan önce güleceğim tutmuştu. "Ne yapıyorsun," dedi. "Çıldırdın mı? Yaklaşma. Tutun omuzlarıma." Bir şey demedim. Sal ileride salınıyordu. Birden gene boynuna sarıldım. Hızla silkindi. Karnıma bir tekme indirdi, kurtuldu. Kurtulmasıyla kulaç atarak benden kaçması bir oldu. Ben de arkama bakmadan Salı yakalamak için ileri atıldım. Yediğim tekme, dalgalar da yardımlayınca sala yetişmek güç olmadı. Güç olmadı değil de, nasıl yetiştiğimi bilmiyorum. Bir vakit salla indim, çıktım. Yalnız, yüzde duramıyorum, tuhaf. Demin nasıl olmuştu o iş? Gövdem dikine dalıveriyor suya. Bir pencere pervazından boşluğa sarkmışım gibi. Sıçradıkça su yutuyorum. Dişlerim takırdıyor. Karnım gerildi. Öğürecek miyim yoksa? Acaba salın üstüne çıksam mı? Başka çare var mı da? Sulara gömülür gibi oldu, ama batmadı. Ata biner gibi üstüne oturdum. Sırtım ısındı. Güneş yok ya, hava, sudan soğuk değil. Aklıma geldi: "Kıyıdan ne kadar uzağım acaba?" Kıyı dumanımsı, bir çizgi halinde. Dalgacıklar da, set set devrilip büyüyor gitgide. Soldaki kayalığın önünde bir başka türlü köpüklenme oldu. Galiba. Yok. Hayri değil. O sağda, hâlâ gidiyor, görüyorum. Köpek balığı olmasın? Karşı sırtlara yağmur iniyor herhalde. Bulutlar toplanıyor.

(Dost Yaşamasız, Ocak 2006)

YAŞAR KEMAL (GÖĞCELİ)
(1922)

Adana Osmaniye (Gökçedam) doğumlu olan Yaşar Kemal, Kadirli Cumhuriyet İlkokulu'nu bitirdi; ortaokulun üçüncü sınıfından ayrıldı (1941). Kunduracı çıraklığı, yapı ve pamuk işçiliğinden kâtiplik ve arzuhalciliğe değin değişik işlerde çalıştı. Siyasal görüşü nedeniyle, 1950 öncesinde, bir süre tutuklu kaldı. 1951'de İstanbul'a geldi, Cumhuriyet gazetesinin "Yurt haberleri" bölümünde gazeteciliğe başladı; fıkra ve röportaj yazarlığı yaptı (1951-63) Çukurova yöresindeki röportajlarıyla tanındı. Folklor çalışmalarına girişti. Cumhuriyet gazetesinin Anadolu Bürosu şefi oldu. "Ant" dergisinin kurucuları arasına girdi (1967). Yayımladığı, değişik dillere çevrilen roman ve öyküleriyle yaşamını sürdürdü. Türkiye Yazarlar Sendikası ve PEN Yazarlar Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı. 1984 yılında, Fransız Cumhurbaşkanlığınca kendisine "Legion d'Honneur" nişanı verildi... Frankfurt Kitap Fuarı Barış Ödülü'nün de bulunduğu ondokuz ödüle değer görüldü (1997).

Roman ve öyküleri dışında röportajları, deneme-derlemeleri de bulunan Yaşar Kemal, Anadolu'nun, özellikle Çukurova yöresinin, cumhuriyet döneminde yaşadığı sorunları, doğası ve gelenekleriyle öyküleyen; "*Anadolu insanının sözlü anlatım geleneğinin ürünleri olan destanlardan, ağıtlardan, halk öykülerinden, masallardan, türkülerden ve çağdaş roman tekniklerinden yararlanarak...(YKAN)*" betimlemeli, şiirli anlatımına doğa coşkusunu katan, kimi yapıtları oyunlaştırılan, özgün kişilikli, yazarlarımızdandır.

Öyküler: **Sarı Sıcak** (1952), **Teneke** (1955), **Bütün Hikâyeler** (1975), **Kuşlar da Gitti** (1978)...

Romanlar: **İnce Memed I.** (1955), **Orta Direk** (1960), **Yer Demir Gök Bakır** (1963), **Ölmez Otu, İnce Memed 2.** (1969), **Akçasazın Ağaları: Demirciler Çarşısı Cinayeti** (1974), **Yusufçuk Yusuf** (1975), **Yılanı Öldürseler** (1976)... **Al Gözüm Seyreyle Salih** (1976), **Allahın Askerleri, Deniz Küstü** (1978), **Kimsecik** (1980), **Hüyükteki Nar Ağacı** (1982), **Kimsecik: Yağmurcuk Kuşu** (1984), **Kale Kapısı** (1985), **Kanın Sesi** (1991)... **İnce Memed 3,4.** (1987), **Bir Ada Hikâyesi** (1997): **Fırat Suyu Kan Akıyor, Karıncanın Su İçtiği, Tanyeri Horozları...**

Destansı romanlar: **Üç Anadolu Efsanesi** (1967), **Ağrıdağı Efsanesi** (1970), **Binboğalar Efsanesi** (1971), **Çakırcalı Efe** (1972)...

ÖDÜL: 1955 Varlık Roman Armağanı *İnce Memed*
1974 Madaralı Roman Ö. *Demirciler Çarşısı Cinayeti*
1985 Sedat Simavi Ed. Ö. *İnce Memed 3*
1986 Orhan Kemal Roman Armağanı *Kale Kapısı*

Seçilen örüler

PERİ BACALARI

– Röportaj –

SU

Devedikeni çiçekleri iki yumruk büyüklüğündedir. Mosmordur. Dikenler orta boylu bir insan yüksekliğindedir. Çukurovada, Orta Anadoluda tek tek ekinlerin içinde biterler. Çukurovada, ıssızlıkta, sarı sıcakta yalnız esen yelde sallanırlar. Sıcak tüter. Devedikeninin moru sıcakta erir gibidir. Erimiş bir morluk güneşe bulaşır.

Akçakale istasyonu ile Derbesiye istasyonu arası çöl. Bu arada mosmor devedikenlerinden tarlalar gördüm. Tüten sıcağın altında erimiş, mor mosmor devedikeni çiçeği tarlası... Çölün bir ucundan bir ucuna dalgalanır gibiydi. Mor renk güneşle karışmıştı. Sarıyla mor yoğruluyordu. Bu yangından, bu kurakta, bu alabildiğine tüten güneşte, yelleri yalım esen çölde deve dikeninin kavruk yeşili, deniz gibi dalgalanan moru serap mı? Gittim ellerimle dokundum. Serap değil. Devedikeni çiçekleri çölün yakışığı, tadı.

Akçakalenin genç, inanmış bir kaymakamı var. Bana dedi ki:

"Serap görmek istemez misin?"

Belki çokları daha önce duymuştur. Ben yurdumuzun bir köşesinde serap olabileceğini ilk olarak duyuyorum. Ben, serabı Büyük Sahrada olur bilirdim.

"Olur mu ki?" dedim.

"Hem de öylesine olur ki... Denizi adaları, kayıkları, vapurları ile ayağının dibine gelmiş bulursun. Yaklaşırsın kaybolur."

"İnanılmaz," dedim. "Nasıl olur?"

"Haydi görelim," dedi.

Bir cipe atladık. Bir tepeciğe vardık.

"Bak," dedi.

Güneyde, tüten sıcağın altında, serilmiş, pırıl pırıl bir deniz vardı. Denizin adaları vardı. Denizin üstünde bulutlar vardı sütbeyaz.

Kaymakam:

"Denize doğru gidelim," dedi.

Biz denize yaklaştıkça deniz ötelere ötelere kaçıyordu. Öteler Suriye hududu. Biraz daha yürüseydik denize doğru, bizim deniz hepten kaybolacaktı.

"Hani ya," dedim, "kayıkları?"

"Bugün göremedik. Kim bilir? Bugün o kadar fazla güneş yok."

Dönüşte Haran ovasından geçiyordum. İşte serabı o zaman gördüm. Kaymakam da daha önce Haran ovasını söylemişti zaten. Harran ovasında deniz öyle yaklaşınca kaçmıyordu. Tam ayağının ucundan başlıyor. İçinde kayıkları, vapurları, adaları, her şeyiyle tam deniz. Denizin üstünden usul usul dumanlar kalkıyor. Ufacık dalgalarında parıltılar.

Böylesi serap öyle her zaman olmazmış. Büyük sıcakların serabıymış bu. Yanımdaki şoför böyle söyledi. Bugün de çölün en sıcak günlerinden biri. Bir, serap denizi, iki devedikeni çiçeklerinin mor denizi. Adamın dili damağı kuruyor ama susuzluktan, gözü suya doyuyor.

Bu çölü, susuzluğu, yalım yelini gördükten sonra HindİstandA, ArabİstandA, dünyanın öte yerlerinden suyu neden kutsal saymışlar, ona neden tapmışlar anladım. Urfa'daki Anzelha gölü niçin kutsal olmuş anladım.

Kaymakam:

"Sizi," dedi, "bir artezyene götüreyim. Gelir misiniz?"

İşte buna şaştım. Çöl tekin değil. Geldim geleli öyle tuhaf şeylerle karşılaştım ki... Artezyen de olur. Çağlayan da olur. Çöl bu! Karışılmaz. Dilini bilen biliyor.

Akçakaleye iki üç kilometre bir köy. Vardık. Gözlerime inanamadım. Düzlükte bir su, topraktan fışkırıp durur. Orman içinde sanki mübarek. Dört yanını köylüler kuşatmışlar. Bakıp dururlar.

Kaymakam:

"Çıkartalı daha az oldu. Ama cana can kattı. Bu köyün eski suyunu görseydiniz yüreğiniz parçalanırdı. Yaz gelince eski su kurtlanırdı, içinde kurtlar kaynaşırdı. Kurtlu suyu içerlerdi. Su bir de tuzluydu ki, Zehir gibi. Zehiri iç, o suyu içme. Artezyen seksen bin liraya çıktı. Çıktı ama... bakın alt yandan bostan yapıyor köylüler."

Bir tarlanın içinde kazmaları, belleriyle çoluk çocuk bir köylü grubu çalışıyordu.

"Buralar, belki de çöl, çöl oldu olalı sebze görmemiştir."

Nasıl görsün!

"Çölde su çıkarmayı hükümet bir Alman firmasına vermiş. Çok yerde artezyen çıkmıyor. O zaman biz de suyu motorla çekiyoruz. Su olsun da..."

Sonra çöldeki su üstünde durdum. Su çıkaran mühendislerden biri çöldeki su üstüne bana çok hoş şeyler anlattı:

"Vardık köye, kurduk makinalarımızı. Köylüler başımıza toplandılar. Sordular. Topraktan, dedim, su fışkıracak. İçeceksiniz. Bostanlarınızı sulayacak, hayvanlarınızı içireceksiniz. Alay ettiler, güldüler. Hakları da vardı. Ben bile, ilme inanmasam, bu çölden, bu yangın yerinden su çıkacağını aklımdan bile geçirmezdim. Hem de gürül gürül akacak. Bu, olacak iş mi! Köylüler, bizi merakla, umutsuzlukla takip ediyorlardı. Sabahtan akşama kadar birkaçı yanımızda duruyor, seyrediyordu. Bize yardım edenleri

de vardı. Belki de sabırsızlanıyorlardı. Uzun zaman sonra işimiz bitti. Anladım ki su fışkıracak. Bakın, dedim, su fışkıracak! Bütün köy, çoluk çocuk, genç yaşlı, kundaktakileri bile getirmişlerdi, gelip suyun başına halka oldular. Beklediler. Kıpırdamıyorlardı. Gözlerini dikmişler öylecene bakıyorlardı. Birden su patladı. Birden duyulmamış bir çığlık kopardılar, hep birden. Sevinç, hayret çığlığıydı. Az sonra duruldular. Gene kıpırdamadan gözlerini suya dikip bakmaya başladılar. Gözleri kocaman kocaman hayretten açılmıştı. O gün, bir ikindiüstüydü, akşam oldu kimse yerinden kıpırdayıp evine gitmedi. Gece yarısı gene gitmediler. Şafaktan önce kalktım, yanlarına geldim. Kımıldamadan daha öyle bakıyorlardı. Adamın yüreği ağzına geliyordu bu manzaraya. Sabah oldu gene öyleler... Bir hafta sonra köye tekrar döndüğümde on beş yirmi kişiyi suyun başında, fışkıran bembeyaz, ışıltılı suyu seyreder buldum. Yüzlerindeki hayret gitmişti. Sevinçle, aşkla, muhabbetle akan suya bakıyorlardı."

Mucizelerin en inanılmazı, en büyüğü. Nasıl bakmasınlar?

Çöl insanı yılda bir yıkanır doğru dürüst, diyorlar. Susuzluktan.

Haran ovasında, Akçakale'de, Derbesiye'de, yirmi otuz kadar köy gördüm. Bazı köyler sularını iki üç saatlık yerlerden eşeklerle, atlarla getiriyorlardı. Bir köyde küçücük bir sarnıcın başına bütün köy birikmiş, su kavgası ediyordu. Bir hay-huy almıştı ortalığı. Sanki kıyamet günü... Omuzlarında deri tulumları... Sırtlarında, ıslak ıslak, su damlaya damlaya, iki büklüm, çölün bu ucundan öteki ucuna su taşırken gördüm kadınları.

Bir Artezyen, çölde, büyük bir mucizedir.

Konuştuğum bazı Urfalılar, su işinin büyük iş olduğunu, daha hızlı, daha çabuk, çölün suya kavuşturulmasını istiyorlardı.

Bence, toprak altındaki köylünün oralardan çıkmasına artezyenlerin büyük faydası olacak. Yarın, belki de bir artezyen başında, uzun, ince, yeşil bir kavağı salınır göreceğiz.

(Peri Bacaları, Şubat 2007)

SARI SICAK'TAN

– Öykü –

YATAK

Şimdiki gibi aklımda.

Ben, o yıl ortaokulun üçüncü sınıfında, bizim Durmuş Ali de ikincideydi. İkimizin de parası yoktu. Köyde onun bir dul anası, benim bir dul anam vardı. Onlar da kendilerini zar zor geçindirebiliyorlardı.

Durmuş Ali'nin umudu, parasız yatılıydı. Sınava girmiş, yüzde yüz kazanacağın-

dan kuşkusu yoktu. Bana gelince, ben bir umutsuzluk içinde yuvarlanıyordum. Nereye gitsem, ne yapsam? İki yıldır geceleri çalıştığım fabrika, bu yıl beni almıyordu. Öğrencileri fabrikada çalıştırmak yasakmış! Neden yasakmış, bir türlü anlayamıyordum. Bu yıla kadar ne güzel çalışıp okumuştum.

Beş parasız... Başımı sokacak bir ağaç kovuğu bile yok! Kocaman şehrin ortasında yalnız, yapayalnızım. Sarılacak bir dalım da yok! İçerimde dayanılmaz bir keder, bir hınç...

Durmuş Ali ile bir zaman istasyonunun önündeki sıtma ağaçlarının altında geceledik. Sonra olmadı. Bu böyle sürüp gidemezdi. Bekçiler de rahat vermiyorlardı. Sonra da okula gitmek zorundaydık. Biz okula gidince, ortada kalan yataklarımızı çalmazlar mıydı?

Çok iyi bir arkadaşım vardı, Yusuf. Beni çok severdi. Sıtma ağaçlarının altında gecelediğimizi nasılda öğrenmiş.

Bir gün utana utana:

"Bizim damın üstünde yatsanız," dedi.

Deli gibi sevindik. Durmuş Ali ile kucaklaşıp öpüştük.

Durmuş Ali bir "Allooooş..."çekti. "Yaşadık be abi... Bir günün beyliği de beylik."

Biliyorduk ki dam üstünde güzün yağmurları başlayıncaya kadar yatabilirdik. Sonra, sonrasına Allah kerim.

Yatakları hemen istasyondan alıp eve getirdik. Yusufların evi, pazaryerinin yanında bir tek odaydı. Yatakları dama serdik.

Bekçi korkusu yok, bir şey yok. Damın üstünde bir ev sıcaklığı, bir baba ocağı sıcaklığı...

Bunca sıkıntıdan sonra yatacak bir yerimiz vardı işte. Şu hayat dedikleri de ne güzel şey!

Akşam ekmeğimizi yer yemez hemen damın üstüne damlıyor, yataklara girip yorganları boğazımıza kadar çekiyorduk. Geceleri biraz soğuktu ama, gökte kocaman ışıltılı yıldızlar vardı. Hep yıldızlara bakardık. Bazı geceler de gökyüzünü yıldızlarla döşeli bulurduk. O zaman sevincimize sınır yoktu. Ve bizler umutla doluyduk. Sıkıntılardan, acılardan sonra gelecek güzel günlerin daha güzel olacağına inanıyorduk. Bu umutlar, bu hayaller benimdi. Ben söylerdim, Durmuş Ali dinler ve onaylardı.

Durur durur:

"Öyle değil mi Durmuş?" derdim.

"Heyye abi," derdi. Sabahları karanlıklardan sonradır."

Bu lafı da benden bellemişti.

Serin dam üstü, ışıklı iri yıldızların geceleri, sokağın sabahlara kadar süren gürültüsü, bizim umutlarımız, hayallerimiz tam bir ay, kasım başına kadar sürdü.

Sonra... Sonra o belalı, o karanlık, bir kara çul gibi, kapkaranlık Çukurova yağmurları başladı.

Hava biraz bulutlandı mıydı, okulda Durmuş Ali ile bir araya gelir, birbirimize sokulur, ikimiz birden:

"Allah be! Allah be! Etme nolursun," derdik.

Ya bir de yağmur çiselemeye görsün, o zaman bizim yüreklerimizde kıyamet kopardı. Durmuş Ali hemen okuldan eve fırlar, yatakları damın saçağının altına indirir, koşa koşa geri gelirdi.

Yağmurlu günlerde eve, yani saçağın altına gece yarısından sonra, ortalıktan el ayak çekilince gelir, usulcacık yataklarımıza girerdik. Saçak altında yattığımızı elalemin görmesinden bir utanır bir utanırdım ki biterdim. Durmuşu derseniz, o oralı bile olmazdı.

Bazan erken uyanamazdım. Birden uyanırdım ki, arkadaşımın anası, öteki komşular uyanmışlar, avluda dolaşıyorlar. O zaman ben yorgam başıma iyicene çeker, yatağın içine büzülür, büzülür, yok olurdum. Yanımda yönümde ayak sesleri duydukça küçülür, küçücük kalırdım. Ayak sesleri kesilince hemen yataktan fırlar, giyinir, kaçardım. O gün ben giyinirken birinin bana baktığını sanmışsam akşama kadar başım döner, kendime gelemezdim.

İçinde yattığım yatağa dönüp de bir türlü bakamıyordum. Bakmayı içim götürmüyordu. Yatak, saçağın dışından fırlayan çamurlarla bezenmişti.

Gene geç uyandığım bir sabah, giyinip kaçarken, arkadaşımın annesiyle göz göze geldik. Ak saçlı bir başta kocaman açılmış acıyan gözler. Yıllar geçti, o gözlerin ağırlığı daha üstümde... Bin yıl yaşasam da o gözler öyle, öylecene bakıp duracak.

Sabahleyin okulda Durmuş Ali'ye:

"Ben o eve bir daha gitmeyeceğim," dedim.

Şaştı:

"Neden be abi! Nerede yatacaksın? Neden yani?"

Durmuş ne etti eyledi de, beni o gün eve götüremedi. O gün, daha başka günler gidip istasyondaki kanepelerin üstünde geceledim.

Bir ara yağmurlar durur gibi etti.

Durmuş Ali, bir gün:

"Abi, dedi," yatakları dama çıkardım, gel artık!"

Gittim.

Birkaç gün sonra, bir ikindiüstü bir yağmur boşandı, gök delinmiş gibi... Durmuş fırladı ama, yetişememiş. Yataklar çıpıldak su.

Bir otel bilirdim, eskiden birkaç gün yatmıştım. Otel deyince... Gariplerin yatağı. Güzel Yurt Oteli... Oteller o zamanlar çok ucuzdu. Bir yatak elli kuruş. Gel gör ki elli kuruş! ... Yatağımız olduğu için, koridorda geceliği on kuruşa yatmamıza katibin gönlü oldu.

Daracık koridora iki oda kapısı açılıyor. Yatakları kapının önüne serdik. Biz de yatakların dışına çömeldik. Hiç konuşmuyoruz. Belimizi duvara vermiş duruyor, birbirimize de hiç bakmıyoruz.

Gece yarısını bulduk. Yataklar önümüzde serili duruyor. Uykumuz geliyor, gözlerimizden uyku akıyor ama, yataklara girilmez ki... Gözümüz yataklarda, içimizde özlem, rahat bir yatak, bir uyku özlemi.

Yarı sersem, yarı uykulu...

Aşağıdan bir ayak sesi geldi. Gece yarıyı epey aşmış... Gözümü açtım, merdivenden iki genç kadın göründü. Yataklara basmamaya çalışarak kapıyı açtılar. Kadınların ince, uzun boylusu içerden geri çıktı. Bizlere şaşkın şaşkın bakıp geri girdi. Sonra geri çıktı. Hep bakıyordu. Girdi çıktı, girdi çıktı. Telaşlı bir hali vardı. En sonunda gelip durdu. Konuşmadı. Sonra birden bana:

"Bir kibritiniz var mı?" dedi.

Çıkarıp verdim. Gözleri şaşkınlıkla açılmıştı. Sigarasını yaktıktan sonra, bir sigara da bana uzattı, almadım. Israr da etmedi.

"Bu yataklar sizin mi?" dedi.

"Bizim."

"Vakit çok geç, yatsanıza..."

Ampulün sönük ışığında, bereket, yatakların ıslaklığı belli olmuyordu.

Ben:

"Hiiiç... uykumuz gelmiyor da..."

Durmuş Ali'ye döndü. O uyuyordu.

Dürttüm. Durmuş uyandı. Dürttüğümü kadın da gördü.

"Yatsanız iyi edersiniz."

Durmuş Ali:

"Is..." dedi.

Sertçe ağzını kapattım.

Kadın huylandı:

"Bir şey mi söyleyecekti çocuk?"

"Patavatsız biridir de..."

Kızgın söylemiş olacağım ki kadın odasına gitti. Arkasından baktım. Gözlerimde incecik bir bel hayali kaldı.

Durmuş Ali'ye usuldan:

"Kadın güzeldi," dedim. "Amma da iyi ha..."

İçerden kadının kahkahası geldi. Ben buna içerledim.

"Güzel amma, bunlar pis karılar," dedim. "Pis olmasalar ne işleri var otelde."

Sonra hiç konuşmadık. Yüreğimizde derdimiz, yatağımız da ıslak olmasaydı, Durmuş Ali ile bu kadın üstüne kim bilir ne laflar eder, ne düşler kurardık.

Uyumuşuz.

Gecenin saat üçü mü, dördü mü ne, kapının gıcırtısıyla gözlerimi açıyorum. Bakıyorum ki kadın gecelik gömleğiyle merdivenlerden iniyor. Az sonra da gelip gene karşıma dikiliyor. Her yanı açık saçık, göğsü dışarda. Çırılçıplak denecek kadar çıplak... Gözlerinde bir kızgınlık ve uykunun mahmurluğu var. Gene öyle açılmış gözlerle bakıyor. O baktıkça ben köşemde küçülüyorum. Bir ara, hırsla gözlerimi kapadım ve bir zaman açmadım. Sonra açtım ki kadın daha öylecene duruyor.

İçimden, "Ne durmuş bakıyor öyle? Pis, bu pis domuzlar hep böyle bakarlar işte. Kendisine ne oluyor uyumuyorsak. Ne karışıyor. Salla bir yumruk çenesine," geçti.

Kadın:

"Kibritinizi verir misiniz?" dedi.

Çıkarıp verdim.

Gidip içerden sigarasını alıp yaktı. Bir tane de bana uzattı. Bir de canım sigara istiyordu ki...

"Ben sizin sigaranızı istemem," dedim.

Kadının yüzünde hoş, ama beni çıldırtan bir gülümseme dolaştı:

"Neden küçük bey?"

"Ben küçük bey değilim. İçmem işte. Size ne yani? İçmem işte."

"Haa," dedi, "sahiden siz niçin yatmazsınız? Yataklarınız da serilmiş işte..."

Kekeledim:

"Biiiz mi? Size ne?"

"Bakın, çocuk uyumuş. Neden yatmıyorsunuz?"

"Uyumuyoruz. Uyumayacağız işte. Canımız uyumak istemiyor."

"Neden?"

Varır da yatağa bakar, yaş olduğunu anlar diye deli oluyordum.

Deli gibi bağırdım:

"Yatmıyoruz işte. Yatmayacağız."

Kadın:

"A...a...a," dedi." Ne bağırıyorsunuz öyle? Ben bu çocuğa acıdım, oracıkta uyumuş da... yazık üşür."

Durmuş Ali'yi sertçe dürttüm, irkildi. Gözlerini korku ile açtı.

"Kalk ulan!" dedim. "Kalk! Sersem gibi burada uyuyacağına."

Çocuk neye uğradığını bilemedi, gözlerini yeniden yumdu. Başı önüne düştü.

Gene dürttüm.

Başımı kaldırıp da kadının yüzüne bakamıyordum ya, gözlerinin üstünde olduğuna, öldürürcesine üstümde, bana baktığına kuşkum yoktu.

"Kalk ulan, kalk da yatağına gir, orada uyu!"

Oğlan, uykulu uykulu burnunu kaşıyıp beceriksizce soyunmaya başladı.

"Sahiden de," dedi, "ben neden burada uyumuşum?"

Elinden tutup yatağına soktum.

Durmuş, duyulur duyulmaz bir sesle:

"Abi be," dedi., "ne de soğuk!..."

"Yat ulan," dedim, "şimdi ısınırsın."

Kadın başımdan gitsin diye ben de hızlı hızlı soyunup yatağa girip yorganı başıma çektim.

Alaylı bir ses:

"Allah rahatlık versin."

Kapı kapandı. Arkadan da bir kahkaha geldi. Var gücümle dişlerimi sıktım.

Yatak su gibiydi. Tenimden buz gibi bir ürperti geçti. İçim bir üşüdü ki... Yorganı başıma, bacaklarımı karnıma çekip bir topak oldum.

Durmuş Ali yorganımı çekti.

"Abi be," dedi, "abi be!" Donuyorum abi be! Vıcık vıcık!" Ben büzülmüştüm. Hırsımdan dişim dişimi yiyor.

"Abi be sana diyorum abi be! Donuyorum be!"

Yorganı üstümden hışımla attım.

"Ne var ulan? Abi be, abi be! Yat, geber işte!"

Yeniden yorganı üstüme çektim. İçimde soğuk bir ürperti. Sanki bir yığın yılanı getirip çıplak tenime sarmışlar.

"Abi be...Vallahi üşüyorum. Üşümekten ölüyorum... Vıcık vıcık...Su... Abi be! Sana diyorum be!"

Ben birden yataktan fırladım. Giyindim. Ali de öyle yaptı. Gene gittik köşeye oturduk. Sudan çıkmış gibi ıslanmıştık.

Ama yüreğimde korku, ya kadın şimdi çıkıverir de bizi gene böyle görürse!

Durmuş Ali'nin dişleri birbirine çarpıyordu. Ben de titriyordum.

(Sarı Sıcak, Ocak 2008)

İNCE MEMED 1

Cumhuriyet'in kuruluşunun ilk yıllarında, Toroslar'da eşkıyalık eden yüzlercesinden biridir İnce Memed. Beş köy sahibi Abdi Ağa'nın acımasızlığı, babası öldükten sonra dul anasının elinde ne varsa alması, yoksul bırakması onu eşkıyalığa itmiştir. Dağa çıkmadan önce kasabadaki düzenli yaşamayı görmesi, sevdiği komşu kızı Hatçe'nin Abdi Ağa'nın yeğenine nişanlanması da bu itilişin başka nedenleridir. İnce Memed, Hatçe'yi de yanına alarak dağa çıkar. İz sürerek onları bulurlar. İnce Memed, Abdi Ağa'yı yaralar, yeğenini öldürür. Artık karısı olmuş olan Hatçe'yi evine gönderir... Abdi Ağa, iyileşince anasına ve Hatçe'ye karşı acımasızlığını daha da artırır. Başka çetelere katılıp ayrılan İnce Memed, Hatçe'nin adam öldürmek suçundan hapishaneye gönderildiğini, sonra bir mağarada doğum yapacağını öğrenir. Mağarayı jandarmalar sarmıştır. İnce Memed onu kurtarmaya çalışır, yaralanır. Jandarmalar yiğitliği karşısında onu bırakıp uzaklaşırlar... İkinci bir kuşatma sonucunda Hatçe ölür; İnce Memed, oğlu Memed'i arkadaşı Iraz'a büyütmesi için verir. Kendisi Onuncu Yıl affı çıktığı, köylü kendisine mal mülk alıp her şeyini hazırladığı halde, köye yerleşmek istemez. Bir gün baskın yapıp Abdi Ağayı öldürdükten sonra yeniden Toroslar'a doğru kaçar, yitip gider.

İnce Memed, eşkıyalığı süresince kötülük edenlere karşı köylünün yanında yer almış, köy halkının hem koruyucusu, hem koruduğu bir yiğit olmuştur.

ÇAKIRDİKENİ

Toros dağlarının etekleri ta Akdeniz'den başlar. Kıyıları döven ak köpüklerden sonra doruklara yavaş yavaş yükselir. Akdeniz'in üstünde daima, top top ak bulutlar salınır. Kıyılar dümdüz, cilalanmış gibi düz killi topraklardır. Killi toprak et gibidir. Bu kıyılar saatlerce içe kadar deniz kokar, tuz kokar. Tuz keskindir. Düz, killi, sürülmüş topraklardan sonra Çukurova'nın bükleri başlar. Örülmüşçesine sık çalılar, kamışlar, böğürtlenler, yaban asmaları, sazlarla kaplı, koyu yeşil, ucu bucağı belirsiz alanlardır bunlar. Karanlık bir ormandan daha yabani, daha karanlık!

2

Çakırdikeni en pis, en kıraç toprakta biter. Bir toprak ki bembeyaz, peynir gibidir. Ot bitmez, ağaç bitmez, eşek inciri bile bitmez, işte orada çakırdikeni keyifle serile serpile biter, büyür, gelişir.

En iyi toprakta bir tek çakırdikenine rastgelinmez. Bunun sebebi, bir kere iyi toprak boş kalmaz, her zaman sürülür ekilir. Bir de, öyle geliyor ki, çakırdikeni iyi toprağı sevmez.

Ne iyi, ne kötü boş bırakılmış orta halli toprakta da biter çakırdikeni. Çakırdikenini söker, yerini ekerler. Toros eteklerinin doruklara yakın düzlükleri bu minaval üzeredir.

En uzun çakırdikeninin yüksekliği bir metre kadar olur. Bir sürü de dalları vardır. Dallar dikensi çiçeklerle donanır. Bu çiçekler beş perli, yıldız gibi, uçları sert, sivri iğnelerin ortasındadır. Her çakırdikeninde bunlardan yüzlerce bulunur.

Çakırdikeni bittiği yerde bir iki, üç dört tane bitmez. Öyle üst üste, öyle sık biter ki arasından yılan geçemez. İğne atsan çakırdikeninden yere düşmez.

Baharda zayıf, açık yeşildir. Hafif bir yel esse, toprağa değecekmiş gibi yatar. Yaz ortalarında, dikende, önce mavi damarlar peyda olur. Sonra yavaş yavaş dikenin dalları, gövdesi mavileşir. Açıkça bir mavidir bu... Sonra mavi gittikçe koyulaşır. Bu en güzel bir mavidir. Bir tarla, uçsuz bucaksız bir ova tüm maviye keser. Gün batarken eğer bir yel eserse mavi dalgalanır, hışırdar, aynen deniz gibi. Gün batarken sular nasıl kızarır, çakırdikeni tarlası da öyle kızarır.

Güze doğru dikenler kurur. Mavilik beyaza döner. Çatırtılar gelir çakırdikeninden.

Düğme büyüklüğünde sütbeyaz sümüklüböcekler vardır hani. Bunlardan yüzlercesi, binlercesi dikenlerin gövdelerine sıvanır. Diken gövdeleri boncuk boncuk sütbeyaz olur.

Değirmenoluk köyü çakırdikenlik... Tarla yok, bağ, bahçe yok. Safi çakırdikenlik.

Çakırdikenliğin içinden koşan çocuk soluk soluğaydı. Çoktan beridir ki durmamacasına koşuyordu. Birden durdu. Bacaklarına baktı. Dikenlerin yırttığı yerden kan sızıyordu. Ayakta duracak hali yoktu. Korkuyordu. Ha yetişti, ha yetişecekti. Korkuyla arkasına baktı. Görünürlerde kimsecikler yoktu. Ferahladı. Sağa saptı. Bir zaman koştu

Sonra yoruldu. Yorulunca çakırdikenlerinin içine yattı. Sol yanında bir karınca köresi gördü. Karıncalar iri iri. Körenin ağzında cıvıl cıvıl kaynaşıyorlar. Bir zaman her şeyi unutup karıncalara daldı. Ve birden aklına gelince sıçradı. Sağa saptı. Biraz sonra da dikenlikten çıktı. Dikenliğin kıyısına dizleri üstü çöktü. Baktı ki dikenliğin üstünden başı gözüküyor, kıçı üstü oturdu bu sefer de. Bacakları kanıyordu. Kan sızan yerlere toprak ekelemeye başladı. Toprak yaralara düşünce yaktı.

Kayalıklar azıcık ötedeydi. Kayalıklara doğru var gücünü harcayarak yeniden koşmaya başladı. En yüksek kayanın altındaki çınar ağacına vardı. Ağacın dibi bir kuyu gibi derinlemesineydi. Sapsarı, altın renkli, kırmızı damarlı yapraklar ağacın dibini doldurmuş, gövdeyi yarı beline kadar örtmüştü. Kuru yapraklar hışır hışır ediyordu. Gitti, kendisini yaprakların üstüne attı. Çınarın çıplak dallarından birisinin en ucunda bir kuş duruyordu, çıtırtıyı duyunca uçtu gitti. Yorgundu. Bitmişti. Burada, bu yaprakların üstünde gecelemeyi geçirdi aklından. Yumuşacık. Oturduğu yerden kalkamayabilir de. Sonra, "Olmaz," dedi kendi kendine. "Adamı kurt kuş yer." Ağacın üstünde kalmış yapraklardan birkaçı dolana dolana geldi öteki yaprakların üstüne düştü. Sonra boyuna birer ikişer düşmeye başladı.

Kendi kendine konuşuyordu. Sesli sesli konuşuyordu. Sanki, yanında birisi var da ona söylüyor:

"Giderim," diyordu. "Giderim bulurum o köyü. Kimse bilmez oraya gittiğimi. Gider bulurum. Giderim işte. Çoban olurum işte. Çift sürerim işte. Anam beni arasın işte. Arasın aradığı kadar. Keçi sakallı göremez yüzümü. Göremez işte. Ya köyü bulamazsam? Bulamam! Aç kalır ölürüm. Ölürüm işte."

Ilık bir güz güneşi vardı. Kayaları, çınarı, yaprakları yalıyordu. Toprak taze, apaydınlıktı. Bir iki güz çiçeği toprağı yarmış, ha çıktı, ha çıkacak. Çirişler acı kokuyor, ıslak ıslak da parlıyordu. Dağlar, çiriş kokar güzün...

....

(İnce Memed 1, Ocak 2008)

"İNCE MEMED"

Çukurova'da, Toroslarda İnce Memed'in macerası büyütülerek dilden dile dolaşıyordu. Herkes İnce Memed'den yanaydı. Dağlar halkı, yayılan macerasından dolayı İnce Memed'i bütün düşmanlarına karşı, her tehlikeyi göze alarak koruyabilirdi. Ama ne pahasına olursa olsun.

"İnce Memed mi?" "İnce Memed dedikleri de bir sabi çocuk. Ama tepeden tırnağa bir yürek... Anasının kanını Abdi Ağaya koymayacak. Ali Safa Beyde de Vayvay köyünün ahım koymayacak."

İnce Memed'le Kalaycı kavgası daha çok etkisini Vayvay köyünde gösterdi. Haberin köye geldiği vakit akşamdı. Herkes işini gücünü bırakıp meydanlığa toplandı. Köylü seviniyordu. Köylü, bir arka bulmuştu artık. İnce Memed gibi bir arka... Köylü

coşmuştu. Herkes İnce Memed üstüne bir şeyler uyduruyordu. Az zaman içinde İnce Memed destanlaşıverdi. Öyle çok kahramanlıklar, öyle çok olaylar uydurdular ki İnce Memed için, on insan ömrü bunları yapmaya yetmezdi. Ama, köylü bunları düşünecek halde değildi. Düşmanlarının, Kalaycmm karşısında İnce Memed! İki yıldan beri Kalaycınm korkusundan köylerinden çıkamıyorlardı. Ali Safa Bey tarlalarını habire ellerinden alıyordu. Kasabaya gidip haklarını koruyamıyorlardı. Altı ay daha geçse bütün tarlaları Ali Safa Beyin olacaktı. Köle olacaklardı.

Koca Osman, alanın ortasındaki mermer taşın üstüne oturmuş:

"İnce Memed, şahinim, İnce Memed, şahinim," diyor boyuna. Başka hiçbir laf etmiyor. Durup durup, "İnce Memed, şahinim!" diyor.

Koca Osman incecik, kısa boylu, köse sakallı, çenesinde ancak on beş kadar ağarmış sakalı olan, yeşil çekik gözlü, seksen yaşında bir aksakaldı. On tane yetişkin oğlu vardı.

Oğulları, köylüler dört bir yanını almıştı. Ne söyleyeceğini bekliyorlardı. Koca Osman, son bir kez daha, "İnce Memed, şahinim!" dedikten sonra ayağa kalktı.

"Şahinim soygunculuk da yapmazmış, öyle mi?" diye sordu.

"İnce Memed soygunculuk yapar mı hiç? diye konuştu köylüler.

Koca Osman:

"Atımı çekin oğullarım. Köylüler, siz de aranızdan para toplayın. Ben, şahinime gideceğim. Şahinime dağlarda para gerek olur. Herkes ne kadar verebilirse, o kadar versin."

Gün ışır, Çukurova toprağından çiyler kalkar, buğulanırken, Koca Osman atını mavi dumana batmış Torosa doğru doldurdu.

"İnce Memed, şahinim!"

Değirmenoluk köyüne üç günde ancak gelebildi. Köyde attan indiğinde bayılacak kadar yorulmuştu. Atının başını çekerek, topal topal köyün içine yürüdü. Sonra, köyün orta yerinde kan tere batmış atıyla durdu.

Derin derin soluk aldı, Şaşkın bir hali vardı.

Köyün çocukları oyunlarını bırakıp, orta yerde kalakalmış, boyuna soluyan yaşlı adama şaşkınlıkla baktılar. Koca Osman başını kaldırdı:

"Çocuklar," dedi, "gelir misiniz buraya?

Çocuklar koşuştular.

Yaşlı adamın boynu köpük içinde kalmış atı, sağ ayağını karnına doğru çekmişti. Geri indirdi.

"Gül Ali'nin evi nerede?"

Çocukların en dikçesi atıldı:

"O çoktan ölmüş. Ben yokmuşum daha..."

"Ya İnce Memed'in?"

Dikçe çocuk:

"Ohhooo bre emmi sen de!"...

Koca Osman kızıp gürledi:

"Noolmuş, bre oğlum, bana?"

Çocuk:

"İnce Memed eşkıya oldu. Duymadın mı?"

Koca Osman:

"Ben, ne bileyim yavru! Ben Çukurovalıyım. İnce Memed'in hiç akrabası, anası babası yok mu?"

Çocuk bir "cık" yaptı.

Koca Osman:

"Kime misafir iner köye indiğinde?"

Çocuk:

"Durmuş Ali Emmime."

Koca Osman:

"Demek eşkıya oldu İnce Memed?"

Çocuk:

"Eşkıya oldu ya. Ağamızı öldürdüm diye, geldi köye, babasının malını dağıtırmış gibi de Ağamızın tarlasını köylüye dağıttı. Yaa emmi! Çakırdikenliği de yaktırdı. Ağamız onu öldürtecek. Onu hiç kimse sevmez bu köyde. Bir Durmuş Ali Emminin avradı sever. Ağamız, onu da köyden kovacak."

"Durmuş Alinin evi nerde oğul?"

Çocuk başıyla işaret etti:

"İşte o!"

Koca Osman atının başını çekti, Durmuş Ali'nin evinin önüne gelince:

"Tanrı misafiri," diye bağırdı.

Don gömlek, yaka bağır açık Durmuş Ali, belki iki büklüm, dışarı çıktı. Sütbeyaz sakalı dizlerine değer gibiydi:

"Tanrı misafiri hoş geldi," dedi. Başım üstünde yeri var."

Atının başını tuttu, ahıra çekti.

İçerde büyük bir ateş yanıyordu. İçerisi saman, hamur, tezek kokuyordu.

Durmuş Ali geldi, karşısına oturdu.

"Merhaba bakalım," diyerek kocaman, paslı tabakasını Koca Osmanın önüne attı.

Koca Osman eğilerek:

"Beri gel! Beri gel hele. Kulağını bana ver," diye Durmuş Aliye doğru uzandı. "İnce Memed'den haberin var mı? Nerelerde olur o? diye yavaşça korkarak sordu.

Durmuş Ali gürültüyle güldü:

"Ne diye korkarak sorarsın İnce Memed'i? Yok bir şey."

Koca Osman:

"İnce Memed," dedi, "benim şahinim. Ben ne bileyim. Ben onu aramaya geldim."

Sonra, onu niçin aradığını, ne istediğini uzun uzun anlattı. Bu arada konuşmaya Durmuş Ali'nin karısı da kulak misafiri oluyordu.

Koca Osman sözünü:

"İnce Memed, şahinim, "diye bitirdi gene. Diline pelesenk etmişti bunu.

Kadın:

"İnce Memed, şahinimiz," dedi. "Görürsünüz, yakında o kel Abdi'yi öldürür. Gelir tarlasını da dağıtır. Bu namussuz köylü ne etti yavruma? Neler etti ince Memed'ime kardaş! O günler gelsin, çıkacağım meydan yerine, ağzımı açıp, yumacağım gözümü. O namussuz köylüye, o yavrumu tedirgin eden eyilik bilmezlere ben bilirim söyleyeceğimi. Ben bilirim o zaman. Sen de git kardaş, git söyle İnce Memed'ime. Benden de selam söyle. Öldürsün o Ali Safa Beyi de. Öldürsün o gavuru da. Kalaycının da kellesini kessin, göndersin Çukurovaya. Teyzen böyle böyle söyledi de. Duydun mu kardaş?"

....

(İnce Memed 1, Ocak 2008)

ZEYYAT SELİMOĞLU
(1922 - 2000)

İstanbul doğumlu (31 Mart), armatör Hamdi Selimoğlu'nun oğlu olan Zeyyat Selimoğlu, ilk ve ortaöğrenimini İstanbul'da yaptı. Alman Lisesi'nden sonra İÜ Hukuk Fakültesi'ni bitirdi (1944- 1952). Türk Şilepçilik Şirketi avukatı oldu. Çeviriler yaptı, senaryolar yazdı... (Ö. 30 Haziran)

Yenilik, Varlık, Türk Dili, Çınaraltı, Tan, Milliyet, Sanat ve Gösteri dergilerinde çoğunlukla deniz ve denizcilik konularını işleyen Selimoğlu'nun öykülerinde, yalın bir anlatımla, gemiciliğin ve deniz insanlarının ilginç yaşamlarını izleriz...

Öyküler: **Kavganın Sonu ve Başı** (1955), **Direğin Tepesinde Bir Adam** (1969), **Kıçüstünde Toplantı** (1970), **Koca Denizde İki Nokta** (1973), **Karaya Vurdu Deniz** (1975), **Deprem** (1976), **Soyunanlar** (1980), **Çiçekli Dağ Sokağı** (1982), **Denizlerin İstanbul** (1992)...

Roman: **Tutkunun Köşeleri** (1982)...

ÖDÜL: 1970 Sait Faik Hikâye Armağanı *Direğin Tepesinde Bir Adam*
1973 Türk Dil Kurumu Öykü Ö. *Koca Denizde İki Nokta*
1994 Haldun Taner Öykü Ö. *Derin Dondurucu İçin Öykü*

DİREĞİN TEPESİNDE BİR ADAM

"Bak... vay.. şu.. heey, heeeyyy be. ula.. deli herif.. ula Şukri.. ula in aşağı.. ula o direğin tepesinde.. ne işin var, ula aklını mı yedin de bitirdin, nasıl çıktın oraya, gâvur oğlu gâvur, o domuz, o hayvan, o cenabet.. İn aşağı sövdürtme bizi babanın mezaresine.. Dürzî..."

Mehmet Kaptan kollarını iki kısa kanat gibi vurmuş yanına, öteden bu yana top olmuş yuvarlanıp gelirken, gemiciler korkuyla susup geliyorlar. Pruva direğinin tam dibinde kakılıyor Mehmet Kaptan, saplanıp kalıyor direğin dibinde. Başını arkaya şöyle bir attı mı ensesi kat kat oluyor önce, sonra da yok oluyor. Şimdi gözleri ta direğin tepesinde, gerçekten de adam var orda yahu direğin tepesinde, olur şey değil. Adam öyle direğin tepesinde ki, bulutlara karıştı karışacak, hani ruh olmuş da göklere mi karışmış ne.. Mehmet Kaptan deligöz olmuş çıkmış; gözlerini çıldırtıp bi yollamış direğin tepesine.. Bir süre öyle.. Sonra yine indirip gözlerini, şöyle bir tarayarak, lostromo Eyüb'ü yakalıyor.

– Ne ulan bu? Ha.. bu ne?

Lostromo Eyüp yalvar yakar, hani kediler sütü döker..

– Şukri.. Şukri'ye bi iş oldi.

– Ne olacak ulan Şükrü'ye? Ne olmuş? Ne var? Direğin tepesinde ne işi var o deyyusun?

– Ne bileyim? Sabah kalktuk bi de baktuk dideğun tepesinde.

– Geceden mi çıkmış?

– Herhal...

Mehmet Kaptan kakılıp kalmıyor artık, siniri bir tuttu mu, hani kafeste arslan vardır dolanır, işte öyle Mehmet Kaptan yerinde duramıyor. Sabah erken saatler. Duru deniz falan hep.. Esinti yok, enlem boylam hep sessizlik içinde. Ve gemi de demirli; kuzinadan yeni yeni duman tütüyor. Limanın açıkları. Mehmet Kaptan direğin tepesini kolluyor. Boynunda damarları bir gerilip:

– Şükrü.. ulan.

– Buyur baba..

Ses amma da yukarlardan geliyor, o direğin tepesinde başka dünya, belli işte.

– Ulan Şükrü..

– Buyur baba..

– Ulan bi yanma gelirsem.. Şey.. Elbette ineceksin.. Bak o zaman. Seni ayağımın altına bi alayım da gör.

– Alırsın beybaba..

– Ezim ezim ezecem seni.

– Ezersin beybaba.

– Suyun çıkacak suyun.

Boyun damarları geriliyor daha bir.

– İn ulan aşağı.. Deyyus..

– Kusura bakma beybaba.

– Bana bak.

– Buyur beybaba.

– Hemen şimdi inersen bir şey yapmam. Bağışlarım.. Bak bunların önünde söylüyorum işte.

Mehmet Kaptan sesini daha bir yükseltiyor. Yırta yırta sessizlik perdesini:

– Son defa söylüyorum. İnecek misin ordan, inmeyecek misin?

– İnecem ama..

– Aması ne?

– Korku..

– Çıkarken aklın nerdeydi? Tırmanmaya korkmadın da..

– Gün yeni ağarıyordu beybaba.. Alacakarnlıkta korkmuyor adam. Zaten uykuluydum tırmanırken..

– Neydin ne?

Gemici Şükrü sesini daha bir yükseltiyor, ayağı doğru yükseltiyor:

– Uykuluydum, beybaba.

– Şimdi iyi uyandın işte. Hadi in bakalım.

– Beybaba..

– Ne var?

– İnersem beni ezer misin?

– İnersem ezmem. İnmezsen ezerim.

– İnmezsem nasıl ezersin beybaba? Ben nerdeyim baksana...

– Ulan deyyus.. Benimle pazarlık mı ediyorsun hayvan herif. Seni nerde bulursam orda ezerim. Cehennemin dibinde de ezerim seni, yedi kat gökte de ezerim, her yerde de ezerim...

– Korkuyorum beybaba.. Küçücük görüyorum hepinizi..

– Ne?

– Nokta gibisiniz.. Kusura bakma beybaba.. Seni de nokta görüyorum..

– Hele sen bi in.. Hele bi in.. Hele..

– Çare yok.. Aklıma koduğum şeyi yapacam beybaba.. Korksam da yapacam.

– Tamam öyleyse, in hadi..

– İnmek değil beybaba.

Mehmet Kaptan ha çıldırdı çıldıracak. Haykırıyor:

– Ulan deyyus, inmek değil de ne ulan? Biz mi çıkıp indirecez seni ordan? Çıktığın gibi inersin.

– Atlıyacam..

– Nee? Ne dedin ulan?
– Atlıyacam beybaba, çarek yok.
Mehmet Kaptan telâşlanıyor birden. Sararıyor.
– Deli misin be? Ordan güverteye atlanır mı? Parçanı bulamayız.
– Güverteye değil beybaba.
– Ya nereye?
– Denize..
– Denize mi?
– Denize beybaba.
– Bana bak.
– Buyur beybaba.
– Denize atlamayı falan bırak. Korkma.. Yavaş yavaş inersin.. Nasıl çıktınsa öyle.
– Ben denize atlamak için çıktım.
– Denize mi?
– Denize.. Dedem öyle yaparmış.
– Hangi deden?
– Aksakallı bi dedem varmış.
– Ee?
– Motorun direğine tırmanırmış, tepesine..
– Ee?
– Ordan balıklama suya.
– Sonra?
– Teknenin altına geçip..
– Ee?
– Öbür taraftan su üstüne çıkarmış.
– Eee, ne olacak?
– Hem de yetmiş yaşındaymış. Beybaba..
– Ne var?
– Duydun mu? Yetmiş yaşında.. Beybaba..
– Ne var?
– Dedemin torunuyum ben..
– Ulan Şükrü..
– Buyur beybaba.
– Şimdi başlatma dedenden.. Dedenin zamanında yenen ekmek ekmekti, süt süt idi o zaman. Bana bak..
– Buyur beybaba..
– Bugün yediğin ekmekle iskemleden aşağı atlayabilirsen öp de başına koy..
– Şimdi buradan..
– Ne ordan?
– Bi dalıcam..
– Ulan sakın..

– Daldığım gibi..

– Sakın ulan..

– Geminin altından geçip..

– Ulan..

– Öbür taraftan..

– Sakın..

– Suyun üstüne..

Mehmet Kaptan şimdi dikmiş gözlerini Eyüb'e, kuru kuru bakıyor.

– Şehirlinin itinden gemici olur muymuş? İşte böyle başını belâya sokar adamın. Dedesi denizciymiş de bilmem neymiş de.. Ya babası? Babası neyin nesi kim bile? Frengi mi, illetli mi, ayyaş mıdır ne bilirsin? Genelev sokağına demirlenmiş adamın oğlundan ne hır gelir? Günün birinde zıvanadan çıkar, direğin tepesini boylar işte.. Başımızı belâya sokmadan düşüp geberse kimin umurunda.. Bi it eksilmiş yeryüzünden ne bayram.. Ama gelir sorarlar adama.. Derler, kaptan sen söyle bakalım derler, bu it neden öldü? Ha.. Neden kaldırıp attı kendini direğin tepesinden bu itcağız? Yoksa işten mi bıktırdın zavallı iti kaptan? Ha kaptan, hadi, söyle bakalım.. Sen olsan ne dersin, ne cevap verirsin?

Eyüp gözlerini yere dikip bir iki düşünüyor.

– Derumçi..

– Ne dersin?

– Derim.. Dedesunlen yariş ederiçen düşti da öldi..

– Ulan direğin tepesinde dedeyle yarış olur mu? Kim inanır? Şükrü..

– Buyur baba.

– Bak. Bunların önünde söylüyorum yine.. Bizi uğraştırmaz da inersen aşağı, avans istediğin zaman avans veririm, izin istediğim zaman izin.

– Baba..

– Ne var?

– Sen onu esirgemezsin ki zaten, her zaman veriyorsun.

– Ulan beni kızdırdın mı tokat da atmam, dövmem seni.

– Sen haksız vurmazsın ki beybaba.. İnmek için başka şartım var benim.

Mehmet Kaptanın sevinçten gözleri bir açılıyor, öyle bir.

– "Şükrü iyi denizcidir" diye bağırsın Eyüp Reis. Bütün gemi duysun ama, bütün gemidekiler.

Mehmet Kaptan yanındaki Eyüp'den yana şöyle bir dönüyor, hafiften:

– Duydun mu ne istiyor? Bağır hadi, bağır insin.

Eyüp kısıp gözlerini yukarıya bir bakıyor, sonra yine Mehmet Kaptana:

Bağurmam.

– Ne dedin? Ulan deli misin nesin sen? Bir de sen mi başımıza?

– Ben bağırmam.

– Neden bağırmaz mışsın?

– İyi değildir ondan... İşinin eri değil.

Mehmet Kaptan fısıldıyor kulağına:

– Sen bir bağır ziyanı yok. İnanarak bağırma; insin aşağı diye... Düşüp hepimizi dertlere düşürecek. Düşüp geberecek be..

– Ceberursa cebersun.. Kurtuluruk durziden..

– Ulan sizin topunuzu.. Deyyusun oğulları. Gemiyi bağlayıp topunuzu fırlatmazsam dışarı.. Yıkılın gidin ulan, defolun gidin hadi.. Gözüm görmesin sizi.. Ben size gösteririm.

Şükrü yukarıdan sesini yükseltiyor:

– Eyüp Reis, bağır hadi, kaptan baba bekliyor bak, yoksa atlıyorum denize..

Lostromo Eyüp şimdi güverteden sesleniyor:

– Bilsem can verecoğum bağurmam. Deden iyi denizciydi, bir tane.. Ama sen, sen babanun oğlisun, bi işe yaramazsun.. Çertenek.

Şükrü'nün sesi şimdi uzaklardan büyüyerek gelen bir ses ki öyle; kararlı..

– Benden günah gitti artık. Atlıyorum beybaba..

Bütün güvertedekiler; Mehmet Kaptan, Eyüp Reis ve öteki gemiciler, başlar bir bir arkaya, gözler bütün bakışları direğin tepesine mıhlıyor. Güneş daha yükselmemiş öyle pek, ama yine bir aydınlık ki yukarılar hani bir aydınlık, mavi beyaz bulutlar ve Mehmet Kaptan gözleri kamaşarak bakıyor. Yukarıda, direğin ta tepesinde bir hareket mi ne direkten bir karaltı mı yoksa, gözler ne de kamaşıyor.

(Direğin Tepesinde Bir Adam, 1969)

OKTAY AKBAL
(1923)

İstanbul doğumlu (20 Nisan), babası hukukçu olan Oktay Akbal, ilk ve ortaokulu Fransız okullarında okudu; İstiklâl Lisesi'ni bitirdi(1942). Birkaç yıl İÜ Hukuk ve Edebiyat fakültelerinde dersleri izledi. 1943- 44 yıllarında "Servet-i Fünun Uyanış" dergisinde sekreterlik yaptı. MEB Tercüme Bürosu'nda çalıştı (1947-51). Yazılarını "Vakit" gazetesinde yayımlayarak gazeteciliğe yöneldi. 1969'dan sonra, "Cumhuriyet", "Milliyet", "Cumhuriyet" gazetelerinde, köşe yazarlığını "Evet –Hayır" üst başlıklı deneme- fıkra türü yazılarıyla sürdürdü. TDK Yönetim Kurulu üyeliği, TYS Başkanlığı (1989-95) vb. görevlerde bulundu.

1940'lardan bu yana, fıkra, deneme, söyleşi, anı, günce gibi düzyazıların yanı sıra öykü ve romanlar da yazan Oktay Akbal, anlatılarının özyaşamöyküsüyle örtüştüğünü ileri sürenlere şu yanıtı veriyor: "*Benim öykülerim okurlarda bir gerçeklik, bir yaşanmışlık duygusu uyandırır Bu yüzden yaşanmış öykülerdir onlar diyorum, ben 'yaşadım' demiyorum... Romanlarımda geçen olayları, sevileri, serüvenleri benim yaşadığımı soranlar aldanırlar. Bunlardan pek azında 'ben' varım. Kişi olarak değil,yazar olarak yaşadığım olaylardır bunlar...*"

Öyküler: **Önce Ekmekler Bozuldu** (1946), **Aşksız İnsanlar** (1949), **Bizans Defteri** (1953), **Bulutun Rengi** (1954), **Berber Aynası** (1958), **Yalnızlık Bana Yasak** (1967), **Tarzan Öldü** (1969), **Karşı Kıyılar** (1979), **Hey Vapurlar Trenler** (1981), **Lunapark** (1983), **Ey Gece Kapını Üstüme Kapat** (1988)...

Romanlar: **Garipler Sokağı** (1950), **Suçumuz İnsan Olmak** (1957), **İnsan Bir Ormandır** (1975), **İki Roman** (1982), **Düş Ekmeği** (1983), **Yeşil Ev** (1990), **Batık Bir Gemi** (1997)...

ÖDÜL: 1957 TDK Roman Ö. *Suçumuz İnsan Olmak*
1959 Sait Faik Hikâye Armağanı *Berber Aynası*

ESTER İLE ROZA

– Öykü –

O vıcık vıcık insan kaynaşan sokaklardan birine adım atar atmaz bir duraklarsınız. Hele akşamüstü ise, pencerelerde, kapı önlerinde, köşe başlarında renk renk kılıklarda, kıpkızıl saçlı çocuklar, endamlı, parlak bakışlı, kor gibi yakıcı kızlarla; beyaz saçlı ama yirmi otuz yıl öncesinin yakıcılığı hâlâ küllenmemiş yaşlı kadınlarla gözünün önüne sarhoş edici bir dünya serilmiştir. Sonu gelmez bir gürültü, nereden çıktığı anlaşılmayan bir uğultu pencerelerden taşar, kaldırımlardan evlerin üst katlarına doğru yükselir, gökyüzüne doğru boşanır. Üç dört kız kahkahalarıyla, kısa etekleri, tüysüz sarı bacakları rüzgârda, bir sokak dönemecinden kıvrılıverirler... Ne kadar neşelidirler, ne mesutturlar görünüşte! İnsan çok defa merak eder saadetlerinin sebebini o kenar semt Musevî kızlarının!.. İçine kapanık, dünyayı kapkara, hayatı yaşamayı mânasız bulduğunu sezişiyle olsun, aklıyla olsun bilerek veya bilmeyerek duyan, yaşayan, sonra da bu ruh halini gözlerinin ışığı, adımlarının kararsızlığı, sesinin tireyişi ile belirten bir Musevî kızını hayal etmek bile güçtür. Çoğu defa o dapdaracık, pis karışık sokaklara, onların kalabalığına, korkulu, endişeli bir insan haliyle girmiş, o insanların sebebi anlaşılmayan, belki de içinde bulundukları ânı bütün duygularıyla yaşamaktan gelen bir çeşit sevincin bana da yapıştığını duyarak çıkmışımdır. O küçücük kızların göz açıp kapatana kadar kabuklarını kırıp birden açılıverdiklerini, ayrı ayrı birer hayat iksiri gibi yeryüzüne kendilerini bırakıverdiklerini görmüşümdür. İçimde birdenbire bir utanç, bir küçülme duygusu belirivermiştir.

*

Ester ile Roza'yı ilk gördüğümde onların da bu sokaklara benzer bir yerde oturduklarını düşünmüştüm. Ötedenberi Musevî mahallelerini gezerken gördüğüm, hayâlettiğim her şey bir bir gözümün önünden geçmişti. İki üç arkadaşıyla birlikte nasıl kol kola sokak boyunca gezindiklerini, nasıl kabak çekirdeği kemirdiklerini, nasıl acele acele konuştuklarını.. Belki de birkaç yıl önce o sokaklardan geçip dönerken karşılaştığım o kısa etekli, bol kahkahalı, gürültücü kızlar arasındaydılar. İkisi de neşeli, canlı, kıpır kıpır sımsıcaktılar. Bir kenar semt bahçe sinemasının gişesinde çalışıyorlardır. Bir Musevî semtinde yalnız yaz ayları çalışan bir sinemaydı bu. Tertemiz, muntazam sandalye dizileri, daima sulanan çiçek tarhları, bembeyaz perdesi, iki yanına, gelecek programın resimleri asılı levhalarıyla her yerde görülen sinemalardan. Akşama kadar gürültüsü eksik olmayan bir cadde üzerindeydi. İki tarafında Haliç kıyısına giden sokaklar gece gündüz kalabalık, hararetliydi. İnsanlar kaynaşır dururdu. Ne olurdu, ne yaparlardı bilmem, ama oranın insanları sanki yerlerinde duramaz boyuna pencerelerden, kapılardan taşardı. Hep Musevî sokakları, Musevî mahalleleriydi. Adım başında insanın ağzını açık bırakan veya Amerikan filmlerindeki gibi ıslık çalmak hevesi veren,

bir Dorothy Lamour bacağı, bir Ava Gardner profili o yıkık, harap evlerin kapısından bacasından taşıp karşınıza çıkıverirdi.

Benim bu semti tanımam tesadüfen olmadı. Yakın bir arkadaşım o sinemanın makinistiydi. Her ay başka bir bahçe sinemasında çalışan arkadaşım, o yıl da bu sinemaya girmişti. Birçok akşamlar beraber gider gelirdik. Aynı semtte oturuyorduk. A ortaokuldan arkadaşımdı. İlk defa bir yaz akşamı Haliç'i kuşbakışı seyreden bir yokuştan aşağı inmiştik. Daracık yollardan, merdivenli bir sokaktan geçmiştik. Alışageldiğim yerlerin dışında bir ülkeye gider gibiydim. Yeni bir kıt'aya, başka bir dünyaya adım atmıştım. Daha ilk akşamdan şaşakalmıştım. O heyecan, o gürültü, o neşe, kızlar, kadınlar neydi öyle. Yolda arkadaşım boyuna anlatmıştı, öyle memnundu ki yeni işinden, buradaki hayatından. Boyuna isimler saymıştı, birçok kızlardan bahsetmişti. En çok biriyle ilgilendiğini, onunla bir iki defa gezdiğini, doğrusu çok umuda düştüğünü söylemişti. Bu kız sinemanın gişesinde çalışıyordu. İlk defa Roza'yı o akşam gördüm. Kumral bir kızdı. Gişe açılmadığından bahçede bir sandalyeye oturmuş, bir çikolatayı ısırıyordu. Kısacık robu diz kapaklarını aşmıyordu bile. Boyuna gülüyordu, ne anlatsan, ne desen gülüyordu. İki yıldır sinemada çalışıyormuş, ortayı bitirmiş. Serbest serbest konuşuyordu. Ben önce arkadaşımın gezip dolaştığı kızın Roza olduğunu sanmıştım. Biraz sonra bahçeye esmer bir kız girince işi anladım. Zaten arkadaş da kolumu dürtmüştü. Ester buydu. Hep geç kalırdı işine. Hep elinde sandövicini ısıra ısıra, koşa koşa... Hemen gişesine geçiyordu. İki kelime konuşamıyordu kimseyle. Bir merhabadan sonra ikisi de işlerinin başına geçtiler. Biz de arkadaşla makine dairesine çıktık. Kocaman makinelere film bobinlerini yerleştirirken arkadaşım boyuna anlatıyor, bense sokağı tepeden gören pencereden, sinemaya girip çıkanları seyrediyordum. "Fakir bir kız Ester. Roza şımarığın biridir. Bir sürü tutkunu var. Kaç kişiyle kırıştırdı Allah bilir. Ben ikisiyle de ahbaplık ediyorum. Ester'le birkaç defa Beyoğlu'nda sinemaya gittik, bir defa da Adaya, dans ettik. Ester öyle çekingen durur ama o da kaçın kurası.." Ben arkadaşımın hikâyelerinden bu kadarını anlayabilirdim. Hemen her defasında aynı şeyler olurdu. Ben makine dairesinde fazla kalamaz... Film başlar başlamaz aşağıya iner, gişelerin yanına giderdim. Roza göz kırpardı. Ester boyuna ikinci mevki biletleri satardı. Roza'nın gişesine yaklaşırdım. Filmlerden bahsederdik. O gün ilk olarak Clark Gable'in bir filmi oynuyordu. Ama geçen yılın filmiydi bu. Beyoğlu'nda Gable'in yeni bir filminin oynadığını söylerdim. "Gördüm onu," derdi. "Bir daha görebilirim ama." Bakardı gözlerime. Dilimin ucuna kadar gelirdi, yarın gidelim mi demek.. Lâfı değiştirmek daha kolaydı. Döner dolaşır onunla buluşma vadi almak isterdim, yine sıkılırdım. Parlak gözleri mi, incecik robunu delercesine fırlamış göğsü mü, yoksa arkadaşımın anlattığı çeşitli hikâyeler mi beni ürkütürdü bilmem!

Geceleri arkadaşımla sinema boşaldıktan sonra çıkardık. Roza'nın ağabeysi gelip onu erkenden götürürdü. Ester yakındaki evine yalnız giderdi. Biz hep onun sokağından, evi önünden geçerdik. Yolumuz oraya düşerdi zaten. Ester'in evi yokuşun dibindeki üç katlı evdi. Çatı katında oturuyorlardı. Bütün ailesi çalışıyordu. Babası, ablası, kardeşleri... Bir de nişanlısı varmış.. O da önceleri sinemada çalışıyormuş, makinistmiş..

Sonra İsrail'e gitmiş. Ester oradan gelen mektupları hep okurmuş arkadaşıma.. "Ben de bir gün oraya gideceğim" dermiş. Arkadaş anlatırdı: "Sinemaya gidince başını dayıyor, elini elime bırakıyor.. Dudaklarımı saçlarında, yüzünde gezdiriyorum. Okşuyorum, sesini çıkarmıyor.. O da öpüyor beni.. Ama hep nişanlısından bahsediyor, İsrail'den gelen mektuplardan. Bir oyun oynuyormuşuz gibi. Benimle gezmesi, sevişmesi gerçek bir şey değilmiş, bir oyunmuş gibi..." Ester'lerin katında gecenin kaçı olursa olsun soluk bir ışık yanar dururdu. Bana öyle gelirdi ki, Ester, anası, kardeşiyle oturmuş çeyizini hazırlamakta, İsrail'de giyeceği gelinliğini dikmektedir. Söylemezdim arkadaşıma ama böyle düşünürdüm. O ise hep Ester'den gerektiğinden fazla bir şey elde etmeyi düşünür, bu konudaki plânlarını anlatırdı. Bir arkadaşının odasına götürecekti, sabahlayacaklardı, ama nasıl, nasıl? Gece yarısından sonra o yollar korkunç derecede tenhalaşırdı. Bekçiler bile geçmezdi. Elimizdeki elektrik feneriyle geçeceğimiz yolu aydınlatırdık. Semtimize kadar varabilmek tehlikeli bir serüvendi. Köpekler havlar, sarhoşlar nârayı basar, uzaklarda bir yerden acayip sesler gelirdi. Yokuşun tepesine varıncaya kadar Roza'yı da Ester'i de, içinden geldiğimiz o bambaşka dünyayı da unuturduk. Ancak tramvay caddesine çıktıktan sonra hayallerimize koyulurduk. O Ester için kimbilir nasıl plânlar kurardı. Sanki Roza önüm sıra arkam sıra yürürdü. İçimden yalan derdim, her gece onu sinemadan alıp götüren ağabeysi olamaz, olsa olsa âşıklardır. Kimbilir şimdi nerededir? Bir içki masasının başında. Elinde kadeh. Ayak ayak üstünde. Dudaklarında hoppa bir hava.. Arkadaşım kendi derdi içindeydi: "Diyor ki Ester, sen hiç üzülme, ben İsrail'e gitmeden sana bir kız bulurum. Bana benzeyen bir esmer.." Bu sözlere öyle içerlerdi ki arkadaşım. Sanki kızın elinde bir oyuncaktı. Bugün var yarın yok. İsrail'deki delikanlı elini bir sallasa demek koşa koşa kız ona gidiverecekti.

*

Sinemanın müstahdemlerinden biri gibiydim. Yalnız film seyretmek için gazoz satan, leblebi satan o küçük çocuklar gibi... Her gece arkadaşımla birlikte o bir buçuk saatlik yolu aşardım. Bazan vapurla o semte gittiğim de olurdu. Roza'yı arardım, hiç göremezdim vapurda. Bazan birini ona benzetiverirdim. Kâh Beyoğlunda, kâh Tepebaşında.. Bir türlü rastlayamazdım ona. Ne yapardı gündüzleri, ne ederdi? Clark'm filmine belki gelir umuduyla iki kere gitmiştim. Yoktu hiçbir yerde. Tek çare bahçe sinemasına koşmaktı. Saate bakardım, daha iki saat vardı filmin başlamasına. Nefes nefese vapurdan inip sinemaya varan yolu geçerdim. İkisi de gişelerindeydiler. Selâmlaşırdık, gülüşürdük. Birkaç dakika için yerinden ayrılır, bahçeye gelirdi. Bir gazozumu içer, hep neşeli, alaycı sesiyle konuşurdu. Bir gün önce gittiği plâjı anlatırdı. Nasıl yarış etmişti delikanlılarla.. "Ah" derdi, "Don Ameche'in bir filmi var." Çapkın çapkın bakardı. Sonra: "Yarın ağabeyimle gideceğiz." Derdi. Sinemanın sahibinin madamı görününce hemen kalkar giderdi. Makine dairesine tırmanırdım. Arkadaşımı ter içinde bobinleri sararken bulurdum. Küçük çocuklar bahçedeki çiçekleri sularlardı. Pikabın başına geçer, beş on plâktan semtte en çok sevilenini, en çok aşınmışını seçerdim: "Arjantina.." Bütün cadde, semt çift hoparlörle çın çın çınlardır. Film başlayınca aşağı iner, arka tarafta

bir boş sandalyeye ilişir filmi seyrederdim. Karşımda oynayan Betty Grable değil, Roza'ydı. Danseden, öpüşen, mayosu ile boy gösteren Roza. Arkadaşım da bazan yerini yardımcısına bırakıp yanıma gelirdi. Kaç defa seyrettiğimiz filme baka baka konuşurduk: "Bugünlerde hiç oralı değil," derdi. "Kim?" "Ester.. Hiç konuşmuyor, düşünüyor hep... Bir yere götürmemi istemiyor." Sonra birden, "Sen de bırak şu Roza'yı, gezmedik adam bırakmadı." "Kim görmüş" diye sorardım. Bu gece onu evine kadar ben götürmeliydim. Evi neredeydi, kim nesiydi? Filmi yarıda bırakıp o makine dairesine, be de gişelerin yanına koşardık. Roza gitmek üzereydi. Sinemacının madam da yanında, Ester'le konuşuyorlardı. Sevinç içinde uçuyorlardı. Hepsini bir arada görünce bir cigara yaktım. "Ne sıcak hava" dedim. Madam'la Roza çıkıp gittiler. Ester kalmıştı yalnız. Bir cigara uzattım yaktım. "Roza kimseyle dolaşmaz," dedi. "Seninle de." "Öyleye benzemiyor" dedim. Ester beyaz perdeden gelen caz şarkısının bitmesini bekledi. Dumanı burnundan çıkartıp: "O evli," dedi. "Çocuğu bile var, kimse bilmiyor bunu." Beraber sokağa çıktık. Dışarda bir bayram yerinin durgunluğuna benzeyen bir hal vardı. Bedavacılar duvarlara tırmanmışlar, tahta kapının deliklerine göz uydurmuşlardı. Ilık bir rüzgâr esiyordu Haliç'ten. Ester'le denize doğru yürüdük. Ufacık bir vapur kalkmıştı. Kasımpaşa'ya doğru yolu yarılamıştı. "Roza orada oturur. Gündüzleri de terzide çalışıyor. Para biriktiriyor. Bugün mektup almıştı.. Kocası İsrail'de. Ondan bu kadar neşeliydi. Hoş o her zaman öyledir ya." Sonra kendisinin, Roza'nın hülyalarını bir çırpıda anlattı. Orada onları bekleyen hayatı.. Bir yuvanın saadetini... Umulup da bir türlü kavuşulmayan birtakım şeyleri.. "Yakında beraber gideceğiz" dedi. Orada yeni bir ülke kuruluyordu. Bir vatan!. O toprakların ilk öncüleri olacaklardı. Geniş hayalleri, umutları, bekleyişleri vardı. Konuşa konuşa evlerine vardık. Üst kattaki ışığın gece yarısından çok sonra söneciğini, ana kızın kimbilir neler üstünde göz nuru dökeceklerini düşünüyordum.

Gece yine aynı yollardan arkadaşımla döndük. O Ester'den bahsetmeye başladı. Artık bu işin bir sonu gelmeliydi. "Bu kızlara fazla önem vermemeli, değmez" diyordu. Bir odaya atsaydı Ester'i, tamamdı. İnsan eğlendirmeliydi gönlünü, o kadar. Hepsi de anasının gözü idiler. Ne anlatırlarsa hepsi masaldı. İsrail'deki nişanlıya da inanmıyordu dostum. Roza'nın hikâyesini, Ester'in hayallerini yalnız ben içimde taşıyordum. Ona bunlardan bahsetmedim bile. Boşuna olurdu bu. Ama yol boyunca o iki genç kızın şu koskoca dünya içindeki didinmelerini, çırpınmalarını, insanlara, onların kötülüğüne karşı gece gündüz çarpışarak, arzuladıkları bir saadetin ardı sıra koşuşmalarını düşünüyordum. Bir daha ne Roza'yı ne Ester'i görebilirdim. Ne de bahçe sinemasını, Arjantina plâğını. Betty'nin filmini...O, değişik bambaşka âleme bir daha adım atamazdım.

*

Atmadım da. Arkadaşım da çok geçmeden işini bıraktı. Yaz da sonra ermişti. Roza ile Ester ancak hayallerimin genişliğinde bir yer alabilirlerdi. Bir daha ne Ester'den ne Roza'dan lâf açmadık. Arkadaşımın başka hikâyeleri, başka gönül işleri vardı anlatacak... Yalnız ben gizli bir hazineyi saklarcasına, dünyamızda bulunmayan bir masal semtinde geçirdiğim geceleri, yaşattığım hayalleri, insanları içimde gizledim. Sonra,

çok sonra, limandan kalkan o ufacık, o çürük, eski zaman kadırgalarına benzeyen gemilerden biriyle Ester'le Roza'yı özledikleri yerlere, insanlara doğru yolcu ettim. Yıkılacak kadar insanla yüklü gemilerdi bunlar. Ama içlerinde yarınki hayatlarına atılmaya koşan yığınlarla insan vardı. Bu arada dünyayı bitmeyecek bir serüven olarak kabullenen Ester'le Roza...

(THA. 1967)

GARİPLER SOKAĞI

1945-46 yıllarında Fatih'te Çiftekumrular sokağında yazılan bu romanda... Üniversite öğrencisi olan Salih'in anlattığı, bir caddenin açılışı nedeniyle gerçekleşen yıkım... Sokağın kimi insanlarının yaşamlarından gerçekler yansıtılır.

Karanlık mahalleyi basıncaya kadar Garipler binbir macera yaşadı. Kadınlar hergünkünden fazla bir arzu ile erkeklerinin dönmesini beklediler. Mezarlık arasında alacakaranlıkta beliren her insan pencerelerden sarkan birçok kadınlar tarafından kendilerine mal ediliyordu. Zülfü kahve önünde iskemleleri sıralamıştı, plak ve radyo çalınmıyordu, ses seda yoktu. Her gelen önce kahveye uğruyor, sonra evine gidiyordu.

Azade sokaktan ilk adımını atar atmaz durdu. Bütün pencerelerde ışıklar yanmıştı. Kahvenin önü gündüz gibiydi. Birtakım insanlar toplanmış, kapı önündeki iskemlelere oturmuşlardı. Sokağa yer yer ışıklar vurmuştu. Kamerin evinin üst kat penceresi önünde bir delikanlının sigara içtiği, dumanların havaya yükselmesinden belli oluyordu. Azade "Bu Reşat'tır" dedi. Sonra, sabahki macerayı hatırladı. Açık kalan musluktan akan suyun sesini, yüzünde dolaşan nemli, sıcak erkek dudaklarını hissetti. O an kendini unutuvermiş, önce erkeğe kendini bırakmış, sonra delikanlıyı birden itmiş, odasına kaçmak istemişti. Fakat delikanlı onu bırakmamış, kollarıyla Azade'ye sımsıkı sarılmıştı. Rasim'in merdivende ayak sesini duyduklarından Reşat: "Bu gece sana geleceğim." Diye fısıldamış ve ayrılmışlardı.

Azade adım atmadı. Olduğu yer kapkaranlıktı. Birkaç adım önüne evin ışığı düşüyordu. Delikanlı onu görmezdi. Biraz düşündü; bu taşra delikanlısı hoşuna da gitmiyor değildi. Onda ötekilerinde bulunmayan öyle bir hal vardı ki.. Bu gece odasına gelecekti. Azade penceredeki delikanlıya baktı. Kapıyı çaldı, biraz sonra Kamer açtı ve hemen olan biteni, bir hafta içinde evlerin alt üst edileceğini anlattı; Azade onu dinlerken, üst katta sigara içen gencin şimdi hayalinden geçenleri hatırladı, odasına doğru yürüdü.

Caddede tramvaydan inen Gönül ve genç subay konuşarak ağaçlı yok boyunca yürüdüler. Alev renkli mantosuna bürünmüş olan Gönül'ü semtin manavı Fahri, Kasap Gani, gördüler. Subay ince bıyıklı bir teğmendi, ayağında parlak çizmeleri vardı. Alçak

sesle konuşarak yürüyorlardı. Gönül kızgındı. Teğmen kalbini almaya çalışıyor, fakat genç kız kendisini aldattığını söylüyordu. O sırada yan sokaklardan birinden güzel giyinmiş bir kızla, trençkotlu bir genç çıktı. Gönül kıza bakar bakmaz tanıdı: "Ay Hüsniye'ye bakın" diye içinden söylendi. O da başlamış. Bacağında ince ipek çorabı, sırtında yeni mantosu, yanında bir üniversite talebesi. Dünkü sümüklü, takunyalı kız ne olmuştu böyle? Gönül düşünerek yürümeye başladı. Muhakkak onlar da kendileri gibi ya sinemadan, yahut da kuytu bir gazinodan gelmekteydiler. Yokuşun başında teğmenden dargın olarak ayrılan Gönül tek başına yürümeye başladı. Bu teğmenle daha Harp Okulu talebesi olduğu zamandan beri konuşuyordu, ama ne yapsın rütbesi küçüktü, biraz daha beklemek lâzımdı. Şimdiden karı koca gibiydiler; bu birkaç sene daha böyle sürebilirdi. Gönül Garipler'in mezarlığına varınca ardına dönüp baktı, Hüsniye'nin hızlı hızlı geldiğini gördü. Onu, durup bekledi. Hüsniye yanına yaklaşınca Gönül:

– Yanındaki delikanlı kimdi? diye sordu. Hüsniye:

– Beni seven çocuk, nişanlanacağız, dedi. Gönül içinden güldü. O, hukuk talebesi gibi daha ne gençler tanımıştı. Onlardan iş çıkmaz, insanın başına belâ olurlardı. Hüsniye'ye:

– Dikkatli ol, dedi.

İçinden o genç talebenin şimdi böyle toy bir kızı baştan çıkardığına memnun, ilerisi için geniş planlar kurarak dönmekte olduğunu düşündü. Hüsniye anlatıyordu, nasıl tanışmışlar, nasıl anlaşmışlar... Delikanlı ona neler söylemiyordu, onunla bir kere fakülte çayına gidip dans etmişler, bir defa da Heybeli'ye gitmişlerdi. Şimdi kuytu bir sinemadan dönüyorlardı, bol aynalı, aydınlık bir pastanede buluşmuşlardı. Hüsniye bugün fabrikaya da gitmemişti. Bir aralık Gönül'e:

– Şu mahalle yıkılacaksa bir an evvel yıkılsa da biz de kurtulsak, her gün şu pis sokağa dönerken kendime öyle kızıyorum ki, diye söylendi.

Gönül de böyle düşünüyordu. Fakat sinirlendi; bu dünkü sümüklü, sokakta donsuz dolaşan küçük kız, kendisi gibi nasıl düşünebilirdi? Cevap bile vermedi. Sustular, sokağın ortasına doğru yürüdüler. Çocuklar çimenlikte birbirleriyle güreşiyor, boğuşuyorlardı. Arabalar yine yan yana sıralanmıştı. Bir duvar dibine bir adam su döküyor, öteden ana avrat sayıp döken bir küfür geliyordu. İki kız bu manzara karşısında iğrendiler. Hızlı adımlarla evlerine doğru koştular.

Salih, gecenin siyahlığını yırtan çift atlı bir arabanın rüzgârını yüzünde hissetti. Sokağa girdiği zaman araba çoktan büyük bir evin önüne varmıştı. Sokağın soluk feneri bu gece sönüktü. Mezar taşları bekçi kulübesinin hafif ışığı altında ancak beliriyor, bağlı bir köpek uluyordu.

Salih akşam üstüne doğru evden çıkmış Küllüğe yollanmıştı. Çoktandır görmediği arkadaşları etrafını almışlar, tanıyanlar, hayatım bilenler, ona sualler sormuşlardı. Erenköy'deki komşularından, sevgilisinin arkadaşlarından bir kıza Beyazıt meydanında tesadüf etmiş, biraz konuşmuştu...

(Garipler Sokağı, 1950)

Ankara'da bir bakanlık memuru olan, evli iki çocuk babası Nuri Kayalı; yakınında oturan Nedret'e karşı ilgi duyar Başlayan ilişki, İstanbul'da, geriye dönüşle son; ilkinde yaşlı bulmuştur...

Her basamağı ayrı bir sesle gıcırdayan uzun bir merdivendi. Koluna girmişti. Parmaklarını sıkıyordu. Sanki başka insanlara varlıklarını duyurmamak için hiç konuşmuyorlardı. Belki şu an ikisi de düşünmüyordu. Sadece yaşanan, ilerisi için düşünülmeyen bir ânın içindeydiler. Geçmiş de gelecek de yoktu. Yalnız çıkılan bir merdiven vardı. Bir de gıcırdayan basamaklar. Bir kat daha tırmandılar. Gittikleri yerin bir sergi falan olmadığını biliyordu Nedret. Kapılmış bir akışa gidiyordu. Bir ara ayağı tökezlendi.

"Çok karanlık" dedi.

Nuri elinden tuttu. Başları yan yanaydı. Boşlukta kadının gözbebekleri kıvılcımlandı. Nuri:

"Az kaldı" dedi.

Bir hole çıktılar. Nuri elektrik otomatına bastı, ortalığa kirli sarı bir ışık döküldü. Cebinden ufak anahtarı çıkardı. Eli titriyordu. Anahtarı kadına göstermek istemiyordu. Mümkün müydü? Anahtarı kilide soktu. Çevirmedi. Nedret'e döndü:

"Seni aldattım" dedi. "Burada sergi, resim falan yok. Seninle baş başa kalmak içindi bu yalan."

Durdu. Ona bakamadı.

"Biliyordum."

Bu sözü Nedret mi söyledi, yoksa kendi içinden mi fısıltı yansıdı, anlayamadı. Anahtarı çevirdi. Apartmanın elektriğini yaktı. Kuvvetli bir ışık, ufacık odayı aydınlattı. Kapıyı kapattılar. Yabancı eşyalarla dolu odayı seyrettiler. Bir divan, iki koltuk, bir masa, bir kitaplık, bir radyo, bir ufak buzdolabı. Bir de kapı vardı yanda. Nedret önce pencereye gitti, baktı.Beyoğlu'nun yan sokağı dört kat aşağıda kalmıştı. Bir sinemanın arka kapısından oluk oluk insan boşalıyordu. Her biri kendi dünyasında, kendi içine kapalı insanlar.

Nuri:

"Otursana." dedi.

Nedret koltuğa oturdu. Nuri ayaktaydı. Yan kapıyı açtı, yatak odasıydı içerisi, kapadı. Bir açıklama yapmak gereğini duydu:

"Burası eski bir lise arkadaşımın" dedi. "Kendisi mühendis, taahhüt işleri de yapıyor."

Nedret bu garsoniyerde geçen serüvenleri düşünüverdi birden. Kimbilir kaç kadın bu koltukta oturmuş, bu divanda uzanmış, bu bardakla likör içmişti...

"Evli mi arkadaşın?" dedi.

"Evet, evli."

"Çocukları?"

"İki tane."

Benim gibi diyecekti. Masanın üstündeki likör sürahisini aldı, iki kadeh doldurdu. Birini Nedret'e verdi. Kendi çocuklarını hatırladı. Şimdi kimbilir oğlan neredeydi, ne yapıyordu? Belki plajdaydı, belki de sinemada. Ya karısı? Yitirdiği bir aşkı mı düşünüyordu? Kocasının şu an nerede olduğunu aklına getirebilir miydi? Sevilen bir kadındı. Kendini öyle biliyordu. Nuri'nin her şeye rağmen hep kendini seveceğine inanmıştı. Güveni vardı ona. Aşklarının tozlar, üzüntüler, sıkıntılar altında da gene diri, sağlam kalacağını sanıyordu. Ne boş umuttu. Nuri birden hem ona, hem kendine acıdı. Şu Nedret de acınacak durumda değil miydi? Acınacak bir evrendi bu.

"Arkadaşınız gelmez mi? dedi Nedret.

"Gelmez."

"Demek bizim geleceğimizi biliyor."

"Evet."

"Ne dedin benim için?"

"Hiç."

Ne diyecekti. Buraya ne yapmaya geldiklerini tahmin etmek zor değildi. Kim olsa anlardı bunu. Birden o adamın kafasından geçenleri okudu. Hep çirkin, iğrenç şeylerdi. Nedret'in içinde, zorla, renkli, aydınlık, mutlu kılmaya, hep öyle tutmaya çalıştığı ne varsa kararttı. Kendini olabileceği kadar düşmüş hissetti. Herhangi bir kadın. Bir erkeğe kendini veren bir kadın. Evli bir kadın hem. Nuri'ye baktı. Sevdiği adam buydu ha! Onda kendi hayallerini, kendi yoksunluklarını unutuşunu, mutluluk özlemini bulmuş, onu öyle sevmişti. Şu evli, iki çocuklu adamla bu garsoniyere onu çekip getiren akımın adı aşk mıydı?

İkisi de bir an bakıştılar, çok şey vardı konuşan. Sessiz, kelimesiz...

....

(Suçumuz İnsan Olmak, 1957)

ABBAS SAYAR
(1923 - 1999)

Yozgat doğumlu (21 Mart), yaşamöyküsü yazarı A. Güner Sayar'ın oğlu olan Abbas Sayar, Yozgat Lisesi'ni bitirdi. İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde okurken bir dergi çıkardı (1948). Sonra, aralıklarla, çiftçilik, gazete satıcılığı yaptı; basın ve kitapla ilgili etkinliklerde bulundu. Fakültede çıkardığı dergiyi, 1959'dan sonra "Bozok" adıyla yeniden yayımladı. (Ö. 12 Ağustos)

Önce şiirle yazmaya başlayan Sayar'ın, gerçekçi - yalın anlatımı vardır. O, doğanın, köy ve insan yaşamıyla ilişkilerini öne çıkaran romanlarıyla tanınmıştır...

Romanlar: **Yılkı Atı** (1970), **Çelo** (1972), **Can Şenliği** (1975), **Dik Bayır** (1977), **Tarlabaşı Salkım Saçak** (1987)...

Öyküler: **Yorganımı Sıkı Sar** (1977)...

ÖDÜL: 1973 TDK Roman Ö. *Çelo*
1975 Madaralı Roman Ö. *Can Şenliği*

YILKI ATI

Bir Anadolu köyünde, sahibi İbrahim'ce yaşlandığı, işe yaramadığı için başı boş bırakılan bir atın öyküsüdür İbrahim, Dorukısrağını, yoksulluğu nedeniyle ve ancak bahara yaza çıkar umuduyla, kırlara bayırlara; kısaca, acımasızlığa ve açlığa bırakmıştır...

....

Islaklık gittikçe parlıyordu ovada. Toprağın yüzeyi geriniyordu sanki... Acı yol, donuk sap tellerini oynatamıyordu. Her bir şeyin yüreğine inat düşmüştü.

Güçlü, hırslı bir at kişnemesi ovanın dört bir yönüne dağıldı. Dağınık düzen otlayan sekiz on at başlarını kaldırdılar ve kulaklarını diktiler.

Demirkır bir at, koşarcasına yaklaştı, atların şekilsiz sınırını dolaştı. Atlar, bir araya geldiler. Demirkır'dan emir bekler bir halleri vardı. Demirkır, turunu tamamlayınca güneydeki yakın tepelere doğru yürüdü. Ötekiler peşine düştüler.

İçlerinde güçlü, kuvvetlileri vardı. Gençleri, yaşlıları vardı. Kimi, kahra uğramış zavallı, kimi yılkının alışığı...

İki türlü yılkı atı olur. Hatta üç türlü. İki türlüsü can yongası, bir türlüsü gözden çıkmışı, hesaptan düşülmüşü, defterden silinmişi... At vardır, yaz olsun, kış olsun işsiz gününde yazıya bırakılır. Bu gibiler, köy sınırı içinde başı boş dolaşırlar. Akşamın ilk loşluğunda köye ve eve dönerler. Torbalarına bir kalbur saman, bir avuç arpa atılır. Bu lütuf onlara yeter, artar bile... Bunların geceleri belleri ısındığı için gevşek olurlar. Zulüma, çevre, kahra dayanıklıkları yoktur. Tanrı bunları canavarın şerrinden korusun. Başa çıkamaz, bir çukuru doldururlar. Bir his tedbirli etmiştir. Fazla açılmaz köyün koku sınırını aşmazlar. Ve belayı tedbirle başlarından uzaklaştırırlar.

Bir ikinci yılkı atı vardır. Bu ikinci, bir başına değildir. Üç beştir. Beş ondur. Bunlar ahırı bilmezler. Ama, köylü bilirler. Çoğu genç, orta yaşlıdır. Sırım gibi her biri. Güçlü, kuvvetlidir. Bunlara dünya vız gelir. Ne soğuğa pabuç bırakırlar, ne canavara. Düşmanın üstüne yürürler. Çoğuncası erbahar kısmetleri açılır. Sahipleri alıcılara onları bir köşede kıstırır:

"– İşte şu, harkın kıyısında duran. Daha dördüne basmadı. Bir başına dünyayı sürükler. Arabaya koş, dövene koş, çifte koş... Onun orasını işin bilir, keyfin bilir.."

Pazarlık uyarsa azgın at dört bir yandan sıkıştırılır, yakalanır. Kolayına gem almaz, yular sağlam olmazsa kırıp kaçar. Çiftesinden Tanrı kulunu esirgesin.. Ama, bu işler yıllar yılı sınangılıdır. Minarenin kılıfı hazırdır. Her bir tedbir alınmıştır. Ayaklarına

iki çatallı tokmak bağlanır. Bir süre yeni arkadaşları olan ev hayvanları arasında böyle dolaşır. Azgın at on yirmi gün sonra uysallaşmış, iri gücü ile işe sarılmıştır.

Yılkı atının üçüncü türlüsü bizim Dorukısrak ve kader arkadaşlarıdır.

Güçlü Demirkır'ın toparladığı ve güneydeki tepelere doğru götürdüğü atlar arasında ikinci ve üçüncü türün atları vardı. Gençler, orta yaşlılar çoğunluktaydı. Birkaç da ilk sığınanlar...

Aygır Demirkır altı yedisinde görünüyordu. Ortanın kısası bir boyu vardı. Boynu da kısaya çalıyordu. Diri ayakları, dar beli, geniş sağrısı ile gücü temsil ediyordu. Boylusu boslusu bile kişnemesine kulak dikiyor, hareketlerini izliyor, sonra peşine düşüyorlardı.

Aygır, atları tepenin eteğine getirdi. Hiç onlarla ilgilenmez gibi bir keven otu ile oyalanmaya başladı. Diğerleri bir süre hareketlerini izlediler. Sonra birbirini kokladılar, esnediler, karışık düzende hareketsiz kaldılar. Doymuşa benziyorlardı.

Ovaya burun veren son tepenin eteğinde Dorukısrak ve arkadaşını gece yakaladı. Kar izlerini geride bırakmışlardı. Sırtlarına yapışan, sonra eriyen karların bıraktığı ıslaklık gittikçe azalıyordu. Fakat, Doru üşüyordu. Soğuk, sanki yüreğine oturmuştu. Duramıyor, biteviye dolaşıyordu.

Çılkır Kısrak'a uymuştu. Üç beş adım gerisinden gidiyordu. Saygı duyar gibi idi. Her halinden hoşlanıyor, kendinden daha tecrübeli bir at görünüyordu.

Çılkır, zulümlü bir hayat geçirmişti. Dinsiz imansız bir sahibi vardı. Eşeklerden de kötü muamele gördü. Çift, döven, araba... Sonra da eşeklere düşen işleri yaptı. Gururu kırıldı. Kendini aşağılık gördü. Sığırda bile tek başına dolaşır, hep en geriden gider gelirdi. Arpanın şeklini unutalı yıllar olmuştu. Geçen bahar güçten düşmüş, hiçbir işe yaramaz olmuş, köy hayvanları ile üç mevsim dağ bayır döneleyip durmuştu. Kış kapıda görününce karar kendisine tebliğ edildi:

YILKILIK.....

Karara hiçbir itirazda bulunmadı. Doru gibi bir gün sığırın köye dönüşünde önüne geçtiler. Dön geri ettiler, yalandan kovaladılar. O da gerisine dönüp bakmadı. Ferman Naçar'ın Ali'nin ise dağlar kendisinindi..

Beş on gündür tek başına dolaşıyordu. Köyden çıkışından daha iyi hissediyordu kendisini. Gecenin zulmüne alışmıştı. Yolu, yorgunluğu ömrü boyunca sırtına yapışır görmüştü zaten... Geride arayacağı özlemini çekeceği bir şey kalmamıştı. Dorukısrak'la karşılaşınca dünyalar onun oldu. Yalnızlığın zaman uzunluğundan kurtuldu. Üstelik, arkadaşı dişi idi.

Geceyi biraz daha güneye kaymakla geçirdiler. Çoktan ovaya düşmüşlerdi. Ekin kökü bollaşmıştı. Karınlarını iyice doyurdular. Tokluk, hayatı düşündürür. Toklukla birlikte, hayatla olan bağlar artar, kavileşir. Tokluk bir gavur şeydir. İyi bir gavurluktur tokluk. Kini azaltır, hoş görürlüğü arttırır.

Doru, doyunca duygulandı. Üşümesi kesildi. Gözlerindeki koyu siyahlığa bir hoş-

luk indi. Yaşamaya dört elle sarıldı. Üssüğünoğlu'nu bağışladı kendince. Şimdi ahırın sıcaklığında mutluluk duyup geviş getiren hayvanlara gıpta duymadı. Aksine, onları küçük, zavallı görüyordu. Tayına acıyordu. Hem de iyisinden acıyordu. Bir kalbur saman, bir avuç arpanın kul kölesi olacaktı ömrü boyu... "Ananın hatırı var" demeyecekti ona... Yaa, doğrusu anasının da iyi, saygıdeğer bir hatırı vardı. Böyle bir hatırı olduğu için ihtiyarlığında yazı yabana bırakılmıştı. Sırtında buz oturuyordu. Yel kafir kafir yalıyordu karın boşluğunu...

Duygulaşışında direndi. "Böylesi bin kerre, yüz bin kerre daha iyi. Ah, şimdi tayım yanımda olsa..." Yeni, taze bir kişneme bıraktı ovanın boşluğuna...

Dorukısrak ve Çılkır'ı ovaya sürükleyen güç, bir alaca aydınlıkta Aygırla tanıştırdı. Çileli bir tanışma oldu bu. Demirkır, güney tepelerinin duldalarına (Yel tutmaz yerlerine) çektiği atları gece yarısına doğru yeniden ovaya çekti. Atlar ovaya yayıldılar. Tekleme, çiftleme, ayrık düzende dolaştılar. Ne bulsalar ona razı olan şikâyetsiz bir halleri vardı... Aygırı gözden uzak tutmuyorlardı. Karınları kadar, reisleri onları ilgilendiriyordu.

Aygır alaca aydınlıkta bir kişneme duydu. Dişi bir kişnemeydi bu... Dişilik dolu bir seslenişti bu... Sesin geldiği yöne yöneldi. Adımlarını sıklaştırdı. Kişneyen atı göremiyordu. Ama, yönü iyi biliyordu. Adımlarına hırs oturdu. Bu hırs kişneme olarak ovaya yayıldı. Diğer atlar otlamayı bırakıp başlarını ileri uzattılar, kulaklarını diktiler. Aygır, ovanın yalnızlığını unutturan bir kaç kişneme daha bıraktı. Çok ötelerden köpek sesleri geldi. Uzakta bir köyün er sabah ışıkları doğru, Demirkır'ın gözlerine... O yöne dönüp yeniden kişnedi. Sonra dişinin sesine doğru yeniden yürüdü. Karşılıklı tepelerden birinin kuzey yamacında iki at gördü. Adımlarını açtı ve hırsla yaklaştı.

Yanyana duran iki at heyecanla gelen ata bakıyorlardı. Aygır, gelir gelmez kısrağı koklamaya başladı. Burun deliklerinden çıkan soluk ses sesti. Çılkır birden huysuzlaştı. Kıskançlık ateşi düşmüştü damarına. Kişnedi ve aygıra doğru yürüdü. Şahlandı. Bu hal savaş ilânı idi. Dengesiz kuvvetler savaşının...

Aygır, Doru'yu koklamayı bıraktı. Göğsüne gelen ayakları itti. Kişnedi ve şahlandı. Gelen yumruk sıkıydı. Ve Çılkır'ı hemen savunmaya geçirecek ağırlıktaydı. Karşılıklı kişnemeler dört bir yöne dağıldı. Sesleri duyan atlar büsbütün kulak kesildiler. İşin içinde bir iş vardı.

Birkaç vuruş Çılkır'ın yenilmesine yetti. Kaçıyordu. Aygır peşini bırakmadı. Yetişti, hırsla yandan saldırdı. Boyun uzunluğunu aralıklı ısırdı. Kan göründü birden. Çılkır süreli deri içi yanmasının acısını duydu. Kişnemeler yeniden arttı. Hırs, imdat, yenilgi, zafer, gurur dolu kişnemeler...

Çılkır'ın ikinci karşı koyması bir sonuç vermedi. Yalnız, yediği dayağın ölçüsünü arttırdı. Kişneme tonu sığınma ile doluydu.

Demirkır Aygır biraz sonra Çılkır'ı bıraktı. Donuk, bakış şeklini yitirmiş kısrağın yanına geldi. Bir uzun kişneme bıraktı. Kokladı ve yürüdü. Yönü, ovadaki at topluluğuna doğruydu.

Kısrak, yakınında hareketsiz duran Çılkır'a baktı. Sonra Aygır'ın peşinden yürüdü. Aygırın yürüyüşünde belli bir gurur doluydu. Doru'yu çoktan unutmuştu. Zaten Doru-

kısrak nesineydi... Onun için dişi mi yoktu? Çerçöp olmuş, beli düşmüş, her yanı kemik kemik görünen Doru'ya mı kalmıştı?..

Kısrak peşinde idi. Başı önüne eğik ilerliyordu. Durdu, gerisine baktı. Çılkır donmuş gibi duruyordu. Gözünden düşmüştü. Acıma hissi duyuyordu, Çılkır'a.. "Gel" der gibi başını salladı. Çılkır dönüp bakmıyordu bile.. Yüreğine acı bir keder oturmuştu, Çılkır'ın... Ağlamaklı idi. Bir anda yapayalnız kalmış, umutlu dünya altından kayıp gitmişti. Yalnızlığını unutturan, yaşama gücü veren Kısrak'ın yüzüne bakacak hali yoktu. Utanıyordu sanki... Kederden yaralarının acısını unuttu. Boynu eğik, ıslak gözleri toprağa takılı kaldı. Bu hakaret yıllar yılı çektiklerine tuz biber olmuştu. Gücünün tümünü yitirmiş, sanırsın yaşayıştan el ayak çekmişti. Şu anda bir kurt çıksa kıpırdamaz: "Gel beni yık, ye tüket" diye seslenirdi.

Ovadaki atlar Aygır'ın peşinden gelen atı bir zaman seyrettiler. Sonra hiç oralı değilmişler gibi otlamaya koyuldular.

Doru kısrak kalabalık içinde kendini rahat hissetti. Aval aval baktı biraz. Yeniden kendi dünyasına döndü. Çılkır'ın yokluğunu anlamadı.

Akşam, acı bir soğukla indi ovaya. Aygır, yine atları duldaya çekti. Atlar birbirlerinin deri sıcaklığına sokuldular.

Gecenin zulmü, Çılkır'ın üstündeydi. Karşıdan gördüğü at topluluğuna gün boyu yanaşmaktan çekinmişti. Aygır'dan korkuyor, kısraktan utanıyordu. Üstelik her bir yönü ağrıyor, boynu damla damla sızlıyordu. Her şeye rağmen bir içgüdü onu atlara doğru yaklaştırıyordu. Geceyi topluluğun birkaç yüz adım yakınında geçirdi. Üşüdü. Üşüdükçe döneleyip durdu.

Bir uzun kişneme atların hazırlıkta olan kulaklarını dikti. Atlar zaten ihtiyatlı idiler. Hemence toplandılar. Solukları ses sesti. Aygır'ın kişnemesinden daha ufak kişnemeler duyuldu. Atlar, önde kuzey yönüne doğru tek saf düzeninde durdular. İlerde üç at bekliyorlardı. Aygır önce idi. Biraz ardından güçlü iki at kulakları dikik, ön ayakları sert ve hazırlıklı duruyorlardı.

....

Tipi üstlerinde uğulduyor, ama yar'ın dibine inemiyordu. Kıyıda tozuşan kar zerrecikleri yar'ın dikliğine yığılıyordu. Irmak, buğulanıyordu.

Atlar birbirlerine iyice sokuldular. Gövde yüzeylerine çıkan sıcaklığın bir yarım derecesini boşa vermek istemiyorlardı.

Gece ile, fırtına ile boğuşan yaralı kurttu. Baş diye birşey kalmamıştı. Dağınık ağzından biteviye kan geliyordu. Gözleri görmüyordu. Güçlükle ayağa kalktı. Yeniden yıkıldı. Hırıltı dolu soluğu fırtınanın ıslıklarına karışıyor, üç beş adım ötede yitip gidiyordu. Böylesi hiç başına gelmemişti. Gelmeyecekti de...

Nice köpeklerle boğuşmuş, nice sürülere dalmıştı. Eli, hiç mi hiç boş dönmemişti. Boğduğu davar, yıldırdığı köpek sayısızdı. At da devirmişti.

İki, üç yıl önce bir yılkılık'a dereyi doldurtmuştu. Attan bıraktığı artık, tilkilerle, akbabalara günler boyu yiyecek olmuştu. Gülünç bir paylaşma öyküsü başlamıştı.

Atın leşini önce tilkiler buldular. Akbabalar tepelerde oldukları için bir iki gün rahatlık içinde ziyafet sofrasına oturdular. Havanın bulanıklığı geçince oldukça yüksekten uçan akbabalar hayli uzakta bir leş olduğunu sezdiler. Reislerinin kanat çırpması durdu. Ve tatlı bir meyille düşer gibi leşin bulunduğu yöne kendini bıraktı. Peşindeki akbabalar onu izlediler. Bu öyle bir düşüş, öyle bir inişti ki tilkiler yıldırımla çarpılmışa döndüler. Viyaklar gibi garip sesler ve çığlıklar bırakarak sağa sola fırladılar.

Kurt, sol yamaç tepede artığının tilkiler tarafından kemirildiğini haz ve gururla seyrediyordu. Olayla birlikte kendi yönüne gelen, görünce şaşırıp geçen bir tilkiye gülerek baktı. Tilkilerin perim perişan kaçışları canını sıkmıştı. Birden fırladı. Akbabalar henüz ilk lokmalarını yutmamışlardı. Kurdun gelişiyle birlikte uçuştular. Ama, bu uçuş kaçış değil, savaş için tedbir alıştı. Leş'in ve kurdun sekiz on metre üstünde düşünür gibi bir süre dolaştılar. Kurt, arka ayakları üstüne oturmuş, başını yukarı dikmişti. Akbabalardan beklenmedik bir saldırış oldu. Kurt neye uğradığını bilemedi. Ulumalı bir çenileme ile atlar gibi şahlandı. Yarı kanat, yeri gövde çarpan akbabalar yükselmişler, yeniden saldırmışlardı. İnişler ve vuruşlar o kadar çabuk, o kadar hızlı oluyordu ki, kurdun sıvışmaktan başka çaresi kalmadı. Yenilgiye uğramanın kederi içinde oradan uzaklaştı. Ve günlerce o yöne uğramadı. Tilkiler de gökyüzünün açık olduğu günlerde ihtiyatla leşe sokuldular. Leş, akbabalarla tilkiler arasında kuvvetin, şansın adaleti içinde paylaşıldı...

At yıkan kurt, şimdi güçlü bir atın çiftesiyle hikâyesini kapıyordu. Çırpıntılı bir çaba ile ayağa kalktı. Ayakta duracak gücü vardı. Ama, ön ayaklarının biri bir yöne, diğeri başka bir yöne gidiyordu. Denge diye bir şey kalmamıştı. Bir kaç adım attı ve yığıldı. Bir daha da canı kalkmak istemedi. Gece, ayağının ökçesiyle başına basıyordu. Dağınık ağız aralığından bıçak gibi acı bir yel giriyor, nefes borusuna dalıyor ciğerini patlatır gibi şişiriyordu. Toplanan, açılan ayakları birden hareketsiz kaldı. Başını sırtına doğru attı. Heykelleşti ve öylece kaldı.

Tozuşan kar, önce göğüs ve sırt boşluğunu doldurdu. Sabahın alaca aydınlığında karlara gömülen gövdesinden üç beş şekil çizgisi kalmıştı...

....

(Yılkı Atı, 1970)

MUZAFFER HACIHASANOĞLU
(1924 – 1985)

Çankırı doğumlu, bir ilkokul öğretmeninin oğlu olan Muzaffer Hacıhasanoğlu, ilköğrenimini Kalecik ilçesinde, ortaöğrenimini Ankara Gazi Lisesi'nde yaptı. Ankara Tıp fakültesini bitirdikten sonra (1948), Anadolu'nun değişik il ve ilçelerinde sıtma savaş, hükümet, sağlık merkezi doktoru olarak görev aldı. 1957'de iç hastalıkları uzmanı olduktan sonra da Tosya, Ayvalık, Malatya hastanelerinde çalıştı. 1973 yılında emekli oldu. (Ö. 17 Ocak)

Öykü ve romanlarında, çoğunlukla yansıttığı köy, köylü ve emekçi sorunlarını; kişilerine uygun konuşmalarla yansıtan Hacıhasanoğlu; öyküleidği olaylar arasına, kısa betimlemelerle düşünce ögelerini katmayı da gözardı etmemiştir.

Öyküler: **Bir Tespih Tanesi** (1951), **Bu Dağın Ardı** (1954), **Eller** (1979), **Dağ Başındaki Ölü** (1983)...

Romanlar: **Trenler Yine Gidiyor** (1982)... (1954'ten sonra tefrika:) **Kasaba Kadınları, Evlerde Sevgi Yoktu, Tatsız Dünya, Emin Efendi...**

ÖDÜL: 1978 TDK Öykü Ö. *Eller*

LOKOMOTİFLER

– Öykü –

Hastaneden çıkarken olup biteni bir bir anımsamaya çalışıyordu; sabahleyin belli saatte işbaşı yapmıştı. Hasan Usta:

– Ne o? Mustafa rengin gaçık hasta mısın? demişti.

– Yoooo...

– Akşam bi yere mi gittiniz yoksa Ömer'inen?

– ....

O, her zaman böyle takılırdı. Şakası çekilebilen bir insandı. Nereye gidecekti? Ev bark, çoluk çocuk sahibiydi. Eski günleri olsa, bir gece bile rahat durmaz , gündüzki yorgunluklarına aldırmaz, o saz senin, bu kahve benim, dolaşır dururdu. Kendini lokomotife, karısını, çocuklarını da vagona benzetirdi. "Ben stop ettiğim zaman hepsi de kalakalacaklar..." Bu düşüncesini, kendisine en yakın bulduğu Ömer'e açmıştı. Ömer:

– Lan, sen bayağı iri iri konuşuyon, bu gidişle filozof falan olmaya kalkma da... diye kestirip atıvermişti.

Ondan bu yanıtı aldıktan sonra başkalarıyla bu konuda konuşmaya hiç yaklaşmamıştı. Ötekiler, onun kadar da anlamayacaklar, işi büsbütün olaya dökeceklerdi. Tornacı Kâzım'ın diline bir düşse "Lokomotif" kalırdı adı. Ömer'in ağzının sıkılığına güveniyordu.

Kendinde bir başkalık duyuyordu bu sabah. Başı kazan gibiydi, bütün vücudu kırılıyordu. "Dün maçta üşüttüm herhalde..." dedi. Futbolun hastasıydı. Kendi takımının maçlarını seyredemezse üzüntüden iki gece uyuyamazdı. Bekârken, mahallesinin gençleriyle, hayli meşin top peşinde koşmuş, evlendikten sonra vazgeçmişti. Rahmetli babasından bu yüzden çok da azar işitmişti. Her şeyin bir vakti vardı anlaşılan; şimdi sadece seyretmekten zevk alıyordu.

Birdenbire başındaki uğultuların arttığını, gözlerinin karardığını hissetmiş, olduğu yere yığılıvermişti. Yeniden gözlerini açtığında bütün arkadaşlarının başında beklediklerini görmüştü.

– Ne oldu buna birdenbire?

– Sabahleyin zaten benzi kül gibiydi. "Hasta mısın?" dedim, "Yoo" dedi.

– Korktum birdenbire düşüverince; Allah göstermesin, İbrahim usta gibi , bunun da bir yanma indi sandım.

– Canım, Mustafa genç... İbrahim usta gibi yaşlı değil...

Bir yandan da yüzüne su serpiyorlardı. Aklı başına geliyordu yavaş yavaş. İbrahim ustayı anımsadı. İşbaşında olduğu gibi yığılıvermişti kendisi gibi; bir kolu, bir bacağı tutmaz olmuştu.

– Nasıl buldun Mustafa?

– Başım dönüyor, içerim bulanıyor Hasan Usta.

– Ben sana dimedim mi rengini beğenmiyorum diye. İnsan kırk yılda bir büyük lafı dinler.

– Ne biliyim, o zaman böyle değildim.

– Gtimesen olmaz, o maç denen şeye. Neyise, İsmail. İdare amirine git de bir vizite kâğıdı yazıversin. Sen de beraber hastaneye kadar gidin. Yerini bilmiyo musun? "Şu odadan tedavi kartı alın, şurada bekleyin, şimdi dokturlar aşağı iner." Demişti.

O odadan kartını almış, başka hastaların da beklediği kanepelerden birine ilişmişti. Başı hâlâ dönüyordu; boğazında bir ağrı duyuyordu şimdi, Şurda bekleyenlerin de her birinin bir derdi vardı kesinkes.

– Hayrola gardaş, neren ağrıyo?

– Bir haftadır kalçamdan dizime aşağı bi ağrı sokuldu, kıpırdatmıyo. Yel diyolar. Amerikan yakısı neyi vurdum; fayda etmedi.

– Ben de çektim, bilirim. Allah sabır versin, geçer...

– Senin eline ne oldu?

– Makinaya kapdurdum...

– Gene ucuz atlatmışsın.

– Ne ucuzu! Bi elinen insan iş görebilir mi? Bakalım doktura görünecem, ne diyecek... Benim bu işe bu gadar emeğim geçmiş. Belkim sigortadan bir menfaatim olur.

– Ne zamandan beri sigortalısın?

– Ben temelli bu işte çalışıyordum.

– Ben ne söylüyorum, o ne diyor...

– Anladım gardaş, başından beri sigortalıyım senin ağnayacağın.

Birisi elini böğrüne bastırmış kıvranıyordu. Onu çağırmışlardı önce. İki kadın konuşuyorlardı:

– Allah devlete millete zeval vermesin gardaş, ben burda bi ay yattım. Canımı geri verdiler disem yeri var. İler tutar yerim kalmamıştı. Böle bakım hiç bi yerde yoktur.

– Tabi bakacaklar, paramızdan kesiliyo...

Bir hasta sabırsızlanıyordu:

– Bu kadar da beklenmez ki, vizite kâğıdı alana dek iş sahibiyle maraza çıkar, taban tep buraya kadar gel, sonra da bunların keyfini bekle...

– Sade senin mi işin var? Onların da kendilerine göre işleri vardır elbet.

– Bi de sen söylenip adamı çileden çıkarma!

– Biz de bekliyoruz. Bir şey dediğimiz var mı?

– Söylenme dedik o kadar!

Bir beyaz gömlekli hademe muayeneden çıkan hastalardan birine:

– Ağnadın mı doktur beyin dediklerini? Dedi. İğneleri kaba etine yaptıracan. Samanpazarı'nda dispanserde beleş yaparlar. Mehlemi de sürecen. Dört gün sonra yeşil kâğıdınan bu kâğıdı getirecen...

– İlaçları nerden alacam?

– Okuman yazman var mı? Eh! Şo garşıdaki kâıtta yazılı eczanelerden birine götür reçeteni, ilacı beleş verirler.

– Bedava mı?

– Beleş dedik ya...

Sonunda sırası gelmiş, muayene odasına girmişti. Doktor muayenesini yapmış, kâğıtları dolduruyordu. Mustafa bir vizite kâğıdı ile geldiklerini anımsıyordu. Şimdi kâğıtlar bir sürü olmuştu. "Doğrusu bunların da işi kolay değil..." demişti. Doktor reçetesini yazarken dayanamamış, sormuştu:

– Doktur bey, hastalığım korkulacak bi şey mi?

– Yok oğlum, merak edilecek bir şey değil, üşütmüşsün...

– Zatürree didiler de arkadaşlar... Çoluk çocuk sahibiyiz Doktur Bey...

Doktor gülmüş, merak edilecek bir şey olmadığını yinelemişti; ilaçları nasıl kullanacağını, yeniden ne zaman geleceğini, ne kadar süreyle istirahatli olduğunu anlamıştı. "Bunların işi de zor; her gün bir sürü kimsenin derdini dinlemek kolay değil..." demişti Mustafa.

– Allah razı olsun Doktur Bey...

– Sıcak tut kendini, ilaçlarını da düzgün kullan, bir şeyin kalmaz.

Muayene odasından çıkarken orada sıralarını bekleyen öteki hastaları görünce yine lokomotifler gelmişti aklına; bu adamların hepsi de, kendisi gibi, arkalarında üç beş vagon sürüklüyorlardı. İstop ettirmemek gerekiyordu lokomotifi; vagonlar da lokomotifleşseler sorun kalmayacaktı. Başını kurtaracaktı herkes; sorumluluk paylaşılacaktı; erinç içinde olacaktı çalışanlar. Ya şimdi? Yaşam kervanını durdurmamalıydı; çekip götürmeliydi vagonları. Bunlar, bu lokomotifler, biraz tamirden sonra dinlenmeden sonra düzelirler, yeniden, hiç durmayacaklarmış gibi, peşlerindekileri de sürükler giderler elbet.

(Dağ Başındaki Ölü, 1983)

NEZİHE MERİÇ
(1925)

Gemlik doğumlu olan Nezihe Meriç, Eskişehir Lisesi'ni bitirdikten (1942) sonra, İÜ Edebiyat Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı ile Felsefe Bölümlerinde öğrenim gördü; bitirmeden ayrıldı (1945). Bir süre Heybeliada İlkokul'unda öğretmenlik yaptı. Salim Şengil'le evlendi, "Dost" dergisi yayınlarının yöneticiliğini üstlendi.

1951 yılında "Seçilmiş Hikâyeler" adlı dergide yayımlanan öyküleriyle tanınmaya başladı.

Öykü ve romanlarında yaşamsal durum ve izlenimlerden içsel duygu ve düşüncelere uzanan Meriç, özellikle kadın sorunlarını ve duyarlığını yansıtan gerçekçi bir çizgi oluşturmuştur. Yazarın oyunları da bulunmaktadır.

Öyküler: **Bozbulanık** (1953), **Topal Koşma** (1956), **Menekşeli Bilinç** (1965), **Dumanaltı** (1979), **Bir Kara Derin Kuyu** (1989), **Toplu Öyküler I, II** (1998), **Yandırma** (1998)...

Romanlar: **Korsan Çıkmazı** (1961), **Boşlukta Mavi** (1992)...

ÖDÜL: 1962 TDK Roman Ö. *Korsan Çıkmazı*
1990 Sait Faik Hikâye Armağanı *Kara Derin Kuyu*

SUSUZ III

– Öykü –

Ahmet votka şişesini yakaladığı gibi duvara, takvimdeki çıplak kıza fırlattı. Şişe takvimin sağ ucuna çarparak parçalandı. Cam kırıklarıyla sıvalar, masada açık duran büyük sözlükle, haşlanmış sosislerin, ispirto ocağının üzerine saçıldı. Gece yarısını dört dakika geçiyordu. Beşinci dakikada bekçinin düdüğü öttü.

Tanımadığı bir yerde , bir deli çılgın kahkahalarını tutuyor. Boşanamıyor. Korkunç bir sessizlik içinde ona bakıyor. Vınlayarak uçan, çarpıp parçalanan votka şişesini mi? "Ahmet bey uslu bir delikanlı." Uslu kelimesi belki parçalamak istediği. O kart kadının üst üste attığı damarlı bacaklarındaki kösnüyü, o pörsümüş at suratını, kirlenmiş, bozulmuş bir şeyi parçalamak belki. Kavranmış şişede, kasılmış delikanlı kuvveti... Düzene konmamış, çevresi belirmemiş isteklerine karşı, çaresizliğin acısı, hırsı... Parçalanan şişe, arananı getirir mi? Temiz bir şey, iyi, aydınlatıcı, yüceltici bir şey gerek. Murat ne diyor: "İnsan oluşumuzun anlamı..." Bekâr odasının lekeli duvarları, tozlu döşeme tahtaları, kararmış tavan, delinin korkunç sessizliği içinde uzaklaşıyorlar. Duvardaki takvim uzaklaşmıyor ama. Oradaki kızın bacakları, profesörün karısının bacakları gibi değil. İnce, genç, güneşten yanmış. Vücudu – tüm vücudu!... –dipdiri. "Ahmet Bey uslu bir delikanlı!" parçalanan votka şişesinin kırıkları gibi sivri sivri bir şeyler. Profesörün karısını parçalamalı. Uzun boylu, kalın sesli, kart. Değil. Hüsnü'yü yere çalmalı, küfretmeli, tükürmeli. Değil. Hüsnü'yü bildi bugün. Düzensiz olanı yaşayabilen, kendi de düzensiz olan... Dudaklarının küçük kırışıklıklarla toplanışı, gözlerinde, sesinde, yaşama katılışında, bozuk, aldatıcı, utandırıcı şey: "...Yerine düşmüşsün oğlum. Maldır o karı. Profesör efendi de biliyor tabii. Sermayelerle o da geçiniyor çünkü..."

İşte Ayşe: "... Ne ince, ne tatlı hali var değil mi profesörün. İnsanın elini, ellerinin içinde tuta tuta bir öğüt verişi vardır. Canım şekerim..." Ayşe. Ayşe. Ayşe. Kollarından yakalamalı şu takvim kızını. "Ayşe anla, anlaman gerek." Yakalamalı. Gülüyor. Sıcacık olmuştur güneşten. Başını göğsüne göm. Sıcağı, teri, kokusu... Kollarından yakala, fırlat karyolaya. Yine güler. İstediği o zaten. Gülüyor. Hayvan. Vücudunda, kollarında, boyun damarlarında bir erkek delileniyor. Ama tavan yok. Döşeme yok. Duvarlar yok. Ayşe yok. Murat yok. Yok. Yokluğun uğultusu var. Avuçlara geçen tırnakların acısı var: "Profesör gelinceye kadar, benimle oturmak sizi sıkar mı?" Ayşe'yle Murat susuyorlar. Susan bir şeyler gerek belki de. Susmasını bilen. "...Ahmet Bey, halıyı mı seyrediyorsunuz, bacaklarımı mı?" Hüsnü tramvay durağında pis pis gülüyor hep: "Hühüyt!... Amma çıkış yapmış karı. Sen de karşısında öyle oturdun ha? Ayıp yahu. Erkeklik öldü mü?" Murat. Murat. Murat kardeşim!... Susmayan bir şey gerek. "...Çürüyen bir şey var, bozulan bir şey Ahmet. Yaşamak değil bizimki, sürünmek. Bize düşeni bulmalıyız.

İnsan oluşumuz, anlam diyeyim..." Yok, ama Murat şimdi. Bu geceyi buldu geç gelecek. "O iş için gittiğim bugün profesörün evine. Yoktu. Karısı varmış. At gibi. İğrenç. Kırk beş elli var. Kusmak istiyorum. Azmış ve utanmaz bir şey vardı kadında. At gibi..." Takvimdeki kıza fırlatılan votka şişesi duvara çarpıp kırıldı. İğren-sarı bulantı bütün vücudu ürperten bir tiksinti olarak genzinde. Takvimdeki kız için bir erkek delileniyor vücudunda. Bir deli çılgınca susuyor bilmediği bir yerlerde. Kız hep öyle gülüyor. Hep öyle. Hiçbir şey değişmedi işte. Masaya inen bir yumruk? Kesilen bir el? Yine bir şey yok. Döşemelerden kan fışkırmalıydı oysa. Tehlikeli bir kesik olabilir. Kan sızıyor. Kanın içinde ilgisizliği. Pembe-ılık. Bir şey olmalı. Murat. Murat'la Ayşe mum gibiler. Çok uzaklardan bir yerden ona bakıyorlar. Mum gibiler. "Herkesin büyük yeteneği yoktur ki Ahmet. Büyük olan, yeteneğini ölçüp biçip kullanabilmektir belki. Bir evim olsun istiyorum ben. Çocuklarım olsun... Ve büyük düşler. Düş ama... Ben küçük insanım..." Biraz daha votka. Yok. Bir şeyler yok. Bir şeyler olmalı oysa. Sorumlu olmak, bir şey uğruna yaşamak... Sınavlar yaklaşıyor. Yaşam... Sınav... Memleket bir hukukçu daha kazanacak... Dünya yuvarlaktır. Dünya döner. Takvimdeki dünyanın üzerinde oturan kız Teksaslıdır. Teksas Türkiye'de değildir. Toroslar Türkiye'dedir. Türkiye dünyayla beraber dönmektedir. "Ayşe. Ayşe. Ayşe. Bir şey söyle. Murat. Ayşe. Susmayın. Öyle bakmayın..." Allah bir şeylerin belasını versin. Bela, madde değildir...

Murat geldi. Gece yarısından sonraydı. Merdivenleri ağır ağır çıktı. Ahmet'in odasında ışık görünce kapıyı tıkırdattı. Ses çıkmayınca açıp içeri girdi. Ahmet sarhoştu. Bir bacağını sabah tamir ettikleri çalışma masasının üstüne uzatmış, önünde kitaplarla, kırık şişe parçaları arasında oturuyordu. Bir şey ararken ne aradığını unutmuş bir görünüşü vardı. Murat ona bir iğne yaptı. Soydu, yatağına yatırdı. Üstünü örtüp arkasını sıkıştırdı. Dikilip bir baktı. Dudağının ucunu ısırdı. Sonunda ışığı söndürerek çıktı. Sessizce örttü kapıyı.

Tavanda bir kapı açıyor. Açılan kapıda bir şeyler susuyor. Bir şeyler arınıyor. Susan, arman şey duvarları yerine getiriyor. Uğultular ve keskin çınlayışlar içinde, Murat'la Ayşe yaklaşıyorlar. Ayşe mahzun. Murat taş gibi. Kararlı. "Murat... Söz vermiştim... Yine içtim... İçmek hiçbir şeyi çözümlemiyor..." İki damla gözyaşının sıcaklığında gevşemek. Arkadaşa güvenmek. Çın çın öten bir sevinç haykırışı duyuluyor o bilinmeyen yerlerde. "...Murat, kardeşim... Ayşe, kardeşim..." Duvarın sertliğinin ötesinde Murat'ın sesi uzaklaşıyor: "Ateşi var." Hüsnü sırıtıyor: "Âşık!" İç içe maviler açılıyor odanın karanlığında ve çılgın kırmızı. Miyop." ...Hayvan! Aşk sorunu çözmez. Sen insan değilsin. İnsan olsan bile, insan olsa bile... insandan öte bir şey var..." Gözyaşı ateşi yükseltir. "İnsanoğlunun çevresiyle kendisi arasındaki denge bozulunca, kendi uyumu çevresinin uyumuna uymayınca..." Murat ıslık çalıyor... Hep bu havayı çalar; odanın içinde ne esinti. Hep bu havayı çalar... Ne rahat... "Bir eğri yağmur yağar bizim dağlara...Yeşilin bir tozuyuşu vardır... Bir esintisi olur kavakların... Bizim oranın bir yoğurdu olur..."

Murat, Ahmet'e "İçme" dedi. "Tansiyonun çok düştü, gebereceksin. Sınavlar yaklaşıyor. Tansiyonu halletmeliyiz." Ahmet sesini çıkarmadı. "Başlamak için başlangıç

noktası gereklidir" diye bir cümle vardı kafasında. Söylemezse ölebilirdi; aksine Murat yoktu o gece. Vurdu kapıyı çıktı o da.

"...İç bakalım delikanlı" diyor – adamın paslı sesi, iç. "Ha... İç bakalım..." Ahmet bakıyor; fıçıların sızıntılı ekşiliğini, loşlukta meyhaneci Mike'nin dalgın kırmızı suratını, kabarık beyaz saçlarını görüyor. Adamı göremiyor. Unutulmuş bir kıyı kasabasında, rıhtımın ıslak taşlarında, isli bir gemici feneri yanıyor. Ayşe: "...Bir plak var Ahmet" diyor, "yalnız ıslık ve ayak sesi. Islığı çalan bir gemicidir bence. Karanlık bir rıhtımda dolaşmaktadır. Adını hiç öğrenmeyelim o plağın. Bir gün kendimiz uydururuz." Adam: "Doludur Mike" dedi. Ahmet birden, rıhtım taşlarında adamın gözlerini gördü. Bir çocuk gibi masum, bir bilge gibi kahırlı." ...Anladın mı delikanlı" dedi adam yeniden. "Bu toplum... Ha. Doldur Mike. Ya delikanlı... Kendindeki yeteneğin bilincinde olup da toplumdaki yerini bulamadın mı boku yedin demektir. Onarılamazsın ondan sonra. Bana bak, ben kimim? Ha. Doldur Mike." Ayşe: "Ah-met" diyor. Birinci hecede kuvvetli, sonra birden hafifleyen bir "Ahmet." Adam, "İyi doldur Mike. Ha!" Derken, Ahmet, "Ayşe'nin kaşlarının ortası bitişiktir" diye gülümsedi. "Kedi gibi büzülür koltuğunun üstüne. Dünyadaki kızların en iyisi, en insanıdır. Ve benim en iyi arkadaşımdır." Adamın söylediklerini Mike dinlemiyor. Adam söylüyor ama. İçinde taşıyamıyor da ondan belki." ...Sen de mutsuzsun Mike. Ve mutsuz olduğun için benim dostumsun. Ben, ben devletin uşağıyım delikanlı. Ha. Devletin uşağı. Denizcilik nerde, mezbaha kontrolü nerde, mezbaha kontrolü nerde ha? Birinci Cihan Savaşı'nın bokluğudur bu. Savaş görmediniz siz. Tutsaklık..." Murat, sinema afişlerinin önünde, izledikleri filmin resimlerine uzun uzun baktıktan sonra susuyor." ...Biz İkinci Dünya Savaşı'nı Avrupa gençliği gibi yaşamadığımız halde bir şeyler yitirdik Ahmet..." Adam: "...1914" diyor, "on sekiz yaş" diyor, "tutsaklık..." diyor. Bir yerinde anlamaya başladı Ahmet. "... Getirdiler koyverdiler sonra toplumun içine. Bok yedik yaşadık da. Namussuz dünyadır bu dünya. Allah belasını versin..." Ahmet'in kadehi, dalgın dalgın Mike'nin önüne gidip "Doldur Mike" diyor. Ahmet şaşıyor kadehinin sesinin kalınlığına... Üç nokta ve bir kadeh içimi sonra, açık denizlerde bir korsan gemisinin kaptanını. Kaptanın onuruna kaldırıyor kadehini. "...Çöl de iyidir delikanlı. Gördün mü çölü? Ha? Çölde gökyüzü çok yakındır. Yıldızlar daha iri görünür. İri iri görünür böyle. Elmas gibi... Ama deniz... Ha! Doldur Mike..." Ayşe hemen orada, ta yanında çok uzakta, ta yanında, hep o basık sesi, küçük kahverengi gözleriyle konuşuyor: "...Siyah elişi üzerine gece resmi yaptık dün akşam Ahmet. Ece'nin ödevi. Hepimizin bir çocuk tarafı var. Özlemişim çocukluğumu vallahi. Sarı elişinden incecik bir ay kesip yapıştırdık. Küçücük küçücük yıldızlar yaptık. Ben bir tane de mavi yıldız kestim. Ha, bak, o gün anımsayamamıştım ya hani, o türküyü buldum: (Gökte yıldız buram buram.) Şu ((buram buram)'a bittim. Bir de şey...(Sarı-mavi yıldız) Ama Ece kızdı. Mavi yıldız olmaz ki, diye dayattı. Bizim gece resmi mavi yıldızdan yoksun kaldı böylece. Ama, bak hele, kırmızı ateşböceklerine sesi çıkmadı. Gözlerini açа açа, 'Ben Erenköy'de gördüm yazın ateşböceği' diye izin verdi küçükhanım. Ama ille de mavi yıldız ha? Eh işte... Herkese sarı yıldız yetiyor oysa..." Ahmet, rıhtım taşları üzerindeki gözlere eğiliyor. Bir çocuk gibi arı duru bakışları var

kaptan olamayan adamın. Birinci Dünya Savaşı'nda tutsak düşmüş ve çölde yaşamış deniz yerine. Oysa, denizi istiyordu yalnızca. "...Bak kaderin bokluğuna. Mike'ye sorarsan, vurguncu der bana. Ayyaş der. Mike sen namussuz herifin birisin. Ha! Ama mutsuzsun ve benim dostumsun..." Fıçıları kırıp bir gemi yapıyor. Ahmet hemen orada. Bir korsan gemisi. Açık denizlere koyveriyor... Adamı güverte tahtalarına yatırıyor sırtüstü. Tahtaları, güverte tahtalarını duymalı vücudunda adam. Çöldeki yıldızları seyretmeli oradan. Daha büyük görünen yıldızları. "Mike'nin meyhanesi, meyhane değildir Ayşe. Dükkânın arkasında, fıçıların arasında garip bir yerdir..." diyor. Ayşe'den söz açmak istiyor. Ayşe'ye göre bir şey bulamıyor oralarda. Raftaki likör şişeleri karanlıkta kalmış. Belki onlar anlardı. Adam son kadehini içiyordu, "Bana bak delikanlı" dedi. "Ben uyumsuz herifin biri değilim. Ben mutsuz adamım. Yerini bulamamış biri. Ne demektir bu bilir misin? Ha? Bu memleket iyi memlekettir. Taşı toprağı altındır. Tamam Mike, yeter. Altındır. Ama, ha, unutma bunu, sarhoş herifin biri söylediydi dersin, aklında kalsın. Bir insan toplumdaki yerini vaktinde bulup... bulmalıdır. Çalışmak lazım. İnsanca yaşamalıdır. Ha! Köpek hayatı yaşıyoruz. Allah belasını versin. Geç kaldık biz bu işte. Neyse... Doldur Mike, son olsun..." Ahmet'in içinde bir şey aydınlandı. Açıklayamayacağı bir şey. Birden: "Başlangıç noktası..." dedi yüksek sesle. Adam duymadı. Mike duydu anlamadı. İçinde kıvamını bulmuş, özlenmiş bir acı. Şifa verici bir acı. "Eyvallah" deyip kalktı. Yağmurluğunun yakasını kaldırdı. Yirmi altı senesini, fıçılara, Mike'ye, adama çarpıp sağlamlığını bir sınadı. Sonra vurdu omzuna çıktı dışarı. Dışarıda ayaz var. Yıldızlar çok yükseklerde. Ufak tefek hepsi. İncecik bi ay yapıştırmış Ayşe elişi kâğıdının üzerine. Ece, ayın ucuna asılmış sallanıyor. İncecik sesi. 'R' leri söyleyemiyor. Şarkısını duymaya başladı Ahmet. "Ahmet çapkın haylazdıy... hahaha... Çukulata getiydin mi, hah hah hah ha..." Maskara, dedi Ahmet. Gülüyor. Avaz avaz gülmek, bağırmak istiyor. Ferahlanıyor. Ece bir ateşböceği uzattı. Sigarasını yaktı. "Ayşe" dedi, " bir insan kendindeki yeteneğin bilincine varıp da toplumdaki yerini bulamazsa... bulamazsa... bulamazsa hapı yuttu demektir..." Ayşe dalgın. "Evet" diyor. Ece bağırıyor gökyüzünden: "Ya... Mavi yıldız olmaz işte. Heykesleye soyun bakalım..." Ayşe, "mavı" dedi. "I" murat gülümsüyor. "Evet." O zaman koşmaya başladı Ahmet...

(Toplu Öyküler – Şubat 2005)

"Topal Koşma" öykülerinden "Susuz VII"den genişletilmiş bir romandır. Konusu, iki arkadaşın, genç kızlık anılarının çağrışımlarıyla geliştirilmiştir.

....

Nerede kaldı bu Meli de! Anlatacak ne çok şey var. Gelip de Su'ya diktiğim bu iç eteğini görünce, oooh!..

Geciktiği için şimdi nasıl sinirlidir kim bilir. Bu yollar deli ediyor insanı. Dumanı tüte tüte gelir neredeyse. Meli bu. Sinirlenmek onun tekelindedir. Oysa ben Berni'yim. Berni demek, çevresindekiler için, sessizlik örneği, sabır örneği demek. Ben çocukluğumdan beri böyleyim. Meli en küçük ateşle parlayıverir. Bir anda tozutur. Bir anda her şeyi yok edebilir. Ben susarım oysa. Ben alınırım, içlenirim. Kendi kendime ağlarım. Perdeleri örterim, ışıkları kısarım, müzik dinlerim. Nakış işler, dikiş dikerim. Saçlarımı bigudiye sarar, bütün bir gün öyle gezebilirim. Kocaman bir haftayı Su'ya kırmalı kabarık bir önlük dikmekle geçirebilirim. Üzerine minicik minicik dört yapraklı çiçekler işlerim. Halıları çırptıktan sonra, sirkeli suyla silmeye bayılırım. Aklıma esti de, mayonez yapacağım değil mi, sabahtan akşama değin mutfaktayımdır. On beş günde bir, büyük temizlik yapılmazsa ölürüm. Hemen her gün, sandıkta dolapta yerleştirilecek şeyler vardır. Cumartesi günü sokağa çıkacaksam perşembe günü banyo yapıp saçlarımı sarmam, cuma günü ütü yapmam gerekir. İşimin olmadığı boş bir günümü boncukların içinde geçirebilirim. Daha önceki boş bir günümde, uzun uzun bir çiçeğin tohumlarına bakmışımdır. Sonra boncukları dizerim. O çiçekle bu boncuklar arasında bir şeyler olur. Sonuçta, çiçek Meli'ye benziyorsa Meli, bana benziyorsa ben bir kolye kazanmış oluruz. Ben bu yüzyılda yaşamak için gelmemeliydim yeryüzüne canım! Gözlerim simsiyah, yüzüm fazla beyaz. Bu iyi. Saçlarımı hiç kesmedim. Onlar çocukluğumdan beri omuzlarımda. Ben uzun fistolu elbiseler, iç etekleri, danteller, kurdeleler devrinde yaşamalıydım. Omuzlarımda bir şal, vadiye ya da göle bakan pencerenin önünde oturmalıydım, bir eski zaman koltuğunda. Eteklerim kat kat, uzun, yerlerde. Dizlerimde bir kitap, pencerede sonbahar, tral lal la... Başladık gene. Meli duymasın. Çok gecikti ama. Şimdi nasıl telaşlıdır. Oysa sinemaya gidemeyeceğiz. Ayakkabıcı ayakkabılarımı yapmamış. Sandaletle de gidemem ya. Az önce amma sinirlenmiştim. Şimdi geçti. Aynanın karşısında saçlarımı çözüyorum. Bu en çok hoşlandığım işlerden biri. Çoğu zaman bir konu uyduruyorum. O günkü ruh durumuna göre. Hemen oynamaya başlıyorum. Ama hiçbir seferinde, Meli gibi tam bu yüzyıla göre olamıyorum.

Meli benim üç saatte yaptığım işi, üç tane on dakikada yapar. Meli döşemeyi bir boydan bir boya kaplayan büyük halılara illet olur. Onun halıları küçük, çırpılması kolay, el kadar şeylerdir. Meli muşambaları, uzun saplı fırçayla şöyle süpürür geçer. Üzerinden de nemli bir bez geçirir, tamam. Benim uzun uzun muşamba cilalamam sinirine dokunur. Meli yorgan kaplamaz: Çarşafı otellerdeki gibi kullanır. Aman Allahım,

yapamam. Meli'nin saçları, her zaman yüzüne en çok yakışan, ama taranıp fırçalanması en kolay olan biçimdedir. Meli ayakkabısı yoksa, sandaletle rahatça sinemaya gidebilir. Meli, Su'ya yarım günde bir entari diker. Öyle değişik, kolay bir biçim uydurur, öyle renkler seçer ki Su hep iyi giydirilmiş bir çocuk olur. Elbise de çok ucuza gelmiştir. Yastık kılıfı gibi bir şeydir ama güzeldir işte.

Yıllar geçti gitti. Otuz yaşına geleceğimiz, geçeceğimiz hiç aklımıza gelmezdi. Ne güzelim. Güzelliğimi doyasıya yaşamak istiyorum. Sevdiğim her şeyi alabilmeliyim. Örneğin, o deniz gibi koyu mavi hışıl hışıl kumaşı alabilmeliyim. Belimden aşağı dökülmeli; incecik beyaz elim, pırıl pırıl uzun tırnaklarımla kumaşı okşamalıyım. Tanrının yarattığı, o güzel beyaz güller, benim bu tertemiz evimde, o elimle boyadığım vazolarımda olmalı bol bol. Hiç gül gördüğüm yok. "Gül mevsiminde ölmek isterim " diyordu. Sahir'in halası. Eskiden kalma bir İstanbul hanımı. Ben hayal kurarken nasıl anlardı kristal vazoları. O kadar çırpındım, gül bulamadım kadıncağıza. Çiçekçidekiler de, aman Tanrım, ne para o öyle. Tırnaklarım bir türlü uzamıyor iş yapmaktan, eskiden ne güzeldi. Gökyüzünü işte şimdi aynanın içinde görüyorum. Dün yeni ay çıktı. O ne? Aman Tanrım! Bora... Su...

Dün Meli'nin aklına gelen o lo ho'yu bugün Su ağzının içinde yuvarlayarak söylemeye çalışıyordu. Beni sordu: "Nedir Su o söylediğin şarkı?" Su bebeğinin banyosunu yarıda bırakarak, " O lo ho" dedi. "Kızılderili!" "Kim Kızılderili?" Su işine döndü: "İşte!" Berni her zaman gülümseyerek durdu. O lo ho, yavaş yavaş, kış ortalarında ayaza çekilmiş bir bahar kokusunun kendini duyuruşu gibi, anıların arasında duyulmaya başladı. Akşamüzeri, Berni bütün sözleriyle hatırlamıştı onu. Merhaba o lo ho! Duygulanmak bana düşmez. Ben Meli ile Berni'nin dostluğuyum. Dengeyim ben. Onlara küçük yaşlarından beri dayanak oldum. Onların en güvendikleri kişiyim. Biraz Meli'yim, biraz Berni. Bir Meli'yim bir Berni. Bir Meli'yim, bir Berni. Ama ikisinden de ayrı, tek başıma, ikisinin de inandıkları, sevdikleri, saygı duydukları biriyim.

Örneğin ben şöyle biriyim: Diyelim bir yer arıyorsunuz. Sıcak bir gün. Ter içinde, tozlanmış, yorulmuş, sokakların arasında dolaşıyorsunuz. Hem de ne sokaklar. Dikine inen, bayır yukarı çıkan, eski zaman sokakları. Eskiden parke döşeliyken, şimdi takuş takuş bir halde. Kaldırım falan kalmamış. Ahşap, eski biçim bir evin yanında, acı pembe boyalı, mimarının ya da kalfasının, bu işi yaparken ne düşündüğü bir türlü anlaşılmayan bir beton ev. Az ötede çöplük bir arsayla, üç gecekondu. Arsanın öbür ucunda on katlı bir apartman. Sonra bir sıra, tozlanmış, kara tahtalı ev daha. Bir mahalle bakkalı vitrini ki... O yorgunluğun üzerine tıkayabilir insanı. Sinek pislikleri içindeki tozlu bir pencereden, birbirine karışmış leblebi şekerleri, dura dura kararmış, sıcaktan yağını salıverip tozlanmış cevizler, yapış yapış kuru üzümler, toz içindeki bisküvi kutuları görünür. Sineklerin vızıl vızıl toplandığı bir karpuz çekirdeği karşısında, anasından tıpkı böyle sıska, sakalı uzamış, renksiz doğmuş olan bakkal uyuklar. Düşünün, bütün perdeler kapalı. Sonra, bir tane bile, serin sofaları, çocuğunu uyutan bir kadını, ya da bu sıcakta, arkadaki yatak odalarında üzerlerine ince bir örtü almış, açık pencereden içeri doğru

uzanan asma yapraklarının gölgesinde sevişen bir kadınla erkeği düşündürecek bir perdeye rastlamadınız. Silinmemiş camlar, solmuş perdeler, güneşten kızmış beton duvarlar. Aramaktan geçtiniz artık. Beyniniz ağrıyor, diliniz yapışıyor, ayaklarınız yürümez oldu. Asabınız öyle bozuldu ki o anda her şeyi bir yumrukta yok edebilirsiniz. Ayaklarınızı sürüye sürüye yürürken, bir ara ansızın içinizde pır pır bir sevinç. Bu ne! Kuş sesleri. Elinizde olmadan o yana doğru yürüyorsunuz. Bir sokak, sokağı geçiyorsunuz, biter bitmez... Karşınızda ben varım. Küçük bir meydanlık bu, sulanıp süpürülmüş. Bir çınar; çok eski çağların çınarı ama, yepyeni. Hem büyük, hem yeşil, hem güzel. Oracıkta bir kır kahvesi, üç masalık. Denize karşı. Bir ihtiyar kahveci, kırmızı sakallı. Kurucuk, sıskacık ama, bir dinç, bir şakacı, git sakalının ucundan öp. Bir gülüyor. Usta kovalıyor, o kaçıyor. Çay mı? Taze demlenmiş. Limonata? Buz! İhtiyar kahvecinin, özel olarak yedi dağın limonundan yaptığı limonatası. Bir de, "bir şey" daha. Bilin bakalım ne? Bir mermer çeşme. Musluğu falan yok. Ha akar, ha akar. Yemyeşil çayır çimen akar, Oh! Yıkayın ellerinizi; bol bol su çarpın yüzünüze... Islatın saçlarınızı, ensenizi? Ha şöyle canım! Uzatıp bacaklarınızı oturun şimdi. "Aman usta bana bir şeyler getir. Kuzum. Ne getirirsen getir. Bir şiir getir, biraz deminki sevinçten, getir işte. Ve demli bir çay!"

(Korsan Çıkmazı, Ocak 2007)

ATTİLA İLHAN
(1925 - 2005)

Menemen doğumlu (15 Haziran), savcı oğlu olan Attila İlhan, ilk ve ortaokulu İzmir'de okudu. İzmir Atatürk Lisesi birinci sınıfında, gizli örgüt kurma suçuyla tutuklandı. Sonra okuma hakkını elde ederek İstanbul Işık Lisesi'ni bitirdi (1946). İÜ Hukuk Fakültesi'nde başladığı yükseköğrenimini yarım bırakıp Fransa'ya gitti (1949). Bir yıl sonra İstanbul'da Türkiye Sosyalist Partisi'ne girdi. "Gerçek" adlı gazetede çalıştı. 1951 yılında ikinci kez Fransa'ya gitti. Dönüşünde (1952) edebiyatta "Mavi (dergisi) Hareketi" başlatmak istedi. "Vatan" gazetesinde sinema eleştirmenliği ve senaryo yazarlığına yöneldi. Üçüncü kez gittiği (1962) Fransa'da, üç yıl kaldı. "Demokrat İzmir" gazetesinin genel yayın müdürlüğü ile başyazarlığını üstlendi. Bir süre Ankara'da Bilgi Yayınevi'nde danışmanlık yaptı. 1981'de İstanbul'a yerleşti. Dergi yönetmenliği yaptı; senaryo yazarlığı, sinema eleştirmenliği ile değişik gazetelerde köşe yazarlığını sürdürdü...(Ö. 11 Ekim)

Şiir, roman, gezi yazısı, anı, deneme-araştırma ve senaryo türlerinde yazarak, kendine özgü görüşleriyle etkinlik gösteren Attila İlhan, kendisinin ve kimi eleştirmenlerin belirttiği gibi, şiir ve romanlarında toplumsal -siyasal- bireysel tema ve duyarlıkları birleştirme ve değerlendirme çabasına girmiş; estetik ögeleri, halkçılığı (kendine özgü popülizmi) gözden kaçırmadığını; gelenekselle çağdaşı iç içe göstermeyi amaçlamıştır. "Türk Dil Devrimi"ni yadsıyan; dilde evrimi benimseyen bir yazardır.

Romanlar: **Sokaktaki Adam** (1953), **Zenciler Birbirine Benzemez** (1957), **Kurtlar Sofrası** (1963), **Bıçağm Ucu** (1973), **Sırtlan Payı** (1974), **Yaraya Tuz Basmak** (1978), **Fena Halde Leman** (1980), **Dersaadette Sabah Ezanları** (1981), **Haco Hanım Vay** (1984), **O Karanlıkta Biz** (1988)...

Öyküler: **Yengecin Kıskacı** (1999)...

ÖDÜL: 1974-75 Yunus Nadi Roman Ö. *Sırtlan Payı*

SIRTLAN PAYI

Yazar, romanla ilgili olarak: "Sırtlan Payı, 27 Mayıs günlerinde ve Mütareke günlerinde... genç bir Osmanlı subayının toplumsal çalkantılar içindeki yaşantısını izliyoruz... Sırtlan Payı'nda 'Seferberlik kuşağı' diyebileceğimiz aksiyon adamlarının tutumu ve kaderi tartışılıyor..." diyor. Romanın başkişisi emekli albay (miralay) Ferit Beyin içinde bulunduğu savaşımlar; çevresindeki kişiler ve ailesi (Ruhsar Hanım)... etkinlikleriyle öykülenerek yorumlanır...

....

Miralay Ferid, çabuk ve gazaplı içtiğinden olacak, iç tartışmasını şarkı başlamadan çok önce, sunturlu bir cinayete dönüştürmüştü: Hayrun, alaycık dudaklarında yaldızlı cıgarasını, küstah el kol hareketleriyle tekrar tekrar gözlerinin önünde beliriyor; viski bardağını yere her vuruşunda, o, nereden bulduğunu kestiremediği bir revolveri kardeşinin kalbine doğrultuyordu. Tetiğe bastı mı biter bu iş, ne yıllardır içini çürüten utançtan eser kalır, ne bir türlü dışarıya boşaltamadığı için soluğunu tıkayan bu öfkeden!

Hayrunisa'nın, kocasının hastalığından yararlanarak, evine aldığı bir Rus mürebbiye ile olağandışı ilişkiler kurduğunu ilk işittiğinde de tepkisi bu olmamış, namusunu silahıyla temizlemeyi tasarlamamış mıydı? Alay Komutanlığından emekliye ayrılıp Emirgân'a henüz yerleştiği yıllarda, Vaniköy'deki eski tanıdıklardan her gün bir uyarma, her gün bir başka haber:

"– ...Hayrunisa saçlarını 'Avrupa' kestirdi, çarşı pazar demiyor, fosur fosur cıgara içiyor."

"– ...Hayrunisa, kızının mürebbiyesi beyaz Rus kadınıyla, mehtapta sandal sefası yapıyormuş!"

"– ...Hayrunisa'yı o kadınla. Direkyalı'nın bahçesinde rakı sofrasında görmüşler, ya ya, duyunca içimiz parçalandı, biz de inanamadık ama yemin billâh ediyorlar, kocası hasta yatağında ölümünü beklerken öyle çıngıraklı kahkahalar atıyormuş ki cıvar korular çın çın ötüyormuş..."

Önce inanamamıştı. Direkyalı'ya ziyaretlerinde gözüne bir terslik çarpmıyordu pek. Gerçi Hayrun saçlarını kestirmişti ama, kestirmeyen kadın kalmış mıydı ki? Söylentilerin artması üzerine, bir gün Vaniköy'e habersiz gidip, kızkardeşini gerçekten kadınla erkek arası garip bir davranış içinde, Nadejda'yla baş başa görünce, kahrından öleyazdı: tabancası yanında olsaydı, o dakika vurabilirdi belki, olmadığından suratına tükürüp döndü, vapurda bir dahaki gelişinde nasıl vuracağını tasarlamaya koyulmuştu bile.

"...Üç kere kalkıştım bu işe, üçünde de Ruhsâr silahımı saklayıp beni kardeş kati-

li olmaktan korudu. İyi mi yaptı ama: Baksana divaneye, şimdi kendini bütün bütün erkekten sayıp karşımda dikiliyor, neymiş de malının mülkünün idaresine burnumu sokturmazmış, ulan keyfim için mi sokuyorum be, Suat öz kızın değil mi senin, fukaranın hakkını..."

İçindeki öfke yanardağının, yeniden ateş püskürmeye koyulduğunu fark edip, toparlanıyor:

"– ...Yavaş ulan, yavaş! Baksana Ceberut hanım ne diyor, bu cenabet hastalığın lâtifeye gelir tarafı yok, en ufak bir hiddet yüzünden imamın kayığına kuruluyorsun!"

Aynı düşünceyle eşzamanlı olarak, üst üste, kaç şeyi birden saptamış oluyor: önce, farkında bile olmadan, onu hayranlıkla karışık bir yılgıya düşüren Doktor Sevim'e, hayatı boyunca herkese taktığı gibi, nihayet bir 'isim' taktığını (Ceberut hanım); sonra, geçirdiği kalp krizine pekala Hayrun'la kavgalarının, daha doğrusu içisıra üretip üretip geliştirdiği türlü uzantısının sebep olabileceğini; en sonunda da, Hayrunisa tez davranıp Keçecizade yalısını 'Rus karısı'mn üzerine tapulamadan, Suat'ı uyarmak gerektiğini! O yatağa düştüğüne göre, kızcağızın hakkını kim koruyacak?

Suat, 'koca dayısının sevgili kanaryası', menekşe rengi dalgınlığı, bal parıltılı saçları, o hep bir şeylerden korkar gibi nedense kuytularda gizlediği olgun güzelliğiyle, birkaç saniye belleğine yansıyor:

"– ...Bu kadar aklına, bu kadar tahsiline rağmen, nasıl olur da bu çocuk böyle kendisine heder eder, anlaşılmaz vesselâm!"

Miralay Ferid'in başına şu 'münasebetsiz hastalık' gelmeseydi, elbette çoktan Kuledibi'ne koşup 'annesinin yemeğe hazırlandığı halttan, biricik yiğenini haberdar edecekti ama, ne yapsın, günlerdir yatağa mıhlandı kaldı işte. Tek çâre, galiba Suat'ın Emirgan'a çağrılması! Hele dayısının hastalığını duyarsa, 'iki eli kızıl kanda olsa', çıkar gelir.

– Maviş hanım! Hişt, Maviş Hanım! Uyansana kız!

"Cam mavisi bir gök, çıkmış bu arada İstanbul'un üstündeki yerini almıştı; genç, adamakıllı delidolu bir güneş, camlardan çıtırdayarak giriyor: tül perdeler, birden somutlaşıveren ışıktan telkâri gümüş örgülere dönüşüyordu. Çarpa çarpa duvarları zorlayan ışık burgacı, kalabalık yansımalarla kendi kendini çoğaltmaya başlamış: aydınlığın bu saldırgan sevinci altında, gecenin yoksul umudu başucu lâmbası, kirli sarı kanatlarıyla, ömrü tükenmiş bir gece kelebeği gibi ezilmişti.

Ruhsâr Hanım, kocasının sesini duyar duymaz, yine o öldürücü 'acaba'yla gözlerini açtı. Yatak odasını parıltısıyla şenlendiren güneşe uygun gencecik sesiyle:

– Efendim? diye sordu. Bir şey mi arzu ettin beyim?

Hep böyle hiç uyumamış gibi taze, tetik üstünde uyanırdı. Miralay Ferid'in babası babacan gülümsemesi, bıyıklarının gölgesini usulca aydınlattı. Halsiz fakat iyimser bir ağırlıkla:

– Sabah-ı şerifleriniz hayırlı olsun Maviş Hanım, dedi. Sizi arzu etmiştik.

Ruhsâr Hanım, kocasının yanına geldi. Elini alnına koydu:

– Senin de! dedi. Daha iyice misin biraz?

– İyice ne demek, az takatsizim, hepsi bu: O da, âşikâr bir şey, açlıktan ileri geliyor.

Ceberrut hanım insafa gelip karnımı doyurmaya izin vermezse, açlıktan gümbürdeyeceğim.

Ruhsâr Hanım kocasının, hasta yatağında bile yitirmediği mahalle çocuğu, afacanlığına solgun solgun gülümsedi:

– Ceberrut hanım kim, Doktor hanım öyle mi? İlâhi beyim, sen çok yaşa e mi, takılmadan duramazsın...

Gülümsemesi siliniyor, yüzünde son birkaç günün telâşlı şaşkınlığı ve gizli kaygısı:

– ...Bacı kalkmıştır, kahvaltını getireyim!

– ...Bir kâse sıcak süt, hani mavi çiçekli o koca kâse var ya o, içine kızarmış ekmek doğranacak, kaşıklayacağım! Ayrıyeten, yağlu beyazpeynir ve birkaç kaşık bal! Şunları bir yesem yok mu ya, sapasağlam ayağa kalkar, İstinye'ye yaya gider gelirim.

Karısı kapıdan çıkarken sesleniyor: -... Ne getireceksin?

Ruhsâr Hanım'ın sesi merdivenlerden azala azala yankılandı:

– ... Ceberrut hanım neye izin verdiyse onu!

Ceberrut hanım hiçbir şeye izin vermiyordu ki! Doğru dürüst karın doyurmak, yasak! Kalkıp dolaşmak, yasak! Gazete okumak, yasak! Radyo dinlemek, yasak! Yasak oğlu yasak! İşin kötüsü, oyalanacak bir şey bulamadı mı, Miralay Ferid 'evhama' sarardı: bir kere hastalığının ona söylendiğinden çok daha ağır olduğu fikrine saplanıyor, bu fikir içinde gelişip dal budak saldıkça, 'kıymet-i harbiyesi olmayan, siktirici bir ölümle ölmenin kahrı', onu büsbütün kederlendiriyordu. Ayrıca Ruhsâr'a açıklamasının zorunlu olduğuna kesinlikle inandığı 'o kırk yıllık sırrı' söyleyip söylememekte kararsızdı, ölüme ne derece yakın olduğunu bilememek bocalayıp durmasına yol açıyordu, öyle bir sırdı ki çünkü bu söyleyeceği, açıkladıktan sonra hemen ölmeliydi, karısının yüzüne bakamazdı artık! Oysa, böyle tere batmış fakat hayli iştahlı uyandığı bir sabah, kendini ölümden çok hayata, camlarda eriyen güneşe, bahçelerdeki çiçek zenginliklerine, dünyada olup bitenlere yakın duruyor; hele yıllardır her yaz sabahı yaptığı gibi, gazetelerini kapının altından alıp, Bacı'nın bahçede hazırladığı sofraya kurularak, gönül rahatıyla bir kahvaltı edemeyişine, fena halde bozuluyordu.

Ruhsâr Hanım, biri sabunlu öbürü sadece ıslak, iki elbeziyle dönmüştü. Bir yandan kocasının yüzünü ve boynunu sabunlayıp siliyor, öte yandan sabahı nasıl ettiğini anlatıyor: sesinde, tanımlamaya sığmaz, her zamanki ışıltılı tınlamalarını hafif buğulandıran gizli bir hüzün:

– ...Saatin üçü çaldığım duydum, sonra içim geçivermiş. Rüyamda Kağızman'daymışız, pencerenin önünde kışladan dönmeni bekliyorum, dağ taş silme kar, hâlâ da yağıyor, içim de nasıl bir ferah, anlatamam; güyâ hamileymişim, sana müjde vereceğim, o sırada nedense emirber peydahlanıyor, ortada bir bakraç, içi pekmez dolu, kar helvası yaparız diye getirmiş...

Daha anlatacaktı ya; Bacı, elinde kahvaltı tepsisi, ağzında şatafatlı bir "Sabah şerifler hayrolsun!", paytak paytak kapıdan sökün edince, vazgeçti. Bakın şu Bacı'nın yaptığı işe, yasak masak dinliyor mu hiç, aldığı gibi gazeteleri getirmişti! Gazete okumanın hastaya bir zararı dokunabileceğini Bacı'nın kafası almıyordu bir türlü, o yüzden Ruhsâr Hanımın çıkışmasına çok bilmiş zenci gözlerini iri iri açarak karşılık verdi,

kapıdan çıkarken hafifçe omzunu da silkti galiba. Miralay Ferid, bu arada, başlıklara olsun göz atabilmişti:

(Amerika 1 milyar lira hibe etti / Serbest bırakılan paranın 500 milyon lirası Milli Savunma hizmetlerine ayrılacak / Bu yıl Amerika'nın Türkiye'ye 100 milyon dolarlık yardım yapması muhtemel!)

Miralay Ferid, çocuk gibi seviniyor. Nasıl sevinmesin: "Hanım evlâdı" Menderes iktidardan uzaklaştırılır, uzaklaştırılmaz Amerika kesenin ağzını açmış baksanıza!

"– Eh, memleket iktisadıyatı şöyle rahat bir nefes alır."

Çağrışım, zincirlenmeleri onu ülkenin ekonomik durumundan Hayrun'un bu konudaki yakınmalarına, Hayrun'dan kızı Suat'a, oradan da Ruhsâr Hanımı asıl uyandırış nedenine getiriyor. Tuzsuz ve yağsız beyaz peyniri, ince bir ekmek dilimine tereyağı gibi sürmeye çalışan karısına, en ciddi sesiyle:

– Ruhsâr, diyor, asıl şeyi söyleyecektim sana, behemahal Suat'ı bize çağırmasını, fevkalade mühim bir meseleyi görüşeceğiz, ceketimin ön cebinde ufak adres defterim olacak, oradan adresini bul, Şükrü'ye ver, ne yapıp yapsın gidip Kanaryamı bulsun, tarafımdan selâm söyleyip gelmesini rica etsin...

O konuştukça, Ruhsâr Hanım yoğunluğu artan üzüntülü şaşkınlıkla, tuhaf tuhaf yüzüne bakıyordu. Bir iki kere, araya girecekmiş gibi elini kaldırdı, hatta dudakları kımıldadı, fakat vazgeçti. Miralay Ferid, nihayet durumu fark edip, sordu:

– Ne o? Yüzüme öyle tuhaf tuhaf ne bakıyorsun? Söylediklerimde bir garabet mi var?

Ruhsâr Hanım müthiş utanıyordu. Gözlerini yere eğip, duyulur duyulmaz bir sesle cevap verdi:

– ...Dün bütün bunları konuşmamış mıydık, a canım? Şükrü akşam üstü adresi alıp gitti, Suat'ı bulmuş, çağırdığını da söylemiş, gece bir ara sana bugün için 'yarın gelecekmiş' dememiş miydim?

Göğüs geçirerek, ekliyor: -... Hastalık hali, aklından çıkmış olacak!...

Miralay Ferid'in çay bardağını tutan eli, bir süre havada kaldı. Yüzünde alaycı, üzgün, şaşkın ve umutsuz çizgiler, birbirlerini yıldırım hızıyla silerek, belirip kayboldular. Bir anda, çok büyük bir bozguna uğramıştı. Gümbürtülü, ama gayet karanlık bir sesle:

– ... Yok, dedi, yok Maviş hanım: hastalık hâli filân değil bu, düpedüz bunaklık: Mekâtib-i Askeriye Nâzırı'nın, Kuleli Askerî İdadisi'nde bize çektiği nutku kelime-bekelime hatırlayabiliyorum da, daha dün akşam kararlaştırdığımız ve mevki-i tatbike koyduğumuz bir şeyi, hiç vuku bulmamış gibi işte böyle unutuyorum.

Sustu, sabah ilk uyandığı anlardaki düşüncesine döndü:

–... İhtiyarlık bir rezillikse, hastalık üç misli! Hele ihtiyarlıkta yatağa düşmek...

....

(Sırtlan Payı, 1974)

NAİM TİRALİ
(1925)

Giresun doğumlu (25 Aralık), babası fındık üreticisi olan Naim Tirali, İlkokulu okuduktan sonra Galatasaray Lisesi'nde öğrenim gördü. İÜ Hukuk Fakültesi'ni bitirdi (1950). Doktora yapmak için gittiği Paris'ten döndü ve bir yayınevi kurarak "Yenilik" dergisini çıkarmaya başladı (1952-1957). Yayıncılığını gazeteciliği izledi. "Vatan" gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yaptı. Yayıncılığı sırasında yargılanarak on altı ay tutukluluğa uğradı. "Sözcü" adlı haber dergisini çıkardı (1961). Giresun Milletvekili seçildi (1961-67). Yeniden gazeteciliğe döndü; Ankara'da "Akşam" gazetesini yayımladı (1965-67). "İktisat ve Ticaret" gazetesini çıkardı (1977-82)...

Anı, gezi yazısı türlerinde de yapıtları bulunan; öykülerini değişik gazete ve dergilerde yayımlayan Tirali, "*Benim öykü anlayışım, daha çok klasik anlamda bir olaya dayanmayan öykü türüne yakındır. Öykülerimde kurgunun yeri yok denecek kadar azdır. Öykülerimde hep yaşamın gerçeklerinden esinlenmişimdir...*" diyor.

Öyküler: **Park** (1947), **Yirmi Beş Kuruşa Amerika** (1949), **Aşka Kitakse** (1953), **Çılgınca Şeyler** (1993)...

YİRMİ BEŞ KURUŞA AMERİKA

Bana kalsa, yerimden bile kıpırdamazdım. Her gün gazetelerde sinemalarda, savaş gemileri görmekten usanmıştım. Bir de tutup, Amerikan donanması gelip Boğaziçi'nde demirlemiş, diye rahatımdan mı olacaktım?

Sonra biliyordum ki özel çağrılar, önemli adamlar veya dayısı olanlar içindir. Ne önemli bir adamdım, ne de dayım vardı. Evet, bana kalsa rahatımı bozmayacaktım. Reçel kavanozunu dışından yalayanlar örneği, deniz kıyısına varıp, gemileri uzaktan seyretmek de bana göre değildi. Ama sen bütün işleri bozdun sevgilim. Sen söylersin de ben yapmaz olur muyum?

"Gidip şu gemileri görelim." dedin.

Önemli bir adam olmamam ve dayısızlığım geldi aklıma o anda. Hoş bir şey değildi. Çok şükür ki, beceriksiz, sıradan biri olduğumu bilirdin. Onun için üzülmeye gerek yoktu. Dolmabahçe'ye iner, deniz kıyısındaki parkın kanepelerine oturup, hem gemileri görürüz, hem de laflarız diye düşündüm.

Gelgelelim evdeki pazarlık çarşıya uymuyor. Elalem hinoğluhin. Uçan kuştan para sızdırmanın yollarını arıyor. Açıkgözün biri, Nuhu Nebi'den kalma yarım metre boyunda, boru gibi bir dürbün bulmuş, Teknik üniversitesi'nin yanındaki merdivenlerin başında üç ayağını kurarak, gelip geçene on kuruş karşılığında gemileri iki dakika seyrettirmiyor mu?

Eh kızım, sana çok görmüyorum. Bütün kadınlara özgü zaaflardan senin de kurtulamadığını bilirim.

Parkta oturacak yer yoktu. Birtakım ayaklar bütün o civarı doldurmuştu. Kıyıya durmadan Amerikan denizcileri çıkıyordu. Hepsi de güzel çocuklardı. Sonra bir iki gün içinde, ne kadar da dost edinmişlerdi... Beyoğlu'nun o herkesçe bilinen sokak sürtükleri, mağaza tezgâhtarları ve asıl şaşılacak şey, bir sürü kolejli genç kız Amerikalılar'la gezip yürümek için birbirleriyle yarışıyorlardı.

Erkek, ya da kadın arkadaşları, hemen kollarına giriyorlar, yüksek sesle konuşup şakalaşarak, Taksim'e çıkan yokuşu tırmanmaya başlıyorlardı.

Ne yapacakları biliniyordu. Kimi meraklılar, kentin tarihi anıtlarını dolaşacak, Kapalıçarşı'dan paslı kılıçlar, nargile marpuçları, kendilerine şaşırtıcı gelen daha birçok ufak tefek nesne toplayacaklar; öbürleri Beyoğlu'ndaki meyhane ve barları doldurarak, gece yarılarına kadar ne bulursa içecek ve sokaklarda şarkılar söyleyecekler, takım takım özel olarak boyanıp süslenmiş, genelevlere girip çıkacaklardı.

Etekleri uçurtan sert bir rüzgâr esiyordu. Uçak gemisi ve kruvazörler, hiçbir canlılık

belirtisi göstermeyen kocaman deniz yaratıkları gibi, Boğaz'ın orta yerinde çivilenip kalmışlardı. Kabataş'a doğru yürüyelim dedik. Kıyı boyunca gemileri seyrettikten sonra dönecektik.

Sen, iskeledeki kalabalığı görünce, hemen sokuldun. Birkaç motor rıhtıma yanaşmış, sallanıp duruyor. Motorların başında, sesleri sıtma görmemiş, üstü başı perişan adamlar, durmadan bağırıyorlardı. Rüzgâr homurdanıyor, adamlar seslerini yükseltiyorlardı:

"Yirmi beş kuruşa Amerika!... Haydi baylar bayanlar, fırsatı kaçırmayın! Yirmi beş kuruşa Amerika!"

Rıhtımdakiler, birer ikişer motorlara biniyorlar, sekiz on liralık müşteri bulan kaptanlar, dümene geçerek yola çıkıyorlardı.

Hiçbir şey söylemedin. Biliyordun ki bu kez ben sana önerecektim. Yirmi beş kuruş ve Amerika. Doğrusu kaçırılacak fırsat değildi. Neye yarardı yirmi beş kuruş. Bir muhallebi veya bir pasta parasıydı olsa olsa. Ve şimdi, birkaç saat sonra yiyeceğim bir pastayı, Amerika için gözden çıkarabilirdim. Bundan kuşkum yoktu.

"Yirmi beş kuruşa Amerika!"

Bu kadar ucuza önerilen bir ülkeyi kim görmek istemezdi ki? Nitekim motorlar, beş on dakikada dolup yola koyuluyorlardı.

"Haydi iki kişi daha, yirmi beş kuruşa Amerika!" diye bağıran, en öndeki motorun çığırtkanını duyar duymaz, ikimiz de oraya koştuk.

Yerlerimize oturmaya kalmadan hareket etmiştik. İşsiz güçsüz bir sürü insan arasındaydık. Çoğu kadındı. Rüzgârdan çekindiklerinden, kapalı bölüme oturmuşlardı. İstanbul'un kenar semtlerinden olmalıydılar. Başlarında eşarplar vardı. Dışarıda bizden başka yedi kişi daha bulunuyordu. Geniş kenarlı fötr şapkalarını başlarına geçirmiş iki üniversiteli, yağlı pardösülü, saçları özenle taranmış, altın dişli kısa boylu bir adam, davranışından taşralı oldukları anlaşılan orta yaşlı üç kişi ve mektebi asmış bir ortaokul öğrencisi.

Mantona iyice sarınmıştın. Ben de pardösümün yakalarını kaldırmıştım. Ellerini avucumun içinde ısıtıyordum. Bir ara taşralılar, bizi göstererek konuşmaya başladılar. Herhalde büyük kentlerde ahlâkın çok bozulduğundan söz ediyorlardı. Herkesin anlayışına göre değişen töre, umurumuzda değildi. Birbirimizden hoşlanıyorduk, bunda ne kötülük vardı!

Rüzgâr sert ve soğuk esiyor, deniz üzerinde, motorumuzun kâh önünde, kâh sağında solunda, köpüklü dalgalar görünüyordu. Gökyüzü kapanıktı. Gemilere yaklaşmıştık. Önce muhriplerin arasından geçtik. Kimse aldırış etmedi. Gazetelerde günlerce savaş öyküleri anlatılan kruvazör'ün yanına varınca, seyredenlerin ilgisi arttı. Güvertede dolaşan denizciler el sallıyorlardı. Karşılık vermeye çalıştık.

Rüzgâr saçlarını uçuruyordu. Ne güzel oluyordun. Yirmi beş kuruşa, Amerikan gemilerini görmek için kıymıştım. Senin, böyle saçlarını uçar görmek, esen sert yelden hoşlanmadığını belirtmek için gözlerini kısılmış görmek, o anda her şeyi unutturdu bana. Amerika'yı, yirmi beş kuruşu, donanmayı, denizcileri...

Sıra uçak gemisine gelince herkes heyecanlanmıştı. Kaç katlıydı? İçinde neler yoktu: Asansörler, kepenkleri indirilmiş büyük hangarlar... Hoparlörden kalın bir ses duyuluyordu. Güvertede düzinelerle uçak vardı.

Motordakiler düşüncelerini açıklıyorlardı. Esnaf kılıklı adam taşralılarla ahbap olmuştu. Onlara, uçak gemisinde atom bombası yapıldığını söylüyordu. Taşralılar, herifi tam bir güvenle dinliyorlar, sonra da atom bombasına ilişkin bildiklerini yineliyorlardı. Atom bombasının, Kitap'ta bile yeri olduğunu söylemişti kasabadaki hoca.

Motorumuzun rüzgârdan eğilen bayrak direğini, ortaokul öğrencisi doğrultmaya çalışıyor, Amerikalılar'a karşı onurumuzu koruduğu için göğsü kabarıyordu. Türk donanmasından birkaç gemi de Boğaziçi'ndeydi. Yavuz'un önünden geçilerek, Kabataş iskelesine dönülürken, çoşkuya gelip:

"Aslana bak be!" diye bağırdı.

Öbürleri, sanki bunu bekliyorlarmış gibi, Yavuz'un savaş yeteneğinden söz açarak, dünyada onun üstüne bir kruvazör daha bulunmadığını birbirlerine onaylattırdılar. Üniversiteli gençlerin, konuşulanlara pek kulak astıkları yoktu. Onları daha çok, kapalı yerde oturan genç kadınlar ilgilendirmekteydi.

Rıhtıma yaklaşmıştık. Başka motorlar da zırhlılar çevresinde dolaşmaya gidiyor, Boğaziçi vapurları uçak gemisinin yakınından geçerken, korkulacak bir biçimde yana yatıyorlardı.

Yirmi beş kuruşları vererek rıhtıma ayak bastık. Hoşnut görünüyordun. Soğuktan burnunun ucu kızarmış, nemlenmişti. O halinle de şirindin, cana yakındın. Bir şeyler söylerdin, yalan yanlış, cıvıl cıvıl konuşurdun. Ve ben, cebimde para kalmadığını, yaklaşan yıl sonu sınavlarımı, yattığım odada tahtakurularının kış uykusundan uyanmaya başladıklarını unuturdum.

Kaç ay geçti, bilmiyorum. Bak yine Boğaziçi'ne dost Amerikan gemileri gelmiş. Yine İstanbul tüysüz denizcilerle dolu. Bir gün, nasıl olsa ayrılacaktık. Seni unutmadığımı söylemeden edemeyeceğim.

Gazetede zırhların resimleriyle karşılaşınca, yirmi beş kuruşa gördüğümüz Amerika'yı, yirmi beş kuruşluk mutluluğumuzu düşündüm. Aynı şeyi hayal etmenin de ayrı bir tadı varmış. Tabii senin için anlamı yok bunun. Konuştuğun delikanlı, sana davetiye bulmuş. Birlikte gemileri gezmişsiniz, öyle duydum.

Herhalde durumundan hoşnut olmalısın. Bana darılmasaydın, yine yirmi beş kuruşluk gezilere çıkmak zorunda kalacaktın. Senin adına kıvanç duydum demezsem, içim rahat etmez.

Amerikan gemilerini görüp gezmek, az şey midir canım...

(Yirmi Beş Kuruşa Amerika, 1989)

MEHMET BAŞARAN
(1926)

Lüleburgaz, Ceylanköyü doğumlu olan Mehmet Başaran, 1943'te Kepirtepe Köy Enstitüsü'nü, 1946'da Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nü bitirdi. Antalya Aksu Köy Enstitüsü'nde öğretmenliğe başladı. Askerlik görevini, köy enstitülü bir bölüm arkadaşıyla birlikte Yedek Subay Okulu'ndan" çavuş" çıkarılarak yerine getirdi. Gezici başöğretmenlik, ilkokul öğretmenliği yaptı.1956'da İstanbul'da Milli Eğitim Müdürlüğü'nde görevler aldı.1960'tan sonra Kartal, Göztepe Ortaokullarında Türkçe; Şah Rıza Pehlevi Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1979 yılında emekliye ayrıldı. Değişik sanat - eğitim dernek ve kurumlarında etkinliklerde bulundu.

Yazınsal yayınlarına şiir ve öyküyle başlayan Başaran, sonra anı, roman, deneme türlerindeki yapıtlarında, genellikle, "kırsal kesim insanının dış ve iç dünyasını", eğitim ve toplumsal sorunlarını, köy enstitülerinin vazgeçilmezlik gerçeğini; yalın dil ve anlatımıyla, öne çıkarmaya çalıştı.

Öyküler: **Çarığımı Yitirdiğim Tarla** (1955), **Aç Harmanı** (1962), **Zeytin Ülkesi** (1964), **Sürgünler** (1970), **Elif Diye Bir Türkü** (1976), **Yüreğin Sesi, Dilsiz Oyunu** (1983), **Kaim Mavi Bir Ses** (1992)...

Roman / anlatı: **Mehmetçik Mehmet** (1978), **Yasaklı** (1987), **Hoşça Kal Dünya** (1990), **Giz Kokan Suskunluk** (1991)), **Kızgın Soluğu** (1996), **Öğretmeniz Acıya Sürgün** (1998)...

ÖDÜL: 1979 Orhan Kemal Roman Armağanı *Mehmetçik Mehmet*

KİM SÖYLEYECEK BENİM TÜRKÜMÜ

– Öykü –

İlk, bir türküde duydum İstanbul adını. Anam yatalak olmadan önce söylerdi... Ocak başında, biriyle dertleşir gibi... Neredeydi bu İstanbul? Neden tezek dumanı kaçmış gibi gözlerini silerdi acaba? Gençliğinde güzelmiş. Komşu köyden gelme. Dönüp bana bakar, içini çekerdi. "Kız kısmının yazgısı" der, gene başlardı:

Yarim İstanbul'u mesken mi tuttun
Gördün güzelleri beni unuttun.

Ötesi aklımda yok. Dört beş yaşımda mıydım ne, bıyıklı bir adam gelmişti gece. "Baban" demişlerdi. Elif'in, Anşa'nın babasına benzemiyordu. Bi yabancıydı...

Sesi güzeldi anamın, ağıtımsıydı. Dayılarım varmış, ama onların sözünü ettirmezdi. Tüm çilesi o türkünün içinde miydi ne:

Yarim İstanbul'u mesken mi tuttun

Komşumuz Körü Bacı da yalnız bir insan, hem kadını hem erkeği evinin. O da azıcık değişik söylerdi anamın türküsünü:

Yarim Alaman'ı mesken mi tuttun

On yıldır kocası Alamanya'daydı, orada evlenmiş diyorlardı.

İstanbul'una da Alaman'ına da kızardım. Öyle ya, gideni yutan yerler. Hörü Bacı'nın oğlu, "Ben böyüyünce Alaman'a gidecem, dönmeyecem" derdi. Hem kızar, hem de merak ederdim oraları ben de...

Alaman'ı değilse de, İstanbul'u gördüm... Geceleyin kocaman bir yapının penceresinden baktım ona... Şıkır şıkır bir yerdi. "Gündüzcülerden" dinledim bir de. Anlata anlata bitiremiyorlardı. Boğaz'ı, Adalar'ı cennetti cennet!... Birinde: "Çoklarını yutarmış" dedim de, güldüler bana.

O koca yapıdan atıyorlar beni işte, neye uğradığımı anlayamadım. Köyümün Sivrice Tepesi'nden yuvarlanmış gibiydim.

Kim söyleyecek benim türkümü şimdi?

Beş'i bitirirken,, "Seni sınava sokacağım Fadik" dedi Dursun Öğretmen. "Umudum var, kazanırsın sen. Bir de bu köyden okuyan bir kız çıksın bakalım." Başımı önüme eğdim, sevinç kanları yürüdü yüzüme. Baba adamdı, severdi bizleri. Keşke onun kızı olsaydım. Particiler ne derse desin, iyi adamdı. Sonra anam geldi aklıma, sevincim sönüverdi. Belki bir yıldır yatıyordu. Her iş benim üzerimdeydi. Girip çıkıp sokurdanıyordu babam:

"Geberemedin bari de... Zati geldiğinde dertliydin sen. Alaman'a yazıldıydım, tam işim olacağı sıra senin yüzünden... Ah kafa, ah!"

Yiyordu canını anacığımın. Onu öyle bırakıp nereye gidebilirdim? Gene de çok sevindi öğretmenin dediklerine, "Benden hayır yok yavrum" dedi, "Götürür bu dert beni. Baban yeni karı aramaya başlamış bile. Üvey ana eline kaldın mı, daha kemiciklerin sertelmeden satarlar seni. Ezilir gidersin orada. Eyi düşünmüş Dursun Öğretmen, Allah razı olsun ondan. Gir o sınava, beni düşünme... Çoğum gitmiş azım kalmış. Gözünü açarsan..."

Başını duvara dönüp sessiz sessiz ağladı.

Nasıl bunaldım o yaz... Anam gözümün önünde eriyip gidiyordu. Doktora ney götürülse belki... Babamın dili daha da zehire kesiyordu. Başıma yorganı çekip ağlıyordum. Ah bir sınavı kazansaydım, bir şeyler oluverseydi de okulları bitirip anacığıma yardım edebilseydim...

Anama yardım edemediğim gibi, kendim de ortalarda kaldım...

Kim söyleyecek benim türkümü şimdi?

İneği sağarken, Bekçi Kel Osman Emmi kapıya dikildi:

"Gözün aydın Topal Hasan kızı!" dedi. "Kâtların geldi. Kazanmışsın intamı. İstanbol'dan istiyorlar, dövletin parasız nektebine. Gözünaydın emme, Topal Hasan domuzdur, naletlik etmese... Benim Zeyno'ya vurcadı bu piyango ki..."

Süt kabını deviriyordum şaşkınlığımdan... Korkular düştü içime... Anamın köyüne bile gitmişliğim yokken, tâ İstanbullara... Neden bu yanlara yapmamıştı devlet parasız okulunu? İstanbul beni de türkü etmesindi dillere...

Yüreklendirmeye çalıştı anacığım:

"Dünyanın öbür ucu da olsa git kızım. Sayılı gün tez geçer. Mektup yazar, iresim gönderirsin bana da. Git kadasım aldığım giiit! Görüyon halımı. Git kurtul buralardan..."

Babam kudurmuştu:

"Gidi eşeğin gunnadığı! Ne bok yemek bu!" deyip çullandı. Vurdu vurdu, kan boşandı azımdan, burnumdan. Hörü Bacı yetişmese... Fırladı, öğretmenle dövüşmeye gitti sonra.

Sabası kalktık, şeytanları gitmiş başından. Neler dedilerse, komşular yatıştırmış kahvede. İçti cıgarayı, içti cıgarayı... Kâtları okuttu, dişlerini gıcırdattı. Zar zor istenenleri tamamladık nelerden sonra, aklımda anacığımın gözleri, düştük yollara...

İstanbul cehennemin dibiymiş. Müdür odasına girdiğimizde, canımız burnumuzdan gelmişti. "Bunun neresi 'parasız okuma'" diyordu babam. "Bi öküz alınırdı harcadığımızla." Bin pişmandı "he" dediğine. Hasta gibiydi.

Kâtlardan başını kaldıran şişman adam:

"Yoruldun mu dayı?" dedi. Dur bakalım daha , kolay değildir okumaklar... Çift sürmeye, davar gütmeye benzemez. Dua et kızın kafalı çıksın da, sınıfta kalıp iş açmasın başına..."

"Evelallah sayenizde beyim... Anası yatalak... Ta nerden geliyoz. Tükendim zarı."

Koltukta oturan bi kadın, tepeden tırnağa süzdü beni. Yüzünü buruştura buruştura adımı, köyümü sordu. Daha bişeyler sordu. Tarih öğretmeniymiş. Sinirlendi:

"Kuzum Müdür Bey görüyorsunuz, üç kelimeyi bir araya getiremiyor. İşi ne bu zavallılarm burada? Üstleri başları tezek kokuyor. Yürümeyi, konuşmayı bilmiyorlar. İneğin, davarın ardından gelmişler, n'aparlar bunca aile kızı arasında? Çatal bıçak tutmayı, alafranga tuvalete gitmeyi öğreninceye kadar, yıl biter. Hangi akla hizmet ediyor yukarısı? Bozuyorlar, kalistesini düşürüyorlar şu okulun. İşimiz yok da, bir de dadılık mı edeceğiz burada? Sene sonunda hepsi dökülür, niçin yazmıyorsunuz bakanlığa?"

Tırnakları uzundu, boyalıydı: Bir yerleri kirlenmiş gibi, çantasından bir şişe çıkarıp kokular süründü, temizlendi...

Kapı yanındaki aynada kendimi gördüm: Kara, kavruk bir yüz... Keçi kemiriği, bodur bir alıç sanki... Kaynar sular döküldü tepemden aşağıya. Ne edecektim buralarda? Babama yalvarıp geri mi dönseydim acaba?

Vuruk gibiydi babam da. İlk o gün iyi konuştu benimle:

"Sık dişini Fadik! İnsan çeşit çeşit, yer damar damar... Nelerini gördüm ben bunların. Adam yerine komazlar bizi. Çok ezildim gurbette. Anana yüklenmem, feleğe hıncımdan. Sık dişini, iyi çalış da utandır şunları."

Ayrılırken başımı okşadı, gözleri dumanlıydı.

Tarihçi haklıymış galiba...

Kim söyleyecek benim türkümü şimdi?

Binden çok kız arasında, bir avuç "yatılı". Çoğu Anadolu'nun köylüğünden. Öğretmenin, yöneticisinin gözü üstümüzde. Ağzını açan:

"Yatılılar!" diye başlıyor. "Devlet etek dolusu para harcıyor size, şehir kızlarıyla bir tutuyor. Onlardan çok çalışmak zorundasınız. Kimlerin hakkı yok ki size harcanan parada... Unutmayın, doğrudan sınıfınızı geçemediniz mi?...

"Gündüzcüler" Moda'dan, Erenköy'den, Suadiye'den... Özel arabalarla gelip gidenler var. Yukardan yukardan bakıyorlar bize. "Bırakın yatılılar, ineklesin kardeşim, yazılıda bir kopya tamam". Tuzları kuru, öğretmenlere etmediklerini komuyorlar derslerde... Fıs fıs fıs, sinemaları, sevgililerini konuşmaklar, eteklerinin altına kopya hazırlamaklar...

Öğretmeni de bi başka İstanbul'un. Biri gelip biri gidiyor dersliğe, gır gır gır, verip dersini geçiyor. Dillerini pek anlayamıyorum. Sormaya utanıyorum. Hele o tarihçi, "gündüzcülerin" dediği gibi, hep "kazık sorular" soruyor yatılılara. Bi demediğini komuyor sınıf ortasında. Gündüzcüler bile: "Onlar da insan öğretmenim" diye mırıldanıyor kimi zaman.

Daha ilk tahtaya kalkışımda haşlandım:

"Nasıl sınav kazandın sen be! Köyünde kalsan bir işe yarardın hiç olmazsa... Yol yakınken yaz anana, babana da..."

Sıra arkadaşım Nilüfer iyi kız. Babası fabrikada çalışıyormuş. Anlayamadığım yerlerde, yardım ediyor bana. Öğretmenler yüklendikçe: "Boşver, üzme kendini" diyor. "Sadist bunlar. Çoğu evlenmemiş. Sorunlu. Hınç çıkarıyorlar burada. Dışarıda yüksek paralarla ders verdiklerine 'evladım, yavrum', sana bana... Boşver..."

Etütlerde bi gariplik çöküyor üstüme. Dönüp dönüp aynı yeri okuyorum. Aklım hep köyde. Anamı düşünüyorum. Kim bi kaşık su verir, sıcak bir çorba pişirir ona... Hörü Bacı iyidir ama, onun da derdi başından aşkın... Düşlerimde ölmüş görüyorum. Babam kazma dişli bir kadın getiriyor eve. Dul, üç çocuklu bir adama satmaya kalkıyor beni de... Ağlıyorum, dürterek uyandırıyor arkadaşlar.

Neden hiç haber yok köyden?

Saçlarım dökülmeye başladı bir ara...

"Sıkıntıdan, uyumsuzluktan" dedi okul doktoru.

Dinlenme tatilinde okulda kaldım. Karnem kötü. Yumuldum kitaplara...

Dönem başında, anamın ölüm haberi geldi. Böyle olacağını biliyordum.

Gene de yıkıldım. Suçluydum sanki... Zavallı anacığım, ne çok sevinmişti sınavı kazanmama: "Dünyanın öbür ucunda da olsa git kızım... Git kadasmı aldığım, giiit! Git, kurtul buralardan" diyordu yürekten.

İyi ki nereye düştüğümü bilmiyordu, "kurtuldu" sanıyor beni. Mektup yazmıştım da, resim gönderememiştim. Koca yapının dışına çıkmışlığım yoktu ki... Geceleri pencereden bakıyordum İstanbul'a; çarşısını, pazarını bilmiyordum. Tarihçinin, geldiğim günkü yüzüme bakışı çıkmıyordu aklımdan. Yooo, Dursun Öğretmen böyle bir cendereye atmak istememişti beni. Nerden bilsin hırpalanıp ortada kalacağımı?

Anam da yok gayrı, kim söyleyecek benim türkümü?

Dişimi sıkmam işe yaramış, "üç kırığı" düzeltmiştim. Sözlülerim, yazılılarım da iyi geçmeye başlamıştı. "Aferin Fadik! Sonradan açıldın sen" diyen öğretmenler bile vardı.

Sosyalden, matematikten, İngilizce'den not alamıyordum nedense. Bilsem de önceki tutumlarını değiştirmiyordu öğretmenler. Çokları kopya çekiyor, notu kırık geldi mi? "itiraz" ediyordu. "Ben yapamıyordum...

Sonunda olan oldu, doğrudan geçemedim sınıfı, Öbür öğretmenler üzüldü. Hüseyin Bey matematikçiyle, İngilizceciyle görmüş. Nilüfer'in, babası bile gelip konuşmuş bir ara. Nuh demiş, peygamber dememiş ikisi de. Bir üst sınıfı yapamazmışım. Yol yakınken...

Ah anam, garip anam! Git dediğin yerlere geldim. Sayılı günler de geçti, geçti ama kurtulamadım. O senin türküsünü söylediğin kentte, koca bir yağının önünde elim böğrümde kalakaldım. Halime sıra arkadaşım Nilüfer bile ağladı. "Bir çare bulunamaz mı acaba?" diye kıvranıp duruyor babası...

Köye dönsem bir türlü, dönmesem...

Uy anacığım uyy! *Kim söyleyecek benim türkümü şimdi?...*

(Dilsiz Oyunu, 1983)

TALİP APAYDIN
(1926)

Polatlı, Ömerli köyü doğumlu olan Talip Apaydın, Çifteler Köy Enstitüsü'nü (1943) ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nü bitirdikten (1946) sonra, bir süre Cılavuz Köy Enstitüsü'nde öğretmenlik yaptı. Askerlik görevini, köy enstitülü bir bölüm arkadaşıyla birlikte Yedek Subay okulu'ndan " çavuş" çıkarılarak yerine getirdi. Sürgün alaylarındaki askerliği sona erince, Tokat bölgesinde gezici başöğretmenliğe atandı. Sonra Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü'nü bitirerek, Turhal Ortaokulu, Amasya Kız Öğretmen Okulu'nda öğretmenlik yaptı. DP döneminde "Bakanlık emri" ne alındıktan sonra Danıştay kararıyla MEB'nda danışmanlığa getirildi. 1979'da emekliye ayrıldı. Yaşamını yazarak sürdürdü.

İlk yazın çalışmalarına şiir ve köy notlarıyla başlayarak öykü, roman, anı türlerinde yayımladığı yapıtlarıyla, Anadolu'nun kırsal kesimini, köyü, köylüyü anlatan Talip Apaydın; doğayı, insan yaşamıyla ilgili gözlem ve ilişkilerini; toplumsal, eğitsel ve yönetsel sorunları yalın bir anlatımla dile getiren yazarlarımızdandır.

Romanlar: **Sarı Traktör** (1958), **Yarbükü** (1959), **Emmioğlu** (1961), **Ortakçılar, Ferhat İle Şirin** (1964), **Toprağa Basınca** (1966), **Define** (1970), **Yoz Davar** (1972), **Toz Duman İçinde** (1973), **Ortakçının Oğlu** (1974), **Vatan Dediler, Tütün Yorgunu, Dağdaki Kaynak** (1975), **O Güzel İnsanlar** (1979) **Kente İndi İdris** (1981), **Köylüler** (1991)...

Öyküler: **Ateş Düşünce** (1967), **Öte Yakadaki Cennet** (1972), **Koca Taş** (1974), **Aloo Çocuklar, Yolun Kıyısındaki Adam** (1979), **Duvar Yazıları, Merdiven, Kökten Ankaralı, Yangın** (1981), **Hendek Başı** (1984), **Hem Uzak Hem Yakın** (1985), **Karabasan** (1989), **Sıra Dışı Öyküler** (1994)...

ÖDÜL: 1976 Madaralı Roman Ö. *Tütün Yağmuru*
1992 Orhan Kemal Roman Armağanı *Köylüler*

SARI TRAKTÖR

Köy muhtarı İzzet Ağanın on sekiz yaşlarındaki oğlu Arif'ten başka iki kız, bir erkek çocuğu vardır. Olanakları sınırlı bu çiftçi ailesinin yapabileceği tüm işlerin üstesinden gelebilecek; ancak yeterli olanakları bulamayan Arif, öncelikle bir traktör edinmeyi düşlemekte; Muhtar İzzet Ağaysa, bunu olanaksız sayarak engellemektedir Köy öğretmeninin ve kasabada yaşayan varlıklı Hasan Beyin, yardım ve arka çıkmalarıyla düşlem gerçekleşir.

....

Ârif yarı yere varmadan Yakub'un Ali'nin traktörü ile karşılaştı. Römorkün üstünde iki arabadan fazla sap yığılıydı. Koca bir harman gibiydi, titreye titreye geliyordu saplar. Yanına gelince Ali elini sallayarak traktörü durdurdu.

– Ârif, ateşin var mı? diye sordu. Sonra yere atladı. Şapkası, omuzları, her yanı toz içindeydi. Terli yüzünün ortasında gözleri canlı canlı parlıyorlardı. Sigaralarını yaktılar. Ârif sordu:

– Daha bitmedi mi Sapın?

Ali traktöre doğru giderken cevapladı:

– Bitti, iki seferlik bir şey kaldı. Yarın emmin gilinkilere başlayacağım.

– Sonra?

– Sonra da döğen süreceğim...

– Traktörle mi süreceksin?

– He...

– Ali, bizim sapları da çek be.

Ali traktöre binmişti.

– Çekelim yavrum! diye bağırdı. Parasıyla değil mi? Ben bu mereti nasıl ödeyeceğim?... Daha dört bin lira borcum var...

– Bırak borcu morcu canım. Doğru dürüst konuş. Çeker misin?

– Çekerim, diyorum sana be!

– Ne zaman?

– Söyleyen çok. Bakalım...

– Amma yaptın ha! Arkadaşlığın böyle mi senin? Önce bizimkini çek.

Ali gaza bastı:

– Çekeriz, kolay! diye bağırdı. Motörün "pat pat" ları arasında sap yığılı römork Ârif'in yanından hızla geçti.

Ârif arabayı yürüttü. Sigarasından bir çekti.

– Yakup'un Ali kadar olamadık be... diye söylendi. Bizi yalvartıyor baksana. Vay kahbe dünya vay!

Güneşin olanca sıcaklığını omzunda duydu. Kızgın, yapışkan bir sıcak. Alaf alaf yanıyordu her yer. Toprak yola, terli atlara baktı, içinde usanç duyuyordu.

Bir de kendisi binseydi şöyle bir motora. Sürmeli Emine'nin önünden gaza basıp bir geçseydi. Kolay öğrenirdi sürmeyi canım. Yakup'un Ali bile öğrendikten sonra, ne vardı sanki bunda?

– Bu babam yok mu, bu babam... diye mırıldandı. Mahsus ediyor vallahi. Hepten rezil olduk köye be. Tabanca dedik almaz, motor dedik almaz. Bir sıkım kıymatımız kalmadı herkesin yanında. Tüh!

Atları kırbaçladı. Karşıdan gelen sap arabalarının yanından geçti. Kızgın güneş ortalığı yakıyordu. Ârif'in sarışın, kocaman yüzü sıkıntıdan kıpkırmızı olmuştu. Yol üremiyordu bir türlü. Atlar boşuna çabalıyor gibiydiler.

Burnunun üstündeki soyukları kaşıdı. Sızlıyordu orası. Kurumuş dudaklarını yalıyarak ıslatmaya çalıştı. Yüzünün derisi soyulmuş gibiydi. Bomboş kırlara doğru bakındı. Daha şimdiden susamıştı. Oysa bu taraflarda damla su bulunmazdı.

Boynundaki mendili çözüp yüzünü, alnını sildi. Yelpaze gibi sallayarak serinlemeye çalıştı. Boş arabanın üstünde yan değiştirdi.

Bir saat kadar sonra Yüksekkaş'a yaklaşmıştı. Yol, ekini biçilmiş, yığınlar yapılmış geniş tarlaların kıyılarından geçiyordu. Uzaklarda adamlar arabalar çalışıp, kaynaşıp duruyorlardı. Yerle göğün arası göz kamaştırıcı, usandırıcı bir aydınlıktı. Koca boşluğun altına bozkır boyunca tarlalar serilmişti. Ufuklara kadar her taraf tarlaydı. Tek bir ağaç görünmezdi buralarda. Hiçbir hayat eşliliği yoktu.

Ârif kendi tarlalarına geldi. Arabayı yığına yaklaştırdı. Dirgenle kuru sap yığınlarını arabanın çardağına bir sıra yükledi. Sonra üstüne çıkıp düzeltti, çok alsın diye çiğnedi. İnip tekrar yükledi.

Kan-ter içinde kalmıştı. Mendiliyle yüzünü, boynunu sildi. Her bir tarafı yanıyordu. Bu sıcakta güneşin altında zor şeydi çalışmak. Kızıyor, hırslanıyor, ama neye hırslandığını bilemiyordu. Bazan tepinen, sineklenen atlara bağırıp çağırıyordu. Delikanlı yüzü sıcaktan kavrulmuş gibiydi.

Uzun bir urganla sapları arabaya birkaç yerinden bağladı. İki yandan dökülebilecek olanları dirgenle tarıyarak aldı. Sonra arabanın üstüne tırmanıp dirgeni, kırbacı saplara soktu. Arabanın ön tarafına oturup:

– Dâââh!... diye dizginlere asıldı. Arkada önde başka arabalar vardı. Üremez, boşalmaz yolculuk yeniden başlamıştı. Ârif geriye yaslandı. Kasketinin siperliğini gözlerinin önüne indirdi. Uyuklamaya başladı. Araba üstündeki sapları titrete titrete yürüyordu. Öğle üstlerinin kızgın sıcağı çökmüştü ovaya. İnsana nefes aldırmıyordu. Bu saatlerde bozkır canlıları nefessizlikten ağızlarını açarlardı. Bir gölgeye hasret, serinlik rüyası içinde her şey bitkin düşerdi. Zordu bu saatlerde yolculuk. Ârif kızgın urbasının yaktığı omuzlarını saplara gömdü. Boynuna batıyordu saplar. Doğruldu, aydınlıktan yarı yumulmuş gözleriyle köye doğru baktı. Dünyanın öbür ucundaymış gibi uzaktı köy.

– Aaah, ah! diye bağırdı kendi kendine.

Atlar korkarak biraz kımıldandılar. Sonra kulaklarını yeniden sarkıttılar.

II

Ârif sap arabasını boşaltınca ortadan kayboluverdi. O anda harmanda kimse yoktu. Nereye gittiğini gören olmamıştı. Atlar boş arabanın önünde düşünüp, uyuklayıp duruyorlardı. Babası evin kapısından harmana doğru baktı. Boş araba hâlâ orada bekliyordu. Üçüncü sefere çıkmamıştı Ârif.

– Allah Allah, diye söylendi İzzet Ağa. Bu oğlan nereye kayboldu be! diye bağırdı.

– Bilmem, dedi içerdeki kadın. Ayakyoluna gitmiştir belki.

– Bu nasıl ayakyolu böyle?

Evden çıkıp, harmana doğru yürüdü. Komşu harmandakilere Ârif'i sordu. "Görmedik" dediler. İzzet Ağa düşündü kaldı.

Ârif arabayı boşaltınca sıvışıp ırmak kıyısına gitmişti. Köyün sulu tarlaları, bostanları hep bu taraftaydı. Ağaçlık, yeşillikti buralar. Harman zamanı işler sıkışık olduğundan, bostanlar tenha olurdu. Bostan bekleyen bir iki çocuktan başka kimse görünmüyordu. Ârif geldi, ahlat ağacının gölgesine uzandı. Hasta gibiydi. Sıcaktan bunalmış, başı dönmüştü. Islak toprağın üstünde uyudu kaldı.

Babası o gün harmanda akşama kadar kızdı, söylendi. Araması için Ümmü'yü yolladı. Köyün içini aradı kız, caminin gölgesine, okulun bahçesine filân baktı, bulamadı. Nereye "defolup" gittiğini bilemediler. Bir delikanlının bu iş güç zamanı bostanlara gidip uyku çektiğini kim düşünebilirdi?

– Deyyus oğlu deyyus! Diye bağırdı babası. Eşşek oğlu eşşek! Onun derdini biliyorum ben. Onun derdi traktör! Ben bu malı traktörle mi kazandım, hay deyyus oğlu deyyus!..

– Ne o Muhtar İzzeeet? Diye sordu komşu harmanlardan birisi. Gene mi motor kavgası be!

İzzet Ağa o tarafa doğru baktı. Kafasını iki tarafa salladı. Cevap vermedi.

– Ula, sen de al da kurtul şu mereti, dedi adam. Bu oğlan sana nasıl olsa aldıracak bunu...

İzzet Ağa komşuya hırsla baktı. Kötü bir şey söyleyecekti, kendisini tuttu.

Eli ekmek tutalı böyle hainleşmişti bu oğlan. Böyle yapıyordu işte. Adamı bus bus bunaltıyordu.

İzzet Ağa "ne yapmalı?" diye düşündü. Yüzü sararmıştı hırstan. Sigara yaktı.

Ne zamandır "traktör" deyip tutturmuştu. Nasıl alınırdı şimdi traktör? Bir sürü borca gireceksin, harca gireceksin. Belki davar satacaksın. Başına iş açacaktı bu oğlan. Ne görürse onu heves ediyordu.

– Allahım sen yol göster, dedi. "Cık cık cık" etti.

Bunca zamandır çiftçiydi. İki yüz elli dönüme yakın tarlası vardı. Bir çift at, bir çift

öküz koşuyordu. Daha ne istiyordu bu oğlan? Köyde varlıklı, hatırlı bir evdiler. Traktörde mi gelmişlerdi bu hale? Tekrar sinirlenmişti:

– Ben nasıl çalıştımsa sen de öyle çalış a deyyusun oğlu... diye söylendi.

Önünde öküzler ağır ağır yürüyorlardı. Döğen, altındaki kuru sapları hışırdatıp duruyordu. Güneş eğilmişti iyice.

Atlar önlerindeki arpa samanından yemiyorlardı. İkisi de gözlerini yummuş, kulaklarını indirmiştiler. Sabah beri susuz kaldıklarını hatırladı adam. Döğeni durdurarak ayağa kalktı.

(Sarı Traktör, 1958)

ÇETİN ALTAN
(1927)

İstanbul doğumlu (22 Haziran), babası hukukçu olan Çetin Altan, ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi'nde; yükseköğrenimini AÜ Hukuk Fakültesi'nde yaptı. Avukatlık stajını bitirmesine karşın, öğrenciliğinde başladığı gazetecilik uğraşını sürdürmeyi yeğledi. Değişik gazetelerde çalıştı (1951- 1965). Bir dönem İşçi Partisi'nden milletvekili seçilerek (1965-69) TBMM'ne girdi. Sonra yeniden gazeteciliğe döndü; 12 Eylül 1980 döneminde yazılarından dolayı yargılandı, hüküm giydi; sağlık nedeniyle bağışlandı. Akşam, Güneş, Sabah, Milliyet... gazetelerinde köşe yazarlığını sürdürdü.

Gazeteciliğinin, gazete köşe yazarlığının eriştirdiği kimi yazınsal nitelikli fıkra, anı, deneme vb. türlerdeki yazıları yanı sıra, roman, öykü ve oyunlar da yayımlayan Çetin Altan; yapıtlarının tümünde, güncellikle birlikte, toplumsal, bireysel, ekinsel, ekonomik, siyasal olay ya da sorunları kurgulayıp irdelemiş; bunları, çoğunlukla belirli kişiler ve tipler aracılığıyla sergilemiştir. Onun romanlarında, gözlemleri ve düşlemgücü ölçüsünde, eleştirileri ve yorumları da öne çıkmaktadır:

Romanlar: **Büyük Gözaltı** (1972), **Bir Avuç Gökyüzü** (1974), **Viski** (1975), **Küçük Bahçe** (1978)...

Öyküler: **Rıza Beyin Polisiye Öyküleri** (1985)...

ÖDÜL: 1973 Orhan Kemal Roman Armağanı *Büyük Gözaltı*
2008 Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü

BÜYÜK GÖZALTI

Büyük Gözaltı, anlatıcısı olan başkişinin (birinci tekil kişi) tutukluluk durumuyla eşzamanlı anlattığı, iç içe gelişen anılarının romanıdır. Bu iki anaçizgiden birincisinde, imgesel-simgesel (fantastik ya da alegorik) öyküleme yoluyla geliştirilen tutukluluk süreci; ikincisinde, tutukluluk sırasında çağrışımlarla ve geriye dönüşlerle geliştirilen, çocukluktan gençlik çağına uzanan anılar yer almaktadır.

Anlatıcı, ilk cinayetinden kırk buçuk yıl sonra tutuklu odasına tıkılmıştır. Şimdi kırk dört yaşındadır. İşkence odasının penceresinden gördüğü denizde, leğende yüzdürülen küçük vapurlara benzer gemiler gidip gelir... Kimi öldürmüştür? Bilemez, beklemededir. Neden tutuklu, neyi, niçin sorgulayacaklar?...

Yaşadığı iki aile çevresi bulunmaktadır: Bunlardan birincisi, gece entari giyen baba, sevgi ve sevecenlik göstermekten yoksun anne, namaz kılıp Kur'an okuyan babaanne ve evlâtlıklar... Önceleri petrol lâmbasının yakıldığı, sonra elektrik alınan; yemeğin yerde, sinide yenildiği; çocuğa yeterince ilgi gösterilmeyen, dahası hırpalanan bir yuva...İkincisi, annenin babası olan Paşanın egemenliğinde; Ciciannenin, bahçıvanın, evlâtlıkların bulunduğu köşk ve çiftlik...

Ailelerin, büyüklerin görgü ve alışkanlıklarına aykırı, uygunsuz her davranış ya da olaya gösterilen tepkiler; dahası kesilen cezalar...Gözaltılar... Çocuğun bunlara karşılık, öcüye yedirdikleri... yok saydıkları ya da öldürdükleri...

Tutukevine gelip giden görevliler; nöbetçiler, tomsonlular... Sonu gelmeyen oyalamalar ve bitmek bilmeyen bekleyiş...

Çocukluk yılları, yatılı okul anıları; aile bireyleriyle evlâtlıklar, hizmetçiler ve arkadaşlarla değişik ilişkiler... Bunların sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklar ve yok edişler...

Tutuklandığından bu yana gelen görevlilerden kimisi soruşturma açılacağından, yargılanacağından; kimisi, kovuşturmya gerek kalmadığından, dilekçe yazması gerektiğinden ya da salıverileceğinden söz ederler... Ne ki bir türlü sonu bilinmeyen kaygılı, korkulu bekleyiş sürer.

Anılar arasında kızlara, kadınlara karşı cinsel yönelişlerin sık sık betimlendiği; ancak bu ların tümünde, baskı ve gözaltıların yaşandığı yakınmalarla birlikte anlatılmakta; öldürmelerle, tutuklulukla ilişki kurulmaktadır.

Sonuçta giz çözülür: "İpekböceği, kozası içinde öldürülmüştür..."

....

Ertesi gün öğle yemeğinden sonra sınav başladı. Paşa baba, gözünde gözlükleri beni yanına oturtmuş soruyordu:

– İki kere iki?..

– İki kere iki, iki kere ikiiiii...dört.

– Üç kere iki?

– Üç kere iki, üç kere ikiiii...

Cevap çıkmıyordu...

– Dört kere beş...

– Dört kere beş, dört kere beeeeeş...

Bir top patladı birden kulağımın dibinde:

– Ben sana bunu öğreneceksin demedim mi kerata?...

Ve kolumdan tuttuğu gibi beni yattığım odaya sürükledi:

– Bunu öğreninceye kadar buradan çıkmayacaksın... -dedi.

Kapıyı üstüme kilitledi.

Hâlâ o odadayım belki de. Karşımda ızbandut gibi herifle topal ihtiyar bir garip kerrat sormuyorlar mı bana:

– İki kere iki, dört...

– Hayır beş...

– Hayır üç...

– İki kere iki...

– İki kere iki evet. Evet bu tabanca ile öldürdümdü bu adamı.

Topal:

– Ya –dedi-, öldürdün tabiî...

Izbandut:

– Demek kabul ediyorsun? –dedi.

– Ediyorum...

– Niye öldürdün peki?

Al işte eşekçesine bir soru. Niye Sadakat öcüyü gösterdi bana? Niye atımla kuburu temizledi anne? Niye nargilesini çok uzun içiyordu baba?

– Kerratı öğrenmemek için –dedim.

Gerçekten de öğrenmedim kerratı. Beni o odaya kilitledi paşa baba. Hâlâ o odadayım. Çıkamadığım o oda. Çıkamadığım bu oda. Çıkamadığım odalar. Hepsi aynı oda..

Elimde defter kalakalmıştım odanın ortasında. İlk iş olarak eğildim, anahtar deliğinden dışarı baktım. Anahtar kapının üstündeydi. Dili yana dönük olduğu için kapının karşısındaki odanın kapısıyla yanındaki koltuğun bir parçasını görüyordum. Sonra pencereye gittim. Kilitlendiğim oda köşkün ön cephesindeydi. Pencereden ta uzakta deniz görünüyordu. Minicik bir vapur gidiyordu uzakta. Bahçede Yusuf ağa çapa yapıyordu. Odadaki pirinç topuzlu demir karyolanın somyasıyla, somyanın üstündeki iki şilte boyuma göre yüksekti. Pabuçlarımı çıkarmadan yatağa tırmandım. Yorganın üstüne sırt üstü uzandım.

Birden anneyi, beş numaralı lambayı, buruşuk yüzlü, ince dudaklı, hiç gülmeyen babaanneyi, gecelik entarili babayı özlemiştim.

Sonra üst kattaki oturağım geldi aklıma, sonra Fatma.

Cicanne burada artık oturağa yaptırtmıyordu. Büyükler gibi helâya girip pantolonumu indiriyor, çömeliyordum. Yalnız kapıyı sürgületmiyordu cicianne. İçerdeyken kontrola geliyor, nasıl taharetleneceğimi tekrar tekrar anlatıyordu. Sağ elimle ibriği alıp, sol elimin avucuna dökecektim.

Fatma şimdi yanımda olsaydı. Fatma bir anda Fehime oldu. Fehime ne yapmıştı

akşam öyle. Karanlık sandık odasında üst üste duran dürülü yataklara dayanmış, bana kutusunu göstermişti.

Hiçbir şey görememiştim. Beyaz bir düzlük iniyordu bacaklarının arasına doğru. Çişini acaba nasıl yapıyordu Fehime?

Defterin arka kapağındaki kerrat cetveline bir göz attım. Kutular içinde sıra sıra rakamlar duruyordu.

Bir kere bir, bir. Bir kere iki, iki. Bir kere üç. üç...

Elim defterle birlikte yanıma düştü.

Küçüktüm, bir odada kilitliydim, bir yatakta yatıyordum. Elimde kerrat cetveli duruyordu. Sonra uzaktan giden küçük vapura bindim. Baba kır kahvesinde nargile içiyordu. Kahvenin bahçesinde ufak bir kayısı ağacı vardı. Üç beş kayısı duruyordu üstünde. Kayısıları ağaçtan koparmak istemiştim. Bir tane de koparmıştım. Bir tane daha koparmak istiyordum. Baba:

– Gel bakayım buraya, otur şurda yanımda-demişti.

Kahveci:

– Ziyanı yok beyim, yesin çocuk –diyordu.

Baba kulağıma eğilmiş:

– Ben sana kayısı alırım –diyordu.

Kahvecinin üç beş kayısısını korumaya çalışıyordu. Bilmiyordu ağaçtan koparılan kayısıyla kendisinin alacağı kayısının aynı kayısı olmadığını...

Baba da aptaldı, anne de, cicanne de, paşa baba da...

– Hepsi de öldün –dedim.

Hıncımdan söylüyorum bunu, beni sevmedikleri için. Ama aslında ben onları seviyordum. Kimbilir belki onlar da beni seviyorlardı. Ne çare ki ne onlar bana bu sevgiyi gösterebileceklerdi, ne de ben onlara...

Ve sonra benim dediğim olacaktı, teker teker öleceklerdi.

*

Gözlerimi açtım, tahta tavan çizgi çizgiydi. Defter hâlâ elimde duruyordu. Paşa baba kapıyı açıp kerratı sorarsa ne diyecektim? Çıplak kafasıyla mavi gözlerini devirecekti üstüme... Sonra tokatları patlatacaktı suratıma... Bir kez Yusuf ağaya patlatmıştı tokatları... Bir kez de Fehime'ye...

İndim yataktan. Kruvaze ceketimle, yeleğim, uzun pantolonum, askıda asılıydı duvarda. Gömleğim, kravatım, yeni ayakkabılarım da karşıdaki aynalı dolabın içindeydi.

Yatağın ayak ucundaki iskemleyi çektim duvarın dibine, elbiseyi indirdim duvardan. Aynalı dolabı açıp gömleğimle kravatımı, ayakkabılarımı çıkardım. Bir güzel giyindim. Yalnız kravatı bağlayamamıştım. Düğüm yaptım onu da... Pencerenin dibindeki mindere oturup ayak ayak üstüne attım. Dayağa karşı korunmak için, bilinçaltında büyüme özlemi belirmiş olmalıydı herhalde...

Yine akşam oluyordu. Dışarda ses sada yoktu. Güneşin kırmızı ışıkları yansıyordu dolabın aynasına...

Öyle elimde defterle oturuyordum. Kapı açılmıyordu. Canım sıkılıyordu. Uzanıp pencereden dışarı bakıyordum. Yusuf ağa çiçekleri sulamaya başlamıştı.

Yine küçük bir vapur gidiyordu uzakta. Batan güneşin ışıkları altında.

İşkence odasında da akşam oluyordu.

Siyah saçlı, siyah gözlü, kalın kaşlı, iri bıyıklı ızbandut gibi adam yatağa oturdu. Topal ihtiyara da masanın arkasındaki iskemleyi işaret etti::

– Otur sen de...

Sonra bana döndü:

– Anlat –dedi-, nasıl öldürdüğünü.

Ayağa kalkmıştım, elimde duruyordu paslı tabanca. Ve işkence odasının penceresinden de akşamın kırmızı ılık ışığında küçücük vapurlar görünüyordu.

....

(Büyük Gözaltı, 1972)

ŞEMSETTİN ÜNLÜ
(1928)

Elazığ, Harput doğumlu, öğrenim görmüş bir aileden olan Şemsettin Ünlü, ilk ve ortaokulu Elazığ'da okudu. Konya'da Kuleli Askeri Lisesi'ni (1946), Ankara'da Kara Harp Okulu'nu (1948) bitirdikten sonra Türk Silahlı Kuvvetlerinde değişik görevlerde bulundu. Kore Türk Tuğayı'nda savaşa katıldı (1953-54). Sınavla ve izinli olarak girdiği ODTÜ İdarî Bilimler Fakültesi'nin Ekonomi-İstatistik Bölümü'nü bitirdi (1961-65). Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndaki görevinden emekliye ayrıldı; kamu kuruluşlarında: TÜBİTAK (1970-72), GİMA, OYAK, TOE... üst düzey görevlisi olarak çalıştı.Genç yaşta başladığı dil ve edebiyatla ilgili etkinliklerini sürdürüyor...

Ortaöğrenim öğrencisiyken yazmaya şiirle başlayan Şemsettin Ünlü, ileri yaşlarında düzyazıyı öne çıkardı; roman, masal, deneme türlerinde yapıtlar yayımladı. "*Arık, yalın Türkçe'si; açık, akıcı, betimleyici biçemiyle anlatılarına özgün ve yetkin nitelikler kazandırdığı*" romanlarında; 19. yüzyılın son dönemindeki Doğu Anadolu'nun toplumsal yapısı ve savaşımları ile Kurtuluş Savaşı'nın oluşumu konularını işledi.

Romanlar: **Yukarışehir** (1986), **Toprak Kurşun Geçirmez** (1989), **Yüz Uzun Yıl** (1993), **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** (2003)...

ÖDÜL: 1987 Orhan Kemal Roman Armağanı *Yukarışehir*
1989 Madaralı Roman Ö. *Toprak Kurşun Geçirmez*

YUKARIŞEHİR

Yukarışehir'deki olaylar, eski bir Anadolu kenti olan ve daha tam anlamıyla yıkıntıya dönüşmemiş bulunan Yukarışehir'de (Harput'ta), 19.Yüzyılın son çeyreğinde geçer:

Rus Savaşında ölen inşaat ustası Ferhat'ın oğlu Yusuf, her yönüyle güvenilir bir gençtir. Ailenin geçimini sağlamak çabasıyla önce demirci, sonra dabak çırağı olur. Gözlerini açtıklarından bu yana ailece çok iyi geçindikleri Bağ komşusu Bezirciyanların kızı Hermin'le aralarında sevgi oluşmaya başlar. Ustası Masat Ağa, Yusuf'un kısa sürede iyi bir dabak olmasını sağlar. Bezirciyanlar, gün geçtikçe varlıklarını gittikçe çoğaltırlar. Gençler evlenme aşamasındadırlar. Hermin'in annesi Meryem hoşgörse de babası Bogos, kardeşleri Kamer'le Artin buna karşı çıkar; onu, kuyumcu Nubar'ın oğlu Nişan'a vermek isterler. Kamer'le Artin, bir gece baskınla Yusuf'u döverler...

Müftügillerin yakını, Seydili ağası Zilfo Bey, tabakhanede gördüğü ve beğendiği bir ceylan derisini satınalmak ister. Derinin ustası Yusuf'tur. Onu Zilfo Bey'e armağan eder. Zilfo Bey de buna karşılık, dere tepe aşarak Hermin'i kaçıran Yusuf'a yardımını esirgemez; konağında koruyarak konuk eder. Bogos, evlendirme sözü verir, Hermin'i geri alır; kilit altında saklar... Artık her türlü ilişki bozulmuş, düşmanlık başlamıştır...

Bezirciyan, Amerikalı misyoner Wheller ve Barnum'la kurduğu ilişkiyi artırır. Yusuf'un ardına adam takar.

Umudunu yitiren Yusuf, bir ramazan günü Zilfo Beye gitmek için yola çıkar; üç kişinin kendisini kolladıklarını sezer; ilk yakaladığını, önceden hazırladığı saldırmasıyla yaralar; birini yere yıkar; üçüncüyü sırtında yaralı taşıtarak ırmağın karşı kıyısına gönderir. Yere yıkılan, kendilerini Kamer'in kiraladığını söyler. Yeniden yola koyulur.

Bir gece misyonerler evlerine giderken arabaları baskına uğrar, arabacı ölür, baskın yapanlar kaçarlar. Hermin'in arabada bulunduğu, baskında Yusuf'un parmağı olduğu söylentisi çıkarılır.

Kentte kimi düzenlemeler yapan, misyonerlerle iyi ilişkiler içinde bulunan Vali Salih Sıtkı Paşa, olayın araştırılmasını, Yusuf'un yakalanmasını buyurur. Zaptiye araştırır. Haktan, doğrudan yana olan Ziver Çavuş, yolda yaralı olarak rastladığı Süleyman'la konuşmuş; Yusuf'un bu olaydan iki gün önce yola çıktığını anlamıştır. Bogos, misyonerlerin yanında olan Kamer'den Yusuf'un ardına üç kişiyi taktığını öğrenir, kızar. Birbirlerine akıl verirler. Kamer ortadan kaybolur.

Ramazan Bayramı sabahı, kilise önünde, elli elli beş Ermeni genç toplanır. Camiden çıkanlara tepki gösterirler. Olay yatıştırılır.

Yusuf, Seydili'ye gittiğinde, bayram namazından çıkarken Zilfo Bey'in vurulduğunu ve öldüğünü öğrenir. Katiller yakalanıp bahçedeki ceviz ağacında asılırlar. Katırıyla acı içinde oradan ayrılan Yusuf, bir kaya oyuğuna gizlenir; Ziver Çavuş onu görür, gerçekleri öğrenir.

....

Kış ortalarında bir gece, Kargılıgilin Nazım'ın düğününde, düğün evini alt kat odasında kendi aralarında eğlenen delikanlılar, elden ele dolaştırıp içtikleri rakının sarhoşluğuna vurup bağırdılar:

"Haydi bağrıyanıklara... Haydi güzellerden güzel sevenlere... Haydi Yusuf kardaşımıza!" diye el çırptılar, bir ağızdan türkü çağırdılar:

"Güzelim seker gelir
Suyunu döker gelir
Kız, oğlanı severse
Başını diker gelir."

El vurdular, yinelediler:

"Başını diker gelir."

Yusuf ilkin anlamadı. Türküyü de kendi üstüne almadı.

Dane Şerif derler, kabadayılığa özenen, kavgacı, yırtık gençlerden biri, odanın alt başından sesini kalınlaştırarak bağırdı:

"Ne durdun Dabak Yusuf? Şaştın mı yavrum? Güzele bu türkü!... Bezirciyan'ın kızına aslanım!" Parmaklarını bitiştirdi. "Muuhh!" diye ağzına götürdü.

Yusuf'un kalabalık odanın üst başından sıçrayıp Dane Şerif'in üstüne atılması saniye sürmedi. Başı omuzları öne eğik, bütün gövdesiyle göğsüne vurdu. Şerif'i altına aldı. Odadakiler ayaklandılar, kavgacıları ayırdılar; Yusuf'u kenara, duvar dibine çektiler.

Beklemediği kavgadan yenik çıkan Şerif'in yüzü öfkeden morarmıştı. Elinin tersi ile kanayan dudağını sildi. Eline bulaşan kanı görünce, silkindi, kollarını kurtardı. İri gövdesine, uzun boyuna güvenenlerin savrukluğu ile atıldı; yumruğunu Yusuf'un yüzü ortasına savurdu. Yusuf yana eğildi. Yumruk başlığını sıyırdı aldı.

Kalabalık araya doluştu. Koluna girenler Yusuf'u dışarıya götürürken:

"Unutma, unutma sen bunu. Yaz bir kenara!" diye bağırdı Dane Şerif.

Delikanlılar, içki içtiklerinin, sarhoşluk ettiklerinin duyulması korkusu ile, uzun süre, düğün gecesi kavga çıktığını sakladılar, kimseye söylemediler.

Kavga çıktığı söylenmedi, saklandı ama, Dabak Yusuf ile Bezirciyan'ın kızının birbirlerini sevdikleri söylendi; ağızdan ağza dört bir yana yayıldı.

....

O günlerde bir ikindi vakti, Yusuf, tabakhanede, ortadaki ıslatma havuzlarının başında, suya yatırılmış derileri çıkartmaktaydı. Oyma taş havuzların içi yosun tutmuş, kararmıştı. Su içinde günlerce yatırılan ağır manda derilerinin ele gelir bir yerinden yakalanıp çekilmesi, hem bilek gücü, hem de alışkanlık isteyen bir işti.

Halsiz Ömer Usta, yürüdü yanına geldi Yusuf'un. Kırkının üstünde, kanlı canlı, irice bir adamdı. Saza, söze, rakıya düşkünlüğü kadar, deri tabaklamaktaki ustalığı da ünlüydü. Akşam yaklaştı, gün dönmeye yüz tuttu mu, oflayıp puflamaya başlardı:

"Şunlara bak şunlara... Dabak mı bunlar? Sümsükler siz de! Yüzünüze gözünüze bulaştırdınız her işi. At izi it izine karışmış. Mıymıntılar!" diye, önüne gelene çıkışmadan edemezdi.

Kalfa Kâmil ambardaydı. Çıraklardan ikisi de, kalfanın yokluğundan yararlanmış sigara içmeye savuşmuşlardı.

Ömer Usta:

"Eline aldığın yeri sıkı tut! Kenarı ortasını bul, aha bele!..." dedi Yusuf'a. Derilerden birini yakaladı, çevirdi, çekti aldı. Deri önlüğünün üstüne sadece birkaç damla su sıçradı.

"Şimdi.." dik dik gözlerinin içine baktı Yusuf'un, "kimin ne yaptığını bileceksin dabaklıkta. Burada, otuz şu kadar kişi var. Bir bir bak hele; kimin işi nedir, nasıl tutar işini? Kulak ver dediğime he mi?

Yusuf başını salladı. Ellerini önlüğüne sildi.

Sadık'la Necip, gözleri Ömer Usta'da, yan yan, çekinerek, kapıdan girdiler.

"Ulan itler... Ulan mıymıntılar... Şunlara bak! İşinizin başına hadi!" diye söylendi Ömer Usta. Arkasını döndü, yürüdü.

Ömer Usta, Yusuf'un sessiz, dikkatli, dayanıklı işçiliği yanı sıra, öğrenme açlığını da fark etmede gecikmemişti. Delikanlının çekik kara gözlerinin kararlılığını, ne düşündüğünü hiç belli etmeyen ince esmer yüzünü, çevik hareketlerini; gizlemeye çalıştığı bir beğeniyle izlemişti. Sonunda, öz oğluna iş öğreten bir baba içtenliğiyle, sıra sıra tabakhanenin bütün bölümlerinde iş verdi Yusuf'a. Deriyi ıslatıp kıvamında tutmayı, kazıyıp temizlemeyi, kireçleyip kuyulamayı, tanenleyip beslemeyi öğretti. Yusuf işi kavradı. Giderek, gözünün görmesi, elinin dokunmasıyla, besili hayvanın derisini aç kalmış olanın derisinden, sağlamınkini sayrılı olanından ayırdı. Sırada, zamanda, ölçüde iyisi nedir; gözledi, tarttı, denedi.

Sonraki yıllar, tilki postu, ceylan derisi getirdiler. Yusuf bu tüylü ince derilere ayrı işlemler yaptı. Renk renk, parıl parıl boyadı; şala ipeğe dönüştürdü, verdi. Gün başından gün sonuna kadar, durduğunu duraksadığını, en ağır işin altında bile "Of, yoruldum!" dediğini duyan olmadı. Zenaatte, sevmekte, sevilmekte, daha çok da, yaşamın kahırlı yükünü çekmekte ustalaştığı beş uzun yıl, ağır ağır, geçti gitti.

....

1876 yılı Ramazanında, Yukarışehir Tabakhanesi'nde işler her yıl olduğundan daha çoktu. Erzincan'daki Askerî Kundura Fabrikası'ndan verilen deri, kösele siparişlerini yetiştirmek için sabah erken saatlerden akşama kadar oradan oraya koşturdu durdu çıraklar, kalfalar, ustalar.

Ramazan gelmeden çok önce ambardaki ham deriler işlendi, bitti. İlâçlama kuyularından ikisi boş kaldı. Yukarışehir'deki mezbahalara adam koydu Masat Ağa; günlük kesimlerden çıkan derilerin gecikmeden tabakaneye gönderilmesini sağladı. Uzak yakın demedi; köylere, kasabalara toplayıcılar saldı; kokmuş, kurumuş, işe yarayacak, yaramayıp atılacak bir yığın deri toplattı. Katırlara yükletti, tabakaneye taşıttı.

Ustalar işin başında durdu; bir bir yokladılar, ayırdılar gelen derileri; çıraklar taşıdılar, üst üste ıslatma yalaklarının soğuk suyu içine yatırdılar.

Suyun birinden ötekine akıp geçtiği derin yalaklarda beklettiler derileri; yumuşayıp şiştiklerinde; aldılar silkelediler, temizlediler, tokmakladılar; önce durulama havuzlarına, arkasından derin kuyularda ilâca yatırdılar.

Günler boyu sürüp giden işin bir ucundan öbür ucuna, titiz, dikkatli, telâşsız çalıştı durdu Yusuf.

Tabakanede çalışan otuz iki kişinin, otuz ikisi de, çalışkan, dayanıklı, işinde gücünde insanlardı. Masat Ağa, Kevork Usta, Halsizin Ömer Usta, debbağlığa ömürlerini vermiş, kırk yaşlarını çoktan geride bırakmışlardı. Çıraklığından sonraki yıllarda, Yusuf'un işe sarılışını, serinkanlı, titiz, dikkatli çalışmasını, hiç abartmadan, dikkatle izlemişler, genç yaşında ustalığa geçirip aralarına almışlardı.

Şehmuz Kâhya'nın ölümünden bu yana Tabakane, Evkaf İdaresi'nden Masat adına kiralanırdı. Masat Ağa, Halsizin Ömer Usta, Kevork Ağa, sonraları, gençlerden Şüşnazlı Kâmil ile Yusuf, el birliği ile çekip çevirdilerdi işi. İşlenmiş derilerin satışından elde edilen gelirden masraflar düşülür, kalan para, töresi uyarınca, çıraklar, kalfalar, ustalar arasında pay edilirdi. Arada, işin yoğun olduğu sıralar, geçici olarak çalıştırılanların ücretlerini Masat Ağa sandıktan öder, deftere gider yazardı.

Sabah bismillah, uzun deri önlüğünü boynuna geçirdiğinde, dünü dünyayı unuturdu Yusuf. Yalaklardan havuzlara, havuzlardan kanallara akıp giden soğuk, acı suya, tokmak gürültülerine, şıpırtılı ayak seslerine, "haydi!", "hop!", "şimdi!", "tut!", "çek!" haykırışlarının kemerli, basık, uzun işliklerde çınlayarak yankılanmasına; boyahanenin isli, kara, karışık görünümüne; işlenmiş derilerin yumuşak, parlak görkemine kaptırır giderdi kendini. Sevdiği, güvendiği, neyin ne olduğunu en küçük ayrıntısına kadar bildiği, sevimli küçük bir dünya...

Şehrin orta yerindeki Çarşı Meydanı; meydana açılan ara sokakları, sokakların iki yanma sıralı dükkânları, günün her saatindeki gürültülü kalabalığı ile Yukarışehir'in devinen yüreği, düşünen beyni, konuşan ağzı, üreten eli, duyarlığının odağıydı.

Girişte, Ağa Camisi'nin avlusundan başlayıp kuzeye uzayan sokaklarda; demirciler, bakırcılar, kalaycılar, nalbantlar işlik tutmuşlardı; yan yana, sıra sıra, çok eski zamanlardan beri.

Gün ışığından akşam karanlığına kadar; ustası, kalfası, çırağı ile bu işliklerde çekiç vuran, ateş yakan, körük basan; demire, bakıra, pirince biçim verenleri Yukarışehirliler, adları, sanları, öfkeleri, uysallıkları, becerileri ile yakından tanır; kararmış kalın köseleden önlüklerine, demir pası, kömür tozu bulaşmış ellerine, yüzlerine saygılı bir güvenle bakarlardı.

Demirciler Çarşısı, bütün gün aralıksız, arkası kesilmeden; ocakta tavlanmış kızgın demirin örs üstünde dövülürken çıkardığı "çak çaka çak çaka çak" sesleri ile dolar taşardı. Birinden öbürüne işliklerde; uzun maşaların ucunda ocaktan alınmış demir kitlelerinin, kıvılcımlar çıkartılarak dövüldüğü, çevrilip ateşe tutulduğu, yeniden dövüldüğü görülürdü. Bakırcılar Çarşısı'nm işliklerinde sayısız çekicin bakır levhalar üstündeki tınlamaları daha sık, daha boğuktu.

Demirciler Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı; bir ucu meydana açılan; bir üçüncü, bir dördüncü, bir beşinci sokak; terziler, yemeniciler, saraçlar; dükkânlarının önü, içi, arkadaki

yarı karanlık bölmeleri deri, kösele, şal, sırma, heybe, üzengi, eyer, semer, kolan, kayış, urgan, halı, kilim, ipek dolu olanlar... Arada kahvehaneler, berberler, fırınlar, aşevleri.

Meydanı dolduran kentli, köylü kalabalığının meraklı, şaşkın bakışları arasında, oradan oraya dolaşan Amerikalı misyonerler de, kolu başı açık genç kız da rahattılar. Önce Dokumacılar Sokağı'na girdiler; ipek şallara, sırmalı çarşaflara baktılar; özenle seçtiler, çekişe çekişe pazarlık ettiler. Peşlerine takılan meraklılardan, girdikleri her dükkânın önünde toplaşıp bakanlardan hoşnut gibiydiler.

Dokumacılar Sokağı'ndan çıktılar, kuyumculara geldiler. Birbirine bitişik altı kuyumcu dükkânının önünden geçtiler. Kuyumcu Nubar'ın dükkânına girdiler.

Uzun süre Nubar'ın dükkânında oturdular. Amerika'dan, Nubar'ın Amerika'daki oğlundan söz açtılar.

"İyidir, hoştur, kendisi rahattır oğlumuzun ya hasretliği olmasa..." diye yakındı Nubar. "Yol yakın olsa gider görürüm, anasını da götürürüm."

"Bir şey buralarda yanlış... Çok yanlış, Nubar Efendi," dedi Wheller. "Sizin oğlan büyümüş, koca adam olmuştur. Uzaktadır; doğru, Bırakacaksın yaşasın Amerika'da. Siz burada, baba, oğul, torun, akrabalar çok iyi... çok iyi... ama yanlış!"

"Neden yanlış?"

"Şundan! Yakınlarınız var sizin burada. Burada var, İstanbul'da var, Halep'te var. Amerika'da yok. Amerika'da da olsun. O zaman daha güçlü olur sizin cemaatiniz!"

Nubar, Amerikalı misyonerin yarım yamalak Türkçesi ile dura duraksaya yaptığı bu açıklamadan pek bir şey anlamadı, bön bön yüzüne baktı adamın.

Wheller de uzatmadı, Barnum'a döndü:

"To us this life is a race course; we contend here, we are crowned elsewhere," dedi, gülümsedi. "Yani Türkçesi efendim; Allah'ın bize verdiği bu hayat, üstünde yarıştığımız bir yol gibidir; burada yarışırız, bir başka yerde kazanırız, der Aziz Jerome."

Misyonerler epey uzun süre oturdular Nubar'ın dükkânında, İsa'dan, azizlerden, birlikten, beraberlikten, inananların kutsal dayanışmasından söz ettiler. Kalabalığın azaldığı, camilere, hanlara, evlere dağıldığı öğle vakti, Sarahatun Camisi'nin arkasından dolaştılar, Bezirciyan'ın evine doğru yürüdüler.

Yukarışehir'in esen yelden hile sezen yorumcuları, Amerikalı misyonerlerle Bogos Bezirciyan'ın, arife günü, alışverişe çıkan o kadar Müslüman arasında dolaşarak yaptıkları bu şapkalı, fistanlı, açık saçık gösterinin ne demeye geldiğini çok konuştular aralarında.

Namaza giderken Vakıf Hanı'nın önünde misyonerlerle, Margerith'i gören Hüsamettin Hoca:

"Müslüman'a hakarettir, küfürdür bu bilesiz!" diye söylendi yanındakilere. "Bilmezden gelir ya, bile bile yaparlar ne yaparlarsa. Yazın bir kenara, görün arkasından neler çıkacak!"

....

Zilfo Beyi, bayram namazından çıkışında, obaya en yakın kasabadaki caminin avlusunda vurdular.

Zilfo Bey, caminin kat kat taş oymalı, ince uzun cümle kapısından yürüyüp avluya inen taş merdivenlere adımını attığında, iki yönlü, önünden arkasından kurşun yedi, merdiven sahanlığına yığıldı kaldı. Sarı, ince derili çizmelerinden biri basamaklara uzandı, öbürü kıvrıldı, altında kaldı.

Bayram namazını Selçuklulardan kalma bu küçük, oymalı bezekli camide kılmak; yöre beyleri, ağaları, seyitleri için töreydi. Kışsa; kara soğuğa, baharsa; yağmura pusa bakılmaz; namaz vaktine yetişmek için; iki saat üç saat ötelerdeki köylerden, obalardan, yaylalardan gece karanlığında yola çıkılırdı.

Kaygulu, korkulu işti camiye bayram namazına gelmek. Yöre beylerinin dostundan çok düşmanı olurdu. Bayram namazlarının birinde ikisinde vuruşma olmasa, üçüncüsünde, aşiretlerden biri ölüsünü, yaralısını kucaklar, yenik, sessiz, obasının yolunu tutardı.

Düşmanı, karşıtı, ölçüsü çok, beyler ağalar, seyitler, korkulu, kuşkulu gelirlerdi namaza. Yine de gelirlerdi. 'Korktu, gelmedi!' dedirtmek, ölümden beterdi çünkü.

Yere yığılıp kaldığını gören adamlarından bir bölüğü başına üşüştü Zilfo Beyin; kaldırıp, kucakladılar. Adamların bir başka bölüğü, eğitilmiş, öğretilmiş gibi hiç durak-samadan kurşunlayanların arkasından seğirttiler. Cami avlusundan çıkmalarına zaman bırakmadılar, atılıp aldılar silâhlarını; koltuklarından sıkılayıp sürüklediler. Atların ardı sıra ipe sardılar, sürdüler obaya doğru.

Zilfo Beyi, cami avlusunun dışında atların bağlı olduğu duvar dibine getirip atının sırtına koyduklarında, ağzından kan boşandı, yüzü balmumuna döndü, kaykıldı, göçtü dünyasından.

Oğlu Nizam yanıbaşımda, dizinden, kemerinden tutmuştu. Adamlar çektiler, ayırdılar babasından, atına bindirdiler. Kendi atının üstüne uzattıkları Zilfo Beyi aralarına aldılar, obanın yolunu tuttular.

Sabah aydınlığında tepelerin yamaçları çiğli, meşeler pusluydu.

Kafile obaya giden yolu yarıladığında güneş yükseldi. Doğudan, Çapakçur Dağları'ndan esen serin yel pusu dağıttı. Ağaçların açık yeşile, narçiçeği alına, ayva sarısına dönmüş yaprakları, atlıların yanında, yöresinde, başlarının üstünde savruldu, uçtu. Korkulukların kıyısında, otların arasında, atların ayak seslerinden, horultularından ürken tavşanlar kulaklarını diktiler, yokuş yukarı, kıvrık bcakları üstünde seğirtip yittiler.

Süslü, sırmalı genç kısrağının üstüne yüzükoyun, yanlamasına uzatılmış Zilfo Beyin ölüsünü konağın kapısına getirdiklerinde, kadınların uğunması, uğultusu, çığlığı bütün avluyu doldurdu. Çocuklar, ürkmüş, elleri ağızlarında, sümükleri, salyaları birbirine karışmış, kaçıştılar, köşe bucağa sığındılar.

Zilfo Beyin anası Nergis Hatun; buruş buruş çizgili yüzü durgun; bulanık, elâ gözleri kısık; indi, kapıda karşıladı oğlunun ölüsünü.

Bayramlıklarını giymişti Nergis Hatun. Çepeçevre altın dizili sırmalı hotozunu iki yanından çiğ yeşil türbanla boğazına bağlamış, vişne rengi cepkeninin altına koyu

mor ipekten sırma işlemeli kaftanını giymişti. Attan alınırken uzandı, başını tuttu, kanlı yüzünü göğsüne bastırdı oğlunun. Adamlar, oracıkta ölüyü kilime sardılar, içeriye, konağa taşıdılar.

Ölü içeriye taşındıktan, kapı önüne yığılmış çığırtkan kadın kalabalığı dağıldıktan sonra, atların arkasına bağlanıp sürüklene sürüklene getirilen katiller, avluya alındılar.

Kirden, tozdan kararmış, yol boyu düşüp kalkmaktan, yırtılmış, kanlanmış ak şalvarları, uzun bol gömlekleri içinde; kuru, yoksul, gençten adamlardı bu ikisi. Dizleri, dirsekleri açılmış, yaraların üstünü koyu kırmızı kan kaplamıştı.

Nergis Hatun öne düştü; uşaklar, arkası sıra iki adamı ittiler, kakaladılar; sürüyüp konağın arka bahçesine geçirdiler.

Yusuf, kapı arkasında, duvar dibine sinmiş kalmıştı. Kalabalığın yası, telâşı, gürültüsü arasında, nasıl davranması, ne etmesi gerektiğini bilemiyordu.

Kalabalığın yan duvarı dolanıp arka bahçeye geçmesinden, Zilfo Beyi vuranların, orada, hemen arka bahçede hesabının görüleceğini anladı; tükrüğü boğazında kurudu, yüzünü ter bastı. Birden iki üç günün yorgunluğu yığıldı omuzlarına. Adımlarını sürükleyerek yürüdü, konuk odasına çıkan merdivenin altına bıraktığı heybesini aldı, ahıra katırı eyerlemeye girdi.

Ahırın arka bahçeye bakan küçük penceresinde durdu, olup bitenleri gözledi.

Nergis Hatun su arkının önünde, ulu ceviz ağacının altında dikildi, kaldı; kalabalık iki yanında çepeçevre yarımay oldu.

Zilfo Beyin adamlarından en yaşlısı, uzun, kır sakallı, iriyarı biri, ağacın alt dallarına bağlayıp uzattı ucu ilmikli ipleri.

Beyi vuranlardan, önce uzun boylusunu, sırtı hafifçe kambur, gözleri şehlâ olanı kucaklayıp ipin altına çektiler. Elleri arkasından yular ipi ile bağlı adam hiç direnmedi, çırpınmadı. Doğru tutmaya çalıştığı tıraşlı kafasından geçirdiler ilmiği, boynunda çekip sıkıladılar, saldılar aşağı. İpin ucunda kasılmaya, dönmeye başladı adam. Ayak uçları yere değdi değecek gibiydi. Yoksulluğun, yalnızlığın, bilgisizliğin ipinde yana eğilmiş, bükülmüştü başı.

Telâşla katırına döndü Yusuf. Eyeri vurdu, kolanı sıktı, heybeyi üstüne attı; yular elinde çekti çıktı ahırdan. Duvarın gölgesinden yürüdü, eşiği geçip bayır aşağı parlayan aydınlığa çıktığında kıstı gözlerini, derin derin soluklandı; eğim aşağı koşar gibi çekti yürüttü katırını.

Sığlı Geçidi'ne döndüğünde gün ikindiyi aşmıştı. İkindi alacasında, Murat Irmağı'nın doğusundan gelen yağmur bulutları, esmer, bulanık yayıldı, örttü güneşi. İlkin birkaç iri damla yüzüne, ellerine düştü Yusuf'un. Suyu karşıya geçip diklemesine yamacı tırmanmaya başladığında yağmur hızlandı, dimdik yağmaya başladı her yandan.

Rastladığı ilk kaya oyuklarından birine sığındı Yusuf. Katırı dibe, daldaya aldı; semeri çözdü, yem torbasını başına bağladı. Kendisi de kuru toprağa uzandı, sırtını kayalara dayadı. Gücü tükenmiş; yüreği, yaslandığı kayaların sivri uçlarında çizik çizik

yırtılmış gibi acımıştı. Zilfo Beyin ölümü silindi çıktı aklından. Kaya oyuğunun önünde, giderek koyulaşan yağmur karanlığında, ceviz ağacına asılı adamın kasılıp dönen gövdesi belirip yitiyordu.

(Yukarışehri, 1986)

İSMET PAŞANIN AĞIR TOPLARI

"İsmet Paşanın Ağır Topları'nda, kitabın araka kapağında da belirtildiği gibi, "Mütareke İzmir'i, Kuva-yı Milliye, Meclis, Sakarya, Başkomutanlık Meydan Muharebesi ve hepsinin üstünde Mustafa Kemal mucizesi..." ile İsmet Paşanın savaş ve komutanlık yeteneği; bunun yanısıra, savaşanlarının ağır topları andıran güçlü istençleri öyküleniyor.

Yunan ordusu kışı Eskişehir – Afyon çizgisindeki mevzilerinde geçirdi... Kütahya'ya. Bilecik'e, Aydın'a, İzmir'e doğru bütün geçitlerin önüne, arkasına tümenler yerleştirdi., siperler kazdı; bunları birbirine bağladı, ağır silahlarla, tel örgülerle pekiştirdi dört bir yanını.

Kasım sonlarında başlayan kar yağışı uzun sürdü. Mart ayı ortalarında Sultan dağları doruklarından kıyıdaki sazlıklara kadar, gözle görülen her yer ak karla örtülüydü.

Portatif karyolasının ucuna uzanan sarı sıcak bahar güneşinin parıltısıyla uyandı Fehim Cezmi bir sabah. Kar, bölük pörçük Sultan dağlarının yukarı yamaçlarına çekilmişti.

Eridi, aktı dağların karları. Aşağıda, gölün çoğalan sularından esintili, çok sesli bir ezgi yayıldı kıyıdaki sazlıklara. Toprak ılındı; tavlalardan öte, gübre yığınlarının yöresi inci çiçekli, yassı, tazecik otlarla bezendi, yemyeşil.

Öğlen saatlerinde bayıltıcı, içe işleyen bir sıcaklıkla parlıyordu güneş gökyüzünde. Toprak buğulanıyor, tül rengi ince bir tütsü yükseliyordu yerden yukarı... Su birikintileri, çamurlu sokaklar, at, ayak, araba izleri, göz yaşartıcı soğukları akşam saatlerinin; kıştan geriye kalan ne varsa hepsi; doğanın görünmeyen gücü, itişiyle değişiyor, yenileniyordu.

Türk Batı Cephesi, kuzeyde Orhangazi – İznik – Vezirhan; merkezde, Eskişehir – Hamidiye – Işıklar; güneyde, Akarçay – Şuhut dolaylarındaydı; altı aydan daha uzun bir süredir, tasarlanan saldırı için gerekli gücü toparlamaya çalışıyordu.

Piyadelere postal, süvarilere kara konçlu ağır çizmeler dağıtıldı o günlerde.

Taburlar, alaylar, taşıma kolları sonu gelmez bir devinim içindeydiler... Karargâhların içi cepheden gelen, cepheye giden atlı, yaya, habercilere kıpır kıpır, arı kovanını andıran ivecen bir görüntü içindeydi. Haber merkezinin, yazıcıları, telsizleri, telgrafları, yirmi dört saat fenerlerin, isli gaz lambalarının ışığında dört bir yana haber salıp haber topluyorlardı.

Söz olur ışık saçar, söz olur kara çalar... "Ordu yerinden kımıldamıyormuş... Taarruz gücü yokmuş!" Bunu diyen milletvekillerine Reis Paşanın Meclis'te nasıl yanıt verdiğini sordu, öğrendi de anca soluklandı Baytar Binbaşı, rahatlamıştı... "Yine de insana güvenelim Feyzi Kardeş... Hamuru böyle bunun," diye söyleniyordu.

İki aya yakın bir süre cephede, erlerin çavuşların, subayların arasında kaldı Gazi; karargâhlardan tümenlere, tümenlerden menzillere, adım adım cepheyi dolaşıyor; uğradığı yerlerde kadın, çocuk yaşlı, köylülerle görüşüp söyleşiyordu.

Ilgın'daki süvari manevralarının son gününde, geçit töreninden dönen Argıthanlı köylülerin; "Mızraklı, bayraklı bir alay atlının Gazi Paşayı aralarına alıp upuzun atılışlarla, tam da öyle upuzun atılışlarla, gölle göğün orta yerinden, doludizgin günbatısına götürdüklerini..." Kendi ağızlarından dinledi Baytar Binbaşı. "Evet doğrusu budur..." dedi.

Baytar Cezmi'nin sonraları Binbaşı Tali'den dinlediği bir başka konuşma Gazi ile Azerbaycan Elçisi İbrahim Abilov arasında geçen konuşmaydı: Argıthanlı köylülerin, gölün üstünden üstünden doludizgin günbatısına giderken gördüklerini söyledikleri Gazi, Akşehir'e doğru, yol üstündeki bir Rum köyünde, kadın, erkek, çpcuk, çevresini sarıverenlerle söyleşmiş uzun uzun. Abilov yanındaymış. Gün kararmaya yüz tuttuğunda ayrılmışlar köyden.

İşgalciler işgal ettikleri toprakları tümüyle boşaltıp çekilmedikçe ne ateşkes ne de barış diyen Mustafa Kemal'in köylülerle söyleşisindeki rahatlıktan, içtenlikten çok etkilenmiş İbrahim Abilov. "Bu insanlar, umduğumdan, beklediğimden daha çok anlıyorlar sizi; anlıyorlar, seviyorlar..." demiş Abilov, Mustafa Kemal Paşaya.

"Çok acı çekildi..." demiş Paşa; "Halkımız, yıllardır çekilen acıların, zorlukların ne için olduğunu artık anlamıştır... Halk, kaderini başkalarının eline bırakmasın; kendi kaderini kendi tayin etsin... Bu Rum'dur, öteki Türk'tür... Şu Müslüman'dır, öteki değildir demiyoruz... Bağımsız olacağız, birlik olacağız... Birlikte bağımsız yaşayacağız. Bizim istediğimiz bu... Bunun için savaşıyoruz. Artık, anlaşılmıştır bunlar," demiş.

İkindi vaktiydi... Kendisinin bir isteği olmamıştı; Gazi Paşa öyle istemiş, Ankara'da, Meclis'te önemli bir göreve atanmıştı Cemal Bey. Cezmi ile Tali, arkadaşlarını uğurlamaya, istasyona gitmişlerdi, dönüyorlardı... Girişi renk renk güllerle dolu bahçeli bir evin parmaklıkları önünden geçtiler. Bahçe bakımsızdı... Ötede, güllerin arasında, dolgun kalçaları, ince beli ile ak yazmalı bir güzel, uzanıp uzanıp çamaşır asıyordu iplere.

"Böyle mi demiş Paşa... Tam tamına?"

"Yaverlerden duyduğum böyle... Kelimesi kelimesine değil elbet."

"Evet... Dediği buysa Paşanın Tali... Sana bana rahat yoktur arkadaş. İşimiz uzun olur bizim, çok uzun..."

"Neden? Anlamadım."

"Onun için sordum... Tam tamına böyle demişse Gazi, kıyametin büyüğü arkalarda demektir. 'Halk anlamıştır,' diyor Paşa. Halka anlatmadan bir işin üstesinden geline-

meyeceğini söylüyor... Kapsamlı (Baytar Binbaşı şümullü diyordu) sözdür bu... Halk, neyi ne için yaptığını anlamışsa önü açılmıştır Paşanın... Nerde pislik, çürümüşlük, yalan, yanlış, yataklık varsa üstüne gidecektir." Yüzü ışıltılıydı, gözlerinin içi gülüyordu Fehim Cezmi'nin; Onun için işimiz uzun olur bizim dedim... Paşadan yanaysak, hep de öyle kalacaksak... İşte böyle, güzelleri görüp geçeceğiz..." Güllerin arasındaki genç kadını gösteriyordu çenesinin ucu ile.

Ellerini arkasına koydu Tali, aşağıdan yukarıya yüzüne baktı arkadaşının;

"Şu anlar, öteki anlamaz... Elbet Gazi'den yanayız biz... Kıyamet mıyamet, bırak bunları... Neden işimiz hiç bitmeyecekmiş? Cezmi'yi kolundan çekti, hızlandı.

"Bırakılmaz Aka, görmek lazım... Yunan sökülüp atıldıktan sonra her şey süt liman olmuyor... Sıra da Saltanat var... Halife-i Ruy-i Zemin efendimiz var... Dört bir yandaki işbirlikçi kölelerine, açlığa, yoksulluğa, trahoma, frengiye, hepsinden beteri mekteplere medreselere gelecek sıra... Yani hiçbir şey eskisi gibi olmayacak! Bir bir sıralamış, aklına koymuş bunları Paşa."

"Altı üstü on on iki kelime... Saltanat'tı, halifeydi, bilemem ben... Kim, nasıl söküp atacak? Halk ne der?..."

"Onu diyor, Paşanın dediği de işte o Tali. 'Halk, anlamıştır...' dediğini sen söyledin. Halk anlasın yeter... Her şey değişir... değiştirilir."

"Nerden bulursun, nasıl çıkarırsın... Baytar aklı bunlar gözüm.

"Aman... Aman dur Tali. Aramızda kalsın, kimse duymasın."

"Nedir duyulmayacak olan?"

"Baytar aklıymış der de cayar belki Paşa bildiğinden... Duymasın."

Sıcacık gülümsedi Tali; arkadaşının koluna dokundu;

"Kimse bi şey diyemez... Çok adamın aklını cebinden çıkarır senin baytar aklın. Ama, hayalcisin arkadaş... Ucu bucağı yok senin yaşadığın dünyanın. Benimse karım var, on senedir on kere yüzlerini görmediğim kızım var, oğlum var babaevinde..." Son tümcede sesi değişikti Kurmay Binbaşının, üzünç yüklüydü... Çok ender, iki ayda, üç ayda bir zorlukla haber alabiliyordu Tekirdağ'daki babaevinden. Soluklandı; "Gavuru geldiği yere gönderdik mi benim işim biter arkadaş! Dolasın kızım kollarını boynuma... Evet, başka bir şey istemem..."

Bir süre yan yana konuşmadan yürüdüler. İşgali kaldırmak, çocuklarını kollarına alabilmek için savaşan Aka Tali'nin çekilen onca acıyı görmezden gelebileceğine inanmadı Baytar Cezmi... Ak yazmalı güzeli daha güzel günlerde görüyordu, bahçesindeki güllerle birlikte.

....

(İsmet Paşanın Ağır Topları, 2003)

FAKİR BAYKURT
(1929 – 1999)

Burdur, Yeşilova ilçesine bağlı Akçaköy doğumlu, çiftçi aileden, asıl adı Tahir olan Fakir Baykurt, küçük yaşta babasını yitirince, dokumacı dayısının korumasında işe, sonra okumaya başladı. Isparta'da girdiği Gönen Köy Enstitüsü'nü 1948'de bitirdi. Yeşilova, Kavacık... köylerinde beş yıl öğretmenlik yaptı. 1953 yılında girdiği Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğrenim gördükten sonra (1955), Sivas, Hafik, Şavşat'ta ortaokul Türkçe öğretmenliği ve ilköğretim müfettişliği; Konya Astsubay Okulu'nda askerlik görevini yaptı. 1959'da öğretmenlikten alındı. 27 Mayıs 1960 Devrimi'yle yeniden Ankara ilçelerinde ilköğretim Müfettişliğine atandı.1961'de Amerika'da görevlendirildi. Yurda döndü; Türkiye Öğretmen Dernekleri (TÖDME), Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) Genel Başkanlıkları (1965-71) yaptı...Bakanlık emrine alındı...TÖS kapatıldıktan sonra dokuz ay tutukevinde kaldı. Emekliye ayrıldı. ...1979'da Federal Almanya'da etkinliklerini sürdürdü. (Ö. 11 Ekim))

Öğrencilik yıllarında şiir yazmaya başlayan Baykurt, sonra köy notları, yetişkin yıllarında başka yazınsal türlerde, özellikle öykü ve roman türlerinde yapıtlar verdi. "*Anadolu insanının gelenekçi, sağduyulu, insancıl, bilinçli bilinçsiz; kısaca olumlu olumsuz tüm yönlerini gözlemleyip araştırarak kimliğini belirlemeye çalışan*" Fakir Baykurt, "*toplumsal gerçekçi, ülkeci-ulusçu; köy, köylü, emekçi sorunlarını sergileyerek Türk insanını uyaran, onun aydınlanmasını amaçlayan; güdümcü bir öykü ve roman yazarı olduğu...Yalın, akıcı ve anlaşılır anlatımlı tümcelerinde Dil Devrimi'ini benimsediği*" açıkça görülür.

Öyküler: **Çilli** (1955), **Efendilik Savaşı** (1959), **Karın Ağrısı** (1961), **Cüce Muhammet** (1964), **Anadolu Garajı** (1970), **Onbinlerce Kağnı** (1971), **Can Parası** (1973), **İçerdeki Oğul** (1974), **Sınırdaki Ölü** (1975), **Gece Vardiyası** (1985), **Telli Yol, Deisburg Treni** (1986), **Bizim İnce Kızlar** (1992), **Dikenli Tel** (1998)...

Romanlar: **Yılanların Öcü** (1959), **Irazca'nın Dirliği, Onuncu Köy** (1961), **Kaplumbağalar, Amerikan Sargısı** (1967), **Tırpan** (1970), **Köygöçüren** (1973), **Keklik** (1975), **Kara Ahmet Destan, Yayla** (1977), **Yüksek Fırınlar** (1983), **Koca Ren** (1986) **Yarım Ekmek** (1997)...

ÖDÜL: 1957-58 Yunus Nadi Ö. *Yılanların Öcü*
1971 TDK Roman Ö. *Tırpan*
1974 Sait Faik Hikâye Armağanı *Can Parası*
1978 Orhan Kemal Roman Armağanı *Kara Ahmet Destanı*
1996 Sedat Simavi Ö. *Yarım Ekmek*

Seçilen Örüler

CAN PARASI

– Öykü –

"Haha haha!" Güldü Cevdet Bey. "sizin köyün verdiği vergi, burda bir memurun yıllık maaşına yetmez, anladın mı? Siz ne vergi veriyorsunuz allaşkına? Vergiyi biz veriyoruz, biz! Yani bizim maaşlardan tırak kesiyorlar ki maaşımız kadar vergi..."

Biraz durup düşündü Sadullah:

"Yani çok yalvardım Allama ki, beni gurtar bunlardan, gurtarmadı. Vardır bir bildiği. Oğullarımı esker ettim. Gendim de bütün savaşlara girip çıktım. Devlete güvenerek buraya gadar geldim, hasda gızımın çaresine baksın tokdular dedim. Emme onların hepiciği benden para soruyor. İlk işleri para sormak; para para para! Devletimiz maşallah çok yokarlarda geziyor! Binalarını felân epey böyük dikmiş! Yollarını dersen asfalt gaymak! Cilâ sürüp her yakayı parlatmış! Haggaten çok özel binaları, yolları. Fakat..."

"Neyse kısa keselim Sadullah Bey!" Tam o sıra gözleri Sadullah'ın başparmağına takıldı. "Kısa keselim köylü amca! Şimdi biz bu büyük hastaneyi yaşatmak ve yürütmek emelindeyiz. Herkesi parasız bakarsak olamaz. Dekan Bey senin için büyük tenzilât yapmış. Üç bini 1500' indirmiş, bu kadarcığını da veriver. Biliyorsun iğneler ilâçlar pahalı. Bütün araç ve gereçler dışardan geliyor, onlar da pahalı. İnşaat malzemesi dersen ateş pahası. Yani babacığım, benim sana yapabileceğim iyilik şimdi sadece şudur: Getir buraya kızını, ben sana bir kâat vereyim, baksınlar, ama senden de senet alırım. Tedaviden sonra köye gideceksin, hemen yatıracaksın parayı hesabımıza. Değilse Tahsili Emval Kanunu gereğince işlem yaparız, tarla yapan, bahçe falan, neyin varsa satılıktır, çok zararlı çıkarsın..."

Gözleri ışıdı Sadullah'ın. "Yavu gine dünyada merhametli adamlar var! Bayâ oldu benim iş! Gabul etti adam!" Yükseltti sesini: "İşte ben bunu istiyordum! Allah razı olsun! Getir istediğin senede parmağımı basayım! Yani buna çok memnun oldum!..."

Cevdet Bey yazıcılardan birini çağırdı: "Kredi kartı getirin!" dedi. "Bir de borç senedi imzalatın bu amcaya. Sonra Doktor Esat Çetin'e gönderin. Hastayı tedavi etsinler..." Sadullah'a baktı, "Kalk git!" gibisine, eliyle işaret etti. Sadullah yazıcıyla birlikte çıktı. Sekreter bayan başka birini yolladı müdürün yanma.

Öğle güneşi dikilmişti tepeye. Ama kat kat bulutlarm ardmdaydı, görünmüyordu. Sadullah elinde kâğıtla yürüdü. "Hemen alıp gelsin!" demiş Esat Çetin. O gördüğü doktor muydu acaba Esat Çetin? Belki de gene o bayan doktor bakardı ilk girdiği odada. "Baksın da hangisi bakarsa baksın. Cenaballaha hamdolsun! Yani eyi insanlar var gine dünyada. Hemi de gendi memleketimizde. Birez çok üzdüler emme, ne yapalım, o gadarına razıyım. Gızım tek kurtulsun da... Şimdi handa napıyor kimbilir Cemilem!..."

Yürüye yürüye gitti. Ayakları kararlamadan buluyordu artık yolu. Koşuyordu bazan. Soluğu kabarıyor, kalbi sıkışıyordu, ama zararı yoktu. "Zaral tünne, zaral tünne!" Millî Mücadele'de bir Kürt arkadaşı vardı, adı İdris'ti. Onbaşıydı, şehit oldu. O söylerdi, "Zaral tünne!" Millî Mücadele'nin kan barut yılları. Ne kadar tez tez ölüyordu çok yiğit insanlar! Ne kadar azgın geliyordu gâvur sürüleri!..

Var hızıyla koşup yetişti hana. Hemen bir taksi tutacaktı. Sırtlayıp indirecekti kızını. Gene arka kanepeye oturtacak, sonra "Sür!" diyecekti şoföre, "Hacettepe hasdahanasına!..."

Mustafendi camın ardında oturuyordu. Renksiz bakıyordu adam.

"Çok şükür Allama!" dedi Sadullah. "Sermiya müdürü gabul etti! Ben de senet verdim. Hemen götürecem Cemileyi! Bakacaklar gızıma. Birez zor oldu, emme oldu şükür!" Bekledi Mustafendi konuşsun, ama konuşmadı. Hemen yürüdü, çıktı ikinci kata. Açıp kapıyı girdi içeri.

(Can Pazarı, 1973)

YILANLARIN ÖCÜ

Burdur'un Karataş köyünde kerpiç bir evde, birkaç parça tarla ve hayvanla geçimini sağlayabilen Kara Bayram'ın, karısı ve üç çocuğu vardır. Dul olan anası Irazca, ailenin koruyucu en güçlü ve ilginç kişisidir. Anaolay, evin önünde bulunan köy alanındaki arsayı muhtar ve köy kurulundan satın alan Haceli'nin ev yapmak istemesiyle başlar ve gelişir. Temel kazıldıkça duldurulur... Varlığı yanında muhtarla ve kardeşleriyle gücünü artıran Haceli, Kara Bayram'a, anasına çoluk çocuğuna olanca acımasızlığını gösterir... Yalnızca Haceli'nin karısı Fatma, Bayram'ın yanında yer almaktadır...

***

....

"Olanlara mübarek olsun" diyecekti, demedi. "Daha akıllı komşular var!" dedi. "Bir benim kötü çıkmamla koca köy üyesiz mi kalır?"

"Bak!" dedi muhtar. "Öyle gaharli gaharli konuşuyorsun ki... Ne de olsa senin yaşın ufak daha. Ve de aklının ermediği pek çok mesele vardır. Böyüklerin ne derse sen onları dinle. Ve dahi cuvap verme bakalım.."

Bayram, "Dinliyorum" deyip sustu.

"Eyi dinle! Şimdi bu Haceli'nin temel kazmasma gönlün olmuyormuş öyle mi?"

"..."

"Haceli temel kazarken, ananı görderip kazmasmm önüne yatırtıyormuşsun. Böyle şeylerin bu köyde görülmesini istemem Bayram. Kan mı çıkarmak istiyorsunuz Karataş'ta?"

Bayram:

"Benim kanlan filân bir işim yok" dedi. "Anamı da gönderip kazmanın önüne yatırtmıyorum. Kendi gidip yatıyor. Haceli'nin temel işine şimdilik ben karışmıyorum."

"Sen dururken dişeyli halinde ananın çıkması doğru mu ortaya? Neye mâni olmuyorsun? Neye "Dur" demiyorsun?"

"Nasıl "Dur" diyeyim? Altmış yaşındaki kocakarının ayağına duşak mı vurayım?"

"Onu yarın odaya çağırırız. Bu kadar erkeğin içinde sorguya çekeriz. Sen bundan hicap duymaz mısın?"

"Neye hicap duyacağım? Bir eksik işi mi var anamın?"

"Ulan bu eksik iştir! Kadın kısmı ne karışır erkek işine? Bak, sonra karakollara yollarım sizin ikinizi de! Candarmaların kulağına fıslar dayak attırırım. Nezarete kapattırırım..."

"Evinin önüne ev yapılmasını istemeyen bir kadına dayak atarlarsa attır. Senin şanına düşerse, hay hay, yolla bizi karakollara..."

"Evimin önü" diyorsun ulan, nasıl evinin önüymüş? Onun orası köyün orta malı be! Gurul kararıyla sattık köyün ortak malını!..."

"Köy içinde yirmi kişinin evi var."

"Var..."

"Yirmi evin önünden sade benim evin önünü mü satmaya karar veriyor gurul?"

"Kara Bayraaaaam, Kara Bayram! Oğlum Kara Bayram! Bak sen çok ireli gidiyorsun aslanım Kara Bayram! Ulan, Haceli'nin yapacağı evin senin eve ne zararı var ulan?"

"Kapatır..."

"Kapatırmış... Nesini kapatacak senin evin?"

"Manzarasını kapatır."

Muhtar güldü:

"Şunun düşündüğü şeye bak! Bir de akıllıyım deye gezersin köy içinde he mi? Aklını köpekler yesin naha! Ulan senin neyine manzara be? Sen bir çarıklı köylüsün. Köylü herif götüne mi sokacak manzarayı ulan? O senin dediğin şeherliye mahsus. Hani bir adam ev yaparken tutturur: "İlle denizi görsün." Görür denizi. Başka biri gelip bunun evinin önüne ev yaptıracak olursa sesinin çıktığı kadar bağırır bizimki: "Manzaramı kapatma! Manzaramı kapatma!" O hesap oluyor seninki de. Bizim köylümüz bir kuru köydür. Ne manzarası vardır, ne bir şeyi. Kapansa ne olur, kapanmasa ne olur? Ayıptır bunlardan ötürü kavga niza çıkarmak. Bırakın gürültüyü yavu, barışık yaşayın. Hırıldaşıp durmaktan ne çıkar? Bakın hökümetimiz heykel bile diktiriyor bu işler için. Heç utanmıyor musunuz lan? Yazık vallaha size, yazık! Başka demem!..."

"Bunda utanacak bir şey yok" dedi Kara Bayram. "Bir adam gelsin, senin evin önüne koca bir haney oturtsun. Üstüne kendi oturup keyfine baksm, altma öküz, eşşek taksm, gübresini de senin evin önüne atsm! Sen ayıptır deye heç sesini çıkarma, emme o heç ayıp mayıp demeden, hep bu hakaretleri yapsın sana ha? Ona ayıp olmasın da bize ayıp olsun, öyle mi muhtar? Hey gidi hey!.. Verandır has bahçanın gülleri veran!..."

"Konuşuyor... Ulan emme de kalın kafalıymışsın be!..."

"Ben kalın kafalıdırım. Onun için evimin önüne ev yaptırmam! Yaptırıp gübre attırmam!"

"Ulan şimdi memlekette kanun var. Her iş kanunla. Kanunsuz bir şey görüyor musun sen? Gübrenin bile kanunu var. Aklını başına topla Kara Bayram, köylü milleti kendi feyline yaşamayacak bundan kelli. Kanun diyor ki: "Köy içine gübre dökülmeyecek!" Dök de göreyim!"

"Ne olacak gübre, nereye dökülecek?"

"Tarlaya dökülecek!"

"Bir gün döktün, iki gün döktün tarlaya üçüncü gün?"

"Her gün."

"Karda, kışta?"

"Her zaman."

"Olmuyasıya!" dedi Bayram. "Karataş'ın adamı kışın kağnı koşacak da tarlaya gübre dökmeye gidecek he mi? Dünyada gitmez!"

"Farzet ki gitmedi. Haceli de senin evin önüne attı gübreyi. Ne var bunda?"

"Ne var olur mu? Koku yapar."

"Sen köylü müsün, yoğsam Burdur kibarı mısın ulan? Köylü adam gübre kokusundan kaçar mı heç?"

"Ben gelip senin evin önüne gübre atsam, sen onun kokusundan kaçmazsın öyle mi?"

"Kaçmam."

"Ben kaçarım."

"Ben kaçarımmış... Senin burnun peygamber burnu mu Kara Bayram? Ne var da bu gübre kokusundan kaçıyorsun?"

"Peygamber burnu olmasın benim burun, gübre kokusu istemiyorum."

"Madem gübre kokusu istemiyorsun, bak sana bir söz. Eyi dinle: Dedim ki "Köy gurulu karar verdi, burası satılacak." Yani Haceli almasa bile başkası alacak. Gel aynı fiyete sen al."

Bayram biraz düşündü:

"Nasıl alayım ben?"

"Bayâ satın al. Haceli yedi yüz lira verdi, aynı parayı ver, sen al. Daha ne deyim ben sana?"

"Muhtar emmi" dedi Bayram. "Neye hep benim üzerime geliyorsun? Herkes evinin önünde ev yaptırmak istemediği zaman, orasını satın mı alıyor? Boş toprağı satın

alayım, boş bırakayım, ne biçim akıl bu böyle? Koca Erle ovasına kepaze mi etmek istiyorsun beni? Yedi yüz lire ver, toprak al, o da bomboş yatsın..."

* * *

....

"Yılanın başını gücükken ezmeliymiş" dedi muhtar. "Biz bilememişiz. Bu Bayram'ın böyle bokun biri olacağı daha ufacıkken belliydi." Haceli'ye döndü: "Korkma lan!" dedi. "Heç korkma, kaz temelini! Ardından ben varım, devam et işine!"

"Yarın taş kırdıracağım" dedi Haceli. "Kerpicimin yarısını kestirdim. İşim yörüyor. Temelleri de kazdırdım..."

"Yörüt!" dedi muhtar. "Kaşla göz arasında kondur şu evi. Elini çabuk tut, bitir at vaktiyle. Yapılmış bir evi de kolay kolay yıkamazlar. Hökümet bile diş geçiremez o zaman." Sinirlendi: "Lâkin şu kaymakam da tam gelecek zaman buldu! Ne yapalım şimdi buna? Bu adam kuzu ister.

....

Fatma büzüldüğü yerden doğruldu.

Dört yanına bakındı karanlıkta.

Aşağı Nuri'nin kahvenin ışığında adamlar seçiliyordu. Ses soluk yoktu köy içinde.

Bayram'm evden tarafa dönüp baktı. Kapıları kapalıydı. Kıyıdan köşeden kör ışıklar sızıyordu.

Çömeldi. Kuvvetli kolları, elma fidanları gibi tazeydi. Kolları elma fidanları gibi taze bir erkek tarafından sıkılmayı ne kadar istemişti. Niçin Haceli öyle değildi. Niçin Haceli hiç oralarda değildi? Niçin yattıkları zaman işini çok çabuk bitiriyordu? "Yarım yarım..." diye söylendi Fatma. "Tepesine yıldırımlar düşsün erişikli köpeğin! Başıma koca olacağına, bunun böylesi Çildede'ye koca koca taş olsa ne vardı?" Kollarını Bayram'ın evden tarafa uzattı. Gerdi kollarını. Açtı kapadı karanlıkta. Gerneşti. "Çıldırır benim yerimde olan, asar kendini öldürür..."

Bayram, avlu kapısını açtı usulca. Temele doğru yürüdü. Kapının çıkardığı küçük gıcırtı Fatma'yı titretti. Başını uzatıp beklemeye başladı. Gözünün ışıkları kurumuş muydu? Niçin bir şeycikler göremiyordu? Karanlık...

Bayram yürüdü. Ağır ağır. Kararlı. Temele yanaştı. Başını, bacaklarını, tekmil gövdesini bir ateş sarmıştı. Yüreği eski deliliğinde vuruyordu. Sanki hiç kadınla yatmamıştı şimdiye kadar. "Bu haram... Haram çok tatlı olur derler." Diye düşündü. "Fatma'nın da tadına bakalım bir defa." Başka karılarla yatmış erkekler, uzun uzun övünürlerdi yolda belde. Bayram hiç övünmeyecekti.

Temelin başında durdu. Bakındı. Havayı kokladı. Genzine ağır bir gübre kokusu doluyordu havadan. Temelin içinden doğru bir kıpırdama işitti. Başını uzatıp dinledi. Kıpırdanma tekrarlandı. Bir adımda temeli geçti. Durdu. Fatma bir adım önünde titriyordu. Delirecek gibiydi. Eliyle kafasını yukarısından bastırdı. Aklı çıkıp gidecekti sanki buradan. Ağzının içi kurudu. Kurudu dili damağı. Hızlı hızlı soluk alıp verişinden Fatma'nın yürek gümbürtüsünü duyuyordu.

Bir adım daha atsa eli eline değecekti. Attım atamadım demeden, Fatma ile kucak kucağa buldu kendini. Dizleri titriyordu her ikisinin de. Sarılmasalar düşeceklerdi. Kendini salıverdi Fatma. Bayram, ayaklarını açtı, düşmemek için. Fatma kaydı indi kollarının arasından. Çöktü. Belinden tutup çukura çekti Bayram. Fatma çabuk çabuk yürüdü.

Çukura uzandılar. "Tam boy siperi" diye düşündü Bayram. "İki kişilik. İki kişilik avcı boy siperinde harama uçkur çözüyoruz!"

"Haram" dedi usulca.

"Helâl..." diye inledi Fatma. "Benim kendi gönlümle verdiğim bir alma, bir meyva... Haram mı olur heç? Sarıldı. Bayram'ın yüzü gözü ıpıslak olmuştu Fatma'nın gözyaşlarından.

Fatma:

"Bugün benim kemiklerimi kır. Öldür. Çıkar canımı tenimden. Canım sana helâl olsun. Helâl. Helâların en helâlı..." diyordu.

İleride, Apırtı'nın evin oralarda bir köpek ürüyordu. "Ürsün bakalım" diye düşündü Bayram bir yandan da. Gece bekçilerinin düdükle birbirlerine işaret vermeleri gibi. Aşağı mahalleden öteki köpekler de Apırtı'nm evin oralardakine karşılık veriyorlardı. Başka ses soluk yoktu, İn, cin... Sessizlik gitgide köyün kanma karışıyordu.

Bayram kalkıp temelin öteki ucuna gitti. Yattıkları yerin iki adım ötesine. Fatma yattı kaldı. Gerneşti. Neden sonra toparlayabildi kendini. Yattıkları yeri düzledi ayağıyla.

Yan yana uzandılar. Sırtlarını temelden çıkarılan toprağa dayadılar. Fatma başını Bayram'ın başına yanaştırdı:

"Olmayacak" dedi. "Komşu olabilseydik..."

"Zararı yok" dedi Bayram.

Fatma sustu.

Bayram:

"Senin Haceli temele kan akıtmadı, he mi?" dedi.

"Akıtmadı" dedi Fatma.

***

Irazca'nın gözü yeri göğü görmüyordu gayri. Koştu yukarı çıktı. Tepti açtı kapıyı.

"Nerde o südü bozuk?" diye bağırdı. "Öteki südü bozuk nerde?"

Muhtar ayakta geziniyordu. Haceli hâlâ kapıya yamalı duruyordu. Kara Bayram da duvarın dibine yığılmıştı. Birinci üye, ortalarda şaşkın bakınıp duruyordu.

Önce muhtara saldırdı Irazca. Yakasından tuttu sarstı. Muhtar hemen toparlandı. Üzerinden itti kadını. Sonra gitti Haceli'nin yakasına yapıştı Irazca. İki elleriyle esvabını tuttu. Sarstı sarstı, ittiriverdi. Yan odanın tabanına, arkası üstü serildi gitti Haceli.

Muhtar davranıp Irazca'nın elini kolunu tuttu:

"Nedir ulan bu hakareti iresmî muhtarın dayrasında? Sülâlecek mi delirdiniz yoğsam ulan?.."

Irazca haykırdı:

"Biz delirmedik! Aklımız başımızda bizim! Aklımız başımızda ağzına sıçtığımın hırsız köpekleri! Kim çaldı bu kuzuyu?.. Kim yedi bu kadar boku? İşte şimdi kaymakama gidiyorum. Gelinin çocuğu da düştü, üç aylık!... Bu erişikliyi adam sandın da şımarttın, o da bize böyle böyle yaptı!... Hepinizi damlara dıktıracam! Hepinizi sürüm sürüm süründürecem! İtlerden irezil edecem sizi! Bir görün bakalım!..."

Muhtar, Irazca'yı sımsıkı tutmuştu.

Bayram, güç belâ doğrulup ayağa kalktı. Ayakta duracak hali yoktu. Yıkılacaktı. Uzun, çok uzun bir "abdest" aldırmıştı muhtar. Bu abdestle çok namazlar kılacaktı. (Böyle diyor koca boynuzlu!..) Halini anasına belli etmek istemiyordu ama, kendi kendine gitmesi de çok zordu.

"Anacım, tut anacım beni!..." diye inledi. "Bu kanı bozuklar mafettiler anacım beni!..."

Irazca çırpındı çıktı muhtarın elinden. Bayram'a sarıldı. Sıkıca.

"Kömür gözlü Bayram'ım, ne yaptılar sana anam?"

Bayram'ın hali hal değildi. İler tutar yeri kalmamıştı:

"Mâfettiler!..." diye inledi.

Muhtar öyle bakıyordu.

Haceli'nin gözleri ağarıyor, akları büyüyordu.

Irazca sesini salıverdi:

"Tanrının zalımları!... Yediniz yiğidimi Tanrının zalımları!... Tehnelerde kıstırdınız aslanımı!... Tûûû sizin yüzünüze şerefsiz, yakışıksız adamlar!... Adamız deye el içinde gezen izansızlar!... Zalımlar!... Gözünüz kör olsun! Adınız batsın! Kayıplara karışın! Silinip gidin yeryüzünden şerefsizler!..."

Aldı Bayram'ı tuta tuta dışarı çıkardı. Merdivenlerden indiler.

İğdenin dibindeki kuzu postunu, kellesiyle birlikte dürüp, koltuğuna aldı Irazca. Bir koluyla da Bayram'ı tuttu. Yürüdüler.

Bayram, kuzu derisine bakıp bakıp öfkeleniyordu: Yedi yerden yedi gedik! Yılanlar gibi çullandılar üstümüze!..." diyordu.

....

(Yılanların Öcü, 1959)

KAPLUMBAĞALAR

Olaylar, Ankara'ya yüz kilometre uzaklıktaki bir Alevi köyü olan Tozak'ta geçer Susuz, çorak, toprağı kıraç ve pır taşlarıyla kaplı olan Tozak'ın insanları geleneklerine bağlıdır Sevdikleri şarabın üzümünü bile komşu köylerden satın alırlar...

Öğretmen Rıza'nın öncülüğünde, çoluk çocuk tüm köylüler, köy kıyısındaki bir düzlüğü taşlardan temizleyip eştikten sonra üzüm bağı yaparlar. Ayrıca kuyu açarak suya kavuşurlar. Altı yıl içinde toprak yeşerir... Asmalardan, bağlardan toplanan üzümlerle şarap ve pekmez elde edilir. Kaplumbağalar, serinlik yerlere kavuşurlar İnsanlar, mutluluğu tatmaya başlarlar. Günün birinde, köye gelen kadastro, bu toprakların hazine malı olduğunu ortaya çıkarır... Kır Abbas, ürünlerin üstüne hayvanları salar Kaplumbağalar, yeniden gölgelik aramaya başlarlar...

....

Birden, asmaların altına doğru yürüyen bir kaplumbağa gördü. Geniş geniş atıyor adımlarını. Ayakları, boynu kırış kırış. Bumburuşuk. Boynunu uzatmış. Kır Abbas'ın çıtırtısını duydu. Başını çekti içeri.

Kır Abbas geçip gidecekti, gitmedi. İçinde bir anı uyandı. Kaplumbağaya yaklaştı. Eğildi. Elini sırtında gezdirdi biraz. Okşadı. Nakışlar içindeki teknesine uzun uzun baktı:

"Bugün benim torunum oldu; yavruların nerde?"

Okşadı kaplumbağayı.

"Nerde yavruların?

Kaplumbağanın yöneldiği asma dalını kaldırdı. Baktı, bir oyuğun içinde kaplumbağa yavruları... Kıpır kıpır ediyor, kaçmıyorlar. Başlarını, boyunlarını içeri çekmiyorlar.

"Oğlak ayağı kadar!" dedi.

Dönüp yaşlı kaplumbağaya bir daha baktı: "Bunlar senin mi, başkasının mı? Sahi senin mi? Yok canım? Ne belli? Yumurtanızı örtüp gidiyorsunuz! Bir daha ya görüyor, ya görmüyorsunuz! Ne ananız belli, ne bubanız!"

Kafasında bir ışık oynadı. Gözü parladı: "Hemen! Hemen bir tane alıp kurutup, torunumun beşiğine asıyorum!" dedi.

Bir tanesini aldı:

"Eğer bunlar seninse birini aldım, kusura bakma!" dedi. "Kurutup torunumun beşiğine takacağım, çok yakışır. İçini boyaltıp... anlıyorsun değil mi? Düşündü: "Yoksa kötü mü ettim?"

Yaşlı kaplumbağa hâlâ başı içerde bekliyor.

Kır Abbas kalktı, dört adım uzaklaştı. Aklına bir şey geldi. Geri döndü: "Bugün yarın kardeşim Ali'nin gelini de doğurur! Onun bebeğine de ister!" Asma dalını kaldırdı. Bir tane daha aldı. "Yok ama, buradan bir tane yeter!" Koydu birini geri. Aradı, dalları kaldırıp başka bir yuva buldu; ordan aldı bir tane. "İki tane aldım, kusura bakmayın.

Torunlar oluyor; beşiklerine... Yarın bu bağlardan çok üzüm sunarım size. Anlıyorsunuz ya!"

Yürüdü, tavların yanına geldi. Kaplumbağa yavrularını sert bir yere koydu. Yüzyukarı yatırdı. Çekildi geri. "Kimbilir kaç gün bekleyeceğim, ölsünler! dedi kendi kendine. "Uzun boylu Irıza duymasın! Çok kızar bana! Sanki kötü bir iş yaptım! Dürzü, tavuğu kesip yemiyor musun? Yumurtasını kırıp yemiyor musun? Ha onlar, ha bunlar! Deve boyunlu herif!"

***

Hiç vakit geçirmeden dişiyi gördü. Tozlu yolun başında bekliyor.

Bekliyor, çünkü önüne yeni bir uçurum çıktı. Hemen atladı. Bu kez karşıda dik bir yamaç var. İyi biliyor, bağ bu yamacın ardında. Biraz tırmandı. Çok zordu yamacı aşmak. Düşünüp kalmıştı ki, erkek ansızdan geldi, "Tak!" etti. Vurmasıyla aşağı yuvarlanması bir oldu. Başını, ayaklarını içeri alamamıştı. Her yeri acıdı. Erkek de yuvarlandı, tam üstüne düştü. İkisi birlikte biraz çabalayıp kalktılar.

Dişi kaplumbağa artık kaçamayacağını biliyor.

Erkeğin gözü yumuk, kaşı çatık. Hem de öfkeli. Birkaç kez tak tak vurdu. Çok öfkeli vuruyor. Niyeti çok bozuk. Kaşla göz arasında dişinin de niyeti bozuluverdi. Nasıl oluyor? Dişi kendi huyunu saklamıyor. Bu iş tatlı iş. Bu tatlı işin arasında dişi kaplumbağa, asmaların serinliğine yetişemediğine yanıyor. Yetişebilse, daha tatlı olurdu. Serinlikte daha tatlı olduğunu hayal meyal biliyor.

Hendeğin dibinde iş gene de iyi gidiyor. Erkek kaplumbağa mutlu. Erkek kaplumbağanın yaşamında bundan mutlu ilgi yoktu. Dişi kaplumbağa da mutluluk duyuyor bundan.

Birden ılık bir rüzgâr çıktı.

Çok uzaklarda ekinler dalgalandı.

Hendeğin ardındaki bağın tüm yaprağı hışırdadı.

Aradan beş yıl geçmiştir. Bağda koruklar kabarmıştır. Kırlarda kadıbaşı otları, ufacık boylarıyla çiçeğe durmuştur. Kır Abbas'ın sevinci ağada beyde yoktur. Bir asmanın dibine uzanıyor, salkımları öpüyor. Avucuna alıyor, "Aman aman!" çekiyor, öpüyor. Salkımı yüzüne gözüne sürüyor.

Ilık rüzgâr çıkınca kalktı, elini kıçına koydu, yürümeye başladı. Bir süre rüzgârın estiği yöne gitti. Dönüp Ovacık yoluna baktı. Hendeğin dibinden yürüdü. "Ne gözel yeşerdi! Ne gözel üzümler oluyor! Hay gözünü sevdiğim haay!

Hendek artık yerleşti. Çöktü epeyce. "Beş kış geçti üstünden. Baharın bir daha yenilemeli. Bir daha yenilersek epey gider!"

Bellenmiş toprak, ayağının altında irmik gibi dağılıyor. "Bu iş gözel iş! Bir köyde bağ oldu mu, bayâ o köyün tadı, yakışığı geliyor! Şarap, pekmez oluyor en başta!"

Hendeğin dibinden yürürken ince bir ses duydu. Hiyk hiyk hiyk! İpince bir sesti. Ne oluyor? Yavaşça hendeğin başına çıktı. Gözünü kısıp aşağılara baktı. Evet ordalar. Kaplumbağalar, evet.. "Ocağımız sönmesin, ulan ne yapıyorsunuz? Sevişiyor musunuz?" Usulca çömeldi oraya. "Çok da iyi çoğaldınız haa!"

Dişi kaplumbağa bayılmış gibiydi. Boynunu sarkıtmış.

Bir "tatlı" sevişmenin içindeler, çok tatlı.

"Sevişin ulan!" dedi Kır Abbas. "Sizinki de bu, bizimki de! Kuşun, kurdun, insanoğlunun, hayvanoğlunun tek derdi bu! Yemek içmek, sıçmak, sonra bir kuytuya çekilip düzüşmek! Ocağınız sönmesin! Hem de akın akın geliyorsunuz asmalara!"

Kıpırtı yapmadan hendeğin başından indi. Bağın içinde yürüdü. Eğilip asmalardaki salkımları okşadı gene. "Kadıbaşı otları çiçek açıyor, demedim mi: Üzümlere alaca düşüyor! Ağustos geldi mi tadından yenmez bunlar!"

Tavların gölgesine geldi.

Dört tane zerdali dikebilmişti. Rıza bırakmadı fazla diksin. "Bağın içine ağaç dikilmeyeceeek! Bağınki bel ile yeldir! Belini eksik edersen körelir! Yelini kesersen gene körelir! Bağın içinde ağaç istemem!" Şimdi o dört fidan büyüyor.

Kalktı, kuyudan dört kova su çekti. Zerdalilere döktü. Bağın içini bir daha dolaştı. Döne dolaşa kaplumbağaların yanma geldi.

Ayrılmışlar. Dişi bir yanda, erkek bir yanda, yamaca tırmanıyorlar. Dik bir yamaç. Yarı yerine kadar tırmanıp kıç üstü düşüyorlar.

İkindiye, akşama kadar uğraştılar: Çıkamadılar.

Akşam olunca oraya büzülüp kaldılar.

Ertesi gün dişi kaplumbağa hendeği izleyerek yürüdü. Elbet bu yol gide gide bir sona ulaşır. Ya da bir gedik bulur, ordan gider.

....

***

Rıza, ekinin ardında yorulup bitti iyice.

Gene dört büklüm. Kıvrana kıvrana buğday biçiyor. Karısı Döne her yılki gibi çabalı. Yorulduğunu sezdirmeden çalışıyor. Çocuklar terlemiş. Hüseyin'in, Durmuş'un beli ağrıyor. Naciye'nin kolları kopuyor.

"İyice öğlen oldu, acıktım!" dedi Rıza.

Komşu tarlalarda herkes yemeğe oturdu.

"Gidip yoğurdu ezeyim!" dedi Döne.

Naciye atıldı: "Ben de geleyim ana!"

Baktı Döne, kızı yorgun: "Gel anam!" dedi.

Ana-kız, azığın bulunduğu gümülün yanına vardı. Kırlarda bir tek alıç bir tek ahlat yok. El kadarcık gölgeden yoksun kırlar titreye titreye Babas, Kumartaş köylerinin ardındaki dağa kadar uzuyor.

Sarımsak ezdiler. Yoğurt kesesini çıkardılar. Sarımsak kokusu hâlâ iki büklüm ortak biçen Rıza'ya kadar vardı. Naciye kesede ne kadar yoğurt varsa hepsini çanağa boşalttı. Döne, sarımsakla yoğurdu alıştırdı. Üstüne su ekleyip ezmeye başladı. Biraz daha su ekledi. "Gözel oldu; çağır bubangili!" dedi.

Naciye, yerinden kalkmadan: "Bubaa! Üsün Ağaa! Durmuş! Zekiii! Diye bağırdı. "Sofra hazır, çabuk geliverin!"

Döne:

"Bugün kelle başına bir de yumurta var! Bohçayı aç Naciye!"

....

(Kaplumbağalar, 1967)

ADALET AĞAOĞLU
(1929)

Ankara Nallıhan doğumlu, tüccar kızı olan Adalet Ağaoğlu, İlkokulu Nallıhan'da (1938), ortaöğrenimini Ankara Kız Lisesi'nde bitirdi (1946). AÜ Dil Tarih – Coğrafya Fakültesi'nin Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenciyken "Ulus" gazetesinde tiyatro eleştirilerini yayımlandı. Üniversiteyi bitirdikten sonra (1951), Ankara Radyo Tiyatrosu Müdürlüğü ve başka görevler üstlendi (1955). Amerika'ya gidip döndü (1959); yeniden Ankara Radyosu ve TRT'de değişik görevlerde bulundu. 1971 yılında TRT'den ayrıldı. Ankara Meydan Sahnesi'nin kurucuları arasına girdi; dramaturgluk ve çevirmenlik gibi etkinlikler gösterdi. 1983'te İstanbul'a taşındı, 1996'da önemli bir trafik kazası geçirdi. 1998'de Anadolu Üniversitesi ona "Fahri doktor" sanını verdi...

Oyun, roman, öykü, deneme vb. yazınsal ve sanatsal türlerdeki başarılı etkinlikleriyle tanınan Adalet Ağaoğlu; öykü ve romanlarında, Batılı çağcıl çizgiyi gözardı etmeksizin; 'tek anlatıcıya son vermek, an'ların anlatıcısı olmak, an'lardaki gerçekleri yakalamak, yer ve zaman ögelerine, anlatıma; kendine özgü, yeni kurgularla değişik boyutlar getirme çabasına girdi...

Romanlar: **Ölmeye Yatmak** (1973), **Fikrimin İnce Gülü** (1976), **Bir Düğün Gecesi** (1979), **Yaz Sonu** (1980), **Üç Beş Kişi** (1984), **Göç Temizliği** (1985), **Hayır** (1987), **Ruh Üşümesi** (1991), **Romantik Bir Viyana Yazı** (1993)...

Öyküler: **Yüksek Gerilim** (1974), **Sessizliğin İlk Sesi** (1978), **Hadi Gidelim** (1982), **Hayatı Savunma Biçimleri** (1997)...

ÖDÜL: 1975 Sait Faik Hikâye Armağanı *Yüksek Gerilim*
1979 Sedat Simavi Vakfı Ö. *Bir Düğün Gecesi*
1980 Orhan Kemal R. A. / Madalaralı Roman Ö. *Bir Düğün Gecesi*

ÖLMEYE YATMAK

Aysel, ilkokulda cumhuriyet öğretmeni Dündar'ca eğitilmiş; Kız Lisesi'nden sonra girdiği fakültede doçentliğe yükselmiş, bilim adamı Ömer'le evlenmiş; buna karşın, öğrencisi Engin'le birlikte olmuştur. Ticaret adamı Salim Efendinin ve Fıtnat Hanımın kızıdır. İlhan, Aysel'in hukuk okuyan, Türkçü-Turancı abisi... Tezel, özgür davranışlarıyla toplumsal baskıya karşı koyduğunu savlayan ressam kızkardeşidir... Romanda, genellikle, Aysel'in geriye dönüşlerle, çağrışımlarla duygu, düşünce, yorum ve gerilimleri... yansıtılır.

Sıhhiye'de, tren üstgeçidinin altında; Mamak'tan, Kayaş'tan gelip Yenişehir, Kızılay, Kavaklı, Çankaya, bir de Bahçelievler ve Yeşiltepe'ye doğru akan kalabalığın arasında durdum. Simitçiler en doğru yerde ve en doğru saatte simitlerini satıyorlardı. Ben de bir simit aldım. Yarısını çantama koyduğum anlaşılıyor. Bana odayı gösteren çocuğa bahşişini verirken elime geldi.

Başucumdaki telefon durmadan aklıma takılıyor. Neden ille telefon edip Aydın'ı çağırmak istiyorum? "Özgür bir Türk kadını" oluşumu onunla kanıtlamadım! Yirmi beş yaşında bir delikanlı ile kanıtladım. Anlaşılan bunu bilmesini istiyorum. Böyle ise, apaçık bir öç alma özlemi içindeyim demektir. Ne ki bazı çirkinlikler fırsatsızlıktan çirkinleşir. Onunla şimdi konuşmak istiyorsam, bu belki de son anda tamamlanabilecek bir şeyi tamamlayabilmek içindir. Hiçbir şeyi tamamlayamadan ölmüş olmamak için.

"Yalnızız. Çoğalana dek birlikte olmalı..."

Öğrencime bunu söylediğimde onunla yatmaya hazırdım artık. Kendimi yok saymaya. Gömleği kanlandı. Ona yeniden yırtılan kadınlık zarımı sildim. Kimse inanmayabilir. Ama ben gördüm, biliyorum: Kadınlık zarı yıllar sonra yeniden pekişiyor. Hiç değilmemiş gibi oluyor. Bütün tutsaklık perdelerini yırtıyorsun, yırtıyorsun; sonra bir de bakıyorsun, hiç el değmemişlik. Hiçbir şeye başlanılmamış sanki. Hiçbir şey eskimemiş. Yeniden eskitmeye başlamak. Aynı şeyi hep yeniden, yeniden denemek. Kendine hiçbir şey katmadan ve üstelik usanmadan, usanmaya kendinde hak tanımadan. Kadın olmadan önce insan olduğunu kendine bile unutturarak. Kendini yeniden pekiştirerek, sonsuza dek hep aynı yerde dönerek, dönerek... Kimbilir, bu belki de derimizin altına zorla tıkıştırılmış bir hastalıktır.

Aynı hastalıktan işte, kimseler bana gülmeden, ben kendime gülüyorum. Ama

sanırım böyle derin düşünceler yüzünden gülmüyorum. Ali de tatlı bir çocuktu. Tatlı çocuklara gülümsüyorum belki.

Işık Yolu Cumhuriyet

Dündar Öğretmen okuldan çıkınca bir kere daha pazar yerine indi. Pazar kurulduğu günler üç kez iner alana: Sabah derse başlamadan, öğle tatilinde, bir de işte bu saatlerde; akşamüstü: Pazar kurulduğu gün, posta otobüsünün de gelme günüdür. Bütün çocuklar gibi o da, posta otobüsünü tâ ilçenin giriş yerinde karşılamaya can atar. Ama yediremez kendine. İlçenin en kıdemli öğretmenidir. Çocuklara nerede, nasıl davranılacağını öğretmekte çok titizdir.

Pazar alanı bu saatte canlılığını çoktan yitirmiştir. Hanın önündeki atların, eşeklerin yem torbaları ağızlarından çıkarılmış, üstlerine çuvallar ve sepetler bağlanmıştır. Macuncu Zühtü, sabahleyin gökkuşağı gibi yedi renk donattığı macun tepsisini, boyası dökülmüş griliği içinde getirip çınarın altına koymuştur. Köylü kadınlar, boşalan yoğurt bakraçlarına yağ ve gaz şişelerini oturtmuşlardır. Kağnılar tiftik ve yapağı çuvallarından boşaltılmış, kılçanların kara genişliğine birkaç metre kaputbezi, basma, pazen, tuz, tırpan, urgan ve belki biraz kırmızı loğusa şerbeti konulmuştur.

Biraz pırasa, biraz lahana, biraz leblebi ve çekirdekli kara üzüm. Pazar yerinde döküntüsü kalan ve henüz satışta olan şeyler bunlardı işte. Bir de Hımbıl Osman'ın kavutu. Hımbıl Osman, köydeki üç muşmula ağacının bütün yemişlerini güneşte iyice bir kurutur. Kuruttuktan sonra, un haline gelene dek dövdürür karısına. Bir elekten geçirtir. Her hafta torba torba yalnız bunu getirir pazara. Çocuklar bayılırlar kavuta. O gün ucuna makara geçirilmiş küçücük keselere kavutu doldurup da makaradan ememeyen çocuk, bütün hafta mutsuz olur. Ne çok ana, her hafta dikilmesi gerekli bu keseler yüzünden çocuklarını dövmüş, ne çok kaba, kavut için bir kuruş vermemekte diretip onları dilenci gibi saatlerce karşılarında bekletmiştir. Kaç ana-baba, kavutu yüzünden Hımbıl Osman'a ilenmiştir! Yıllar önce, bu yüzden de adını Hımbıl'a çıkarmışlardır: "Muşmula tozuyle zengin olacağını sanan hımbıl! demişlerdir.

....

Sevgili kardeşim Semiha,

Önce seni bütün kalbimle tebrik ederim. Söz kesilmiş. Senin bu işi hiç istemediğini biliyorum. Fakat ne yaparsın ki tebrik etmem de lazım. Geçende baban öteberi almaya Ankara'ya geldiğinde babamın dükkânına uğramış. Ben de babamın Hal'den aldığı öteberiyi götürmek için dükkâna gitmiştim. Babanı orda görünce, senden yana çıkacak oldum. Bir iki söz söyleyecek oldum. Babam gözlerini üstüme devirerek ve beni bir yana iterek susturdu. Bilmem baban söyledi mi? Orda yerin dibine geçtim. Demek ki ne yapsak bizim söz hakkımız yok. Ama ben bu durumlara boyun eğmek istemiyorum. Evcek buraya taşınmadan önce babamın beni bir yıl okulumdan alıkoyduğu yetmiyormuş gibi, şimdi de enstitüye göndereceğini söylüyor. Ortaokul bitsin, doğruca oraya yollayacakmış. Hiç değil, dikiş-nakış öğrenirsin. Kız kısmına asıl bu yakışır deyip duru-

yor. Ben, bilirsin, nakış yapamam. Ellerim terler. Bakalım ne olacak? Abim bana arka alır sanıyordum. Fakat hiç arka aldığı yok. Üstelik hep babamdan yana çıkıyor. Bazan, tövbe ama, abimin Atatürk'ü hiç sevmediğini sanıyorum. Bana göz açtırmıyor. Ali, bayramda bizim eve gelmişti. Ali'nin vaziyeti bana çok dokundu. Onu bir de geçende yolda gördüm. Üstünde yok, başında yok. Durup konuştum. O sırada da Gazi Lisesi'nin dağılma saatiydi. İlhan abim görürse diye çok korktum. Ama Ali'ye korktuğumu hiç belli etmedim. Çünkü onun, fakir de olsa çok ileri düşünceli bir çocuk olduğunu sanıyorum. Çok da bilgili. Ona seni başgöz edeceklerini söyledim. Çok üzüldü, ama herhalde gururundan olacak, hiç belli etmek istemedi.

Bu yıl Türkçe öğretmenimiz Sabiha Hanım'ı çok seviyorum. Galiba o da beni seviyor. Fakat Tarih öğretmenimiz Nihal Hanım'dan çok korkuyorum. Çok sert ve benim çok çirkin giyindiğimi söylüyor. Saçlarımı Garplı bir kız gibi kestirmemi, alagarson yaptırmamı istiyor. Fakat babam, bunu duymak bile istemez.

Bu yıl Behire adında bir arkadaşla aynı sırada oturuyorum. Çok iyi ve çok çalışkan bir kız. Burayı bitirince hemşirelik mektebine gidecekmiş. Hemşire olacakmış. Çünkü, babasının onu daha uzun boylu okutmaya gücü yokmuş. Behire de, "Ben ancak hemşire olursam hayatımı kurtarabilirim," diyor. Nihal Öğretmen bu memlekette hemşirelerin de çok faydalı işler yaptıklarını, İstiklâl Savaşı'nda bilhassa büyük faydaları olduğunu söylüyor. Hatta Halide Edip diye çok bilgili bir kadınımız, üstelik romanlar da yazdığı halde, cephede yaralılarımızın yaralarını sarmış. Annemse, hemşireliğin, ebeliğin falan tahsille olmayacağını söylüyor. İnsanın önce hastaları sevmesi lâzımmış. Eh annem de ne bilsin, bütün hemşirelerin bizim ordaki Ebe Hatun gibi olacağını sanıyor. Ulu önderimiz demiş ki "Bu dünyada ne varsa, kadının eseridir" demiş. Acaba Ulus Meydanı'ndaki ve Güven Parkı'ndaki heykelleri kadınlar mı yapmış? Bunu daha öğrenemedim.

Cumhuriyetimizin bu yıldönümünde izci oldum. Pileli lâcivert etekler, boz renkli ve dört cepli gömlekler giydik. Kırmızı fularlar takındık. Belimize sıkı kemerler bağladık. Kemere arkadan su mataraları asılıyor. Benim mataramın tıkacı yoktu. Onun için az su koyabildim. İzci bayrağını Yıldız taşıdı. Halbuki jimnastik öğretmenimiz, benim taşımamı istemiş. Fakat Yıldız'ın babası saylav olduğu için, müdüranım onun taşımasını uygun görmüş. O zaman beni de trampet takımına verdiler. Trampetlerimizle Millî Şefimizin önünden geçerken trampet çalınmıyor. Değnekleri öyle trampetin üstünde tutuyor ve dimdik geçiyorsun. Yoksa, çok şaşırır ve belki de iyi çalamazdım.

İşte böyle kardeşim. Evden sorarsan hepsi iyiler. Annem saçını ondüle yaptırdı. Fakat babam daha başörtüsünü çıkarttırmıyor. O Aydın'ın babasının, hele Belediye Reisi'nin babama ne iftiralar yaptıklarını gördüm ya, kardeşim? Neyse, iyi oldu. Babam hepsine sırt çevirdi işte. Böylece ben de, abim de, sığıntı olmaktan kurtulduk. Yine de benim yüzümden babamla annemin arasında kavga eksik olmuyor. Bir yandan annem beni daha güzel giydirmek istiyor. Ben de kız arkadaşlarıma bakıp imreniyorum. Nihal Öğretmen sık sık bizlere, bugün birer Moskovalı çocuk olmadığımız için halimize şükretmemiz lâzım geldiğini söylüyor. Ona da hak veriyorum. Moskova'da çocuklar değil arpa unu, yiyecek ağaç kökü bile bulamıyorlarmış.

Baban senin yaşını büyütmüş öyle mi kardeşim? Seni çabucak ellere verecekler de ellerine ne geçecek sanki? Bu mektubu coğrafyacı gelmedi de onun dersinde yazıyorum. Özendim, ama bilmem nasıl oldu? Kendini sakın Nimet gibi dereye atmaya kalkma. Seni seven kardeşin Aysel'i düşün. Sen istersen evde de okuyabilirsin. Ben sana kitaplarımı gönderirim. Bana da abimden kaldıkları için belki biraz eskidirler. Artık kusura bakmazsın. Behire, her ne kadar tanımıyorsam da benden de selâm yaz diyor. İşte ben de yazıyorum canım kardeşim. Ah bir yolunu bulup buraya gelsen. Baharda Güven Parkı çok güzel oluyor. Havuzdan sular fışkırıyor. Her yana menekşeler dikmiş oluyorlar. Ordaki heykellerin altında Türk Öğün, Güven, Çalış, diye yazıyor. Ben şimdilik sadece çalışıyorum. Bakalım sonum ne olacak? Övünecek günlerim gelecek mi bakalım?

Seni hasretle kucaklar, selâmlarımı yollarım benim vefalı kardeşim.

Seni Seven
Aysel

....

Her şey için hep erken... Sonuç: Geç kalmak.

Banyodan ağzımda geceden kalan türkülerle çıktım. Karşı dursa da sözün önemi hâlâ yitmemiş demek? Dünyasını zenginleştirdiğime göre... Banyodan türkülerle çıkışım da bundan olmalı. Omuzlarıma bir havlu koydum. Yine yatak odasına, aynanın karşısına koştum.

Odalarda çırılçıplak dolaşmayı o sabah öğrenmiştim demek. Az önce içerdeki banyoda çıplaklığıma nasıl bir alışkanlıkla, nasıl bir rahatlıkla baktığımı düşünüyorum.

Gövdemin bunca yıl benden böylesi kopuk oluşu nedendi acaba?

Yatak odamız tek bir döşek ve tek bir aynayla duru bir yalınlıktaydı. Ben aynanın içinde dimdik duruyordum. Karnımın hafifçe yağlanıp küçücük bir yastık kadar şişkinleşmiş olduğunu da o sabah fark ettim. Epeyce baskın bir korkuya kapıldım. Hiç tanımadığım bu korku duygusundan ötürü daha da çok korktum. Hemen giyindim. Mutfağa çay yapmaya gittim. Geceden kalan türküleri unutuvermiştim. Kaşlarımın orta yerinde bir ağırlık duyuyordum. Kanımın kaynaması dinmişti. Bütün o yapılacak şeylerden de kopmuştum. Musluk tıkanmıştı. Pompalamam gerekirdi. Suyun kirli kirli musluğun içine doluşuna bakakaldım.

Temizlikçi kadın o sıra geldi. Yatak odasını havalandırmaya gitti. Çayımı alıp gazetelerin başına çöktüm. Kadıncağız nerdeyse koşarak geldi: "Odayı derleyip toplamışsınız bile," dedi. "Hiç bozmadım ki," dedim. Çırpınmaya başladı: "Uyumadınız mı hiç? Uyumadan olur mu? Niye ama uzanmadınız birazcık olsun?" "Çalıştım da," dedim. Önümden geçti. Banyoyu temizlemeye gitti.

Gazeteyi yüzüme örttüm. Kendi kendimi asıl ilk böyle yakaladım işte. Temizlikçi kadına, "Konuklar geldi. Oturdum", "Bir arkadaşımla kaldım", "Canım yatmak istemedi. Dikiş diktim" ve bunlara benzer bir yığın başka şey söyleyebilirdim. İlle bir açıklama

yapmak zorunda da değildim üstelik. Ama fırsatı bir kez daha okumuşluğum üstüne değerlendirivermiştim.

Pedikürcü Gönül'e de böyle yapıyordum. Ayaklarımı sudan çıkarıp topuklarımı sünger taşıyla ovmaya başlayınca ben de, "Çabuk olun. Kuzum beni geç bırakmayın!" diye tutturmaya başlıyordum. Kızcağız elinden geleni yapıyordu. Hep acelem oluşuna alışıklığından ötürü, hiç "Nedir bu aceleniz?" diye sorduğu falan da yoktu. Ama ben, ne yapıp yapıyor, bir punduna getirip, "Çabuk, konferansa yetişeceğim" Araştırma Enstitüsü'ne vereceğim raporu tape edeceğim daha" ya da "Aman derse geç kalıyorum," falan diyordum. Pedikürün ardından bir kokteyle davetliysem, alışverişe gideceksem ya da akşama konuklarımız varsa, bunları hiç söylemiyordum.

Hep ciddi görevlerim olmalıydı.

Başparmağımla işaretparmağım arasında sarımtırak sert bir deri parçasıyle bunları düşünüyordum. Nerdeyse, öleceğimi unutmuş gibiyim. Bu odanın içinde nasıl olsa öleceğim. Bu yüzden odaya ilk girdiğim zamanki aceleceliğim de yok şimdi. Kopardığım nasırıma baka baka ölümün gelmesini! Bekliyorum.

Dinginim. Ağır ağır soluduğumu sanıyorum. İlk savaş bitti. Pürtüklü kumaşla kaplı boz renkli bir koltuk üstünde anadan doğma oturuyorum.

Ölümüme dıştan anlamlar yükleyecek o küçük pusulayı yırttım. Yırttığım kâğıt parçalarını ne yaptım? Alçak, yuvarlak masanın üstüne bakıyordum. Sonra orada duran küçük kâğıt parçalarını hâlâ elimde tuttuğum yoz deri parçasıyla birleştiriyorum. Avcumda götürüp tuvalete atıyorum. Üstüne sifonu çekiyorum. Banyo kapısını örtüp yatağa dönüyorum. Tahta ayaklı başucu lambasının duygusal ışığını kapatıyorum.

Bir küçük deri parçasının beni perdeleri açmaktan kurtarışına seviniyorum. Kendimi aldattığımı biliyorum. Perdeleri açıp nerede bulunduğumu, güneşin nereye yükseldiğini ya da ne zaman battığını görmekten kurtuluşuma seviniyorsam, dışarısıyla yeniden ilgi kurma isteğimi pek de köreltmemişim demektir. Tersine. Asıl istediğim bu. Engin'in beni hâlâ nerelerde aramakta olduğunu bilmek istiyorum. Aydın'a telefon etmek, birtakım açıklamalara girişmek, hiç yerli yerine konulmamış bir şeyleri sanki böylece yerli yerine koymak istiyorum. Boş, geçersiz görevler yüklenilmiş olduğunu, bile bile bunun sürdürülmez olduğunu... Ömer'i de uğraştırmak istemiyorum. Bir sabah, birdenbire ağır ağır solumaya başlamamışsa, hep kendi kendine seçtiği bir şeyleri olduğunu sanıyorsa ne yapsın?

....

(Ölmeye Yatmak, 1973)

FİKRİMİN İNCE GÜLÜ

Almanya'da işçi olan Bayram, çoğu "alamancı'nın yaptığı gibi, kendince gösterişli bir Batılı görüntüsü içinde, 1974 marka bal rengi Mercedes (Balkız) ve içten bir özenti ile yola çıkmıştır. Kapıkule'den giriş yaparak Anadolu'ya (Ballıhisar'a) geçecek; köyüne varınca, köylüsüne, özellikle yavuklusu Kezban'a, kendisinin ne denli kişi olduğunu gösterecektir...

....

Teypin düğmesine basıyor. Bandı başa alıyor:

"Fikrimin ince gülü/ Kalbimin şen bülbülü..."

Diye başlıyor bir Vedia Rıza. Otuz yıl öncelerinin ağır akışını sürükleyip getirerek. Bir Columbia plağın cızırtısını kapsayan stereo teyp, Bayram'ın ille de bu 74 model Mercedes'le yan yana, baş başa getirmek istediği şarkıyı yeniden çalıyor. Bayram bu şarkıyı kaç yıl, nerde duysa, gözlerinin önüne bir kadından çok, üstün kireçli toza bulanmış mavi bir Ford gelmiştir. Yeniyetmeliğinde Kezban, arada bir, bu Ford'un yerini aldı. Onu geri iter oldu. Belki daha sonraları da, Birkaç kez. Ama her seferinde şarkının çağrıştırdığı iki şeyden ilki, Ford, tozlarından silkelenip öne çıktı. Yıllar sonra anlıyor: 47 ya da 48'lerin bir Ford'u olmalı bu. Ford, içinde yine tere ve toza bulanmış, yağını dışına vermiş fötr şapkalı adamıyla öylece, soluyarak köyün orta yerinde duruyor. Bilinmedik alışık olunmayan bir duman kokusu Bayram'ın genzini yakıyor. Hep arayacağı, artık durmadan arayacağı egzoz dumanının kokusu.

"O gün ki gördüm seniii / Yaktın ah yaktın beni..."

Aman dikkat! Ne yapıyor bu sersem?...

Birden, banketten aşağı yuvarlanacağını, ayçiçeği tarlaları arasında yitip gideceğini sandı. Bu kez, kasası zeytin yeşili branda beziyle kaplı, ikinci bir ONATRA kamyonu, tam Bayram onu geçeceği sıra solladı. Sonra hemen sağlayıverdi. O zaman Bayram, kamyonun bir koyun sürüsünü biçilmekten koruduğunu, kendisini de kolladığını anladı. Koyun sürüsü, kamyonun ve karşıdan gelen gri bir Peugeot'nun korna sesleri arasında, sol banketten aşağı ağır ağır kaydı. Usuldan bir toz kaldırdı havaya. Peugeot, tozun arasından geçti. Hâlâ korna çalıyordu. Bayram da öttürdü: Traray traray... Traray trarayyy...

Bulutlar iyice yüklendi. Bunaltı da birlikte. Bayram sucuk gibi terlediğini, Franz Lehar gömleğinin teri dışına verdiğini duydu. Şarkı sürüyor:

"Ateşli dudakların, gamzeli yanakların..."

Koyun sürüsü, bir ayçiçeği tarlası ile, devlet yolunun asfaltını akıtan şarampolü arasında sıkışıp kaldı. Sarımsaklı Tohum Üretme Çiftliği'ne ayrılan kavşakta bir pikap, ONATRA'nın yolunu kesti. Pikabın arkasına doluşmuş memur işçiler, boz renkli giysileri içinde, bu yepyeni giysilere henüz alışamamış olmanın tedirginliğiyle ONATRA'ya utangaç utangaç gülümsediler, kasanın üstü açık, boş bir kamyon, tüy gibi hoplayıp

zıplayarak arkadan Bayram'ı sıkıştırdı. Mercedes'in teybinde şimdi, yeniyken yırtılmış bir kadın sesi:

"Duydum ki unutmuşsun / Gözlerimin rengini"

diye başladı.

Ağlaya, hıçkıra sürdürdü şarkıyı:

"Bir zamanlar sevginle / Ateşlenen başımı
Dizlerinin yerine / Dayasaydım taşlara..."

Sahiden mi Kezban? Başının ateşiyle sen...

Ankara. Temizel Oto Tamir. Askerlikten önce değil bu. Askerlikten sonra. Kezban'ın başı, tamirhanenin ağzında bir görünüyor, bir kayboluyor. Eşarbının bas bas bağıran renkleriyle Kezban, kendini Bayram'a göstermeye çalışıyor.

Sahiden be Kezban, unutup gitmiştim gözlerinin rengini, unutmasam, olacak gibi değil.

Kezban başını biraz daha uzatıyor. Yeniden geri çekiliyor. Bayram'ın gözleri bu kez Kezban'nkilere değiyor. Yüreğinde, çoktan unuttuğu bir sıcaklık. Yanık izi küçük küçük pırpırlanıyor. Bırak bor anahtarını. Sekman kelepçeyi al. Lokmaları öyle sökemezsin oğlum. Kartel anahtarı ne güne duruyor? Temizel'in Rıfat Usta'sı vurmamak için kendini tutarak Bayram'ı yana itiyor. Geç şöyle. Çek kumpası. Oğlum, kumpası dedim! Ne sarılırsın matkaba? İki-üç yıl önce olsaydı, Rıfat Usta başına bir sumsuk atar, "oğlum"ların yerini "mankafa"lar alırdı.

Genişçe bir cadde ağzı denli geniş tamirhane kapısının yanında Kezban'ın yüzü iyice belirgin duruyor. "Dışarı gel" diyor başıyla. Çekil kız! Git, geldiğin yere. Benden sana hayır yok demedim miydi? Nerden buldun beni sen yine? Nasıl bir yürek ki bu, caymıyorsun? Benim de başımı bulandırıyorsun... Beni yolumdan edecek sendeki bu inat.

Kezban, elinde resimli, dört köşe bir şey sallıyor. Gel işte, gel Bayram. Şunu al. Çalıp çalıp beni anarsın. Ali Bayram, Bayram. Teneşire gelesice Bayram. Ak gönlümü karalara boğan, ateşimi ayaklandırıp püf diyen Bayram. Ne dönüyorsun yüzünü? Gel hele acık. Gel bak ne diycem sana... Köyde, peşimden çığırı çığırıverdiğin bu değil mi işte? Al, bak...

Az eğilimli bir inişte, kasası boş kamyon da geçiyor Bayram'ı. Bir hırıltı, bir horultu, sıcak, duman, şarkı, Hayrabolu ayırımından takla atarcasına seğirtip gelen bir cip... "Fikrimin İnce Gülü" çoktan güme gitti. Kezban güme gitmiş, çok mu?

Yırtılmış kadın sesi biraz daha paralanarak:

"Hani bendim yedi renk / Hani tende can idim..."

deyip ağlıyor.

76 Mercedes'lerin bir de şeker renklileri olacakmış... Kezban beni onun içinde görse, iyice ateşlenir. Hoş, şimdi bunun içinde görünce "Ben boşuna kaptırmadım gönlümü bu Bayram'a. Boşuna beklemedim" diyecektir. "Düşündüğümden yiğit çıktı. Helal olsun yaptıkları..." Balıkçı mahkçı laf. Yaşar dönerken onunla niye bu plağı yollasın

yoksa bana? "Duydum ki unutmuşsun / Gözlerimin rengini" diye sitemler döktürsün? Plağın içine bir de pusula kondurmuş. "Ben artık Beyşeher'in gölünde balık avlayan adamın birine yedek parça olmuşum... Sen anca bu dilden anladığından, böyle diyorum. Arayacaksan da sakın arama artık diyorum..."

Laf ki laf. Ben Kezban'ı bilmem mi?

Çakır, sürmeli gözleri Kayaş'ın söğütleri altında devrili devriliveriyor. Dalıp çıkıyor Bayram'ın gözlerine. Ankara senin malın mı? Babanın malı mı? Gelirim elbet. Niye gelmeyeceğimmiş? Hizmetçilik, konfensiyonculuk... Orospuluk değil ya? Abim geldi. Ardından ben de geldim tabiî. Ballıhisar'da bakanım edenim mi kaldı a Bayram? Sen mi sahap çıktın yoğsa bana? Çeken gitti. Askere giderkene bir uğradın. O zaman bile nişan takmadın. Başımı bağlamadın. Sözlüsü, yavuklusu... Ağızlarda pelesenk. Ardıcın altında beklettin beklettin de, dönüp ardına bakmadın. Dolamışın diline bi türkü, bir şarkı. Nerden bellediysen, belleyemez ol... O enez sesli karının kimbilir kimlere söylediği bi şarkıyı dilinden düşürmezdin hiç. Ben de sanırım, benim için söylerdin...

On beşinde mi, on yedisinde mi artık: Ballıhisar'ın kireçli tepesi başında, ardıcın dibinde bir Kezban. Sürmeli gözleri, içinde bir şeylerin kımıldamakta olduğunu ele veriyor: Kimmiş bakam fikrimin ince gülü? Ben mi? Ya, sensin. Kim olur başka? Gülüşüyorlar. Kezban kaçıyor. Bayram, Kezban'a inat, "O gün ki gördüm seni / yaktın ah yaktın beni" diye yanık yanık sürdürüyor şarkısını. Ardıcın altında. Çok önce. Polatlı'daki minibüs yardımcılığından kulağına takılı bir sarı kınaçiçeği ile döndüğünde. Amcasının elini öpmeye mi? Tarladaki hissesini sattırmaya mı? O zaman. Ardıcın altında iki kez buluştu Kezban'la. Yine ardıcın altında. Bayram, askere gidiyor. Remzi abisi, akrabadan iki kişi daha Bayram'ı kireçli kağnı yolunun tepeye sardığı yerde uğurluyorlar. Kezban'la buluşma yeri, verilmiş bir söz iyice geride kalıyor. Kezban, iki kayayla bir ardıç arasından yine şöyle bir görünüyor. Gittikçe uzakta kalıyor sonra. Sonra da, kalın bir bilek tek örgülü saçına, örtüsünün altından sırtını dövdüre dövdüre dereden aşağı koşup kayboluyor. Taa, birinci tepeyi dolanıp çıktığında aşağıdan, "Bayram, Bayraaam!" diye seslenildiğini duydu sanmıştı Bayram. Bir bozkır kuşu sanki. Bayram, Bayraaam! Bayram, Bayraaam!...

Önünde ne var, ne yok, hepsini solladı. İniş aşağı koyuverdi Mercedes'ini. Sonra, usulca bir çıktı. Çıktığı düzlükte Balkan Restoran ilânını gördü. Ardından bir dinlenme yerini. Arabayı şu dinlenme yerine çekse şimdi. Yeniden tozunu alsa. Geçip içine uzansa. Sonra Kezban başlasa:

"Hani bendim, yedi renk / Hani tende can idim..."

Geniş bir S dönemeci savurtarak aldı. Arabayı savurtarak yeniden sağladı. Derken, zilzurna sarhoş, ya da direksiyon başında derin uykudaymışçasına, yüz on kilometre ile bir yalpa daha attı. Direksiyon elinden ha kaydı, ha kayacak... Kendini Lüleburgaz'ın göbeğine doğru fırlıyor sandı. Solunda, yeşillikler arasında pembe boyalı, lohusa şekeri benzeri bir hastane gözlerinin önünde fır dönüp durdu. Sanki, uzaklarda bir yerde gök gürledi. Sarı bir minibüs, dönemecin alt başında, Bayram'a göre balrengi, Veli'nin

karısına göre bokrengi, Kapıkule'nin Nuran hanımına göre sidikrengi, Vedat'ına göre hardalrengi, Türk Petrol'ün sürücüsüne göre altınrengi olan Mercedes'e çarpmamak için, yolun en olmayacak yönüne, sağına kaçtı. Mercedes'in sağından gerisine, oradan da yeniden yolun soluna geçerek, karşıdan gelen New Holland'ın sürücüsünü üç saniyede beş kez şaşırttı. Minibüsü dolduranların şarkı, türkü, çoşkulu el çırpmaları, şıkır şıkır oynamaları bir an için korkulu çığlıklara dönüşmüştü. Dönemeci çıkarken minibüs yine yanlış şeritteydi. Bayram, dikiz aynasından minibüsün arka camını gördü. Orada, büyük boy bir Ecevit resmi asılı. Ecevit, elindeki beyaz güvercini uçuruyor.

Bayram, kendini toparladığı zaman da yolunu şaşırttığı minibüsü, artık hiç düşünmek istemedi. Hızını yüz otuza çıkardı. Bu hız uzun sürmedi. Önü kapalı görünüyordu. Kan ter içinde, zorunlu bir fren yapıp durdu. Eğilip ileri baktı. Bir sıra aracın, Lüleburgaz girişindeki trafik ışığının yeşil yanmasını beklediğini anladı. Çılgınca öttürdü kornasını: Traray trarayyy! Bu ses, en öndeki titrek sakallı sürücüye tanıdık geldi. O da başını camdan uzatıp geri baktı. Yanılmamıştı. Başında salt hasır tirol şapkası eksik olmak üzere, kumsalrengi Mercedes'in Franz Lehar gömlekli sürücüsüyle yeniden buluştuğuna sevindi. Yolculuğu hep eğlenceli kılmak. Her dakika daha eğlenceli kılmak...

....

(Fikrimin İnce Gülü, 1981)

DUVAR ÖYKÜSÜ

Duvar ve Tohum

Taş duvar kalıntısı, böğrüne kılıç saplanmış gibi, derin uykusundan haykırarak uyandı. Mil inceliğinde ve durmadan derinlere, daha derinlere doğru ilerleyen sancıdan inledi. İnlemesi sırasında güçlükle kendine gelip sancı nedenini tanıdı. Öfkeyle ıkındı. Ikınıp, çatlağın derinliğinde ve neminde, henüz yürek çırpıntılarını yenememiş, bir anlık büyük çabasının yorgunluğunu üstünden atamamış bulunan küçük andız tohumunu çatlağından dışarı atmayı denedi.

Tohum, tutunduğu yerden usulca kayıp, çatlağın ağzına doğru sürüklenmekte olduğunu duydu. Yaşamla dirim arasında, yuvarlak, kaygan gövdesini yeniden çatlağın derinlerine attı. Tek pürtüklü noktası olan göbeğiyle, çatlağın daha derinliklerindeki daha nemli yüzeyine sıkıca sarıldı. Taşın nemini emmeye hazır bir vantuz gibi yapıştırdı kendini. Taş duvar kalıntısı, böğründe yeniden bir hançerin darbesini duydu. Yeni bir çabayla ve kasıklarının bütün gücü, yüzyıllara dayanmış bütün kaviliğiyle ıkındı. Ama bu kez bu ıkınma, tohumun olduğu yere daha sağlam tutunmasına yardımcı oluyordu. Taş duvarın soluk alışları geniş, büyük, güçlü, soluk verişleri tutuk ve güçsüzdü. Dışındaki dünyanın hareketi, içindeki hareketsizliği bastırıyordu.

Duvar kalıntısı, artık ıkınıp durmanın yararsızlığını anladı. Korkusu arasında sağlayabildiği kısa bir dinginlik süresi içinde düşünmeye zorladı kendini. Yıllar boyu geçirilen deneyleri kafasında bir bir sıraladı. O zaman, birinin değilse ötekinin mutlak gerçekleşeceğine inanmanın güveniyle ilk iki umuda sıkıca sarıldı. Yaslandığı umutları geliştirip büyüttükçe böğründeki sancıyı unutur gibi oldu. Yağmur duasına oturdu. İlk umudunu güz yağmurlarına bağlamıştı.

Bol güz yağmurları başladığında, taş duvar kalıntısı iliklerine dek yıkanıp arınacak. En ince çatlaklarını bile birer dere yatağı haline getirecek olan bol yağışlar, oralarda birikmiş ne varsa akıntıyla birlikte sürüyüp çıkaracak. Gövdesinde yazdan kalma, yazın iliklerine ve kemiklerine biriktirdiği, biriktirip romatizma ağrılarını azdırdığı her şeyi; çeri-çöpü; kasıklarındaki, belindeki, eklemlerindeki bütün o böcek ölülerini, toz birikintilerini, tuzları, ince sinek kanatlarını, yılan ve çıyan gömleklerini ve şimdi en ince çatlağının karanlık ve nemli bir noktasına göbeğiyle tutunmuş olan, ilerde kapçığını çatlatıp en ince ipliklerden daha ince o ilk köklerini salıvermeye hazır tohumu; canlı cansız, yarın daha da canlanıp dirilmeye aday ne varsa hepsini sürüyüp çıkaracak gövdesinden.

Güz yağmurları yeterince bol, yeterince sürekli olmazsa? Çatlaklarından içeri, taa derinlere sızamayacak denli güçsüz, kısır, mızmız olursa yağışlar ya?

"Hıh, hıhhh..." dedi taş duvar kalıntısı. "O zaman da kuraklık kurtarır beni andız dölünden."

Kızgın yaz sonu güneşi hâlâ tepesinde asılmış duruyor. Bu güneş bir süre daha bu kızgınlığını sürdürürse, yerini bol güz yağışlarına bırakmazsa, çatlaklarındaki en nemli köşelere dek sızıp oraları da kurutacaktır. Güneş, duvarı ilik ve kemiklerinin en ince noktalarına dek kurutunca, ince çatlağın o serin, o en nemli noktası da hiç kuşkusuz, artık hiçbir canlıyı barındıramayacak denli kurumuş olacaktır. Eninde sonunda bu tohum, duvarın kendi sıcaklığıyla kış aylarının nemli soğukluğu arasında ona, uygun bir ortam hazırlayacak aylara çıkmayacaktır. O zamana kalmayacaktır. Kalırsa?

"Kalırsa polislerimi, jandarmalarımı sürerim üstüne" diye düşündü duvar, öfkesi başına sıçramış olarak.

Taş duvar kalıntısı, bu umutlanmalarını ve inceden inceye kurduğu gizli planlarını derinliklerindeki tohuma sezdirmekten kaçındı. Sızısına katlanıp, dedelerinin kendisine en iyi öğrettikleri bir sabır ve gururla, kuşkudan titrediğini ele vermeden, güneşe yaslandı.

Çiğ

Yakın deniz, güz boyu usul usul kaynadı ve yakın gök geceleri boş durmadı. Denizden derleyip topladığı taşa toprağa yağdırdı. Sabahları, taş duvar kalıntısının çevresindeki toz yığınları ıslak bir örtüye sarındı. Karşı yamaçlardaki andızların yuvarlak, yumuşak yapraklarını güneş, her sabah boncuk boncuk terletti. Andız teri toprağa birikti. Diplerinde yıllar boyu hiç olmadığı denli pembelik, sürmene fışkırdı. Andızların gölgesi

dışında kalan yerlerde bile yavşanotları, kayışkıranlar boy verdi. Sanki toprak kışa değil de yaza hazırlanıyormuşçasına donandı. Yabanotları ve andızlar, hep birlikte gündüzleri kurundular, geceleri dinlenip sabahları ıslandılar. Toprak nemini hiç eksiltmedi.

Yağan çiğ, taş duvar kalıntısının ince çatlağındaki en karanlık noktayı da, bir tohumun bahara dek kendini saklamasına elverişli kıldı. Aynı oranda taş duvarın korkusunu korkusuyla birlikte öfkesini, öfkesiyle birlik zorbalığını azdırdı.

Duvar, çatlaklarından içeri girebilecek her tür canlının; kertenkelelerin, böceklerin, sineklerin girmesine izin verdi. Jandarmalarını, polislerini yardıma çağırdı. Bunlar, bir çatlağın en derinliklerindeki tohumun nemde biriktirdiği canlılık kokusuna yığışıp, oraya kendileri yerleşmek için başlarını sık sık taşın aralıklarından içeri uzattılar. Ama yaz sonu, kertenkelelerin başları büyüktü. Böcekler yorgun, sinekler iriydi. Kuyrukları, mahmuzları ve iğneden dipçikleriyle tohumu azıcık dürtükleyip canım yaktılar, ama ince çatlağın en derinliklerindeki, bir tohum için korunması en elverişli noktaya ulaşamadılar. Oraya ancak, anasının bıraktığı salyanın ince ipliğine tutunan bir örümcek yavrusu sızabildi. Tohumu gördü. Tohumun çevresine ince bir ağ ördü. İnce çatlağın ağızlarına sızabilirliği olan en ince kanatlı sinekleri yedi. Onlarla doydu. Doydukça ağını daha geniş ve daha kalın ördü, pekiştirdi. Böylece örümcek, irileşen gövdesiyle, istediyse de yeniden dışarı çıkamadı. Ağına vuranlarla beslendi ve andız tohumunun, kapçığını yarıp, kökünü salıp, gün ışığına doğru uzanarak kendisine de bir yol açacağı günleri bekledi. Dondurucu kış geceleri için tohumun çevresini ılık tuttu.

Çiğin en bol olduğu geceler taş duvar, nemden gerginliğini yitirdi. Ikınması, yaş bir dalın diklenemez, diklenip sert darbelerini indiremez esnekliğe dönüştü. Taş duvar kalıntısı ilk kez, gururundan hiçbir şey eksiltmeye yanaşmaksızın, soyuna sopuna ilendi. Küçük bir tohumla başa çıkamayacak koca bir duvar oluşuna lanetler etti. Yağışlardan beklediği umut da azaldı. Yağışların, bir örümcek ağını sürüklemekte yeterince kıvrak ve hünerli olamayacağından korktu. Yine de, başı gökyüzünde, artık iyice yitirilmiş uykularının bin türlü ikircikle yoğrulmuş bitmez tükenmez günleri ve gecelerinde yüzü buruştukça buruştu.

Yağmur

Yağışlar ekim sonu başladı. Yayvan ve gevşek yağmurlardı. Sürekliliği olan, ama asla bir çatlağın derinlerine sızabilecek kılıç keskinliğini taşımayan yağmurlar. Güz yağmurlarının en güzeli, en bereketlisi, en doğurganı taş duvarın çevresindeki kireçli tozu ile sevindirdi. Tozun kirecini, tuzunu eritti. Verimli bir ince tabakayı usul usul duvarın temeline süzüp sızdırdı. Orada toprağı yeniden serinletti, yumuşattı, kabarttı. Temeldeki toprak, kabardıkça taş duvarın iliklerine doğru yürüdü.

Yağışlar ılıklığını giderek yitirdi. Giderek soğuyup katılaştı. Isınmak için taşların yazdan kalma sıcaklığında koştu. İlk soğuk yağışlar hemen gevşeyip, kalın taşların ince çatlağından içeri sızdılar. Orada ılınıp, tohumun kapçığını yumuşattılar. Tohum kapçığının içinde boş durmadı. En ince iş ustalarından daha usta, ipliğini eğirdi, dokusunu

dokudu, kapçığı yarıp dışarı uzatacağı sürgünü hazır etti. İlk ılık güneş ışınlarının yönünü titizlikle hesabetti. Pusulasını bu ışınlara ayarladı. Zamanın ibresini gözledi.

Daha sonra düşen soğuk yağışlar taşların yüzeyinde kaldılar. Orada biriktiler. Taş duvarın soluk alışları daraldı. Artık çok ender tutturabildiği kısa süreli uykularından sıçrayarak uyandı. İliklerinin soğuktan donmaması için, atalarından kalan onuruna matem tutarak, uzak bir kandil gibi derinlerinde duran tohumun ılık nefes alıp verişleriyle ısınmaya çalıştı. Kötü düşlerle dolu bir yarım uykudan bir kez daha sıçrayarak uyandı. Gökte, bulanık sudan dondurulmuş bir buz parçası donukluğuyla ışıldayan aya baktı. Onu yardıma çağırdı.

Ay

Ay, yıldız peşindeydi. Hovardalık gecelerinin köşekapmacasında, eski taş duvar kalıntısının buruşuk ve katı yüzüne ilgisiz kaldı. Duvar kalıntısı aya da ilendi. Onu hovardalıklarından vazgeçirmeye çalıştı; öğütler sıraladı. Ay, duvarı işitmedi bile. O zaman taş duvar, yalnızlığı içinde, ürküntüsünü kasıklarında gizlemeye çalışarak yeni bir söylev hazırladı. Söylevi için tohuma karşı en korkutucu, en küçültücü sözcükleri özenle seçti. Sesini, çıkartabileceği en gümbürtülü tona ayarladı ve başladı:

"Yüce soyumun sağlam temelleri üstünde duran ben, şunu bilmenizi isterim ki kuru ve çelimsiz bir tohum benim bütünlüğümü bozamayacaktır. Buna izin verilmeyecektir. Hayır! Tohum güneşi asla göremeyecektir! Başını gövdemden dışarı uzatamayacaktır!

Yüzyıllara dayanmış olan ben, bir tohumun ağırlığından yüz bir kat daha ağır olan ben, onu ağırlığımla ezeceğim! Kapçığının içinden gözünü açar açmaz, kirecimi, kumumu, tozumu, böceğimi gözlerine dolduracağım! İşte ona acımasız savaş açıyorum! Onu en acımasız bombalarımla bombalayacağım. Bu serseri, hepsi töre bilmez, hepsi aylak, hepsi eşkıya! Bir serseri eşkıyayı yok etmenin gururunu ömrüm boyu taşıyacağım. Dedelerimin başaramadığını ben başaracağım. Çevremde yeni seyircilerim olacak. Fakir fukara, eteklerime atılan bahşişlere sevinecek. Çevremdeki seyircilerin önünde daha yüzlerce yıl görkemli, güçlü ve tükenmez duracağım! Heey! Her şey! Gök, ay, deniz, yağmur, güneş, kuşlar, yılanlar, çıyanlar! Duydunuz mu beni? Tarih içindeki yerimi daha da sağlamlaştırarak ben, hep yaşayacağım!"

Eğlence düşkünü ay, pelerinini omuzuna attı. Kendisine göz kırpan yıldızları çevresine toplayıp onlara yaşlı duvarın boşluğa haykırışını gösterdi. Duvar, soğuk gecede, düşkün bir kraldı sanki. Ay güldü. Yıldızlar da güldüler. Eğlenceli gecelerini sürdürmeye gittiler. Duvar, çok uzaklardan gümüş tekerlekli arabaların gümüş çıngıraklarını şıngırdatarak ordan oraya kayıp gittiklerini duydu. Ay, pelerinini bir kez daha savurdu. Pelerinin parlak yüzüne sarındı, beyaz atını kırbaçladı. Yeniden yıldızların peşine düştü. Kendisine göz kırpan her yıldıza, dinleyicisiz bir düşkün kralın öyküsünü anlatıp onları eğlendirdi. Ay, her zamankinden daha hoşsohbetti.

Taş duvar kalıntısı, artık yalnız kendisinin duyabileceği bir sesle:

"Ben", dedi, "hep yaşayacağım!..."

Sürgün

"Alâeddin-i Keykubât babamızın diktirdiği dıvar bu" dedi yerli rehber kadın.

"Selçuklu dedelerimiz buraya ilk çıktıklarında bastıkları yer temel alınmış olup, Kâbe dıvarı diye bilinmektedir. Alâeddin-i Keykubât babamız kalesini yaptırmadan, yazlık saraylarını kurdurmadan önce ve Bizanslıyı buralardan sürüyüp çıkarmasıyla dikilmiş bulunmaktadır ve kâfir Bizanslı buralarda oturmakta bulunmakta idi. Kâfir Bizanslı oturmakta bulunmadan önceleyin de haydutlar her yanı sarmış bulunmakta idi. Haydut başının atının nal izidir diye söyledikleri izin naha işte üstünde durduğu şu kayadan sonra, ilkin bu dıvar buraya kurulmuştur. Alâeddin-i Keykubât dedemin ayağının tozunu ilk değdirdiği yere kurbanlar kesilip bismillahlarla birlikte temeli atılmış olmakla, ben deyim dokuz yüz yıl, sen de bin yıl önce bizim öz toprağımızın taşından örülmüş bulunuyordu ki, eni o zamanlar üç buçuk metre idi, yüksekliği on üç buçuk metre idi. Bir ucu tee şu tepelere, öte ucu tee uzak deryanın böğrüne dek dayanmakta idi. Şimdi, kadir mevlâmın izniyle karşınızda durmakta olan bu kısmı en kavi kısmı olup, durduğu yerde göçmesinin artık mümkünü bulunmadığını âlimler bize söylemektedirler..."

Açık yeşil renkli bir sürgün, taş duvar kalıntısının ince çatlağı arasından başını bahar güneşine uzatmıştı. Sürgünün ucunda iki yumuşak, yuvarlak, diri ve güleç yaprak, rehber kadının anlattıklarıyla pek az ilgilenen gezginlere bakıyordu. Onları tanımaya çalışıyordu. Yapraklar, usul usul esen bahar yelinin altında kıpırdanıyor, her kıpırdanışlarında çatlağın derinlerindeki kökleri biraz daha güçlenip kalınlaşıyordu. Sürgünün kalınlaşan köklerinden güç alan yapraklar, gezginlere el sallıyor, onların durağan, donuk seyirci özelliklerini uyanık bir ilgiye dönüştürmeye çalışıyordu.

Gezgin topluluğu, rehber kadının duvar çevresindeki bir eski çağ büyücüsü gibi dönenmesine, ağzının köpürmesine şaşkın bakıyor, mavi plastik ayakkabılarını fist fist duvarın dibine sürtmeleriyle eğlenip gülüşüyordu. İçlerinden, tarihe biraz ilgi duyanları ellerindeki, gezginler için hazırlanmış küçük ve ucuz bilgi dağarcıklarını didikleyip, sayfalar arasında Selçuklular bölümünü bulmaya çabalıyorlardı.

Başını duvar çatlağından güneşe uzatmış taze sürgün, gezgin grubunun az berisindeki küçük bir çocukla göz göze geldi. Çocuk, tatil gezginine benzemiyordu. Çelimsiz, kuru omuzlarının üstünde küçük bir sandık taşıyordu. Sandığı ikide bir yere indirtip içinden özenle birtakım aletler çıkaran ve bunları birbirine ekleyen ya da birbirinden ayırarak durmadan çevrenin filmini çeken bir gezginin ardında, tetik duruyordu.

....

(Yüksek Gerilim, 1976)

ERHAN BENER
(1929-2007)

Lefkoşe doğumlu (19 Nisan), yazar Vüs'at O. Bener'in kardeşi olan Erhan Bener, ortaöğrenimini Bergama ve Kayseri'de yaptıktan sonra Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi (1950). Hukuk Fakültesi'nden de sertifikalı olarak (1956) Maliye Müfettişliği, Hazine Genel Müdürlüğü, Mali Müşavirlik... kurumlarında görev aldı; Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü(1974-1975)'nden emekli oldu. Avukatlık uğraşıyla birlikte sanat yaşamını sürdürdü... (Ö. 8 Aralık)

Sanat yaşamına 1945'te şiirle başlayan Erhan Bener, öykü ve romanlarıyla tanınan yazarlarımızdandır. Öykülerini *Seçilmiş Hikâyeler, Varlık, Türk Dili, Özgür İnsan, Milliyet Sanat* vb. dergilerde yayımlayan Bener, yapıtlarında, insanın iç dünyasını, çevresinde izledikleriyle özdeşleştirerek öyküleyen; arı Türkçesi ve çözümlemeci anlatımıyla, kendine özgü, yazınsal bir çizgi geliştirdi ; birçok ödül aldı...

Yazarın öykü ve romanları dışında anı ve oyun türlerinde de yapıtları bulunuyor.

Romanlar: **Acemiler, Gordium** (1956, **Yalnızlar**), **Kedi ve Ölüm (Loş Ayna,** 1960; **Ara Kapı,** 1961), **Baharla Gelen** (1969), **Elif'in Öyküsü** (1980), **Oyuncu** (1981), **Ünlü Gezginci Marcellos da Vinci'nin Akıl Almaz Serüveni** (1981), **Böcek** (1982), **Ölü Bir Deniz** (1983), **Sisli Yaz** (1984), **Ortadakiler** (1988), **Tekilleşme** (1990), **Bir Büyük Bürokratm Romanı** (1991), **Anafor** (1993), **Hınzır Kız** (1995)...

Öyküler: **Günbatımı Öyküleri** (1995), **Denizaşırı Öyküler** (1996), **Yaralı Aşklar** (1998)...

ÖDÜL: 1992 Yunus Nadi Öykü Ö. *Aşk-ı Muhabbet Sevda*
1993 Haldun Taner Öykü Ö. *Alabalık*
1996 Yunus Nadi Roman Ö. *Hınzır Kız*

Seçilen örü:

BAHARLA GELEN

Askerlik görevini sürdürmek için otele yerleşen ve kendisini sağlıklı bulamaması nedeniyle Dr. İzak'la yakınlaşan Asteğmen Reha'nın psikolojik öyküsüdür bu roman. İlk bölümde, şunlar sergilenir:

Çevreyle, yaşamak, ölmekle ilgili duygu, düşünce ve iç konuşmalar... Kaçış ve korku... Doktorla konuşma ve yakınmalar...

Küçük aşyerinde izlenmeye çözümleme...

Ertesi günlerde, yeniden düzgün olmayan sağlık, doktor ve korku düşüncesi...

Aşktan söz ediş... Gülmekle ağlamak arasında... Babanın top atlaması sonucu ölümüyle gelenler...

(Tüm bölümlerde, özdeş yaşantıların değişik görüntü ve gelgitleri, psikolojik boyutları...)

BAHARLA GELEN

Sabahtan beri sol gözümün durmadan seyirmesi canımı sıkıyor. Annem göz seyirmesine, kulak çınlamasına çok önem verir; hepsinin kendine göre bir anlamı vardır, ya biri anıyordur, ya bir haber alınacaktır; ya sevinilecektir, ya üzülünecektir. Bazı, takılacağım, tutar, alay eder, kızdırırım; böyle şeylere inanmanın Müslümanlığa aykırı olduğunu söyler, kuşkulara düşürürüm onu. Ne var ki çoğun doğru çıkar sezgileri. Hele sol göz seyirmesinin sonucu hiç şaşmaz. Denenmiş şey. Kesinkes canımızı sıkacak bir şey olur. Ne kadar inanmasa, inanmak istemese de, etkisinde kalıyor insan.

Ben de inanmıyorum sözde. İnanmıyorum ama, sol gözüm seyridiği zaman, sinirlenmemek de elimden gelmiyor. İçin için çıkagelecek kötü haberi bekliyorum. Zaten insan bir kez sinirlenmeye görsün, nasıl olsa canını sıkacak bir olay olur, ya da yaratır!

Öğle yemeğinde doktor'a sordum: "Gece çok okumaktan, yorgunluktan, sinir bozukluğundan olabilir" dedi. Bunun böyle olduğunu ben de biliyorum. Daha kandırıcı bir açıklama yolu var mı diye sormuştum. Önem vermesem, belki çabucak geçecek. Dikkat ettikçe artıyor. Lavaboda aynaya baktım. Gözkapağımın üstü titriyor. Bol bol su çarptım yüzüme, bana mısın demedi.

Sabırsız, sıkıntılı insanların çaresiz hırçınlığıyla kendime işkenceler yaratıyorum.

Geçen akşam, geç vakit, başka bir birliğe katılacak görevli erlere kumanya dağıtmak üzere kışlaya çıkıyordum ciple. Levazım Müdürü'nün yeni eğlencesi bu. Beni deniyor. Kilerin açıldığı saatlerde kumanya verilmesi gerektiğini bildiği halde, bekliyor, tam gece pijamamı giyip yatağıma uzandığım sırada haberci yolluyor.

Başta Levazım Müdürü olmak üzere çoğu subayların beni biraz muhallebici çocuğu yerine koyduklarının farkındayım. Bunu bana itiraf ettirmek istiyorlar. Örneğin bu

kumanya işinde, bir kez ağzımı açıp sızlanacak olsam, cayacak bu eziyetten Levazım Müdürü, biliyorum. Ne var ki bu gece gezintilerinin, dümdüz yaşayışıma bir değişiklik getirdiğinden habersiz.

Yalnız, kış bastıralı, bu gece ödevlerinin tadı kaçmaya başladı. İçin için korkuyorum. Geçen seneki şoför aceminin biriydi. Bir yanı uçurum, öbür yanı sarp kayalık; bozuk, dar ve dönemeçli bir yol. Kar tutmamış olmakla birlikte yer buzlu ve kaygan. Adam üstelik hızlı sürmeye meraklı. Gösteriş yapmak istediğinden mi, yoksa beni korkutmaktan özel bir zevk aldığından mı, kim bilir... Birkaç kez, "ağır git" diyecek oldum, tepki yaratacağından çekinerek caydım.

Alaya çıktığımızda, olmayan bir frene basıp durmaktan ayağının kasları ağırmıştı. Yol boyunca, kasılmaktan bir şey düşünecek halde değildim, doğrusu. Köşeye büzülmüş, bir elimle karoserinin kenarına sıkı sıkı tutunarak, motorun boğuk sesini dinliyor, her dönemeçte acayip çığlıklar koparan tekerleklerin kopup fırlayacağı, ya da uçuruma savrulacağımız anı önceden kestirebilmek tasası ile dişlerimi sıkıp duruyordum.

Eve dönüp yatağıma uzandıktan sonradır ki başladım hayaller kurmaya. Cipin dönemeçten fırlayıp uçuruma yuvarlanışını, taklalar ata ata vadiye inişimizi, bir ağaca çarpıp kalışımızı, yardım gelinceye kadar, orada kanlar içinde inleye inleye bekleyişimizi bir bir canlandırdım gözlerimin önünde. Ölümü değil de neden sadece bir bacağımın kesildiğini kurdum, bilmiyorum.

O gece bacağının kesilişini bütün ayrıntılarıyla yaşadım. Düşüne düşüne, yanlış yapmamaya, olayların birbirleriyle olan bağlantılarını, gerçekliklerini bozmamaya çalışarak... Gerçek acılar duyduğumu bile anımsamıyorum. Doktora söylesem hysterie der.

İki kez girmişliğim vardır ameliyat odasına. İlki sünnet olmak, ikincisi, apandisit ameliyatı için. Bacak kesilmesi de aşağı yukarı aynı düzen içinde yapılsa gerek. Ancak, kloroform maskesine dayanmak güç geldi bu kez. Görüntülerin akışına, bayılma süresi boyunca ara vermek istemiyordum. Başka çare kalmayınca, ikinci kişiliğimi ameliyat odasının dışarısına yolladım; orada olup bitenleri görsün diye...

Yalın bir oyun, elbet. Önemsememek gerek. Benim için önemli oluşu, bunu bilmem. Kendimi kapıp koyuverdiğim yoktu. Tam tamına bilinçliydim. Bir yandan da kendimle alay etmekten geri kalmıyordum. Platoda film çevirir gibi, oynayışını beğenmediğim bir sahneyi baştan oynatıyordum.

"Anneme haber vermeyin" diyordum. "Üzülür kalbi var, bir yerine bir şey olur kadıncağızın..."

Ancak, bacağım büsbütün kesilmeli miydi, yoksa son dakikada, bir mucizeyle kurtulmalı mıydım, pek kararlı değildim. Çok acı çekmek işime gelmiyordu ama, öyle entipüften bir yarayla kurtulmanın ilginç sayılmayacağını da biliyordum.

Bu düşündüklerim, gerçek anlamda işkence sayılmaz. Ne zaman ki annemin haberi oluyor ve ameliyat odasının kapısında iki gözü iki çeşme bekliyor, o zaman rengi değişiyor. Onun ağlaması her zaman dokunur bana. Gereği yokken, kendimi suçlu bulur, içlenirim. Belki onu daha çok üzmemek için ölümü kolayca kabul etmiyorumdur.

Günlük yaşayışın durgunluğu içinde, bir çeşit avuntudan başka bir değeri yok bunların.

Kışlada öğleye kadar, yemek listesini hazırlıyorum, er başına düşen tüketim ve kalori hesaplarını tutturarak tayın çizelgelerini düzenliyorum, ambar defterini işliyorum. Bölüklerden adam toplayabilirsem, kileri, depoları temizletiyorum. Öğleden sonra, kiler açılıncaya kadar pek işim olmuyor. Levazım Müdürü'ne yardım ediyorum biraz. Saat dörde doğru, önce sebze müteahhidi geliyor. Eti, birlikler doğrudan doğruya müteahhidin kesim yerinden alıyorlar. Nöbetçi subayına haber yolluyorum. Kimi geliyor, kimi mührünü yollamakla yetiniyor. Bazısı kayıtsızdır, üşenir, kiminin güveni yoktur. Çoğun gelirler. Birlikte gider kileri açarız. Bazı nöbetçi subayları pek titizdir. Kapının mührünü dikkatle gözden geçirmekle işe başlarlar, kantar başından ayrılmaz, gram sektirmezler. Kimi, gene de hile yapabileceğinden kuşkulandıkları için olacak, çizelgede yazılı olandan biraz daha çok vermem için diretirler. Kimi de hiç karışmaz. Bir köşeye çekilir, sessiz sessiz işin bitmesini beklerler.

On beş yirmi günde bir, kolordu ambarından toplu erkzak, un, kömür ya da odun gelir. İstasyona gidip teslim almak gerekir. O günler yorucu olur. Yattığım yeri bilemem.

Her cumartesi gecesi orduevinde aile toplantıları oluyor. Uydurma bir de caz var. Bir iki kez gittim. Bekârlar bir köşeye çekiliyor, evliler kendi aralarında eğleniyorlar. Bir bizim İzak girebiliyor onların arasına. Onu erkekten saymıyorlar galiba.

Yılbaşı gecesi iyi geçti her şeye karşın. Balonun yapıldığı salon bir güzel süslenmişti. İzak fırsatını bulup, Ortaokul Müdürü'nün dul baldızıyla da tanıştırdı beni. Üstüste dansa kaldırdım. Kadıncağız tutkundu bana zaten; o günden sonra büsbütün ayrılmaz oldu pencerenin önünden. Tanrı sonunu hayra getirsin.

Bunlardan başka, arada sırada kumpanyalar geliyor. Göbek ve Hamlet seyrediyoruz. Asıl eğlencemiz, sık sık kafa çekmek, on günde bir Cavidan Hanım'ın kapısını çalmak. Yazın iki tane açık hava sineması vardı. Kış gelince, büyücek bir kahveyi sinema salonu haline getirdiler. Arada bir oraya gidiyoruz. Kokudan, sigara dumanından, kalabalıktan kahvelere girmenin imkânı yok.

Hiçbir özelliği olmayan, dümdüz bir hayat. Bir bakıma hoşuma da gitmiyor değil. Kaygısızım. Uyuşuğum.

***

"– Yok bir şey anacağım," diyorum. "Bırak da uyuyayım biraz..."

"– Yok," diyor. "Yok. Senin benden sakladığın bir şey var..."

Korkuyla bakıyor yüzüme.

Bitiyorum uykusuzluktan. Ayakta bir saniye bile duracak halim yok. Yalvarırcasına:

"– Senden saklım gizlim olmadığını bilmez misin anneciğim?" diyorum.

Düşünceli düşünceli çıkıyor odadan. Hemen yatağa atıyorum kendimi. Tam dalacağım sırada tekrar başıma dikiliyor:

"– Kim bu kadın?"

"– Hangi kadın?"

"– Beni aptal yerine koymasana... Ne zamandır farkındayım. Hemen her cumartesi, ya izinsiz kalıyorsun, ya arkadaş toplantısına gidiyorsun, sonra da vapuru kaçırıyorsun... Eskiden nerdeydi bu arkadaşlar? Eve gelince de rengin sapsarı..."

"– İlâhi anne... düşündüğün şeye bak. Söyledim ya sana? Bizim sınıf bir âlem. Fakülteye'de, Bankaya da benzemiyor. Hep iyi çocuklar. Doçenti, uzmanı müfettişi, avukatı... Bunda kötü bir şey yok ki...

"– Hadi, hadi... Ananın okuması yazması yok ama, o kadar da cahil değil. Ayıp değil oğlum, olacak böyle şeyler elbet, ama sen biraz ipin ucunu kaçırıyorsun. Gençsin. Tecrübesizsin. Kapılıp gidiverirsin. Sonra bir şey değil, hasta olacaksın... Hani, benden bir şey saklamayacağına söz vermiştin?..."

"– Üzülme. Öyle korktuğun gibi, tasalandığın gibi bir şey yok..."

Duraksıyor.

"– Onu buraya da getirdin, değil mi?"

Yüreğim duracakmış gibi oluyor birden. Rengim sararmış olmalı.

"– Ne münasebet? Nereden çıkarıyorsun?"

Gözlerini kaçırıyor gözümden. Sinirli bir hali var. Konuşurken dudağının sol üst köşesi hafifçe çekiliyor.

"– Söylemeyeyim diyorum ama, ölçüyü biraz kaçırdın gibi geliyor bana, oğlum... Geçen pazar şöyle kapıdan bir uğrayıp gittin. Ondan önceki cumartesi, geldin, arkadaşlarla toplanacağız diye gittin, pazar sabahı bugünkü gibi, perişan döndün. Daha önceki hafta izinsizdin sözde. Ondan önce, Pazar günü, tuttun beni zorla sinemaya gönderdin, arkadaşlarla buluşacağım diye... Daha o gün pirelenmiştim ya, bu türlüsü gelir miydi aklıma..."

Ellerimi yorganın içine saklıyorum, titrediğini belli etmemek için.

"– Rica ederim anne," diyorum. "Neler getiriyorsun aklına... Olacak şey değil. Ben, bu eve..."

"– Boşuna inkâr etme. Hiçbir şey kaçmaz benim gözümden. İçki de içmişsiniz. Şişeyi çöp tenekesinde gördüm. Yatağın çarşafını değiştirmişsin. İki bardak yıkamışsın ama iyice kurulayamamışsın. Geçen hafta da gömleğinde ruj lekesi vardı. Hepsi bir tarafa ama, doğrusu bu eve kadın getirmen bardağı taşırdı... Bak, işte buna göz yumamam."

"– Anne," diyorum. "İnan ki..."

"– Kim bu orospu?"

"– Anne, çok rica ederim."

İnanmaya hazır aslında ne söylesem, bilmiyorum.

....

Dün doktorun terhis emri geldi. Bugün de yolcu ettik.

Sabah saat beşe doğru revirin cipi gelip beni evden aldı. Alaca karanlıktı. Tepenin ardından morumsu bir kızıllık vuruyordu göğe. Ayaz suratlarımızı bıçak gibi kesiyordu.

Kaputumun yakasını kaldırdım. Boynumda kalın yün atkı, içimde çift kat fanila, gömleğimin üstünde tüylü, kollu kazak, gene de titriyorum. Biraz da heyecandan olsa gerek.

Şoförün yanına geçip oturdum. Cipin tentesi ince muşamba. Soğuğu kesmiyor. Tekerleklerindeki çift kat zincire karşın araba zor yürüdü. Yollar, çatılar, camlar, her yan buz. Kaya kaya, sağa sola savrula savrula ilerleyebiliyoruz. Bizden başka canlı yok görünürde. Sigaramı yakmak için eldivenimi çıkarır çıkarmaz, parmaklarımın donduğunu hissediyorum. Şoför, içi kürklü kaputuna bürünmüş, uykulu gözlerle bir sağa bir sola oynatıp duruyor direksiyonu. Uykusunu dağıtmak için:

– Terhise ne kadar var daha, delikanlı diyorum.

– Sekiz ay teğmenim, Allah sağlık verirse.

– Gelecek kış burada değilsin yani?

– Kısmet, teğmenim.

Bütün Anadolu çocukları gibi, ihtiyatlı.

– Sizin memlekette de böyle kış olur mu? diyorum.

– Antakyalıyım ben teğmenim. Bizim memlekette kar bilmeyiz biz...

Gülüyorum. O da gülüyor. Çarşının içinden geçiyoruz. Daha tek kepenk açılmamış. Birkaç gün önce dış mahallelere kurtların saldırdığı söyleniyordu. Ellerine geçirebildikleri kedileri, köpekleri parçalayıp gitmişler. –Bu soğukta sokak köpeklerinin, kedilerinin nereye sığındıklarını merak ederim.-

Geçtiğimiz yol boyunca daha bacaların çoğu tütmeye başlamamıştı. Kalın yorganlar, battaniyeler altında ılık düşler görüyordu insanlar. Doktoru alıp götürecek olan trenin yolcularını düşünüyordum. Ne kadar kalorifer yansa, sinsi bir soğuk sarar kompartımanları. İyi uyuyamamanın, yorgunluğunun büzüştürdüğü vücutlar, birbirine sokularak bir parça sıcaklık arar. Bembeyaz, ölü bir bozkırın ortasından, doğaya meydan okurcasına dolu dizgin kayıp gider tren. Kapkara dumanları boşlukta uzun süre asılı kalır. Uykulu gözleriyle makasçılar, buz tutmuş elleriyle makas kollarına asılırlar. Genişlemiş ray aralarından geçerken, tekerleklerin sesi güçlenir.

Cipin ön camı, soluğum değer değmez, hareli hareli buğulanıyor ve buz tutuyor. Eldivenimin tersiyle silmeye çalışıyorum. Kaskatı. Şoförün elinde havlı bir bez, durmadan önündeki camı temizliyor.

Bir bekçi gördük sade, bir sokak başında, ortalıkta dolaşan. Koyun postundan gocuğuna sarılmış, ağır ağır yürüyordu.

***

Revire geldiğimizde İzak daha hazır değildi. Sağlık çavuşu çay ocağını yaktırmış. Doktor giyinirken demli demli iki bardak çay içtim, içim ısındı biraz. Takvimlere göre İlkbahara girmiş olmamız gerek. İstanbul'da ağaçlar tomurcuklanmaya başlamıştır...

– Mevsimler arası bir yolculuk olacak seninki doktor, dedim. Gülmedi bile. Neşeli görünmüyor. Sivil elbiselerini giymemiş olduğuna dikkat ettim. Kim bilir, belki de beni imrendirmemek için saklıyordur sevincini...

Yan Yana oturup birer sigara yakıyoruz. Bakışları hep yerde.

Hissediyorum ki onu da bağlayan bir şeyler var, burada. Aylardan beri bugünü hayal edip durmuş olmasma karşın, kolayca kopup uzaklaşamıyor.

İlaç dolabmm alt gözünden iki şişe viskiyle beş yıldızlı bir Metaska çıkarıp uzattı. Benim için saklamış. Gözleri buğulanıyor, elleri titriyor şişeleri kucağıma bırakırken.

– Hadi, hadi, diyorum. Kurtuluyorsun buradan artık. Gitmeden bu hazinenin yerini söyle de biz de faydalanalım...

Gülümsüyor dalgın dalgın.

Özlediği, umduğu, istediği büyük mutluluğu duyamıyor, şimdi, biliyorum. Yaşanan, biten –acı ya da tatlı – yalnız belirli bir zaman parçası değil. O zaman parçası bizden de bir şeyler alıp götürüyor. O gidenin bir daha geri gelmeyeceğini hissediyoruz. İşte o zaman, öteki beklediklerinin de böyle kısır ve buruk bir bitişi, böyle anlamını yitirmiş yarım bir gerçekleşme olacağını anlıyor insan.

Bavulun kılıfını geçirmek için gereğinden çok oyalandığını fark ederek:

– Geç kalacağız, dedim. Trenin gelmesine yarım saat var.

Öylesine bir omuz silkti ki şaşırdım. Acaba, söylemek istemediği kötü bir haber mi almıştı son dakikada? Yoksa daha şimdiden, yeni bir yaşantıya başlamanın ürküntüsü mü?

– Hasta mısın, dedim.

Başını salladı.

– Bir şeye canın sıkılmış gibi?

Kararsız, bulanık gözlerle yüzüme baktı. Dudağını ısırıyordu. Sonra, kısık bir sesle:

– Bunu senden başka kime söylesem inanmaz içtenliğime, dedi. Bir sen, belki...

Duraksadı:

– Ben de bu memleketin çocuğuyum... Ben de Türküm. Biliyor musun?

Afalladım. Ne demek istediğini anlamadım önce. Giderayak gereksiz bir laf eden mi olmuştu? Yoksa bilmeyerek ben mi onu incitecek bir davranışta bulunmuştum?

Çömeldiği yerden doğrularak yanıma yaklaştı, ellerini omuzlarıma koydu:

– İyi çocuksun sen, Reha Bey... Delisin ya iyi çocuksun. Darılma böyle dediğime. Kendimden utanıyorum da ondan böyle konuşuyorum. Ben de bu memleketin çocuğuyum. Bu memlekette doğdum, burada büyüdüm. Ekmeğimi burada kazandım... Ama gidiyorum artık. Büsbütün gidiyorum. Senden saklamamalıydım, ama ne yaparsın... Yüzüne bakamam sonra gibi geldi bana... Yakında İsrael'e göç ediyoruz. Raşel öyle istiyor. Olmaz diyemedim. Kararlaştırdık bir kez, dönemem. Ama... Bu böyle olmamalıydı Reha Bey...

Sustu.

(Baharla Gelen, 1991)

ALTINCI BÖLÜM

1960 SONRASI ÖYKÜ - ROMAN

1930 – 1941 doğumlu yazarlar

MUZAFFER BUYRUKÇU
DURSUN AKÇAM
TARIK DURSUN K.
FÜRUZAN
TAHSİN YÜCEL
BEKİR YILDIZ
OĞUZ ATAY
DEMİRTAŞ CEYHUN
ADNAN ÖZYALÇINER
DEMİR ÖZLÜ
SEVGİ SOYSAL
FERİT EDGÜ
TOMRİS UYAR

MUZAFFER BUYRUKÇU
(1930-2006)

Niğde / Fertek doğumlu(1 Şubat) olan Muzaffer Buyrukçu'nun çocukluğu Yalova'nın Koruköyü'nde geçti. İlkokulu orada okudu. 1942'de İstanbul'da Yenikapı Ortaokulu'nda başladığı öğreniminde başarılı olamayan Buyrukçu, "Son Telgraf" gazetesinde işçi babasının yardımcısı oldu. Gazetelerde öyküleri çıkmaya başladı(1945). Basımevi işçiliği yaptı. "Tasvir-i Efkâr" gazetesinde, Askeri Basımevi'nde görev yaptı. Değişik işlerde; 1954'te girdiği Toprak Mahsulleri Ofisi'nde çalıştı. 1970'te emekliye ayrıldı. (Ö. 22 Ağustos)

Öykü, roman, anı ve günlük türlerinde yazan Muzaffer buyrukçu, öykülemelerini, yaşadığı, gözlemlediği çevre ve kişilerden esinlenerek betimlemelerle geliştiren yazarlarımızdandır.

Öyküler: **Katran** (1956), **Acı** (1957), **Korkunun Parmakları** (1959), **Bulanık Resimler** (1961), **Kuyularda** (1962), **Cehennem** (1966), **Kavga** (1967), **Mağara** (1971), **Şarkılar Seni Söyler** (1982), **Günlerden Bir Gün** (1985), **Hüzünlü Kar Çiçekleri** (1987), **Her Yer Karanlık** (1989), **Bin Hüzün** (1990), **Şarkı Gibi** (1992), **Yüzün Yarısı Gece** (1994), **Bir Aşk Daha** (1996), **Telefon Konuşmaları** (1997), **Dumanı Tüten Çay Gibi** (1999)...

Romanlar: **Gürültülü Birkaç Saat** (1969), **Bir Olayın Başlangıcı** (1970), **Dar Sokaklardaki Duman** (1992), **Gece Bitmedi** (1995), **Dışarıdaki Rüzgâr, Ucu Güllü Kundura, Akan Sular Şarap Olsa** (1998), **Eski Defterler** (1999)...

ÖDÜL: 1962 TDK Öykü Ö. *Bulanık Resimler*
1968 Sait Faik Hikâye Armağanı *Kavga*
1994 Yunus Nadi Öykü Ö. *Yüzün Yarısı Gece*

Seçilen örü*

* Yazarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine yer veremedik.

DURSUN AKÇAM
(1930)

Ardahan / Ölçek köyü doğumlu olan Dursun Akçam, Cılavuz Köy Enstitüsü'nü bitirdikten (1950) ve altı yıl köy öğretmenliği yaptıktan sonra, Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nde öğrenim gördü; edebiyat öğretmeni ve TÖS İkinci Başkanı oldu. 12 Mart 1971 baskı yönetimince sendika kapatıldı; Akçam, görevinden uzaklaştırıldı. Ankara Atatürk Lisesi'nde (1976), Kız Enstitüsü'nde (1977) sürdürdüğü öğretmenliği bırakarak Demokrat Gazetesi'ni kurdu ve başyazarlığını üstlendi (1978-1980). Bu kez 12 Eylül yönetimi engeliyle karşılaşınca Almanya'ya gitti. 1992'de Türkiye'ye döndükten sonra yayın yaşamını sürdürdü.

Genellikle Anadolu kırsal kesiminin sorunlarını sergileyerek dile getiren Dursun Akçam, bu bağlamdaki öykü ve romanlarıyla tanınır:

Öyküler: **Maral** (1964), **Ölü Ekmeği** (1969), **Taş Çorbası** (1970), **Köyden İndim Şehre** (1973), **Kafkas Kızı** (1978), **Generaller Birleşin** (1989), **Sevdam Ürktü** (1992)...

Romanlar: **Kanlıdere'nin Kurtları** (1975) **Dağların Sultanı** (1985)...

ÖDÜL: 1976 TDK Roman Ö. *Kanlıderenin Kurtları*

KÖYDEN İNDİM ŞEHRE

– Öykü –

Soluk soluğa sordu:

"– Aladağ yöresinden, Şehbazoğulları soyundan Kocahanoğlu Halil'in torunu Cemal'in yurdu burası mı?"

"– Burası." dedim.

Rahatladı, bakışları yumuşadı:

"– Şerifin oğlu İsmail gelmiş, diyorlar, doğru mu?"

"– Doğru."

Çocuksu bir sevinç belirdi yüzünde:

"– Şimdi nerede?"

"– Şehire çıktı."

"– Ne zaman döner?"

"– Akşama kalmaz..."

"– İkindi oldu mu?"

"– Yakındır."

"– Yarın köye dönüyor mu?"

"-Bilmiyorum?"

"– Ben de onunla gideceğim kızım!"

Teklife gerek kalmadan içeri girdi. "Adidis" marka çantasını koydu. Çamaşır, öte beri doldurduğu fileyi de görünmeyecek biçimde köşeye bıraktı:

"– Elimde adrese çok aradım kızım, sokak sokak, kapı kapı aradım... Çok şükür buldum!" dedi.

İlk bakışta tanıyamamıştım, o da beni tanımamıştı. İncelmiş, kurumuş, iskelete dönmüştü. Avurtları çökmüştü. Yüzündeki kemikler, burnu, şakakları, çenesi toprağını sel budamış bozkır tepecikleri gibiydi. Şehirle köy arası melez giysiler üstünde iğreti duruyordu. Onu yıllar öncesi köylü giysileri içinde tanımıştım. Etekleri yer süpüren çifte kaftanlar giyerdi üst üste. Kırmalı, büzgülü, allı, karalı gocukları vardı. Boynuna doladığı ak tülbentten başörtüsünün uçları dalından, saçları, saçbağı ile sarkardı. Dallı, gövdeliydi. Yanakları arkadan görünürdü. Genç yaşında kocasının ölmesi onu yıkmamıştı. Hem erkek, hem kadın olmuştu, çocuklarının hem anası, hem babasıydı. İsteyenleri çok oldu ama o hepsini elinin tersi ile itti, "Erim toprağın koynunda, ben oynaşın koynunda olamam!" diyordu. Ölünceye değin "Dul Yeter" olarak kalacaktı. At biner, araba sürer, yeri gelince tırpan çeker, koyun güderdi. Cömertti, konukseverdi. Sözü, sohbeti dinlenir, saygı görürdü. "Bir Allah bir oğlu" Bayram Ali'yi elde hediye, başta tütiye ederek büyütmüş, okutmuştu. Köyde çocuğuna öğrenim yaptıran tek insandı. Üç de kızı vardı, Safiye, Hediye, Tütiye. Onları da yetiştirmiş, töresine uygun "iki baş, dört ayak" etmişti. Bayram Ali, "Dövlet kapısında memur" du. Anasını köyde tek başına bırakmamış, almış yanına "şehere" getirmişti. Uzun süreden beri görememiştim Dul Yeter'i.

"– Bu yerlerin havasını alamadım, insanına uyamadım, kızım." diye başladı, "Toprağından sökülmüş bir çam ağacı misaliyim! Ben ne bilirdim dilber kızım, ne bilirdim? Dedim oğul okuttum, varayım gün göreyim. Boyalı konaklar evim olsun, akça gelinim, gökçe gelinim önümde pervane dönsün!. Dedim, giydiğim atlas, yediğim bal olsun. Çiçekli, çimenli bahçelerde gezeyim, dedim, dünya uzun, ömür kısa, bineyim tomofile yedi iklim, dört bucak dolaşayım, dedim. Ben ne bilirdim gökçe kızım?..."

"– Köyde kimin yanına gideceksin Yeter Teyze?" diye sordum.

Gücüne gitmişti:

"– O ne biçim söz güzel kızım? Kardaşım var dağ gibi, onun gölgesi bana yetmez mi? Ur köyünde kızlarım var dal gibi, "Anam gelmiş!" diye bayram etmezler mi? Konu, komşu dersen can gibi, "Biz aç sen de aç, biz tok, sen de tok..." demezler mi? Evim, otağım dersen durur yerinde bir kala gibi... Kilitli kapımı açsam, sönmüş ocağımı tüttürsem, bana yetmez mi? Bir tarlam durur, bir de bostanım... Ekip biçsem, gübre salsam, su bağlasam ürün vermez mi?..."

Çayını yudumladı. İçinin elemi gözlerine vurmuştu. Konuştukça açılıyordu:

"– Her taş yerinde ağır kızım. Bir yel esti, sürüklendim, sele-suya karıştım. Kendi dağımda aslan idim, tilkiye, çakala yem oldum. Bülbül idim bağlarımda kargaya, saksağana gagalandım. Sinim, sofram, aşım, ekmeğim, yitirdim, dostlar meclisinde sözüm, sohbetim... Söyletme beni gökçe kızım!"

Başörtüsü ile nemli gözlerini kuruladı, yeniden başladı:

"– Hepsini bir bir anlatsam akan sular durur, bulutlar soğulur, çiçekler sararır, dağdaş karalar bağlar, yasa bürünür. Ben başlı karlı dağların, çiçek, çimen çayırların, yavşan kokulu kırların, bayırların kızıyım. Ata – dede töresi içinde özge başıma büyüdüm. Özgen idim, özyurdumun dağında, taşında, minnetim yoktu "namerdine" puştuna... Şeherİstana değil kızım, geldim de öz ayağımla düştüm gömütİstana! Dokuz etek mor kaftanımı, ata gidişatı şalvarımı, ak tülbentten başörtümü, oylum, oylum tavşalımı attılar. Şeher töresi diyerek daha bu gördüğün tangonun (entarinin) içine soktular. Saçlarımı kesti, koca kısrakların yelesine çevirdiler. Bu yaşımda kalçamı, kasığımı ortaya döktüler de kırkılmış Hemşin koyunlarına benzettiler. Ben eski şehrin insanıyım kızım, yeni yasalara uyamam, fındıklı sekilerde oynayamam."

İlgiyle dinlediğimi görünce daha bir rahatlık içinde dertleşmek istedi.

"– Ben kırk adım genişliğinde evlerde, ahırlarda dolaştım. Gün oldu, güneşin, bulutların altında tarlada çayırda, çalıştım, gün oldu, bostanda, harmanda yıldızları sayarak uyudum... Şimdi ahır çağımda geldim de bir deliğe tıkıldım. Önün masa, sandalye, ardın sehpa, örtü, ıvır zıvır... Adım atamazsın rahatça, sandalye devrilir, örtü bozulur, sehpa sallanır, biblo düşer. Bir yana çıkamazsın, altın ev, üstün ev, karşın ev... Balkona atarsın kendini, daracık yer, başın döner, için sıkılır. Karşında yine ev, boz yapılar... Gözlerinle okşamazsın bir yeşili. Kafeste bir kuş gibisin. Kuştan da betersin, onun gözlerine yasak yok, senin var. Bakacağın yer de neresi? Karşındaki evlerin pencereleri, balkonları... Görür, hemen söz ederler, "Yabanın teki, elin evini gözlüyor!" derler. Onlar demese de bizim gelinin demesi yeter!. Dışarı çıkarsın, gürültü, kalabalık, kamyon sesi, benzin kokusu!... Toprağa, yeşile hasret kaldım, kızım. Bir gün açılayım bir yol

dedim, belki yeşili görür, toprağa ayak basarım. Yürüdüm, yürüdüm!... Her yanı yapı, beton, insan! İnsanlar da beton, taş, halden anlamazlar, dilden anlamazlar, ne selâm, ne sabah!... Gittim de gittim! Ne yeşili bulabildim, ne toprağa ayak bastım? Geri döndüm. Yolu yitirmişim, daha da bulamadım. Kime sordumsa ne oğlumu tanıyan çıktı, ne de evini bilen!... Polis derlermiş adına, yapıncalı, tabancalı bir adam aldı, götürdü gece zamanı dairesine. Bayram Ali oğlum orada buldu beni!"

Başını kaldırdı:

"– Başını ağrıtıyorum kızım, kusurumu hoş göresin. "Arsız gülegen, dertli söyleğen olur" demişler diye sürdürdü konuşmasını, "Vallah da gideceğim, billah da... Zembille bağlasalar, kuş sütü ile besleseler, kuş tüyü döşeklerde yatırsalar yine gideceğim. Kolum, kanadım kırılsaydı, ölüm çıksaydı da gelmeseydim bu viran olası şehere. Burada benim dikili bağım, su altı bostanım, çiçekli çayırlarım mı kalmıştı? Alageyik dağında sürülerim, kapımda meleşen ceylan kuzularım mı vardı? Kırkpmarm gök suları, Çataldağın yamaçları, Sokara'nın akçamları, Bozakyurt'un serin bağları beni mi bekliyordu? Burdosan'ın kaymağını, mor koyunun yoğurdunu yemeye mi geldim? Yolumu bekleyen kavim kardaşım, kara günde dayanağım, sırdaşım, gönüldeşim mi çağırmıştı? Anamı, atamı, eli kınalı Tentene'mi, kaytan bıyıklı erimi gömütlerinde koydum da geldim. Kırk yıllık tüten ocağımı söndürdüm, ak kapıma kara kilit vurdum da geldim!"

"– Beni işsizlik öldürdü kızım. Sabahtan akşama can oturur, dururum. Bostanm yok belleyesin, öküzün yok "ho!" diyesin, tavuğun yok kişeleyesin. Su evin içinde akar, pişmiş ekmek sofraya gelir. Çamaşırı makine yıkar. Tezeksiz, odunsuz soba yanar... Bir ev süpürmek, bir de bulaşık yıkamak. Bunlar da iş değil kızım. Evin tabanı toprak değil çamur olsun, çarık, çorapla giren çıkan yok zibil olsun, ocakta tezek yanmaz kül olsun!... Çalarım süpürgeyi, bir çöp çıkaramam, her yan tertemiz. Gelin hanımın tafrası hazır, "Sen ancak ahır süpürmeyi bilirsin!..." Girişir kendisi, sürter Allah sürter, halının tüylerini yola yola, süpürgenin çöplerini kopara kopara!. Bir beton yıkaması var her gün, usun almaz! Her yanı öyle yapar ki, gözgi gibi yüzün görünür, ayağını basmaya çekinirsin!"

"– Gelinin çok titiz anlaşılan?"

Alnının damarları gerildi, sönük gözleri yuvasında döndü:

"– Orasını hiç sorma kızım? Gelin değil, bir Allah'ın ataşı! Kabı kacağı yıkar, oyalanırdım. Onu da elimden aldı. Temiz yıkamıyor muşum, bulaşık suları öteye beriye akıtıyormuşum... Yıkadığım tavayı, tencereyi burnuna götürür, "kokuyor, kokuyor!" diye dırlanırdı. Kimi sefer öfkesini alamaz, girişir kendisi yıkardı yenibaştan. Geçen gün nasıl olmuşsa burnumu silmişim mutfakta. Aman Allah, at kaçtı, torba düştü! Söylendi, saydı, eğirdi, geğirdi, aylım aylım ayıldı, düşüp yerlere bayıldı! "Mırdar'mı demedi, "Pis köylü" mü demedi! Ne çingeneliğim kaldı, ne çobanlığım? Daha da mutfağa adım atmadım."

Gözüme baktı:

"– Üstüne alma kızım, şeher yerinin hatunları bir beterdir!" dedi. "Bir köylü gördükleri zaman zehir yutmuş kancığa dönüyorlar! Ben de onlardan iğreniyorum. Onlar,

Tanrının verdiği çehreyi değiştiren şeytanlar! Saç boya, kaşlar, kirpikler boya, dudak, yanak, surat boya, pudra, tırnaklar boya, göğüs takma, karın, bel eyerli atlar gibi kolanlı, kuskunlu! Canları bir cenderenin içinde!... Neymiş, güzel görüneceklermiş, hanım olacaklarmış! Vay yerin dibine batsın sizin güzelliğiniz de hanımlığınız da!... Ay kızım, bunların nasıl dışı karışıksa içleri de öyle karışık ve bulaşıktır. Yüze kibar görünür, dil dökerler, arkadan da demediklerini bırakmazlar. Onlarda suç yok kızım, olanca kötülük işsizlikten. Süreceksin onları tarlaya, çayıra, vereceksin ellerine çapayı, dirgeni, tırmığı... Çalışacaklar, vurdukça çapayı, salladıkça tırmığı kolanları, kuskunları kopacak, şeytan kaşığı tırnakları kırılacak, yorgunluktan solunacaklar, bir güzel nefes alacaklar, terleyecekler, ter tırnaklarından çıkacak, boyaları bozulacak! Sonra bir yağmur başlayacak yukardan, tepeden tırnağa yıkayacak, ak pak olacaklar. O zaman dışları gibi içleri de arınacak, aydınlanacak!"

"– Başını da ağrıttım kızım, sana bir olay anlatacağım. Bir gün demliğin dibinde kalan çayı çıkardım, balkondan akıttım. Meğer alt katta oturan boyalı hatunun başına dökmüşüm! Ben ne bilirdim güzel kızım, bilseydim hiç yapar mıydım? Aman kızım, hatun ince sesiyle öyle bir ünledi ki olanca şeher seslendi. Bir sözünün dirhemini it yeseydi kudururdu, "Ayağı çarıklının pintisi! Ormandan inmiş ayı! Pasaklı yobaz!..." Ben onun ağzının payını verirdim ama kötü demirparmaklıklar arasına kıstırılmışım, dilim yetmez, gücüm çatmaz. O, elime geçmeliydi Vardosan'ın deresinde!... Hırsını alamadı, çıktı, kapıyı çaldı, aldı gelini karşısına, saydı döktü, saydı döktü!.. Şamataya komşu kadınlar üşüştü! Zati hiçbirinde iş yok, tilki gibi hepsinin kulağı seste. Bir kıpırtı olmasın, hepsi çıkar ortaya. Onlar bağrışırken içerde saklanmayı onuruma yediremedim, ben de gittim yanlarına. Alaca karga yiyecek gibi bakıyordu bana, "Gözlerin kör müydü koca karı? Burası dağbaşı mı?" diye başladı yeniden, "Ne olacak" dedi, "köyden indim şehre, şaşırdım birden bire!.." Saçlarını yeni yaptırmışmış berberi düğüne mi, nişana mı gidecekmiş? Oradaki hatunlardan birisi benden yana çıktı, "Terbiyesizlik edip de ihtiyar kadının gönlünü kırma!" dedi, "Halıyı balkondan üstüme çırpan sen değil miydin?" diye çıkıştı. Bu sefer de beni bıraktılar birbirlerine düştüler. Kimileri bulaşık suları akıtırmış balkondan aşağı, kimilerinin çocukları merdivenlere işermiş, kimileri kâğıt atar, kimileri radyoyu fazla açarmış!... Onların kavgası yatıştı, gelinim başladı. Benim yüzümden çevrede çıkacak başları kalmamış da, her yerde, her zaman onları utandırırmışım da, bir Allahın belâsıymışım da!... Her sözünü yuttum, kulağımı sağır, gözümü kör ettim. Bundan sonra çekemem kızım, cehennem de olsa gideceğim!"

Ayağa kalktı. Pencereden bakacaktı, çekindi, yeniden yerine oturdu:

"– Şeref'in oğlu nerede kaldı, niye gelmedi?"

"– Canını sıkma Yeter teyze, gelir, bir saate kalmaz gelir."

"– Gelsin, aman kızım gelsin de çekip gidem bu yerlerden, Çataldağın yücesinden avlanan bir tutsağım ben!"

"– Neden böyle düşünürsün Yeter Teyze? Oğlunun yanındasın, yanında, yörende insanlar var, komşular var."

"– Ahvalimi dinledin kızım, ben ne desem de sen anlasan?" dedi, dudaklarından dizeler dökülmeye başladı:

"Yüce dağlar duman olmaz
Çeşmim yaşı revan olmaz
Değme kişiye kul olmaz
Ben gönlümü bilmez miyim?"

"Engine saldım özümü
Hakka döndürdüm yüzümü
Çekemem nâdan sözünü
Ben gönlümü bilmez miyim?"

Gözleri bulanmıştı. Kuruyan dudaklarını diliyle ıslattı:

"– Bana bir su veremez misin kızım?" dedi, "Suyuna da alışamadım bu yerlerin!"

"– Su yerine bir çalkama!..."

"-İstemem."

"– Limonata?..."

"– İstemem!"

Açık bir bardak çayı hepsine üstün tuttu. Kıtlama çay içiyordu. Önce şekerin bir köşesinden ısırıyor, sonra çayını yudumluyordu:

"– Bazı günler komşu kadınlar toplanır gelirler. Bilirsin, şehir yerinde bu toplantılara (gün) diyorlar. Bizim gelin de gider günlere..."

"– Seni hiç götürmez mi?"

Elem dolu bir gülümseme içinde başını salladı:

"– Anlamaz görünüyorsun atası rahmetlisin kızı? Ben diyorum, "Hadımım!" sen diyorsun, "Oğul uşağından ne haber?" Başkalarına götürmek bir yana, evdeki toplantılara da salmaz beni. Hoş istese de katılmam ya onların içine! Dilleri dilimden, huyları huyumdan değil. Ayrıca gelin hanımın yelkenlerini suya düşürmüş olurum! "Günler" inde sıkıca tembihlemeyi de unutmaz, "Konuklarımız gidenecen odandan çıkma, otur namazını kıl." Ay kızım, güzel kızım, namazın da bir vakti, saati var, gün akşamcan namaz kılınır mı? Anlamaz görünür, ses etmem. Beklerim, beklerim, kahkahaları bitmez fahişelerin. Kapının ardından bakarım gizlice. Her yanları açık, saçık salıvermişler "namahrem" yerlerini gözler önüne. Söneceklerde baldır, bacak, boyun, boğaz kar gibi. Belli ki kılları teker teker yolmuş, kırem sürmüşler. Umurlarında mı dünya? Boztepe'de ekinleri mi yanmış, Çağlayan'da bostanları mı çapa olmamış, harmanları yağmura mı kalmış!... Ekmek elden, su gölden. Abdestim bozulur, darlaşırım, aralarından geçip de gidemem..."

Yüzüme baktı:

"– Sen de onlardan sayılırsın ama ne de olsa bizim memleketin suyunu içmişsin." dedi.

Utandım. Oysa ben Dul Yeter'in betimlediği kadınlardan değildim. Dudaklarımın allığı onu yanıltmış olabilirdi. Gözleri de pek görmüyordu:

"– Haklısın sen Yeter teyze, anlatmana bak, aldırma!" dedim.

"– Hangi birini anlatayım kızım?" diye başladı, "Her Allahım gün, sabahtan akşamacan dut yemiş bülbül gibi oğlumun yolunu beklerim. Namaz üstüne namaz kılarım. Akşam olur, Bayram Ali gelir. "Ana nasılsın" der, hal hatır sorar. "İyiyim oğul, ömren duacıyım." derim, söz biter. İsterim ki biraz uzun konuşayım, memleketten söz açayım. Ben ne konuşursam o başını eğer, dinler mi, dinlemez mi, bilmem? Ama başka şeyler düşündüğü belli olur. Beni de kırmamak için arada bir "Hı! Hı!" eder, başını sallar, bazan da hiç gereği olmayan yerde, "Ya!, Öyle mi?" der, keser. Çarnaçar susarım. Anlarım ki onun dünyası benden kopuk. Yemekten sonra alır eline bir gazete, ya da kitap, taşta ses var, onda yok! Radyoyu açarlar, dilinden anlamam meretin. Onlar dinler, kimi yerinde kızar, kimi yerinde gülerler. Ne olduğunu merak eder, sorarım? Neden sonra oğlum, ağırdan anlatır, böyle böyle... der. Şaşar kalırım, "Ay oğul," derim, "bunda gülecek, ya da öfkelenecek ne var?" Bir abdalın gözüne bakar gibi gözüme bakar, ses etmez."

"– Bazı geceler komşular gelir oturmaya erli, avratlı. Gelin istemez ama Bayram Ali'm, kolumdan tutar, "Ana gel, sen de otur bizimle, canın sıkılmasın." der, oturtur başköşeye. Onlar konuşur durur, ayrı söz, ayrı saz. Ne yağmurdan, ne güneşten, ekinden, ne de tarladan, tapandan tek kelâm geçer? Benim halim köylü hali kızım, orada birisi bir şey soracak diye ödüm kopar! Onlar benim dilimden, ben onların dilinden anlayamam. Gelinin gözleri çifte süngülü candarmalar gibi başucumda döner durur. Sıkılırım, esnerim, sessizce sıvışır, yorganı başıma çekerim."

"– Ben altmış yıldır alışmışım kızım, yatsı namazından sonra yatar, kuşlar ötmeden, kurt – kuzu ayırt edilmeden kalkarım. Bizimkiler burada sanki Leylayi Kadir Gecesini beklerler, yatmazlar da yatmazlar. Bir de kafayı vurdular mı, gün göbeklerine çalmadan uyanmazlar. "Hizmetkârlar gibi her sabah erken erken kalkıp bizi uyandırma!" derler. Gürültü olur diye ayaklarımı muhkem basamam yere. Bir eşyaya dokunamam, kapıları açıp kapayamam. İhtiyar kadın, acıkırım, yüreğim bayılır. Korkudan bir çorba yapıp da sıcak sıcak içemem. Gelin hanımın uyanmasını, çay yaparak sofra kurmasını beklerim. Her sabah çay, zeytin, peynir!... Bıktım, usandım kızım. Ben uyamadım bu efendi gidişatına. Benim kursaklarım çorbayla, haşılla, kuymakla, beş yumurta kayganayla beslenmiştir. Çay dediğin yemekten sonra keyf için içilir. Bir de katığın bulunmaz, bir su, bir ekmeğe kalmış olursun da katık yerine alırsın çayı, ekmeğini banaraktan... Öyle bir bardakla da yetinilmez. Çay nedir, say nedir?"

"– Yemek saati gelmeden bir lokma ekmeğe el atamam kızım. Gelinin gözleri ossaat dört döner. Beklesem bir dert, beklemesem bir dert! Gelinin burnu, bir de gözleri çok keskindir. Halının kılları arasına bir küçük ekmek parçası da karışmış olsa bulur, çıkarır, "Ne olacak," diye başlar, "Çingeneler gibi elde, avuçta yemeğe alışmışsın. Dip – köşe ekmek kırığından geçilmiyor!" Sonra alır süpürgeyi olanca öfkesi ile sürter durur halıya. Bir yandan da dırlanır, "Bitleneceğiz, kokacağız!"

Sustu. Bacağını altına çekerken kıvrandı. Elini böğrüne götürdü, büküldü:

"– Sağlam yerim kalmadı güzel kızım," dedi. "Eh, yalancı dünya, altmış, yetmiş, gelmiş geçmiş!" Ezberinde kalmış dizelerden okudu:

"Dallarıma bülbül konmaz kuş ötmez
Uzanmıyor dost bağından el bana
Yüce dağlar yol vermezler öteye
Korkarım ki mezar olur çöl bana."

"– O denli umutsuzluğa kapılma Yeter Teyze!"

"– Baksana halime gonca kızım, bir deri, bir kemik kalmışım. Ben böyle miydim? Tahıl dolu çuvalları pamuk gibi savururdum. Sekiz put arpayı (128 kg) sırtıma attığım gibi değirmene götürürdüm de "ıh!" demezdim... Can boğazdan geçer kızım. Bu şehre geldikten sonra ağzımın dolusu et yemedim, desem yeridir. Ben sinisi sofrası cümleye açık bir hanenin kızıydım. Kapımda atlı konukların bir iner, biri binerdi. Ben üç koyunu bir öğünde etlik etmiş, kazan kazan yahnileriyle, pilâvlarla şölen yapmış bir erin avradıyım. Benim bileğim yağa bölenmezse, çeneme aşağı yağlar sızmazsa karnım doydu diyemem! Şimdi eğrildim ipe döndüm, savruldum çöpe döndüm. Burada et yerine ot yerler kızım. Sanırım siz de öylesiniz. Her yemekte çatal, kaşık, bıçak doldurur sofrayı. Bir avuç yemek, kaşık kaşık bölünür tabaklara. Koca filin hortumuna bir leblebi atmaya benzer. Bir pençe vursam tabağın dibi görünür. Çorbadan gayri her nesne çatalla, bıçakla... Dirhem dirhem kopracaksın, serçe gibi yutacaksın. Sürterim kesmez bıçak, saplarım tutmaz çatal. Hani bir mesel vardır bilir misin kızım? Tilki bir gün leyleği yemeğe çağırır. Hazırladığı çorbayı düz bir taşın üstüne döker. Leylek gagası ile tık tık vurur, gagası yaralanır, karnına bir nesne inmez... Benimkisi de öyle kızım. Bir et parçasını elime alıp da dişleyemem. Bıçakla bölmeye çalışırım, o da ya yere düşer, ya birisinin göğsüne sıçrar. Gelin yine kuduzlanır, lâkin oğlumun yanında sesini çıkaramaz. Kaç sefer benim yüzümden kavga etti o alaşa ile. İstemem bana sebep söz horata olsun. Ne denli özensem yine de parmaklarım, dudaklarım bulaşır. Gelin hanım gözlerini kısar, iğrenir, yutkunur. Sürekli her yemekte yanımda elbezi bulundururum. Her lokmadan sonra ağzımı, parmaklarımı silerim. Senin anlayacağın kızım, yediğim nereme gider bilmem? Ben yemeği değil, yemek beni yer. Yarı karın kalkarım sofradan."

Gözleri daldı bir süre. Birden silkindi:

"– Duramam kızım, kement atıp bağlasalar, etlerimi doğram doğram doğrasalar duramam. Ben o cibiliyetsiz gelinle yaşıyamam. "Geçme namert köprüsünden ko aparsın sel seni." Şimdiyecen çok dayandım ama bundan sonra dayanamam. Zati bugün bir güzel ağzının payını verdim, köprüleri temelli attım da geldim."

"– Kavga mı ettiniz?"

"– Kavga ama ne kavga kızım?"

"– Sebep neydi?"

"– Hiç, sebep mi ararsın? Bu yıkılası şeherde kuşak açarken bile rahat değilsin. Abdesthane diye kapaklı, kasnaklı gâvur icadı bir çanak yapmışlar. Her oturuşta tüylerim diken diken olur. Kıçını çanağa dikkatlice yerleştireceksin. Kasnağı, çanağı bulaştırmayacaksın. Tıkanmasın diye hesaplı ıkınacaksın. Meretin deliği dar mı dar! Her nefesten sonra su akıtırım. Yine de kazasız, belâsız kalkamam üstünden. Ben çıkarım, peşimden

gelin hanım girer, denetler... Söylemesi ayıp üç gündür kabızdım kızım. Karnım ağırır, barsaklarım kopacak sanırdım. Ayakyoluna çıktım, zorunlu olarak biraz uzunca kaldım. Çanağın deliği tıkandı. Suyun kolunu çektim, akmadı. Meğer sular kesikmiş de haberim yok! Çaresiz öylece bırakıp çıktım. Bir işitmeliydin benim gelinin kelâmlarını kızım? Duyayım diye de yüksek sesle söyleniyordu, "Çatlayacağın, nasıl ki yemesi, öyle de etmesi!" Camız gibi!... Başı büyüklükte!... "Daha sıçmasını öğrenemedi!..." Birden cinlerim tepeme çıktı, "Oşt kancık, çemkirme!" dedim, "Mart pisiği! Çakal! Takma kaşlı! Un suratlı! Kolan kıçlı; Kasnak göğüslü! Fingirdek! Fahişeden düşme! Kız sen kiminle elleşirsin, hele beri bak!...." dedim, "Kız sen besleme karga, dirgen bacaklı, senin hazırı yemeden öte ne hünerin var söyler misin? İnek sağamazsın, yayık yayamazsın, sacda ekmek pişiremezsin, yağ yapamazsın, peynir yapamazsın, arabaya binip öküze "ho!" diyemezsin! Harman dövemez, tınaz hiç savuramazsın!... Kız, senin, tavada bir cız – bızdan öte nedir hünerin? Sen onun bunun bokunu koklayacağına otur da çorap örmesini öğren. Kolanı kuskunu çıkar da yufka aç, kete pişir oğluma. Ama suç sende değil, benim oğlumda. Ben onu senin gibi maskaraları beslesin diye mi okuttum, mor ineklerimi, kırmızı koyunlarımı sattım? Bir efendi gidişatıdır diyerekten sersem sersem uymuş kervana, kopmuş köyünden, kökeninden..."

Kapı açıldı, İsmail geldi. Dul Yeter, yerinden bir ok gibi sıçradı:

"– Şerif'in oğlu İsmail bu mudur?" diye sordu.

Boynuna sarıldı İsmail'in, yanaklarından, gözlerinden şapır şupur öptü:

"– Memleket kokusu var yavrumda, Atayurdumun taşı, toprağı kokmaktadır!..." dedi.

İsmail Dul Yeter'in duygularını paylaşmıyordu:

"– Köyün eski tadı kalmadı. Yeter nene," dedi, "Toprak parçalandı, yaylak bozuldu. Konu, komşu parça parça dağıldı. Bir gurbet çıktı, genç, koca demedi, götürdü. Kalanlar da büyük şehirlere göç etmenin derdinde. Ben de sattım, savdım, geldim buraya. Bir kapıcılık bulursam!..."

İsmail konuştukça Dul Yeter parça parça ediyordu:

"– Sen şimdi köye dönmeyecek misin İsmail?" dedi bitkince.

"– İşlerimi burada düzene koyduktan sonra çocukları getirmeye gideceğim!" dedi.

"– Deli olma İsmail oğlum, düzensiz yerde düzen kurulmaz. Aklını başına topla, çocuğunla düşme bu cehenneme. Ben ne diyorsam sen onu dinle. Haydi düş yola, ben de geleceğim seninle! Bugün çıkarsak üç gün sonra, Atayurduna ayak basarız. Haydi hazırlan, durma!..."

İsmail vurdum duymaz duruyordu Dul Yeter'in karşısında:

"– Köye gelip de neyleyeceksin Yeter nene? Senin yaşıtların bile kalmadı. Rahmetli kardeşin Kaya dayı sağ olsaydı, onun gölgesinde..."

"– Ne!?" dedi Dul Yeter, "Kardaşım mı?..."

Başı elleri arasında yere yıkıldı. Filorans lambalar, akşam karanlığını gündüze çevirmişti.

(Köyden İndim Şehre, 1973)

TARIK DURSUN K. (KAKINÇ)
(1931)

İzmir doğumlu (26 Mayıs), çocukluğu aile sıkıntıları içinde geçen Tarık Dursun, ilkokulu bitirdikten sonra,ortakulu sınava dışarıdan katılarak bitirdi (1950). Gazete dağıtıcılığından başlayarak değişik işlerde çalıştı. İzmir "Anadolu" gazetesinden sonra Ankara ve İstanbul'daki gazetelerde,sekreter yardımcılığı; röportaj, kitap tanıtma yazarlığı; sonra, senaryolar hazırladı, Film yöneticiliği yaptı (1962-66). 1969'da "Kurul Kitabevi"ni kurdu, "Milliyet" yayınlarını yönetti; 1975'te "Koza Yayınevi"nin yöneticiliğini üstlendi...

Bir yönüyle, değişik dergilerde, deneme inceleme yazıları, öykü ve roman yazarak yaşamını ve yazarlığını sürdüren Tarık Dursun K., gözlem ve deneyimlerinden yararlanarak yansıttığı Anadolu insanına değgin olay, duygu ve davranışların gerçekçi öykücüsüdür. Onun açık, yalın anlatımında, okurun yorumlama olanağı da gözardı edilmemiştir.

Öyküler: **Hasangiller** (1955), **Vezir Düşü** (1957), **Güzel Avrat Otu** (1960), **Sevmek Diye Bir Şey** (1965), **Yabanın Adamları** (1966), **36 Kısım Tekmili Birden** (1970), **Bağrıyanık Ömer ile Güzel Zeynep** (1972), **Bahriyeli Çocuk** (1976), **İmbatla Dol Kalbim** (1982), **Ona Sevdiğimi Söyle** (1984), **Ömrüm Ömrüm** (1987), **Aşk Allahaısmarladık, Öyküler** ((1993), **Gönderdiğin Mektubu Aldım** (1999)...

Romanlar: **Rıza Bey Aile–Evi** (1957), **İnsan Kurdu** (1959), **Sabah Olmasın** (1967), **Denizin Kanı** (1968), **Kopuk Takımı** (1969), **Gün Döndü** (1974), **Kayabaşı Uygarlığının Yükselişi ve Birdenbire Çöküşü** (1980), **Alçaktan Uçan Güvercin** (1980), **Kurşun Ata Ata Biter** (1983), **İyi Geceler Dünya** (1986), **Bağışla Onları** (1989), **Ağaçlar Gibi Ayakta, Bizimkisi Zor Zanaat** (1990), **Yaz Öpüşleri** (1996) **Göl Hafif Çalkantılı Olacak** (1997), **Alo, Harika Hanım Nasılsınız?** (1999)...

ÖDÜL: 1961 TDK Öykü Ö. *Güzel Avrat Otu*
1967 Sait Faik Hikâye Armağanı *Yabanın Adamları*
1984 Orhan Kemal Roman Armağanı *Kurşun Ata Ata Biter*
1985 Sait Faik Hikâye Armağanı *Ona Sevdiğimi Söyle*
1991 Yunus Nadi Roman Ö. *Ağaçlar Gibi Ayakta*

YARINLI GECE

– Öykü –

Oda karanlıktı. Mustafa kapıdan girdiğinde ortalığı önce alaca bulaca gördü; sonra ayakları altındaki halıyı yumuşacık duydu.

Gözleri bir süre karanlığa alışamadı, pır pır eden o alacalı bulacalığın dağılmasını, koyuluğun çözülüp açılmasını bekledi. Sırtını yavaşçacık kapıya bırakınca, gürültüsüzce kapının dili kilitte çıt etti, oyuğuna girdi.

Mustafa soluk almaktan çekindi. Dışarıdaki sesler, o soluğunu tuttukça hızla çoğalıyor; bıraktığında kulaklarındaki birikintisi uzun bir vınlama sürdürüyordu. Oda dışla bütün bağlarını koparmış; değişik, yepyeni, apayrı bir dünyadaydı. Sıcaktı, dalgasızdı, tek kıpırtı bile yoktu. Dinlemeye yüz tutmuş türlü menevişinden ağırdan ağıra uzaklaşmış; o deminki alacalı bulacalık da denizin ağzına ayna verildiğinde suyun bereketli, değişken, hiçbir zaman doymayan, hep aç-açık o göz ağartan dalgasız dalgalanmasını andırıyordu.

Mustafa'yla birlikte kapıya kadar gelmiş ayak sesleri çekildiler; sofayı geçtiler, merdivene vardılar.

Avluda birileri bağırdı, sokaktan doğru bir başkası karşılık verdi ona. Çalgılar ansızın durdular; tek başına odun sesi kaldı: sonra o da kesildi. Durgunluk, yıldırım hızıyla geldi geçti. Millet, gitmeye kalkışmıştı; düğün evinden dağılıyorlardı. Sesleri, avludan sokağa, sokaktan narenciye ağaçlarına doğru uzuyordu.

Odanın penceresi açıktı, denizden saldırmış yalabuk bir esinti perdelere asılmıştı: arada görünen bir dilimlik gökyüzüydü. Akşamlı, mandalina çiçeği kokuluydu, için için rakıya şaraba dönüşmüştü. Küçücük, avuç içini ya bulur ya bulmaz bir yıldızcık, pencereden bir görünüyor, bir görünmüyordu. O yıldızcıktan öte bir yerden belli belirsiz bir dinmişlik, bir susmuşluk çevreye indi: kırk kulacı aşınca insanın yüreğini nasıl onmaz bir suskunluk sarar, nasıl o suskunluk damarlardaki dolaşan gürültülü tedirgin kanı indirir, dinlendirir, aklın içini serinleştirir; Mustafa'nın üzerine öyle bir kesiklik geldi kaldı.

Iraz akçıl bir gölge olmuş pencere dibinde oturuyordu. Ağaçlardaki güz çiçekleri anca bu kadar ağarıktı. Pencereden gecenin şavkı yüzüne iniyordu. Bir yanına vuruyor; küçük yıldızla denizden kopmuş esintinin yankılanması bir olmuş gecenin ölü şavkını yeniyorlardı.

Kızın göğsü dalgalıydı, inip inip kalkıyordu. Belliydi, o da Mustafa gibi yürek kalkınlığındaydı.

Ansızın her şey duruverdi. İkisi de duydular bunu. İkisi de odayı doldurmuş esintinin getirdiği mandalina çiçeği kokusunun ardı sıra gökyüzündeki akşamın, rakı, şarabın, onlardan sonra da küçük yalnız yıldızcığın bir anda hepsinin başlarını alıp başka evlere,

başka evlerin pencerelerine gittiklerini duydular. Pencere de, oda da boşalıverdi, aynı anda boşalmışlığın ikisinin varoluşları doldurdu. Bunu görüyorlardı. Birinden biri iki adımcık atıverse; aradaki kalın, örgüsüz duvar, yalnız onların duyacağı bir gürültüyle yıkılacak, elleri ellerine değecekti. Iraz'ın yüzündeki seğirme duracaktı, gözlerinin uçarlığı dinecekti.

Kalafat yerinden uzun bir bağırma geldi, sonra havaya üç el ateş ettiler: odanın dünyası bölündü ama o bölünme hızına eş bir çabuklukla yine bütünlendi.

Mustafa parmak uçlarının terini pantolonunun yenlerine sildi. Deniz üstünde değil, deniz dibini yaşıyordu sanki: süngere uzanıyor, savaşıyor, sünger kopmakta direniyor, sağ elindeki bıçağı köke sürttükçe sol eli daha da kayganlaşıyordu. Parmak uçları sünger gibi köpürüyordu.

Pantolonunun yenlerine sildiği parmak uçlarına yeniden sıvışık terler saldırdılar. Durduğu yerden sırtını aldı, sesli sesli soludu. Kesiklik, yorulmuşluk, vücudunda fırdolayı dönüyordu. Yalnız soluması vardı şimdi, odada yorgun yorgun soluması vardı.

Iraz, pencerenin dibinde daha çok ağardı: elbisesi hep beyazdı, yüzünün esmerliği, gölgelikliği görünmüyordu. Onca aklık içinde iki zeytin damlacığı gözleriydi. Mustafa'ya bakıyorlardı. Kırpışıksız, aklığın çelişikliğinde ünü dünyayı sarmış iki damlacıktı: Çağırgan korkusuz. Durgun çağıltısını düğün odasından alıp götürdüklerinde oracıkta, o an bırakmıştı. Şimdi bütün vücudu ince ince dağılıyor, kopup ayrılıyor, yeniden ayrı ayrı birleşiyor, yalnız gözleri aklın deli çağrısına uymuyordu; Mustafa'ya bakıyorlardı.

Mustafa'nın gözleri de Iraz'ın gözlerindeki tutkuyu karşı konmaz bir güçte aktardılar, tutsağa aldılar.

O zaman Mustafa, elinde olmaksızın Iraz'a doğru yürüdü, Iraz da ayağa kalktı, öylece durdu. Mustafa'nın gelmesini bekledi. Gözlerini Mustafa'nın gürültülü soluğuydu. Başını indirmesiyle o erkeksi soluk, Iraz'ın yüzünden göğsüne indi, orada kaldı.

Artık hiçbir ses yoktu, duymuyorlardı.

Iraz yavaşça iki elini başına götürdü, ince tül duvağını yüzüne saldı. Duvağı iki yakasından kavrayan parmakları titriyorlardı: yüreğinin altında bir acıma başladı, göğüs kafesini gezindi, boğazına çıkarken yutkundu, keskin, yırtıcı, kan bırakan acıma, ağlamaya döndü. Gergin, kaskatı iç yayı, alnının ortalık yerinde yalın bir kırılma kopardı, Iraz tepeden tırnağa sarsıldı.

Mustafa, Iraz'ın duvağını iki yandan tutmuş, yüzüne inen ellerini elleriyle tuttu: Iraz'ın ellerinin kadın sıcaklığı, Mustafa'nın ellerinin kaygan sıvışıklığını kuruttular. Mustafa, "Bunu yapamam!" diye düşünmüştü: "Yapamam, dünyada yapamam, hiç yapamam!"

Duvağı kaldırdı, tül duvak karşı koymadı, Iraz hiç ses etmedi. Yalnız gözlerinin yanar yıldız damlacığı, bir harlama sonu sönüverdi. Ama odada bir değişme olmadı, karanlık koyulmadı; ufacık bir yeşerti, kuşkusuz bir su yürüntüsü geldi. Mustafa, Iraz'ın duvağını iyicene sıyırdı, sonra ayakları dibine bıraktı. Elleri yeniden yukarı yollandı, beceriksiz becerikliydiler. Saçların ipek dokusunda kısa bir duraksama sonu yine hızlanıyorlar; boyna doğru, boynun sıcak etine iniyorlardır.

Omuz başlarında ellerini durdurdu. Iraz'ın soluklanmasını dinledi. Sonra parmaklar beceriklendiler, tedirginlik giderek çoğaldı, çoğaldı: Mustafa bilinçsiz bir kızgınlıkla, Iraz'ı kendine çekti, Iraz ufak, memnunluğunu taşıran bir sızıltıyla ona sokuldu, sarıştılar.

Pencerenin, evin, avlunun, sokağın, narenciye ağaçlarının, kalafat yerinin, sıra sıra kumlukta dayaklı kayıkların, yapayalnız bırakılmış alamanaların, uçsuz bucaksız denizin; Kara Ada'dan kopup gelen acı yarpuzlardan, bodur mersinlerden, dumrul makilerden bir bölüğü harnuplarda, bir bölüğü erguvanlarda kalan yaşlık yelinin, yıllanmış alataşlı tapınağın çok ötesinde; geceye yenik, eskimiş dün; unutmasız, işini bilir yarınlara çevrildi.

(Yabanın Adamları, 1966)

BAĞRI YANIK ÖMER İLE GÜZEL ZEYNEP

– Öykü –

Bir an üçü de sus pus oldular, kimse konuşmadı; ne Zeynep ağzını açtı, ne Ömer, ne de Aliosman. Pencerede gelincik tarlası bir perde asılıydı, camdan bir tarçın ağacı görünüyordu. Üçgenin bir ucunda Zeynep oturmuştu, bir ucunda Ömer, bir ucunda da Aliosman. Tarçın ağacına bir kuş kondu: Saka mıydı, kuyruksallayan mı? Camdan incecik bir kanat çizgisine geçti, tarçın ağacına kondu, kısık kısık öttü.

Üçgenin dördüncü ucu masadaydı, ortalık yerinde kara bir röver namlu ağzı Aliosman'a çevrik yatıyordu; kabza Ömer'den taraftı.

– Uzun bir zaman gittim, dedi Ömer.

– Gittin, evet, dedi Aliosman. Gittin, hiç gelmeyiverdin.

– Gurbetlik bildiğin gibi değil, dedi Ömer. Zor.

– Zordur herhal...

– Sen hiç gurbete çıkmadın.

– Çıkmadım, evet dedi Aliosman.

– Bildiğin gibi değil.

Yeniden sustular. Zeynep gözlerini yerden almadan kalkacak oldu, Ömer önledi. Hiç yüzünü yüzlemeden:

– Otur dedi.

Zeynep kaldı.

Tarçın ağacındaki kuşun kısık sesi yeniden duyuldu. Ömer dinledi:

– Saka mı? diye sordu.

– Sanmam, dedi. Aliosman. Başka bir kuş olacak.

Ömer güldü:

– Sakadır, dedi. Mutlaka o. Mini kuş sesi çünkü.

– Olsun, dedi Aliosman. Saka olsun. Sesi, sesine benziyor...

– Alamanya'da saka kuşu hiç yoktu, dedi Ömer. Başka kuş çok gördüm, ama saka kuşu yoktu.

Masa, sofraydı; dibi üç parmağa inmiş binlik bir rakı şişesinin çevresinde iki tabak vardı, içlerine taze salatalıkla domates söğüş edilmişti, çatal uçları teneke peynirine bulaşıktı.

– Bakın, duruyor ya...

Aliosman belli belirsiz içini çekti.

– İçtim, dedi.

– Sen mi? Çoğunu kim içti? Ben! Hadi içelim yine.

Bardağını sol eliyle aldı, kaldırdı. Sağ eli röverin kabzına yakın duruyordu, kıpırtısızdı, uykudaydı sanki. Aliosman bulanık rakılı bardağını başına dikti, tam yudumlucukken, Ömer:

– Hele dur, hele, dedi. Durdurdu. Tokuşturmadık ki.

Aliosman bardağını indirip uzattı, bir çınlama oldu.

– Alamanlar her seferinde tokuştururlar, dedi Ömer. Her seferinde de prozit derler.

Gözleriyle karşısındaki iki insanı eksiltmeksizin rakıdan büyük bir yudum içti, soluyup "oh" çekti. Bıyıkları ıslaktı; yine sol eliyle sildi, elini indirdi, çatalı aldı, dilimden bir domates parçasına batırdı, çekti, ağzına attı.

– Kaç yıl oldu ben gideli?

Durdu, düşündü, kendi karşıladı:

– Beş yıl, dedi. Mapusluk gibi bir şey. Hep günleri saydım. Günleri hafta ettim, haftaları ay. Ayları çentik çentik yıllara çıkardım. Fenikleri mark ettim, markları onluklara, yirmiliklere, elliliklere, yüzlüklere, yüzlükleri binliklere çevirdim. Beş yıl bunları yaptım. Haddehanenin fırını önünde içim dışım kavruldu yangından, derim, pişti, tabaklandı. Pazarları da çalıştım, mesai yaptım. Gâvur, "pazarları da çalışırsan çift yevmiye veririm, Ömer" dedi bana. On beş, on beş daha otuz. Otuz mark bizim paramızla, dört kere otuzumuz yüz yirmi, yüz yirmi lira eder.

Kesti, kulak kabarttı. Aliosman'a, Aliosman'dan Zeynep'e baktı.

– Öttü mü? diye sordu.

– Kuş mu? dedi Aliosman.

– Evet.

– Duymadım.

– Sen?

Zeynep başını kaldırmadan:

– Duymadım, dedi.

– Bana öttü gibi gelmişti.

Kapı aralıktı, odaya keskinsi tarçın çiçeklerinin kokusu geliyordu.

– Soğuk vurmadı mı hiç? dedi Ömer.

– Ağaçlara mı?

– Ağaçlara!

– Hayır. Bu yıl pek kış yapmadı.

– Bizim orada ayvalar öyle boldu ki, güzün baktım, bu yıl esaslı kış olacak dedim. Narlar da çiçekten kırılıyordu.

– Burada tam tersiydi. Ayva kıttı, nar da tek tük zor verdi.

Diliyle dişlerini sıyırttı, cık cık sesler çıktı ağzından.

Allahımın bir işi işte, dedi Ömer. Bir yeri bir yerini tutmuyor. Adamı gibi tıpkı. Kimsenin adamı bizim adamımıza benzemiyor. Her biri başka havada. Kadını, kızı da öyle.

– Böyle, dedi. Zeynep'ten yana çevrildi. Kız gözlerini kaldırmadan yine, iki çevrik ve bulanık gözün üzerinde olduğunu biliyordu. Omuzları düşüktü, dursuz duraksız gönlü bulanıyordu, rakı içini yakmıştı.

– Ayda bir kez, Pazar günleri çalışmazdım. Gâvur da çalışmazdı. "Üç Pazar çalış, bir Pazar dinlen, Ömer" dediydi. Kitapta yeri varmış, öyle dedi, Allah bile pazarları izin yapar, dedi.

Tarçın ağacındaki kuş bu kez gerçekten öttü, kısık sesini üçü de duydular.

– Öttü, öttü değil mi?

– Öttü, dedi Aliosman.

– Pazarları, o izin yaptığım pazar günleri alır başımı, şehrin dışına çıkardım hep. Bir başıma kırlara giderdim. Ekili patates tarlalarından geçerdim, yonca tarlalarına girerdim; Bir su başı, bir çeşme, bir yalak, bir ağaç altı aranırdım. Ağaç her yerde bulunur. Ama tarçın ağacı her yerde bulunur mu? O şehirde hiç tarçın ağacı yoktu. Her izinli pazarımda dere tepe dolanıp, tarçın ağacı aradım.

– Buldun mu? dedi Aliosman, sordu.

– Tarçın ağacı mı?

– Evet.

İlkti, güldü.

– Buldum. Hiç ummadığım bir yerde hem. Bir köyün evinin tam arkasında bitmişti, bir baktın mı göremiyordun pek. Döne dolana sonunda buldum onu. Belki kokusu çekti beni, belki de başka bir şey. Ama buldum.

– Zeynep irkildi, titredi. Başı eğik, duyulur duyulmaz bir sesle:

– Bizimki gibi miydi? dedi.

Ömer duraksadı. Zeynep'e bakmadan:

– Tıpkı tıpkısına bizimki gibiydi, dedi. İncecik dallı, çiçekleri el kadar kocaman. Kokusu da keskin mi keskindi. Gittim, ağacın çevresinde dönendim, gözlerimle sevdim, okşadım, iki elimi sürdüm gövdesine, kokusunu aldım, bunuma tuttum.

– Burayı andın yani? dedi Aliosman; su bardağına uzandı. Ömer'in sağ eli anında uyandı, parmaklar kalkındılar; dördü kıvrıldı, başparmak desteklik etti, bilek beşini birden röverin kabzasına doğru yavaşça itti.

Aliosman durdu, gözlerini su bardağından ayırmadan ucun ucun röverden yana baktı. Kısacık bir andı: Bu kadarlık bir sürede dünyanın herhangi bir yerinde bir çocuk uykusunda güldü, bir uçağın tekerlekleri alanın beton pistine değdiler; hastanenin birin-

de ameliyat masasına yatırılmış bir hastanın göğsüne ilk neşter vuruldu, deri yarıldı, iki yana açılıp çözüldü; bir erkek bir kadını ağzından öptü, yavaşçacık, açılı dudakları arasına kadının üst dudağını aldı; Okyanusun ortasına suları yararak gökyüzünden mermi gibi bir şey indi, alarm verildi; bir adam bir kâğıda imzasını attı, bir telefon çaldı, bir mektuba bir pul yapıştırıldı, bir tramvay dönemeci döndü; duvar dibine dizili gözleri bağlı bir sıra adamı nişanlayan tüfeklere ateş komutu verildi, saksılı küpe çiçeklerine ilk yağmur damlası düştü, yeni doğan bir bebek bütün gücüyle soluyup bağırdı, sevişen bir kadın dişleri sıkık doygunluğa erdi, bir arabanın kontağı açıldı, rakı –ya da başka bir içki– yudumlanıp tadı dil burdu.

Aliosman geri çekildi, bekledi. Ömer:

– Burayı andım, evet! dedi. Burayı; bu evi, bu odayı, bu yüklüğü, bu duvardaki ipek seccadeyi, bu masayı sandalyalarımızı, güvecimizi, bu çiçekli tabaklarımızı, bu su sürahisini, bu bardakları...

Derin derin soluklandı. Cigarası kibrit kutusunun üzerinde kül büyütüyordu, dumanı titrekti.

– En son Zeynep'i andım, dedi. Dişleri kenetliydi, yavaşça gevşetti, kendi başına rakı bardağını aldı, iri bir yudum içti:

– Ama kuşsuz bir ağaçtı. Tarçın ağacı kuşsuz olur mu? Oralarda, oluyormuş demek. Yadırgadım önce. Uzun uzun oturup bir kuş gelsin, tarçın ağacına konsun, çiçekleri arasından bana ötsün istedim. Kaç kere öterse ötsündü. Evin epeyi uzağında karanlık ağaçlı bir orman vardı. Orman kuşları gelirler de tarçın ağacına konarlar, öterler dedim. Yanılmışım.

Cigarasının külünü silkti. Paketinden yeni bir tane çekti, Aliosman'a da uzattı.

– Yaksana, dedi.

Aliosman karşı durmadı, aldı. Ömer çakmağıyla önce onun cigarasını, ardından kendininkini yaktı.

– Gâvura dedim ki; ben pazarları – izin yaptığım pazarları – kıra, ormana gidiyorum. Neye gidiyorum, peki? "Ben ne bileyim, niye gidiyorsun, Ömer?" dedi. Bilmezsin tabii, dedim. Hiç gurbete çıkmadın, hiç gurbet tadı tatmadın ki! Hep yaydın bacaklarını, kendi yerinde yurdunda yattın. Öyle oldu mu, adam gurbeti ne bilecek? "Eee, tut ki öyle, ne olacak?" dedi bana. Şu olacak dedim. Adam olana gurbetliğini unutturmak gerek. Bunun için de kuş bul bana, dedim. Şaşkın şaşkın durdu. Kaldı öyle. Anlamadı. Ama gâvur bizden çok akıllıdır, anlamasa bile, baktı, bozuğum, düzelmem de zorunlu, "peki" dedi, gitti.

Cehennem fırınının önüne geçtim, başladım çalışmaya. Hurda demiler araba araba gelirdi. Her birinin kazanı ayrıydı. Bilmem neler bilmem hangi kazana, bilmem hangiler de bilmem nere kazanma. Bir boşalırdı binlerce derece sıcaktaki kazana; anında kızgın, yangılı bir su olurdu, fokur fokur kaynardı. Derecesi tuttu mu, kazanın düdüğü vururdu. Açardım kapağını bir düğmede, harrr diye yangınlı su kalıplara akardı.

Serçe parmağını ağzına soktu, bir domates çekirdeğini dolaştıra dolaştıra buldu, dilinin ucuna getirdi, püskürttü.

Unuttu sandım, unutmamış. Bir cumartesi akşamı haftalığımı alırken çağırdı odası-

na. "Bak." dedi. Baktım, tel bir kafeste sarılı karalı bir kuş durur. İşte kuşun Ömer, dedi, güldü. Ben de güldüm. Aldım, eve getirdim kuşu. Başka zaman olsa üzerime ölü toprağı serpilmiş gibi uyurdum. Gece uyku girmedi gözüme. Arada uyanıp uyanıp kuşa baktım. Yerindeydi, ürkek, korkak ışığa bakıyordu.

Sabah oldu, kalktım. Kuşun kafesini gazete kağıtlarıyla sardım, hava alsın diye çevresine delikler açtım, tramvaya bindim, şehrin en ucuna gittim. Oradan yayan yapıldak kırlara vurdum, tarçın ağaçlı eve geldim. Gazete kâğıtlarını açtım, kuşu aydınlığa kavuşturdum. Cebimden çıkardığım iplikle bir ayağından sıkıca bağladım, sonra salıverdim havaya. Önce şaşkınlığından pat diye yere düştü. Kaldırdım, göğe doğru savurdum. O zaman kanat açtı, pır pır uçtu. İpi saldım, yavaş yavaş yürüdüm, çekip çevirerek tarçın ağacına getirdim. Ağaç çiçek açmıştı; kuş, çiçekleri görünce hiç karşı durmadı, kondu dalın birine. O dala konunca, ben de ipin sonunu parmağıma sardım, tarçın ağacının altına oturdum, bekledim.

Neyi bekledim? Kuş ötecekti, kuşun ötmesini bekledim. Ötmesi için ne gerekiyorsa vardı çünkü. Güneş vardı, ilkyazdı, tarçın ağacmdaydı, dallar çiçekten geçilmiyordu, gelmeden önce karnını bol bol yemleyip sıkıca doyurmuştum.

Sıkıntıyla yeniden kulak kabarttılar. Dışarıdaki tarçın ağacına konmuş kuştan ses soluk gelmiyordu hiç.

– Öttü mü, senin kuş bari? dedi Aliosman.

Ömer öksürdü, gırtlağını temizledi.

– Ötmedi, dedi. Neden ötmedi, hiç anlamadım.

– Belki dişiydi, ondandır.

– Öyle ötmez kuşlardan değildi. Hem evdeyken ötmüştü kaç kez.

– Ağaçta niye ötmedi, peki?

– Bilmiyorum.

Suskunluk yeni baştan –bu kez daha güçlü– duvarını örmeye koyuldu. Boyu iki adam boyunu aştı, üçüncü adam boyuna yöneldi.

– Yerini yadırgamış olacak, dedi Aliosman. Suskunluğunu bozdu.

– Ben de öyle dedim, dedi Ömer. Durdu, güneş dönmüştü, pencerenin sağ yanından yürüyordu.

– Dışarı mı çıkacaktın demin? dedi Ömer, Zeynep'e döndü.

Zeynep başını saldı, "evet" dedi.

– Çık! Dedi. Ömer. Bak bakalım bizim tarçına konan kuş, ne kuşuymuş?

Zeynep dizleri üzerinden doğruldu, masadakilere bakmadan dümdüz yürüyüp, kapıyı bulurdu. Açmasıyla aralık büyüdü, güneş bütün bütüne içeri doldu, Zeynep'in çıkışında içeri bir ara karardı, sonra yeniden aydınlandı.

– Söyleyeceğin var mı? dedi Ömer.

– Yok, dedi Aliosman. Pişman değilim. Bırakıp gitmeseydin de bu iş olacaktı. İçime kurt düşmüştü, yüreğim yanıyordu. Zeynep'in de öyle. Birbirimize yaraşırdık. Böyle düşündük, birbirimizin olduk. Sen değil, Allah gelse önüne duramazdı bunun.

– Ben de mi? dedi Ömer.

– Sen de... dedi. Aliosman.

Ömer'in sağ eli ansızın saldırdı. Parmaklar bir anda atmaca gibi rövere kapandılar, bir elde kavradılar. Tetik düştü, namludan parlayıp çıkan kurşun Aliosman'ın iki gözü arasına yetişti. Aliosman şimşekle çarpılmışçasına pat dedi, sandalyesinde kaydı, düştü.

Röverin sesine Zeynep koştu, kapıdan girdi, odanın ortasına kadar geldi, kaldı. Ömer konuşturmadı, meydan vermedi konuşmasına, ağzını açtırmadı, ses ettirmedi. Röverden ikinci kurşun geldi, hiç sekmeden Zeynep'in tam göğüs kafesinde can yerini buldu, kızı devirdi.

Gürültü dindi, suskunluk aldı her yanı. Ömer ayağa kalktı, başı kapıdan yana dönük, bekledi. Ses alamayınca sallana sallana yürüdü, eşiğe çıktı, durdu, baktı. Tarçın ağacında kuş muş yoktu.

– Röverin sesine gitmiş! dedi. Hay Allah!...

(Varlık D., Aralık 1971)

GÜN DÖNDÜ

Roman "ARA"larla birbirine bağlanan on dört bölümden oluşur. Kızkardeşinin düğününe giden Kerim'in gördükleri, çağrışım yoluyla yeniden yaşadıkları öykülenir. Anlatımda yer yer ikinci kişinin seslenişi de vardır...

ARA

"... Hamza Ergün: Mehmet oğlu, 1940 doğumlu, Hayriye'den doğma, İzmir ili, Merkez ilçesinden. İstanbul, (.....) fabrikasında işçi. Aksaray, Dedeçıkmaz sokağı, 5/2'de kalır, bekârdır. Türk Ceza Kanunu'nun (.....) maddesine aykırı hareketten sanık.

"15 Mayıs günü, saat 19.30 sıralarında yakalandım. O gün cumartesi idi ve fabrikada çalışmıyordum. Günümü boş geçirdim. Öğleden sonra Beyoğlu'na çıkarak 16.30 seansına Fitaş sinemasına gittim ve sinemadan sonra bir müddet gezinip evime döndüm. Oturduğum evin sokağı kordon altına alınmıştı. Evimin kapısına vardığımda sarıldım. Aldılar, götürdüler.

Bana ilk sordukları şey, kaçırılan kişinin nerede olduğu idi. Ben, haberim olmadığını söyledim. Israrla bu soruyu soruyorlardı. Eğer bulunduğu yeri söylersem idamdan kurtulacağım hususu telkin ediliyordu. Hatta bir ara gelen yetkili bir kişi benimle bu konuda konuştu. Ben, bildiğim bir şey olmadığını söyleyince bana işkenceler yapıldı.

İşkence, yakalandığım günden beri yapılmaya başlanmıştı. O günün gecesinden sabaha kadar dövüldüm. Sabahleyin saat 8'de beni aldılar, bir başka yere götürdüler. Ellerimi kelepçeyle arkadan, ayaklarımı da bir sopaya bağladılar. Sırt üstü yere yatırdılar, ayaklarımı yukarı kaldırdılar ve iddia olunan eylemlere katıldığımı ikrar için sabahleyin saat 8'den akşamleyin 17.30'a kadar onar dakikalık fasılalarla sürekli olarak üç kişi ayaklarıma sopa ile vurdu. On dakikalık fasılalarda makam odasında yere dökülen tuzlu su üzerinde yürüttüler. Bu sırada ben, sırt üstü yerde yatarken bir kişi sağ kolumun, bir kişi de sol kolumun üzerine basıyordu. Dördüncü kişi de falakaya bağlı olan ayaklarımı oynatmamam için arkamı copla zorluyordu.

Öğle yemeğine kadar hiç ara verilmedi. Ayaklarım şişti. Öğle yemeğinde kendileri yemeğe gitmek için ara verdiler. Beni de bir köşeye oturttular. Sonra ayaklarımı tuzlu su dolu kovaya soktular. Öğleden sonra 13'de aynı işkence tekrar başladı. Saat 15 sıralarında ayaklarım parçalandı. Ayaklarımın parçalanmasıyla yetinmediler; "mutlaka bu eyleme katıldığını sana ikrar ettireceğiz ve hazırladığımız ifadeyi imzalatacağız," dediler. Ben hazırlanan ifadeyi imzalamadığım ve arzu edilen şekilde beyanda bulunmadığım için parçalanmış olan ve kan akan ayaklarım üzerinde aynı işkenceye devam ettiler. Bu işkence aynı gün 17.30'a kadar devam etti.

Saat 17.30 sıralarında ayaklarım tamamıyla parçalandığı, kemikler gözüktüğü ve her sopa vuruşunda kendi üzerlerine kan sıçradığı için beni baygın vaziyette hücreye attılar. Ayaklarımı bir paçavra ile sardılar. Üç gün hiçbir tıbbî müdahalede bulunulmadan beton zemin üzerinde sadece su ve ayran içirerek beklettiler.

Üç günün sonunda arkadaşım Güney Anday'ın ayaklarıma pansuman yapmasına müsaade ettiler ve gangren olma ihtimali ortaya çıkınca bir doktor getirttiler.

Bu doktor, kendi branşı dışında olduğu için hiç müdahalede bulunmadı. Sadece kan kaybından doğan tansiyon düşüklüğünü giderici ilaçlar verdi. Bir de "nerenden şikâyetçisin?" diye sordu. Arkamdan, sağ kaburga kemiklerimden ve göğüs kafesimden acı duyduğumu söyledim. Ağrı dindirici haplar verdi. Ayrıca ülser ilacı verdi. Ben ülser değilim, arkamdan duyduğum acıyı gidermek maksadıyle verdiğini sanıyorum. Kanamayı durdurmak için verdi sanıyorum. Kendisi de bu şekilde beyanda bulundu.

Ayaklarıma herhangi bir müdahalede bulunmadığı için orada bulunan adını bilmediğim görevlilerden biri berber makası ile ayaklarımdan iltihap toplayan ve şişen yerleri kesti. Mikrop kapmaya karşı da tuvalet ispirtosu kullandı.

Bundan sonraki günlerde dışardan kendi paramızla aldırdığımız pansuman malzemeleriyle tedavimi arkadaşım Güner Anday yaptı. Daha sonra bir bayan hemşire geldi. Haziran ayının onüçüncü gününe kadar hücrede, beton üzerinde yatıp kalkarak tedavim devam etti. Bu süre içinde yerimden hiçbir şekilde kıpırdayamadığımdan küçük tuvaletimi arkadaşlarımın temin ettiği küçük kutulara yaptım. Büyük tuvaletim için 3-4 günde bir arkadaşlarım kucaklarında tutarak götürdüler.

Ayın onüçünden sonra bir başka yere getirildim. Buraya da kucakta geldim. Burada kapalı bir hücrede kaldım. Yalnız, bu hücrede yatacak bir yer vardı ve her gün yemek getiriliyordu.

Burada bir doktor ve yardımcısı nezaretinde tedavim yapıldı. Aradan bir ay geçme-

sine rağmen ayaklarımdaki derin yaralar kapanmadığı ve yürüyemediğim için hastaneye nakledildim. Ay başından itibaren burada tedavim yapıldı. Ayaklarımdaki yaralar kısmen kapandıktan ve yürüyebilir hale geldikten iki gün sonra taburcu edildim." dedi.

İbrahim Gögen: Hayati oğlu, 1946 doğumlu, Nevin'den doğma, Çankırı ili, Bulunduk ilçesinden. İ.Ü. İktisat Fakültesi ikinci sınıf öğrencisi. Niğde Öğrenci Yurdu'nda kalır, bekârdır. Türk Ceza Kanunu'nun (.....) maddesine aykırı hareketten sanık.

"18 Mayıs gecesi alıp götürmüşlerdi. Bana ilk sordukları şey, kaçırılan kişinin nerde olduğu idi. Ben, haberim olmadığını söyledim. Israrla bu konuyu soruyorlardı. Bilmediğimi söyledim. Birçok sorular yönelttiler bana. Sorularına doğru cevap verdiğim halde, tatmin olmadılar. "Biz hepsini biliyoruz. Sen doğrusunu şimdi gittiğin yerde söylersin," dediler.

Bir yetkili beni aldı, bilmediğim bir yere götürdü. Burada bana sorulan sorulara verdiğim cevaplar; geçmiş olaylar hakkındaki bilgilerimi doğru olarak anlattığım halde bir türlü tatmin olmadılar yine. İlk fasıl olarak tekme, tokat, yumruk, ana avrat, küfür, vatan hainliği gibi işkencelerden sonra tekrar soru sordular. Yine bildiklerimi doğru olarak anlattığım halde tatmin olmadılar ve beni falakaya yatırdılar. Falakaya yatırdıkları vakit iki kişi falakayı tutuyordu, dört kişi de sırayla ayaklarıma sopa ile vuruyorlardı. Dört kişi de, can acısıyla bağırdığımda bağırmamam için tekme ile ağzıma basıyorlar, sopa acısından kıvranınca başka yerlerimi tekmeliyorlardı.

Doğruları söylediğim halde, bir türlü doymak bilmeyen bir iştiha ile beni dövmeye devam ettiler. Bunların birer işkence uzmanı, insanlıktan çıkmış zavallı birer sadist, ruh hastası olduklarını kısa bir süre sonra kavradım ve her dediklerine "evet dediğiniz gibi..." şeklinde cevaplar verdim ve kendilerince hazırlanan fezlekenin altını okumaya bile gerek duymadan imzaladım.

İfadem alındıktan sonra üç gün o götürüldüğüm yerde alakonuldum. Üçüncü gün en üst kattaki hücrelere konuldum. Orada kendi paramla aldırttığım ilaçlarla arkadaşım Güner Anday'ın yardımı ile parçalanmış ayaklarımın pansumanını yapmaya çabaladım.

Dört gün hücrede maddeten tahrip edilmiş vaziyette bekletildikten sonra bir başka yere götürüldüm. Bir gün merdiven dibindeki rutubetli hücrede yatırıldım. Dört gün tuvaletin bitişiğindeki hücrede yatırıldım. Pazara rastlayan altıncı gün ifademi aldılar.

İfade verdikten sonra sağlık durumum çok bozuk olduğu için yetkililere bir dilekçe verdim. Sakatlanan belimin tedavisi için doktora üç defa başvurdum. Hastaneye yollamaktan vazgeçti ve her muayene sonunda üç ayrı ilaç verdi. Kobay olmadığım için kullanmadım.

Gördüğüm işkencelerden arta kalan iz olarak; düşmüş iki tırnağım, durmadan sancıyan belim ve şu anda elinizde bulunan bir yazılı ifadem var.

...ve ben, bu şartlar altında verdiğim ifadeye dayandırılarak 'idam talebi ile' yargılanmaktayım." dedi.

Rıza Akkuş: Ali Halil oğlu, 1948 doğumlu, Şefika'dan doğma, Mersin ili, Tarsus ilçesi, Sakarlar köyü'nden. Şişli, İ.T.İ.A. birinci sınıf öğrencilerinden. Mecidiyeköy, Saslıca Sokak, 11/1'de kalır, bekârdır. Türk Ceza Kanunu'nun (.....) maddesine aykırı hareketten sanık.

"..Asıl yetkili kişilerce ifadem alınırken, ben, daha önceki ifademi kabul etmediğimi; bana baskı yapıldığını söyledim, belirttim. Buna rağmen birinci ifadem asıl yetkililerce zapta geçirilmiştir. Ben, her şeyi burada anlatacağımı kendilerine söyledim. Bundan dolayı bir gün tutuklu bulunduğum yerde dört kişi yanıma geldiler. Bana karşı baskı yapmak istediler. O dört kişiden biri asıl yetkili, öbür üçü ise görevlilerdi. Bana bazı tekliflerde bulundular. Bana, her şeyi söylersem bir şey yapmayacaklarını, beni uzun süreden beri takip ettirdiklerini belirttiler. Hakkımda birçok uydurma sözler söylediler.

Evime gelen görevliler, "...sen bir öğrencisin, istikbal sana açıktır. Şayet sen herşeyi söylersen senin için iki yol vardır. Bunlardan bir tanesi, seni hiç görmemiş olacağız ve bu, böylece kapanıp gidecektir. İkincisi de, yalan söylemezsen, bizim söylediklerimizin doğru olduğunu söylersen senin için iyi olur. Fakat inat edecek olursan, şimdi seni aldığımız gibi götürürüz. Bir takım baskılar altında nasıl olsa söyletiriz," dediler.

Ben, "hiçbir zaman yalan söylemedim. Şayet bir suç işlemişsem kabul ederim. Fakat ben suç olarak kabul etmiyorum hiçbir şeyi. Suçlu isem cezamı çekmeye hazırım," dedim.

Bunun üzerine beni alıp götürdüler. İki gece o götürdükleri yerde devamlı sorguya çektiler. Daha önce birçok arkadaşlarımın itiraf ettiklerini, onların operasyondan geçtiklerini söyleyerek bana yapmadığım şeyleri kabul ettirdiler. Beni devamlı işkenceye yatıracaklarını, K2 operasyonu dedikleri falakaya yatıracaklarını söylediler.

Bir gün bana "konuşacak mısın, yoksa haber verelim mi?" dediler. Ben de konuşacak bir şeyim olmadığını söyledim. Bunun üzerine zile basıp birini çağırdılar. "Falaka odasını hazırlayın!" dediler. Yanlarında bulunan bir doktora da "..biraz sonra falakaya yatacak. Kendisiyle görüşün," dediler. Doktor, bana daha önce bir rahatsızlık geçirip geçirmediğimi sordu. İki yıl önce sürmenaj geçirdiğimi söyledim. "Bu konuda raporun var mı?" dedi. "Evet" dedim. Berikilerle doktor aralarında konuştular. Beni falakaya yatırmadılar. Fakat bana, "senin sürmenaj raporun var. Seni camdan aşağı atarız, sonra da çıldırdı, intihar etti, deriz," dediler.

Beni her karşılarına alışlarında işkence yaptıkları kimseleri gösteriyorlardı. İbrahim Gögen'i, Hamza Ergün'ü gösterdiler, Güner Anday'ı gösterdiler. Dördümüzü bir araya toplayıp bir odaya alarak karşılaştırma ve yüzleştirme yaptılar. Güner Anday tutulan zaptı imza etmek istemeyince "seni tekrar falakaya yatırırız," dediler. Güner Anday'a ifadeyi, elleriyle çekerek zorla imza ettirmişlerdir.

Daha sonra bir başka yere götürüldüm, merdiven altında bir odaya kapatıldım. Bu itibarla ifadelerimi kabul etmiyorum," dedi."

....

(Gün Döndü, 1974)

FÜRUZAN (SELÇUK / ÇERÇİ)
(1932)

İstanbul doğumlu (29 Ekim), asıl adı "Feruze" olan Füruzan, küçük yaşta babasını yitirdi. İlkokulu Yalova'nın Demir Köyü'nde bitirdi (1946). Öğrenimini sürdüremedi.

Kısa bir süre tiyatro oyunculuğunu denedi. 1970'li yıllarda yazdığı öykülerle tanındı. Değişik dergilerde öykü, röportaj, gezi yazısı gibi düzyazılarını ve romanlarını yayımladı.

1975-76 yıllarında çağrılı olduğu Almanya'da kaldı. Yazılarında gözlem ve izlenimlerini yansıttı. Yaşamını İstanbul'da sürdürdü.

Füruzan'ın öykülemelerinde, uzun ve ayrıntılara önem veren, kendine özgü bir anlatım göze çarpar; genelikle, kişilerinin iç dünyaları yansıtılır; olaylar, geriye dönüş ve çağrışımlarla, zaman ve uzam (mekân) belirsizliği içinde gelişir.

Öyküler: **Parasız Yatılı** (1971), **Kuşatma** (1972), **Benim Sinemalarım** (1973), **Gül Mevsimidir** (Uzun öykü, 1973), **Gecenin Öteki Yüzü** (1982), **Yedi Öykü** (1992), **Sevda Dolu Bir Yaz** (1999)...

Romanlar: **47'liler** (1974), **Berlin'in Nar Çiçeği** (1988)...

Röportaj: **Yeni Konuklar** (1977)

Gezi: **Ev Sahipleri** (1981), **Balkan Yolcusu** (1994).

ÖDÜL: Sait Faik Hikâye Armağanı *Parasız Yatılı*

BENİM SİNEMALARIM

– Öykü –

– Hiçbir yere gitmeyecek miyim ben? Sabahın yedisinden akşamın yedisine kadar çalış çalış, canım çıkıyor. Büyüdüm artık, anne, görmüyor musun? Dünyadan haberin yok senin! Çık, bak, herkes nasıl yaşıyor! Nasıl gamsız! Çoğu karnını ekmek bile yemeden safi yemekle doyuruyor. Durmadan eğleniyorlar. Ben hep uzaktan bakayım istiyorsunuz. Sokağa birlikte çıktığımızda ayağına hâlâ lastik giyiyorsun. Artık eskisi kadar parasız değiliz ya! Bir şey gördüğünüz yok babamla senin. Ama ben görüyorum.

– Sus diyorum, sus... Biz namuslu insanlarız. İyi ki babana gitmedi Aslan enişten. İyi ki seni vapur iskelesinde o deniz subayına benzeyen çocukla görünce, yanındaki pazarcı arkadaşlarından ar etti de işi açığa vurmadan gelip beni buldu. Baban burda olaydı, n'olurdu? Bıçaklardı seni, vururdu.

– Niçin eniştem oluyormuş o benim? Üvey teyzemin kocası. Eniştem falan değil. Hem niye tokatlayacaklarmış, ne hakla? Çocuk muyum ben! Koskaca kız oldum! Yanlış görmüş diyorum sana. Ben değildim gördüğü. Pazarcılarla içmiştir gene. Sonra da Makbule Ablama götürüp beş on lira verir. Akşam pazarında kalanları ucuza sattık diye. Yalancı sarhoş... O kendisine baksın.

– Sus. Saçlarını almayayım elime... Seninle gezip eğlenip bırakırlar. Başka ne yapacaklarını sanıyorsun? Evlenirler mi seninle a benim aptal kızım? Tırnağımı koklatmam hiçbirine. Kimmiş sanki onlar, kimmiş?

– Baban duysaydı bıçaklardı diyorum sana. İş peşinde gene bugünlerde, dua et! Sabahtan Cibali'ye gitti, hala gelmedi. Saat yatsıyı geçeli yıl oldu. Mahalleliden utan. Vurur seni... Bıçaklar... Yoksuluz, ama namusluyuz. Eskiden iyi günlerimiz vardı bizim de. Sen hatırlamazsın, küçüktün.

– Bıçaklasın. N'olucak? Benim aldırdığım mı var? Ölürsem öleyim. Kışın dona dona işe gitmekten, doya doya uyuyamamaktan bıktım. Ölürsem öleyim, kime ne? Zaten on altıma gelmişim. Yaşadım yaşadığım kadar. Yalnız sen gene başlama iyi günlerimizden anlatmaya.

– Biz namuslu insanlarız, Nesibe. Ona göre!

– Beni konuşturma, anne, namus namus deyip de! Ne babam, ne sen, haftalığım durmadan artıyor diyorum da meraklanıp nedendir diye sormuyorsunuz bile. Sade gelen paraya bakıyorsunuz. Sonra bir iki cumartesi yaşıtım bir çocukla çıktım, eve geç kaldım diye dövüyorsun beni. Üstelik babama da söylemeye kalkıyorsun. Harcadığım paraları da sormuyorsun. Singer dikiş makinesini almaya gittiğimizde rahatça alıverdin. Taksitleri elbet ben ödeyeceğim. Bunu hem sen, hem babam biliyorsunuz. Çalıştığım yerdeki işi herkes yapar. Niye durmadan haftalığımı artırsınlar!

Yirmi beşlik çıplak bir ampulün aydınlattığı odanın ucundaki Nesibe, üstüne

ummadığı bir çabuklukla gelen annesinden korunmak için elleriyle yüzünü kapadı. İnce, çocuk kollarına annesinin vuruşları art arda inmeye başladı.

– Sus... Öldüreceksin beni... Peki o paraları oradan kazanmıyor muydun?

– Sen de biliyorsun, bu kadar kolay para kazanılmayacağını. Bizim mahallenin kızlarından biliyorsun. Eskiden beri yoksul olduğumuzdan biliyorsun. Yaşlı adamlarla gezdiğimi de bal gibi biliyorsun. Genç adamlar hoşunuza gitmiyor yalnız.

Annesinin sesi düşmüştü. Alabildiğine bağırma isteği boyun damarlarının aşırı belirmesinden anlaşılıyordu. Gene de sesi istediğince yükselemiyordu.

– Sus, sus diyorum... Baban şimdi gelir. Duymasın. Parçalamayayım seni, sus.

– Biliyordun, anne... Biliyordun...

– Sus... Hiçbir ana böyle şeye bile bile evet demez.

– Biz yoksuluz ama...

– Sus, sus, sus diyorum, sus...

Kadın kızını dövmekten cayıp durdu. Göğsünde bir yara açılmış da kanlarını durdurmak istiyormuşçasına ellerini sıkı sıkıya yüreğinin üstüne bastırarak eğildi. Odanın pencere dibince uzanan sedirine yorgun oturdu. Tüm kanı çekilmiş yüzü apaktı. Bacakları kendini taşıyamazmış gibi sedirin aşağısına doğru cansız sarkmıştı.

Muşambayla örtülü masadaki yuvarlak saatin sesi deminki bağırışmaları kesinlikle yok ederce öne geçti. Sedirin dibinde duran, üstü çiçeklerle işli bir örtüyle kapatılmış olan dikiş makinesinin yalnız kolu açıktaydı. Mavi bir nazar boncuğu görünümü veriyordu ona.

Perdeyi aralamadan annesine baktı.

Kadın başını önüne eğmişti iyice. Şimdi gölgede kalmış yüzünde ışığın sarı aydınlığı salt alnında birikiyordu. Kırış kırıştı alnı. Üst üste çizilmiş kırışıklıkların kesinliği Nesibe'nin deminki zorlu öfkesini sildi. Annesinin gövdesinde büyük bir seyirme gibi dolaşan aralıklı kıpırtıları izledi. Yan yana dizili üç tahta iskemleden birinin üzerinde duran çantasına uzanıp aldı. Perdeyi açtı. Bir yatağın sığacağı genişlikteki yere girdi. Perde ardından örtüldü.

Çiçeklerin solgun kırmızılarından süzülen elektriğin ışığı, güzelleşerek doluyordu içeri. Yer yatağının yanında, portakal sandığından yaptığı, bölmesini ayıran basmanın eşiyle sardığı masasına bıraktı çantasını. Bir el aynasının önünde duran saç tokalarına, süslü boş kolonya şişesine, birkaç düzgün çakıl taşma, yuvarlak Krem Pertev kutusuna baktı.

Saçlarını çözdü.

Tokaları ötekilerin yanına koydu.

Açık seçik görünmeyen aynada, sığdığı kadarına baktı yüzünün.

Küçük bir kız çocuğu gördü orada.

Son zamanlarda görüntüsü onu şaşırtıyor, beklediğini bulamamanın yanılgısı öfkeye dönüyordu.

Birden çantasından dudak boyası çıkardı. Aynayı iyice yüzüne yaklaştırdı. Bastıra bastıra boyadı ağzını. Yarı aydınlıkta en koyu yer oldu ağzı yüzünde. Gene de istediği

şey belirmemişti. Kuytularda tek başına yüklendiği onmaz utançların açlığı ne yapsa yüzüne hiç yansımıyordu. Mendiline sildi ağzını.

"Oysa kaç yaşını buldum. Atike benden büyük duruyor. Tütün'de ustalar ona, 'Varsın kız yirmisinde' diyorlarmış.

Atike güldü Nesibe'ye, kocaman gözleri kısıldı gülünce. Etekleri hiçbir zaman eşit bastırılmamış uydurma giyimleriyle Haliç vapurlarının geç kalmaz gencecik yolcusu Atike'yi göremiyordu epeydir. İşleri ayrı yerlerdeydi bir buçuk iki yıldır.

Üstündekileri çıkardı. İnce kemikli omuzlarının ürpermesi yüreğine de geçti.

Yatağına girdi.

Yorganı başına çekti. Duyulmaz bir iç ağlama tutturdu.

Ağlamasının sese dönememesi için yumruklarıyla ağzını kapatıyordu. Arada, katılan, boğazında köşelenen tıkışmaları tutamayacak olursa bir yandan öte yanına dönüyordu yatağında. Hamarat annesinin tertemiz tuttuğu çarşaflardan gelen temizlik, sabun kokusu sanki, daha incitiyordu Nesibe'yi.

Küçükken, annesinin yüzünü, boynunu sabunlu bezlerle sildiği günler öylesine yakınındaydı ki... Cumartesi günkü gecikmesini hâlâ babasına söylememiş olması, sedirdeki kıpırtısız oturuşu, tedirgin ediyordu Nesibe'yi. Kavgalarının hoyratlığı, kızının verdiği yanıtlardaki onmazlık dolu sözlerle cansızlaşmıştı sanki kadın. Kocasının Cibali İskelesi'nde sabahtan iş danışmak için gittiği yerden hâlâ dönmemiş olmasını düşünmüyordu bile. Pazar günü ne iş olur ki dediğinden, "Cibali orası – demişti Recep Efendi – Pazarı mazarı yoktur ora işinin."

Kadın doğruldu yerinden.

Sokak kapısı vuruluyordu.

Çabuk, alışkın yürüdü.

Karanlık taşlığa geçti.

Ağır kapıyı çekti.

Sokağın bildik, kapanık havasıyla birlikte girdi içeri kocası.

İki evin arasından gök görünüyordu. Mavi ve yıldızlıydı. Haziran sonlarının gittikçe artan sıcağı sokaklarında duyuluyordu şimdi.

Nesibe babasıyla annesinin bildik, bezgin konuşmalarını dinlemeye başladı. İş yoktu. Adam pazartesiye halde biriyle konuşacağını söylemişti. Babasının soyunduğunu, burnuna çarpan ayak kokusundan anladı.

Dükkândan ayrılınca doğru muhallebiciye gitmişti. Dudaklarına sıvanan muhallebinin şekeri, durmadan gülerek birbirlerine yanaşmaları, çocuğun parlak, düzenli düğmeleri, ikide bir cebinden çıkardığı ak mendil...

– Sahi siz Afrika'ya da gider misiniz, kaptan olunca?

– Tabii... Bizim işimiz açık denizlerde.

– Mısır'a... Hani burunsuz heykelin oraya da gider misiniz?

– Tabii... Amerika'ya bile gideriz.

– Ben en çok Afrika'yla Mısır'ı merak ediyorum. Sinemada iki film görmüştüm.

Ağaçlarla dolu, buharı tüten ormanlar. Bir de Mısır'da mumyaların konduğu kocaman mezarlar var, içine giren büyülere tutuluyor. Ben çok severim sinemayı.

Muhallebicinin cumartesi kalabalığı, itişen insanlar.

Yanındaki, inanılmaz uzaklıklara gidebilecek olan çocuğun güzel, fındık rengi gözleri.

Evet, Nesibe'den büyük. On dokuz, yirmi yaşında, ama buna büyük demek doğru mu?

....

Hoyratça attı elindeki tokayı aldığı yere.

Yatağının büyüklüğünce başlayıp biten sığınağında annesinin bildik seslerini izlemeye çalışıyordu.

Odanın kapısı açılıp kapanınca onun çıktığını anladı. Yanlarına düşen mutfakta başlayan sesler bir iş tuttuğunu gösteriyordu. Düzenli nefes alışlarıyla ısıttığı çocukluk bölmesinden taşan ayaklarını serinliğe bıraktı.

Yaz gecelerinin odalarına verdiği boğuntuyu yattığında duyardı. Hâlâ çocuk uykusu olan uykularının kesin kopuşu gelene dek dönenirdi küçük girintisinde.

Babasının vurduğu yerlerin yanması durmadan artıyordu.

Sağ bacağını tuttu. Yukarıya doğru gezdirdi elini. Kalçasının yakınında derin bir sızlama belirdi parmaklarının altında.

Her şeyin boşunalıkla yer değiştirdiği bir gece başlıyordu Nesibe için.

Annesinin, babasının kendisini hiç sevmediğini yeniden anladı. Sevseler, böylesine yüklenirler miydi bir cumartesi için.

Dünün cumartesi olduğuna inanamadı.

Öylesine uzakta kalmıştı ki dünkü cumartesi.

Yıllarca önce yaşanmışça eskiyip gidivermişti bir gecede.

En iyi giyimi saydığı kareli eteğinin dayaktan buruşup yırtılmış olabileceğini düşündü. Öfkelenmedi. Kopup duran bir şeyler dayaktan beri geçen saatlerde peş peşe gelişiyordu durmadan. Annesinin sıcak demir ütüsünde, nemlendirdiği ak çamaşırları ütüleyişini andı. Ne de özen gösterdi her şeyine Nesibe'nin.

Doğruldu.

Çevresine saçtığı giyimleri topladı.

Giyindi.

Saçlarını diplerine doğru eliyle düzeltti. Tokasıyla boğdu elindeki saç demetini. Çantasından mendilini çıkardı. Tükürüp ıslattı, yanağında katılaşan acının üstüne bastırdı.

Sessizce perdeyi araladı, çıktı.

Ellerinde ayakkabılarını tutuyordu.

Annesi elektriği yanık bırakmıştı.

Demek çok dalgındı bu gece.

Yemek masasında duran kulplu tuzluğa, ekmek bıçağına, örmeye yarayan tahta yumurtaya baktı. Babasının içtiği sigaraların dumanları ampulün dibine birikmişti. Bir

çorap yığını mindere bırakılmıştı. Adamın çizgileri yitmiş kaba kunduraları belki de bu çorapları giymekten çarpılıyordu. Ak duvarda asılı tek şey ipeği eskimiş kabının içindeki Kur'an'dı.

Başıboşluk duygusu ilk kez böylesine karşı konmazca beliriyordu.

Ürküntüyle oda kapısını araladı, dışarıyı dinledi.

Taşlıktaki hava ılık, tozluydu.

Annesinin mutfaktaki seslerinden öte bir ses yoktu evin içinde.

Her adım atışında vurulan yerlerinin acısı içine batıyordu. Kimsenin onu sevmediğini iyice pekiştiren bu acılar Nesibe'yi güçlendirdi.

Karanlık taşlıktan geçerken leğene boşaltılan suyun sesi yayıldı çevreye. İçi burkuldu.

Alışkın adımlarla yürümesini sürdürdü.

Yaşadıkları yerleri açık seçik anabildiği yıllardan bu yana tanıdığı taşlıklardan birinden daha geçiyordu. Umudun barınamayacağı, bırakılmışlıkların kol gezdiği taşlıklardan birindeydi gene.

Ayağı yumuşak bir şeye değdi.

Sokak kedilerinden biri içeri sığınmıştı anlaşılan.

Eğildi, el yordamıyla sıcak tüy tomarını okşadı. Gitmekten cayar gibi oldu.

Üst kattan hızlı konuşmalar duyuldu birden.

Açıldı konuşmalar, daha yakına geldi.

Sokak kapısının kolunu tuttu, çekti.

Ekşi, değişmeyen havanın gerilen yaz sıcağıyla dolu karanlık boşluğuna çıktı.

Çömeldi, ayakkabılarını giydi.

Yüreğinde çekilen bir damarı seçti.

Uzun sürmedi bu.

Yukarılarda öbeklenmiş ışık kümelerinin görüntüsü açılana dek değişmez bir hızla yürümeye başladı. Pazar yerini geçip çeşmenin oraya vardığında yokuşa doğru baktı. Tanıdığı yokuşun gecenin ilk saatlerindeki yabancılığı ürkütücüydü. Başını gene kaldırım taşlarına eğmeyi yeğledi. Yokuşun sonuna varana dek bakınmadan yürüdü. Her sabah, her akşam gidip geldiği yolların alışkanlığı, geç saatlerde çıkmış olmanın korkusunu engelleyemiyordu. Beyoğlu'na vardığında orası ışıklar içinde olacaktı. Aydınlıkta, bütün çocuklar gibi, Nesibe de korkmazdı.

Anacaddede bir erkek omzuna çarptı.

Tütüncünün sapağında kalakaldı.

Akşamüstlerinin tanıdık kalabalığından ayrıydı şimdi çevresinden geçenler. Dağınık, saldırgan bir anlamla yüklüydü çoğunun davranışları. Tütüncünün yanındaki yapının girişi olan kuytuya sığındı. Girdiği yerin ucundan doğru gürültülü bir davul sesine karışan akordeonun uzatıp durduğu, o günlerin yaygın şarkısı duyuluyordu. Kızlarla birlikte işlerinin en sıkışık, en yorucu saatlerinde ağızlarından düşürmedikleri şarkı. Evden ayrıldığından bu yana içinde büyüttüğü kurtulma düşüncesini bu şarkı sarstı. Mahallesinin bildik insanlarından iki üç yıldır uzaklaşmanın getirdiği başkalaşma, ilk

kez onlardan kesinlikle ayrılma kararı verdiği bu gece, bozuluyor, dağılıyordu. Her sabah yedi buçuk, sekizde ayrıldığı, akşamları gün dönüp koyuluklar inerken döndüğü yerler canlı belirivermişti.

Yanından bir kadınla bir erkek birbirlerine dolanmışça sarılmış geçtiler.

Ağır içki kokuları dar geçide dağıldı.

Kadının kısa kollu giyimi bir omzunu açıkta bırakıyordu.

Adam, seslerin geldiği kapıyı araladığında koyu kırmızı ışıklarla dolu yere girerlerken kadın kahkahalar atmaya başlamıştı. Sesi çatlak, yorgun çıkıyordu.

Adam tam kapı kapanırken kadının kalçasına eliyle bir şaplak indirdi.

Nesibe sindiği yerden çıkamayacağını sandı bir süre.

Duvara sırtını dayadı.

Önünden taze badem satan bir çocuk geçti.

Mavi gömleğinin açıklığından ak teni görünüyordu. Nesibe'ye alaylı baktı. Oysa öteki geçenler hiç görmüyorlardı.

Daha kapandı oraya.

Ne olursa olsun geri dönmeyecekti.

Külrengi bir arsada çömelmiş arkadaşlarıyla birden kalkarak toz toprağa bulanıp sürdürdükleri koşuşmalarını anımsadı. Akşamları tahta perdeyle ayrılmış yazlık sinemanın önünde bekleşirlerdi. Aralarında, geceleri sinemada "Fındık, fıstık eğlencelik!" diye bağırarak satış yapan Harun'un en önem kazandığı andı bu. Çünkü Harun kapıda bilet kesen Bahriyeli Salih'e yalvar yakar olup içlerinden o gün oyun boyunca kendisine en iyi davranan bir ikisini soktururdu içeri. Harun'un boynuna astığı tahta kutunun ardında kayboluveren çelimsiz gövdesi, paçaları kısalmış pantolonuyla, içeri bedava soktuğu arkadaşlarını, uçtaki koca gürgen ağacının dibine gelip burnunu çekerek yoklaması, umulmaz bir ciddiyet içinde olurdu. Filmin ortalarında dışarıda kalanlar da doluşurdu sinemaya. Sessizce süzülürlerdi ağacın altına. Ötekiler filme kaptırdıkları yürekleri ve akıllarıyla yeni gelenlere uysal, geçimli yer açarlardı. 'Oğlanla kızın' serüvenleri bir çırpıda anlatılır, geç girenler gözleri perdede, söylenenleri seyrettiklerine eklerlerdi. Biraz büyük olanlar evlerden sinema için izin kopardı. "Biz getirip götürürüz teyzeciğim, Salih Abi alıcam dedi hepinizi içeri."

Bahriyeli Salih eskimiş, bol paçalı denizci pantolonunun üstüne geçirdiği mor gömleği, işi olmadığında elinde durmadan çevirdiği zinciriyle dururdu yazlık sinemanın girişinde. "Veletler! –derdi gülerek-. Geçen defaki gibi oğlan kötü adamı döverken bağırmak yok ha.... Anlarlarsa sizi beleşe soktuğumu, bir daha hava alırsınız."

Nesibe'yle arkadaşları erliğini denizci olarak yapmış Salih Ağabey'e alttan alttan bakarlardı.

Korkularından hiç yanıtlayan olmazdı içlerinde.

Ya sinemaya almazsa kaygısı yeniliğini hiç yitirmeden her gece çarpıntıyla üzerdi onları.

Salih Ağabey kışlık Yavuz Sineması'nda çalışmazdı. Çünkü gündüzleri havuzlarda kaynakçılık yapardı. Ama yaz geldi mi, briyantinlenmiş kıvırcık saçları, ince uzun boyu,

güzel bıyıkları, bileğindeki deniz erliğinden kalma kalın meşin bilekliğiyle yazlığın önündeki yerini alırdı.

Nesibe üç yıl vardı ki ne yazlık, ne de kışlık sinemalarına gitmiyordu kendi semtinin. Kim bilir belki de Bahriyeli Salih hâlâ oradaydı. Yeni küçük çocukları parasız sokuyordu sinemaya.

Girdiği yerden caddeye çıktı.

Bir şey aydı içinde. Arsalarda kızgın yaz güneşinin kavurduğu, uysal, kolayca gülen Nesibe değildi epeydir. Babasından yediği bu son dayağın acısını hiç unutmamalıydı.

Böğründen doğru yayılan sızıltı kimseyi sevmemeyi kesinleştirdi kafasında.

Öfkesi boynuna, şakaklarına vurdu.

Yürümeye başladı.

Aralıksız itişen kalabalığın içine katıldı.

İlk kez neyi, nasıl yapacağının getirdiği şaşkınlığı gördü.

Evden çıkarken kaçmanın yeteceğini düşünmüştü. Şimdi saat anca gecenin sekiz buçuğuydu ve Nesibe bu gecenin nasıl geçirileceğini bilmiyordu.

Nedense daha önceden yaşadığını sandığı başıboşluk, o zamanlar kesinlikle yoktu demek ki. Ne de olsa dönülecek bir ev, onun davranışlarına kendi kurallarıyla korunak olan bir ana-baba vardı. Yattığı küçük bölmesinde düşler kurarken yorgun inlemelerle uyuyan, sabahları konuşmasız, soluk, yoksul bir çayla günlerine başlayan annesiyle babası. Hiçbir oyalayıcıhk bulamadığı odasını, günlerini, yıllarını kesinlikle itermiş gibi elindeki çantasını savurdu. Sapın uzantısının elverdiğince çanta boşlukta sallandı.

Sandviççinin önünde kendine bir peynirli sandviç aldı.

Beyazpeynirlere domates, yeşil biber katılmıştı.

Dudaklarını biberin acısı ilk ısırışta kavurdu.

Gözleri yaşardı.

İnatla kafasını kaldırdı.

Gözlerindeki yaşarma, sıkı sıkıya kurmaya çalıştığı deminki aldırmazlığı yumuşatır gibi olmuştu.

Kendisine bakan bir adama alışkın, arsız güldü.

Adam ilkten caddenin kalabalığından arınıp tekleşmemiş bir gülüşün kime olduğunu seçemedi. Dikkatle baktı Nesibe'ye. Yeniyetmeliği yüzünün, kollarının inceliğinde gezdiği bu küçük kızın utançsızlığından ürktü. Arkasını döndü. Bira bardağını eline aldı. Adamın davranışı yüreğinde oluşan katılığı dışa vururcasma duyurdu ona. Önüne bakarak güldü. Hiçbir utanmanın engel olamayacağını anladı kendine. Korkusu geçti.

Dışarıda yürüyen çok boyalı iki kadın, gösterişli salınmalarıyla iki erkeğin yolunu kestiler. Birinin dudak boyası konuşurken kalın, yağlı deviniyordu. Adamların koluna girdiler.

Nesibe caddeye çıktı.

Aralıksız uzayan yapıların gökyüzünü daracık açıkta bıraktığı ağacı olmayan caddeyi gecenin bu saatlerinde yeniden tanıması gerekiyordu.

Sokak arasındaki saz salonlarının koca ışıklı çağrıları bitmez bir kirliliğe vuruyordu.

Kaldırımların çevresindeki giyim dükkânlarına, parfüm, boya satan süslü vitrinlere, kuyumcuların sergilediği değerli taşların üstünde biriken gözalıcı yalımlara bakarak yürümesini sürdürdü.

Bir sinemanın önünde durdu.

Kâğıda çizilmiş büyük boyutlu resimlere baktı.

Filmin adını okudu.

Eskiden sinemaya girerken duyduğu serüven başlangıçlarına özgü ilginin artık yok olduğunu anladı. Koltukları yumuşak, özenli, yer gösterenleri sessiz yürüyen, seyircileri düzgün giyimli, kibar davranışlı olan sinemalardı bunlar. Film başladığında motor sesi duyulmazdı. Yıldızlar konuşurken sesleri boğulmaz, ikide bir film kopmazdı. Eğlencelik satanlarının Harun çocuktan daha büyük yaşta oldukları sinemalardı.

"Benim sinemalarım değil elbet!- diye düşündü Nesibe-.

Daha güzel, daha aydınlık hepsi. Gene de eskisi kadar heyecanlı filmler oynamıyor çoğunda. Ya da ben hiç yaşıtlarımla gelmedim bunlara. Büyüklerse hiçbir şeyden heyecanlanmıyorlar."

Gerisini düşünmedi.

Girişte yanlara dayalı kapılardan birine yaslanmış, saçları oksijen sarısı bir kadına baktı. Göstermelik bir kendini beğenmişlik içinde, giren çıkan erkekleri tartıyordu bakışlarıyla. Uzun topuklu rugan ayakkabılarının üstünde bel kırarak yürüyor, sonra dönüp gene deminki yerini alıyordu.

Tokasının gevşemeye yüz tuttuğunu sezen Nesibe, eliyle sıkıladı saçlarını.

Dik dik çevresine bakındı.

Dışarıdan bir cankurtaran sesi duyuldu.

Taşıtlar hızlarını kesip caddenin ortasını açtılar.

Dik vurucu ses iyice yaklaştı, gişenin önündeki bozuk neonun titreşimleri cankurtaranın yaban sesiyle uyum sağlamışçasına tekliyordu.

Nesibe ardına dönüp baktı.

Bu ses ona bir şeyi çağrıştırıyordu.

Eskiden, kendi mahallesinde bir evin önünden ayrılan ak bir araçtı aranmaya çalıştığı. Bakışlarıyla caddeyi taradı. Gördükleri, geldiği yeri, oranın insanlarını, bildiklerini hiç andırmıyordu. Bakmasını direnerek sürdürdü. Diplerden doğru saran gizli bir ses duyuyordu sanki. Küçük bir kız, yangın yerlerinin, çocuklara açılmış alanlarında arkadaşlarıyla bezden yapılmış bir topu paylaşamıyor, çocukluğun tükenmez canlılığıyla koşuyordu durmadan. Bu boz, renkten yoksun görüntüyü iyice görmek istiyordu. Yitirdikçe de ezik aranıyordu gözleriyle.

Bacaklarının düzgünlüğü gelen geçenin ilgisini çekmeye başlamıştı.

Daha çok babasını ya da ağabeysini bekleyen genç kız görünümüyle çevresinin taşkınlığını şimdilik geride tutuyordu.

O uyuşmaz ses dağıldı.

Sesle birlikte boz görüntü de susarak yok oldu.

Gece yarısını hiç düşünmedi Nesibe.

Her yan elektriklerle aydınlanmıştı.

Kuytulara, ara sokaklara girmek zorunluluğunu daha bilmiyordu.

Kaldırım diplerinde biten içerlek kapıların açıldığı dar, kirli koridorları, yağlı kapı tokmaklarını bilmiyordu.

Gişedeki kalabalığa tokat izi tam göğermişti.

Ak saçlarını özenle yandan ayırmış, eli bastonlu, yaşlı bir adamı iterek önüne geçti.

Sinemaya bilet alan kalabalığın içinde kayboldu.

Yaya kaldırımını anayoldan ayıran demir korkulukların üstüne bir sarhoş abanmış, kendi kendine konuşuyordu. Sonra kusmaya başladı.

Mayıs 1972

(Benim Sinemalarım, Mart 2007)

TAHSİN YÜCEL
(1933)

Elbİstan / Kahramanmaraş doğumlu (17 Şubat), kunduracı oğlu olan Tahsin Yücel, Elbİstan Gazi Paşa İlkokulu'nu bitirdikten sonra 1945'te İstanbul'a gitti; Galatasaray Lisesi'nde öğrenim gördü. İÜ Edebiyat Fakültesi'nin Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirerek (1960), bu bölümün öğretim üyeleri arasına katıldı (1961); profesörlüğe yükseldi (1978). 2000 yılında emekliye ayrıldı.

Öykü, roman türleri yanında, "anlatı" adını verdiği yazınsal öykülemeleri ile deneme, inceleme, eleştiri türlerinde yazı ve yapıtları bulunan Tahsin Yücel; dilbilim ve çeviri düzlemlerinde de etkinlik gösteren, Türk dili devrimcisi yazarlarımızdandır.

Yücel, öykü ve romanlarında, toplumsal sorunları, Anadolu ve köy gerçeklerini bireysel ya da psikolojik değerlendirmelerle sergilemiş; gerçek ve düşlem arasında yorumlamaya yönelmiştir.

Öyküler: **Uçan Daireler** (1954), **Haney Yaşamalı** (1955), **Düşlerin Ölümü** (1958), **Yaşadıktan Sonra** (1968), **Dönüşüm** (1975), **Ben ve Öteki** (1983), **Aykırı Öyküler** (1989), **Komşular** (1999)...

Romanlar: **Mutfak Çıkmazı** (1969), **Peygamberin Son Beş Günü** (1992), **Bıyık Söylencesi** (1995), **Kumru İle Kumru** (2004)...

Anlatı: **Vatandaş** (1975)...

ÖDÜL: 1956 Sait Faik Hikâye Armağanı *Haney Yaşamalı*
1958 TDK Öykü Ö. *Düşlerin Ölümü*
1993 Orhan Kemal Roman Armağanı *Peygamberin Son Beş Günü*

VATANDAŞ

Korkaklığını, çekingenliğini, yalnızlığını ancak ayakyolunda, kapı arkasına yazdığı yazılarla unutarak, sanki özgürlüğü bulan Vatandaş, dışla, başka kişilerle olan ilişkilerinin iç dünyasıyla bağlantısını kurar, duyar, düşler, düşünür, "anlatır"...

Güzel nişanlısından ayrılır. Geceleri koynuna giren soğan kokulu, şişman, yaşı geçkince dostu; çocukluğunda dar bir odada yine soğan kokan anasıyla ablasının arasında yatma zorunluluğu... Hiç unutamadıklarıdır. Ancak ayakyolunda iç rahatlığına erişir; sabun kokusudur orada burnuna gelen... Onun dışında bunalım içindedir. Her yanı düşmanla çevrilidir sanki...

....

– Hayır yanıldığımı hiç sanmam: elini yüreğinin üstüne koy da bir düşün: kendisine her düşünü, her düşünceni çekinmeden açabileceğin, usunda beliren her imgeyi bütün ayrıntılarıyla anlatabileceğin bir dostun bulunduğunu söyleyebilir misin? Ben söyleyemem. Böyle bir dost çıksa bile biz istemeyiz, fellik fellik kaçarız ondan. İçimizi bir tanrı gibi gören, bütün düşüncelerimizi, bütün düşlerimizi, kısacası bütün gizlerimizi bilen bir dost yaşamı cehennem eder bize, ağzını açıp tek sözcük söylemese bile. Çünkü düşler dostlukları aşar her zaman.

Diyelim ki, evindesin, yanında en candan dostun, pencerenin önünde oturuyorsun, sokaktan çok güzel bir kadın geçti, kafanı allak bullak etti, dalıp gittin birdenbire, dostunun yanında düş görüyorsun, saçlarının dibi terliyor. Elbette, içine doğan bir istekten söz edebilirsin dostuna; dilersen, birtakım ayrıntılara da girebilirsin; dilersen, daha ileriye de gidersin: düşünü gerçeğe dönüştürme konusunda yardım istersin dostundan. Bütün bunlar dostlukla da, içtenlikle de, erkeklikle de bağdaşır. Ama uyanık düşünde iyiden iyiye ilerledikten, seni bu kadından ayıran bütün engelleri, bütün uzaklıkları kaşla göz arasında sildikten sonra, birdenbire dostuna dönüp de: "Tamam, oldu işte! İşte bak, kollarım arasında! Nasıl da kendinden geçmiş!" diyebilir misin? Hayır, diyemezsin dostum: ne kadar seversen sev, ne kadar yakından tanırsan tanı dostunu, ne kadar güvenirsen güven kendisine, hiçbir şey, ama hiçbir şey değişmez: gördüğünü tıpkı senin gördüğün gibi görmesi için, seninle özdeş olması gerekir; oysa sana yakınlığı bile başkalığını kesinler; başkasıdır, başkasının belirdiği noktada da sıcak düşler geri teper: birdenbire suratına karşı gülmeye başladığını, hiç değilse acıyarak baktığını görmekten korkarsın, bu korku sımsıkı bağlar dilini. Oysa gözlerinden geçenleri yanındakine söylemek onlara azıcık gerçeklik kazandırmak için yanıp tutuşursun deli deli. Sonra bundan utansan bile, bunu da kendinle birlikte küçümsesen bile, o anda yandığın ateş gerçektir, en azından bir yılına mal olduğunu sandığım şu kitap kadar gerçektir örneğin, kolay kolay yadsıyamaz-

sın. Hem ne diye yadsıyacaksın? İnsanların ancak kendi kendilerine söyleyebildikleri bu sıcacık yalanlar da birer insan gereksinmesidir.

Ayakyollarınm kapıları, duvarları bu sıcak gereksimeyi karşılar işte. Buna kirletmek denirse, insanlar bunun için kirletir onları. Ama, söylemek bile fazla, bu kadarla kalmazlar her zaman: birazcık alışmaya görsünler, önemli mi, önemsiz mi demeden, uslarından ne geçerse, hepsini aktarıverirler artık: "Leyleği havada gördüm, kadını yatakta görmedim" derler; eski bir umutsuzluğu özetlemek istercesine: "Bugün de iş bulamadık", derler; tıpkı karşındaymış gibi, ince ince alay ederler seninle: "Kıçını açmakla iş bitmez oğlum, biraz da gözünü aç", derler; daha da olmazsa, şurada burada duydukları güzel sözleri aktarırlar sana: "Parmak ayı gösterir, budala parmağa bakar". Kimileri de yazdıklarını okuyacak onların bunlara inanıp inanmayacaklarını düşünmeden, bunları ne diye yazdıklarını, kim için yazdıklarını bile düşünmeden: "Ben burada Neriman'la çılgınlar gibi seviştim", derler, bir de tarih atarlar altına, bir de çıplak Neriman resmi çizerler. Nasıl olsa hiçbir baskı yoktur üzerlerinde...

Söylemek bile gereksiz: Ben de büyük yalnızlıklardan geldim. Oldum olası yalnızdım, parasız, gösterişsizdim, insanlar pek yaklaşmazlardı yanıma. Yaklaşanlar da güçlerinin kanıtını vermek için yaklaşırlardı yalnızca: işleri, güçleri konuşmaktı, bir şeyler anlatırlardı hep, gerekli mi, gereksiz mi demeden, habire anlatırdı. Bunalırdım, kaçacak delik arardım. Bir Hamdi böyle değildi, yalnızlığa itmezdi insanı, gerekeni gerektiği yerde, tam gerektiği gibi söylerdi. Onu da sürdüler işte, sizlerden biri sürdürdü; büsbütün yalnız kaldım. Kısacası, ayakyollarında duygularını dile getirmekle mutluluk bulan milyonlarca insandan biriyim ben de...

(Vatandaş, 1975)

HANEY YAŞAMALI

– Öykü –

Haney öldü. Ama ben, "yaşayacak" diyorum var gücümle, "yaşamalı" diyorum. Bunu söylerken de ölümden sonra diriliş dedikleri, öbür dünya dedikleri kavramlar, cennet cehennem gibi masallar aklımın ucundan bile geçmiyor. Ben kendimi bildim bileli böyle şeyler üzerinde kafa yormaya yanaşmadım. Bu dünyanın sorunları yeterdi, çözemeyeceğimi önceden bildiğim sorunlar üzerinde kafa patlatmam budalalık olurdu. Bu değil benim demek istediğim. Ben, "Haney yaşamalı" derken, yeryüzünde, insanların arasında olmasa da dilinde, belleğinde, türküler gibi, kitaplar gibi yaşaması gerektiğini belirtmek istiyorum. Haney dilden dile dolaşmaya, övülmeye değer bir kadındır,

Haney'in hakkı bu. Haney'e karşı işlediğimiz günahları ödemeliyiz. Biz Haney'in değerini bilemedik.

Ali Rıza o ölmeden kaç yıl önce söylemişti. Unuttunuz mu? Birçoklarınız oradaydınız. Konuşacak bir şeyimiz kalmamıştı. Yoldan gelip geçenlere bakıyorduk. Öbür masalarda tavla ya da pişpirik oynuyorlardı. Uluk Osman da barakanın dibinde demleniyordu hani, bir yandan içiyor, bir yandan kendi kendine sövüp sayıyordu. O sırada Haney kahvenin önünden geçmişti. Dünmüş gibi belleğimde geçişi. Her zamanki geniş, mavi tumanını giymişti. Zıbını parça parçaydı, renk renk yamalar altında görünmez olmuştu iyice. Başına da poşu yerine bir kirli çaput sarmıştı. –Öldüğü zaman da bu rezil paçavralar varmış üstünde. –Haney'in durumu Ali Rıza'ya dokunmuştu. Ali Rıza ona benim verdiğim değeri vermese de insan çocuktu, iyi yürekliydi. "Utanın arkadaşlar" demişti, "Haney'e bakın da insanlığınızdan utanın! Bu kadın böyle mi dolaşmalı şimdi? Hepimize emeği geçti be! Hepimiz elinde büyüdük. Şimdi bunu unutacağız, üstelik gelip geçtikçe acıklı durumuna bakıp bakıp güleceğiz, öyle mi?" Evet, tam böyle söylemişti. "Çok şükür hepimiz adam olduk" demişti sonra. "Bir oyunda iki buçuk kâğıt birden veriyoruz da kılımız kıpırdamıyor. Her birimiz beşer lira versek, Haney bu yoksulluktan kurtulur, hiç değilse son günlerinde biraz rahat eder.Yapalım bunu arkadaşlar, ilk beşlik benden! "Cebinden yeşil bir beş liralık çıkarıp atmıştı ortaya. Saçma bir şey yapmış gibi gülmüştünüz hepiniz. Övünmek gibi olmasın bir ben gülmemiştim. Bir de Ali Rıza'mım kendisi. Gülünecek bir şey yoktu ortada. Ali Rıza yerden göğe haklıydı: Haney, toprağı bol olsun, iyi kadındı.

Ali Rıza'ya güldüğünüz gibi, bana da gülmeyin, "İyi olsa orospu mu olurdu?" demeyin, bırakın bu saçma düşünceleri! İsterseniz sizin kendi mantığınızla bakalım işe, bakalım da bu meslekten apartmanlar dikenleri, bizim bir yılda kazanamadığımızı bir gecede kaldırıverenleri düşünelim. Sizden benden çok daha fazla sayıldıklarını da unutmayalım. Haney'in durumu daha mı aykırı? Sonra bir şey söyleyeyim mi size: orospular ucuzlaştıkça iyileşir. Haney ucuz olduğu kadar da iyiydi. "Pahalı olsaydı hava alırdı," demeyin, almazdı. Piyasayı on beş kuruştan yirmi beş kuruşa, hatta elliye, yetmiş beşe çıkarabilirdi pekalâ. Ama bunu yapmamıştı. Her şeyin ateş pahasına çıktığı günlerde en insaflı zammı yapmıştı: on kuruştan on beşe çıkarmıştı yalnızca. Çocukları mağdur etmek istememişti. Bu yüzden geçinmek için başka işler de tutmak zorunda kalmış, evlere su taşımaya başlamıştı. Hepiniz biliyorsunuz, yaşamının sonuna dek sürdürdü bu ikinci işi. Bizim hatırımız için! Evet, böyle bizim için yaptı bütün bunları. Biz bunların altından kalkamadık, borcumuzu ödemesini bilemedik.

Ölümüne gülenler bile çıktı. Oysa ölüm derler bunun adına, bugün onu bulduysa yarın seni bulur, bir bakarsın iki eli yakanda. Ölüme gülünmez, ölüm alaya alınmaz. Hele böyle bir ölüm, böyle bir insanın ölümü hiç alaya gelmez. Geçmiş günleri unutmayın, on iki, on üç, on dört, on beş yaşlarınızı bir anımsayın bakalım! O zamanlar hiçbiriniz, "dağın ayısı" demezdiniz ona, yaşlılığı, kirliliği, çirkinliği, çopur yüzü mideleri bulandırmazdı. Onun sözü edildi mi bütün gözler büyürdü. Bedenler tatlı tatlı ürpermeye başlar, en çekici oyunlar bile unutulurdu, köşelere çekilir, Haney'i anlatır-

dınız birbirinize. Hem de saatlerce. Söz bir Haney'den açıldı mı sonu gelmezdi. Haney sizin ereğinizdi o günlerde.

Geceleri düşünsenize, geceleri! Geceleri unuttuk mu? Gece ortasında uyanınca Haney'i düşüne düşüne sabahlamaz mıydınız? Ayıptır söylemesi, bizim kasabamızda ana baba, ebe, dede, çoluk çocuk hep aynı odada, bir arada, ikişer üçer, yere yapılmış yataklarda yatarlar, her şey bir odada olur, ve bizim kasabamızda, beş yaşındaki bir çocuk bile her şeyi bilir. On, on beş yaşındakiler haydi haydiye bilir. Diyeceğim, hemen hepinizin, doğacak kardeşleriniz ana rahmine düşerken birdenbire uyanıverdiği olmuştur. Böyle zamanlarda Haney'den başkası düşünülebilir miydi? Haney'i düşünerek yataklarınızda bir o yana, bir bu yana dönüp durmaz mıydınız?

Ya bayramlar? Bayramları unuttuk mu? Daha horozlar bile ötmeden bütün gözler açılıverdi. Güneş iple çekilir, "Sabah bir olsa!" denirdi. "Şu gün bir doğsa," denirdi. Ufuklar aydınlanmaya başlardı yavaş yavaş, arkasından türkçe ezan okunur, yorganlar atılırverirdi. Analar abdest aldırtırlardı. Babalarla bayram namazına gidilirdi. Hoca vaizi uzattı mı kızılırdı, hiç bitmeyecekmiş gibi gelirdi sözleri. Ama vaiz de, namaz da her şey gibi biterdi. Koşa koşa evlere dönülürdü. Etli pirinç pilavları mideye indirildikten sonra sokağa koşulur, ev ev dolaşılıp, el öpülürdü. Eli öpülenler para verdi mi sevinçten uçardınız. Avucunuza sıkıştırılan para azmış, çokmuş önemi yoktu. Önemli olan toplamın on beş kuruşu bulmasıydı. Kuruşlar ikide bir sayılırdı. Bütün bunlar niçindi, anımsamıyor musunuz? Nasıl anımsamazsınız? Çocukluğumuzun bayram günleri düşünülür de, Haney hiç akla gelmez mi?

Evinin, daha doğrusu kümesinin önünde asıl sürü sürü dolaşırdınız öyle! İçeriye girmeye can atardınız. Ama bayram günleri başka günlere benzemezdi, on beşi tamamlayan Haney'in kapısına koştuğundan tam bir bayram yeri olurdu kapının önü, arı kovanına dönerdi. İçeriye girmek başlı başına bir sorundu. Büyükler küçükleri kovalar, yaşıtlar durmadan dalaşırlardı. Haney de kavgayı hiç sevmezdi, kızardı size, iyice tepesi atınca da, "Yeter artık, yoruldum, yarın gelin," diye bağırırdı. Yalvarmaya başlardınız. Kapısından ayrılamazdınız. Bir gün bir ömür gibi görünürdü gözünüze. En sonunda gönlünü etmenin bir yolunu bulurdunuz. Yalvarmaya başladınız mı yumuşayıverirdi. Paraya düşkün olduğundan değil, yufka yürekliliğinden, sizleri çok sevdiğinden. Bilirsiniz, çocuklardan başkasını almazdı, yeri göğü bir araya da getirseler, büyükler giremezlerdi o karanlık odaya.

Düşlerinizi bu karanlık oda renklendirdi yıllarca. En çok merak ettiğinizi, en çok istediğinizi bu karanlık odada gördünüz.

Haney yumuşacık bir sesle konuşurdu, hep tatlı sözler söylerdi. İçeriye girdiniz mi bir tuhaf olurdunuz gene de, başka biri olurdunuz, korkunç başınız dönerdi. Haney sizi rahatlatmak için elinden geleni yapar gibi görünürdü ya aynı korkunç baş dönmesiyle çıkardınız yatağından. Sonra, gün ışığına çıkınca, yeniden doğmuş gibi olurdunuz. Hiç kuşkum yok, Haney'in istediği de buydu, kafaları, yapışkan düşüncelerle dolmuş mahalle çocuklarına gözlerinde öylesine büyüttüklerinin hiç de umdukları gibi olmadığını göstermeyi amaç bilmişti. Karanlık odada bulantıya, karanlık odadan çıkılınca kavuşu-

lan esenliğe karşın, Haney'e yeniden gidenler çoktu ama düşlediklerinin önemsizliğini anlayanlar da yok değildi.

Haney'in büyüklüğü burada işte. İşte bunun için, "Haney yaşamalı!" diyorum. Karanlık, ve iğrenç bir odada, katlanılmaz kokusuyla, kirli paçavralarıyla, çopur yüzlü, nasırlı elleri, kösele ayaklarıyla, önemlinin önemsizliğini göstermeye çalışmıştı sizlere, sizlere sözleriyle değil, bedeni ve devinileriyle, "Açın gözlerinizi, aptallar!" diye haykırmış, bütün yaşamını bu yolda harcamıştı. Bunun için yaşamalı bu kadın. Büyük insan diye adlandırdığımız nice benzerlerinin, örneğin kötü politikacıların durumuna düşmemiş, yaptıklarıyla övünmeye, göğsünü kabarta kabarta kendi önemini anlatmaya kalkmamış, yaptığının önemini kendi bile düşünmeden, peynir ekmek yer gibi yapmış bu kadın yaşamalı. Soğuk bir kış gecesinde, o karanlık odada, yapayalnız ölmesi, şehitler gibi kefensiz gömülmesi yüzümüzü kızartmalı, ona bir kefen bile almadığımız için yerin dibine geçmeliyiz. Geç de olsa borcumuzu ödemeye çalışmalı, adını dilimizden düşürmemeliyiz. Bu ermiş kadının ömrünce anlatmaya çalıştığını herkese anlatmalıyız, yaşatabildiğimiz kadar yaşatmalıyız onu.

Haney yaşamalı.

(Haney Yaşamalı, İB. 1955)

BÜYÜK SARHOŞLUK

– Öykü –

Sarhoş olacak adam değildi o, dudağına içki değmiş adam değildi. O defter sarhoş etti onu, o defter döndürdü başını. Eğilip alır almaz, "Bak, ne göstereceğim sana!" dercesine açılıverdi avcunda, gözlerinin önüne bir küçücük görünüm serdi, renkli kalemlerle çizilmiş, beylik mi beylik bir görünüm. Açık mavi bir gökyüzüne doğru mor dağlar yükseliyordu. Mor dağların eteğinde, çatısı kırmızı kiremitli bir ev vardı, duvarlarına sarmaşıklar tırmanmıştı, bacasından döne döne bir mavi duman yükseliyordu. Çevresine yeşil ağaçlar serpilmişti. Yeşil ağaçların arasında bir incecik yol kıvrılıyordu. İncecik yolun biraz ötesinden bir dere geçiyordu. Derede yeşil başlı ördekler yüzüyordu. Mor dağların ardında güneş ya doğuyor, ya batıyordu. Güneşe doğru aklı karalı bir kuş uçmaktaydı. Yüreğine bacasından döne döne dumanlar yükselen sarmaşıklı evin sıcaklığı mı doldu, nedir, duruverdi olduğu yerde, resimden gözlerini ayıramadı. Ilık ılık bir şeyler köpürüyordu içinde. Bakmaya doyamıyordu bir türlü, mor dağlarda açan yaban çiçeklerinin kokusunu duyar gibi oluyor, her şeyi unutuyordu. Baktıkça başı dönüyor, resimle bir oluyordu. İlk sarhoşluk o zaman başladı. Birden çığlık çığlığa bir otomobil durdu önünde. Yerinden sıçradı. Gelip geçen insanlar, otomobiller, tramvaylar gördü. Duran otomobilin penceresinden sarı bıyıklı bir parlak baş çıktı: "Deve!" diye bağırdı,

"yolun ortasında durulur mu böyle?" Sonra gene çığlık çığlığa kalktı araba. Tümüyle gözden silininceye kadar arkasından baktı. "Damasız fırlaması", dedi dişlerinin arasından, "damasızların şoförleri hep böyle olur: it gibi kaparlar adamı" Gene deftere çevirdi gözlerini. Avcumun içinde bükülmüştü bu kez kendiliğinden açılmadı. Kırmızı kaplı bir defterdi. Üst yanında bir bankanın iki harflik adı, alt yanında bir tarih yazılıydı. Gözleri tarihin üstünde durdu kapandı. "Elli dörtten elli çıktı, dört kaldı", dedi, " tam dört yıllık". Dört yılda hiç eskimemişti, yaldızı parıl parıldı hâlâ. "Zavallı çocuk", diye söylendi. Hiç kuşkusuz, bir öğrenci yitirmişti defteri. Gelip arar mıydı acaba? Aranmayacak defter değildi, arardı. Gittiği yollardan koşa koşa geri dönerdi. Hemen yanına yaklaşır, "Kırmızı kaplı bir cep defteri gördün mü, hemşerim?" diye sorardı. Ne derdi o zaman? İçi burkuldu. Avcunda defteri bütün gücüyle sıktı. Pek de istemiyordu çocuğun dönmesini.

Avcunu yavaşça, içindekini kaçırmaktan korkar gibi açtı. Defterin kırmızı kabına dikti gözlerini. Yepyeni bir oyuncağa bakan küçücük bir çocuk gibiydi. Elleri titriyordu. Sayfaları çevirmeye başladı. Bu kez de dik bir okullu yazısıyla çiziktirilmiş satırlar çekti dikkatini. Sökmeye çalıştı. Çocuk her gün bir iki satır karalamıştı. Nerdeyse birbirinin aynıydı bütün yazdıkları, hepsi de havayla dersler üstüneydi: "Bugün hiç derse kalkmadım. Hava güzel." –Hava gene kötü. Notlar gene kesat. Yazılı berbat". Defterde satırlar birbirine girdi, okuyamaz oldu. "Zavallı çocuk, zavallı çocuk", diye söylendi, "tembelmiş, ama iyi çocukmuş". Gözlerini ovuşturdu, çevresine baktı. İnsanlar, arabalar geçiyordu, ama hepsi de bir sisin ardında, bir başka dünyada gibiydi. Yeni bir sarhoşlukla dönüyordu başı, içinde ad verilmez duygular köpürüyordu. Resmi bulmuştu, gene öyle içer gibi bakıyordu, ama şimdi gördükleri başka şeylerdi: kara önlüklü çocuklar koşuyordu şimdi önünde, değişmez bir noktanın çevresinde dönüp duruyorlardı.

Birden kafasında bir şimşek çaktı. Titreyen ellerle ceplerini karıştırmaya başladı. En sonunda bir küçücük kalem çıkardı birinden. Uzun uzun baktı. Sonra çevresine bir göz gezdirdi. Kaldırımın sonunda basamaklar vardı. İlk basamağa çöktü. Küreğini, süpürgesini yanına uzattı. Kalemin ucunu ağzına götürüp tükrükledi. Resmin yanındaki sayfaya bütün gücüyle bir çizgi çekti. Kâğıt yırtıldı. Koparıp attı. Kalemini yeniden tükrükledi. Dört yanını sarmaşıklar sarmış bir küçük ev çizdi. Bacasından bir ince duman yükseltti. Göğe doğru bir kuş uçurdu. Beğenmedi, "Olmadı", diye söylendi. Kolları yanına düştü. Başını kaldırdı. İrkiliverdi birden: karşıki caminin minaresine bulutlar takılmıştı. Öyle hoştu ki! Gözleri yavaş yavaş aşağıya doğru indi. Şimdi bütünüyle görebiliyordu camiyi. Deftere bakarken duyduğu o garipsi duygu köpürüyordu gene içinde. Bu kez daha da güçlüydü. Önünde camiden başka her şey dönüyor, döndükçe belirsizleşiyor, silinip gidiyordu. Yüreği duruverecekti nerdeyse. Artık sarhoşluk sözcüğü anlatamazdı bu durumu, bu sarhoşluk başka sarhoşluktu. "Ne güzel!" dedi içinden "Resim gibi!" Ağzı şaşkınlıkla açılmıştı. Burada bir cami olduğunu bilirdi, ama böylesine güzel olduğunu bilmezdi, gözü yerdeki çöplerde olduğundan, çoğunlukla pek bakmazdı çevresine. Ama bugün bir başkalık vardı onda, kırmızı kaplı defter içini altüst etmişti. Şimdi büsbütün başkalaşıyordu.

Bir camiye, bir deftere, bir kaleme baktı, sonra, coşkuyla, ellerini camiye doğru uzattı: koca bir yapı değil de kucaklanıp okşanacak, öpülecek bir şeydi sanki. Derin derin soluk aldı. "Yapacağım senin resmini, cami!" dedi bir çocuk sevinciyle, "hem nasıl olacak, göreceksin!" Kalemini gene tükrükledi, camiye dikkatle baktı. Birden içi cız ediverdi: cami öylesine güzeldi ki! Caminin resmini cami kadar güzel yapabilir dedi kendi kendine. "Onu da bir insan yapmamış mı? O da bir insan elinden çıkmamış mı?" Alnında boncuk boncuk terler vardı, sildi. "Ama o eller başka ellermiş", diye düşündü, "öpülecek ellermiş". Kendi ellerine baktı. Parmakları incecikti, damarları mor mor kabarmıştı; avuçlarının içi nasır tutmuştu, yarık yarıktı. Omuz silkti. "Güzel ellerdi onunkiler, öpülecek ellerdi, ama ağzı gözü boş değildi herhalde! Hadi bismillah!" dedi. Kalemini yeniden tükrükledi. Başladı başlayacaktı ki bir el dokundu omzuna.

Başını kaldırınca, neye uğradığını bilemedi. Çöpçübaşıydı omzuna dokunan. Elleri kendiliğinden cebine gitti, kalemi, defteri sakladı. Ama öyle korkulacak bir şey yoktu: çöpçübaşı dost dost gülümsüyordu, kötülük gelmezdi böylelerinden.

"Ne haber?" dedi çöpçübaşı.

"Sağlığın, çavuş."

"Yoruldun mu?"

"Yorulmadım. Ne var yorulacak?"

"Laf mı seninki de?" diye güldü çöpçübaşı. "Yorulmak ayıp mı bre? Yorulmasan oturur muydun?"

Yanına çöktü, omzunu okşadı.

"Yorulmak ayıp değil", dedi. "Herkes yorulur bu dünyada, insan olan herkes. Büyük adamlar bile, İsmet Paşa bile."

Dinlemiyordu, dinleyemiyordu, "Haklısın" der gibilerden başını sallıyordu yalnızca. Gözleri hep camideydi. Resme nerden başlayacağını düşünüyordu. Çöpçübaşı bir yumruk indirdi sırtına..

"Şuna bak, hemşerim!" dedi. "Bak da karı görsün gözün! Benim böyle bir avradım olsun, başka bir şey istemem. İşimi bile alsınlar elimden isterlerse. Böyle bir karının koynunda acıkılmaz ki."

Başını çevirip bakmadı bile. Çöpçübaşı ağzını şapırdata şapırdata sürdürdü konuşmasını:

"Atacaksın yatağın üstüne, sen de yanına uzanacaksın, burnunu memenin dibine gömeceksin, koklayacaksın. Fazlasında gözüm yok benim. Yok ya bunu da az sanma! Hani kupkuru bir yazıda tek başına yürür dursun, bacakların tutmaz olur, güneş tependedir, imanını gevretir. Dudakların kuru, çatlar. Bir yudum su bulamazsın. Sonra bir pınar çıkıverir önüne. Verirsin ağzını oluğa, lık, lık, lık... Tıpkı öyle işte. Öyle susadım ki, hemşerim! Güzel karıydı kaltak."

O, sayıklar gibi, "Cami güzel", diye mırıldandı.

"Çüş!" diye atıldı çöpçübaşı. "Laf mı seninki de? Kadın başka, cami başka. Müslümanlığın bu kadarı da..."

"Müslümanlıktan değil: cami güzel diyorum ben, şu cami!"

Çöpçübaşı ayağa kalktı.

"Bugün sende bir hal var", dedi. "Hadi, davran, her yer pislik içinde. Süpür biraz. Biraz sonra gene gelip bakacağım! Hadi eyvallah!"

Kalktı. Süpürgeye, küreğe nefretle baktı. Yerdeki çöplere nefretle baktı. Süpürgeyi gelişigüzel sallamaya başladı. Ama aklı fikri camideydi. Başını kaldırıp uzun uzun bakıyordu ikide bir. Camiden uzaklaşamıyordu. Daha öteye gitmiyordu bir türlü ayakları. En sonunda dayanamadı: küreği de, süpürgeyi de fırlatıp attı. Sırtı kambur, suratı buruş buruş bir adam yaklaştı yanına, "Yoruldun galiba, evlat, haklısın, kolay değil", dedi. Yanıt vermedi. Hem ne diyebilirdi ki? Eğildi süpürgeyle küreği aldı. Sonra gene camiye çevirdi gözlerini, çok güzel bir kadına bakar gibi, istekle, özlemle, tutkuyla baktı, başı döndü. Eli kendiliğinden cebine gitti, kalemi tutup sıktı. Sonra bıraktı. Eliyle havada bir kubbe çizdi. Sonra duvarları indirdi. Pencereleri yerleştirdi. Minareye bir bulut doladı. Arkada denizi dalgalandırdı. Martıları uçurdu. "Yapacağım senin resmini, cami!" dedi dişlerinin arasından.

Basamağa çökeceği sırada çöpçübaşı gözlerinin önüne geldi. İrkildi. Yeniden doğruldu. "Hükümet adamına güven olmaz", diye mırıldandı. "sağı solu belli olmaz heriflerin". İçini çekti. Dokunsan ağlayacaktı. Öylesine derin bir keder çökmüştü içine. Gene süpürgeye davrandı. Gözleri yerdeydi. Camiye bakmak istemiyordu artık, korkuyordu. Ama ister baksın, ister bakmasın, cami hep beyninin içindeydi. En sonunda dayanamadı, ilk oturduğu yere gidip basamağa çöktü. Çöpçübaşı nerdeyse dönerdi, ama bugün iyi günündeydi, belki de kızmazdı yaptığına. Defterini, kalemini çıkardı. Bir bulunmaz dosta, bir candan sevgiliye bakar gibi baktı camiye. "Yapacağım cami", dedi gene, "yapacağım!" Bu kez gözlerinin içi gülüyordu: resmini yapıp cebine koyduğu zaman camiyi cebine koyacaktı sanki, cami kendisinin olacaktı. Tertemiz bir sayfa buldu. "Bismillah" dedi. Kalemi ağzına götürürken, önüne bir gölge düştü. Önce aldırmadı, ama başını kaldırıp da camiyi göremeyince kan beynine sıçradı. Önüne bir çocuk dikilmiş, alaylı alaylı sırıtıyordu.

"Çekil önümden, hemşerim, göremiyorum!" dedi.

Çocuk aldırmadı, güldü yalnızca.

"Çekil oğlum! Çekil dedik sana!" diye haykırdı.

Oğlan gene kımıldamayınca, süpürgeyi kapmasıyla yerinden fırlaması bir oldu. Çocuk ancak o zaman yağladı tabanları.

Yeniden oturduğu zaman burnundan soluyordu, gene de yaşamının en güzel dakikasını yaşamaktaydı: öfkeyi de, kuşkuyu da kovmuştu çocukla birlikte: yapacaktı bu caminin resmini. Yapıyordu da, ilk çizgi tam istediği gibiydi işte. Ne var ki ikinci çizgiyi çekmek üzere camiye bakarken çöpçübaşını gördü: karşı kaldırımdan kendisine doğru gelmekteydi. Kolları kaskatı kesildi. Gene de çekti çizgisini. Beğendi.

"Ne oldu gene? dedi çöpçübaşı. "Gene çökmüşün bakıyorum. Dedim ya, bir hal var bugün sende. Bir şeycik yapmadın. Devlet baba beleş ekmek yedirmez adama. Elinde bir defter, bir kalem! Yol mühendisi misin, bre feleksiz!"

Çöpçübaşı gözlerinin içine baktı. Söyledikleri hoş şeyler değildi, ama sesi yumuşak

çıkıyordu, bir dost sesiydi kuşkusuz. Bilirdi, iyi adamdı çavuş: sağı solu belli olmazdı ya kötülüğü de dokunmazdı. Gülümsedi.

"Gel, otur hele, terlemişin", dedi.

Çöpçübaşı ayağım yere vurdu birden:

"Beni de suçuna ortak mı edeceksin?" diye gürledi.

"Yok", dedi, "öyle bir niyetim yok, oturmana bak."

Çöpçübaşı bu sözü beklermiş gibi yumuşayıverdi gene:

"Hadi öyle olsun", deyip oturdu.

Çöpçübaşma böyle çekinmeden oturmasını söylemesine, onun da oturmaya razı oluşuna şaştı. Eskiden böyle değildi. Nasıl göze almıştı? Sonra koltukları kabardı. "Ama öyle iki çizgi çektim ki", diye düşündü, "mühendis haltetmiş!"

"Şu camiyi görüyor musun, çavuş?" dedi. Güzel cami, değil mi?"

"Ne yapalım güzelse, bize ne?"

"Çavuş bak, ne söyleyeceğim: iznin olursa resmini yapacağım bu caminin."

Çavuş kahkahayı koyverdi.

"Sen oynatmışsın, hemşerim!" dedi. "Oynatmışsın sen! Öğrenci misin? Çöpçüsün. Yaşını başını almış bir adamsın. Senin işin sokakları süpürmek. Bak, ortalık pislik içinde. Hadi, durma şuraları al biraz. Hiç güleceğim yoktu vallahi!"

"Gülme öyle, çavuş", diye inledi, "ne var bunda gülecek? Yalnız öğrenciler mi resim yapar? Sonra ben de..."

Derin derin içini çekti. Gözlerini camiye dikti. Ağlamaklı bir sesle sürdürdü konuşmasını:

"Ben eskiden... Çok eskiden merak sarmıştım. Ayıptır söylemesi.. Defterim, kalemim yoktu. Ben de... Herkes gibi dümdüz işemezdim ben. İşerken resim çizerdim... İnsanlar, evler, ağaçlar, kuşlar... Öyle ustalaşmıştım ki... Bacak kadar bir piç kurusuydum daha. Her yere yapardım. Bizim mahallede bir okul vardı. Önünden bir toprak yol geçerdi, dümdüzdü. Çok severdim oraya yapmayı. Bir gün bir adam çıktı o okulun kapısından. Bana baktı, yoldaki adam kafasına baktı. Yanıma gelip adımı sordu, babamın adını, işini sordu, nerede oturduğumuzu sordu, başımı okşadı. Hemen o akşam bizim eve geldi. Galiba ay başıydı: babam rakı içiyordu. O da içti, konuştular. Babamı kandırıp beni okula yazdırdı. Her şeyimi o alacaktı. Aldı da. Bana giysiler yaptırdı, kitaplar, defterler, kalemler aldı. Üç yıl gittim o okula. Öyle çalışkandım ki... Öyle güzel resim yapardım ki..."

"Sonra?"

"Sonra öğretmen öldü. Gençti, ama benzi sapsarıydı, verem mi neydi. Sonra babam da öldü. Sonra da babam gibi çöpçü oldum işte. Bunları çoktan unutmuştum, ama..."

Çöpçübaşı kahkahalarla güldü gene:

"Sende bir hal var, hemşerim", dedi. "Nerden çıkarıyorsun bunları, nasıl uyduruyorsun? Hoh de bakayım..."

"Yok", diye yanıtladı, ağlayacaktı nerdeyse. "Sarhoş değilim, izin ver de..."

Çöpçübaşı birden sertleşti:

"Olmaz!" dedi. "Olmaz, suyustimal yok! Al artık şu süpürgeyi! Karı gibi ezilip büzülenleri sevmem ben. Sarhoşları da sevmem. Ekmekle oynamayı da sevmem, bak, söyleyeyim!"

Ayağa kalktı, ama ayakta duracak gibi değildi. Gözü bir yerleri görmüyordu. Hiçbir şey düşünemiyordu. Çöpçübaşı hem gidiyor, hem de dönüp dönüp bakıyordu. Geri geldi. Elini omzuma koydu:

"Bana bak, hemşerim, dalga geçmece yok!" dedi. "Ekmekle oynamayı sevmem, ama ben de emir kuluyum, hem seninkiyle oynamazsam, başkaları benimkiyle oynar, bak, karışmam!"

Sesini çıkarmadı. Yürüdü. Süpürgesini sallamaya başladı. Ama, az sonra, çevresine bakıp da ortalıkta çöpçübaşını göremeyince, gene oturup defterini, kalemini çıkardı. O sırada bir kahkaha çınladı kulaklarında. Sonra bir daha, bir daha. Başını kaldırdı. Büyüklü küçüklü bir sürü çocuk sarmıştı dört yanını, az önce kovaladığı çocuk da tam ortalarındaydı. Bu kalleşlik onun işiydi. "Yuh!" diyordu, "çöpçüye bak, resim yapıyor!" O ne derse ötekiler yineliyor, koca cadde "Yuh!" sesleriyle çınlıyordu. Süpürgeye davranacak oldu, ama çocuklar aldırmadılar: başa çıkılacak gibi değillerdi. Kolları yanına düştü. Sonra gözleri kendiliklerinden camiye dikildi. Yavaş yavaş sağ eli havaya kalktı. Havada bir kubbe çizdi. Duvarları indirdi. Pencereleri yerleştirdi. Minareye bir bulut doladı. Arkada denizi dalgalandırdı. Çocuklar, "Masar Osman'a! Masar Osman'a!" diye bağırdılar. Büyükler de katıldı aralarına, kalabalık arttıkça arttı. Çöpçübaşı da geldi koşa koşa, kalabalığı yarıp önüne dikildi. Omuzlarından tutup sarstı.

"Gördün mü yaptığını, meslek şerefini beş paralık ettin!" diye bağırdı. "Sözümü dinlemedin! Ben de bunu senin yanına koymam! Söz dinlememeyi gösteririm sana! Dosdoğru valiye rapor ederim! Sözümü dinlemedi, mesleği lekeledi, derim!"

Kalabalık daha da arttı. Kahkahalardan kulaklar kapandı. Çöpçübaşı kalabalığa baktı bir süre. Dudakları aralandı. Söyleyecek bir söz aradı, bulamadı. Sonra gene ona döndü, kulağına eğildi:

"Dinle beni", dedi. "Sana son sözüm, seni severim, ekmekle oynamaktan da hoşlanmam üstelik: hemen işine başlarsan, vali beye rapor etmem seni, kapatırım gider. Aklını başına topla! İkramiye verecekler yakında. Yeni giysiler de verecekler. Hem nasıl giysiler! Gedikli çavuşlarınınki gibi. Oldu mu? Al şu süpürgeyi!"

Çöpcübaşı gerçekten iyi günündeydi bugün, belliydi. Çöpçübaşı babalık etmeyi de severdi, ama o aldırmadı sözlerine, üstelik yakasından tutup itti. Sonra basamaklara koştu. En yukardaki basamağa oturdu. Cebinden defteri, kalemi çıkardı. Kalemi ağzında tükrükledi.

"Yapacağım!" diye mırıldandı. "Yerle gök bir araya gelse de, dünya tersine dönse de yapacağım senin resmini, cami!".

(THA, 1967)

BEKİR YILDIZ
(1933 – 1998)

Şanlıurfa doğumlu (3 Mart),babası polis memuru olan Bekir Yıldız'ın çocukluğu değişik illerde (Van, Kastamonu,Urfa, Adana...) geçti. Mersin'de başladığı Sanat Enstitüsü öğrenimini İstanbul'da bitirdi (1951). Dizgi operatörü (işçisi) olarak çalıştı. Almanya'ya gitti (1962). İstanbul'a döndüğünde Asya Matbaası'nı kurdu(1966); bir süre sonra kapatarak yazarlığı yeğledi...(Ö. 8 Ağustos)

Anadolu, özellikle Güneydoğu Anadolu insanlarının töre ve gelenekleriyle birlikte yaşamını, sorunlarını; çarpıcı gerçekleriyle öyküleyerek sergileyen Bekir Yıldız; Almanya'da Türklerin karşılaştıkları uyumsuzlukları da yansıtmaya çalışan bir yazardır.

Öyküler: **Reşo Ağa** (1968), **Kaçakçı Şahan** (1970), **Sahipsizler** (1971), **Evlilik Şirketi** (1972), **Beyaz Türkü** (1973), **Alman Ekmeği** (1974), **Dünyadan Bir Atlı Geçti** (1975), **İnsan Posası** (1976), **Demir Bebek** (1977), **Mahşerin İnsanları** (1982), **Bozkır Gelini** (1985)...

Romanlar: **Türkler Almanya'da** (1966), **Halkalı Köle** (1980), **Aile Savaşları** (1984), **Ve Zalim Ve İnanmış Ve Kerbela** (1986), **Darbe** (1989)...

ÖDÜL: 1971 Sait Faik Hikâye Armağanı *Kaçakçı Şahan*

REŞO AĞA

– Öykü –

Doğunun insanı sevdiği için
ölür, yaşamak için öldürür

Urfa eşraflarından Reşo Ağa, elindeki küçük kırbacını çizmesine vura vura, avludan içeri girdi. Üç karısı vardı Reşo Ağanın. O, hesaba vurulamıyacak kadar soyluydu. Kimi on, kimi yirmi göbek sayardı, ağalığı üzerine. Avludan geçip odaya varınca üç karısı dizçöküp çizmelerini çekmeye hazırlandılar. Ancak o, yeşil gözlü, kara saçlı, ince belli, geniş kalçalı olan Güllü'ye çizmelerini uzattı. Güllü sevinçle çizmelere asıldı. Kim çizmeyi çekerse, o yatardı Reşo Ağayla.

Reşo Ağa, o gece Güllü'yü koynuna aldı.

Avlunun bir ucunda ahır bulunuyordu. Burada sekiz-on eşek, altı at, altı da deve vardı. Bu hayvanların hepsine bakan bir de deveci...

Deveci ahırda yatıyordu; hayvanların bir yanında. Gecenin ilerlemiş saatinde, gürültüyle uyandı. Azgın bir eşek ötekinin orasını burasını koklamış ve huysuzlaşmıştı. Deveci:

– Gece vakti olur mu, be meret!... diye öfkeyle yerinden kalktı.

Uykusu kaçtı.Avluya çıktı. Reşo Ağanın kızı uyumamıştı. Odasındaki cılız ışık, gecenin zifiri karanlığında dehşetli parlıyordu.

Deveci bu odaya bakmak istemedi: "Ağanın kızı," dedi içinden. Nedense odanın aydınlığı, gözünü hep o yana alıyordu... Deveci bir de gördü ki Reşo Ağanın kızı soyunmada. Deveci: "Yahülvelâ" çekip ahıra döndü. Ancak ahırdaki iki eşek, işi hepten azıtmıştı. Deveci şehvetin seline kapıldı. Işık yanan odanın yanıbaşına vardı bir solukta. Ağzını açıp nefes almasa, heyecandan düşüp ölecekti. Reşo Ağanın kızı, bir eliyle memelerini okşuyordu. Bir ara gözlerini kapadı, öteki elinin şahadet ve ortanca parmaklarını birleştirip körpe bedeninin ateş ateş yanan dudakları üzerine koydu. Bir erkek yaratıyordu beyninde... Dağların ötesinde... Bulutların içinde... Ama dev kadar kuvvetli, şeytan kadar kurnaz bir erkek... Babasının soyluluğuna dudak büken, babasının şu yüce duvarlı evini aşıveren bir erkek...

Bu sıra odanın penceresinden "pat" diye, deveci içeriye atladı.

Reşo Ağanın kızı, çıplak göğsü, dudakları üzerinde, iki parmağı ile, dağların ötesindeki bulutlarda saklı sevgilisi yerine, devecilerini karşısında görünce "gık" bile diyememişti. Ancak gözleri dana gözünden büyük olmuştu korkudan. Deveci, kızın bu şaşkınlığından yararlandı. Kızın ağzını kemeriyle sarıp sırtladı. Yel gibi getirdi kızı

ahıra. Bir atın üzerine hoplattı. Ardında kendi... Gecenin karanlığında, uzaklara doğru yöneltti atı...

Güneş bir mızrak boyu yükselmişti. Reşo Ağa, Güllü'nün koynunda baygın yatıyordu. İlk karısı Zeyno, kapıyı gümbürdetti:

– Ağa yekin. Kız kaçmış. Küller başımıza...

Reşo ağa üzerindeki yorganı atıp yerinden fırladı:

– Ne söylisen imansız? Yüreğimi yardın.

– Kızı kaçırmışlar... Var gör...

Reşo Ağa bir solukta kızın odasına koştu. Yatağı boştu, giysileri yatağın yanındaydı.

– Hökümsüz bu iş... Nerde kız?

– Deveci de kayıp... Atın biri de yok meydanda...

Reşo Ağanın yüzü, kül rengine döndü.

– Bu düşman işi, dedi. El kadar kız... Benim devecim, zürriyetimin bokuna bile el uzatamaz. Ulan avrat, savuş karşımdan... Kızın kahpeliğine sen de bulaştın gayrı... Südün mundarmış...

Zeyno bir köşeye sindi:

– Benim suçum ne Ağam? Ben ne bilem? Atla atına, var gel, diye mırıldandı.

Reşo Ağa hırsından Zeyno'yu tekmeleri altında yoğurdu. Sonra mavzerini sırtladı. Atına bindi. Avludan dışarı çıkmadan bağırdı:

– Ben dönünceye kadar kapıları kilitleyin. Uçan kuşa bu işten söz etmeyin, dedi.

Büyük sokak kapısından geçip atını bozkırlara doğru koşturdu. Ardından evin bütün kapıları sürgülendi.

Reşo Ağa, içinde bin kuşku, bin kinle köyüne girdi. Köy meydanına varmadan ansızın atını durdurttu. Yere, atın ağzından köpükler boşaldı. Reşo Ağa, sağ yöndeki evin önüne asılmış bir kadın donu görmüştü. Ona göre, dünyadaki bütün namussuzlukların sonu alınmalıydı. Atından hışımla atlayıp, kapıyı, çizmesinin burnuyla sarstı. İçerden bir kadın:

– Kimmiş o? diye bağırdı.

Reşo Ağa hiddetinden yerinde duramıyordu:

– Aç ulan avrat, benim... Ağanız Reşo...

Kapı açıldı.

– Buyur Ağam...

– Kahpelik sancak mı oldu ha?

– Viş ağam, bu nasıl suval!

– Bu tuman hangi kahpenin?. Benim köyümde tumanı dışarı asmak var mıdır?

Kadın korkuyla sarsıldı. Koşup donunu asılı olduğu yerden aldı. Ancak bu sıra Reşo Ağa, mavzerini kadının üzerine doğrultup ateşledi. Birinci kurşunda henüz ayaktaydı. İkinci kurşunda, kadın yere yuvarlandı. Donu avuçları arasındaydı...

Reşo Ağa, kadına dönüp bakmadan atına bindi ve başka bir evin önüne yöneldi.

Köy kurşunların sesiyle ayağa kalktı. Herkesin ağzından çıkan, "Ne oldu?" sözü, köy meydanını doldurdu.

Bu sıra Reşo Ağa, vardığı evin önünde bağırdı:

– Hey... Hey Hançerli Şiğo... Hançerli Şiğo...

Az sonra, abası sırtında, pala bıyıkları, yüzünün genişliğinden fazla bir adam çıktı evin önüne:

– Buyur Ağamız...

– Tez adamları topla. Kanlımağaraya ulaşmadan varın bana.

– Başımüstüne Ağam...

– Kanlımağarada... Tez...

– Kanlımağarada...

Reşo ağa, atını bu kez Kanlımağaraya vurdu. Hançerli Şiğo, çoktan adamları toplamağa yekinmişti bile...

Kanlımağara dar bir geçitin tepesinde bulunuyordu. Reşo Ağa yerinde duramıyor, mağaranın içinde, gidip geliyordu. Hançerli Şiğo sekiz adamla mağaraya girdi:

– Selâmünaleyküm...

Reşo Ağa, selâma karşılık vermeden:

– Hançerli Şiğo, dedi. Bana iyi kulak verin. Şunu eyi bilesiz ki bugün benim en dar günümdür. Bütün adamları salacan ora-bura... Dağlar tez kavuşacak birbirine. Devecimle kızımı, yerin yedi kat altında olsa bulup çıkarasız. Buldun mu, o saat deveci kurşunlanacak. Kızımı diri isterim... Ben şehre dönecem... Eyi bilesiz ki, bana dünya zindandır, kızım elime tutuşana kadar... Haydi... Ve de bilesiz ki, ben size Kanlımağarada bir sır verdim, emme bu dakkadan itibaren, kulaklarıyza kurşun aktı... Ve diliyiz koptu. Emme gözüyüz şimşek gibi çakacak!

Hançerli Şiğo, kederinden ve hırsından darmadağın olan Reşo Ağanın yanına sokuldu:

– Emriy başımüstüne Ağam, dedi. Yüreğini serin tut. Senin namusun bizim sayılır. Karınca yuvasına sinseler, ümmanın ortasında olsalar, gene de buluruz onları. Evelallah...

Reşo Ağa:

– Haydi yolunuz kanlı ola, dedi.

Ağzından çıkan sözcükler kızgındı...

Aradan bir gün, bir hafta, derken bir aydan fazla zaman geçti. Ne deveciyi, ne de kızı buldular. Ne ölülerini, ne dirilerini...

Reşo Ağa, bütün akrabalarıyla birlikte yasa gömüldü. Erkekler evden dışarı çıkmaz oldu. Ne kahveye, ne bir yere... Sakalları karış kadar uzadı. Bütün erkeklerin başı önlerine yıkılmıştı. Kadınlar da komşuya, hamama varamaz oldular. Ve bu kent, şu sözlerle vakit geçiriyordu:

– Reşo Ağanın kızı, kaçmış...

– Reşo Ağanın kızı, cılk kaçmış...

– Reşo Ağanın kızı, namuslarına leke çaldı...

– Reşo Ağanın kızı, kahpe olmuş... Kahpe olmuş da tumanını sıyırmış...

– Reşo Ağanın, gayrı ağalığını nedemeli... Bir kızına sahip çıkamadı...

Reşo Ağa hiçbir yere çıkmıyor, hiç kimseyle konuşmuyordu. Ama o bütün bu konuşulanları sezinliyordu. Çünkü, ister bu kentte, ister Urfa'da, ister Siverek'te, ister oralarda başka yerde olsun, bir kız kaçtı mı, belânın bundan beteri olamazdı. Kaçan kızın bütün sahipleri için beklemek ve buluncaya değin beklemek vardı. Gerisi boştu... Sokağa çıkılsa, herkes başını çevirir, kimse selâm vermezdi. Kahvede oturulursa, çevre boşalıverirdi. Ha vebalı olmuşsun, ha soyundan bir kız kaçmış...

Koca Reşo Ağa bile böyle olmuştu. O, aznavurluğu dillere destan adam, şimdi süt dökmüş kediye dönmüştü...

İki ayın bitmesine birkaç gün vardı. Vakit öğleyi çoktan geçmişti. Güneşe bakılsa, gözler kamaşmazdı artık. Reşo Ağa, evin avlusunda, kilimin üzerinde bağdaş kurmuş oturuyordu. Kızın anası Zeyno, eşikte oturmuş, gözleri dalıp dalıp gidiyordu. Bu sırada büyük sokak kapısı vuruldu. Uşaklardan biri kapıyı açtı. İçeri Hançerli Şiğo girdi. Reşo Ağanın yanına gelip kulağına eğildi:

– Kız dışarda...

Reşo Ağa yerinden hopladı:

– Vay!... Ya deveci?...

– Onu kurşunladık...

Reşo Ağa, yüzünü duvara döndü:

– İçeri alın, dedi. Arka odaya.

Kız peçenin içindeydi. Avluya girdi. Bir süre duraladı. Çevresine bakındı. Babası sırtını dönmüştü kendisine. Anası eşikteydi. Ama koşup "Kızım" diye atılmamıştı boynuna. Suçu neydi sanki? Gerçi devecileri, şeytana uyup kaçırmıştı kendisini. Ama, daha yolda, Reşo Ağanın korkusu damarlarında yeniden kaynamış ve kızcağıza el sürememişti.

Zeyno Ana, avluda dikilen kızının yanına geldi. Elinden tutup içeri aldı. Arka odaya...

Kızcağız; günlerden sonra ilk kez baba ocağında yattı. Ama sevgiden ve ilgiden yoksun...

Sabah olur olmaz, evin içinde bir telâş başladı. Haberler gidiyor, haberler geliyordu. Herkesin, tekrar kanı ısınmıştı.

Bir ara Zeyno Ana, kızının yanına geldi. Gözleri ağlamaktan kıpkırmızı olmuştu. Zeyno Ana, eğer sesli ağlayabilmiş olsaydı, böylesine harap olmazdı: O, sevgiyle yasalar arasında ezilmiş, alev alev yanan analık sevgisi üzerine, yasalar dolu gibi yağmıştı. Kızının yüzüne baktı. Henüz on beşine varamamış kızının yüzüne... Korku ve gençliğin çarpıştığı yüzde, korkunun zaferi okunuyordu.

Zeyno Ana:

– Sana heçbir suvalim yok, dedi. Kaderin yanlış çalınmış. Seni babay, bağa götürecek!...

Kız anasının boynuna sarıldı:

– Etmeyin ana, dedi. Etmeyin. Heç bir günahım yok. Ben kaçmadım. O beni zorla apardı. Hem sonra, biz iki kardeş gibi ordan ora, çile çektik. Kıyman bana!...

Zeyno Ana, boynunda asılı duran kızının kollarını açmak istedi. Ama o kollar, ölüm korkusuyla sımsıkı kenetlenmişti. Zeyno Ana gönlündeki evlât sevgisiyle sarsıldı. Okşamak için uzanan ellerinin ürkekliğinden kurtulup kızına yapıştı. Şimdi sesli ağlayabiliyordu. Odadan dışarıya taşan çığlıklar, mahalleyi sarstı...

Reşo Ağa, aylardan beri ilk kez dışarı çıktı. Ama yalnız değildi o. Yanında kızı vardı. Atmın üzerinde, savaştan başarılı dönen bir komutan gibi dimdik duruyordu. Beline yapışmış kızı ise, utancından başını önüne eğmişti.

Bu utanç duygusu, Reşo Ağanın sonsuzluğa varacak olan; şanı ve ünü olacaktı belki de.

Kentin dışına çıktılar. Kimsesiz yollara daldılar. Birkaç bağ, bahçe aşıp nihayet kendi bağlarına geldiler. Kızın küçükken koşup oynadığı, tiyeklerin altına yatıp ağzıyla salkımlara uzandığı bağdı burası...

Yedi sekiz adam vardı bağın bir yanında. Soyun öteki ileri gelenleriydi bunlar. Bir mezar hazırlamışlardı.

Reşo Ağa, atı burada durduttu. Kalabalıktan biri, kızı aşağı aldı. Sonra Reşo Ağa, yavaşça attan aşağı indi.

Herkesin başı önündeydi. Alnı açık yaşayabilmek için, yasalarına bir kurban vermeye hazırlanıyorlardı.

Reşo Ağa, taze kazılmış mezara yaklaşmak istemeyen kızını kolundan tutup çekti. Kız, o kadar adamın arasından bir yere kaçamayacağını, bir şey yapamayacağını çoktan anlamıştı. Fakat can korkusu mezarla arasına girmişti. Direniyordu gene de...

Kulaklarının dibinde patlayan bir tabanca, kızı olduğu yere yıktı. Çarşafın içine akan kan görünmedi. Kızın üzerine taze topraklar atılırken, içlerinden en iyi ata binen, çoktan yola çıkmıştı bile...

Reşo Ağanın evi önünde atlı durdu. Bu, öldürülen kızın amcasının oğluydu. Kapı açıldı. Adam avludan içeri girip müjdeyi verdi:

– Yenge, yenge; tamam, dedi. Rahmet ola...

Bir anda Reşo Ağanın evinde, gözyaşı su gibi aktı, feryatlar kulakları yırttı.

Kızın anası Zeyno, yeni görevine hazırlanıyordu: Hamama gidip saçına kına yakacaktı. Namusları ak-pak oldu diye...

(Reşo Ağa, 1969)

AVRAT

– Öykü –

– Kız avrat, ben gidiyem ha!

Mansurun sesi, tek göz damın kapısından içeri geçti. Kadın toparlanıp dışarı çıktı:

– Bunca erken mi ağam? Daha davarlar bile yekinmedi.

Mansur öksürdü. Sonra ağzına dolan balgamı yere çaldı. Yorgun yüzünde, kalın çizgiler oynaştı:

– Erken olur mu kız? Hökümat kapısına varacak pezevenk, memuranı kapıda beklemeli.

– Dönüşte eşeği nallatmayı da unutma ha!... Uşağın adını ne yazdıracağsan?

– Nahsen... Vurulan kardaşımın adını.

Ağlamaya başlayan çocuğun sesi, karı-kocanın konuşmasını böldü. Kadın odaya daldı.

Mansur, önce uzun bacaklarından birini ayırıp semerin üzerinden aşırttı. Sonra yumuşak bir hareketle bedenini eşeğin üzerine aldı.

Eşek sırtına çöken ağırlığın etkisiyle hafifçe sallandı. Sonra isteksizce köyü ardına verip, yekindi.

Mansur, ömrünün otuz beş yılını bu kış hesaptan düşmüştü. Fakat onun için yılların pek önemi olmamıştı. Doğmuş, tozun, çamurun içinde büyümüş, sonra da askere çağırmışlardı. Askerlikten döner dönmez de evlenmişti. Bütün bu işler, göz açıp kapayıncaya kadar oluvermişti sanki. Fakat evlendikten sonra karısını doğurtamamıştı. Ve bu kısırlık, Mansuru, hayatını dolduran tüm olaylardan daha çok etkilemişti.

Fakat altı ay önce, umutlarının da ufalandığı bir zamanda, karısı doğurmuş ve böylece Mansurun gözleri tekrar ışıldamış, kararan gönlü aklaşmıştı.

Mansur, bir an önce nüfus memurluğuna varabilmek için durmadan eşeği kestirme yollara vuruyor, güneşin ilk ışıklarıyla beraber kıpırdanan doğanın ortasında, önü alınmaz bir mutlulukla su gibi akmak istiyordu. Uzunca bir zaman, eşeğe, zeytinlikleri çiğnetti. Sonra bağların arasına vurup, ilçeye vardı.

Önce bir hana gidip, eşeğini bıraktı. Sonra nüfus memurluğu binasına geldi. Henüz kapalıydı. Ancak kapının önünde bir sürü insan vardı. Bazıları ayakta birbiriyle konuşuyor, bazıları da çömelip duvara sırt vermişlerdi. Kimi cıgarasını tüttürüyor, kimi eline geçirdiği çöple, yere çizikler çiziyordu.

Mansur ayaktaydı. Etrafına bakındı. Bir tanıdık aradığı besbelliydi. Bu sıra az ötesinden bir ses aldı.

– Mansur...

Başını sese çevirdi. Bu adam uzaktan hısımı oluyordu. Mansur yanına gitti.

– Selâmünâleyküm. Ne arıysan buralıkta?

– Duymadıy mı? Evleniyem.

– Yok... Duymamışam. Allah utandırmasın.

– Ya sen, niye damladıy burahğa?

– Bir uşağım oldu bu kış... Nüfusa kaydettirmeye gelmişem...

– Va!... Bunca yıldan sonra... Eyi bir piyango vallah.

– Çok şükür. Allahın işi işte. Umudumu yitirmiştim. Zürriyetim sönmiyecağ gayrı.

– Eyi... Berk sevinmişem. Hele şöyle bakım, nasıl oldu bu iş. Bizim obada da bir herif var: Uşak diye depelenip durmada. Etmediği kalmadı garibin.

Mansurun yüzü gülüyordu:

– Felek insanın işini düze çekmek isterse, birini sebep ediy işte. Biliysen ya, ben de bir uşak için, başımı olmadık daşa çaldım. Her şey kurudu gitti emmioğlu. Gel gör ki, günün birinde ıraklarda, bir hocanın habarını almışam. Katdım avradı önüme, vardık hocanın yanına. Mubareğin sakalı karnına ulaşmış. Yüzünden nur akmadaydı. "Ha" dedim ben biye, "bu pir işimizi söker" ve de dediğim çıktı emmioğlu. Ordan döner dönmez uşak, avradın karnına düştü.

Mansurun arkadaşı, hayretini gizleyemedi:

– Allah Allah, demek tılsımı bunca tesirli ha?

– He ya babo! Hemin de hoca beni içeri almadı "Ters düğüm avratta," dedi. Ve ben kapının önünde beklemişem. Avrat dışarı çıktığında her yerini sanki ataş basmıştı.

Mansur, bir çocuğa sahip olmak için hocaya götürdüğü karısına, kendisi kapıda beklerden, içeride hocanın neler yaptığını hiç bilmiyordu. Hoca, önce karısının memeleri üzerine ayetler çizmiş, sonra başını iki yana sallayıp: "Yanlış düştü hatun," demişti. Ve ardından kadının memesini ağzına alıp emmişti. Kadın bir yandan ruhların, bir yandan da şehvetin etkisiyle kendinden geçmiş ve üstüne çıkan hocayı, kapıda bekleyen kocasına rağmen bedeninden sökememişti. Kadın dışarı çıktığında döllenmiş ve Mansur, ondaki gevşekliği, yanaklarındaki şehvet ateşini, kutsal güce bağlamıştı.

Mansurun arkadaşı sordu:

– Bu hoca, hangi köyde babo?

– Şebik'de...

– Duymuşam. İsim kulağıma yabancı gelmiy. Döndüğümde, herife habar verim, o da bir uşak sahibi olsun.

Bu sıra kapı açıldı. Herkes kıpırdandı.

Mansur, muhtarın verdiği kâğıdı nüfus memuruna uzattı. Memur uzanıp almadı kâğıdı. Bir cıgara çıkardı. Yavaşça ateşledi. Sonra isteksizce elini uzattı. Kâğıdı okudu. Önündeki büyük defterin yapraklarını çevirdi. Aradığı kayıt yoktu. Sonra başka deftere uzandı.

Mansurun bakışları, hep memura takılıydı. Gözleri onun hareketine göre yuvasında oynuyordu.

Nihayet memur aradığı sayfayı bulup sordu:

– Adın ne?

– Mansur... Mansur Alagöz.

– Karının adı?

– Ne?

– Karının adı, dedim.

– Şey... Avrat...

Nüfus memuru önündeki kayıttan, Mansurun karısmm ismini okumuş, ancak o, ilk kez söz olsun diye sormuştu. Fakat Mansur ismi çıkaramayınca, memur kendisini tatlı bir eğlencenin içinde bulmuştu.

– Bak Mansur efendi, dedi. Senin nasıl bir adın varsa, karının da bir adı olmalı. Ben bunu soruyorum işte.

Mansur, aklını sarsıyor fakat bir türlü çıkaramıyordu:

– Kusuruma bakma memur beğ, unutmuşam. Avrat değel, Kız da değel. He.. Ben ona Ulan da derem.

– Bunlar, karının adı sayılmaz Mansur efendi. Meselâ Fatma, Ayşe gibi olmalı.

– Unutmuşam ha! Ne poğ iştir bu yahu. Evleneli yıllar var memur beğ. Hoca ilk gece söylemişti, unuttum geçti. Ben çoğu avrat derem, ulan derem.

– Olmaz. Karının adını bilmezsen, çocuğun kaydını yapamam.

Mansur köşeye sıkışmıştı. Bir yandan hocanın ilk gece söylediği ismi hatırlamaya çalışıyor, bir yandan da karısına küfürü basıyordu. Birdenbire sordu:

– Hatun olmaz mı memur beg?

Memur, eğlenmekten bıkmıştı. İşi bitirmek istedi. Kayıttaki ismi içinden tekrar okudu:

– Var mısın Mansur, dedi. Karına Havva adım koyalım?

Mansur güldü:

– Canın sağolsun memur beg. Havva eyidir. Hepimiz ondan türemişik.

– Çocuğun adı ne?

Mansur kasılarak çocuğunun ismini söyledi:

– Nahsen begim. Nahsen Alagöz...

Üç beş dakika sonra, Mansur çocuğunun nüfus kâğıdıyla çıktı.

Güneş tepeye dikilmişti. Sıcağa aldırış etmedi o. Yola çıktı. Aklında hep, karısının ismi takılıydı. Kendi kendine soruyordu: "Acep essah adı ne ki?"

Durmadan eşeğin karnını iki bacağıyla sıkıştırıyor, yuları çekip bırakıyordu. "Deh, çiş..."

Mansur, önce köye vardı. Sonra eşeği soluklandırmadan, köyün batısındaki tarlaya vurdu. Karısı orada çalışıyordu.

Onu görür görmez bağırdı:

– Kız avrat, senin essah adıy ne?

Kadın başını topraktan alıp sese çevirdi. Kocası henüz uzaktaydı. Soruyu cevaplamadı. Mansur tekrar bağırdı:

– Siye diyem ulan, adıy ne?

Kadın, istifini bozmadan:

– Havva, dedi. Havva ha!

Mansur şaşırdı. Aklı kördüğüm olmuştu:

– Bu nasıl iştir ulan avrat, dedi. Elin pezevengi senin adıyı, benden eyi tutturdu...

(Kara Vagon, 1972)

OĞUZ ATAY
(1934 – 1979)

Kastamonu / İnebolu doğumlu (12 Ekim), babası ağır ceza hakimi olan Oğuz Atay, İTÜ İnşaat Fakültesi'ni bitirdikten (1957), sonra İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi öğretim üyesi oldu.

(Ö. 13 Aralık)

Genç yaşında ölen; roman, öykü, oyun, yaşamöyküsü, günlük gibi yazınsal türlerde yapıtlar veren Oğuz Atay, özellikle, iki ciltlik **Tutunamayanlar** (1971-72) adlı romanıyla tanındı. Öteki romanları: İkinci romanı, **Tehlikeli Oyunlar** (1973)'dır. Öyküleri **Korkuyu Beklerken** (1975)'de toplandı. **Bir Bilim Adamının Romanı** (1975) ise, Prof. Dr. Mustafa İnan'm yaşamöyküsüdür.

Eleştirmen Semih Gümüş, Atay'ı tanıtırken diyor ki : "*Yazarlığına ilişkin bütün tartışmalar da bu roman çevresinde yapıldı. Toplumsal ilişkilerle çatışma içindeki kişilerin iç dünyalarının kişisel bunalımlarının hem ince bir yergiyle, hem de olağanüstü ayrıntı zenginliğiyle dile getirildiği* Tutunamayanlar*, alışılmamış anlatım biçimiyle de yankılar uyandırdı... Toplumun olumsuz etkileriyle denilebilir ki kara bir atmosfer içinde sıkışıp kalmış, kendi dışlarına da yabancılaşmış bireylerin öyküsünü yazdı.*" (Kısa Öyküler, 2002)

Aşağıdaki *Tutunamayanlar*'ı tanıtma amacıyla " seçilen örüler" için yaptığımız çalışmadan edindiğimiz izlenimleri; eleştirmenlere, çağcıl Türk romanının gelişimi açısından yeniden değerlendirmeleri için, sunmayı uygun gördük:

- Başkişinin olaylar, ilişkiler ve durumlar karşısındaki izlenimleri, çağrışımlar, daha çok iç konuşmalarla geliştirilmekte; gerçek ya da düşlemsel ayrıntılarla bilgilendirmelere; duygu, düşünce ve yorumlara yer verilmektedir.
- Kişilikler, karamsar psikolojik çözümlemeler arasında belirsizdir.
- Romanda, okuru kolayca etkileyecek, inandıracak kurgu yerine; zorlayıcı, karıştırıcı, değişken bir anlatım akışı; anlatılanların, ancak bölüm bölüm, parça parça algılanıp kavranabileceği biçem ile...
- yayımlandığından bu yana gösterilen bunca iyi değerlendirmelere karşın; yalnızca klasik romanı değil, çağdaş romanı da kıyıya iten bir tutumun egemenliği... tartışılabilir.

TUTUNAMAYANLAR

Romanın başkişisi genç mühendis Turgut Özben'in, gazeteden, arkadaşı Selim Işık'ın hazırlamakta olduğu "Tutunamayanlar Ansiklopedisi" nde kendisiyle ilgili bir maddenin de bulunduğunu ve intiharını öğrenmesi... araştırmalara girişmesi... sonuçta, kendi özbenliğini tanıyarak, trene binip gözden kayboluşu... öykülenmektedir. (ES)

Romanın girişinde: değişik elyazılarıyla yazılan mektupla, yapıtın yayımlanması, Turgut Özben'in karısı Günseli'ye başvurulmasıyla gerçekleştiği anlatılır. Yayıncının açıklamasından, olayların tümüyle düşsel; yalnızca yazarların kişiliklerini açıklayan belgelerin sunulma amacının gerçek olduğu belirtilir... Selim'in bunalımları, kitapları, çevresindekiler... Turgut'un okuduğu kitaplarla uyanışı; gözüne çarpan bir "olay" ve Selim'le ilgili anımsamalar... Bir düş, sonra Nermin ve ölümle ilgili seziş ve izlenimler... yer alır. Öyküleme, bu çizgide, ince ve gerekli gereksiz ayrıntılarla sürer.

NE YAPMALI

Ne yapmalı? Bugüne kadar sürdürdüğüm gibi, çevremdeki kişilerin davranış ve tutumlarını bilinçsiz bir aldırmazlıkla benimseyerek bu renksiz, kokusuz varlıkla yetinmeli mi; yoksa, başkalarından farklı olan, başkalarının istediğinden çok farklı, köklü bir eylem isteyen gerçek bir insan gibi bu miskin varlığı kökten değiştirmeli mi? En basit soruların çözümünde bile bocalayan bu sözde devrimci gölgeyi, hiç düzeltmeden, biraz olsun çekidüzen vermeden, amaç edindiğimiz ülküleri gerçekleştirmek için hemen kavganın ortasına atıverelim mi? Kendini yönetmeyi beceremeyen kişileri, toplumları yönetmek, onlara yeni yollar göstermek için hemen başa geçirelim mi? Yoksa, toplu eylemlerde kütlelerin başına bela olan zayıf kişilikleri önce sert ve sıkı bir sınavdan mı geçirmeli?

Ben kendimi yeterli görmüyorum. Ne için yeterli? Her şey için. Topluluğun eylemine engel olabilecek sorunlarımı çözmeden, onu güdebilecek sorunlarımı çözmeden, onu güdebilecek güçte olmadığımı seziyorum. Başkalarına söyleyecek bir sözüm olabilmesi için önce kendime söz geçirmem gerektiğine inanıyorum. Bana bugün, ne yapmalı? Diye soracak olurlarsa, ancak, önce kendini düzeltmelisin, diyebilirim. Bir temel ilkeden yola çıkmak gerekirse, bu temel ilke ancak şu olabilir: kendini çözemeyen kişi kendi dışında hiçbir sorunu çözemez.

Ne yapmalı? Bu soruya hemen bir karşılık bulmak istenirse, elbette salt aklın verisiyle, ya da oralar buradan derlenmiş bir iki düşüncenin bileşimiyle bazı geçici çareler

ortaya atılabilir. İnsan, ilk bakışta bu geçici çarelerin kendi buluşu olduğunu sanabilir. Oysa, örneğin, salt aklın verisi diye nitelendirilen kavramın biraz incelenmesi, bunun çoğunlukla toplumun etkisiyle elde edilen kalıplar olduğunu gösterecektir. Salt aklın verileri, insanı, gevşetmeye fırsat vermeyen amansız bir çalışmanın zorunluluğuna itebilir. Oblomovluk ve eğlence düşkünlüğü, dünyada eşi görülmemiş bir baskıyla yok edilmek istenebilir. Bütün kişisel bunalımlar, ucuz yaşantılara dönüşle ilgili bütün buhranlar, birer birer sindirilmek istenebilir. Herkes zaaflarını gizleyerek yalnız güçlerini ortaya koyar. İşte, görünüşte, toplumsal eylemi geliştirmek, ileriye götürmek için salt akılla bulunduğu sanılan ve her çeşit eylem için kaçınılmaz ilkeler olarak ortaya atılan bu temel davranışlarda bile, kişinin ve çürümüş toplumun değiştirmek istemedikleri öz varlıklarını bilinçsizce koruma isteminin gizli baskılarını arayacaksın! Bilimsel bir kuşkuyla önce bütün zaaflarını çekinmeden ortaya atacaksın! Olmadık bir yerde ortaya çıkmalarını önleyecek ve toplumsal eylemdeki ortaklarını umutsuzluğa düşürmekten böylece kurtulacaksın.

Karşılıklı güven ve dayanışma ancak böyle bir sorunun varlığını duyduktan sonra sözkonusu olabilir. Fakat, bütün bu sorunlarını yalnız başına çözeceksin. Bunalımlarını, komplekslerini ve buhranlarını birlikte çalışacağın insanlara iletmeyeceksin. Kurulacak örgütü bir düşkünlerevine çevirmeye kimsenin hakkı yoktur. Birleşecek kişiler önce birleşecek güçte olmalıdırlar; önce bu duruma gelmelidirler. Onlar, yeni düzenler kurmak ve ilerlemek için birleşeceklerdir; körle kötürümün yoldaşlığı gibi bir iş için değil! Kendi sorunlarını çözemeyen bir kişinin, kusurlarının acısını başkalarına çektirmeye hakkı yoktur.

Yalnız, kişisel sorunları tek başına çözme eylemini de gereksiz bir aşırılığa götürmemelidir insan. Büyük örgütlerin kurulmasından önce, küçük örgütler oluşurken kişi, çevresinden kendini bütünüyle soyutlamayacaktır; kişisel sorunlarını çözerken başkalarından da bir bakıma yararlanacaktır. Yani, bazı insanlarla genel ilişkiler kuracak onlarla birleşecektir. Ne var ki bu birleşme büyük örgütlerden farklı bir biçimde olacaktır.

....

Canım Selim! Nasıl çırpınmışsın bir yere tutunmak için: Burhan'larm ortasında neler hissetmişsin! Onlara okuyamamışsındır bu yazıyı. Çizgili bir defterden koparılmış kâğıtlara yazılmış; sekiz sayfa. Alay ederdi bu satırları okusaydı Burhan. Neden dövmedim bu herifi? Elimden nasıl kaçırdım? Bir de adresini aldım üstelik. Ben aşağılık sahtekârın biriyim. Kendime bile sahtekârlık ediyorum; dolandırıyorum kendimi. Duvarı yumrukladı; elini acıttı. Daha beter ol sahtekâr ruh! Ne diyordu bu herif Selim için? Koltukta otururken kulağına gelen sözleri hatırladı: bu toplumla ilişkisini kaybetmiş: yaptığı işe ve yaşadığı düzene yabancılaşmışmış. Tersini ispat edeceğim! Hepinize göstereceğim! Müzeyyen Hanımın basitliğinden sıkıldığını gösteren belli belirsiz bir ifade vardı Burhan'ın yüzünde. İşte o sırada dövmeliydim. Hayır! Önce o saldırmalıydı. Pek de çelimsiz değildi. Girişmez kavgaya. Duruma uygun bir söz eder. Sen, ayılığınla kalırsın. Bütün kitaplar, nazariyeler ondan yana. Hepinizin sahteliğini yüzünüze vuracağım! Kâğıtlara saldırdı yeniden. Bir kâğıt çekti, durdu. Neden yok etmedi acaba

'Ne yapmalı'yı? Oysa, ne kadar utanmıştır yılları sonra tekrar okuduğu zaman. Bizim zabıtlara da eklemedi. Getiririm, dedi. Getirmedi. Burhan'ın gözleriyle değil de kendi gözleriyle görebilseydi. Gene de atamamış. Hiçbir şeyini atamazdı nedense. Okumaya başladı:

Gelemeyeceğini söylemişti. Ben de sekizde evden çıktım. Canım çok sıkılıyordu. Bir tramvaya binip Beyoğlu'na gittim. Saray sinemasının önünden geçerken birden onu sinemanın dış kapısında gördüm. Beni görünce yüzünde hafif bir rahatsızlık ve sıkılma izi belirdi. Ben de ne hayaller kurmuştum. "Ne haber?" dedim sıkılarak. "Sana söylediğim ders işi olmadı. Ben de sıkıldım evde," dedi yüzünü buruşturarak. "Bana uğrasaydın," dedim. Biraz sinirli bir sesle, "Evde olacağını tahmin etmedim," dedi. "Yok öyle söyledim işte." Şimdi de ben, onun yerine rahatsız oluyordum. "Birini bekliyorum," dedi. "Yolda gördüm de. Sen tanımazsın." Benden sıkılır onunla diye düşündüm. "Haydi eyvallah" dedim. "Ben seni ararım," dedi aceleyle. Onun da çok üstüne varmıştım, herkese yaptığım gibi. Benim de hiç kimseyle olmak istemediğim anlar yok muydu? İçimden ona hak verdim; kendime yükledim suçu her zaman olduğu gibi. Birini yeni tanıyınca, nefes aldırmadan yükleniyordum üstüne. Herkes, benim gibi buhranlı değildi. Bu düşüncelerim, o zamanki durumumu...

Yazı burada bitiyordu. Sayfanın altına bir iki karikatür çizilmiş, yanına da güllerle süslü, SIKINTI yazılmıştı. Daha aşağıda tek harfler ve yedi kere altalta yazılmış bir cümle vardı; 'Gordiyum neden kördüğüm'. Başka bir kâğıt çekti yığından. Bu sayfa başlıklıydı:

Çok iyi Bilinmesi Gereken Filozof ve edebiyatçılar,

Satırlar, sayfanın ortasında küçük bir yere yazılmıştı

Soren Kierkegaard
Oswald Spengler
Franz Kafka
Friedrich Nietzsche

The Tragic Aspect

Kâğıtların arasından küçük sarı kartonlar düştü, üstlerine daktiloyla birer satır yazılmış kartlar. Turgut, gülümseyerek: "Beylik cevap kartonlarım benim." dedi. "Bunları da saklamış." Her kart, içine ancak bir cümle sığacak büyüklükteydi. Turgut, sıkıntılı olduğu zamanlar sorulara cevap vermez, bu kartlardan birini uzatırdı:

Daha gelmedi

Bir de kantine bak

Bugün yine fıkra yok

Ben ne bileyim ulan (en çok kullandığım kart)

İğneyle tutturulmuş bir tomar: İktisat Notları. Birinci Bölüm: Üretim ve Üretim Araçları. Turgut tomarı yatağa bıraktı. Ders notlarından sayfalar, 'Felsefe hakkında', 'Shakespeare ve Hamlet üzerine bir Türk gencinin düşünceleri'... Hepsi bir arada. Son kâğıdı aldı:

'to be or not to be', 'yaşamak mı ölmek mi' yerine 'olmak ya da olmamak' şeklinde çevrilmeliydi. Yazar burada, 'to be' ile bütün olumlu eylemleri, 'not to be' ile de bütün olumsuz eylemleri ifade etmek istiyor. Bunu, olumlu eylemlerden sadece biri olan yaşamak ve olumsuz...

Turgut bu yazıyı da okuyamadı. Kâğıdı elinde sallamaya başladı. Şarkısı yarıda kaldı; aklı da karıda kaldı. Kâğıdı çevirip arkasına baktı. Sık yazılmış satırlar... Ortasından okumaya başladı:

Araştırma gücüyle yola çıkan insanın, bugün kendi çözemese de, yarınki kuşaklara miras bırakacağı meselelerle uğraşmaması, ardından belgeler bırakmaması ne kadar yazık.

A. kasabasına iki aylık bir iş için gitmiştim. Orada, otelin lokantasında rastladığım garip bakışlı bir adam: "Türkiye'de çok sayıda monografi yazılması gerekli," demişti. Ben yemek yerken, hiçbir şey yapmadan, yanımdaki masada oturuyordu. Bana bakıyordu. Bakışları rahatsız etti beni. Bu adamı bir yerden tanıyordum. Birden yüzüme bakıp gülümsedi. Onu nereden tanıdığımı bulamadım bir türlü. Gene de masasına gittim. O kadar yalnızdım ki. Uzun uzun konuştuk. "Bir işle severek uğraşan her insan, özentiye kapılmadan, karşılaştığı güçlükleri, uyguladığı metotları ve görüşlerini yazmalı. Düşünün bir kere. Çeşitli konularda, böyle binlerce monografi yazılmış olsa..." Konuşma tarzı, bana çocukluk yıllarımın olumsuzluk meleği Nihat Ağabeyi hatırlattı.

....

(Tutunamayanlar, İB. 1971-72)

"Ben tavanarasındayım sevgilim!" diye bağırdı delikten aşağı doğru. "Eski kitaplar bugünlerde çok para ediyor. Bir bakmak istiyorum onlara." Son sözlerimi duydu mu? "Orası çok karanlıktır; dur, sana bir fener vereyim." İyi. Durgun bir gün. Bütün hayatımca sürekli bir ilgi aradığımı söylerdi birisi bana. Gülümsediğimi gösteren bir ayna olsaydı: biraz da ışık. "Bir yerini kırarsın karanlıkta." Delikten yukarı doğru bir el feneri uzandı. Fenerli elin ucundaki ışık, rasgele, önemsiz bir köşeyi aydınlattı; bu eli okşadı. El kayboldu. Ne düşünüyor acaba? Gülümsedi: Gene mi düşünüyor?

Yıllardır bu tozlu, örümcekli karanlığa çıkmamıştı. Işığı gören bazı böcekler kaçıştılar. Korktu; fakat, yararlı olacağını düşünmek kuvetlendirdi onu, Belki de hiçbir şey söylemeden başarmalıydım bu işi. Benden bir karşılık beklemiyor. Ona yardım etmek mi bu? Bilmiyorum, bazen karıştırıyorum; özellikle, başımda uğultular olduğu zamanlar. Onun gibi düşünmeyi bilmek isterdim. Bana belli etmemeye çalışarak izliyor beni. Çekiniyor. Acele etmeliyim öyleyse. Feneri yakın bir yere tuttu; annesiyle babasının resimleri. Aralarında eski bir ayakkabı torbası, kırık birkaç lamba. Neden hiç sevmediler birbirlerini? Ölecekler diye öylesine korkmuştum ki. Torbayı karıştırdı: Tuvalete gittiğim ilk baloda giymiştim bunları. Her gece biriyle dışarı çıkardım, dansetmek için. Aman Allahım! Nasıl yapmışım bunu? Ellerinin tozunu elbisenin üstüne sildi. Mor ayakkabılarına baktı: Buruşmuşlar, küflenmişler. Sol ayağına giydi birini: Ölçülerim hiç değişmemiş. Utandı; gene de çıkaramadı ayağından. Topallayarak bir iki adım attı. Sonra resimlere yaklaştı, diz çöktü, yan yana getirdi onları. Dirseğiyle tozlarını sildi biraz. Beni de, kendilerini de anlamadılar. Ne kadar ağlamıştım. Aşağıda onlara bir yer bulabilir miyim? Koridorda, sandık odasında... saçmalıyorum. Onları unutmadım, onları unutmadım. Babasının yüzünde gururlu bir somurtkanlık vardı. Aynı duvara asamam onları. Evin düzenini hızla gözünün önünden geçirdi. Yan yana olmak istemezlerdi; mezarda bile. Resimlerden birini aldı; feneri de bırakmıştı, hangi resmi aldığını bilemedi. Yüksekçe bir yere koydu onu. Biraz telaşlanmıştı; dizini bir tahtaya çarptı. Sendeledi, yere düştü: hafif bir düşüş. Kalkmaya cesaret edemedi; emekleyerek fenerin yanına gitti. Bir torba daha. Boşalttı: Eski fotoğraflar! Amacından uzaklaşıyordu. Bana baskı yaptığını düşünmemeliyim. Yüzüne karşı söylesem bile, içimden geçirmemeliyim bunu. Aceleyle resimleri yere yaydı, el fenerini dolaştırdı tozlu karartılar üzerinde. Başka bir eve çıkmış olabilirdim, bir daha hiç görmeyeceğim birine bırakmış olabilirdim bütün bunları. Resimleri karıştırdı: Ne kadar çok resim çektirmişim yarabbi! Çoğu da iyi çıkmamış. Gülümsedi: O zamanlar ne kadar uzunmuş etekler. Çirkin bir uzunluk. Duruşlar da gülünç. Kim bilir hangi filmden? Arkamı dönüp yürüyormuş gibi yapmışım da birden başımı çevirmişim. Kime bakmışım acaba? Aynı elbiseyle bir resim daha. Yanımda biri var. Resim çok tozlanmıştı. Tozlu da olsa tanıyor insan kendini. Parmağını ıslattı diliyle; tozlar önce çamur oldu, sonra... İlk kocasının gülümseyen yüzünü gördü parmağının ucunda. Aman yarabbi! Bir zamanlar evliydim ben de... sonra gene evliydim. İnsan bir

günde varamıyor bir yere, ne yapalım? Nereye? Tanımlayamadığım, bir ad veremediğim duygular yüzünden ne kadar üzülmüştük. Eğildi, bir avuç resim aldı yerden: Bu resim çekilmeden önce, nasıl hiç yoktan bir mesele çıkarmıştım, sonra da yürüyüp gitmiştim. Sonra ne olmuştu? Sonra... buradasın ya... bu evde. Demek sonra hiçbir şey olmadı onunla ilgili. Ne kötü, ne de iyi bir şey: demek ki hiçbir şey. Ama bunu hissetmedim; geçişler öyle sezdirmeden oldu ki... Hayır, düşüncelerin karıştı; basit anlamıyla sözlerin... Bununla ne ilgisi var? Fakat ben... ondan kaçarken, nasıl oldu da birden başımı çevirip bu resmi çektirdim. Hep böyle mi durdum resimlerde? Yüksekçe bir yere oturdu, başını ellerinin arasına alıp düşünmeye başladı. Onun da yüzü kim bilir nasıldı? Herhalde ben suçluyum; resim çekilirken değil... belki o sırada haklıydım, muhakkak haklıydım. Çok daha önce... .çok daha önce.

Bir an önce kitaplara ulaşmak istedi, geriye doğru bu sonsuz yolculuk bitsin istedi. Eski balo ayakkabısını ayağından çıkarmaya çalıştı. Sonra, arkası kapalı yumuşak terliklerini bulamadı bir türlü. Sendeleyerek el fenerine doğru yürüdü. İlerideki köşede olmalıydı kitap sandığı. Fakat orada, kitap sandığını benzemeyen karanlık çıkıntılar vardı. Feneri, bu garip yığına doğru tuttu. Korkuyla geri çekildi: Biri vardı orda, oturan biri. Feneri alıp bütün gücüyle deliğe kaçmak istedi, kımıldayamadı. Korkusuna rağmen fenerle birlikte, ona yaklaştı. Ne yapmışsa korkusuna rağmen yapmıştı hayatı boyunca. Yoksa çoktan kaybolup gitmişti. Feneri onun yüzüne tuttu: Aman Allahım! Eski sevgilisi yatıyordu yerde. Tozlanmış, örümcek bağlamış; tavanarasındaki her şey gibi. Kitap sandığına ve resim tahtalarına örümcek ağlarıyla tutturulmuş eski bir heykel gibi. Sağ kolu bir masanın kenarına dayalı; parmakları kalem tutar gibi aşağı kıvrılmış, boşlukta. Dizleri titredi, dişleri birbirine çarptı, ayağının altından kayıp gitti döşeme; kayarken de ayağına çarpan resim masası devrildi. Kol gene boşlukta kaldı: Örümcek ağlarıyla tavana tutturulmuştu. Bu eliyle ne yapmak istedi? Bir şeyler mi yazmaya çalıştı? Ne yazık, hiçbir zaman bilemeyeceğim. Sol el yerdeydi, bir tabanca tutuyordu. Ah! Kendini mi öldürdü yoksa? Olamaz! Bir şey yapsaydı ben bilirdim; her şeyi söylerdi bana. Öyle konuşmuştuk. Beni bırakmazdı yalnız başıma.

Sonra hatırladı: Bir gün tavanarasına çıkmıştı eski sevgilisi, şiddetli bir kavgadan sonra. İkisinin de, artık dayanamıyorum, dediği bir gün. Ayrıntıları bulmaya çalıştı: Belki de büyük bir tartışma olmamıştı. Biraz kavgalıydılar galiba. Gülümsedi: Bu 'biraz' sözüne ne kadar kızardı. Onu tavanarasında bırakıp sokağa fırlamıştı: Öleceğini hissediyordu. Peki ama neden? Bilmiyordu; duygunun şiddeti kalmıştı aklında sadece. Sonra 'onu' görmüştü sokakta: bütün mutsuzluğuna, kendini zayıf hissetmesine, ölmek istemesine rağmen 'onun' gözlerindeki ilgiyi, insanı alıp götüren başkalığı farketmişti nedense. O gün eve yalnız dönmüştü tabii. Ne kadar daha çok gün eve yalnız döndüm ondan sonra da. Şimdi karşımda konuşsaydı. 'Ne kadar daha çok' olur mu? deseydi? Titreyen dizlerinin üstüne çöktü, el fenerini tuttu onun yüzüne: Gözleri açıktı, canlıydı. Bakamadı, başını karanlığa çevirdi. Sonra baktı gene; onu, ölüm kalım meselelerinde yalnız bırakmayan gücünden yararlandı gene. Hiç bozulmamış; geç kalmasaydım böyle olmazdı belki. Üzüldü. Fakat hiç değişmemiş; son gördüğüm gibi, gözleri bile açık. Yalnız,

gözlerin bu canlılığında bir başkalık var: her şeyi bildiği halde duygulanmayan bir ifade. Görünüşüme bakma, içim öldü artık diye korkuturdu beni. İnanmazdım. Öyle şeyler bulup söylerdi ki öldüğü halde. Belki ben izliyor gene. Yerini değiştirdi. Benimle ilgili değilsin diyerek üzerdim onu. Hayır, bakmıyor bana. Belki de düşünüyor. Birden konuşmaya başlardı. Bütün bunları ne zaman düşünüyorsun? diye sorardım ona. Ne zaman düşündüğünü bir türlü göremiyorum. Hayır, gerçekten ölmedi; çünkü ben yaşayamazdım ölseydi. Bunu biliyordu. Bu kadar yakınımda olduğunu bilmiyordum ama, sen bir yerde var olursan yaşayabilirim ancak demiştim. Nasıl olursan ol, var olduğunu bilmek bana yeter demiştim. Bunu kavgadan çok önce söylemiştim ama, çalışmamızın hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini biliyordu. Sonra, onu bir süre görmek istemediğim halde, onun orada olduğunu bildiğim halde, tavanarasına bir türlü çıkmadığım halde onu düşündüğümü, onsuz yaşayamayacağımı biliyordu. Sonra neden aramadım? Bir türlü fırsat olmadı; her an onu düşündüğüm halde hep bir engel çıktı. Aşağıda yeni sesler, yeni gürültüler duyduğu için inmedi bir süre herhalde. Oysa biliyordu: Aramızda, hiçbir yeni varlığın önemi yoktu; konuşmuştuk bütün bunları. Ben de onun inmesini beklemiş olmalıyım. Beni üzmek için inmediğini düşündüm önceleri. Sonra... bir türlü olmadı işte... çıkamadım: Gelenler, gidenler, geçim sıkıntısı, yemek, bulaşık, evin temizliği, 'onun' bakımı (çocuk gibiydi, kendisine bakmasını bilmiyordu), babamla annemin ölümü, bir şeyler yapma telaşı, önümde hep yapılması gereken işlerin yığılması. Orada, tavanarasında olduğunu unuttum sonunda. (Onu unutmadım tabii.) Ne bileyim, daha mutsuz insanlar vardı; onlarla uğraştım. Tavanarasında bu kadar kalacağını da düşünemedim herhalde. Bir yolunu bulup gitmiştir diye düşündüm. Başka nasıl düşünebilirdim? Yaşamam için, onun her an var olması gerekliydi. Başka türlü hissetseydim, ölmüştüm şimdi. Ayrıca, kaç kere tavanarasına çıkmayı içimden geçirdim. Hele kendini öldürdüğünü duysaydım, muhakkak çıkardım. Dargın olduğumuza filan bakmazdım.

Duydum mu yoksa? Bir keresinde yukarıda bir gürültü olmuştu galiba, rüzgâr bir kapıyı çarptı sanmıştım. Fakat nasıl olur? Onun tavanarasına çıkmasından günlerce sonra duymuştum bu sesi. Ve ben günlerce bir köşeye büzülüp kalmıştım. Hiçbir yere çıkmamıştım. Ateş etmişti demek. Yoksa kalbine... Titreyerek eğildi: Kalbine bakmalıyım. Elbisenin sol yanı çürümüştü; elinin hafif bir dokunuşuyla dağıldı. İçinden bir sürü hamamböceği çıkarak ortalığa yayıldı. Onun bakımıyla ilgilenmedim, elbiselerini hiç gözden geçirmedim: belki de dikmediğim bir sökükten yemeye başladılar hamamböcekleri onu. Deliği büyüttüler sonunda. Eliyle elbisenin altını yokladı. Neyse, iç çamaşırlarından öteye geçememişler. Derlsi, olduğu gibi duruyor. Teni çok sıcak sayılmaz ama, kalbi yerindedir herhalde. Korkarım göğsünün sol yanına dokundu: İşte orada biliyorum. Başka türlü yaşayamazdım çünkü. (Çünkü'yü cümlenin başında söylemeliydim; şimdi kızacak. Evet, her an onun sözlerini düşünerek yaşadım, şimdi acaba ne der diye düşündüm.) Yalnız bu kadarı çürümüş. İyi. Şimdi onu nasıl inandırabilirim bütün bu süreyi onunla birlikte yaşadığıma? Onu unutmuş gibi yaşarken onu düşündüğüme? Anlamaz, görünüşe kapılır, anlamaz. Başkasına rastladığım için, bu yeni ilişkinin her şeyi unutturduğunu düşünür. Oysa her şeyi hatırlıyorum; tavanarasına çıktığı gün bu elbiseyi

giydiğini bile. El fenerini ölünün üzerinde dolaştırdı: Örümcek ağlarının gerisinde sisli bir görünüşü var. Yalnız, ağların arasından elimi, onun kalbine götürdüğüm yer biraz karanlık. Rüya gibi bir resim. Birlikte hiç resim çektirmemiştik. Bir sürü şey gibi bunu da yapmadık nedense; bir türlü olmadı. Bir koşuşma, durmadan bir şeylerle uğraşma... Neden koşuyorduk, acelemiz neydi? Tavanarasına çıktığı güne kadar, bir şeyin arkasından hep başka bir şey yaptık; hiç durmadık, hiç tekrarlamadık. Sonra, köşemde kaldım günlerce; ne yedim, ne düşündüm. Sigara içtim durmadan. Evi, yaşanmaz bir duruma getirdim sonunda. Bir savaş sonu kargaşalığı sardı her yanı. Düzen içinde yaşamayı bir bakıma sevdiğim halde, dayanılmaz bir pislik ve pasaklılık içinde çırpındım. Belki de böylece kendimi cezalandırmış oldum. Sokağa fırlamak, 'ona' gitmek için, öldürücü bir ümitsizliğe düşmek istedim. Kim bilir? Belki de, kendim için böyle kötü şeyler düşünmemi istersin diye söylüyorum bunları. Fakat senin öleceğini, kendini öldüreceğini hiç düşünmedim. Uzak bir yerde, hiç olmazsa görünüşte sakin bir yaşantı içinde olacağını hayal ettim senin.

Işığın altından kaçmaya çabalayan bir hamamböceği takıldı gözüne, kendine geldi. El feneriyle izledi böceği: Çirkin yaratık, yukarı çıkmaya çalışıyordu ağlara takılarak. Böceğin ayakları, elbiseyi parçalar diye korktu. Yıllar geçmişti, küçük bir dokunuşa dayanamazdı, kim bilir? İşte, boynundan yukarı doğru çıkıyor, yanağında biraz sendeledi: Sakalı biraz uzamış da ondan; zaten her gün tıraş olmayı sevmezdi. Yanaktan yukarı çıkan böcek, şakağa doğru gözden kayboldu. El fenerini oraya tutsam mı? Hayır. Korktu; fakat yarı karanlıkta kurşunun deliğini gördü. Titreyerek geri çekildiği sırada, aynı delikten çıktı hamamböceği: Bacaklarının arasında küçük, pürüzlü bir parça taşıyordu. Dehşete kapılarak feneri deliğin içine tuttu: ışınlar, kafatasının iç duvarlarında yansıdı. Eyvah! Böcekler beynini yemişlerdi, en yumuşak tarafını. Belki de hamamböceği son parçayı taşıyordu. Kendini tutamadı: "Seni çok mu yalnız bıraktılar sevgilim?" dedi. Aşağıdan, başka bir deliğin içinden sevgilisinin sesini duydu:

"Bir şey mi söyledin canım?"

Elini telaşla kitap sandığına soktu. "Hiç," diye karşılık verdi aceleyle. "Kendi kendime konuşuyordum."

(Kısa Öyküler, 2002)

DEMİRTAŞ CEYHUN
(1934)

Adana doğumlu (17 Aralık), babası memur olan Demirtaş Ceyhun, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nü bitirdi (1959). Bir süre Adana Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü'nde çalıştı. İstanbul'da Harbiye'de açtığı bir kitabevini yönetti (1972-76).

Mimarlık ve yayıncılık etkinliklerini sürdürüyor...

"Toplumsal gerçeklerin kökenlerine yönelerek cinsel sorunları ve ruhsal durumları çözümlemeye çalıştığı" belirtilen (İS) Demirtaş Ceyhun, bu çizgideki öykü ve romanlarıyla tanınır:

Öyküler: **Tanrıgillerden Biri** (1961), **Sansaryan Hanı** (1967), **Çamasan** (1972), **Babam ve Oğlum** (1985), **Eylül Hikâyeleri / Ayı İzi** (1987 / 1997)...

Uzun öykü: **Apartman** (1974)...

Romanlar: **Asya** (1970), **Yağmur Sıcağı** (1976), **Cadı Fırtınası** (1983)...

ÖDÜL: 1974 Sait Faik Hikâye Armağanı *Çamasan*
1975 TDK Öykü Ö. *Apartman*

ÇAMASAN

– Öykü –

....

1327'nin Rebiyülevvelinin 24'ü. Adana'da kan gövdeyi götürmüş. Ermeni gâvuru ayaklanmış ki, ocaktanyırak, breh breh breh... Varmış kâfirler, Müslüman evlerinin duvarlarına haç çizmiş. Tövbe yarabbi... Yaaa... Silâhını kapan kâfir, saldırmış yolda gördüğü Müslümanın üzerine. Karabet derler, bir azılı gâvur vardı, askerini toplamış başına, Hacın'dan çıkmış, ev ev basmış Adana'ya kadar bütün köyleri. Kundaktaki bebeyi bile, seni de Allah mı yarattı dememiş, süngülemiş. Vardık ki, Adana bir ana baba günü. Cesetten geçilmez yollar. Millet, Vilâyetin önüne toplanmış, Vali Paşadan silâh ister, cepane ister namusunu korumak için. Vali Paşadır vermez. Deppoylara saldırır. Asker ateş açar üstüne. Öte yandan, Ermenidir, bulduğunu keser. Hani, ben de, ırmağın yanındaki İdadi mektebinin bahçesine sığındım da kurtarabildim canımı kurban. Kız Lisesi var ya şimdi, işte onun bahçesine sığındım da kuyruğu kurtarabildim. Yaaa... Benim bir hemşehrim vardı. Boklu Han'da kalırmış. Bakmış ortalık karışık, Kemeraltı Camii'nin medresesine sığınmış. Kapısını takasını bir iyice, sıkı sıkı örtmüşler medresenin. Soluk almaktan korkarlarmış. Kolay mı etraf Ermeni mahallesi ki fedailer at koşturmakta. Nitekim, birazdan saldırmışlar. Önce Boklu Han'ı basmışlar, sonra Medreseyi. Ermeni kıyamından söz açıldı mıydı, şöyle bir dalardı zavallı, karasevdalı gibi, kayar giderdi gözleri, aaah ah derdi uykudaymış gibi, baktım başlarında bizim kasap Haçik'le kasap Misak. Kasap Haçik'in elinde bir satır, koyun boğazlar gibi boğazlar önüne geleni. Millet yalvarır, bre Haçik, bağışla bizi. Bre Haçik, bari mavzerle öldür bre. Yaaa, gözü çıkasıcalar."

Bir an sustu, solukladı.

"Gördüm ya bunları kurbaaan – dedi hınçla – kafam dank etti birden işte. Dedim kendi kendime, ulan yoksa?... Yoksa ulan Alaman gâvuru?... Vay ananı dinini bre senin!..."

"Bre Çamasan kardaş, öyle ne konuşursun kendi kendine gene? Ne bağırır durursun? Çeneyin mıhları mı düşük, nedir? Hıı? N'oldu bre bizim geline? Bir ses çıkmadı heç birinizden sabahtan beri, hele bir varıp bakayım dedim."

Çamasan Dede, irkiliverdi, elindeki cigarayı düşürdü. Bir an tanıyamadı karşısındakini.

"Hele hele, kimsin?"

"Benim Bre."

"Vay, sen misin Hatıp Bacıı?"

"Benim ya!"

Kerevetin üzerine düşmüş cigarayı elinin tersiyle yere itti, şöyle biraz toplanır gibi oldu.

"Kurban olduğum Hatıp Bacımmmm..."

"N'aptı acep beni dudu gelin koca Çamasan? Sancısı daha başlamıyak mı yoksa kıuz?"

"Bilir miyim bre bacım? Deminden inlerdi içerde ya, sustu nicedir. Sesi soluğu çıkmaz."

"Desene, lavgarlıktan duyduğum mu var kimseyi? Gene kimi doladın ki diline koca bunak? Çeneyin yayını kim düşürük gene?"

"Sorma bre hemşirem. Bu Kadir sıpası bir hayın. Bilmem mi sanki, benim Emirali iti, hilafsız, besmelesiz tohumlamış bu eşşek sıpasını. Adamın gözünün içine hayın hayın bakar. Varıp da dedesinin yanına, saçının termesini koklatmaz köpoğlu. Ona anlatırım işte, kimdir dedesi. Ataları kimdir, İğtişaş öncesini anlatırım. Kaç kaç öncesini anlatırım. Hani Alaman gâvuru doluktu Çukurova'ya. Gâvurdan geçilmezdi. Hani Ermeni kıyamı, daha doğrusu, Ermeni kıyamı dedimse, Ermenilerin Müslüman komayıp da kestiği bir zamanları. Fukaraların bildiği mi var ki? Bir söyleyen, anlatan mı var ki eski zamanları çocuklara?"

"Deeert!... Erkek kısmının kocamışı da besbeter mi olurmuş ne? Gâvuru batsın bre Çamasan. Avratcağız içerde can çekişir de, sen burda gâvur çekiştirirsin demek? Varıp yanına yardım etmek heç aklına gelmez mi bre?"

"Şimdilik ayıp ettin işte ha bacı... Bizim töremizde var mıymış ki erkek kısmının ebelik etmesi bre? Akşam akşam bir laf et de, bir lafa benzesin bari Hatıp Avrat. Adamı dinden imandan çıkarma."

"Ne dedin, ne dedin?... Dert... Abo anam, herife bak. Erkekmiş? Hıh!... Bre oturaklı herif, kocamış adamın avradı erkeği mi olurmuş sen de? İtler sıçsın şeyinizin içine, açtırma ağzımı şimdi. Yok Alaman gâvuruymuş, yok iğtişaşmış, yok Ermeni gâvuruymuş, külâhıma anlat sen onları. Vay koca bunak. Vay. İçerde avrat can çekişiyormuş, şeyinde mi, olsun, büllüğü sağolsun godoşların. Öyle mi bre bunak Çamasan? Tohumlarkene ama eyiydi, he mi?"

"Bre bacım, etme... Bre benim sultan bacım... Bre adam sütü emmiş bacım... varma üstüme. Görmez misin, yerimden kalkabildiğim mi var benim?... Yanına varıp da, geline meline yardım edecek, yumuşuna koşacak halım mı var benim? Çönt olmuşum."

"Daha beter ol inşallah emi!... Beni çığırsana be adam!"

"Benim cennetlik bacıuım, sesim mi kalmış ki bre?... Seslerim seslerim ya, sesim çıkmaz ki. Boynu devrilesiceleri bulmaksa, ne mümkün. Çimmeğe gitmişler ırmağa. Baksana, ta ordalar."

"Ulan Kadir nerde kardaşların? Vay bacağına sıçtığımın iti, n'olacak sülalesi öyle, çek ulan elini ordan!... Şimdik varırsam yanına... Koparır atarım itlerin önüne o zıkkımı ha!... Deeeert!... Ocaktanyırak anaaam, bu deyyusların cümlesinin aklı fikri şeyinde. Şeyiniz batsın inşallah, emi lan!... Vay dudu gelinim benim vay!.. Vay fukaram vay!... Vay kadersizim vay!... Vay karayazılım vay!... Hele duduuuuum...."

"Kurban olduğum Hatıp bacım, hele dinle beni. Yanlış anlama. Seni Allah gönderik

bre Mesture gelinime. Ben de, hilafım yok, nasıl çığıracam diye düşünür dururdum. Kurban olduğum Allahım, günahsız kulunu yazıda yabanda yalnız kor muymuş ki?... Tövbe... Bak, sana nasıl seslenmiş de, kalkmış gelmişsin. Yani, sen mi kalktın geldin ki, tövbe, Allah göndermiş. Yaaa.... Amma gene de elin dert görmesin senin emi Hatıp Bacıım... Allah, dert verip de, derman aratmasın sana, emi?... Allah, onbin yıl yaş versin daha sana da yaşayasın inşallah. Gördün mü ulan Kadir sıpası, Osmanlı avradı dedikleri avrat, işte bu benim dünya ahret kardaşım bu Hatıp bacıdır. Eyi bak ulan Hatıp nenene. Mübarek avrat, Cebrail Aleyhisellâm olup da, yetişiverdi ananın imdadına, gördün mü? Hele elini bir dokumdursun, gayri ne sancı ne bir şey ananda. Kolaycacık kunnar ki eniğini, kendi bilem farkına varmaz kunnadı mı, yoksa çatladı mı? Yaaa!.. Fatma anamızın eli bir, Hatıp bacımızınki iki. Hatıp nenen, anana hele bir elini dokundursun. Öyle mi Hatıp Bacı? Yalanım var mı? Hele hele... İçeri mi girik ne? Ne zaman gitti buradan Hatıp nenen ulan eşşek sıpası? Çilliğine dürttüğümün avradı ne zaman gitti buradan? Ulan it dölü, söylemez mi adam dedesine Hatıp avrat yok burda diye? Vay orospu avrat vay!... Eyi mi efendi, avrada kalsa, cümle erkeklerin erekliklerini tutup tutup koparacak. Ulan bunak avrat, senin bir hacetin yoksa, cümle avratların da bir haceti yok mu sanırsın bre? Cümle avratları, kendin gibi tohuma mı kaçık sanırsın? Hay boyun devrilsin inşallah, emi!... Devrilsin de, böğrünün altında kalsın inşallah emi!..."

Huğun kapısına dikmişti gözlerini.

"Ulan Hatıp avraaaat..."

Hatıp avrat, huğun önüne telâşla çıkıverdi birden. Bir yandan ellerini basma entarisinin eteklerine siliyordu, bir yandan da ciyak ciyak bağırıyordu.

"Vay anam, vaaaay!.. Boyunuz devrilsin topunuzun inşallah!... Mundar mundar geberesiniz de, leşiniz itlere köpeklere kalsın inşallah!... Allah korkusu yok mu bre sizde? Ölük avrat, ölük...Ruhunu teslim etti edecek bre... Varıp da yanına, bir yardım etmek yok mu? Bre Çamasan domuzu, bre koca dümbük, taş mı bağladı yüreğin ulan? Heç mi sızılamaz? Huuu bacım! Huuuu, Kız Meryeeem!... Dürdane kıiız!.. Yetişin bacım!.. Gözü körolasıca Dürdaneee, kız kop da çığır şu Meryem dezzeni!... Yok anam yok, bu soykalardan hayır yok bu avrada. Erkek olmuşlar da, bir bok olmuşlar başıma sanki... Leğen nerde bre? Ulan Kadir iti, sana derim!.. Leğen nerde? Hele var da, leğeni, gaz ocağın falan bul, bir su kaynatak. Vay gelinim benim, vay! Ser sefil oluksun bre bu cibiliyetsizlerin elinde. Ah benim anam, ah! Kız Mesture gelin, bu bokları doğuracağına, bir kız doğursaydın ya... Anam derdi de, şimdi yumuşuna koşardı, fır dönerdi çevrende. Oğlan çocuğu mu anam, düşman başına. Vay benim tazem, vay!..Vay karayazılım!.. Tez ol ulan eşşek sıpası, sana derim, gaz ocağınlan leğeni bana buluver, hadi... Ne sustun öyle ihtiyar soyka? Başlarına bir de büyük olacaksın ha? Oğlun da babam evde deyip işe gitmiş, aklına turp sıkayım onun da emi? N'olacak, böyle babadan böyle oğul işte. Kız Dürdaneeeee!. Nerde kaldı Meryem dezzen kıiz?.. Hele hele... şu piçlere bak, belle ki Hanefi ağanın godoşları, keyf çatarlar ırmağın yanında."

"Kurban olduğumun Hatıp Bacısıiı" dedi Çamasan dede korka korka. Bir şeyler sormaktan çekiniyormuş gibiydi. "Evde gaz var mıydı ki acep?"

"Huuuuu, komşulaaaaar!... Huuu bacım!.. Meryem kıız!... Bre Melek avrat, hele yetişin kııız!... Amanm anaaam, hali duman bu avradın!.. Vah benim tazem vah..

Gözü çıkasıca Dürdaneee, nerde kaldılar kız bu avratlar?"

Hatıp avrat, konuşa konuşa içeri girdi yeniden. Ne ki girmesiyle çıkması bir oldu. Bu kez asmanın dibine doğru yürüdü telâşlı telâşlı.

"Gazocağı da mı yok bu evde ulan Çamasan domuzuuu?" dedi hırsla. "Bir su kaynatacak ocak da mı yok bre? Leğen meğen yok mu, yoksa? Hay Allah. Nerde kaldın be Meryem bacıım?.. Vay vay vay, sorma, fukara gelin, kuyruğu düğümlemiş düğümleyecek, yaaa... Biraz daha gecikilse, işi bitik hani... Batasıca evde leğen meğen de yok ki anam. Boynu devrilesicelerin kılının kıpırdadığı mı var ki... Derttt!..."

"Sancıları başlamış mı kıız?" dedi Meryem avrat kuşkulu.

"Sen de bacım, sancı mancı mı kalık ki?.. Torba bilem yırtılmış... Avradın apışarası cıbıldak suya kesik. Yattığı yer göl olmuş hani. Çocuk ters mi gelir, nedir?"

"Tövbe de bre bacım" dedi Meryem avrat. "Hele kız, Meleği de mi çığırsak yoksa, hı? Vay Çamasan babaaa, niye çığırtmazsın bizi bre?"

"Çamasan babanın çarkına sıçtırma beni şimdik Meryem! Görmez misin, umurunda mı dümbüğün? Tüttürür babam, tüttürür! Hele sen siktiret de bu eşeğin sıpalarını, Meleği filan çığır. Ben de evden leğen filan getireyim. Kız Dürdaneeee, boynu devrilesice, nerdesin?"

"Hele bacılar..." dedi gene Çamasan dede usulcacık. "Deyin hele bir, maral gelinimin halini. Yoksa?..."

"Yoksa yaaaa... Ne sandın bre koca bunak? Zavallı avrat orda azraille cebelleşir, haberin bile olmaz. Tabii ya, sen keyfine bak, yeter. Tüttür babam tüttür tütünü. Kız Meryem, hele sen yanına var bre fukaranın bacım..."

Eteği yerleri süpüren, soluk renkli al çiçekli entarisini ardında şişirerekten koştu gitti Hatıp bacı, yandaki çitleri aşıp kayboldu. Çamasan dede, susmuş kalmış, suçlu bakınıyordu huğdan yana. Çocuk, arkın içine çömelmişti, şaşkındı. Mesture gelin, ardı arkası kesilmeksizin inliyordu içerde. Su dolabı, uzaktan uzaktan tekdüze gıcırdayıp duruyordu, daha bir yakın duyuluyordu sesi.

Yandaki teneke çitlerin arasından bir kedi süzüldü girdi. Asmaya konmuş kumruyu dikizleyerekten, sinsi sinsi yaklaştı. Tam asmanın dibine varmıştı ki sessizce, kumru, uçtu gitti birden. Bir an ardından baktı kaldı kedi, sonra, sanki rasgele gelmiş gibi, hatır hatır asmanın kabuklarını tırmalayaraktan tırnaklarını bilemeye başladı. Tırmalama sesine dönmüş, öylecene baktı çocuk, bir süre. Kedinin farkına vardı. Yüzü, birden ışıyıverdi. Kamburunu çıkararaktan büzüldü. Ellerini pençe pençe açtı. Ayaklarının ucuna basaraktan kedinin arkasına doğru yürüdü. Atılıp, kuyruğundan yakalayacaktı. Oynayacaktı. Ne ki, daha bir kaç adım yaklaşmış yaklaşmamıştı ki, nasıl oldu, kedi birden kuşkulandı, bir koşuda fırladı gitti ırmağa doğru. Tam bu sıra Melek avrat giriverdi yandan. Setin başında durdu, sağa sola bakındı, konuşmadı, telâşlı telâşlı huğa doğru yürüdü, içeri girdi huğdan. Hemen ardından Hatıp avrat geldi çitlerin arasından. Üzeri uçan at kabartmalı, isten kapkara olmuş bir gaz tenekesi taşıyordu oflaya puflaya. Kaynar su, tenekenin üzerinde buğulanıp duruyordu.

"Hele hele Hatıp bacııı" dedi gene Çamasan dedi, yalvarır gibi. Bir şeyler öğrenmek istiyordu.

Hatıp bacı, vardı, tam önünde durdu Çamasan Dedenin. Gözlerinin içine dik dik bakaraktan, tenekeyi sağ elinden sol eline geçirdi. Derinden bir solukladı.

"Hatıp bacın batsın inşallah!..." dedi.

Yürüdü, huğdan içeri girdi.

Çocuk, dedesinin yanına varmış, kerevetin önünde ayakta duruyordu. Bir evden yana bakıyordu, bir dedesinden yana. Bakıyordu ki olanları kavrayabilmek için dikkatli dikkatli, Osman Bozkurt, Alman malı uzun burunlu arabasıyla gene vızt diye geçiverdi setten tozu dumana katarak. Arabanın gürültüsünden daha bir korkmuş, ürküp kerevetin yanına ilişmişti çocuk. Başını dedesinin çenesinin altına altına sokuyordu. Aklı sıra da, saçının termesini koklatıyordu dedesine. Ne ki farkında bile değildi Çamasan Dede ve gözünü huğun kapısına dikmiş, sus pus bakıp dururdu.

Ne zamandı?

Gün dönmüş, gölgeler bayağı uzamıştı ırmaktan yana.

Gerçekte belki de o kadar zaman geçmemişti. Birden farkına vardı Çamasan dede; omuzu çantalı, boz elbiseli bir adam setten inmiş, arkın başında durup, "postaaaa" demişti iri iri.

"Emirali Oymaklı!"

"Hey ya!"

"Mektup!"

Bir mektubu köşesinden tutmuş savurmuştu kerevetin önüne doğru. Ardından, hızlı hızlı dönmüş gitmişti gene.

"Bismillah. Hayırdır inşallah."

Ne ola ki bu mektup da?

"Hadi Kadir oğlum..."

Kadir çocuk, kerevetten indi, koşuverdi. Asmanın dibine doğru uçup düşen mektubu kaptığınlan getirdi, dedesine verdi. Gene tırmandı çıktı kerevetin üzerine. Ayaklarını sallandırarak oturdu.

"Hayırdır inşallah. Akşam akşam ne mektubu ola ki?"

Everip çeviriyordu elinde mektubu.

"Emiraliye kim mektup gönderir ki bre? Askerde muskerde oğlu moğlu da yok ki soykanın... Tövbe... Şu yeni yazı da, amma kargacık burgacık ha. Ulan Çamasan, bir adam olup da belleseydin ya şu yazıyı. Cumhuriyet yazısını da belleseydin ya. Herkeslere öğretiyorlardı bir zamanlar babalarının hayrına. Ah işte, kafa. Eşşek kafası. Bre Kadir torunuuum, Hatıp avradın kızı geldi miydi bre? Hele sesle şuna. Gele kurban, sesle şuna da, gelsin, bir okuyuversin bre."

Mektubu kuşkuyla inceliyordu. Korkuyordu az biraz da. Bir o yüzünü döndürüyordu, bir bu yüzünü.

"Baban da nerde kaldı ulan?"

Koynuna koynuna sokulan çocuğa hırsla baktı. Gözlerinin içine gülüyordu sevecenlikle. Öfkesi sönüverdi, sarıldı öptü saçlarından.

"Vay kurbanım benim – dedi -, inşallah hayırlı bir şeydir? Hele, Hatıp avradın kızının adı neydi bre? Dürdane miydi ne?"

Gözlerini yumdu çocuk, başını salladı evet der gibi.

"Dürdane kızıııım!... Hele gel hele biraz!..."

Çitten yana baktı, sustu birt an.

"Dürdane kınız!..."

"Buyur Çamasan Dede!" dedi teneke çitlerin ardından bir genç kız.

"Hele yavrum, hele gel de şunu oku bir hayrına bre. Maraktan ölecem."

Başı yemeniyle sıkı sıkı bağlanmış, kara kuru bir genç kız, çitlerin ucundan, setin altından döndü geldi.

"Buyur Çamasan Dede." dedi gene.

"Şu mektubu bize bir okuyuver hele be kızım. Cumhuriyet yazısıyla yazılmış, söktüremedim bir türlü. Osmanlı yazısı olsa... Cumhuriyetin ilk yılları herkeslere öğretirlerdi bu yazıyı ya, bizdeki kafa işte... Kulağasmadık. Hani, düşmanla dövüşen bizdik biz olmasına ya, Cumhuriyetten mumhuriyetten bir habarımız olmadı esasta. Bu nedenle yazısına da boş koyduk Bir duyduk, Osmanlıdan çıkmışık, Cumhuriyete girmişik. Senin anlayacağın, bizim Cumhuriyete girişimiz de iç güveysi gibi bir şey. Yazısını mazısını bildiğimiz mi var sende..."

Mektubun üzerindeki yazıyı bir süre heceledi kız.

"TC'den gelmiş bu mektup Emirali emmime Çamasan Dede" dedi sevinçle.

"TC'den mi dedin?"

"Hey ya... TC'den."

"Hele şunun içini de oku bir kere soyka."

Zarfı usul usul açtı. Mektubu çıkardı. Dudakları kıpır kıpır, bir süre baktı. Bir çığlık attı sonra.

"Müjdemi isterim, müjdemi isterim!..." diye bağırdı. "Emirali emmimin Alamanya sırası gelmiş. Hemen Alamanyaya gönderilecekmiş. Müjdemi isterim."

"Alamanyaya mı?"

İnanmaz inanmaz kızın gözlerinin içine dikti gözlerini.

"Demek Alamanyaya işçi gidecek bizim Emirali? Bana dememişti amma?"

Susuverdi. Gene huğun kapısından yana döndürdü başını. Gözlerini, bilinçsiz dikti. Gerçekten hiçbir şey görmüyordu. Kafasının içi karma karışıktı.

Tam o sıra, Hatıp bacı, Meryem bacı, Melek bacı huğun önüne çıktılar, kala kaldılar kapının önünde. Tıpkı, oğlu çarmıha gerilmiş Meryem ana gibi.

(Çamasan, 1972)

ADNAN ÖZYALÇINER
(1934)

İstanbul doğumlu (18 Şubat), babası dokuma işçisi olan Adnan Özyalçıner, İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirdi(1955). Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenim gördü. YAZKO, Gösteri dergilerinde Yazışleri Müdürlüğü (1980 -1986); Türkiye Yazarlar Sendikası'nda Genel Sekreterlik yaptı.Yazarlığını sürdürüyor...

"Önceleri yetim çocukluğunu yaşadığı İstanbul kenar semtlerinin insanlarını anlatıyordu. Sonradan sanatını soyutlaştırmaya, İkinci Yeni'nin şiirdeki tutumunu hikâyede uygulamaya çalıştığı, çok uzun cümleli bir anlatım içinde psikolojik ayrıntıları incelemeye yöneldi. (İS)"

Başlıca öykü kitapları şunlardır: **Panayır** (1960), **Sur** (1963), **Yağma** (1971), **Yıkım Günleri / Sağanak** (1972), **Gözleri Bağlı Adam** (1977), **Cambazlar Savaşı Yitirdi** (1991), **Alaycı Öyküler** (1991)...

ÖDÜL: 1972 TDK Öykü Ö. *Yağma*
1978 Sait Faik Hikâye Armağanı *Gözleri Bağlı Adam*
1991 Haldun Taner Öykü Ö. *Cambazlar Savaşı Yitirdi*

Seçilen örü:

GÖZLERİ BAĞLI ADAM

– Öykü –

....

Bu akıl almaz oyuncağın etkisinde gülümseyerek girdi daireden içeri. Bir masal dünyasına, bir düş dünyasına adımını atmış saydı kendini. Daire bizimkilerden farksızdı. İnzibat Hayro'yu koridorda bıraktı. Geldiklerini haber vermek için Başuzmanlık odasına girdi. Önemli bir şey olmalıydı. Uzun süre içerde kaldı inzibat. Bu süre içinde günün ışıması sürüyordu. İnzibat, Hayro'nun yanına geldiğinde karanlık biraz daha erimişti dışarda.

İşte o sırada Hayro'nun koluna yapıştı inzibat. Koridorda yanıbaşında dikildikleri odanın kapısını ayağıyla açtı. Kolunu bırakmaksızın Hayro'yu odanın içine itti. Oda boştu. Ama ışığı yanıyordu. İnzibat, Hayro'yu meşin kaplı bir sandalyeye kolundan bastırıp çökerttikten sonra parmaklarını gevşetti. Sonra ardına dolanıp bir dolabı açıp kapadı. Masanın çekmesini karıştırdı. Ama çok kısa sürdü bütün bunlar. Hemen hemen göz açıp kapanıncaya kadar. Bir anlık bir duraklama oldu. Çarçabuk geçiveren bu anın sonunda gözlerine kara bir perde indi Hayro'nun. Görmez oldu. Arkasından kafasına bir yumruk yeseydi, bıçaklansaydı bu kadar şaşırmazdı. Başına çuval geçirilmiş atlara döndü. Ne yapacaktı şimdi, ne yapmalıydı? İnzibat, gözüne taktığı sert nesneyi arkadan tokalandığını sandığı lastiklerle sıktıkça sıkıyordu. Yerinden sıçrayıp:

– Yeter be, ne oluyor? diye bağırmaktan kendini alamadı. Kollarıyla boşlukta destek aradı kendine. İki avuç karanlık doldu ellerine. İnzibat, hiçbir şey olmamış gibi, çırpınıp duran Hayro'yu kolundan tuttu, yeniden koridora çıkardı.

Gün ışımaktan caymış, ortalığı yeniden gece basmıştı. Üstelik bütün ışıklar sönmüştü. Söndürülmüştü. Koridorda, inzibat, Hayro'yu orta yerde tek başına bırakıp uzaklaştı. Ne yana gideceğini bilemediğinden kıpırdayamadı Hayro. Kimbilir belki de sınıyorlardı. Kıpırdarsa vururlardı belki de.

Yanından yöresinden gelip geçenler oldu Hayro'nun. Kapılar açılıp kapandı. Konuşmalar kısa ve katıydı. Ne dendiğini anlamadığından daha da katı geliyordu ona. Birileri önünde dikilip Hayro'ya bakıyorlardı sanki. Soluk alışlarından anlamıştı. Bir şey söylemeden bakıp duruyorlardı. Biri konuştu sonunda.

– Bak Hayri Usta, dedi. İstanbullu tercümanlardan biri olmalıydı. Tanımadığı bir sesti. İnce, kibar bir tonda konuşuyordu.

Hayro, elinde olmadan, başını sağa sola çevirerek konuşanı aradı. Ona, koridorda yalnız bırakılışından bu sesi duyana kadar çok uzun bir süre geçmiş gibi geldi. Otomatik olarak karşılık verdi:

– Dinliyorum!

Beriki sözünü sürdürdü:

– Başuzman gözlerini bağlamak zorunda kaldıkları için çok çok özür diliyor.

Başuzman da konuşanın yanıbaşında olmalıydı. Kesik kesik konuşan biriydi. İngilizce bir şeyler söyleyerek onayladı tercümanı. Sözünü "sori" diye bitirdi.

Tercüman:

– Seni Amerikan bölgesine götürecekler şimdi. Bir makinenin onarımında yardımımı istiyorlar. Ne olduğunu ben de bilmiyorum. Sana durumu açıklamam için bunları söylememi istediler. Korkacak bir şey olmadığını bilmen için. Başuzman da birlikte geliyor. Tekrar ediyorum; Korkulacak bir şey yok, çavuş yol boyunca koluna girecek. Sen yalnız adımlarını atarken dikkatli ol, o kadar.

Gerçekten de tercüman, sözlerinin sonunu bağlarken biri gelip koluna girdi, yürümesi için de itekledi. Karanlığın içine ilk adımını atıyordu. Ayağını kaldırdı Hayro. Bir an ayağı yere değmeyecekmiş gibi geldi. Attığı adım sert bir biçimde adeta çarptı betona. O anda kolundaki inzibat çavuşunun dün akşam sarhoşlayan zenci çavuş olabileceği geldi aklına. İçinden gülümsedi bu raslantıya. Muyo'dan dinlediği zencinin yatağında kıstırılan sarışın bomba masalı, canlı gibi bütün kadınlık görevlerini yapan lastik bebeğin büyüsü uçup gitmişti bu karanlıkta. Hınçla, "İyi etmiş Muyo" diye düşündü. "Sarışın bebeğiyle yatmakla iyi etmiş. Ben olsam daha da kötüsünü yapardım. Avanak arap!"

Merdivenleri güç indi. Ama düzlükte hiç de kötü yürümüyordu. Adımlarını ölçülü atmayı öğrenmişti. Cipe kolundaki çavuşun yardımıyla bindi. Çavuş, cipte onu yanma yerleştirdikten sonra kolunu bıraktı. Hayro'nun cibe yerleştirilmesinden kısa bir süre sonra ötekiler geldi. Cipi sallayarak bindiler. Binenlerden biri Başuzman öteki şoför olmalıydı. Kontak açıldı. Motor bir süre hırıltılı hırıltılı çalıştıktan sonra araba hareket etti. Motor soğuk olduğuna göre onu buraya getirdikleri cip değildi bu. Yanma yattıkları çavuşu da değiştirmişlerdi. Cipte dört kişiydiler. Konuşmadan ilerliyorlardı. Yolda, korka korka parmaklarını gözlerine götürdü. Elleri titriyordu. Çavuş bir şey diyecek mi diye bekledi. Ses çıkmadı kimseden. Gözündeki nesneye dokundu. Orasını burasını yokladı. Kalın, meşinden yapılma bir maskeydi. Arkadan iyice sıktıklarından gözlerinin üstüne bastırıyordu. Gözlerindeki bu ağırlık ve içinde boğulduğu karanlık midesini bulandırıyordu.

Cip, uzun bir süre asfaltta gitti. Hiç sarsılmadılar. Bir ara kıyıdan geçmiş olmalılar, yosun yosun koktu ortalık. Dalgacıkların sesini duyar gibi oldu. Bir iki martı çığrıştı. Taptaze bir sabah esintisi yüzünü yalayıp geçti. Kıyıdan sonra sık bir kavaklığa girdiler. Rüzgârda pırpırlanan yapraklardan ağaçların ağır ağır sallanırken çıkardıkları gıcırtıdan ayırt etti kavaklığı. Ama bir tek kuş ötmüyordu. Çünkü üssün haberalma antenleri çevreyi ağ gibi sardıktan sonra kuşlar buralara uğramaz olmuştu. Her şeye kulak kesilmişti şimdi. Nerede olduklarını ölçmeye çalışıyordu. Gözünün önüne Dilburnunu kaplayan eski tarlaları, otlakları, zeytinlikleri, içinden geçtikleri kavaklığı, sökülmüş bağlarla bahçeleri getiriyordu. Kumsalı, gölcüklerle bölünmüş kıyıyı kafasında canlandırmaya çalışıyordu. Ama hepsi birbiri üstüne yığıldığından nerden geçmekte olduklarını kestirse de, ne yana gittiklerini bir türlü çıkaramıyordu.

Cipi iki yerde kısa aralıklarla durdurdular. Kontrol geçitleri olmalıydı bunlar. Yolu açıp kapayan paralellerin gıcırtıyla inip kalkışını duydu. Üçüncü geçidi de arkalarında

bıraktıktan sonra cip biraz daha gitti. Sonra bir dönüş yapıp durdular. Motor sustu. Önce öndekiler indiler. Ardından çavuş indi. Hayro'yu kolundan tutup indirdi. Denize çok yakındılar. Rüzgâr vardı. Hem de sıkı esiyordu. Üşüdü Hayro. Ceketinin yakasını kapattı. "Dilburnu'nun ucuna mı getirdiler yoksa?" diye düşündü. Rüzgâr saçlarını karıştırarak esiyordu.

Bir süre rüzgâr altında kaldılar. Sonra çakıl gibi, kum gibi ayak altında gıcır gıcır eden bir yoldan yürüttüler. Şimdi kuytu bir yerdeydiler. Rüzgâr geride kalmıştı. Bir kapının açılmasını beklediler. Garaj ya da hangar kapısı gibi bir şey olmalıydı. Açılması epey uzun sürdü. İçeri girdikten sonra bir süre de kapanmasını beklediler. Düz bir alan geçtikten sonra merdiven inmeye başladılar. Sayacaktı. "Yer altına iniyoruz" diye düşündü. Rutubetli gibiydi geçtikleri yer. "Tünel olabilir mi?" diye geçirdi içinden. Kolunu yana açtı. Duvara değdi parmakları. Islaktı duvar.

Yirmi beş merdiven sayabildi şaşırmadıysa. Yirmibeşincide düze geçtiler. Başını öne eğdirmişlerdi. Sanki yuvarlak bir borudan geçiyorlardı. Omuzları tavana değiyordu. Tek sıra olmuşlardı. Borudaki yolculuk iki yüz metre kadar sürdü. Adımlarıyla ölçtü. Borudan geniş bir alana çıktılar. Alabildiğine geniş ve ferahtı. Hayro'ya sanki açıkhavaya çıkmışlar gibi geldi. Çevrelerinde birileri vardı. Az önce geçtikleri yerlerde soluğu iyice daralmıştı. Burada rahatça soluk alınabiliyordu. Yolculuğunun sonuna gelmişti anlaşılan. Altına bir sandalya ittiler. Omuzlarından bastırarak oturttular. Sandalyaya otur oturmaz gözlerindeki maskeyi çekip aldılar. Maskenin alınması omuzlarını çökerten ağır bir yükün kalkması gibi bir etki uyandırdı Hayro'da. Bir an gözlerini öylece yumulu tuttu. Açamadı. Yumruklarıyla ovalayarak aralayabildi sonunda. Bir şey göremedi önce. Karaltılar, kımıltılar... Oysa gereğinden çok aydınlıktı. Gözlerini kamaştırıyordu ışık. Kuş kanadı gibi ürkekçe açılıp kapanıyordu gözkapakları. Biri uzunca bir bardak tutuşturdu eline.

– Viski, dedi yedeğindeki Çavuş.

– No, no... diyerek elini salladı. Su getirmelerini işaret etti. Viski bardağını götürüp aynı tür bardakla istediği suyu getirdiler. İki yudum aldı. Soğuktu su. Kalanını yüzüne vurdu. Çevresini yavaş yavaş ayırdetmeye başlıyordu şimdi. Bir laboratuarda sandı önce kendini. İçerdekilerin hepsi beyaz gömlekliydi. Görülmemiş büyüklükte bir telefon santralına benziyordu burası. Kız saçı gibi örgülü teller, düğmeler, tuşlar, dev teyplerde dönen bantlar, mikrofonlar ve bir duvarı boydan boya kaplayan yan yana dizili televizyon ekranları... Ekranların kiminde görüntü vardı. Kiminde enine ya da boyuna çizgiler oynaşıp duruyordu. Kimi de ayna gibi gözalıcı bir ışıkla parlıyordu.

Şaşkınlıkla doğruldu oturduğu sandalyadan. Anladığına göre büyük antenin altındaydılar şimdi. Büyük kulak dedikleri radarın bağlı olduğu merkezde. Dünyanın bütün gizlisi saklısı burada ses olarak, görüntü olarak yakalanıyordu bu tuzaklara. Büyük Kulak her zaman tetikteydi. Herkesi izliyor, her şeyi dinliyordu. Her yerde vardı o. Ama onun nerde olduğunu hiç kimse bilemezdi. Kimbilir toprağın kaç yüz metre derinliğinde bulunuyordular şimdi. Kimbilir belki de derin, karanlık denizin, sarp uçurumların altındaydılar.

Tavan yokmuş gibi yüksekti. Görünmüyordu da. Yalnız yağmur gibi ışık serpiliyordu yukardan.

Beyaz gömleklilerden bir Hayro'ya yaklaştı. Kendisini izlemesini işaret etti. Hayro yürüdü uzmanın ardından. Başuzmanla çavuş oldukları yerde kaldılar.

Uzman, çelik bir asansöre bindirdi Hayro'yu. Asansör hareket etmiyormuş gibiydi. Yalnız kapının üstündeki numaralı ışıklar yanıp sönüyordu. Otomatik kapı açılınca indiler. Duvar yarılmış gibi oldu. Onlar ince kapı kapandı. Dümdüz bir koridor geçtiler. Koridorun sonunda kalorifer dairesi gibi bir yere girdiler. İnceli kalınlı borular her yanı kaplamıştı. İç içe, arap saçı gibi birbirine dolanmışlardı.

Onu getiren uzmanın gözetiminde bu odada bir saati aşkın kaldı. Uzman o bir saat boyunca ıslık çaldı, bir aşağı bir yukarı dolandı da dolandı. Borulardan gaz geçiyordu. Bozukluk bu borulara bağlı püskürteçteydi. Meme şişkinlik yapmıştı. Onu düzeltti. Boruları denetimden geçirdi. İşi bu kadardı.

Uzmanla buraya kadar çıktıkları çelik kutuya kapandılar. Kapının üstündeki numaralı ışıklar yandı söndü. Duvar yarıldı. Çıktılar. Göz açıp kapayana kadar dev santraldaydılar. Başuzmanla çavuş orda, bıraktığı yerde, ayakta onu bekliyordu.

Yanlarına gelir gelmez, inzibat, yeniden gözünü bağladı Hayro'nun. Geldikleri yollardan geri döndürdüler. Dönüş daha kısa sürdü gibi geldi Hayro'ya. Cip, son hızla gitti. Hem de kestirme yoldan. Ne deniz kıyısından geçtiler, ne de kavaklıktan.

Cipteyken gözlerindeki bağı çıkardı inzibat. Yeryüzü kor ışıktı sanki. Gözlerini açamadı. Cipi durduklarında, gözleri, yarı yarıya yumuktu daha. Açmaya cesareti yoktu. Yüreği hızlı hızlı atıyordu. Cipten yere indirdiklerinde de tam olarak açamadı. Birden açsa ışığın keskinliği gözlerini kör edecekmiş gibi geliyordu.

Bıraktıkları yerde durdu kaldı öyle. Soluksuz kalmıştı sanki. Ne ileri, ne geri kıpırdayabildi. Ne yapacağını, daha doğrusu ne düşüneceğini bilemiyordu. Altüst olmuştu.

Birden:

– Vay Hayro usta gelmiş, diyerek işçiler çevresini aldılar. Barakanın önüne bırakılmıştı demek. Gözlerini araladı. Ç:evresindekiler gündüz vardiyasının işçileriydi.

– Saat kaç? diye sordu. Sekizi geçtiğini söylediler. Sonra hep birden üstüne üşüştüler.

– E, hadi bakalım anlat Hayro Usta!

– Neler gördün Hayro Usta!

– Nereye götürdüler seni?

– Anlat da dinleyelim!

– Nazlanma be Hayro Usta! Anlat be Hayro Usta!

– Görmediğin yokmuş diyorlar Usta! diye hep bir ağızdan karmakarışık bağrıştılar.

Doğruydu. Hayro, en sonunda, ilk ve son olarak, herşeyi görmüştü, biliyordu, ama onlara anlatacak bir şeyi yoktu. Masal sona ermişti, büyü bozulmuştu.

Gözlerini iyice açtığında çevresine uzun uzun baktı. Gökyüzüne, denize, Sonra alanın dışındaki dağlara, ovaya çevirdi yüzünü. Sanki ilk görüyordu hepsini. Gökyüzünü,

gökyüzündeki kara sisi, bulutları, denizi, denizin çırpıntısını, uçuşan martıları, dağları, dağları yeşerten bodur makileri, dikenli böğürtlen çalılarını, ovayı, ovadaki otları, deve dikenlerini, kır çiçeklerini, arıları, kelebekleri, tırtılı, solucanı, kurdu, kuşu, yılanı, fırtınayı, şimşeği, yağmuru, karı, tipiyi, boranı, sıcağı, soğuğu, güneşi ve bütün bunları çeviren alanın telörgülerini, dünyadaki bütün telörgüleri yeniden tanıyor gibiydi.

Neler gördüğünü habire karmakarışık soran işçileri arkasında karşılıksız bırakıp çıkış kapısına doğru ağır ağır yürüdüğünde kulaklarında binlerce antenin vınıltısı yankılanıyordu hâlâ.

Telörgülerin dışına çıkıp karayoluna ayak bastığında taşıtlar iyice sıklaşmıştı. Hızla geçen taşıtların azgın homurtusu antenlerin vınıltısını bastıracak kadar güçlüydü. İlk duyuyordu bunu. Telörgülerin dışındaydı. Ayağını bastığı yer sarsılıyordu taşıtlar geçerken. Geceden çökerek dağları, ovayı, denizi kara bir dumanla saran sis, Gökçe'nin ardından yükselen güneşle dağılmaya başlamıştı. Denizden gelen esinti de güneşe yardımcı oluyordu. Gün ilerledikçe ışık çoğalacak, esinti de artacaktı.

Hayro, ellerini oğuşturdu.

– Bugün hava güzel olacak... dedi kendi kendine.

Başına gelenlerden sonra ilk olarak gülümsedi. Esmer yüzü ışıdı. Asfaltın karşı kıyısına geçti. Her zamanki gibi durup Yalova'dan gelecek minibüs ya da otobüsü bekleyeceği yerde, anayolu bırakıp, zeytinliklerin içine vurdu.

(Gözleri Bağlı Adam, 1977)

DEMİR ÖZLÜ
(1935)

İstanbul / Vefa doğumlu (9 Eylül), babası eğitimci ve hukukçu olan Demir Özlü, İÜ Hukuk Fakültesi'ni bitirdi (1959), avukatlık yaptı.Yaşamını yurt dışında, özellikle, İsveç'te sürdürdü (1979-1989).

Çağdaş edebiyatımızda, öykü ve romanlarıyla yeni bir yol izleyen Demir Özlü, *Boğuntulu Sokaklar (1966)*' daki öykülerine benzer; gezilen, görülen, gözlenen yer ve uzamları betimleyerek, etkisi öne çıkan görüntülerle ruhsal çözümlemelerin bileşkelerini sergileyen bir yazardır.

Necatigil, onun için, "*Hikâyelerinin yapısını varoluşçu ve gerçeküstücü ögelerle oluşturdu, entelektüel ve esrarlı havasıyla yalın gerçekçilerin karşıtı bir yazar oldu...*" diyor (İS).

Öyküler: **Bunaltı** (1958), **Soluma** (1963), **Boğuntulu Sokaklar** (1966), **Öteki Günler Gibi Bir Gün** (1974), **Aşk ve Poster** (1980), **Stockholm Öyküleri** (1988), **İstanbul Büyüsü** (1994)...

Romanlar: **Bir Uzun Sonbahar** (1976), **Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları** (1979), **Bir Yaz Mevsimi Romansı** (1990), **Tatlı Bir Eylül** (1995), **İthaka'ya Yolculuk** (1997)...

ÖDÜL: 1964 TDK Öykü Ö. *Soluma*
1989 Sait Faik Hikâye Armağanı *Stockholm Öyküleri*
1990 Orhan Kemal Roman Armağanı *Bir Yaz Mevsimi Romansı*
1998 Yunus Nadi Roman Ö. *İthaka'ya Yolculuk*

BOĞUNTULU SOKAKLAR

– Öykü –

Bütün bu önümde, aşağıya doğru uzanan bir yığın sokağın, sıcak olmayan bir günde, güneş altında uzanışlarına bakıyorum. Yukardayım, yüksekte, yokuşun başında, buradan başlayarak aşağıya doğru uzanıyor yapılar. Aşağıda bütün bir mahalle, Rum ve Ermeni yapısı taş evleriyle, bir iki kubbe, birkaç küçük kilise kubbesi, tahta ya da taş birkaç kule, haçlar, yanda tahtadan gelişigüzel bir minare, griyle mavi arası bir renge boyanmış; hepsinin aşağıda bittiği yerdeyse deniz başlıyor, evlerin varamadığı bir yerde koyu, mavi renkli bir şerit, gittikçe açılıyor rengi; çok ilerde havayla, hafif sisin içinde karışıyorlar birbirlerine.

Buradan bütün bir mahalleye bakılırken aşağıya doğru inen, sonra onları dik ya da yanlama kesen bir yığın sokağın, gittikçe darlaşarak sıklaşan sokağın sıkıntısı duyuluyor sanki. Buradan aşağıya, deniz çok ötede çünkü, oraya değin üç ya da dört katlı tahta ve taş evlerin doldurduğu sokaklar var. Buradan aşağıya. Aşağıda o sokaklar arasındayken, yukarıdan görünüşü düşlenir yörenin, yukarıdan bütün mahallenin denize doğru uzanan bölümleri.

Bütün sokakları dolaştım. Aşağıda deniz kıyısına –asfalt bir yol yapılmıştı kıyıya– çıkmadan önce demiryolu geçidine varılıyordu, beyaz, çaprazlama, taştan, alçak bir duvar demiryolu boyunca uzanıyor. Orada üç-dört katlı taştan evler var, kimisi iyice eski, tozlanmış yüzleri, sarı, sıvalı çoğu, demir kapaklı pencereleri kapalı kıyıdakilerin, kirli, karanlık bir giriş, eşikleri uzuyor sokağa doğru, birkaç basamakla kimisi, 1890'da bir Fransız sigorta şirketine sigortalanmış olduklarını gösteren madenî plakalar yüzlerinde. Yarı toprak, yarı taş bir sokak bu; yürüdükçe birbirlerini diklemesine kesen sayısız bir sokak ağının içine düştüğünü anlıyor kişi. Tam karşıya, büyük, taş, üç yapıyı birden kavramış gibi, üçgen çatısıyla masalsı bir ev düşüyor. Ortadaki bölümün kapısı merdivenli, yanlarındakilerin merdivensiz, besbelli üç bölümden kurulu bu yapı, belki de geçen yüzyılın sonuna, imparatorluk dönemine özgü zenginlik sona erince üç bölüme ayrılmış; gri yüzü, koyu gri, üçgen çatı yukardan üç bölümü de kavrıyor. Uzun bir sokakta, demir yolu geçidinin yanından gelen sokağa dikey bir sokak bu, ortalama dört katlı evler, sarı ve gri sıvalı, cumbalı hepsi de, bir sıra karşılıklı cumbaları, ikinci katlardan sokağa uzanıyorlar; eski, taş evler bunlar, kirli sokak ama çamurlu değil, ötede evlerin üzerinde bir kilise kulesi, gregoryen, giderken bir aralıktan –eski bir evin aralığı bu– beyaz, düz duvarı görünüyor. Kapısı başka bir sokakta besbelli, ama hangi sokakta?

Uzun bir sokak işte. Sabahın etkisiz güneşinde aydınlık, duru; birden arkanıza dönseniz, denizi görürsünüz, kıpırtılı bir ışık yığını, renksiz.

Bütün bu sokakların arasındayım. Düzlükte, yokuşun bittiği düzlükte, denize çıkışı kesen demiryolu ile yokuşun başladığı yerlere değin uzanan, birbirine dikey, üç-dört katlı, sarı-gri boyalı, çıkmalı evlerin arasında, sabahtan bu yana, ışıklı, ama pek de sıcak olmayan bir eylül sabahı, bir pazar sabahı belki de. Yaşlı kadınlarla, yaşlı erkeklerin kapı önlerini, pencereleri doldurdukları bir pazar sabahı. Gregoryen kiliselere doldukları, orada, içerisi upuzun kilisede, tahta sıralı yaşlı kadınların, karalar giyinerek, sıra kapaklarını öptükleri, ya da dizleri üzerine çöküp, yere kapandıkları bir Pazar sabahı; aydınlık günün içinde, dümdüz, çıkmalı evlerin arasında, birbirine dikey sokakların, bitmeyen, dolayı belirsiz, sayısız sokakların arasında.

Birden bir alana çıkıyor bu sokaklar, tuhaf, bir alan bu, ortasında bir çeşme var; süssüz, düz bir taş ve bir yalak. Altı sokağın birleştiği yerde bu alan, sokaklardan biri o birbirini dikey kesen sokaklardan buraya değin ulaşıyor, tozlu, bir yanı yüksek bir duvarla örtülü bir sokak, alana vardığı yerde, yüzleri alana bakan, maviye boyalı- birinin girişi yüksekçe, beton dökülmüş önüne, üzerinde bir asma var – içkievleri yer alıyor, önü asmalı içkievinin biraz ötesinde açılıyor ikinci sokak, yeni, vitrinsiz, içkievlerine, çarşı içine, belki demiryoluna, ordaki istasyona doğru uzanıyorlar.

Ötedeki içkievinin yanındaysa çaprazlama geliyor sokak; bir özelliği yok, ilerde düz, ağaçlı bir caddeye açıldığı belli oluyor. Dördüncü sokaksa, dimdik, geniş iniyor bu alana, yokuşun yukarsından geliyor, bu sokak yığınının düşlendiği yüksek yerden, denizin, kilise kulelerinin görüldüğü yerden ağaçlı, yokuş yukarı geniş bir sokak bu; yokuşun yukarısına doğru kaydırıyor bakışı; orada yola tek tük dağılmış insanların nice olduklarını seçmek istiyor göz.

Çeşmenin tam yanına gelen başka bir sokak daha var, kalabalık, canlı, besbelli çarşının devamı o, denize doğru uzandığı belli oluyor. Orada, demiryolunun altından hafif bir meyille geçiyor belki, belki merdivenlerle iniyor, kıyı yoluna çıkıyor. Sonuncu sokaksa biraz üstünde onun, daracık, hafif meyilli, mahalle içlerine gittiği anlaşılıyor.

Dar sokağa girdim. Solda, eski bir yapı, demirli bir yığın pencere, demir kapı, taşlar üzerinden yürüyerek, tahta ya da taş eski evleri geçiyorum.

Gecenin geç saatinde bütün sokakları birer birer dolaştım. Alana, ortasında çeşmenin bulunduğu, beş yolun birden açıldığı alana - birisi yokuş yukarı bir cadde, geniş yokuşu çıkan ve inen kara gölgeler izlenimci ressamların belirsiz görüntüleri gibi, denize doğru giden sokakların başlangıçlarıyla karşıya düşen sokakları kaplayan içkievlerinden alabildiğine geniş görünen yokuş yukarı cadde – varmıştım önce; salt bu caddeyi gözleyip oturup durmuştum, kıyıya, camın kıyısına düşen çerçeveleri maviye boyalı bir pencerenin önünde.

Ardından bir gece oturuşumu ansıyorum orda, karşımda beyaz yüzü, bulunduğumuz yerden deniz kıyısına çıkıldığında değişen beyaz yüzü, kara saçlarıyla bana birşeyler anlatıp duran kadınla. Duyulmayan, arada bir kulağıma çarpan sesi, tedirgin etmeyen sesi bana, yalnızca, deniz kıyısına doğru yürümek özlemini verdi sanki.

Sonra deniz kıyısına yürümediğimizi, sokaklara, evleri 1890'da bir Fransız sigorta

şirketine sigortalanmış sokaklara saptığımızı anımsıyorum. Tombul gövdesiyle yaslanmıştı bana, kara, deri giysisi, kara saçları, beyaz, çılgın yüzüyle. Hangi sokak bu? Birbirini dikey kesen kaçıncı sokak?

Yıkık bir duvarın yanınca sağa döndüğümüzü, dar geçidin genişce, düzensiz bir sokağa açıldığını görüyordum. Elli metre kadar yürüdükten sonra yüksekce, uzun bir duvarı ortasından bölen bir kapının önüne geldik. Şaşırtıcı görüntü; demir parmaklıklara ellerimizin sarıldığını gördük birden, içerdeki taş döşemelerin gerisinde yükselen tuğlayla taş karışığı yapıya – kuşkusuz bir kiliseydi bu, kuşkusuz bir kilise, sonraki günlerimin geçeceği, günlük kokularının Pazar âyinlerinde savrulduğu bir kilise, bodrumda çocuklar Pazar âyinlerinde savrulduğu bir kilise, bodrumda çocuklar korosunun taşcıl varlığını duyuran bir yapı – bakıyorduk.

"Çok öncelerden kendini duyuran bir tedirginlikti, anlatmak istediğim," dedi. "Önceden belirlenmiş bir şey. Kendimi bulur bulmaz duyduğum, daha on dört yaşımdan beri egemen olamadığım bir şey. Bilincimi aşan bir şey. Arada bir usumdan geçen görüntülerin beni temelimden sarstığını açıklayabilirim şimdi."

Gecenin içindeydik. Karanlık gecenin, elleri kilisenin avlusuna açılan kapının demirlerine kenetli, öpüyordu beni.

"Hiçbir süre bir beraberlik kuramayacağız," dedi. "Hiçbir insanın hiçbir insanla beraberlik kuramayacağını biliyorum. Bu bağlar çoktan koptu. Bu yalan beraberliklere nasıl inanırım. Görüntü alıyor beni, sabaha karşı, ya da sabahtan öğleye değin, ya da şimdi."

Ardından tedirginliğini –bir tedirginlik miydi bu, yoksa varlığı aşan bir şey miydi– bütün çevresiyle betimlediğini ansıyorum. Benim bilincimse, kilise avlusunun düz, beyaz, geniş taşları, beyaz mermerden ölü çocuk yontuları, ilerdeki, açık, solgun denize –gecenin içinde nasıl da karanlıktı– doğru uzanan boşlukla doluydu, nesnelerde ve duyguların belirsiz, tehlikeli bir sona –ölümle yaşamın birleştiği, tutkuyla tedirginliğin yüzdüğü bir alana– aktığı bir şeydi sadece.

(Boğuntulu Sokaklar, 1966)

SEVGİ (YENEN) SOYSAL
(1936 – 1976)

İstanbul doğumlu (30 Eylül), babası İskân Bakanlığı bürokratlarından olan Sevgi Soysal, Ankara Kız Lisesi'ni bitirdi (1952); bir süre Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Klasik Filoloji Bölümü'nde okudu (1957-58). Almanya'da Göttingen Üniversitesi'inde arkeoloji ve tiyatro öğrenimi gördükten sonra, Ankara Alman Kültür Merkezi'nde ve Ankara Radyosu'nda (1960-61); TRT'de (1965-71) program uzmanlığı görevi yaptı. Tutuklandı (1971); Adana'ya sürgün edildi (1972).Son yıllarında "Yeni Gün", " Politika" gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı... Yapıtlarında eşlerinin; son olarak Eşi Mümtaz Soysal'ın soyadını benimsedi. (Ö. 22 Kasım)

Öykü, roman, anı ve fıkra türlerinde yazan Sevgi Soysal, döneminin öteki kadın yazarları gibi, toplumsal, siyasal gerçekleri, genelikle kadın sorunlarını benimseyerek, gözlemleriyle birlikte sergileyip öyküledi...

Öyküler: **Tutkulu Perçem** (1962), **Tante Rosa** (1968), **Barış Adlı Çocuk** (1976)...

Romanlar: **Yürümek** (1970), **Yenişehirde Bir Öğle Vakti** (1973), **Şafak** (1975), **Hoş Geldin Ölüm** (1980, bitirilmedi)...

ÖDÜL: 1974 Orhan Kemal Roman Armağanı *Yenişehirde Bir Öğle Vakti*

TANTE ROSA

– Öykü –

TANTE ROSA AT CAMBAZI OLAMADI

Tante Rosa on bir yaşındayken, "Sizlerle Başbaşa" adlı haftalık aile dergisinde, Kraliçe Victoria'nın süvari giysileriyle çekilmiş fotoğrafının altında yazılı şu haberi okudu:

"Kraliçe Victoria 18 yaşında, Kraliyet Süvari Birliğini teftiş etti. Sayın kraliçe teftiş sırasında günün modası olan asker şapkası, mahmuzlu çizmeler ve üniforma biçimi elbisesiyle her zamanki gibi vatandaşlarının ve süvari birliğinin gönüllerini fethetti."

Tante Rosa, bu gönülleri fethetti sözcüğünü, resimde görünen atlarla birlikte belleğine yerleştirdikten kısa bir süre sonra at cambazı olmaya karar verdi. Bu kararı annesine bildirdiği an annesi, "Sizlerle Başbaşa" adlı aile dergisindeki sürekli romanın şu bölümünü okuyordu:

"Aylar yıllar gibi, günler haftalar gibiydi ve o, kızkardeşinin yürek parçalayıcı günahıyla büyüyen karnını görmektense, vahşi hayvanlarla dövüşmeyi arzulayan gözlerini bu karından kaçırıyor ve gözyaşlarını buna layık olmayan bir nankör için dökmenin utancıyla, aslında da yufka olan yüreğini, doğacak masum günah çocuğuna düşmanca duygularla sertleştirmek için..."

Rosa'nın annesi haklı bir dehşetle romanı bırakıp Rosa'nın mutluluğunu on sekiz yıl garantilemiş olan babasına koştu. Babası sert bir adamdı, ama Rosa'nın sızlanmaları karşısında çaresiz kalarak onu bir sirke verdi. Sirk müdürünün kulağını da bükmeyi unutmadı. Rosa'yı hemen o gün, sirkin en huysuz atına bindirdiler. O gün çok düştü Rosacık, ama ona giydirdikleri büzgü etekli, fırfırlı giysi öylesine hoşuna gitti ki evde kıçının dayanılmaz sancısını unutup at cambazlığında ısrar etti. Babasından yediği moral dayağından sonra at cambazlığını unutmuş göründü. Rosa'nın babası on sekiz yıllık garantiyi doldurmadan ölünce anacığı firma değiştirerek Rosa'nın mutluluğunu yeniden garantiye aldı. Yeni babacık Rosa'nın at cambazı olma dileğini hiç de o kadar kötü karşılamadı. Rosa yine sirke gitti. Sirk müdürü Rosa'nın bu kez uyarmalara kalkışılmadan getirildiğini görünce Rosa'nın k.... derisinin okul kitaplarından ucuz olduğunu anladı. Rosa hoş gelmişti ona. At cambazı olması istenmeyen bir kız hemen ata bindirilir, ama at cambazı olsun diye baştan atılan bir kız asla ata bindirilmez. Rosa artık attan düşemiyor; buna karşılık sirk hayvanlarının gübrelerini torbalara yerleştirip köylülere satmaya götürüyordu. Rosa çok ağladı. Çok çok ağladı. Önce gübrelerden, sonra atlardan, sonra da atlardan ona artakalan tek şey, kuyruksokumu olduğu için kuyruksokumundan nefret etti. Rosa'nın yaşlılığında ağır kabızlık çekmesinin nedenlerini bu çocukluk komplek-

sine bağlayan psikologlar çıkabilir, ama, yine de, Rosa'nın yaşantısını en çok etkileyen olay o zamanların en popüler savaşının ilk günlerinde oldu.

Subay üniformalarının en parlak, subay aşklarının en dayanılmaz olduğu savaşın ilk yılında, Rosa her gece olduğu gibi çadırın deliğinden at cambazı kızın numaralarını seyrediyordu. Deliği büyütmek için geçirdiği parmaklarının arasından bakıyor, at cambazı numaralarını kendi yapıyormuşçasına kurduğu düş, parmaklarına sinmiş gübre kokusuyla bile bölünmüyordu.

İşte hopluyorum; işte atladım yere. İşte yine atın tepesindeyim. İşte kaldırdım bacağımı, işte çılgınca alkışlanıyorum. O kim, o en önde, gözleri parlak düğmelerinden de parlak teğmen? Bana bakıyor; bana deli gibi âşık; her gece geliyor; beni seyredip gidiyor; şimdi en parlak numaramı onun için yapacağım. At çok hızlanmasa da taklamı zamanında atabilsem. At... atlıyor. Birdenbire ansızın bir çatırtı. Çatırtı yayıldı. Sonra aydınlık. Sonra daha aydınlık, daha aydınlık. Çığlıklar en sonra. Sıcak. Çatırtı. Alev. Alevler. Bir düşü sımsıcak ısıtıveren, sarıveren. Rosa alevlerin dört yanı sardığını gördü. Seyircilerin oraya koşuştuklarını, direklerin yandığını, sirk müdürünün sövdüğünü, dumandan tepedeki renkli ampullerin kararıverdiğini, herkesin kapıya koştuğunu, kapının dar olduğunu gördü. Ama o cambaza, sevgilisine son numarasını yapan kendine bakıyordu:

Tam kaldırmıştım bacağımı önce çatırtıyı, sonra çığlıkları duydum. Gösteri çemberinin kenarındaki çite çarpan başımın dayanılmaz sancısı arasından atımın ürküp beni fırlattığını anladım. İşte deli gibi kişneyerek dört nala üstüme geliyor at. Ama korkmuyorum. O en parlak düğmeli, en parlak gözlünün beni şimdi kurtaracağını biliyorum. İşte atladı çiti. Önce asıldı hayvanın yularına. Şaha kalkan at kuzu gibi oldu. Sonra bana koştu. Atın terkesine kucağında benle sıçradı. Çizmelerinin parlak mahmuzlarını atın böğrüne bastırıp dört nala çıktık çadırdan. Ardımızda çığlık, duman, alev dört nala doğan güne at koşturduk.

Rosa'nın deliği parmaklarıyla büyütmesi gereksizdi artık. Alevler kocaman bir gedik açmışlardı. Rosa atın ürktüğünü, üstündeki at cambazı kızı yere fırlatıp deli gibi şaha kalktığını gördü. Yerde yatan kızı göremiyordu ama çiti atlayan teğmeni gördü. Çığlıkların, dumanın arasından bir onu gördü. Teğmen çiti atladı. Atı durdurup bindi ve yangın yerinden dört nala kaçtı. Rosa teğmenin, atını çıkış yerine sürerken cambaz kızı çiğnediğini gördü.

Tante Rosa "Sizlerle Başbaşa" dergisinde Kraliçe Victoria'nın at üstünde çekilmiş resmini gördü ve at cambazı olamayacağını anladı.

(Tante Rosen, 1968)

BASKIN, SORGU, ŞAFAK bölümlerinden oluşan ve üç kişinin anlatımıyla kurgulanan romanda, Maraşlı Ali'nin evinde, yeğenleri avukat Hüseyin, öğretmen Mustafa ve o gün değişik insanlarla konuşmak, tartışmak için evde bulunan Oya ile ev halkından kişilerin, yaptıkları toplantıyı basması; bunun sonucu, emniyetçe, daha sonra yargılanırken tümünün suçlanmaları öyküleniır...

Olaylar, bir geceye sığdırılarak kurgulanmıştır.

BASKIN

....

Oya, bu Ekrem de Maraşlı olmalı, diye düşündü.

Daha odaya girdiği an, Ekrem'in bambaşka biri olduğunu anlıyor. Ne Maraşlı, ne Alevî, kumral saçları arkaya sıkı sıkı taranmış, favorili, pisbıyık biri. Oya onunla odadakiler arasında hiçbir bağlantı kuramadı. Ali, donattığı sofrayı, Almanya'dan yeni dönmüş olan komşusuna açmak istemiş olmalı. Konuşmalardan, Ekrem'in bir süre Almanya'da bir fabrikada çalıştığını, sonra bir yolunu bulup işi ufak ticarete döktüğünü anlıyor Oya. Ekrem, Almanya-Adana arası gidip geliyor, bir şeyler alıp satıyor anlaşılan. Daha yükseklerde gözü. Almanya'da dükkân açmayı tasarlıyor. Mustafa, Hüseyin ve Ali arasında sürdürülen sendika tartışmasına karışıyor Ekrem.

"Kim eteğine çoluk çocuk takarak kendini kurtarmış hemşerim? İnsan kısmı, yangında, selde çocuğunu bile koyup canını kurtarır."

"Kendini" sözcüğünü, "geendini" diye, "e" harfini yaya şımarta söylüyor Ekrem.

"Öyle kurtulmanın canı çıksın" diyor Ali, gözü Hasan'da.

"Bir elin nesi var? iki elin sesi var" diyor Hüseyin.

"Zenginler göbek bağıylan mı zeeengin oldular? Gemisini kurtaran kaptan."

"İş hayatında, diyel işçi mişçi, Türklük bile takmam ben" diyor Ekrem, sırıtarak.

"Kapıda adamlar vaa!"

Kimse kulak asmıyor Hasan'ın lafına. Hava gergin.

Ali'ye küskün küskün bakıyor Mustafa. Ekrem'in çağırılmasına bozulmuş. Ali öfkelenmiyor Ekrem'e konuğunu ağırlamaya çalışıyor sadece. Mustafa'yla Hüseyin konuğuna yüklenmesinler istiyor. Ama ikisi de saldırılacak biri bulmaktan memnun, yüklendikçe yükleniyorlar. Ekrem de sanki onları gıcık etmeye gelmiş. Azdıkça azıyor. Sendikaların işçi parası ütmeyi akıl eden kurnazların buluşu olduğunu ileri sürüyor. Hayatta kimseye kaptırmamış parasını, paralarını sendikacılara kaptıran işçiler enayi imişler, sefaleti hakederlermiş... Adana sendikalarını ağalıkla suçlayan Hüseyin bile,

bu kadarı karşısında bir numaralı sendika avukatı kesilecek nerdeyse. Mustafa saldırıya geçiyor.

"Boşuna eşeleyip durma ayağının altını, zengin mengin olamazsın" diyor Ekrem'e.

Taş gediğine oturuyor.

"Nah şuraya yazıyorum.Bir yıl daha dişimi sıkayım..."

"Sık sık! Ne sanıyorsun ulan! Adana zenginleri diş suyuyla mı palazlandılar? Gemisini kurtaran kaptanmış. O özlediğin zenginler birbirine nasıl arka olurlar bilir misin? Öyle bizler gibi, akrabaya, konu komşuya kelekçesine bağır açmazlar belki ama, güçlerini birleştirmeyi çok iyi bilirler, işçi sınıfına karşı..."

Dar alnından arkaya doğru briyantinle yapıştırdığı dalgalı saçlarını parmaklarıyla düzelten Ekrem soruyor Mustafa'ya.

"Ne iş yaparsın sen?"

Oysa, Mustafa'nın bıyıklarıyla Ekrem'inkileri karşılaştırıyor o sırada. Ekrem'inkiler ince, dudaklarına yakın. Ekrem her traşta bıyıklarına özen gösteriyor olmalı. "Almanya'da her kadının kendine tutulduğunu anlatıp beşinci sınıf orospudan başkasına el değdirmeyenlerden bu" diye düşünüyor.

....

SORGU

....

Oya, diklenmenin doğru mu, yanlış mı olduğunu kestiremiyor. Sadece yoruluyor. Yorulmasının, şimdiden yorulmasının erken olduğunu düşünüyor.

"Sizin gibi sapıkları temizleyeceğiz anladın mı? Bu vatan senin gibi orospulara kalmayacak. Biz varız çünkü, biz. Allah var! Türklük var! Bu memleketin has evlatları var! Çok şükür. Topunuzu tahtakurusu gibi ezeceğiz. Duman edeceğiz. Tertemiz edeceğiz bu vatanı. Cennet gibi, pirü pak..."

Zekâi Bey sönen sigarasını yeniden yaktı. Dumanı Oya'nm yüzüne üfledi. Yanakları kızarınca güzelleşti bu karı. Oya'nm yeniden terslenmesini çekti canı. O zaman saçlarından kavrayıp...

Oya susuyor. Zekâi Beyde, bakışlarında kabaran şehveti seziyor. Ürküyor ansızın. Susmaya kararlı. Öfkesinin adamdaki tepkisini anlıyor. Ayrıca anlamsız konuşmak. Tartışmak saçma ve yararsız. Yok, bu adamı inandırması gerekmiyor. Gereğinden öte hiçbir şey söylememeli. Sadece, bu Allah'ın belası yerden bir an önce kurtulmanın yolunu düşünmeli. Bu kadar, sadece bu kadar, savaşa girmemeli. Savaş yenilgiyle bitecek nasıl olsa, şimdilik yenilginle. Oya gözlerini odada gezdiriyor. Zekâi Beyin masasının üstündeki pirinçten Atatürk'e bakıp kalıyor gözleri.

"Bak bak, Atatürk'e bak! Bak da utan! Sizin gibi soysuzlar için mi kurtardı o vatanı ha? Söylesene. Siz vatanı satasınız diye mi kurtardı ha? Söyle?"

Oya susuyor.

"Sana söylüyorum orospu!"

Oya'yı saçlarından yakalayıp başını duvara vuruyor.

"Orospulukla Mücadele Müdürlüğü mü burası?"

Yeniden patlıyor tokat.

"Ulan bir de alay ediyor! Cevap ver, cevap ver, yoksa?"

"Sorguma ilişkin konuda konuşurum ancak."

Oya sesinin sakin çıkışına seviniyor.

"Neyle suçlandırıldığımı bilmiyor henüz."

"Vay kaltak vay! Bilmiyormuş. Biz bu numaraları yutar mıyız sanıyorsun? Bu başlangıç daha . Biz her şeyi biliriz anladın mı?"

"O zaman bana, özgürlüğümden alıkonmanın nedenini söyler misiniz?"

"Özgürlüğüymüş! Ulan sen kim, özgürlük kim! Sen burda sürgünsün sürgün. Bize her adımının hesabını vermek zorundasın. Görüyorum bu kadarı aklını başına devşirmeye yetmemiş. Ama dur, biz seni adam etmesini biliriz. Kimleri adam etmedik biz, değil senin gibi orospu parçasını...

"Bana yöneltilen suç, orospuluk mu?"

Oya beğeniyor sesini. Zekâi Beyin yüzünün kızardıkça kızarmasına çocukça seviniyor. Benim yüzümü kızartmak istiyor oysa. Şimdiyse öfkesini tutamıyor Zekâi Bey.

"Burada ben soru sorarım anladın mı? Orospuluğun bana vız gelir vız! Çok şükür Türk kızları sizin gibi değil. Onların namuslarını sizlerin eline teslim etmeyeceğiz. Bütün o pezevenkleri temizleyeceğiz.

"Burda tutulmamın nedeni?"

Zekâi Bey kendisinden geçmişti artık.

"Nedeniymiş? Vatan elden gidiyor vatan! Bundan âlâ sebep mi olurmuş? Seni adam yerine koyup insanlığımdan karşıma oturttum, ama insanlıktan ne anlarsınız siz? Kabahat cibilliyetsizlere insan muamelesi yapanda. Sorgu sual demeden topunuzu kurşuna dizmeli!"

Zekâi Bey fazla ileri gittiğini anlayarak sesini yavaşlattı.

"Ne de olsa kadınlar, anadır diye, efendi efendi sorgusunu yapalım dedik, şunun bunun eline teslim etmeyelim dedik... Teslim etseydim ne yapacaklarını biliyor musun?"

Sigarası boğazına kaçtı, öksürdü.

Ürperdi Oya. Ama korkmuyor henüz, korkması gerekip gerekmediğini bile bilmiyor. Onu ürperten bozulan sinirleri. Zaman sinirlerine karşı çalışıyor.

.....

(Şafak, 1985)

FERİT EDGÜ
(1936)

İstanbul doğumlu (24 Şubat) Ferit Edgü, başladığı Galatasaray Resim Akademisi öğreniminden, 1958'de dördüncü sınıf öğrencisiyken ayrıldı. Sınav kazanarak yurt dışına; önce Almanya'ya, oradan Paris'e gitti. Academie Feu'de seramik öğrenimi gördü (1958-64). Sonra Sorbonne'da felsefe, Louvre'da sanat tarihi derslerına katıldı. 1967'de yedek subay öğretmen olarak, Hakkâri'de askerlik görevini yerine getirdi. Yeniden Paris'e gitti, bir yıl kaldı. İstanbul'da Manajans'ta metin yazarlığı yaptı. DATA reklam şirketini kurdu. 1977'de, Bedri Rahmi Sanat Galerisini yönetmeye başladı...

Şiir, öykü, roman, deneme türlerinde yazan Edgü'nün inceleme yazıları ve çevirileri de vardır. Öykülemelerinde yaşamından ve gözlemlerinden yola çıkarak değişik dil ve anlatım biçimlerini deneyen Edgü, toplumsal-bireysel gerçekleri, psikolojik derinlikleri yorumlamaya sunar...

Öyküler: **Kaçkınlar** (1959), **Bozgun** (1962), **Av** (1967), **Bir Gemide** (1978), **Çığlık** (1982), **Ressamın Öyküsü** (1991), **Doğu Öyküleri** (1995), **İşte Deniz, Maria** (1999)...

Romanlar: **Kimse** (1976), O (1977), **Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı** (1988)...

ÖDÜL: 1979 Sait Faik Hikâye Armağanı *Bir Gemide*

BİR GEMİDE

– Öykü –

Yemekten sonra, her akşam yaptığım gibi, güverteye çıkmıştım. Hava ağırdı. Eriyen bir kurşun. Buharını ben soluyordum. Kesik soluyuşumla. Tere batmıştım. Filikaların altında, hiç kimsenin beni görüp tedirgin etmeyeceği bir köşeye sığınmış, serinlemeye çalışıyordum. Bir yandan da, kafamı nicedir çelen şu sorunun karşılığını arıyordum: Nerden binmiştim bu gemiye? Nasıl binmiştim bu gemiye? (Eskilerin deyimiyle, feleğin bir cilvesi olmalıydı bu) Ne zamandan beri bu gemideydim? Bunu bile anımsamıyordum. Anılarımda bir toprak parçası var. Yemyeşil bir toprak parçası. Göz alabildiğine uzanan. Belki de bir çöl. Kül rengi. Ya da boz. Ayırt edemiyorum. Ansımıyorum. Ayrıntıları ansımıyorum. Bir zamanlar gerçekten böylesi bir toprak parçası (yemyeşil, boz, ya da kül rengi) üstünde miydim: İlkin bu toprak parçasının üstünde mi yaşamıştım? Yoksa bu, okuduğum kitaplardan, gördüğüm resimlerden bende kalan bir iz miydi? Benim yaşamımla ilgisi olmayan. Bir yazarın betimlediği ya da bir çizerin boyadığı? Benim olmayan bir gerçek. Benim olmasını (belki) istediğim bir gerçek. Bu geminin üstünde doğup büyümüş olmayı, buradan, bu gemiden ve denizle gökten başka bir yeri görmemiş, yaşamamış olmayı yediremediğim için mi bu düşü kuruyordum; yoksa, bir başka yaşam, bir başka geçmiş mi arıyordum kendime? Bilmiyorum.

Ter, yalnız derimin üstünde değil, derimin altından, etimden, kaslarımdan, kemiklerimden, iliğimden, beynimden, kulaklarımın zarından, gözyaşı pınarlarımdan, ciğerlerimden, gırtlağımdan da fışkırıyordu. Boğuluyordum. Güverteye çıkmak, kimsenin olmadığı bir köşeye kapağı atıp, bağrımı gecenin serinliğine açmak da yetmemişti.

Geminin kaptanını tanısaydım, ya da nerede olduğunu bilseydim, bizi bu sıkıntılı sulardan kurtarmasını, meltemlerin estiği sulara doğru dümen kırmasını yakarabilirdim. Oysa yıllardır (daha doğrusu kendimi bildim bileli) kaptanı bir kez olsun görmemiştim. Yanılmıyorsam, iki ya da üç kez kaptan köprüsüne değin çıkmıştım. Birincisinde, kaptan köşkünü bomboş bulmuştum. Dümen bağlanmıştı ve gemimiz, tıpkı bu geceki gibi, ağır ağır yol alıyordu. İkincisinde, dümen başında bir yabancı görmüştüm. (Yüzü, gözlerinin rengi, giysileri bizimkilere benzemediği için bir yabancı diyorum.) Üçüncüsünde ise şaşkınlığım o kadar büyüktü ki bütün bir gece uyumamıştım. Üstü başı yırtık pırtık, hemen hemen çırılçıplak, gözleri yuvalarından fırlamış, yağlı saçları omuzlarını bulan, bir deri – bir kemik, zavallı bir insandı dümen başındaki. Üstelik, sağ ayağından dümenin başına zincire vurulmuştu. Kuşkusuz ona hiç soramazdım. Kaptanımızın kim olduğunu ve nerde bulabileceğimi. Belki de soruma verebileceği karşılık korkutmuştu beni: Öyle ya, pekâlâ "Kaptan mı?" Kaptan benim" diyebilirdi.

O gün, yemekte, garson yamağına (şirin bir Arap yumurcağıydı) karşılaştığım görüntüyü anlatmış, "Nasıl oluyor da, Kaptan Babamız – kaptanımıza böyle derdik –

geminin yönetimini yabancıların ve zavallılarm eline bırakıyor?" diye sormuştum. Garson yamağı bu soruma şaşırmış ve, "Tüm iş rotada, biliyorsunuz, demişti. Rotayı, Kaptan Babamız çizer. Rota çizildikten sonra da kim olsa yönetebilir gemiyi. İş bir fırtına patlamasın. Kimi zaman, yemeğini götürdüğümde, bana bile bıraktığı oluyor dümeni."

Piç kurusu benimle eğleniyor, diye düşünmüştüm. Ama o günden sonra, bir daha kaptan köprüsüne çıkmaya cesaret edememiştim.

Bence kaptanımızı (yemeğini götürdüğünü söyleyen garson yamağı, dümen başında gördüğüm yabancı ya da o insan kalıntısı prangalı zavallı dahil) hiç kimse görmemişti bu gemide. Bunu belki herkes biliyor, ama yüreklilik gösterip kimse kimseye açıklayamıyordu.

Kuşkusuz, bazı günler üniformalarını çıkarıp, aramıza bizden biri gibi girdiği oluyordu. Ama o zaman, onu hiçbirimiz tanıyamıyorduk. Kimbilir, belki kaptan diye biri de yoktu; çok önceden çizilmiş bir rotayı izliyordu gemimiz. Garson yamağının dediği gibi, iş rotanın çizilmesindeydi. Ondan sonra, sırası gelen herkes dümene geçiyordu. Sorumluluktan kaçmak isteyenleri, ayağına zincir vurarak tutuyorlardı dümen başında. Belki bir zamanlar kaptanımız vardı da bugün yok. Onun çizdiği, belki ondan bile önce çizilmiş bir rotayı izliyorduk. Rüzgâr estiğinde yelkenleri açarak. Rüzgâr yattığında yakıtımızdan harcayarak.

Rota?

Bu sözcüğün denizcilikteki anlamı ve önemi bilinen bir gerçek. Acaba bizim rotamız neye göre çizilmişti? Hangi limana doğru? Gemiyi yönetenler biliyor muydu bu sorunun karşılığını? Yoksa onlar da bilinmezliğin rotasında mı tutuyorlardı dümeni? Gelişigüzel çizilmiş, amacı olmayan bir rota üstünde mi ilerliyorduk? Belki haritası bile olmayan bir rota (Olabilir mi?) Gemimiz bu bilisizlik içinde ilerliyordu. (Olabilir mi?) Hiçbir yere doğru? Bu gece, bu sorulara, Evet, demek geliyor içimden. Evet, bizim rotamız, belirsizliktir demek. Böylece, bir gün, bir kaza sonucu gemimizin sulara gömüleceğini söylemek istiyorum. Örneğin haritada görülmeyen kayalara çarparak. Ya da bir buz dağına. Ya da bir başka gemiye. O, zaman zaman uzağımızdan geçen, bizi göremeden yollarına devam eden gemilerden birine. Ya da bugüne değin gördüğümüz fırtınalara benzemeyen bir fırtınayla, bir kasırgayla karşılaşıp, atlatmayıp sulara gömüleceğiz.

Sanki kasırga patlamış da batıyormuşuz gibi paniğe kapıldım: "Can kurtaran yelekleri nerde?" Onların yerini birkaç kişi biliyor olsa gerek. (Ne yazık, yoksa, Çok şükür mü demem gerekiyor?) Açıkça söyleyeyim ki, o günü, kasırganın patlayışını ve bu geminin batışını bir an önce yaşamak isterdim. Yalnızca, kaygısızca, sorumsuzca yemeğini yiyen, yatıp uyuyan bunca yolcunun, bunca tayfanın, KAPTAN BABAMIZ NERDE? NİÇİN KURTARMIYOR GEMİMİZİ? İMDAT! diye bağırışlarını duymak için. Kaptan Babamız, fırtınanın şiddetini daha önceden (bilgisiyle ya da aygıtlarıyla, deneyimleriyle) ölçüp, gemisini kurtaramayacağına aklı keser kesmez, geminin tek su almayan filikasına atlayıp, "Batıyorsunuz çocuklar, batıyorsunuz ve ben kaçarak kurtuluyorum" diye neşeli kahkahalar atarak sıvışma yolunu seçmeyecek mi? Eğer kaptanı varsa bu geminin, mutlak bunu yapacaktır gibime geliyor.

Tüm bu düşündüklerimi, öbür yolculara, tayfalara da açmam gerekmiyor mu? diye düşündüm bir an. Ama bunları düşünen, kaptanın varlığından ve kişiliğinden kuşkuya düşen, yalnız ben olabilir miyim?

Tayfaları alalım, onlar her gün değişmeyen görevlerini yapıyorlar. Sanki başka bir şey düşünmüyorlar. Yolculara gelelim. Onlar sınıf sınıf. Birinci mevkidekiler domuz gibi yiyorlar ve geceleri balo salonunda oyun oynayarak, dans ederek eğleniyorlar. İkinci mevkidekiler, birincidekilere özeniyorlar. Üçüncü mevkidekiler, kendilerine gösterilen işleri yapıyorlar. Önlerine konulan çorbayı, fasulyeyi, pilavı yiyorlar ve hiçbir gün (Bıktık" demiyorlar. Ben, ikinci mevkidenim. Gerçi, birincidekilere özenenlerden değilim. Dans etmiyorum. Oyun oynamıyorum. Yalnızca kitaplıktan kitap alıp okuma ayrıcalığımı kullanıyorum. Tayfalar üçüncü mevkidekilerle birlikte yemek yiyorlar. Ve bütün gün çalışıyorlar. Geminin temizliğinden üçüncü mevkidekiler sorumlu. Ama ocakta çalışan, makinaları yağlayan, yelken çeken, indiren tayfalar. Acaba onlarla konuşmamada bir...

...diye düşünürken, filikanın gerisinde bir ayak sesi duydum. Toparlandım. Gömleğimin düğmelerini ilikledim. Kitaplıktan aldığım kitabı gizledim. (Belli olmaz, böyle sıkıntılı bir gecede karşılaşabilirdim kaptanımızla. O da sıkılmış, hava almak için üst güverteye çıkmış olabilir.) Ayak seslerini duymamış gibi davrandım. Gelen (yaklaştığında gördüm) gençten bir çocuktu. Bu kuytu köşede bir insan olduğunu görünce şaşırmış, belki de korkmuştu. Bilmiyorum niçin,

– Gelin, gelin oturun şuraya, dertleşelim, dedim. (İlk kez böyle bir tedbirsizlik yapıyordum.)

Yabansı yabansı yaklaştı.

– Çok sıkıntılı bir gece, değil mi? dedi. Buraya biraz hava alabilirim diye çıktım.

İlk kez birisi böyle konuşuyordu benimle. Benim dilimle.

– Ne yazık ki burda da hava yok, dedim. Rüzgâr esmiyor.

– Ve ne kadar yavaş yol alıyoruz, değil mi? dedi.

– Evet, çok yavaş dedim.

– Niçin dersiniz? diye sordu.

– Kimbilir, dedim, herhalde Kaptan Babamızın canı böyle istiyor olmalı.

– Yakıtımız bitmiş olmasın? dedi.

(Ne demek istiyordu? Kim göndermişti onu buraya? Ağzımı mı arıyordu?)

– Nasıl ne fark eder? dedi, şaşkın.

– Yakıtımız bitmiş ya da bitmemiş, ne fark eder? dedim. Yavaş ya da hızlı gidiyoruz, ne fark eder?

– Doğru, dedi. Hiçbir şey fark etmez.

Düştün ağıma yavrucak, dedim içimden.

– Yanılıyorsunuz, dedim. Çok fark eder. Birincisi, varacağımız yere zamanında varamayız. İkincisi ve en önemlisi, belki hiç varamayız. Üçüncüsü, bir fırtına patlayacak olursa, yakıtsız bir gemi hemen denizin dibini boylar.

– Tabiî varacak bir yerimiz varsa, dedi. Kesin bir yerimiz varsa, demek istiyorum.

Anlamazlıktan geldim.

– Biliyor musunuz, diye devam etti, gerçekten hiçbir şey fark etmez. (Güldü.) Kendimizi kandırmayalım. Nasıl olsa bir gün yakıt bitecek. Bugün değilse, yarın bir fırtına patlayacak. Onu atlatsak bile, bir başka fırtına patlayacak, atlayamayacağımız bir kasırga.

– Ne demek istiyorsunuz? dedim.

– Demek istediğim şu, dedi, eninde sonunda dibi boylayacağız.

Konuşmasından ve giyiminden, birinci mevki yolcularından biri olduğu anlaşılıyordu.

– Ne zamandan beri bu gemidesiniz? diye sordu.

– Uzun bir süredir, dedim. Ansımadığım kadar uzun bir süredir.

– Sakın siz de bu gemide doğmuş olmayasınız? dedi.

– Hayır, dedim. Ben bir kara parçasında doğdum.

– Ya da öyle sanıyorsunuz, dedi. Düşgücü.

– Anlamadım, dedim.

– Anlaşılacak bir şey yok, dedi. Bir kara parçasında doğmuş olsaydınız, bu gemide işiniz neydi?

– Yolculuk tutkusu, dedim. (İnanmayacağını bile bile, yalanıma kendimi inandırmak istercesine.) Yolculuk tutkusu.. gençsiniz.. bunun ne demek olduğunu bilmiyor musunuz?

Soğuk bir "Hayır" oldu aldığım cevap.

– Hayır böyle bir tutku bilmiyorum. Ama izin verirseniz, size bir soru soracağım.

– Buyrun, dedim.

– Daha doğrusu iki soru, dedi.

– Buyrun, dedim.

– Birincisi, niçin bu gemiyi seçtiniz?

– Başkası yoktu, onun için, dedim.

– İkincisi, nereye gitmek istiyordunuz?

– Bunu ben de bilmiyordum, dedim. Bildiğim, yalnız gitmek istediğimdi. Limana indim (az önceki yalanımı sürdürüyordum) ve limanda demirini almakta olan bu gemiyi buldum. Hemen atladım.

– Kaç yaşındaydınız? dedi.

– Sizin yaşınızda olmalıydım, dedim.

– Peki geminin adı neydi?

Başımı çevirip, sırtımı yasladığım filikaya baktım. Hiçbir harf yoktu.

– Bilmiyorum, ansımıyorum, dedim.

– Binerken de bakmamış mıydınız? dedi.

– Bakmıştım, dedim. Garip bir adı vardı. Garip bir ad... neydi? Unutmuş olmalıyım.

– Niçin geminin adını sorduğumda filikaya baktınız? dedi.

– Genel olarak filikalarda geminin adı yazılıdır da ondan, dedim.

– İlginç, dedi. Çok ilginç. Siz, gerçekten bu gemiye sonradan binmiş bir yolcuya benziyorsunuz. Peki, size bir sorum daha var: Niçin bu gemiye bindiniz? Niçin bu da, başkası değil?

– Dedim ya, bir rastlantı. Limana vardığımda, bir tek bu gemi vardı.

– Öyleyse bir soru daha: Kaptanımızı tanıyor musunuz? Yani onu hiç gördünüz mü?

– Hayır, dedim.

– Öylesine basit sorular soruyorum ki ihtiyar yolcular bile cevaplayamıyorlar sorumu. Ya kaçıyorlar. Ya da anlamsız, boş gözlerle bakıyorlar.

– Nasıl, tayfalarla konuşuyor musunuz? dedim.

– Buna konuşmak denirse, evet, dedi. Bir çeşit sağırlar konuşması.

– Özür dilerim, dedim. Bu konuda size yardımcı olamayacağım.

– Hiç kimsenin kimseye yardımcı olacağı yok bu iğrenç teknenin üstünde, dedi.

– Öyle görülüyor, dedim.

– Öyle görülüyor, diye tekrarladı. Doğrusunu isterseniz bundan daha doğal da bir şey olamaz. Gencimiz yaşlımız, hepimiz aynı durumdayız. Bu geminin üstündeyiz. Adı belleğimizin derinliklerinde silinmiş bu geminin üstündeyiz. Hoş adını bilsek de neye yarar? Ne nereye gittiğimizi biliyoruz, ne niçin gittiğimizi. Yiyip, içip, yatıyoruz.

– Fakat kaptan biliyor, dedim.

Kaptanın da bir şey bildiği yok, dedi.

– Olamaz, dedim.

– Niçin olamasın? dedi. Bunu size söyleyen, kaptanın kendisiyse?

Titredim.

– Bağışlayın, dedim.

– Neyi? dedi.

– Bu gevezelikleri, dedim.

Bir kahkaha attı.

– Bağışlanacak bir şey yok, dedi. Ben de sizin gibi bir yolcuyum. Şaka ettim. Ama, bir an için inandığınıza göre, kaptan ben olabilirdim demek. Yani, size olduğu gibi, herkese kendimi kaptanım diye tanıtabilirdim. Sahte bir kaptan... Olsun. Ama gerçek kaptandan farkım ne olurdu? Bakın, siz bile az önce, gençliğime bakmadan kaptan olabileceğime inandınız.

– Doğru, dedim.

– Bana sorarsanız, dedi. Kaptanı filan yok bu geminin. Varsa bile o da sahte bir kaptan.

Bütün cesaretimi toplayıp, yaşamımın itirafında bulundum.

– Ben de buna inanıyorum, dedim.

– Bu sonsuz denizlerin ortasında gelişigüzel gidiyoruz, dedi.

– Bir gün batacağız, dedim.

– Ona şüphe yok, dedi. Az önce söyledim size.

– Bir şey yapılamaz mı? dedim.

– Kafamı kurcalayan tek soru bu, dedi. Uykularımı kaçıran tek soru bu. Yapılacak bir şey olmalı.

– Yapılacak tek şey, belki kaptan olmaktır, dedim.

– Ben de öyle düşündüm ilk zamanlar, dedi. Ama bu neyi çözümler? Amacımız ne? Kendimizi mi kurtarmak, yoksa gemiyi mi?

– Elbette gemiyi, dedim. Yani gemideki insanları. Öyle olmak gerekir.

– Karmaşık bir sorun bu, dedi. Biliyor musunuz, bunu yalnız düşünmekle kalmadım, gerçekleştirmeye de çalıştım. Bilmiyorum siz kaçıncı sınıfın yolcususunuz, ben birinci mevkidenim. Gençekte ancak kendi çevremizdeki insanları tanıyoruz. Bu gemide neler olup bittiğini bilmiyoruz. Bir gün, bu üstünde yaşadığım gemiyi tepeden tırnağa tanımaya karar verdim. Ateşçilerin, kazan dairesinde çalışanların yanına indim. Forsalarla konuştum. Belki bu gemide forsaların varolduğunu bile bilmiyorsunuz. İtiraf edin, bilmiyorsunuz değil mi? (Hayır, bilmiyordum. Bunu ilk kez duyuyordum.) Demek doğru tahmin etmişim. Evet, forsalar da var bu gemide. Yüzlerini kimsenin görmediği. Derileri kara mı, ak mı belli olmayan, korkunç bir pislik içinde yaşayan. Onlarla konuştum. Daha doğrusu konuşmaya çalıştım. Forsalar söylediklerimden hiçbir şey anlamıyorlardı. Ayrı bir dil konuşuyorduk. Tayfalara gelince, "Kaptan" ağzımdan çıkar çıkmaz, beni olduğum yerde bırakıp kaçıyorlardı.

– Anlıyorum, dedim.

– Bu durumda, dedi, yapılacak bir tek şey kalıyor. Kaptan köprüsüne çıkmak, geminin yönetimini ele almak. Sonra haritaları incelemek. Güzel bir rota çizmek. Ilıman bir ülkenin limanına, en kısa zamanda ulaşmak. Bütün tayfaları, bütün yolcuları bu limana çıkarmak, sonra da bu gemiyi batırmak. Bir güzel batırmak.

– Benim düşüncem de bu, dedim. Yalnız ben bir noktada ayrılıyorum sizden: O sözünü ettiğiniz ılıman limanı düşleyemiyorum ben. Çünkü harita okumasını bilmem. Dolayısıyla sağlıklı bir rota da çizemem.

– Öyleyse?

– Ben denizin ortasında batırmayı düşünüyorum bu gemiyi.

– Ya içindekiler?

İçindekilerden kurtulan kurtulur, dedim.

– Bu bir cinayet olur, dedi. Bilmiyorsunuz, forsaların ayakları birbirine bağlı. Paslı uzun zincirlerle. Onlara bir kurtuluş olanağı vermemiş olursunuz bunu yaparsanız.

– Az önce de söylediğim gibi, forsaların varlığından haberim yoktu, dedim.

– Aslında sorun forsalar değil, dedi. Aslında sorun, bir bütün. Bu bütünün anlamı ne? Bir bunu bilseydim... Ama sanırım biliyorum.

– Niçin bir anlam arıyorsunuz? dedim. Bir rastlantı bu. Yalnızca bir rastlantı. Şu anda burda oluşumuz gibi. Tek anlamı bu.

– Ama rastlantıya da bir anlam verilebilir, dedi. Görüyorsunuz, şimdi burda sizinle konuşuyoruz, tartışıyoruz, birbirimizin düşüncelerini öğreniyoruz. İlk kez karşılaştık sizinle. Ama bu rastlantıdan bile bir anlam doğdu.

– Doğru, dedim.

– Peki Bay rastlantı, dedi gülerek, gemiyi batırdınız diyelim, kendinizi kurtarabileceğinizi umuyor musunuz?

– Önemli olan bu değil, dedim. Benim kurtulmam değil. Genel bir kurtuluş. Acıların ve anlamsızlığın ve bir rastlantının sona ermesi.

– Bu da belki bir rastlantıyla sona erebilir, dedi.

– Hayır, dedim. Bunu sanmıyorum.

– Öyleyse niçin üzülüyorsunuz? dedi. Nasıl olsa bir gün sona erecek. Bunu, siz de, ben de biliyoruz. (Durdu.) Biliyoruz değil mi?

– Evet, dedim. Biliyorum. Ama ben yaşarken görmek istiyorum. Daha doğrusu bu batışı yaşamak istiyorum.

– Ah! ne kadar olumsuz bir kişiliğiniz var, dedi.

Sonra handiyse utanarak sordu:

– Ama dediklerniz doğruysa, şu anda benimle konuşurken içtenseniz, sorabilir miyim, niçin yazıyorsunuz?

– Yazdığımı nereden biliyorsunuz? dedim.

– Gördüm, dedi. Kıyıda köşede, gizli gizli bir şeyler karaladığınızı gördüm.

– Bilmiyorum, dedim. Gerçekten bilmiyorum. Belki yazılabilirdi. Kimin için? Niçin? Neyi anlatmak için? bu sorular sorularak ya da sorulmayarak (çünkü bu gemide o kadar az insan var ki okuyan) yazılabilirdi.

– Ama siz yazıyorsunuz, dedi.

– Evet, kırık bir kalemle, dedim. Zaman zaman dayanamayıp yazdığım oluyor. Birkaç sözcük... Küçük bazı mesajlar... Bazı mektuplar... Bunlara yazmak denirse, evet, arada bir yazıyorum.

– Peki yazdıklarınızı ne yapıyorsunuz? dedi. Mektup dediniz, kime yazıyorsunuz mektupları? Nasıl gönderiyorsunuz?

Bir yazar için en güç olan bir durumla (sorguya çekilme) karşı karşıyaydım. Böylesi durumlarda yapılması gerekeni yaptım, kaçamak bir karşılık verdim.

– Denize atmak için, dedim. Yazdığım mesajları boş bir şişeye koyup, ağzına tıpasını yerleştirip denize atıyorum.

Sustuk.

Sanırım her şeyi söylemiştik birbirimize. Özellikle ben, tümüyle ele vermiştim kendimi. Kendi içimde gizlediğim düşünceleri, ilk kez, bu gece bir yabancıya açmıştım. Bir pişmanlık duymadım, hayır, tam tersine, bir benzerime açılmış olmaktan ötürü, erinç içinde olduğumu bile söyleyebilirim. "Bu kadar yeter. Daha fazla uzatmayalım. Hadi kalk bakalım."

Yavaşça kalktım oturduğum yerden.

– Durun, dedi. Durun gitmeyin. Şuraya bakın, ışıkları görüyor musunuz?

– Hayır, dedim, hiçbir şey gördüğüm yok.

– Şu karanlıkta yanıp sönen ışıkları görmüyor musunuz? diye sordu (şaşkın).

Daha dikkatle baktım. Hayır, hiçbir şey görmüyordum.

– Görmüyorum, dedim, bu karanlıkta, üstümüzdeki yıldızlardan başka gördüğüm bir ışık yok.

– Size yıldızları soran yok, dedi. Karşıdaki ışıkları görmüyor musunuz?

– Bak delikanlı, dedim, bir gece, ben de böyle bir ışık görmüştüm. Ya, biz, yani gemimiz bu ışığa yaklaştı, ya ışık bize doğru. Gene bu geceki gibi güvertedeydim. Bir ara burnumun dibinde gördüm ışığı. İçimden atlamak, o ışığa doğru yüzmek geldi. Yıllarca önce. Belki senin yaşındaydım. Kollarım güçlüydü. Yüzerek o ışığa varacağıma güvenim vardı. Ama bilmem niçin, cesaret edip, bu aşağılık gemiden atlamadım. Atamadım kendimi denize. Kurtulamadım. Ve geldiği gibi yitti ışık. Bir daha ışık mışık gömedim. – arada bir uzaktan geçen gemilerin iskele- sancak ışıklarından başka. Şu anda da ışık –mışık gördüğüm yok.

– Nasıl olur? dedi. Nasıl olur anlamıyorum. Capcanlı, kıpır-kıpır, tam karşımızda ve bize doğru yaklaşıyor.

– Hayır, görmüyorum, dedim. Eğer sen görüyorsan...

Omuzlarından tuttum. Amacımı sezdi.

– Hayır, dedi. Hayır, kendi yapamadığınız bir şeyi bana yaptırmaya kalkışmayın.

– Madem ki görüyorsun ışığı, atla, dedim. Gençsin. Kollarında yeterince güç var. Hiç değilse bu gemilerden biri...

Sözümü ağzıma tıkadı.

– Söz konusu olan benim kurtuluşum değil, dedi. Bunun hiçbir anlamı yok.

– Söz konusu olan senin kurtuluşun, dedim. Başka kurtuluş yok. Bu gemi batacak. İçindekilerle birlikte. Hiç kimse kurtulamayacak.

Yüzüme baktı, tiksintiyle mi, acıyarak mı, çıkaramadım.

– Atlayıp yüzsem o ışıklara varsam bile kurtulmuş olmam ki, dedi. Benim istediğim ortak bir kurtuluş.

– Ortak bir kurtuluş yok, dedim.

– Var, dedi. Olmalı. Bu köhne geminin üstünde yaşasak bile var. Gemi su almaya başlasa bile var. Kayalara çarpsak bile var. Batarken bile var. Suyun dibini boylasak bile var. Giderek, asıl o zaman var diyesim geliyor. Gerçek bir umutsuzluktan doğan gerçek bir kurtuluş. Bir gün göreceksiniz bunu.

– Sen daha bu gemiyi yönetenleri tanımıyorsun, dedim. Ben gördüm.

– Yanılıyorsunuz, dedi, çok iyi tanıyorum onları. Siz görmüş olabilirsiniz. Ama ben biliyorum. Geceleri herkes uyurken bir limana varıyorlar. Demir atmıyorlar. Geminin yakıtını, suyunu, kumanyasını alıyorlar. Sabaha uyandığımızda, kendimizi denizin ortasında buluyoruz. Sanıyoruz ki, bütün bunlar, yediklerimiz, içtiklerimiz onların eliyle bize veriliyor. Onlar işlerini çok iyi biliyorlar bayım, çok iyi biliyorlar. Yüzyıllar boyu ustalaşmışlar.

– Peki, siz nerden biliyorsunuz bütün bunları? dedim.

(Açıkça söyleyeyim ki tüm bu söylediklerine hiç mi hiç şaşırmamıştım.)

– Burdan, dedi (kafasını gösteriyordu).

– Bu genç yaşınızda çok şey biliyorsunuz, dedim. Kutlarım.

O, gecenin son sözünü, bir ahir zaman peygamberi gibi söyledi:

– Öyle günler yaşayacağız ki bu geminin üstünde, yalnız gençler bilecek.

Sonra, bana bir "İyi geceler" bile demeden, (kuşkusuz) aşağıya, makina bölümüne inmek üzere, yanımdan ayrıldı.

(Bir Gemide, 1978)

O / HAKKÂRİ'DE BİR MEVSİM

Roman, teknenin kayalara çarpıp batışıyla kazazede bir denizci olan öğretmenin, önceden bilinmeyen gelişiyle başlar. Gözlemlerden kurgusal imgelere uzanan, yer yer duru ve şiirsel tümcelerin oluşturduğu satırlarla gelişir.

Başkişi "Bir Yabancı" dır Hattat, Halit, Ramazan, Muhtar Ağa, Alaaddin vb. ile sorulu yanıtlı ilişkiler kurulur... Karlar eridiğinde, eğitim müfettişinin değerlendirmesi sonucu, okulun kapatılacağı duyurulur...

V / KİTAPÇI

Cızz! Cızz! Cızzz!

Nereye gidebilirim?

Cızz! Cızz! Cızzz!!!

Nereye gidebilirim?

Cızz! Cızz! Cızzz!!!

Bu kentte sığınabileceğim neresi var?

Bu soruları sorarken, daracık bir kapının önünde buldum kendimi.

Açıktı kapı. Cızz! (Yağ yağmur, yağ!) Cızzz!!!

Eğilip bakacak oldum. Ne görsem beğenirsin, sen bu kitabı almış ve şu anda, bu satırlara değin okumak (atlayarak da olsa) sabrını göstermiş kitapsever okuyucu (büyük cızz'ımı duydun mı?) ne görsem beğenirsin bu dağ başındaki kente benzemeyen kentteki bu küçük dar kapının ardında?

Bir kitapçı dükkânı!

Evet, bir kitapçı dükkânı.

Dar kapılı ve penceresi olmayan dükkân.

Bu loşlukta, bir iskemlenin üstünde oturmuş, elinde tuttuğu kitabı, kapıdan (yani ışıktan) yana hafifçe çevirmiş ihtiyar bir adam gördüm. İhtiyar bir adam. Aksakallı ve gözlüklü, gerçek bir kitapçı. Her limanda karşılaşılan ve tümü birbirine benzeyen.

Kapının önünde dikilmem ışığını engellediğinden olsa gerek başını kaldırıp baktı.

Beni gördü. Gülümsedi.

Buyrun, dedi. Buyrun içeri girin, dışarda ıslanacaksınız.

İçeri girdim.

Kitaplara mı bakıyordunuz? dedi.

Bilmem, dedim.

Elimde olmadan ağzımdan çıkan bu sözcükten dolayı utandım.

Gülümsemesi daha bir yayıldı yüzünde.

Ah! doğru, hiçbir zaman bilinmez, doğru, haklısınız, hiçbir zaman bilinmez neye bakıldığı, dedi.

O böyle konuşurken, ben (gene elimde olmadan sanıyorum) çevreme bir göz attım:

Birkaç iskemle ve sehpanın üstünde gelişigüzel konulmuş eski kitaplar.

İhtiyar kitapçı, elindeki kitabı kapayıp yanı başındaki kitap yığınının üstüne koydu. Sonra yeleğinin cebinden gümüş köstebekli bir saat çıkardı, kapağını açıp baktı.

Kaçtı saat?

Saatimin olmadığını o an fark ettim.

Saati yeleğinin cebine yerleştirdikten sonra (onu dikkatle izlediğimi fark etti), Ben bu kentin tek kitapçısıyım, dedi. Tabii, sözüm, okumasını bilenler için.

Gene güldü.

Gözüm dükkânın loşluğuna iyice alışmıştı. Çevreme daha bir dikkatle baktım. Burda, olsa olsa, yüz kadar kitap vardı. Yüz kadar, eski, tozlu, örümcek ağlarıyla kaplı kitap.

Sanki saymışım ya da o, benim düşüncemi okumuş gibi, Eskiden çok kitap vardı, şimdi kala kala yüz bir kitap kaldı, dedi.

Yüz bir mi?

Evet, şu anda okumakta olduğumla birlikte tam yüz bir kitap: Bölgenin en zengin kitaplığı!

Burda kitap okuyan var mı? dedim.

Eskiden vardı, dedi. Şimdi pek kalmadı. Bedava versem bile okuyan yok.

Neden? dedim.

Okumasını bilenler gittiler, dedi ihtiyar. Geri kalanlarsa kitaptan başka şeyler okuyorlar.

Bunca konuşmadan sonra, artık kendimi tanıtmam gerekiyordu.

Kendimi pek tanımayan ben bu ihtiyar kitapçıya kendimi tanıttım.

Ne var ki, o da, bu kentte karşılaştığım öbür kişiler gibi, zaten tanıyordu beni.

Anlamıştım sizin yeni öğretmen olduğunuzu, dedi. Kapının önünde dikildiğinizde anlamıştım. Şimdi söyleyin, ne gibi kitaplar istiyorsunuz benden?

Bilmiyorum, dedim.

Ah! Çok sevdim. Gerçek bir okur kişiliği. Çok güzel, çok güzel, dedi. Sonra: izin verin de sizin kitaplarınızı ben seçeyim.

Hiçbir şey söyleyemedim.

Ne diyebilirdim? Hayır olmaz / Rica ederim / Ben kendi kitaplarımı kendim seçe-

rim / Burda benim işime yarayacak kitap olduğunu sanmıyorum / Bana gerekli kitapları siz nerden bilebilirsiniz / vb.

Hayır, hiçbirini demedim. Bıraktım seçsin.

İlk kez bir başkası benim için bir şey şeçiyordu.

Tanrım, ne rahatlık! Seçilen kitap bile olsa.

Seçtiği kitapları getirdi önüme koydu. Bunların tümü eski kitaplardı, her biri, artık günümüzde pek görülmeyen deri ciltle kaplanmıştı ve kapaklarında ne yazarın, ne de kitabın adı vardı. Birini elime alıp açmak, adını, yazarını, konusunu öğrenmek isteği içinde kıvranıyor, ama bilmiyorum niçin, cesaret edemiyordum buna. İhtiyar kitapçı, Sizi ilgilendireceğini umduğum birkaç kitabım daha var, ne yazık ki, onlar bizim dilimizdendir, dedi.

Benimle, benim dilimden konuşuyordu. Demek onun bir başka dili vardı. Öz dili. Ana dili.

Sizin diliniz hangisi? dedim.

Güldü.

Sizin bilmediğiniz.

Ama benim bilmediğim o kadar çok dil vardı ki, dedim.

Onlardan biri, dedi.

Benimle bayağı eğleniyordu ihtiyarcık.

Gene de söyleyin hangisi? diye üsteledim.

Süryanice.

Bunu söylerken ağlıyor muydu, gülüyor muydu, dükkânın loşluğunda pek seçemedim.

Süryanice mi?

İlk kez duyuyordum bu sözcüğü.

Evet, Süryanice, dedi. Bilmezsin değil mi?

Hayır, dedim (İlk kez duyuyorum, demeye utandım)

Olağan, dedi. Handiyse biz bile unuttuk. Çocuklarımız demek istiyorum.

Benim için seçtiğiniz kitaplar, umarım, bildiğim dillerdendir, dedim.

Öyle umalım, dedi gülümseyerek.

Yoksa, dedim, bilmediğim dilden bir kitap okumanın bir anlamı yok öyle değil mi?

Dudaklarındaki gülüş yitmişti. Ama gözleri gülüyordu daha.

Öyle, dedi.

Benim için ayırdığı kitaplardan birine uzandım. (Artık içimdeki isteğe karşı koyacak gücüm kalmamıştı.)

Elimi tuttu.

Yok, yok... hayır, şimdi değil, köyünüze gittiğinizde bakarsınız.

Ama yanıldıysanız, boşuna hamallık olacak, dedim.

Neden hamallık olsun? dedi.

İçini çekti: Ve neden yanılmış olayım? Hem yanılmış olsam da ne çıkar? Uzun

gecelerde, yalnızlığın gecelerinde, bir de bakarsınız ki, o dilinden anlamadığınız kitap, sizin dilinizden anlamaya başlamış ve size açılıyor. Bağışlayın, biraz kapalı konuşuyorum, ama demek istediğimi anladınız değil mi? İnsan bildiği ya da bildiğini sandığı bir dilde yazılmış birçok kitabı da anlamayabilir, öyle değil mi? Yani şunu demek istiyorum... (Ne yapacağını, ne söyleyeceğini şaşırmış gibiydi. Kızarıp bozarıyor, özür üstüne özür diliyordu; ve ben, ne söylediklerini, ne de niçin özür dilediğini anlıyordum) Demek istediğim şu, insan, çok basit şeylere bile, nasıl söyleyeyim, ilgi duymuyorsa ya da o konuları sevmiyorsa, ne diye anlamaya çaba göstersin? Kitapları da dostlarını seçer gibi seçmeli kişi, öyle değil mi? Ben öyle yaparım. (Yeniden kendine döndü, sevecen görünüşüne kavuştu.) İşte size on dost gibi on kitap verdim, dedi. Bakarsınız, karıştırırsınız, anlarsınız, seversiniz ya da kaldırıp atarsınız, unutursunuz.

Tamam. Anladım.

....

(O / Hakkari'de Bir Mevsim, 1977)

TOMRİS UYAR
(1941 – 2003)

İstanbul doğumlu (15 Mart) olan Tomris Uyar, Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ni (1961); sonra İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü'nü bitirdi (1963). Bir süre Boğaziçi Üniversitesi'nde karşılaştırmalı edebiyat dersleri verdi. Şair Turgut Uyar'la evlendikten sonra "Uyar" soyadını aldı. 1969'a değin yayımladığı kitaplarında "R. Tomris" adını kullandı. (Ö. 4 Temmuz)

Çağdaş edebiyatımızın öykücüleri arasında kendine özgü bir yeri olan Tomris Uyar'ın kimi edebiyat dergilerinde, (Yeni Dergi, Soyut, Varlık ...) öyküleri ve çevirileri dışında, deneme ve eleştiri türlerinde yazıları yayımlandı.

"*Genellikle ekonomik-sınıfsal sorunların baskısı altındaki kişilere eğilen hikâyelerini topladığı kitaplarında*" (İS) Tomris Uyar, gördüklerini, içsel süzgecinden geçirip yorumlayarak sergileyen; betimlediği ortamla ruhsal etki ve tepkilerini güzelduyusuyla bütünleştiren bir öykücüdür.

Öyküler: **İpek ve Bakır** (1971), **Ödeşmeler ve Şahmeran Hikâyesi** (1973), **Dizboyu Papatyalar** (1975), **Yürekte Bukağı** (1979), **Yaz Düşleri / Düş Kışları** (1981), **Gecegezen Kızlar** (1983), **Yaza Yolculuk** (1989), **Sekizinci Günah** (1990), **Otuzların Kadını** (1992), **Aramızdaki Şey** (1997), **Güzel Yazı Defteri** (2002)...

ÖDÜL: 1979 Sait Faik Hikâye Armağanı *Yürekte Bukağı*
1987 Haldun Taner Öykü Ö. *Son Sanrı* (Yazar ödülü yadsıdı.)
1986 Sait Faik Hikâye Armağanı *Yaza Yolculuk*

YAZA YOLCULUK

– Öykü –

Son Sanrı

"Bir yapı çıldırabilir mi?"

Bu soruyu bir saat önce sormuştum. Yaz alacakaranlığı, Büyük Alan'dan yavaş yavaş çekiliyordu; çekilirken de sütunlarda, kemerlerde oyalanan son güneş kırıntılarını siliyor, kaygan taşlarda gittikçe genişleyen kara gölgeler bırakıyordu.

Alacakaranlığın, her şeyi olduğundan biraz daha değişik, abartmalı, bazen de olağandışı gösterdiğini, "zaman" duygusunu sallantıda bıraktığını bilirim. Yine de sordum:

"Bir mimari çıldırabilir mi?"

Son aylarda – ya da yıllarda – sürekli bir bezginlik içindeydik. Hiçbir şey eskisi gibi olamayacakmış gibi, düzelmeyecekmiş gibi, önceleri katlandığımız, sonraları boyun eğdiğimiz şu bezginlik bile aynı kalmayacakmış gibi. Konuşmalarımız da umutsuzluk üstündeydi hep. Arasıra bir çıkış yapıyorduk belki ama onun parlaklığı da kapkara gökte bir iz bırakmıyordu tabii. Sürencemedeydik.

Ben de kendi adıma değişmiştim, seziyordum: bedenime ihtiyar bir erkek yerleşmişti, pantolonum boşalmış kalçalarımdan sarkıyordu. Yazmak bile istemiyordum. Eski kendime dönmek için bir dönüş yolculuğu gerekiyordu. Eski bir öykümde bıraktığım ayakizlerini sürüyerek bu kente geldim. Bu sabah.

Irmaklarının ağızları ve kaynakları başka başka ülkelerde yatan, yüzyıllardır surlarla daha da daha da sıkıştırılmış, kendi içine kapanmış bu küçük ülkenin bu ihtiyar kentini boydan boya dolaştım sayılır. Sabahtan beri.

Toprak da sınır tanımadan öte ülkelere uzanıyordu. Bağrında fışkıran Flaman ressamlarının renkleri kadar sıcaktı, kanlı-canlıydı.

Bitişik ülkenin başladığı sınır köyünde ağaçlı bir yolda yürüdüm. Kolalı dantel perdelerin arasına özenle yerleştirilmiş saksıların sayısı, evde yaşayanların varsıllığı konusunda bilgi veriyordu yoldan geçenlere. Koyu, uysal bir yerelcilik geleneğiyle, surlarda bir gedik bulur bulmaz başka kara parçalarına akan, oralarda egemenlik kuran saldırgan sömürgecilik geleneği içiçeydi burada. Aksayan, ters düşen hiçbir şey yoktu. İki dil, iki ayrı düşünce, iki ayrı tutum içiçeydi. Blucin satan en ünlü mağazanın yöneticisi de Türktü, yapma gölde su bisikleti kiralayan işletmeci de. Merhabalaştık.

Bir zaman yazdığım öykünün bilmediğim kenti, gerçek kente tıpatıp uyuyordu. Şöyle bir sonuca vardım: demek bütün ihtiyar kentlerde en az bir kere yaşayabiliyordunuz, düşte ya da gerçekten. Gerçeğe edebiyat önünde ikincilik yakıştırmamakta kararlıydım. Her şeyi alacakaranlığa bıraktım: alacakaranlığın tanıdığı yanılsama payından yararlanmak. Büyük Alan'ı o saatte görmek istedim.

Alacakaranlıkta alan, bir tiyatro sahnesini andırıyordu. Belki de kusursuz bir mimari birim oluşturmak için özenle düzenlendiğinden, o yılın o Temmuz akşamüstünde bile kurulduğu çağda yaşıyordu.

Sıralanış düzeni asla şaşmayan yapay, kaygan taşlarda yankılanan ayak seslerimden ürkerek, ezberini unutmuş bir oyuncu acemiliğiyle alana çıktım. Öteki oyuncular – yani turistler, turist rehberleri – uluslar arası işadamlarından oluşan koro, sahnedeki yerini çoktan almıştı. Sezdiğim kadarıyla beklenen bir şey vardı ya da biri. Alanı bir bekleyişin tedirgin suskunluğu sarmıştı çünkü.

Şimdilik bir kahveye iliştim, daha doğrusu eski bir hana. Bir Brabant dükünün gelip geçene açık tuttuğu bir konaklama merkezine. Akdeniz'den doğu ülkelerinden kehribar, bira, buğday ya da kürk yüklü gemilerle limana yanaşan, Cenova kadifesi, Venedik brokarı, Tolfa şapıyla limandan ayrılan yorgun tayfalara belki.

Serin akşam rüzgârında, soluma düşen eski ekmek halinin çatısında dalgalanan renk renk geleneksel lonca bayraklarıyla irkildim. Dokuz meslek örgütü. Alınabilecek her hakkın yüzyıl süreyle ertelendiği bir ülkedeydim. Gerçi alan, çiçek ve nem kokuyordu ama dinçliğin ve varsıllığın son duvarındaki çatlaklardan öykümdeki veba ve tecim kokusu duyulabiliyordu, sızabiliyordu. Ezilme, sindirilme kokusu. Ve sınıf çatışması.

O sırada gördüm Kule'yi:

"Bir mimari çıldırabilir mi?"

Onu gördüğüm anda da nicedir aradığımın, uğrunda kıvrandığımın, kaçtığımın, bir yüz değil, bir imge ya da bir ses değil, eski bir metnin açıklanması da değil, yeni bir özsu, dağlayıcı ve ondurucu ılık ama harlı, vazgeçilmez bir özsu olduğunu anladım. Kule'nin gözlerinin içine bakabilmek, ona sırılsıklam âşık olabilmek için hanın üst katına çıktım. Aşkı çoktandır unutmuştum. Unutmuştuk.

Karanlık bastırmıştı. Yine de alanın ışıkları yanmamıştı.

– Tam zamanında geldiniz, dedi ihtiyar garson. Ne içerdiniz?

– Burada ne içilir. Ne içiliyordu yani?

– Geleneksel bir bira. Ama acı. Yabancılar sevmiyorlar, bizim gençler denemediler bile. İsterseniz... Tam zamanında demiştim, birazdan ses ve ışık gösterisi başlayacak da.

Toprak bir kupada getirdiği bira köpüksüz. Ahır kokuyor, tezek kokuyor. Demin merdivenlerden çıkarken doldurulmuş bir ata rastlamıştım. Eyeri, süslemeleri üstündeydi. Bey'in atıymış.

Birdenbire, yumuşatılmış bir Ortaçağ ışığı aydınlattı alanı. Kapanıklığı ve gururuyla ürküntü veren bir koro yükseldi.

Bitişik masalardaki gençler, gülüşmeyi sürdürüyorlar. Alt kattaki işadamları, birer viski daha söylüyorlar. Birdenbire hepsi, bir kentle birlikte büyüyen, açılan artık onu kendi bedeninden sayan, araştırmaya hiç kalkışmayan kentliler olmakta birleştiler. Bu, onların, Avrupanın ortak geçmişi. O yüzden de hiçbiri karşısında yükselen, aydınlanan, özel sesini kazanan bu metni çözümlemeye kalkışmıyor.

Işık, Kule'nin giriş katını yakaladı. Tam orada olması gereken kapı azıcık yana çekilmiş. İki yanındaki pencere sayısı (on iki ya da on üç) birbirini tutmuyor. Yine de bezeklerde bir simetri gözetilmiş. Bir bütünün parçaları gibiler. Daha.

– Ne oldu bu çocuğa bir türlü anlayamıyorum. Ailede namaz kılan da yok ki gördü, öğrendi diyelim.

– Üstüne varmazsan geçer canım. Bu yaşlarda olur.

– Bari insan içine çıksa. Bütün gün sandık odasında. Kapanıyor. Dua ezberliyor Şaşırdım. Azarladım olmadı, tatlılıkla anlattım...

– Önce hizmetçiyle sıkıfıkı olmasını önleyeceksin. Kırmadan.

Annesi ile eski okul arkadaşı Leyla hanımın konuşmalarını sandık odasından doğru dürüst duyamıyor Zaten odanın loşluğunda da içlerinde ne olduğunu kestiremediği denkler, bohçalar, sandıklar var. Reçel, turşu kavanozları, küpler. Ayağı kırıldığı için gözden düşmüş bir koltuk, sırı sökülmüş bir konsol aynası, yaz günlerinin bahçe koltukları, Avrupa'dan getirtilme, hiç kullanılmamış bir hamur kesme aleti, bir pasta kalıbı. Taş plaklar: Beethoven'in 5.senfonisi, Hafız Burhan'ın Kuş Sesleri, Nâzım'ın Salkım Söğüt'ü. Annesiyle Leyla hanım, Fransızca biliyorlar. Biri, leylak rengi keten etek-ceket giyiyorsa, beyaz-eldivenliyse, öteki beyaz keten etek-ceket giyiyor, leylak eldivenli.

Uyum, umurunda değil çocuğun. Hiç olmayacak. Küçük yaşında, bu yerleşik keşmekeşi içine çekerek namaz kılıyor Kule'sine ikisinin de bilmediği yabancı bir dilde seslenmek hoşuna gidiyor.

Günde beş kere, hiç sektirmeden Kule'siyle buluşuyor:

Kıble aslına Kule midir?

Kule, loş bir ışıkta, bakanların seyrine katlanıyordu. Dimdik. Gözyaşartıcı görkemini gözler önüne sermekten utanmayacak kadar sabırlıydı. Ama geçit vermiyordu. Gizemli, acılı bir metin oluyordu yükseldikçe. Burcunda durup saldırı ya da savunma kontrolu verilebilecek bir hisar değildi. Yoksul, dindar halklara şaşırtmaca vermede kullanılan barok bir baskı aracı, bir kilise de değildi. Kişiye hangi suçla suçlandığını bir türlü söylemeyen, ulaşılmaz bir şatoda değildi. Bürolar barındıran bir gökdelen de değildi. Kapkara bir gecenin ucunda görünen bir masal ışığıydı. Yükseltisi, bir o kadar derinlikten serpiliyordu, çağlardır tortulanmış koyu bir acıdan besleniyordu. Korodaki mezosoprano ses, ağıtıyla besliyordu onu. Başka seslerle içiçe geçerek, kendi başına sarmallar çizerek doruğa ulaşıyordu.

Sesin ışığını duyuyordum. Karasevdalı bir bestecinin her sabah penceresinden

baktığında gördüğü Kule'ydi o: Bir sigara yakar, bir konyak içer, kara güne çoşkuyla girer. Mozart.

– Bir bira daha lütfen.

– Kule'yi beğendiniz, diye gülümsüyor ihtiyar garson. Gözleriniz ondan ayırmıyorsunuz.

Kavruk bir adam, elleri küçücük.

– Ne biliyorsunuz Kule hakkında?

– Söylentiler çeşitli. Gösteri birazdan bitiyor, masanıza ilişir, bildiklerimi anlatırım.

– Hadi kalk, Fatma hanıma gidiyoruz.

Fatma hanım, birkaç gündür temizliğe gelmiyor. Annesi, soğuk, resmi bir ilgiyle hizmetçisini merak ediyor.

Feriköy pazarının cıvıltısı geride kaldı. Fatma hanımın gecekondusunun önüne terlikler, pabuçlar dizilmiş. Radyosunun üstünde işlemeli bir örtü; zengin evlerin armağan ettiği yırtık yüzlü koltuklarda da işlemeli örtüler var. Her şey bembeyaz. Lekesiz ölü bir beyazlıkta tutarlığını bulmuş.

– Sen namazını kılıver, diyor Fatma hanım kaçamak bir gülümsemeyle. Ben çayı demleyeyim. Dur dur, şimdi getiriyorum seccadeyi.

Ama bu evde kaçacağı, yalnız kalabileceği, acı çekeceği bir sandıkodası yok ki, Burada her yer sandıkodası. (O günden sonra bir daha namaz kılmayacak.)

Geceleri, Şişli Camii'nin ışıl ışıl mahyalarını gözlüyor. Minare, Kule değil, çünkü buyurgan, görev sıralıyor, tapınılmayı istiyor.

Fatma hanım, annesinden aldığı parayı alnına sürerek, "İki cihanda aziz ol" diyerek belirsizlikleri de siliyor.

Kule, bir başkaldırıdır.

Kule, son bir çığ kırmızı ışıkla aydınlanıyor. Ses susuyor. Karanlık. Alan yavaş yavaş boşalıyor.

İhtiyar garson bir bira daha getirdi. Birazdan masaları toplayacak.

– Üç gün sonra geleneksel Ortaçağ şenliği var, diyor. Bakın bakın, şövalyeler, leydiler, rahibeler, papazlar gelmeye başladılar bile. Prova yapacaklar. Size bir sır vereceğim. Kulenin mimarı Jan Van Ruysbroeck'in intihar ettiğini hepimiz biliriz ama turistlere pek söylemeyiz. Koruyucusu olan Kral'ın Kule'yi beğenmediğini öğrenince ta tepeden atlamış. Dikkat etmişseniz, mimari son katlarda iyice çılgınlaşıyor. Bilmem ondan mı? Rehberler, gotik tarzın bir örneği diyorlar. Kimilerine göre de ilk asimetrik barok mimari örneği. Hangisine inanacaksınız? Bana kalırsa, o kadar çok onarım gördü ki iyice sapıttı bu Kule. Genç mimarlar çalıştı onarımda. Herkes kendinden bir şeyler ekledi. Benim gençliğimde de karmakarışıktı doğrusu ama şimdi içinden çıkılmaz hale geldi. Artık hiçbir pencere birbirini tutmuyor.

– Sizin asıl işiniz ne? Garsonluk dışında yani?

– Eskiden yazardım. İhtiyar bir adam olmadan önce. Oldukça ünlüydüm de. Sonra baktım, altmış sekiz küsur yılı yazı yazarak tüketmek olanaksız. Garsonluk yapıyorum işte. Geleneksel şenlikte palyaço kılığında olacağım. Kalın lütfen. Size de bir kılık ayarlarız. Bir ömre bir tek yaşamın az geldiğini bilirsiniz, bir yazarsanız.

– İşin ilginç yanı sizi öykümden tanımam.

– Ne yapıyordum öykünüzde?

– Vakanüvislik ile remilcilik arası bir şey. Yine böyleydiniz. Sizinle konuşurken gerçek acıyı hiç tatmadığımı düşündüm. Benim ülkemde acı, kemerlerle, kubbelerle örtülür, korunur, toplumsallaştırılır. Bireysel, sivri acı yok gibidir. Öğreniyoruz. Acemilik sancısı.

Cevizlik'teki küçük kilisenin alçacık kulesi. Sıcak bir yazın son günleri. Moda iskelesine vapurlar daha seyrek uğruyor artık. Çarşı esnafı küçük lambalarını gittikçe daha erken saatlerde yakıyor Akşam inerken sebzelere serpilen su, yıkanmış taşların buğusuna karışıyor. Her yer deniz. Yakında kış gelecek. Oysa yaz dendi mi hep o: Ada'da, keskin akasya kokusu, Boğaz'da denizli ıhlamur kokusu, Arnavut ciğeri, rakı, balık kokusu. Ev hiçbir şey kokmuyor. Ev, yalnızlık demek. Kış demek.

Kış gecelerinde Kule'sini bulmaya çalışıyor Yol öyle uzak ki. Ama Cevizlik'teki Kule, her keresinde çanlarıyla eğilip yanaklarından öpüyor onu.

Yanımızdan Malboro sigaralı bir şövalye geçiyor.

İhtiyar garson, bardakları topluyor bir yandan.

– Şenliğe geleceksiniz değil mi? İsterseniz size bir garson önlüğü ayarlarım.

Pörsümüş, ihtiyar kadın kahkahalarıyla sarsılıyor.

– Buradan nereye gidebilirim? Gece daha bitmedi.

– Bir tek yer var bence. Bütün gece açıktır. Bir bar. Az ötede. Kime sorsanız gösterir. La Dernière Hallucination.

(Yaza Yolculuk, Mart 2008)

1940 SONRASI TÜRK ÖYKÜ ve ROMANINDA EN BELİRGİN ÇİZGİLER*

1940 sonrasında gelişen ve değişen Türk edebiyatını en belirgin çizgileriyle iki dönemde gözden geçirme olanağı vardır:

I. 1940 -1960

II. 1960 sonrası.

1940 sonrasında oluşan yazınsal değişimlerin, **klasik-geleneksel Öyküleme biçim ve içerikleri çizgisinde geliştiğini; Türkçe'nin genellikle arık, yalın anlatım ve söylemlerle yeni boyutlar kazanarak,** Batı dillerinden hiç de uzakta kalmayan, **oldukça varsıl bir yazı dili** durumuna geldiğini görüyoruz (Örneğin M.Ş. Esendal, Sabahattin Ali, Orhan Kemal...'de).

1960 sonrasındaysa, öyküleme biçimleri (*anlatıcıların anlatımları, iç konuşmalar*), öykülemeler ya da olay anlatılarından çok; **betimlemeler, açılımlar** *(geriye dönüşler, çağrışımlar, çok kişili konuşmalar)* **ve çözümlemelerde; derinleşen duygu, düşünce ve yorumlamalarla önem kazanarak yoğunlaşmaktadır** (Örneğin Adalet Ağaoğlu, Y. Atılgan, O. Atay, E. Bener, F. Edgü'de...).

1940 sonrasında varsıllaşan öykü-roman konuları arasında:

1. Toplumsal-bireysel sorunlar;

2. Olaylarla derinleşen bireysel-psikolojik boyutlar;

3. Genellikle değişik sorunları bulunan ya da az gelirli, yoksul, göç vurgunu kişilerin; kent kıyısı (varoş), taşra, kırsal kesim insanlarının yaşam kesitlerinin sergilendiği gözlemlenmektedir.

---

* Ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bk.:
- **20. Yüzyıl Türk Edebiyatı 3. 4.** *(Mahir Ünlü – Ömer Özcan* / İnkılap K. İstanbul) **20.Yüzyıl Türk Edebiyatı 4. / 1960 Sonrası Edebiyatımızdan On İki Yazar** *(Mahir Ünlü* / İnkılâp K. İstanbul)
- Ayrıntılı roman özetleri için bk.: **Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü** (*Behçet Necatigil* / Varlık Y. İstanbul)

GENEL KAYNAKÇA

YAZAR	KİTABIN ADI	yayımı	kısaltma
Abdurrahman Nisari	***Metinlerle Türk Edebiyatı***	İnkılâp K. 1956	**MTE**
Anonim	***Türk Hikâye Antolojisi***	Varlık Y. 1967	**THA**
Anonim	***Edebiyatçılar Ansiklopedisi***	Yapı Kredi Y. 2001	**YKAN**
Atilla Özkırımlı	***Türk Edebiyatı Ansiklopedisi***	Cem Y.	**TEA**
Behçet Necatigil	***Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü***	Varlık Y. 1998	**İS**
Behçet Necatigil	***Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü***	Varlık Y. 1994	**ES**
Cevdet Kudret	***Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman***	İnkılâp K. 1990	**TEHR**
İhsan Işık	***Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi***	Uyum Ajans 2001	**TYA**
Kenan Akyüz	***Modern Türk Ed. Ana Çizgileri***	İnkılâp K. 2004	**MTEAÇ**
Kitaptan (alıntı)	***öykü - roman'dan***	Yayımlanmış yapıt	**K**
Mahir Ünlü-Ömer Özcan	***Türk Dili ve Edebiyatı I, II, III***	İnkılâp K. (Lise Ders Kitabı)	**TDE 1-3**
Mahir Ünlü-Ömer Özcan	***Edebiyat I, II, HI***	İnkılâp K. (Lise Ders Kitabı)	**ED 1-3**
Mahir Ünlü-Ömer Özcan	***Çağdaş Edebiyatlar***	Yayımlanmadı	**ÇE**
Mahir Ünlü-Ömer Özcan	***20. Yüzyıl Türk Edebiyatı 1.2.3.4.***	İnkılâp K.1987-1991	**20 yy. 1-4**
Mahir Ünlü-Ömer Özcan	***20. Yüzyıl Türk Ed.1.2.3.***	İnkılâp K. 2003	**20 yy. 1-3**
Mahir Ünlü	***20. yy. 60 Sonrası On iki Yazar 4.***	İnkılâp K. 2003	**20 yy. 4**
Mustafa Nihat Özön	***Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi***	1941	**STE**
Olcay Önertoy	***Türk Roman ve Öyküsü***	T. İş Bank. K Y.1984	**TRÖ**
Semih Gümüş	***Kısa Öyküler***	Adam Yayınları 2002	**KÖ**
Yaşar Nabi Nayır	***En Güzel Türk Hikâyeleri***	Varlık Y. 1954	**EGTH**
Mahir Ünlü	***Çağdaş Türk Edebiyatına Doğru (19. Yüzyıl)***	İnkılâp K. 2006	
	Seçilen öykü - romanın ilk baskısı	Örü Sonunda	**İB**

ÖRÜLER
DİZİNİ

ÖYKÜ - ROMAN	*YAZAR*	sayfa
ALABANDADA	Halikarnas Balıkçısı	223
AGANTA BURİNA BURİNATA	Halikarnas Balıkçısı	221
ANAYURT OTELİ	Yusuf Atılgan	372
ANKARA MAHPUSU	Suat Derviş	228
ARABA SEVDASI	R. Ekrem	31
AŞK-I MEMNU	H.Ziya Uşaklıgil	49
ATEŞTEN GÖMLEK	H.Edip Adıvar	104
AVRAT	Bekir Yıldız	558
AVAŞLI VE KİRACILARI	M.Şevket Esendal	202
AYLAK ADAM	Yusuf Atılgan	370
AZAP BABA	Faik Baysal	375
BAĞRI YANIK ÖMER İLE GÜZEL ZEYNEP	Tarık Dursun K.	522
BAHARLA GELEN	Erhan Bener	500
BAHR-I HAZER	Nazım Hikmet	188
BALIKÇILAR	Tevfik Fikret	59
BENİM SİNEMALARIM	Füruzan	532
BİR GEMİDE	Ferit Edgü	594
BİR MOTÖRDE DÖRT KİŞİ	Haldun Taner	296
BİRTAKIM İNSANLAR	Sait Faik Abasıyanık	237
BOĞUNTULU SOKAKLAR	Demir Özlü	584
BOZ EŞEK	R.Halit Karay	114
BÜYÜK BALIKLAR	O.Hançerlioğlu	316
BÜYÜK GÖZALTI	Çetin Altan	459
BÜYÜK SARHOŞLUK	Tahsin Yücel	546
CAN PARASI	Fakir Baykurt	475
CEMO	Kemal Bilbaşar	269
ÇALIKUŞU	R.Nuri Güntekin	151
ÇAMASAN	Demirtaş Ceyhun	571
ÇAMLICADAKİ ENİŞTEMİZ	A.Şinasi Hisar	214
ÇİNGENE ALİ	Halikarnas Balıkçısı	225
DEVLET ANA	Kemal Tahir	277
DİREĞİN TEPESİNDE BİR ADAM	Zeyyat Selimoğlu	407
DOKUZUNCU HARİCİYE KOĞUŞU	Peyami Safa	178
DOST	Vüs'at O. Bener	385
DUVAR ÖYKÜSÜ	Adalet Ağaoğlu	494
ERMENİ BALIKÇI İLE TOPAL MARTI	Sait Faik Abasıyanık	231
ESKİCİ	R.Halit Karay	118
ESTER İLE ROZA	Oktay Akbal	413
EYLÜL	M. Rauf	54
FAHİM BEY VE BİZ	A.Şinasi Hisar	217

FATİH-HARBİYE	Peyami Safa	175
FEMİNİST	M.Şevket Esendal	210
FIRTINA KABARIYOR	Halikarnas Balıkçısı	221
FİKRİMİN İNCE GÜLÜ	Adalet Ağaoğlu	491
FORSA	Ö.Seyfettin	93
GARİPLER SOKAĞI	Oktay Akbal	417
GÖL İNSANLARI	Kemal Tahir	275
GÖZLERİ BAĞLI ADAM	Adnan Özyalçıner	578
GÜN DÖNDÜ	Tarık Dursun K.	527
HANDAN	H.Edip Adıvar	98
HANENDE MELEK	Sabahattin Ali	241
HANEY YAŞAMALI	Tahsin Yücel	543
HARP ZENGİNİNİN GELİNİ	S.Muhtar Alus	146
HASTA	M.Şevket Esendal	205
HAŞMET GÜLKOKAN	M.Şevket Esendal	207
HAVADA BULUT YOK	Cevdet Kudret	193
HAVVA	Vüs'at O. Bener	388
HİMMET ÇOCUK	H.Edip Adıvar	108
HİŞT HİŞT	Sait Faik Abasıyanık	235
HUZUR	A.Hamdi Tanpınar	184
HÜKÜM GECESİ	Y.Kadri Karaosmanoğlu	126
İKİ KİŞİ ARASINDA	S. Kudret Aksal	353
İNCE MEMED	Yaşar Kemal	400
İNTİBAH	Namık Kemal	20
İSMET PAŞANIN AĞIR TOPLARI	Şemsettin Ünlü	471
İSTANBULUN İÇYÜZÜ	R.Halit Karay	113
İZMİRİN İÇİNDE	Samim Kocagöz	329
KAĞNI	Sabahattin Ali	247
KALPAKLILAR	Samim Kocagöz	325
KAPLUMBAĞALAR	Fakir Baykurt	482
KARABİBİK	N.Nazım	36
KAŞAĞI	Ö.Seyfettin	90
KAYMAKLI TAVUKGÖĞSÜ	Kemal Bilbaşar	265
KİM SÖYLEYECEK BENİM TÜRKÜ MÜ?	Mehmet Başaran	449
KİRALIK KONAK	Y.Kadri Karaosmanoğlu	123
KOCAÖKÜZÜN ÖLÜMÜ	Samim Kocagöz	323
KONÇİNALAR	Haldun Taner	298
KORKU VE NETİCESİ	Samet Ağaoğlu	260
KORKUNÇ YILLAR	Cengiz Dağcı	359
KORSAN ÇIKMAZI	Nezihe Meriç	436
KÖYDEN İNDİM ŞEHİRE	Dursun Akçam	511
KUYUCAKLI YUSUF	Sabahattin Ali	249
KÜÇÜK AĞA	Tarık Buğra	342
KÜÇÜK PAŞA	E.Hazım (Tepeyran)	67
KÜFE	M. Akif Ersoy	77
LOKOMOTİFLER	M.Hacıhasanoğlu	428

MAİ VE SİYAH	H.Ziya Uşaklıgil	46
MAİ YALI	H.Ziya Uşaklıgil	50
MEMLEKETİN BİRİNDE	Aziz Nesin	308
MENDİL ALTINDA	M.Şevket Esendal	204
MERMER TEZGÂH	Ö.Seyfettin	84
MESUT İNSANLAR FOTOĞRAFHANESİ	Z.Osman Saba	195
NE GÜZEL MEMLEKET	Aziz Nesin	310
O / HAKKARİDE		
BİR MEVSİM / KİTAPÇI	Ferit Edgü	602
ONDÖRT YAŞINDA BİR ADAM	Y.Kadri Karaosmanoğlu	135
ÖLMEYE YATMAK	Adalet Ağaoğlu	486
ÖLÜMSÜZ SEVİ	Mehmet Seyda	346
PANDOMİMA	S. Sezai	27
PANORAMA	Y.Kadri Karaosmanoğlu	133
PERİ BACALARI	Yaşar Kemal	393
REŞO AĞA	Bekir Yıldız	553
REZİL DÜNYA	Faik Baysal	380
SAATLERİN TIKIRTISI	Yusuf Atılgan	365
SAL	Vüs'at O. Bener	390
SARI İT	Reşat Enis Aygen	252
SARI SICAK	Yaşar Kemal	395
SARI TRAKTÖR	Talip Apaydın	454
SERGÜZEŞT	S. Sezai	26
SEYFİ BABA	M.Akif Ersoy	77
SINIF DEĞİL ŞANO	Rıfat Ilgaz	286
SIRTLAN PAYI	Attila İlhan	440
SİNAĞRİT BABA	Sait Faik Abasıyanık	233
SİNEKLİ BAKKAL	H.Edip Adıvar	100
SODOM VE GOMORE	Y.Kadri Karaosmanoğlu	127
SONSUZA KALMAK	Haldun Taner	301
SÖNMÜŞ OCAK	R.Nuri Güntekin	163
SUÇUMUZ İNSAN OLMAK	Oktay Akbal	419
SUSUZ	Nezihe Meriç	432
ŞAFAK	Sevgi Soysal	590
ŞAİR NECMİ EFENDİNİN		
BAHAR KASİDESİ	N.Sırrı Örik	172
TAAŞŞUK-I TALAT VE FITNAT	Ş.Sami	24
TANRI MİSAFİRİ	R.Nuri Güntekin	159
TANTE ROSA	Sevgi Soysal	588
TUTUNAMAYANLAR	Oğuz Atay	562
UNUTULAN	Oğuz Atay	566
ÜÇ İSTANBUL	M.Cemal Kuntay	143
ÜÇ YİRMİ DÖRT SAAT	Peride Celal	335
ÜZÜMCÜ	A.Hikmet Müftüoğlu	73
VATANDAŞ	Tahsin Yücel	541
YABAN	Y.Kadri Karaosmanoğlu	128
YALNIZ EFE	Ömer Seyfettin	81

YAĞMUR ÖPTÜ	Mehmet Seyda	347
YAPRAK DÖKÜMÜ	R.Nuri Güntekin	156
YARINLI GECE	Tarık Dursun K.	520
YAŞANMAZ	Yusuf Atılgan	367
YATAK	Yaşar Kemal	395
YAZA YOLCULUK	Tomris Uyar	607
YEĞENİM	A.Hikmet Müftüoğlu	71
YENİÇERİLER	Ahmet Mithat	16
YEŞİL GECE	R.Nuri Güntekin	154
YILANLARIN ÖCÜ	Fakir Baykurt	476
YILDIZ KARAYEL	Rıfat Ilgaz	290
YILKI ATI	Abbas Sayar	422
YİRMİ BEŞ KURUŞA AMERİKA	Naim Tirali	445
YORGUN SAVAŞÇI	Kemal Tahir	280
YUKARIŞEHİR	Şemsettin Ünlü	464

ÖYKÜ - ROMAN
SEÇKİSİNDE

Ulaşamadığımız Yazarlar	**Seçilen Örüleri**
B.S. Kunt	Yataklı Vagon Yolcusu/Talkınla Salkın
E.E. Talu	Meşhedi Arslan Peşinde
F. Celalettin	Salgın / Elde Bir Musta Efendi
F. Erdinç	Fes / Acı Lokma
İ. Tarus	Bir Kasabanın Ruhu / Asansör / Var Olmak
K.H. Koray	Sayfiyede Bir Numara
M.C. Anday	Raziye
M. Buyrukçu	Katran / Sisli Baklalar
M. Yesari	Su Sinekleri / Çulluk
O.C. Kaygılı	Kırkından Sonra Saz Çalınır mı?
S. Ertem	Çıkrıklar Durunca / Bacayı İndir Bacayı Kaldır
Ş. Sıtkı	Acı
Ü.N. Yiğitler	Dairemiz / Göç

Yukarıda adları yazılı yazarlarımıza ya da kalıtçılarına ulaşamadığımız için, seçilen örülerine de yer veremedik. Üzgünüz...

Açık Deniz başlıklı şiirinde, ünlü şairimiz, bir okyanus kıyısında gördükleriyle duyduklarını şu dizeleriyle betimler:

"Garbın ucunda, son kıyıdan, en gürültülü
Bir med zamanı, gökyüzü kurşunla örtülü;
Gördüm, deniz dedikleri bin başlı ejderi;
Gördüm... güzel vücudunu zümrütleyen deri,
Keskin bir ürperişle kımıldandı an be an;
Baktım ve anladım ki o ejderdi canlanan...
Sonsuz ufuktan, ah, o ne coşkun gelişti o!
Birden nasıl toparlanarak kükremişti o!"

Türk şiirinin kalıcı soluklarından olan *Yahya Kemal Beyatlı*, bu dizelerinde, izlediği bir Batı kıyısındaki "bin başlı ejder"le, onun engin coşkusunu; ardından, "yaşam sonu"yla ilgili kendi duyumsamalarını özdeşleştirir; sonra, "ölümsüzlük istem ve çabası"nın ne denli ürpertici olduğunu yorumlamamız için, dile getirir:

"Sezdim, bir aşina gibi, heybetli hüznünü,
Ruhunla karşı karşıya kaldım o med günü.
Şekvanı dinledim ezeli mustarip deniz...
Duydum ki ruhumuzla bu gurbette sendeniz..."

"*Gurbet*"... "*Bir bitmeyen susuzluğa benzer bir ağrı*" ... "yaşam sonsuzluğu"na duyulan özlemdir, açıkçası...

İnsanların, özellikle sanatçıların, "*kalıcı olmak*" ya da "*ölümsüzlüğe ermek*", bilinçaltı ereklerinin başında gelir...

Bu açıdan bakınca, kim ne derse desin, ***kitap,*** "sanatsal ürünler" (müzik, resim, yontu, mimari yapıt...) arasında ***"kalıcı bir öge"*** olarak, en önde yer alır; çünkü kitap "özellikle aryazınsal (edebî) kitap", sayısal sonsuzluğa da açıktır...

Bilimsel, tecimsel, eğitsel, bilgilendirici vb. kitap türleri yanında, şiir, öykü, roman, oyun (tiyatro)... kitaplarının sanatsal kalıcılıkları, tarihsel örneklerle kanıtlanabilir: *İlyada ve Odise, Dede Korkut Öyküleri,* eskil Yunan – Latin oyun yazarlarının yapıtları; öne çıkan klasik, romantik, gerçekçi, sembolist vb.yapıtlar... bu düşüncenin kanıtlarıdırlar.

Sanatsal yapıtlar, insan yaratıcılığının; dolayısıyla kalıcılığın / ölümsüzlük yolunun temel taşlarıdır...

Sanat – kalıcılık bağlamındaki görüşümü, başka yazılarımda belirlediğim, şu alıntılarla yinelemek isterim:

"*İnsanın yoktan var ettiği, müzik , resim, yontu, aryazın (edebiyat), mimari dallarındaki sanatsal yapıtların yaratıcılığı ve yaratıyı içerdikleri yadsınamaz.*

Gerçek sanat, bir yaratı ürünü; gerçek sanatçı, bir yaratıcıdır."*

Bu arada şunu da önemle vurgulamak gerekir:

---

* *M. Ünlü, İnsan Yaratısı ve Kalıcılık,* Türk Dili Dergisi, Mart- Nisan 2000.

*"Bir sanat yapıtının **kalıcılığını sağlayan ögeler** olarak, **yaratı**'yla birlikte, **anlatım yetkinliği** ve **güzelduyu** (estetik)'nun gerekliliğinden söz edilmelidir."**

***

Sözü, kalıcılığı sağlayan başka bir ögeye, bir "kitap" türü sayılan **SEÇKİ (ansiklopedi)**'ye getirmek istiyorum:Yapıtlardan ilginç örneklerin derlendiği; izleyicilerin kolaylıkla ulaşabilecekleri önemli ögelerdir seçkiler.

Türk aryazın tarihinde, ***tezkire, mecmua, müntahabat, cönk...*** türleri, az çok bu seçki işlevini yerine getirmeye çalışan; ancak yetersiz kalan derlemeler olarak anılırlar.

Bunlardan en önemlileriyse, "tezkire"ler ve "cönk"lerdir.

Tezkire, "Belirli bir uğraşdalı (meslek)'nda yetişmiş kişilerden; onların kısaca yaşamöyküleri ile yapıtlarından kimi örneklerle söz açan derlemelere denir; şairler için oluşturulan tezkirelere " tezkiretü'l şuara" adı verilirdi.

İlk Türk tezkiresi, Çağatay şairi Ali Şir Nevai' nin *Mecalisü'n Nefais* başlıklı yapıtı; Divan Edebiyatı'nda ilk tezkire, Sehi Bey'in, *Heşt Behişt* (1538) adlı tezkiresidir...

Ünlü tezkireler: *Latifi Tezkiresi,* 1546 tarihine dek , 310 şairle; *Kınalızade Tezkiresi (1586), XV-XVI.* Yüzyılda yaşayan 576 şairle ilgilidir...

Son tezkire: *Fatih Tezkiresi*'ne ve önceki tezkirelere ek, *Hatimetü'l Eş'ar, 1722'den Abdülmecit* zamanına dek, yaşayan 574 şairle ilgilidir.

Tanzimat Dönemi'nde Ziya Paşa'nın, değerlendirerek *"Harabat"* başlığı altında yayımladığı yapıtsa, tezkire anlayışından ayrı, genellikle, mesnevi dışındaki, Türkçe, Arapça , Farsça şiirlerden derlenmiş, bir Divan seçkisi sayılabilir.

İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın oluşturduğu, *Son Asır Türk Şairleri* (1930-1940), tamamlanmamıştır**; çağdaş seçki niteliğinde de değildir.

Cönk, genellikle halk arasında, yolculuklarda (kervanda) şiirle ilgilenen kişilerin, beğenerek seçip, elyazısıyla derledikleri örü (metin)'lerden oluşan defterlerdir.

Seçki oluşturan çağdaş yazarlarımız arasında kimileri, cönklerden yararlanarak, önceki birçok sanatçının yapıtlarından seçtikleri örüleri günümüze taşımışlardır.

Mecmua (dergi) ve ***müntahabat*** (seçilmiş yazılar), bugünkü benzerlerinin ilk örnekleri sayılabilir...

***

XX. Yüzyıldan, özellikle Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra, oluşturulan seçkiler ya da benzeri süreli yayınlar, aryazın tarihine kaynak oluşturacak nitelikleriyle, değerlendirmeleri de içeren kapsamlı yapıtlardır.

Bu seçkileri oluşturan ***başlıca yazarlar*** ile önemli ***yapıtları:***

Mehmet Fuat Köprülü	***Divan Edebiyatı Antolojisi (1932-34)***
	Türk Saz Şairleri (1962-64)
Saadettin Nüzhet Ergun	***Halk Şairleri (1927)***

* *M.Ünlü, Sanat Yapıtında Yetkinlik ve Kalıcılık,Türk Dili Dergisi, Tem.-Ağs.1999.*

** A. Özkırımlı, Türk Edebiyatı Tarihi, İnkılâp, 2004.

	Bektaşi Şairleri (1930)
	Halk Edebiyatı Antolojisi (1938)
İsmail Habip Sevük	***Tanzimat'tan Beri Edebiyat Antolojisi (1940)***
Abdülbaki Gölpınarlı	***Divan Şiiri (1955)***
	Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi 1972)
Pertev Naili Boratav	***İzahlı Halk Şiiri Antolojisi (1943)***
Cahit Öztelli	***Halk Türküleri (1953)***
	Halk Şiiri (1955)
Murat Uraz	***Edebiyat Antolojisi (1938-40)***
Kenan Akyüz	***Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi (1953)***
Cevdet Kudret	***Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (1945)***
Tahir Alangu	***Serveti Fünun Edebiyatı Antolojisi (1958)***
	Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman (1965)
VARLIK dergisi	***Türk ve Dünya Klasikleri***
(*Muzaffer Uyguner* vb.)	***Monografiler***

20. Yüzyıl Türk Edebiyatı'yla ilgili oluşturulan ***son seçkiler***'den ayrıca söz edilebilir.

***

Bugün, "**seçki oluşturma"** deyince, girişimci yazarların ilk uslarına gelen, "**Telif Hakları Yasası"**nın getirdiği güçlüklerdir...

Seçki'nin geçmişle kurduğu ilişkiler açısından önemli işlevine karşın, bundan böyle "seçki oluşturma"nın, neredeyse olanaksız bir durum aldığını görmekteyiz.

Yasa uyarınca, *"ürün iyesi (sahip)nin yapıtından, ölümünden yetmiş yıl geçmedikçe, onaysız alıntı yapılamayacağı"* kuralı, çok kez, değişik koşulların yerine getirilememesi nedeniyle, seçkinin oluşturulmasını geciktirmekte ya da engellerin çıkmasına yol açmaktadır. Bunu, seçki girişimcileri olan yazarlarla tüm yayıncıların yakınmalarından biliyor, öğreniyoruz.

2004-2005 yıllarında kotarmaya başladığım ***"Türkçe'de Öykü ve Roman"*** başlıklı "seçki"min yayımlanması, İnkılap Kitabevi'nin önemli katkılarıyla, ancak bu yıl (2008) gerçekleştirilecektir. Seçkide, 86 yazar (152 örü) bulunmaktadır. On dört yazara, tüm çabalarımıza karşın, ulaşamadığımızı söyleyebilirim... Karşılaştığımız güçlüklerin başka örnekleri de vardır...

Yazınsal seçki oluşturma güçlüğünü bir ölçüde gidermek için, usumuza ilk gelen, yasaya eklenerek sağlanması gereken, ***"ürün iyelerine yapılacak basın duyurusu"*** kolaylığıdır.

Tüm yazarların ve ilgililerin, bu bağlamda, önerileri olduğuna kuşku duymuyorum...

Eylül
Mahir ÜNLÜ

SÖYLEŞİ
Mahir Ünlü

Mustafa Yılmaz

Türk yazını, sanatı ve ekinine büyük katkıları/ yararlıkları olmuş, saygın ve çok değerli bir yazın adamıdır ***Mahir Ünlü***. Değişik araştırma, inceleme ve derlemeleriyle olduğu kadar, yazın ve sanata ilişkin, yüzden fazla makale, anı ve anlatısıyla da önemli bir imzadır o. Bilinçli, ciddi ve titiz çalışmasının seçkin ürünü olan Lise " ***Türk Dili ve Edebiyatı***" ders kitapları ise, "ders kitabı böyle olur, böyle yazılır" dedirtecek türdendir.

2005 yılında "***Yatılı Dolmakalem***" adlı bir yapıtı, İnkılâp Kitabevi yayınları arasında çıktı. Bu yapıtında , akıcı, yalın ve sürükleyici bir dille anılarını ve yaşamöyküsünü okuyucuyla söyleşir gibi kaleme almış, anlatıyor, yazar. Anılarıyla yaşamöyküsünü harmanlamış; içtenlikli bir yazınsal yapıt çıkmış ortaya. O anılar ve o yaşamöyküsü, hem uyarıcı ve yol gösterici; hem de içinizi burkucu, hüzün vericidir. Evet, başarılı bir öğretmenin, gerçek bir aydının, ulusçu ve Atatürkçü bir ordu mensubunun, dolaylı olarak cezalandırılmasına üzülürsünüz.

Yatılı Dolmakalem adlı bu özyaşamöyküsünü ve anılar demetini ilgi ve beğeniyle okurken, aynı zamanda bir Türkiye panoraması da belleklerinizde yer edecektir.

MY. – *Sayın Mahir Ünlü, bu söyleşi için, öncelikle size teşekkür etmek istiyorum. Yıllarca önce yapıtlarınızı okumuş, sonra da gençlerimize okutmuş bir yazın öğretmeni olarak, sizinle tanışmak ve böyle bir söyleşi için bir araya gelmiş olmak, bana büyük bir mutluluk veriyor*

Lise öğreniminden geçmiş binlerce insan Mahir Ünlü adına yabancı değildir. Bununla birlikte ben, kısa bir anlatımla özgeçmişinizi okurlarımıza aktarmak istiyorum:

Mart 1926'da Harput'ta doğdunuz. İlkokulu (1933-38) yıllarında, Ankara – Gazi'de "Onuncu Yıl Yatı Okulu"nda okudunuz.Ortaöğreniminizi Elazığ Lisesi'nde tamamladınız (1945). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi'nin" Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü"nde, asker öğrenci olarak, öğrenim gördünüz (1946-1950).

Yirmi yıl asker okullarında "Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği" yaptınız. 1971 yılında, öğretmen albay rütbesinde emekli oldunuz. Ardından "Darüşşafaka" (1971-77) ve "Saint Joseph" (1977-81) liselerinde on yıl çalıştınız.

1980 yılında "Ekin Kitabevi"ni kurarak yaklaşık dört yıl tecimsel yaşam deneyimi edindiniz. Anılarınızda, "Ticareti benimseyemedim." diyorsunuz. Bir yazın adamının bu konudaki gözlem ve değerlendirmelerini öğrenebilir miyiz?

MÜ.- Yayın ya da dağıtımevlerinden, kitap "alımı" ile "iade"sinde, pek güçlükle karşılaşmadım. O yıllarda, kitaba karşı alışveriş dışında genel ilginin olmayışı; benim ticaret konusundaki deneyimsizliğim, isteksizliğim; ayrıca okuma – yazma alışkanlıklarıma uzak düşmem... ticareti benimseyemememin nedenleridir.

MY.- *Sayın Mahir Ünlü, bir konuşmanızda dediniz ki: "Bu devlet bana ekmek verdi; okuttu, yedirdi, içirdi, giyindirdi. Elli yılı aşkın süreden beri, devletime olan borcumu ödemeye çalışıyorum. Ömrüm oldukça da, kendimi borçlu sayarak, ödememi yapmaya devam edeceğim."*

Bu değerbilirlik insanı heyecanlandırıyor Değerbilmezlere, "devletin malı deniz" diyenlere; Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın deyişiyle "karanlıkta çalanlara"; dahası gözümüzün içine baka baka çalanlara; şu güzelim devletimize, ulusumuza ihanet edenlere ne demeli?

MÜ.- Toplumsal yaşam, "hakça bölüşme"yle anlam kazanır. Nasrettin Hoca hesabıyla, bir torba ceviz çocuklara dağıtılırken, adaletli davranılmıyor...

Alanında, konusunda güçlü olan güçsüzle dayanışma yaparak mutlu olmalı. Bencilliğin, doymazlığın insanca olacağına, mutluluk getireceğine inanmıyorum. Benzeterek şöyle de diyebiliriz: "Benim gönencim

(refahım), birlikte yaşadıklarımın gönenciyle sınırlı olmalıdır..." Aykırı davrananların sevgiyle yaşadıklarından kuşku duyarım... Bu yüzden, eğitimsiz bireyciliğe ve liberalizme korkuyla bakıyorum...

MY.- *Türk diline büyük sevgi duyan ve Türkçe'nin özleşmesi konusunda çok duyarlı bir yazar, araştırmacı ve öğretmen olduğunuzu biliyoruz. Anadilimizin özleşmesi ve "dil birliği"yle ilgili neler düşünüyorsunuz?*

MÜ.- Dil, bir ulusun beyni, yüreği, belkemiğidir. Onunla ayakta durur, yaşar, devinerek yücelir. Sözünü ettiğiniz bağlamlarda, dergilerde yayımlanmış olan yazılarımın şu başlıkları, genel olarak düşüncelerimi özetler: "***Özleşme gereklidir*** (Cumhuriyet, 1975)", "***Öz Türkçe'nin Gerekliliği*** (Türk Dili, 1982)", "***Türkçe'de Özleşme ve Gelişme*** (Somut, 1983)", "***Dilimizdeki Karmaşa*** (Türk Dili Dergisi, 1987)", ***"Özleştirme Dili Üretken Yapar.*** (Türk Dili Dergisi,1992)", ***"Dil Devrimi mi, Sadeleştirme mi?*** (Çağdaş Türk Dili, 1999)", "***Türkçemizde Arınma*** (Türk Dili Dergisi , 2001)", "***Türkçe yeniden Karma Dil Yolunda mı?*** (Çağdaş Türk Dili, 2002)"...

MY.-*Lise sınıfları için "Türk Dili ve Edebiyatı" ders kitaplarını hazırlarken, "Yazarlara özgü alışkanlığı kazandım." diyorsunuz. Bu alışkanlık nedir? Biraz açar, açıklar mısınız? Bu yanıtınıza bağlı olarak, çalışma alışkanlığınız ve yönteminizle ilgili bilgi verir misiniz? Yazarlara özgü bir çalışma yöntemi var mıdır? Olmalı mıdır?*

MÜ.- Kuşkusuz, her yiğitin yoğurt yeyişi gibi, her yazarın da çalışma alışkanlıkları ile yöntemleri vardır; olmalıdır da... Benim yazı alışkanlığım, ortaöğrenim yıllarımda, ders kitabı yokluğu yüzünden, sarı defterlere tuttuğum notlarla: sonra, fırsat buldukça, arzuhalcı olan babamın daktilosunda yazmakla başladı. Yazarlara özgü alışkanlığımsa, öğretmenliğim sırasında giriştiğim ders kitabı yazımıyla oluştu: Başladığım işi geliştirip bitirme direncimin verdiği itiyle yazı yazma ortamı hazırlanmıştı. Bu ortam, ayrıca yazı alışkanlığımın da başlangıcı oldu. Daktiloyla yazmanın güçlüğü, yerini, bilgisayar kolaylıklarına bırakınca, alışkanlıklar da pekişti.

Yazarken, öncelikle, yazı ve yazma gereçlerinin sağlanması önemlidir...

Dilin, yazım, söz, sözcük ve tümceyle ilgili tüm kural ve özellikleri benimsenip uygulamaya hazırlanmalı...

Yazı için saptamalar, örnekler vb. için olabildiğince araştırmalar derinleştirilmeli; abece sıralı (alfabetik) defterler ya da fişler aracılığıyla veriler derlenmeli; konu ve ayrıntılarla ilgili izlekler ortaya konulmalı...

Varılan yargıların , eleştirilerin ve değerlendirmelerin saptanmasındaysa, araştırmalarla elde edilen özdeş bağlamlardaki değerlendirmeler gözardı edilmemeli...

İşte benim, başlıca yöntemlerim de bunlar...

MY.- *Bir söyleşi öncesinde "edebiyat tarihçisi" diye tanıtıldığınızda, siz bu sıfatı kabul etmediniz. Edebiyat tarihçiliği ile sizin çalışmalarınızın örtüşen ve ayrışan yönlerini açıklar mısınız?*

MÜ.- "**Edebiyat tarihi**", edebiyattan çok, "**tarih**" biliminin bir dalıdır. Tarihçi, araştırmalar yapar, belirlenen toplumbilimsel süreçlerdeki ***olayları***, kanıtlarıyla gerçeğe en uygun biçimde, ortaya koyar. **Edebiyat tarihçisi** de, "edebiyat olaylarını" bir tarihçi gibi, bilimsel yöntemler uygulayarak, gün yüzüne çıkarmaya uğraşan bilim adamıdır; yazınsal ve bireysel değerlendirmeler yapmaktan çok, bilimsel gerçeklerin ardında, nesnel yargılara varır.

Benim çalışmalarımsa, eğitsel bir düzlemde, ortaya konulan gerçeklere ve verilere dayanarak, gerektiğinde değerlendirmeler yaparak, bir bakıma,"edebiyat tarihi" için kaynak oluşturmaya yöneliktir... Doğaldır ki edebiyat tarihçisiyle benim çalışmalarım arasında birleşen yönler de bulunmaktadır.

MY.- *Söyleşimizin başyazısında da belirttiğim gibi, anılarınız oldukça ilgi çekici, ders verici ve yönlendiricidir. Yazınsal bir tat alarak da okuduğumuz bu anılarınızı kaleme almaya, hangi düşünce ve erekle başvurdunuz? Anılarınızın devamı gelecek mi?*

MÜ.- Yaklaşık yarım yüzyıl yazınsal (***aryazın*** ya da ***akyazın*** demeyi isterdim.) etkinliklerde bulunan biriyim. Yaşadığım, gözlemlediğim ilginç toplumsal ve bireysel gerçekleri belirleyerek ; okurlarıma, çevremdekilere, özellikle öğrencilerime ve gelecek kuşaklara aktarmak; bu arada, biraz da kendimi tanıtmak gereksinmesi duydum. Sürdüreceğimi sanmıyorum.

MY.- *Şair Müştak Erenus, "Şair, diline bütünüyle ustaca sahip olacaktır. Yoksa her şey boşuna. Önce dil. Aydınlık, arınmış, özentiden uzak, abartıdan öte yalın bir Türkçe."*

Elbette bu belirlemeyi, düzyazı için de geçerli sayıyorum ve dil konusundaki yaklaşımını çok doğru buluyorum.

Siz bir yazar olarak, dil konusunda neler düşünüyorsunuz?

MÜ.- Sayın Erenus'un da, sizin de düşünce ve yaklaşımlarınıza katılıyorum. Yalnız "şairin şiir dili"nin, kendine özgü olduğunu; onun söyleyiş özelliğini yönlendirmenin sanatsal bir karışma sayıldığını unutmamak gerekir. Görüşlerinizde de buna bir aykırılık olduğunu sanmıyorum...

MY.- *Siz de "Yazıya, yazma, dile ve sanata yönelmiş olmayı yaşamınızın en anlamlı armağanlarından sayar mısınız? Yazma ve üretme uğraşı ile ilgili görüş ve düşüncelerinizi, bir de bu bağlamda, dile getirir misiniz?*

MÜ.- Raslantılar sonucu girmiş olduğum uğraş dalına karşın, bugün, başka bir dalda daha başarılı ve kıvançlı olabileceğimi düşünmek usuma yatmıyor. Yalnız, sanatçı yeteneğimi yeterli bulmadığıma yazıklanıyorum.

"Yazma"yı, "insanın kendini aşması" olarak düşünüyor; ürettikçe, yazdıklarımı gördükçe mutluluk duyuyorum...

MY.- *Deneyimli ve kültürlü bir yazın adamı olarak, genç yazıncılara ve öğretmenlere; giderek öğrencilere ve tüm yurttaşlarımıza vermek istediğiniz bir iletiniz var mı? Onlara neler önerir, neler söylemek istersiniz?*

MÜ.- Uzun uzun konuşma, dahası öğüt verme alışkanlığım yoktur. İnsanın, gördüklerinden, yaşadıklarından, izlenimlerinden sonuç çıkararak ilkeler edinmesi en güzel ve yararlı yoldur. Yeter ki bu yöntemi elde ederek uygulayabilelim. Deneyimler, gördüklerimiz, algıladıklarımız... Bunların tümü bizi eğitir, bize olumlu olumsuz bir şeyler verir.

Sürekli "***okuma***"nın da önemli ve olumlu katkıları olduğunu unutmayalım...

Bireylerin "eğitim – öğrenim"iyle toplumsal her sorunun üstesinden gelineceğine inanıyorum. Politika, ekonomi, gündelik yaşam, varlıklı olmak... arkadan gelir...

MY.- *Durmadan çalışıyor, üretiyorsunuz. Kendisiyle barışık, mutlu bir insansınız yaratmak, üretmek ve araştırmak size erinç veriyor Yeni tasarılarınız, çalışmalarınız var mı?...*

MÜ.- Gözlem ve izlemlerinizle bana uygun gördüğünüz nitelemeler için teşekkür ediyorum. Mutluluğum, çalışmalarım karşılığında yeterince aldığım olumlu verimden; özellikle, sizin gibi aydın insanların güzel değerlendirmelerinden geliyor...

Yaşamımın anlamı da sizin yukarıda yaptığınız değerlendirmelerle özetleniyor...

Son yıllardaki uğraşlarım, yine Türk dili ve aryazmıyla ilgili bağlamlarda... "Türkçede Öykü – Roman", "Ozanlarıyla Türk Halk Şiiri"; kitaplaştırdığım, yakında yayımlanacak olan yapıtlardır. Bunlarla, "edebiyatımızın önemli evreleriyle ilgili" tasarılarımı da gerçekleştirmiş oluyorum.Yayımlananlar sıralanırsa, eksiklerin çok olmadığı anlaşılabilir.

MY.- *2003 yılı Eylül ayında özel kitaplığımızın Türk dili ve edebiyatıyla ilgili olanları, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi'ne bağışladığınızı biliyoruz. Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı da, "Mahir Ünlü Okuma Odası" oluşturdu. Ünlü yazarlarımızdan Oktay Akbal ve Nail Güreli de benzer bağışlar yaptılar. Sanırım bağışınız yerini buldu. Bu düşünceniz nasıl oluştu?...*

MÜ.- Üniversitelerin genel kitaplıkları bulunmaktadır. Her konuda kitabı içerdiği için kolaylıkla yararlanılamaz. Fakültelerdeki "Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri'ndeyse, öğretim görevlileri ve öğrencileri için, kendi bölümlerinin laboratuvarı saydığım, özel kitaplığa gereksinmeleri vardır. Onların elleri altında, kolaylıkla bulup yararlanmaları için, benim de yararlandığım elli yıllık kitaplarımı, en içten duygularımla bağışladım...

Sorularınızla, çoktandır beklediğim açıklamalarıma yol açtığınız için, sağolun...

(KAR dergisinde yayımlanmıştır.Tem.- Ağs. 2008 S.16)

Mahir ÜNLÜ, *Mart 1926' da Harput (Elazığ)'da doğdu. İlköğrenimini, Ankara'da, Gazi (Atatürk) Orman Çiftliği'ndeki 'Onuncu Yıl Yatı Okulu'nda yaptı (1938); "Elazığ Lisesi"ni (1945), AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin "Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü" nü bitirdikten sonra, "Türkçe / Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni"olarak asker okullarında görev yaptı (1951- 1971). Kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. Darüşşafaka ve Saint Joseph liselerinde öğretmenliğini sürdürdü (1971-1980). Üç yıl, kendi kurduğu "Ekin Kitabevi"ni işletti. 1960'lı yıllarda başlayan ve ara sıra değişik dergilerde çıkan yazıları yanında, kotarıp yazdığı aşağıdaki kitapları yayımlandı. İstanbul'da Göztepe'de oturuyor. Evli, iki oğlu, üç kız torunu var. Çalışmalarını sürdürüyor...*

YAYIMLANAN KİTAPLARI

Lise ders kitapları:

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 1, 2, 3
(Ömer Özcan- Özdemir Sarıca'yla) İnkılâp Kitabevi (1965-1993)
EDEBİYAT 1,2,3,4 (Ömer Özcan'la), İnkılâp Kitabevi, 1994...

Dil ve Edebiyat'la ilgili yapıtlar:

ÖZ TÜRKÇE SÖZLÜK, İnkılâp Kitabevi 1977 (Genişletilen yeni baskı)
Yabancı Karşılıklı TÜRKÇE SÖZLÜK, İnkılâp Kitabevi, 2004.
KAVRAMLAR VE BOYUTLARI, İnkılâp Kitabevi, 1977.
TOPLUMSALLIK AÇISINDAN TÜRK EDEBİYATI, İnkılâp Kitabevi,1982.
20. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATI 1. 2. 3. 4. (1987-91, Ö. Özcan'la)
20. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATI 4. 1960 SONRASI EDEBİYATIMIZDAN ONİKİ YAZAR, İnkılâp Kitabevi, 2003.
ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATINA DOĞRU, İnkılâp Kitabevi, 2006.
DİL VE EDEBİYATTA TEMEL KAVRAMLAR, Anadolu Ü. Açıköğretim F. 1991.
ÖRNEKLERLE EDEBİYAT BİLGİLERİ, Cem Y. 1992.
DİL BİLGİLERİ, Cem Y. 1993.
ŞİNASİ, Kişiliği ve Yapıtları, İnkılâp Kitabevi, 1995.
TÜRKÇE'DE YAZINSAL ELEŞTİRİ, İnkılâp Kitabevi, 1997.
TÜRKÇE'DE İNCİLER- İNCELİKLER "CÖNK GİBİ", İnkılâp Kitabevi, 2004.

Yaşamöyküsü ve yazdıkları:

YATILI DOLMAKALEM, İnkılâp Kitabevi, 2005

Günümüz Türkçesi'ne uyarladığı yapıtlar:

TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI (Ziya Gökalp) / (Y. Çotuksöken'le.), İnkılâp Kitabevi, 1975...
AHMET HAŞİM'İN DÜZYAZILARI, İnkılâp Kitabevi, 1992
DEDE KORKUT ÖYKÜLERİ, İnkılâp Kitabevi, 1995

Değişik :

TÜRKÇE (Lise hazırlık), İnkılâp Kitabevi, 1998...
YAZIN TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ, Dil Derneği Y. (ortak yapıt), 1998

Yayımlanmakta olanlar:

ÖYKÜ - ROMAN SEÇKİSİ
TÜRK HALK ŞİİRİ SEÇKİSİ